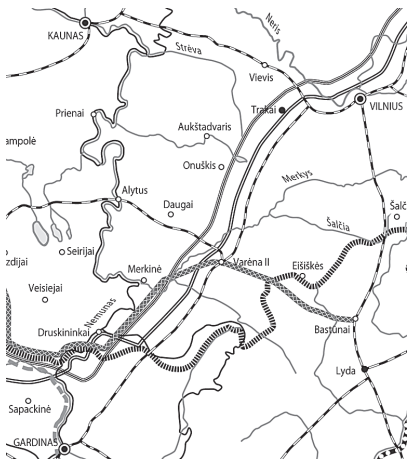

LIETUVOS IR LENKIJOS SANTYKIAI:
NUO PIRMOJO PASAULINIO KARO PABAIGOS
IKI L. ŻELIGOWSKIO ĮVYKDYTO VILNIAUS UŽĖMIMO
(1918 M. LAPKRITIS–1920 M. SPALIS)

LIETUVOS
ISTORIJOS
INSTITUTAS

LIETUVOS IR LENKIJOS SANTYKIAI:
NUO PIRMOJO PASAULINIO
KARO PABAIGOS
IKI L. ŽELIGŪWSKIO ĮVYKDYTO
VILNIAUS UŽĖMIMO
(1918 M. LAPKRITIS–1920 M. SPALIS)

DOKUMENTŲ RINKINYS

Sudarė

Edmundas Gimžauskas

Parengė

Edmundas Gimžauskas

Artūras Svarauskas

LI
LEIDYKLA

Vilnius, 2012

UDK 327(474.5:438)(093.2)
Li237

LIETUVOS
UŽSIENIO
POLITIKOS
DOKUMENTAI

1918–1940 metai

Knygos rengimą ir leidybą finansavo

LIETUVOS RESPUBLIKOS
UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJA

Redakcinė kolegija:

Zenonas Butkus

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Česlovas Laurinavičius

(pirmininkas)

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Rimantas Miknys

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Vytas Žalys

LIETUVOS RESPUBLIKOS

UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJA

Recenzentai:

Šarūnas Liekis

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Jonas Vaičėnonis

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ISBN 978-9955-847-58-8

© Lietuvos istorijos institutas, 2012

© Edmundas Gimžauskas, 2012

© Artūras Svarauskas, 2012

TURINYS

IVADAS

I. VALSTYBINIŲ SANTYKIŲ PRADŽIA KONFLIKTO FONE. LAIKOTARPIS LIGI LENKŲ ĮSITVIRTINIMO VILNIUJE 1919 M. PAVASARĮ (1918 M. LAPKRITIS–1919 M. GEGUŽĖ)	73
THE BEGINNING OF STATE RELATIONS IN THE BACKGROUND OF THE CONFLICT. THE PERIOD BEFORE THE POLISH SETTLEMENT IN VILNIUS IN SPRING 1919 (NOVEMBER 1918–MAY 1919)	
1. 1918 m. gruodžio 10 d., Vilnius–Varšuva. – Lenkų savigynos Lietuvoje štabo 1918 01 10–12 04 bendroji ataskaita	75
Vilnius-Warsaw, 10 December 1918. General Report of Polish Self-Defence Headquarters Lithuania of 10 January–4 December 1918	
2. 1918 m. gruodžio 12 d., Varšuva. – Iš Lenkijos Ministrų Tarybos posėdžio protokolo dėl Lietuvos okupavimo Lenkijos kariuomenės pajėgomis ir šios akcijos finansavimo klausimo	78
Warsaw, 12 December 1918. From the Minutes of the meeting of the Polish Council of Ministers regarding fait accompli of Lithuania and allocation of funds for the purpose	
3. 1918 m. gruodžio 16 d., Varšuva. – Slapta Lenkijos tautinių demokratų vieno iš lyderių S. Grabskio radiograma Lenkų tautiniam komitetui į Paryžių apie pokalbį su J. Piłsudskiu pasirengimo lietuvių ir baltarusių žemių užėmimui tema (fragmentas)	79
Warsaw, 16 December 1918. Secret Radiotelegram from a leader of the Polish National Democrats S. Grabski to the National Polish Committee in Paris regarding the conversation with J. Piłsudski about the occupation of Lithuanian and Byelorussian territories	
4a. 1919 m. sausio 4 d., Vilnius–Kaunas. – „Aukštajai Lenkijos Vyriausybei.“ Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus nota Lenkijai dėl susiklosčiusių sudėtingų Lietuvos ir Lenkijos diplomatinių kontaktų	81
Vilnius-Kaunas, 4 January 1919. Note from the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius to Poland ‘To Higher Government of Poland’ regarding complicated Lithuanian-Polish diplomatic relations between Lithuania and Poland	
4b. 1919 m. balandžio 20 d., Varšuva. – „Generalinio Rytų teritorijų komisariato“ memorandumas Lenkijos Respublikos Ministrų Tarybai apie pirmuosius sudėtingus Lietuvos ir Lenkijos diplomatinius kontaktus	84
Warsaw, 20 April 1919. Memorandum of the General Eastern Territories Commissariat to the government of the Polish Republic regarding complicated initial Lithuanian-Polish diplomatic relations	
4c. 1918 m. gruodžio 29 d., Vilnius. – Iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolo, kuriame atsispindi tuometiniai santykiai su lenkais; tarp jų instrukcija pasiuntiniui A. Janulaičiui į Berlyną užprotestuoti lenkų interpretacijas dėl jų atstovo O. Górkos misijos Lietuvoje	88
Vilnius, 29 December 1918. From the Minutes of the meeting of the Lithuanian government which reflect on existing relations with Poles; instructions to the representative in Berlin A. Janulaitis to object to the Polish interpretation of the O. Górkos mission in Lithuania	

5. 1918 m. gruodžio 29 d., Varšuva. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio telegrama Paryžiaus taikos konferencijos pirmininkui G. Clemenceau Lenkijos kariuomenės įvedimo į Vilnių klausimu	91
Warsaw, 29 December 1918. Telegram from the Polish Head of State J. Piłsudski to the Chairman of the Peace Conference G. Clemenceau regarding the deployment of Polish military units in Vilnius	
6. 1919 m. sausio 1 d., Berlynas. – Vokietijos užsienio reikalų ministro U. Brockdorffo-Rantzau telegrama Vokietijos kariuomenės Rytuose aukščiausiajai vadovybei apie derybas su Lenkija Vilniaus perdavimo pastarosios valdymui klausimu	92
Berlin, 1 January 1919. Telegram from the German Foreign Minister U. Brockdorffo-Rantzau to the Senior Command of East German Army regarding negotiation with Poland about the handover of Vilnius administration to Poland	
7. 1919 m. sausio 2 d., Vilnius–Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės generalinio įgaliotinio Vilniuje, švietimo ministro M. Biržiškos protestas lenkų kariuomenės vadui Vilniuje prieš jų pajėgų miesto užėmimą	94
Vilnius-Kaunas, 2 January 1919. Protest of the Commandant-General in Vilnius and the Minister of Education M. Biržiška to Commander-in-Chief Polish Army in Vilnius against the occupation of the city	
8. 1919 m. sausio 9 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuro telegrama Lenkijos pasiuntiniui Berne A. Zaleskiui, informuojanti apie padėtį Vilniuje pirmosiomis sausio dienomis	95
Warsaw, 9 January 1919. Telegram from the Press Office of the Polish Ministry of Foreign Affairs to the Polish envoy in Bern A. Zaleski regarding the situation in Vilnius at the beginning of the year	
9. 1919 m. sausio 21 d., Paryžius. – Iš JAV delegacijos Taikos konferencijoje Informacijos skyriaus įvadinės ataskaitos ir rekomendacijų Prezidentui ir taikos įgaliotiniams projekto Lietuvos ir Lenkijos santykių perspektyvų klausimu	97
Paris, 21 January 1919. From the Initial Report and recommendations of the Information Unit of the US delegation at the Peace Conference to the President and peace envoys regarding prospects of Lithuanian-Polish relations	
10. 1919 m. sausio 26 d., Paryžius. – Politinio susitarimo tarp Lenkijos ir Lietuvos delegacijų prie Paryžiaus taikos konferencijos projektas, lietuvių veikėjo J. Gabrio įteiktas Lenkų tautinio komiteto atstovams	98
Paris, 26 January 1919. Draft political agreement between the Polish and Lithuanian delegations at the Paris Peace Conference as presented to representatives of the National Polish Committee by the Lithuanian activist J. Gabrys	
11. 1919 m. vasario 12 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro I. Paderewskio nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui dėl Lietuvos valstybės pripažinimo	99
Warsaw, 12 February 1919. Note from the Polish Foreign Minister I. Paderewski to the Lithuanian Foreign Minister A. Voldemaras regarding recognition of the Lithuanian state	
12. 1919 m. vasario 16 d., Paryžius. – Lietuvos užsienio reikalų ministro A. Voldemaro nota Taikos konferencijos pirmininkui G. Clemenceau, prašanti leisti Lietuvai lygiomis teisėmis su Lenkija dalyvauti konferencijoje	101
Paris, 16 February 1919. Note from the Lithuanian Foreign Minister A. Voldemaras to the Chairman of the Conference C. Clemenceau requesting permission for Lithuania to participate in the conference on equal terms with Poland	

13. 1919 m. kovo 24 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolas, kuriame reiškiamas lietuvių pasirengimas iš bolševikų valdymo atsiimti Vilnių 103
Kaunas, 24 March 1919. Minutes of the meeting of the Lithuanian government regarding preparations for reclaiming Vilnius from the Bolsheviks
14. 1919 m. kovo 24 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos sudaryta „Revendikacijų nota“ 104
Paris, 24 March 1919. ‘Revendication Note’ prepared by the Lithuanian delegation at the Peace Conference
15. 1919 m. balandžio 5 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota Konferencijos pirmininkui G. Clemenceau dėl bendradarbiavimo su lenkais kovoje su bolševizmu, kartu prašant garantijų ir apsaugos nuo agresyvių lenkų kėslų 107
Paris, 5 April 1919. Note from the Lithuanian delegation at the Peace Conference to the Chairman of the Conference C. Clemenceau regarding an alliance with Poles in the fight against the Bolsheviks and a request to safeguard and protect against aggressive Polish intents
16. 1919 m. balandžio 8 d., Varšuva. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio laiškas patikėtiniui L. Wasilewskui į Paryžių dėl politikos Lietuvos atžvilgiu, kuriame reiškiamos kartinės J. Piłsudskio nuostatos 110
Warsaw, 8 April 1919. Letter from the Polish Head of State J. Piłsudski to his trustee in Paris L. Wasilewski about policies with regard to Lithuania including J. Piłsudski’s cornerstone provisions
17. 1919 m. balandžio 8 d., Paryžius. – Iš Sąjungininkių valstybių komisijos Lenkijoje, svarstčiusios jos sienų klausimus, posėdžio Nr. 43 protokolo, kuriame išdėstytas sienos su Lietuva aspektas 112
Paris, 8 April 1919. From the Minutes of meeting No 43 of the Commission of the Entente in Poland regarding its border issues where the aspect of the border with Lithuania is set out
18. 1919 m. balandžio 10 d., Paryžius. – Lenkijos reikalų komisijos prie Paryžiaus taikos konferencijos pirmininko J. Cambono raštas Sąjungininkių šalių Aukščiausiam Tarybai, informuojantis apie ketinimą išklausti Lietuvos atstovus Komisijos posėdyje 113
Paris, 10 April 1919. Letter from the head of the Polish Committee at the Peace Conference J. Cambon to the Supreme Council of the Entente informing about intention to hear Lithuanian representatives in a commission meeting
19. 1919 m. balandžio 13 d., Paryžius. – Slapta Lenkijos atstovo D. Britanijoje T. Filipowicziaus informacija premjerui I. Paderewskui dėl D. Britanijos požiūrio į Lenkijos ir Lietuvos federaciją 114
Paris, 13 April 1919. Secret information from the Polish representative to Great Britain T. Filipowicz to the Polish Prime Minister J. Paderewski regarding British position on the matter of Polish-Lithuanian federation
20. 1919 m. balandžio 14 d., Kaunas. – Iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolo, kuriame atsispindi svarstyti bendros su lenkais kovos prieš bolševikus, Vilniaus atsiėmimo ir teritorinio atsiribojimo veiksnių su bolševikais regione klausimai 115
Kaunas, 14 April 1919. From the Minutes of the Lithuanian government meeting reflecting on issues regarding joint fight with Poles against the Bolsheviks, reclaiming Vilnius, and actions aiming at territorial dissociation with the Bolsheviks in the region

21a. 1919 m. balandžio 16 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės duotas įgaliojimų ir instrukcijų raštas Misijai, vadovaujamai diplomato J. Šaulio, į Varšuvą	120
Kaunas, 16 April 1919. Mandate and Instruction Letter from the Lithuanian government to its mission in Warsaw headed by diplomat J. Šaulys	
21b. 1919 m. balandžio 14 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės raštas Misijos į Lenkiją vadovui J. Šauliui, kuriame išdėstyti Misijai keliami uždaviniai	121
Kaunas, 14 April 1919. Letter from the Lithuanian government to Head of Mission Warsaw J. Šaulys regarding goals of the mission	
21c. 1919 m. balandžio 28 d., Varšuva. – Lietuvos Misijos Lenkijoje vadovo J. Šaulio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie Misijos veiklą	122
Warsaw, 28 April 1919. Mission Activity Report from Head of Mission Poland J. Šaulys to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs	
21d. 1919 m. balandžio 25 d., Varšuva. – Lietuvos misijos Lenkijoje vadovo J. Šaulio nota Lenkijos Premjerui ir užsienio reikalų ministrui I. Paderewskiui diplomati- nių santykių užmezgimo klausimu	125
Warsaw, 25 April 1919. Note from Head of Mission Poland J. Šaulys to the Polish Prime Minister and Minister of Foreign Affairs I. Paderewski regarding establishment of diplomatic relations	
21e. 1919 m. gegužės 31 d., Kaunas. – Lietuvos misijos Lenkijoje vadovo J. Šaulio ataskaitinis apibendrinamasis pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, ku- riame nušviestas Misijos darbas Lenkijoje ir jo rezultatai	126
Kaunas, 31 May 1919. Summative Report from Head of Mission Poland J. Šaulys to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs reflecting on activities and results of the mission in Poland	
22. 1919 m. balandžio 22 d., Vilnius. – Vyriausiojo Lenkijos kariuomenės vado J. Piłsudskio kreipimasis į buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojus dėl tų žemių gyventojų apsisprendimo teisės	131
Vilnius, 22 April 1919. Appeal of Commander-in-Chief Polish Army J. Piłsudski to residents of the former Grand Duchy of Lithuania regarding their right to self-determination	
23. 1919 m. balandžio 23 d., Varšuva. – J. Piłsudskio stovyklos politinio patikėti- nio W. Sieroszewskio laiškas J. Piłsudskiui, informuojantis apie derybų su J. Šaulio misija iš Lietuvos aplinkybes ir eigą	132
Warsaw, 22 April 1919. Letter from the political trustee W. Sieroszewski to J. Piłsudski regarding progress and conditions of negotiation with the Lithuanian mission led by J. Šaulys	
24. 1919 m. balandis (23–26 d.), Varšuva. – Lenkijos diplomato J. Karszo-Siedlews- kio telegrama premjerui I. Paderewskiui dėl Lenkijos Seimo reakcijos į J. Piłsudskio atsišaukimą, adresuotą buvusios LDK gyventojams	135
Warsaw, 23–26 April 1919. Telegram from the Polish diplomat J. Karsz-Siedlewski to the Prime Minister I. Paderewski regarding response of the Polish Sejm to J. Piłsudski's appeal to people of the former Grand Duchy of Lithuania	
25a. 1919 m. balandžio 17 d., Kaunas. – Iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolo, kuriame reiškiamas apsisprendimas dėl Gardino gynybos nuo gresiančių lenkų pajėgų ...	137
Kaunas, 17 April 1919. From the Minutes of the Lithuanian government meeting asserting determination to defend Grodno against threatening Polish military forces	

25b. 1919 m. balandžio 25 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus telegrama pasiuntiniui Berlyne J. Purickiui, kurioje išdėstoma situacija Gardine ir Lietuvos Vyriausybės nuostatos tuo klausimu	138
Kaunas, 25 April 1919. Telegram from the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius to the envoy in Berlin J. Purickis reflecting on the situation in Grodno and the position of the Lithuanian government	
26a. 1919 m. balandžio 24 d., Vilnius. – Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto (LVLK) posėdžio protokolas, kuriame fiksuotas LVLK pirmininko M. Biržiškos pokalbis su J. Piłsudskio patikėtiniu J. Osmałowskiu	140
Vilnius, 24 April 1919. Minutes of the Vilnius Lithuanian Interim Committee (VLIC) meeting affirming a conversation between the chairperson of VLIC M. Biržiška and J. Piłsudski's trustee J. Osmałowski	
26b. 1919 m. balandžio 26 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame atspindi iš Kauno atvykusio Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Janulaičio informacijos turinys, taip pat ir apie M. Römerio misiją į Kauną	144
Vilnius, 26 April 1919. Minutes of the VLIC meeting reflecting on content of the presentation of the Lithuanian government representative A. Janulaitis including M. Römeris' mission to Kaunas	
26c. 1919 m. balandžio 26 d., Vilnius. – LVLK atstovų raštas Lenkijos generaliniam civiliniam komisarui J. Osmałowskiui su išdėstytais lietuvių sąlygomis prieš pradėdant bendradarbiauti su okupacine Lenkijos valdžia	147
Vilnius, 26 April 1919. Note from VLIC representatives to the Polish Commissioner-General of Civil Administration J. Osmałowski outlining pre-requisites for cooperation with Polish occupational authorities	
26d. 1919 m. balandžio 28 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame atspindi ir gana palankios detalės iš lenkų pareigūno J. Osmałowskio reakcijos į lietuvių raštą dėl bendradarbiavimo su lenkais sąlygų	148
Vilnius, 28 April 1919. Minutes of the VLIC meeting reflecting on favourable attitude of the Polish official J. Osmałowski to the Lithuanian note regarding conditions for collaboration with Poles	
26e. 1919 m. gegužės 5 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame fiksuotas svarstymas dėl lietuvių atstovo pasiuntimo į Vilniaus miesto tarybos narių sudėtį	150
Vilnius, 5 May 1919. Minutes of the VLIC meeting about considerations of delegating a Lithuanian representative to the board of Vilnius City Council	
26f. 1919 m. birželio 6 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame ryškėja ir sugriežtėjęs lenkų elgesys Vilniaus lietuvių atžvilgiu, minima kratos J. Basanavičiaus bute ir Lietuvių mokslo draugijos patalpose	151
Vilnius, 6 June 1919. Minutes of the VLIC meeting about emerging tightened treatment of Lithuanians in Vilnius by Poles; it mentions searches in J. Basanavičius' flat and the premises of the Lithuanian Scientific Society	
26g. 1919 m. birželio 5 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės posėdžio, kuriame Lietuvos įgaliojimas Vilniuje ir LVLK pirmininkas M. Biržiška skaitė pranešimą apie LVLK veiklą ir situaciją Vilniuje, protokolas	154
Kaunas, 5 June 1919. Minutes of the Lithuanian government meeting in which the Lithuanian envoy to Vilnius and the chairperson of VLIC M. Biržiška made a presentation about VLIC activities and the situation in Vilnius	

26h. 1919 m. rugpjūčio 5 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame atspindi visiškas LVLK santykių su J. Osmołowskio vadovaujama lenkų administracija paaštrėjimas	158
Vilnius, 5 June 1919. Minutes of the VLIC meeting reflecting on tense relations between VLIC and the Polish administration led by J. Osmołowski	
27. 1919 m. balandžio 26 d., Paryžius. – Iš Sąjungininkų valstybių Užsienio reikalų ministrų tarybos posėdžio protokolo, kuriame išryškėja Lenkų reikalų komisijos prie Taikos konferencijos veikla Lietuvos klausimu, svarstytas lenkų įvykdytas Vilniaus ir Gardino užėmimas	160
Paris, 26 April 1919. Minutes of the Entente Foreign Ministers Council meeting revealing activities of the Commission for Polish Affairs at the Peace Conference in regard to Lithuanian matters, including discussions about the Polish occupation of Vilnius and Grodno	
28. 1919 m. balandžio 28 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos pirmininko A. Voldemaro nota Konferencijos pirmininkui G. Clemenceau, prašant įsakyti Lenkijos kariuomenei pasitraukti iš Lietuvos teritorijos	164
Paris, 28 April 1919. Note from the head of the Lithuanian delegation at the Peace Conference A. Voldemaras to the Chairman of the Conference G. Clemenceau urging to pressure Polish military troops to withdraw from Lithuania	
29. 1919 m. balandžio 29 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos pirmininko A. Voldemaro nota Konferencijos pirmininkui G. Clemenceau dėl Lenkijos ir Lietuvos antibolševikinio bendradarbiavimo sąlygų	166
Paris, 29 April 1919. Note from the head of the Lithuanian delegation at the Peace Conference A. Voldemaras to the Chairman of the Conference G. Clemenceau regarding terms for Polish-Lithuanian anti-Bolshevik alliance	
30. 1919 m. gegužės 2 d., Paryžius. – „Taikos konferencijos Generalinio sekretoriato laiškas p. Lietuvos delegacijos Prezidentui.“ Pareikštas susirūpinimas dėl bolševikų pavojaus Lietuvos ir Lenkijos tarpusavio paaštrėjusio konflikto kontekste	167
Paris, 2 May 1919. ‘Letter from the General Secretariat of the Peace Conference to the President of the Lithuanian Delegation’ expressing concern about the dangers posed by the Bolsheviks in the context of an escalated conflict between Poland and Lithuania	
31. 1919 m. gegužės 2 d. Varšuva. – Iš Prancūzijos dienraščio <i>Le Journal des Débats</i> korespondento interviu su J. Piłsudskiu Vilniaus priklausomybės klausimu	168
Warsaw, 2 May 1919. From the interview of a correspondent of the French daily newspaper ‘Le Journal des Débats’ with J. Piłsudski regarding Vilnius dependency issue	
32. 1919 m. gegužės 3 d., Kaunas. – Lietuvos valstybės kontrolės slaptos žinios apie lietuvių karių skaičių	169
Kaunas, 3 May 1919. Classified Report from the Lithuanian State Control about the number of Lithuanian troops	
33. 1919 m. gegužės 4 d., Varšuva. – Iš Lenkijos lyderio J. Piłsudskio laiško patikėtiniui L. Wasilewskui politinio spaudimo Lietuvai klausimu	170
Warsaw, 4 May 1919. From the letter of the Polish leader J. Piłsudski to his trustee L. Wasilewski regarding the exertion of political pressure to Lithuania	

34. 1919 m. gegužės 7–8 d., Varšuva–Paryžius. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos pasiuntinio I. Kozłowski raštas premjerui I. Paderewskiui dėl politikos Baltijos šalių atžvilgiu, kur pateikiama ir lenkų reakcija į J. Piłsudskio balandžio 22 d. atsišaukimą buvusios LDK gyventojams 171
 Warsaw-Paris, 7–8 May 1919. Letter from the Polish Foreign Ministry envoy I. Kozłowski to the Prime Minister I. Paderewski regarding policies in the Baltic states; it outlines the Polish reaction to J. Piłsudski's appeal of 22 April to residents of the former Grand Duchy of Lithuania
35. 1919 m. gegužės 10 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos posėdžio protokolas Nr. 35, kuriame fiksuotas lietuvių atstovų apsilankymas Lenkijos reikalų komisijoje 173
 Paris, 10 May 1919. Minutes No 35 of the meeting of the Lithuanian delegation at the Paris Peace Conference stating about a visit of Lithuanian representatives to the Polish Ministry of Foreign Affairs
36. 1919 m. gegužės 12 d., Paryžius. – Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje vadovo generolo P. Henrys raštas maršalui F. Fochui dėl Vokietijos kariuomenės pasitraukimo iš Gardino ir pietinės Suvalkijos regiono 175
 Paris, 12 May 1919. Letter from Chief of French Military Mission Poland Gen. P. Henrys to Marshal F. Foch regarding withdrawal of German troops from Grodno and southern Suwalkija
37. 1919 m. gegužės 16 d., Varšuva. – Lenkijos Premjero ir užsienio reikalų ministro I. Paderewskio nota Lietuvos misijos Lenkijoje vadovui J. Šauliui bendros gynybos nuo bolševikų klausimu 176
 Warsaw, 16 May 1919. Note from the Polish Prime Minister and Minister of Foreign Affairs I. Paderewski to Head of Lithuanian Mission Poland J. Šaulys regarding allied defence from the Bolsheviks
38. 1919 m. gegužės 16 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus laiškas Lietuvos misijos Lenkijoje vadovui J. Šauliui, konstatuojantis, jog lenkai lietuvių delegacijos nerezultatyvų buvimą Varšuvoje išnaudoja susitarimo pastangų regimybei sudaryti 177
 Kaunas, 16 May 1919. Letter from the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius to Head of Lithuanian Mission Poland J. Šaulys stating that Poles take advantage of ineffectual presence of the Lithuanian delegation in Warsaw in order to make the appearance of struggle for an agreement
39. 1919 m. gegužės 20 d., Varšuva. – „Lietuvos misijos Lenkijoje vadovas Dr. J. Šaulys užsienio reikalų ministrui.“ Pranešimas I. Paderewskiui apie A. Kasakaičio paskyrimą Lietuvos konsulinio atstovo Lenkijoje pareigoms 178
 Warsaw, 20 May 1919. Announcement of Head of Lithuanian Mission Poland dr. J. Šaulys to the Minister of Foreign Affairs I. Paderewski regarding the appointment of A. Kasakaitis as consular representative to Poland
40. 1919 m. gegužės 21 d., Varšuva. – „1919 m. gegužės 20 ir 21 d. derybų su Lietuvių delegacija ataskaita.“ Lenkų kariškių pasiuntinybės į Lietuvą vadovo majoro M. Mackiewicziaus informacija apie lenkų ir lietuvių kariškių derybas dėl teritorinio pajėgų atsiribojimo 179
 Warsaw, 21 May 1919. Report of 20 and 21 May 1919 about the negotiation with the Lithuanian delegation. Information from the Polish military envoy to Lithuania Maj. M. Mackiewicz in regard to the negotiation between Polish and Lithuanian military authorities for the dissociation of territorial forces

41. 1919 m. gegužės 22 d., Varšuva. Lietuvos misijos vadovo Lenkijoje J. Šaulio raštas Lenkijos užsienio reikalų ministrui dėl misijos veiklos pabaigos, kartu perduodant Lietuvos Vyriausybės notą Lenkijai, kurioje protestuojama dėl pastarosios užimtos pozicijos Lietuvos valstybingumo atžvilgiu	181
Warsaw, 22 May 1919. Letter from Head of Lithuanian Mission to Poland J. Šaulys to the Polish Minister of Foreign Affairs regarding termination of the mission, it includes a note of the Lithuanian government to Poland protesting against the position of the latter in regard to Lithuania's statehood	
42. 1919 m. gegužės 23 d., Varšuva. – Lenkijos Steigiamojo Seimo rezoliucijos, reiškiančios požiūrį į buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes	183
Warsaw, 23 May 1919. Resolutions of the Polish Constituent Assembly (Sejm) regarding attitudes to the lands of the former Grand Duchy of Lithuania	
43. 1919 m. gegužės 23 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota Sąjungininkių šalių Aukščiausiai Tarybai dėl besitęsiančių Lenkijos karių puldinėjimų prieš Lietuvą	184
Paris, 23 May 1919. Note from the Lithuanian delegation at the Peace Conference to the Supreme Council of the Entente regarding the ongoing Polish military attacks against Lithuania	
44a. 1919 m. gegužės 21 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos išduotas įgaliojimų raštas S. Staniszewskiui būti į Lietuvą vykstančios Misijos vadovu, su rašte nurodyta Misijos sudėtimi	187
Warsaw, 21 May 1919. Authorization Letter from the Polish Ministry of Foreign Affairs to S. Staniszewski to act as Head of Mission Lithuania; the letter outlines the composition of the mission	
44b. 1919 m. gegužės 29 d., Kaunas. – Lietuvos atstovų derybų su Lenkų misija, vadovaujama S. Staniszewskio, protokolas	189
Kaunas, 29 May 1919. Minutes of the negotiation between Lithuanian representatives and the Polish mission as represented by S. Staniszewski	
44c. 1919 m. gegužės 29 d., Kaunas. – „Lenkų misijos Lietuvoje vadovas p. S. Staniszewskis užsienio reikalų ministrui.“ S. Staniszewskio pirma ataskaita I. Paderewskiui apie derybų su Lietuvos atstovais eigą	191
Kaunas, 29 May 1919. Interim Report from Head of Polish Mission Lithuania S. Staniszewski to the Minister of Foreign Affairs I. Paderewski regarding the course of negotiation with Lithuanian representatives	
44d. 1919 m. gegužės 29 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszewskio antra ataskaita I. Paderewskiui apie situaciją Kaune, kurioje Lietuvos Vyriausybė kaltinama provokiškumu	193
Kaunas, 29 May 1919. Second Interim Report from Head of Polish Mission Lithuania S. Staniszewski to the Minister of Foreign Affairs I. Paderewski regarding the situation in Kaunas and accusing the Lithuanian government of a provocative attitude	
44e. 1919 m. birželio 7 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszewskio raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui, prašant paaiškinti civilinės valdžios perdavimo Lietuvai Lenkijos kariuomenės užimtose teritorijose sąlygas	194
Kaunas, 7 June 1919. Note from Head of Polish Mission Lithuania S. Staniszewski to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs requesting clarification as regards conditions of transfer to Lithuanian civilian authority in the territories occupied by Polish troops.	

- 44f. 1919 m. birželio 8 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszevskio ataskaita Lenkijos užsienio reikalų ministerijai, kurioje apibūdinta Lietuvos padėtis, jos užsienio ir vidaus politika (fragmentas) 195
 Kaunas, 8 June 1919. Extract from the Report of Head of Polish Mission Lithuania S. Staniszevski to the Polish Ministry of Foreign Affairs describing the Lithuanian situation, its foreign and internal politics
- 44g. 1919 m. birželio 8 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszevskio pranešimas Lenkijos valstybės vadovui apie derybų su lietuviais eigą 198
 Kaunas, 8 June 1919. Report from Head from Polish Mission Lithuania S. Staniszevski to the Polish Prime Minister regarding the course of negotiation with Lithuanians
- 44h. 1919 m. birželio 11 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus atsakymas Lenkijos misijos Lietuvoje vadovui S. Staniszevskiui dėl jo birželio 7 d. rašto su prašymu paaiškinti civilinės valdžios perdavimo Lietuvai Lenkijos užimtose teritorijose sąlygas 199
 Kaunas, 11 June 1919. Reply of the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius to Head of Polish Mission Lithuania S. Staniszevski to his request of 7 June as regards conditions of transfer to Lithuanian civilian authority in territories occupied by Polish troops
- 44i. 1919 m. birželio 12 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszevskio ataskaita Lenkijos užsienio reikalų ministerijai apie derybų su Lietuvos atstovais tolesnę eigą 201
 Kaunas, 12 June 1919. Report from Head of Polish Mission Lithuania S. Staniszevski to the Polish Ministry of Foreign Affairs regarding further course of negotiation with Lithuanian representatives
45. 1919 m. gegužės 31 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės posėdžio, kuriame pateikta ataskaitinė informacija apie Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos veiklą, tarp viso ko ir apie santykius su Lenkija bei Lenkijos delegacija Paryžiuje, protokolais 203
 Kaunas, 31 May 1919. Minutes of the Lithuanian government meeting where an activity report of the Lithuanian delegation at Paris Peace Conference as well as an overview of the relations with Poland and the Polish delegation in Paris were presented

II. DEMARKACIJOS LINIJŲ KAZUSAI. VIZIJOS DĖL PROLENKIŠKOS LIETUVOS VALDŽIOS FIASKO (1919 M. BIRŽELIS–1919 M. RUGSĖJIS) 211 INCIDENTS ON THE DEMARCATION LINE. FIASCO OF VISIONS ABOUT PRO-POLISH LITHUANIAN GOVERNMENT (JUNE–SEPTEMBER 1919)

46. 1919 m. birželio 1 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos krašto apsaugos ministro A. Merkio įsakymų Lietuvos kariuomenei. Įsakymas dėl Suvalkų miesto komendantų paskyrimo 213
 Kaunas, 1 June 1919. Extract from orders of the Lithuanian Defence Minister A. Merkys to the Lithuanian army including the order of appointment of Suwalki town Commandant
47. 1919 m. birželio 6 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos atstovo kunigo A. Vilimo informacija apie jo susitikimą su Lenkijos Premjeru I. Paderewski ir tarp jų įvykusio pokalbio turinį 214
 Paris, 6 June 1919. Information from the representative of the Lithuanian delegation at the Peace Conference priest A. Vilimas about content of the meeting with the Polish Prime Minister I. Paderewski

48. 1919 m. birželio 13 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos pirmininko A. Voldemaro nota Sąjungininkų Aukščiausiajai Tarybai, prašanti nustatyti laikiną demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių 217
Paris, 13 June 1919. Note from the head of the Lithuanian delegation at the Peace Conference A. Voldemaras to the Entente Supreme Council requesting to set a temporary demarcation line between the Lithuanian and Polish troops
49. 1919 m. birželio 18 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulis raštas Lietuvos Vyriausybei, informuojantis apie demarkacijos linijos nustatymą tarp Lietuvos ir Lenkijos 218
Kaunas, 18 June 1919. Letter from Head of French Mission Lithuania Colonel C. Reboul to the Lithuanian government regarding establishment of the demarcation line between Lithuania and Poland
50. 1919 m. birželio 23 d., Kaunas. – Lietuvos Ministro Pirmininko M. Sleževičiaus raštas Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovui C. Reboulisui, atsiliepiant į jo pranešimą, informuojantį apie demarkacijos linijos nustatymą 219
Kaunas, 23 June 1919. Confirmation Letter from the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius to Head of French Mission Lithuania Colonel C. Reboul regarding establishment of the demarcation line
51. 1919 m. birželio 24 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui M. Sleževičiui, iš esmės pateisinantis ir argumentuojantis Lenkijos kariuomenės skverbimąsi į lietuviškas žemes vokiečių ir bolševikų įtaka Lietuvai 220
Warsaw, 24 June 1919. Letter from the Polish Ministry of Foreign Affairs to the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius justifiably arguing the Polish military penetration into Lithuanian lands as a result of the Bolshevik and German influence to Lithuania
52. 1919 m. birželio 28 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų viceministro W. Skrzyńskio šifruota telegrama Premjerui I. Paderewskiui į Paryžių vokiečių pasitraukimo iš Suvalkijos ir jos kontrolės perėmimo klausimu 222
Warsaw, 28 June 1919. Encrypted Telegram from the Polish Vice Minister of Foreign Affairs W. Skrzyński to the Prime Minister I. Paderewski in Paris regarding the German withdrawal from Suwalki and the control takeover there
53. 1919 m. birželio 28 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos ataskaita Lietuvos valdžiai už birželio 17–28 d. laikotarpį, kurioje atsispindi santykiai su lenkais, Delegacijos narių susitikimas ir pokalbis su Lenkijos Ministru Pirmininku I. Paderewskiui 222
Paris, 28 June 1919. Report from the Lithuanian delegation at the Peace Conference to the Lithuanian government for the period of 17–28 June which reflects on relations with Poles, a delegate meeting and their conversation with the Polish Prime Minister I. Paderewski
54. 1919 m. birželio 30 d., Kaunas. – Lietuvos vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko operatyvinis įsakymas Nr. 2 dėl Suvalkijos teritorijos perėmimo išeinant vokiečiams 227
Kaunas 30 June 1919. Operational Order No. 2 of the Commander-in-Chief of the Lithuanian Armed Forces Gen. S. Žukauskas regarding the takeover of the territory of Suwalki after the German withdrawal

55. 1919 m. liepos 5 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirojo bataliono vado karininko K. Škirpos pareiškimas Atskirosios brigados vadui, informuojant apie lenkų skverbimąsi nuo Vilniaus pusės ir prašant leisti sutelkti daugiau pajėgų linijos apsaugai229
 Kaunas, 5 July 1919. Letter from Separate Lithuanian Battalion Commander K. Škirpa to Separate Brigade Commander informing about Polish penetration from Vilnius direction and requesting permission to summon more troops to protect the line
56. 1919 m. liepos 7 d., Kaunas. – Lietuvos vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko telefonograma lenkų pajėgų vadui gen. S. Szeptyckiui apie lietuvių nutarimą priešintis jėga lenkų skverbimosi atveju230
 Kaunas, 7 July 1919. Telex from the Commander-in-Chief of the Lithuanian Armed Forces Gen. S. Žukauskas to the Polish Commander-in-Chief Gen. S. Szeptycki regarding the Lithuanian decision to use military force in case of further Polish penetration
57. 1919 m. liepos 7 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulis raštas Lietuvos Ministrui Pirmininkui M. Sleževičiui, atsiliepiantis į lietuvių skundus dėl lenkų vykdomų demarkacijos linijos pažeidinėjimų ir žadantis sureguliuoti padėtį231
 Kaunas, 7 July 1919. Letter from Head of French Mission Lithuania C. Reboul to the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius in response to Lithuanian complaints about violations of the demarcation line by Poles with promises to resolve the situation
58. 1919 m. liepos 8 d., Kaunas. – Lietuvos Premjero M. Sleževičiaus laiškas Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovui C. Rebouliui, prašant imtis griežtesnių priemonių agresyvių lenkų veiksmų atžvilgiu ir kartu reiškiant nepasitenkinimą esama demarkacijos linija232
 Kaunas, 8 July 1919. Letter from the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius to Head of French Mission to Lithuania C. Reboul requesting stricter measures against Poles for their aggressive actions and expressing dissatisfaction with the current demarcation line
59. 1919 m. liepos 10 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’Orsay 1919 m. liepos 10, 15. 30 val., ketvirtadienį, protokolais“. Ištrauka, teigianti, jog Sąjungininkų politikai sužinoję, kad lenkai nesilaiko demarkacijos linijos, pavedė maršalui Fochui taisyti padėtį234
 Paris, 10 July 1919. Minutes of the meeting of heads of delegations of the Big Five which took place in Mr Pichon’s office *Quai d’Orsay* at 1530 on Thu 10 July 1919. An extract stating that, having found out about violations of the demarcation line by Poles, the Entente politicians assigned Marshal F. Foch to remedy the situation
60. 1919 m. liepos 12 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos vadovo A. Voldemaro nota Sąjungininkų Aukščiausiai Tarybai, atkreipianti dėmesį į Lenkijos vykdomus demarkacijos linijos pažeidinėjimus236
 Paris, 12 July 1919. Note from the head of the Lithuanian delegation at the Peace Conference A. Voldemaras to the Entente Supreme Council drawing attention to violations of the demarcation line by Poland
61. 1919 m. liepos 15 d., Paryžius. – Lenkijos karinės misijos Prancūzijoje vadovo gen. T. Rozwadowskio raštas maršalui F. Fochui su naujais demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos pasiūlymais237
 Paris, 15 July 1919. Letter from Head of Polish mission France General T. Rozwadowski to Marshal F. Foch including new suggestions regarding the demarcation line between Poland and Lithuania

62. 1919 m. liepos 17 d., Paryžius. – Paryžiaus taikos konferencijos Generalinio sekretoriato pranešimas Lietuvos delegacijai, jog maršalas F. Fochas pareikalavo atitraukti lenkų pajėgas nuo demarkacijos linijos 238
 Paris, 17 July 1919. Letter from the General Secretariat of the Paris Peace Conference to the Lithuanian delegation stating that Marshal F. Foch ordered Poles to withdraw their forces from the demarcation line
- 63a. 1919 m. liepos 26 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 26, 10. 30 val., šeštadienį, protokolas.“ Ištrauka, atspindinti, jog posėdyje dalyvavo maršalas Fochas, kuris pristatė situaciją ryšium su demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos nesilaikymu 239
 Paris, 26 July 1919. Minutes of the meeting of heads of delegations of the Big Five which took place in Mr Pichon’s office *Quai d’ Orsay* at 10.30 on Sat 26 July 1919. An extract stating that Marshal F. Foch participated in the meeting and updated on the situation regarding violations of the demarcation line between Poland and Lithuania
- 63b. 1919 m. liepos 26 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 26, 15. 30 val., šeštadienį, protokolas.“ Ištrauka, rodanti, jog šiame posėdyje dalyvavo ekspertai iš J. Cambono vadovaujamos Lenkų reikalų komisijos prie Taikos konferencijos, kurie pasiūlė naują demarkacijos liniją, palankią lenkams, o politikai tam pritarė 241
 Paris, 26 July 1919. Minutes of the meeting of heads of delegations of the Big Five which took place in Mr Pichon’s office *Quai d’ Orsay* at 15.30 on Sat 26 July 1919. An extract stating that experts from J. Cambon-led Commission for Polish affairs at the Peace Conference participated and suggested a new demarcation line which would be favourable to Poland and which the politicians agreed to
- 63c. 1919 m. liepos 29 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 29, 15. 30 val., antradienį, protokolas.“ Ištrauka, atspindinti, jog Sąjungininkų politikai gavo informaciją, kad liepos 24 d. Piłsudskis pareiškė atsisakąs atitraukti kariuomenę nuo demarkacijos linijos, ir tai galėjo reikšmingai paveikti sprendimą dėl naujos linijos, bet ta informacija jau buvo pavėluota 246
 Paris, 29 July 1919. Minutes of the meeting of heads of delegations of the Big Five which took place in Mr Pichon’s office *Quai d’ Orsay* at 15.30 on Tue 29 July 1919. An extract stating that Entente politicians received information about Piłsudski’s refusal of 24 July to withdraw Polish troops from the demarcation line. Even though this fact could have significantly impacted the decision about the new line, the information arrived too late
- 64a. 1919 m. liepos 26 d., Vilnius. – Lenkų kariuomenės I divizijos vadovybės projektas – pasiūlymas Lietuvos kariuomenės Generaliniam štabui, kuriame išdėstyta konkreti kariuomenių atsirbojimo linija 248
 Vilnius, 26 July 1919. Draft proposal of the General Staff of Polish Division I to the General Staff of the Lithuanian Armed Forces with a specified line separating the armies
- 64b. 1919 m. liepos 27 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko iš esmės palankus atsakymas lenkų I divizijos vadovybei dėl jos liepos 26 d. atsirbojimo pasiūlymo, perduotas per tarpininkaujantį britų karininką G. Brodie’į 249
 Kaunas, 27 July 1919. Affirmative reply from the Chief of the General Staff of the Lithuanian Armed Forces to the Command of Polish Division I regarding the separation proposal of 26 July as passed through the mediator British officer G. Brodie

65. 1919 m. liepos 31 d., Varšuva. – Lenkijos Rytų žemių departamento Politinio skyriaus viršininko M. Swiechowskio konfidencialus memorandumas apie Lenkijos politikos Lietuvos ir Baltarusijos žemėse pagrindus 250
 Warsaw, 31 July 1919. Classified Memorandum from the head of the Political Division of the Polish Eastern Land Department M. Swiechowski regarding the framework of the Polish policy in Lithuanian and Byelorussian lands
- 66a. 1919 m. rugpjūčio 9 d., Vilnius. – Lenkijos specialiosios misijos Lietuvoje vadovo L. Wasilewskio pranešimas į Varšuvą Užsienio reikalų ministerijai apie jo vizitą į Kauną, tenykštę situaciją ir pokalbius su lietuvių atstovais 257
 Vilnius, 9 August 1919. Report from Head of Polish Special Mission Lithuania L. Wasilewski to the Ministry of Foreign Affairs in Warsaw about his visit to Kaunas, the situation there and discussions with Lithuanian representatives
- 66b. 1919 m. rugpjūčio 6 d., Kaunas. – „Verbalinė nota. Ponui Lenkų Vyriausybei įgaliotiniui L. Wasilewskio Kaune.“ Lietuvos Vyriausybės atsakymas į L. Wasilewskio rugpjūčio 5 d. pareiškimą (kartu su atkartotu šio pareiškimo turiniu) 260
 Kaunas, 6 August 1919. Verbal Note to the Plenipotentiary of the Polish government to Kaunas L. Wasilewski. Reply from the Lithuanian government to L. Wasilewski's appeal of 5 August (including content of the statement)
67. 1919 m. rugpjūčio 3 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulio raštas Lietuvos Ministrų Kabineto vadovui M. Sleževičiui, pavėluotai ir nekonkrečiai pranešantis apie naujos demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos nustatymą 263
 Kaunas, 3 August 1919. Letter from Head of French Mission Lithuania Colonel C. Reboul to the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius informing about the newly defined demarcation line between Lithuania and Poland, though too late and too vaguely
68. 1919 m. rugpjūčio 4 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo raštas Lenkijos užsienio reikalų ministerijai, informuojantis apie naujos demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos detales 264
 Warsaw, 4 August 1919. Letter from the General Staff of the Polish Army to the Polish Ministry of Foreign Affairs regarding details of the newly defined demarcation line between Lithuania and Poland
69. 1919 m. rugpjūčio 4 d., Paryžius. – Seinų miesto ir apskrities atstovų lietuvių pareiškimas Lietuvos delegacijai prie Taikos konferencijos, protestuojantis prieš Seinų atitekimą Lenkijai 265
 Paris, 4 August 1919. Protest from Sejny city and county residents to the Lithuanian delegation at the Peace Conference against the Polish rule in Sejny
70. 1919 m. rugpjūčio 4 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, kurioje pateikiama informacijos apie naujos demarkacijos linijos svarstymą ir kilusį sujudimą dėl Suvalkijos dalies atitekimo Lenkijai 268
 Kaunas, 4 August 1919. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting informing about discussions regarding the new demarcation line and agitation as Poland gains part of Suvalkija
71. 1919 m. rugpjūčio 5 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo. Posėdyje svarstyti derybų su atvykusia Lenkų misija, vadovaujama L. Wasilewskio, situacijos Suvalkijoje klausimai 270
 Kaunas, 5 August 1919. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting regarding negotiation with L. Wasilewski-led Polish delegation about the situation in Suvalkija

72. 1919 m. rugpjūčio 5 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota Sąjungininkų Aukščiausiajai Tarybai, protestuojanti, jog Lenkija tebepažeidinėja demarkacijos liniją 274
 Paris, 5 August 1919. Protest Note from the Lithuanian delegation at the Peace Conference to the Entente Supreme Council regarding ongoing violations of the demarcation line by Poland
73. 1919 m. rugpjūčio 15 d., Vilnius. – Specialiosios Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo L. Wasilewskio politinis raportas į Varšuvą apie lenkų ir lietuvių pokalbius ir derybas Vilniuje bei Kaune 275
 Vilnius, 15 August 1919. Political Report from Head of Special Polish Mission Lithuania L. Wasilewski to Warsaw regarding discussions and negotiations between Poles and Lithuanians in Vilnius and Kaunas
74. 1919 m. rugpjūčio 16 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, rodanti lietuvių planus priešintis lenkams Suvalkijoje ir bylojanti, jog tikslios informacijos apie demarkacijos liniją nėra 278
 Kaunas, 16 August 1919. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting revealing Lithuanian plans to mount armed resistance against Poles in Suvalkija and concerns for lack of accurate information about the demarcation line
75. 1919 m. rugpjūčio 21 d., Kaunas. – Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame svarstyti lenkų įtakos Lietuvos kariuomenėje, galimo lenkų sąmokslu įveikimo ir karinės akcijos prieš Lenkijos kariuomenę Suvalkijoje sustiprinimo klausimai, protokolas 282
 Kaunas, 21 August 1919. Minutes of the Lithuanian government meeting regarding Polish influence in the Lithuanian army, disrupting a possible Polish plot, and intensifying a military campaign against the Polish army in Suvalkija
76. 1919 m. rugpjūčio 25 d., Londonas. – Ištrauka iš Lenkijos pasiuntinio D. Britanijoje E. Sapiehos pranešimo Lenkijos užsienio reikalų ministru, kurioje išdėstytas Lietuvos valstybingumo esamos būklės suvokimas ir vertinimas 284
 London, 25 August 1919. Extract from the Report of the Polish envoy to London E. Sapieha to the Polish Minister of Foreign Affairs outlining his perception of the current state and assessment of the Lithuanian statehood
77. 1919 m. rugpjūčio 27 d., Kaunas. – „Lietuvos Ministrų Tarybos Pirmininko 1919 m. rugpjūčio 27 d. telegrama Lietuvos delegacijai Paryžiuje.“ Raginimas imtis visų įmanomų diplomatinių priemonių, siekiant nutraukti lenkų suintensyvėjusį skverbimąsi į lietuviškas žemes 286
 Kaunas, 27 August 1919. Telegram of 27 August from the Lithuanian Prime Minister to the Lithuanian delegation in Paris. It urges to make every diplomatic effort in order to stop intensified Polish penetration of Lithuanian lands
78. 1919 m. rugpjūčio 29 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko M. Velykio įsakymas Nr. 100 kariuomenės I brigados viršininkui įspėti jam pavaldžius dalinius apie įvykusią akciją prieš sąmokslu įtariamus lenkus ir užkirsti kelią galimiems nesusipratimams bei lenkų agitacijai 288
 Kaunas, 29 August 1919. Order No 100 of the Chief of Staff of the Lithuanian Army M. Velykis to the Chief of Army Brigade I to inform his subordinate units about a campaign carried out against suspected Polish conspirators and to prevent possible misunderstandings and Polish propaganda

79. 1919 m. rugpjūtis (diena nenurodyta), Kaunas. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininko karininko L. Vaitiekūno įsakymas Nr. 3377 Suvalkų komendantui likviduoti komendantūrą	289
Kaunas, August (date not indicated) 1919. Order No 3377 of the Chief of Formation of the Lithuanian Defence Ministry officer L. Vaitiekūnas to the commandant of Suwalki to abolish the commandant office	
80. 1919 m. rugsėjo 1 d., Paryžius. – „Lenkijos reikalų komisijos raportas Nr. 6 Aukščiausiajai Sąjungininkų Tarybai“. Dokumente pacituota tos pačios Komisijos 1919 m. balandžio 22 d. raporto Nr. 2 dalis, bylojanti apie Komisijos tuomet siūlytos Lenkijos rytinės sienos Suvalkijos ruože detales	290
Paris, 1 September 1919. Report No 6 from the Commission for Polish Affairs in the Entente Supreme Council. The document cites parts of the Supreme Council Report No 2 of 22 April which indicate details of the commission proposal as regards the eastern border of Poland in Suwalki section	
81. 1919 m. rugsėjo 1 d., Kalvarija. – Fronto Suvalkijoje vado lietuvių karininko K. Žuko telefonograma Nr. 33 Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkui apie padėtį fronte su lenkais	294
Kalvarija, 1 September 1919. Telex No 33 from the Commander of the Lithuanian Front in Suwalkija officer K. Žukas to the Chief of Operational Division at the General Staff under the Ministry of Defence regarding the situation at the front line with Poles	
82. 1919 m. rugsėjo 2 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos telegrama pasiuntiniui Paryžiuje M. Zamoyskiui apie kovas su lietuviais Suvalkijoje (lenkiškoji interpretacija)	295
Warsaw, 2 September 1919. Telegram from the Polish Ministry of Foreign Affairs to their envoy in Paris M. Zamoyski with Polish interpretation of the battles with Lithuanians in Suwalkija	
83. 1919 m. rugsėjo 3 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame svarstyta padėtis Suvalkijoje ir priimtas nutarimas atsitraukti iki Sąjungininkų nustatytos demarkacijos linijos, protokolo	296
Kaunas, 3 September 1919. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting regarding the situation in Suwalkija and the decision to withdraw from the demarcation line set by the Entente	
84. 1919 m. rugsėjo 3 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota vyriausiajam Sąjungininkų kariuomenės vadui maršalui F. Fochui, prašant sustabdyti lenkų skverbimąsi į lietuviškas žemes ir priversti juos laikytis demarkacijos linijos	300
Paris, 3 September 1919. Note from the Lithuanian delegation at the Peace Conference to Commander-in-Chief of the Entente Marshal F. Foch urging to stop the Polish penetration of Lithuanian lands and to force them to respect the demarcation line	
85. 1919 m. rugsėjo 4 d., Kalvarija. – Fronto Suvalkijoje vado lietuvių karininko K. Žuko pranešimas (reliacija) Krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkui apie vykusias kovas su lenkais dėl Seinų 1919 m. rugpjūčio 22, 23, 25 ir 28 d.	301
Kalvarija, 4 September 1919. Report (Reliance) from the Commander of the Lithuanian Front in Suwalkija officer K. Žukas to the Chief of Operational Division at the General Staff regarding battles with Poles for Sejny on 22, 23, 25 and 28 August 1919	

86. 1919 m. rugsėjo 7 d., Krosna (Lietuvoje). – Krosnos valsčiaus ir apylinkės gyventojų įgaliotinių rezoliucija Paryžiaus taikos konferencijai, protestuojanti prieš agresyvius Lenkijos veiksmus ir demarkacijos linijos nubrėžimą per lietuvių etnografinę teritoriją 305
 Krosna (Lithuania), 7 September 1919. Resolution from Krosna district and county representatives to the Paris Peace Conference protesting against aggressive Polish actions and setting the demarcation line through the Lithuanian ethnographic territory
87. 1919 m. rugsėjo 9 d., Paryžius. – Vyriausiojo Sąjungininkų kariuomenės vado maršalo F. Focho raštas Lietuvos delegacijai prie Taikos konferencijos dėl demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos laikymosi (atsiliepinimas į lietuvių rugsėjo 3 d. raštą) 306
 Paris, 9 September 1919. Letter from Commander-in-Chief of the Entente Marshal F. Foch to the Lithuanian delegation at the Peace Conference about following the demarcation line between Lithuania and Poland (in response to the Lithuanian letter of 3 September)
88. 1919 m. rugsėjo 23 d., Londonas. – Lenkijos pasiuntinio D. Britanijoje E. Sapiehos pranešimas užsienio reikalų ministrui į Varšuvą, kuriame reiškiamas britų požiūris į tuometinę situaciją Rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje, ir lenkiškoji padėties interpretacija 307
 London, 23 September 1919. Letter from the Polish envoy to Great Britain E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs in Warsaw revealing the British position on the situation in Eastern Europe as well as Lithuania and the Polish interpretation of the situation

III. LENKIJOS VYKDYTOS LIETUVOS IZOLIAVIMO POLITIKOS LAIKOTARPIS (1919 M. SPALIS–1920 M. KOVAS) 311 A PERIOD OF POLITICAL ISOLATION OF LITHUANIA AS CONDUCTED BY POLAND (OCTOBER 1919–MARCH 1920)

89. 1919 m. spalio 5 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės I brigados vado karininko K. Ladygos įsakymas šiai brigadai Nr. 2, kuriame atsispindi padėtis ties demarkacijos linija su lenkais, jų kariuomenės įsiskverbimo į Lietuvos teritoriją mastas 313
 Kaunas, 5 October 1919. Order No 2 of the Commander of Lithuanian Army Brigade I K. Ladyga to the brigade reflecting on the situation at the demarcation line with Poles and the extent of the military penetration of the Lithuanian territory
90. 1919 m. spalio 12 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės misijos Lietuvoje vadovo plk. H. Rowano-Robinsono pranešimas Lietuvos Respublikos Prezidentui apie britų išgautą pažadą iš lenkų, jog pastarieji nepulsią lietuvių, šiems kovojant su bermontininkais 315
 Kaunas, 12 October 1919. Letter from Head of British Military Mission Lithuania Colonel H. Rowan-Robinson to the President of the Lithuanian Republic regarding the Polish pledge given to the British not to attack Lithuanians fighting against the Bermontians
91. 1919 m. spalio 13 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų viceministro W. Skrzyńskio pareiškimas, jog Lenkija neužims priešiškos pozicijos Lietuvos atžvilgiu, šiai kovojant su bermontininkais 316
 Warsaw, 13 October 1919. Pledge of the Polish Vice Minister of Foreign Affairs W. Skrzyński that Poland will not take up a hostile position against Lithuania fighting against the Bermontians

92. 1919 m. spalio 13 d., Vilnius. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio kreipimasis į Vilniaus S. Batoro universiteto akademinį Senatą universiteto atidarymo proga 317
 Vilnius, 13 October 1919. Appeal of the Polish leader J. Piłsudski to the academic senate of Vilnius Stefan Batory University on the inauguration day
93. 1919 m. spalio 27 d., Paryžius. – Lenkijos pasiuntinio Paryžiuje M. Zamoyskio telegrama Užsienio reikalų ministerijai į Varšuvą, rekomenduojanti tęsti agresyvius veiksmus prie demarkacijos linijos su Lietuva 320
 Paris, 27 October 1919. Telegram from the Polish envoy to Paris M. Zamoyski to the Ministry of Foreign Affairs in Warsaw encouraging to continue military actions at the demarcation line with Lithuania
94. 1919 m. lapkričio 1 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse atstovo plk. R. B. Wardo raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui E. Galvanauskui, informuojantis apie britų pasiuntinių pastangas gerinant Lietuvos ir Lenkijos santykius 321
 Kaunas, 1 November 1919. Letter from the representative of the British Diplomatic Military Mission in the Baltic States Colonel R. B. Ward to the Lithuanian Prime Minister E. Galvanauskas regarding efforts of the British envoys to improve Lithuanian-Polish relations
95. 1919 m. lapkričio 21 d., Varšuva. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio laiškas patikėtiniui L. Wasilewskui į Vilnių su tam tikromis Lietuvos spaudimo ir jos Vyriausybės pakeitimo taktikos pokyčių rekomendacijomis 323
 Warsaw, 21 November 1919. Letter from the Polish leader J. Piłsudski to his trustee L. Wasilewski in Vilnius outlining recommendations to amend some tactics of pressuring Lithuania and changing the government there
96. 1919 m. lapkričio 25 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse atstovo plk. R. B. Wardo raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui E. Galvanauskui, informuojantis, jog britų pasiuntinių pastangos gerinant santykius tarp Lenkijos ir Lietuvos susiduria su lenkų palankumo stoka 325
 Kaunas, 25 November 1919. Letter from the representative of the British Diplomatic Military Mission in the Baltic States Colonel R. B. Ward to the Lithuanian Prime Minister E. Galvanauskas stating that the efforts of British envoys to improve Lithuanian-Polish relations are confronted by lack of favour from Poles
97. 1919 m. lapkričio 30 d., Vilnius. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos specialiojo įgaliotinio L. Wasilewskio ataskaita J. Piłsudskui apie jo vadovaujamos specialiosios misijos Lietuvoje veiklą 1919 m. rugpjūčio–lapkričio mėn. 327
 Vilnius, 30 November 1919. Report from the Plenipotentiary of the Polish government L. Wasilewski regarding activities of the L. Wasilewski-led special mission in Lithuania in August–November 1919
98. 1919 m. gruodžio 4 d., Vilnius. – Lenkijos kariuomenės Lietuvos ir Baltarusijos fronto vadovybės Politinio skyriaus viršininko M. Kościalkowskio raportas apie politinę padėtį nepriklausomoje Lietuvoje ir žemėse, užimtose lenkų kariuomenės 330
 Vilnius, 4 December 1919. Report from the Chief of the Political Department in the General Staff of the Lithuanian-Byelorussian Front M. Kościalkowski regarding the political situation in the Polish-occupied lands of independent Lithuania

99. 1919 m. gruodžio 8 d., Paryžius. – Sąjungininkių valstybių Aukščiausiosios Tarybos deklaracija dėl Lenkijos laikinosios rytinės sienos, taip pat ir tos sienos ruožo Suvalkijoje	340
Paris, 8 December 1919. Declaration of the Entente Supreme Council regarding the interim eastern border of Poland and the border zone in Suvalkija	
100. 1920 m. sausio 15 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Vyriausiosios vadovybės štabo Žvalgybos biuro II skyriaus konfidencialus informacinis pranešimas apie lietuvių ir baltarusių gyventojų nusiteikimą prieš lenkų valdžią	343
Warsaw, 15 January 1920. Classified Information Report from the Intelligence Bureau Division II of Polish Army General Staff regarding negative disposition of Lithuanian and Byelorussian population against Polish authorities	
101. 1920 m. sausio 19 d., Helsinkis. – „Baltijos šalių Helsingforso konferencijos deklaracija dėl lenkų ir lietuvių santykių“	344
Helsinki, 19 January 1920. Declaration of Helsingfors Conference of the Baltic States regarding Polish-Lithuanian relations	
102. 1920 m. sausio 28 d., Kaunas. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko padėjėjo plk. K. Kleščinskio slaptas raštas Nr. 302 K/78 krašto apsaugos viceministrui su politiniais pasiūlymais dėl užsitęsusio konflikto tarp Lietuvos ir Lenkijos sprendimo	347
Kaunas, 28 January 1920. Classified Letter No 302 K/78 from Assistant Chief of General Staff under the Ministry of Defence Colonel K. Kleščinskis to the Vice Minister with political proposals regarding solutions to the protracted conflict between Lithuania and Poland	
103. 1920 m. sausio 28 d., Kaunas. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko padėjėjo plk. K. Kleščinskio slaptas raštas (pasiūlymas) Nr. 304 K/77 Generalinio štabo viršininkui keisti kariuomenės dislokavimą dėl pavojaus, susijusio su Lenkijos kariuomenės veiksmais	349
Kaunas, 28 January 1920. Classified Letter (Proposal) No 304 K/77 from Assistant Chief of General Staff under the Ministry of Defence Colonel K. Kleščinskis to the Chief of Staff proposing to change the deployment of troops at risk of actions of the Polish troops	
104. 1920 m. vasario 7 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo vado gen. P. Liatuko slapta direktyva Nr. 1 kariuomenės brigadų vadams apie veiksmus Lenkijos kariuomenės plataus masto puolimo atveju	351
Kaunas, 7 February 1920. Classified Directives No 1 of the Commander-in-Chief of the Lithuanian Armed Forces P. Liatukas to army brigade commanders regarding actions in case of wide-ranging attacks of the Polish army	
105. 1920 m. vasario 12 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės misijos Lietuvoje vado plk. H. Rowano-Robinsono raštas – pasiūlymas Lietuvos Respublikos Prezidentui dėl Lietuvos kariuomenės mažinimo su pareikštu įsitikinimu, jog lenkai Lietuvos nepulsia, nes jų interesai sutelkti į Rytus	354
Kaunas, 12 February 1920. Letter (Proposal) from the Head of the British Military Mission to the Baltic States Colonel H. Rowan-Robinson to the President of the Republic of Lithuania to reduce the number of Lithuanian armed forces because Poles are thought not to attack Lithuania as they are fully centered on the East	

106. 1920 m. kovo 5 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse atstovo plk. R. B. Wardo pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui, labai pavėluotai patikslinantis informaciją apie demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos..... 355
 Kaunas, 5 March 1920. Report from the representative of the British Diplomatic Mission to the Baltic States Colonel R. B. Ward to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs in which he specifies delayed information regarding the demarcation line between Lithuania and Poland
107. 1920 m. kovo 8 d., Varšuva. – Lenkijos Ministrų Kabineto slaptojo posėdžio, kuriame buvo svarstomi Lenkijos politikos Rytuose esminiai punktai, taip pat susiję ir su Lietuva, protokolas 356
 Warsaw, 8 March 1920. Minutes of the Polish government secret meeting where key points of the Polish policy in the East were discussed including Lithuania
108. 1920 m. kovo 20 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo viršininko gen. S. Hallerio raportas Valstybės vadovui J. Piłsudskiui apie karinius susidūrimus su lietuviais prie demarkacijos linijos šiaurinio ruožo..... 359
 Warsaw, 20 March 1920. Report from Chief of General Staff of the Polish Armed Forces General S. Haller to the Head of State J. Piłsudski regarding military clashes with Lithuanians in the northern zone of the demarcation line
109. 1920 m. kovo 22 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro S. Pateko nota, kurioje atsispindi taikdariškas britų atstovų vaidmuo kariniame lenkų ir lietuvių susidūrimo prie demarkacijos linijos šiaurinio ruožo 361
 Warsaw, 22 March 1920. Note from the Polish Minister of Foreign Affairs S. Patek reflecting on the peacemaking role of the British representatives in the military confrontation between Poles and Lithuanians in the northern zone of the demarcation line

IV. DIDŽIŲJŲ GEOPOLITINIŲ SLINKČIŲ METAS. DVIŠALIAI SANTYKIAI TAMPA TRIŠALIAIS: SOVIETŲ FAKTORIAUS ĮSITERPIMAS Į LIETUVOS IR LENKIJOS SANTYKIUS (1920 M. BALANDIS–1920 M. RUGPJŪTIS) 363
 TIME OF MAJOR GEO-POLITICAL CHANGES. BILATERAL RELATIONS TURN INTO TRILATERAL: INTERVENTION OF THE SOVIET FACTOR INTO THE LITHUANIAN–POLISH RELATIONS (APRIL–AUGUST 1920)

110. 1920 m. balandžio 30 d., Kaunas. – Lietuvos valdžios per Sąjungininkų valstybių misijų atstovus duotas pasižadėjimas nesiimti puolamųjų veiksmų prieš lenkų pajėgas 365
 Kaunas, 30 April 1920. Pledge of the Lithuanian authorities given to the Entente Supreme Council not to take offensive action against Polish forces
111. 1920 m. gegužės 12 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, kurioje atsispindi, jog dar ir tuo laiku Lietuvos valdžia neturėjo tikslios informacijos apie demarkacijos liniją su Lenkija 366
 Kaunas, 12 May 1920. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting confirming that Lithuanian authorities did not possess accurate information about the demarcation line with Poland

112. 1920 m. birželio 4 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui, perduodanti britų požiūrį, jog Lietuva nepultų lenkų, pasinaudodama jų karu su Sovietais 369
 London, 4 June 1920. Telegram from the Lithuanian envoy to Great Britain A. Tiškevičius to the Minister of Foreign Affairs A. Voldemaras communicating the British view that Lithuania should not take any advantage of the Polish-Soviet war and would not attack Poles
113. 1920 m. birželio 16 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai dėl britų pasiryžimo tarpininkauti Lietuvos ir Lenkijos ginče 370
 London, 16 June 1920. Encrypted telegram from the Lithuanian envoy to Great Britain A. Tiškevičius to the Ministry of Foreign Affairs regarding British determination to mediate in the Lithuanian-Polish conflict
114. 1920 m. liepos 4 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, informuojanti apie Lenkijos sprendimą pripažinti Lietuvos valdžią *de facto* 371
 Warsaw, 4 July 1920. Telegram from the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs J. Purickis regarding Poland's decision to recognise Lithuania *de facto*
115. 1920 m. liepos 7 d., Vilnius. – Generolo Szeptyckio fronto vadovybės kariuomenės diplomatinio įgaliotinio plk. K. Rylskio perduotas pasiūlymas Vyriausiajai Lietuvos kariuomenės vadovybei dėl bendro lenkų ir lietuvių antibolševikinio fronto sudarymo 372
 Vilnius, 7 July 1920. Proposal of the military diplomatic representative Colonel K. Rylski from General S. Szeptycki Front Command to the General Command of the Lithuanian Army regarding a joint anti-Bolshevik front
116. 1920 m. liepos 9 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame nutarta pradėti Vilniaus ir kitų okupuotų teritorijų atgavimo akciją, vykstant lenkų ir Sovietų karui, protokolo 373
 Kaunas, 9 July 1920. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting regarding the decision to launch a campaign to regain Vilnius and other occupied territories during the Polish-Soviet war
117. 1920 m. liepos 10 d., Spa. – Ištrauka iš Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos posėdžio protokolo, kurioje atsispindi svarstytas Lenkijos pagalbos prašymas Sovietų įsiveržimo grėsmės akivaizdoje, dalyvaujant jos Premjerui W. Grabskiui. Lenkijos sutikimas pasiduoti Sąjungininkų sprendimų valiai, be kita ko, ir Vilniaus klausimu 375
 Spa, 10 July 1920. Extract from the Minutes of the Entente Supreme Council meeting regarding the Polish request for assistance under threat of Soviet invasion. The Polish Prime Minister W. Grabski participates in the meeting where Poland agrees to transfer the arbitration right to the Entente, including Vilnius issue
118. 1920 m. liepos 10 d., Spa. – Sąjungininkų atstovų suformuluoti ir Lenkijos Vyriausybės vadovo W. Grabskio pasirašyti Sutarties dėl Vakarų šalių pagalbos Lenkijai sąlygų punktai, tarp jų ir dėl Vilniaus klausimo bei lenkų ir lietuvių santykių 382
 Spa, 10 July 1920. Clauses of the agreement as formulated by Entente representatives and signed by the Polish Prime Minister W. Grabski regarding the conditions for assistance of Western states to Poland as well as the position related to Vilnius issue and Polish-Lithuanian relations

119. 1920 m. liepos 10 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulio raštas Lietuvos užsienio reikalų ministrui dėl Sąjungininkų misijų Lietuvoje atstovų tarpininkavimo Lietuvos valdžiai perimant iš lenkų Vilniaus kontrolę 384
Kaunas, 10 July 1920. Letter from Head of French Mission Lithuania C. Rebol to the Lithuanian Foreign Minister regarding mediation of Entente mission representatives in Lithuania in the process of Vilnius control takeover from the Poles
120. 1920 m. liepos 10 d., Spa. – Sąjungininkų sutarimu britų suformuluota vadinamoji „Curzono nota“ sovietinei Rusijai dėl taikos tarp pastarosios ir jos vakarinių kaimynų, pirmiausia Lenkijos, sudarymo sąlygų (su pasiūlyta linija, ties kuria turėtų sustoti puolanti Sovietų kariuomenė, artėjanti prie lietuviškų žemių) 385
Spa, 10 July 1920. So-called Curzon Note formulated by British, approved by the Entente and addressed to Soviet Russia setting conditions of peace between the latter and its western neighbours, particularly Poland (including a line at which the advancing Soviet army should stop while approaching Lithuanian Lands)
121. 1920 m. liepos 11 d., Paryžius. – Lietuvos pasiuntinio Paryžiuje J. Dabužio šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, pranešanti, jog Spa konferencijos sprendimai palankūs Lietuvai, ir raginanti Lietuvą nesivelti į lenkų ir Sovietų karą 387
Paris, 11 July 1920. Encrypted Telegram from the Lithuanian representative in Paris J. Dabužis to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs confirming that Spa Conference decisions are favourable to Lithuania and urging not to get involved in the war between Poles and the Soviets
122. 1920 m. liepos 12 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinybės D. Britanijoje šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, pranešanti apie Lietuvai palankius Spa konferencijos sprendimus ir raginanti laikytis ramiai lenkų ir Sovietų konflikto atžvilgiu 388
London, 12 July 1920. Encrypted Telegram from the Lithuanian Embassy in Great Britain to the Lithuanian Foreign Minister J. Purickis regarding favourable Spa Conference decisions to Lithuania and urging to remain uninvolved in the conflict between Poles and the Soviets
123. 1920 m. liepos 12 d., Kaunas. – Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame svarstytas pasirengimas Vilniaus kontrolės perėmimui iš lenkų, protokolas. Lietuvos Vyriausybės atsakymai į 5 lenkų klausimus dėl Vilniaus perdavimo sąlygų, perduotus per Britų karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse vadovą plk. S. Tallentsą 389
Kaunas, 12 July 1920. Minutes of the Lithuanian government meeting regarding preparation to take over Vilnius control from Poles. Replies from the Lithuanian government to five questions raised by the Poles about handover conditions as passed through the head of the British Military Diplomatic Mission in the Baltic States Colonel S. Tallents
124. 1920 m. liepos 12 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos slaptas operatyvinis įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 1 žygiuoti į Vilnių paskui atsitraukiančius lenkus ir užimti jį pirmiau atslenkančių bolševikų 392
Kaunas, 12 July 1920. Operational Order No 1 of the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka to march and recapture Vilnius following the retreating Poles and settle in Vilnius before the Bolsheviks enter it
- 125a. 1920 m. liepos 12 d., Maskva. – Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedas, susidedantis iš abipusių pareiškimų. Lietuvos pareiškimas 396
Moscow, 12 July 1920. Supplement to the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia including both statements. The Lithuanian statement

125b. 1920 m. liepos 12 d., Maskva. – Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedas, susidedantis iš abipusių pareiškimų. Rusijos pareiškimas	398
Moscow, 12 July 1920. Supplement to the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia including both statements. The Russian statement	
125c. 1920 m. liepos 16 d., Maskva–Ryga. – Sovietų Rusijos užsienio reikalų liaudies komisarą G. Čičerino interpretacija dėl Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedo, perduota iš Rygos pasiuntinio V. Gylio Lietuvos užsienio reikalų ministerijai	399
Moscow-Riga, 16 July 1920. Interpretation of the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia as given by the Commissioner of Foreign Affairs of Soviet Russia G. Chicherin and passed through the envoy in Riga V. Gylys to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs	
125d. 1920 m. liepos 24 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio šifruota telegrama Lietuvos pasiuntinybei Londone, aiškinanti Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedo atsiradimo ir pasirašymo aplinkybes	401
Kaunas, 24 July 1920. Encrypted Telegram from the Lithuanian Foreign Minister J. Purickis to the Lithuanian Embassy in London clarifying the circumstances of emergence and signing of the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia	
126. 1920 m. liepos 13 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos trečiojo posėdžio, kuriame patvirtintos Lenkijos Vyriausybės vadovo Spa pasirašytos sutarties sąlygos, tarp jų ir susijusios su Lietuva, protokolas	402
Warsaw, 13 July 1920. Minutes of the third meeting of the Polish State Defence Council where they approved terms of the treaty signed by the Polish Premier in Spa including Lithuanian matters	
127. 1920 m. liepos 13 d. Kaunas–Talinai. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio nota Sovietų užsienio reikalų liaudies komisarui G. Čičerinui, perduota per pasiuntinį Taline V. Gylį (papildyta Užsienio reikalų ministerijos pareigūno B. K. Balučio), griežtai reikalaujanti, kad Sovietai sustabdytų savo kariuomenės judėjimą link Vilniaus	406
Kaunas-Tallinn, 13 July 1920. Note from the Lithuanian Foreign Minister J. Purickis to the Commissioner of Foreign Affairs of Soviet Russia G. Chicherin as passed through the envoy in Tallinn V. Gylys (and supplemented by the official of the Ministry of Foreign Affairs B. K. Balutis) strictly urging to stop the movement of Soviet troops towards Vilnius	
128. 1920 m. liepos 15 d., Liepoja. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulio radiotelegrama Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje vadovui gen. P. Henrys, informuojanti apie lenkų daromas kliūtis lietuviams dėl Vilniaus perėmimo ir prašanti Prancūzų misijos Lenkijoje įsikišimo	408
Liepaja, 15 July 1920. Radio Telegram from Head of French Mission Lithuania C. Reboul to Head of French Military Mission Poland General P. Henrys informing about Polish obstacles to the takeover of Vilnius by Lithuanians and requesting interference of the French mission to Poland	
129. 1920 m. liepos 18 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės II pėstininkų pulko 7-osios kuopos vado lt. A. Butkevičiaus parodymas apie įvykdytą lenkų kariuomenės brigados nuginklavimą	409
Kaunas, 18 July 1920. Testimony from the Commander of Company VII of the Lithuanian Army Second Infantry Regiment Lieutenant A. Butkevičius about the execution of disarmament of a Polish army brigade	

130. 1920 m. liepos 19 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (vėliau – II brigados, II pėstininkų divizijos) karo dienyno, kuriame fiksuotas liepos 18 d. įvykęs plk. S. Pašlowski vadovaujamos lenkų kariuomenės brigados nuginklavimas 410
 Kaunas, 19 July 1920. Extract from the war diary of the Lithuanian Armed Forces Separate Brigade (later – Brigade II, Infantry Division II) about the disarmament of the Polish Armed Forces Brigade IV led by Colonel S. Pašlowski on 18 July
131. 1920 m. liepos 22 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos raštas Lietuvos teritorijoje laikinai esančios Sovietų Rusijos kariuomenės vadovybei dėl demarkacijos linijos tarp lietuvių ir Sovietų kariuomenių nustatymo 411
 Kaunas, 22 July 1920. Letter from the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka to the Soviet Army Command deployed in the territory of Lithuania regarding the establishment of a demarcation line between the Lithuanian and Soviet troops
132. 1920 m. liepos 23 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos slapta operatyvinis įsakymas Nr. 2 Lietuvos kariuomenei, detalizuojantis demarkacijos linijos su Sovietais apsaugos vykdymą 413
 Kaunas, 23 July 1920. Classified Operational Order No 2 of the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka to the Lithuanian army detailing the execution of the demarcation line with the Soviets
133. 1920 m. liepos 24 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, reiškianti nuosaikaus tono pasitenkinimą liepos 4 d. Lietuvos pripažinimu *de facto* iš Lenkijos pusės 416
 Kaunas, 24 July 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis to the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha expressing moderate satisfaction for recognising Lithuania *de facto* on 4 July
134. 1920 m. liepos 25 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lietuvos atstovybėms Londone ir Paryžiuje, rūpinantis pagalba iš Vakarų dėl bolševikų, įsitvirtinančių Vilniuje, keliamo pavojaus 417
 Kaunas, 25 July 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis to the Lithuanian embassies in London and Paris regarding Western assistance in dealing with dangers caused by the Bolsheviks established in Vilnius
135. 1920 m. liepos 28 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos telefonograma Nr. 492 lietuvių paskirtam Vilniaus komendantui, pranešanti apie atsiskaitymą patenkinti bolševikų reikalavimus dėl demarkacijos linijos su jais pakeitimų 418
 Kaunas, 28 July 1920. Telex No 492 from the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka to the Lithuania-appointed Commandant of Vilnius to notify of refusal to meet the Bolshevik requirement to change the demarcation line with them
136. 1920 m. liepos 28 d., Londonas. – Lietuvos atstovo D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie neigiamą britų reakciją į slaptą priedą Lietuvos taikos sutartyje su Sovietų Rusija 419
 London, 28 July 1920. Telegram from the Lithuanian envoy in London A. Tiškevičius to the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania reflecting on the negative British position in regard to the secret supplement to the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia

137. 1920 m. liepos 29 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio šifruota telegrama Lietuvos atstovybėms Londone ir Paryžiuje, pakartotinai primenantį bolševikų keliamą pavojų ir užsimenanti apie įmanomą Lietuvos išitraukimą į „pakraščiu“ valstybių sąjungą kartu su Lenkija 420
 Kaunas, 29 July 1920. Encrypted Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis to the Lithuanian embassies in London and Paris repeatedly warning about dangers posed by the Bolsheviks and mentioning a possibility to establish a common league of peripheral states with Poland
138. 1920 m. liepos 30 d., Kaunas. – Ištraukos iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, kuriose fiksuoti nutarimai įžengti į valdžios vakuume atsidūrusius Suvalkus ir siūsti delegaciją į Baltijos šalių konferenciją Rygoje 421
 Kaunas, 30 July 1920. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting confirming decisions to enter Suwalki because of resultant power vacuum and to send a delegation to the Baltic Conference in Riga
139. 1920 m. rugpjūčio 10 d., Kaunas. – Instrukcijų raštas Lietuvos delegacijai Baltijos šalių Rygos konferencijoje (sudaryti kartu su Lenkija gynybinę karinę sutartį tik tuomet, kai ji susitarkys su Rusija ir pripažins Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartį) 424
 Kaunas, 10 August 1920. Letter of Instruction for the Lithuanian delegation in the Baltic Conference in Riga to form a bilateral military defensive alliance with Poland only on condition that Poland makes peace with Russia and recognises the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia
140. 1920 m. rugpjūčio 10 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos pareiškimo P. Klimo raštas pasiuntiniui Vokietijoje V. Gailiui dėl Lietuvoje internuotų Lenkijos kariškių išlaikymo (su pateiktu jų skaičiumi) 426
 Kaunas, 10 August 1920. Letter from the official of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the envoy in Germany V. Gailius regarding maintenance of the Polish military internees (included the number of personnel)
141. 1920 m. rugpjūčio 12 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko gen. M. Katče's telefonograma Nr. 814 Sovietų IV armijos Revoliucinės karinės tarybos nariui I. Mežlaukiui, informuojanti apie Lietuvos kariuomenės saugomą teritorinę liniją 427
 Kaunas, 12 August 1920. Telex No 814 from Chief of General Staff of the Lithuanian Armed Forces Gen. M. Kattche to the member of the Revolutionary Military Council of Bolshevik Army IV J. Miežlaukis regarding the territorial line protected by the Lithuanian army
142. 1920 m. rugpjūčio 14 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos krašto apsaugos ministro plk. K. Žuko „Įsakymo Lietuvos kariuomenei Nr. 410“, bylojanti apie pakartotinį karinės Suvalkų komendantūros įsteigimą 1920 m. rugpjūčio 14 d. 429
 Kaunas, 14 August 1920. Extract from 'Order to the Lithuanian Army No 410' issued by the Lithuanian Foreign Minister Colonel K. Žukas regarding re-establishment of the military commandant office in Suwalki on 14 August 1920
143. 1920 m. rugpjūčio 23 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo vado padėjėjo plk. K. Ladygos telefonograma Nr. 876 Marijampolės grupės vadui, įsakanti dėl Lenkijos kariuomenės perėjimo į kontrpuolimą prieš bolševikus sustiprinti sargybas ir nepraleisti į Lietuvos pusę tiek rusų, tiek lenkų 430
 Kaunas, 23 August 1920. Telex No 876 from Assistant Commander-in-Chief of the Lithuanian Army Colonel K. Ladyga to Commander Marijampole Group ordering to strengthen Lithuanian border guard posts and block entry of the Bolsheviks or Poles into the Lithuanian territory due to the ongoing counter-attack of the Polish troops against the Bolsheviks

144. 1920 m. rugpjūčio 24 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo vado padėjėjo plk. K. Ladygos telefonograma Nr. 891 I, II ir III divizijų vadams, informuojanti apie įsakymus perimti bolševikų paliekamą teritoriją 431
Kaunas, 24 August 1920. Telex No 891 from Assistant Commander-in-Chief of the Lithuanian Army Colonel K. Ladyga to Commanders Division I, II and III alerting about orders to take over territories abandoned by the Bolsheviks
145. 1920 m. rugpjūčio 25 d., Seinai. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas Nr. 13 šiai grupei perimti iš besitraukiančių bolševikų Gardiną ir jo apylinkes 433
Sejny, 25 August 1920. Order No 13 of the Commander of the Lithuanian Army Marijampolė Group Colonel V. Grigaliūnas-Glovackis to take over Grodno and its area from the withdrawing Bolsheviks
- V. LIETUVOS NEUTRALIZACIJOS GALIMYBĖS. LAIKOTARPIS TARP DERYBŲ KAUNE IR SUVALKUOSE (1920 M. RUGPJŪČIO PABAIGA–1920 M. RUGSĖJO PABAIGA) 437**
OPPORTUNITIES FOR NEUTRALISATION OF LITHUANIA. THE PERIOD BETWEEN NEGOTIATIONS IN KAUNAS AND SUWALKI (END AUGUST–END SEPTEMBER 1920)
146. 1920 m. rugpjūčio 26 d., Seinai. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės ir II divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas Nr. 14 šiai grupei užimti pozicijas prie pretenduojamos pietinės valstybės sienos Suvalkų ir Gardino regione 439
Sejny, 26 August 1920. Order No 14 of the Commander of the Lithuanian Army Marijampolė Group Colonel V. Grigaliūnas-Glovackis to take over positions at the claimed southern border in Suwalki and Grodno regions
147. 1920 m. rugpjūčio 27 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos aštuonioliktojo posėdžio, kuriame nutarta atstumti Lietuvos kariuomenę Suvalkijoje iki 1919 m. gruodžio 8 d. linijos ir veržtis į Lietuvai Sovietų pripažintas, bet jų vis dar kontroliuojamas Gardino apylinkes, neoficialaus protokolo, sudaryto K. Šwitalskio ir skirto J. Piłsudskio reikmėms, ištrauka 443
Warsaw, 27 August 1920. Extract from the unofficial Minutes of the Polish Defence Council meeting No 18 prepared by K. Świtalski and used by J. Piłsudski. It was decided to push the Lithuanian troops in Suwalkija to the line of 8 December 1919 and occupy some still Soviet-controlled Lithuanian areas around Grodno
148. 1920 m. rugpjūčio 27 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio nota Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, pranešanti, kad Lietuva lenkų ir sovietų kare laikysis griežto neutraliteto, ir siūlanti atsiribojimo liniją Suvalkijoje 451
Kaunas, 27 August 1920. Note from the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha pledging to maintain strict neutrality in the war between Poland and Soviet Russia and offering a dissociation line in Suwalkija
149. 1920 m. rugpjūčio 30 d., Kaunas. – Lenkijos karinės misijos, vadovaujamos plk. M. Mackiewicziaus, kariniai pasiūlymai Lietuvai dėl tolesnės lenkų ir sovietų karinių veiksmų eigos teritorijose, į kurias pretenduoja lietuviai (lenkiška teksto versija) 452
Kaunas, 30 August 1920. Polish version of the proposal from the head of the Polish Military mission Colonel M. Mackiewicz to Lithuania regarding further course of military action between Polish and Soviet troops and concerning territories claimed by Lithuanians

150. 1920 m. rugpjūčio 30 d., Kaunas. – Lenkijos karinės misijos, vadovaujamos plk. M. Mackiewicziaus, kariniai pasiūlymai Lietuvai dėl tolesnės lenkų ir sovietų karinių veiksmų eigos teritorijose, į kurias pretenduoja lietuviai (lietuviška teksto versija) 454
 Kaunas, 30 August 1920. Lithuanian version of the proposal from the head of the Polish Military Mission Colonel M. Mackiewicz to Lithuania regarding further course of military action between Polish and Soviet troops and concerning territories claimed by Lithuanians
151. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Kaunas. – Lietuvos valdžios derybų su Kaune dar pasilikusiu Lenkijos karinės plk. M. Mackiewicziaus misijos nariu kpt. A. Romeriu turinys 456
 Kaunas, 31 August 1920. Content of negotiation with Captain A. Romer, a member of the Polish Military Mission in Kaunas led by Colonel M. Mackiewicz
152. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui dėl lietuvių kariuomenės reikalaujamo atsitraukimo už demarkacijos linijos (žongliravimas demarkacijos linijų persidengimo faktu) 459
 Warsaw, 31 August 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis regarding the demand to withdraw Lithuanian troops behind the demarcation line (juggling the fact of the demarcation line overlap)
153. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (vėliau – II brigados, II pėstininkų divizijos) karo dienyno ištrauka, kurioje fiksuoti 1920 m. rugpjūčio 28–31 d. karo veiksmai prieš lenkus Suvalkijoje 459
 Kaunas, 31 August 1920. Extract from the war diary of the Lithuanian Armed Forces Separate Brigade (later – Brigade II, Infantry Division II) recounting military actions against Poles in Suvalkija on 28-31 August 1920
154. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus šifruota telegrama užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, patarian-ti ginkluotame konflikte nenusileisti lenkams, motyvuojant Lietuvai palankia britų pozicija 462
 London, 31 August 1920. Encrypted Telegram from the Lithuanian envoy in London A. Tiškevičius to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis advising not to surrender to the Poles in case of a military conflict as the British are said to have endorsed the Lithuanian standing
155. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Bulduriai (Ryga). – „Baltijos šalių Konferencijos Rygoje VI plenarinis posėdis.“ Ištrauka iš protokolo, kuriame atsispindi Lietuvos ir Lenkijos pozicijos dėl jų bendro dalyvavimo Baltijos šalių santarvėje prielaidų..... 464
 Bulduri (Riga), 31 August 1920. The 6th plenary meeting of the Baltic Conference in Riga. Extract from the Minutes recording the positions of Lithuanian and Poland delegations regarding preconditions for the Baltic union
156. 1920 m. rugsėjo 1 d., Kaunas. – Lenkijos karinės misijos Lietuvoje, vadovaujamos plk. M. Mackiewicziaus, derybų su Lietuvos valdžia, vykusių 1920 m. rugpjūčio 27–31 d., ataskaita 465
 Kaunas, 1 September 1920. Report of the negotiations between the Polish Military Mission led by Colonel M. Mackiewicz and the Lithuanian authorities held on 27–31 August 1920

157. 1920 m. rugsėjo 1 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos 3-iojo skyriaus vakarinis operatyvinis pranešimas, be kita ko, ir apie tai, jog Suvalkijoje pajėgos pasiekė demarkacijos (Focho) liniją su lietuviais470
 Staging area at the front, 1 September 1920. Evening Operational Report from the Third Section of Polish Army II including information that the troops reached the so-called Foch demarcation line with Lithuanians in Suvalkija
158. 1920 m. rugsėjo 1 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės ir II divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas šiai grupei Nr. 15 atsikovoti iš lenkų prarastas pozicijas Suvalkijoje472
 Seirijai, 1 September 1920. Order No 15 of the Commander of Marijampolė Military Group and Division II Colonel V. Grigaliūnas-Glovackis to the group to regain from Poles the lost positions in Suvalkija
159. 1920 m. rugsėjo 2 d., Berlynas. – Lietuvos pasiuntinio Vokietijoje V. Gailiaus pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui dėl Lietuvoje internuotų lenkų karių būklės ir statuso (internuotų lenkų bylos tęsinys)475
 Berlin, 2 September 1920. Report from the Lithuanian envoy in Germany V. Gailius to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs regarding the state and conditions of the interned Polish military personnel in Lithuania (follow-up on the case of Polish internment)
160. 1920 m. rugsėjo 3 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos 3-iojo skyriaus operatyvinis įsakymas Nr. 48 dėl lietuvių pajėgų išstūmimo iš Seinų su reikalavimu neperžengti Focho linijos476
 Staging area at the front, 3 September 1920. Operational Report No 48 of the Third Section of Polish Army II to oust Lithuanians from Sejny and not cross the Foch demarcation line
161. 1920 m. rugsėjo 3 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, patarianti ginklu priešintis Lenkijos veiksams477
 London, 3 September 1920. Encrypted Telegram from the Lithuanian envoy in Great Britain A. Tiškevičius to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs advising to mount armed resistance against the Polish actions
162. 1920 m. rugsėjo 4 d., Varšuva. – „Lenkijos Vyriausybės nota Tautų Sąjungos Tarybai.“ Prašymas, kad Tautų Sąjunga taikdariaiškai įsikištų į lenkų ir lietuvių konfliktą478
 Warsaw, 4 September 1920. Note from the Polish government to the Council of the League of Nations. Request to interfere into the conflict between Poland and Lithuania
163. 1920 m. rugsėjo 4 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo viršininko gen. T. Rozwadowskio kreipimasis į Prancūzijos ir D. Britanijos karinių misijų Lenkijoje vadovus gen. P. Henrys ir gen. A. Cartoną de Viartą, prašant lenkams palankia linkme paveikti Lietuvos valdžios nusistatymą lenkų ir sovietų konflikto atžvilgiu480
 Warsaw, 4 September 1920. Appeal of the Chief of General Staff of the Polish Army T. Rozwadowski to the heads of Western military missions in Warsaw General P. Henrys and General A. Carton de Viart requesting to positively impact the Lithuanians and leverage their stance on the issue of Polish-Soviet conflict

164. 1920 m. rugsėjo 5 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (II brigados, II pėstininkų divizijos) dienyno ištrauka, kurioje atsispindi 1920 m. rugsėjo 1–5 d. lietuvių karinių veiksmų prieš lenkus eiga 482
 Kaunas, 5 September 1920. Extract from the war diary of the Lithuanian Armed Forces Separate Brigade (later – Brigade II, Infantry Division II) reflecting on the course of Lithuanian military actions against Poles on 1–5 September 1920
165. 1920 m. rugsėjo 6 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, siūlanti nutraukti mūšius, nustatyti naują demarkacijos liniją ir pradėti esmines derybas 485
 Kaunas, 6 September 1920. Telegram from the Lithuanian Minister of Foreign Affairs J. Purickis to the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha proposing to stop military actions, establish a new demarcation line and initiate substantive negotiations
166. 1920 m. rugsėjo 6 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės ir II divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas šiai grupei Nr. 17 pereiti į gynybinius veiksmus Suvalkijoje (su politinio pobūdžio komentaru apie demarkacijos liniją) 486
 Staging area at the front, 6 September 1920. Order No 17 of the Commander of Marijampolė Military Group and Division II Colonel V. Grigaliūnas-Glovackis to the group to turn to defensive actions in Suvalkija (includes a political comment on the demarcation line)
167. 1920 m. rugsėjo 8 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos dvidešimtojo posėdžio protokolai, kuriuose atsispindi priimtas nutarimas besąlygiškai reikalauti iš lietuvių atsitraukimo už senosios (Focho) demarkacijos linijos, kartu sutikti su derybomis ir siūlyti jas Kalvarijoje; taip pat galimybė pasinaudoti lietuvių kontroliuojama teritorija veiksmuose prieš sovietų pajėgas 489
 Warsaw, 8 September 1920. Minutes of meeting No 20 of the Polish State Defence Council reflect on the decision to demand Lithuanians to unconditionally withdraw behind the old Foch demarcation line, to agree to negotiations which would be held in Kalvarija, and to use the Lithuania-controlled territory in the fight against the Bolsheviks
168. 1920 m. rugsėjo 8 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, patarianti nutraukti ginkluotus veiksmus, laukiant tarptautinės bendruomenės taikdariško tarpininkavimo lietuvių ir lenkų konflikte 498
 London, 8 September 1920. Telegram from the Lithuanian envoy in Great Britain A. Tiškevičius to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs calling on the stop of military actions and advising to wait for the international community to mediate in peaceful resolution of the Lithuanian-Polish conflict
169. 1920 m. rugsėjo 9 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, sutinkant pradėti derybas ir reikalaujant pripažinti 1919 m. gruodžio 8 d. liniją kaip išankstinę derybų sąlygą 499
 Warsaw, 9 September 1920. Note from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis accepting the proposal to open negotiations subject to the condition that the Lithuanians agree to the line of 8 December 1919
170. 1920 m. rugsėjo 10 d., Ryga. – Latvijos užsienio reikalų ministro Z. Mejerovico telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, siūlanti Latvijos tarpininkavimą lenkų ir lietuvių konflikte 500
 Riga, 10 September 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Latvia Z. Meierovics to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha offering to mediate in the Polish-Lithuanian conflict

171. 1920 m. rugsėjo 11 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (II brigados, II pėstininkų divizijos) karo dienyno ištrauka, kurioje atsispindi kariniai veiksmai prieš lenkus 1920 m. rugsėjo 8–11 d. ir Seinų praradimas 501
 Kaunas, 11 September 1920. Extract from the war diary of the Lithuanian Armed Forces Separate Brigade (later – Brigade II, Infantry Division II) reflecting on the military actions against the Poles on 8–11 September 1920 and the loss of Sejny
172. 1920 m. rugsėjo 11 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado plk. K. Ladygos telefonograma Nr. 1075 II ir III divizijų vadams, informuojanti apie visų kariuomenės dalių, veikiančių prieš lenkus, sujungimą į Lenkų frontą ir šio fronto vadovybės sudarymą 503
 Kaunas, 11 September 1920. Telex No 1075 from Commander of the Lithuanian Army Colonel K. Ladyga to Commander Divisions II and III about merging all parts of the army to form the Polish Front to fight against the Poles and appointing the leadership of the front
173. 1920 m. rugsėjo 12 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, atmetant priekaištus dėl neutraliteto pažeidimo ir sutinkant su derybų pradėjimu Kalvarijoje 504
 Kaunas, 12 September 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha rejecting all accusations of breaching neutrality and agreeing to open negotiations in Kalvarija
174. 1920 m. rugsėjo 12 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto štabo karo dienyno ištrauka, iš kurios ryškėja lietuvių kariuomenės pasirengimo susigrąžinti Seinus eiga 505
 Seirijai, 12 September 1920. Extract from the war diary of the General Staff Polish Front of the Lithuanian Army revealing the course of Lithuanian military preparation for Sejny regain
175. 1920 m. rugsėjo 13 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto vado gen. M. Katche' s įsakymas Nr. 1 šio fronto kariuomenei atsiimti iš lenkų teritorijos ruožą su Seinais 506
 Seirijai, 13 September 1920. Order No 1 of the Commander Polish Front of the Lithuanian Army General M. Katche to the troops to take back Sejny strip from the Poles
176. 1920 m. rugsėjo 13 d., Lyda. – Sovietų Rusijos karinės revoliucinės tarybos pirmininko L. Trockio telegrama Nr. 700 Lietuvos kariuomenės vadovybei, savo esme kurstanti lietuvių ir lenkų konfliktą 508
 Lida, 13 September 1920. Telegram No 700 from the Chairman of the Revolutionary Military Council L. Trotsky to the command of the Lithuanian army which has an inflammatory nature to incite the Lithuanian-Polish conflict
177. 1920 m. rugsėjo 14 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Latvijos užsienio reikalų ministrui Z. Mejerovicui, atsakanti į jo pasiūlymą tarpininkauti lenkų ir lietuvių konflikte 509
 Warsaw, 13 September 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs of Latvia Z. Meierovics regarding the proposed mediation in the Polish-Lithuanian conflict
178. 1920 m. rugsėjo 14 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto štabo karo dienyno ištrauka, kurioje fiksuotas lietuvių kontrolės susigrąžinimas iš lenkų Seinų ir Gibų vietovėse 509
 Seirijai, 14 September 1920. Extract from the war diary of the General Staff Polish Front of the Lithuanian Army confirming the regain of Sejny and Giby areas from the Poles

179. 1920 m. rugsėjo 14 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, protestuojanti dėl Lietuvos kariuomenės puolamosios akcijos Seinuose 511
 Warsaw, 14 September 1920. Note from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis lodging a protest against the offensive Lithuanian military campaign in Sejny
180. 1920 m. rugsėjo 14 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos išduotas įgaliojimų raštas derybininkams su Lietuvos delegacija Kalvarijoje 512
 Warsaw, 14 September 1920. Written authorisation from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the negotiators with Lithuanians in Kalvarija
181. 1920 m. rugsėjo 14 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto vado gen. M. Katche's įsakymas Nr. 2 šio fronto kariuomenei, sveikinant ją su koviniais laimėjimais ir nurodant naujas įsitvirtinimo pozicijas 513
 Seirijai, 14 September 1920. Order No 2 of Commander Polish Front of the Lithuanian Army General M. Kattche to the troops thanking for achievements in combat and specifying new positions of entrenchment
182. 1920 m. rugsėjo 15 d., Ryga. – Lietuvos pasiuntinio Latvijoje D. Zaunius pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie lietuvių ir lenkų konflikto sprendimo galimybes Tautų Sąjungoje ir derybose Rygoje, lygiagrečiai su vykšančiomis lenkų ir sovietų derybomis 515
 Riga, 15 September 1920. Report from the envoy in Latvia D. Zaunius to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs regarding possible solutions to the Lithuanian-Polish conflict in the League of Nations and through the negotiations in Riga taking place concurrently with Polish-Soviet talks
183. 1920 m. rugsėjo 15 d., Balstogė. – Pokalbio juza aparatu tarp Lenkijos karių plk. T. Piskoro ir plk. S. Kutrzebos stenograma, kurioje atsispindi būsimosios J. Piłsudskio organizuojamos Vilniaus užėmimo akcijos parengiamieji veiksmai 516
 Balstogė, 15 September 1920. Transcript of the conversation between Polish officers Colonel T. Piskor and Colonel S. Kutrzeba on the juza device reflecting on preparatory activities for the Vilnius occupation campaign organised by J. Piłsudski
184. 1920 m. rugsėjo 16 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, siūlanti nutraukti abiejų šalių karo veiksmus 518
 Kaunas, 16 September 1920. Telegram from the Lithuanian Minister of Foreign Affairs J. Purickis to the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha proposing to stop hostilities on both sides
185. 1920 m. rugsėjo 16 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro laiškas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, pateikiant įgaliojimus atstovauti Lietuvai Tautų Sąjungoje nagrinėjant lietuvių ir lenkų ginčą 519
 Paris, 16 September 1920. Letter from Head of State Lithuania A. Voldemaras to the Head of League of Nations L. Bourgeois mandating to represent Lithuania in the League of Nations in the context of the Lithuanian-Polish dispute

186. 1920 m. rugsėjo 17 d., Kalvarija. – Lietuvos derybininko B. K. Balučio pareiškimas Kalvarijos derybose su lenkais, atsakantis į rugsėjo 16 d. lenkų derybininkų pareikštus priekaištus dėl puolimo prie Seinų, bendradarbiavimo su sovietais, demarkacijos linijos nesilaikymo 520
 Kalvarija, 17 September 1920. Appeal of the Lithuanian negotiator B. K. Balutis in Kalvarija negotiations with Poles in response to Polish delegate accusations of attacks at Sejny, assistance to the Bolsheviks, and violations of the demarcation line
187. 1920 m. rugsėjo 16–18 d., Kalvarija. – Lietuvių ir lenkų derybų Kalvarijoje protokolai su priedais 523
 Kalvarija, 16–18 September 1920. Minutes of the bilateral Lithuanian-Polish talks in Kalvarija (including supplements)
188. 1920 m. rugsėjo 18 d., Varšuva. – Vyriausiosios Lenkijos kariuomenės vadovybės 3-iojo skyriaus įsakymas II armijos vadovybei dėl Kalvarijos derybų: lietuvių atžvilgiu susilaikyti nuo aktyvių veiksmų, bet likti parengtyje 533
 Warsaw, 18 September 1920. Order of the Third Section of Polish Army II Command to Army II Command to refrain from offensive against Lithuanians yet remain on standby due to the talks in Kalvarija
189. 1920 m. rugsėjo 20 d., Paryžius. – Tautų Sąjungos Tarybai Belgijos atstovo P. Hymanso pateiktas raportas ir jame pasiūlyta rezoliucija dėl Lietuvos ir Lenkijos konflikto sureguliuavimo, patvirtinta minėtoje Taryboje 534
 Paris, 20 September 1920. Report from the Belgian representative to the League of Nations P. Hymans with a proposed resolution to the regulation of Lithuanian-Polish conflict and approved by the Council
190. 1920 m. rugsėjo 20 d., Ryga. – Lietuvos pasiuntinio Latvijoje D. Zauniaus pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie lietuvių ir lenkų konflikto sprendimo galimybes Tautų Sąjungoje ir tiesioginėse derybose, perduodantis Vakarų šalių atstovų nuomones šiuo klausimu 537
 Riga, 20 September 1920. Report from the Lithuanian representative to Latvia D. Zaunius to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs regarding possibilities of Lithuanian-Polish conflict settlement in the League of Nations and by direct negotiation by using Western views on the issue
191. 1920 m. rugsėjo 20 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos vadovybės 3-iojo skyriaus instrukcija daliniams dėl elgsenos lietuvių atžvilgiu, per karinę akciją prieš sovietus pereinant Lietuvos valdžios kontroliuojamą teritoriją 538
 Staging area at the front, 20 September 1920. Instruction of the Third Section of Polish Army II Command to troops regarding conduct towards Lithuanians during the military campaign against the Soviets while in transit through Lithuania-controlled territories
192. 1920 m. rugsėjo 21 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio nota Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, sutinkant lietuvių ir lenkų ginčą perduoti Tautų Sąjungos arbitražui 539
 Kaunas, 21 September 1920. Note from the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapiecha agreeing to go to arbitration of the bilateral conflict in the League of Nations

193a. 1920 m. rugsėjo 21 d., Paryžius. – Lietuvos atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, informuojanti apie Lenkijos sutikimą tęsti derybas su Lietuva Tautų Sąjungoje	540
Paris, 21 September 1920. Telegram from the Lithuanian representative in the League of Nations A. Voldemaras to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs informing about the Polish agreement to continue negotiations with Lithuania in the League of Nations	
193b. 1920 m. (rugsėjo 21–22 d.), Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lietuvos atstovui prie Tautų Sąjungos A. Voldemarui apie Lietuvos Vyriausybės sutikimą perduoti Lietuvos ir Lenkijos ginčą Tautų Sąjungai	541
Kaunas, 21–22 September 1920. Telegram from the Lithuanian Minister of Foreign Affairs J. Purickis to the Lithuanian representative in the League of Nations A. Voldemaras regarding the Lithuanian agreement to go to arbitration of the Lithuanian-Polish conflict in the League of Nations	
194. 1920 m. rugsėjo 21 d., Varšuva. – „Lenkijos Vyriausybės nota Tautų Sąjungai.“ Iš esmės sutinkama su 1920 m. rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos sprendimu, tačiau taip pat pasiliekiama veiksmų laisvė Lietuvos atžvilgiu	542
Warsaw, 21 September 1920. Note from the Polish government to the League of Nations. In general, it agrees to the decision of the League of Nations yet retains freedom of action with regard to Lithuania	
195. 1920 m. rugsėjo 22 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, atsiliepiantį rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos rezoliuciją ir sutinkant, kad ginčo sprendimo imtųsi Tautų Sąjunga	543
Paris, 22 September 1920. Appeal of Lithuanian representative in the League of Nations A. Voldemaras to the Head of the League of Nations L. Bourgeois in response to the resolution of the League of Nations of 20 September and agreeing that the League of Nations arbitrates the Lithuanian-Polish conflict	
196. 1920 m. rugsėjo 22 d., Varšuva.– Lenkijos valstybės gynimo tarybos dvidešimt trečiojo posėdžio protokolų ištraukos, kuriose fiksuoti diplomatinės priedangos Lenkijos kariuomenės perėjimui per Lietuvos kontroliuojamą teritoriją į sovietinės kariuomenės užnugarį svarstymai	544
Warsaw, 22 September 1920. Extracts from the Minutes of the Polish State Defence Council meeting No 23 discussing diplomatic means to shelter the move of the Polish army through the territory of Lithuania into the rear of the Soviet troops	
197. 1920 m. rugsėjo 22 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, skirta diplomatinės priedangos vaidmeniui, lenkų kariuomenei per Lietuvos teritoriją išeinant į sovietų užnugarį	551
Warsaw, 22 September 1920. Note from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis providing diplomatic means for the move of the Polish army through the territory of Lithuania into the rear of the Soviet troops	
198. 1920 m. rugsėjo 22 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama atstovui I. Paderewskiui į Paryžių, prašant informuoti Tautų Sąjungos Tarybą apie karinių priemonių prieš lietuvius pavartojimą, kaltinant juos sovietų pajėgų dengimu	552
Warsaw, 22 September 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the representative in Paris I. Paderewski requesting to inform the Council of the League of Nations about military measures against Lithuania and accusing Lithuanians of assistance to the Bolsheviks	

199. 1920 m. rugsėjo 22–23 d., Kaunas. – Kautynėse su lenkais, jiems pereinant per Lietuvos kontroliuojamą teritoriją, sunaikintų Lietuvos kariuomenės dalinių sąrašas553
Kaunas, 22–23 September 1920. List of destroyed Lithuanian military units in the fight against Poles during the move campaign through Lithuania-controlled territories
200. 1920 m. rugsėjo 24 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, reikalaujanti, kad Lenkijos kariuomenė pasitrauktų už 1919 m. gruodžio 8 d. linijos 554
Kaunas, 24 September 1920. Telegram from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha demanding to withdraw the Polish troops behind the demarcation line adopted on 8 December 1919
201. 1920 m. rugsėjo 25 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pranešant, kad lenkai ėmėsi karo veiksmų, pažeidė 1919 m. gruodžio 8 d. liniją, ir prašant tuo reikalu Tautų Sąjungos įsikišimo 556
Paris, 25 September 1920. Appeal of the representative of the Lithuanian government A. Voldemaras to the head of the League of Nations L. Bourgeois notifying that Poles launched an offensive and violated the demarcation line of 8 December and requesting the League of Nations to interfere
202. 1920 m. rugsėjo 25 d., Paryžius. – Lenkijos atstovo Tautų Sąjungoje I. Paderewskio raštas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, kur pasiaiškinta dėl karinės akcijos pereinant Lietuvos kontroliuojamą teritoriją ir dangstomasi kaltinimais lietuviams bendradarbiavimu su sovietais 557
Paris, 25 September 1920. Letter from the Polish representative in the League of Nations J. Paderewski to the Head of the League of Nations L. Bourgeois arguing the case of a military campaign through the Lithuania-controlled territory and making allegations of Lithuanians allying with the Soviets
203. 1920 m. rugsėjo 25 d., Paryžius. – Tautų Sąjungos Tarybos vadovo L. Bourgeois telegrama Lenkijos Vyriausybei, priekaištaujanti, jog ši nepalikusi laiko Lietuvai vykdyti Tautų Sąjungos 1920 m. rugsėjo 20 d. rezoliuciją 558
Paris, 25 September 1920. Telegram from the Head of the League of Nations L. Bourgeois to the Polish government reproaching for not giving Lithuania time to implement the resolution of the League of Nations of 20 September 1920
204. 1920 m. rugsėjo 26 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, atsiliepiant į rugsėjo 24 d. P. Klimo telegramą lenkams ir siūlant rugsėjo 29 d. Suvalkuose pradėti tiesiogines derybas 559
Warsaw, 26 September 1920. Telegram from the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs J. Purickis in reply to P. Klimas' telegram of 24 September proposing the Polish side to open negotiations in Suwalki on 29 September
205. 1920 m. rugsėjo 27 d. Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, sutinkant pradėti derybas Suvalkuose ir siūlant nuo tos dienos nutraukti karo veiksmus 560
Vilnius, 27 September 1920. Telegram from the representative of the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas to the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha welcoming the bilateral talks in Suwalki and offering to stop military actions thereupon

206. 1920 m. rugsėjo 27 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame buvo priimta instrukcija Lietuvos derybininkams Suvalkuose, protokolo 561
Kaunas, 27 September 1920. Extract from the Minutes of the Lithuanian government meeting where instructions for the Lithuanian negotiators in Suwalki were agreed upon
207. 1920 m. rugsėjo 27 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lenkijos Vyriausybės atstovui Tautų Sąjungoje I. Paderewskiui, nurodanti atsakyti į rugsėjo 25 d. L. Bourgeois priekaištą Lenkijai dėl rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos rezoliucijos vykdymo 563
Warsaw, 27 September 1920. Telegram from the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha to the Polish government representative in the League of Nations J. Paderewski requesting a reply to L. Bourgeois criticism regarding the implementation of the League of Nations resolution of 20 September
208. 1920 m. rugsėjo 28 d., Paryžius. – Lenkijos Vyriausybės atstovo Tautų Sąjungoje I. Paderewskio pranešimas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, atsakant į jo rugsėjo 25 d. priekaištą ir pranešant apie kvietimą lietuviams į derybas Suvalkuose 563
Paris, 28 September 1920. Letter from the Polish government representative in the League of Nations J. Paderewski to the Head of the League of Nations L. Bourgeois in reply to his reproach letter of 25 September and notifying about the invitation to Lithuanians to enter into negotiations in Suwalki
209. 1920 m. rugsėjo 28 d., Balstogė. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio duotos instrukcijos Lenkijos delegacijos vadovui deryboms su lietuviais Suvalkuose plk. M. Mackiewiczui 564
Balstogė, 28 September 1920. Directives issued by the Polish leader J. Piłsudski to Colonel M. Mackiewicz, the head of the Polish delegation in Suwalki talks
210. 1920 m. rugsėjo 28 d., Kaunas, Vilnius. – Vyriausiojo Lietuvos kariuomenės vado plk. K. Žuko telefonograma Nr. 1204, II ir III divizijų vadams, įsakant nutraukti kovas su lenkais dėl būsimų derybų Suvalkuose 567
Kaunas (Vilnius), 28 September 1920. Telex No 1204 from Commander-in-Chief of the Lithuanian Army Colonel K. Žukas to Commanders Divisions II and III ordering to terminate military actions against Poles due to the upcoming talks in Suwalki
211. 1920 m. rugsėjo 29 d., Kaunas, Vilnius. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko plk. K. Kleščinskio telefonograma Nr. 1208 I, II ir III divizijų vadams, patikslinanti, jog kovos su lenkais sustabdomos tik ties plentu, kuriuo važiuos derybininkai 568
Kaunas (Vilnius), 29 September 1920. Telex No 1208 from Chief of Staff of the Lithuanian Ministry of Defence Colonel K. Kleščinskis to Commanders Divisions I, II and III specifying the order to stop fighting against Poles only in the area around the road which the negotiators take to get to the negotiation place
212. 1920 m. rugsėjo 29 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai dėl derybų su Lenkija perdavimo Tautų Sąjungos kompetencijai 569
Paris, 29 September 1920. Telegram from the Lithuanian government representative in the League of Nations A. Voldemaras to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs about bringing in the League of Nations to arbitrate the bilateral talks with Poles

213. 1920 m. rugsėjo 29 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama atstovybei Londone apie grėsmes Lietuvai iš sovietų ir lenkų ir tų grėsmių santykį	570
Vilnius, 29 September 1920. Telegram from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the embassy in London regarding threats posed to Lithuania from the Soviets and Poles and their balance	
214. 1920 m. rugsėjo 30 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos informacija delegacijai Suvalkuose apie A. Voldemaro telegramą iš Paryžiaus, kurioje pasakyta, jog pavojaus Vilniui iš lenkų nėra	571
Vilnius, 30 September 1920. Memo from the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs to Suwalki delegation about A. Voldemaras' telegram from Paris claiming that Poles present no threat to Vilnius	
215. 1920 m. rugsėjo 30 d., (Vilnius). – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama delegacijai Suvalkuose dėl D. Britanijos pozicijos derybų Suvalkuose atžvilgiu	571
(Vilnius), 30 September 1920. Telegram from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to Suwalki delegation regarding the British position in Suwalki talks	
216. 1920 m. rugsėjo 30 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų pirmojo posėdžio Suvalkuose protokolas su priedais	572
Suwalki, 30 September 1920. Minutes of the first meeting of the Lithuanian and Polish delegations in Suwalki talks (includes supplements)	
217. 1920 m. rugsėjo 30 d., Suvalkai. – Lietuvos derybų delegacijos Suvalkuose ataskaita Užsienio reikalų ministerijai apie pirmą derybų dieną	576
Suwalki, 30 September 1920. Report from the Lithuanian delegation in Suwalki to the Ministry of Foreign Affairs regarding the first day of negotiations	
218. 1920 m. rugsėjo 30 d., Londonas. – „Tautų Sąjungos generalinio sekretoriaus raportas apie 1920 m. rugsėjo 20 d. Rezoliucijos vykdymą“	579
London, 30 September 1920. Report from the Secretary General of the League of Nations regarding implementation of the Resolution of 20 September 1920	
VI. RYGOS SUTARTIS IR L. ŽELIGOWSKIO ŽYGIS Į VILNIŲ (1920 M. SPALIO PRADŽIA)	
RIGA TREATY AND L. ŻELIGOWSKI MARCH ON VILNIUS (EARLY OCTOBER 1920)	
219. 1920 m. spalio 1 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiu su instrukcijomis deryboms, be kita ko, ir dėl demarkacijos linijos	585
Vilnius, 1 October 1920. Telex from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Lithuanian negotiator in Suwalki B. K. Balutis providing directives about the negotiations as well as the demarcation line	
220. 1920 m. spalio 1 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo šifruota telegrama Lietuvos atstovybėms Londone ir Paryžiuje, nurodanti imtis diplomatinės akcijos dėl prasidėjusio lenkų kariuomenės veržimosi Vilniaus kryptimi	586
Vilnius, 1 October 1920. Encrypted Telegram from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Lithuanian embassies in London and Paris urging to launch a diplomatic campaign because of the Polish military invasion in the direction of Vilnius	

221. 1920 m. spalio 1 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų antrojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais	581
Vilnius, 1 October 1920. Minutes of the second meeting in the Lithuanian-Polish talks in Suwalki (includes supplements)	
222. 1920 m. spalio 1 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos dvidešimt ketvirtąjį posėdžio, kuriame svarstytas Vilniaus užėmimo kariniais tikslais klausimas, protokolas	592
Vilnius, 1 October 1920. Minutes of meeting No 24 of the Polish State Defence Council regarding the military occupation of Vilnius	
223. 1920 m. spalio 1 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, prašant imtis priemonių pasiekti visuotinėms paliauboms tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių	599
Paris, 1 October 1920. Appeal of the Lithuanian government representative A. Voldemaras to the Head of the League L. Bourgeois urging to take action to reach a truce between the Polish and Lithuanian troops	
224. 1920 m. spalio 1 d., Kaunas. – Lietuvos gynimo komiteto pirmininko M. Krupavičiaus raštas Lietuvos krašto apsaugos ministrui, siūlantis kontroliuoti lenkų dvarininkų Lietuvoje elgesį, iškilus pavojui Lietuvos nepriklausomybei	600
Kaunas, 1 October 1920. Report from the Chairperson of the Lithuanian Defence Committee M. Krupavičius to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs proposing to control the behaviour of Polish landowners in Lithuania as perceived threat to the independence of Lithuania	
225. 1920 m. spalio 2 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pranešant apie nesiliaujančius lenkų pajėgų veiksmus, ypač prie Varėnos	601
Paris, 2 October 1920. Appeal of the Lithuanian government representative A. Voldemaras to the Head of the League L. Bourgeois notifying of protracted Polish military operations, esp. close to Varėna	
226. 1920 m. spalio 2 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos instrukcija Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiui, taip pat ir dėl demarkacijos linijos	602
Vilnius, 2 October 1920. Directives from the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs to the Lithuanian negotiator in Suwalki B. K. Balutis as well as information regarding the demarcation line	
227. 1920 m. spalio 3 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų trečiojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais	603
Suwalki, 3 October 1920. Minutes of the third meeting in the Lithuanian-Polish talks in Suwalki (includes supplements)	
228. 1920 m. spalio 3 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos delegacijai Suvalkuose, pranešanti apie Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos atvykimą ir reikalaujanti protestuoti dėl lenkų kariuomenės įvykdyto Varėnos geležinkelio stoties užėmimo	606
Vilnius, 3 October 1920. Telex from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Lithuanian delegation in Suwalki notifying of the arrival of the League of Nations Military Inspection Commission and ordering to protest against the Polish capture of Varėna railway station	

229. 1920 m. spalio 3 d., Valkininkai. – Lietuvos kariuomenės šarvuotojo traukinio „Gediminas“ vado informacija apie mūšį su lenkais dėl Varėnos geležinkelio stoties ir šio geležinkelio mazgo praradimą 608
 Valkininkai, 3 October 1920. Report from the commander of the Lithuanian army armoured train ‘Gediminas’ about the battle with Poles for Varėna railway station and the loss of the railway junction
230. 1920 m. spalio 3 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos armijos vado gen. S. Žukausko telefonograma Nr. 1243 III divizijos vadui mjr. I. Musteikiui, įsakanti atsiimti iš lenkų Varėną 611
 Staging area at the front, 3 October 1920. Telex No 1243 from the Commander of the Lithuanian Armed Forces General S. Žukauskas to Commander Division III Major I. Musteikis ordering to take back Varėna from the Poles
231. 1920 m. spalio 4 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiu, rekomenduojanti priimti lenkų siūlomą demarkacijos liniją, atsižvelgiant į jų kariuomenės koncentravimąsi Vilniaus kryptimi 612
 Vilnius, 4 October 1920. Telex from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Lithuanian negotiator in Suwalki B. K. Balutis recommending to agree to the demarcation line proposed by Poles due to their army concentration in the direction of Vilnius
232. 1920 m. spalio 4 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų ketvirtojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais 613
 Suwalki, 4 October 1920. Minutes of the fourth meeting in the Lithuanian-Polish talks in Suwalki (includes supplements)
233. 1920 m. spalio 4 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos kariuomenės III pėstininkų divizijos vado mjr. I. Musteikio telefonograma Nr. 1493 armijos vadui gen. S. Žukauskui, informuojanti apie kovų dėl Varėnos eigą 618
 Staging area at the front, 4 October 1920. Telex No 1493 from the Commander of Lithuanian Army Infantry Division III Major I. Musteikis to the Army Commander General S. Žukauskas regarding the course of battles over Varėna
234. 1920 m. spalio 5 d., Suvalkai. – Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos pranešimas lenkų ir lietuvių derybininkų delegacijų Suvalkuose vadovams dėl kovų sustabdymo ir paliaubų zonos nustatymo 620
 Suwalki, 5 October 1920. Report from the Military Inspection Commission of the League of Nations to the heads of the Polish and Lithuanian delegations in Suwalki regarding termination of hostilities and setting a ceasefire zone
235. 1920 m. spalio 5 d., Varšuva–Balstogė. – Lenkų karininkų mjr. K. Świtalskio ir pplk. J. Zamorskio pokalbio juza aparatu stenogramos ištrauka, kurioje jau minimos rengiamo Vilniaus užėmimo detalės 621
 Warsaw-Balstogė, 5 October 1920. Extract from the transcript of the conversation between Polish officers Major K. Świtalski and Lieutenant-Colonel J. Zamorski on the juza device with details of the upcoming Vilnius occupation mentioned

236. 1920 m. spalio 5 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Tautų Sąjungos vadovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois dėl Lietuvos neutraliteto įtvirtinimo, tebesitęsiant lenkų ir Sovietų kariniam konfliktui, remiantis Tautų Sąjungos Tarybos rugsėjo 20 d. rezoliucija 622
 Paris, 5 October 1920. Appeal of the Lithuanian representative in the League of Nations A. Voldemaras to the head of the League of Nations L. Bourgeois regarding the declaration of neutrality of Lithuania in the situation of the ongoing Polish-Soviet military conflict and in accordance with Council Resolution of the League of Nations on 20 September
237. 1920 m. spalio 6 d., Ryga. – Lietuvos atstovo Latvijoje T. Naruševičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, informuojanti apie lenkų ir Sovietų karių paliaubų sudarymą Rygoje ir tomis paliaubomis formuojamą nepalankią Lietuvos situaciją 624
 Riga, 6 October 1920. Telegram from the Lithuanian diplomat in Latvia T. Naruševičius to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs notifying of a military truce declared between Poles and the Soviets in Riga and an unfavourable situation developing for Lithuania
238. 1920 m. spalio 6 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lietuvos atstovybėms Londone, Paryžiuje ir Rygoje, aliarmojuanti apie lenkų kariuomenės koncentravimąsi Vilniaus kryptimi 625
 Vilnius, 6 October 1920. Telegram from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Lithuanian embassies in London, Paris and Riga alarming of the Polish army concentration in the direction of Vilnius
239. 1920 m. spalio 6 d., Londonas. – Lietuvos atstovo D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos delegacijos prie Tautų Sąjungos vadovui A. Voldemarui apie britų veiksmus, stengiantis riboti Lenkijos užmačias Lietuvos atžvilgiu 626
 London, 6 October 1920. Telegram from the Lithuanian envoy in Great Britain A. Tiškevičius to the representative in the League of Nations A. Voldemaras regarding British steps in an effort to restrain Polish ambitions towards Lithuania
240. 1920 m. spalio 6 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos kariuomenės III pėstininkų divizijos vado mjr. I. Musteikio telefonograma Nr. 1453 pavaldžių dalinių vadams, informuojanti apie kovų su lenkais sustabdymą Tautų Sąjungos atstovų reikalavimu 628
 Staging area at the front, 6 October 1920. Telex No 1453 from the Commander of Infantry Division II Major I. Musteikis to commanders of subordinate units notifying about the ceasefire with Poles as required by representatives of the League of Nations
241. 1920 m. spalio 6 d., Balstogė. – Lenkijos kariuomenės vyriausiojo vado maršalo J. Piłsudskio įsakymas kariuomenės daliniams sustabdyti kovas su lietuviais Suvalkijos ruože dėl atvykstančios Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos 630
 Balstogė, 6 October 1920. Order from Commander-in-Chief of the Polish Army Marshal J. Piłsudski to army units to cease military actions against Lithuanians in Suwalkia section due to the arrival of the Military Inspection Commission of the League of Nations
242. 1920 m. spalio 6 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių derybų delegacijų penktojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais 631
 Suwalki, 6 October 1920. Minutes of the fifth meeting in the Lithuanian-Polish talks in Suwalki (includes supplements)

243. 1920 m. spalio 7 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiui, bylojanti apie lenkų pasirengimo Vilniaus užėmimui akivaizdumą, susirūpinimą dėl nenustatytos demarkacijos linijos į rytus nuo Bastūnų 633
 Vilnius, 7 October 1920. Telex from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Lithuanian negotiator in Suwalki B. K. Balutis regarding obvious indications of the Polish preparations to occupy Vilnius and concern for the unspecified demarcation line to the east of Bastūnai
244. 1920 m. spalio 7 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių derybų delegacijų šeštojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais 635
 Suwalki, 7 October 1920. Minutes of the sixth meeting in the Lithuanian-Polish talks in Suwalki (includes supplements)
245. 1920 m. spalio 7 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, priekaištaujanti dėl tebesitęsiančių lenkų kariuomenės veikslių ir jos telkimosi Vilniaus kryptimi 637
 Vilnius, 7 October 1920. Telegram from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Minister of the Foreign Affairs of Poland E. Sapieha where he protests against continuing Polish military actions and concentration of troops in the direction of Vilnius
246. 1920 m. spalio 7 d., Suvalkai. – Suvalkų sutartis, sudaryta Lenkijos ir Lietuvos derybininkų delegacijų 638
 Suwalki, 7 October 1920. Suwalki Treaty signed by the Lithuanian and Polish delegations
247. 1920 m. spalio 7 d., Balstogė. – Ištrauka iš Lenkijos kariuomenės pulkininko J. Zamorsko telegramos vyriausiajam vadui maršalui J. Piłsudskiui, kurioje informuojama apie problemas, su kuriomis susidūrė gen. L. Żeligowski, organizuodamas Vilniaus užėmimo akciją 641
 Balstogė, 7 October 1920. Extract from the Telegram of the Polish Army Colonel J. Zamorski to Commander-in-Chief Marshal J. Piłsudski outlining problems General L. Żeligowski encountered while plotting the capture of Vilnius
248. 1920 m. spalio 7 d., Balstogė. – Lenkijos kariuomenės vyriausiojo vado maršalo J. Piłsudskio įsakymas II armijos vadovybei ryšium su karinių paliaubų tarp lenkų ir Sovietų sudarymu užimti Švenčionių apylinkes, atskirti Lietuvą nuo Sovietų Rusijos ligi Latvijos 642
 Balstogė, 7 October 1920. Order of Commander-in-Chief of the Polish Army Marshal J. Piłsudski to Command Army II to invade Švenčionys outskirts and to cut Lithuania off from Soviet Russia as far as the Latvian border in regard to the call for the Polish-Lithuanian military truce
249. 1920 m. spalio 7 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos vadovybės 3-iojo skyriaus operatyvinis įsakymas pavaldiems daliniams Nr. 67, konkretizuojantis žygiavimą šiaurine kryptimi, siekiant atkirsti Lietuvą nuo susisiekimo su Sovietų Rusija 644
 Staging area at the front, 7 October 1920. Operational Order No 67 from the 3rd Division Polish Army II Command to subordinate units specifying the march northwards in order to cut Lithuania off from Soviet Russia

250. 1920 m. spalio 8 d., Suvalkai. – Lietuvos delegacijos Suvalkų derybose vadovo gen. M. Katche's pareiškimas Lenkijos delegacijai dėl Lenkijos kariuomenės prasiveržimo Vilniaus kryptimi su siūlymu pratęsti demarkacijos liniją į rytus nuo Bastūnų ... 646
Suwalki, 8 October, 1920. Note from the head of the Lithuanian delegation at Suwalki negotiations General M. Kattche to the Polish delegation regarding the seizure of the Polish troops in the direction of Vilnius and a proposition to negotiate the extension of the demarcation line to the east of Bastūnai
251. 1920 m. spalio 8 d., Suvalkai. – Lenkijos delegacijos Suvalkų derybose lyderio J. Łukasiewicziaus atsakymas Lietuvos delegacijai, teisinantis, jog Lenkijos kariuomenė prasiveržė rajone, kuriame buvo pastebėti bolševikų kazokai 647
Suwalki, 8 October 1920. Reply from the head of the Polish delegation at Suwalki negotiations J. Łukasiewicz to the Lithuanian delegation justifying the seizure of the Polish troops on the alleged existence of Bolshevik Cossacks in the area
252. 1920 m. spalio 8 d., Suvalkai. – Lietuvos delegacijos Suvalkų derybose vadovo gen. M. Katche's kreipimasis į Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos vadovą plk. P. A. Chardigny dėl lenkų kariuomenės judėjimo link Vilniaus su prašymu, kad komisija iširtų padėtį vietoje ir sustabdytų lenkų judėjimą 647
Suwalki, 8 October 1920. Note from the head of the Lithuanian delegation at Suwalki negotiations General M. Kattche to the head of the Military Inspection Commission of the League of Nations Colonel P. A. Chardigny briefing on the movement of the Polish army towards Vilnius and requesting to examine the situation on the ground and to stop the movement of the Polish troops
253. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos kariuomenės generolo L. Żeligowskio raportas III armijos vadui, pranešantis apie atsistatydinimą iš tarnybos ir ėmimąsi vadovauti jo klausantiems daliniams 649
Staging area at the front, 7 October 1920. Report from the Polish Army General L. Żeligowski to the Commander Army III notifying of his resignation from service and the takeover of command of loyal military units
254. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Gen. L. Żeligowskio įsakymas Nr. 1 „Vidurio Lietuvos kareiviams ir gyventojams“, oficialiai deklaruojantis Vilniaus užėmimo akcijos pradžią 650
Staging area at the front, 8 October 1920. Order No 1 from General L. Żeligowski 'To soldiers and residents of Central Lithuania' officially declaring the launch of the campaign to capture Vilnius
255. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Gen. L. Żeligowskio atsišaukimas „Į Lenkijos Respublikos tautą ir Vyriausybę“, deklaruojantis pasiryžimą savarankiškai veiklai 651
Staging area at the front, 8 October 1920. Appeal of General L. Żeligowski 'To Polish people and the government of the Republic of Poland' declaring determination to act independently
256. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos armijos vado gen. S. Žukausko telefonograma Nr. 1290 I ir III pėstininkų divizijų vadams, įsakanti ginti Vilnių nuo lenkų puolimo 653
Staging area at the front, 8 October 1920. Telex No 1290 from the Lithuanian Army General S. Žukauskas to Infantry Division I and III Commanders ordering to defend Vilnius from the Polish attack

257. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos armijos vado gen. S. Žukausko telefonograma Nr. 1291 I ir III pėstininkų divizijų vadams, įsakanti lenkų tebesitęsiančio puolimo aplinkybėmis evakuotis iš Vilniaus 654
 Staging area at the front, 8 October 1920. Telex No 1290 from the Lithuanian Army General S. Žukauskas to Infantry Division I and III Commanders ordering evacuate from Vilnius due to ongoing Polish offensive
258. 1920 m. spalio 8 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pristatant besiklostančią ties Vilniumi padėtį ir prašant imtis veiksmų lenkų puolimui sustabdyti 655
 Paris, 8 October 1920. Note from the Lithuanian government representative in the League of Nations A. Voldemaras to the head of the Council of the League of Nations L. Bourgeois describing the existing situation regarding Vilnius and asking for immediate intervention and cease of the Polish attack
259. 1920 m. spalio 8 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro kitas kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pranešant apie lenkų karinės akcijos būdą per tariamai savarankiškai veikiantį generolą ir prašant paveikti Lenkiją, kad ši nutrauktų tokius veiksmus 656
 Paris, 8 October 1920. Another Note from the Lithuanian government representative in the League of Nations A. Voldemaras to the head of the Council of the League of Nations L. Bourgeois communicating on the mode of the Polish military campaign through an allegedly self-proclaimed and reliant general and requesting for immediate intervention to cease of the Polish attack
260. 1920 m. spalio 9 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos kariuomenės XXII savanorių pėstininkų divizijos vadovybės 2-ojo skyriaus raportas III armijos vadovybei apie lietuvių pozicijas Vilniuje ir Vilniaus gyventojų politines nuotaikas 657
 Staging area at the front, 9 October 1920. Report from the 2nd Section Command of the Polish Army 22nd Volunteer Infantry Division to Army III Command regarding the Lithuanian positions in Vilnius and the political moods of the population
261. 1920 m. spalio 9 d., Vilnius. – Ištrauka iš gen. L. Želigowskio pokalbio su Sąjungininkų valstybių misijų prie Lietuvos Vyriausybės atstovais protokolo, iš kurios ryškėja įvykęs aštrus L. Želigowskio susikirtimas su britų atstovu 660
 Vilnius, 9 October 1920. Extract from the Minutes of the conversation between General L. Żeligowski and representatives of the Entente missions to Lithuania from which a sharp collision between L. Żeligowski and the British representative stands out
262. 1920 m. spalio 9 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo telefonograma Nr. 1293 I pėstininkų divizijos vadui, nurodanti naujas įsitvirtinimo pozicijas po atsitraukimo iš Vilniaus, įsakanti nepraleisti lenkų geležinkeliu link Daugpilio 661
 Kaunas, 9 October 1920. Telex No 1293 from the General Staff of the Lithuanian Army to the Commander of Infantry Division I instructing on new positions be taken up after the Lithuanian army retreat from Vilnius and ordering not to let the Polish army advance on the railway towards Daugavpils

263. 1920 m. spalio 9 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, prašant, kad Tautų Sąjunga imtųsi energingos ir skubios intervencijos dėl lenkų vykdomo Vilniaus puolimo 663
 Paris, 9 October 1920. Note from the Lithuanian government representative A. Voldemaras to the head of the Council of the League of Nations L. Bourgeois urging for forceful and immediate intervention because of the Polish march on Vilnius
264. 1920 m. spalio 9 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui (atsakant į spalio 7 d. P. Klimo telegramą), tarsi nepaisanti gen. L. Želigowskio veiksnių ir siūlanti demarkacijos linijos į rytus nuo Bastūnų tęsinį 663
 Warsaw, 9 October 1920. Telegram from the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania (in reply to P. Klimas' telegram of 7 October) proposing to extend the demarcation line to the east of Bastūnai despite General L. Želigowski's actions
265. 1920 m. spalio 10 d., Vilnius. – Fragmentas iš gen. L. Želigowskio užrašų, padarytų po įvykusių jo pokalbių su Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos atstovais, kuriame reiškiamas neigiamas nusistatymas dėl šios komisijos ir jos uždavinių 664
 Vilnius, 10 October 1920. Extract from General L. Želigowski's diary after the meeting with representatives of the Military Inspection Commission of the League of Nations describing his negative attitude to the commission and its goals
266. 1920 m. spalio 11 d., Kaunas. – Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos vadovo plk. P. A. Chardigny telegrama Tautų Sąjungos Tarybai apie padėtį gen. L. Želigowskio pajėgoms užimant Vilnių 665
 Kaunas, 11 October 1920. Telegram from the head of the Military Inspection Commission of the League of Nations Colonel P. A. Chardigny to the Council of the League of Nations regarding the situation as General L. Želigowski occupies Vilnius
267. 1920 m. spalio 11 d., Paryžius. – Lietuvos diplomatinio atstovo Prancūzijoje O. Milašiaus laiškas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, protestuojant, kad Lenkija nesilaiko Suvalkų sutarties, ir reikalaujant jos pajėgų pasitraukimo iš Vilniaus bei Tautų Sąjungos rezoliucijų gerbimo 660
 Paris, 11 October 1920. Note from the Lithuanian diplomat in Paris O. V. Milašius to the Head of the League of Nations L. Bourgeois protesting that Poland does not comply with Suwalki Treaty and urging to withdraw troops from Vilnius and to respect the resolution of the League of Nations
268. 1920 m. spalio 12 d., Vilnius. – Gen. L. Želigowskio išleistas dekretas Nr. 1 dėl Vidurio Lietuvos valstybinio darinio įkūrimo 668
 Vilnius, 12 October 1920. Decree No 1 issued by General L. Želigowski declaring 'The Republic of Central Lithuania'
269. 1920 m. spalio 12 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo nota Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai (atsakanti į E. Sapiehos spalio 9 d. telegramą), protestuojanti prieš Lenkijos veiksmus ir jos užimtą diplomatinę poziciją 668
 Kaunas, 12 October 1920. Note from the representative of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs P. Klimas to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha (in reply to E. Sapieha's telegram of 9 October) protesting against the actions and diplomatic position of Poland

270. 1920 m. lapkričio 4 d., Ryga. – Lietuvos atstovo Latvijoje D. Zauniaus pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie pokalbį su Sovietų atstovu A. Jofe, kuriame atsispindi ir spalio 5 d. Rygoje pasiekto lenkų ir Sovietų susitarimo kontekstas, susijęs su Lietuva	670
Riga, 4 November 1920. Report from the Lithuanian envoy in Latvia D. Zaunius to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs about his conversation with the Soviet representative A. Joffe which reflects on the content of the agreement reached between Poles and the Soviets in Riga on 5 October and related to Lithuania	
271. 1921 m. birželio 17 d., Kaunas. – Buvusio Lietuvos kariuomenės Žvalgybos skyriaus viršininko L. Giros pareiškimas Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos viršininkui dėl pašalpos į lietuvių pusę 1919 m. perėjusiam lenkų žvalgybininkui P. Vrubliauskui-Daukantui paskyrimo, kur minimos kai kurios 1919 m. vasaros Lenkų karinės organizacijos (POW) Lietuvoje rengto sąmokslų aplinkybės	673
Kaunas, 17 June 1921. Report from the former Chief of the Lithuanian Army Intelligence Unit L. Gira to the head of the Lithuanian President Office regarding an allowance for the Polish intelligence officer P. Vrubliauskas-Daukantas who changed his position in favour of Lithuania in 1919. The document reveals some circumstances of the plot organised by the Polish military organisation (POW)	
272. 1921 m. liepos 24 d., Kaunas. – Lietuvos Steigiamojo Seimo nario, buvusio Premjero M. Sleževičiaus paaiškinimas Lietuvos Ministrui Pirmininkui dėl pašalpos į lietuvių pusę 1919 m. perėjusiam lenkų žvalgybininkui P. Vrubliauskui-Daukantui paskyrimo, kur atsispindi kai kurios 1919 m. vasaros Lenkų karinės organizacijos (POW) Lietuvoje rengto sąmokslų aplinkybės	655
Kaunas, 24 July 1921. Explication from the member of the Lithuanian Constituent Seimas and the former Prime Minister M. Sleževičius to the Prime Minister of Lithuania regarding an allowance for the Polish intelligence officer P. Vrubliauskas-Daukantas who changed his position in favour of Lithuania in 1919. The document reveals some circumstances of the plot organised by the Polish military organisation (POW)	
SANTRUMPOS	677
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	678
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	688
SUMMARY	698

IVADAS

Moderniosios Lietuvos valstybės kaip tarptautinės bendrijos subjekto susikūrimas ir egzistavimas tarp dviejų pasaulinių karų yra svarbus etapas ir Lietuvos, ir Europos istorijoje. Todėl dokumentų, susijusių su tuo etapu, publikavimas turėtų pasitarnauti ir istorinės atminties Lietuvoje saugojimui bei ugdymui, ir Lietuvos organiškam integravimuisi į europinę bendriją dabar ir ateityje. Lietuvoje ir užsienyje atlikti istoriniai tyrimai leidžia spręsti, kad Lietuvos kaip tarptautinio subjekto padėtis tarpukariu buvo labai komplikuota. Tačiau dabarties patirtis rodo, kad tarpukario laikotarpio visuomeniniai įvaizdžiai Lietuvoje nėra adekvatūs, taip pat kartais gerokai skiriasi nuo ano meto Lietuvos įvaizdžių užsienyje (pirmiausia turimi mintyje Vakarai, su kuriais dabar siejama Lietuvos valstybės ateitis). Sistemingas tarptautinės politikos dokumentų publikavimas turėtų pasitarnauti skirtumo tarp įvaizdžių mažėjimui arba tų įvaizdžių koreliacijai.

Ypač jautri tarpukario problematikos dalis yra Lietuvos ir Lenkijos santykiai, o juose – Vilniaus ir Vilnijos savasties ir priklausomybės klausimas. Tai ypač svarbu dar ir dėl to, jog tuometinės problemos neišnyko be pėdsakų, greičiau jau transformavosi ir per šiandienines realijas gerokai veikia dabartinius Lietuvos ir Lenkijos santykius. Lenkijos vaidmenį šiuolaikinei Lietuvai tuo tarpu būtų sunku pervertinti; pakaktų vien pasakyti, kad tai artimiausia kaimynė Vakaruose, savotiškas tiltas į juos, svarbiausia Lietuvos strateginė partnerė. Tad būtų visiškai pagrįstai ir laiku publikuojami 1918–1940 m. laikotarpio Lietuvos ir Lenkijos santykius atspindintys dokumentai.

Dėl bendros ilgaamžės valstybingumo tradicijos Lietuva ir Lenkija turėjo daug sąlyčio taškų. Tačiau ilgi carinės priespaudos metai, XIX a. antrojoje pusėje išsiplėtojusiu tautinių judėjimų įtaka gerokai koregavo padėtį. Dėl Pirmojo pasaulinio karo Rusiją išstikus krizei, atgimusi Lenkija pabandė grįžti prie jėgos priešpriešinimo jai politikos. O daug mažesnei Lietuvai formavosi alternatyva: arba prisiimti vasalės vaidmenį, arba tiesiog tapti sudėtine Lenkijos valstybės dalimi. Lenkija jau buvo galutinai susiformavusi kaip moderni valstybė, o iš Lietuvos pageidauta unijinės tradicijos atgaivinimo. Lietuvių, aišku, tokia perspektyva nežavėjo ir jau vien dėl to ryškėjo konflikto kontūrai. Tačiau konflikto esmė tapo ginčas dėl Vilniaus. Lietuviškojoje politinėje koncepcijoje buvo teigiama, kad Vilnius – senoji Lietuvos sostinė, todėl turįs teisėtai priklausyti atkurtai valstybei. Buvo pabrėžiama, kad reikalaujama lietuviškų etnografinių teritorijų, apimančių ir Vilnių. Bet esminė problema buvo ta, kad XX a. pradžioje rytinėje Lietuvos dalyje formavosi kitokia subkultūra nei vakarinėje dalyje ir tas regionas akivaizdžiai netilpo lietuvių politikų apibrėžtoje etnografinėje teritorijoje. Kartu buvo fiksuojami to regiono gyventojų apsisprendimo įeiti į eventualaus Lietuvos valstybinio vieneto sudėtį faktai. Apsisprendimo ne kaip lietuvių, o kaip Lietuvos piliečių, t. y. gyventojų, kuriems Lietuvos valstybės idėja buvo nesvetima ir netgi brangi. Tas apsisprendimas nesireiškė labai ryškiai, bet buvo ganėtino pagrindo tikėtis, jog esant natūralioms sąlygoms įvyks visiška pilietinė konsolidacija ir regionas taps tiltu tarp etnografinės Lietuvos ir Lenkijos. Tačiau pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui regione įsivyravo ne natūralus apsisprendimas,

bet jėgos kultas. Lietuvoje atitinkamai įsivyravo ne valstybės atkūrimo apsisprendimas, bet desperatiškai besiginančios etninės tautos teisė. Lietuvių politikų iškeltas etnografinis principas formavo vienos tautos su viena kultūra apsisprendimą ir tai toli gražu neteikė perspektyvų konflikto su vietiniais lenkais ir Lenkijos valstybe švelnėjimui.

Ryškus naujo Europos geopolitinės konsteliacijos, kartu ir naujo lietuvių ir lenkų santykių etapo atskaitos taškas neabejotinai yra Pirmojo pasaulinio karo pabaiga, kai, žlugus regione dominavusiam ir kartu stabilumą užtikrinusiam Vokietijos veiksniui, suinteresuotos jėgos aktyviai ėmėsi anksčiau teorinėse programose brandintų tikslų įgyvendinimo.

* * *

Lietuvos ir Lenkijos santykių 1918–1920 m. laikotarpiu konflikto dėl Vilniaus tematika publikacijose ėmė atsispindėti kone vienu metu su besirutuliojusiais įvykiais. Ir tai buvo ne vien ypatingai gausi suinteresuotųjų pusių publicistika, propagandinio turinio medžiaga, bet ir literatūra, turinti kur kas solidesnę išliekamąją mokslinę vertę. Pirmiausia – tai santykių ir konflikto eigą atspindintys dokumentiniai šaltiniai. Dar 1920 m. Varšuvoje buvo išleistas dokumentų rinkinys *Documents diplomatiques concernant les relations polono lithuaniennes. T. 1: decembre 1918 – septembre 1920*. 1921 m. lenkų buvo publikuoti 1920 m. derybų Suvalkuose protokolai (*Protocoles officiels des conférences polono – lithuaniennes a Suwalki. Aidememoire concernant les negociations de Suwalki depuis le 30 septembre jusquam 5 octobre 1920*, Warszawa, 1921). Lietuva 1924 m. atsakė kruopščiai parengta publikacija (*Documents diplomatiques. Conflit polono lithuanien. Question de Vilna 1918–1924*, Kovno, 1924). Tuomet tai buvo ne istorinio, bet politinio pobūdžio dokumentų rinkiniai, kuriems rengėjų ir leidėjų buvo keliami apibrėžti konkretūs praktiniai tikslai – pirmiausia pristatyti savos pusės teisumą (ir oponentų neteisumą), įtvirtinant jį tarptautinės bendruomenės recepcijoje, atitinkamai veikiant visą tarptautinę opinią konflikto klausimu. Ne veltui dokumentų rinkiniai buvo publikuojami prancūzų – pagrindine to meto diplomatine – kalba.

Leidybinis darbas po truputį judėjo ir link „vidaus vartojimo“, t. y. su problematika imta supažindinti savų šalių skaitytojus gimtosiomis kalbomis. 1924 m. lenkai parengė naujosios XX a. Lenkijos valstybės genezę atspindinčių reikšmingiausių 1912–1924 m. laikotarpio dokumentų publikaciją (K. Kumaniecki, *Odbudowa panstwowosci polskiej. Najwazniejsze dokumenty 1912–1924*, Warszawa–Kraków, 1924). Nors santykiai su Lietuva joje paliesti labai epizodiškai, vis dėlto įtraukti keli dokumentai, bylojantys apie esmingiausius santykių momentus (1920 m. Spa konferencijos epizodas, Želigowskio veiksmai). Tačiau tai pateikta bendrame didžiosios politikos kontekste, neturint siekio supažindinti skaitytoją su lenkų ir lietuvių santykių subtilumu. O Lietuvoje 1932 m. pasirodė nedidelė, bet turininga ir verta atskiro paminėjimo Juozo Urbšio išleista *Medžiaga Vilniaus ginčo diplomatinei istorijai*. Kaip teigia knygelės pavadinimas, joje formuluotas prioritetinis santykis ne su politika, bet su istorija, arba su politika per istoriją. Deja, dėl Antrojo pasaulinio karo pasikeitusios geopolitinės situacijos dokumentų santykių su Lenkija ir ginčo dėl Vilniaus tematika leidimas Lietuvoje labai ilgam laikui buvo nutrūkęs.

Vis dėlto laikotarpis iškart po Antrojo pasaulinio karo suteikė tam tikro naujumo Lietuvos ir Lenkijos santykių 1918–1920 m. šaltinių leidybai. Kaip žinoma, tuose santykiuose labai reikšmingas buvo Didžiosios Britanijos veiksnys, 1919 m. Paryžiaus taikos konferencijos veikla ir apskritai demokratinių Vakarų įtakos veiksnys. Todėl iškart po karo imti publikuoti britų užsienio politikos dokumentai, pradedant 1919 metais (*Documents on British Foreign Policy 1919–1939*, edited by L. E. Woodward and R. Butler, first series, volume I, „1919“, London, 1947), pirmą sykį suteikė galimybę išleistų šaltinių skaitytojui į lietuvių ir lenkų santykius pažvelgti iš nešališkų, neangažuotų pozicijų; be to, ir netradiciniu aspektu – per tarptautinių institucijų veiklą atspindinčius dokumentus.

Apžvelgiamos tematikos istorinių dokumentinių šaltinių leidybai ypač produktyvus buvo XX a. 7-asis dešimtmetis. Tuo laikotarpiu išėjo net keli šaltinių rinkiniai. Tačiau minėtas produktyvumas vėlgi turi reikšmingą išlygą, nes rinkiniai buvo ne tiesiogiai skirti lietuvių ir lenkų santykių tematikai, o tik vienaip ar kitaip su ja susiję; tik dalyje juose publikuotų dokumentų minėti santykiai vienaip ar kitaip atspindėti. Šios publikuotos medžiagos didžioji dalis išoriškai atrodytų kaip pastanga į lietuvių ir lenkų santykius pažvelgti iš „trečiųjų“, tarsi nešališkų, pozicijų: tai sovietų ir lenkų santykius atspindintys dokumentai (*Документы и материалы по истории советско-польских отношений*, ред. коллегия: А. И. Хренов и др., т. 2. (ноябрь 1918–апрель 1920), Москва, 1964; т. 3 (апрель 1920–март 1921), Москва, 1965). Tačiau žinome, jog sovietų pozicija lietuvių ir lenkų santykių atžvilgiu anaipol nebuvo nešališka, nes sovietai anuomet tuos santykius veikė kaip tiesiogiai jų raida suinteresuotas veiksnys. Todėl ir dokumentų rinkiniuose, netgi jų sudarymo pagrinduose lietuvių ir lenkų santykių atžvilgiu neabejotinai atsispindi vienokia ar kitokia sovietinė angažuota laikysena, nekalbant jau apie garsųjį visa permelkiantį klasinį požiūrį. Pokarinės sovietizuotos Lenkijos istorikai minėtiems kolegų iš Maskvos rinkiniams paraleliai leisdami savus (*Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, red. N. Gąsiorowska-Grabowska, t. 2 (listopad 1918–kwiecień 1920), Warszawa, 1961; t. 3 (kwiecień 1920–marzec 1921), Warszawa, 1964) irgi turėjo paklusti tai į sovietinės Rusijos interesus orientuotai logikai. Tačiau kitoje minėtu laikotarpiu Lenkijoje išleistoje dokumentinėje medžiagoje, paliečiančioje 1918–1920 m. laikotarpio Lietuvos ir Lenkijos santykius, pastarieji pateikti, sakytume, iš tradicinių nacionalinių lenkų pozicijų. Tai tinka tiek dokumentų rinkiniui, skirtam Lenkijos reikalams Paryžiaus taikos konferencijoje (*Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku. Dokumenty i materiały*, red. zbioru R. Bierzanek i J. Kukulka, t. 2, Warszawa, 1967), tiek ir 1920 m. Lenkijos valstybės gynimo tarybos protokolų publikacijai (*Protokoły ROP/ Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa, 1965). Po komunistinio režimo Lenkijoje žlugimo XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje lenkų išleistuose dokumentų rinkiniuose medžiaga jau išdėstyta pagal absoliutų nacionalinių interesų prioritetą (*Bitwa Niemeńska 29 VIII–18 X 1920: dokumenty operacyjne*, opracował i przygotował do druku zespół pod red. M. Torczyńskiego, cz. 1 (29 VIII–19 IX), Warszawa, 1998; cz. 2 (20 IX–18 X), Warszawa, 1999).

O Lietuvoje po minėtos labai ilgos pertraukos tik 1998 m. pasirodė plačiam XX a. Lietuvos ir Lenkijos santykių laikotarpiui skirtas kuklios apimties ir turinio dokumentų rinkinys, kuriame 1918–1920 m. laikotarpio santykiams skirtas tik mažas fragmentėlis (*Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917–1994. Dokumentų rinkinys*, Vilnius, 1998).

Minėtų dokumentų publikacijų apžvalga rodo, jog lietuvių ir lenkų santykių tematikai dokumentų rengėjų ir leidėjų dėmesio tikrai netrūko; tema atspindėta daugelyje rašytinių šaltinių rinkinių. Tačiau visos tos publikacijos pasižymi trūkumų ir išlygų gausa. Šios padėties fone dar ryškiau iškyla detalaus, išsamaus, daugiaaspekčio, taip pat šališkai bei ideologiškai neangažuoto ir išimtinai į mokslines objektyvios tiesos paieškas orientuoto, tikslingai Lietuvos ir Lenkijos santykiams po Pirmojo pasaulinio karo skirto istorinių dokumentų rinkinio būtinybė. Kadangi nė vienas iš žinomų rinkinių visapusiškai ir išsamiai neapėrija dėmesio centre atsidūrusios temos, racionaliausias sprendimas, ko gera, būtų reikšmingiausių dokumentų, esančių tuose rinkiniuose, atranka ir komponavimas naujais pagrindais. Tiesa, daug kas iš istorijos mokslo srities darbuotojų galėtų pareikšti, jog archyvuose, pirmiausia Lietuvoje, esama dar daug niekur nepublikuotos medžiagos lietuvių ir lenkų santykių tematika ir sudarant naują rinkinį reiktų išimtinį prioritetą suteikti būtent jai, paliekant nuošalyje tai, kas jau vienaip ar kitaip publikuota, argumentuojant, jog visos publikacijos žymiai lengviau, nei archyvinė medžiaga, pasiekiamos suinteresuotam skaitytojui. Tačiau savo ruožtu galėtume pasakyti, kad nors archyvinė nepublikuota medžiaga išties gausi, tačiau ji taip pat fragmentiška, neišsami, be to, išbarstyta po įvairius fondus. Dažnai esti taip, jog lietuviška archyvinė medžiaga atspindi tuos vietinius istorinius įvykius, kurie tėra tik kažkur už Lietuvos ribų priimtų svarbių galingųjų jėgų sprendimų padarinys. O tie svarbieji sprendimai, davę impulsą lokaliems įvykiams, dažniausiai jau yra kur nors dokumentiškai publikuoti. Komponuojant jau publikuotus dokumentus su pirmine archyvine medžiaga, manytume, pasiekiamas optimalus mokslinis sprendimas: publikuoti „didžiosios politikos“ sprendimai (labai svarbūs, tačiau iš pažiūros esantys kažkur toli nuo lietuviškosios ar lenkiškosios vietinės specifikos) per lokalius įvykius atspindinčius nepublikuotus archyvinius dokumentus gauna puikių jų priėmimo rezultatus nušviečiančių iliustracijų, tuo tarpu dar nepublikuoti, dažnai, sakytume, antraeiliai šaltiniai sušvinta naujais, kai kada netgi netikėtais informaciniais aspektais, suteikiančiais jiems svarbos ir reikšmingumo.

Tad dokumentų rinkinį *Lietuvos ir Lenkijos santykiai: nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigowskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis–1920 m. spalio)* sudarome komponuodami savo nuožiūra atrinktą archyvinę ir publikuotą dokumentinę medžiagą, archyvuose ir publikacijose rastą ne tik lietuvių kalba, bet ir kitomis, todėl tais atvejais verstą iš anglų, prancūzų, lenkų, rusų kalbų. Tai darome laikydamiesi kuo griežtesnio chronologinio principo ir vienos siužetinės linijos, kurios centre – Lietuvos ir Lenkijos tarpvalstybiniai santykiai. Norėtume pasakyti, kad siekdami kuo išsamesnio santykių visumos vaizdo atskleidimo rinkinyje neapsiribojame grynai diplomatinio pobūdžio dokumentų pateikimu, bet juos papildome įvairesnės kilmės ir pobūdžio do-

kumentais, per kuriuos atsiskleidžia ne tik diplomatiniai, bet ir kariniai, socialiniai, ekonominiai bei pan. santykių aspektai. Ypač reikšmingas vaidmuo tenka kariniam aspektui, nes anuomet karyba ir diplomatija ėjo kartu, dažnai tiek paremdamos ir papildydamos viena kita, tad jų mokslinis pristatymas ir nagrinėjimas įmanomas tik bendroje visumoje. Apskritai manytume, kad dokumentai, labiau nutolę nuo bendros siužetinės linijos, yra naudingi: jie tą liniją pagyvina, paryškina, suteikia vertingos papildomos informacijos.

Pereinant prie konkrečios į mūsų rinkinį įtraukiamų dokumentų statistikos, pirmiausia reikėtų pradėti nuo bendro skaičiaus: visumą sudaro 272 dokumentai. Tačiau atskirų dokumentų vienetų rinkinyje yra kiek daugiau, – mat kai kurie dokumentai nušviečia vieną ir tą patį atskirą, konkretų tam tikrą lietuvių ir lenkų santykių epizodą, fiksuoja jo raidą, todėl tarpusavyje yra itin susiję. Tokius dokumentus sujungiame į grupę suteikdami vieną bendrą eilės numerį, o grupės viduje dokumentus žymime raidėmis (a, b, c...). Rinkinyje yra 10 tokių grupių, kuriose sujungta mažiausiai po du dokumentų vienetus. Kaip jau minėta, visi dokumentai dalijasi į dvi dideles grupes: archyvinius ir publikuotus. Archyviniai mūsų rinkinio dokumentai paimti iš Lietuvos centrinio valstybinio archyvo ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus. Rinkinyje tai būtų dokumentai Nr. 4a, 4c, 13, 15, 20, 21a, 21b, 21c, 21e, 25a, 25b, 26a, 26b, 26d, 26e, 26f, 26g, 26h, 32, 35, 38, 43, 44a, 44b, 44h, 45, 46, 47, 53–56, 64a, 64b, 66b, 67, 69, 70, 71, 74, 75, 78, 79, 81, 83, 85, 86, 89, 90, 94, 96, 102–105, 110–113, 115, 116, 119, 121–124, 125a, 125b, 125c, 125d, 127, 129–132, 134–146, 153, 154, 158, 159, 161, 164, 166, 168, 171, 172, 174–176, 178, 181, 182, 190, 193a, 193b, 199, 206, 210–215, 217, 219, 220, 224, 226, 228–231, 233, 234, 237–240, 243, 256, 257, 262, 270–272. Jau buvę publikuoti rinkinio dokumentai – tai Nr. 1–3, 4b, 5–12, 14, 16–19, 21 d, 22–24, 26c, 27–31, 33, 34, 36, 37, 39–42, 44c, 44d, 44e, 44f, 44g, 48–52, 57–62, 63a, 63b, 63c, 65, 66a, 68, 72, 73, 76, 77, 80, 82, 84, 87, 88, 91–93, 95, 97–101, 106–109, 114, 117, 118, 120, 126, 128, 133, 147–152, 155–157, 160, 162, 163, 165, 167, 169, 170, 173, 177, 179, 180, 183–189, 191, 192, 194–198, 200–205, 207–209, 216, 218, 221–223, 225, 227, 232, 235, 236, 241, 242, 244–255, 258–261, 263–269. Dauguma šių dokumentų paimti iš anksčiau apžvelgtų rašytinių šaltinių publikacijų.

Dokumentų rinkinys *Lietuvos ir Lenkijos santykiai: nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigowskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis–1920 m. spalį)* pagal būdinguosius santykių etapus skirstomas į šešias gana nevienodos apimties dalis.

Pirmą dalį „Valstybinių santykių pradžia konflikto fone. Laikotarpis ligi lenkų įsitvirtinimo Vilniuje 1919 m. pavasarį (1918 m. lapkritis–1919 m. gegužė)“ sudaro dokumentai Nr. 1–45. Šį laikotarpį glaustai galima apibūdinti kaip intensyvių politinio susitarimo paieškų metą. Abi šalys oficialiai deklaravo ir visomis įmanomomis priemonėmis bandė įgyvendinti principines savo nuostatas oponento ir derybų partnerio atžvilgiu. Lietuviams buvo svarbiausia įtvirtinti visišką savo valstybinę nepriklausomybę ir įgyvendinti suformuluotą teritorinę programą, išgaunant pripažinimą iš Lenkijos, o lenkams svarbiausia atrodė visų pirma susieti abi valstybes glaudžiais tarpusavio ryšiais. Svarbiausias

laikotarpio akcentas buvo varžybos dėl Vilniaus užvaldymo, kurias laimėjo lenkai, kartu pablogindami visą santykių atmosferą, nors jie tuomet manė, kad turėdami Vilnių privers lietuvius būti sukalbamesnius.

Antrą dalį „Demarkacijos linijų kazusai. Vizijos dėl prolenkiškos Lietuvos valdžios fiasko (1919 m. birželis–1919 m. rugsėjis)“ sudaro dokumentai Nr. 46–88. Ši laikotarpį apibūdino nepalaujamas Lenkijos karinis skverbimasis į lietuvių kontroliuojamą teritoriją, nepreciziški Vakarų šalių tarpininkavimo bandymai ir dėl to kilusios dar didesnės aistros dėl demarkacijos linijų kaitos. Tuo tarpu Lenkijos lyderio J. Piłsudskio aplinka brandino idėją paprasčiausiai sąmokslu būdu nesukalbama Lietuvos valdžią pakeisti kita, lenkams daug palankesne. Tačiau sąmokslininkai pervertino savo pajėgumus, net kelios jų akcijos 1919 m. rugpjūtį su triukšmu žlugo. Lietuva taip pat pasirodė esanti gana atspari lenkų taikomam teritoriniam spaudimui. Bet visos nenusisėkusios Lenkijos akcijos ir priemonės tik didino lietuvių nepasitikėjimą bei įtarumą ir mažino galimybes bet kokiam konstruktyviam dialogui ir susitarimui. Nepasisėkus įveikti lietuvių atkaklumo greito perversmo akcijos būdu, J. Piłsudskis nusprendė taikyti vadinamąją apsupimo taktiką, kuri pasireiškė keliais aspektais.

Šis laikotarpis atspindėtas trečios dalies „Lenkijos vykdytos Lietuvos izoliavimo politikos laikotarpis (1919 m. spalio–1920 m. kovas)“ dokumentuose. Minimam periodu Lenkija labai suaktyvino regioninio bendradarbiavimo politiką su Lietuvos kaimynais, ypač Latvija, taip pat plėtojo Lietuvos valdžios diskreditavimo pastangas. Tuo pat metu buvo nuolat netiesiogiai tiriamos lietuviškos visuomenės nuotaikos ir bandoma formuoti prolenkiška tam tikros tos visuomenės dalies opinija. Ši dalis apima dokumentus Nr. 89–109. 1920 m. pavasarį Lenkijos valdžia, pirmiausia jos federalinis flangas, nutarė imtis aktyvios jėgos politikos prieš sovietinę Rusiją ir mėginti realizuoti globalinius Rytų politikos tikslus – iki 1772 m. sienų atkūrimo. Lenkų dėmesys nukrypo nuo Lietuvos, šiuo aspektu atslūgo įtampa, tačiau Lietuvos kaimynystėje greitai plito plataus masto karinių veiksmų židiny. Per tuo pat metu supuolusias lietuvių ir sovietų taikos derybas šalims atsirado naujų sąlyčio taškų; sovietai antilenkiškumo pagrindu ėmė teikti Lietuvai viliojančius pasiūlymus.

Ketvirtoje rinkinio dalyje „Didžiųjų geopolitinių slinkčių metas. Dvišaliai santykiai tampa trišaliais: Sovietų veiksnio įsiterpimas į Lietuvos ir Lenkijos santykius (1920 m. balandis–1920 m. rugpjūtis)“ pateikiami šias tendencijas atspindintys dokumentai Nr. 110–145. Dėl savo karinės sėkmės sovietai 1920 m. vasarą iki minimumo sumažino lenkų įtaką Lietuvai, išstūmė juos iš Vilniaus, bet neskubėjo miesto perduoti lietuviams. Lietuvoje augo įsitikinimas, jog vieną grėsmę pakeitė kita. Tik rugpjūčio pabaigoje sovietai paliko Vilnių Lietuvai, bet tuo metu prie jos ribų vėl priartėjo Lenkijos kariuomenė. Naujoje situacijoje Lietuva pareiškė lenkų ir Sovietų kare besilaikysianti „griežto neutraliteto“, tačiau tai neatrodė labai įtikinamai dėl bolševikų kariuomenės buvimo jų Lietuvai pripažintos teritorijos dalyje. Prasidėjo laikotarpis, kai santykiuose ypatingą reikšmę įgavo diplomatinis aspektas.

Tą metą reprezentuoja penktoje dalyje „Lietuvos neutralizacijos galimybės. Laikotarpis tarp derybų Kaune ir Suvalkuose (1920 m. rugpjūčio pabaiga–1920 m. rugsėjo pabaiga)“ pateikti dokumentai Nr. 146–218. Lietuva siekė apginti savo teisę į neutralumą, o Lenkijos, Sovietų Rusijos ir Vakarų šalių pozicijose kai kuriais momentais buvo matomas suartėjimas Lietuvos neutralizavimo klausimu. Tačiau visiems bendra tendencija buvo skirtingai besireiškęs nekonstruktyvumas, o Lietuvos pozicija neutralizacijai vėlgi nepasitarnavo, nes ji pernelyg kliošė Sovietų veiksmu. Netgi Suvalkų derybose lietuviai neskubėjo brėžti demarkacijos linijos, t. y. suteikti Lietuvos faktiškai valdomai teritorijai bent preliminarų neutraliteto statusą. Žvelgiant paprastai, Lietuvai tuomet buvo aktualiausia išlaikyti Vilnių, o perėmusi iniciatyvą kare su bolševikais J. Piłsudskio aplinka vėl planavo jo užvaldymą. Ši aplinka telaukė tik momento, kada paaiškės lenkų ir Sovietų konflikto baigtis. Tas momentas atėjo dar vykstant Suvalkų deryboms metu, kai paraleliai Rygoje vykusiose lenkų ir Sovietų derybose buvo sutarta dėl preliminaros taikos pagrindų. Rygoje realizuota lenkų politikų nuostata teritoriškai atskirti Lietuvą nuo Rusijos įgalino piłsudskininkus pradėti Vilniaus užvaldymo akciją.

Šie įvykiai atsispindi šeštoje rinkinio dalyje „Rygos sutartis ir L. Želigowskio žygis į Vilnių (1920 m. spalio pradžia)“ esančiuose dokumentuose Nr. 219–272. Šįsyk J. Piłsudskis ir jo atstovaujama politinė stovykla veikė ne tiesiogiai kaip Lenkijos karinė jėga, o per tariamai atsiskyrusį ir savarankiškai veikiančią generolą Lucjaną Želigowską. Pastarasis oficialiai skelbėsi atstovaujans Vilnijos gyventojų valiai ir veikiąs visiškai savarankiškai. Diplomatiniams sluoksniams teko prisitaikyti prie lenkų kuriamos naujos regiono situacijos. Tuo tarpu Želigowskio sekėjai Vilniuje paskubomis formavo vietinį valstybinio pobūdžio darinį, kurio kontūrai išryškėjo per dekretą dėl „Vidurinės Lietuvos“ įkūrimo.

Dokumentų apžvalga. Nuo pat Lenkijos valstybės kūrimosi pradžios Pirmojo pasaulinio karo metais jos užsienio politikoje aiškiai varžėsi dvi kryptys, dvi koncepcijos: inkorporacinė ir federalinė. Inkorporacinės politikos susiformavimas siejamas su Romano Dmowskio ir Stanisława Grabskio vardais. Pasak jų, Lenkija turėjo besąlygiškai prisijungti tas teritorijas, kuriose gyveno aiški lenkų dauguma arba procentiškai ryški lenkų mažuma, taip pat tas sritis, kurios ateityje galėjo būti be didelių pastangų lenkų kolonizuotos ir asimiliuotos. Jų manymu, Vilnius turėjo būti besąlygiškai prijungtas prie Lenkijos. R. Dmowskis stjo prieš Lietuvos kūrimą teritorijoje pagal jos istorines sienas. O Paryžiuje, Lenkų tautinio komiteto, tapusio inkorporacionistų centru, 1918 m. lapkričio 5 d. posėdyje vyraujantys tautiniai demokratai (endekai), S. Grabskio pasiūlymu, priėmė teritorinių siekių programą, pagal kurią rytuose Lenkijos valstybei turėjo atitekti vakarinės Baltarusijos, Ukrainos dalys, Latgala. Etninei Lietuvai, prijungus prie jos lietuvių gyvenamą Rytprūsių dalį, R. Dmowskis buvo numatęs autonomiją Lenkijos sudėtyje. Endekų rytinės teritorinės pretenzijos buvo gana nuosaikios: visiškai atmetę kitų

buvusios Abiejų Tautų Respublikos tautų valstybines aspiracijas jie laikėsi nuomonės, jog Lenkijos rytinės sienos turėtų būti nustatytos tiesioginiu susitarimu su Rusija.

Federalinę kryptį reprezentavo pirmiausia lenkų socialistai (PPS (*Polska Partia Socjalistyczna*), PSL (*Polskie Stronnictwo Ludowe*) – „*Wyzwolenie*“). Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą tarp lenkų socialistų buvo populiarūs idėja suskaidyti Rusijos imperiją į nepriklausomas valstybes, kurios tarp savęs palaikytų draugiškus santykius. Karo metais federalizmo teoretikai numatė, jog atkūrusi nepriklausomybę Lenkija sudarys artimą politinį susitarimą su Lietuva, Baltarusija ir Ukraina. Tokius planus propagavo Leonas Wasilewskis, Stanisławas Patekas, federalizmo idėją rėmė šie Lenkijoje žinomi asmenys: Ignacas Paderewskis, Stanisławas Kutrzeba, Witoldas Kamienieckis. Iš esmės endekų veiklai buvo būdingas kompromisų ieškojimas su Rusija, o federalistų – priešiškus pastarajai.

Atskirai paminėti reikia Józefo Piłsudskio, neabejotino lyderio pačioje Lenkijoje ir vyriausiojo karinių pajėgų vado, poziciją. Nors jo šalininkai apibūdintini kaip federalistai, pats J. Piłsudskis, kaip pripažįsta tyrinėtojai, nesitapatino su šia srove. Savo planuose ir politinėse koncepcijose J. Piłsudskis laikėsi jam būdingo slaptumo, jo kalbos pasižymėjo lakoniškumu, pakrikumu, dviprasmybėmis. Planus galėjo žinoti tik keletas patikimiausių asmenų. J. Piłsudskiui buvo svetimas partinis dogmatizmas, savo kaip kario įvaizdį jis vertino labiau nei politiko, o politinę elgseną grindė „įvykusiais faktais“. Lietuvių ir lenkų santykius labai komplikavo tai, kad ši Lenkijoje itin charizmatiška asmenybė buvo kilusi iš Lietuvos bajorų ir suformavusi savitą nevienareikšmišką požiūrį į Lietuvą. Pagrindinis šio požiūrio akcentas buvo tas, kad J. Piłsudskis niekada nenorėjo susitaikyti su mintimi, jog Lietuva, o ypač Vilnius, gali būti visiškai atskiri nuo Lenkijos.

1918 m. realią nepriklausomybę gavusios Lenkijos vyriausybės pirmasis premjeras Jędrzejus Moraczewskis ir užsienio reikalų ministras L. Wasilewskis buvo socialistai, federalistų atstovai. Tačiau dar svarbiau buvo tai, kad jie turėjo J. Piłsudskio pasitikėjimą. Vyriausybė buvo suformuota būtent šiuo, o ne atstovų delegavimo nuo partijų principu. Nenuostabu, kad J. Moraczewskio vyriausybė tuojau ėmėsi vykdyti J. Piłsudskio sumanymus. 1918 m. gruodžio 12 d. vyriausybės posėdyje premjeras išdėstė požiūrį, kad Lenkijos ginkluota jėga Lietuvoje reikia sukurti „įvykusį faktą“, t. y. ją tiesiog užimti (žr. dok. Nr. 2). Sumanymų pateisinimas abejojantiems Vakarų politikams sluoksniams buvo svarba kovos prieš bolševizmo pavojų, atslenkantį iš Rytų. Šiuo pretekstu visą 1918 m. gruodį J. Piłsudskio pagrindinis Rytų politikos rūpestis buvo Vilniaus ir srities tarp Vilniaus ir Balstogės, kurią lenkai vadino „lenkiškai baltarusiška Lietuva“, užvaldymas. 1918 m. gruodžio viduryje endekai, reprezentuojami S. Grabskio, ir J. Piłsudskio šalininkai susitarė dėl artimiausio veiksmų plano „lenkiškai baltarusiškos Lietuvos“ atžvilgiu (žr. dok. Nr. 3). Nors planas esamoje situacijoje buvo gana iliuzinis (pervertintas Vakarų ir nuvertintas vokiečių veiksnys), bet jis rodė endekų ir piłsudskininkų gebėjimą dėl svarbaus reikalo veikti išvien. Svarbu dar ir tai, kad šis lenkų sumanymas nelietė etnografinių Lietuvos žemių.

Tikrovėje 1918 m. pabaigoje vokiečiai nesirengė Lenkijos kontrolei perleisti jos pageidaujamos teritorijos dalies, juo labiau kad per ją ėjo pagrindinė vokiečių kariuomenės atitraukimo iš Ukrainos magistralė. Apskritai ši magistralė į Rytprūsius kol kas buvo stipriai atitvėrusi buvusios LDK žemes nuo Lenkijos. Siekdama diplomatinėmis priemonėmis eliminuoti šią kliūtį, Varšuvos valdžia deryboms į Kauną su vokiečių kariniais atstovais pasiuntė savo pasiuntinį Olgierdą Górką. Per savo misiją metu jis apsilankė ir Vilniuje, vedė derybas su lietuvių valdžios atstovais (žr. dok. Nr. 4a, 4b, 4c). Šiose derybose O. Górka siekė išgauti lietuvių sutikimą dėl lenkų pajėgų permetimo į Vilnių gynybos nuo bolševikų dingstimi. Lietuviams kaip išankstinę sąlygą iškelus Lietuvos su Vilniumi pripažinimo klausimą derybos nutrūko. Epizodas parodė, jog Varšuvos valdžia lietuvius traktavo kaip antraeilį veiksnių derybose su vokiečiais. Gruodžio paskutinėmis dienomis paaikškėjo, jog Berlynas vis dėlto atsisako praleisti lenkų dalinius link Vilniaus. Tuomet pats J. Piłsudskis dar bandė daryti įtaką aukščiausiems Antantės atstovams, kad šie priverstų vokiečius sutikti su lenkų sumanymu (žr. dok. Nr. 5).

Ekspansines Lenkijos vyriausybės nuostatas drąsino bei skatino ir atitinkama istorinės Lietuvos lenkų laikysena. J. Piłsudskio aplinka daug tikėjosi iš šių lenkų veiklos. 1918 m. rudenį Vilniuje atsirado organizaciškai apibrėžtas buvusios rusų kariuomenės lenkų karių sambūris, ėmęs veikti lenkiškumo puoselėjimo linkme. Iš šio sambūrio 1918 m. spalio pabaigoje atsirado aiškiau kariškai išreikšta vadinamoji Lietuvos ir Baltarusijos lenkų Savigny (žr. dok. Nr. 1). Tačiau Vilniuje besiorganizuojanti vietos lenkų karinė formuotė nesijautė tvirtai, ypač po to, kai Minske užgeso analogiškas veiklos židinys. Todėl gruodžio 29 d. Savigny buvo paleista, o jos pajėgos oficialiai paskelbtos Lenkijos kariuomenės dalimi. Vietos lenkų kariškiai aktyviai derino savo veiksmus su Varšuva ir rengėsi perimti visapusišką Vilniaus miesto kontrolę. Tačiau mieste buvo ir kitų vietinių jėgų, kurios visai nesirengė paklusti lenkų diktatui. Tai buvo ne tik besikuriančios nepriklausomos Lietuvos valstybės valdžia, bet ir kairiosioms visų Vilniaus tautybių partijoms atstovaujanti Vilniaus darbininkų atstovų taryba (sovietas) (nesutapatintinas, tačiau su neabejotinai promaskvine bolševikine Vinco Kapsuko valdžia). Konkuruojančių dėl Vilniaus kontrolės perėmimo jėgų konfrontacija paaštrėjo, kai vokiečių karinė vadovybė gruodžio 14 d. priėmė nutarimą evakuotis iš Vilniaus. Nors Berlynas, kaip minėta, atsisakė praleisti Lenkijos pajėgas į Vilnių, vis dėlto baiminosi neigiamos Antantės reakcijos, ypač kaltinimų dėl veiklos bolševizmo labui. Todėl paskyrė atstovą, kuris turėjo vykti į vokiečių tebekontroliuojamą teritoriją ir bandyti toliau derėtis su lenkais (žr. dok. Nr. 6).

Nepaisant aiškiai ekspansinių Lenkijos nuostatų, iš Lietuvos valdžios planų 1918 m. pabaigoje nebuvo išbraukta galimybė susitarti su vietiniais lenkais, nors Lenkų komitetas Vilniuje nuo pat savo susikūrimo per visą okupacijos laikotarpį nuosekliai laikėsi lietuvių interesams priešingos linijos vienai ar kitaip valstybiškai sieti Lietuvą su Lenkija. Lenkų kaip tautinės mažumos atstovavimas visada buvo pageidaujamas Lietuvos Taryboje, o, pvz., Augustino Voldemaro vyriausybė Lenkų komitetą laikė viena iš Lietuvos politinių partijų. 1918 m. paskutinėmis dienomis vėl bandyta tartis. Lenkai pareiškė, jog

išankstinė jų sąlyga dėl susitarimo yra politinė Lietuvos ir Lenkijos sąjunga, o lietuviai – kad jų sąlyga yra Lietuvos valstybės su sostine Vilniumi pripažinimas. Šiose derybose lietuviai norėjo, kad būtent Lietuvos lenkai pripažintų Lietuvą su Vilniumi ir taip palengvintų eventualias derybas su pačia Lenkija. Tačiau 1919 m. sausio 1 d. lenkai deklaravo tik etnografinės Lietuvos valstybės pripažinimą, o visų ginčytinų klausimų sprendimą vėlgi susaistė išankstiniu unijos deklaravimu (žr. dok. Nr. 4b).

Tuo metu atsitraukiant vokiečiams ir ties Vilniumi koncentruojantis stiprioms priešiškomis jėgoms, lietuvių valdžiai teko trauktis į saugesnę vietą vokiečių užnugaryje, ir buvo pasirinktas Kaunas. Ginkluoti lenkai Vilniuje ėmė reikštis lyg neabejotini vokiečių valdžios kompetencijų perėmėjai. Žymiu jų raiškos akcentu tapo Darbininkų sovieto ginkluotas užpuolimas ir likvidavimas, per kurį buvo žuvusiųjų ir sužeistųjų. Tai buvo vaizduojama kaip kova su Vilniui gresiančiais bolševikais (žr. dok. Nr. 8). Tuo tarpu Lietuvos valdžia Vilniaus sovieto atstovus buvo linkusi traktuoti kaip tam tikrą Lietuvos politinę partiją, integralią politinės krašto visumos dalį. Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Mykolas Biržiška sausio 2 d. pareiškė griežtą protestą prieš lenkų pajėgų veiksmus Vilniuje (žr. dok. Nr. 7).

JAV atstovai, besirengdami Paryžiaus taikos konferencijai, dar 1917 m. rugsėjį sudarė tam tikrą tyrinėjimo komisiją (*The Inquiry*), joje dirbo nemažai garsių mokslininkų. Jos žiniuose buvo aiškinama, jog garantuojant tautinių santykių lygybę Lietuvos ir Lenkijos unija būtų pozityvus dalykas. Tačiau lygiagrečiai regėta ir nepriklausomos Lietuvos galimybė (žr. dok. Nr. 9). Paryžiuje savarankiškai veikdamas kontroversiškas lietuvių politikas Juozas Gabrys 1919 m. sausio 26 d. lenkams įteikė savąjį susitarimo projektą (žr. dok. Nr. 10). Šis projektas neigavo tęstinumo ir neturėjo praktinės reikšmės, nes J. Gabrys Lietuvos valdžios nebuvo numatytas atstovauti valstybės interesams.

1919 m. vasarį buvo suformuota pagrindinė Lietuvos delegacijos į Paryžiaus taikos konferenciją sudėtis. A. Voldemaras, kaip delegacijos pirmininkas, vasario 16 d. notoje konferencijos pirmininkui Georgas Clemenceau prašė leidimo dalyvauti lietuvių delegacijai, nes Lietuva tam turinti nė kiek ne mažesnę teisę nei Lenkija (žr. dok. Nr. 12). 1919 m. kovo 12 d. lietuvių delegacijos posėdyje buvo priimti „Lietuvos bendri reikalavimai (revendikacijos) taikos kongresui“. Šio dokumento antroje dalyje pažymėta, kad Lietuva nenori būti vienoje valstybėje su Lenkija, nes pastaroji istorijos eigoje pasižymėjo Lietuvos žeminimu (žr. dok. Nr. 14). Revendikacijose suformuluotos pozicijos Lietuvos delegacija vėliau nuolat ir nenukrypstamai laikėsi.

1919 m. vasario 5 d. Balstogės sutartimi Lenkija pagaliau pasiekė, kad vokiečiai praleistų jos kariuomenę į Rytus. Sukoncentravus lietuvių ir baltarusių divizijos pajėgas buvo judama link Gardino ir Lydos – likviduojant sovietų valdžią ir kartu slopinant baltarusių socialines ir politines aspiracijas. Tačiau J. Piłsudskio svarbiausias tikslas tebebuvo Vilniaus užėmimas. Tuo pat metu taip pat stabilizavosi ir sutvirtėjo Lietuvos valdžios Kaune pozicijos, išaugo lietuvių ginkluotos pajėgos, pagerėjo jų aprūpinimas.

Kovo 24 d. Lietuvos vyriausybė svarstė Vilniaus atsiėmimo iš bolševikų klausimą ir numatė tam praktinių ginkluotų veiksmų programą (žr. dok. Nr. 13). Lietuvos delegacija Paryžiuje dėl lenkų kariuomenės judėjimo balandžio 5 d. įteikė notą G. Clemenceau, pranešdama, kad Lietuva lenkų kariuomenės įsiveržimą į savo teritoriją laikys agresija (žr. dok. Nr. 15). Taip pat buvo minimas nusiteikimas bendrai kovai prieš bolševizmą, bet išankstinėmis sąlygomis, kad Lenkija pripažintų Lietuvą pagal lietuvių reikalaujamas sienas su sostine Vilniumi. Tik tokiu atveju, kaip pažymėta notoje, būtų galimas ir kariuomenių bendradarbiavimas. Tuo tarpu balandžio 8 d. J. Piłsudskio laiškas patikėtiniui L. Wasilewskui nepalieka jokių abejonių, jog lenkų lyderis siekė bet kokiomis priemonėmis priversti lietuvius įsijungti į sąjungą su Lenkija (žr. dok. Nr. 16).

Pagrindinis Paryžiaus taikos konferencijos darbas vyko specializuotose komisijose, kurių priskaičiuojama iki 58. Be šių komisijų, vietoje, t. y. Paryžiuje, dar buvo praktikuojamos ir komisijos, vertinusios padėtį problemų vietose, pvz., Sąjungininkų komisija Lenkijai, veikusi 1919 m. vasarį–balandį, vadovaujama prancūzų diplomato Josepho Noulenso. Jis projektavo priskirti Lenkijai nemažai žemių rytuose, kur, jo manymu, gyventojai tautiškai nesusipratę, o pats kraštas retai apgyvendintas (žr. dok. Nr. 17). Iš šio dokumento ryškios ir principinės dalyvaujančių šalių nuostatos: prancūzai akivaizdžiai protegavo Lenkiją, o britai ragino atsižvelgti ir į kitų tautų interesus bei veikti subtiliau (italai linko paremti prancūzus, o amerikiečiai – solidarizuotis su britais). Didžioji Britanija aiškiai nepritarė Lenkijos ekspansijai į Rytus ir labiau nei Prancūzija buvo linkusi atsižvelgti į „baltųjų“ rusų interesus. Lenkijoje imta suvokti, jog britų pozicija yra esminė kliūtis realizuoti aneksijų programą (žr. dok. Nr. 19), o Lietuvoje tvirtėjo Didžiosios Britanijos, kaip pagrindinės tarptautinės atramos, įvaizdis. Tuo tarpu Paryžiuje nuo 1919 m. vasario 12 d. kaip viena iš minėtų specializuotų komisijų veikė Lenkų reikalų komisija, vadovaujama taip pat prancūzo, žymaus diplomato Juleso Cambono. Jis balandžio 10 d. pranešė ketinąs išklausti ir lietuvių atstovų nuomonę (žr. dok. Nr. 18). Lietuviai nuomonę komisijai, beje, išdėstė gegužės 10 d. (žr. dok. Nr. 35). Tačiau iki tol J. Cambono komisija jau buvo suformulavusi savo poziciją sienos atžvilgiu (žr. dok. Nr. 80).

Į lietuvių protestus dėl Lenkijos pozicijos ir veiksmų 1918–1919 m. sandūroje Lenkijos atstovai (jau I. Paderewskio vyriausybė) atsiliepė vasario 12 d. Lenkai deklaravo pripažįstą teisę lietuvių tautai apsispręsti, tačiau nesutiko su teritorinių reikalavimų apimtimi. Kartu pareiškė, jog „viso to nelaiko kliūtimi jau dabar dėl daugybės bendrų interesų užmegzti tiesioginius draugiškus abiejų tautų atsakingų vadovybių santykius“ (žr. dok. Nr. 11). Lietuviams atsakymas neatrodė aiškus ir jie dar ilgai dvejojo dėl konkretaus atsakomojo žingsnio. Tik balandžio 14 d. vyriausybės posėdyje, kuriame, beje, buvo nutarta reikalauti iš lenkų, kad jie nejudėtų toliau į rytus Gardino regione (žr. dok. Nr. 20), buvo nutarta pasitarimams į Varšuvą siųsti premjero Mykolo Sleževičiaus bendražygį Jurgį Šaulį. Prasidėjo J. Šaulio misijos epizodas (žr. dok. Nr. 21a, 21b, 21c, 21d, 21e), jis truko ilgiau nei mėnesį. Lietuvos atstovai tikėjosi išgauti Lenkijos pripažinimą, užmegzti su ja diplomatinius ir ekonominius santykius, susitarti dėl bendros kovos prieš bolševikus. Tačiau jau pačioje J. Šaulio misijos pradžioje lenkai staigiu kariniu manevru

sugebėjo paimti Vilnių. Tada J. Piłsudskis balandžio 22 d. paskelbė atsišaukimą „Į buvusios LDK gyventojus“ (žr. dok. Nr. 22), šis tapo labai rimta paraiška istoriniam valstybiniam atgaivinti, tačiau pirmiausia – lenkų federalistų eventualiam triumfui. Tai gerokai koregavo J. Šaulio misijos esmę (žr. dok. Nr. 23), jos planus, nes Lenkijoje vis stiprėjo ir politikų inkorporacionistų balsai, paastrėjo vidaus tarpusavio politinė kova (žr. dok. Nr. 24, 34). Be to, užėmę Vilnių lenkai sugebėjo netrukus įsitvirtinti ir Gardine, tuo dar labiau komplikuodami Lietuvos pozicijas (žr. dok. Nr. 25a, 25b).

Pasikeitusi Vilniaus regiono karinė ir politinė situacija tuoj pat sulaukė atgarsio ir Paryžiaus taikos konferencijos darbuose (žr. dok. Nr. 27). Lietuvių delegacija Paryžiuje prašė Antantės atstovų įsikišimo stabdant lenkus (žr. dok. Nr. 28). Tačiau tų pačių Antantės atstovų pageidavimu vis labiau ryškėjantis lenkų ir lietuvių ginčas neturėjo užgožti visų provakarietiškų jėgų bendro svarbiausio uždavinio – kovos su bolševizmu (žr. dok. Nr. 29, 30).

J. Piłsudskio kariuomenei iš Vilniaus išvarius bolševikus, balandžio 22 d. įvyko vilniečių lietuvių sueiga, joje buvo išrinkta visuomeninė politinė Vilnijos lietuvių atstovybė – Laikinasis Vilniaus lietuvių komitetas (LVLK). Kadangi tuo metu minėtas J. Piłsudskio atsišaukimas suinteresuotoms jėgoms teikė daug vilčių dėl jas tenkinančio tarpusavio susitarimo, tarp LVLK ir lenkų administracijos prasidėjo tam tikras politinis žaidimas (žr. dok. Nr. 26a, 26b, 26c, 26d, 26e, 26f, 26g, 26h). Įvykių seka, atsispindinti chronologiškai išdėstytuose LVLK dokumentuose, rodė, jog Lietuvos ir Lenkijos ginčui neblėstant, o persimetant į vis naujas santykių sritis, pradinės su J. Piłsudskio atsišaukimu susijusios susitarimo viltys labai greitai sklaidėsi.

Nuo 1919 m. balandžio pabaigos Vilniaus kontrolė lietuviams tapo pagrindu, nulėmusiu visus kitus santykių su lenkais ir Lenkija aspektus. Tuo tarpu J. Piłsudskis tikėjosi, jog mainais už Vilnių Lietuvą privers eiti į glaudžią sąjungą su Lenkija (žr. dok. Nr. 31). Kartu jis planavo platesnę regiono valstybių federaciją ir besipriešinančią Lietuvą tikėjosi paspausti per suinteresuotą Latviją (žr. dok. Nr. 33). Lenkijai didinant spaudimą ir manipuliuojant jėga užvaldyto Vilniaus priklausomybe, J. Šaulio misija 1919 m. gegužės antroje pusėje faktiškai be rezultatų baigė savo darbą (žr. dok. Nr. 21e, 37, 38, 41). Vieninteliu apčiuopiamesniu šios misijos rezultatu buvo Lietuvos konsulato Varšuvoje įsteigimas (žr. dok. Nr. 39). Tuo metu siekdamas geresnio išpūdžio Lenkijos Seimas dar mėgino švelninti aneksines nuostatas, rezoliucijoje pabrėždamas, jog Lenkija neketina prijungti buvusios LDK žemių vienašališku nutarimu (žr. dok. Nr. 42).

Lenkijos kariuomenė užėmus Vilnių kontroliavo rytinius etnines Lietuvos pakraščius. Gegužės 8 d. Vievyje įvyko pirmasis lietuvių ir lenkų dalinių susirėmimas. Lietuvos kariuomenė tuomet jau buvo gerokai užtelėjusi, turėta kone 11 000 karių (žr. dok. Nr. 32). Nors to aiškiai buvo per mažai ginčui su stipria Lenkija, stengtasi veikti maksimaliai išnaudojant galimybes. Abipusio karinio intereso pagrindu megzti ryšiai derinant veiksmus prieš bolševikus, pvz., prie Širvintų. Iš šių įžanginių kontaktų išriedėjo gegužės 20–21 d. lietuvių ir lenkų kariškių derybos, kuriose neturėjo būti liečiami politiniai klau-

simai (žr. dok. Nr. 40). Tačiau kadangi potekstėje vis tiek buvo vadovaujamosi politiniais sumetimais, derybos nutrūko ir neatsinaujino. Tuo metu Lietuvos delegacija Paryžiuje skundėsi dėl lenkų administracijos pareigūnų ir kariškių rytinės Lietuvos žemėse vykdomų teroro ir represijų priemonių vietinių gyventojų atžvilgiu (žr. dok. Nr. 43).

Nors J. Šaulio misijos rezultatai netenkino abiejų šalių, Lenkijos valdžioje išivirtinusiems federalistams atrodė svarbu tęsti kontaktus su lietuviais. Todėl dar J. Šauliui esant Varšuvoje buvo nuspręsta pasiūsti lenkų atstovus į Kauną. Šiai Stanisławo Staniszewskio vadovaujamai misijai prioritetas buvo iškeltas ne susitarimas, o padėties Lietuvoje, M. Sleževičiaus vyriausybės tvirtumo, lenkų įtakos stiprumo tyrinėjimas. Derybų eiga, lietuviams reikalaujant anksčiau žinomų konkrečių teritorinių reikalavimų patenkinimo, rodė, jog ir ši kartą vargiai galima tikėtis apčiuopiamesnio rezultato (žr. dok. 44a, 44b, 44c, 44d, 44e, 44f, 44g, 44h, 44i).

Tuo metu Paryžiuje lietuvių delegacija jau daug palankiau vertino naujos Baltijos reikalų komisijos, dominuojamos britų, darbą ir tikėjosi iš jos pozityvesnių rezultatų (žr. dok. 45). Savo ruožtu lenkų federalistai ir Paryžiuje per I. Paderewskį bandė vesti diplomatinį žaidimą su Lietuvos delegacija, siekdami tų pačių tikslų, kurių nesisekė įgyvendinti tiesioginėse derybose (žr. dok. 47, 53).

Nutrūkus minėtoms gegužės 20–21 d. karinėms deryboms, kuriose pirmąkart iškeltas kariuomenių atsiribojimo klausimas, lenkų pajėgos nepaliovė skverbtis į lietuvių užimamą teritoriją. Todėl birželio 13 d. Lietuvos delegacijos Paryžiuje pirmininkas A. Volde-maras vyriausybės pavedimu paprašė Antantės atstovų įsikišimo nustatant demarkacijos liniją tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių (žr. dok. 48). Stiprėjant lietuvių ir lenkų ginčui prasidėjo ryškus, kartu painus ir sudėtingas demarkacijos linijų nustatymo epizodas (žr. dok. 49, 50, 55–62, 63a, 63b, 63c, 64a, 64b, 67, 68, 111).

A. Voldemaro prašymo pretekstas buvo lenkų veiksmai dešinėje Nemuno pusėje (Vilniaus prieigose), tačiau tai neakcentuota, ir vėlesni įvykiai parodė, kad pagrindinis svarstymų akcentas persikėlė į kairę Nemuno pusę (Suvalkijoje), kur padėties tendencijos Lietuvai buvo visiškai nenaudingos. Mat Suvalkijoje vis dar tebestovėjo Vokietijos kariuomenė, trukdanti Lenkijos teritorinei plėtotei, todėl pastarosios atstovai ragino Antantę rūpintis iš ten vokiečių kareivius kuo greičiau atitraukti (žr. dok. Nr. 36). Lietuvos atstovai visą Suvalkiją laikė lietuviška ir birželio 1 d. netgi tautiškai mišriuose Suvalkuose vokiečių priedangoje įsikūrė lietuvių karinė komendantūra (žr. dok. Nr. 46). Birželio pabaigoje jau buvo žinomi vokiečių pasitraukimo terminai, ir tiek lietuviai, tiek lenkai rengėsi tose vietovėse perimti valdžią (žr. dok. Nr. 52, 54). Birželio 18 d. Antantės atstovai dar esančio vokiečių karinio dislokavimosi kontekste nustatė 1-ąją demarkacijos liniją, Suvalkijos ruože palankią Lietuvai. Tačiau lietuviai ją buvo nepatenkinti Vilniaus ruože. Tai palengvino lenkams pasiekti demarkacijos linijos peržiūrėjimą, ir 2-oji linija jau buvo kur kas nenaudingesnė Lietuvai. Be to, lietuviai apie ją informuoti labai pavėluotai ir netiksliai, o tai savo ruožtu turėjo neigiamų padarinių.

Demarkacijos linijos problemos sprendimo įkarštyje M. Sleževičiaus vyriausybė gavo ir S. Staniszewskio misiją apibendrinantį lenkų atsakymą: Lenkija atsisakė pripažinti nepriklausomą Lietuvą dėl tariamai čia tebetrunkančios vokiečių okupacijos, nekalbant jau apie administracijos užimtoje Rytų Lietuvoje perdavimą (žr. dok. Nr. 51).

Po Versalio taikos pasirašymo vokiečių veiksnys jau nekėlė Lenkijai didesnių problemų, ji sėkmingai kovojo su ukrainiečiais dėl Rytų Galicijos ir su bolševikais Baltarusijoje. Tačiau tvirta ir nepalenkiama lietuvių pozicija J. Piłsudskio šalininkus tiesiog varė į nevilgtį. Imtas diskutuoti sumanymas sąmokslu keliu Lietuvoje sudaryti Lenkijai palankią vyriausybę. Pvz., vienas iš J. Piłsudskio okupacinės užimtų žemių administracijos vadovų, Marianas Swiechowski, reikalavo skubiai plėtoti politinę ir karinę veiklą dėl valstybinio perversmo vykdymo Lietuvoje (žr. dok. Nr. 65). Tuo pačiu metu J. Piłsudskis po pasitarimų Vilniuje su vietiniais lenkais atsiuntė į Kauną savo patikėtinį L. Wasilewskį (žr. dok. Nr. 66a, 66b). Lenkai siūlė nepriklausomoje ir jų užimtoje Lietuvos dalyse kartu surengti rinkimus į Seimą, kuris susirinkęs Vilniuje nuspręstų dėl Lietuvos santvarkos ir santykio su Lenkija. Lietuviai planą, kaip eilinę lenkų gudrybę, vėlgi įvertino neigiamai, tačiau L. Wasilewskis tikėjosi, jog su kita Lietuvos valdžia, kurios galimybę Kaune jis zondavo, pavyktų rasti bendrą kalbą.

1919 m. rugpjūčio pradžioje lietuviai daugiausia dėmesio sutelkė į Seinų ir Punsko priklausomybės klausimą. Lietuvos vyriausybė apie antrosios demarkacijos linijos nustatymą buvo informuota vėlai, tik rugpjūčio 3 d., ir neišsamiai (žr. dok. Nr. 67). Ji buvo pasirengusi priimti šią liniją, tačiau kartu manė, kad pagal ją Seinai ir Punkskas lieka Lietuvai (žr. dok. Nr. 70, 71). Bet gauta ir priešingos informacijos (žr. dok. Nr. 69). Tikslios informacijos tuo klausimu neturėjo ir Lietuvos delegacija Paryžiuje (žr. dok. Nr. 72). Tik rugpjūčio 16 d. sužinoję detales lietuviai sujudo (žr. dok. Nr. 74, 75). Įsiplieskė ginkluota kova dėl Seinų, po jos lietuviai buvo priversti atsitraukti (žr. dok. Nr. 77, 85). Sudarant paliaubas tarpininkavo britų karinis diplomatinis atstovas Lietuvoje. Tuo laiku Lenkijos politikai įdėmiai stebėjo Didžiosios Britanijos laikyseną Lietuvos atžvilgiu (žr. dok. Nr. 76).

O J. Piłsudskio aplinka tuo tarpu plėtojo per L. Wasilewskio misiją pradėtą detalizuoti perversmo Lietuvoje planą (žr. dok. Nr. 73). Pagrindinė užduotis jame buvo numatyta Lietuvoje pagrindyje veikusiai Lenkų karinei organizacijai (POW). Tačiau sumanytoji POW akcija, kuri, beje, turėjo net kelis bandymus, su triukšmu žlugo (žr. dok. Nr. 78, 271, 272). Vyko kratos, areštai, teismo procesas, ir tai dar labiau išskyrė ir atitolino Lietuvos ir Lenkijos pozicijas, sukėlė papildomo nepasitikėjimo ir įtarumo.

1919 m. rugsėjį netilo ginkluoto susirėmimo dėl Seinų atgarsiai (žr. dok. Nr. 79, 81–87). Lietuvos vyriausybė nutarė neeskaluoti konflikto Suvalkijoje, suvokdama, jog tai stiprina lenkų pozicijas Vilniaus atžvilgiu. Taip pat buvo aiškinamasi dėl demarkacijos linijų atsiradimo ir kaitos peripetijų ir kartojami diplomatiniai reikalavimai dėl Suvalkijos žemių. O Lenkija kovas dėl Seinų tarptautinei visuomenei stengėsi pavaizduoti kaip vokiečių išprovokuotą vietinių lietuvių sukilimą prieš lenkus.

1919 m. vasaros pabaigoje pagal britų valdžios formuojamą viziją Rusijos „baltųjų“ nesėkmių kontekste Baltijos valstybės mažių mažiausiai privalėjo sudaryti regioninę karinę sąjungą, kurioje svarbus vaidmuo turėjo atitekti Lenkijai. Patys lenkai, šiaip jau susidurdavę su nuolatiniu britų skeptiškumu savo siekių atžvilgiu, naujoje situacijoje vykęsi pagaliau primesti kaimynams lenkišką federacijos programą (žr. dok. Nr. 88). 1919 m. rudenį Baltijos regione įsisiautėjus bermontininkams, Antantė tarp kitų jų sudrausminimo priemonių svarstė ir lenkų pajėgų pasitelkimo galimybę. Tai kėlė nerimą Lietuvai, juo labiau kad lenkų pagalbos paprašė ir Latvija. Dėl to Antantės atstovai, susitikę su pačiu J. Piłsudskiu, išgavo pastarojo pasižadėjimą, kad jei lietuviai atitrauktų savo karį nuo demarkacijos linijos kovai su bermontininkais, lenkai iš to nesiektų sau naudos (žr. dok. Nr. 90). Spalio 13 d. šią nuostatą viešai deklaravo ir Lenkijos URM (žr. dok. Nr. 91). Tai buvo vienas šviesesnių tuometinių santykių epizodų.

Tą pačią spalio 13 d. Vilniuje J. Piłsudskis iškilmingai atidarė lenkišką S. Batoro universitetą (žr. dok. Nr. 92) ir tai rodė Lenkijos pastangas įsitvirtinti užimtame krašte. Lenkų delegatai Paryžiuje tuo pačiu metu, pasinaudodami priblėsusiu tarptautiniu dėmesiu demarkacijos linijos problemai, pasiūlė dar labiau ją „pataisyti“ Lenkijos naudai (žr. dok. Nr. 93).

1919 m. rudenį Antantės šalys lietuvių ir lenkų konflikto zonoje jau turėjo pakankamai savo atstovų, kuriems buvo pavesta rūpintis situacijos stabilizavimu ir konfliktuojančių šalių susodinimu prie derybų stalo. Ypač aktyvūs ta linkme buvo vėlgi britai (žr. dok. Nr. 94, 96, 105, 106, 109, 110).

Lietuvos valdžia po POW sąmokso likvidavimo nesistengė griežtai persekioti Lenkijos naudai veikusių asmenų. Tai vėlgi teikė pastariesiems, diriguojamiems J. Piłsudskio atstovo L. Wasilewskio, naujų vilčių (žr. dok. Nr. 95). Tik šį kartą buvo patariama veikti ne taip tiesmukai, Lietuvą norima linkme spaudžiant daugiausia per kaimynines šalis, ypač Latviją. L. Wasilewskiu, tuo metu rezidavusiam Vilniuje, J. Piłsudskis buvo pavedęs koordinuoti visą Lietuvos spaudimo politiką (žr. dok. Nr. 97). Tačiau spaudimo rezultatais L. Wasilewskis negalėjo pasigirti. Lygiai taip pat lenkai negalėjo pasigirti ir užimto krašto valdymo rezultatais. Lenkų žvalgybos šefas Vilniuje Marianas Koscalkowskis šalia antilenkiškų visuomenės apraiškų visai objektyviai iškėlė ir pačių lenkų pareigūnų bei kariškių piktnaudžiavimus bei daugybę nerealizuotų vietos gyventojų poreikių (žr. dok. Nr. 98). Pačios Lenkijos karinės žvalgybos skyriaus analizė pakartotojo M. Koscalkowskio išvadas (žr. dok. Nr. 100). Situacija apžvelgta tiek lenkų valdomoje, tiek nepriklausomoje Lietuvos dalyse. 1919 m. pabaigoje–1920 m. pradžioje po apimusių lokalinių kovų rytinėje Lietuvoje lenkai buvo įsitvirtinę į rytus nuo Merkinės–Butrimonių–Stakliškių–Užuguosčio–Kietaviškių–Vievio–Kazokiškių–Kernavės–Musninkų–Čiobiškio–Gelvonų–Bagaslaviškio–Šešuolių–Balninkų–Alantos–Pakalnių–Skudutiškio–Tauragnų linijos (žr. dok. Nr. 89).

1919 m. gruodžio 8 d. Antantės aukščiausioji taryba nustatė Lenkijos rytinę sieną (žr. dok. Nr. 99). Lietuviai apie tai oficialiai nė nebuvo informuoti, nes sprendimas

formaliai jų nelietė. Tačiau Suvalkijoje ši linija sutapo su 2-ąja demarkacijos linija ir lenkams susidarė galimybė savanaudiškai spekuliuoti linijų sutapimo faktu.

1919 m. rudenį Baltijos regiono rytinės valstybės ėmė organizuoti konferencijas, kuriose tartasi dėl glaudaus bendradarbiavimo, pirmiausia karinėje ir politinėje srityse. Lietuvių ir lenkų konfliktas trukdė konstruktyviam konferencijų darbui. 1920 m. sausio mėn. Helsinkio konferencijoje lietuviai pasiūlė didesniu priešu laikyti ne bolševikus, o lenkus ir sudaryti prieš juos nukreiptą karinę sutartį. Atsakydamos kitos šalys pasisiūlė tarpininkauti ginče. Buvo sutarta dėl ginčo tyrimo komisijos (žr. dok. Nr. 101). Galų gale konferencija išsiskirstė nepateisinusi į ją dėtų lūkesčių. 1920 m. pradžioje Lietuvos valdžia jautė padidėjusią diplomatinę izoliaciją ir kartu lenkų pavojų, ypač po to, kai lenkai, susitarę su latviais, atkovojo iš bolševikų Daugpilį.

Lietuvos kariuomenės vadovybė pati ėmė rodyti iniciatyvą politiškai išjudinti įstrigusį ir įsisenėjusį ginčą su lenkais, nesėkmės atvejui paraleliai rengdama strateginį gynybos veiksmų planą (žr. dok. Nr. 102, 103, 104). 1920 m. kovo viduryje trumpam buvo išplieskusios didesnio masto lietuvių ir lenkų kovos šiauriniame demarkacijos linijos ruože (žr. dok. Nr. 108). Per šį epizodą tik aktyvaus Antantės atstovų įsikišimo dėka Lietuvai pavyko išvengti stipresnio lenkų karinio smūgio.

1920 m. pavasarį J. Piłsudskio aplinkos dėmesys susitelkė į politiką Sovietų Rusijos atžvilgiu. Nors kovo pradžioje Lenkijos vyriausybė dar svarstė taikos derybų su bolševikais principus (žr. dok. Nr. 107), svarstymų kontekstas ir visuminiai regioninės situacijos poslinkiai rodė, kad lenkai linkę kliautis ginklu, o ne diplomatija. Balandžio pabaigoje J. Piłsudskis pradėjo didžiulio masto puolimą prieš bolševikus Ukrainoje, kovos virė ir baltarusių žemėse.

Įsiliepsnojus lenkų ir sovietų karui didžiulę įtaką lietuvių ir lenkų santykiams ėmė įgauti Sovietų Rusijos veiksnys, juo labiau kad tos kovos netrukus tiesiogiai palietė lietuvių ir lenkų ginčijamą teritoriją. Gegužę savo ruožtu Maskvoje buvo prasidėjusios Lietuvos ir sovietų Rusijos taikos derybos, ir bolševikai stojimo į jų pusę atveju lietuvius tuojau ėmė gundyti greita Vilniaus susigrąžinimo perspektyva. Prancūzija išpėjo Lietuvą nemėginti jėga atkurti teisėtumo, tuo tarpu britai aiškiai linko pripažinti, kad Lietuva negali sutikti su tuo, kad Lenkija kontroliuoja Vilnių (žr. dok. Nr. 112). Britai manė, jog spaudžiant lenkus nusileisti lietuvių reikalavimams ir tuo pagrindu surengus rezultatyvias derybas bus įmanoma išvengti Lietuvos slinkties į Sovietų įtaką (žr. dok. Nr. 113).

Britų spaudimas nemažai lėmė, kad liepos 4 d. Lenkija ryžosi pripažinti Lietuvą *de facto* (žr. dok. Nr. 114). Lietuvių veikėjai šį Lenkijos žingsnį iš esmės įvertino kaip grynai karinių pragmatinių išskaičiavimų padiktuotą būtinybę. Apie pripažinimą pranešančioje lenkų notoje Vilniaus klausimas visai nebuvo paminėtas.

Tą pačią liepos 4 d. sovietai pradėjo plataus masto puolimą šiauriniame fronto ruože Baltarusijoje. Lenkai buvo priversti trauktis. Liepos 7 d. jų karinis diplomatinis įgaliojimas kreipėsi į lietuvių karinę vadovybę su pasiūlymu sudaryti bendrą antibolševikinį

frontą, tačiau pabrėžė pasiryžimą tvirtai laikytis Vilniuje (žr. dok. Nr. 115). Tuo tarpu frontui nepaliaujamai veržiantis link Lietuvos, jos politikai jau atvirai siūlė tiesiog pateikti ultimatumą lenkams palikti Vilnių. Liepos 9 d. Lietuvos vyriausybė nutarė pradėti diplomatinę akciją dėl Vilniaus ir rytinių žemių susigrąžinimo (žr. dok. Nr. 116).

1920 m. liepą Vilniaus regiono likimo klausimas atsidūrė ir didžiosios tarptautinės politikos dėmesio centre – po to, kai Lenkijos padėtis kare tapo kritiška ir jos atstovai kreipėsi į Antantę diplomatinės ir karinės pagalbos. Spa konferencija (Belgijoje) svarstė visą lenkų ir Sovietų santykių sureguliuavimo klausimų kompleksą, ir lenkai buvo priversti visiškai pasiduoti Antantės valiai (žr. dok. Nr. 117). Lenkijos delegacija pasirašė po sprendimu nedelsiant Vilnių užleisti Lietuvai, galutinį sprendimą dėl jo priklausomybės paliekant tarptautinei konferencijai (žr. dok. Nr. 118). Lietuvos diplomatai tuojau informavo vyriausybę apie Spa konferencijos sprendimus, įvertindami juos kaip palankius (žr. dok. Nr. 121, 122). Antantės atstovai ėmė rūpintis dėl nutarimo perleisti Vilnių Lietuvai realizavimo (žr. dok. Nr. 119, 123).

Lemtinga sprendimų diena tapo liepos 12-oji. Tą dieną Lietuvos vyriausybė nutarė pradėti užimti lenkų paliekamą teritoriją (žr. dok. Nr. 123). Kariuomenei buvo duotas įsakymas žygiuoti į Vilnių esant įsitikinimui, kad lenkai nesipriešins (žr. dok. Nr. 124). Tą pačią liepos 12-ąją Sovietų Rusija paskubėjo pasirašyti taikos sutartį su Lietuva. Iš Spa konferencijos nutarimų dvasia suformuluotos vadinamosios Curzono notos (žr. dok. Nr. 120) supratusi, jog Antantė ketina pripažinti Lietuvą kaip valstybę su Vilniumi, Sovietų Rusija pasistengė sutartimi pažadėti Lietuvai „daugiau“, kad tik ji nesusitaikytų su Lenkija ir neišsprūstų iš besiformuojančios sovietinės įtakos. Ypač nevienareikšmiškai atrodė priedas prie sutarties antro straipsnio, fiksavęs Raudonosios armijos buvimo Lietuvos teritorijoje galimybę (žr. dok. Nr. 125a, 125b). Pagal jį Sovietai jau matė Lietuvą esant karinėje sąjungoje su jais (žr. dok. Nr. 125c). Vis dėlto šis priedas lietuviams buvo primestas brutalaus spaudimo būdu (žr. dok. Nr. 125d). Tačiau apie priedo egzistavimą Lietuvos vyriausybė sužinojo tik liepos 16 d., delegacijai sugrįžus iš Maskvos. Tad liepos 13 d. URM, veikdama Spa konferencijos nutarimų kontekste, griežtai prašė sovietų nežygiuoti paskui lenkus į Vilnių (žr. dok. Nr. 127). Lenkijos valstybės gynimo taryba tą pačią dieną patvirtino sprendimą užleisti Vilnių Lietuvai (žr. dok. Nr. 126), tačiau J. Piłsudskis delsė duoti atitinkamą įsakymą lenkų kariuomenei. Dėl to liepos 14 d. lenkų daliniai ginklu sustabdė į Vilnių žygiuojančius lietuvius. Nors Antantės kariniai atstovai stengėsi greitai pašalinti šią problemą (žr. dok. Nr. 128), bet laikas buvo uždelstas ir liepos 15 d. lietuvių kariuomenės daliniai Vilniuje jau rado įsitvirtinusius bolševikus. Kai kurie lenkų daliniai, pvz., pulkininko Stefano Pasławskio vadovaujama IV brigada, nespėjo atsitraukti į Lenkiją, atsidūrė lietuvių kontroliuojamoje teritorijoje, todėl buvo nuginkluoti ir internuoti (žr. dok. Nr. 129, 130, 140, 159).

Užimtame Vilniuje, priešingai lietuvių lūkesčiams, bolševikai įvedė savo tvarką, todėl Lietuvos kariuomenei iš ten teko atsitraukti. Į priekaištus bolševikai atsakinėjo, jog reikalai priklauso pačios Maskvos kompetencijai. Pavyko tik susitarti dėl demarkacijos linijos, atskyrusios lietuvių ir sovietų kariuomenes, nustatymo ir dėl lietuvių komen-

dantūros įkūrimo Vilniuje (žr. dok. Nr. 131, 132). Lietuvoje imta suvokti, kad Vilnius ne tik kad neišlaisvintas, bet vietoje vienos grėsmės kaimynystėje atsirado kita. Pagal galimybes stengtasi saugoti užimtą teritorinę liniją ir netenkinti papildomų rusų įgeidžių (žr. dok. Nr. 135). Liepos 25 d. ministras Juzo Purickis telegrafavo atstovams Vakaruose apie Lietuvai gresiantį pavojų iš Sovietų pusės ir paragino juos rūpintis Antantės pagalba (žr. dok. Nr. 134). Bet iš Londono atėjo šaltas atsakymas, kad Lietuvos baimė perdėta, – britai konkrečiai priekaištavo dėl minėto priedo prie taikos sutarties su Sovietais (žr. dok. Nr. 136). Todėl J. Purickis pavedė atstovams užsienyje paneigti gandus apie lietuvių linkimą prie bolševikų ir pranešti, kad Lietuva realiai mąsto apie regioninę valstybių lygą dalyvaujant Lenkijai (žr. dok. Nr. 137). Bendradarbiavimo su Lenkija sąlyga buvo pastarosios susitaikymas su Rusija ir liepos 12-osios lietuvių ir Sovietų sutarties pripažinimas (tai pasakyta instrukcijoje Lietuvos delegacijai Buldurių konferencijoje Latvijoje) (žr. dok. Nr. 139).

Tuo metu Suvalkijoje (pasinaudodama situacija, kai lenkų kariuomenė buvo atitraukta giliai į etnografinę teritoriją, kur vyko sunkūs mūšiai su įsiveržusiais raudonarmiečiais) Lietuvos kariuomenė jau buvo užėmusi visą Suvalkų gubernijos pietinę dalį iki Augustavo kanalo (žr. dok. Nr. 138, 141, 142). Rugpjūčio 6 d. pagaliau buvo sudaryta ir konvencija dėl Raudonosios armijos evakuavimo iš Lietuvos. Sovietų okupuota teritorija buvo padalyta į 3 zonas ir numatyta trijų etapų evakuacija. Iš šiaurinės zonos (Švenčionys, Pabradė, Sveriai) sovietai turėjo pasitraukti per tris dienas, iš vidurinės zonos (su Vilniumi) – iki rugsėjo 1 d. (iš Vilniaus bolševikai raginami atsitraukė rugpjūčio 27 d.). Problemiškiausia buvo pietinė zona (Gardinas, Lyda, Molodečnas), dėl kurios turėjo būti sudaryta papildoma sutartis.

Tuo tarpu sumušusi bolševikus prie Varšuvos, rugpjūčio pabaigoje Lenkijos kariuomenė vėl priartėjo prie Suvalkijos. Frontas ritosi atgal, ir atsižvelgdama į tai lietuvių karinė vadovybė susirūpino laikomos teritorinės linijos apsauga (žr. dok. Nr. 143, 144). Vis dėlto dar buvo tikimasi pasinaudoti skubiu bolševikų atsitraukimu ir tuojau perimti pietinės evakuacinės zonos kontrolę (žr. dok. Nr. 145, 146).

Priartėjus lenkų kariuomenei, Lietuvos valdžiai vėl iškilo politinio kontakto su Lenkijos vyriausybe svarba, kurios tam tikrą laiką nebuvo, pvz., į liepos 4 d. Lenkijos pripažinimo notą Lietuva nuosaikaus tono pasitenkinimu atsakė tik liepos 24 d. (žr. dok. Nr. 133). Šįsyk rugpjūčio 27 d. J. Purickis konfliktui išvengti lenkams pasiūlė Suvalkijoje demarkacijos liniją palei faktines lietuvių kariuomenės pozicijas (žr. dok. Nr. 148). Kartu buvo deklaruotas „griežtas neutralitetas“ lenkų ir Sovietų kare. Tą pačią rugpjūčio 27 d. elgseną Lietuvos atžvilgiu svarstė ir Lenkijos gynybos taryba. Buvo nutarta pareikalauti iš lietuvių laikytis 1919 m. gruodžio 8 d. linijos Suvalkijoje, o teritorijoje, kurią vis dar laikė užėmę bolševikai – pasilikti veikimo laisvę (žr. dok. Nr. 147). Taip pat dar rugpjūčio 26 d. į Kauną atvyko Lenkijos karinė delegacija ir vedė derybas iki rugpjūčio 31 d. (žr. dok. Nr. 149–151, 156). Vienas iš lenkų pasiūlymų Lietuvai atrodė priimtinas: Suvalkijoje lietuvių kariuomenei atsitraukti už gruodžio 8 d. linijos, o dešinėje Nemuno pusėje – saugoti sovietų trečios evakuacinės zonos šiaurinę ribą; taip raudonarmiečiams

būtų užkirsta galimybė per Lietuvos kontroliuojamą teritoriją išeiti į lenkų užnugarį. Planas taip pat reiškė, jog Lenkija linkusi nesikėsinti į lietuvių jau užvaldytą Vilnių.

Lietuvai buvo problemiška atsitraukti Suvalkijoje (sovietai tai galėjo vertinti kaip neutraliteto pažeidimą, be to, reikėjo palikti lietuviškus Seinus). Tačiau lenkai, nelaukdami susitarimo, ėmė stumti jėga lietuvių kariuomenę ir rugsėjo 1 d. pasiekė gruodžio 8-osios liniją (žr. dok. Nr. 153, 157). Tai galėjo būti įvertinta kaip savotiška „parama“ Lietuvai, sprendžiant sunkų klausimą, tačiau lietuvius suerzino toks lenkų elgesys, taip pat rugpjūčio 31 d. Lenkijos URM nota, kurioje gruodžio 8 d. linija provokuojamai sutapatinta su buvusia 2-ąja demarkacijos linija, Vilnių palikusia lenkams (žr. dok. Nr. 152). Tad rugsėjo 2 d. Lietuvos kariuomenė išplėtojo kontrapuolimą ir grįžo į ankstesnes pozicijas (žr. dok. Nr. 158, 160, 164). Konfliktą pakurstė ir Lietuvos pasiuntinio Londone pranešimai, kuriuose teigta, jog britai patarę nenusileisti ir ginti savo teritoriją (žr. dok. Nr. 154, 161). Nepaisant visko, Bulduriuose vykusios Baltijos šalių konferencijos atstovai rugpjūčio 31 d. paragino lenkus ir lietuvius surengti derybas ir išspręsti ginčytinus klausimus (žr. dok. Nr. 155). Tuo tarpu rugsėjo 4 d. lenkai kreipėsi į tarptautines institucijas kaltindami Lietuvą agresija, bendradarbiavimu su bolševikais ir prašydami padėti sulaukyti lietuvius nuo tokių žingsnių (žr. dok. Nr. 162, 163).

Susiklosčiusioje situacijoje tiek politiniu, tiek kariniu aspektu lietuviai buvo priversti pereiti į pozicijų gynimą (žr. dok. Nr. 165, 166, 168). Vykstant sunkioms kovoms lenkai rugsėjo 9–10 d. vėl pasiekė gruodžio 8 d. demarkacijos liniją, išstumdami lietuvius ir iš Seinų (žr. dok. Nr. 171). Kartu Lenkija reikalavo besąlygiško minėtos linijos pripažinimo (žr. dok. Nr. 167, 169). Ministras J. Purickis savo rugsėjo 12 d. atsakyme faktiškai tam davė sutikimą ir pasiūlė paliaubas, taip pat pradėti tiesiogines derybas (žr. dok. Nr. 173). Todėl konfliktuojančioms šalims neįgavo svarbos ir Latvijos tarpininkavimo iniciatyva dėl nesutarimų įveikimo (žr. dok. Nr. 170, 177). Nors abi šalys jau rengėsi deryboms Kalvarijoje, bet lietuviams nerimą tebekėlė Seinų likimas. Lietuva vėl telkė pajėgas (žr. dok. Nr. 172, 174, 175) ir prieš pat derybų pradžią atsiėmė Seinus (žr. dok. Nr. 178). Lenkai dėl to iškart prikišo geros valios stoką (žr. dok. Nr. 179), o sovietai savo ruožtu kurstė konfliktą (žr. dok. Nr. 176). Užėmę Seinus lietuviai nesirengė eskaluoti karinių veiksmų (žr. dok. Nr. 181, 184). Rugsėjo 16–18 d. Kalvarijos derybose lenkai ultimatyviai pareikalavo pripažinti gruodžio 8 d. liniją. Lietuvių delegacija to nesutiko padaryti, ir lenkams susidarė įspūdis, jog stengiamasi laimėti laiko, laukiant naujo bolševikinės kariuomenės puolimo. Todėl derybos nutrūko (žr. dok. Nr. 180, 186, 187). Vis dėlto atnaujinti karinių operacijų lenkai neskubėjo (žr. dok. Nr. 188) dar ir todėl, kad ginčą jau svarstė ir Tautų Sąjunga.

Svarstymas prasidėjo rugsėjo 16 d. ir Lietuvai jame atstovavo A. Voldemaras (žr. dok. Nr. 185). Rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos Taryba priėmė rezoliuciją, kuri iš esmės atkartoją Spa konferencijoje projektuotą balansą (šalys, rezervuodamos savo teritorines teises, esamu momentu turi laikytis gruodžio 8 d. linijos) (žr. dok. Nr. 189). Tuo metu iš Rygos atėjo svarbi informacija apie pasirengimą ten planuojamoms lenkų ir Sovietų deryboms. Sprendžiant iš Lietuvos atstovo Rygoje pranešimų (žr. dok. Nr. 182, 190), buvo daromi

žygiai, kad ten taip pat įvyktų lietuvių ir lenkų derybos. Tačiau Lietuvos valdžia ryžosi suteikti prioritetą ginčui nagrinėti Tautų Sąjungai, mat minėta rugsėjo 20 d. rezoliucija atrodė teikianti daug vilčių. A. Voldemaras ją interpretavo kaip Maskvos sutartimi apibrėžtos Lietuvos teritorijos aprobavimą tiek iš Tautų Sąjungos, tiek iš Lenkijos pusės (žr. dok. Nr. 193a). Lietuva nutarė bylą dėl Lenkijos perduoti Tautų Sąjungos arbitražui (žr. dok. Nr. 192, 193b, 195).

Lenkija irgi iš esmės sutiko su rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos sprendimu (žr. dok. Nr. 194), tačiau kėlė nemažai išlygų. Faktiškai tai atitiko Lenkijos valdžios sluoksniuose vis labiau brandinamą mintį karo su bolševikais pretekstu vėl veržtis į lietuvių ir baltarusių žemes. Jau rugsėjo viduryje J. Piłsudskis ėmė planuoti naują Vilniaus užėmimo operaciją (žr. dok. Nr. 183). Imti svarstyti veiksmai, siekiant per Lietuvos teritoriją išeiti į užnugarį bolševikams, dar įsitvirtinusiems Gardine ir Lydoje (žr. dok. Nr. 191). Rugsėjo 22 d. Lenkijos gynybos taryba sankcionavo vadinamosios „Druskininkų operacijos“ pradžią (žr. dok. Nr. 196), ir iškart sekė lenkų diplomatinis demaršas (žr. dok. Nr. 197, 198), taip pat kariniai veiksmai (žr. dok. Nr. 199). Lenkai pralaužė lietuvių pozicijas ties Seinais, perėjo gruodžio 8 d. liniją, ties Druskininkais persikėlė per Nemuną ir pasuko į pietus. Raudonarmiečiai, pajutę grėsmę, atsitraukė ir jų vietą buvusioje trečiojoje evakuacinėje zonoje užėmė lenkai. Lietuva protestavo (žr. dok. Nr. 200, 201), tačiau formaliai žiūrint Lenkijos veiksmai neprieštaravo Tautų Sąjungos Tarybos rugsėjo 20 d. rezoliucijai. Tautų Sąjungos vadovas tik papriekaištavo lenkams, kad jie nepalikę laiko lietuviams vykdyti minėtą rezoliuciją (žr. dok. Nr. 203). Tuo tarpu lenkams diplomatijos bare buvo būdinga pasitikėjimo savimi laikysena (žr. dok. Nr. 202, 207, 208).

Rugsėjo 26 d. Lenkijos URM pasiūlė Lietuvai atnaujinti Kalvarijoje nutrūkusias derybas (žr. dok. Nr. 204). Ir kitą dieną lietuviai su tuo sutiko be jokių sąlygų (žr. dok. Nr. 205), nepaisydami to, kad byla jau buvo atiduota Tautų Sąjungai. Abi konfliktuojančios šalys iš karto ėmė rengtis deryboms Suvalkuose (žr. dok. Nr. 206, 209, 210, 211).

Dokumentai rodo, jog pasitarimų išvakarėse lietuviai neturėjo aiškios ir planingos derybų vizijos (žr. dok. Nr. 212–215). Tuo tarpu lenkams buvo svarbu derybų regimybe laimėti laiko iki tol, kada paaiškės konflikto su Sovietais baigtis (žr. dok. Nr. 209). Pirmą derybų dieną buvo aptartas paliaubų klausimas ir didesnių nesutarimų nekilo (žr. dok. Nr. 216, 217). Antrą derybų dieną iškilo demarkacijos linijos dešiniajame Nemuno krante klausimas (žr. dok. Nr. 219, 221). Prasidėjo diplomatinis, o kartu ir karinis susidūrimas dėl Varėnos geležinkelio mazgo kontrolės (žr. dok. Nr. 220, 225, 226). Varėnos kontrolė abiem šalims reiškė svarbios geležinkelio magistralės kontrolę, o kartu ir reikiamo kariuomenės permetimo galimybę link Vilniaus. Tuo tarpu Vilniaus užvaldymo galimybė tebefigūravo Lenkijos valdžios diskusijose (žr. dok. Nr. 222). Lietuvoje savo ruožtu stiprėjo įtarumas lenkų tautybės asmenų, pirmiausia dvarininkų, atžvilgiu (žr. dok. Nr. 224). A. Voldemaras tuo metu siekė Tautų Sąjungos įsikišimo nutraukiant tebesitęsiančias kovas (žr. dok. Nr. 223) ir užtikrinant Lietuvos neutralitetą (žr. dok. Nr. 236).

Spalio 3 d. lietuviams pasiūlius savąją demarkacijos liniją nuo Nemuno per Bastūnus iki Ižos, lenkai paprašė pertraukos aptarimui (žr. dok. Nr. 227). Tuo metu kovos dėl Varė-

nos tebesitęsė (žr. dok. Nr. 229, 230, 233). Lietuviai daug tikėjosi iš atvyksiančios Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos (žr. dok. Nr. 228). Tačiau Lietuvos vyriausybė, matydama, jog lenkai vis labiau koncentruojasi Lydos apylinkėse grasindami Vilniui, jau spalio 4 d. derybininkams rekomendavo minėtos komisijos šaltos laikysenos atveju sutikti su lenkų siūloma atsiribojimo linija (žr. dok. Nr. 231). Tuo tarpu lenkai pasiūlė liniją vesti tik iki Bastūnų (žr. dok. Nr. 232). Atvykusi Kontrolės komisija spalio 5 d. ėmėsi paliaubų ties Varėna sudarymo (žr. dok. Nr. 218, 234, 240, 241). Šios komisijos buvimas deryboms Suvalkuose suteikė tam tikrą stabilizuojantį ir delegacijas įpareigojantį kontekstą. Pastarosios jau dirbo su konkrečiu susitarimo tekstu (žr. dok. Nr. 242, 244).

Vykstant Suvalkų deryboms ir J. Piłsudskio instrukcijose lenkų delegacijos vadovui minėta laukiama konflikto su Sovietais baigtis įgavo aiškių kontūrų. Rygoje spalio 5 d. tarp lenkų ir Sovietų pasiektas principinis susitarimas: Lenkija išsireikalavo sau teritorijos į rytus nuo liepos 12 d. Rusijos ir Lietuvos sienos, taip atkirsdama Lietuvą nuo Sovietų Rusijos ir pretenduodama perimti ją į savo įtakos sritį. Apie tai spalio 6 d. telegrafavo Lietuvos atstovas Rygoje, ragindamas gelbėti situaciją per Tautų Sąjungą (žr. dok. Nr. 237). Vėliau Sovietų atstovas Lietuvos diplomatu Rygoje aiškino, kad jeigu britai būtų bent kiek parodę, jog nepalaiko lenkų idėjos dėl koridoriaus link Latvijos, Sovietai nebūtų nusileidę tam lenkų reikalavimui (žr. dok. Nr. 270). Tuo tarpu J. Piłsudskis iškart ėmėsi savo planų Vilniaus atžvilgiu įgyvendinimo: jau tą pačią spalio 5 d. lenkų kariškių aplinkoje formuluotos gen. L. Żeligowskio akcijos Vilniui užimti detalės (žr. dok. Nr. 235). Apie tai iškart žinojo ir Lietuvos vyriausybė (žr. dok. Nr. 238), kuri visai tiksliai numatė, kad Lydos apylinkėse koncentruojami daliniai netrukus gali virsti „maištininkais“ ir traukti į Vilnių. Spalio 7 d., dar tebevykstant Suvalkų deryboms, Lietuvos URM visai realistiškai vertino tą naują grėsmę (žr. dok. Nr. 243). Į tai tą pačią dieną lietuviai telegrama atkreipė ir Lenkijos valdžios dėmesį (žr. dok. Nr. 245). Spalio 7 d. derybininkai Suvalkuose pasirašė ir parengtą sutartį, įtvirtinusią demarkacijos liniją ligi Bastūnų (žr. dok. Nr. 246). Lenkai ėjo į tokį abejotiną savų interesų atžvilgiu poelgį tikriausiai dar ir todėl, jog jautė negatyvų tarptautinės bendruomenės, visų pirma Didžiosios Britanijos, nusistatymą dėl atviros karinės jėgos santykiuose su Lietuva, vartojimo (žr. dok. Nr. 239).

Tuo metu Lenkijos kariškių aplinkoje pasirengimai Żeligowskio akcijai vyko nenutrūkštamai, nors ir būta tam tikrų keblumų (žr. dok. Nr. 247). Pats J. Piłsudskis telkiamus „maištininkus“ pasistengė paremti kitomis Lenkijos pajėgomis: kadangi demarkacijos linija nėjo toliau į rytus nuo Bastūnų, 2-ajai lenkų armijai buvo duoti įsakymai pro tą tarpą žygiuoti į šiaurę iki Latvijos sienos ir atkirsti Lietuvą nuo Rusijos (žr. dok. Nr. 248, 249). Spalio 8 d. savo akciją viešai pradėjo ir gen. L. Żeligowski. Raportu savo karinei vadovybei jis pareiškė atsistatydinąs iš tarnybos reguliariojoje kariuomenėje ir imąs vadovauti Lietuvos valdymu Vilniuje tariamai nepatenkintiems iš Vilniaus, Gardino ir Lydos žemių kilusiems kareiviams (žr. dok. Nr. 253). Kartu apie jį besiburiančioms jėgoms L. Żeligowski paskelbė įsakymą žygiuoti į Vilnių (žr. dok. Nr. 254). Savo tikslus ir motyvus jis taip pat išdėstė atsišaukime į Lenkijos tautą ir vyriausybę (žr. dok. Nr. 255).

Suvalkuose dar po sutarties pasirašymo likusi lietuvių delegacija, žinodama padėti, spalio 8 d. kreipėsi į lenkų delegacijos vadovą dėl prasidėjusio L. Želigowskio žygio, kartu siūlydama pratęsti demarkacijos liniją į rytus nuo Bastūnų (žr. dok. Nr. 250). Lenkai atsakyme pateisino kariuomenės judėjimą tariamu rusų kazokų buvimu toje teritorijoje (žr. dok. Nr. 251). Lietuvių delegacija kreipėsi į Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisiją, kad nuvyktų ir iširtų padėti (žr. dok. Nr. 252). Dėl prasidėjusios L. Želigowskio akcijos Lietuva nedelsiant informavo ir tarptautinę bendruomenę, Tautų Sąjungos vadovybę (žr. dok. Nr. 258). Tą pačią spalio 8 d. ši informacija dar buvo patikslinta, nes buvo sužinoma vis naujų detalių (žr. dok. Nr. 259).

Spalio 8 d. Lietuvos kariuomenės vadovybė buvo išleidusi įsakymą ginti Vilnių (žr. dok. Nr. 256), bet tą pačią dieną jis buvo pakeistas įsakymu evakuotis iš Vilniaus (žr. dok. Nr. 257). Aiškiai trūko jėgų stipriai kariškai priešintis, nes dėl lenkų užvaldytos geležinkelio magistralės nebuvo įmanoma skubiai permesi lietuvių kariuomenės nuo Suvalkijos ruožo. Gen. L. Želigowskio pajėgos įžengė į Vilnių. Akcijoje dalyvavusios lenkų divizijos žvalgybininkų informacija, jog mieste lietuviai neturi rimtos atsparos ir jis nebus geriau ginamas (žr. dok. Nr. 260), iš esmės pasitvirtino. Lietuvių pajėgos išsidėstė toliau nuo miesto ir pirmiausia siekė sulaikyti tolesnį lenkų judėjimą palei geležinkelį Vilnius–Daugpilis (žr. dok. Nr. 262). Spalio 9 d. Vilniuje įvyko aštrus L. Želigowskio pokalbis su atvykusiais Antantės šalių atstovais, pirmiausia britų pulkininku. Želigowskis atsisakė priimti bet kokią Vakarų šalių atstovų įsikišimą, prieštaraujantį jo sumanymams (žr. dok. Nr. 261). Želigowskio nuomone, Vakarų šalių atstovai veikė ne teisingumo, bet politinių tikslų labui (žr. dok. Nr. 265). Antantės kariniai atstovai tuo tarpu pranešė, jog lenkų kariškiai jiems spalio 9 d. trukdė Vilniuje atlikti numatytą taikdarišką misiją (žr. dok. Nr. 266).

Lietuva Tautų Sąjungoje protestavo dėl lenkų veiksmų užimant Vilnių (žr. dok. Nr. 263), iškart ėmė vertinti tai kaip Suvalkų sutarties pažeidimą, reikalavo energingo ir skubaus tarptautinės bendruomenės įsikišimo (žr. dok. Nr. 267). Tuo tarpu Lenkijos diplomatai lyg niekur nieko telegrama Lietuvos valdžiai spalio 9 d. pasiūlė pratęsti demarkacijos liniją nuo Bastūnų, taip pat, remiantis Suvalkų susitarimo punktais, spalio 13 d. pratęsti derybas Varėnoje (žr. dok. Nr. 264). Atsakydama į tai Lietuvos URM spalio 12 d. pareiškė lenkams griežtą protestą dėl geros valios trūkumo ir pareikalavo Lenkijos pasiaiškinimo dėl veiksmų, lydimo pajėgų atitraukimo iš užimtų teritorijų (žr. dok. Nr. 269). Tą pačią spalio 12 d. Vilniuje L. Želigowskis išleido dekretą Nr. 1 dėl „Vidurio Lietuvos“ įkūrimo (žr. dok. Nr. 268).

Archeografinės pastabos. Publikacijai rengdami dokumentus archeografiškai, vadovavomės jų skelbimo metodikos bendrais principais, taip pat atsižvelgėme į analogiškų ir panašių dokumentų rinkinių rengimo ir publikavimo patirtį. Daugumą dokumentų publikuojame netrumpintus. Tačiau kai kuriuos iš dokumentų masyvo teko trumpinti. Pirmiausia tai Lietuvos Ministrų Kabineto ir Lenkijos valstybės gynimo tarybos protokolai. Daugelis jų punktų dažnai labai menkai siejasi su lietuvių ir lenkų santykių problematika

arba ir visai nesisieja; kartais minėtuose protokoluose šiai temai skirtas vos vienas punktas ar pastraipa, o visą kitą turinį sudaro šalutinės tematikos medžiaga. Todėl manome esant racionalu tos šalutinės medžiagos publikavimo atsisakyti. Sutrumpintos vietos žymimos laužtiniais skliaustais su daugtaškiais ir turinio atžvilgiu pakomentuojamos.

Siekdami, kad šio leidinio dokumentai būtų prieinami kuo platesniam besidominčiųjų istorija skaitytojų ratui, užsienio šalių tyrinėtojams, publikuojame kiekvieno dokumento santraukas anglų kalba.

Visi mūsų rinkinyje publikuojami dokumentai sunumeruoti iš eilės, kiekvienas turi redakcinę antraštę ir legendą. Redakcinėje antraštėje nurodomas dokumento eilės numeris, paskui dokumento sudarymo data ir vieta, jo autorius ir, jei yra, konkretus adresatas, taip pat trumpai apibūdinamas dokumento turinys.

Daugelis antraščių suformuluotos leidinio sudarytojo. Jei antraštėje paliekamas tik paties dokumento pavadinimas ar jau publikuoto dokumento pavadinimas, užrašytas legendoje nurodytos publikacijos sudarytojų, tuomet dokumento pavadinimas išskiriamas kabutėmis.

Dokumentų legendoje pateikiamas dokumento šifras, nurodant archyvo pavadinimą, fondo, aprašo, bylos ir lapo numerius. Jei dokumentas jau buvo anksčiau publikuotas, legendoje nurodoma publikacijos pavadinimo santrumpa ir dokumento numeris toje publikacijoje (santrumpų sąrašas dokumentų rinkinyje pridedamas atskira pozicija). Toliau legendoje nurodomas dokumento užrašymo būdas (mašininis, rankraštis); jei dokumentai buvo parašyti užsienio kalba, legendoje pažymima, iš kurios kalbos jie išversti į lietuvių kalbą.

Visos pastabos ir komentarai, tiek dokumento autorių, tiek leidinio sudarytojo, rašomi po dokumentu, t. y. po jo legenda. Pastabos ir komentarai žymimi trejopai: žvaigždutėmis, mažosiomis raidėmis su skliaustais ir arabiškaisiais skaitmenimis. Žvaigždutėmis žymimos dokumento autorių pastabos, taip pat tos pastabos, kurios jau buvo pateiktos skelbtiems dokumentams. Kitaip tariant, perspausdinant skelbtus dokumentus iš užsienio dokumentų rinkinių ar kitų leidinių, legendoje žvaigždutėmis žymimos nurodomų leidinių sudarytojų pateiktos pastabos. Mažosiomis raidėmis su skliaustais žymimos mūsų (šio leidinio sudarytojo) archeografinio pobūdžio pastabos. Šitaip aptariamoms, tarkime, techninės dokumento ir jo teksto detalės, įvairūs jo pažeidimai, defektai, taip pat dokumento autoriaus klaidos, pakartotinai užrašyti žodžiai, įrašai ranka ir panašios teksto ypatybės. Šių teksto ypatybių pradžia ir pabaiga žymima tomis pačiomis raidėmis su skliaustais ir komentuojama pastabose. Raidėmis taip pat žymimos adresato – „pirmojo“ dokumento skaitytojo pastabos, rezoliucijos, taip pat antspaudų žymos. Arabiškaisiais skaitmenimis žymimi leidinio sudarytojo komentarai ir paaiškinimai.

Kaip jau minėta „Įvado“ pradžioje, dokumentų masyvą sudaro dvi didelės grupės: archyviniai ir buvę publikuoti. Archyvinių dokumentų didžioji dauguma yra lietuvių kalba, tuo tarpu buvusių publikacijų lietuvių kalba visai nedaug. Stengėmės išlaikyti rinkinyje publikuojamų dokumentų autentiškumą, todėl neredagavome lietuvių kalba rašytų (taigi – daugiausia archyvinių) dokumentų stiliaus. Tik reikšmingos atsitiktinės,

nemotyvuotos rašybos, ir korektūros klaidos pažymėtos specialiu ženklu [!]. Svarbesni netikslumų taisymo atvejai aptarti potekstinėse pastabose. Archyviniai dokumentai užsienio kalbomis redaguoti pagal tuos pačius principus, kaip ir buvę publikuoti užsienio kalbomis dokumentai.

Dokumento autorių praleisti, o rinkinio sudarytojo atkurti žodžiai, jų dalys rašomos laužtiniuose skliaustuose. Jei dokumento autoriaus parašas įskaitomas, parašo autorius nurodomas. Dokumentų nuorašuose, kopijose paliekami jų autorystę charakterizuojantys įrašai.

Lietuvių kalba rašytuose (neredaguojamuose) dokumentuose asmenvardžių ir vietovardžių rašyba stengtasi išlaikyti nepakeista. Redaguojamuose laikomasi autentiškos asmenvardžių rašybos, sulietuvinant tik galūnes. Ne lietuvių kalba rašytuose (redaguojamuose) dokumentuose rašomos kalbininkų aprobuotos lietuviškos (vietovėms, esančioms dabartinės Lietuvos ribose) ir sulietuvinotos (adaptuotos arba tradicinės) vietovardžių formos. Tais išskirtiniais atvejais, kai nepavyko rasti kalbininkų aprobuotų sulietuvinėtų vietovardžių formų, rašoma pagal originalaus dokumentinio užrašymo tarimą pasidaryta sulietuvininta forma (paprastai pridėdant lietuvišką galūnę), šalia laužtiniuose skliaustuose pateikiant ir pačią originalaus dokumentinio užrašymo vietovardžio formą. Sudėtingesni, išskirtiniai atvejai aptariami komentaruose po dokumento legenda.

Kai kuriuos dokumentus, pirmiausia rankraščius ir telegramas, teko adaptuoti, o tarpais vos ne iššifruoti, nes jie buvo netvarkingi ir painūs. Atsižvelgdami į kai kurių šaltinių tvarkingumo spragas, vis dėlto stengėmės kiek įmanoma išlaikyti pradinį originalų visų skelbiamų dokumentų vaizdą, t. y. nekeisti tekstų struktūros ir apipavidalinimo. Tai pastraipų išdėstymas viena kitos atžvilgiu (atitraukimai, lygiavimai), antraščių išdėstymas, žodžių ir frazių paryškinimai, išretinimai, kursyvai, pabraukimai, rašymai didžiosiomis raidėmis, netgi apytikslis šriftų dydžių išlaikymas. Pirmiausia visu tuo siekta kanceliarinės dokumentų formos (originalios ir autentiškos) išsaugojimo. Tik adresato įvardijimas, neretai rašytas dokumento pirmo puslapio apačioje, perkeliamas į jo pradžią. Taip pat, kaip jau minėta, pakartotinai užrašyti žodžiai, teksto išbraukimai, įrašai ranka mašinarščio tekste, aptiktos antspaudų žymos, įvairūs raštinės įrašai perkeliama į raidėmis žymimas, po tekstu įdėtas pastabas.

**I. VALSTYBINIŲ SANTYKIŲ PRADŽIA KONFLIKTO
FONE. LAIKOTARPIS LIGI LENKŲ ĮSITVIRTINIMO
VILNIUJE 1919 M. PAVASARĮ
(1918 M. LAPKRITIS–1919 M. GEGUŽĖ)**

1. 1918 m. gruodžio 10 d., Vilnius–Varšuva. – Lenkų savignos Lietuvoje štabo 1918 01 10–12 04 bendroji ataskaita

The report discusses peripeteia related to attempts of the Polish military to establish an organisation which would control the Lithuanian and Byelorussian areas after the German troops have withdrawn. The Commission of Public Security established at the Polish Committee under the influence of the Endecja failed to receive support either from separate national representatives or the German government. Since Polish representatives did not recognize the Lithuanian state independence and the Council of State as the Lithuanian government, the negotiation for joint activity was unsuccessful.

1918 11 10 į Vilnių atvyko gen. ltn. Wejtko¹ ir paskyrė pavaduotoją Lietuvos ir Baltarusijos sritims, esančioms į vakarus nuo vokiečių apkasų.

Nuo tos akimirkos iš Vilniuje slapta veikusios organizacijos – Lenkijos karių sąjungos – pradėjo kurtis Lenkijos ginkluotosios pajėgos (slaptos).

Lapkričio 10 d. prie Lenkų komiteto* Vilniuje taip pat įkurta Lenkų viešojo saugumo komisija [lenk. *Polska Komisja Bezpieczeństwa Publicznego*, toliau – PKBP – vert. past.].

PKBP dirba kuriant bendrą krašto savigną Lietuvos ir Baltarusijos teritorijoje, esančioje į vakarus nuo apkasų.

Lenk[ijos] ginkluotųjų pajėgų štabas formuoja lenkų karinius dalinius.

PKBP nuo pat savo atsiradimo derėjosi su Vokietijos valdžia ir kitų tautybių atstovais. Derybos su kitų tautybių atstovais rezultatų nedavė.

Komisija siūlė įsteigti apolitišką Centrinę vieš[ajo] saug[umo] kom[isiją], kuri susiburtų iš atskirų tautybių apolitiškų komisijų. Jos uždavinys būtų įkurti bendrą krašto savigną, kad apgintų kraštą nuo anarchijos ir rusų antplūdžio. Atskirų tautų atstovai į pateiktus pasiūlymus sureagavo taip:

1) Lietuviai padarė derybas priklausomas nuo to, ar lenkai sutiks su dviem esminėmis politinėmis sąlygomis:

a) Pripažinti Lietuvos valstybės egzistavimą.

b) Pripažinti Tarybą Lietuvos Vyriausybę.

2) Baltarusiai aiškiai neatsakė.

(Dabar baltarusiai jau pripažino Tarybą ir jai priklauso.)

3) Žydai irgi vengė tiesiai atsakyti teigdami, kad jie dar nėra vieningi šiuo klausimu – žadėjo greitai atsakyti. Iki šiol nėra atsakymo. (Neseniai žydai įstojo į Tarybą.)

[P]KBP po nepavykusių derybų su tautomis pateikė Vokietijos Vyriausybės atstovui dr. Zimmerle'is** patvirtinti Bendrosios krašto savignos projektą, prašydamas, kad valdžia, prieš tai, kol bus įkurta Centrinė komisija, leistų Lenkų komisijai kurti Lenkų krašto gynybą, kuri vėliau dalyvaus bendroje gynyboje.

Projektas buvo pateiktas tvirtinti 11 17. Savigynos štabas savo ruožtu 11 20 įteikė Lietuvos gen[eraliniam] gub[ernatoriui] pareiškimą, prašydamas patvirtinti Lenkų karininkų sąjungą, leisti Sąjungai formuoti lenkų karinius dalinius, kad sustiprintų bendrą krašto Savigyną.

11 27 gen. gub. iškviėė tris Kar[inėš] sąjungos atstovus. Po derybų Sąjungos pirmininkas (gen. Wejtko pavaduotojas Vilniuje) galėjo manyti, kad generalgubernatorius kartu su Vokietijos Vyriausybės atstovu ir kareivių tarybų atstovu tenkins visas Sąjungos peticijas, pateiktas 11 20 pareiškime.

Gen. Wejtko pavaduotojas Vilniuje majoras Bobiatyńskis³ 11 28, ketvirtadienį, išvykęs į Kauną derybų su Oberostu, laikydamas Sąjungos įteisinimą įvykiu faktu, oficialiame pokalbyje su gen. Hoffmanu⁴ dėkojo generolui už jo tariamą pagalbą patvirtinant ir prašė jo bendradarbiauti, t. y. nedaryti kliūčių.

Gen. Hoffmannas atsakė: kadangi nieko nežino apie patvirtinimą, tai viskas priklauso nuo politinės valdžios Vilniuje (dr. Zimmerle). Paskui, išgirdęš iš Sąjungos pirmininko, kad dr. Zimmerle davė leidimą, generolas pareiškė, jog asmeniškai labai palankiai vertina šį reikalą, ir žadėjo nuo jo valdžios priklausomos X armijos (Falkenhagenas^{5***}) paramą. Toliau pareiškė, kad karinė valdžia Lietuvos gen[eralinėš] gub[ernijos] teritorijoje priklauso štabo viršininkui prie gen. gr[afui] Ponińskiui⁶ ir, gavus esminį leidimą, su juo reikia derėtis dėl techninės reikalo pusės. Majoras Bobiatyńskis savo ruožtu tariamai patvirtintos Sąjungos ir Hoffmano pareiškimo akivaizdoje įsipareigojo, kad:

1) Sąjungos įkurti daliniai nestos prieš Vokietiją,

2) šie daliniai netarnaus politinių tikslų įgyvendinimui, kol nepasitrauks Vokietija (prieš tai Hoffmannas pareiškė, kad 14 dienų prieš galutinį Vokietijos kariuomenės pasitraukimą pasirengęs besąlygiškai atiduoti krašto valdžią bet kam, kas pajėgš išlaikyti kraštą, taigi vietos lenkų kariuomenei arba kariuomenei iš Karalystės, kartu pareiškdamas savo „*desinteressement*“ tolesniu politiniu krašto likimu).

Majorui Bobiatyńskiui grįžus į Vilnių, atėjo gen. gub. raštas su tariamu leidimu kurti [gynybą]. Šis raštas visiškai neatitiko Lenkijos peticiją ir tegalėjo būti laikomas atsakymu ne į Karių sąjungos peticiją, o į Vieš. saug. kom. projektą. Todėl majoras Bobiatyńskis nuvyko aiškintis pas Gen. gub. štabo viršininką (pridedamas pokalbio aprašymas****). Derybų turinys – buvo visiškai atsisakyta.

Susiklosčius tokiai padėčiai Kar[inėš] Sąj[unga] 12 04 įteikė peticiją su reikalavimu paaiškinti reikalą ir užimti aiškia poziciją, duodant 5 dienų terminą atsakymui*****.

Vieš. saug. kom. rašte, kurį pasirašė ir Kar. sąj., [jie] kartu atmetė Vokietijos projektą dėl milicijos.

Atsižvelgdamas į susidariusią padėtį majoras Bobiatyńskis nusiuntė gen. Hoffmanui oficialų šių garantijų atsisakymą*****.

Savigynos štabo vyresnysis adjutantas:
 poručikas Zabierzowski⁷
 L[enku] vieš. saug. kom. narys: Janas Tyszkiewiczus⁸
 Atitinka originalą: Janas Tyszkiewiczus

Pastaba: Išvažiavus pasirašiusiam PKBP nariui 12 04 vokiečiai atliko kratą Savigynos štabe, ieškodami ginklų; krata buvo be rezultatų.

Sprawy..., p. 383–385.

* Vienijo daugiausia endekų šalininkus.

** Vokietijos Oberosto (kuris 1915–1918 m. apėmė buvusias Rusijos gubernijas: Kauno, Suvalkų ir vakarinę Vilniaus gubernijos dalį) karinė valdyba lapkričio 15 d. buvo pertvarkyta į civilinę valdybą, vadovaujamą dr. Zimmerle'ės. Zimmerle rūpinosi Lietuvių Tautos Taryba (Taryba), perduodamas jai tiksliai lokalias funkcijas ir įgyvendindamas ekonominę ir karinę sąjungą su Vokietija.

*** Tuo laikotarpiu X armijai vadovavo gen. E. Falkenhaynas.

**** 1918 11 30 Bobiatynskio ir mjr. Finkelsteino pokalbio ataskaita neskelbiama.

***** Gruodžio 4 d. Varšuvoje dar įvyko Lenkijos atstovų (gen. Szeptyckis, rtm.[rotmistras] Górka, kpt. Brzozowski, rtm. Wieniawa-Długoszewski, viceministras Filipowiczus, Jodko, dr. Szczepański) ir Vokietijos pasiuntinybės (gr. Kessleris ir patarėjai) pokalbiai dėl lenkų Savigynos Lietuvoje kūrimo atsižvelgiant į Vokietijos kariuomenės atsisaukimą. Konferencijoje nieko nepasiekiama.

***** Gruodžio 18 d. Bobiatynskis dar kartą kalbėjosi su vokiečiais, bet negavo leidimo lenkų daliniams kurti.

¹ Vejtka V. (Wejtka Władysław (1859–1933)) – lenkų kariškis, kilęs iš Latgalos. Carinės Rusijos generolas nuo 1915 m. Lenkų karinės sąjungos (POW) Minske vadovas 1917 m., 1918 m. spalio 28 d. Varšuvos valdžios paskirtas vadovauti Lietuvos ir Baltarusijos lenkų Savigynai. 1918 m. gruodžio mėn. įtrauktas į Lenkijos kariuomenę ir paskirtas „visų lenkų dalinių Lietuvoje ir Baltarusijoje vadu“. Vėliau tarnavo Lenkijos karinės inžinerijos ir fortifikacijos srityje.

² Cimerlė L. (Zimmerle Ludwig (1867–1925)) – vokiečių teisininkas, Vokietijos imperijos Teisingumo žinybos tarnautojas nuo 1912 m. Kaip asmuo (buvo katalikas) artimas M. Erzbergerio aplinkai, 1918 m. lapkričio 15 d. buvo paskirtas generaliniu įgaliotiniu Lietuvai, turėjusiu pertvarkyti karinę vokiečių administraciją į civilinę ir galų gale perduoti visą valdžią patiems lietuviams. Formaliai pareigas baigė eiti 1919 m. balandžio 15 d., bet dar ir paskui kelis mėnesius prabuvo Lietuvoje, užsiimdamas santykių reguliavimu. Vėliau Vokietijoje vėl dirbo teisės srityje.

³ Bobiatynskis S. (Bobiatynski Stanisław (1887–1940)) – Vilniaus lenkų visuomenės veikėjas, medikas, kariškis. Vilniaus lenkų Savigynos kūrėjas. 1922–1928 m. Vilniaus įgulos vado pavaduotojas ir miesto komendantas.

⁴ Hofmanas M. (Hoffmann Max (1869–1927)) – kaizerinės Vokietijos kariškis. 1916 m. rugpjūtį tapo Rytų fronto kariuomenės Generalinio štabo viršininku. Pulkininkas, 1917 m. pakeltas į generolo rangą.

⁵ Turimas mintyje Falkenhainas E. (Falkenhayn Erich von (1861–1922)) – kaizerinės Vokietijos kariškis. Prūsijos karo ministras 1913–1915 m., Vokietijos kariuomenės Generalinio štabo viršininkas 1914–1916 m. Vokietijos X armijos, buvusios Lietuvos teritorijoje, vadas nuo 1918 m. kovo 5 d.

⁶ Poninskis – greičiausiai turimas mintyje iš aristokratiškos giminės kilęs B. Poninskis (Poninsky Bernhard (1872–1955)), vėlesnis aukštas policijos viršininkas Veimaro Vokietijoje.

⁷ Zabiezovskis Z. (Zabierzowski Zygmunt (1891–?)) – lenkų kariškis, politikos ir administracijos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais kovojo J. Piłsudskio organizuojuose lenkų legionuose. 1919 m. – aukštas Rytų žemių civilinės valdybos pareigūnas, atsakingas už agitaciją ir savanorių verbavimą. Rinkimų į Vilniaus Seimą komisijos vadovas 1922 m. Gdynės miesto komisaras (vadovas) 1931–1932 m.

⁸ Tiškevičius J. (Tyszkiewicz Jan (1896–1939)) – lenkų kariškis, politikas, kilęs iš aristokratų Tiškevičių giminės. Trakų Vokės ir kitų dvarų savininkas. Artimas Vilniaus lenkų konservatyviems sluoksniams. 1921 m. pasitraukė iš kariuomenės. Lenkijos Seimo narys 1930–1935 m.

2. 1918 m. gruodžio 12 d., Varšuva. – Iš Lenkijos Ministrų Tarybos posėdžio protokolo dėl Lietuvos okupavimo Lenkijos kariuomenės pajėgomis ir šios akcijos finansavimo klausimo

After Poland gained its independence de facto in autumn 1918, in the meeting of the Polish Council of Ministers on 12 December 1918 the Head of the first Polish Government Jędrzej Moraczewski as a trusted person of Józef Piłsudski presented a view that by using Polish armed forces it is necessary to achieve *fait accompli*, i.e. occupy Lithuania. The Minutes of the meeting reveal that the Polish Council of Ministers decides to allocate funds for this purpose and to designate the leadership of the troops sent to Lithuania.

[...] 3. Finansų ministerijos valdytojas Byrka¹ reiškia savo nuomonę paskolos suteikimo Lietuvos komisijai* klausimu. P. Ministrų Tarybos Pirmininkas praneša apie derybas su Lietuvos komisija ginkluotųjų pajėgų siuntimo į Lietuvą klausimu ir apie būsimosios valstybinės teisinės padėties Lietuvoje problemą.

P. Ministrų Tarybos Pirmininko manymu, pasitelkus ginkluotąsias pajėgas Lietuvoje reikėtų sukurti „įvykusio fakto“ situaciją, o iš ten gyvenančių lenkų sudaryti būrius, kurie galėtų priešintis bolševikams. Tam, kad būtų suteikta parama gyventojams lietuviams, reikia skirti piniginių lėšų. P. Ministrų Tarybos Pirmininkas mano, kad lenkų Vyriausybė iš nuosavų fondų turėtų skirti 20 milijonų markių Rytų žemių gynybos komitetui** ir tąsyk nereikės suteikti garantijų, kurių reikalauja Poznanės bankai.

Pasibaigus diskusijoms buvo priimta ši rezoliucija: „Ministrų Taryba nutaria: Rytų žemių gynybos komitetui Varšuvoje skirti 20 milijonų markių 1918 m. lenkiškomis asignacijomis.“

Kartu Ministrų Taryba įgalioja p. Pirmininką susitarti su Karo ministerija dėl pasiskyrimo vado karinių dalinių, kurie turi būti pasiųsti į Lietuvą.

Jędrzejus Moraczewskis²

DIM, t. 2, 25, p. 34–35.

* Organizacija, atstovavusi stambųjų lenkų žemvaldžių interesams Lietuvoje ir Baltarusijoje. 1919 01 14 *Varšuvos kurjeris* straipsnyje „Kova dėl Rytų žemių“ rašė: „...Praėjusių metų rudenį Lietuvos komisija, tuo metu vienintelė Varšuvoje organizacija, ginanti lenkų interesus Lietuvoje ir Baltarusijoje, pradėjo kampaniją, kurios tikslas aiškinti lenkų visuomenei Rytų žemių problemos milžinišką reikšmę...“. *Varšuvos kurjerio* teiginys, kad Lietuvos komisija buvo „vienintelė“ organizacija, propagavusi Lietuvos ir Baltarusijos žemių užgrobigumą, neatitiko tikrovės. Iš tikrųjų to siekė visi Lenkijos valdantieji sluoksniai, jų politinės partijos, taip pat socialšovinistai. Laikraštis *Młot (Kūjis)* straipsnyje „Hej, na Wilno“ rašė: „Šovinizmo ir agresijos pašėlimas apėmė visus Lenkijos pasiturinčiuosius luomus. Nuo tada, kai iš Lenkijos pasitraukė vokiečių okupacinė valdžia, visa šalis virto ginkluota karo stovykla. Varšuvos ir Krokuvos laikraščiai užpildyti kvietimais stoti į kariuomenę, visą gyvenimą persmėlkę karo dvasia. Kovos dėl sienų išplėtimo šūkis, kuris iš esmės yra imperialistinis šūkis, užvaldė „lenkų visuomenės protus...“ (*Młot*, 1919 02 28.)

**1918 m. lapkričio 16 d. „Rytų žemių atstovai“ įteikė J. Piłsudskiui raštą, skelbiantį būtinumą kurti karines pajėgas, skirtas tik „kovai su bolševizmu“ Lietuvoje ir Baltarusijoje. Lenkų kariuomenės aukščiausioji

vadovybė pradėjo burti šias pajėgas ir, siekdama šio tikslo, lapkričio 25 d. įsakė generolui W. Iwaszkiewiczui iš dalinių, kuriuos paskyrė Varšuvos karinė apygarda, sudaryti Lietuvių ir baltarusių diviziją. 1918 m. lapkričio 29 d. lenkų Generalinis štabas pavedė lenkų karinių dalinių Lietuvoje ir Baltarusijoje vadui generolui Władisławui Wejtko sudaryti vietinius savigynos būrius, kurie kartu su vokiečių militaristais ir lietuvių nacionalistais kovotų su Sovietų valdžia Lietuvoje ir Baltarusijoje. 1918 m. lapkričio 30 d. generolas W. Wejtko gavo Oberosto vadovybės sutikimą lenkų daliniams Lietuvoje išdalyti 10 tūkst. šautuvų ir po 100 tūkst. markių kiekvieną savaitę, taip pat įsipareigojo ginti ir vokiečius. Vokiečių Kareivių taryba Vilniuje nepalaikė Oberosto pozicijos ir atsisakė jį paremti. 1918 m. gruodžio 8 d. Lenkijos kariuomenės aukščiausiosios vadovybės įsakymu generolas W. Wejtko buvo paskirtas visų Savigynos dalinių ir būrių vadu Lietuvoje ir Baltarusijoje. Gruodžio 19 d. J. Piłsudskio pavedimu į Vilnių atvyko Generalinio štabo ryšių karininkas kapitonas Klingeris, jis ir pradėjo vadovauti Savigynos štabo Operatyviniam skyriui (žr.: Wł. Wejtko, *Samoobrona Litwy i Białorusi*, Wilno, 1930, p. 20, 33–34, 62–64).

¹ Byrka V. (Byrka Władysław (1878–1945)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, finansininkas. Finansų ministras J. Moraczewskio Vyriausybėje 1918–1919 m., vėliau – viceministras. Lenkijos Seimo narys 1922–1938 m. Vadovavo Lenkijos bankui 1936–1941 m., su juo pasitraukė į emigraciją.

² Moračevskis J. (Moraczewski Jędrzej (1870–1944)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, geležinkelio inžinierius. Galicijos socialdemokratų atstovas. Lenkijos Ministras Pirmininkas, 1918 m. lapkritį–1919 m. sausį paskirtas kaip J. Piłsudskio pasitikėjimo asmuo. Lenkijos Seimo vicemarshalka 1919–1927 m., viešųjų darbų ministras 1925–1929 m.

3. 1918 m. gruodžio 16 d., Varšuva. – Slapta Lenkijos tautinių demokratų vieno iš lyderių S. Grabskio¹ radiograma Lenkų tautiniam komitetui į Paryžių apie pokalbį su J. Piłsudskiu² pasirengimo lietuvių ir baltarusių žemių užėmimui tema (fragmentas*)

The telegram of the delegate of the National Polish Committee in Paris S. Grabski reflects on the subject of Poland's ambition to extend its state borders to the east. S. Grabski expected that the French Marshal F. Foch had a considerable power to order the German troops deployed in the area to confine the Bolsheviks at the front line. The Polish intended to act at the German rear, entrench there and officially take over the control of the Polish-Byelorussian Lithuanian territories situated at the Polish eastern border. The content of the document unveils that the Polish plan did not deliberate on the issue of ethnographic Lithuanian territories yet.

Mano derybose su Komendantu Piłsudskiu nustatytos vieningos Tautinio komiteto pateiktos Lenkijos sienos. Komendantas Piłsudskis prie to pabrėžė, kad dėl strateginių priežasčių yra būtina, kad pasienio upės: Ūla, Berezina, Slučė, Horynė, Ušycia – būtų visiškai Lenkijos rankose, t. y. kad valstybės siena eitų atitinkamai už jų. Irgi susitaręs su Komendantu Piłsudskiu prašau pranešti Prancūzijos Vyriausybei ir marš. Fochui³, kad dėl Vokietijos kariuomenės atsitraukimo iš Baltarusijos, kuris dabar vyksta, šiam kraštui gresia baisiausias Rusijos bolševikų pavojus, nes jie tuoj pat užima vokiečių atlaisvintas žemes, sutelkę gausias pajėgas. Vokiečiai neleidžia vietos gyventojams, o ypač gyventojams lenkams, organizuoti savigynos. Vokiečiai veikia išvien ne tik

su Rusijos bolševikais, bet ir su Lietuvos Taryba, kuriai jau dabar perduoda valdyti Vilnių. Tuo tarpu apginti Baltarusiją nuo bolševikų gali tikrai Lenkija kartu su vietos gyventojais, nepaisant jų tautybės. Bet tam, kad Vokietijos kariuomenės atsitraukimas vyktų visiškai kitaip negu dabar, taigi taip, kad Vokietija rytines sienas, kur susiduria su bolševikais, laikytų, o vakarines okupuotų teritorijų dalis ruožais atidavinėtų Lenkijai, kad valdytų kraštą.

Pirmas toks ruožas, kurį Vokietija turi nedelsiant atiduoti Lenkijai, siektų nuo dabartinių Lenkijos sienų iki linijos Vištytis–Vižainis–Stabingis–Berznykas^{a)}–Pariečė–Zabalacė–Voverys–Lebeda–Arlia–Ščiara–Zelva–Pružanai–Kobrynas–Kovelis–Chobutlvas (Chobutłów)–Litoviecas (Litowiec) (įskaitant visas vietas). Užėmus šį ruožą ir įsteigus civilinę ir karinę administraciją toje teritorijoje, Vokietija turi toliau aptartais ruožais atidavinėti Lenkijai teritorijas.

Kartu yra būtina, kad ne tik netrukdytų organizuoti savigyną, bet ir suteiktų visišką tam reikalingą veiksmų laisvę delegatams iš Varšuvos ir parūpintų tam būtinų ginklų. Lenkija garantuoja laisvą ir reguliarių jų važiavimą į Vokietiją. Kontrolei, kad tikrai Vokietija vykdo atsitraukimą minėtu būdu, kurį jiems gali įsakyti marš. Fochas paliaubų sąlygų pagrindu, pageidautina, kad jis atsiųstų į Vilnių karinę misiją, kuri bendradarbiautų su iš Varšuvos atsiųsta Lenkijos karine valdžia.

Sprawy..., p. 385–386.

* Praleistas fragmentas apie Lenkijos ir Vokietijos susitarimą dėl geležinkelių ir apie esminį J. Piłsudskio pritarimą Lenkų tautinio komiteto užsienio politikos klausimais ir dėl šio komiteto sudėties papildymo krašte paskirtais atstovais. Ranka prirašyta, kad radiotelegramos tekstą atvežė Varšuvos delegacija.

^{a)} Tekste buvo „Bierniki“.

¹ Grabskis S. (Grabski Stanisław (1871–1949)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, ekonomistas. 1892 m. bendradarbiavo kuriant Lenkijos socialistų partiją (PPS), bet vėliau perėjo į tautininkų (endekų) stovyklą. 1918–1919 m. Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje narys. 1919–1927 m. – Lenkijos Seimo narys. Buvo religinių reikalų ir švietimo ministras. Po 1926 m. pasitraukė iš politikos.

² Piłsudskis J. (Piłsudski Józef Klemens (1867–1935)) – bene žymiausias tarpukario Lenkijos valstybės ir visuomenės veikėjas, valstybės vadovas. Kilęs iš Lietuvos bajorų, gimęs Zalavo dvare Švenčionių apylinkėse. 1918 m. lapkričio 11 d. paskelbtas Lenkijos valstybės viršininku ir juo buvo ligi Prezidento rinkimų 1922 m. Vyriausiasis karo vadas, 1920 m. tapo Lenkijos maršalu. Po 1926 m. – faktiškas Lenkijos diktatorius.

³ Fošas F. (Foch Ferdinand (1851–1929)) – Prancūzijos kariškis, žymus karo vadas. I-ojo pasaulinio karo pradžioje vadovavo atskiroioms prancūzų armijoms, visos kariuomenės Generalinio štabo viršininkas nuo 1917 m., taip pat Sąjungininkų aukščiausiosios karinės tarybos narys. 1918 m. – Sąjungininkų karinio komiteto pirmininkas, visų Sąjungininkų pajėgų vyriausiasis vadas, maršalas. 1919 m. – Aukščiausiosios karinės tarybos pirmininkas, didžiausias Sąjungininkų karinis autoritetas. 1923 m. gavo ir Lenkijos maršalo laipsnį.

4a. 1919 m. sausio 4 d., Vilnius–Kaunas. – „Aukštajai Lenkijos Vyriausybei.“ Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus nota Lenkijai dėl susiklosčiusių sudėtingų Lietuvos ir Lenkijos diplomatinių kontaktų

The representative of the Polish Ministry of Foreign Affairs and the General Staff of the Polish Armed Forces O. Górkó made his first official appearance in front of the Lithuanian government on 19 December 1918 in Vilnius. Having no authorisation to make official statements, he asserted that the Polish side will seek the Lithuanian approval first before deploying several Polish batalions in the territory in question in order to fight against the Bolsheviks. The Prime Minister A. Voldemaras agreed to accept the Polish assistance yet he raised the need to determine the relations between the two neighbouring states and their governments since they had not been established yet. On 23 December, O. Górkó introduced himself to the Lithuanian representatives as a delegate of the Polish Ministry of Foreign Affairs and sought to continue negotiations about the deployment of the Polish military troops. However, the Lithuanian side objected to the proposal because the Polish diplomat had already presented it to the Entente as a suggestion favourably rated by the Lithuanian side.

Kopija

Aukštajai Lenkijos Vyriausybei^{a)}

1918 m. gruodžio 19 d. į Vilnių atvykęs Lenkijos kariuomenės karininkas p. Górká¹ Lietuvos Valstybės Tarybos (Tarybos) pastate pareiškė norą aptarti bendrą Lenkijos ir Lietuvos gynybą nuo ginkluotų bolševikų dalinių, judančių į vakarus, ypač Vilniaus miesto kryptimi, invazijos. P. Górką priėmė Ministrų Kabineto Pirmininkas prof. Voldemaras², dalyvaujant Lietuvos Valstybės Tarybos (Tarybos) vicepirmininkui baronui Šilingui³. P. Górká pareiškė, kad neturėdamas reikiamų įgaliojimų oficialioms deryboms vis dėlto norėtų informuoti Lietuvos Vyriausybę apie tai, kad Lenkijos Vyriausybė pasirengusi suteikti pagalbą ir tuo tikslu per Lapus–Balstogę–Gardiną galėtų permesti kelis batalionus į pagalbą Vilniui. P. Górká pabrėžė, kad tai, žinoma, galėtų įvykti susitarus su Lietuvos Vyriausybe ir jai sutikus. Ministrų Kabineto Pirmininkas prof. Voldemaras atsakydamas konstatavo, kad Lietuvos valstybė mielai priimtų brolišką Lenkijos pagalbą ir galėtų užmegzti nuolatinius ryšius su Lenkijos Vyriausybe bendrai Lenkijos ir Lietuvos gynybos akcijai nuo pavojaus iš rytų, gresiančio abiejų nepriklausomų valstybių egzistavimui. Vis dėlto dėl bendros politinės padėties Lietuvos Vyriausybei pirmiausia reikia išsiaiškinti abiejų gretimų valstybių ir jų Vyriausybių tarpusavio santykius, tuo labiau kad, deja, šie santykiai dar nebuvo užmegzti.

1918 m. gruodžio 23 d. p. Górká, jau kaip Užsienio reikalų ministerijos įgaliotinis, pokalbyje su Lietuvos Valstybės Tarybos (Tarybos) viceprezidentu baronu Šilingu atnaujino derybas ketindamas permesti Lenkijos ginkluotąsias pajėgas į Lietuvos valstybės teritoriją ir išstumti jas prieš Vilniaus miestą siekiant ginti nuo puolančių

bolševikų dalinių. P. Górkai pridūrė, kad atvykus į Varšuvą gruodžio 19 d. pokalbio pagrindu jau pranešta feldmaršalui generolui Fochui, esą Lietuvos Vyriausybė sutiko su Lenkijos kariuomenės batalionų permetimu Vilniaus gynybai. Baronas Šilingas, irgi remdamasis gruodžio 19 d. pokalbiu, kuriame dalyvavo, pažymėjo, kad feldmaršalui generolui Fochui perduota žinia neatitinka tikrovės: Ministrų Kabineto Pirmininkas prof. Voldemaras tik pabrėžė Lietuvos Vyriausybės nuostatą, bet su anksčiau pateiktomis sąlygomis. Vėliau baronas Šilingas pareiškė, kad iškeltą klausimą pateiks Kabineto posėdžiui ir tą pačią dieną galės oficialiai atsakyti.

Tos pačios gruodžio 23-osios 7 valandą vakaro baronas Šilingas telefonu perdavė p. Górkai į Kauną tokį Lietuvos Vyriausybės atsakymą:

Aukštajai Lenkijos Vyriausybei

Pripažindama, kad kiekvienos liaudies Vyriausybės pareiga yra ginti plačių gyventojų masių interesus ir kovoti už nepriklausomybę, Lietuvos Vyriausybė gina savo Tėvynę nuo bet kokių invazijų. Nuoširdžiai sveikiname mūsų valstybei siūlomą mūsų pripažįstamos Lenkijos Respublikos pagalbą, bet ją galėtume priimti su sąlyga, kad Lenkijos Vyriausybė nedelsiant pripažins nepriklausomą Lietuvos Valstybę su sostine Vilniumi.

Manome, kad dėl susidariusios padėties nedelsiamas abiejų valstybių bendras susitarimas ir bendradarbiavimas gali būti įgyvendintas tik paskyrus Lenkijos atstovybę Vilniuje ir Lietuvos – Varšuvoje.

1918 m. gruodžio 23-ia.

Vilnius.

Ministrų Kabinetas

Lietuvos Valstybės Tarybos (Tarybos) vicepirmininkas baronas Šilingas tuo pat metu telefonu paklausė p. Górkos, ar jis gali tiesiogiai susisiekti su Varšuva. Gavęs teigiamą atsakymą^{b)} baronas Šilingas, nurodydamas, kad reikia kuo greičiau tarpusavyje susitarti, prašė nedelsiant pranešti Lenkijos Vyriausybei Varšuvoje oficialų Lietuvos Vyriausybės atsakymą. P. Górkai garantavo, kad tuoj pat įvykdys prašymą.

Bet atsakymas į šį Lietuvos Vyriausybės pareiškimą Lietuvos Vyriausybei iki šiol nežinomas.

Tuo tarpu Lietuvos Vyriausybė gavo žinių, kad Lenkijos Vyriausybė, nepaisydama nepriklausomos Lietuvos Valstybės teisių, įkūrė Lietuvos valdymo komisiją, paskyrė komisarų į buvusias Kauno, Suvalkų ir Vilniaus gubernijas, o į buvusios Gardino gubernijos sritis toliau skiria daugybę savo valdininkų į Lietuvos žemes ir kuria ginkluotąsias pajėgas, kad paremtų savo ketinimus, jeigu Lietuvos Valstybė ir jos gyventojai priešintųsi.

Lietuvos Vyriausybė reiškia nuostabą, kad tokios tautos, kuri šitiek metų kovojo už savo nepriklausomybę ir pagaliau ją atgavo, Vyriausybė negerbia gretimos tautos teisių.

Lietuvos Vyriausybė reiškia protestą prieš tokius Lenkijos Vyriausybės žingsnius ir reikalauja, kad visi Lenkijos Vyriausybės paskirti komisarai ir valdininkai Lietuvos valstybės teritorijoje būtų iškart atšaukti ir joks Lenkijos kariuomenės dalinys neižengtų į Lietuvos žemes be išankstinio Lietuvos Vyriausybės sutikimo.

Jeigu šie reikalavimai nebus įgyvendinti, Lietuvos Vyriausybė bus priversta žengti atitinkamus žingsnius.

Už užsienio reikalų ministrą
Ministras Pirmininkas
M. Sleževičius^{c)4}.

^{d)}Su originalu sutinka:

Ed. Misevičius⁵

Užsienio ministerijos reikalų vedėjas^{d)}

*LCVA, f. 383 ap. 7, b. 102, l. 120–122. Mašinarštis
lenkų k.*

^{a)} Puslapio viršuje kairiojoje pusėje ranka lietuviškai užrašyta „Su lenkais“ ir žodžiai pabraukti. Puslapio viršuje dešiniojoje pusėje ranka užrašyta data „19.XII.18 m.“, tačiau tai nėra dokumento sudarymo ar išsiuntimo data. Pastaroji žinoma iš istoriografijos ir kitų dokumentų, pvz., mūsų rinkinyje dok. Nr. 4 b, 11.

^{b)} Išbraukti keli tolesni neįskaitomi žodžiai.

^{c)} Parašas taip pat atspausdintas.

^{d-d)} Frazė su pasirašiusiojo pavarde atspausdinta lietuviškai.

¹ Gurka O. (Górka Olgierd (1887–1955)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, kariškis, istorikas, diplomatas. I-ojo pasaulinio karo pradžioje – lenkų legionų karys, vėliau Regentų tarybos adjutantas su kavalerijos rotmistro laipsniu. 1918 m. lapkritį – Lenkijos generalinio štabo 5-ojo skyriaus viršininkas. Nuo 1918 m. lapkričio 19 d. valdžios pavedimu vedė derybas su vokiečių karine vadovybe. Jau 1919 m. sausio 1 d. paskirtas karo atašė Berne. 1925 m. išėjo į atsargą, atsidėjo moksliniam darbui. II-ojo pasaulinio karo metais veikė emigracijoje, vėliau grįžo į sovietinę Lenkiją, dirbo jos diplomatinėje tarnyboje, profesoriavo.

² Voldemaras Augustinas (1883–1942) – istorikas, garsus tarpukario Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjas. 1918 m. lapkričio 11 d.–gruodžio 26 d. buvo pirmasis nepriklausomos Lietuvos Ministras Pirmininkas, kartu ėjo užsienio reikalų ir krašto apsaugos ministrų pareigas. II–V Ministrų Kabinetuose (iki 1920 m. birželio 19 d.) buvo užsienio reikalų ministras. Lietuvos delegacijos vadovas Paryžiaus taikos konferencijoje, atstovas prie Tautų Sąjungos.

³ Šilingas Stasys (1885–1962) – teisininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1918 m. vasarą Vilniuje išrinktas Lietuvos Valstybės Tarybos nariu, jos prezidiumo pirmininkas 1919–1920 m. Vienas iš „Santaros“ partijos kūrėjų 1917 m., vėliau – Lietuvos ūkininkų sąjungos narys.

⁴ Sleževičius Mykolas (1882–1939) – teisininkas, žymus lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais dalyvavo lietuvių veikloje Rusijoje. Grįžęs ėmėsi vadovauti II Lietuvos Vyriausybei (1918 m. gruodžio 26 d.–1919 m. kovo 12 d.). 1919 m. balandžio 12 d.–spalio 7 d. vėl vadovavo IV Vyriausybei, kartu eidamas Užsienio reikalų ministerijos valdytojo pareigas. Steigiamojo, I, II ir III Seimų atstovas. Socialistų liaudininkų demokratų partijos įkūrėjas ir pirmininkas, vėliau – Valstiečių liaudininkų sąjungos vadovybės narys.

⁵ Misevičius Edvardas (1883–1946) – lietuvių visuomenės veikėjas. 1921–1924 m. – Lietuvos konsulas Hamburge. 1926 m. pasitraukė iš Užsienio reikalų ministerijos tarnybos ir apsigyveno ūkyje Telšių apskrityje. Plungės burmistras 1930–1941 m.

4b. 1919 m. balandžio 20 d., Varšuva. – „Generalinio Rytų teritorijų komisariato“ memorandumas Lenkijos Respublikos Ministrų Tarybai apie pirmuosius sudėtinius Lietuvos ir Lenkijos diplomatinius kontaktus

The document prepared by Polish diplomats states that the Lithuanian government in Vilnius discussed the proposal of the Polish military diplomat O. Górkó regarding the deployment of Polish batalions for the fight against the Bolsheviks and through him handed in a note to the Polish government on 23 December. The document of the Lithuanian government asserts that the Lithuanian side will accept the Polish assistance on condition that Poland recognises the Lithuanian state and that the two countries establish diplomatic relations and appoint own representatives in the capital cities. However, this note reached the Polish government with a delay and it was not answered because, as stated in the document, the Polish side required negotiations with the Lithuanians only in order to make it easier to agree with the Germans.

Baigiantis 1918 m. gruodžiui, kada buvo nuspręsta vokiečiams evakuotis dėl bolševikų invazijos grėsmės, Lenkijos Vyriausybė antroje gruodžio pusėje pasiuntė kapitoną Górką prašyti vokiečių karinės vadovybės būtinos pagalbos ginant Vilnių savo pajėgomis ir duoti sutikimą pergabenti iš Varšuvos į Vilnių papildomas lenkų pajėgas. Tam, kad derybos su vokiečiais pavyktų lengviau, kapitonas Górkó Vilniuje pradėjo diplomatinės derybas su lietuvių Vyriausybe, vadovaujama profesoriaus Voldemaro, siekdamas susitarti su pastarąja dėl bendros Lenkijos ir Lietuvos Vilniaus gynybos nuo bolševikų invazijos. Per šias derybas Lietuvos Vyriausybė, įsitikinusi, kad p. Górkó turi galimybę tiesiogiai susisiekti su Varšuva, jam nusiuntė oficialų atsakymą telefonu į Kauną, prašydama kuo greičiau perduoti šį atsakymą Lenkijos Vyriausybei. Atsakymo tekstas buvo toks:

„Įsitikinusi, kad bet kurios tautos Vyriausybės pareiga yra ginti žmonių interesus ir kovoti už Nepriklausomybę, Lietuvos Vyriausybė įsipareigoja ginti savo tėvynę nuo bet kokių invazijų. Mes nuoširdžiai priimame mūsų Valstybei ištiestą Lenkijos Respublikos, kurią mes pripažinome, pagalbos ranką, tačiau su sąlyga, kad Lenkijos Vyriausybė tuoj pat pripažins Lietuvos valstybės nepriklausomybę su sostine Vilniumi. Dabartinėje situacijoje manome, kad abipusis sutarimas, kaip ir abiejų valstybių bendradarbiavimas, gali būti realizuotas tik su sąlyga, kad lenkų atstovas bus paskirtas Vilniui, o lietuvių atstovas – Varšuvai. Vilnius, 1918 m. gruodžio 23 d. Ministrų Kabinetas.“

Ši nota dėl susisiekimo sunkumų kapitono Górkos nebuvo laiku perduota Lenkijos Vyriausybei.

Gruodžio 30 d., dvi dienos prieš Lietuvos Vyriausybės evakuaciją iš Vilniaus dėl artėjančių bolševikų, Lietuvos vidaus reikalų ministras p. Jonas Vileišis [Wilejszys]¹ pasikvietė pas save Lietuvos lenkų demokratiškas ir tautines partijas atstovus pasikalbėti apie lenkų ir lietuvių susitarimą, taip pat apie bendro kabineto formavimą. Nuo lenkų šiuose svarstymuose dalyvavo p. Jundzyłas², Chomińskis³, Abramowiczius⁴, Janas Pił-

sudskis⁵ ir Staniewiczzius⁶; nuo lietuvių – p. Vileišis [Wilejszys], Biržiška [Birzyska]⁷ ir Sleževičius [Slezewicz]. Derybininkai pareiškė, kad lenkų sąlyga *sine qua non* yra politinė Lietuvos ir Lenkijos sąjunga, o lietuvių – kad Lenkijos valstybė ir Lietuvos lenkai pripažintų Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi. Steigiamasis Seimas Vilniuje turėtų apibrėžti santykius su Lenkija. Be to, lietuviai mano, kad, jeigu Lietuvos lenkai pripažins Lietuvos valstybę su Vilniumi, tai reikš, kad to paties laikysis ir Lenkijos Vyr-bė, kuri svyruoja pripažinti Lietuvos valstybę, atsižvelgdama į Lietuvos lenkų nuomonę.

Tuo pasitarimas baigėsi ir lenkų partijų atstovai pažadėjo dar tą patį vakarą vėl svarstyti šį klausimą pirmajame Laikinosios Lietuvos lenkų tautinės tarybos Vykdomosios sekcijos posėdyje ir rytojaus dieną pranešti savo sprendimą lietuvių atstovams. Taigi tą patį vakarą šis klausimas buvo svarstomas Vykdomosios sekcijos susirinkime ir po ilgos diskusijos buvo priimta tokia atsakymo formuluoė:

„Pripažindami Lietuvos valstybės nepriklausomybę jos etnografinėse žemėse mes pareiškiame, kad sienų tarp Lenkijos ir Lietuvos nustatymas ir kitų ginčytinų klausimų sprendimas priklausys nuo politinių santykių, kuriuos užmegs abi valstybės.“

Šis atsakymas buvo perduotas rytojaus dieną, 1919 m. sausio 1 d., pasitarime su lietuvių ministrais. Ponas Abramowiczzius perskaitė atsakymą. Posėdžio protokolas, sureduotas p. Jundzylo ir pasirašytas visų dalyvių, buvo paliktas pas p. Vileišį, tikintis, kad rytoj įvyks kitas pasitarimas. Tačiau Lietuvos Vyriausybė pasitraukė iš Vilniaus ir, kai rytojaus dieną ponai Abramowiczzius, Chomińskis, Mickiewiczzius⁸ ir Jundzyłas apsilankė pas p. Vileišį, jie rado tik lakonišką notą, parašytą pieštuku, pateikiančią lietuvių ultimatumą, kurio turinys yra toks:

„Lietuviai gali pradėti derybas tik tokiomis sąlygomis:

- 1) jeigu lenkai, kaip Lietuvos piliečiai, be jokių apribojimų pripažins Lietuvos valstybės nepriklausomybę dabartinėmis sienomis su sostine Vilniumi;
- 2) be tokio pripažinimo ir ypač atsižvelgiant į tai, kad užsienio karinės pajėgos, nebūdamos subordinuotos Laikinajai Lietuvos Vyr-[iausy]bei, okupavo šalį, šios derybos negali toliau vykti.“

Šis ultimatumas buvo pasirašytas p. Vileišio. Tuo metu bolševikai artinosi prie miesto. Gynėjams, suburtiems iš Vilniaus gyventojų lenkų, pavyko atremti bolševikų atakas ir išlaikyti miestą savo rankose, tačiau, nelaimėi, užfrontėje vokiečiai nukirto ryšio linijas, tad vien savo pajėgomis lenkai nepajėgė ilgai išlaikyti miesto.

Atvykusi į Kauną, Lietuvos Vyr-bė 1920 m.⁹⁾ sausio 4 d. Lenkijos Vyr-bei išsiuntė notą, kurioje, pateikdama derybų santrauką, protestavo prieš Lenkijos Vyr-bės paskirtuosius lenkų komisarų ir prieš lenkų karinių pajėgų kūrimą Lietuvoje. Šioje notoje Lietuvos Vyr-bė kategoriškai pareikalavo, kad tučtuojau būtų atšaukti visi Lietuvos teritorijoje Lenkų Vyr-bės paskirti komisarai ir valdininkai, kad joks lenkų karinis dalinys neižengtų į Lietuvos teritoriją be išankstinio Lietuvos Vyr-bės sutikimo, pabrėždama, kad jeigu į šiuos reikalavimus nebus atsižvelgta, Lietuvos Vyr-bė pasilieka

sau teisę imtis atitinkamų priemonių. Tuo pat metu lietuvių karinės pajėgos pradėjo lenkų dalinių nuginklavimą, neleidžiant jiems grįžti į Lenkiją.⁹

Lenkijos Vyr-bė gavo šią notą sausio viduryje, t. y. po Vilniaus praradimo ir po to, kai Vilniuje visą valdžią perėmė bolševikai ir dalis Kauno Vyriausybės.

Dėl pasikeitimų Lenkijos Ministrų Kabinete Vyr-bės atsakymas į šią notą pavėlavo, jis buvo išsiųstas tik 1919 m. vasario 12 d. Štai jo turinys: „Lietuvos Vyr-bės atstovybei Kaune. Lenkijos Vyr-bė visuomet pripažino ir pripažįsta tautų teisę pačioms spręsti savo likimą, todėl ši teisė visiškai pripažįstama ir lietuvių tautai. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Vyr-bė Lietuvos valstybės vardu veikia už neginčijamai lietuviškų teritorijų ribų, įskaitant ir baltarusių bei lenkų gyvenamas teritorijas, kurios niekuomet nebuvo pareiškusios noro būti inkorporuotos į Lietuvos valstybę, bet, priešingai, daugelyje rezoliucijų ir deklaracijų protestavo prieš šį faktą, Lenkijos Vyr-bė nepripažins Lietuvos valstybės sienose, kurias jai norėtų priskirti dabartinė Lietuvos Vyr-bė. Lenkijos Vyr-bė mano, kad sienų klausimas tarp būsimosios Lietuvos valstybės ir Lenkijos valstybės turi būti sprendžiamas atsižvelgiant į ginčytinų teritorijų gyventojų laisvą valią. Tikimės, kad Taikos kongresas pritaris šiai nuomonei.

Tačiau Lenkijos Vyr-bė nemato kliūčių jau dabar užmegzti tiesioginius draugiškus ryšius tarp politinės abiejų tautų valdžios atstovų, sprendžiant išskylančius bendrus klausimus, priešingai, ji mano, kad šie ryšiai gali pasitarnauti santarvei, išspręsti daugelį sunkumų ir palengvinti geros kaimynystės santykius, kurių, be jokios abejonės, trokšta abi šalys.“

Ši nota pasiekė Kauną vasario pabaigoje ir buvo svarstyta Lietuvos Vyr-bės, tačiau ji šiuo klausimu nepriėmė galutinio sprendimo. Turime tik deklaraciją, paskelbtą *Lietuvoje*, oficialiame Lietuvos Vyr-bės laikraštyje, kurio kovo 5 d. vedamajame rašoma: „Pastarosiomis dienomis įvyko daug svarbių įvykių, kurie ateityje gali sunkiu svoriu prislėgti lietuvių politiką. Pirmasis – sutarties sudarymas su Latvijos Vyr-be, antrasis – Lenkijos Vyr-bės pasiūlymas užmegzti su ja diplomatinis santykius. Tai beveik prilygsta Lietuvos nepriklausomybės iš lenkų pusės pripažinimui, ypač atsižvelgiant į tai, kad anksčiau ji net nenorėjo pradėti kalbėti apie oficialių santykių užmezgimą. Mūsų Vyr-bė, iš esmės sutikdama į Varšuvą pasiųsti savo atstovą, mano, kad, jeigu lenkai neįrodys savo geros valios veiksmais (jeigu jie viešai ir galutinai neatsisakys savo pretenzijų į Vilnių ir kitus Lietuvos miestus), nebus įmanoma su Lenkija užmegzti glaudesnių santykių, kaip kad pavyko su Latvijos Vyr-be.

Nepaisant nieko, verta pasveikinti šį pirmąjį Lenkijos Vyr-bės demaršą, nes ateityje jis sudarys prielaidas užmegzti santykius su Lenkija ir leis išvengti ginkluotų konfliktų.“

Tik balandžio viduryje Lietuvos Vyr-bė ryžosi atsakyti į Lenkijos Vyr-bės vasario 12 d. notą ir tuo tikslu pasiuntė į Varšuvą specialią misiją, vadovaujamą p. dr. J. Šaulio¹⁰.

^{a)} Taip tekste. Turi būti „1919 m.“.

¹ Vileišis Jonas (1872–1942) – teisininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. Vienas iš Lietuvos demokratų partijos (1902 m.) kūrėjų, vėliau aktyvus Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų, Valstiečių liaudininkų sąjungos veikėjas. II (M. Sleževičiaus) Vyriausybėje buvo vidaus reikalų, IV (vėlgi M. Sleževičiaus) Vyriausybėje – finansų ministras. Taip pat 1919–1920 m. vadovavo Diplomatinei misijai į JAV.

² Jundzilas Z. (Jundził Zygmunt (1880–1953)) – Vilniaus lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. Lenkų komiteto Vilniuje narys 1915–1918 m. Susijęs su tautine-konservatyvia politine srove. Vienas iš Lenkijos teisingumo ministerijos organizatorių 1918–1919 m. Nuo 1921 m. – advokatas Vilniuje. Lenkijos senatorius 1930–1935 m.

³ Chominskis L. (Chominski Ludwik (1890–1958)) – aktyvus Vilniaus lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Lenkų komiteto Vilniuje narys 1915–1918 m., publicistas, periodinių leidinių redaktorius. 1919 m. bendradarbiavo Vilniuje įkuriant lenkų Liaudininkų sąjungą „*Odrodzenie*“. Vilniaus Seimo narys 1922 m., atstovavo jame lenkų liaudininkams. Vėliau – Lenkijos Seimo narys, dalyvavo Liaudininkų partijos „*Wyżwolenie*“ veikloje. 1928 m. pasitraukė iš politikos, užsiiminėjo visuomenine ir ūkine veikla.

⁴ Abramovičius V. (Abramowicz Witold (1874–1940)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, advokatas. Lenkų socialistų partijos (PPS) narys nuo 1901 m. susijęs su krajovcų (*krajowcy*) judėjimu, federalistinės lenkiško valstybingumo koncepcijos šalininkas. 1919 m. pradžioje – pirmasis Vilniaus lenkiškosios miesto administracijos vadovas. Vidurio Lietuvos Laikinosios valdymo komisijos vadovas 1920–1921 m., jos Vidaus reikalų departamento direktorius. Vilniaus Seimo narys 1922 m. Lenkijos senatorius 1928–1935 m.

⁵ Piłsudskis J. (Piłsudski Jan (1876–1950)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. Juzefo Piłsudskio brolis. I-ojo pasaulinio karo metais Lenkų komitete Vilniuje reprezentavo lenkų demokratų grupę. 1918 m. gruodžio pab. Varšuvos valdžios nutarimu įtrauktas į Laikinąją valdymo komisiją Lietuvai, numatytas Vilniaus komisarų. 1919 m. sausio pr. su lenkų Savigyna pasitraukė į Varšuvą ir dirbo ten ministerijoje. Vilniaus Seimo narys 1922 m. nuo lenkų liaudininkų. Lenkijos Seimo narys 1928–1935 m.

⁶ Stanevičius V. (Staniewicz Witold Cezary (1888–1966)) – Vilniaus lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, ekonomistas. I-ojo pasaulinio karo metais Lenkų komiteto Vilniuje, Lenkų karinės organizacijos (POW) narys. 1919 m. – Rytų žemių civilinės valdybos referentas. 1920 m. spalį dalyvavo užimant Vilnių ir kuriant Vidurio Lietuvą. Vilniaus Seimo narys 1922 m., vienas iš vilniečių lenkų liaudininkų lyderių. Vėliau – ekonomikos profesorius Vilniaus universitete, jo rektorius 1933–1937 m. Lenkijos žemės ūkio reformų ministras 1926–1930 m. Atstovavo lenkų reikalams prie lietuvių administracijos Vilniuje 1939 m.

⁷ Biržiška Mykolas (1882–1962) – žurnalistas, mokslininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Socialdemokratų partijos narys. Aktyvus Vilniaus lietuvių veikėjas I-ojo pasaulinio karo metais ir vėliau (ligi 1922 m.), jų gimnazijos direktorius, įvairių kursų dėstytojas. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. II Vyriausybėje buvo švietimo ministras, į Kauną nesitraukė – liko valdžios įgaliotiniu Vilniuje. V. Kapsuko valdžios suimtas, bet paskui paleistas. Vėliau buvo suimtas ir lenkų valdžios. Nuo 1922 m. dirbo mokslinį ir visuomeninį darbą Kaune, buvo universitetų rektorius.

⁸ Mickevičius S. (Mickiewicz Stefan (1886–?)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, advokatas. Kilęs nuo Panevėžio apylinkių, prieš I-ąjį pasaulinį karą dalyvavo Peterburgo lenkų veikloje. Laikinosios valdymo komisijos Lietuvai, paskirtos Varšuvos valdžios 1918 m. pab., narys, kartu ir Lenkijos valdžios įgaliotinis Vilniuje. Vėliau – Vilniaus demokratų (liaudininkų) grupuotės veikėjas, 1922 m. Vilniaus Seimo narys, kur atstovavo Liaudininkų sąjungos „*Odrodzenie*“ grupei.

⁹ Dokumente minimas lietuvių įvykdytas lenkų kareivių nuginklavimas, tai padarė vokiečiai. Žr. dok. Nr. 8.

¹⁰ Šaulys Jurgis (1879–1948) – diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Dalyvavo kuriant Lietuvių demokratų partiją, bet vėliau iš jos pasitraukė. I-ojo pasaulinio karo metais – viena pagrindinių figūrų lietuvių dialoge su Vilniaus kitataučiais. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. Nuo tų pačių metų pabaigos – Lietuvos visateisis pasiuntinys Vokietijoje, vėliau Šveicarijoje, Italijoje. 1919 m. balandį–gegužę vadovavo specialiajai Derybų misijai į Lenkiją. 1924–1927 m. buvo pasitraukęs iš diplomatinės tarnybos, bet vėliau į ją sugrįžo.

4c. 1918 m. gruodžio 29 d., Vilnius. – Iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolo, kuriame atsispindi tuometiniai santykiai su lenkais; tarp jų instrukcija pasiuntiniui A. Janulaičiui į Berlyną užprotestuoti lenkų interpretacijas dėl jų atstovo O. Górkos misijos Lietuvoje

In the meeting on 29 December 1918, the Cabinet of Ministers of Lithuania concluded to obligate its representative to Berlin A. Janulaitis to object to the misleading information disseminated by the Polish representatives to Entente states suggesting that Lithuania had agreed and approved the Polish troops fighting against the Bolsheviks in its territory. Instead, A. Janulaitis was expected to announce that the Polish side had made this decision arbitrarily.

Ministerių Kabineto posėdis
29/XII 1918.

Posėdžio pradžia 6 val. 30 min. Posėdyje dalyvauja Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius, Vidaus Reikalų Ministeris J. Vileišis, Finansų Ministerijos Valdytojas V. Čarneckis¹, Susisiekimo Ministerijos Valdytojas J. Šimoliūnas², Švietimo Ministeris M. Biržiška, Užsienio Reikalų Ministerijos Valdytojas A. Janulaitis³, Krašto Apsaugos Ministeris M. Velykis⁴, Valstybės Kontrolės Valdytojas Stašinskas⁵, Teisingumo Ministeris P. Leonas⁶.
[...]⁷

Ministerių Pirmininko pranešimas
apie tarybas su lenkų visuomenės veikėjais.

Ministeris Pirmininkas praneša, kad dėl įstojimo į Laikinąją Vyriausybę buvo tariamasi su lenkų visuomenės veikėjais. Pasitarime iš lietuvių dalyvavo Ministeris Pirmininkas, Vidaus Reikalų Ministeris ir Švietimo Ministeris, o iš lenkų p. p. Abramavičius ir Jundzilas. Įstojimo į Laikinąją Vyriausybę sąlyga jie stato visišką nutraukimą ryšių su Valstybės Taryba, be to jie rezervuoja sau teisę pakelti klausimą santykių Lietuvos su Lenkija. Jų sąlygos buvo atmestos, bet tarybos dar nenutrūko.

Ministerių Kabinetas iš klausė Ministerio Pirmininko pranešimą apie derybas su lenkų visuomenės atstovais.

Lietuvos Spaudos Biuro sudarymo
projektas.

Ministerių Kabinetas nutarė patvirtinti Lietuvos Spaudos Biuro sudarymo projektą.

Kredito leidimas Ministeriui Pirmininkui
netikėtiems reikalams.

Ministerių Kabinetas nutarė atidengti Ministeriui Pirmininkui penkių dešimtų tūkstančių markių kreditą netikėtiems reikalams.

„Oficiozo įsteigimo ir Lietuvos Aido“
nupirkimo klausimas.

Ministerių Kabinetas nutarė sudaryti oficiozo įsteigimo klausimui aptarti ir Lietuvos Aido reikalams ištirti Komisiją. Ji turi padaryti pranešimą gruodžio mėn. 31 dienos posėdžiui.

Į Komisiją išrinkti Švietimo Min. M. Biržiška, Vidaus Reikalų Ministeris J. Vileišis, ir Ministeris be portfelio A. Stulginskis⁸.

Ginklų išgavimo klausimas.

Ministerių Kabinetas nutarė patvirtinti Krašto Apsaugos Ministerio pristatytą ginklų sąrašą su pastaba, kad jeigu Laikinosios Vyriausybės atstovų Berlyne buvo reikalauta ginklų daugiau, negu tame sąrašė pažymėta, tai tą sąrašą reikės atitinkamai padidinti.

Ministerių Kabineto instrukcijos deleguojamam
į Berlyną Užsienio Reikalų Ministerijos
Valdytojui A. Janulaičiui.

Ministerių Kabinetas nutarė:

- 1) reikalauti nuo vokiečių valdžios, kad vokiečių kariuomenė vėl užimtų Baranoviči, Malodečno, Dvinsko liniją; terminas terminas [!] tos linijos laikymo nusistatyti susitarus su Berlyno pasiuntinybe. Tas reikalavimas privalo būti statomas griežtai ultimatinėj formoj;
- 2) nurodyti vokiečių vyriausybei, kad okupacijos valdžia dirba susitarus su bolševikais;
- 3) reikalauti, kad tuojau būtų išduoti ginklai Lietuvos kariuomenei apginkluoti;
- 4) reikalauti, kad geležinkelių įtaisymai, telegrafo ir telefono aparatai nebūtų iš Lietuvos išgabenti;
- 5) susitarti su Vokiečių Vyriausybe del išvežamųjų iš Lietuvos daiktų kontroliaus;
- 6) reikalauti, kad Lietuvos piliečiai belaisviai būtų gražinami ne į Rusiją o į Lietuvą;
- 7) reikalauti, kad iš asigntuotų 100 tūkstančių markių 25 tūkst. būtų išduoti tuojau kariuomenės organizavimo reikalams;

8) užprotestuoti, kad [!] prieš lenkų leidžiamas paskalas, kad prof. A. Valdemaras buvo sutikęs su Lenkų Vyriausybės pasiūlymu įvesti Lietuvon lenkų legionus.

Aficierių savanorių šaukimas.

Krašto Apsaugos Ministerio pasiūlymu Ministerių Kabinetas nutarė pašaukti apsaugos aficierius savanorius. Tie aficieriai, kurie tarnauja kitose Ministerijose ir pareiškė norą įstoti apsaugon turi būti tuojau paleidžiami nuo darbo.

Pasitarimų su legionininkais klausimas.

Ministerių Kabinetas nurodė, kad Krašto Apsaugos Ministeris gali kalbėti su legionininkų atstovais apsaugos reikalais neliečiant politikos klausimų. Jis privalo nurodyti, kad jie gali dalyvauti krašto apsaugoj tik kaip Lietuvos Vyriausybės kariuomenės dalys

Vilniaus miėicijos [!] klausimas.

Apsvarstęs Vilniaus milicijos klausimą, Ministerių Kabinetas nutarė atidaryti Vidaus Reikalų Ministeriui šešių šimtų tūkstančių markių kreditą trims mėnesiams Vilniaus milicijos organizavimo reikalams.

Posėdis baigiamas 10 val. 45 min.

M. Sleževičius^{a)}

Ministeris Pirmininkas

Tadas Petkevičius^{b)} ⁹

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 9, l. 50–51 a. p. Mašinraštis

^{a)} Parašas ranka

^{b)} Parašas ranka.

¹ Čarneckis Voldemaras Vytautas (1893–1942) – diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Krikščionių demokratų stovyklos atstovas. 1918 m. pab. kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. II Vyriausybėje Finansų ministerijos valdytojas (ministrui M. Yčui esant užsienyje). Susiaiikimo ministras III–V Vyriausybėse (1919 m. kovą–1920 m. birželį). Steigiamojo Seimo narys. Užsienio reikalų ministras 1924–1925 m.

² Šimoliūnas Jonas (1878–1965) – inžinierius, lietuvių visuomenės veikėjas. 1918 m. vasarą grįžo į Lietuvą iš Suomijos, kur dirbo karo inžinieriumi. Susiaiikimo ministerijos valdytojas I–III Vyriausybėse (nes ministras nebuvo paskirtas). 1922–1944 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Kaune profesorius, Statybos katedros vedėjas.

³ Janulaitis Augustinas (1878–1950) – teisininkas, istorikas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Priklausė Lietuvos socialdemokratų partijai ir jos vadovybei. II Vyriausybėje – Užsienio reikalų ministerijos valdytojas, nes formalusis ministras A. Voldemaras visą Kabineto kadenciją išbuvo užsienyje. Nesikėlė su Vyriausybe į Kauną 1918–1919 m. sandūroje, trumpai buvo suimtas V. Kapsuko valdžios. 1919–1925 m. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo teisėjas. Kauno universiteto profesorius.

⁴ Velykis Mykolas (1884–1956) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo rusų kariuomenėje Austrijos fronte. 1918 m. stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, dirbo Krašto apsaugos komisijoje. II Vyriausybėje buvo krašto apsaugos ministras. Paskui – Generalinio štabo viršininkas. Pėstininkų pulko vadas 1920 m. Vėliau dar buvo divizijos vadas, karo apygardos viršininkas. 1927 m. išėjo į atsargą su generolo laipsniu. Bendradarbiavo spaudoje.

⁵ Stašinskas Vladas (1874–1944) – teisininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. II Rusijos Dūmos narys nuo Lietuvos socialdemokratų 1906 m. I Lietuvos Vyriausybėje – vidaus reikalų ministras bei laikinai einąs maitinimo ir darbų ministro pareigas; A. Voldemarui išvykus į užsienį, pavadavo jį Premjero poste. Paskui ėjo valstybės kontrolieriaus pareigas. 1919 m. pavasarį Vilniuje bolševikų suimtas ir kurį laiką kalintas. Grįžęs į Kauną dirbo advokatu, buvo Tautos pažangos partijos narys.

⁶ Leonas Petras (1864–1938) – teisininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. II Rusijos Dūmos narys nuo Suvalkų gubernijos, rėmė kadetų programą. I-ojo pasaulinio karo metais dalyvavo Rusijos lietuvių veikloje, vienas iš „Santaros“ partijos steigėjų 1917 m. I ir II Lietuvos Vyriausybėse buvo teisingumo ministras, IV (M. Sleževičiaus) Vyriausybėje – jo pavaduotojas ir vidaus reikalų ministras. Steigiamojo Seimo Rinkimų komisijos pirmininkas. Vienas iš universiteto Kaune kūrėjų. Pirmininkavo Lietuvos advokatų tarybai.

⁷ Praleistas „Laikinių taisyklių apie valstybės išlaidas ir pajamas“ projekto svarstymas.

⁸ Stulginskis Aleksandras (1885–1969) – agronomas, žymus lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Krikščionių demokratų stovyklos atstovas. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. II Vyriausybėje buvo ministras be portfelio, III – Premjero P. Dovydaičio pavaduotojas, vidaus reikalų, maitinimo ir viešųjų darbų ministras. IV Vyriausybėje – žemės ūkio ir valstybės turtų ministras. Steigiamojo Seimo Pirmininkas ir einąs Prezidento pareigas. Lietuvos Prezidentas 1922–1926 m., paskui – III Seimo Pirmininkas. 1927 m. pasitraukė iš politikos, ūkininkavo, dalyvavo kooperatiniame judėjime.

⁹ Petkevičius Tadas (1893–1964) – teisininkas, lietuvių visuomenės veikėjas. Lietuvos Ministrų Kabineto reikalų vedėjas nuo 1918 m. gruodžio. Vėliau – Lietuvos pasiuntinybės Londone patarėjas, Užsienio reikalų ministerijos juriskonsultas ligi 1928 m. ir paskui su pertraukomis nuolatinis konsultantas. Eidamas šias pareigas dalyvavo beveik visose reikšmingesnėse bylose, spřestose tarptautinėse institucijose. Nuo 1927 m. dėstytojas universitete Kaune. Žinomas kaip „Santaros“, o vėliau – Ūkininkų partijos veikėjas.

5. 1918 m. gruodžio 29 d., Varšuva.– Lenkijos lyderio J. Piłsudskio telegrama Paryžiaus taikos konferencijos pirmininkui G. Clemenceau¹ Lenkijos kariuomenės įvedimo į Vilnių klausimu

In his telegram to the Chairman of the Peace Conference G. Clemenceau, J. Piłsudski requests to force the German armed forces command withdrawing from Vilnius to permit the deployment of Polish military units in Vilnius territory. Despite a negative position of the Lithuanian government, the Polish side began to form so-called Lithuanian-Byelorussian divisions and intended to deploy them in Vilnius. However, the Germans ignored these Polish plans.

Jau kuris laikas [Vokietijos – vert. past.] karinė vadovybė pradėjo sistemingai trauktis iš Oberostu vadinamų teritorijų, atiduodama jas Raudonajai armijai ir bolševikų gaujoms. Sausio 4 d. Vokietijos kariuomenė traukiasi iš Vilniaus, kuris taip bus atiduotas visiems bolševikų režimo baisumams, jeigu Lenkijos kariuomenė laiku neatvyks, kad

sulaikytų Raudonosios gvardijos invaziją ir leistų vietos gyventojams organizuoti gynybą. Lenkijos daliniai pasirengę būti tuoj pat išsiųsti į Vilnių, bet Berlyno Vyriausybė įsakė Oberosto vadovui gen. Hoffmanui neleisti Lenkijos kariuomenei pereiti pretekstu, kad jų buvimas Vilniuje prieštarautų paliaubų su Sąjungininkais sąlygoms*. Skubu prašyti, kad Jūs maloniai sutiktumėte priversti Vokietijos Vyriausybę tuoj pat leisti Lenkijos kariuomenei pereiti į Vilnių, nes jos vienintelis tikslas yra išlaikyti tvarką, garantuoti gyventojų saugumą ir sustabdyti bolševikų invaziją**. Gal Jūs galėtumėte priversti Vokietijos karinę valdžią tiekti vietinėms lenkų antibolševikinėms organizacijoms savigynos organizavimui reikiamą skaičių ginklų. Net menkiausias delsimas būtų pražūtingas Lietuvos ir visos Lenkijos saugumui.

Piłsudskis

Sprawy..., p. 386–387.

*Kalbama apie 1918 m. gruodžio 11 d. paliaubas.

**Kitą dieną Lenkų tautinis komitetas panašiai rašė savo atstovui Romoje: „Antibolševikinės intervencijos į Lietuvą klausimą šiandien keliamo pavidalu, kuris, kompetentingų veiksmų nuomone, vienintelis gali pasisekti Sąjungininkams, būtent: kaip apsauginis kordonas nuo Baltijos iki Juodosios jūros, kurį užtikrintų Sąjungininkų kariuomenės, kurio tikslas būtų garantuoti valstybių Lenkijos sąjungininkų vykdomą aprovizaciją.“

¹Klemanso Ž. (Clemenceau Georges (1841–1929)) – Prancūzijos valstybės ir visuomenės veikėjas. Gydytojas iš profesijos, tapo parlamentaru nuo Radikalų partijos. Senatorius nuo 1902 m. Vėliau – vidaus reikalų ministras, Premjeras 1906–1909 m. Aršus Vokietijos priešininkas, 1909 m. padėjęs pamatus Antantės susikūrimui. Vėl Premjeras 1917–1920 m. Vienas iš Versalio taikos sistemos architektų. Intervencijos į bolševikinę Rusiją šalininkas. 1920 m. pralaimėjo Prezidento rinkimus ir pasitraukė iš politikos.

6. 1919 m. sausio 1 d., Berlynas. – Vokietijos užsienio reikalų ministro U. Brockdorffo-Rantzau telegrama Vokietijos kariuomenės Rytuose aukščiausiajai vadovybei apie derybas su Lenkija Vilniaus perdavimo pastarosios valdymui klausimu

At the end on 1918, the General Staff of the German Military Forces decided to withdraw from Vilnius. For a long time, they had not wanted to give permission to the Polish military to enter and take over the city. But fearing a negative reaction from the Entente and in order not to be accused of allying with the Bolsheviks, the Germans appointed their representative M. Bühlmann. The latter had to locate himself in Germany-controlled areas and further negotiate with the Poles.

Vakare atvykęs dr. Bühlmannas¹, Imperijos Vyriausybės sutikimu, vėl pradėjo derybas su Lenkija dėl Vilniaus gynybos ir vokiečių dalinių evakuacijos iš Rytų žemių*. Prašau padėti Bühlmannui susitikti su rotmistru Górką, pateikiant reikalingus dokumentus ir įgaliojimus. Bühlmanno manymu, geriausi tarpininkai Vilniuje gali būti

burmistras Niedziałkowski² ir milicijos viršininkas Wencławowiczius³. Šiaip ar taip, reikėtų mėginti saugoti miestą savo jėgomis iki tol, kol derybas vainikuos atitinkamas sprendimas**.

Apie derybų su Lenkija atnaujinimą ir jų tikėtinus rezultatus reikėtų pranešti Lietuvos Vyriausybei su išlyga, kad laikinas Lenkijos kariuomenės palikimas Vilniuje visiškai nereiškia, jog klausimą dėl galutinės miesto ir ginčytinų teritorijų priklausomybės Imperijos Vyriausybė išsprendė Lenkijos naudai. Ši priemonė turi tik pasitarnauti geresnei miesto gynybai nuo bolševikų, kurios šiuo momentu mūsų kariuomenė viena negali užtikrinti. Imperijos Vyriausybės manymu, siena tarp Lenkijos ir Lietuvos galutinai gali būti nustatyta tik remiantis tautų apsisprendimo teise, šiuo atveju – Taikos konferencija. Šis teiginys turi būti įtrauktas į sutartį su Lenkija.

Valstybės sekretorius Brokdorffas-Rantzau⁴.

Teksto pradžioje pažymėta: Telegramu. Į telegramą 1a 10310/18.

DIM, t. 2, 43, p. 55–56.

* J. Moraczewskio Vyriausybė, rengdamasi užimti vokiečių okupuotas Lietuvos ir Baltarusijos teritorijas ir prijungti jas prie Lenkijos, jau 1918 m. lapkričio mėn. užmezgė diplomatinis santykius su Vokietija ir pradėjo derybas su Oberosto vadovybe. 1918 m. lapkričio 24 d. buvo pasirašyta pirmoji sutartis. 1918 m. Lenkijos kariuomenės Generalinis štabas, siekdamas gauti sutikimą siųsti į Vilnių ginklus ir karinius dalinius, deryboms su Oberosto vadovybe išsiuntė į Gardiną savo įgaliotinį rotmistrą Górką. Gruodžio 24 d. buvo sudarytas susitarimo šiuo klausimu projektas, kuriam pritarė Oberosto vadas generolas Hoffmannas. Vokiečių kareivių taryba Vilniuje pasisakė prieš susitarimo projektą, todėl jo tekstas buvo išsiųstas svarstyti Vyriausybei į Berlyną. Bavarijos pasiuntinys Berlyne K. von Pregeris 1919 m. sausio 1 d. telegramoje Bavarijos Premjerui K. Eisneriui rašė: „dr. Bülmano pastangos, kurias aš palaikiau Imperijos Vyriausybėje, baigėsi tuo, kad Lenkijos Vyriausybės noras užimti Vilnių bus rimtai svarstomas tuo atveju, jeigu Lenkija garantuos Vokietijos kariuomenės tranzito iš Ukrainos saugumą minimais maršrutais.“ 1919 m. vasario 5 d. buvo sudaryta Lenkijos ir Vokietijos sutartis.

** Oberosto vadovybė, 1918 m. gruodžio 22 d. pradėjusi vokiečių kariuomenės evakuaciją iš Vilniaus, atsisakė aprūpinti ginklais Darbininkų miliciją, tačiau vadinamiesiems Vietos savignos būriams perdavė 480 šautuvų. Lietuvoje sukūrus Sovietų valdžią prasidėjo Lenkijos kariuomenės veržimasis į Lietuvą. 1918 m. gruodžio 29 d. lenkų valdžia išformavo Vietos savignos būrius ir visi, kas jiems priklausė, buvo įtraukti į lenkų kariuomenės sudėtį. Čia buvo sudaryta Lietuvos ir Baltarusijos karinė apygarda. Šiai apygardai ėmė vadovauti generolas W. Wejtko, Apygardos štabo viršininko ir Operatyvinio skyriaus vado pareigos atiteko J. Piłsudskio čia atsiųstam kapitonui Klingeriui, Vilniaus komendantu buvo paskirtas generolas Mokrzyckis. Nuo to laiko visoms Lenkijos kariuomenės karinėms operacijoms Lietuvoje vadovavo Generalinis štabas Varšuvoje, visa atsakomybė už jas atiteko Operatyviniam skyriui.

1919 m. sausio 1 d. generolas Mokrzyckis paskelbė, kad karinės apygardos vadovybės įsakymu jis perima miesto valdymą. Kapitonas Klingeris ėmė ultimatumą Vilniaus deputatų tarybai ir pareikalavo sudėti ginklus.

Sausio 1 ir 2 d. naktį karininkų legionas, kuriam vadovavo rotmistras Dombrowskis, apsupo Darbininkų klubą ir jį apšaudė. Iki 13 val. darbininkai priešinosi ginklų, kol išseko šaudmenys. Penki darbininkai – Verbickas, Čaplinskas, Šumlevičius, Kunigas ir Asas – nusišovė, kiti buvo suimti. Sausio 5 d. į Vilnių įžengė Raudonoji armija, kurios sudėtyje kovėsi sovietinės Lietuvos Vilniaus pulkas. Buvo atkurta Sovietų valdžia.

¹ Biulmanas M. (Bühlmann Manfred (1885–?)) – Vokietijos diplomatas, visuomenės veikėjas. Iš profesijos architektas, meno istorikas. Iki 1918 m. dirbo Bavarijos karinių reikalų ministerijoje. 1918–1919 m.

sandūroje Berlyno valdžios pasiūstas į buvusio Oberosto teritoriją spręsti reikalų, susijusių su atgimstančios Lenkijos pretenzijomis Rytuose. Paskui 1919 m. dirbo Bavarijos pasiuntinybėje Berlyne. Vėliau profesoriavo Miunchene, dėstė meno istoriją.

²Niedzialkovskis K. (Niedziałkowski Konrad (1858–1925)) – Vilniaus lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, publicistas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą – Vilniaus prekybos banko direktorius, vienas iš Vilniaus savivaldybės vadovų. 1919–1920 m. Rytų žemių civilinės valdybos Vilniaus apygardos viršininkas. 1920–1922 m. Vidurio Lietuvos Laikinosios valdančiosios komisijos narys.

³Venclavovičius – turimas mintyje vienas iš Lietuvos dvarininkų Venclavovičių dinastijos atstovų. Greičiausiai tai Z. Venclavovičius (Węclawowicz Zygmunt (1861 (kitais duomenimis – apie 1850)–1928)). Kilęs iš Kauno gub. Onušio (Hanuszyski) dvaro, studijavęs Rygos politechnikume. Apsistojo Vilniuje I-ojo pasaulinio karo metais.

⁴Brokdorfas-Rancau U. (Brockdorff-Rantzau Ulrich (1869–1928)) – Vokietijos diplomatas, politikas. 1894 m. pradėjo karjerą Užsienio reikalų žinyboje. I-ojo pasaulinio karo metais dirbo pasiuntinybėje Danijoje. 1918 m. gruodį tapo pirmuoju Veimaro Respublikos užsienio reikalų ministru. Atsistatydino 1919 m. birželį, protestuodamas prieš Versalio taikos sutarties sąlygas. Nuo 1922 m. lapkričio dirbo pasiuntiniu sovietinėje Rusijoje.

7. 1919 m. sausio 2 d., Vilnius–Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės generalinio įgaliotinio Vilniuje, švietimo ministro M. Biržiška protestas lenkų kariuomenės vadui Vilniuje prieš jų pajėgų miesto užėmimą

As the Germans were withdrawing from Vilnius, on 1 January 1918 the Lithuanian government moved to Kaunas and designated the governing of the city to the military commandant who worked with representatives of ministries assigned to him. On 2 January, the Commandant-General M. Biržiška protested against the Polish military presence in the city, i.e. searches carried out on streets, guns taken away, and a bloody crackdown on the Council of Vilnius Workers.

Lenkų kariuomenės Vadui Vilniuje.

1918 m. guodžio 31 d išpradžių laikraščiuose, paskiau ir tam tikruose atsišaukimuose Vilniuje paskelbta, jog gen. Wejtko esąs paskirtas Lietuvos Karo apskrities Vadu. 1919 m Sausio 1 d. apie 5 val. popiet ginkluotas jaunimas užėmė Vilniaus miesto gatves. Tą-pat ir sekančią dieną ginkluotieji jaunikliai daro gatvėse kratas, atiminėja iš praeivių ginklus ir veda tikrą kovą su darbininkais ties Varnų gat¹. Sausio 2 d. pasirodė gen. Mokrzeckio² paskelbimas, jog jis esąs Vilniaus komendantas ir įvedęs Vilniuje nepaprastą karo stovį. Tą pat dieną lenkų spaudoje paaiškinta, jog Vilniaus gatvių užėmimas esąs padarytas lenkų karo pajėgų.

Kadangi 1) Lietuvos ir Vilniaus valdžia, tat ir krašto apsauga priklauso Laikinajai Lietuvos Vyriausybei, 2) Vilniaus miestas lenkų kariuomenės tapo apimtas be šios Vyriausybės sutikimo, 3) apėmusi gatves kariuomenė netik neveikia Lietuvos karo pajėgų Valstybinės vyresnybės vedama, bet ir savinasi svetimos vyresnybės ženklus

(erelį prie kepurės), 4) stoja prieš Lietuvos gyventojų dalį, tariant Darbininkų Tarybon susimetusius darbininkus, tat Laikinoji Lietuvos Vyriausybė pavedė man, jos Generaliam Įgaliotiniui Vilniuje, pareikšti Lenkų kariuomenės Vadui Vilniuje griežčiausį protestą prieš jo prisisavinimą Lietuvos vyriausybės teisių ir įsikišimą į vidujinius Lietuvos reikalus, kas gresia jai naminiu karu ir suirute.

Laikinosios Lietuvos Vyriausybės
Generalis Įgaliotinis Vilniuje
Švietimo Ministeris M. B i r ž i š k a

Vilnius sausio mėn. 2 d. 1919 m.

Laikinosios vyriausybės žinios, 1919, nr. 2/3, p. 4.

¹ Apie mūšius Varnų gatvėje dar žr. dok. Nr. 6, Nr. 8.

² Mokžeckis A. (Mokrzecki Adam Wincenty (1856–1921)) – lenkų kariškis. Kilęs iš Lydos apylinkių dvarininkų. Carinės kariuomenės generolas nuo 1914 m. Tarnavo rusų kariuomenės sudėtyje suformuotame I lenkų korpuse 1918 m. Vilniaus gubernijos Savigynos 2-osios grupės vadas nuo 1918 m. lapkričio 19 d. Nuo 1919 m. sausio 8 d. tarnavo Lietuvių ir baltarusių divizijos štabe, vadovavo divizijos brigadai. 1921 m. išleistas į atsargą.

Nereikėtų painioti su jo broliu S. Mokžeckiu (Mokrzecki Stefan (1862–1932)), irgi generolu, kuris 1918–1919 m. sandūroje tarnavo Ukrainoje, o Vilniuje ėmė reikštis tik 1920 m. rudenį, per L. Želigowskio akciją.

8. 1919 m. sausio 9 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuro telegrama Lenkijos pasiuntiniui Berne A. Zaleskiui¹, informuojanti apie padėtį Vilniuje pirmosiomis sausio dienomis

In January 1919, as the Germans were withdrawing from Vilnius, gunned Poles manifested themselves as the undisputed successors to their power in the city. They placed their check points on streets, and checked and searched passers-by. On 1 January, they attacked and liquidated the Workers' Soviet. The assault led to casualties and deaths. Polish diplomats portrayed this blowout as counter measures against the imminent danger of the Bolsheviks.

Padėtis Vilniuje sausio 1 d. 4 val. po pietų: vokiečiai atsitraukė iš dalies miesto, valdydami tik Pohuliankos^{a)} priemiesčius. Demarkacijos linija eina Pylimo gatve. Lenkai užėmė miestą, nekludomi Tarybos delegatų*. Sausio 1 d. naktį stengtasi šturmu paimti namus Varnų gatvėje, kur posėdžiavo Delegatų taryba, bet šis bandymas nepavyko. Taryba pasidavė tik sausio 2 d., 1 val. po pietų. Sovdepo patalpose buvo rasti 5 bolševikų vadovų lavonai. Nežinoma, ar jie nusižudė, ar buvo savo bendrų nužudyti**. Rytojaus dieną lenkų patrulis, sudarytas iš 6 kareivių, peržengė Vokietijos

užimtą teritoriją ir pradėjo mūšį su vokiečių husarais. 4 kareiviai žuvo ir 2 buvo sužeisti. Vokiečiai neteko 2 žmonių, o 2 yra sužeisti. Vokiečiai atsitraukė iš miesto per sausio 3 d. naktį, ir miestą iškart užpuolė bolševikai. Tai įrodo, kad vokiečiai veikė susitarę su bolševikais. Raudonoji armija nuo Nemenčinės pusės judėjo Antakalnio link. Lenkijos daliniai priešinosi tol, kol visiškai baigėsi amunicija; žuvo ir buvo sužeista 30 mūsų žmonių ir paėmėme 3 belaisvius. Sausio 5 d. naktį Lenkijos kariuomenė pasitraukė Lentvario link. Dalis dalinio išvengė nuginklavimo. Kiti 1470 žmonių, tarp jų generolai Wejtko ir Mokrzyckis ir štabo viršininkas Klingeris^{****}, buvo nuginkluoti vokiečių, jiems išdavė pakvitavimus, uždarė į vagonus ir išsiuntė į Balstogę. Vokiečiai iš lenkų kareivių paėmė visus pinigus, avalynę, dokumentus, netgi kelnes, jeigu tai buvo vokiečių gamybos drabužiai. Dabar lenkų kariai yra Lapose, kur išvyko Lenkijos Vyriausybės delegatas, kad vietoje patikrintų padėtį.

Spauda^{****}

Sprawy..., p. 387–388.

* Kalbama apie Vilniaus miesto Darbininkų delegatų tarybą, kuri 1918 m. gruodžio 16 d. pripažino Laikinąją revoliucinę Lietuvos darbininkų ir valstiečių vyriausybę.

** Tai buvo Darbininkų klubas, kurį apšaudė rtm. Dąbrowskio vadovaujamas karininkų legionas.

*** 1918 m. gruodžio 8 d. gen. Wejtko buvo Lenkijos kariuomenės aukščiausiosios vadovybės paskirtas „visų Lietuvos ir Baltarusijos krašto savignos formuočių vadovu“. Gruodžio 19 d. Piłsudskio įsakymu į Vilnių atvyko Generalinio štabo ryšių karininkas kpt. Klingeris. Nuo tada jis vadovavo Operatyviniam skyriui.

**** Užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuras.

^{a)} Dabar J. Basanavičiaus gatvė.

¹ Zaleskis A. (Zaleski August (1883–1972)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. I-ojo pasaulinio karo metais atstovavo lenkų nepriklausomybės judėjimui Londone. 1918–1919 m. – Lenkijos atstovybės Berne vadovas. I. Paderewskio sekretorius 1919 m. Paryžiuje. Vėliau, tarpukaryje, buvo Lenkijos užsienio reikalų ministras, senatorius. Emigracinės valdžios užsienio reikalų ministras 1939–1941 m. Lenkijos prezidentas išėivijoje 1947–1972 m.

² Klingeris Z. (Klinger Zygmunt (1877–1935)) – lenkų kariškis, finansininkas. Kilęs iš austriškojo kordono (Tarnopolio miesto). I-ojo pasaulinio karo pradžioje tarnavo lenkų legionuose. Lenkų tautinio komiteto Lvove narys 1918 m. lapkritį. Paskui atsiųstas į Vilnių ir gruodžio 1–15 d. oficialiai ėjo Savignos štabo viršininko pareigas. 1918 m. gruodžio 16 d.–1919 m. rugsėjo 25 d. oficialiai tarnavo J. Piłsudskio štabe. Vėliau priklausė Varšuvos generalinės karinės apygardos vadovybei. Kovojo fronte, gavo majoro laipsnį. 1921 m. išleistas į atsargą. Dirbo Lenkijos prekybos banke, buvo Ministrų Tarybos prezidiumo finansinis referentas.

9. 1919 m. sausio 21 d., Paryžius. – Iš JAV delegacijos Taikos konferencijoje Informacijos skyriaus įvadinės ataskaitos ir rekomendacijų Prezidentui ir taikos įgaliotiniams projekto Lietuvos ir Lenkijos santykių perspektyvų klausimu

Before the start of the Paris Peace Conference in January 1919, the USA initiated formation of a commission to thoroughly investigate ethnic and historical data and to provide the delegates of the Conference objective information regarding self-determination of nations after WW1 and existing possibilities of granting this right to them. According to the data provided by this commission on 21 January, the Lithuanian-Polish union could be regarded as a positive resolution on condition that it guaranteed equality in the relations of the two states. At the same time, the Commission did not rule out a possibility for Lithuania to become an independent and sovereign country, covering the territory of about 132 000 km² with 6.1 million inhabitants.

9. Lenkija ir Lietuva*

Nurodoma:

1. Kad a) būtų įkurta nepriklausoma Lenkijos valstybė, kurioje b) neginčijamai turi gyventi lenkai. Žr. 6 žemėlapi^{**}.
2. Kad būtų sudaryta Lenkijos ir Lietuvos unija, pagal galimybes 6 žemėlapyje nurodytų sienų ribose.
3. Jeigu unija nebūtų sudaryta, būtų įkurtos viena nuo kitos nepriklausomos Lenkijos ir Lietuvos valstybės, bet ne su 6 žemėlapyje nurodytomis sienomis, o pagal etninius faktus Vilniaus–Gardino–Minsko apygardose.
4. Kad Lenkija gautų saugų ir laisvą priėjimą prie Baltijos.

Diskusija^{***}

2. Nurodoma, kad būtų sudaryta Lenkijos ir Lietuvos unija pagal galimybes 6 žemėlapyje nurodytose ribose. Lenkiją ir Lietuvą tarpusavyje sieja tiek daug istorinių ryšių ir bendrų ūkio interesų, kad daugelį amžių trukusi jų politinė unija turi būti atkurta. Lietuva nėra tokia stipri, kad pajėgtų išsilaikyti viena.

Siūloma unija yra visuotinis lenkų noras, o lietuvius turbūt būtų galima įtikinti ją sudaryti, jeigu unijoje būtų garantuota jų valstybės ir Lenkijos lygybė ir jeigu jie gaus paramą, reguliuojant svarbiausius ginčytinus jų ir Lenkijos klausimus. Šis ginčas liečia Vilniaus, Gardino ir Minsko gubernijas, kurios istoriškai ir etniškai buvo lietuviškos, bet seniai nutauto ir vis labiau polonizavosi. Jeigu nuo to priklausytų unija, Lenkija greičiausiai sutiktų perleisti šias teritorijas Lietuvai.

3) Jeigu nebus Lenkijos ir Lietuvos unijos, nurodoma, kad būtų įkurtos viena nuo kitos nepriklausomos Lenkijos ir Lietuvos valstybės, ne su tokiomis sienomis, kaip nurodyta 6 žemėlapyje, o pagal etninius faktus Vilniaus–Gardino–Minsko apygardose.

Jeigu Lenkijos ir Lietuvos unija nebus sudaryta, minėtose trijose gubernijose gali kilti aštrus tų dviejų valstybių konfliktas. Šios gubernijos yra rajone, kuriame statistika yra klaidingiausia iš visų Rusijos imperijos dalių. Būtinus faktus galima sužinoti, tik nešališkai komisijai kruopščiai atlikus gyventojų surašymą. 6 žemėlapyje pateikiama tik labai laikina siena tarp abiejų nepriklausomų valstybių.

Žemėlapyje nurodyta, kad Lietuvos plotas bus apie 132 000 km², joje gyvens apie 6 100 000 gyventojų****.

Sprawy..., p. 388–389.

* Praleisti kitas teritorijas liečiantys klausimai.

** Žemėlapis apima lenkų, lietuvių, vakarų ukrainiečių žemes, jame pažymėtos kalbų ribos (žemėlapis nepridėtas – sud. past.).

*** Praleisti 1 ir 4 punktai.

**** Lietuvos delegacijos Paryžiuje pirmininkas A. Voldemaras 1919 03 24 notoje Taikos konferencijos pirmininkui dėl teritorinių pretenzijų pateikė panašius skaičius (125 tūkst. km² ir 6 mln. gyventojų).

10. 1919 m. sausio 26 d., Paryžius. – Politinio susitarimo tarp Lenkijos ir Lietuvos delegacijų prie Paryžiaus taikos konferencijos projektas, lietuvių veikėjo J. Gabrio¹ išeiktas Lenkų tautinio komiteto atstovams

At the end of December 1918, the Lithuanian politician J. Gabrys who had been working in Paris and had built networks among French authorities was encouraged to open negotiations with Polish diplomats. J. Gabrys presented the Polish side a draft agreement according to which Poland recognises the independent Lithuanian state within the territory of the Grand Duchy of Lithuania, i.e. before the divisions in the 18th century, and undertakes not to interfere in the internal affairs of Lithuania. Meanwhile, according to the draft, Lithuania enters into a military and economic alliance with Poland and guarantees full equality of language and religious rights for all its citizens. However, this draft did not acquire continuity since J. Gabrys did not have the mandate of the Lithuanian government.

Lietuvos delegacija su Lenkijos delegacija ir Lenkų komitetu susitarė*:

1° Kad Lenkija, pripažindama Lietuvos nepriklausomybę, be jokių išlygų ir sąlygų pareiškia, jog jokiu būdu nesikiš į Lietuvos vidaus reikalus, ir įsipareigoja užtikrinti, kad liausis visų lenkų arba prolenkiškų Lietuvoje įsikūrusių komitetų antilietuviškos akcijos.

2° Kad Lietuva, su dideliu pasitenkinimu atsižvelgdama į įvykusį Lenkijos nepriklausomybės faktą, pripažintą visų Didžiųjų valstybių, įsipareigoja palaikyti gerus santykius su Lenkija ir kad dėl bendro abiejų kraštų saugumo siekia sukurti:

a) karinę sąjungą, kuri galėtų ginti abiejų valstybių sienas nuo bet kokios iš Rytų ar Vakarų kylančios agresijos,

b) patikimą ekonominę sąjungą su Lenkija.

3° Kad Lietuva išsipareigoja visiems savo piliečiams pripažinti lygias teises išpažinti religijas ir kalbėti savo kalba visose viešose institucijose.

4° Kad Lietuvos valstybės teritorija bus iki padalijimų (1772–1795 m.) buvusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija.

5° Kad šios teritorijos santvarką, jos valdymo formą ir jos konstituciją nustatys Lietuvos Steigiamasis Seimas, sušauktas po visuotinių rinkimų.

6° Kad Lenkija išsipareigoja paskelbti oficialų ir viešą pareiškimą, jog atsisako bet kokių teritorinių pretenzijų, nenaudingų buvusiai Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei.

7° Kad Lenkija išsipareigoja bet kada ir bet kur remti Lietuvos pretenzijas į Gumbinės ir Karaliaučiaus provincijas Rytų Prūsijoje, o Lietuva išsipareigoja bet kada ir bet kur remti Lenkijos pretenzijas Vakarų Prūsijoje (Gdanskas, Poznanė) ir Silezijoje.

Šią sutartį ratifikuos Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybės su išlyga, kad vėliau jai pritaris Lenkijos ir Lietuvos Steigiamieji Seimai.

Parengta Paryžiuje, 1919 m. sausio 26 d.

Sprawy..., p. 390.

* Tekstą Lenkų tautiniam komitetui perdavė J. Gabrys, veikęs su Prancūzijos diplomatų žinia. Netrukus J. Gabrys suprato, kad susitarimas su Dmowskiu yra neįmanomas.

¹ Gabrys-Paršaitis Juozas (1880–1951) – žurnalistas, publicistas, savitas lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Buvo Lietuvių demokratų partijos narys. 1905 m. Lietuvių Seimo Vilniuje dalyvis ir sekretorius. 1911 m. Paryžiuje įsteigė Lietuvių informacijos biurą. I-ojo pasaulinio karo metais – vienas iš Pavergtųjų tautų sąjungos steigėjų, jos leidinio redaktorius. 1915 m. rudenį apsisėjo Lozanoje. Čia, Šveicarijoje, ypač aktyviai reikėsi lietuvių (ir ne tik) politinėje veikloje. Buvo įsitikinęs, jog jam turės atitekti vadovaujamas vaidmuo atsikuriančioje Lietuvos valstybėje. Naudojosi tuo, kad buvo tapęs gerai žinomas ir įtakingas Prancūzijos politiniuose sluoksniuose. Netrukus rimtai sukonfliktavo su Lietuvos valdžia. 1919 m. buvo atvykęs į Kauną su prancūzų Karine misija. Vėliau nuolat gyveno Šveicarijoje (išskyrus 1925–1926 m., kai dar dirbo Lietuvos generaliniu konsulu Karaliaučiuje).

11. 1919 m. vasario 12 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro I. Paderewskio nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui dėl Lietuvos valstybės pripažinimo

In early January 1919, the Lithuanian Government led by M. Sleževičius sent a note from Kaunas to the Polish government in which they protested against the appointment of Polish emissaries in the Lithuanian territory. The Polish side answered to the note only after more than a month. In it I. Paderewski maintains that Poland recognises the right of Lithuanians for self-determination, however, disagrees with the Lithuanian government to the extent of the territorial claims. Despite the disagreements, Poland was determined to establish bilateral interstate relations immediately.

Atsakydama į 1919 m. sausio 11 d^{a)}. Lietuvos Vyriausybės notą*, Lenkijos Respublikos Vyriausybė turi garbės pranešti, kas vyksta: Lenkijos Vyriausybė visada laikėsi ir laikosi pozicijos pripažinti tautų apsisprendimo teisę. Konkrečiu atveju ji visiškai pripažįsta šią lietuvių tautos teisę. Bet atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos Vyriausybė kreipiasi vardu Lietuvos valstybės, kuri apima ne tik neabejotinai lietuvišką plotą, bet ir baltarusių bei lenkų gyvenamas žemes, o jie ne tik nesutiko būti prijungti prie Lietuvos valstybės, bet ne kartą daugelyje rezoliucijų ir deklaracijų prieš tai protestavo, Lenkijos Vyriausybė negali pripažinti tokios Lietuvos valstybės tokiomis sienomis, kokią norėtų matyti dabartinė Lietuvos Vyriausybė. Lenkijos Vyriausybė mano, kad sienų tarp galimos Lietuvos ir Lenkijos valstybių klausimas turi būti sureguliuotas laisvai pareikštos ginčytinų teritorijų gyventojų valios pagrindu, o tam greičiausiai pritaras Taikos kongresas.

Vis dėlto Lenkijos Vyriausybė viso to nelaiko kliūtimi jau dabar dėl daugybės bendrų interesų užmegzti tiesioginius draugiškus abiejų tautų atsakingų vadovybių santykius, priešingai, mano, kad tai suteiks galimybę susitarti ir pašalinti ne vieną kliūtį kelyje į abiejų šalių pageidaujamą taikų kaimynišką lenkų ir lietuvių tautų sugyvenimą.

Lenkijos Respublikos
užsienio reikalų ministras
I. Paderewskis¹
Departamento direktorius
prof. dr. L. Kolankowskis²

Sprawy..., p. 396–397.

*Dokumentas – tai mašinraščio kopija, 1934 m. perduota Centriniam archyvui. Dokumentą perdavusiųjų paaiškinimai:

1919 m. sausio 4 d. notoje Lietuvos Vyriausybė pirmiausia išdėstė iki tol vykusių derybų eigą, pasakui užprotestavo, jog Lenkijos Vyriausybė skiria lenkų komisarų, seniūnus ir kuria Lietuvoje ginkluotąsias pajėgas, kad paremtų savo pastangas, jeigu Lietuvos Valstybė ir jos gyventojai priešintųsi. Lietuvos Vyriausybė taip pat kategoriškai reikalauja nedelsiant atšaukti visus komisarų ir valdininkus, kuriuos Lenkijos Vyriausybė paskyrė Lietuvos teritorijoje, ir reikalauja, kad joks Lenkijos kariuomenės dalinys neižengtų į Lietuvą be išankstinio Lietuvos Vyriausybės sutikimo. Jeigu šie reikalavimai nebus įgyvendinti, Lietuvos Vyriausybė bus priversta žengti atitinkamus žingsnius.

Šią notą du Kauno Vyriausybės delegatai maždaug 1919 m. sausio 25 d. atvežė į Varšuvą, o vasario pradžioje įteikė užsienio reikalų ministrui, Užsienio reikalų ministerijos Lietuvos ir Baltarusijos departamento direktoriui prof. dr. L. Kolankowskiui, kartu ėjusiam Rytų žemių generalinio komisaro pareigas. Jis taip pat parengė ir 1919 m. vasario 12 d. kartu su tuometiniu Ministrų Tarybos Pirmininku ir užsienio reikalų ministru I. I. Paderewskiu pasirašė notą (atsakymą). Ji buvo įteikta delegatams iš Kauno maždaug vasario 15 d. Pirmosiomis 1919 m. kovo dienomis Lenkijos atsakymas buvo svarstytas Ministrų Tarybos posėdyje Kaune, o kovo 5 d. jam buvo skirtas įvadinis valstybinio dienraščio *Lietuva* straipsnis. Straipsnio išvada: Lenkijos nota atveria galimybes užmegzti tarpusavio santykius.

Minėtą dokumentą, o tiksliau, jo nuorašą, prof. L. Kolankowskis įteikė p.[onui] min.[istrui] Schaetzliui. Galimas daiktas, kad jo originalo išvis nėra aktuose.

Prieš atiduodamas peržiūrėjau
Skyriaus virš. pavad.

(–) Janas Wszelakis.

^{a)} Taip tekste. Turi būti „sausio 4 d.“.

¹ Paderevskis I. (Paderewski Ignacy Jan (1860–1941)) – lenkų visuomenės, kultūros ir politikos veikėjas, garsus pianistas ir kompozitorius. Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje narys 1917–1919 m., lenkų reikalų propagandininkas Vakaruose, pirmiausia JAV. Lenkijos Ministras Pirmininkas ir kartu užsienio reikalų ministras 1919 m. sausio 16 d.–gruodžio 14 d. Atstovavo Lenkijai Paryžiaus taikos konferencijoje. Aktyvus federalistinės valstybingumo idėjos šalininkas. Opozicijoje valdžiai po 1926 m. perversmo. Emigracinės Lenkijos Respublikos tautinės tarybos vadovas 1939–1940 m.

² Kolankovskis L. (Kolankowski Ludwik (1882–1956)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, istorikas. 1918–1923 m. Lenkijos užsienio reikalų ministerijoje užėmė sekcijos vadovo pareigas, vadovavo Rytų žemių departamentui. 1919 m. vasario 19 d. kartu buvo paskirtas ir Rytų žemių civilinės valdybos generaliniu komisaru (tiksliau – generaliniu civiliniu komisaru prie Rytų žemių karinės valdybos, įkurto 1919 m. vasario 8 d. Lenkijos kariuomenei veržiantis į Rytus; Rytų žemių civilinė valdyba atsirado tik su J. Osmołowskio paskyrimu, kuriam L. Kolankovskis pareigas perdavė 1919 m. gegužės 5 d.). Vėliau dirbo akademinį darbą, trumpai buvo Lenkijos senatorius.

12. 1919 m. vasario 16 d., Paryžius. – Lietuvos užsienio reikalų ministro A. Volde- maro nota Taikos konferencijos pirmininkui G. Clemenceau, prašanti leisti Lietu- vai lygiomis teisėmis su Lenkija dalyvauti konferencijoje

The composition of the Lithuanian delegation to work alongside the Paris Peace Conference was determined in February 1919. Approved by the Lithuanian government, the delegation in Paris had to obtain recognition of the Lithuanian state within the desired boundaries and receive help in the fight against the Bolsheviks. To achieve this objective, first it was essential to get permission to attend the Peace Conference. On 16 February, the head of the delegation A. Voldemaras sent a note to the Chairman of the Conference C. Clemenceau requesting permission for the Lithuanian delegation to participate. He argues that the Lithuanians have no less right to participate than the Polish delegates. In the note, A. Voldemaras introduces the leadership of the Conference to the current Lithuanian concerns. One of them is to ensure that Poland does not ill-treat the outcomes of the provoked armed collision between Germany and Poland during the Polish uprising in Poznan in the dispute with the Lithuanians.

Pone Pirmininke,

Laikinosios Lietuvos Vyriausybės vardu turiu garbės pateikti Jums apsvarstyti šiuos reikalus:

Taikos konferencija pradėjo savo darbą, joje nedalyvaujant Lietuvos delegatams, tuo tarpu Lenkijos atstovai yra minėtos Konferencijos nariai. Lenkų delegatų iš Minsko ir Vilniaus dalyvavimas Konferencijos darbe gali įteigti klaidingą mintį, kad Lenkijos siena jau yra nustatyta, o šie miestai yra Lenkijos teritorijos dalis. Lietuvos delegatų nedalyvavimas Kongrese neigiamai vertinamas visoje Lietuvoje ir kelia grėsmę, kad

pablogės lietuvių ir lenkų santykiai. Lietuvos padėtis Antantės atžvilgiu yra visiškai tokia pati, kaip ir Lenkijos. O juk šią Didžiosios Antantės galybės laiko valstybe sąjungininke.

Lietuva, kaip ir Lenkija, kovojo už Sąjungininkų reikalą Rytų fronte. Rusijos kariuomenei atidavė savo geriausią jaunimą. 1914 m. rugsėjo mėn. lietuvių pulkai pirmieji perėjo į Rytų Prūsiją, tuo prisidėdami atitolinant nuo Paryžiaus Vokietijos grėsmę. Rusijos kariuomenei pasitraukus, Lietuvai ketverius ilgus metus teko kentėti Vokietijos okupaciją.

Vakarų fronte lietuvių tauta pateikė daugybę iš Amerikos išsiųstų narsių kareivių. Taigi šiuo požiūriu nėra jokio skirtumo tarp Lenkijos ir Lietuvos. Yra vienintelis skirtumas, nes lenkai po paliaubų pasirašymo Poznanės krašte užpuolė Vokietiją. Šią akciją galima paaiškinti geografinė ir politinė Lenkijos padėtimi, kuri, palyginti su Lietuvos padėtimi, vis dėlto atrodo privilegijuota. Bet tuo momentu, kai Lenkija pradėjo savo operaciją prieš Vokietiją, Vakaruose karas jau buvo pasibaigęs. Taigi dėl atskiros Lenkijos akcijos negalima tos šalies vadinti Sąjungininke.

Vienintelė abejonė, dėl kurios galima prieštarauti nedelsiamam Lietuvos delegatų įleidimui į Konferenciją, yra teisinio pobūdžio. Sąjungininkai pareiškė, kad laisvos ir nepriklausomos Lenkijos valstybės atkūrimas yra vienas iš Pasaulinio karo tikslų; o dėl lietuvių tautos ateities dar nepateikė aiškaus atsakymo. Bet lietuviai mano, kad šis pažadas galioja ir jų tautai, kadangi Lietuva dėl savo senos kultūros pirmauja tarp pavergtų kraštų, kurių išlaisvinimą Sąjungininkai paskelbė vienu pagrindinių karo tikslų.

Maža to, Lietuvos atstovų įleidimo į Taikos konferenciją klausimas visiškai nepriklauso nuo būsimos mūsų valstybės padėties gretimų kraštų atžvilgiu. Iš Konferencijos sudėties aiškiai matoma, kad buvo rezervuotos vietos valstybių, esančių kitų valstybių dalimi, pavyzdžiui, Britanijos dominijų, delegatams.

Kita vertus, Lietuvos delegatų nedalyvavimas Konferencijoje negali būti grindžiamas, kaip Rusijos atstovų nedalyvavimas, krašto vidaus padėtimi. Dabartinę Lietuvos Vyriausybę aktyviai remia visi Lietuvos gyventojai, o lietuvių emigrantų iš Amerikos siunčiamų telegramų gausa įrodo, kad Laikinąją Lietuvos Vyriausybę remia ir Jungtinių Valstijų lietuviai.

Lietuvos delegacija tikisi, kad Jūs, Pone Pirmininke, malonėsite pateikti Taikos konferencijai svarstyti jų prašymą įleisti juos į Kongresą.

Šiame voke pridėdami įgaliojamieji raštai, kad aš esu įgaliotas atstovauti Lietuvai Taikos kongrese.

Prašyčiau priimti, Pone Pirmininke, mano didžią pagarbą.

[Ministrų] Tarybos Pirmininkas ir užsienio
reikalų ministras
Prof. A. Voldemaras

Sprawy..., p. 399–400.

13. 1919 m. kovo 24 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolas, kuriame reiškiamas lietuvių pasirengimas iš bolševikų valdymo atsiimti Vilnių

In March 1919, the position of the Lithuanian government was stabilising and strengthening and the Lithuanian armed forces and their supply were increasing. With the German help, Lithuanians managed to withdraw the Bolsheviks from part of the territory of Lithuania. The position of V. Kapsukas Soviet authorities began to weaken, and the government of Lithuania in Kaunas started to consider reclaiming Vilnius. Therefore, in the meeting of 24 March the Lithuanian government decided to ask the Germans for assistance in reclaiming Vilnius.

Ministerių Kabineto posėdis
24/III – 1919 metų.

Posėdžio pradžia 7 val. 10 min. Posėduje [!] dalyvauja Ministerio Pirmininko Pavaduotojas A. Stulginskis, Teisingumo Ministeris L. Noreika, Krašto Apsaugos Ministerijos Valdytojas A. Merkis, Susisiekimo Ministerijos Valdytojas J. Šimoliunas, Valstybės Kontrolės Valdytojas J. Zubrickis, Lietuvos Pasiuntinys Vokietijoje J. Šaulys, Finansų Ministerijos Valdytojas V. Petrusis.

Ministerio Pirmininko pavaduotojas A. Stulginskis pranešė apie šios dienos pasikalbėjimą su Generaliniu Vokiečių Valstybės Įgaliotiniu dr. Zimmerle.

Remiantis Ministerio Pirmininko Pavaduotojo A. Stulginskio pasikalbėjimu su Generaliniu Vokiečių Valstybės Įgaliotiniu Lietuvoje Zimmerle dar kartą nutarė kreiptis į Vokiečių Vyriausybę prašant karinės pagalbos Vilniaus paėmimui. Tame kreipimosi į V. Valstybę lenkų pavojus Lietuvai visai neminėtinas.

Remiantis tuo pačiu pasitarimu Ministerių Kabinetas nutarė keiptis į Vokiečių V-bę perleisti L. V bei tam tikrą skaičių grūdų Vilniaus išmaitinimui, nurodant, kad L. Valstybė greitai laiku neturės tinkamo skaičiaus duonos Vilniaus išmaitinimui.

Ministerių Kabinetas nutarė deleguoti V. T. narį dr. J. Alekną į Berlyną tartis su karine Vokiečių Vyriausybe Vilniaus paėmimo klausimu.

Ministerių Kabinetas nutarė laikyti sanitarijos skyriaus viršininką Krašto Apsaugos Ministerijos dr. Nagevičių nesančiu Valstybės Tarnyboj.

Išklausęs Krašto Apsaugos Ministerio pranešimo del arklių rekvizacijos klausimu, Ministerių Kabinetas nutarė tam klausimui

apsvarstyti pakviesti į Ministerių Kabineto posėdį Vyr. Tiek. Valdybos atstovą.

Ministerio Pirmininko Pavaduotojas^{a)}

Tadas Petkevičius^{b)}

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas.

LCVA, f. 923, ap. 1 b. 24, l. 157–157 a. p. Rankraštis

^{a)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

^{b)} Parašas – ranka.

14. 1919 m. kovo 24 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos sudaryta „Revendikacijų nota“

On 24 March 1919, the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference submitted a comprehensive memorandum with a detailed description of Lithuania's history and prospects of the nation's future. The document specified the borders of Lithuania and its geographical position and discussed the situation of minorities. The memorandum declared that Lithuania would neither become part of Russia again nor it would be connected to Poland by any links. The authors of the memorandum reasoned the reluctance to associate with Poland by providing facts about the forced Union of Lublin, capture of Lithuania-controlled territories, anarchy in the country, and attempts of the reborn Poland to invade Lithuania. Basically, it was an extended repetition of the fundamental provisions adopted at the meeting of the Lithuanian delegation on 12 March and substantiated Lithuania's general claims to the Peace conference. At the end of the memorandum they repeatedly requested to admit the Lithuanian delegation to the sessions of the Peace Conference.

LIETUVOS REIKALAVIMAI,

Lietuvos delegacijos pateikti

Jo Ekscelencijai Taikos konferencijos Pirmininkui Georges'ui Clemenceau.

Paryžius, 1919 m. kovo 24 d.

Nr. 526

Pone Pirmininke,

Turime garbės su šiuo raštu jums perduoti Lietuvos reikalavimų aprašą ir maloniai prašome pristatyti jį Taikos konferencijoje.

Reiškiu Jums, Pone Pirmininke, savo didžiausią pagarbą.

Lietuvos delegacijos
Taikos konferencijoje
Pirmininkas
(parašas) Prof. A. Voldemaras

Sekretorius
(parašas) P. Klimas¹

Lietuvos ir Lenkijos konfliktas. Vilniaus klausimas.

LIETUVIŲ REIKALAVIMAI

Kaskart, kai lietuvių tauta galėdavo laisvai išreikšti savo valią, ji vieningai reikalavo atkurti laisvą ir nepriklausomą Lietuvos valstybę, apimančią visus lietuvių gyvenamus kraštus, t. y. Vilniaus, Kauno, Gardino ir Suvalkų gubernijas, lietuviškąsias Rusijos Imperijai priklausiusios Kuršo gubernijos dalis ir lietuviškąją Rytų Prūsiją. Minėtos teritorijos plotas – apie 125 000 kvadratinių kilometrų, joje gyvena apie 6 milijonus žmonių. Ši teritorija apima kelis rajonus, gyvenamus baltarusių, kurie reiškia norą priklausyti Lietuvai ir matyti ją atsikūrusią kaip laisvą ir nepriklausomą valstybę; troškimą, kad Lietuva taptų nepriklausoma valstybe, pareiškė ir Lietuvos žydai, sudarantys apie 13 procentų krašto gyventojų.

Lietuvos reikalavimai, susiję su jos nepriklausomybe, grindžiami tokiais teigiamais argumentais:

I

1. Lietuvių tauta, Europos grupėje sudaranti nacionalinį vienetą, aiškiai apibrėžtą kilmės, kalbos ir kultūros požiūriu, šimtmečiais sugebėjo apginti nacionalinę ir politinę nepriklausomybę. Net ir po to, kai lietuvių valstybės suverenitetas buvo panaikintas, jie niekada nesiliovė reikalauti nepriklausomos Lietuvos atkūrimo.

2. Dabar šie reikalavimai, kurie yra tiksli visos tautos siekių išraiška, grindžiami ir tautų apsisprendimo teisės pripažinimu. Beje, Lietuva pasinaudojo šia teise, 1918 m. vasario 16 d. paskelbdama nepriklausomybę.

3. Nepriklausomos Lietuvos valstybės su anksčiau nurodytomis sienomis atkūrimas visiškai nesikerta su Rusijos – valstybės, į kurią Lietuva buvo inkorporuota iki Pasaulinio karo – gyvybiniais interesais.

a. Geografiniu požiūriu Lietuva yra aiškiai apibrėžta teritorija, kurią sudaro kelių upių baseinai, bet svarbiausias centras yra Nemunas (Memelis). Dar vienas šios iki Baltijos jūros nusidriekusios teritorijos pranašumas tas, kad ji neužkerta priegios prie jūros jokiai kitai tautai.

b. Ekonominiu požiūriu organiškų ryšių tarp Rusijos ir Lietuvos nėra.

c. Kariniu požiūriu nepriklausoma Lietuva sudaro užtvarą tarp Rusijos ir Vokietijos, todėl galėtų prisidėti prie taikos palaikymo Rytų Europoje.

II

Su Lietuvos valstybės nepriklausomybe susiję reikalavimai grindžiami ir neigiamais argumentais, visų pirma lietuvių tautos nenoru vėl būti Rusijos valdžioje arba užmegzti ypatingą politinį ryšį su Lenkija.

Tokia laikysena Rusijos atžvilgiu paaiškinama toliau išdėstytais priežastimis:

1. Savo dominavimo laikotarpiu, prasidėjusiu XVIII a. pabaigoje, taigi užtrukusiu daugiau kaip šimtą metų, Rusija toli gražu netarnavo Lietuvos interesams, stengėsi sistemingai griauti šio krašto kultūrą ir gerovę, jo raidą stabdydama tautinių aspiracijų, kalbos ir religijos persekiojimu bei ekonominio gyvenimo varžymu.

2. Privertusi Lietuvą iškęsti šiuos sunkius išbandymus, Rusija pasirodė nesugebanti jos apginti nuo Vokietijos invazijos. Išvesdama savo karines pajėgas, ji nuniokojo Lietuvos teritoriją ir paliko ją kęsti sunkią Vokietijos okupaciją.

3. Iš Rusijos Lietuvą užplūdo bolševikų anarchija, kurios skverbimasis rodo siekį plėstis ir dominuoti nepaisant jokių teritorinių sienų.

O dėl Lenkijos, tai priežastys, dėl kurių lietuvių tauta atsikrato užmegzti ypatingą politinį ryšį su ta šalimi, yra šios:

1. Lietuvos valstybės istorijoje Lenkija visuomet veikė kaip išnaudotojas, nuolat siekianti gauti naudos iš rytinės kaimynės patiriamų sunkumų. Pvz., siekdama priversti Lietuvą sudaryti Liublino^{a)} uniją (1569), Lenkija aneksavo nemažai lietuviškų teritorijų.

2. Dėl politinės sąjungos su Lenkija Lietuvoje įsigalėjo privilegijuotų ir valdančiųjų klasių primesta savivalės ir anarchijos santvarka, o ji lėmė ir vienos, ir kitos valstybės pražūtį.

3. Prieš atsikovodama savo pačios laisvę, besiformuojanti naujoji Lenkija jau rodo turinti agresyvių polinkių Lietuvos ir kitų kaimynių atžvilgiu. Jeigu ši aneksinė Lenkijos politika Lietuvos atžvilgiu būtų įgyvendinta, ji sukeltų komplikacijų, galinčių virsti nelaime ir vienai, ir kitai šaliai.

Prie anksčiau išdėstytų priežasčių reikia pridurti, kad politinis junginys tiek su Rusija, tiek su Lenkija taptų rimta kliūtimi įgyvendinti karščiausiems lietuvių tautos troškimams: sujungti abi Lietuvos dalis – rusiškąją ir prūsiškąją. Kadangi pastaroji ribojasi su jūra, lietuvių tautos požiūriu ji yra ypač svarbi. O Prūsijos lietuviai, tvirtai pasiryžę atsiskirti nuo Vokietijos ir prisijungti prie nepriklausomos Lietuvos, niekuomet nesutiktų tapti dalimi tokios Lietuvos valstybės, kuri būtų prieš savo valią prijungta prie Rusijos arba Lenkijos.

III

Laisva ir nepriklausoma Lietuvos valstybė gali gyvuoti ir klestėti turėdama anksčiau nurodytas sienas ir nesijungdama su kaimyninėmis valstybėmis. Pasisakant prieš Lietuvos nepriklausomybę dažnai remiamasi grynai karinio pobūdžio teiginiu, kad nepriklausoma Lietuva būtų bejėgė atsispirti kaimyninių valstybių puolimui, bet jis savaime paneigiamas, jei pasvarstoma, kad ta pati pastaba galėtų būti taikoma bet kuriai

kitai valstybei, netgi pačiai galingiausiai. Mūsų laikais karinio saugumo garantija yra ne valstybės dydis, o Tautų Lygos organizacija.

O dėl vidaus struktūros, tai lietuvių tauta turi daugiau nei pakankamai materialinių ir moralinių išteklių. Niekas taip nepatvirtina lietuvių tautos organizacinių gebėjimų kaip faktas, kad jai pavyko sukurti galingą Lietuvos valstybę, kuri šimtmečius gebėjo stabdyti germanų ekspansiją į Rytus, apsaugoti Europos civilizaciją nuo totorių antplūdžio ir užtikrinti skirtingų jos teritorijoje gyvenančių mažumų gerovę. Organizuotumas, persmelktas stipraus patriotizmo, reiškiasi ir dabartinėje kovoje su bolševikais, kuri vyksta ypač sudėtingomis sąlygomis jaunai Lietuvos kariuomenei ir visai žiaurius karo išbandymus patyrusiai šaliai.

Remdamasi ką tik išdėstytais duomenimis, Lietuvos delegacija prašo Taikos konferencijos pripažinti Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir priimti Lietuvos delegatus dalyvauti Konferencijoje. Be to, būdama įsitikinusi, kad tik Tautų Lyga gali užtikrinti taiką, laisvę ir tautų apsisprendimo teisę, Lietuva tikisi įstoti į šią Lygą, kai tik ji bus sukurta. Delegacijos nuomone, taip pat pageidautina, kad Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas būtų kuo mažiau atidėliojamas, nes tai pirmą kartą svarbos klausimas šaliai kuriant savo ekonominę, finansinę ir karinę struktūrą.

Conflit..., 3, p. 5–8.

^{a)} Prancūziškame tekste kažkodėl neteisingai nurodyta „Dublino“.

¹ Klimas Petras (1891–1969) – lietuvių teisininkas, istorikas, diplomatas. I-ojo pasaulinio karo metais aktyviai dalyvavo lietuvių organizacinėje veikloje Vilniuje. Lietuvos Valstybės Tarybos narys, Vasario 16-osios akto signataras. Bendradarbiavo spaudoje, buvo faktinis Lietuvos *aido* redaktorius. 1919–1923 m. dirbo Užsienio reikalų ministerijoje įvairiose pareigose: viceministru, ministerijos valdytoju; VI Vyriausybėje po J. Purickio pasitraukimo 1921 m. gruodžio pab. trumpai buvo faktiškasis ministras. Vėliau darbuosi kaip pasiuntinys Italijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Liuksemburge. II-ojo pasaulinio karo metais persekiotas nacių, vėliau sovietų valdžios.

15. 1919 m. balandžio 5 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota Konferencijos pirmininkui G. Clemenceau dėl bendradarbiavimo su lenkais kovoje su bolševizmu, kartu prašant garantijų ir apsaugos nuo agresyvių lenkų kėslų

In February–March 1919, Polish military were footholding territories neighbouring ethnic Lithuanian lands, activating their movement in Grodno area and asserting calls for Vilnius. On 5 April, the Lithuanian delegation to the Peace Conference delivered a note to the Chairman of the Conference C. Clemenceau. The document stresses that Lithuania will regard the Polish military activities as aggression. Even though Lithuanians do not rule out the possibility of an alliance with the Poles in the fight against the Bolsheviks, they demand that Poland previously recognise Lithuania in the defined territories with its capital Vilnius. As stated in the note, this conditions the cooperation.

Lietuvos delegacija prie
Taikos konferencijos

Kopija

Paryžius. 1919 m. balandžio 5 d.

^{a)}N 14 (o)^{a)}

Jo Ekscelencijai
P. Clemenceau, Taikos konferencijos pirmininkui

Paryžius

Pone Pirmininke,

Neturėdami įgaliojimo dalyvauti Taikos konferencijos darbe net klausimais, kurie liečia Lietuvą, mes, Laikinosios Lietuvos Vyriausybės delegatai, privalantys ginti Lietuvos valstybės interesus Taikos konferencijoje, esame priversti sekti Taikos konferencijos darbą iš laikraščių informacijos. Taip mes sužinojome:

I. Kad Vokietijos Vyriausybė pasiūlė leisti Hallerio¹ lenkų armijai išsilaiپinti ne Dancige^{b)}, bet Königsberge^{c)}, Memelyje^{d)} arba Liepojoje, neva tam, kad būtų išvengta lenkų ir vokiečių susidūrimo, kurį gali sukelti lenkų kariuomenės išsilaiپinimas Dancige.

II. Kad sąjunginės valstybės pradėjo debatus vieningo fronto prieš bolševikus Rytuose sudarymo klausimu.

Šie abu klausimai tiesiogiai liečia mūsų šalies interesus, dėl to, kad, pirmuoju atveju, lenkų kariuomenės, išsilaiپinusios Königsberge, Memelyje arba Liepojoje, žygis galėtų vykti per Lietuvą; ir, antruoju, fronto prieš bolševikus sudarymas dėl geografinės padėties, pirma, iškelia Lietuvos fronto klausimą, nes Lietuvos teritorija (Kauno, Vilniaus, Gardino, Suvalkų gubernijos, dalis Kuršo ir Prūsijos) gina prieigą prie Lenkijos, antra, klausimą dėl galimybės veikti jungtinėmis lenkų ir lietuvių pajėgomis. Spėdami, kad šių abiejų uždavinių sprendimas gali turėti didelę reikšmę būsimajai gimstančiai Lietuvos valstybei, mes manome, kad dėl taikos interesų ir teisingų tarptautinių santykių nustatymo būtina atkreipti dėmesį į šiuos faktus, kurie yra tokie svarbūs, jog diskutuojant šiais klausimais į juos privalu atsižvelgti, nes šie klausimai liečia Lietuvos ir Lenkijos santykius.

1. Lenkijos Vyriausybė ir dabartinė lenkų vadovybė rodo, kad ji siekia aneksijos arba bent jau Lietuvos teritorijos prijungimo prie Lenkijos, nepaisant to, kad lietuvių tauta tvirtai nusiteikusi nesutikti su jokia atskira sąjunga su Lenkija.

Norint suprasti lenkų politikos vadeivų ketinimus Lietuvos atžvilgiu, pakanka perskaityti pono Dmowskio², lenkų delegacijos Taikos konferencijoje pirmininko, kalbas (*New York Times*) ir Ministrų Tarybos Pirmininko pono Paderewskio straipsnius, paskelbtus *World Word* (1918), arba pastarojo interviu su Johnu Bassu *American Mission* š. m. kovo 13 d. Varšuvoje.

2. Lenkų spaudos sąjunga veda panašią propagandą, kurios tikslas įrodyti, kad Lietuvos kariuomenė neegzistuoja, arba bent jau tai, „kad ši tauta susijusi su Lenkija tokiais šventais saitais, jog jie negali būti nutraukti“. Lenkai išspausdino daug brošiūrų

ir žemėlapių, kuriuose Lietuvos praeitis ir dabartis pateikta neteisingai, siekiant to paties tikslo – įvesti lenkų hegemoniją Lietuvoje.

3. Galiausiai lenkų karinė vadovybė, Halleris ir Piłsudskis, patys pareiškė, kad Vilniaus užėmimas ir aneksija yra vienas pagrindinių jų veiksmų tikslų.

4. Atsižvelgiant į išdėstytus faktus, lietuviai turi rimtų priešasčių nuogaštai dėl lenkų kariuomenės veiksmų komplikacijų tuo atveju, jeigu Sąjungininkės valstybės nesuteiks garantijų, darančių šios kariuomenės agresyvius veiksmus prieš Lietuvą negalimus, spręsdamos tiek šios kariuomenės išsiuntimo klausimą, tiek klausimą dėl galimybės veikti lenkų ir lietuvių jungtinėmis pajėgomis suformavus vieningą frontą. Be šių garantijų Lietuvos Vyriausybė ir tauta lenkų kariuomenės pasirodymą Lietuvos teritorijoje vertins kaip priešą įsiveržimą, turintį tikslą pastatyti pasauli prieš įvykusį faktą, kuris yra palankus lenkų politikos vadeivų aneksiniams siekiams. Panašiai jau buvo įvykę, kai lenkų kariuomenė bandė užimti kai kurias Gardino gubernijos dalis.

Komplikacijos būtų dar sunkesnės dėl to, kad įvykiai, kurie jas būtų sukėlę, galėtų šiek tiek atrodyti sankcionuoti Sąjungininkų, jeigu pastarieji neužkirstų kelio priešiškiems lenkų veiksams Lietuvoje.

Nenorėdami ieškoti būdų pakeisti šią padėtį, Sąjungininkai savo priešams, ypač vokiečiams, suteiktą galimybę plėtoti antisąjunginę propagandą. Šios vidinės komplikacijos taptų itin pražūtingos, ypač tuo momentu, kai Lietuvos visuomenė ir jauna Lietuvos kariuomenė turi sutelkti visas savo jėgas kovai su bolševikais ir už savo tėvynės nepriklausomybę.

Atsižvelgiant į šiuos faktus neįmanoma išspręsti klausimo dėl lenkų ir lietuvių bendrų veiksmų prieš bolševikus, taip pat dėl lenkų kariuomenės gabenimo per Lietuvą, kol nebus išspręsti šie klausimai:

1. Dėl Lietuvos valstybės, Vilniaus, Kauno, Gardino, Suvalkų gubernijų, dalies Kuršo gubernijos ir Prūsijos ribose, nepriklausomybės pripažinimo iš Sąjungininkių valstybių.

2. Dėl paramos Lietuvos valstybei, kuri jau pradėjo organizuotą kovą su bolševikais.

Tik Lietuvos valstybės nepriklausomybės pripažinimas galėtų lietuvių tautai suteikti garantiją prieš naują grėsmę jos laisvei ir nepriklausomybei, taip pat palaikyti šalyje pasiaukojimo ir organizuotumo dvasią.

Antra esminė sąlyga galimybei sutelkti jėgas ir sukurti taikius santykius – tai Lenkijos Vyriausybės oficialus ir viešas (prieš visą tautą) atsisakymas bet kokių agresyvių siekių Lietuvos atžvilgiu ir taip pat oficialus Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas.

Pone Pirmininke, leiskite pareikšti mūsų didžią pagarbą

Lietuvos delegacijos Taikos konferencijoje Pirmininkas

Sekretorius
(parašai)^{e)}.

a)-a) Pastaba kita rašysena, pieštuku.

b) Dabar Gdanskas.

c) Karaliaučiuje.

d) Dabar Klaipėda.

e) Nėra pasirašiusiųjų pavardžių.

¹ Haleris J. (Haller de Hallenburg Józef Władysław (1873–1960)) – lenkų kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš austrų kordone buvusios Lenkijos dalies. Lenkų legionų vienas iš organizatorių 1914 m., II brigados vadas nuo 1916 m.; savo pajėgas 1918 m. vasarį sujungė su rusų fronto pusėje buvusiu II lenkų korpusu, faktiškai tapdamas jo vadu. Vokiečiams ši korpusą likvidavus 1918 m. vasarą per Murmanską atvyko į Prancūziją, kur Lenkų tautinio komiteto iniciatyva buvo paskirtas Prancūzijoje organizuojamos lenkų armijos vyriausiuoju vadu. Ją subūręs ir aprūpinęs iš Prancūzijos ištekliais, 1919 m. balandžio 21 d. išsikėlė Lenkijoje, gavo generolo laipsnį. Vadovavo Galicijos, Pietvakarių, Pietų, Pamario frontams. 1920 m. vasarą – savanorių armijos generalinis inspektorius, Valstybės gynimo tarybos narys. Paskui ligi 1920 m. spalio vadovavo Šiaurės rytų fronto kariuomenei. Po 1926 m. perversmo, kaip J. Piłsudskio politinis priešininkas, išleistas į atsargą, dalyvavo politinėje opozicijos veikloje.

² Dmowski R. (Dmowski Roman (1864–1939)) – vienas žymiausių XX a. I pusės lenkų visuomenės ir politikos veikėjų, tautinių demokratų (endekų) srovės lyderis, publicistas. Vienas pagrindinių lenkų nacionalizmo ideologų. 1907–1909 m. Rusijos Dūmos atstovas, Lenkų frakcijos joje vadovas. I-ojo pasaulinio karo metais – antivokiškos orientacijos ideologas. Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje vadovas 1917–1919 m., Lenkijos delegatas Taikos konferencijoje, teritorinių reikalavimų formuluotojas. Lenkijos Seimo narys 1919–1922 m. Pagrindinis politinis J. Piłsudskio stovyklos priešininkas.

16. 1919 m. balandžio 8 d., Varšuva. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio laiškas patikėtiniui L. Wasilewskui¹ į Paryžių dėl politikos Lietuvos atžvilgiu, kuriame reiškiamos kertinės J. Piłsudskio nuostatos

Considering the upcoming military operation to take over Vilnius, in his letter to his trustee L. Wasilewski on 8 April J. Piłsudski wrote that he would exert pressure on Lithuanians to join the alliance with Poland.

Mano Brangusis,

Tavo laišką gavau ir esu Tau labai dėkingas už įdomias žinias mane dabar ypač dominančiu klausimu. Manau, kad artimiausiu laiku galėsiu truputį praverti duris politikai, susijusiai su Lietuva ir Baltarusija*. Žinai mano pažiūras šiuo klausimu, pagrįstas tuo, kad nenoriu būti nei imperialistas, nei federalistas, kol negaliu kalbėti apie šiuos reikalus nors kiek rimčiau – net ir su revolveriu kišenėje. Bet matydamas, kad Viešpaties pasaulyje, regis, pradeda nugalėti plepalai apie žmonių ir tautų brolybę ir amerikiečių doktrinėlės, imu pritarti federalistams. Kai čia buvo Antantės atstovai, taip išūžiau ausis Anglijos atstovui**² apie lietuvių reikalus, kad jeigu jis turės įtakos šiam reikalui, ši įtaka turėtų būti mums naudinga ir neprieštarautų mūsų pakraščių išvadavimui nuo bolševikų. Bet jis atkreipė dėmesį, kad sunkiausia bus įveikti lietuvius. Manau, kad geriausia lietuvių spaudimo priemonė, neskaitant mūsų judėjimo pirmyn,

būtų spausti juos per latvius. Jeigu latviai įstotų į kokią nors federaciją, neišsivaizduoju, kad lietuviai pajėgtų atsispirti dvigubam spaudimui. Darau prielaidą, kad ir Amerika, ir Anglija dabar būtų linkusios patvirtinti tokį paktą, o Liepoją ir Rygą lengvai gautume kaip kompensaciją už ginčytiną Gdanską. Todėl pirmiausia spausk latvius arba per estus, arba tiesiogiai. Neturėdamas vilčių, kad reikalas su lietuviais greitai būtų tiesiogiai sutvarkytas kaip pageidaujame, manau, kad mūsų uždaviniui išspręsti pirmiausia reikia, kad idėjai pritarėtų latviai. Norėčiau, kad kuo dažniau kalbėtum apie tai su Paderewskiu, kuris yra aršus federalistas, bet palyginti silpno charakterio žmogus, pasiduodantis įtakoms, ir labai bijau, kad įvairūs niekšai imperialistai dažnai gali jį išvesti iš erškėčiuoto kelio, vedančio į federalistinį rojų. Taigi būtų gerai, kad kalbėdamasis palaikytum jo dorovę.

O dėl estų, tai nors šitai netelpa į puikaus paveikslo, kurį stengiausi piešti garbingajam serui Howardui, rėmus, to visiškai nelaikau kliūtimi. Ir apskritai, kuo daugiau, tuo geriau. Tuo patraukliau tai atrodys mūsų mylimiems gentainiams, kurių pasipriešinimą ir imperialistines užgaidas teks įveikti, tuo labiau kad gerbiami estai taip ilgisi lenkų, kurių turbūt nepažįsta, kad pasirenge patys propaguoti federacijos su mumis idėją.

Šis reikalas, kartoju, man jau turi praktinę reikšmę ir todėl labai Tavęs prašau padvigubinti energiją ta kryptimi. Dabar nuoširdžiai apkabinu.

Tavo Ziuk

Sprawy..., p. 407–408.

* Tai jau yra žygio į Vilnių paskelbimas. Balandžio 4 d. laiške Paryžiuje esančiam Premjerui Paderewskiu tą pačią dieną Piłsudskis tarp kita ko rašė: „Iki šiol iš Paryžiaus negavau jokios telegramos, kuri mane sulaikytų nuo Jums žinomų mano sprendimų, todėl, kai Jūs gausite mano laišką, operacijos jau bus pradėtos (turima galvoje Vilniaus paėmimo operacija – sud. past.). Jos dar bus tokioje stadijoje, kad, kol tikslas bus pasiektas, turi būti laikomos visiškai paslaptėje.“ W. Sukiennicki, „*Mademoiselle Piłsudskiego*“, *Zeszyty Historyczne*, 1963, nr. 3, p. 82.

** Turimas mintyje seras Esme Howardas.

¹ Vasilevskis L. (Wasilewski Leon (1870–1936)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, publicistas, istorikas, diplomatas. Lenkų socialistų partijos (PPS) narys nuo 1896 m. Karinės organizacijos (POW) narys 1917–1918 m. Artimas J. Piłsudskio bendražygis. Užsienio reikalų ministras I (J. Moraczewskio) Vyriausybėje 1918–1919 m. Nuo J. Piłsudskio stovyklos 1919 m. deleguotas į Lenkų tautinį komitetą Paryžiuje. 1919–1920 m. Lenkijos užsienio reikalų ministerijos įgaliotinis Vilniuje (faktiškai J. Piłsudskio patikėtinis). Paskui – pasiuntinys Estijoje, Lenkijos delegacijos taikos deryboms su sovietais Rygoje vadovo pavaduotojas. 1921–1924 m. – Lenkijos ir Sovietų sienų komisijos vadovas. Vėliau dalyvavo komisijos, tyrusios tautinių mažumų būklę Lenkijoje, veikloje.

² Hovardas E. (Howard Esme William, Lord of Penrith (1863–1939)) – britų diplomatas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą dirbo D. Britanijos atstovybėse Romoje, Berlyne, Kretos saloje, Berne. Nuo 1913 m. rezidavo Stokholme. 1919 m. dalyvavo Paryžiaus taikos konferencijos darbe. 1919 m. vasarį–balandį Lenkijoje dirbusios Sąjungininkų komisijos sienų klausimams (*Commission Interallie de Pologne*), vadovaujamos prancūzo J. Noulensio, narys. 1919 m. gegužę prie Taikos konferencijos sudarytos Baltijos reikalų komisijos vadovas, iš esmės palankus Lietuvos siekiams. 1924–1930 m. D. Britanijos ambasadorius Vašingtone.

17. 1919 m. balandžio 8 d., Paryžius. – Iš Sąjungininkų valstybių komisijos Lenkijoje, svarsčiusios jos sienų klausimus, posėdžio Nr. 43 protokolo, kuriame išdėstytas sienos su Lietuva aspektas

Among the many committees working in the Paris Peace Conference and dealing with separate peace talks issues, different positions of French and British delegates on the matters of Eastern European nations became apparent. In the meeting of such a committee headed by the French national J. Noulens on 8 April, they undertook to grant Poland a significant part of the territories in the east which, in J. Noulens opinion, inhabited nationally idle people in a sparsely populated area. From the Minutes of the meeting it is obvious that the French supported Poland while Britain insisted to take into account other people's interests and to act more subtly. The Italians were inclined to support the French, and the Americans backed the British.

Rytinių Lenkijos sienų nagrinėjimas žemėlapyje

Nubraižyta daugybė planų: rožine linija pažymėtas p. Noulens¹ projektas, violetine linija atibojamos teritorijos, kurias seras Esme Howardas laiko neginčijamai lenkiškomis, dėl žalios linijos bus galima diskutuoti, geltona linija pažymėti Varšuvos užsienio reikalų ministerijos reikalavimai².

P. N o u l e n s a s mano, kad galima pažymėti liniją už sero Esme Howardo violetinės linijos*. Teritorijos, kurios taip būtų pripažintos Lenkijai, yra mažai apgyvendintos, o gyventojų tautinė savimonė aiškiai neišreikšta. Labai greitai daugėjant lenkų gyventojų, šie rajonai greitai bus apgyvendinti ir kolonizuoti. Viso šio dabar neproduktyvaus krašto padėti galima pakeisti didelėmis pastangomis dirbant žemę. Tada būtų turima daug žemės ir būtų galima išspręsti argarinį klausimą.

S e r a s E s m e H o w a r d a s mano, kad, nepaisant šių argumentų, Konferencija iškart nepriskirs šio rajono Lenkijai, kadangi jame gyvena ne tik lenkai.

D r. L o r d a s³ pritaria šiai nuomonei. Mano, kad sprendžiant šį klausimą bus laukiama, kol bus suformuota Rusijos Vyriausybė. Lenkija gautų Tautų Sąjungos įgaliojimus laikinai administruoti kraštą, kad jis nebūtų paliktas bolševikų rankose.

G e n. R o m e i⁴ norėtų, kad klausimas būtų išspręstas tuoj pat, tiesiog paprastai jį pripažįstant Lenkijai.

S e r a s E s m e H o w a r d a s atkreipia dėmesį, kad Piłsudskis nenori nedelsiant pripažinti rajonų, kur yra ukrainiečių.

D r. L o r d a s sako, kad siūlomas sprendimas yra nužymėti laikiną sieną, į rytus nuo kurios paliktų ginčytinas ruožas. Ten būtų išsiųsta tyrimo komisija, kad surinktų gyventojų pageidavimus. Lenkija gautų įgaliojimus laikinai valdyti šį ruožą.

P. M o n t a g n a⁵ nėra laikino režimo šalininkas.

P. N o u l e n s a s atkreipia dėmesį, kad ypač nepageidaujama būtų atgrasinti lenkus nuo būtinų darbų atlikimo siekiant rajone įdirbti žemę, nes tada milžiniški plotai liktų neproduktyvūs.

Lietuvos sienos

P. N o u l e n s a s mano, kad kalbant apie Lietuvos reikalus būtina pranešti Kongresui apie vokiečių okupacijos laikais sudarytą žemėlapi^{**}, kuriame nepaisant to pateikiama gerokai didesnė lenkų gyventojų proporcija, negu kitose statistikose.

D r. L o r d a s sako, kad tame žemėlapyje pateikti duomenys yra ginčytini, nes lenkų tarnautojai jį parengė tada, kai dalis lietuvių gyventojų buvo emigravusi^{***}.

Sprawy..., p. 409–410.

^{*} Ja Lenkijai buvo atiduodama Pietų Suvalkija, o Lietuva turėjo gauti didelę Švenčionių apskrities dalį ir Breslaujos apskritį, dėl ko taptų neįmanoma bendra Latvijos ir Lenkijos siena.

^{**} Kalbama apie Oberosto surengtą gyventojų surašymą, kuriame dirbo poznaniečiai. Plg. *Polish Commission of Works Preparatory to the Peace Conference*, Paris 1919, skyrius „The Eastern Borders of Poland“.

^{***} Dalis gyventojų buvo mobilizuota į caro armiją arba evakavosi su besitraukiančia kariuomene 1915 m.

¹ Nulensas Ž. (Noulens Joseph (1864–1939)) – Prancūzijos visuomenės ir politikos veikėjas. Parlamentas 1902–1919 m. Gynybos ministras 1913–1914 m., finansų ministras 1914–1915 m. Prancūzijos ambasadorius Petrograde 1917–1918 m., paskui – atstovas Murmanske. 1919 m. vasarį–balandį Lenkijoje dirbusios Sąjungininkų komisijos sienų klausimams spręsti vadovas. Vėliau dar ėjo Prancūzijos žemės ūkio ministro pareigas, senatorius 1920–1924 m.

² Žemėlapis prie dokumento neprisidėtas.

³ Lordas R. (Lord Robert Howard (1885–1954)) – JAV mokslininkas istorikas. Po studijų Harvardo universitete pasiliko jame dėstytojauti, stažavosi Europoje. Specializavosi Rytų Europos šalių istorijoje. Nuo 1918 m. balandžio pakviestas vadovauti JAV Vyriausybės suburtos *The Inquiry* (Tyrimų) komisijos Rytų Europos studijų grupei. Dalyvavo skirtingų komisijų prie Paryžiaus taikos konferencijos (Vokietijos rytinės sienos, Lenkų ir ukrainiečių paliaubų) veikloje. Pasižymėjo palankumu lenkams. 1921 m. stažavosi Lvovo universitete. Vėliau JAV studijavo katalikų seminarijoje, tapo dvasininku, kartu tęsė mokslinę karjerą.

⁴ Romei Loughena D. (Romei Loughena Giovanni Girolamo (1865–1944)) – Italijos kariškis ir politikas. 1911–1912 m. dalyvavo italų ir turkų kovose, paskui – I-ajame pasauliniame kare. Generolas nuo 1916 m. Italijos karinis ekspertas Paryžiaus taikos konferencijos darbuose. Italijos misijos Lenkijoje vadovas 1919 m. lapkritį–1922 m. gruodį. Italijos senatorius nuo 1933 m.; Senato Finansų komisijos narys. Senato vicepirmininkas 1939–1944 m.

⁵ Montagna D. (Montagna Giulio Cezare (1874–1953)) – Italijos diplomatas ir politikas. Dalyvavo Italijos delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje veikloje. Pasiuntinys Graikijoje 1923 m. Vėliau rūpinosi Italijos tarptautiniais ekonominiais ryšiais, jos santykiais su Norvegija. Italijos senatorius 1939–1943 m., Senato komisijos, besirūpinusios ekonominių korporacijų ir autarchijos reikalais, narys ir sekretorius.

18. 1919 m. balandžio 10 d., Paryžius. – Lenkijos reikalų komisijos prie Paryžiaus taikos konferencijos pirmininko J. Cambono raštas Sąjungininkų šalių Aukščiausiam Tarybai, informuojantis apie ketinimą išklausti Lietuvos atstovus Komisijos posėdyje

As the Polish military activity became more evident in the Bialystok–Grodno region, on 10 April the French diplomat Jules Cambon, the chairman of the committee formed during the Peace Conference to deal with Polish matters, notified the Supreme Council of the Peace Conference about his intention to hear opinions of both the Polish and Lithuanian delegations on the matter of Polish-Lithuanian relations.

Kovo 12 d. notoje Lenkų reikalų komisija turėjo garbės kreiptis į Taikos konferencijos Aukščiausiąją Tarybą, kad gautų įgaliojimus išklausti įvairių Rusijos ribose esančių tautybių delegatus – latvius, ukrainiečius ir lietuvius.

Kadangi į šią notą nebuvo atsakyta, o Komisija mano, kad būtų naudinga kuo greičiau išklausti Lietuvos delegatus, ir tam, kad jie galėtų pareikšti savo požiūrį į Lenkijos šiaurės rytų sienų apibrėžimą, ir tam, kad įsitikintume, kokia dabar yra lietuvių ir lenkų padėtis Gardino ir Vilniaus rajone, esu įpareigotas pranešti Aukščiausiajai Tarybai, kad Lenkų reikalų komisija ketina kviešti Lietuvos delegatus į vieną iš artimiausių posėdžių, jeigu negaus kitokių instrukcijų.

Jules'is Cambonas¹

Sprawy..., p. 410.

¹Kambonas Ž. (Cambon Jules Martin (1845–1935)) – Prancūzijos diplomatas ir politikas. Ambasadorius Madride 1902–1907 m., Berlyne – 1907–1914 m. Užsienio reikalų ministerijos generalinis sekretorius 1915–1919 m. G. Clemenceau patarėjas prancūzų ir vokiečių derybose. 1919 m. Prancūzijos delegacijos narys Taikos konferencijoje, Lenkijos reikalų komisijos vadovas. 1919–1920 m. vadovavo Ambasadorių konferencijai, o 1920–1922 m. – Ambasadorių tarybai.

19. 1919 m. balandžio 13 d., Paryžius. – Slapta Lenkijos atstovo D. Britanijoje T. Filipowicziaus informacija premjerui I. Paderewskiui dėl D. Britanijos požiūrio į Lenkijos ir Lietuvos federaciją

In the Paris Peace Conference, the British delegates took the position to oppose Poland's expansion to the east. More than the French representatives, they were willing to take on interests of the Russian 'whites'. The document reveals the Polish diplomats' opinion and their perception that the British position is the main obstacle to the realisation of the Endecja programme.

I. Londono *F[oreign] O[ffice]* nepalankiai vertinamas planas įkurti Didžiąją Lenkiją (Dmowskio žemėlapis¹). Ten suvokiama Lenkijos valstybė apsiriboja etnine Lenkija. Tokia Lenkija – mums ten sakė – vėliau galėtų sudaryti federaciją su Lietuva, netgi su Latvija. Lietuva turi gauti sostinę Vilnių. O Baltarusija vis dėlto yra *White Russia*, taigi Rusija čia turi pirmumo teisę, kaip į savo etninę teritoriją. O Volynė ir Rytų Galicija greičiau turėtų atitekti Ukrainai, ne Lenkijai. Toks FO vyraujančių pažiūrų turinys...*

P a s t a b o s

1. Požiūris į Lenkijos santykių su Lietuva pobūdį yra taip stipriai išsakinijęs, kad neįmanoma jo pakeisti įtikinėjimo būdu. Bet laikaisi nuomonės, kad mainais už Lie-

tuvos valstybingumą pripažįstančią deklaraciją galėtume gauti Anglijos pažadą remti Lietuvos federaciją su Lenkija. Dar susidariau įspūdį, kad analogiška deklaracija dėl Baltarusijos labai padėtų šalinti sunkumus, kokius lenkų siekiams į Rytus kelia oficiali Anglijos politika, gerbianti Rusijos jautrumą Baltarusijai. Apskritai, liečiant kokius nors klausimus į rytus nuo Bugo, reikia turėti mintyje, kad Anglija oficialiai tebelaiiko Rusiją savo sąjungininke, o bolševizmą – trumpu pereinamuoju epizodu...

Tytusas Filipowiczius²

Sprawy..., p. 410–411.

* Praleistuose II–V punktuose aptariamas parlamentarų, spaudos ir Anglijos viešosios nuomonės požiūris šiuo klausimu ir Japonijos susidomėjimas Lenkija.

¹ Žemėlapis prie dokumento neprisidėtas.

² Filipovičius T. (Filipowicz Tytus (1873–1953)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą – vienas iš Lenkų socialistų partijos (PPS) vadovų, artimas J. Piłsudskiui. Užsienio reikalų viceministras I Vyriausybėje (J. Moraczewskio pavaduotojas). Lenkijos atstovas Gruzijoje 1919–1921 m., vėliau pasiuntinybės Paryžiuje patarėjas. Paskui dar dirbo Maskvoje, Helsinkyje, Briuselyje. Lenkijos ambasadorius Vašingtone 1929–1932 m.

20. 1919 m. balandžio 14 d., Kaunas. – Iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolo, kuriame atsispindi svarstyti bendros su lenkais kovos prieš bolševikus, Vilniaus atsiėmimo ir teritorinio atsiribojimo veiksmų su bolševikais regione klausimai

In April 1919, Lithuanian military unsuccessfully attempted to move towards Vilnius because the Germans did not support the initiative. The Polish army were approaching through the Byelorussian territory. In the context of the Paris Peace Conference, the Polish call to ally against the Bolsheviks was more attractive than the Lithuanian viewpoint to fight alone. The Western states had a common interest in the opening of a joint Polish-Lithuanian anti-Bolshevik front. On 14 April, the arisen situation was discussed and it was decided to demand the Poles not to go beyond the already occupied line in the former Grodno province. The purpose was to stop the approaching Polish troops to Vilnius and to protect the Byelorussian institutions working in Grodno and favourable to Lithuania.

Ministerių Kabineto posėdis

14/IV – 1919 m. Posėdžio pradžia 6 v. v. Posėdyje dalyvauja visi Ministerių Kabineto nariai, Lietuvos Valst. Pasiuntinys Vokietijoje dr. J. Šaulys, L. Vyr. Įgal. Šveicarijij p. Daumantas¹, karininkai Velykis, Nastopka², Laurinaitis³ ir T. Konferen. Delegacijos narys S. Rozenbaumas⁴.

Ministeris Pirmininkas stato Ministerių Kabineto svarstymui du klausimu: klausimą demarkacinės linijos su lenkais ir klausimą susitarimo su jais dėl bendros kovos prieš bolševikus.

Valst. Pasiunt. J. Šaulys nurodo, kad dabar esant labai nepastoviams santikiams su vokiečiais reikėtų pagalvoti apie bendradarbiavimą su lenkais kovojant su bolševikais.

Krašto Apsaugos Ministeris nurodo, kad mūsų santikiai su lenkais gali būti sunormuoti nustatant demarkacijos liniją ir apsitikrinus dėl Vilniaus..

Finansų Ministeris J. Vileišis. Su lenkais gali būti nustatyta ne demarkacinė linija, bet bendras frontas su bolševikais.

T. K. D. nar. Roznbaumas nurodo, kad jeigu demarkacinę liniją išvesti arti Gardino, reiškia de facto atiduoti jiems Gardiną.

Karininkas Velykis. Kalbant Varšuvoj apie bendrą kovą su bolševikais, reikia nustatyti ne demarkacijos liniją, bet zoną veikimo lenkų ir lietuvių armijos.

Kar. Nastopka. Geistina būtų nustatyti tik liniją susisiekimo lietuvių ir lenkų armijos.

Teisingumo Ministeris L. Noreika. Lenkai betarpiniai su bolševikais nesusisiekia, ir jeigu jie eina kovoti su bolševikais mūsų teritorijoje tati jų bus daroma su aiškiu išskaitliavimu užimti Lietuvos dalį. Leisti lenkams eiti pro Lydą į Molodečną jokiū būdu negalima.

Dr. J. Šaulys nurodo, kad reikia skirti du dalykus: 1) kariuomenės veikimas, 2) civilinis valdymas. Reikia nustatyti pirmą administracinę demarkacinę liniją, o paskui kalbėti apie zonos abiejų kariuomenių veikimo.

St. Kairys⁵. Jeigu Lietuvon eitų lenkai neturį Lietuvoj gilių šaknų tai kita būtų kalba bet jei lenkų kariuomenė Lietuvon ateis lenkai dvarininkai šovinistai, kurie gali labai suerzinti lenkų apetitus. Lenkai turi gavę nuo Entante' o daug maisto ir todėl jie neabejojamai užimdami Lietuvos teritoriją galės su duonos pagalba sustiprinti ten savo pozicijas. Darant sutartis su lenkais, reikėtų jiems pažymėti, kad jeigu karo būtinybė ar verčia mus užleisti jų kariuomenei dalį savo teritorijos, tai mes žiurime į tai kaip į laikiną apsiareiškimą, kuris toli gražu nereiškia – užleidimą jiems mūsų teritoriją.

Teisingumo Ministeris L. Noreika. Reikia nustatyti ne tik civilinės valdžios liniją, bet ir lenkų kariuomenės žygiavimo liniją.

Dr. Rozenbaumas. Lenkai nori ginti nuo bolševikų „savo“ miestus Gardiną ir lenkų „perlą“ Vilnių. Jie neklysta manydami, kad užėmus jiems kartą tuos miestus, juos nieks jau negalės išmušti iš vėžių. Entante' a turės daug moralinių motyvų palikti tas žemes lenkų Valdžioj. Vietos gyventojai bus skaudžiai užgauti, jeigu mes dalį teritorijos nors sutartimi laikinai atiduosime lenkų globon.

J. Voronko⁶. Per Sokolką eina Dona, kurioj šeimininkauja lygiai lenkai, lygiai vokiečiai. Lenkų arčiau Skidelio prileisti negalima. Lenkai dabar daro žygius su noru užkariauti kuodidžiausį plotą.

Siulo Prostkin. Karpoviče – Suokovole, Sidzy, Kaliaruzniov (7 varstai į pietus. Svisloč, Skidel) – tokia linija susidurimo su lenkų Vyriausybe. Lenkų okupuotoj Gar-

dinijos dalyje privalo būti laikomi mūsų komisarai lig Taikos Konferencija nuspręstą krašto likimą. Išreikalauti teisę laikyti komisarus tai yra daugiausia ką mes galime išreikalauti.

Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius. Eilė kalbėtojų nurodė gresiantį iš lenkų pusės pavojų, nes turime tam tikrų dokumentų, kurie parodo lenkų užgrobiasias tendencijas. Nustatant susisiekimo liniją, reikia kuotoliausiai lenkus nustumti nuo Gardino. Lenkai sako, kad jie gali eiti ant Minsko tik per Vilnių, jie bijo, kad eidami kitu keliu į Minską, jie privers bolševikus užleisti mums Vilnių. Siulu sekančią susisiekimo liniją: Balstogė, Vilkaviškis, Slanimas, Baranoviči (į šiaurę nuo tos linijos)

Kar. Velykis. Lenkų pasiaiškinimas, kad jie palikę Lydoje ir Vilniuje bolševikus, negali eiti į Minską visai teisingas, bet Gardinas akcijai prieš bolševikus lenkams visai nereikalingas.

Kar. Velykis aiškina, kad atstumti bolševikus už Lydos savo pajėgomis ilgesniam laikui mes negalime. Einant į Lydą, reikia pirmiau paimti Vilnių.

Finansų Ministeris J. Vileišis. Sudarant bendrą frontą su lenkais garantuoti sau, kad lenkai toliau neis Suvalkų gubernijon.

Dr. J. Šaulys. Konstatuoja faktą, kad žygyj prieš bolševikus užinteresuoti ne lenkai bet mes: tas labai pasunkina mūsų derybas su jais.

J. Šernas⁷. Lenkams rupi išsiskverbti į Vilnių, todėl tarybos su jais dėl išileidimo Lietuvos teritorijon labai pavojingos. Jie mums ^{a)}pavojingesni už vokiečius ir bolševikus^{a)}.

Ministeris Pirmininkas. Lenkai neturi teisės eiti toliau tos linijos, kur jie dabar stovi: Sokolka, Mostai, Baranoviči. Tai yra laikinas nusistatymas; Mus kariuomenei užėmus Vilnių lenkai turi pasitraukti ant gelež. linijos Balstogė Baranoviči.

Kitas pasiūlymas gali būti toks: lenkams leisti eiti Lydos pusėn.

Dr. Rozenbaumas. Jokios tarybos su lenkais negalima vesti dėl kovos su bolševikais, nesutarus su jais kitais klausimais. Lenkai jau dabar yra išiveržę Lietuvos teritorijon. Jeigu jie sakys, kad nori laikyti savo civilinius valdininkus ten kur yra atėjusi jų kariuomenė, tai jie užgrėbs didžiausius Lietuvos plotus. Reiktų su jais tartis ne dėl kovos su bolševikais, o iš viso dėl budo tų sričių valdymo.

Ministerių Kabinetas nutarė, kad kalbant dėl karinių santykių su Lenkija, mūsų delegacija Varšuvoj turi reikalauti, kad lenkai neitų toliau linijos Gardino gub., kurią jie dabar yra užėmę. (Prostkin, Šarkajavas, Lumna Vola, Skidel

(Vienbalsiai)

Ministerių Kabinetas nusistatė, kad kariškoji sutartis gali būti sudaroma tik tokiomis sąlygomis: 1) turi būti pripažinta nepriklausoma Lietuva su sostine Vilniuje, 2) Gardino gub. yra Lietuvos dalis ir

civilinis Gardino gub. valdymas priklauso Lietuvos Vyriausybei,
3) visa Suv. gub. be jokių išimčių turi būti atiduota mūsų žinion visa
Suv. gub. [!] ir lenkų kariuomenė privalo būti iš ten išvesta.

St. Kairys nurodo, kad imti savo atsakomybėn valdžią visos Gardino gub. reiškia padaryti neatsargų žingsnį, ne mes tuo tarpu negalime duoti nė ganėtino skaičiaus žmonių, nė duonos.

Ministeris Pirmininkas. Mūsų delegatai Varšuvoje turi susisiekti su Amerikos delegacija Varšuvoj ir prašyti, kad dalis duonos, atvežamos į Varšuvą būtų perleidžiama Gardino gub. Dar keblesnis padėjimas su žmonėmis mes priversti būsime samdyti Gard. gubernijai labai mažos vertės rusų valdininkus. Mūsų delegatai tardamiesi dėl parėmimo civilinės valdžios privalės atsiminti, kad klausimas su duona yra labai sunkus ir žmonių trukumas yra labai didelis. Bet mūsų valdininkai turi sugrįžti bent į tas vietas, kuriose jie jau yra dirbę, tai yra minimum.

Susisiekimo Ministeris reiškia pageidavimą, kad delegacija parūpintų padaryti su Lenkija krasos reikalais sutartį.

Ministeris Pirmininkas praneša, kad į Varšuvą yra deleguojamas J. Šaulys, kuris pakvietė važiuoti su savim p. Daumantą, kar. Laurinaitį ir vieną Gudą.

Dr. J. Šaulys praneša, kad jis nenorėtų sunkinti tarybos su lenkais, keliant prieš juos Gudu klausimą.

Ministerių Kabinetas leido Užsienių Reikalų Ministerijai 75 tūkstančių markių kreditą siunčiamos į Varšuvą Lietuvos delegacijos reikalams.

Ministerių Kabinetas nutarė visiems centralinių valdžios įstaigų tarnautojams išmokėti algą už visą balandžio mėn. dar prieš Velykas.

Ministerių Kabinetas nutarė leisti Krašto Apsaugos Ministerijai pagerinti valgį kareiviams Velykų šventėse ir pridėti dviejų dienų švenčių maistui po 4 markes kiekvienam kareiviui.

[...] ⁸

M. Sleževičius^{b)}
Ministeris Pirmininkas

Tadas Petkevičius^{c)}
Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 24, l. 124–126. Mašinraštis

^{a)-a)} Frazė pabraukta ranka.

^{b)} Parašas ranka.

o) Parašas ranka.

¹ Dzimidavičius Vladas-Daumantas (1883–1977) – lietuvių katalikų dvasininkas, visuomenės ir politikos veikėjas. 1911 m. baigė Kauno kunigų seminariją, vėliau studijavo Miunchene, Fribūre. Veikė išeivijos lietuvių draugijose ir organizacijose, daugiausia Šveicarijoje. 1919 m. Lietuvos valdžios buvo įgaliotas oficialiai atstovauti jos interesams Šveicarijoje. Lietuvoje galutinai apsisitojo 1925 m., vertėjavo prie Kauno apygardos teismo. Vėl emigrantas Vakaruose nuo 1944 m.

² Nastopka Stasys (1881–1939) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnaudamas carinėje kariuomenėje dalyvavo kautynėse Lenkijoje ir Pabaltijyje. Atskirojo lietuvių bataliono Vitebske vadas 1918 m. Tais pat metais grįžo į Lietuvą, stoji savanoriu į jos kariuomenę. Dirbo Tiekimo skyriaus viršininku. Atskirosios brigados vadas nuo 1919 m. kovo mėn.; 1919 m. spalį tapo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininku, gavo generolo laipsnį. Lietuvos armijos vadas 1920 m. liepos 13 d.–rugpjūčio 23 d. Paskui paskirtas I pėstininkų divizijos vadu, dalyvavo kautynėse su lenkais. Buvo jų nelaisvėje 1920 m. spalį–gruodį. 1924 m. dėl sveikatos paleistas į atsargą.

³ Laurinaitis Jonas Martynas (1894–1966) – lietuvių kariškis, karinės terminologijos ir spaudos darbuotojas. I-ojo pasaulinio karo metais carinėje kariuomenėje kovojo Galicijos fronte. Lietuvių karių sąjungos Centro komiteto pirmininkas Petrograde 1917 m. Grįžęs į Lietuvą paskirtas KAM Rikiuotės skyriaus Literatūros komisijos pirmininku. 1919 m. kovą mobilizuotas į kariuomenę, paskirtas į 2-ąjį pėstininkų pulką. 1920 m. kovą pervestas į kariuomenės Generalinį štabą, kur redagavo *Kariškių žodį* (vėlesnį *Karį*). 1925 m. majoro laipsnyje išėjo į atsargą. Vėliau vėl grįžo į tarnybą, dirbo KAM Terminologijos komisijos pirmininku.

⁴ Rozenbaumas Simanas (1859–1935) – teisininkas, Lietuvos žydų visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Pinsko. Priklausė sionistų politinei srovei. I Rusijos Dūmos atstovas nuo Minsko gubernijos. 1915–1919 m. gyveno Vilniuje ir vadovavo vietos sionistams. 1918 m. kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. 1919 m. persikėlė į Kauną, buvo Lietuvos žydų tarybos pirmininkas. Dalyvavo Lietuvos delegacijoje į Paryžiaus taikos konferenciją, o paskui – delegacijoje deryboms su sovietine Rusija. Steigiamojo Seimo narys. IX Vyriausybėje – ministras be portfelio žydų reikalams. 1924 m. išvyko į Palestiną, ten nuo 1929 m. buvo Lietuvos generalinis konsulas.

⁵ Kairys Steponas (1879–1964) – inžinierius, lietuvių visuomenininkas ir politikas. Žinomas kaip aktyvus socialdemokratas, spaudos bendradarbis. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. IV (M. Sleževičiaus) Vyriausybėje – tiekimo ir maitinimo ministras. Steigiamojo ir kitų Seimų narys. 1923–1938 m. dirbo vandentiekų projektavimo bei statybų srityje, profesoriavo Kauno universitete. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkas 1943–1945 m.

⁶ Voronka Juozapas (Voronko Jazep (1891–1952)) – baltarusių ir lietuvių visuomenės bei politikos veikėjas. Kilęs iš Balstogės apylinkių. 1917 m. dalyvavo steigiant Centrinę baltarusių radą ir Minske organizuojant I-ąjį baltarusių suvažiavimą. 1918 m. pradžioje tapo besiorganizuojančios Baltarusijos Liaudies Respublikos vienu iš lyderių, pirmuoju jos Premjeru ir užsienio reikalų sekretoriumi. Laikėsi centristinių pozicijų. Matydamas neaiškias perspektyvas, ryžosi bendradarbiauti su besikuriančios Lietuvos valdžia. I Lietuvos Vyriausybėje nuo 1918 m. gruodžio 1 d. tapo ministru be portfelio baltarusių reikalams, šias pareigas išlaikė II, IV ir V Vyriausybėse. Nuo 1918 m. gruodžio pab. ligi 1919 m. balandžio formaliame Lietuvos valdžios prieglobstyje Gardine bandė tęsti baltarusių politinių struktūrų kūrimą. Bendradarbiavo baltarusių spaudoje, vėliau išvyko į JAV.

⁷ Šernas Jokūbas (1888–1926) – teisininkas, žurnalistas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais mokytojavo Vilniaus lietuviškose gimnazijose. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. Tautos pažangos partijos narys. IV Vyriausybėje buvo ministras be portfelio. Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamento organizatorius ir vadovas, Prekybos ir pramonės banko direktorius.

⁸ Toliau posėdyje buvo trumpai aptartas pasiuntinių delegavimas į pasitarimą su vokiečių kariškiais Lietuvoje, taip pat finansiniai reikalai.

21a. 1919 m. balandžio 16 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės duotas įgaliojimų ir instrukcijų raštas Misijai, vadovaujama diplomato J. Šaulio, į Varšuvą

Having hesitated for a long time regarding the Polish proposition to ally against the Bolsheviks, in its meeting mid-April the Lithuanian government decided to send Jurgis Šaulys, a close ally of the Prime Minister M. Sleževičius, to Warsaw for deliberations on the subject matter. On 16 April, the mission got the mandate to negotiate on the independence and recognition of both countries as well as to establish diplomatic and economic bilateral relations, to agree on the joint fight against the Bolsheviks, and clarify the conditions under which Lithuanian and Polish troops could operate in each other's territories. The delegation was mandated to sign a preliminary agreement on the matters negotiated.

Kaunas, 1919 m. balandžio m. 16 d.

LIETUVOS VYRIAUSYBĖ.

Užsienio Reikalų Ministerija.

a) *N 368* a).

b) *N 11b* b)

IGALIOJIMAS.

Lietuvos Vyriausybė deleguoja į Lenkiją šią Misiją, į kurią įeina P. P. Dr. Jurgis ŠAULYS, Valstybės Tarybos narys, Įgaliotasis Ministeris ir šios Misijos Pirmininkas; Vladas DAUMANTAS, Užsienio Reikalų Ministerijos Atstovas; Karininkas M. VE-LYKIS, Karinis Atašė. Ši Misija gavo instrukcijas:

1) tartis ir vesti derybas su Lenkų Vyriausybe delei bendro šių dviejų Valstybių nepriklausomybės pripažinimo.

2) užmegzti tarp judviejų diplomatinius ir ekonominius santykius.

3) susitarti delei bendro veikimo prieš bolševikų antplūdį, nustatant, koks turėtų būti padėjimas ir santykiai tų dviejų Valstybių kariuomenės dalių, kurios turėtų veikti kitos Valstybės teritorijoje, tą sąlyga, kad toji kariuomenė neįgija del to jokių teisių ar privilegijų administracijos ir politikos srityje.

Misija yra įgaliota daryti preliminaras sutartis sulyg augščiau nustatytų punktų. Šios sutartys teįgyja galios ratifikavus jas abiem Vyriausybėm.

Šis įgaliojimas yra paliudijimu Misijos nariams, einant jiems savo pareigas.

M. Sleževičius^{e)}
Ministeris Pirmininkas ir
Užsienio Reikalų Ministerijos Valdytojas.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 64. Mašinraštis

a)-a) Numeris užrašytas ranka.

b)-b) Numeris užrašytas ranka, pieštuku, ryškiai.

c) Parašas visa pavarde, ranka, akivaizdžiai autentiškas. Jo kairiojoje pusėje yra apvalus spaudas su Vyčiu ir užrašu „MINISTERIŲ TARYBA“.

21b. 1919 m. balandžio 14 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės raštas Misijos į Lenkiją vadovui J. Šauliui, kuriame išdėstyti Misijai keliami uždaviniai

The instructions provided by the Prime Minister M. Sleževičius to the Head of Mission in Warsaw Jurgis Šaulys outline activity directions. They focus on the requirements for Polish military not to go beyond the already occupied line in the former Grodno province as well as the demand to recognise the independence of Lithuania with its capital in Vilnius and the Suwalki and Grodno provinces belonging to Lithuania.

MINISTERIS PIRMININKAS.

a) Nr. 519^{a)} Ponui

Pirmininkui oficialinės Lietuvos Misijos Lenkijon

Dr. J. Š A U L I U I.

b) N12^{b)}

1919 m. balandžio m. 14 d.

Ministerių Kabinetas nusistatė, kad kalbant dėl karinių santykių su Lenkija, mūsų Delegacija Varšuvoj turi reikalauti, kad Lenkai neitų toliau tos linijos Gardino gubernijos, kurią dabar yra užėmę.

Ministerių Kabinetas nusistatė, kad kariškoji sutartis gali būti sudaroma tik sekančiomis sąlygomis:

1. turi būti pripažinta Lietuvos nepriklausomybė su sostine Vilniuje.
2. Gardino gubernija yra Lietuvos dalis ir civilinis Gardino gub. valdymas priklauso Lietuvos Vyriausybei:
3. Visa Suvalkų gub. be jokių išimčių priklauso Lietuvos Vyriausybei, lenkų kariuomenė tuojaus turi būti iš ten išvesta.

1919 m. Balandžio mėn. 16 d.

Ministerių Kabinetas nusistatė, kad Lietuvos Misija Lenkijoje privalo griežtai reikalauti civilinės valdžios įvedimo, kad ir statymo Lietuvos Vyriausybės Komisarų formoj, tose Gardino gub. srityse, kurios įeina į „minimum“ sienos. Nusileidimai šituose reikalavimuose negali būti daromi nesusižinojus su Vyriausybe.

Ministerių Kabinetas nutarė, kad Lietuvos Misija Lenkijoje daro Lenkų Valdžiai pareiškimą dėl Lietuvos sienų pažymint, kad tos sienos bus galutinai nustatytos Taikos Konferencijoje. Prieš tariantis kitais klausimais su Lenkų Vyrausybe Lietuvos Misija privalo reikalauti pripažinimo nepriklausomos Lietuvos su sostine Vilniuje.

M. Sleževičius^{c)}
MINISTERIS PIRMININKAS

Tadas Petkevičius^{d)}
Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas.

LCVA, f. 383, ap. 7., b. 64, l. 8. Mašinraštis

^{a)-a)} Numeris užrašytas ranka.

^{b)-b)} Numeris užrašytas ranka, pieštuku, ryškiai.

^{c)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

^{d)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

21c. 1919 m. balandžio 28 d., Varšuva. – Lietuvos Misijos Lenkijoje vadovo J. Šaulio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie Misijos veiklą

The work of the Lithuanian Mission in Warsaw led by Jurgis Šaulys was not smooth from the start. They arrived in Warsaw on 18 April. Yet unfavourable circumstances and a rapidly changing international situation did not facilitate a smooth completion of the tasks assigned for the Lithuanian delegates. In his letter to Kaunas, the Head of Mission complains that the delegation failed to find the highest Polish government officials for a meeting in Warsaw. Seeking to learn about the positions of separate Polish political groups with respect to Lithuania, the delegates made contacts in various Polish political circles. The letter reports that having started official talks with Polish government officials J. Šaulys was forced to lodge a protest against the Polish military occupation of Vilnius after the raids on April 17–19.

Varšuva, balandžio 28 d. 19

*Užsienio
Ministerijai*

Kaune^{a)}

Naudojuos proga, kad pranešus Jums apie tai, kas mano čia padaryta ir kokia čia konjunktūra.

Del Velykų Švenčiu negalėjome anksčiau apsilankyti Užsienio Ministerijoje, kaip 24 balandžio. Prijėmė mus, nesant Varšuvoje paties Užsienio Ministerio p. Paderews-

ko, v-min. p. Wroblewski.¹ Su juo kartu dalyvavo pasikalbėjime Seimo Komisijos Užsienio Reikalams pirmininkas p. St. Grabskis ir ministerijos kancelarijos vedėjas p. Okęcki². Aš savo įžengiamojoje prakalboje paminėjau apsimainymą notomis tarp abiejų Vyriausybių, kaip lygiai pareiškiau protestą dėl lenkų kariuomenės įsiveržimą į Lietuvos teritoriją be Lietuvos Valdžios žinios ir sutikimo. Kartu pažymėjau, kad taip Lietuvos taip ir Lenkijos bendrieji reikalai spiria abi Valstybi susižinot, užmegsti artimiasnį kontaktą, o jei galima ir susitarti dėl bendros akcijos prieš bendrus priešus. Tatai bet gi reikalauja, kad abi Valstybi sueitu pirma į diplomatinius santykius kurie galimi bus pripažinus vienai antra nepriklausomėmis Valstybėmis. Iš Lietuvos pusės betgi atsižvelgiant į lenkų kariuomenės žygius Lietuvoje yra statoma kaipo butina sąlyga dyplomatiniams ryšiams užmegsti, kad Lenkų Valdžia pripažintų nepriklausoma Lietuvos valstybė su sostine Vilniuje. Į tai man pareiškė, kad Seimas esas jau nusistatęs, kad Lenkų Valdžia nieko neturinti prieš Lietuvos nepriklausomybę, bet pripažinimas dabar jau Vilniaus Lietuvos sostine butu iš Lenkijos puses kartu pripažinimas Lietuvai ir tam tikrų rybu, kuomet tas klausimas nesas dar paaiškėjas ypač nesant aiškumo apie busimus tarp Lietuvos ir Lenkijos santikius. Grabskis, žinomas endekų vadas, pridėjo dar nuo savęs i tam tikra savo Seimo nutarimo inerpretacija pagal kurios išeina, kad Seimas stovi už Vilniaus ir kitų „lenkiškųjų“ Lietuvos žemių sujungima su Lenkija. Delei šitokio p. Grabskio isišokimo aš paprašau Ministerijos kad man ji pristatytų nuorašus visų nutarimų, kuriuos Seimas yra priėmęs dėl Lietuvos klausimu. Kaip lygiai paprašiau, kad į mano raštus nusiusta sąlyga iš Lietuvos pusės, ka aš padariau ant rytojaus (žr. nuorašu), lenkų Valdžia teiktusi man raštu atsakyti kad aš galėčiau tatai nusiūsti savo Vyriausybei reikalaudamas tolimesniu instrukciju, nes toliau tartis su lenkų Valdžia nepripažinus jai tos kardinalines iš mūsų puses sąlygos aš nėsu įgaliotas. Tatai yra daugiausia ką aš galiu padaryti nenorėdamas pertraukti tarybu ir tuoju grįžti Kaunan, nors ir abėjoju, kad mano Vyriausybė galėtų šitame punkte nusileisti. Tatai aš pareiškiau po to, kai iš lenkų pusės buvo išreikštas pageidavimas, kad nebūtų pertrauktos tarybos.

Į savo raštą vakar ryta nusiūstą į Ministerija aš dar nėsu gavęs atsakymo. Nors jie žadėjo ir greit atsakyti, bet aš manau, kad atsakymas užsitęs nes Varšuvoje nėra, kaip tik atsakomų politykų t. y. Paderevskio ir Pilsudskio. Tas pastarasis ryt jau grįžta iš Vilniaus Varšuvon ir jį žada lenkų visuomenė pasitikti labai iškilmingai kaipo triumfatoru. Nors lenkai labai ne norėtų išpildyti tos mūsų sąlygos, bet jie kartu labai norėtų vengti tarybų pertraukimo su lietuviais, ir prie sutarymu su lietuviais jie labai norētu prieti ypač, kad prie to spyrė jos kiek galima numanyti ir koalicja. Nėra taipat visiško sutikimo dėl Lietuvos politikos ir tarp jų pačių: vieni, kaip endekai ir panašūs elementai norētu tiesiog prijungti mūsų rytus su Vilniumi, o kiti, kaip demokratinės ir kairosios srovės aneksijos norētu išvengti tiktai jie noretu kad butu Lietuva daug platesnėmis ribomis, ypač į rytus (mažiausiai su Minsku), ne kaip mes noretume. Prie tu šalininku priklauso ir Pilsudskis. Ta kombinacija palaiko regimai ir Prancuzija. Ar šiaip, ar taip aš nemanyčiau kad mums galima butu dabar išsižadėti tos sąlygos ir

atiduoti laikinai bet lenkams Vilnius, kaip atutas jų politikai paremti, tuo tarpu aš laikiu oficialio lenkų atsakymą, kuri aš tuoj atskiru kurjeru nusiųsiu Kaunan prašydamas tolimesniu instrukciju. Ta laika išnaudoju pasikalbėjimams su lenkų politikos grupėmis ir noriu suorganizuoti šičia kiek galima greičiau informacijos biura, pritraukdamas prie to darbo vietinius lietuvius. Apie tai daugiau painformuos p. Vaitiekunas³, kuris kaip teko konstatuoti labai atsaimainė Varšuvoj bebudamas geron pusen ir patapo visai geru lietuviu. Aš jį rekomenduoju kaip žmogų, kurio galima pilnai įsitikėti. Jis taip pat gali labai painformuoti apie santykius Lenkijoje su kuria jis yra gerai supažinęs. Mano nuomone apie p. Vaitekuna prašiau pranešti p. Merkiui. Aš manyčiau, kad p. Vaitekunas gal liktų suorganizuoti pas mus prie Apsaugos Ministerijos žvalgų tarnybą.

Delei Gardino šičia iš Paryžiaus nėra dar atsakymo, bet manau, kad Gardino jokiai budu negalima paleisti iš mūsų rankų, kad vokiečiai ir pasitrauktų. [...] ^{b)} betgi manyčiau kad tenai reikia atsiųsti ir mūsų kariuomenės dalių o taip pat [...] ^{c)} mūsų Vyriausybės atstova. Aš neturiu jokia žiniu iš Lietuvos ypač apie stovi mūsų fronte ir apie tai kaip sureagavote ir reaguojate į lenkų kariuomenės isiveržimą į Vilniaus gub. Šiandien gavau neaiškiu žiniu, kad buk Jus esant siuntė delegacija tartis su Pilsudskiu. Jeigu tai buvo prašyčiau mane informuoti. Manyčiau taipgi kad dviejose vietose tartis apie tuos pačius klausimus yra ne paranku.

Čionai buvo užsukęs Mikolas Rōmeris⁴ pravažiuodamas iš Kauno Vilniun, kuris išvažiavo vakar vakare. Iš pasikalbėjimo su juo išnešiau įspūdį, kad susitarti su Vilniškiais demokratais lenkais gal ir butu galima, neišsižadant savo pozicijų. Su juo aš apie tai daug kalbėjau. Rašyti bet gi apie tai tuotarpu nenoriu. Jeigu Jus mane iš čia atšauksite tai aš manyčiau grįžti, ar bent užsukti į Vilnių, žinoma, visai privatiu budu.

Man rodos, kad gavę šita laišką galite man atsiųsti instrukcijų tolesniam mano veikimui, kitaip sakant atšaukti mane jeigu bus iš Lenkų Valdžios gautas negativus atsakymas, nes esant tokiam sunkianybėms sužinoti su Jumis labai butu gaila gaisinti laika laukiant šičie iš Jusu atsakymo. Negut įviktų kokios naujos aplinkybės, kurios verstų iš naujo apsvarstyti klausimą, apie ka tuotarpu abejoju, tai tuomet, žinoma, aš pranešu Jums apie tai ir palauksiu šičia Jusu atsakymo. Šiaip nesutikus lenkam su mūsų sąlyga nebevertėtu man rodos testi dalyko šičia o pasirupinti klausimą išrišti vietoje ypač Vilniuje. Bet apie tai dabar ka tikra spręsti sunku butu neturint tikresnių žinių nors gal šitas kelias šiuo momentu gali buti prie tam tikru salygu tikresnis. – Ar atvažiavo Amerikos ir Anglijos atstovai? Prašiau atsiųsti kuo daugiau informacijų ir žinių, o taip pat atspausdintos medžiagos ir laikraščiu.

Viso labo! Dr. J. Šaulys^{d)}

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 12, l. 142–145. Rankraštis

^{a)} Lapo viršuje kairiojoje pusėje yra apvalus spaudas su Vyčiu ir užrašu „MISSION DE LITUANIE EN POLOGNE“. Šalia teksto kairiojoje pusėje vertikaliai ta pačia rašysena užrašyta: „Prašyčiau žinių iš Berlyno.“

^{b)} Neįskaitomas žodis.

^{c)} Neįskaitomas žodis.

^{d)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas. Prie paskutinių pastraipų iš kairiosios pusės vertikaliai parašyta: „P. S. Atsiprašau už neaiškų raštą su paklaidomis, nes nebeturiu laiko peržiūrėti, ką esu padiktavęs. Bet šiaip, rodos, bus mano mintys teisingai užrašytos. Dr. J. Šaulys.“

¹ Vrublevskis V. (Wróblewski Władysław (1875–1951)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, diplomatas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą – teisės docentas Krokuvos universitete. 1918 m. lapkričio pradžioje buvo regentinės Lenkijos Vyriausybės Premjeras ir užsienio reikalų ministras. Paskui – valstybės pasekretoris Lenkijos Ministrų Tarybos prezidiume, užsienio reikalų viceministras. Lenkijos pasiuntinys Londone 1921–1922 m., vėliau Vašingtone. Lenkijos banko vadovas 1929–1936 m.

² Okenckis Z. (Okęcki Zdzisław (1874–1940)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Iki I-ojo pasaulinio karo dirbo Austrijos-Vengrijos konsulinėje tarnyboje. 1919 m. sausį paskirtas Lenkijos užsienio reikalų ministerijos Politinės sekcijos viršininku, paskui – Politinio diplomatinio departamento direktoriumi iki 1920 m. spalio mėn. Šiose pareigose buvo atsakingas už Lenkijos sienų ir santykių su kaimynais problematiką. Pasiuntinys Belgrade 1921–1928 m., Tokijuje – 1928–1930 m. Vėliau įsikūrė savo dvare Palenkėje.

³ Vaitiekūnas (Vaitekūnas) Leonardas (1883–?) – lietuvių kariškis. Gimęs ir mokėsis Peterburge. Nuo 1908 m. tarnavo carinės kariuomenės kavalerijos daliniuose. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo kovose, vadovavo kavalerijos eskadronams. Turėjo rotmistro (kapitono) laipsnį nuo 1917 m. 1919 m. gegužę mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, priskirtas prie Generalinio štabo. Rikiuotės skyriaus viršininko padėjėjas, paskui – viršininkas (birželio 24 d.–rugpjūčio 29 d.). POW sąmokslų epizodo metu įtariamas aiškia simpatija lenkams. 1919 m. lapkritį paleistas į atsargą. Vėliau dar dirbo Piliečių apsaugos departamento instruktoriumi. Valstybės kontrolės vyriausiasis revizorius 1928–1939 m.

⁴ Römeris Mykolas (1880–1945) – iškilus Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, nepriklausomos Lietuvos konstitucinės teisės mokslo kūrėjas. Biografijoje išskiriamas lenkiškasis (iki 1920 m.) ir lietuviškasis (1920–1945 m.) periodai. Studijavo Peterburge, Krokuvoje, Paryžiuje. 1914 m. įstojo į J. Pilsudskio kuriamus legionus, 1917 m. dirbo taikos teisėju Kolne (netoli Lomžos). Jau tuomet mažėjo jo susidomėjimas buvusių bendražygių pilsudskininkų nacionalistine politika, rengėsi grįžti į Lietuvą. 1920 m. atsisakė bendradarbiauti Vidurio Lietuvos administracijoje, persikėlė į Kauną. Čia dirbo Apygardos teismo, Vyriausiojo Tribunolo teisėju, vėliau paskirtas Valstybės Tarybos nariu, kur dirbo iki 1933 m. Atstovavo Lietuvai Tarptautiniame Hagos Tribunole. Dėstytojas universitete Kaune, 1927–1939 m. buvo jo rektorius.

21d. 1919 m. balandžio 25 d., Varšuva. – Lietuvos misijos Lenkijoje vadovo J. Šaulio nota Lenkijos Premjerui ir užsienio reikalų ministrui I. Paderewskiui diplomatinį santykių užmezgimo klausimu

On 25 April, the Head of Mission to Warsaw Jurgis Šaulys sent a note to the Minister of Foreign Affairs of Poland J. Paderewski and requested a written affirmation from the Polish government as regards the recognition of independent Lithuania and its capital Vilnius. The note states that a positive answer is a clause for further work of the delegation in the capital of Poland.

Pone Ministre,

1919 m. vasario 12 d. atsakyme į mano Vyriausybės notą (1919 m. sausio 4 d.) Lenkijos Respublikos Vyriausybė pareiškė norą užmegzti Lenkijos Vyriausybės ir Lietuvos Vyriausybės diplomatinius santykius, nors dar nesureguliuotas abiejų valstybių sienų klausimas¹. Kadangi šis noras visiškai sutampa su Laikiniosios Lietuvos Vyriausybės noru, ji nepraleido progos išsiųsti specialiąją Misiją, įgaliotą derėtis su Lenkijos Vyriausybe šiuo klausimu.

Papildydamas mūsų vakarykštį pokalbį, turiu garbės prašyti raštiško Lenkijos Respublikos Vyriausybės atsakymo dėl nepriklausomos Lietuvos su sostine Vilniumi pripažinimo. Tik sutikus su šia Lietuvos valstybės pripažinimo sąlyga, pagrindine gerų abiejų valstybių santykių sąlyga, Misija galės tęsti derybas.

Būkite malonus, Pone Ministre, priimti mano didžią pagarbą.

Misijos vadovas

Dr. J. Šaulys

Kartu drįstu prašyti, kad Jūs malonėtumėte man išsiųsti įgaliojimų, kuriuos vakar pas Jus užmiršau, originalą ir Parlamento rezoliucijos Lietuvos klausimu teksto kopiją, kurią Jūs maloniai pažadėjote man atsiųsti*.

Sprawy..., p. 413.

* Gegužės 2 d. notoje viceministras W. Wróblewski patvirtino notą gavęs ir pridėjo reikalaujamus Seimo nutarimų tekstus, taip pat pažadėjo išsamiai atsakyti po pokalbio su Paderewskiu Paryžiuje.

¹ Žr. dok. Nr. 11.

21e. 1919 m. gegužės 31 d., Kaunas. – Lietuvos misijos Lenkijoje vadovo J. Šaulio ataskaitinis apibendrinamasis pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, kuriame nušviestas Misijos darbas Lenkijoje ir jo rezultatai

Having received no answer from the Minister of Foreign Affairs of Poland J. Paderewski regarding the note of 25 April which asked to specify the Polish position on the matter of independent Lithuania and its capital Vilnius, on 2 May Head of Mission to Warsaw Jurgis Šaulys wrote another note urging not to delay the answer. J. Paderewski finally came back from Paris and on 13 May received J. Šaulys. J. Paderewski said that the government of Poland essentially agreed to acknowledge Lithuania, nevertheless it was stated that Vilnius and borderline problems may be solved only at the Paris Peace Conference. Apparently the issues could be settled at the given moment and even in Lithuania's favour but firstly the two countries had to comprise a federation, J. Šaulys heard the same statements from J. Piłsudski. Lacking a mandate to negotiate terms of the federation, J. Šaulys and other members of the mission left Warsaw on 23 May. On 31 May he handed a comprehensive report to the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs informing about the progress of the mission.

Lietuvos Misija

Lenkijoj.

_____ 8 kop.

a) Nr. 97^{a)}

K A U N A S, gegužės 31 d. 1919 m.

Užsienio Ministerijai.

Kaune.

P R A N E Š I M A S.

Užsienio Ministerijos įgaliotas, apleidau Kauną kartu su kitais Misijos nariais; p. p. Daumantu ir pulk. Velykiu balandžio mėn. 17 d. Gardine prie mūsų Misijos, Ministerijos paskirtas, prisidėjo dar gudų pulko vadas p. Jezavitov¹. Varšuvon atvažiavome naktį iš 18 į 19. Patekome į Varšuvą didžiąjį šeštadienį – kaip tik tuo laiku, kuomet prieš Šventes visos ministerijos buvo jau nustojusius dirbti, todėl vos antradienį tegalėjome padaryti oficialę vizitą Užsienio Ministerijoj. Kadangi pirmadienį p. Jezavitov kartu su p. Reboul² buvo išvažiavęs laikinai Kaunan, tai Misija vos sąstate iš trijų žmonių begalėjo apsilankyti ministerijoj, kur priėmė mus vice-ministeris Wroblewski's (p. Paderevskis buvo tuomet Paryžiuje) kartu su ministerijos reikalų vedėju p. Okęckiu ir seimo užsienio reikalų komisijos pirmininku p. St. Grabskiu. Apsimainęs paprastais mandagumo žodžiais, aš išdėščiau reikalą, nurodęs mūsų notą lenkams nuo sausio 4 d. ir Lenkų valdžios atsakymą nuo vasario 12 d. (žr. priedo Nr. 1 ir 2)³ ir įteikdamas mūsų oficialį įgaliojimą (žr. Nr. 11 a ir 11 b)⁴. Kartu pabrėžiau, jog iš mūsų pusės yra statoma būtina sąlyga užmegsti diplomatiniams ryšiams tarp abiejų valstybių, kad Lenkų valdžia pripažintų Lietuvos nepriklausomybę su Vilniaus sostine. Ant to man buvo p. Wroblevskio atsakyta, kad šiuo momentu ta sąlyga būtų sunkiai išpildoma, o pono Grabskio tapo griežtai pareikšta, kad seimas esąs nutaręs Vilnių ir lenkiškąsias Lietuvos dalis sujungti su Lenkija, todėl Lenkų valdžia jokiu būdu negalinti prasilenkti su šituo Seimo nutarimu. Tuomet man beliko pareikšti, kad tolesnės tarybos su Lenkų valdžia man nebėra galimos ir man belieka vien uždokumentuoti visa tai, kas čia iš abiejų pusių buvo pareikšta. Aš pranešiau, kad iš mano pusės bus raštu įteikta Lenkų valdžiai tam tikra nota, į kurią aš prašau tuojau duoti man taip pat raštu atsakymą. Tatai tapo man pažadėta ir – mūsų pasikalbėjimas buvo pabaigtas. Aš tuojau ant rytojaus nusiunčiau raštą (žr. priedo Nr. 3)⁵, į kurį atsakymo labai ilgai negalėjau sulaukti, todėl gegužės 2 d. buvau priverstas išsiųsti ministerijai antrą raštą (žr. priedo Nr. 4)⁶, kuriuo reikalavau duoti man atsakymą ne vėliau gegužės 7 d. Atsakymas tapo man per paštą vos gegužės 8 d. iš ryto įteiktas. Atsakymas buvo datuotas gegužės 2 d. Paskui pasirodė, taip bent man patsai viceministeris paaiškino, kad tasai ministerijos raštas pasivėlino mane pasiekti tik dėl ištikusio tuo metu ministerijų kurjerių streiko. Kaip iš to rašto (žr. Nr. 5)⁷ matyti, viceministeris Wroblevskis drovėjosi man duoti meritorinį atsakymą nesusižinojęs pirma su pačiu ministriu pirmininku ir užsienio reikalų ministriu, kuris dar tebebuvo Paryžiuje, ir todėl žadėjo man duoti galutinį

atsakymą gavęs nurodymą iš paties ministerio. Nepatenkintas tokiu atsakymu, aš apsilankiau asmeniškai pas p. Wroblevskį, norėdamas patirti, kuomet jie man gali duoti ištikrųjų galutiną atsakymą, nes ilgiau be jokio tikslo laukti Varšuvoje aš nei noro, nei galėjimo neturiu. Tenai betgi patyriau, kad p. Paderevskis už dviejų dienų atvažiuojo Varšuvon, ir todėl nutariau palaukti jo ir asmeniškai apie visą reikalą su juo pasikalbėti. Gegužės balandžio^{b)} 13 d. aš ištikrųjų gavau progos ilgiau kalbėtis su Paderevskiu. Iš to pasikalbėjimo paaiškėjo, kad Lenkų valdžia principialinai nieko neturinti prieš Lietuvos nepriklausomybę, tik Vilniaus klausimą rišanti ji su Lietuvos sienų klausimu, kuris tegalīs būti išrištas Paryžiuje. Jis betgi pastebėjo, kad ir šitas klausimas jau dabar galėtų būti iš lenkų pusės Lietuvos naudai išrištas, jeigu dabar jau galėtų paaiškėti būsimieji Lietuvos ir Lenkijos santykiai. Mano paklaustas, kaip jis tuos būsimuosius santykius supranta, jis atsakė, kad siekiaš prie federacijos tarp Lietuvos ir Lenkijos, o tą federaciją jis suprantas taip, kad turėtų būti abiejų valstybių bendra kariuomenė, bendri finansai ir bendra užsienio politika. Į tai aš turėjau pareikšti, kad mūsų valdžia yra provizorinė ir todėl neturi jokios teisės nustatinėti jau dabar Lietuvos santykių su kitomis valstybėmis. Ta teisė priklauso tiktai konstituantai, kuri turi būti greičiausiai laiku sušaukta. Todėl valdžios nuomonės šituo klausimu aš negaliu jam pasakyti ir galiu tiktai šituo klausimu reikšti vien savo asmens nuomonę. Asmeniškai aš manau (taip mano buvo pareikšta), jog lietuvių tauta, kiek aš jos troškimus pažįstu, siekdama prie pilnos nepriklausomybės ir aukodama tam tikslui pasiekti savo gyvybę ir turtą, niekuomet nesutiks liuosu noru kam nors paaukoti savo nepriklausomybės ir savo reikalų kurios nors svetimos valstybės interesams. Pasikalbėjimas apie Lietuvos–Lenkijos santykius tęsėsi gana ilgai, buvo išskelti ir apkalbėti įvairių-įvairiausi klausimai, galų gale, mano reikalaujamas, jis pažadėjo įnešti mano pastatytą klausimą į kabineto posėdį ir duoti man oficialų atsakymą. Tasai atsakymas atėjo gegužės 16 d. (žr. priedo Nr. 6 a ir b)⁸⁾, – atsakymas, neduodas nieko, kas būtų leidę man pradėti tolesnes tarybas su Lenkų valdžia, ir todėl mano buvo pareikšta ministerijai, kad Misija netrukus apleis Lenkiją, įteikusi pirma tam tikrą savo valdžios notą. Ją įteikiau aš asmeniškai p. Paderevskiuui gegužės 23 d. 5 ½ val. vakaro ir 10 val. tą pat vakarą apleidau su Misija Varšuvą. Prie tos progos buvo su Paderevskiu ilgas pasikalbėjimas, ypačiai apie dabartinius atsitikimus Vilniuje, taip pat apie bendrą kovą su bolševikais, kaip lygiai ir apie būsimus santykius tarp Lietuvos ir Lenkijos. Pastebėtina, kad prie tos progos Paderevskis jau nebekėlė Vilniaus klausimo, o apie plebescitą, kurį jis^{c)} proponavo^{c)} seime užimtajai Lietuvos daliai, išsireiškė, kad tai tik „dawka niezbędna dla naszych krzykaczy“, nes ištikrųjų to plebiscito nebūsią. Kartkartėmis reiškė man norą surasti kokį-nors išėjimą iš susidariusio stovio ir prieiti prie gerų tarp Lietuvos ir Lenkijos santykių.

Ilgą laiką, kurį turėjau Varšuvoj, belaukdamas atsakymo iš Lenkų valdžios, stengiausi išnaudoti: 1) pasikalbėjimams su lenkų politikos grupėmis ir atskirais politikais, kurių turėjau nemaža, 2) rinkimui medžiagos apie Lietuvos klausimą ir viso, kas galėtų būti

šiokiu ar tokiu būdu naudinga tveriamam mūsų valstybės darbui, 3) Suėjimui į kontaktą su Lietuvos piliečiais, gyvenančiais Lenkijoje, kurių pasirodė nemaža ir iš kurių nevieną pasisėkė tuoju parkviesti Lietuvon prie darbo. Be to man prireikė tuoju sudaryti biuras priėminėjimui įvairių interesantų, ypačiai išdavinėti pasams, paliūdydams, dviejuose atsitikimuose teko man net gana pasekmingai užsistoti už mūsų piliečių teises prieš Lenkų valdžią. Visus kanceliarijos dokumentus aš parsivežiau su savim ir įteiksiu ministerijos archyvu. Be viso to aš buvau iš pačios pradžios susirūpinęs informacijos biuro įsteigimu, nes mums svarbu yra, iš vienos pusės, informuoti lenkų visuomenę apie Lietuvos reikalus ir Lietuvos politiką žiniomis iš pirmo šaltinio, iš antros pusės – būt nuolat įformuojamiems apie visa, kas Lenkijoje darosi, kalbama ir rašoma. Todėl aš, su kitais Misijos nariais, o taip pat su Varšuvos lietuviais pasitaręs, nutariau įsteigti Varšuvoje „Lietuvių Informacijos Biurą“ kuriam vesti sudariau komitetą iš trijų žmonių, būtent: p. Sakalausko (Ksavero-Vanagėlio)⁹, kaip pirmininko, ir p. A. Kasakaičio ir K. Celinskaitės¹⁰, kaip narių.

Be informacijos biuro radau reikalingu palikti Varšuvoje žmogų, kuris galėtų atlikti pasų reikalus ir apginti mūsų ten gyvenančius piliečius prieš lenkų valdžią, kitaip sakant konsularinių reikalų vedėją, kuriuo laikinai paskyriau kol ministerija neras galimu ar reikingu daiktu kitam tuos reikalus pavesti, p. A. Kasakaitį¹¹ (žr. priedo Nr. 14)¹². Delei to paskutinio reikalo aš buvau susižinojęs su Užsienio Reikalų Ministerija ir gavęs iš jos sutikimą palaikyti su Kasakaičiu santykius ir de facto pripažinti jį mūsų atstovu konsulariniams reikalams (žr. priedo Nr. 9 ir 10)¹³. Beto aš dar kreipiausi į Anglijos atstovą, prašydamas prireikus neatsisakyti suteikti globos mūsų piliečiams ir padėti p. Kasakaičiui patarimais, jeigu jisai būtų jų reikalingas (žr. priedo Nr. 8)¹⁴.

Kas dėl šitų žagsnių, prašyčiau ministerijos priimti juos žinion ir, jei galima bus, pravesti jų patvirtinimą, nes jie, mano nuomone, buvo butinai reikalingi. Avanso mano duota p. Kasakaičiui taip Informacijos Biuro, taip konsulato reikalams: 4000 mr. biurų įtaisymui ir 10.000 mr. paprastoms išlaidoms.

Baigdamas savo pranešimą dar turiu paminėti, kad 21/V aš turėjau labai ilgą pasikalbėjimą su Lenkų valstybės viršininku p. J. Pilsudskiu. Kalba sukosi apie tuos pat dalykus kaip ir pas Paderevskį. Ir jis taip pat siekia prie to pat tikslo, kaip ir Paderrevskis. Apskritai, aš turiu čia pažymėti savo bendrą išpūdį iš mano pasikalbėjimo su įvairiomis lenkų politikų grupėmis ir įvairiais lenkų politikais, kad visos seimo grupės ir partijos, neišimant P. P. S., su kurios vadu p. Dašynskiu¹⁵ taip pat ilgai teko man kalbėtis, principė nesiskiria niekuo savo politika Lietuvos dėlei, – tarp visų tų partijų dėl nusistatymo turinio yra, galima sakyti, visiškas sutikimas. Skiriasi jos tik, kartais labai daug, tik dėl taktikos ir būdo, kuriuo tos atskiros partijos ar srovės eina prie savo tikslo. Visos jos nori mažų-mažiausia šiokios ar tokios unijos ar federacijos, o jei to negalima pasiekti, tai visos jos nieko neturi prieš didesnės ar mažesnės teritorijos atplėšimą nuo Lietuvos – po šiokiu ar tokiu pretekstu, po šokia ar tokia priedanga.

Apie įvairias lenkų visuomenės ir politikos sroves ministerija turėjo pasiinformuoti iš mano siųstosios per kurjerį literatūros, todėl aš čia tų įvairių politikos kombinacijų, paliečiančių Lietuvą, nei nebejudėsiu.

Iš Varšuvos grįžome tyčia pro Vilnių, kur norėjau asmeniškai pamatyti lenkų varomą ten politiką ir asmeniškai pasikalbėti taip su lietuviais, taip ir su gudais ir žydais. Su visais jais teko man per dvi dienas išsikalbėti. Aš jau asmeniškai esu apie visa pranešęs, todėl čia visoko nebekartosiu, tik pasitenkišiu pridėjęs nuorašą Vilniaus žydų memorialo, kurį jie yra įteikę Lenkų valdžiai. Tame memoriale yra labai daug žinotinos mūsų vyriausybei medžiagos apie lenkų pasielgimus su žydais.

Dr. J. Šaulys^{d)}
Lietuvos Misijos Lenkijoje Chefas
ir Įgaliotasis Ministeris

^{e)}15 priedų^{e)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 64, l. 9–13. Mašinraštis

^{a)-a)} Numeris užrašytas ranka.

^{b)} Išbrauktas žodis „balandžio“ ir ranka įrašyta „gegužės“.

^{c)-c)} Ranka įterptas žodis.

^{d)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

^{e)-e)} Užrašyta ranka.

¹ Jezovitas K. (Ezavitau Kanstancin Barysavič (1893–1946)) – kariškis, pedagogas, baltarusių visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Daugpilio, ligi I-ojo pasaulinio karo mokytojavo Latvijoje. Carinėje kariuomenėje kovojo Šiaurės fronte, po 1917 m. aktyviai įsitraukė į baltarusių nacionalinį judėjimą. Antilenkiškos orientacijos. Karinių reikalų sekretorius (ministras) I Baltarusijos Liaudies Respublikos (BLR) Vyriausybėje. 1918 m. gruodį susitarimo su Lietuvos valdžia pagrindu skirtas kelių baltarusiškų apskričių komisaru, taip pat Gardine besiformuojančio baltarusių pėstininkų pulko vadu. 1919 m. vasarą Kaune įpareigotas eiti Baltarusių reikalų ministerijos Kanceliarijos viršininko pareigas. Netrukus BLR valdžios paskirtas Karinės-diplomatinės misijos Latvijoje ir Estijoje vadovu. BLR valdžia jam suteikė pulkininko, o 1920 m. – ir generolo laipsnį. 1921 m. apsisistojęs Rygoje, priėmė Latvijos pilietybę. Aktyviai dalyvavo Latvijos baltarusių veikloje.

² Rebulis C. (Reboul Celestin Alexandre (1882–?)) – prancūzų kariškis, diplomatas. Kilęs iš Tulono miesto. 1901 m. pradėjo profesionalaus kariškio karjerą, tarnavo kolonijinės kariuomenės daliniuose. 1918 m. tarnavo Prancūzijos XXXIII divizijos štabe, turėjo bataliono viršininko rangą. Kadangi reikė pasiryžimą pasitarnauti kovai su bolševizmu rytinėje Europoje, per asmeninius ryšius su prancūzų politikais buvo supažindintas su J. Gabriu. Po pokalbio su juo 1919 m. vasarį kreipėsi į Prancūzijos karo ministrą, išdėstydamas misijos į Lietuvą idėją. Buvo paskirtas tai misijai vadovauti ir kovo mėn. su ja atvyko į Kauną. Misijai pasibaigus, 1921 m. vasarį išbrauktas iš kadrinių karininkų ir priskirtas 23-iojo kolonijinės infanterijos pulko rezervui. 1927 m. jam patvirtintas rezervinio pulkininko leitenanto laipsnis (laikiniai jį buvo gavęs per misiją į Lietuvą). 1935 m. dirbo Karinių reikalų direktorijoje prie Kolonijų ministerijos.

³ Mūsų rinkinyje dok. Nr. 4 a ir dok. Nr. 11.

⁴ Mūsų rinkinyje dok. Nr. 21 a.

⁵ Mūsų rinkinyje dok. Nr. 21 d.

⁶ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

⁷ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

⁸ Mūsų rinkinyje dok. Nr. 37.

⁹ Sakalauskas-Vanagėlis Ksaveras (1863–1938) – rašytojas, pedagogas, lietuvių visuomenės veikėjas. Kai baigė Veiverių mokytojų seminariją, carinė valdžia jam neleido dirbti Lietuvoje, todėl buvo priverstas apsisistoti Lenkijoje, Lomžos gubernijoje. Nuo tenykščių lietuvių 1905 m. dalyvavo Vilniaus Seime. 1908 m.

perkeltas į Varšuvą. Čia pritapo prie Lietuvių šalpos draugijos ir visą laiką buvo jos išdininkas, pasilikdamas Lenkijoje ir po I-ojo pasaulinio karo.

¹⁰ Celinskaitė K. (Celinska Kazmierza (1890–po 1940)) – medikė. Kilusi iš Peterburge apsisotusių lenkų. 1911 m. išvyko į Berną studijuoti medicinos. I-ojo pasaulinio karo metais dirbo chirurgijos sesele rusų kariniame lazarete, paskui – Bakteriologijos institute Minske, 1917 m. lenkų vaikų prieglaudoje Nesvyžiuje. 1918 m. išvyko pas šeimą į Varšuvą. 1919 m. rugsėjo 6 d. susituokė su lietuvių politiku ir diplomatu Jurgiu Šauliu (išsiskyrė 1934 m.). 1938 m. iš Varšuvos išvyko į Berną užbaigti studijų, ten lankėsi dar ir 1940 m.

¹¹ Kasakaitis Antanas (1870–1960) – pedagogas, lietuvių visuomenės veikėjas. Baigęs Veiverių mokytojų seminariją dėl lietuviškos veiklos negalėjo mokytojauti Lietuvoje, todėl buvo priverstas dirbti Lenkijoje. Vienas iš Lietuvių mokytojų sąjungos steigėjų 1905 m. Pradinės mokyklos mokytojas Varšuvoje, lietuvių kolonijos vadovas. 1919 m. paskirtas Lietuvos konsuliniu atstovu. 1923 m. grįžo į Lietuvą ir dirbo švietimo inspektoriumi, buvo Knygų leidimo ir Rašybos komisijų narys.

¹² Mūsų rinkinyje dok. Nr. 39.

¹³ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

¹⁴ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

¹⁵ Dašinskis I. (Daszyński Ignacy (1866–1936)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Vienas iš Galicijos socialdemokratų partijos kūrėjų. Austrijos-Vengrijos parlamentaras 1897–1918 m., pasižymėjęs kaip oratorius. Lenkų Laikinosios Vyriausybės Liubline Premjeras ir užsienio reikalų ministras 1918 m. Vienas įtakingiausių Lenkų socialistų partijos (PPS) veikėjų po 1919 m., J. Piłsudskio šalininkas. Lenkijos vicepremjeras 1920 m. liepą–1921 m. sausį. Kelių kadencijų Seimų ir jų vadovybių narys.

22. 1919 m. balandžio 22 d., Vilnius. – Vyriausiojo Lenkijos kariuomenės vado J. Piłsudskio kreipimasis į buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojus dėl tų žemių gyventojų apsisprendimo teisės

After the Polish military occupation of Vilnius, on 22 April J. Piłsudski made a pathetic appeal to local people. He announces that the state issue of Vilnius region remains open and that a civil administration formed from local people is proclaimed. The appeal states that these local authorities will have to ensure elections, after which the representation will speak for the future of the region. It also argues that the administration adopts an approach not to divide people according to their faith and ethnicity.

Jūsų kraštas jau šimtą keliasdešimt metų neturi laisvės, engiamas priešų – rusų, vokiečių, bolševikų – prievartos, kuri neklausdama gyventojų primetė jiems svetimą elgesio modelį, ribojantį laisvę, dažnai griauinantį gyvenimus.

Ši nuolatinė vergovės būsena man, gimusiam šioje nelaimingoje žemėje, yra labai gerai žinoma, jai pagaliau turi ateiti galas ir šioje tarsi Dievo užmirštoje žemėje turi įsivyrtauti laisvė ir teisė laisvai, visiškai nevaržomai pareikšti siekius ir poreikius.

Lenkijos kariuomenė, kurią atsivedžiau, kad nuverstų smurto ir prievartos valdžią, nuverstų gyventojų nepalaikomą krašto vyriausybę – ši kariuomenė Jums visiems atneš laisvę.

Noriu suteikti Jums galimybę išspręsti tautinius ir tikiybinius vidaus reikalus taip, kaip patys norėsite, be jokios prievartos ar spaudimo iš Lenkijos.

Todėl, nors Jūsų žemėje dar gaudžia patrankos ir liejasi kraujas, įvedu ne karinę, o civilinę valdžią, į kurią kviesiu vietos žmones, tos žemės sūnus.

Šios civilinės valdžios uždaviniai bus:

1. Palengvinti gyventojams pasisakyti dėl likimo ir poreikių per laisvai išrinktus atstovus. Šie rinkimai vyks slapto, visuotinio, tiesioginio, nepaisant lyties balsavimo pagrindu.

2. Kam reikia teikti pagalbą maistu, paremti gamybinį darbą, užtikrinti tvarką ir ramybę, globoti visus, neskirstant pagal tautybę ar tikėjimą.

Valdybos vadovu paskyriau Jerzį Osmołowski*, į kurią tiesiogiai arba per jo paskirtus žmones atvirai ir nuoširdžiai kreipkitės ko nors prireikus ir klausimais, kurie jus slegia ir jums rūpi.

Józefas Piłsudskis

Sprawy..., p. 412–413.

* Rytų žemių (arba istorinės Lietuvos) civilinei administracijai vadovavo vadinamasis generalinis civilinis komisaras prie Rytų pakraščių karinės valdybos. Pradžioje tas pareigas ėjo prof. L. Kolankowskis, o vėliau J. Osmołowskis.

23. 1919 m. balandžio 23 d., Varšuva. – J. Piłsudskio stovyklos politinio patikėtinio W. Sieroszewskio¹ laiškas J. Piłsudskui, informuojantis apie derybų su J. Šaulio misija iš Lietuvos aplinkybes ir eigą

Seeking contacts with Polish officials, the Lithuanian Mission to Warsaw led by Jurgis Šaulys commenced its work at the end of April 1919. At the same time, Polish military units occupied Vilnius. The news was unexpected for the Lithuanians. As a result, J. Šaulys started talks with Polish politicians by repeatedly expressing a protest against the aggressive military deed of the Polish army. This negative position of the Lithuanian delegation in the talks with the Poles was reported in W. Sieroszewskis' letter to J. Piłsudski on 23 April 1919.

Mano mielas!

Vakar vakare pas mane atbėgo liaudininkų frakcijos narys ir pareikalavo, kad būtinai eičiau į posėdį, nes trūksta žmonių, o jie tariasi su „Lietuvos delegacija“⁴⁴. Aš buvau priverstas atsisakyti „artistiškos vienatvės“ ir vėl pasinerti į politinę pelkę.

Pasirodė, kad penktadienį (šio mėn. 18 d.) iš Kauno atvyko Lietuvos Tarybos oficiali delegacija, kurią sudarė dr. Šaulys (užsienio reikalų ministras), pulkininkas Velykis (karinis atstovas), taip pat sekretorius Daumantas⁴⁵. Be to, juos lydėjo keletas nereikšmingų civilių (atrodo, baltarusiai), kurių pavardžių aš nespėjau sužinoti. Tarp jų taip pat yra baltarusis karininkas – pulkininkas Jezovitovas (nesenoje praeityje –

Rusijos kariuomenės paporučikis). Varšuvoje delegacijos nariai sužinojo apie Vilniaus užėmimą*** ir labai skausmingai sutiko šią žinią; per pokalbį jie kelis kartus pabrėžė, kad nereikėjo užimti Vilniaus nedalyvaujant Lietuvos ir Baltarusijos kariuomenei ir neišspėjus Lietuvos Vyriausybės. Tam, kad juos nuraminčiau, buvau priverstas pasakyti, jog tai buvo padaryta dėl politinių priežasčių, dėl poreikio išsaugoti paslaptį ir pateikti bolševikams šią netikėtą staigmeną. Nepaisant šių paaiškinimų, jų veidų išraiška vis dėlto buvo surūgusi. Jiems nesiseka. Sėdi čia jau 5 dienas ir negali gauti audiencijos pas užsienio reikalų ministrą ir užmegzti kontaktus su šalies politiniais sluoksniais. Tik vakar jie vargais negalais pagavo liaudininkus. Informavo Šaulys. Jis kalbėjo apie būtinumą pasiekti lietuvių ir lenkų susitarimą, apie „Lietuvos Vyriausybės“ (akcentuodamas žodį „Vyriausybė“) gerą valią, apie tai, kad lietuviai pasirengę tartis ir tik nori įsitikinti nuoširdumu draugystės ir simpatijos, apie ką lenkai tiek kartų kalbėjo lietuviams. Jo manymu, susitarimo pagrindą turi sudaryti Lenkijos pripažinimas Lietuvos sienų Kauno, Vilniaus, Suvalkų, Gardino ir dalies Minsko gubernijų ribose. Savo pretenzijas jis grindė istoriniais, ekonominiais ir etnografiniais argumentais. Iš Šaulio žodžių galima spręsti, kad „apsisprendimas“ ir susitarimas su baltarusiais minėtose teritorijose jau įvyko. Jo argumentai buvo silpni ir nepagrįsti.

Aš ir profesorius Kamienieckis² kairiųjų partijų vardu pasiūlėme priešingą planą: sudaryti Didžiąją Lietuvos ir Baltarusijos Respubliką su rytinėmis sienomis, atitinkančiomis Abiejų Tautų Respublikos 1772 m. sienas, ir sujungtą su Lenkijos Liaudies Respublika. Šis planas delegacijai labai nepatiko. Prieš jį protestavo net baltarusių pulkininkas. Lietuviai įrodinėjo, kad tai reiškia lenkų kišimąsi į baltarusių ir lietuvių vidaus reikalus, o į tai jie neturi jokios teisės. Teigė, kad Minsko gubernijos pietrytinė dalis, Vitebsko ir Smolensko gubernijos turi atitekti Rusijai, tad anų baltarusių likimas jų nedomina. Mes jiems įrodinėjome, kad lenkus, priešingai, domina tų žmonių likimas, o lietuviai piktinosi, jog tvarkome tautų likimus, neatsiklausdami jų sutikimo, jog primetame lietuviams savo sprendimus ir pan. Aš baigiau šį pokalbį žodžiais, kad mes nieko niekam neprimetame, kad visa tai tėra privatus pokalbis, visuomenės nuomonės perteikimas ir nieko daugiau, kad lenkų kairiosios grupuotės mano esant naudinga sau ir lietuviams federaciją su Didžiąja Lietuva, kad jos palaikys tik šį planą tiek Seime, tiek Vyriausybėje ir spaudoje, o visos kitos koncepcijos bus nagrinėjamos nenoriai ir nepalankiai, kad Lietuvos vidaus reikalai turi būti svarstomi ne čia, bet Vilniuje. Tai išgirdęs Šaulys net pašoko, jis pasakė, kad tai savaimė aišku, tačiau visų šių klausimų sprendimas jau iš anksto nulemtas Lietuvos Vyriausybės (Tarybos) susitarimu su baltarusiais, o jis čia pasiūstas tik derėtis su Lenkijos Vyriausybe dėl politinės ir karinės sąjungos kovai su bolševikais sudarymo. Aš jam pasakiau, kad kariniai klausimai negali būti sprendžiami tau nedalyvaujant. Tai jam taip pat labai nepatiko. Apskritai aš kelis kartus reiškiau įvairias pastabas, kad išsiaiškinčiau jo požiūrį į tave, tačiau kaskart susidurdavau su aiškiu nepalankumu ir net noru nušalinti tave nuo derybų.

Dėl to sunerimęs žadėjau Šauliui parūpinti audienciją pas šefą (Sosnkowski³). Ši-ryt buvau pas šefą; jis nepanoro susitikti su lietuviiais ir pagyrė mano politiką, kuria

siekiami visus lietuviškus reikalus nukreipti viena vaga tam, kad būtų užkirstas kelias dvigubam lietuvių žaidimui ir sumažinta įvairių intrigų galimybė. Visi šie reikalai turi būti sutelkti vienose, būtent tavo, rankose. Savaimė aišku, kad apie tai aš nesakiau niekam, išskyrus šefą, tačiau su šia mintimi vedžiau derybas ir tai turėdamas galvoje prašiau *Lenkijos laikraščio (Gazeta Polska)*, kad jis užsipultų Tarybą ir Šaulį kaip vokiečių bendrininkus, jis taip ir padarė. Pridedu laikraščio straipsnius.

Šiandien buvau pas Šaulį, kad jam praneščiau šį šefo atsakymą: „Iki to laiko, kol nebus išspręsta lenkų ir lietuvių problemos politinė pusė, kariniai klausimai negali būti svarstomi ir delegacijų susitikimas būtų pirmalaikis.“ Dėl to įvyko mūsų pokalbis ir aš paklausiau Šaulio, ar jis vyks į Vilnių, ar lauks tavęs čia. Jis atsakė, kad lauks čia, nes čia yra Lenkijos Vyriausybė, kurios atsakymą jam liepusi parvežti Lietuvos Vyriausybė. Jis klausė, ar nėra galimybės pagreitinti tavo atvykimą****. Aš jam pasiūliau su šiuo prašymu kreiptis į Užsienio reikalų ministeriją. Tačiau manau, kad tu neturėtum itin skubėti, lai palaukia, atidėjimas išmuš juos iš pusiausvyros, o diplomatijoje tai turi gerąją pusę. Be to, lai truputį atvėsta haleriškasis entuziazmas****. Šaulys nori čia likti ilgesnį laiką, susipažinti su partijomis ir politinėmis srovėmis. Jis klausinėjo apie įvairias grupuotes Seime. Man atrodo, kad, nepaisant politinių nesutarimų, jis kartu su nacionaldemokratais ir Korfanti⁴ bandys regzti intrigas prieš tavo planus, nes juos sieja neapykanta tau; nieko, atlaikysi ir šį kartą.

N[acionalinė] d[emokratija] jau rezga įvairias intrigas, kaip sumažinti Vilniaus užėmimo svarbą ir sukelti įtarimus dėl tavo planų Lietuvoje. Pridedu iškarpa iš antradienio *Varšuvos laikraščio (Gazeta Warszawska)******. Tiesa, Šaulys sakė, kad jiems pavyko gauti susitarimą dėl Balstogės ir Gardino perdavimo Lenkijai, kuri be Antantės žinios Berlyne pasirašė vokiečiai ir Lenkijos Vyriausybė. Anot Šaulio, prancūzų karininkai neva buvo pasipiktinę.

Ponas Šaulys teigia, kad visa Antantė yra už Lietuvą, kurią laiko savo sąjungininke, bene geresne už Lenkiją, ir kad nėra jokių kliūčių sujungti Lietuvos ir Baltarusijos kariuomenes kovai su bolševizmu. Tuo pokalbis baigėsi. Beje, kai Šaulys paklausė, kas daro didžiausią įtaką mūsų užsienio politikai, aš jam atsakiau: „Kaip ir visur – kariuomenė.“ Jis paklausė: „Tai reiškia Piłsudskis?“ Aš linktelėjau galva ir pridūriau: „Jis yra valstybės vadovas.“

Susidariau įspūdį, kad visa ši delegacija turi tikslą palaikyti merdinią Tarybą užmezgant santykius su Varšuva. Tuo paaiškinamas p. Š[aulio] nekantrumas. P. Š[aulys] visą laiką vengė žodžio „Taryba“ ir, kai aš paklausiau, ar Vyriausybė, kuriai jis atstovauja, yra Taryba, jis neatsakė į klausimą.

Kadangi p. Š[aulys] rengėsi pas Wojciechowski⁵, aš išpėjau ministrą, kokie tai žmonės. Jis žadėjo juos pasiūsti į... Vilnių. Labai gerai. Delegacija neturi sulaukti jo palaikymo..., apeidama tave. Tuomet iš to galbūt bus kokios naudos.

Širdingai tave apkabinu
Tavo Wacekas

DIM, t. 2, 129, p. 217–220.

* Lietuvos delegacija buvo Varšuvoje iki 1919 m. gegužės 22 d.

** Tekste klaidingai parašyta: „Szaulis“, „Velikie“, „Daumanlo“.

*** Lenkijos kariuomenė užėmė Vilnių 1919 m. balandžio 19 d.

**** Tuo metu J. Piłsudskis buvo Vilniuje.

***** Turimos mintyje nuotaikos, kurias sukėlė J. Hallerio armijos grįžimas iš Prancūzijos.

***** 1919 m. balandžio 22 d. (Laikraščio iškarpa prie dokumento nepridėta – sud. past.)

¹ Sieroševskis V. (Sieroszewski Wacław (1858–1945)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, rašytojas. Ilgus metus buvo carinės valdžios tremtinys Rytų Sibire, kur užsiėmė ir keliautojo, tyrinėtojo veikla. Artimai susisaistė su Lenkų socialistų partija (PPS) ir J. Piłsudskiu. Tik 1910 m. sugebėjo išvykti į Paryžių. 1914 m. įstojo į lenkų legionus. Propagandos ministras Laikinojoje Lenkijos Vyriausybėje 1918 m. lapkritį. Tarpukaryje užsiėmė rašytojo, kultūros visuomenininko veikla. Lenkijos senatorius 1935–1938 m.

² Kamienieckis V. (Kamieniecki Witold (1883–1964)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, istorikas, diplomatas. Viduramžių Lietuvos istorijos specialistas, iki I-ojo pasaulinio karo dirbo mokslo srityje. Karo metais – Politinio departamento vicedirektorius Laikinojoje Lenkijos Valstybės Taryboje, vadinamojo Lietuvos komiteto vadovas. Priklausė aktyvistams, kurie palaikė bendradarbiavimą su vokiečiais. Lenkijos Seimo narys 1919–1922 m. Dalyvavo taikos derybose su Sovietais. Pasiuntinys Rygoje nuo 1920 m. liepos ligi 1922 m. Senatorius 1928–1935 m. Paskui vėl grįžo prie akademinės veiklos.

³ Sosnkovskis K. (Sosnkowski Kazimierz (1885–1969)) – lenkų kariškis, visuomenės veikėjas. Priklausė Lenkų socialistų partijai (PPS), sukartinų organizacijų kūrėjas prieš I-ąjį pasaulinį karą. Lenkų legionų organizatorius drauge su J. Piłsudskiu. Generolas nuo 1918 m. lapkričio mėn. Karinių reikalų viceministras nuo 1919 m. kovo mėn., ministras – nuo 1920 m. rugpjūčio 10 d. iki 1924 m. vasario mėn. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. Paskui tarnavo karinės apygardos vadu, kariuomenės inspektoriumi.

⁴ Korfantas V. (Korfanty Wojciech (1873–1939)) – Aukštutinės Silezijos lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Endekų stovyklos reprezentantas. Vokietijos Reichstago ir Prūsijos Parlamento narys nuo lenkų mažumos iki 1918 m. pab. Lenkijos Seimo narys 1919–1930 m., senatorius 1930–1935 m. Lenkų judėjimo prieš vokiečius Aukštutinėje Silezijoje lyderis. Ryškus opozicionierius J. Piłsudskio stovyklai.

⁵ Wojcechovskis S. (Wojciechowski Stanisław (1869–1953)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Vienas iš Lenkų socialistų partijos (PPS) kūrėjų ir žymiausių veikėjų. 1917–1918 m. vadovavo Maskvos lenkų tarppartiniam susivienijimui. Vidaus reikalų ministras I. Paderewskio ir L. Skulskio Vyriausybėse 1919–1920 m., nuo 1921 m. priklausė Liaudininkų partijai „Piast“. Lenkijos Prezidentas 1922–1926 m. Posto atsisakė po valstybės perversmo. Paskui profesoriavo Žemės ūkio akademijoje Varšuvoje, propagavo kooperatinį judėjimą.

24. 1919 m. balandis (23–26 d.), Varšuva. – Lenkijos diplomato J. Karszo-Siedlewskio telegrama premjerui I. Paderewskiui dėl Lenkijos Seimo reakcijos į J. Piłsudskio atsišaukimą, adresuotą buvusios LDK gyventojams

J. Piłsudski's appeal to Vilnius region people provoked a strong opposition from the Polish Endecja. Holding a majority after the recent Polish election to the Constituent Assembly (Sejm), they sent a strict and rigorous telegram to the Prime Minister I. Paderewski. The document states that the Endecja raised a legislative interpellation in parliament on procedural violations regarding the above mentioned J. Piłsudski's appeal. Among other things, the Polish parliament began to discuss a proposal on incorporating the occupied territories into Poland.

Iš Piłsudskio kreipimosi į buvusios Lietuvos Kunigaikštystės gyventojus, kurios turinį Ponui Prezidentui turėjo perduoti Dłuskis¹, susidaro įspūdis, kad [jis, atsišaukimas – vert. past.] prieštarauja Seimo sprendimui, kad būtina prijungti Vilnių ir Gardiną prie Lenkijos. Dėl to Liaudies tautinė sąjunga pareiškė tokią interpeliaciją: išlaisvintame Vilniuje pasirodė viršininko kreipimasis be ministro kontrasignatos. Kadangi tik kontrasignuoti raštai pagal Seimo nutarimą pripažįstami valstybiniais aktais ir turi sutapti su Seimo sprendimais, pasirašiusieji klausia, ar Vyriausybė pritarė šio kreipimosi paskelbimui be ministro kontrasignatos. Šioje interpeliacijoje remtasi prielaida, kad Vyriausybė šiuo klausimu pritaria Seimo pozicijai, todėl Piłsudskio kreipimasis laikomas savavališkos viršininko politikos aktu. Tuo tarpu ministras Wojciechowski pareiškė deputatui Seydai², kad šis kreipimasis atitinka Vyriausybės pažiūras ir kiekvienu momentu jį būtų pasirašęs kontrasignavęs Ministras Pirmininkas arba jo pavaduotojas. Jeigu Vyriausybė šitaip atsakytų į interpeliaciją, kiltų prieštaravimas tarp Seimo nutarimo ir Vyriausybės pozicijos, galintis turėti rimtų padarinių*, todėl yra svarbu, jog atsakyme į interpeliaciją būtų įrodyta, kad nėra tokio prieštaravimo ir kad Ponas Ministras Pirmininkas tuoj pat duotų tokius nurodymus Wojciechowskiui, Grabskiui arba Seydai.

Karszas-Siedlewski³

Sprawy..., p. 414.

* Į šį klausimą atsakė Paderewski 1919 05 06 telegramoje, kurioje pabrėžė, kad Piłsudskio Vilniaus atsišaukimas Paryžiuje buvo palankiai įvertintas, ir pridūrė, kad „žinia apie opoziciją ir būsimą Seimo nutarimą dėl aneksijos sukėlė rimtų bičiulių nerimą ir gali pridaryti neapsakomos žalos“. Pabaigoje prašė atidėti svarstymą iki jo grįžimo. (W. Sukiennicki, „Mademoiselle Piłsudskiego“, *Zeszyty Historyczne* 1963, nr 3, p. 87.)

¹ Dłuskis K. (Dłuski Kazimierz (1855–1930)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, gydytojas. Vienas iš politinės socialistų srovės Lenkijoje pradininkų. Ilgai buvo įsikūręs Paryžiuje. I-ojo pasaulinio karo metais susijęs su lenkų legionierių judėjimu. Sanatorijos Zakopanėje direktorius 1902–1918 m. 1919 m. J. Piłsudskio buvo deleguotas į Lenkų tautinį komitetą Paryžiuje, įtrauktas į Lenkijos delegaciją Taikos konferencijoje. Grįžęs darbavosi medicinos draugijose.

² Seyda M. (Seyda Marian (1879–1967)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, publicistas. Vienas žymesnių endekų veikėjų Prūsijos kordono Lenkijos dalyje. 1915–1917 m. vadovavo Centrinei lenkų agentūrai Lozanoje. Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje narys 1917–1919 m. Lenkijos Seimo narys 1919–1927 m., senatorius 1928–1935 m. Užsienio reikalų ministras 1923 m.

³ Karšas-Siedlewski J. (Karszo-Siedlewski Jan (1891–1955)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Lenkijos užsienio reikalų ministerijos Diplomatinio skyriaus vyriausiasis referentas 1919 m. Konsulas Opolėje 1920–1922 m. Paskui dirbo pasiuntinybėse Belgrade, Prahoje, Maskvoje. 1932–1937 m. generalinis konsulas Charkove, Kijeve (kartu ir lenkų žvalgybininkas). 1938–1943 m. – Lenkijos pasiuntinys Artimųjų Rytų šalyse. Vėliau darbavosi emigracinėse lenkų valdžios struktūrose.

25a. 1919 m. balandžio 17 d., Kaunas. – Iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio protokolo, kuriame reiškiamas apsisprendimas dėl Gardino gynybos nuo gresiančių lenkų pajėgų

When Poles invaded Vilnius in April, the aims of the Lithuanian government for Grodno became problematic. The issue was discussed in the government meeting and it was stated that Germans as representatives of the Lithuanian interests could no longer stay in the area. Meanwhile, in anticipation of the German retreat Poles planned a quick march into Grodno. The Cabinet of Ministers decided not to hand over the area to the Poles without fight and instructed the Minister of Defence to take appropriate steps.

Ministerių Kabineto posėdis
17/IV 1919 m.

Posėdžio pradžia 7 v. Posėdyj dalyvauja visi p. p. Ministeriai, išskyrus p. Susisiekimo Ministerį.

Ministeris Pirmininkas skaito Vokiečių Gen. Įgalotinio pranešimą del Gardino užleidimo lenkams.

Finansų Ministeris J. Vileišis siulo tuojau įteikti lenkams notą del Gardino miesto užėmimo ir pažymėti, kad tas faktas gali buti priežastimi iškilimui karo prieš lenkus.

Teisingumo Ministeris L. Noreika palaiko Finansų Ministerio nusistatymą.

Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius. Vokiečių nusistatymas del Gardino aiškus. Stovi klausimas ar mums Gardiną ginti, ar užleisti jį lenkams be pasipriešinimo.

Ministerių Kabinetas nutarė, kad Gardinas be pasipriešinimo lenkams negali būti atiduotas ir įsako Krašto Apsaugos Ministeriui padaryti atatinamus žingsnius.

Ministeris Pirmininkas prašo Krašto Apsaugos Ministerį padaryti rytojaus posėdžiui pranešimą del kariuomenės padėties.

Ministerių kabinetas nutarė, kad karivių tėvams, kurie turi daugiau kaip vieną sūnų tarnaujantį kariuomenėje, gali būti išmokama pašalpos už kiekvieną sūnų, jeigu bus išrodyta, kad visi jie teikdavo tėvams pašalpos.

[...]¹

M. Sleževičius^{a)}
Ministeris Pirmininkas

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas^{b)}

LCVA f. 923, ap. 1, b. 24, l. 118–119 a. p. Mašinarštis

^{a)} Parašas ranka.

^{b)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje, arba parašas visiškai išblukęs.

¹ Toliau posėdyje buvo svarstomas Lietuvos muitinių sutvarkymo klausimas.

25b. 1919 m. balandžio 25 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus telegrama pasiuntiniui Berlyne J. Purickiui, kurioje išdėstoma situacija Gardine ir Lietuvos Vyriausybės nuostatos tuo klausimu

The Polish army was approaching. As the Prime Minister's letter addressed to J. Purickis in Berlin states, at that time in April officers of the Byelorussian regiment in Grodno immediately signed an agreement according to which the regiment practically remained at the disposal of the Polish government. That facilitated entry of the Polish army on 27 April. Seeking to reach an agreement with Poland, the Lithuanian government was reluctant to take any decisive action to resist the Poles.

^{a)}Kopija informacijos Berlyno ambasada^{a)}

J o Malonybei

Dr. Purickiui¹.

Ką tik Zimmerle didele paslaptimi dengdamasi pranešė man: Šiandien iš Paryžiaus gauta žinia buk Ententa nutarusi nepripažinti Lietuvos nepriklausomybės, iki nebus nulemtas Rusijos klausimas, Lietuva busianti prijungta ar ėrie [!] Lenkijos ar prie Vokietijos ir kada bus išrištas Rusijos klausimas, tai Lietuva busianti federacijos ryšiais sujungta arba su Rusija be Vilniaus ir Gardine [!] arba su Lenkija su Vilniaus [!] ir Gardinu taškas^{b)}. Tuotarpu Ententes atstovai Liepojuje ir vakar grįžęs iš Paryžiaus prancuzų Misijos Lietuvoje kapitonas J o n q u i e r² pranešė mums, kad Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas jau yra įvykęs faktas ir kad prie tos Lietuvos būtinai būsianti priskirta Klaipėda ir Nemuno įtakos rajonas su Nemunu ir kad pietu ir rytu Lietuvos frontas būsiąs nustatytas, kuomet bus galutiniai rišamos Rytų valstybių sienos taškas. Šiandien 2 val. Lenkai įėjo į Gardiną mūsų įgaliotinis Ž i l i n s k i s³ pasitraukė taškas. Gudų batalijonas be mūsų valdžios leidimo ir sutikimo yra padaręs su Lenkais sutartį ir liko gardine apie mūsų nusistatymą del gudų pasielgimo pranešime vėčiau [!] taškas

Zimmerles pranešimas, vokiečių pasielgimas Gardine verčia mus lavai [!] atsargiai buti su vokiečiais jų supliantuotas matyt yra toks tai žygis mūsų valstybei priešingas ir nenaudingas jis kaip ir norisurišti mus su savimi ir supjaudyti su lenkais o per juos ir su Entente. Apskritai vokiečiai turbut nebemato interese [!] Nepriklausomoje Lietuvoje ir bene norėtų padalyti Lietuvą į dvi dali: viena su Gardinu ir Vilniumi priskirti Lenkijai, kita gi nesi tikėdami sau palaikyt tiktų kad būtų gražinta Rusijai Tai kad tuo budu vokiečiai tisliai galėtų susisiekti su Rusija.

Kiek tas nekainuotų pasisteng Tamsta išgauti iš vokeičių jų nusistatymą apie mus ir manamus jų žygius Lietuvoje.

Reikalavimą kad vokiečiai visu frontu nuo Gardino iki Daugpilės eitų su mumis pirmyn pasistengk Tamsta šiek tiek mažiau remti šitaip ėjimo frontą nustatydamas;

vokiečiai turi paimti Gardiną ir eiti frontu nuo Gardino iki Vilniaus, mes Lietuviai eisime frontu nuo Vilniaus ligi Daugpilės.

Prancūzų admiralas Liepojuje B r i t e n a^{s4} kelios dienos atgal, kaip praneša ponas Š i m k u s^{s5} yra telegrafavęs savo Vyriausybei kad ši persiųstų mums ginklų, amunicijos ir rubų. Nežiūrint to rupinkites kiek galima daugiau ginklų, rubų ir amunicijos [!] išgauti iš vokiečių: Noske⁶ yra pažadėjęs. Š a u l y s yra Varšuvos [!] jokių žinių mums nepraneša taškas Tamstai pasiūstojo [!] notoje del Vilniaus ir sutarties su Lenkais galas skiriamąjį [!] Vokiečių Vyriausybei kur vokiečiai kviečiama drauge su lietuviais vyti bolševikus ir lenkus jei dar neįteikta apleiskite. Su mano parašu pasiūskite per Spa į Paryžių mūsų delegacijai ir per Kopenhageną į Londoną Č a p i n s k i uⁱ⁷ telegrama paklausimą: pirmo prašau kuo greičiausiai pranešti ar yra pamatas vokiečių čia platinamoms žinioms, kad taikos konferencija nepripažins Lietuvos nepriklausomybės secundo prašau kuo greičiausiai per Liepoją suteikti mums kuoplačiausių žinių apie Lietuvos klausimo stovį taikos konferencijoje ir pas atskiras Entantos valstybes tertie prašau pranešti ar Vilsonas⁸ yra užtekinai informuotas apie mūsų etnografines sienas ir apie būtiną priklausimą prie Lietuvos Vilniaus ir Gardino jei ne, tai prašau kuogreičiausiai tinkamas memorialas [!] Vilsonui telegrafu pasiūsti pasiremiant tais nurodymais ir medžiaga, kurią mes esame jums į Paryžių pasiuntę. kvarto prašau kiek galima paskubinti kad Anglijos Vyriausybė kuogreičiausia prisiųstų mums ginklų, amunicijos ir rubų taip pat begalo esame reikalingi paskolos, kurios išgavimą iš Anglijos Vyriausybės anglų [galioti [...]^c tivoje p. Grand W a t s o n⁹ yra pažadėjęs

[...]^d)

Ministeris Pirmininkas^e)

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 19, l. 153–154. Mašinarštis

^{a)-a)} Užrašas ranka pačiame lapo viršuje.

^{b)} Pabraukimai dokumente padaryti pieštuku.

^{c)} Neįskaitomas žodis, nes dokumento puslapio apačia atrupėjusi.

^{d)} Neįskaitomas žodis.

^{e)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

¹ Purickis Juozas (1883–1934) – žurnalistas, istorikas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1918 m. kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. 1919 m. – Lietuvos atstovas Vokietijoje. Steigiamojo Seimo narys. IV (K. Griniaus) Vyriausybėje buvo užsienio reikalų ministras ligi 1921 m. gruodžio 12 d. Dirbo Užsienio reikalų ministerijos skyrių direktorių pareigose 1926–1927 m., paskui iš valstybinio darbo ir politikos pasitraukė. Pradžioje buvo Krikščionių demokratų partijos narys, vėliau suartėjo su tautininkais. Vadovavo Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjungai 1925–1929 m., paskui – Žurnalistų sąjungai.

² De Fuk Žonkjeris A. (De Fauque Jonquieres Albert Joseph (1895–1958)) – prancūzų kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo savanoriu kolonijinės infanterijos daliniuose. 1919 m. kovą Prancūzijos karinės misijos sudėtyje atvyko į Lietuvą. Misijai pasibaigus tarnavo 23-iajame kolonijinės infanterijos pulke, jo vadas 1929 m. 1923 m. patvirtintas kapitono laipsnis (avansu gautas vykstant į Lietuvą). 1933–1934 m. tarnavo Karo ministerijoje, 1938 m. – Kolonijų ministerijoje. 1935–1938 m. – Misijoje Somalyje. Nuo 1941 m. – karo atašė Tailande. 1948 m. gavo generolo rangą ir išėjo į pensiją.

³ Žilinskas Aleksandras (1885–1942) – lietuvių teisininkas ir politikas. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje. Grįžęs lietuvių valdžios paskirtas Marijampolės apskrities viršininku, dirbo teismų

sirtyje. 1919 m. pradžioje – ypatingasis įgaliotinis Gardino sričiai, paskui ėjo vidaus reikalų viceministro pareigas. Teisingumo ministras 1928–1934 m. Tautininkų sąjungos narys.

⁴ Britenas – turimas mintyje Brisonas Ž. (Brisson Jean Joseph (1868–1957)) – prancūzų laivyno kariuomenės, diplomatas. 1886 m. baigęs karo akademiją, dalyvavo I-ojo pasaulinio karo veiksmuose. 1916 m. gavo jūrų kapitono rangą, vadovavo prancūzų laivų eskadros štabui Viduržemio jūroje, pasižymėjo 1917 m. operacijose ties Korinto kanalu. 1919 m. paskirtas vadovauti Baltijos jūros laivyno divizionui, jį balandžio 19 d. pasiekė Liepoją. (Tą divizioną sudarė 10 įvairių karo laivų. Veikdami kartu su britais prancūzai reikšmingai parėmė Latvijos nepriklausomybės siekį kovose su bermontininkais.) 1921 m. tapo admiralu, laivyno junginio štabo viršininku. 1930 m. pasitraukė iš tarnybos.

⁵ Šimkus Jonas (1873–1944) – chemikas, farmacininkas, lietuvių visuomenės ir mokslo veikėjas. Maskvos universiteto docentas, profesorius 1906–1916 m. Grįžo į Lietuvą 1918 m., II ir IV Vyriausybėse buvo prekybos ir pramonės ministras. Rūpinosi kontaktų palaikymu su Sąjungininkų misijomis Latvijoje. VI Vyriausybėje nuo 1921 m. balandžio 11 d. krašto apsaugos ministro poste pakeitė kariškį K. Žuką. Į Vyriausybės įeidavo kaip nepartinis. Dėstė ir profesoriavo universitete Kaune, pirmasis jo rektorius.

⁶ Noskė G. (Noske Gustaw (1868–1946)) – Vokietijos politikas ir visuomenės veikėjas. Socialdemokratų visuomenininkas ir žurnalistas. Reichstago narys nuo 1906 m., domėjosi kariniais ir kolonijų būklės klausimais. 1918 m. sėkmingai derėjosi su maištaujančiais jūrininkais, revoliucijos įkarštyje tapo Liaudies įgaliotinių tarybos nariu, atsakingu už kariuomenės ir laivyno reikalus. Pirmasis Veimaro Respublikos karinių reikalų ministras, atsakingas už kraštutinių kairiųjų judėjimo numalšinimą 1919 m. Hanoverio miesto prezidentas 1920–1933 m.

⁷ Čepinskis Vincas (1871–1940) – chemikas, fizikas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1918 m. grįžo į Lietuvą iš Maskvos. 1919 m. buvo Lietuvos atstovas D. Britanijoje. Steigiamojo Seimo narys. Priklausė Lietuvos socialdemokratų partijai. Kauno universiteto profesorius, jo rektorius 1929–1933 m. Švietimo ministras M. Sleževičiaus Vyriausybėje 1926 m.

⁸ Vilsonas V. (Wilson Woodrow Thomas (1856–1924)) – iškilus JAV valstybės ir visuomenės veikėjas. Dvi kadencijas buvo JAV Prezidentas (1912–1916 m. ir 1916–1921 m.). Prezidentavimo metai sutapo su I-uoju pasauliniu karu, per juos priėmė daug šaliai ir visai tarptautinei bendruomenei svarbių sprendimų. Ypač žinomi jo „14 punktų“, tapusių Versalio taikos pagrindų. Vienas iš Tautų Sąjungos projekto autorių, už tą veiklą 1919 m. apdovanotas Nobelio taikos premija. Visuotinai žinomas kaip tautų apsisprendimo teisės žymiausias reprezentantas.

⁹ Grant Vatsonas H. (Grant Watson Herbert Adolphus (1881–1971)) – britų diplomatas. Dirbo Vašingtone, Brazilijoje, Briuselyje. 1915 m. rugpjūtį paskirtas į Kopenhagą ambasados sekretoriumi. Iš čia 1919 m. kovo 19 d. su britų laivyno eskadra atvyko nuolatiniam diplomatiniam darbui į Liepoją. Balandžio 6–17 d. lankėsi Lietuvoje ir tai buvo pirmasis britų diplomatijos atstovo vizitas joje. 1919 m. darbavosi Baltijos šalyse kartu su plk. S. Tallentso misija. 1920 m. paskirtas atstovu į Lisaboną. Vėliau dar buvo pasiuntinys Lotynų Amerikos šalyse, Suomijoje.

26 a. 1919 m. balandžio 24 d., Vilnius. – Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto (LVLK) posėdžio protokolas, kuriame fiksuotas LVLK pirmininko M. Biržiškos pokalbis su J. Piłsudskio patikėtiniu J. Osmołowskiu¹

When the Polish army captured Vilnius in April 1919, the Meeting of the Lithuanian Population in Vilnius started to consider further action perspectives under these unfavourable circumstances. They elected public and political representatives of Vilnius Lithuanians and named them Vilnius Lithuanian Interim Committee (VLIC). The following day J. Osmołowski arrived in Vilnius from Warsaw and the chairman of VLIC Mykolas Biržiška met with him. J. Piłsudski appointed J. Osmołowski in charge of the development and

performance of civil administration in Vilnius. As per the Minutes of the VLIC meeting on 23 April, details of the conversation between M. Biržiška and J. Osmolowski show that the latter takes a favourable position in respect of Lithuanians. It is stated that in the argument between Lithuanians and Poles the truth is on the Lithuanian side, and it asserts that the process of transforming Vilnius into a Lithuanian city is an inevitable thing. The Polish representative also invites Lithuanians to participate together in the rebuilding of the country.

Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto posėdis^{a)}

24 Balandžio 1919

Dalyvavo M. Biržiška, Sof. Čiurlionienė², Dras D. Alseika³, Dras J. Basanavičius⁴, O. Mašiotienė⁵, Br. Biržiškienė⁶, Pr. Mašiotas⁷, V. Matulaitis⁸, A. Žmuidzinavičius⁹, Kun. J. Tumas¹⁰, I. Jonynas¹¹.

Pirmininkavo M. Biržiška

Nutarta

1) Paskirti laikinai, vienam mėnesiui, algą Vykdomosios komisijos Sekretoriui, didume 500 rub. senaisiais Caro pinigais.

^{b)}Kadangi^{b)} Turėdamas omenyje, kad konstitucinė Vakarų Europos ^{c)}Neturime apleisti tų vietų, kurias esame užėmę V. L. Komitetas turi rūpintis, kad jei^{c)} Praktika parodė, kad keičiantis valdžiai, keičiasi tik asmens, kurie varė valdžios politiką^{d)}

Osmolovski: Jie atėjo ne Lietuvos okupuot. Lenkijos reikalas buti arč sąryšy su Lietuva. Būtų klaida eiti tuo keliu, koku eina Lietuvos lenkai. Tas faktas, kad jie už Lietuvos dalį, sudaro jau ryšį. Bet tai ne galut.

Santykių dalyką spręs Entante ir gali mus perskirti Rusija dar nežlugusi. Bolševizmą įvarys į darbininkų judėjimą vagas. Vilniuj pavojus toks pat didelis. Abidvi imperialistės. Tai lenkų reikalais (ir lietuviui/ eiti drauge. Vienu įsakymu brolystė ne pasidarys. Santaikai kliūtis – Vilnius. Vilnius šiuo momentu turi lenkišką spalvą, bet neabejojama, jog litvanizacija eis pirmyn. Aš artimas Pilsudskui, jis mane pasiskyrė prieš kitų norą. Aš, radikalų grupės, kuri skiriasi nuo demokratizmo, [...] ^{e)} jau išblukęs. Mes kovojame betgi su bolševizmu, kurs ir lenkuose yra. Mes į lenkų liaudiškumą netikime, nes tai persirėdę endekai. Reikia skirti Lenkijos ir Lietuvos lenkus. Pirmojoje liaudies judėjimas aiškiai nusistatęs prieš dvarininkus. Ir aš visą laiką buvau užsiėmęs agrariniu klausimu. Dėlto patekau į tą vietą. Niekas dabar nebetiki, kad bebūtų dvarai. Mes ateiname, kaipo liaudininkai. Jūs sakote, kad mūsų kariuomenę pasisamdę dvarininkai. Tai tendencija. Dvarininkai, subėgę Varšuvon, taip statė klausimą – apginkit mūsų dvarus. Bet dabartinė valdžia nesutiko. Vietos dvarininkai nors mus gražiai priima, veikiai turės nelauktų dalykų: mes prieš dvarininkus. Mes ne reakcionieriai – pamatysite. Lietuvos dvarininkas meškos patarnavimo padarė, negerai apie mus informuodami. Norma dvarų Lenkijoje 300 margių. Mes jums agrarinę reformą daryti nekliudysime: gal dar geriau padarysite. Mes dvarininkus pažįstame. Buvo ketinę Lietuvą mozurinti kolonizacija, nekliudant Lenkijos dvarų. Lietuvos dvarininkai dvarų

neužstatė. Tik R. Kryžių menkai aprūpino pabėgėlių pinigais. Tai kalbos tėra apie jų norus, ne faktas. Mes priversti buvome įsikišti kaipo karo okupacija, bet tas laikina ir nereiškia prijungimo. Mes suverenių teisių nesisaviname. Jūsų bajorai buvo nusistatę kaipo Lenkijos žemių atstovai bet seimas jų nepriėmė, nors lenkų dvarininkai jiems plojo. Jums pusė tiesos tebuvo pasakyta. Visa kalba buvo prie Vilniaus prezidento Abramavičiaus. Vietos lenkai norėjo, kad mes ateitume jau su valdžia. Mes nesuprantame jūsų santykių ir nenorėjome, kad mūsų nesuprastume, kaipo ėmėjų globon 1 dalies. Mes pasiskyrėme kelią – stengtis iš pradžių turėti savo rankose valdžią – karo rankose. Kol nesusitarsime su Lietuvos valdžia Kaune. Į Šalies tvarkymą kviesime vietos ištikimus darbininkus, kuriais pasitiki vietos žmones. Mano nusist. - daryti viską santaikoje ir kontakte su lietuviais. Čia laukiama, kad lietuviai nenorės prisidėti; mes pripažįstame 3 tautas ¹⁾pilnom¹⁾ vadovaujančias (be žydu, prieš juos mes kitaip esame nusistatę: viešai kalbos teisių jiems nepripažįstame). Ofic. – trimis kalbomis. Pinigų nesvaidysime, neturime. Kiek tiek, bet penėti visą šalį ne tesėsime, ne pratinsime, kad gautų nedirbdami. Aprūpinsime visų, ne vienų lenkų, mokyklas, labdarybes, ne primesdami jiems krypsnio. Ar jos norės? Ne, tai neversime. Pilsudskio įsakymas „į savitarpį vidurinių tautų santykių nesikišime“. Laukiniai santykiai ne nuspręsti ir atitaisy-sime. Ginsime Lietuvos teisę apsispręsti. Unijos nevartojo, tik – sąjungą. Vietos lenkai stengias užbėgti ²⁾lenkams²⁾ lietuvių už akių. Liet. su jokia grupe dar nesugyvenome. Tai neužsispyrimas – tai iš visuomen. pagrindo. Liet. šviesuomenė, nežiūrint vidur. kovų, visi del savo [...] ³⁾ir savo sąryšio su žmonėmis, esame daug demokratišk. už visas Liet. lenkų grupes, net už vietinius radikalus. Apie santaiką negali būti kalbos – del klasinių reikalų. Liaudiškumo pas Liet. lenkus nėra. Ginčas netarp kalbų, bet – lietuviškojo užsispyrimo. Gražiais įsakymais mūsų abiejų nenumalšinsi. Nuo sukvailintųjų lietuvių mes niekadoms neatsisakysime del jų kalbos (lenk.) „Aš pilnai su tuo sutinku, nes jau Varšuvoje mes buvome paimformuoti. Tai dar maloniau kad aš girdžiu tatai iš Tamstos, kuri man perstate kaipo lenkų priešą. Tiesa byloje tarp liet. ir lenkų – jūsų pusėje. Mes jauni radikalai – mums pavyzdys čekų ir lietuvių šviesuomenės, ⁴⁾nors jūs esate mums⁴⁾ išjudinti ir tai ilgai trukdė susipratimą, nors ir mums ir jums ⁵⁾prisieis⁵⁾ su vietos lenkais, kad jie imtų taikintis prie liaudies reikalų ⁶⁾kur tik liet⁶⁾. Univ. jūs pilnai galite įsikurti. Padėsim ir mielu noru. Lenkų un. nebus, jei bus kivrčai prieš lietuvių norą; vienašalio antipauda neprileisiu. Grįš sena tvarka – bolševikai tarnavo imperialist. To pat mūsų galite bijoti, kad nepereitų. Žinokite, mes apskaitėme savo jėgas, kaipo liaudininkai. Mes įkainavome savo jiegas, jeigu mes nebūtume pasitikėję savo jėgoms, mes nebūtume ir pradėję šio dalyko. Pamatysite, kad bus darbai, ne žodžiai. Bijau, kad neatsiskirtume siena; be jūsų – darbų nepradėsime. Visus santykius nusistatysime, kad būsime nepriklausomi; [...] ⁷⁾dabar viešų žingsnių nedarysime. Asm. gali pranešti Komitetui, jei jis nutartų miesto val. pastatytų žmonių, ar pas mane būtų žinovai, prašome kreiptis. Varšuvoje seimui duosiu apyskaitą. Nenoriu prisidėti prie tautinių neapykantų¹².

a) Lapo viršuje, kairiajame kampe, yra apvalus spaudas, kurio viduje didesnėmis raidėmis įrašyta: „Lietuvių Draugijos Komitetas“, o pakraščiuose mažesnėmis raidėmis: „nukentėjusiems dėl karo šelpiti“.

b)-b) Nubrauktas žodis.

c)-c) Nubraukta frazė.

d) Visa frazė perbraukta brūkšneliu.

e) Neaiškus žodis.

f)-f) Nubrauktas žodis.

g)-g) Nubrauktas žodis.

h) Neįskaitomas žodis.

i)-i) Sunkiai įskaitomi žodžiai.

j)-j) Sunkiai įskaitomas, daugiau numanomas žodis.

k)-k) Nubraukti žodžiai.

l) Neįskaitomas žodis.

¹ Osmoľovskis J. (Osmoľowski Jerzy (1872–1952)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, dvarininkas iš Pinsko apylinkių. Dvarininkų aplinkoje išsiskyrė savo radikaliomis pažiūromis. Nuo 1912 m. persikėlė į Varšuvą, kur dalyvavo liberalų ir masonų veikloje. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, 1917 m. pab. įsijungė į Minsko lenkų veiklą, įtrauktas į lenkų karių korpusą pulkininko laipsniu. 1918 m. liepą vėl įsidarbino Varšuvoje, atnaujino ryšius su tenykščiais liberaliais veikėjais. Dalyvaudamas jų diskusijose atkreipė J. Piłsudskio dėmesį. Po pokalbių su juo 1919 m. balandžio 15 d. buvo paskirtas vadinamuoju Rytų žemių generaliniu komisaru (Rytų žemių civilinės valdybos viršininku). 1920 m. rugsėjo 20 d. ta Valdyba, kaip nesėkmingas projektas, buvo likviduota, vadovas apkaltintas išdo lėšų išekvojimais ir po tyrimų išteisintas tik 1924 m. Vėliau šeimininkavo savo dvare, dalyvavo savivaldybių veikloje.

² Čiurlionienė-Kymantaitė Sofija (1886–1958) – rašytoja, lietuvių visuomenės veikėja. Menininko ir muziko M. K. Čiurlionio žmona. 1915–1918 m. dirbo lietuvių pabėgėlių gimnazijoje Voroneže. Po parvykimo ir apsisistojimo Vilniuje 1919 m. persikėlė į Kauną, kur iki 1921 m. dirbo KAM Švietimo skyriuje, skaitė paskaitas fronte. Nuo 1925 m. – lietuvių kalbos lektorė universitete Kaune. Nuo 1930 m. dirbo Lietuvos delegacijoje prie Tautų Sąjungos.

³ Alseika Danielius (1881–1936) – medicinas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Dalyvavo 1905 m. Vilniaus Seime. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo kariuomenės gydytoju. Jo Minske organizuota Lietuvių savitarpio pagalbos ligoninė 1918 m. liepą buvo perkelta į Vilnių ir reorganizuota į Lietuvių polikliniką. 1918 m. lapkritį kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. Pasiliko lenkų užimtame Vilniuje, 1923–1928 m. – Vilniaus lietuvių komiteto pirmininkas. Lietuvių mokslo, Švietimo, Sanitarinės pagalbos draugijų narys, vadovas.

⁴ Basanavičius Jonas (1851–1927) – gydytojas, vienas žymiausių lietuvių valstybingumo, visuomenės ir kultūros veikėjų. Lietuvių mokslo draugijos Vilniuje steigimo iniciatorius 1907 m. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., pirmininkavo jai priimant Vasario 16-osios aktą. 1919 m. buvo Vilniuje istorijos ir etnografijos muziejaus direktorius. Lenkams užėmus miestą, liko jame gyventi ir dirbuotis lietuvių labui. 1917–1924 m. dirbo gydytoju Vilniaus lietuvių gimnazijoje.

⁵ Mašiotienė-Brazauskaitė Ona (1883–1949) – pedagogė, lietuvių visuomenės veikėja. Inžinieriaus Jono Mašiotos žmona. 1911–1914 m. mokytojavo Vilniuje, I-ojo pasaulinio karo metais buvo Maskvoje. 1918 m. grįžusi į Lietuvą, organizavo lietuvių mergaičių gimnaziją ir vakarinius kursus suaugusiesiems, įsteigė Moterų komitetą Lietuvos kariuomenei remti ir jam pirmininkavo. 1919 m. sausį išrinkta į Lietuvių moterų sąjungos Vilniaus valdybą. Lenkams galutinai įsitvirtinus Vilniuje, persikėlė į nepriklausomą Lietuvą.

⁶ Biržiškienė-Šėmytė Bronislova (1879–1955) – lietuvių visuomenės veikėja. Mykolo Biržiškos žmona. Socialdemokratų partijos veikėja. 1915–1917 m. Vilniaus lietuvių gimnazijos ir pedagogų kursų mokytoja. Vilniaus lietuvių komiteto narė ir jo vicepirmininkė 1921–1922 m. Lenkų administracijos verčiama, 1922 m. rugsėjį persikėlė į Kauną. Nuo 1932 m. – Vilniaus vadavimo sąjungos centro moterų sekcijos pirmininkė.

⁷ Mašiotas Pranas (1863–1940) – pedagogas, vaikų rašytojas, lietuvių visuomenės veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais vadovavo lietuvių gimnazijai Voroneže. 1918 m. grįžęs į Lietuvą, pradžioje dirbo Lietuvos Valstybės Tarybos Švietimo sekcijoje. Vienas iš Lietuvių mokytojų sąjungos steigėjų 1919 m. sausį. Persikėlęs į Kauną, dirbo Švietimo ministerijoje departamento direktoriumi, viceministras nuo 1919 m. lapkričio mėn. Dirbo Knygų leidimo ir Terminologijos komisijose.

⁸ Matulaitis Vincas (1869–1935) – finansininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Ilgus metus gyveno ir dirbo Peterburge, carinėje valstybės kontrolės įstaigoje. Peterburgo lietuvių komiteto vadovas 1918 m. Tais pat metais grįžo į Lietuvą, dirbo kredito įstaigose Vilniuje. Įsigalėjus lenkams, persikėlė į Kauną, kur iki 1920 m. balandžio mėn. buvo kredito įstaigų inspektorius, vėliau Žemės banko direktorius. Ekspertas 1920 m. taikos derybose su sovietine Rusija. Valstybės kontrolierius 1928–1934 m. Aktyvus tautininkų veikėjas.

⁹ Žmuidzinavičius Antanas (1876–1966) – dailininkas, lietuvių visuomenės veikėjas. Po Veiverių mokytojų seminarijos baigimo mokytojavo Lenkijoje, kartu mokėsi dailės Varšuvoje. I-ojo pasaulinio karo metais buvo Vilniuje, kur dėstė mokytojų kursuose ir Lietuvių gimnazijoje. Rūpinosi čia meno reikalais ir V. Kap-suko valdžios laikotarpiu. Įsigalėjus lenkams, persikėlė į Kauną, kur rūpinosi Dailės draugijos reikalais. Žinomas ir kaip aktyvus Šaulių sąjungos veikėjas, buvo jos pirmininkas 1929–1934 m.

¹⁰ Tumas-Vaižgantas Juozas (1869–1933) – kunigas, rašytojas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Dar carinės valdžios metais aktyviai reišėsi krikščionių demokratų politinėje srovėje. 1905 m. Vilniaus Seimo dalyvis. Organizacinio darbo „Vilties“ bendrovėje metu suartėjo su besiformuojančia tautininkų ideologija, 1916 m. bendradarbiavo įkuriant Tautos pažangos partiją. 1918 m. atvyko į Vilnių, dirbo *Lietuvos aid* redakcijoje. Įsigalint lenkams, organizavo *Nepriklausomos Lietuvos* laikraštį, jame aštriai pasisakė prieš lenkų administraciją. 1920 m. buvo prikalbintas keltis į Kauną. Čia dėstė universitete, buvo Vytauto bažnyčios rektorius.

¹¹ Jonynas Ignas (1884–1954) – istorikas, diplomatas, lietuvių visuomenės veikėjas. 1919–1920 m. – Vilniaus mergaičių gimnazijos direktorius. Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto sekretorius iki 1920 m. spalio 9 d. 1920 m. rugpjūčio–spalio mėn. buvo Lietuvos Vyriausybės vyriausiasis įgaliotinis Vilniaus kraštui. Paskui ligi 1922 m. vasario – Lietuvos atstovas Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijoje Vilniaus krašto reikalams. 1922–1929 m. dirbo Užsienio reikalų ministerijos, Tautų Sąjungos, Lenkų ir kt. departamentų direktoriumi. Dalyvavo Tautų Sąjungos posėdžiuose. Dėstė universitete Kaune, o po II-ojo pasaulinio karo – ir Vilniuje.

¹² Tekstas iš esmės yra Mykolo Biržiškos pokalbio su J. Osmoľowskiu, įvykusio balandžio 23 d. Vilniaus miesto valdyboje, protokolas, po pokalbio sudarytas paties M. Biržiškos. Tai netgi ne pokalbio, o J. Osmoľowskio išdėstytų minčių savotiškas konspektas. Jis yra gana specifinis: mintys perteiktos padrikai, svarbiausiais punktais be tarpusavio ryšio ir nuoseklumo. Daug sutrumpinimų, kuriuos kai kada sudėtinga vienareikšmiškai šifruoti ir interpretuoti. Apskritai publikuodami šį tekstą, prisilaikome nuostatos, jog prasmingiausia jį pateikti kuo mažiau redakciškai apdorotą. Plačiau apie dokumente perteikiamą epizodą ir dokumento turinį žr.: Biržiška M., *Dėl mūsų sostinės*, d. I., London, 1960, p. 160–166.

26b. 1919 m. balandžio 26 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame atsi-spindi iš Kauno atvykusio Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Janulaičio informacijos turinys, taip pat ir apie M. Römerio misiją į Kauną

Vilnius Lithuanian Interim Committee was established by public and political representatives of Vilnija Lithuanians in April 1919. In its meeting on 26 April, a member of the Committee Ignas Jonynas presented some information. He came to Vilnius from Kaunas and informed about J. Piłsudski's federalist proposals to the leftist political organisations of Kaunas Lithuanians which were delivered through M. Römer mission. Details of the latest visit to Lithuania were also told.

Posėdis 26 Balandžio^{a)}

Užmokėti būto užlaikymui, kur buvo senasis Komitetas pusmečiui 375 rub. rusų pinigais.

Posėdis 26 Bal. Dalyvavo M. Biržiška, S. Čiurlionienė, J. Basanavičius, O. Mašiotienė, V. Matulaitis, Pr. Mašiotas, A. Žmuidzinavičius, kun. J. Šepetys¹, kun. J. Tumas ir J. Jonynas. Dras Alseika

Nutarta. ^{b)}Už laiką^{b)} Buto užlaikymui, kurį imasi Laik. Vil. Liet. komitetas, paskirti 375 rub. rus. pinigais pusei metų.

Janulaičio pranešimas: Apie lenkus. Nuo Pilsudskio valdžios atvažiavo Römeris ir Jundzillas. Yra trys lenkų valdžios – Pilsudskio, Seimo ir Dmovskio. Atvažiavo tartis su kairemis grupėmis. Pilsudskis užima Vilnių ir paskelbia Nepriklaus. Lietuva. Posėdy pasakė kad reikia suareštuoti. Römeriui liepta išvažiuoti, Slezevicius jo nepriėmė. Vilnių būtų užėmę jei nebūtų pranesta apie Vok sąkalbį su Rusais. Jauni kareiviai tikisi greičiau išvaryti. Ruošiasi, kad padziūvus keliams eis. Dabar keliai neišbrendami, gabent artilerija negalima. Apie Vilniaus užėm. atejo sekmadienį is Kaisedarių nuo Vok., antradienį dar nieko tikro

Važiavo Siaulys ir Velykis, kaipo karo zinovas ir Daumantas. Pirm. Slezev., Valdemaras, Leonas vidaus, sviet. Tubelis² ir kt. Žydai sutiko užimti vietą tik informacijos tikslams. Gudų Voronka. Apie Vilniaus atstovybę. Reikia turėti politinis ir karo įgaliotinis Slezevicius sakė pagalvosias, bet nieko tikro nepasakęs

Pasikalbėti Dras Alseika, M. Biržiška, kun. Tumas, Čiurlionienė Pr. Mašiotas ir Jonynas. Susiorganizavo civilė valdžia. Karininkų dvasia pakilus. Ar bolsevizmas. Matomai yra skylimas ir Krikscion-Demokr. Stengiasi atstumti lenkus nuo aficierių vietų. Yra geležinė disciplina. Dirba daug, Yra lakūnų mokykla. Yra kareiviai ir karininkai^{c)}. Discipl. gera, muštis nereikia, dezertyrių nėra.

Misijos Ginklai imami iš Vokiečių. Su pristatymu daugybe kliūčių. /Trūksta avalų. Ypač garniz. Visi pasitiki ne diplomatija, bet savo iegomis.³

Apie Komiteto veikimą. D-ras Alseika^{d)} reikalauja, kad būtų įduotas protestas prieš lenkų pasieligimą – plėšimą turto išvežimą, skerdimą, areštus, persekiojimus ^{e)}lenkų^{e)} lietu., žydų prašo, kad prezidijumas ^{h)}įteiktų^{d)} sustatyt protestą

Apie laikraštį. P. O. Mašiotienė savo ir kitų vardu išreiskė protestą prieš N 1.

Nutarta eiti privačiu keliu kalbėtis su žydais. Sutiko eiti pas Dru Vigockiu⁴.

Kilo klausimas, kas turi pasirašyti po paliūdymais, išduodamais Vykdomosios Komisijos raštais. Nutarta, kad komisija turi susiorganizuoti, išsirinkt savo prezid. ir po jais turi pasirasyt jos prez. nariai. Svarb. reikaluose turi kreiptis į komiteto prezidijumą. Pats taktas turi nurodyti, kada reikes kreiptis į Komitetą.

Vaičkus⁵ prašo, kad visai jo trupai buvo duotas leidimas eiti Kaunan. Buvo keliamas klausimas ar geistina jo trupė užlaikyt. Nutarta kliūčių ne daryti, ypač kad jau yra buv. valdžios pakviestas Glinskis⁶.

Varnas⁷ prašo Komiteto lėšomis užlaikyti jo surengtos ir valdžios įkurta tapybos ir piešybos laisvąją studiją.

Kiekviena įstaiga ir kiekvienas asmuo turi rūpintis savimi. O komitetas tik padeda. Komitetas taria žodį kaip kraštui reikalingą.

Mūsų nusistatymas, kad mes stengiamės padėti, bet formaliu zingsniu mes negalime prašyti valdžios kad jai būtina padėti.

Galime kištis į val. zygius, kad ji naikina įstaigas kraštui reikalingas.

MAB RS, f. 105-60, l. 15 a. p.–16 a. p. Rankraštis

^{a)} Dokumento pirmajame lape yra tik pastarasis užrašas, kuris dar ir pabrauktas.

^{b)-b)} Išbraukti žodžiai.

^{c)} Lapo viršutinėje dalyje ta pačia rašysena surašyti knygų pavadinimai, kaip atrodo, nieko bendra neturintys su posėdžio tematika: „Н.П.Павловъ Сильванскій – Закладничество – патронатъ. СПБ. 1897; «Иммунитетъ в удельной Руси. СПБ.1900.; «Феодальные отношенія в удаленной Руси. СПБ.1901; Во-ниекі. Poczet rodów w W. Kn. Litewskiem. Warszawa 1887; Wolff. Kniaziowie litewsko-ruscy. Warszawa 1895; Владимирскій –Будановъ“.

^{d)} Išbrauktas paskui einantis neįskaitomas žodis.

^{e)-e)} Išbrauktas žodis.

^{f)-f)} Išbrauktas žodis, vietoj jo viršuje įrašyta „sustatyt“.

¹ Šepetys Jonas (1867–1941) – evangelikų reformatų dvasininkas, lietuvių visuomenės veikėjas. Anksti įsitraukęs į tautinį judėjimą, bendradarbiavęs *Aušroje*. 1918 m. grįžo į Vilnių iš Voronežo ir ėjo dvasininko pareigas. Priklausė Lietuvių mokslo draugijai. 1922–1923 m. dirbo Vilniaus lietuvių gimnazijoje, kol persikėlė į nepriklausomą Lietuvą, kur iki 1941 m. darbavosi Papilio evangelikų parapijoje.

² Tūbelis Juozas (1880–1939) – agronomas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1918 m. grįžo į Lietuvą iš Rusijos, dirbo Valstybės Tarybos Švietimo komisijoje. I ir II Vyriausybėse buvo žemės ūkio ir valstybės turtų ministras, IV ir V Vyriausybėse – šios ministerijos valdytojas ir švietimo ministras. Premjeras ir kartu finansų ministras keliose Vyriausybėse 1929–1938 m. Tautos pažangos partijos narys, paskui – Tautininkų sąjungos pirmininkas 1931–1938 m.

³ A. Janulaitis posėdyje perskaitė pranešimą apie situaciją ir nuotakas nepriklausomoje Lietuvoje. Jo turinys posėdžio protokole pateiktas padrikai, be tarpusavio ryšio ir nuoseklumo. Publikuodami šį tekstą vėlgi prisilaikome nuostatos, jog prasmingiausia jį pateikti kuo mažiau redakciškai apdorotą.

⁴ Vygodskis Jokūbas (1857–1942) – gydytojas, Lietuvos žydų politikos ir visuomenės veikėjas. Kilęs iš Bobruisko. Į Lietuvą atvyko apie 1885 m., vertėsi gydytojo praktika Vilniuje. Čia organizavo žydų mokyklą, buvo Žydų bendruomenės valdybos pirmininkas. Vilniaus sionistų organizacijos vadovas. I ir II Lietuvos Vyriausybėse – ministras bei portfelio žydų reikalams, Vyriausybei persikėlus į Kauną, liko Vilniuje. 1922 m. išrinktas į Lenkijos Seimą, Vilniaus savivaldybės narys.

⁵ Vaičkus Juozas (1885–1935) – aktorius, režisierius, lietuvių kultūros veikėjas. 1918 m. su savo Peterburge įsteigta teatro studija grįžo į Lietuvą ir rugpjūčio mėn. pradėjo pirmą lietuviško profesionalaus dramos teatro sezoną Vilniuje. Tačiau dėl neramumų ir valdžių kaitos 1919 m. turėjo keltis į Kauną.

⁶ Glinskis Kastantas (1886–1938) – lietuvių dramos aktorius ir režisierius. 1919 m. V. Kapsuko valdžios iš Petrogrado, kur dirbo Ermitažo teatre, iškvietas į Vilnių, čia organizavo Vilniaus teatro studiją. Įsigalėjus lenkams, su studija išsikėlė į Kauną, kur tapo vienu pagrindinių Valstybės teatro organizatorių.

⁷ Varnas Adomas Juozas (1879–1979) – dailininkas, lietuvių visuomenės veikėjas. 1918 m. grįžo į Vilnių iš Rusijos. Čia kūrė portretus ir dekoracijas vaikų teatrui. Vadovavo V. Kapsuko valdžios lėšomis įkurta Pailšybos studijai, mokytojavo lietuviškoje gimnazijoje. Kaune apsisitojo 1920 m., atidarė savo privačią dailės studiją.

26c. 1919 m. balandžio 26 d., Vilnius. – LVLK atstovų raštas Lenkijos generaliniam civiliniam komisarui J. Osmolowskiui su išdėstytais lietuvių sąlygomis prieš pradėdant bendradarbiauti su okupacine Lenkijos valdžia

In their meeting, Vilnius Lithuanian Interim Committee prepared a memorandum setting out conditions to Poles and handed this document to the Polish representative in charge of the development and performance of civil administration in Vilnius. Poland could expect cooperation only if Vilnius administration were built on democratic grounds and then handed over to local people. It had to ensure equality of all nations and language usage in the area, guarantee civil liberties, disarm Polish terrorist groups, and ensure the protection of Lithuanian property.

Pasisakydami už demokratinės Lietuvos nepriklausomybę mes, Vilniaus demokratinį sluoksnių atstovai, [tai, kad] Lenkijos kariuomenė užgrobė Vilnių, laikome okupacija.

Norėtume tikėti šūkiu, kurį paskelbė Vyriausiasis okupacinės kariuomenės Vadas: „Suteikti visiems laisvę spęsti vidaus, tautinius ir tikybinius reikalus be jokios Lenkijos prievartos ar spaudimo“¹. Bet iš šiandieninio gyvenimo įvykių mums visiškai neatrodo, kad šis pažadas galėtų būti įvykdytas*.

Matome, kad per kiekvieną okupaciją griauamas krašto gyvenimas. Tai dar labiau jaučia Lietuva ir jos sostinė Vilnius, tokios sugriautos per tiek okupacijų. Šis sunkus laikotarpis dar sustiprėja dėl reakcijos, kuri kyla pasitraukus bolševikams. Todėl manome, kad būtina sutelkti visas vietas demokratinės jėgas krašto atkūrimui ir besikuriančiam Lietuvos valstybingumui sustiprinti ir tam užtikrinti šias sąlygas:

- 1) išskyrus fronto reikalus, atiduoti visą valdžią vietos gyventojams,
- 2) laikinoji vietos valdžia remsis demokratiniais sluoksniais,
- 3) įgyvendinti visų mūsų krašte gyvenančių tautybių lygiateisiškumą,
- 4) faktiškai suteikti lygias teises vietos kalboms (lietuvių, lenkų, baltarusių ir žydų),
- 5) visiškai įgyvendinti visas pilietines teises (žodžio ir spaudos, sąžinės, susirinkimų, sąjungų ir t. t. laisvė),
- 6) panaikinti politinį terorą,
- 7) nuginkluoti vaikus, paauglius ir savanorių gaujas,
- 8) panaikinti visas kliūtis ekononiniam krašto atgaivinimui, pirmiausia uždrausti išvežti iš Lietuvos bet kokį turta.

Tiktai tada, kai okupacinė valdžia mums garantuos tokias sąlygas, galėsime dalyvauti jos vykdomame krašto atkūrimo darbe, prisiimdami ir atsakomybę už jį.

Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto atstovai
Komiteto pirmininkas (–) Myk. Biržiška
Komiteto vicepirmininkas (–) Kun. Józef Tumas
Narys (–) Fr. Maczitas
Komiteto sekretorius (–) Ign. Jonyszas^{a)}

Sprawy..., p. 414–415.

* Jogailos universiteto lietuvių kalbos dėstytojas J. A. Herbačiauskas, 1919 m. rudenį II skyriaus įgaliotas bendradarbiauti su Lietuvos opozicija, 1919 m. gruodžio 2 d. laiške Piłsudskio patikėtiniui Vilniaus reikalais L. Wasilewskiui rašė: „Reikėjo laiku pakviesti kelis lietuvius į universitetą, į Rytų žemių valdybą (kaip patariamąją instituciją), reikėjo paskelbti šachą lietuvių nacionalistams. Tuo tarpu darote nesąmones: į pareigas skiriate endekus, kad žlugdytų reikalą, kad diskredituotų Piłsudskį. Reikėjo pradėti nuo santarvės Vilniuje, norint pasiekti santarvę su Kaunu. Juk lietuviai turi teisę kartu dalyvauti Laikinojoje valdyboje (pats Piłsudskis tai pasakė kreipimėsi). Kodėl gi pažeidėte lygiateisiškumo principą? Būtumėte turėję kozirį prieš Kauno puolimus, jeigu lietuviai kartu su Jumis būtų valdę kraštą! Deja! Šis endekų išskirtinumas jus užhipnotizavo.“

^{a)} Taip tekste. Turi būti: „Myk. Biržiška“, „kun. Juozas Tumas“, „Pr. Mašiotas“, „Ign. Jonynas“.

¹ Žr. dok. Nr. 22.

26d. 1919 m. balandžio 28 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame atsispindi ir gana palankios detalės iš lenkų pareigūno J. Osmołowskio reakcijos į lietuvių raštą dėl bendradarbiavimo su lenkais sąlygų

The response of the Polish representative to Vilnius J. Osmołowski reflected a positive position towards the conditions for the Lithuanian-Polish cooperation as set by Vilnius Lithuanian Interim Committee (VLIC) on 26 April. Nearly all requirements set in the VLIC memorandum were agreed to except for the item related to Jewish rights in Vilnius. J. Osmołowski promises members of the Committee to take the memorandum to Poland and seek approval of the Polish government.

Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto
posėdžio, įvykusio 1919 m. Balandžio 28 dieną,
protokolas.

Posėdy dalyvavo D. Alseika, J. Basanavičius, M. Biržiška, Br. Biržiškienė, Sof. Čiurlionienė, Ig. Jonynas, Pr. Mašiotas, kun. J. Šepetys, kun. J. Tumas ir A. Žmuidzinavičius.

Pirmininkavo M. Biržiška, sekretoriavo I. Jonynas.

<u>Apsilankymas pas Generalį Rytų Žemių Komisarą</u>	Pirmininkas M. Biržiška padarė pranešimą apie Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto delegacijos – M. Biržiškos, Ig. Jonyno ir Pr. Mašio – apsilankymą pas Generalį Rytų Žemių Komisarą, apie įteikimą jam Lietuvių memorialo ir pasikalbėjimą dėl išstatytųjų jame reikalavimų. Generalis Komisaras J. Osmolovskis pasisakė visiems iškeltiems reikalavimams pritariaš, apart žydų klausime, kuriame jis laikosi kitos nuomonės, ir pažadėjo duoti į visus reikalavimus atsakymą raštu po 10 dienų, kuomet sugriš iš Varšuvos. Sugriš tik tuomet, jei Varšuva pilnai pritaro jo politikos nusistatymui Lietuvoje.
<u>Pranešimas apie pasi- kalbėjimą su žydais ir baltarusiais</u>	D-ras Alseika ir A. Žmuidzinavičius padarė pranešimus apie pasikalbėjimą su išymesniais žydų ir baltarusių veikėjais. Žydai esą labai nusiminę dėl įvykusių skerdynių ir susirūpinę vien tik laidojimu užmestųjų ir slaugojimu sužeistųjų. Baltarusiai dar laukia ir jokio politinio nusistatymo neturį.
<u>A. Janulaičio kooptavimas</u>	Laikinasis Komitetas, turėdamas omenyje, kad Aug. Janulaitis nebuvo išrinktas Komitetan tik delto, kad laike rinkimų jo nebūta Vilniuje, vienbalsiai nutarė jį kooptuoti. Janulaitis išrinktas Vykdomojo Komiteto nariu.
<u>Pasiuntinybė Kaunan.</u>	Labdarybės ir kultūros lietuvių įstaigoms Vilniuje reikalinga daug pinigų, jie tegalima gauti iš Kauno ^{a)} visuomenės ^{a)} . Su Generalio Komisarą žinia ir pritarimu nutarta Kaunan siųsti Komiteto atstovai, kurie parsivežtų ir politikos informacijų. Atstovais į Kauną išrinkti M. Biržiška vienbalsiai ir Ig. Jonynas balsų dauguma.
<u>Pirmininko ir sekretoriaus pavadavimas</u>	M. Biržiškai ir Ig. Jonynui išvažiavus Kaunan ir ten ilgesniam laikui užtrukus, Komiteto pirmininko pareigas apsiėmė pildyti jo vice-pirmininkas kun. J. Tumas, o sekretoriaus – A. Žmuidzinavičius.
<u>Darbo biuras</u>	Vykdomojo Pakomitečio prašomas, Laikinasis Vilniaus Lietuvių komitetas nutarė įtaisyti prie savęs darbo biurą ir įrašinėti visus ieškančius darbo ir darbo siūlytojus.
<u>„Žaibo“ spaustuvė</u>	„Žaibo“ spaustuvės pajininkai Jankauskas, Semaška ir Špokas ¹ kreipėsi į Komitetą, prašydami, kad būtų surašytas „Žaibo“ turtas, kad laike surašinėjimo būtų kas nors iš pajininkų ir kad būtų pastatytas buchhalteris.

Nutarta. Laikinasis Komitetas nesistato savininkų vieton, jis tik globoja apleistąjį turtą; surašyti „Žaibo“ turtą sutinka; patys pajininkai turi išsirinkti sau buchhalterį ir atstovą, kuris būtų turtą surašant; bet kadangi Vilniuje pajininkų nedaug, turtą surašant, turi būti ir Komiteto atstovas.

Posėdžio Pirmininkas M. Biržiška^{b)}

Nariai^{c)}

Sekretorius Ig. Jonynas^{d)}

MAB RS, f. 105-60, l. 7–7 a. p. Rankraštis

^{a)-a)} Įterptas žodis.

^{b)} Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

^{c)} Trūksta parašų jiems numatytoje vietoje.

^{d)} Parašas kiek kitokia rašysena nei dokumento tekstas.

¹ Jankauskas, Semaška, Špokas – nėra tikslesnių žinių apie šiuos asmenis. Tačiau galima būtų gana pagrįstai spėti, jog tai tie patys asmenys, dalyvavę 1917 m. rugsėjį lietuvių Vilniaus konferencijoje. Apie juos, kaip konferencijos dalyvius, išlikę tam tikrų biografinių žinių. Žr.: A. Tyla, *Lietuva prie Vasario 16-osios slenkščio*, Vilnius, 2004, p. 53, 56, 58.

26e. 1919 m. gegužės 5 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame fiksuotas svarstymas dėl lietuvių atstovo pasiuntimo į Vilniaus miesto tarybos narių sudėtį

The meeting of Vilnius Lithuanian Interim Committee (VLIC) on 2 May discussed matters pertaining to the relations of the Committee with Poles and ways of delegating Lithuanian representatives to Vilnius City Council. J. Osmałowski who was responsible for the development and performance of civil administration in Vilnius went to Poland. In the meeting of VLIC on 5 May, it was decided not to react to proposals of the Polish administration to nominate a Lithuanian candidate to Vilnius City Council. The essence of the Lithuanian position is conveyed in the Minutes of the committee meeting, i.e. to wait until a reply is received from the Polish government to the conditions set out in the VLIC memorandum on 26 April and delivered to Warsaw by J. Osmałowski. Till then, no Lithuanian candidate could be delegated to the City Council.

Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto
posėdžio, buvusio 1919 m. Gegužės mėn. 5 dieną,
protokolas.

Posėdy dalyvavo d-ras Alseika, d-ras J. Basanavičius, M. Biržiška, Br. Biržiškienė, Sof. Čiurlionienė, Ig. Jonynas, Pr. Mašiotas,

O. Mašiotienė, V. Matulaitis, kun. J. Šepetys, kun. J. Tumas ir A. Žmuidzinavičius.

Pirmininkavo M. Biržiška, sekretoriavo Ig. Jonynas.

Protesto priėmimas- Skaitomas protesto del Laikinojo Komiteto pirmininko įžeidimo projektas. Pats tekstas priimtas (6 balsai už jį, 1 balsas prieš ir 2 susilaikė).

Vilniaus burmistro raštas Vilniaus miesto burmistras Vyt. Abromavičius atsiuntė Komitetui raštą, kuriuo kviečia nurodyti lietuvių kandidatą į Laikinosios Vilniaus miesto tarybos narius.

Nutarta: kadangi ikišiolei nėra gautas Generalio Rytų Žemių komisaro atsakymas į raštą, Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto jam įduotą, kaslink sąlygų, kurių išpildymas leis lietuviams dalyvauti Vilniaus visuomenės gyvenime ir imtis ant savęs atsakomybės, kandidato į miesto savyvaldą nestatyti, o pasiūsti tik lietuvių reikalų žinovą. Tokiu žinovu nurodyti d-rą D. Alseiką.

Lietuvių kareiviai belaisviai Skaitomas A. Janulaičio laiškas, kuriuo jis praneša, kad Raudonojo Kryžiaus ligonbuty yra pasilikusių lietuvių, bolševikų nelaisvėn paimtų, ir prašo Komitetą jais rūpintis.

Nutarta: pavesti Vykdomajam Komitetui pasirūpinti tais kareiviais.

Komiteto Pirmininkas M. Biržiška^{a)}

Nariai Br. Biržiškienė, J. Šepetys

D-ras Basanavičius, V. Matulaitis^{b)}

Sekretorius Ig. Jonynas^{c)}

MAB RS, f. 105-602, l. 4-4 a. p. Rankraštis

^{a)} Parašas ta pačia rašysena kaip ir protokolo tekstas.

^{b)} Parašai skirtingomis rašysenomis, akivaizdžiai autentiški.

^{c)} Parašas kiek skirtinga rašysena nei protokolo tekstas.

26f. 1919 m. birželio 6 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame ryškėja ir sugriežtėjęs lenkų elgesys Vilniaus lietuvių atžvilgiu, minima kratos J. Basanavičiaus bute ir Lietuvių mokslo draugijos patalpose

The expectations of Vilnius Lithuanian Interim Committee (VLIC) that Poles and Lithuanians would manage to agree on a joint action and establish friendly relations between the two sides began to collapse in early June. The Minutes of the VLIC meeting report

that on 5 June the Lithuanian Scientific Society and its chairman J. Basanavičius were searched for weapons, even though prior to this the Polish side positively accepted Lithuanian representatives in Vilnius. The latter episode proved that all possibilities of a compromise were closed.

Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto
posėdžio, buvusio 1919 m. Birželio 6 dieną,
P R O T O K O L A S

Posėdy dalyvavo: d-ras Alseika, d-ras Basanavičius, M. Biržiška, Br. Biržiškienė,
I. Jonynas, V. Matulaitis, kun. J. Šepetys ir kun. J. Tumas
Pirmininkavo kun. J. Tumas, sekretoriavo Ig. Jonynas.

Mokytojų kursų suren-
gimas Švenčionyse

Pranas Mašiotas pranešė, kad į jį yra kreipęsis atvažiavęs iš Švenčionių mokytojas Lazauskas¹ ir pasakęs, kad ten manoma organizuoti vasariniai kursai ersatz-mokytojams. Lazauskas klausia, ar Laikinis Komitetas nesutiktų duoti lėšų tų kursų užlaikymui ir ar nesutiktų atsiųsti mokytojų, kurių ten trūksta.

Nutarta: sumanytą surengti vasarinius mokytojų kursus Švenčionyse palaikyti, jei atsiras tiems kursams tinkamas skaičius mokynių ir mokytojų, tam tikslui asiguoti ne daugiau 10.000 markių; prašyti, kad kursų rengėjai aiškiau nurodytų, kokiems dalykams jiems trūksta prelegentų.

Koncertų ir vaidinimų
klausimas.

Miesto valdyba savo raštu No 32 nuo Birželio 6 d. klausia Laikinąjį Komitetą, ar nereikalinga bus miesto teatro salė įtaisymui koncertų ir vaidinimų lietuvių kalba ir kokiomis sąlygomis Komitetas norėtų naudotis ta sale.

Nutarta: deleguoti Pr. Mašiotą į miesto namų prievaizdą ištirti dalyką; klausimą spręsti po Pr. Mašiotų pranešimo.

Kun. Liegus² prieglau-
da.

D-ras D. Alseika pranešė, kad klausimas, kas yra namų savininkas, kuriuose telpa kun. Liegus vedamoji prieglauda, dabar negali būti išrištas. Kadangi, sulig kun. Liegus pareiškimo, prieglaudai būtinai reikalauja remonto-

Nutarta: prašyti V. Matulaitį ir kun. J. Šepetį nueiti į prieglaudą ir ant vietos ištirti tą dalyką.

Vaikų plokštės suma-
nymas

M. Kuraityte³ įteikė Komitetui sumanytą įrengti Blaivinkų sodne šią vasarą vaikų plokštę, kad vaikai galėtų žaisti, piešti, daryti ekskursijas, užsiimti gimnastika etc.

Tam dalykui jai esą reikalingi dar du bendradarbiai – Ad. Varnas ir Bulotaitė⁴. Mėnesinės išlaidos, sulig įduotosios sąmatos, sieksiančios 13.010 markių.

Nutarta: p-lės Kuraitytės sumanymo nepalaikyti dėl jo brangumo; į vaikų auklėjimą atkreipti ypatingą dėmesį, bet tuo dalyku užsiimti tik ištyrus prieglaudų stovį.

Vaikų prieglaudos
Vilniuje

Sulig Komitet gautųjų žinių vaikų prieglaudos labai nenormaliame padėjime, esą daug trūkumų auklėjimo ir maitinimo žvilgsniu.

Nutarta: išrinkti komisiją iš 3 asmenų prieglaudoms iširti. Komisijon išrinkti V. Matulaitis, O. Mašiotienė ir kun. J. Šepetys.

Lietuvių laboratorija.

Mirus d-rui Junavičiui⁵ lietuvių chemijos ir bakteriologijos laboratorija liko be vedėjo. Iš Okupacinės lenkų valdžios pusės dar nedaroma kliūčių jos veikimui, bet Komitetui privalo neatidėliojant imti ją savo globon. Iki šiol neužmokėta algos laborantei ir sargams, viso apie 1000 markių.

Nutarta: chemijos ir bakteriologijos laboratoriją paimti savo globon; prašyti Lietuvos valdžią, kad atsiųstų Komitetui reikalingus įgaliojimus, asignuoti lėšų išmokėjimui algų laborantei ir laboratorijos tarnams.

Kratos L. Mokslo
Draugijoje ir vaikų
prieglaudose.

Lietuvių Mokslo Draugijos Pirmininkas d-ras Basanavičius įdavė Komitetui pareiškimą, kad Birželio 5 dieną lenkų legioninkai drauge su miesto policija yra padarę kratą jo bute ir Lietuvių Mokslo Draugijoje, ieškodami ginklų ir kokių – tai neva vokiečių paliktų daiktų. Legioninkai su policiantais, besiverždami į užrakintąjį Draugijos sandėlį, kur laikoma Draugijos leidžiamieji vadovėliai sukrauti, kitos knygos ir muzejaus daiktai, sudaužė vieną kabančią durų spyną, kitą nuo durų atplėšė, bet vidun inėję, nieko neradę, išsidangino.

Tą pačią Birželio 5 d., sulig Lietuvių Draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro Komiteto pareiškimu, lenkų policija krėtė Centro Komiteto išlaikomas įstaigas – Didžiąją Vaikų Prieglaudą ir Moksleivių Bendrabutį. Krėtė neva ieškodami ginklų, bet išvežė iš Moksleivių bendrabučio produktų, drabužių ir k. d., o iš Vaikų Prieglaudos – 320 pasagų, 160 sieksnių elektros vielos, 12 kastuvų, vienus angliškus pakinkimus, vieną vežimą ir porą arklių; paėmė raktus nuo maisto sandėlio ir uždėjo antspaudas ant sandėlio durų.

Nutarta: parengti Laikinojo Komiteto protestas prieš Lenkų Okupacinės valdžios panašų elgimąsi su lietuvių visuomeninėmis įstaigomis.

Posėdžio Pirmininkas M. Biržiška^{a)}

Nariai: J. Šepetys, Tumas, D. Alseika. Dr. Basanavičius, V. Matulaitis^{b)}

Sekretorius^{c)}

MAB RS, f. 105-601, l. 1–2. Mašinraštis

^{a)} Pasirašiusiojo pavardė atspausdinta.

^{b)} Pasirašiusiųjų pavadės atspausdintos.

^{c)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

¹ Lazauskas – galima gan pagrįstai manyti, jog mintyje turimas Lazauskas – Krūminis Jonas (1897–1942), lietuvių mokytojas, aktyvistas, gyvenęs Švenčionėliuose. 1941 m. birželio mėn. bolševikų išstremtas į Sibirą.

² Liegus (Legus) Vincentas (1876–1940) – kunigas, teologijos mokslų daktaras. Nuo 1906 m. gyveno ir dirbo Vilniuje. Vienas iš kunigų, stojusių už lietuvių palaikymą.

³ Kuraitytė-Varnienė Marija (1886–1982) – lietuvių pedagogė, *Montessori* auklėjimo pradininkė Lietuvoje. 1921 m. iš Vilniaus persikėlė pas kiek anksčiau į Kauną išvykusį vyrą dailininką Adomą Varną.

⁴ Bulotaitė – nerasta tikslesnių biografinių duomenų.

⁵ Junavičius Kazimieras (?–1919) – lietuvių mokslininkas bakteriologas, gydytojas. Chemijos ir bakteriologijos laboratorijos Vilniuje vedėjas. Mokslo kursų lektorius, visuomenininkas.

26g. 1919 m. birželio 5 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės posėdžio, kuriame Lietuvos įgaliotinis Vilniuje ir LVLK pirmininkas M. Biržiška skaitė pranešimą apie LVLK veiklą ir situaciją Vilniuje, protokolas

The Polish representative in Vilnius J. Osmołowski, who was responsible for the development and performance of civil administration in Vilnius, changed his positive attitude towards public and political representatives of Vilnius Lithuanians, i.e. Vilnius Lithuanian Interim Committee, after his visit to Warsaw. The relations between Warsaw and Kaunas became strained. During a meeting of the Lithuanian government in Kaunas the chairman of VLIC M. Biržiška among other things reviewed activities of VLIC and received instructions from the government which indicated that Lithuanians didn't have to participate in the elections to Vilnius City Council. This proposal was received from Warsaw back in May.

Ministerių Kabineto posėdis

3/ V 1919 m.

Posėdžio pradžia 7 val. Posėdyj dalyvauja Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius, Susisiekimo Ministeris V. Čarneckis, Tiekimo ir Maitinimo Ministeris S. Kairys, Žemės Ukio ir Valstybės Turtų Ministeris A. Stulginskis.

Vyriausias Igaliotinis Vilniuje M. Biržiška. Lenkai laikę jį sukalbamu žmogu. Sausio mėn, lenkai turėję dideliu pretenziju dėl to, kad būrys mūsų kareivių užimant bolševikams Vilnių dalyvavo kartu su jais. Tas atsiliepė į santykius su bolševikais, kurie į likusius lietuvių intelegentus nedarė jokių represijų. Tas dar labiau pakėlė prieš jį lenkus. Jau apie Velykas buvo sužinota, kad lenkai rengiesi daryti užpuolimą ant rusų. Kun. Mukermanas¹ sudarė darbininkų organizaciją, kuri buvo aiškiai nusistačiusi prieš bolševikus. Mukermanas pasisakęs neprijaučias lenkų politikai Lietuvoj ir pradėjo savo organizacijos darbą jo padėdamas. Bet Mukermaną bolševikai [!] areštavus vadovavimą apima kunigai lenkai, kurie buvo palinkę varyti endatų [!] politiką. Taip organizacija uoliai sekė bolševikų darbus ir todėl dabar taip lengvai yra gaudomi bolševikų komisarai. Lenkai buvo sugavę bolševikų traukinį su komisarais ir tuo pačiu traukiniu įsiveržė į Vilnių. Įsiveržė ne daugiau 300 žmonių. Būrys lenkų kareivių ėję per Ravos kapines, įėjęs į Vilnių be kardo ėjo ligi pat katedros. Mušis ėjęs tris dienas. Bolševikai pasakojo, kad lenkai su lietuviais sustarę ir eina į Vilnių iš dviejų pusių. Ėjo gandas, kad lenkai nori leisti lietuvius ankščiau į Vilnių. Kad lenkai paėmė Vilnių tai buvo įdavimas. Lenkams padėjo gelžkelininkai ir Mukermano organizacija. Užėmus Vilnių prasidėjo persekiojimas tariamųjų bolševikų; ėjo gandas, kad žydu yra užmuštų apie 1000. Žydu memorandume įvardyta apie 60 žmonių ir nurodyta į 40 žuvusių nežinia kur. Lietuvių tarpe, tačiau nužudytų [...]a) nėra. Sistematinės kratos prasidėjo po kokios savaitės lenkams Vilnių užėmus. Ekscesai prasidėjo tada kad lenkai suorganizavus taip vadinama „polova žandarmerja“. Ji yra sudėta iš briauriausių Vilniaus visuomenės elementų ir lenkų skautų. Lenkai labai nežmoniškai elgiasi su lavonais ir sužeistais. Ydavinėjimu užsiėmę lenkų ponios net iš aristokratijos. Suimtuosius beveik visus net mušdavo dažnai išmušdavo akis. Suimtuosius labai blogai laikė, po kelias dienas neduodavo maisto, gerti, neduodavo kur atsigulti. Priešakyje visos valdžios pastatytas Osmolovskis. Tai yra radikalas ilgus metus dirbęs agrarinės reformos srityje. Bet vykintojais buvo lenkai dvarininkai endekai. Osmolovskis pasikvietęs pas save M. Biržišką ir Jonyną. Jis pareiškė, kad jis pripažįsta visus lietuvių reikalavimus, kad Lietuva be Vilniaus negali apsieiti, kad Vilniaus litvinizacija neišvengiama. Jam buvo atsakyta, kad su juo kalbama privatinio būdu ir pabrėžta, kad mes laikome tą lenkų žygį okupacija, kurios tikslu yra ginti dvarus. Osmolovskis pripažino, kad tai yra okupacija. Su juo buvo kalbama apie 3 valandas. Jis prašė baigti pasikalbėjimą su juo visai oficialiniu pasikalbėjimu, bet jam buvo pabrėžta, kad mūsų atstovai buvo priimti lenkų privatinio būdu. Vėliau įsisteigė Laikinis Lietuvių Komitetas Vilniuje, kurio tikslu buvo ginti lietuvių reikalus Vilniuje, nevarant savarankiškos politikos, tik atsižiūrint Kauno. Laikinis Lietuvių Vilniaus Komitetas buvo įteikęs Osmolovskiui tam tikrą pareiškimą su lietuvių reikalavimais. Osmolovskis sutiko su statomais reikalavimais (išskyrus žydu lygybės) su kai kuriomis pataisomis. Dėl reikalavimo neišvežti Lietuvos turtų buvo paaiškinta kad iš Lietuvos bus vežama mainams už tai bus įvežta iš Lenkijos. Osmolovskis prašė protokoluoti visus atsitikimus, kada Lenkų bus vežama toks turtas kaip mašinos, ligoninės ir t. t. Osmolovskis buvo pareiškęs, kad jis neskirs Lietuvoje

lenkų dvarinkų: skirs lietuvius ir gudus, o jiems nesant Lenkijos lenkus. Sugrįžęs iš Varšuvos Osmolovskis atsakymo jokio į lietuvių pareiškimą neatvežė ir dabar Vilniuje varoma politika visai aiški, nieko bendro su Osmolovskio pažadais neturinti. Lenkai nuo rudens ketina įsteigti Vilniuje universitetą. Lenkai paskelbė įstatymus apie rinkimus į Vilniaus miesto savivaldybę. Kad užstelbti žydus, prie Vilniaus prikerpta aplinkiniai sodžiai ir pabrėžta, kad į savivaldybę galima išrinkti tik mokačius lenkų kalbos.

Su leidimu „Glos Litwy“ daug vargo, nes permaža Vilniuje tam darbui darbininkų. Labai keblus padėjimas dėl baimės liesti lenkų kariuomenės reikalus. „Glos Litwy“ išėina Vilniuje apie 1000 ekzempliorių. Skaito laikraštį kalėjimas, žydai ir kariuomenė. Kariuomenėje yra užsiinteresavusio Lietuvos reikalais ir daug lenkų kareivių lanko redakciją „Glos Litwy“.

„Glos Litwy“ svarbiausiu priešininku savo laiko „Nasz kraj“ kuris labai saldžiai gieda. Po poros savaičių „Nasz kraj“ lyg ir suprato kad „przymiero ir unija“ tas pats. Jis paskutiniaisiais laikais lyg jau ir nekalba apie uniją. Jis atvažiavo į Kauną gauti direktyvų ir išrišti klausimą ar dalyvauti lietuviams rinkimuose į Vilniaus savyvaldybę.

Toliau eina klausimas vadovėlių. Trys vadovėliai bus baigti spausdinti tur būt apie liepos mėnesį. Labai svarbus klausimas – tai darbo klausimas mūsų intelongitijai [!]. Žydai duoda pinigus ir prašo kad Lietuvių Vyriausybė padėtų atgabenti produktų iš Liepojaus. Žydai senai nesitaike taip prie lenkų, kaip dabar. Kad gauti leidimus įvažiuoti į Kauną daug žydų kreipiasi į Komitetą pareikšdami, kad jie yra lietuviais. Santikiai su gudais taip pat tuo tarpu neblogi. Galėtume remti lenkų demokratija, kurios dabar Vilniuje kaip ir nėra. Vietomis sodžių lenkų kariuomenė (dowborcziki) labai žiauriai elgiasi ir tuomi sukelia prieš save valstiečius. Lenkai daro susirinkimus, kuriuose daromi nutarimai apie susidėjimą su Lenkija.: pasirašo po nutarimais ypatingu būdu: pavz.: 400 przedstawicielei 40 tukst. gyventojų vardu. Daug nepasitenkinimo kyla dėl maisto dalinimo ir dėl didelios daugybės bedarbių. Kariuomenėj labai vykiasi dezercija. Lenkų kariuomenėj yra daug lietuvių karininkų. Tarnaujantieji pas lenkus dvarininkai labai susirupinę dvarais ir lyg ir traukiasi nuo darbo pas lenkus. (tai vadinamieji – „krajowcai“) Pas Vilniaus lenkus ūpas neperblogas – jie nejaučia po savim tvirto pagrindo. Mūsų kariuomenės jie nesibijo. Šnipavimas pas juos pastatytas labai gerai. Jie stengiasi parodyti, kad Kaune lenkai persekiojami.

Atėjus bolševikams jiems buvo pareikšta, kad jis nuo savo įgaliojimų kaippo Valstybės tarybos nario ir Įgaliotinio neatsisako, bet savo įgaliojimų nevykina. Jie tą pareiškimą užprotokolavo savaip, po to protokolu jis nepasirašęs, bet jie visgi tą protokolą paskelbė, nežiūrint jo protestų. Visi siunčiami iš Kauno pinigai buvo gauti. Bolševikams teko tik apie 10.000 tūkst. Vyriausybės Įgaliotinio pareigas galis eiti bet supranta jų įgaliojimų neoficialumą. Apie sumas ir šaltinių pajamas Lietuv. Kom. žino tik Laikinojo Komiteto pirmininkas.

Ministerių Kabinetas su M. Biržiškos nusistatymu dėl savo įgaliojimų sutiko. Ministerių Kabinetas nutarė, kad visos Valstybės lėšos eina į Vilnių „įgaliotinio žinion“ kuris už jų aikvojamą atsako. Labdarybės įstaigos vyriausybės subsiduojamos yra Valstybės Įgaliotinio kontroliuojamos. Ministerių Kabinetas nutarė laikyti Laik. Kom. Vyriausybės apmokama įstaiga.

Vyriausybės Įgaliotinis Vilniuje prašo vietoj įvesti kontrolę jo aikvojamų sumų.

Ministerių kabinetas nutarė sudaryti iš kn. Kuktos², dr. Basanavičiaus ir kn. Šepečio komisiją patikrinimui Įgaliotinio Vilniuje išlaidų. Komisija surašo patikrinimo protokolą; dokumentai turi būti pristatyti į Kauną galimybei esant Ministerių Kabinetan. Klausimą pašalpos Liet. Polikl. Vilniuje paliko Vilniaus Įgaliotinio nuožiūrai, nieko neturėdamas prieš tokios pašalpos išdavimą Ministerių Kabinetas prašo visus klausimus dėl vieno ar kitų įstaigų šelpimo rišti Įgaliotiniui Vilniuje ir tik principinius klausimus siųsti Ministerių Kabineto sprendimui.

Laikinasis Vyriausybės Įgaliotinis Vilniuje klausia ar „Glos Litwy“ turi pritarimo Valstybėje.

Susisiekiimo Ministeris reiškia pageidavimą, kad „Glos Litwy“ būtų populesnis, daugiau prieinamas minioms.

Klausimas dalyvavimo rinkimuose į Miesto savivaldybę.

Ministeris Pirmininkas dėsto motyvus už ir prieš dalyvavimą; dalyvaujant galimi užmetimai, kad mes pritariame lenkams, antra jeigu mes maža turėsime atstovų, tai lenkai sunaudos tai išrodymui mūsų silpnumo. Iš kitos pusės tokiu svarbiu momentu būti prie darbo labai svarbu, ypatingai turint omenyje, kad rinkimai daromi į visuomenės įstaigą.

Ministerių Kabinetas apsvarstęs klausimą dalyvavimo rinkimuose į Vilniaus Miesto savivaldybę nutarė padaryti įtakos į Vilniaus visuomenę, kad kuodidžiausias skaičius gyventojų būtų susilaikęs nuo rinkimų.

Posėdis baigtas 10 va. 30 m.

M. Sleževičius^{b)}

Ministeris Pirmininkas

Tadas Petkevičius^{c)}

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 24, l. 44–46. Mašinarštis

^{a)} Trys neįskaitomi žodžiai.

^{b)} Parašas ranka.

^{c)} Parašas ranka.

¹ Mukermanas F. (Muckermann Friedrich (1883–1946)) – vokiečių kunigas jėzuitas, kultūros ir literatūros istorikas. I-ojo pasaulinio karo metais buvo vokiečių kareivių kapelionas Vilniuje, Šv. Kazimiero bažnyčioje. Vokiečiams kraustantis, vyskupo J. Matulaičio įprašytas pasiliko Vilniuje ir dirbo tikybinį švietėjišką darbą tarp įvairiataučių darbininkų. Įgijo didelį populiarumą, subūrė Krikščionių darbininkų sąjungą su apie 9 000 narių, sumanė net leisti laikraštį darbininkams ir steigti kooperatyvą. 1919 m. vasario 12 d. bolševikų valdžia jį areštavo ir išvežė į Minsko, paskui į Smolensko kalėjimą. Tais pat metais grįžo į Vokietiją, apsieikiant belaisviais. Vokietijoje garsėjo kaip rašytojas, žurnalistas, pamokslininkas. Po 1933 m. aktyviai kovojo ir prieš nacizmo ideologiją.

² Kukta Juozapas (1873–1942) – lietuvių katalikų dvasininkas, visuomenininkas. Išventintas kunigu 1898 m. po studijų Vilniuje ir Peterburge. Prieš I-ąjį pasaulinį karą buvo lietuviškos Šv. Mikalojaus bažnyčios Vilniuje klebonas, dėstė lietuvių kalbą seminarijoje. Vilniaus katedros kanauninkas nuo 1917 m. Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti CK pirmininkas 1918–1922 m. Lenkų suimtas ir išstremtas į Lietuvą 1922 m. Tais pat metais paskirtas valdyti Lietuvai tekusią Vilniaus vyskupijos dalį, 1926 m. tapo Kaišiadorių vyskupu.

26h. 1919 m. rugpjūčio 5 d., Vilnius. – LVLK posėdžio protokolas, kuriame atspindi visišką LVLK santykių su J. Osmoľowskio vadovaujama lenkų administracija paaštrėjimas

The strained relations between public and political representatives of Vilnija Lithuanians, i.e. Vilnius Lithuanian Interim Committee (VLIC), and the Polish government represented by J. Osmoľowski worsened in the summer of 1919. The Minutes of the VLIC meeting held on 5 August reveal that the Polish side seeks to completely close the Lithuanian representation, i.e. the Committee in Vilnius. VLIC was saved only by the changed political situation.

Laikinojo Vilniaus Lietuvių Komiteto posėdžio, buvusio 1919 m. Rugpjūčio 5 dieną, protokolas.

Posėdy dalyvavo d-ras D. Alseika, d-ras J. Basanavičius, I. Jonynas, kun. J. Šepetys ir kun. J. Tumas.

Pirmininkavo kun. J. Tumas, sekretoriavo I. Jonynas.

Liūdymų davinėjimas

Komiteto sekretorius pranešė apie savo pasikalbėjimus su Lietuvos ir Baltarusijos fronto II skyriaus viršininko padėjėju p. Koscialkovskiu¹ ir Vilniaus apygardos viršininko padėjėju p. Giedraičiu² liūdymų davinėjimo klausimu. Sulig jų žodžių, liūdymų davinėjimas buvo sustabdytas delei Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės susikirtimo. Buvo manoma net patsai Laikinasis Vilniaus Lietuvių Komitetas uždaryti, o jo nariai suimti. Dabargi lietuvių ir lenkų

Valeikos paliuosavimo klausimu.	<p>santikiams pagerėjus vel leidžiama Laikinajam Komitetui veikti, tačiau reikalaujama, kad Lietuvos valdžia leistų įsikurti Kaune panašiam lenkų komitetui lenkų reikalams ginti ir kad Laikinis Vilniaus Lietuvių Komitetas paveiktų į Lietuvos valdžią taip, kad jį minomąjį komitetą leistų.</p> <p>Komiteto sekretorius pranešė, kad jis buvo nuėjęs pas gen. Rydz-Smigly ir pas karo lauko teismo pirmininką gen-maj. Kosteckį prašyti, kad paleistų M. Valeiką iš kalėjimo. Generolas Kosteckis iš karto buvo prašęs nurodyti asmenį, kuris sutiktų laiduoti už Valeiką³. Buvo nurodytas Valevičius⁴. Po to p. Kosteckis⁵, pasikalbėjęs konfidencialiai nežinia su kuo, pareiškė, kad Valeika dar kartą būsiąs tardomas ir kad Komiteto sekretorius ateitų tuo pačiu reikalu už 2–3 dienu, turėdamas asmenis, kurie tinka laiduoti už M. Valeiką.</p>
Kun. Liegaus prieglauda.	<p>Laiduoti už Valeiką sutiko kun. J. Tumas ir d-ras D. Alseika.</p> <p>Kun. Liegus, pristatęs savo prieglaudos sąmatą, išlaidų knygą ir patikrinamuosius dokumentus prašo skirti pinigų jo prieglaudos užlaikymui. Nutarta paduotąją sąmatą patikrinti vietoje ir tam dalykui atlikti įgaluoti d-rą J. Basanavičių ir kun. J. Šepetį.</p>
Laboratorija	<p>D-ras D. Alseika pranešė, kad Lietuvių laboratorijos dalis, kuri buvo perkelta poliklinikon, jau pradėjo veikti. Joje jau dirba laborantė, kuriai reikia paskirti alga. Kviečiant ją buvo žadėta 900 markių, bet tuomet markė buvo lygi rubliui. Dabar gi laborantė prašo pakelti jai algą ligi 1000 rub. mėnesiui.</p> <p>Nutarta laborantei palikti tąją pat algą, kuri buvo jai žadėta kviečiant, t. y. 900 markių mėnesiui.</p>
Alga komiteto sekretoriui ir kanceliarijos vedėjai	<p>Atsiželgiant į tai, kad Komiteto sekretorius turi daug darbo, atlikdamas vienas tai, ką pirma atlikdavo dviese, nutarta pakelti jam alga ligi 1500 markių mėnesiui. Sekretoriui prašant, nutarta pakelti kanceliarijos vedėjos p-lės Veitaitės⁶ alga ligi 500 markių mėnesiui.</p>
Posėdžio Pirmininkas ^{a)} Nariai ^{b)}	Sekretorius Ig. Jonynas ^{c)}

a) Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

b) Trūksta parašų jiems skirtoje vietoje.

c) Parašas panašia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

¹ Koscialkovskis M. (Koscjalkowski-Zyndram „Orwid“ Marian (1892–1946)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, kariškis, žvalgybininkas. Kilęs iš Pandėlio dvarininkų. Nuo 1914 m. Varšuvoje J. Piłsudskio pavedimu kūrė Karinės organizacijos (POW) struktūras. Nuo 1919 m. sausio mėn. Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo Žvalgybos biuro viršininko pavaduotojas, aukščiausiosios vadovybės 2-ojo (Žvalgybos) skyriaus viršininko pavaduotojas ligi 1919 m. birželio. To skyriaus ekspozitūros Vilniuje vadovas 1919 m. birželį–rugsėį. Lietuvių ir baltarusių fronto vadovybės politinės ir spaudos sekcijos viršininkas 1919 m. rugsėį–1920 m. balandį. Vėl ekspozitūros Vilniuje vadovas 1920 m. gegužės 1 d.–liepos 15 d. Paskui organizavo diversinę veiklą Vilniuje bolševikų valdymo sąlygomis. Nuo 1920 m. spalio 2 d. vadovavo kariuomenės operacinei grupei „*Bieniakomie*“, su kuria per L. Żeligowskio akciją įsiveržė į Vilnių. Vidurio Lietuvos kariuomenės vadovybės 2-ojo skyriaus viršininkas iki 1921 m. balandžio. Vėliau – Lenkijos Seimo kelių kadencijų narys, vidaus reikalų ministras. Lenkijos Premjeras 1935–1936 m.

² Giedroicis T. (Giedroyc Tadeusz (1888–1941)) – lenkų kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Avilių (netoli Zarasų) dvarininkų. I-ojo pasaulinio karo metais įsitraukė į lenkų karių judėjimą Rusijoje. 1918 m. dirbo lenkų pabėgėlių reemigracijos biure Minske. 1918–1919 m. sandūroje – Pakraščių gynimo komiteto Karinio skyriaus biuro viršininkas. Priklausė Karinei organizacijai (POW). 1919 m. – Rytų žemių civilinės valdybos aparato narys. Iki 1926 m. dirbo valstybės administracinėse struktūrose, paskui teisinėse institucijose. Lenkijos senatorius 1938–1939 m.

³ Valeika Matas (1878–1937) – farmacininkas, lietuvių visuomenės veikėjas. 1908 m. pirkto vaistinę Giedraičiuose ir čia atsikėlė, turėdamas tikslą skleisti lietuviškumą. Įsteigė bažnytinį chorą, Vartotojų ir Kredito draugijas, rengė lietuviškus vakarus. 1918 m. grįžo į Giedraičius iš Rusijos ir čia įsteigė vietos savivaldybę, savisaugos būrį, Vaikų globos komitetą. 1919 m. pradžioje sudarė daugiau nei 50-ies vyrų partizanų būrį, jam parūpino ginklų. Buvo lenkų kelis kartus suimtas, kalintas Lukiškėse, vėliau išvaduotas.

⁴ Valevičius – nerasta tikslesnių duomenų.

⁵ Kosteckis M. (Kostecki Mikolaj (1878–1932)) – lenkų kariškis, karinis teisininkas. Kilęs iš Austrijos kordono Lenkijos dalies. 1918 m. pab. dalyvavo kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo kaip karininkas tyrėjas prie karo lauko teismo. 1919 m. balandį paskirtas I legionų pėstininkų divizijos karo lauko teismo pirmininku. Kovojo fronte su bolševikais, 1920 m. pateko į jų nelaisvę, iš kur grįžo po Rygos taikos sudarymo. Vėliau vadovavo atskiriesiems pėstininkų pulkams, 1927 m. grįžo prie karo teisininko tarnybos. 1919 m. teturėjo tik majoro laipsnį, o generolu tapo 1932 m.

⁶ Veitaitė – vėliau ištekėjusi už baltarusių veikėjo advokato Vsevolodo Bojevo.

27. 1919 m. balandžio 26 d., Paryžius. – Iš Sąjungininkų valstybių Užsienio reikalų ministrų tarybos posėdžio protokolo, kuriame išryškėja Lenkų reikalų komisijos prie Taikos konferencijos veikla Lietuvos klausimu, svarstytas lenkų įvykdytas Vilniaus ir Gardino užėmimas

In mid-April 1919, the Supreme Council of the Peace Conference managed by Great Powers directed the Commission for Polish Affairs chaired by a French diplomat to study and analyse the issue of the Polish border. For this purpose a special subcommittee was formed. Two representatives of the Lithuanian delegation were invited to participate in the subcommittee meeting on 23 April where they read out a letter to the chairman of the Peace Conference. The letter contends that the Lithuanian issue is completely separate and it is not to be viewed just as part of the Polish issue. According to the Lithuanians, this is a proper interpretation of the Lithuanian affairs in the discussions of the subcommittee.

4. Lenkų reikalų komisijos užrašai dėl Rusijos politinės konferencijos atstovų išklausymo*.

P. C a m b o n a s pareiškė, kad Lenkų reikalų komisija dabar pradėjo svarstyti Lenkijos ir Rusijos sieną. Surinkta visa galima informacija, bet iki šiol neišklaustas joks Rusijos atstovas. Šiuo momentu Paryžiuje veikia kunigaikščio Lvovo¹ vadovaujama Rusijos politinė konferencija, kurioje atstovaujamos visos antibolševikinės partijos. Ši konferencija reikalauja būti išklaudyta, o jį jo Komisija įgaliojo išsiaiškinti, ar galima tai padaryti. Dėl to norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad per pastarąsias kelias dienas įvyko incidentas, tiesiogiai susijęs su klausimu, kuris dabar pateiktas Tarybai. Lenkų reikalų komisija informavo Aukščiausiąją Tarybą, kad būtų naudinga, jeigu tolesniame darbe būtų išklausti Varšuvos atstovai, bet neketina jų sukviesti, nebent jeigu tuo reikalu gautų kitokias Aukščiausiosios Tarybos instrukcijas^{**}. Užsienio reikalų ministrų taryba balandžio 15 d. įvykusiame susirinkime nutarė įsakyti Lenkų reikalų komisijai, kad toliau tirtų Lenkijos teritorines problemas. Lenkų reikalų komisija nutarė tomis sąlygomis įpareigoti specialiai tam sudarytą Pakomitetį, kad šis pirminiam rytinių Lenkijos sienų tyrimui sušauktų Lietuvos Asamblėjos deleguotus atstovus, būtent dr. Voldemarą ir p. Yčą². Šie ponai pasirodė balandžio 23 d., kaip ir buvo kviešti. Nedelsiant perskaitė peticiją Taikos konferencijos pirmininkui, kuri prieš tai buvo platinama. Susipažinęs su šiuo dokumentu, Pakomitetis vienbalsiai nutarė, kad reikia atidėti dr. Voldemaro ir p. Yčo išklausimą, ir jie tuoj pat pasitraukė. Todėl Lenkų reikalų komisija prašo Aukščiausiosios Tarybos instrukcijos dėl akcijos, kurią reikėtų vykdyti Lietuvos atstovų atžvilgiu ir ką reikia jiems atsakyti. Lenkų reikalų komisija taip pat laiko savo pareiga atkreipti Aukščiausiosios Tarybos dėmesį į tai, kad darbas dėl rytinių Lenkijos sienų gerokai palengvėtų, išklausius kompetentingus Rusijos atstovus. Bet komisija nesijaučia įgaliota imtis šio reikalo ir prašo Aukščiausiosios Tarybos kuo greičiau jai pranešti, ar gali sukviesti Rusijos politinės konferencijos narius, dabar susirinkusius Paryžiuje.

P. L a n s i n g a s³ paklausė, kas padaryta lietuvių reikalu.

P. C a m b o n a s mano, kad Komisija gali tikrai laukti, kol lietuviai pakeis savo poziciją. Lenkų reikalų komisija buvo sudaryta lenkų interesams analizuoti. Žinoma, Komisija norėjo susipažinti su visų prie Lenkijos esančių tautų nuomone, bet lietuviai pareiškė, kad nėra pasirengę atsakinėti Lenkų reikalų komisijoje, kadangi nori įkurti specialią komisiją, kuri užsiimtų vien lietuvių reikalais. Šiomis sąlygomis jam atrodo, kad Sąjungininkių ir Asocijuotųjų valstybių Vyriausybėms nebūtų naudinga daryti nuolaidų dėl šių pretenzijų.

P. P i c h o n a s⁴ pasakė, kad 1919 m. balandžio 23 d. Lietuvos delegacija parašė p. Clemenceau laišką, kuriame yra tokia pastraipa: „Nepaisant visų anksčiau minėtų sunkumų, delegacija nutarė išsiųsti narius, iškvieštus generalinio Taikos konferencijos sekretoriaus su instrukcijomis, kad suteiktų Lenkų reikalų komisijai visą informaciją apie Lietuvos ir Lenkijos sienas.“

P. C a m b o n a s pasakė, kad tokiomis sąlygomis Lenkų reikalų komisija turi išklausti lietuvius.

P. L a n s i n g a s mano, kad reikia duoti Lenkų reikalų komisijai instrukcijas, įgaliojant ją iškviešti ir išklausti individualiai kiekvieną rusą, kuris galėtų pateikti informacijos šiuo klausimu, bet Komisija neturi išklausti jokių Rusijos delegacijų arba Rusijos komisijų.

(Suderinta, kad Lenkų reikalų komisija turi išklausti Lietuvos delegatus*** ir pavienius rusus, kurie galėtų pateikti informacijos apie rytines Lenkijos sienas.)

5. Pasiūlymas Konferencijai kreiptis į Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybės išpėjant, kad susilaikytų nuo karo veiksmų Vilniuje ir Gardine.

P. C a m b o n a s pasakė, kad Lenkų reikalų komisija pateikė Konferencijai toliau pateiktą 1919 m. balandžio 10 d. ataskaitą.

„Po nesėkmingų pergalinių prieš bolševikus Lenkijos kariuomenė iš vienos pusės ir Lietuvos kariuomenė iš kitos pusės dabar yra labai netoli viena nuo kitos. Tarp lietuvių ir lenkų esančios nuoskaudos ir tai, kad pastarieji užėmė dalį Gardino provincijų, į kurias lietuviai reiškia pretenzijas, duota pagrindo baimintis, kad gali kilti ginkluotas abiejų pusių konfliktas. Lenkų reikalų komisija manė, kad būtų naudinga nedelsiant imtis žingsnių sumažinti įtampą susidarius padėčiai, kai gresia rimti incidentai, panašūs į tuos, kurie vyko tarp lenkų ir ukrainiečių Lvovo rajone. Siekdama išvengti tokio pobūdžio įvykių, Lenkų reikalų komisija turi garbės kreiptis į Konferencijos Aukščiausiąją Tarybą, kad įpareigotų marš. Fochą iširti priemones užkirsti kelią konfliktui tarp lietuvių ir lenkų: arba pasiekiant tiesioginį Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių vadų susitarimą, arba nustatant demarkacijos liniją, kurios abi pusės sutiktų neperžengti, arba kokia nors sutartimi, kuri užkirstų kelią karo veiksmų tarp lenkų ir lietuvių pradžiai ir pagal galimybes garantuotų jų susivienijimą prieš bendrą priešą – bolševikus.“

P. L a n s i n g a s pareiškė, kad kategoriškai prieštarauja, jog šis reikalas būtų laikomas grynai kariniu, nes, jo manymu, dabar tai greičiau politinė problema. Šiuo momentu Mišri Sąjungininkų karinė komisija yra pakeliui į Varšuvą ir reikia stengtis, kad galėtų netrukdomai veikti. Jo nuomone, reikėtų pranešti Lietuvos delegatams, kaip ir Lenkijos delegatams, esantiems čia, Paryžiuje, kad ir koks sprendimas būtų priimtas šiuo momentu, jis tikrai neturės įtakos galutiniam sprendimui.

L o r d a s H a r d i n g e ' a s⁵ paaiškino, kad prieš keletą dienų Britanijos užsienio reikalų ministerija gavo iš Varšuvos informaciją, panašią į esančią p. Cambono perskaitytoje notoje. P. Balfouras⁶ jo prašė, kad čia, Paryžiuje, susitiktų su Lenkijos atstovu, kad atkreiptų jo dėmesį į rimtą padėtį, kokią galėtų sukelti Gardine kilę karo veiksmai, ir kad būtų duotos instrukcijos Lenkijos kariuomenei. Todėl jis [lordas Hardinge'as – vert. past.] susitiko su p. Zaleskiu ir padarė viską, ką galėjo, kad jį įtikintų, jog privalo kreiptis į p. Paderewskį siekiant sustabdyti bet kokius karo veiksmus prie Gardino. P. Zaleskiui išaiškinta, kad tame rajone kilęs ginkluotas konfliktas dabar, kai Taikos konferencijoje aptariamas būtent Lenkijos klausimas, padarytų blogą įspūdį. Jeigu Lenkijos Vyriausybė sutiktų pasielgti taip, kaip jai siūloma, lordas Hardinge'as pažadėjo, kad panašus išpėjimas bus pateiktas lietuviams, kad nepultų lenkų prie Vilniaus ir netrukdytų Lenkijai transportuoti maisto [ar pastiprinimo – vert. past.] išilgai

geležinkelio linijų tarp Gardino ir Vilniaus. P. Zaleskis labai susidomėjęs klausė šių pastabų, o atsakydamas pareiškė, kad lenkų ir lietuvių santykiai dabar gerokai pagerėjo. Sutiko su tuo, kad reikia nedelsiant pristatyti šį reikalą p. Paderewskui ir įpareigoti jį suteikti būtinas instrukcijas šiuo reikalu.

Baronas Makino⁷ pasakė, kad yra pasirengęs pritarti p. Lansingo pasiūlymui.

P. Lansingas pareiškė, kad jo siūlyme teigiama, jog Taryba turi išsiųsti būtinas notas Paryžiuje esantiems ir Lenkijos, ir Lietuvos delegatams.

P. Pichonas pabrėžė, kad žingsnius, panašius į tuos, kuriuos nurodė lordas Hardinge^{as}, tikrai žengs nepriklausomai viena nuo kitos ir atskirai visos Sąjungininkų vyriausybės.

P. Lansingas pasiūlė, jog be notų, kurias Taryba nusiųs Lenkijos ir Lietuvos delegatams Paryžiuje, atskiros Sąjungininkų ir Asocijuotųjų Didžiųjų valstybių Vyriausybės įpareigotų savo atstovybes Varšuvoje prisidėti, kad karo veiksmai būtų nutraukti ir lenkai su lietuviais susitartų Vilniaus ir Gardino rajone.

(Nutarta, jog Užsienio reikalų ministrų taryba informuos Lenkijos ir Lietuvos atstovus Paryžiuje: kad ir koks būtų dabar pasiekto susitarimo siekiant išvengti karo veiksmų Vilniaus ir Gardino rajone turinys, jis tikrai neturės įtakos galutiniam sprendimui.

Kartu nutarta, jog Sąjungininkų ir Asocijuotųjų valstybių Vyriausybės įpareigos savo atstovus Varšuvoje prisidėti siekiant lenkų ir lietuvių susitarimo Vilniaus ir Gardino rajone, kad būtų išvengta karo veiksmų.)⁸

Sprawy..., p. 416–419.

* Posėdžio pradžioje buvo aptariami Sąjungininkų Komisijos iš Varšuvos ryšio su Lenkų reikalų komisija ir Lenkijos sienų Rytų Galicijoje reikalai.

** Plg. dok. Nr. 24 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 18 – sud. past.).

*** Per audienciją Lietuvos delegacija siūlė bendrą kovą su „bolševizmu“ ir protestavo prieš Lenkijos įžengimą į Vilnių.

¹ Lvovas G. (Lvov Georgij Jevgenjevič (1861–1925)) – rusų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, kunigaikštis pagal kilmę. 1915–1917 m. vadovavo jungtinei visos Rusijos žemietijų ir miestų sąjungų organizacijai, šiame poste įgijo daug populiarumo. Laikinosios Vyriausybės Premjeras po Vasario revoliucijos iki liepos mėn., kartu ir vidaus reikalų ministras. 1918 m. žiemą, bolševikų areštuotas, sugebėjo pabėgti į Omską, kur jau formavosi „baltųjų“ Vyriausybė. Jos pavestas išvyko į JAV. Vadinamojo Rusų politinio pasitarimo (konferencijos) vadovas Paryžiuje 1918–1920 m.

² Yčas Martynas (1885–1941) – teisininkas, lietuvių visuomenininkas ir politikas. Buvo IV Rusijos Dūmos atstovas nuo Kauno gubernijos. Vienas iš Rusijoje atsidūrusių lietuvių organizatorių ir vadovų I-ojo pasaulinio karo metais. Lietuvos Valstybės Tarybos narys, kooptuotas 1918 m. Finansų, prekybos ir pramonės ministras ir laikinai einęs susisiekimo ministro pareigas I Vyriausybėje. Finansų ministras II ir III Vyriausybėse. Prekybos ir pramonės banko vadovas. Tautos pažangos partijos atstovas.

³ Lansingas R. (Lansing Robert (1864–1928)) – JAV politikas ir teisininkas. Paskirtas valstybės sekretoriumi užsienio politikai 1915 m. birželį, stojo už JAV įsitraukimą į karą. 1916 m. įkūrė Slaptąjį žvalgybos biurą. 1919 m. JAV delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos titulinis vadovas. 1920 m. vasarį atsistatydino iš užsienio reikalų vadovo posto dėl nesutarimų su Prezidentu W. Wilsonu. Paskui dirbo teisininku Niujorke.

⁴Pišonas S. (Pichon Stephen (1857–1933)) – prancūzų visuomenės ir politikos veikėjas, žurnalistas. Parlamentaras 1885–1893 m., Socialistų respublikonų aljanso atstovas. Paskui pasuko į diplomatinę tarnybą, dirbo pasiuntiniu Lotynų Amerikoje, Kinijoje, Tunise. Užsienio reikalų ministras G. Clemenceau vadovaujamoje Vyriausybėse 1906–1911 m., 1917–1920 m. Dalyvavo Paryžiaus taikos konferencijos veikloje. Senatorius iki 1924 m.

⁵Hardingas Č. (Hardinge Charles, Lord of Pensthurst (1858–1944)) – britų politikas ir diplomatas. D. Britanijos užsienio reikalų žinyboje nuo 1880 m., pradžioje kaip Vokietijos reikalų žinovas. Paskui dirbo ambasadoje Konstantinopolyje, Vašingtone, Sofijoje, Paryžiuje. Nuo 1903 m. vadovavo ambasadai Peterburge. Vėliau tapo nuolatinio psekretoriu Užsienio reikalų žinyboje. Indijos vicekaralius nuo 1910 m., 1916 m. vėl grįžo į psekretorių pareigas. Dalyvavo Paryžiaus taikos konferencijoje, bet didesnio vaidmens nesužadino. D. Britanijos pasiuntinys Paryžiuje 1920–1922 m.

⁶Balfūras A. (Balfour Arthur James (1848–1930)) – britų politikas ir visuomenės veikėjas. Kelias kadencijas buvo parlamentaras nuo konservatorių, jų partijos lyderis. 1898 m. pirmą kartą tapo užsienio reikalų vadovu. Premjeras 1903–1905 m. Vėl Užsienio reikalų žinybos vadovas 1916–1919 m., vykstant Paryžiaus taikos konferencijai nuolat gyveno Prancūzijoje. Bendruomenių Rūmų narys iki 1922 m., Lordų Rūmų narys iki 1930 m. 1921–1922 m. pirmininkavo britų delegacijai Vašingtono konferencijoje.

⁷Makino N. (Makino Nobuaki (1861–1949)) – Japonijos politikas ir diplomatas. Tarnavo prefektūrų valdytoju, buvo pasiuntinys Austrijoje-Vengrijoje ir Italijoje. Grįžęs paeiliui ėjo švietimo, žemės ūkio, prekybos ministrų pareigas. 1913 m. tapo užsienio reikalų ministru. Japoniškojo liberalizmo atstovas. 1919 m. Japonijos delegacijos Taikos konferencijoje narys, atstovas Sąjungininkų Aukščiausiojoje Taryboje.

⁸Toliau buvo svarstomi taikos sutarties su Vokietija reikalai.

28. 1919 m. balandžio 28 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos pirmininko A. Voldemaro nota Konferencijos pirmininkui G. Clemenceau, prašant įsakyti Lenkijos kariuomenei pasitraukti iš Lietuvos teritorijos

The Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference was forced to protest against Vilnius city capture by the Polish army and the continuous spread of military actions in Vilnius and Grodno regions. In the note of 28 April 1919 to the Chairman of the Peace Conference G. Clemenceau, the head of the Lithuanian delegation A. Voldemaras treated the Polish military actions and attacks as an invasion. The document urges to pressure the Polish government to withdraw the troops from Lithuania. It emphasizes that the impending military actions between Lithuanian and Poles would be advantageous to Germany and the Bolsheviks.

Pone Pirmininke,

Neseniai dienraščiuose paskelbtas Lenkijos generalinio štabo komunikatas, kuriame pranešama, kad Lenkijos kariuomenė po mūšių su Raudonąja armija užėmė Vilnių ir kitus Lietuvos miestus.

Ši naujiena mums nebuvo netikėta. Turėjome žinių iš savo Vyriausybės, jog Lietuvos generalinis štabas tikėjosi greitai išlaisvinti sostinę Vilnių. Kita vertus, žinome, kad lenkai stengėsi aplenksti šį mūsų ketinimą, kad turėtų kokią nors pagrindą siekdami bent

dalis Lietuvos. Tik laukė palankios progos, kad įvykdytų savo planą. Gen. Hallerio kariuomenės pervežimas buvo jiems tokia proga, kadangi nelaukdami atvykstant šios kariuomenės galėjo susilpninti kitus frontus, idant permestų reikiamą karių skaičių į Lietuvą.

Todėl balandžio 5 d. pateikėme prašymą¹ Taikos konferencijai ir Vyriausiajai Sąjungininkų vadovybei, kad Hallerio kariuomenė nebūtų pervežama per Lietuvą arba per Rytų Prūsiją, kaip siūlė Vokietija, kad mums būtų garantuota, jog ji nebus panaudota prieš Lietuvą. Daug kartų aiškinome Taikos konferencijai, kad Lenkijos kariuomenės pasirodymas Lietuvoje sukeltų kruvinių konfliktų. Negavome jokio atsakymo į savo prašymą.

Dabar sužinome, kad mūsų būgštavimai pradeda pildytis. Tarp lenkų ir lietuvių vyko karo veiksmai. Žiaurus karas kils tarp tų dviejų valstybių, o tai bus naudinga bolševikams ir Vokietijai. Už tai visiškai atsakingi yra lenkai, kadangi jie yra agresoriai ir okupantai.

Nors šios valstybės nebuvo galutinai atribotos, Lenkijos sienos jau dabar ganėtinai aiškiai teisiškai apibrėžtos. 13-ajame Prezidento Wilsono programos punkte numatoma įkurti nepriklausomą Lenkijos valstybę, „kuri apimtų neginčijamai lenkų gyvenamas teritorijas“.

Taigi šią programą Sąjungininkai priėmė kaip būsimo pasaulio statuso pagrindą. Lenkija buvo oficialiai Sąjungininkų pripažinta, ir jos delegatai įleisti į Taikos konferenciją. Niekuo, išskyrus patį savo dalyvavimą Konferencijoje, jie neišpareigojo savo valstybės vardu pritarti etninėms sienoms. Vienintelė išimtis padaryta prieigai prie jūros. Dėl etniniu požiūriu ginčytinų apygardų, nes būtent lenkai stengėsi jėga užvaldyti tokius rajonus, Konferencija sausio mėnesį visus išpėjo, kad lauktų Konferencijos sprendimų, nbandydami spręsti šių klausimų ginkluotu būdu.

Žmogaus teisių požiūriu Lenkijos armijos įžengimas į Lietuvos teritoriją tikrai yra invazija, o lietuviai turi teisę atremti agresiją visomis turimomis priemonėmis. Jeigu egzistuotų Tautų Sąjunga, visų narių pareiga būtų ginti Lietuvą nuo Lenkijos. Taigi atsisakome tikėti tuo, kad Taikos konferencija, rengdama Sąjungos statutą, paliks Lenkijos nusikaltimą nenubaustą tik dėl to, kad Sąjunga dar neegzistuoja, kadangi taip visi aneksuotojai būtų skatinami daryti nusikaltimus iki Sąjungos įkūrimo.

Negalėdami pasiremti nauja teise, kurią nustatys Sąjunga, kreipiamės į Taikos konferencijos teisingumą ir žmoniškumą ir pagarbiai jos prašome, kad įsakytų Lenkijos Vyriausybei tuoj pat išvesti savo kariuomenę iš Lietuvos.

Joks kitas kraštas per karą taip nenukentėjo, kaip nelaiminga mūsų tėvynė. Ilgus ketverius metus tai buvo karo arena. Liaudis vilko sunkų Rusijos jungą; šis ypač pasunkėjo kilus pasauliniam konfliktui. Jį pakeitusi vokiečių okupacija buvo dar žiauresnė. Prasidėjo bolševikų invazija ir jos baisumai. Dabar, išsivaduojuojant iš šios invazijos, mums gresia kita, kurios turime daugybę priežasčių bijoti labiau negu bol-

ševikų. Kad tai nėra perdėta, galime įrodyti nenuginčijamais faktais, kurie bus pateikti Konferencijai, jeigu ji nutars, kad tai būtina.

Malonėkite, Pone Pirmininke, priimti mūsų didžią pagarbą.

Sekretorius

E. Galvanauskas²

Lietuvos delegacijos Taikos konferencijoje
pirmininkas
A. Voldemaras

Sprawy..., p. 420–421.

¹ Žr. dok. Nr. 15.

² Galvanauskas Ernestas (1882–1967) – inžinierius, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Inžinieriaus diplomus įgijęs Belgijoje, I-ojo pasaulinio karo metais gyveno Prancūzijoje. 1919 m. įtrauktas į Lietuvos delegaciją Paryžiuje, organizavo čia informacijos biurą Lietuvos reikalams. Vadovavo V Vyriausybei 1919 m. spalio–1920 m. birželio mėn., joje taip pat buvo finansų, prekybos ir pramonės ministras. Paskui VI Vyriausybėje taip pat buvo finansų, prekybos ir pramonės ministras ir ėjo susisiekimo ministro pareigas. 1922–1924 m. vėl buvo premjeru, kartu – užsienio reikalų ministru, ministru baltarusių reikalams. Žinomas kaip vienas iš lietuvių valstiečių sąjungos kūrėjų.

29. 1919 m. balandžio 29 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos pirmininko A. Voldemaro nota Konferencijos pirmininkui G. Clemenceau dėl Lenkijos ir Lietuvos antibolševikinio bendradarbiavimo sąlygų

On 29 April 1919, the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference protested against the Polish military actions in Vilnius and Grodno regions and delivered a note to the Chairman of the Peace Conference G. Clemenceau. The document presents an idea of possible Lithuanian-Polish military cooperation in the fight against the Bolsheviks. The essential condition is that the Polish government recognises Lithuania as an independent state and respects its territorial boundaries. The Lithuanian requirements include the position that the Polish army acting in the Lithuanian territory and fighting against the Bolsheviks has to be treated as a subsidiary military corps of the anti-Bolshevik Entente forces. The Lithuanian military forces located in Poland have to gain a similar status. A failure to meet these conditions would treat all Polish military units in Lithuania as hostile forces.

Pone Pirmininke,

Lietuvos Vyriausybė mums įsakė pranešti Taikos konferencijai, Sąjungininkų ir Asocijuotųjų šalių Vyriausybėms bei neutralių šalių Vyriausybėms, kas įvyks:

Kad panaikintų bolševikų invazijos, gresiančios Lietuvai ir Lenkijai, pavojų, Lietuvos Vyriausybė pasiūlė Lenkijos Vyriausybei organizuoti bendrą gynybą tokiomis sąlygomis:

Lenkija įsipareigoja pripažinti laisvą ir nepriklausomą Lietuvos valstybę su sienomis, kurių Lietuva reikalauja Taikos konferencijoje: tai yra Kauno, Vilniaus, Gardino, Suvalkų gubernijos, dalis Kuršo ir Rytų Prūsijos, su sostine Vilniumi.

Kol Taikos konferencija išspręs Lietuvos reikalą, Lenkijos Vyriausybė įsipareigoja pripažinti suverenias Lietuvos valstybės teises taip apibrėžtose tos valstybės teritorijose ir pripažinti dabartinę Lietuvos Vyriausybę. Lenkijos kariuomenė, atvykusi kovoti su bolševikais Lietuvos teritorijose, būtų laikoma pagalbiniu Sąjungininkų korpusu.

Tomis pačiomis sąlygomis Lietuvos kariuomenė kovotų su bolševikais Lenkijos teritorijose.

Kol tokia sutartis nebus sudaryta, visa Lenkijos kariuomenė, prasiskverbianti į Lietuvos teritoriją anksčiau apibrėžtose ribose, bus laikoma priešiška ir taip vertinama. Lietuvos Vyriausybė laiko savo pareiga ginti šias teritorijas nuo visų okupantų: ir nuo lenkų, ir nuo bolševikų.

Malonėkite, Pone Pirmininke, priimti mūsų didžią pagarbą.

Sekretorius
E. Galvanauskas

Delegacijos pirmininkas
A. Voldemaras

Sprawy..., p. 422.

30. 1919 m. gegužės 2 d., Paryžius. – „Taikos konferencijos Generalinio sekretoriato laiškas p. Lietuvos delegacijos Prezidentui“. Pareikštas susirūpinimas dėl bolševikų pavojaus Lietuvos ir Lenkijos tarpusavio paaštrėjusio konflikto kontekste

On 2 May 1919, the Supreme Council of the Paris Peace Conference drafted a reply in response to the requirements set out by the Lithuanian delegation in Paris to pressure Poland to respect the Lithuanian state and its territorial sovereignty. In his letter the Secretary General of the Conference P. Dutasta warns Lithuania and Poland to avoid any military conflicts which could interfere with and impede the fight against the Bolsheviks.

Taikos konferencija
Generalinis sekretoriatas¹

Orsay krantinė,
Paryžius, 1919 m. gegužės 2 d.

Pone Prezidente,

Aukščiausiosios Sąjungininkų Tarybos dėmesį patraukė rimta situacija, susidariusi Gardino ir Vilniaus regione, kur susidūrė lenkų ir lietuvių karinės pajėgos. Savo ba-

landžio 26 d. posėdyje Taryba nusprendė apeliuoti į Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybių politinę valią ir jas perspėti dėl sunkių komplikacijų, o jos netruks sukelti atvirą priešišumą tarp šių dviejų valstybių, kurių sąjunga prieš bolševikų pavojų yra tokia reikalinga. Pastarieji jau ne kartą itin aiškiu būdu parodė visiškai nepaisysiantys jokių nubrėžtų sienų ir, neatsižvelgdami į jokiais taikdarius pastangas, sieksiantys tik karinės naudos.

Turiu garbės Jūsų žiniai pateikti Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos sprendimą. Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano didžią pagarbą.

Parašas: *neįskaitomas.*

(*antspaudas*)

Taikos kongresas

Generalinis sekretoriatas

Conflit..., p. 18–19.

¹ Taikos konferencijos generalinio sekretoriaus pareigas ėjo prancūzų diplomatas P. Diutasta (Dutasta Paul Eugene (1873–1925)), kuris kartu buvo ir Prancūzijos pasiuntinys Šveicarijoje 1918–1920 m. (Turėjo pasiuntinybės sekretoriaus rangą nuo 1900 m., personalo reikalų tvarkytojas Prancūzijos užsienio reikalų ministerijoje 1906 m., generalinis konsulas Varšuvoje 1911 m.)

31. 1919 m. gegužės 2 d. Varšuva. – Iš Prancūzijos dienraščio *Le Journal des Débats* korespondento interviu su J. Piłsudskiu Vilniaus priklausomybės klausimu

After the Polish army captured Vilnius, in an interview to the French newspaper ‘Le Journal des Débats’ on 2 May J. Piłsudski stated that in case of Polish-Lithuanian union Poland would definitely hand over the Polish territories including Vilnius to Lithuania.

Korespondentas kreipėsi į Piłsudskį klausdamas, koks yra jo požiūris politinės Lietuvos santvarkos klausimu.

– Man būtų sunku visiškai patenkinti jūsų smalsumą; mane saisto tam tikros aplinkybės ir negaliu nuodugnai aptarti šio klausimo. Pagaliau dar pernelyg anksti peržiūrėti sumanytus planus. Šiandien jums turėtų užtekti, jeigu išdėstysiu savo principą: manau, kad gyventojai turi patys apsispręsti dėl savo likimo. Ar gyventojų valia bus pareikšta tarpininkaujant Steigiamajam Seimui, sušauktam Vilniuje, ar koku nors kitu būdu, nėra labai svarbu. Tai yra kitas reikalas, kuris bus išspręstas, kai ateis laikas. Šiandien teigiu pagrindinį savo politikos principą, kurio laikosi ir Seimas, ir Vyriausybė. Tai yra laisvės principas. Trokštu padėti gyventojams išreikšti savo valią. Dėl šios priežasties Vilniuje įvedžiau civilinį, o ne karinį valdymą, kuris būtų buvęs naudingas, vos išvijus priešus iš teritorijos.

- Ar ne tiesa, kad idealus sprendimas Lenkijai būtų unija su visa istorine Lietuva?
- Žinoma, būtent to ir reikia siekti, nors šis uždavinys kelia sunkumų. Aš manau, kad baltarusiai ir lenkai susitartų labai lengvai; su lietuviais jau būtų sunkiau. Bet tiek to, reikia dirbti, o pirmiausia leisti gyventojams pareikšti savo valią.
- Ar ne tiesa, kad, sudarius uniją, Lenkija sutiktų palikti Lietuvai lenkiškąsias teritorijas kartu su Vilniumi?
- Be jokios abejonės. Matote, Vilnius yra visiškai atskiras klausimas. Vilniaus reikalauja visi. Taigi gali visus sukiršinti, jeigu bus vykdoma vienokia politika, bet gali ir visus sutaikyti, jeigu bus vykdoma kitokia. Siūlau sutvarkyti būtent taip, kad Vilnius taptų jungtimi, o ne ginčo objektu. Pagaliau, kad ir koks likimas būtų skirtas Lietuvai, kartoju jums, bus taip, kaip apsispręs gyventojai...*

Sprawy..., p. 422–423.

* Toliau interviu buvo kalbama apie gen. Henrys Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje vaidmenį.

32. 1919 m. gegužės 3 d., Kaunas. – Lietuvos valstybės kontrolės slaptos žinios apie lietuvių karių skaičių

In April 1919, the Polish army already controlled eastern peripheral parts of ethnic Lithuania. The first confrontation between the Lithuanian and Polish armies took place in Vievis on 26 April. At that time armed clashes were avoided. However, on May 8 the first Lithuanian-Polish military confrontation took place in Vievis again. If compared with the beginning of the year, the Lithuanian armed forces were significantly increased then. According to the data presented by the Lithuanian State Control, there were almost 11,000 troops in the Lithuanian army in May.

a) VALSTYBES KONTROLĖ

Slaptas ir skubus

Geg. 3 d. 1919 m.

Krašto Apsaugos Ministerijos Tiekimo Skyriui:–

No. 1^{a)} b) Atsakyta N.16^{b)}

Šiuomi V. Kontrole prašo duoti Antanui Macijauskui¹ žinias kiek šį momentą skaitosi:

1) karininkų	440
2) karo valdininkų	127
3) arklių	1816
4) automobilių	11
5) aeroplanų	9

- 6) motocikletų 3
7) kareivių su padalyj...^{c)} į rangus 10729^{d)}
Visos žinios [...] ^{e)} užlaikomos paslapyje.

J. Zubrickas^{f)}

^{g)}Valstybės kontrolės valdytojas^{g)}

[...]

^{h)}Kanceliarijos vedėjas^{h)}

LCVA, f. 1, ap. 1, b. 15, l. 37–37 a. p. Rankraštis

^{a)-a)} Lapo viršuje kairiojoje pusėje uždėtas spaudas su įrašu „VALSTYBĖS KONTROLĖ“. Dokumento antraštės duomenys tam skirtose šio spaudo skiltyse. Teksto kairiojoje pusėje po minėtuju spaudu yra vertikalčiai užrašyta rezoliucija: „Prašit dot žinias Pr. 8 n. ir pasiunsti 3/V kar. Korėvos“. Po rezoliucija yra spaudas: „Gauta. 3 geguž. 1919 m. No. 8 Aps. Min. Tiekimų sk.“

^{b)-b)} Tekste paliktas tarpas, kuriame kita rašysena įrašyta šioji pastaba.

^{c)} Dokumente nematyti žodžio pabaigos, kuri netilpusi lape.

^{d)} Visi skaičiai įrašyti pieštuku ta pačia rašysena, kuria užrašyta minėtoji rezoliucija tarp spaudų.

^{e)} Nematyti žodžio, kuris netilpęs lape.

^{f)} Parašas visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.

^{g)-g)} Specialaus spaudo įrašas.

^{h)-h)} Specialaus spaudo įrašas. Virš jo esantis parašas neįskaitomas, jis ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

¹ Macijauskas Antanas – tikslesnių duomenų nerasta.

33. 1919 m. gegužės 4 d., Varšuva. – Iš Lenkijos lyderio J. Piłsudskio laiško patikėtiniui L. Wasilewskui politinio spaudimo Lietuvai klausimu

Polish political circles had different views on Vilnius and general forms of relationship between Lithuania and Poland, and a negative reaction of the Endecja towards Federalists' initiatives was increasing. J. Piłsudski's supporters tried to speed up Federalists' plans and strengthen own position in relation to the Endecja. In his letter to L. Wasilewski on 4 May, J. Piłsudski encouraged the latter to use Latvia and pressure Lithuanians to establish a close relationship between Lithuania and Poland. At that time J. Piłsudski believed that he could force J. Šaulys delegation in Warsaw to concede.

Mano Mielasis,

Lietuvos reikalo smulkmenas pranešu tau atsiųsdamas laiško Paderewskui kopiją ir labai prašau Tavęs neišsuduoti, nes gali išsizuoti. Dar pridursiu, kad čia yra Šaulys iš Lietuvos ir kažkoks Smoličius¹ iš Baltarusijos. Šaulys beria protestus, bet galų gale yra

pasirengęs apie viską kalbėti, tuo tarpu Smoličius yra nuolaidus ir linkęs prisitaikyti, bet, kaip ir visi bejėgiai, laisvai žongliruoja tarp „visko“ ir „trupučio“. Šiuo reikalu labiausiai bijau vokiečių, kurie, jeigu nebus pasirašyta taika, ateis prieš mus visiškai susivieniję su bolševikais. Kol kas yra visai mandagūs. Pasitraukė iš Gardino be jokių kliūčių*. Tuo tarpu išmesti juos iš Suvalkijos turi būti Paryžiaus darbas.

Dieve brangus! Stenkitės dėl tos Latvijos ir glaudesnių santykių su jais. Tai yra, kartoju, tiesiausias kelias įveikti lietuvių pasipriešinimą**. Spaudoje ir kalbėdamas pasinaudok baltarusių pulko pasidavimo Gardine faktu. Gal tai pakurstys (?) pono Balfouro baimę. Įdomu tai, kad tokiais pačiais žodžiais, grasindami šaudyti į mus iš baltarusių pusės, vokiečiai mums grasino prieš pasitraukdami iš Gardino, įkalbinėdami mūsų atstovus reikalauti, kad jie, vokiečiai, būtinai traukdami pasiimtų šį baltarusių pulką su savimi. O kai jiems tai nepavyko ir pulkas apsisprendė likti ir pasiduoti Lenkijos komendantūrai Gardine, iš Kauno telegrafu buvo siunčiami įsakymai, nurodantys suimti kelis šio pulko karininkus. Mes klausėme šių telefoninių pokalbių, ir taip bet kokios pastangos nuėjo niekais. Tiesą sakant, santykius tame pulke valdau taip, kad kiekvienu momentu, be kraujo praliejimo, galiu jį priversti savanoriškai likviduoti. To nedarau tik dėl to, kad geri santykiai su šiuo pulku silpnina Tarybos reikšmę ir įtaką. Bet, kartoju, ir pokalbiuose, ir spaudoje reikia tuo pasinaudoti***.

Sprawy..., p. 428–429.

* 1919 04 28.

** Šią mintį Piłsudskis jau pareiškė balandžio 8 d. laiške Wasilewskui (plg. dok. Nr. 22 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 16 – sud. past.)).

*** Toliau laiške Piłsudskis pasisakė dėl siūlomų diplomatinių paskyrimų.

¹ Smoličius A. (Smolič Arkadz Antonavič (1891–1938)) – agronomas, kartografas, baltarusių visuomenės ir politikos veikėjas. Vienas iš Baltarusių socialdemokratų partijos organizatorių. Švietimo ministras I Baltarusijos Liaudies Respublikos (BLR) Vyriausybėje. 1918 m. pab. lankėsi Gardine, kur BLR pavedimu plėtojo politinę ir propagandinę veiklą. Lenkams užėmus Gardiną, persikėlė į Vilnių. A. Luckievičiaus Vyriausybėje buvo jo pavaduotojas ir žemės ūkio ministras. Prolenkiskų pažiūrų. 1922 m. persikėlė į sovietinę Baltarusiją, įsitraukė į baltarusizacijos procesą.

34. 1919 m. gegužės 7–8 d., Varšuva–Paryžius. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos pasiuntinio I. Kozłowskio raštas premjerui I. Paderewskui dėl politikos Baltijos šalių atžvilgiu, kur pateikiama ir lenkų reakcija į J. Piłsudskio balandžio 22 d. atsišaukimą buvusios LDK gyventojams

As Germans appointed their own candidate to the Latvian government at the end of April 1919, the ambitions of the Polish Federalists to pressure Lithuanians via Latvia to normalise the relations between Lithuania and Poland were difficult to implement. The letter written by the envoy of the Polish Ministry of Foreign Affairs I. Kozłowski

and addressed to the Prime Minister I. Paderewski states that in addition to the external problems some internal problems exist. The Polish Constituent Assembly (Sejm) and even the Poles in Vilnius dominated by the Endecja representatives are also dissatisfied with the ideas declared in Piłsudski's proclamation 'To the Residents of the Former Grand Duchy'.

Ponui Ministrui Pirmininkui*

Turiu didelės garbės pranešti, kas vyks.

Šio mėnesio 7 d. Ministerija mane išsiuntė į Paryžių, man įsakyta pranešti ponui Premjerui apie einamuosius įvykius, būtent: Latvijos, Estijos, Lietuvos reikalą. Kaip žinia, prieš porą savaitių Liepojoje buvo nušalinta Latvijos Vyriausybė, tikrai padedant Vokietijos kariuomenei, ir ją pakeitė iš Kuršo baronų atstovų sudaryta Vyriausybė.

Ši Vyriausybė dabar vykdo akciją, kurios tikslas sudaryti labai glaudžią (atrodo, numatoma bendros monarchijos forma) Estijos, Latvijos ir apskritai kraštų, kuriuos įpratome vadinti Baltijos kraštais, sutartį. Šiai akcijai tebevadovauja Vokietijos politiniai veiksniai, kas aišku iš to, kad minėtų žemių susijungimo pagrindinis veikėjas yra garsus Meklenburgo kunigaikštis. Į šios akcijos planus įtraukiama net Lietuva, o po paskutinių Lietuvos ir Baltarusijos susitarimų apima labai plačias sritis.

Dėl to Ministerijai teko atšaukti savo pusiau oficialaus atstovo pono Soltano¹ išvykimą į Rygą arba Liepoją, nes nemano, kad galima užmegzti netgi pusiau oficialius santykius su provokiškais elementais. Bet Ministerija abejoja, ar visiškas atsirbojimas šiuo atveju nepadarys dar daugiau žalos, ir šiuo klausimu laukia Pono Premjero nurodymų. Kartu Ministerija iškelia mintį kuo energingiau daryti įtaką Anglijos, kuri yra labai suinteresuota Baltijos jūros baseinu, politikos veiksniams, kad ypač atkreiptų dėmesį į minėtą Vokietijos akciją. Ministerija mano, kad reikia, jog Anglijos sferos, tikrai puikiai apie tai informuotos, žinotų ir mūsų poziciją šiuo klausimu.

Ministerija žino, kad speciali Latvijos delegacija išvažiavo į Vieną (?) ir Paryžių, siekdama informuoti užsienį apie pastaruosius įvykius Liepojoje.

Dėl Lietuvos reikalo ir su juo susijusio Vilniaus klausimo, taigi dėl Vilniaus atsišaukimo padarinių – pastarasis sukėlė didžiulį nepasitenkinimą Seimo sferų, kuriose laikomasi savo nutarimo dėl Vilniaus „aneksijos“ ir teigiama, kad jokiū būdu nesutiks pakeisti požiūrio šiuo klausimu. Lietuvos lenkai dėl šio kreipimosi reiškia didžiausią nepasitenkinimą. Viešoji nuomonė teigia, kad šis kreipimasis nėra ministro kontrasignuotas ir formaliai politiškai yra bevertis.

Ignacys Kozłowski²

Sprawy..., p. 430–431.

* Dokumentas – mašinraščio kopija su pataisymais rašalu ir perršytas pieštuku (kita rašysena).

¹ Soltanas V. (Soltan Władysław (1870–1943)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. Kildęs iš Latgalos dvarininkų, nuo 1911 m. šeimininkavo savo dvare Rezeknės apskrityje, 1918 m. nuo bolševikų

pabėgęs į Varšuvą propagavo federacinius Latgalos ryšius su Lenkija. Latvių skyriaus vadovas Rytų žemių civilinėje administracijoje 1919 m., kelis kartus važiavo derėtis su Rygos Vyriausybe. Lenkijos valdžios atstovas prie Vilniaus Seimo 1922 m. Lenkijos vidaus reikalų ministras 1923–1924 m., paskui – Varšuvos vaivada. Politiškai artimas endekams.

² Kozlovskis I. (Kozłowski Ignacy (?–?)) – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos pasiuntinys 1919 m. į Paryžių, su tikslu informuoti Premjerą I. Paderewskį latvių, lietuvių ir estų reikalais. Tikslesnių biografinių duomenų nerasta.

35. 1919 m. gegužės 10 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos posėdžio protokolas Nr. 35, kuriame fiksuotas lietuvių atstovų apsilankymas Lenkijos reikalų komisijoje

In the Polish Committee meeting led by the French diplomat J. Cambon on 10 May 1919, on behalf of the Lithuanian delegation A. Voldemaras answered questions about future prospects of the Lithuanian-Polish relations. A. Voldemaras speculated on these broad questions and restated the previously expressed Lithuanian position. The document reports that it is decided to call another meeting to discuss the matter in detail and to invite Lithuanian delegates.

Gegužės 10 d. 19
5 val. vak.

POSĖDIS 35

Dalyvauja: Visi.

Dienotvarkė:

1. Pranešimai. Narusevičius¹ praneša, buvęs Food Administration susirinkime su latviais ir estais. Nuspręsta pasiūsti į Baltijos pakraščio kraštus inter-alijantų misija, Hooverio² vardu, bet kuri turės politikos, karo, ir ekonomijos skyrius. Buvo išstatyti prašymai suteikti amunicijos, ginklų ir apdarų bent 30,000 kareivių, taip pat lokomotyvų, vagonų, etc. Jei suspėtų tai pateiktų ir sėklų apie 10,000 tonų. Palinkę duoti kreditą 5% penkeriems metams. Rytų rytą teks paduoti tikslesnes žinios del amunicijos ir apdarų 30,000 kareivių.

Klimas³ ir Valdemaras praneša apie posėdį Lenkų Komisijoje prie Taikos Konferencijos. Delegacija gavo pakvietimą šiandien atsiūsti savo reprezentantus 11 val. Nuvyko Klimas, Valdemaras ir Siemaška⁴ su visa reikalinga sienų medžiaga. Bet posėdyje, kurio pirmininkas buvo J. Cambon ir dalyvavo arti 20 įvairių valstybių atstovų, buvo pastatyti tik bendri klausimai, taip antai: Ko Lietuva reikalauja savo ateičiai, kokie jos santykiai, manomi su Lenkija, ar visi Lietuvos atstovai vienodai nusistatę del Lietuvos santykiu su Lenkija, ar lietuviai tikisi, kad Rusija galėtų pripažinti Lietuvą; klausė dar apie ekonomijos ryšius su Lenkija, ar nėra lietuvių judėjimas socialinis prieš dvarininkus, kokie santykiai lietuvių su gudais, ar turėjo Lietuva atstovų Dumoje

ir ar jie sudarydavo atskirą grupę, kokie santykiai manomi turėti su Rusija. Į visus klausimus trumpai atsakinėjo Voldemaras išdėstydamas nusistatymus, jau nekartą išdėtus Konferencijai raštu. Ypatinę įspūdį padarė pažymėjimas, jog Lietuvą Rusijos atstovas Maklakovus⁵ pripažįsta kaip nepriklausomą valstybę, mūsų reikalaujamomis dienomis, ir jog jų atsisakęs priimti lenkų jiems padarytą pasiūlymą padalyti Lietuvos žemes į dvi dalis: vieną Lenkijai – kitą Rusijai, jog Rusija esanti daugiau užinteresuoti turėti geru kaimynu visą Lietuvą, net jeigu dėl to reikėtų Rusijai kiek daugiau nustoti teritorijų. Apie detales visų tų tarybų tartis busianti pakviesta Lietuvos Delegacija vėliau į lenkų subkomisija.

11. Del Prūsų Lietuvių. Paskelbus preliminarinės taikos punktus, iš kurių matoma, jog Lietuvai gali būti priskirta tik dalis ligi Nemuno ir Skirvytės – nutarta parašyti specialinis memorialas, kur būtų išdėstyti mūsų nepasitenkinimas tokiu išrišimu.

.....
Pirmininkas^{a)}

.....
Sekretorius^{b)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 6, l. 57–58. Mašinraštis

^{a)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

^{b)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

¹ Naruševičius-Norus Tomas (1871–1927) – inžinierius, lietuvių politikas ir diplomatas. Studijavo ir dirbo Maskvoje, I-ojo pasaulinio karo metais – vienas iš tenykščių lietuvių organizatorių ir vadovų. 1917–1918 m. Lietuvos labui darbavosi JAV. Lietuvos delegacijos į Paryžiaus taikos konferenciją narys 1919 m. Vėliau Lietuvos delegaciją sudėtyje dalyvavo taikos derybose su sovietais, Tautų Sąjungos posėdžiuose, 1921 m. – derybose su Lenkija. 1921–1923 m. buvo Lietuvos atstovas D. Britanijoje ir Prancūzijoje. Susisiekimo ministras 1923–1924 m. Vienas iš „Santaros“ partijos kūrėjų 1917 m., vėliau – Ūkininkų partijos narys.

² Huveris H. (Hoover Herbert Clark (1874–1864)) – JAV visuomenės ir politikos veikėjas. Kalnakasybos inžinierius pagal profesiją. 1915–1916 m. organizavo amerikiečių paramą maisto produktais vokiečių okupuotose Belgijos ir Prancūzijos teritorijose. 1917–1918 m. JAV Akcijos pagalbos maistu generalinis direktorius. 1919 m. – Aukščiausiosios ūkio tarybos prie Paryžiaus taikos konferencijos narys. JAV prekybos ministras 1921–1929 m. Karjeros viršūne tapo JAV Prezidento pareigos 1929–1933 m.

³ Klimas Petras (1891–1969) – lietuvių teisininkas, istorikas, diplomatas. I-ojo pasaulinio karo metais aktyviai dalyvavo lietuvių organizacinėje veikloje Vilniuje. Lietuvos Valstybės Tarybos narys, Vasario 16-osios akto signataras. Bendradarbiavo spaudoje, buvo faktinis *Lietuvos aid* redaktorius. 1919–1923 m. dirbo Užsienio reikalų ministerijoje įvairiose pareigose: viceministru, ministerijos valdytoju; VI Vyriausybėje pasitraukus J. Purickiui 1921 m. gruodžio pab. trumpai buvo faktiškasis ministras. Vėliau – pasiuntinys Italijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Liuksemburge. II-ojo pasaulinio karo metais persekiotas nacių, vėliau sovietų valdžios.

⁴ Semaška Domininkas (Semaško Dominik (1878–1932)) – baltarusių ir lietuvių visuomenės bei politikos veikėjas. Kilęs iš Vilniaus. Nuo 1915 m. – Vilniaus ugniagesių viršininkas. 1918 m. sausi išrinktas Vilniaus baltarusių rados nariu. Kaip jų atstovas nuo 1918 m. lapkričio įėjo į Lietuvos Valstybės Tarybą. Dalyvavo Lietuvos delegacijoje į Paryžiaus taikos konferenciją. 1920 m. buvo Lietuvos delegacijos deryboms su sovietine Rusija narys. VI Vyriausybėje – ministras be portfelio baltarusių reikalams. Tas pačias pareigas laikinai ėjo ir VII Vyriausybėje iki 1922 m. rugpjūčio. Dalyvavo Lietuvos baltarusių veikloje, nors jų buvo laikomas pernelyg angažuotu Lietuvos interesams.

⁵ Maklakovas V. (Maklakov Vasilij Aleksejevič (1869–1957)) – rusų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. II–IV Rusijos Dūmų narys nuo Kadetų partijos, vienas populiariausių oratorių. Užėmė svarbias teisininko pareigas Laikinojoje Vyriausybėje 1917 m. Nuo tų metų liepos tapo Rusijos pasiuntiniu Prancūzijoje, įgijo didelę įtaką jos valdžios sluoksniuose. Vienas iš vadinamojo Rusų politinio pasitarimo Paryžiuje iniciatorių, rūpinosi „baltųjų“ judėjimo palaikymu. Faktiškai atstovavo Rusijai Paryžiuje, kol 1924 m. Prancūzija pripažino SSRS. Paskui – Emigrantų komiteto vadovas, atstovavo jų interesams prie Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos.

36. 1919 m. gegužės 12 d., Paryžius. – Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje vadovo generolo P. Henrys raštas maršalui F. Fochui dėl Vokietijos kariuomenės pasitraukimo iš Gardino ir pietinės Suvalkijos regiono

In spring 1919, German military forces became a serious obstacle to the implementation of Poland's plans towards Lithuania as Entente states did not pressure them to retreat. They were settled in the former territory of the Suwalki province. In early May, Polish diplomats began to press the Commander-in-Chief of the Entente Marshal F. Foch to take actions to evict Germans and hand over almost the entire territory of Suwalki to the Polish army. It was requested to withdraw the Germans from the neighbourhoods of Grodno and Augustow as well.

Atsakydamas į Jūsų gegužės 9 d. laišką Nr. 2403, turiu garbės Jums pranešti, kad dėl p. Piltzo¹ laiške pateiktų motyvų būtinai reikia reikalauti Vokietijos kariuomenės pasitraukimo iš iki šiol jos užimtų Gardino, Augustavo, Suvalkų ir Seinų apygardų ir šių apygardų reikalui pritaikyti 1918 m. lapkričio 11 d. konvencijos XII str.

Reikia reikalauti, kad Vokietijos kariuomenė liautųsi okupavusi ir perleistų Lenkijos kariuomenei teritorijas, esančias į pietus nuo demarkacijos linijos, kuri turėtų eiti šitaip:

Šešupės upe iki pat Liudvinavo, linija Liudvinavas–Balbieriškis (prie Nemuno), Nemunu nuo Balbieriškio iki Darsūniškio, linija Darsūniškis–Žiezmariai–Čiobiškis–Bagaslaviškis–Šešuoliai (visos šios vietovės priklauso Lenkijai).

Kaišiadorių atšaka (tarp Kauno ir Vilniaus) lieka Lietuvai ir Vokietijai.

Šio sprendimo tikslas yra pašalinti bet kokias sutelkto prieš bolševikus prie Vilniaus fronto užnugario kliūtis ir sudaryti laisvo susisiekimo galimybę tame rajone veikiančios Lenkijos kariuomenės užnugaryje. Reikia pridurti, kad lietuviai ir vokiečiai laisvai naudojami geležinkelio linija nuo Gumbinės iki Kauno ir Kaišiadorių.

Dėl Ukmergės okupacijos, kurią Lietuvos kariuomenė įvykdė tame fronte, Lenkijos armija jos kairiajame flange bus pridengta.

Henrys²

Sprawy..., p. 431.

¹ Pilcas E. (Piltz Erazm (1851–1929)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, publicistas. Rusijos kordono lenkų konservatyvistas, vienas iš Realios politikos partijos lyderių. 1915–1916 m. vadovavo Centrinei lenkų agentūrai Lozanoje. 1917–1919 m. – Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje narys, jo atstovas prie Prancūzijos valdžios. Kartu ten atstovavo Maskvos lenkų tarppartiniam susivienijimui. Užsienio reikalų viceministras 1921 m. Pasiuntinys Belgrade 1919–1920 m., Prahoje – 1921–1922 m.

² Anri P. (Henrys Paul Prosper (1862–1943)) – prancūzų kariškis, diplomatas. Vadovavo kavalerijos daliniams Maroke ligi 1916 m., paskui – 17-ajam armijos korpusui. Balkanuose dislokuotos Rytinės prancūzų armijos vadas 1918 m. Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje vadas 1919 m. balandžio–1920 rugsėjo mėn. Grįžęs į Prancūziją dar vadovavo armijos korpusui. 1924 m. išėjo į atsargą.

37. 1919 m. gegužės 16 d., Varšuva. – Lenkijos Premjero ir užsienio reikalų ministro I. Paderewskio nota Lietuvos misijos Lenkijoje vadovui J. Šauliui bendros gynybos nuo bolševikų klausimu

In spring 1919, Lithuanian politicians and diplomats realised that the Polish side pursued their own aims by delaying negotiations and postponing a definite official response to the Lithuanian requirements as regards the recognition of the Lithuanian state and its borders. In his letter the Head of Mission in Warsaw J. Šaulys, the Prime Minister of Poland J. Paderewski notifies that on 4 April the Polish Constituent Assembly (Sejm) passed a resolution which recognises the fact of the establishment of Lithuania as a state and suggests the Lithuanians be content with it. The border issue remains open. The document also highlights the importance of an agreement on a joint fight against the Bolsheviks. The Lithuanians could not be satisfied with the Polish position because they regarded Vilnius issue not a mere border issue.

Turiu garbės patvirtinti, kad gavau Jūsų Ekscelencijos balandžio 25 d. laišką*.

Vyriausybė su dideliu džiaugsmu pritaria Misijos deklaracijai, pagal kurią Laikinoji Lietuvos Vyriausybė pasirengusi su ja tartis.

Jūsų Ekscelencijos iškeltu Lietuvos nepriklausomybės klausimu leidžiu sau atkreipti Jūsų dėmesį į balandžio 5 d. Steigiamojo Seimo balsavimą**, kuriuo skelbiama Lietuvos gyventojų teisė patiems kurti savo valstybę. Lenkijos Respublikos Vyriausybės nuomone, ši teisė yra neginčytina. Lenkijos Vyriausybė mano, kad šiuo momentu neįmanoma derėtis sienų klausimu, ypač turint mintyje Lietuvos misijos irgi patvirtintą faktą, kad sienos klausimo negalima galutinai išspręsti. Tuo tarpu Lenkijos Vyriausybė pasirengusi tuoj pat prisijungti prie kiekvieno žingsnio, siekiant susitarti dėl bendros gynybos nuo bolševikų, kaip ir užmegzti kuo nuoširdžiausius santykius su lietuvių tauta.

Turiu garbės prašyti Jūsų Ekscelencijos maloniai atsižvelgti į šią Lenkijos Vyriausybės poziciją ir pateikti siūlymų dėl klausimų, kuriais Misija turi įgaliojimus derėtis.

Malonėkite, Pone Ministre, priimti mano didžiausią pagarbą.

Paderewskis

Sprawy..., p. 432.

* Plg. dok. Nr. 28 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 21 d. – sud. past.).

** Kalbama apie balandžio 4 d. rezoliucijas, kuriose tikrai nedeklaruojama tokia teisė.

38. 1919 m. gegužės 16 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus laiškas Lietuvos misijos Lenkijoje vadovui J. Šauliui, konstatuojantis, jog lenkai lietuvių delegacijos nerezultatyvų buvimą Varšuvoje išnaudoja susitarimo pastangų regimybei sudaryti

In the meeting with the Head of Mission in Warsaw J. Šaulys, the Prime Minister of Poland J. Paderewski outlined the Polish position regarding relations with Lithuania. The Polish side promised to make allowances for Lithuanians on the border issue. However, the essential requirement was to establish official federal relations between the two states which would mean that Lithuania and Poland carry out a common foreign policy, keep a joint military governing body, share railways, the post and the Treasury. The Poles, however, did not rush to specify their response to the Lithuanian requirements. Therefore, in his letter the Prime Minister of Lithuania M. Sleževičius repeatedly urged Head of Mission J. Šaulys to insist on receiving a definite response from the Poles. In the absence of a response favorable to Lithuania, J. Šaulys was to suspend negotiations as, according to M. Sleževičius, such a delay had a negative effect on Lithuanian matters.

^{a)}Ministeris Pirmininkas^{a)}

Kaunas 1919 m. Gegužio mėn. 16 d.

----- ^{b)}Vilnius 191...m^{b)}

No.....

Jo Malonybei

p. Ministeriui, Delegacijis [!] Lenkijai Pirmininkui

Dr. J. Šauliui^{c)}.

Varšuvoje.

Sugrižo kurjeris p. Lozoraitis¹. Pranešė mums, kad Tamsta gegužės 8 d. š. m. turėjęs išvažiuoti iš Lenkijos. Tą pat ir Tamsta esi rašęs. Jau vel aštuonios dienos praėjo. Tuo tarpu Tamsta negrįžti. Atbulai, mus pasiekė gandas buk Tamsta vel pasilieki Varšuvoje.

Kodel taip atsitiko? Kokios naujos aplinkybės atsirado, kurios leido Tamstai toliau liktis Lenkijoje?

Mums dėlegacijis [!] buvimas Varšuvoj išnaudojamas prirodimui Entente'ai, kad lenkai tariasi su mumis, ir tuo mums Paryžiuje labai kenkiama. Tuo tarpu, lenkai matyt tik vilkina tas derybas mums nenaudai. Kabineto vardu prašau Tamstos pastatyti klausimą visoj pilnumoj ir pareikalauti griežto atsakymo. Jei patenkinantis atsakymas nebus gautas prašomas esi tuojaus grįžti Lietuvon. Jeigu gi tinkamas atsakymas yra

jau gautas ir derybos faktiniai toliau vedamos, prašome mums tuojau painformuoti apie visų dalykų stovį ir versti lenkus tas derybas kuogreičiausia baigti. Ir čia prašome neužmiršti, kad derybų užvilkinimas visais atžvilgiais ne mūsų reikalams naudingi.

Vokiečių oficeriai pranešė mums, kad jie pasitrauksią iš Lietuvos labai greitai laiku. Prancuzai ir amerikiečiai matyt laiko lenkų pusę. Tik bus anglai rodos už mus.

MINISTERIS PIRMININKAS

^{d)}ir

Užsienio Reikalų Ministerijos Valdytojas^{d)}.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 64, l.20–20 a. p. Mašinraštis

^{a)-a)} Specialaus blanko, ant kurio atspausdintas dokumentas, žyma.

^{b)-b)} Specialaus blanko, ant kurio atspausdintas dokumentas, žyma.

^{c)} Kairiojoje sakinio paraštėje ranka įrašytos raidės: „B I Ln. O“

^{d)-d)} Frazė įrašyta ranka. Trūksta pasirašiusiojo pavardės.

¹ Lozoraitis Stasys (1898–1983) – diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1918 m. grįžo į Lietuvą iš Voronežo, dirbo Vidaus reikalų ministerijoje. 1919–1923 m. buvo Ministrų Kabineto Kanceliarijos viršininkas, reikalų vedėjas. Paskui – diplomatinė tarnyba Berlyne, Vatikane. Užsienio reikalų ministerijos Politinio departamento direktorius 1932–1934 m. Vėliau – užsienio reikalų ministras keliuose Vyriausybėse. Nuo 1939 m. vasario – pasiuntinys Italijoje. 1940 m. birželio 2 d. jam pavestos visų užsienyje pasilikusių Lietuvos diplomatinėjų atstovybių šefo pareigos.

39. 1919 m. gegužės 20 d., Varšuva. – „Lietuvos misijos Lenkijoje vadovas Dr. J. Šaulys užsienio reikalų ministrui“. Pranešimas I. Paderewskui apie A. Kasakaičio pasiskyrimą Lietuvos konsulinio atstovo Lenkijoje pareigoms

In 1919, the Lithuanian mission to Warsaw headed by J. Šaulys failed to achieve any significant results on fundamental issues of the Lithuanian-Polish cross border relations. At the end of May, J. Šaulys handed in a formal note to the Polish Prime Minister J. Paderewski. The document made a protest against the ongoing Polish occupation of the territory of Lithuania. Having done that, the Lithuanian delegation left the capital of Poland. The only tangible result of the Lithuanian mission was the establishment of the Lithuanian Consulate in Warsaw headed by A. Kasakaitis.

Lietuvos misijos Lenkijoje vadovas Dr. J. Šaulys
Užsienio reikalų ministrui

Varšuva, 1919 m. gegužės 20 d.

Pone Ministre,

Didžiai malonu, kad Lenkijos Vyriausybė sutiko priimti mūsų atstovą konsuliniam reikalams Lenkijoje. Jo darbas iki tol, kol mūsų abiejų valstybių santykiai bus galutinai sureguliuoti, bus išduoti Lietuvos piliečiams pasus arba sertifikatus.

Iki naujo paskyrimo aš įpareigoju poną Antaną Kasakaitį eiti Lietuvos konsulinio atstovo pareigas ir tikiuosi, kad jo asmuo bus priimtinas Lenkijos Respublikos Vyriausybei.

Tvirtai įsitikinęs, kad p. Kasakaitis nesusidurs su nereikalingomis kliūtimis savo darbe ir kad Lenkijos Vyriausybė Lietuvos valstybės piliečiams norės ir malonės teikti visokeriopą pagalbą ir apsaugą, prašau Jūsų, pone Ministre, priimti mano padėką ir geriausius jausmus.

Dr. J. ŠAULYS

Documents..., 10, p. 12–13.

40. 1919 m. gegužės 21 d., Varšuva. – „1919 m. gegužės 20 ir 21 d. derybų su Lietuvių delegacija ataskaita.“ Lenkų kariškių pasiuntinybės į Lietuvą vadovo majoro M. Mackiewicziaus informacija apie lenkų ir lietuvių kariškių derybas dėl teritorinio pajėgų atsiribojimo

In spring 1919, there were about 11,000 troops in the Lithuanian army. If compared with Poland, the Lithuanian armed forces were, however, too weak to count on in a political conflict aimed at setting relations between the two states. And yet the Lithuanians tried to do their best. Once the Lithuanian military units fortified near the Polish troops in Širvintos, they approached the Poles about coordinated actions in the fight against the Bolsheviks. The intercommunication eventually developed into the Lithuanian-Polish military negotiations in Vilnius on 21–22 May. Although the objective of the negotiations was merely setting a separation line between the armies in the occupied territories, political issues prevailed there. The report of the Polish Army Major Mackiewicz shows that the Poles proposed to set the demarcation line in the ethnic lands of Lithuania while the Lithuanians tendered for setting it from Varėna station along Grodno–Vilnius–Daugavpils railway. The meeting severed as both sides did not reach any agreement.

1919 m. gegužės 20 ir 21 d. derybų su Lietuvių delegacija ataskaita

Lenkų atstovai: ponai kap. Perkowiczius¹, kom. Mackiewiczius², kap. Grabowskis³.

Lietuvių atstovai: ponai pulkininkas Gedgaudas⁴ ir majoras Gawianin⁵.

Derybos buvo grynai karinio pobūdžio: jose nesvarstyti politiniai klausimai. Savo pasiūlyme lenkų delegacija pageidavo, kad demarkacijos linija driektųsi nuo Alytaus iki Stakliškių^{a)}–Kaišiadorių–Čiobiškio–Širvintų. Lietuviai išsaugotų Alytų ir Kaišiadoris, o kitos vietovės liktų lenkų pusėje. Lietuviai išlaikytų Kauno–Vilkmėrgės (Ukmergės)–Daugpilio^{b)} kelią kaip savo veikimo liniją. Demarkacijos linija eitų paraleliai į pietus nuo šio kelio. Lietuviai pateikė priešingą pasiūlymą: demarkacijos linija turi eiti geležinkelio atšaka Daugpilis–Vilnius iki Varėnos. Nuo šios linijos į pietus

esanti teritorija turi priklausyti lenkų karinių veiksmų zonai, į vakarus būtų lietuvių veiksmų bazė. Geležinkelis vienodai priklauso abiem pusėms ir jo naudojimo sąlygas turi nustatyti speciali techninė komisija. Pačiame Vilniuje lietuviai nori krovinių stoties ir vietų prekių sandėliavimui mieste, prašo įkurdinti karinę administraciją miesto dalyje, kur bus šie sandėliai. Jie siekia, kad karo veiksmai liautųsi teritorijoje palei kelią Kaunas–Ukmergė–Daugpilis.

Pasak lietuvių atstovų, geležinkelio atšaka Vilnius–Daugpilis gali likti lenkų administracijos rankose, su sąlyga, kad būtų užtikrintas lietuvių pajėgų ir amunicijos transportavimas. Lietuvių reikalavimai šiuo klausimu buvo ultimatyvūs, iki tokio lygio, kad net dėl mažyčių nuolaidų, dėl kurių jie sutiko – kalbant apie vieną ar du kilometrus į vakarus nuo geležinkelio linijos – lietuviai teigė turintys iš anksto suderinti veiksmus su savo vadovybe Kaune.

Savo santykius su latviais ir estais jie apibūdino kaip labai draugiškus. Lietuviai, latviai ir estai mąsto tik apie vieną dalyką – t. y. apie kovą su bolševikais, kurią jie nori tęsti, kad apgintų savo sienas. Steigiamasis Parlamentas Revelyje^{c)} vienbalsiai nusprendė kovoti su bolševikais, estai tikisi gegužės pabaigoje kartu su suomiais okupuoti Peterburgą. Lietuviai siekia, kad vokiečiai liktų Lietuvos teritorijoje tik pagal Sąjungininkų įsakymą – kaip ginkluota jėga, turinti apginti Lietuvą ir Vakarų Europą nuo bolševikų. Vokiečiai pasitrauks tik tuomet, kai bus išspręsti lenkų ir lietuvių nesutarimai, o Lenkijos ir Lietuvos pajėgos perims kovą bolševikų fronte. Nepaisant to, lietuvių atstovai pareiškė, kad netgi rytuose ir šiaurės rytuose iki Švenčionių lenkų delegacijos pasiūlyta fronto linija negali būti išlaikyta be vokiečių pagalbos vien lietuvių jėgomis iki tol, kol lietuvių pajėgos susiburs šalies viduje, kur jos šiuo metu yra, bijantis lenkų atakų. Lietuvių fronto pratęsimas iki geležinkelio atšakos Daugpilis–Vilnius pareikalaus vokiečių pajėgų sustiprinimo iki tol, kol susiorganizuos lietuvių pajėgos. Lietuviai patvirtino nekenčiantys vokiečių ir neketinantys turėti su jais bendrų reikalų, jeigu lenkų ir lietuvių klausimas nebūtų išspręstas. Vokiečiai nerodo jokio noro, kad šios šalys susitartų.

Atsižvelgiant į tai, kad nė viena iš šalių nenorėjo daryti nuolaidų dėl demarkacijos linijos, abi delegacijos nutraukė derybas, siekdamos gauti daugiau nurodymų, ir susitarė dėl Kauno, kaip kitų derybų susitikimo vietos. Lenkų atstovams susidarė įspūdis, kad lietuviams vokiečių pajėgos tarnauja šantažo priemone lenkų Vadovybei pagąsdinti ir, pasinaudojus proga, įžengti į Vilniaus kraštą ar net į patį Vilnių. Ultimatyvus jų pasiūlymų pobūdis rodo, kad jie yra visiškoje vokiečių įtakoje. Lietuvių pateikti reikalavimai perimti Vilniaus–Daugpilio kelią karo operacijų pretekstu turi siekti užkirsti kelią Lenkijai užmegzti tiesioginius ryšius su valstybėmis, su kuriomis ji tikisi sudaryti glaudžią sąjungą.

Majoras Mackiewizius

Documents..., 12, p. 13–15.

^{a)} Tekste buvo „Stopliszki“.

^{b)} Tekste buvo „Kowno–Wilkomierz–Dzwinsk“.

^{c)} Dabar Talinas.

¹ Perkovičius E. (Perkowicz Edward (1886–apie 1963)) – lenkų kariškis. 1917 m. įsitraukė į lenkų karių judėjimą Rusijoje, 1-ojo Lenkų korpuso vadovybės adjutantas. Nuo 1918 m. gruodžio tarnavo Lietuvių ir baltarusių divizijos štabe, šios divizijos, paskui – II Lietuvių ir baltarusių divizijos štabo viršininkas iki 1920 m. kovo mėn. 1920 m. pavasarį tarnavo III armijos vadovybės, Vyriausiajame kariuomenės vadovybės štabuose. Vėl I Lietuvių ir baltarusių divizijos štabo viršininkas 1920 m. birželį–spalį. Vidurio Lietuvos kariuomenės štabo karininkas pavedimams ir ryšiams su Lenkijos kariuomene, dalyvavo kovose dėl Giedraičių. Pulkininkas nuo 1938 m. Lenkijos Seimo narys 1930–1931 m. Po 1939 m. tarnavo įvairiose emigracinės Vyriausybės karinėse pareigose.

² Mackievičius M. (Mackiewicz Mieczysław (1880–1954)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, kariškis. Kilęs iš Suvalkijos, baigęs Marijampolės gimnaziją. Asmeniškai pažįstamas su daugeliu lietuvių veikėjų. 1914–1918 m. kaip rusų kariškis buvo vokiečių nelaisvėje. Nuo 1913 m. artimas J. Piłsudskio aplinkai. Priklausė Karinei organizacijai (POW). Lenkijos kariuomenėje nuo 1918 m. spalio mėn., tarnavo Generalinio štabo 2-ojo skyriaus viršininku, paskui 1919 m. pradžioje organizavo 41-ąjį Suvalkų šaulių pulką ir jam vadovaudamas dalyvavo kovose dėl Lydos, Vilniaus ir Minsko. Pulkui vadovavo iki 1919 m. spalio mėn., su pertrauka, kada gegužę–birželį dalyvavo diplomatinėse misijose į Kauną. Paskui buvo Karininkų verifikacinės komisijos narys, vėl grįžo vadovauti 41-ajam pulkui 1920 m. balandį. Fronte sužeistas, 1920 m. rugpjūtį grįžo prie politinių Lietuvos reikalų, dalyvavo Suvalkų derybose. Tuose reikaluose karininku pavedimams prie J. Piłsudskio buvo ligi 1921 m. sausio mėn. 1927 m. gavo generolo laipsnį, 1935 m. išėjo į atsargą.

³ Grabovskis V. (Grabowski Witold (1884–?)) – lenkų kariškis. Kavalerijos rotmistras (kapitonas) 1919 m. I ulonų pulko karininkas 1923 m. Išėjo į arsargą 1924 m., apsisusto Varšuvoje. Nereikėtų painioti su kitu V. Grabovskiu (Grabowski Witold (1898–1966)), visuomenės ir politikos veikėju, Lenkijos teisingumo ministru 1936–1939 m., kuris 1919 m. dirbo Rytų žemių civilinėje administracijoje, dalyvavo kovose dėl Vilniaus, tuo metu taip pat buvo kavalerijos paporučikas.

⁴ Gedgudas Mykolas (1885–1942) – lietuvių kariškis. Kilęs iš žemaičių bajorų. Carinėje kariuomenėje dalyvavo I-ojo pasaulinio karo mūšiuose, 1917 m. gavo papulkininkio laipsnį, organizavo lietuvių karių dalinius Rusijoje. 1918 m. stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, paskirtas KAM Tiekimo skyriaus Artilerijos dalies viršininku. Nuo 1919 m. gegužės 30 d. perkeltas į kariuomenės Generalinį štabą su karine misija deleguotas į Prancūziją. Artilerijos pulko vadas nuo 1919 m. gruodžio, paskui – artilerijos viršininko padėjėjas. 1923 m. išėjo į atsargą, ūkininkavo dvare Eržvilko valsčiuje.

⁵ Gawianin – klaidingas užrašymas. Greičiausiai kalbama apie V. Gavelį. Gavelis Vincas (1892–1969) – lietuvių karininkas. Peterburge baigęs karininkų elektrotechnikos kursų. Lietuvos kariuomenėje 1919 m. sausį paskirtas KAM štabo Rikiuotės skyriaus viršininko padėjėju. Kapitono laipsnį gavo 1919 m. spalį, lapkritį paskirtas eiti Aviacijos dalies vado pareigas. Kretingos komendantas 1920 m. rugpjūtį. Generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininkas 1922 m. Kaip specialistas, reikalingas Finansų ministerijai, 1923 m. paleistas iš kariuomenės.

41. 1919 m. gegužės 22 d., Varšuva. Lietuvos misijos vadovo Lenkijoje J. Šaulio raštas Lenkijos užsienio reikalų ministrui dėl misijos veiklos pabaigos, kartu perduodant Lietuvos Vyriausybės notą Lenkijai, kurioje protestuojama dėl pastarosios užimtos pozicijos Lietuvos valstybingumo atžvilgiu

In his official note to the Polish Prime Minister J. Paderewski, the Head of Mission to Warsaw J. Šaulys stated that the Lithuanian side could not adopt the Polish position to keep the issue of the Lithuanian state border open and instead to concentrate on the

joint fight against the Bolsheviks. In his document J. Šaulys reminds again of the Polish ongoing occupation of a significant part of Lithuania and stresses that an agreement could be reached only if the Poles removed their administration from the occupied regions, stopped political terror against local people and compensated caused damages.

*Lietuvos misijos Lenkijoje vadovas p. Šaulys
Užsienio reikalų ministrui*

Varšuva, 1919 m. gegužės 22 d.

Pone Ministre,

Turiu garbės pranešti, kad gavau Jūsų 1919 m. gegužės 16 d. notą.

Atsakydamas noriu pareikšti savo pasitenkinimą dėl Lenkijos Vyriausybės troškimo užmegzti su Lietuvos valstybe gerus tarpusavio santykius, troškimo, kurį Lietuvos Vyriausybė taip pat jau išsakė visose savo ankstesnėse notose Lenkijos Respublikos Vyriausybei. Tačiau tuo pat metu aš turiu pareikšti ir didžiulį apgailėstavimą dėl to, kad Lenkijos Vyriausybė nepanoro man pateikti tikslaus atsakymo į klausimą, kurį uždaviau savo 1919 m. balandžio 25 d. notoje¹. Tik konkretus atsakymas mums leistų tęsti būsimas derybas dėl mūsų įgaliojimuose išvardytų klausimų.

Palikdamas Lenkiją turiu garbės Jums, pone Ministre, perduoti dar vieną mano Vyriausybės notą:

Savo 1919 m. vasario 12 d. notoje² Lietuvos Vyriausybei Lenkijos Vyriausybė pareiškė troškimą užmegzti glaudesnius santykius su Lietuvos Vyriausybe. Ji pageidavo, kad visi teritoriniai ginčai turi būti sprendžiami Taikos kongrese.

Gavusi šią notą, Lietuvos Vyriausybė buvo įsitikinusi, kad iki tokio sprendimo jokia iš šių valstybių nedrįs savo valia ir ypač karine jėga veikti prieš kitos valstybės valią, siekdama sienų pakeitimo. Taip pat Lietuvos Vyriausybė buvo įsitikinusi, kad visi nesutarimai, susiję su siena tarp Lenkijos ir Lietuvos valstybių, bus sprendžiami ne ginklais, bet sutarimu ir Taikos kongreso galutiniu sprendimu. Tačiau buvo kitaip.

Lenkijos Vyriausybė, nors kalbėjo apie taiką ir sutarimą, Lietuvoje veikė karine jėga, ir, prisidengusi kovos su rusų bolševikais pretekstu, įsiveržė į Lietuvą, neišpėjusi Lietuvos Vyriausybės, karine jėga okupavo Baltstogę (Bielostok)^{a)}, Vilkaviškį (Wołkowysk)^{b)}, Lydą ir kitus Lietuvai priklausančius miestus. Remdamasi tuo pačiu pretekstu, ji užėmė ir šalies sostinę Vilnių. Be to, lenkų pajėgos, vokiečių vadovybei sutikus, bet nesuderinusios su Lietuvos Vyriausybe, užėmė Gardiną (Grodno)^{c)}, nors joks pavojus šiam miestui negrėsė ir jį jau buvo užėmusios lietuvių pajėgos.

Visi šie lenkų valdžios veiksmai buvo atlikti ir yra tęsiami iki šiol, tuo tarpu Lietuvos Vyriausybė jau pasiūlė Lenkijos Vyriausybei bendrą kovą su rusų bolševikais, tik su viena sąlyga, kad abipusiškai būtų pripažinta abiejų valstybių nepriklausomybė: kad Lenkija pripažintų nepriklausomą Lietuvą su Vilniumi kaip sostine, o Lietuva – Lenkiją su sostine Varšuva.

Atsižvelgdama į visa tai, Lietuvos Vyriausybė reiškia savo tvirtą protestą prieš Lenkijos kėsimąsi į Lietuvos valstybės suverenumą ir kartoja sprendimą, jau pareikštą savo 1919 m. sausio 4 d. notoje³, kad bendras lietuvių ir lenkų pajėgų veikimas prieš rusų bolševikus, nors ir labai pageidautinas, nebus įmanomas iki tol, kol dėl to bus pasiektas abiejų valstybių susitarimas.

Pirmiausia Vyriausybė reikalauja:

1. kad lenkų valdžia tučtuojau atšauktų visus valdininkus ir agentus, esančius Lietuvos teritorijoje, kurie užsiima Lietuvos valstybei ir jos Vyriausybei priešiška veikla;
2. kad lenkų valdžia užimtose Lietuvos teritorijose tučtuojau nutrauktų terorą prieš Lietuvos valstybės piliečius, ypač terorą, vykdytą prieš lietuvius, baltarusius ir žydus;
3. kad visi nuostoliai, padaryti lenkų pajėgų ir valdininkų Lietuvos valstybei ir jos gyventojams, būtų atlyginti.

Malonėkite priimti, *Pone Ministre*, mano didelę pagarbą.

Dr. J. ŠAULYS

Documents..., 9, p. 10–12.

^{a)}Taip užrašyta tekste. Turėtų būti „Balstogė“.

^{b)}Taip tekste. Turėtų būti „Valkavišką“. Nepainioti su Vilkaiviškiu dabartinės Lietuvos teritorijoje.

^{c)}Taip tekste.

¹Žr. dok. Nr. 21 d.

²Žr. dok. Nr. 11.

³Žr. dok. Nr. 4 a.

42. 1919 m. gegužės 23 d., Varšuva. – Lenkijos Steigiamojo Seimo rezoliucijos, reiš- kiančios požiūrį į buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes

The Polish Prime Minister J. Paderewski acting as an intermediary between the Endecja and Federalists, managed to convince members of the Polish Constituent Assembly (Sejm) to mitigate annexing provisions with regard to Lithuania. Influenced by the Prime Minister, the Constituent Assembly (Sejm) adopted two resolutions. One of them emphasizes Poland's aspiration to liberate the lands of the former Grand Duchy of Lithuania (GDL) from enemy control and to allow the nations living there to speak of their future and express their opinion on their relations with the Polish state. The resolution states that Poland does not intend to annex the former lands of GDL by a unilateral decree. The other resolution adopted by the Constituent Assembly (Sejm) seeks to solve disagreements among Polish institutions over J. Piłsudski's ideas communicated in the proclamation 'To the Residents of former Grand Duchy' in April.

Lenkijos Respublika* siekia išlaisvinti buv[usios] Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes iš svetimos prievartos ir leisti šių žemių tautoms pasisakyti dėl savo likimo ir pareikšti požiūrį į santykius su Lenkijos valstybe. [Lenkijos – vert. past.] Respublika dėl bendrų politinių, ūkinių ir kultūrinių interesų siekia ryšio su buv. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautomis. Teisinė ir valstybinė šių ryšių išraiška turi atitikti kiekvienos tautos teisę spręsti savo likimą. Taigi tautų apsisprendimo principas turi galioti ir toje istorinės Lietuvos ir Baltarusijos dalyje, kurioje gyvena daugiausia lenkai ir kuri siekia susijungti su Lenkija.

Seimas pareiškia, kad Lenkijos Respublika neketina prijungti prie Lenkijos valstybės buv. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių vienašališku Lenkijos įstatymų leidžiamosios institucijos nutarimu.

Seimas pripažįsta buv. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautų apsisprendimo principą ir 1919 m. balandžio 4 d. Seimo priimtoje Užsienio reikalų komisijos ataskaitoje, ir Vyriausiojo vado kreipimesi, paskelbtame Vilniuje š. m. balandžio 22 d., nenurodydamas šio principo įgyvendinimo būdo**.

Sprawy..., p. 436–437.

* Rezoliucijos tekstus gegužės 22 d. pasiūlė Seimo Karinės ir Užsienio reikalų komisijų pranešėjas S. Grabskis, o po debatų kitą dieną jie buvo priimti balsų dauguma.

** Antros rezoliucijos tikslas pirmiausia buvo panaikinti konfliktą, kilusį dėl Piłsudskio Vilniaus atsiūkimo (plg. dok. Nr. 29 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 22 – sud. past.)).

43. 1919 m. gegužės 23 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota Sąjungininkių šalių Aukščiausiajai Tarybai dėl besitęsiančių Lenkijos karinių puldinėjimų prieš Lietuvą

After the Polish army captured Vilnius, J. Piłsudski's administration was making promises and paying compliments on the self-determination to local residents. In the meantime, Polish officials, esp. military officers, used terror and repression against the local people. Arrests, searches, physical punishment and property appropriation became a frequent phenomenon. Repercussions of this were known to the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference. The Polish actions warranted the head of the Lithuanian delegation A. Voldemaras to send a note to the Chairperson of the Conference on 23 May. In the document he complained about pogroms and looting performed by the Polish armed forces and requested setting up an international investigative commission composed of Lithuanian and Polish representatives who would examine the situation.

No1074 ^{a)}N 16 (1)^{a)}Sąjungininkų Aukščiausioji Taryba
Paryžiaus konferencijoje

Ponai, Lietuvos delegacija Taikos konferencijoje, sužinojusi apie Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos balandžio 26 d. atsišaukimą, apie tai pranešė savo valstybei.

Šiame atsišaukime Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybėms siūloma tiesioginės sąjungos būdu užkirsti kelią rimtoms komplikacijoms, kurios galėtų sukelti priešiškus santykius dviejų valstybių, kurių sąjunga reikalinga apsiginti nuo bolševikų.

Taigi Lietuvos valstybė, kupina didelio noro padaryti įmanomą lenkų ir lietuvių kariuomenių bendrą veiklą prieš bolševikų kariuomenę, dar anksčiau siūlė Lenkijos Vyriausybei dėl to sudaryti sąjungą.

Žinodama, kad Rusija 1917 m. kovo mėn. pripažino sudarymą nepriklausomos Lenkijos valstybės, kurią sudaro Lenkijos Karalystė be Lietuvos valstybės, Suvalkų, taip pat be teritorijų, okupuotų Austrijos ir Prūsijos, pripažindama, kad Prezidento Wilsono 13-ajame punkte, su kuriuo sutiko Sąjungininkai, Lenkijos sienos nužymėtos lygiai taip pat, Lietuvos Vyriausybė turėjo teisę lenkų kariuomenės pasirodymą Lietuvoje vertinti kaip užpuolimą, juolab kad ji veikė nesusitarus su Lietuvos Vyriausybe. Šias aplinkybes mes paaiškinome 1919 m. balandžio 29 d. notoje¹, adresuotoje Taikos konferencijai.

Tačiau Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos atsišaukimas nėra nukreiptas prieš Lietuvos teritorijoje esančias lenkų karines pajėgas, nes buvo iškilmingai pažadėta nesikišti į sienų nustatymo, karinio pranašumo klausimą ir pasiūlyta sudaryti abiejų valstybių sąjungą, reikalingą apsiginti nuo bolševizmo. Kadangi Sąjungininkų Aukščiausioji Taryba pasiūlė Lietuvos ir Lenkijos valstybėms išvengti priešiškų santykių sudarant tiesioginę sąjungą, Lietuvos valdžia padarė viską, kad ši sąjunga būtų sudaryta.

Neseniai mūsų Vyriausybė mums pranešė, kad Lenkijos Vyriausybė atisakė priimti mūsų siūlymą.

Atsižvelgiant į tai, kad Sąjungininkų Aukščiausioji Taryba leidžia lenkų kariuomenei būti Lietuvoje, dėl ko Lietuvos Vyriausybės veiksnių laisvė rūpinantis tautos gynyba ir vykdant įsakymus lenkų užimtoje teritorijoje yra suvaržyta, mes leisime sau pagarbiai atkreipti Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos dėmesį į šiuos faktus:

Remiantis oficialiais duomenimis lenkų kariuomenė Lietuvos okupuotose dalyse sudarė gyventojams sunkias ir žeminančias sąlygas. Ji plėšikauja, grobia pinigus ir vertingus daiktus, tuština muziejus, rengdama masines kratas, bjauriai elgiasi su sossinėje žinomais asmenimis, suiminėja Lietuvos valstybės valdininkus, verčia kalbėti lenkiškai, galiausiai, rengia masinius pogromus žydų, tarp kurių yra didelis nužudytųjų ir sužeistųjų skaičius.

Kadangi Lietuvos valstybė pirmiausia rūpinasi gyventojų apsauga nuo prievartos, paskui žalos, padarytos piktadarių, atlyginimu, šiuo tikslu mūsų Vyriausybės vardu siekiame, kad būtų paskirta Sąjungininkų tyrimo komisija, kurioje turi dalyvauti tiek Lietuvos, tiek Lenkijos įgaliotiniai. Kai nenuginčijamai bus įrodyti lenkų nusikaltimai, Lenkijos Vyriausybė, siekiant teisingumo, turės atlyginti nuostolius ir nubausti kaltininkus.

Mes tvirtai įsitikinę, kad sąjunginės valstybės net be mūsų prašymo pasirūpintų paskirti tyrimą, vadovaudamosios teisingumu ir žmoniškumu.

O dėl priemonių, kurių reikėtų imtis, kad gyventojai būtų apsaugoti nuo lenkų prievartos Lietuvoje, tai mes negalime nurodyti kito sprendimo Lietuvos valstybės atžvilgiu, tik lenkų kariuomenės evakuaciją (pašalinimą) iš Lietuvos. Šiuo atveju Lietuvos Vyriausybė išipareigotų atremti bolševikus tik Lietuvos pajėgomis ir prašytų Sąjungininkų išsiųsti ganėtiną kiekį amunicijos ir karo medžiagų.

Lietuvos valstybė pripažįsta, kad lenkų kariuomenės buvimas Lietuvoje veikiau skatina bolševizmo plėtrą Lietuvoje, nei užkerta jam kelią. Savaiame suprantama, kad lenkų elementas Lietuvoje, kurį sudaro žemvaldžiai, labai palankiai sutiktų lenkų kariuomenę. Būtent dėl to lenkų politika savaiame imtųsi priemonių ginti turtinguosius kenkdama mažiau pasiturintiems. Bolševikai visur taikė visiškai priešingą socialinę politiką. Vadinasi, plačiųjų liaudies masių simpatija būtų nukreipta į jų, o ne į Lenkijos pusę. Lietuvių ir baltarusių gyventojams yra svetimi tiek bolševikai, tiek lenkai, ir vieni, ir kiti gali jiems daryti įtaką ne kitaip, tik jų išpažįstamų socialinių doktrinų pranašumu.

Lietuvos kariuomenė, kovodama su bolševikais, turi būti atsargi, kad iš kitos pusės išvengtų lenkų puolimo, vadinasi, ji negalės panaudoti prieš bolševikus visų savo karinių pajėgų.

Galiausiai negalima pamiršti, kad lenkų kariuomenės buvimas platina anarchiją. Beje, akivaizdu, kad lenkų kariuomenės atėjimą paskatino visai kitos priežastys, o ne gynimas nuo bolševikų, jos tikslas aneksuoti Lietuvą Lenkijos naudai. Jeigu Lenkijos Vyriausybė tiesiog norėtų nustumti bolševikus kuo toliau nuo savo sienų, siekiant išvengti gresiančio pavojaus, ji būtų mėginusi susisiekti su Lietuvos Vyriausybe prieš tai, kai jos kariuomenė įžengė į Lietuvos žemę. Tačiau tokia sąjunga surištų jai rankas. Ji netektų galimybės kai kuriose Lietuvos apskrityse primesti lenkų administraciją, panašiai tvarkytis kitose apygardose, kurias ateityje būtų įmanoma aneksuoti, įvedant privalomą lenkų kalbą, į administraciją skiriant lenkus, vykdant propagandą spaudoje ir mitinguose, kurių agitacijos tikslas priversti gyventojus tuoj pat pasisakyti už lenkų aneksiją.

Lietuvos valstybė neatliktų savo pareigos, jeigu abejingai žiūrėtų į šiuos piktnaudžiavimus. Jeigu lenkų kariuomenės buvimas Lietuvos teritorijoje užsitęs, bus sunku išvengti lietuvių ir lenkų ginkluoto susidūrimo.

Lietuvos Vyriausybė po to, kai lenkai atsisakė sudaryti karinę sąjungą, mano turinti teisę tautos gynybai imtis visų priemonių, kurias jai padiktuos pareigos jausmas. Vis dėlto, suvokdama rimtus padarinius, kurias abi valstybės patirtų dėl ginkluoto susidūrimo, Lietuvos Vyriausybė noriai pasirašys Lenkijos Vyriausybės pasiūlytas sutartis su sąlyga, kad jos bus suderintos su Lietuvos tautiniais interesais. Tačiau ji mano, kad būsimosios Lietuvos ir Lenkijos sutartys bus įmanomos tik tarpininkaujant Sąjungininkų delegacijai. Dėl pateiktų faktų Lietuvos Vyriausybė ir Lietuvos delegacija Taikos konferencijoje turi garbės prašyti Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos, kad ji paskirtų Sąjungininkų tyrimų komisiją, kuri ištirtų lietuvių ir lenkų konfliktą ir duotų nurodymą evakuoti lenkų kariuomenę iš Lietuvos teritorijos.

Ponai Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos nariai, malonėkite priimti mūsų didžią pagarbą.

Lietuvos delegacijos Taikos konferencijoje pirmininkas^{b)}
Sekretorius^{c)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 16, l. 37–41. Rankraštis rusų k.

^{a)-a)} Įrašyta pieštuku.

^{b)} Trūksta pasirašiusiojo pavardės tam skirtoje vietoje.

^{c)} Trūksta pasirašiusiojo pavardės tam skirtoje vietoje.

¹ Žr. dok. Nr. 29.

44a. 1919 m. gegužės 21 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos išduotas įgaliojimų raštas S. Staniszewskiui būti į Lietuvą vykstančios Misijos vadovu, su rašte nurodyta Misijos sudėtimi

The negotiation results of the Lithuanian delegation in Poland led by J. Šaulys in spring 1919 satisfied neither the Lithuanians nor Poles. Due to this, the Lithuanian mission was terminated having achieved no concrete results. However, it was instrumental for the Polish side to maintain contacts with Lithuanians. In May, the Polish government planned to send their representatives to Kaunas. The delegation consisted of four persons and was led by the accredited minister Stanisław Staniszewski. The aim of the delegation was to investigate the political moods of Lithuanians in place as it was expected to find supporters of the Lithuanian-Polish federation among them. This aim is reflected in the official authorization letter of the Polish government to S. Staniszewski who was entrusted to negotiate not only with the Lithuanian government but also representatives of the Lithuanian nation.

UŽSIENIO REIKALŲ
MINISTERIJA.

Varšuva, 1919 m. gegužės 21 d.

Nr. D. 4935/19/V

Lenkijos Respublikos nepaprastasis pasiuntinys ir igaliotasis ministras ponas Stanisławas Staniszewskis¹ vyksta į Kauną, Laikinosios Lietuvos Vyriausybės būstinę, kaip Lenkijos misijos Lietuvoje vadovas, siekiant užmegzti santykius su Lietuvių Tautos atstovais.

Misijos sudėtis: sekretorius p. Waclawas Przesmyckis², karinis ekspertas majoras Mieczysławas Mackiewiczus ir karo atašė por. Michałas Hurczynas³.

Ministras Pirmininkas
ir
Užsienio reikalų ministras
J. I. Paderewskis⁴⁾

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 50. Mašinraštis lenkų k.

⁴⁾ Pasirašiusiojo pavardė atspausdinta.

¹ Staniševskis S. (Staniszewski Stanisław (1864–1925)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, advokatas, publicistas. Kilęs iš Kalvarijos (Suvalkijoje). Prieš I-ąjį pasaulinį karą buvo Suvalkų žemės ūkio, kredito draugijų vienas iš iniciatorių ir vadovų. Karo metais atstovavo Suvalkijai Varšuvos centriniam piliečių komitete. Liberalas, artimas J. Piłsudskui. Jo pavedimu stengėsi daryti įtaką Lenkijos Laikinajai Valstybės Tarybai 1917 m. Visuomenės globos ir darbo apsaugos ministras regentinėje Vyriausybėje 1917–1918 m. sandūroje. Po 1918 m. lapkričio nedalyvavo aktyvioje politinėje veikloje, išskyrus J. Piłsudskio pavedimu vestas derybas su lietuviais. Vertėsi notaro praktika.

² Pšesmyckis V. (Przesmycki Waclaw (1891–1973)) – lenkų visuomenės veikėjas, diplomatas. Kilęs iš Ukrainos. 1918 m. atėjo į lenkų diplomatinę tarnybą Kijeve provizoriniu atašė ir juo dirbo ligi Misijos į Kauną. Grįžęs 1919 m. liepą tapo Užsienio reikalų ministerijos diplomatinio protokolo referentu, juo būdamas dalyvavo ir Suvalkų derybose su lietuviais. Pasiuntinybės Rygoje sekretorius nuo 1921 m. rugsėjo mėn. Vėliau dirbo pasiuntinybėse Helsinkyje, Taline (čia įteikė 1938 m. Lenkijos ultimatumą Lietuvai). 1939 m. rugsėjį išvyko į Švediją ir ten pasiliko.

³ Hurčinas M. (Hurczyn Michal (1893 (pagal kitus duomenis – 1897)–1940)) – lenkų kariškis. Kilęs nuo Šiaulių apylinkių. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo Kaukazo fronte, įsijungė į lenkų karių judėjimą. 1919 m. tarnavo 41-ajame (Suvalkų) pulke (kartu su kitu S. Staniszewskio misijos nariu M. Mackiewicziumi). 1919 m. birželį gavo kapitono laipsnį. Dalyvavo Suvalkų derybose kaip ryšių karininkas, laisvai kalbėjo lietuviškai. 1928 m. – majoras, priklausė 63-iojo pėstininkų pulko štabui. 1932 m. tarnavo karinio korpuso fizinio ir karinio lavinimo valdyboje Torunėje, 1939 m. buvo tokios bendravaltstybinės valdybos inspektorius Varšuvoje. Represuotas pakliuvęs į sovietų nelaisvę 1939 m.

44b. 1919 m. gegužės 29 d., Kaunas. – Lietuvos atstovų derybų su Lenkų misija, vadovaujama S. Staniszewskio, protokolas

The Polish delegation led by the accredited minister Stanisław Staniszewski arrived in Kaunas in May to investigate the Lithuanian political moods as regards relations with Poland. On 29 May, they met the Prime Minister of Lithuania Mykolas Sleževičius. The Minutes of the meeting reveal criticism from the Prime Minister of Lithuania towards Poles for the failure of activity of the Lithuanian delegation to Warsaw. The Prime Minister expressed his position on the new proposals from the Polish side to Lithuanians and emphasized that the precondition for any subsequent meetings and negotiations was recognition of the Lithuanian state within the boundaries of the former Ober Ost and setting the Lithuanian civil authority in the integral land.

Kaunas, gegužio 29 d. 1919.

Pas Užsienio Reikalų Ministerį šiandien apsilankė lenkų misija susidedanti iš šitų štai narių:

Stanislovas Staniševskis, misijos pirmininkas,
 Venceslavas Przesmyckis, misijos sekretorius,
 Miečislavas Mackievičius, kariškas Misijos žinovas,
 Mikolas Hurčyn, kareiviškas atašė.

Misijos pirmininkas ministeriui Pirmininkui įteikė savo įgaliojimus, pareikšdamas, kad lenkų vyriausybė jį atsiuntusi, užmegsti kaimyniškus ir draugiškus ryšius su kaimyne Lietuvos valstybe.

Ministeris Pirmininkas pareiškė, kad Lietuvos vyriausybės senai jau buvo stengtasi užmegsti tokius ryšius su lenkų vyriausybe, kad Lietuvos Vyriausybė buvo kvietusi lenkų Vyriausybę bendron kovon prieš bolševikus, ir kad paskiausiu laiku tuo tikslu buvo Varšuvon išsiųsta net ypatinga misija, kurios pryšaky stovėjo Dr. Šaulys, kuri betgi iš Varšuvos turėjusi grįžti su grynai negatyviais rezultatais. Taigi dabar tarp Lietuvos Vyriausybės užmegsti naujiems santykiams ir pradėti dirbti darbą, reikia, kad lenkų misijos Lietuvos Vyriausybei būtų įteikiama nauji pasiūlymai, kurių Lietuvos Vyriausybė dabar turi laukti. Lietuvos Vyriausybe betgi mato dar reikalinga naujai pabrėžti, kad visų pasitarimų ir derybų conditio sine qua non turi buti ir lik pripažinimas tų reikalavimų, kuriuos Lietuvos Misija Varšuvoje jau turėjo garbės pareikšti Lenkų Vyriausybei, būtent: Lietuvos pripažinimas kaipo nepriklausomos valstybės su sostine Vilniumi laikinai Oberosto ribose, ir kad visoje toje teritorijoje tuojau butu įvesta Lietuvos civilė valdžia.

Misijos Pirmininkas į tai atsakė, kad jam negalima čia tartis apie Lietuvos sienas, už tai, kad tos sienos bus nustatytos taikos Konferencijos; lenkų Vyriausybei rūpi tik dabar užmegsti ryšius su Lietuvos vyriausybe ir tartis apie bendruosius abiejų valstybių reikalus.

Ministeris Pirmininkas: Mūsų senai norėta tartis su lenkais jiems tas pasiulyta, bet atsakymu į tai susilaukti kariškos invazijos, savo piliečių areštų, kratų ir kankinimų. Ir Lietuvos Vyriausybės nuomone galutinis sienų nustatymas priderės nuo taikos Konferencijos, bet gi vis tik dedama pagrindan derybų minėtas Lietuvos Vyriausybės reikalavimas, už tai, kad prieš bolševikų invaziją visoje teritorijoje faktinai buvo civilė Lietuvos Vyriausybės valdžia, kuri dabar varu pašalinta liko lenkų. Prieš pradėsiant derybas reikia, kad būtų tat atitaisyta. Lenkų kariuomenė veržiasi Lietuvon, mūsų valdžios nesiklausdama, sako nori mus apginti nuo bolševikų, bet jei tokia pagelba atnešama prieš Lietuvos Vyriausybės norą ir nebojant jos protesto, kaip tat daro lenkai, tuomet į tai negalima žiūrėti kaip į pagelbą, ypatingai kada kariuomenė taip elgiasi su Lietuvos piliečiais ir valdžios organais, kaip lenkai kad darė; tokį žygį tegalima pavadinti tik užgrobimu.

Misijos Pirmininkas: Mes neatėjome užgrobti, mes atėjome, vaduodamiesi militarišku butinumu, atmušti bolševikų pajėgas kuotoliausia nuo savo sienų. Jei buvo iš lenkų pusės neteisėtų elgimosi kaip juos minėjo Lietuvos Ministeris Pirmininkas, tai mums to labai gaila, ir mes viska norime padaryti, kad tokių atsitikimų toliau nesikartotų. Mums bendrai rūpi užmegsti ir palaikyti geri ryšiai su Lietuvos Vyriausybe. Mes nenorime kištis į vidujinę krašto tvarką ir stovime ant Vilsono punktų pamato. Vadinasi sutinkame, kad žmonės patys pasirinktų sau valdžią, tuo tikslu būtų galima įsakyti lenkų valdžios organams, kad sustotų pildę valdymo funkcijas, ir duotų vietiniams žmonėms išsirinkti savo valdžią. Lietuvos teritorijoje bet esą daug svetimtaučių, todėl Lietuvos Vyriausybės reikalavimas, kad jos valdžia būtų įvesta tuoj visoje teritorijoje, yra neteisėtas. Dar negalimas pasakyti ar tuose kraštuose ištikro bus žmonių nusistatymas lietuviškas.

Ministeris Pirmininkas: Lietuvių Vyriausybėje yra ne tik lietuvių bet ir žydų ir gudų atstovu. Buvo kviesti ir lenkai, bet ji [!] atsisakė. Lietuvos Vyriausybė jų negali priversti dalyvauti krašto valdyme. Lietuvos Vyriausybės reikalavimas, kad visoje jos teritorijoje būtų tuoj įvesta lietuvių civilinė valdžia nereiškia galutinio ribų nustatymo, kuri žinoma turės atlikti Taikos Konferencija, bet ligi to visame krašte turi būti pripažinta lietuvių valdžia; tas mūsų reikalavimas yra visų derybų conditio sine qua non.

Misijos Pirmininkas: Jeigu taip, tuomet mes užklausiame, ar ministeris Pirmininkas mūsų buvima čionai skaito bereikalingu ir be tikslų [!].

Ministeris Pirmininkas: Misijos buvimo tikslumas turi prigulėti nuo to, ar misija turi įgaliojimus ir instrukcijas, kurios jai leidžia pripažinti Lietuvos Vyriausybės reikalavimus ir tuomi deryboms duoti pamatą.

Misijos Pirmininkas: Misija stato tokius užklausimus: Ar Užsienio Reikalų Ministeris lenkų misijos buvimą tokiose aplinkybėse skaito visai bereikalinga, taip, kad jau reikėtų išvažiuoti taujau, ar jis manąs, kad jai galima siųsti kurjerą Varšuvon kurs praneš visa konstelaciją ir prašys tinkamu įgaliojimų ir instrukcijų. Be to dar užkla-

siame, ar Lietuvos Vyriausybė galės užgarantuoti kad, jeigu lenkų kariuomenė užleis Lietuvos Vyriausybei valdžia minėtose Lietuvos teritorijose, kad tos vietos nebus užimtos vokiečių kariuomenės. Mūsų santykiai su vokiečiais vakaruose labai blogi, ir mums rupi, ar mes su vokiečių užpuolimu iš užpakalio turime skaitytis.

Ministeris Pirmininkas: Nors mūsų jėgos nėra dar stiprios, bet mes galime lenkų vyriausybei užgarantuoti, kad vokiečių kariuomenė neįeis į tas vietas, kurios bus sugrąžintos Lietuvos valdžiai.

Misijos Pirmininkas: Šito mums labai svarbaus klausimo išsirišimas gali labai didelės reikšmės turėti į mūsų valdžios nusistatyma sulig Lietuvos Vyriausybės reikalavimu.

Ministeris Pirmininkas: Į pirmuosius Misijos klausimus turiu garbės atsakyti, kad mes duosime Jums galimybės susisiekti telegrafu ir kurjeriais su Vilniumi ir su savo Vyriausybe, bet klausimas, ar siųsti kurjerą, ar išvažiuoti priguli nuo to, ar misijos Pirmininkas turi vilties, kad kurjeras gali parvežti instrukcijų kurios mums duos galimybės pradėti derybas, ką mes tegalime padaryti jau keleta sykiu mūsų pareikštomis sąlygomis.

Misijos Pirmininkas: Prašau duoti rytoj rytą važiuoti kurjerui Vilniun, iš kur mūsų agentai telegrafu susisieks su Varšuva.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 64, l. 218–221. Mašinraštis

44c. 1919 m. gegužės 29 d., Kaunas. – „Lenkų misijos Lietuvoje vadovas p. S. Staniszewskis užsienio reikalų ministrui.“ S. Staniszewskio pirma ataskaita I. Paderewskiui apie derybų su Lietuvos atstovais eigą

The report of the meeting held on 29 May between the Polish delegation in Kaunas led by the accredited Minister Stanisław Staniszewski and the Prime Minister of Lithuania Mykolas Sleževičius was submitted to the Polish government. It highlights criticism from the Lithuanian side for the failure of activity of the Lithuanian delegation to Warsaw and disapproves of the Polish delay. In contrast to the minutes of the meeting as noted by the Lithuanian side, S. Staniszewski prepares a document where he emphasizes that Poles are eager to establish relations with the Lithuanian government and the aim of the mission in Kaunas is to demonstrate sincere intentions of the Polish government. The focal point of the discussion is handing over the civil administration to Lithuanians. Unwilling to accept the Lithuanian claims, the Polish representatives argue that there are a lot of non-ethnic Lithuanians in the territory questioned by the Lithuanians, i.e. within the boundaries of the former Ober Ost, and it is uncertain if they would assent to the Lithuanian control.

*Lenkų misijos Lietuvoje vadovas p. S Staniszewskis
Užsienio reikalų ministrui*

Kaunas, 1919 m. gegužės 29 d.

Kitą rytą po to, kai atvykome į Kauną, t. y. gegužės 29 d., Misija *in gremio* nuvyko į Lietuvos užsienio reikalų ministeriją pateikti savo įgaliojimų. Mes buvome priimti užsienio reikalų ministro p. Sleževičiaus, jis kartu ir Ministras Pirmininkas, kurį lydėjo jo sekretorius. P. Sleževičius mums pareiškė, kad kalba tik lietuviškai ir kad jo sekretorius moka prancūziškai, todėl pokalbis vyko su vertėju pagalba; leitenantas Hurczynas vertė iš lietuvių kalbos, o p. Przesmyckis, Misijos sekretorius, vertė į prancūzų kalbą.

Visų pirma, p. Sleževičius mums papriekaištavo dėl to, kad p. Šaulys sugrįžo iš Varšuvos negavęs laukto konkretaus atsakymo, nes lenkų Vyriausybė nepanoro su juo derėtis. Į šią pastabą visateisis ministras p. Staniszewskis atsakė, kad jeigu iš tiesų taip buvo ir jeigu mūsų Vyriausybė nebūtų iš tiesų norėjusi užmegzti ryšių su Lietuvos Vyriausybe, jis nebūtų buvęs atsiųstas į Kauną. Jis pareiškė, kad, priešingai, mūsų Misija Kaune yra geriausias nuoširdžių Lenkijos Vyriausybės intencijų įrodymas. Išgirdęs šį atsakymą p. Sleževičius atitarė, kad jis taip pat norėtų pasiekti santarvę, tačiau pabrėžė, kad tam reikalingas derybas pradėti būtinos sąlygos yra: 1) Lietuvos kaip nepriklausomos valstybės ir lietuvių administracinės valdžios visose lenkų okupuotose teritorijose pripažinimas. P. Sleževičius be to, pridūrė, kad Lenkų misija šiuo klausimu turi raštiškai suformuluoti savo poziciją. P. Staniszewskis atsakė, kad Lenkija, kaip sąjunginė valstybė, pripažino Wilsono principus, skelbiančius tautų apsisprendimo teisę, ir kad dėl to ji pripažįsta Lietuvos nepriklausomybę, ką jau yra patvirtinęs Seimas ir valstybės vadovas, todėl negali būti nė kalbos apie nepripažinimą. Kalbant apie antrąjį punktą, t. y. apie sienų klausimą ir civilinės administracijos perleidimą į lietuvių rankas, tai yra derybų objektas, nes Lenkija, būdama sąjunginė šalis, kaip ir bet kuri kita sąjungininkė, turi suderinti savo veiksmus su Taikos konferencijos nuostatomis, kas iki šiol buvo padaryta tik dėl mūsų vakarinių sienų. P. Staniszewkis, be to, deklaravo, kad Lenkija, kaip demokratinė valstybė, pripažįstanti Wilsono principus, mano, jog gyventojai turi patys nuspręsti savo likimą plebiscito keliu – taip sienų klausimas, kaip ir civilinės administracijos perėjimas į lietuvių rankas, bus išspręstas vietoje. P. Sleževičius tada pakartojo, kad visų būsimų derybų vienintelė sąlyga yra civilinės administracijos perleidimas į lietuvių valdžios rankas tuoj pat.

P. Staniszewskiui pasakius, kad toks skubus civilinės administracijos perdavimas lietuviams nebūtų lengvas atlikti tokioje šalyje kaip Lietuva, krašte su mišriais gyventojais, ypač kada kai kurios gyventojų dalys nėra ganėtinai atstovaujamos dabartinėje Lietuvos Vyriausybėje, p. Sleževičius replikavo, kad tai netiesa, nes rusai ir žydai turi savo atstovus Taryboje ir Vyriausybėje ir kad jis nėra atsakingas dėl to, kad ten

trūksta lenkų, nes lenkai atsisakė dalyvauti Lietuvos Vyriausybės darbuose. Po šios replikos p. Staniszewskis paklausė užsienio reikalų ministro, ar jis laiko mūsų tolesnę viešnągę būsiant nenaudingą, ir ar dar yra šansų, kad būsimosios derybos galėtų įvykti? P. Sleževičius į tai atsakė taip pat klausimu: ar mes disponuojame igaliojimais tučtuojau pradėti derybas dėl civilinės administracijos perdavimo į lietuvių rankas? P. Staniszewskis atsakė, kad nepaisant to, jog tokie igaliojimai mums nebuvo suteikti, mes galime tučtuojau pasiųsti kurjerį į Varšuvą, siekiant perduoti mūsų Vyriausybei žinią, kad Lietuvos Vyriausybė nori tučtuojau perimti civilinę administraciją kaip būtiną sąlygą tolesnėms deryboms. Mes į tai atsakėme, kad būtina kurjerio pasiuntimo į Varšuvą sąlyga laikytume Lietuvos Vyriausybės duotą garantiją dėl to, jog civilinės lietuvių administracijos nelydės vokiečių pajėgos, nes itin svarbu, kad mes žinotume, ar turėsime reikalą su draugais, ar su mūsų atžvilgiu priešiška nusiteikusiais elementais. P. Sleževičius sutiko duoti tokią garantiją, kai tik panorėsime, tačiau paklausė, ar tikėtina šiuo klausimu gauti palankų Lenkijos Vyriausybės atsakymą? P. Staniszewskis atsakė, kad jis negali būti dėl to tikras, nes visa tauta ir Vyriausybė gali savaip pažiūrėti į šias idėjas, bet jeigu jis neturėtų tokios vilties, tuoj pat išvyktų ir nereikėtų siųsti diplomatinio kurjerio į Varšuvą. Taip pokalbis baigėsi.

STANISZEWSKIS.

Documents..., 14, p. 15–17.

44d. 1919 m. gegužės 29 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszewskio antra ataskaita I. Paderewskiui apie situaciją Kaune, kurioje Lietuvos Vyriausybė kaltinama provokiškumu

In the report to the Polish Minister of Foreign Affairs, the Polish delegation in Kaunas led by the accredited Minister S. Staniszewski states that the meeting with representatives of the Lithuanian government held on 29 May made a bad impression. He complains that there are no grounds for reaching a common agreement. In his document, S. Staniszewski calls M. Sleževičius' government pro-German and unpopular among Lithuanians.

*Lenkų misijos Lietuvoje vadovas p. S. Staniszewskis
Užsienio reikalų ministrui*

Kaunas, 1919 m. gegužės 29 d.

Nors esame čia tik 24 valandas, situacijoje, kai labai sunku gauti nešališkos informacijos, bendras išpūdis yra gana nemalonus. Akivaizdu, kad nebus lengva rasti sąlyčio tašką su dabartine Lietuvos Vyr-[iausy]be. Didžiausią dabartinės Lietuvos Vyr-bės

dalį sudaro demokratų partija, labai šovinistinė, nepaisant to, kad jos laikysena mūsų atžvilgiu nėra akivaizdžiai priešiška. Lenkų gyventojai yra persekiojami, daug lenkų politikos veikėjų buvo deportuoti iš Kauno. Dabartinė Vyriausybė veikia germanofilischa ir mažai populiaru net tarp pačių lietuvių. Iš pokalbio su užsienio reikalų ministru susidariau įspūdis, kad pastarasis yra perdėto šovinizmo atstovas, tačiau iš tiesų jis yra socialistas ir mūsų atžvilgiu palankiai nusiteikęs (taip bent jau mane ką tik informavo tam tikri šaltiniai). Užsienio reikalų ministras M. Sleževičius laisvai kalba lenkiškai, nors šiandien jis mums pareiškė, kad kalba tik lietuviškai.

STANISZEWSKIS

Documents..., 15, p. 17–18.

44e. 1919 m. birželio 7 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszevskio raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui, prašant paaiškinti civilinės valdžios perdavimo Lietuvai Lenkijos kariuomenės užimtose teritorijose sąlygas

On 2 June 1919, J. Piłsudski instructed the delegation of the Polish government in Kaunas on further activities. In these instructions, the Marshal ordered to receive from the Lithuanians precisely defined territorial claims. He commanded to continue work, further investigate the situation on the spot as well as mend the negative attitudes of the Lithuanian society towards Poland. To carry out these instructions, in the meeting with the Lithuanian Prime Minister M. Sleževičius on 7 June the head of the delegation S. Staniszewski stated that Poland agreed to consider the issue of handing over the occupied territories to the Lithuanian administration. The Poles handed in a note to the Prime Minister where they set their position forth. The document requested information about future relations between the civil Lithuanian and the military Polish governments as well as other issues related to the transfer of the civil administration.

Atsižvelgdamas į Laikinosios Lietuvos Vyriausybės pageidavimą, kad prieš pradėdami aptarti būsimus Lenkijos ir Lietuvos santykius pirmiausia susitartume dėl civilinės valdžios perdavimo Lietuvos Vyriausybei Lenkijos kariuomenės užimtose teritorijose, maloniai prašau paaiškinimų, kad galėčiau asmeniškai pranešti apie reikalą Lenkijos Vyriausybei Varšuvoje, būtent:

1. Kokios yra tikslios teritorijos, kurioje Lietuvos Vyriausybė nori perimti civilinę valdžią, sienos.
2. Kokio pobūdžio garantijas suteiks Lietuvos Vyriausybė, kad paskui Lietuvos civilinę valdžią nepajudės Vokietijos kariuomenė, kaip dabar yra Lietuvos Vyriausybės valdomose teritorijose.

3. Koks turi būti civilinės ir karinės valdžios santykis (kaip Lietuvos Vyriausybė supranta civilinės ir karinės valdžios atskyrimą teritorijose, kuriose Lenkijos karinė valdžia susidurs su Lietuvos civiline valdžia).

4. Kieno rankose turi būti geležinkeliai.

5. Kas vykdys civilių gyventojų aprūpinimą Lietuvos civilinės valdžios valdomose teritorijose.

6. Kaip Lietuvos Vyriausybė ketina sureguliuoti kalbos klausimą įstaigose ir mokyklose ten, kur dauguma gyventojų lenkai arba baltarusiai.

7. Ar Lietuvos Vyriausybė sutiks palikti dabartinės Lenkijos valdžios priimtus valdininkus.

8. Perėmimo būdas ir laikas.

Nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras
Staniszewskis

Sprawy..., p. 443.

44f. 1919 m. birželio 8 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszewskio ataskaita Lenkijos užsienio reikalų ministerijai, kurioje apibūdinta Lietuvos padėtis, jos užsienio ir vidaus politika (fragmentas)

The Polish delegation in Kaunas headed by S. Staniszewski consistently pursued the instructions to investigate the state of affairs and collect information about the situation in Lithuania. In his confidential report of 8 June 1919 to the Ministry of Foreign Affairs of Poland, the chairman of the delegation emphasizes and discusses the strength of German army positions in Lithuania. This was a key issue to the Poles as the Germans had become a major obstacle to implementing J. Piłsudski's plans in Lithuania. The confidential report covers a range of issues related to the integration of local Poles into Lithuanian governmental and administrative structures and institutions, particularly the army.

III. Požiūris į Vokietiją ir Antantę ir koalicijos misijas Kaune*

Lietuvos Vyriausybė išlieka labai priklausoma nuo Vokietijos ir jos remiama, kaip mus čia informavo, kai kurie Vyriausybės nariai netgi gauna žydu ir vokiečių materialinę paramą už nesantaikos tarp lenkų ir lietuvių kurstymą. Paskutiniu metu atskiri individai iš jų tarpo reiškia norą išsivaduoti iš Vokietijos globos. Koalicinės misijos (Prancūzijos) čia yra daugiausia karinio pobūdžio, išskyrus dabartinę Amerikos, kuri pabrėžė savo politinį pobūdį. Prancūzijos misijai vadovauja papulkininkis Reboulis, Amerikos – (dabar, kol šefas yra Liepojoje) Robertas Hale¹ (*second lieutenant Un.*

States Army). Be to, pravažiudamos, kaip, pavyzdžiui, prieš porą dienų, čia būna įvairios kitos misijos, sudarytos iš Anglijos, Amerikos, Prancūzijos, Italijos ir netgi Rusijos karininkų, bet jos nėra politinio pobūdžio, o dažniausiai dėl belaisvių grąžinimo. Požiūris į koalicines misijas, ypač Prancūzijos, pablogėjo dėl nusivylimo: buvo tikimasi materialinės ir karinės pagalbos ir aiškaus Lietuvos savarankiškumo palaikymo. Vienas gerai informuotas asmuo pasakė taip: „Koalicines misijas čia tik toleruoja, o dalis ministrų netgi laiko priešiškomis – nesantaikos obuolys yra iki šiol nepripažintas Lietuvos savarankiškumas, tai, kad ji neremiama materialiai ir militariai, taip pat palankus požiūris į Lenkiją ir uniją.“

IV. Pokalbis su p. Rebouliu

Kalbantis su pplk. Rebouliu, jis mums pasakė, kad Lietuva turi per mažai savo pajėgų, jog galėtų egzistuoti kaip visiškai savarankiška ir nepriklausoma valstybė, ir kad anksčiau ar vėliau ji pateks į Rusijos arba Vokietijos glėbį. Kadangi Prancūzijai ir Lenkijai nenaudinga nei tas, nei tas, jis du mėnesius dirba, kad išaiškintų lietuviams unijos su Lenkija būtinumą. Tai labai sunkus ir nedėkingas darbas, ir jis jau ne kartą buvo praradęs bet kokią viltį. Pulkininkas Reboulis prašė koordinuoti mūsų veiksmus ir pabrėžė, kad būtų labai naudinga, jeigu lenkai kartais užsimerktų prieš įvairius lietuvių netaktus, o patys stengtųsi Lietuvos politikoje vengti pernelyg aštrių reikalavimų. Susidarėme įspūdį, kad tai pasakė nuoširdžiai.

V. Lietuvos sienų ir politinės santvarkos klausimas.

Federacijos su kitomis valstybėmis klausimas

Beveik visi lietuviai, kalbėdami apie sienas, turi mintyje visą buvusio Oberosto teritoriją. Kai kuriuos tenkintų tokios sienos, kuriose lietuviškas pradas persvertų lenkišką, žinoma, su sostine Vilniumi. Be to, Lietuva turi būti visiškai nepriklausoma respublika. Ganėtina stiprios federacijos su Baltijos valstybėmis, ypač su Latvija, tendencijos, siekiant gauti uostą. Sąjungų su Lenkija nepripažįsta, ir už laisviausią sąjungą su Lenkija [jiems būtų – vert. past.] geriau prijungimas prie Rusijos, galbūt su tam tikra autonomijos išlyga. Vis dėlto iš privačių mūsų informatorių pokalbių išplaukia, kad tam tikruose Vyriausybės sluoksniuose apie federaciją su Lenkija užsimenama kaip apie liūdną būtinybę, kurios nepavyks išvengti nepaisant visiškai kitokių norų. Prieš išvažiuodamas į Varšuvą p. Šaulys privačiame pokalbyje ponams iš „Kauno žemės“ [lenk. „Ziemi Kowieńskie“ – vert. past.] redakcijos pasakė, kad jis pritaria susitarimui su Lenkija, bet iš anksto nesprenžia unijos ar federacijos klausimo. Taip pat yra prijaučiančių Anglijos protektoratui; Berlyne leidžiamame „lenkofobiniame“ [leidinyje – vert. past.] *Golos Rosji* buvo straipsnis apie Didžiąją Lietuvą Anglijos protektorate. Visi lietuviai mano, kad Prūsų Lietuva turi priklausyti Lietuvos valstybei. Vokietija to nenori, todėl neseniai iš Berlyno grįžusiam dr. Matulaičiui^{a)} pasakė, kad

suteiks lietuviams naują paskolą su dviem sąlygom, būtent: 1) atsisakyti Prūsų Lietuvos su Klaipėda (Memeliu)^{b)} ir Tilžės, 2) sudaryti naudingą Vokietijai ir žalingą Lenkijai prekybos sutartį. Atrodo, kad su antrąja sąlyga lietuviai sutinka, o dėl pirmosios derasi nenorėdami, kad šis klausimas būtų siejamas su paskolos reikalu**.

VIII. Lietuvos kariuomenė, akcija prieš bolševikus, požiūris į Vokietiją

Lietuvos kariuomenė, tiesą sakant, labai negausi, nes iš viso jos pajėgose yra ne daugiau kaip 6–7 tūkstančiai žmonių, kartu su Vokietija kovoja prieš bolševikus apie 100 varstų fronte. Šis frontas tęsiasi maždaug į rytus nuo linijos Biržai–Vabalninkas^{c)}–Kupiškis–Anykščiai–Uciuna^{d)}, per Viešintas^{e)}–Kasancia^{f)}–Butkūnus–Šimonis–Užpalius–Vyžuonas ir Uteną^{g)}. Dabar jų tikslas užvaldyti Daugpilį, todėl ieško ryšių su mūsų kairiuoju flangu (pvz., pokalbis su majoru Mackiewicziumi), bijo, kad lenkai juos pralengs ir jie negalės dalyvauti grobio dalybose. Šioje kovoje su bolševikais lietuviams padeda Vokietija, be kurios jie neišsiverstų. Dabar Lietuvos kariuomenėje yra 3 pėstininkų pulkai (iš kurių trečias tik dabar kuriamas Raseiniuose), 1 kavalerijos (husarų) pulkas, 3 artilerijos baterijos, 2 lėktuvai, 18 automobilių (iš jų 12 sunkvežimių), sandėliai yra visiškai tušti – tarp kareivių yra 10 % lenkų, tarp karininkų – iki 60%, daugiausia „dovborčykų“**** – apskritai nuotaikos prolenkiškos. Santykiai su vokiečiais, kurių Vokietijos okupuotoje Lietuvoje yra maždaug 30 000, nekokie. Nors vyriausioji Vokietijos vadovybė iš esmės koketuoja su lietuviais, dažnai kyla nesusipratimų, paprastai užėmus miestus ir miestelius, pavyzdžiui, Panevėžyje, kur ir vieni, ir kiti norėjo pirmauti. Vokiečiai tokiais atvejais palieka užimtą vietovę, o bolševikai, išvarę lietuvius, grįžta. Taip porą kartų buvo Panevėžyje. Neseniai čia paskelbta inteligentijos mobilizacija, ir lietuviai nekreipia dėmesio į tai, ar Lenkijos pilietis, ar ne. Taip pat vykdyta prievartinė karininkų ir puskarininkų mobilizacija; kareiviai yra savanoriai, išskyrus 21 metų, kuriuos mobilizavo prievarta. Dabar paskelbta gydytojų ir medicinos studentų (vyr. kursų) mobilizacija; skelbimai dėl mobilizacijos išklijuoti tik trim kalbom (lietuviškai, baltarusiškai ir žydiškai)****.

Sprawy..., p. 443–445.

* Praleisti punktai: I. Lietuvos Vyriausybė, jos personalinė sudėtis; II. Tarybos sudėtis, partijos ir jų santykis su Vyriausybe.

** Praleistas VI punktas. Lietuvos partijos ir spauda; VII punktas. Lietuvių dvasininkija.

*** Kalbama apie buvusio gen. Dowbóro–Mušnickio vadovaujamo lenkų korpuso, kuris 1918 m. pavasarį pasidavė Vokietijai, karininkus.

**** Raporto IX–XII punktuose aptariami Lietuvos Vyriausybės įgaliojimai, finansai, tautiniai klausimai ir ekonominė padėtis.

a) Tekste buvo „Matulujtis“.

b) Taip tekste.

c) Tekste buvo „Woboleski“.

^{d)} Palikta lenkiška forma; nepavyko nustatyti, kokia vietovė turėta mintyje.

^{e)} Tekste buvo „Wiesnitas“.

^{f)} Palikta lenkiška forma – nepavyko nustatyti, kokia vietovė turėta mintyje.

^{g)} Tekste buvo „Utenius“.

¹ Halé R. (Hale Robert (1889–1976)) – JAV politikas. Kilęs iš Portlando, po teisės studijų Harvardo universitete tapo advokatu. 1917–1919 m. tarnavo kariuomenėje, su JAV ekspedicinėmis pajėgomis atsiųstas į Prancūziją, 1918 m. kovą gavo leitenanto laipsnį. 1919 m. JAV karinės-politinės misijos į Baltijos šalis narys. Grįžęs tęsė advokato karjerą Portlande. Respublikonų partijos narys, dalyvavo Meino valstijos politinėje veikloje. 1942–1959 m. buvo JAV Atstovų Rūmų narys nuo savo valstijos.

44g. 1919 m. birželio 8 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszevskio pranešimas Lenkijos valstybės vadovui apie derybų su lietuviais eigą

The delegation of the Polish government in Kaunas led by the accredited minister S. Staniszewski was collecting information about the attitude of Lithuanians towards Poland. In his report of 8 June 1919 to the President of Poland, the head of the delegation complains about the stubborn position of the Prime Minister of Lithuania regarding relations with Poland. The document highlights that the delegation finds it pointless to continue their work and is determined to return to Warsaw. The major controversial issue is that Lithuanians do not clearly specify the intended territorial boundaries of the Lithuanian state.

Kaunas, 1919 m. birželio 8 d.

Gegužės 29 d. laiške¹ užsienio reikalų ministrui rašydamas apie mūsų pirmąjį susitikimą su p. Sleževičiumi, kuris įvyko tuoj po mūsų atvykimo į Kauną, aš teigiau, kad Lietuvos Vyr-[iausy]bė kaip bet kokių būsimųjų derybų neišvengiamą sąlygą išskėlė reikalavimą perduoti civilinę administraciją į Lietuvos rankas. M. Sleževičius šią mintį formulavo nelabai aiškiai, ypač kai kalbėjo apie tai, kad civilinė valdžia turi pereiti į lietuvių rankas buvusioje Oberosto teritorijoje, o tuo tarpu kitą kartą jis pareiškė, kad reikėtų kalbėti apie teritorijas, kuriose lietuviai seniau turėjo valdžią. Vakar gavęs naujas instrukcijas aš jam pranešiau, kad, prieš pradėdami svarstyti kitus klausimus, mes sutiktume aptarti galimą civilinės valdžios perdavimą į lietuvių rankas, bet savo ruožtu prašome, jog teritorijų, kuriose tai galėtų įvykti, klausimas būtų suformuluotas kuo tiksliau. Be to, per mūsų pokalbį aš dar pateikiau keletą klausimų. Kai tik gausiu atsakymą raštu, kuris, p. Sleževičiaus pažadu, mus turėtų pasiekti po 2 ar 3 dienų, tučtuojau tikiuosi išvykti į Varšuvą, kad perduočiau šį reikalą asmeniškai Valstybės vadovui. Atsižvelgdamas į vietos aplinkybes manau, kad mano tolesnė viešnagė Kaune tampa neįmanoma. Išnaudojau laisvą laiką rinkdamas informaciją apie vietos sąlygas. Savaitės pabaigoje, grįžęs į Varšuvą, pateiksiu ataskaitą. Lietuvių karinė

valdžia, baigiantis politiniams pasitarimams, pareiškė norą, kad abi kariuomenės eitų į glaudesnę kontaktą prie Daugpilio. Šis klausimas buvo svarstomas privačiai ir nėra plačiau žinomas.

STANISZEWSKIS

Documents..., 16, p. 18–19.

¹ Žr. dok. Nr. 44 c.

44h. 1919 m. birželio 11 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės vadovo M. Sleževičiaus atsakymas Lenkijos misijos Lietuvoje vadovui S. Staniszewskiui dėl jo birželio 7 d. rašto su prašymu paaiškinti civilinės valdžios perdavimo Lietuvai Lenkijos užimtose teritorijose sąlygas

After a number of meetings between the Polish delegation led by S. Staniszewski and representatives of the Lithuanian government to discuss issues related to Lithuanian-Polish state relations, on 11 June the Prime Minister M. Sleževičius provided answers to the questions listed in the Polish note of 7 June. The document reveals that the territorial claims of the Lithuanian side have been moderated as they renounced to Vileika and Dysna counties. However, the national dependency issue of the former Grodno province, except for the city of Grodno, is left for the Peace Conference to determine. The Lithuanian government was seeking opportunities for Lithuanian representatives to work in these areas. In the note, the Lithuanians repeatedly demand to recognize the Lithuanian state and warn the Poles that unless a definite answer is received by 18 June the negotiation will be terminated.

K o p i j a.

No. 739.

Ponui Nepaprastam Lenkų Vyriausybės Pasiuntiniui
ir Įgaliotam Ministeriui p. S t a n i š e v s k i u i

K a u n e.

Del Tamstos rašto iš š. m. birželio mėn. 7 d¹. turiu garbės pareikšti Tamstai šitai:

Norėdama susitarti su Lenkų Vyriausybe del kovos prieš bendrą abiejų valstybių priešininką – Rusijos Tarybų Federacijos Respubliką, Lietuvos Vyriausybė yra pradėjusi su Lenkų Vyriausybe derybas ir išdėjusi susitarimo sąlygas savo notoje iš š. m. gegužės mėn. 22 d²., kurias aš turėjau garbės Tamstai pakartoti asmeniam pasikalbėjime t. p. m. gegužės mėn. 29 d.

Tolimesnių derybų vedimui Lietuvos Vyriausybė laiko per reikalinga gauti iš Lenkų Vyriausybės aiškų pareiškimą:

I. Kad Lenkų Vyriausybė pripažįsta nepriklausomą Lietuvą su sostine Vilniumi ir perleidžia Lietuvos Vyriausybei visą valdžią visoj Lenkų kariuomenės okupuotoj Lietuvos teritorijoj: žiur, pridedamąjį žemlapį) a) pirmoje eilėje ir tuoju Vilniuje ir visame plote į rytus nuo Vilniaus ligi linijos: Daugpilis–Druja, Naručių ežeras ir Derevna ligi Nemumo, Nemunu iki Gardino, Gardino miestą su 5 kil. apylinkėmis ir nuo Gardino visame plotį į šiaurę nuo linijos Nowy Dwor–Dobrowo, Suchovolę, upė Berezufka, Kopytko.

b) Kitos gi Lietuvos Valstybės teritorijoje į pietus nuo minėtos linijos kol tose vietose bus įvesta Lietuvos Vyriausybės valdžia, tuoju turi būti įleisti Lietuvos Vyriausybės komisarai.

Pietų sieną tarp Lietuvos ir Lenkijos valstybių galutiniai nustatys taikos konferencija. Kad lenkų kariuomenė pasilikdama tam tikrose dar nustatytinose Lietuvos teritorijos vietose vien tik kovai prieš bolševikus ir priklausydama operaciniu žvilgsniu Lietuvos teritorijoj nuo Vyriausios Lietuvos Karo Vadovybės, visai nesikiša į politikos, administracijos, ukio ir kitokią šalies tvarką.

II. Jeigu Lenkų Vyriausybė rastų galima padaryti kalbamąjį pareiškimą, tai Lietuvos Vyriausybė, laikydama Lenkų kariuomenę Lietuvos teritorijoje draugiška karo pagalbos pajėga, pareikalaus pasitraukimo iš Lietuvos visos vokiečių kariuomenės ir kreipsis į Entente'os Vyriausybes, prašydama įsakyti vokiečių Vyriausybei neatidedant išpildyti šį Lietuvos Vyriausybės reikalavimą.

III. Perėmus visus Lietuvos geležinkelius į savo rankas, Lietuvos Vyriausybė, atsižūrėdama į Lenkų kariuomenės reikalus, leis Lenkų Karo valdžiai laikiniai, iki eina karo operacijos prieš Rusijos Tarybų Federacijos Respubliką, naudotis karo reikalams tam tikromis geležinkelių linijomis tam tikromis dar nustatytinomis sąlygomis.

IV. Suteikdamas reikalingų Tamstai paaiškinimų į pastatytuosius Tamstos rašte iš š. m. gegužės^{a)} mėn. 7 d. antraeilus paklausimus, turiu garbės paaiškinti šitai:

1) Civilius Lietuvos gyventojus tose vietose, kur veiks Lietuvos Vyriausybės administracija, aprūpins maistu Lietuvos Vyriausybė.

2) Tose vietose, kur gyventojų kalbama dar ir kita, ne lietuvių kalba, greta su Valstybine lietuvių kalba bus vartojama ar tai lenkų, ar gudų ar žydų kalba, bet Lietuvos Vyriausybė pažymi, kad šį klausimą ji laiko valstybės vidaus dalyku ir dėl jo jokių pasitarimų su svetimomis valstybėmis nenužiuri reikalo vesti.

3) Iš pastatytųjų Lietuvos teritorijoje Lenkų Vyriausybės Valdininkų, Lietuvos Vyriausybės bus palikti tie Lietuvos piliečiai, kurie atitiks Lietuvos Vyriausybės statomiems reikalavimams.

V. Be to laikau per reikalinga pabrėžti, kad valdžios perleidimas Lenkų kariuomenės okupuotose Lietuvos teritorijos vietose turi būti pradėtas vykinti ne vėliau, kaip

po savaitės nuo dienos gavimo iš Lenkų Vyriausybės sutikimo su išdėtomis čia valdžios perleidimo sąlygomis.

- VI. Lenkų Vyriausybė yra maloniai prašoma duoti savo atsakymą del kalbamųjų rašte susitarimų tarp Lenkų ir Lietuvos Vyriausybių sąlygų ne vėliau kaip ligi šių metų birželio mėn. 18 d. Nesusilaukusi ligi minėtosios dienos atsakymo, Lietuvos Vyriausybė laikys derybas pasibaigusias ir susitarimą tarp Lenkų ir Lietuvos Valstybių neįvykusį.

(pas.) Sleževičius^{b)}.

Ministeris Pirmininkas

ir

Užsienio Reikalų Ministerijos Valdytojas.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 64, l. 117–119. Mašinarštis

^{a)}Taip tekste. Turėtų būti „birželio“.

^{b)}Pasirašiusiojo pavardė atspausdinta.

¹Žr. dok. Nr. 44 e.

²Žr. dok. Nr. 41.

44i. 1919 m. birželio 12 d., Kaunas. – Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo S. Staniszewskio ataskaita Lenkijos užsienio reikalų ministerijai apie derybų su Lietuvos atstovais tolesnę eigą

On 11 June, the head of the Polish delegation in Kaunas received a note from the Prime Minister of Lithuania. It specified Lithuanian territorial aspirations and repeated the demand to recognize the Lithuanian state within those boundaries. When the head of the delegation S. Staniszewski received the note, he pronounced his mission to Lithuania finished. He promised the Lithuanians he would send the final draft of the official response from the government of Poland. Before the Poles left Kaunas, they managed to arrange with the Prime Minister M. Sleževičius about an extended deadline of 26 June to provide the answer.

*Lenkų misijos Lietuvoje vadovas p. S. Staniszewskis
Užsienio reikalų ministrui*

Kaunas, 1919 m. birželio 12 d.

Kaip išplaukia iš protokolo Nr. 1¹, buvo konstatuota, kad per pirmąjį pokalbį su Lietuvos užsienio reikalų ministru p. Sleževičiumi Lietuvos Vyriausybė kaip visų derybų sąlygą iškėlė reikalavimą perduoti civilinę valdžią į lietuvių rankas. Neturėdami šiuo klausimu tikslių nurodymų mes išsiuntėme kurjerį Valstybės vadovui, norėdami jo to paklausti. Kurjeriui atvežus leidimą svarstyti šį klausimą, vėl susitikome su

p. Sleževičiumi, šįkart priėmimas vyko mažiau oficialioje ir šiltesnėje atmosferoje; manome, kad taip buvo dėl to, kad prieš tai įvyko privatus pokalbis tarp p. Staniszevskio ir p. Sleževičiaus, kuris buvo aplankęs mūsų Ministrą. Per antrąjį pokalbį pas Sleževičių dalyvavo ponai visateisis ministras Staniszevskis ir majoras Mackiewiczus, lydimi Misijos sekretoriaus p. Przesmyckio. Pokalbis vyko be vertėjų. P. Staniszevskis kalbėjo lenkiškai, p. Sleževičius – lietuviškai ir, kadangi buvo sunku susikabėti, leitenantas Jakutis², lietuvių atstovas, pabuvo vertėju. Įgaliotasis ministras p. Staniszevskis pasakė p. Sleževičiui, kad yra labai patenkintas, galėdamas jam perduoti geras naujienas, ypač susijusias su tuo, kad Lenkijos Vyriausybė, siekdama pradėti derybas su Lietuvos Vyriausybe, sutinka, jog pirmiausia būtų sprendžiamas civilinės valdžios perdavimo į lietuvių rankas klausimas; turėdami mintyje tai, kad p. Sleževičius, kalbėdamas apie civilinės valdžios perdavimą į lietuvių rankas, nepatiksino, apie kokias teritorijas čia kalbama (pirmąkart p. Sleževičius sakė, kad civilinė valdžia turi pereiti į lietuvių rankas buvusio Oberosto teritorijose, o antrąkart jis kalbėjo apie teritorijas, kuriose seniau būta lietuvių valdžios), mes prašome p. užsienio reikalų ministrą suformuluoti savo pageidavimą tiksliau. Be to, atsižvelgdami į tai, kad tokio valdžios perdavimo proga gali iškilti visokių problemų, mes jam pateikėme tokius klausimus:

1) Kokios yra tikslios sienos teritorijų, kuriose Lietuvos Vyriausybė nori perimti civilinę valdžią į savo rankas?

2) Kokias garantijas gali suteikti Lietuvos Vyriausybė, kad vokiečių karinės pajėgos neižengs paskui lietuvių civilinę valdžią, kaip tai įvyko teritorijose, dabar pavaldžiose Lietuvos Vyriausybei?

3) Kokie bus civilinės ir karinės valdžios santykiai?

4) Kieno rankose liks geležinkelis?

5) Kas užsiims civilių gyventojų aprūpinimu lietuvių valdžios užimtose teritorijose?

6) Kaip Lietuvos Vyriausybė mano spręsti kalbos vartojimo klausimą viešajame gyvenime ir mokyklose teritorijose, gyvenamose daugiausia lenkų ir baltarusių gyventojų?

7) Kaip Lietuvos Vyriausybė žada spręsti lenkų valdžios atstovų, kurie iki šiol atlieka savo funkcijas, klausimą?

8) Valdžios perėmimo forma ir data.

P. Sleževičius atsakė, jog yra labai patenkintas girdėdamas šiuos klausimus, bet prašo juos pateikti ir raštu, kad galėtų apsvarstyti kartu su kolegomis. P. Staniszevskiui pareiškus savo sutikimą tai padaryti, mes paprašėme duoti tam laiko ir išvykome iš ministerijos. Po kelių valandų p. Przesmyckis, Misijos sekretorius, asmeniškai p. Sleževičiui perdavė raštu pateiktus 8 klausimus. Po keturių dienų p. Sleževičius nusiuntė atsakymą įgaliotajam ministrui p. Staniszevskiui. Mes gavome šį atsakymą birželio 12 d.³ ir čia pateikiame jo vertimą⁴. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Vyriausybė atsakymui

paliko labai maža laiko, t. y. birželio 18 d., p. įgaliotajam ministrui Staniszewskiui, per vizitą pas p. Sleževičių, kuris įvyko tą pačią dieną, pavyko susitarti dėl ilgesnio termino, būtent birželio 26 d.

ST. STANISZEWSKIS

Documents..., 17, p. 19–20.

¹ „Protokolas Nr. 1“ – atrodo, turimas mintyje dok. Nr. 44 c.

² Jakutis Boleslovas (1890–1969) – lietuvių kariškis. 1916 m. baigė karo mokyklą Maskvoje. 1919 m. vasarį mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas adjutantu karo mokykloje. 1919 m. spalį gavo kapitono laipsnį. 3-iosios brigados štabo viršininkas nuo 1920 m. sausio, Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas nuo 1921 m. gegužės mėn. Dalyvavo Klaipėdos prijungimo akcijoje 1923 m., buvo ten karo atašė. Karinis atstovas Pabaltijo valstybėms nuo 1930 m. Perkeltas lektoriumi į karo mokyklą 1937 m.

³ Žr. dok. Nr. 44 h.

⁴ Kadangi publikuojamas originalus lietuviškas dokumentas (Nr. 44 h), lenkiško vertimo į rinkinį nededame.

45. 1919 m. gegužės 31 d., Kaunas. – Lietuvos Vyriausybės posėdžio, kuriame pateikta ataskaitinė informacija apie Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos veiklą, tarp viso ko ir apie santykius su Lenkija bei Lenkijos delegacija Paryžiuje, protokolas

In spring 1919, the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference objected to its leadership that the issue of Lithuanian statehood and thus future would be considered as an integral part of the Polish issue. The Lithuanian position was in line with the U.S. position, which called for setting up a separate conference committee to analyse issues of the Baltic States. On 15 June, the committee was formed and it was named the Baltic Committee. The Lithuanians were not satisfied with its composition but agreed that it should discuss Lithuanian matters. After modifying the committee structure, it was composed of four Britons and one representative from each country. Lithuanians could regard own position more optimistically then. The delegation paid a visit to the head of Commission E. Howard, a British, and shared their confidence in planned activities. During the meeting of the Lithuanian government on 31 May, the delegate to Paris T. Naruševičius reported on these and other work peripeteia in Paris, which were integral to the Lithuanian-Polish relations.

Ministerių Kabineto posėdis
1919 m. gegužės mėn. 31 d.

Posėdžio pradžia 7 val. 30 min. Posėdyj dalyvauja visi Ministerių Kabineto nariai ir Taikos Konferencijos Delegacijos narys T. Naruševičius išskirus Prekybos ir Pramonės Ministerį p. J. Šimkų.

Taikos delegacijos nario p. T. Naruševičiaus pranešimas.

P. T. Naruševičius sveikina Lietuvos Taikos delegacijos ir Amerikos Lietuvių vardu Lietuvos Vyriausybę.

Lietuvių delegacija atvyko į Paryžių gana vėlai; tai pasunkino jos darbą. Pakenkė taip pat ir delegacijos mainimas, juo labiau kad lietuviai turi Paryžiuje daug priešininkų. Didžiausias politinis priešas tai lenkai. Pirmuoju žygiu buvo parašyta taikos konferencijai lietuvių reventucija. Lietuvių delegacija dar neįleista į Taikos Konferenciją nes Lietuvos klausimas nori rišti bendrai su rusų klausimu; aiškinama kad pirmiausia turi būti atliktas svarbiausias taikos Konferencijos uždavinys – padaryti taiką su Vokietija.

Lenkai turėdami savo atstovus taikos konferencijoje ir įtakos per prancuzus darė pastangas, kad Lietuvos klausimas būtų rišamas su lenkų klausimu. Buvo sudaryta tam tikra subkomisija mūsų klausimui rišti ir į ją buvo pakviestu du mūsų delegacijos nariu. Lietuvos delegacija gavusi šį pakvietimą pasiuntė Klemenso raštą, kuriame išdėstė, del ko Lietuvos klausimas neprivalo būti svarstomas Lenkijos dalykų komisijose drauge buvo pareikšta, kad lietuviai eina į subkomisijos posėdį tik nenorėdami kliudyti konferencijos darbo. Tas pats buvo pareikšta ir nuvykusių į minėtosios subkomisijos posėdį mūsų delegacijos narių. Taikos konferencijos narių tarpe tatau padarė mažą subruzdimą: lenkai ir prancuzai ėmė skleisti paskalas, kad lietuviai yra nesukalbami ir ne nori tartis dargi del rybų.

Netrukus Amerikos Konferencijos narys apsilankęs pas lietuvos delegaciją pranešė, jog manoma sudaryti Taikos Konferencijos komisiją Pabaltikos kraštams. Planuojamoji tos komisijos sudėtis rodėsi besanti nepalanki lietuviams. Lietuviai vis tik sutiko, kad jų klausimas būtų rišamas sąryšy su ta komisija.

Bet įvyko naujų faktorių, kurie privertė taikos konferenciją statyti ir Lietuvos ir kitų Pabaltijos kraštų klausimą kitoje plokštėje. Nesisekimai rusų kariuomenės kovojančios prieš bolševikus ir aiškus santarininkų reikalas užgniaužti Rusijoje bolševizmą privertė taikos konferenciją susirupinti Rusijos klausimu.

Lietuvos delegacija gavo oficialų pakvietimą atvykti į Lenkijos komisiją, kurion buvo kviečiami ir rusų atstovai, duoti paaiškinimų dėl Lenkijos rybų. Lietuviai iš anksto suėjo į kontaktą su rusais ir rusų atstovai čia mus palaikė. Iš mūsų pusės buvo nusiųsti profesorius Voldemaras, M. Yčas, P. Klimas, ir D. Simaška. Čion buvo pateiktas paklausimų lapas, iš viso apie 20 klausimų, kurių svarbiausieji yra šie:

Sienos su Lenkija. Į tai mūsų buvo atsakyta, kad sienos tarp Lietuvos ir Lenkijos yra iš senovės pačių lietuvių ir lenkų nustatytos; tas sienas paliko ir rusai teatkiirdami Suvalkų guberniją. Tos sienos turėtų būti ir toliau paliktos.

Ekonominiai santykiai su Rusija ir Lenkija. Mūsų delegacija neturi statistikos žinių, bet apskritai imant, su Lenkija ankštesnių rišių turėti neprisieitų. Lenkija, kaip ir Lietuva yra žemdirbių šalis, neturi žalios medžiagos išvežimui ir iš ekonominio atžvilgio Lietuvai nėra reikalo rištis su Lenkija. Mūsų ekonominiai interesai būtų labiau linke į Angliją ir į Ameriką.

Kaip atsineša Rusija į Lietuvos nepriklausomybę. Iš anksto susitarus su rusais buvo padarytas toks pareiškimas: 1) Rusai gavę nuo lenkų pasiūlymų padalinti Lietuvą į dvi dali ir tą pasiūlymą atmetė. 2) Rusams rūpi ne padidinimas savo teritorijos bet palaikymas ateityje gerų santykių su kaimynais. Vėliau buvo pakviesti į komisiją Sazonovas¹ ir Maklakovas jiems buvo pastatytas klausimas kokias Lenkijos sienas turėjo omeny Rusija, paskelbdama Lenkijos autonomiją. Rusų atstovai atsakė, kad buvo manomos sienos „Lenkų karalijos“, pabrėždami, kad Suvalkų gubernija yra neabejotinai lietuviška. Toliau jie buvo užklausti apie statistikos žinias dėl Lietuvos gyventojų: dėlto ir rusų ir vokiečių statistika parodo į Vilniaus guberniją ir pačiam Vilniui taip daug lenkų. Į tai rusų atstovai atsakė, jog abi statistiki yra ne be tendencijos: Stolipino² statistika norėjo parodyti nepaprastą lenkų priaugimą ir tuomi paskatinti prie kovos su jais; vokiečių statistika buvo politiniai labai menkos vertės, nes pav. lietuvių delegatas T. E. p. Martynas Yčas buvo užrašytas lenku.

Visi tie pareiškimai ir lietuvių, ir rusų turėjo labai didelės svarbos: jie parodė kad lietuviai tam momentė veda politiką išvien su rusais ir padavė santarininkams mintį, jog dėl Lietuvos, be kombinacijos su Lenkija, gali būti ir antra kombinacija – su Rusija. Prie to dar prisidėjo lenkų ofenzyva Ukrainoje ir Lietuvoje. Santarininkai, duodami pagalbos Lenkijai, reikalavo, kad lenkų spėkos nebutų kreipiamos prieš kaimynus Ukrainiečius ir Lietuvius. Tuo tarpu lenkai savo pažadėjimo neišpildė ir pradėjo kovoti su Ukrainiečiais. Visa kas parodė, kad Lenkija nesugeba kristalizuoti apie save mažųjų kaimynių tautų. Tad ir kilo reikalas susirupinti Rusijos klausimu. Iš Anglų buvo sužinota, kad santarininkai pripažinę Kolčako³ vyriausybę Rusijos ribose, išskiriant Suomiją, Igauniją Lietuvą ir Lenkiją.

Lietuvos delegacija visuomet turėjo įspudį, kad mus remia daugiausia Anglai, daugiau net negu Amerikiečiai.

Po mūsų ir rusų pareiškimų, netrukus atėjo žinia, kad Pabaltijos komisijos sąstatas yra permainytas: jos sudėtin įeina 4 anglai ir kitų santaros valstybių po vieną atstovą nuo kiekvienos. Lietuvos delegacijos nariai buvo apsilankę pas Pabaltijos komisijos pirmininką Howardą ir išreiškė pasitenkinimą, kad komisijon įeina keturi anglai bei pasitikėjimą, kad dabar santarininkai veiks Lietuvoje išvien ir sutartinai. Jau buvo pareikšta, kad mums yra padaryti dvi skriaudi: susiaurinimas rybų, Prusų Lietuvos ir Nemuno neutralizavimas. Į pirmą Howards atsakė, jog sunkus bebus dabar kas padaryti. Į antrą – pripažino esant padaryta čion juridinę klaidą (tai galėjo būti sprendžiama tik Rusijos klausimą rišant) ir pažadėjo iškelti tai Pabaltijos Komisijos posėdyj. Dėl paskolos buvo kreiptasi prie vyriausios Aliantų Tarybos į jos Finansinio skyriaus vedėją Robert Cecil⁴. Gautas atsakymas, kad pati Amerika vargiai begalėsianti duoti paskolos bet galima busią iš kitos kurios nors valstybės.

Anglijos valdžia yra nusprendusi duoti 10 mil. svarų Pabaltijos valstybėms: Igaunijai, Lietuvai ir Latviams.

Tuo pat metu buvo kreiptasi į Amerikos likvidacijos komisiją dėl rubų ir ginklų. Paaiškėjo, kad atsižvelgiant į Amerikos kongreso nutarimus, toj komisija gali perduoti

tik toms valstybėms, kurios kovojo su Vokietija. Bet, apeinant formalybes galima busią gauti per privatinę draugiją. Komisija galutinai sutiko perduoti Lietuvai ir leido pranešti tai delegacijos nariui p. Naruševičiui Lietuvos Vyriausybei.

Parinkta: 100 lokomotivų, 1300 vagonų, 60.000 porų batų, 25.000 šinėlių, 35.000 frenčų.

Ginklų: 100 broniruotų automobilių, 300 armotų.

Sąlygos: mokama valstybės obligacijom, trijų terminų po 5 mil. I – už 3 metų, II – už keturių metų, III – už 5 metų. Pasirašyti įgaliojamas M. Yčas, kaipo Finansų Ministeris.

Seka paklausimai.

Dr. J. Šaulys. Santikiai su kaimynais P. T. Naruševičius. Rusai žiūri į mus nepriekiausiai, bet jie palaiko mus dabar tiek, kad nebūtume įtraukti į lenkų įtakos orbitą. Besitarant su rusais buvo iš jų reikalaujama, kad jie pripažintų Lietuvos nepriklausomybę: bet jie visą laiką nuo to kratėsi ir nenori kad mūsų klausimas būtų atskirai nuo jų rišamas. Buvo mėginama surasti bendrą formulą pareiškimą Lietuvos klausimu, kuri galėtų patenkinti ir juos ir mus.

Amerikiečiai ir Anglai labai skeptingai žiūri į besikuriančias mažas nepriklausomas valstybes ir yra linkę federuoti į didesnę vienetą 3 Pabaltijos valstybes: Igauniją, Latviją ir Lietuvą. Ir praktiškai, palietus klausimą kurios nors tų valstybių, jie visur kviečia visus tris lietuvių, latvių ir igaučių atstovus. Pabaltijos kraštų komisijos paskirime irgi matyti ta pati tendencija. Musų delegacija rengia [!] visiškai supinti Lietuvos klausimą su Latvių ar Igaunų, nes mano kad Rusija greičiau galėtų pripažinti Lietuvos, negu Latvijos ar Igaunijos nepriklausomybę, budama mažiau čia interesuota.

Santikiai su Latviais Amerikos delegatų buvo patarta padaryti bendras pareiškimas Taikos Konferencijai Lietuvių su Latviais. Tat buvo su latviais tartasi dėl sienų. Lietuviai sutiko kad tuotarpu paliktų siena tarp Lietuvos ir Latvijos Kuršo ir Kauno gubernijos siena, bet negalėjo atsižadėti Palangos pajurio. Tas punktas ir sudarė skirtumą: latviai jau buvo besutinką, tik reikalavo kompensacijos – sklypelio ties Mažeikių geležinkeliu. Tuomet jiems buvo išstumtas Liepojaus klausimas ir nurodyta, kad jis svarbus mums nevien ekonominiai, bet ir strateginiai. Lygiai ir Dvinską. Trečia – Letgalija nėra mums taip svetima, ir lietuviai turi ten savo interesų. Į tai latvių delegacija griežtai pareiškė pertraukianti tarybas, lygi lietuviai neatsisakysią kalbėti apie Letgaliją. Pasiuntus jiems lietuvių paaiškinamąjį raštą, šis kiviris buvo likviduotas. Latviai pareiškė Aliantams, kad jie sutinka neutralizuoti uostus ir panaikinti muitus.

Lietuviams jie tikrina esą interesuoti stipria Lietuva.

Santikiai su gudais. Į Paryžių yra atvažiavusi gudų delegacija /Kondratavičius⁵, Oznobišinas⁶/, kurios pirmininkas A. Luckevičius⁷, dar tebėra Berlyne. Jie turėjo įteikti Taikos Konferencijai memorialą, kuriame reikalauja didžiosios gudijos su Vilniumi ir Gardinu; vakaruose delegacijos narys p. Simaška kalbėjasis su minėtąja gudų delegacija ir sakosi įtikinęs juos neįteikti savo, memorialo. Buvo mėginama veikti visoms Rusijos tautoms bendrai, bet mes stengiamės laikytis skiriam, nes mūsų padėjimas yra labai painus.

Karo nuostolių atlyginimas. Buvo paduotas Taikos Konferencijai tam tikras pareiškimas bendrais ruožais, nenurodant sumos. Lietuvos delegacijai kuogreičiausiai reikalingos visos žinios apie nuostolius padarytus Lietuvai.

Amerikos lietuvių pasirengimas atstatyti Lietuvą. Amerikos lietuviai yra mums itin brangūs, nes karo metu yra susidėję nemaža pinigų. Kada karo metu Amerikos valdžia keturius kartus leido laisvės paskolą, lietuviai yra sudėję apie 30–50 mil. dolerių. Paskutinėje paskoloje iš 35 Amerikos tautų lietuviai stovi 10–11 vietoje. Amerikos City – Bank sutiktų atidengti skyrių Lietuvoje ir apsiima realizuoti paskolą Amerikos Valstybėje. Lietuvos Vyriausybės išleistos obligacijos galėtų būti nupirktos Amerikos lietuvių apmainant jas ant Amerikos obligacijų. Tokia operacija būtų mums labai svarbi dėl ateities. Amerika tai vienintelė valstybė, kur mes galime turėti kreditą. Amerikos lietuvių upas yra labai pakilęs: kada pvz. buvo paskelbta visų mažųjų tautų nepriklausomybė, Amerikos lietuviai per vieną vakarą sudėjo ligi 10.000 dolerių. Šiaip Amerikos lietuviai yra visuo kuo pasiryžę padėti Lietuvai, tik partijų vaidai kliudo bendrai varyt darbą.

Santarininkų pažiūros ir Lietuvos valdžia. Atvykus į Europą ir atsilankius Londone pas kai kuriuose Anglijos politikus paaiškėjo kad kiek Amerikos lietuvių taryba laikoma priešinga vokiečiams ir palanki santarininkams, tiek dėl Lietuvos Tarybos kyla pas santarininkus abejojimų ar ji nesanti vokiečių padaras. Tatai daug kenkia Lietuvos klausimui užsienyje ypačgi kad tos žinios platinamos lenkų pastangomis. Išvažiuojant p. Naruševičiui iš Paryžiaus Amerikos delegacija buvo pasikvietusi jį, kad išaiškintų savo pažiūras į mus: 1) kad mes turime susitarti su lenkais, 2) kad reiktų rinkimų keliu sudaryti naują atstovybę ir išrauti pamatas lenkų agitacijai apie lietuvių germano-filizmą.

Finansų Ministeris J. Vileišis klausia ar nekenkia delegacijai tas, kad jos sudėtyj yra Tarybos narių. P. T. Naruševičius nors prieš Voldemarą ir yra varoma smarki propaganda, bet mainyti delegacijos sudėties dabar jokiū būdu negalima. Atmainos vyriausybėje yra labai skaudžiai atsiliepę į delegacijos darbą.

Lietuvos klausimo iškėlimu ir palaikymu užsienio spaudoje ypač Anglo ir Amerikiečių laikraščiuose, daugiausia dirba Amerikos lietuviai.

Taikos delegacija šiame klausime nedaug ką galėjo padaryti, nes prancuzų spaudos dauguma yra lenkų papirkta. Bendrai imant – anglai žada remti mus turėdami tam savo išrokavimus. Amerikiečiai linksta anglų pusėn, prancūzai mums priešingi. Didžiausias mūsų priešininkas, tai prancuzų štabas. Jis buvo kvietęs p. Voldemarą ir aiškines, kad strateginiu žvilgsniu mūsų sienų išlaikyti negali.

Del prancuzų misijos esančios Lietuvoje Taikos delegacija nieko aiškaus pasakyti negali. Ji buvo suplanuota dar pirmosios delegacijos drauge su p. J. Gabriu.

Ministeris Pirmininkas praneša, kad prieš posėdį buvo jį aplankęs Greono^{a)8} sekretorius leitenantas Halle ir pranešė apie įvykusį Panevėžyų žydų pogromą. Reikia išrinkti komisija, kuri ištirtų šį atsitikimą ir padaryti visą, kad šiuo atveju būtų griežtai nusistatyta.

Tiekimo ir Maitinimo Ministeris. Reikia griebtis griežtų priemonių kad įvykinus Kabineto nusistatymą šiuo klausimu ne del akių o tikrai realiam gyvenimui.

Ministeris Pirmininkas. Reiškia Ministerių Kabineto vardu Taikos Konferencijos delegacijai ačiu už jos pasidarbavimą ir prašo p. Naruševičiaus pranešti Lietuvos Vyriausybei pasveikinimą Amerikos lietuviams.

Posėdis baigiamas 10 val. 30 min.

M. Sleževičius^{b)}

Ministeris Pirmininkas

Tadas Petkevičius^{c)}

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 24, l. 51–54. Mašinraštis

^{a)}Taip tekste. Turimas mintyje W. Greenas, JAV misijos vadovas.

^{b)}Parašas ranka.

^{c)}Parašas ranka.

¹ Sazonovas S. (Sazonov Sergej Dmitrijevič (1860–1927)) – rusų valstybės ir visuomenės veikėjas. Carinėje Užsienio reikalų ministerijoje nuo 1883 m. Dirbo ambasadosė Londone, Vatikane, Vašingtone. Rusijos užsienio reikalų ministras 1910–1916 m. Valstybės Tarybos narys nuo 1913 m. Priklausė liberaliam valdžios flangui. Paskui – aktyvus „baltųjų“ judėjimo dalyvis, Visos Rusijos Vyriausybės, lyderiaujamos A. Kolčako ir A. Denikino, užsienio reikalų ministras. Rusų politinio pasitarimo Paryžiuje narys. Vėliau – rusų emigrantų veikėjas.

² Stolypinas P. (Stolypin Piotr Arkadjevič (1862–1911)) – rusų valstybės ir visuomenės veikėjas, agrarinės reformos autorius. Rusijos Ministras Pirmininkas ir vidaus reikalų ministras 1906–1911 m.

³ Kolčakas A. (Kolčak Aleksandr Vasiljevič (1874–1920)) – rusų karinis ir politinis veikėjas, jūrų karininkas. Juodosios jūros karo laivyno vadas 1916–1917 m. Paskui išvyko į JAV su karine misija. 1918 m. per Japoniją grįžo atgal ir telkė jėgas kovai su bolševikais. 1918 m. lapkritį Omske tapo „baltųjų“ judėjimo lyderiu, jų kariuomenės vyriausiuoju vadu. Po pralaimėjimų užleido lyderio vaidmenį A. Denikinui 1920 m. sausį. Čekoslovakų kareivių suimtas ir išduotas bolševikams.

⁴ Sesilis R. (Cecil of Chelwood Gascoyne Robert Edgar Algernon (1864–1958)) – britų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. 1906 m. tapo Bendruomenių Rūmų nariu nuo konservatorių. 1911–1923 m. – nepriklausomas Parlamento narys. 1915–1918 m. parlamentinis pasekretoris Užsienio reikalų žinyboje. 1918 m. liepą–1919 m. sausį vadovavo šiai žinybai vietoj išvykusio A. Balfouro. Britų delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje narys, Aukščiausiosios ūkinės tarybos prie Konferencijos narys. Vienas iš Tautų Sąjungos architektų, britų atstovas joje 1924–1927 m., 1937 m. gavo Nobelio taikos premiją.

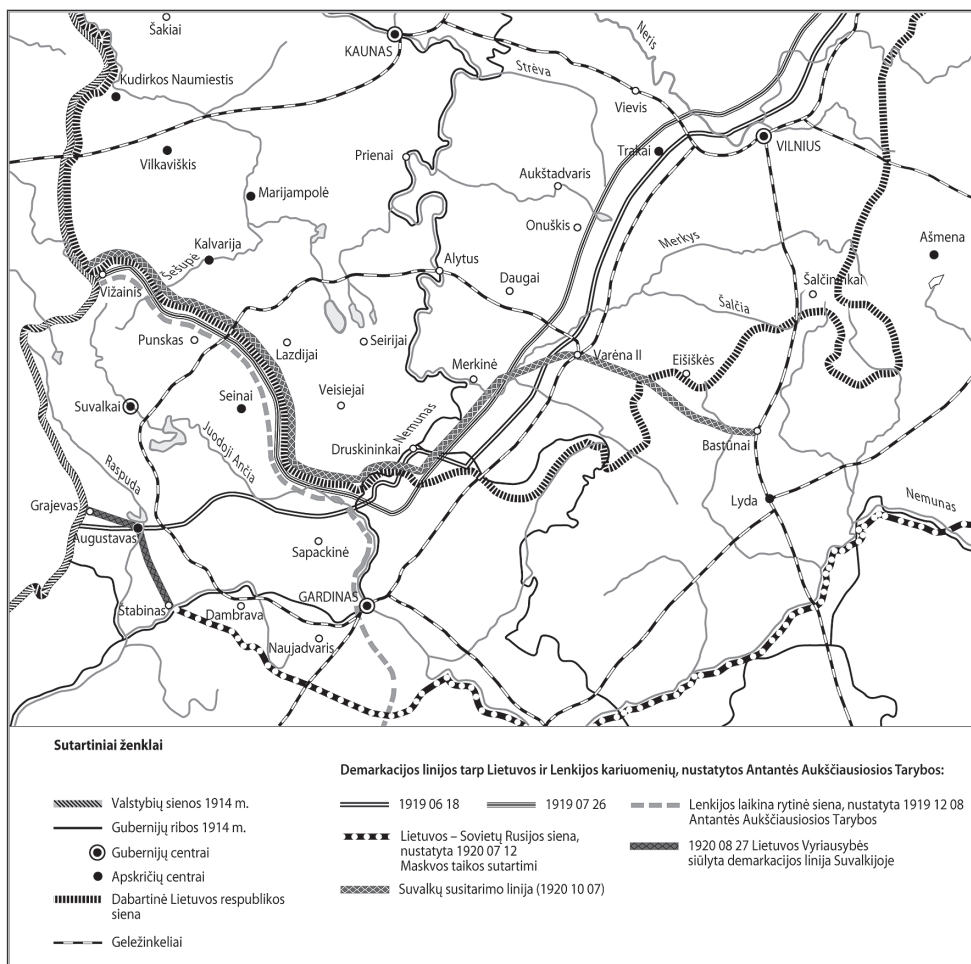
⁵ Kondratavičius K. (Kondratovič Kiprijan Antonovič (1858–1932)) – Rusijos, Baltarusijos ir Lietuvos karinis veikėjas. Kilęs iš Lydos apylinkių, nuo 1875 m. tarnavo Vilniuje. Prisidėjo prie baltarusių judėjimo po 1917 m. Baltarusijos Liaudies Respublikos (BLR) valdžios 1918 m. paskirtas karinių reikalų ministru, pavedant formuoti baltarusių kariuomenę. 1918 m. gruodį kartu su BLR valdžia iš Minsko atvyko į Vilnių. Čia tęsė baltarusių dalinių formavimą remiantis Lietuvos valdžios 1918 m. lapkričio mėn. sutartimi su Vilniaus baltarusių rada. Buvo paskirtas ir Lietuvos krašto apsaugos viceministru A. Voldemaro Vyriausybėje. Protegavo rusų karininkus, darbo centru laikė Gardiną. 1918 m. gruodžio 24 d. atleistas iš lietuviško posto. Po vizito Paryžiaus taikos konferencijoje, kuris nepateisino baltarusių vilčių, grįžo į lenkų užvaldytą kraštą, apsigyveno įsigytame dvare netoli Lydos.

⁶ Oznobyšinas A. (Oznobišin Aleksej Aleksandrovič (1869–1929)) – rusų administracijos ir politikos veikėjas. Kilęs iš rusų stambių žemvaldžių. Dirbo Gardino vicegubernatoriumi, taikos teisėju, vėliau – caro rūmų kamerjunkeriu. IV Rusijos Dūmos narys nuo 1912 m., Rusų nacionalistų frakcijos atstovas. 1918–1919 m. sandūroje Gardine prisidėjo prie baltarusių judėjimo.

⁷Luckievičius A. (Luckievič Anton Ivanavič (1886–1946)) – vienas žymiausių baltarusių tautinio sąjūdžio ir politikos veikėjų, publicistas, literatūros kritikas. Kilęs iš Šiaulių. I-ojo pasaulinio karo metais lyderiavo baltarusių judėjime Vilniuje, 1918 m. sausį išrinktos Vilniaus baltarusių rados vadovas. Vienas iš Baltarusių socialdemokratų partijos kūrėjų ir vadovų. 1918 m. spalį tapo Baltarusijos Liaudies Respublikos (BLR) Premjeru ir užsienio reikalų ministru. Gruodį nuo bolševikų pasitraukė į Vilnių, o netrukus – į Gardiną. Iš ten 1919 m. kovo pab. išvyko į užsienį: lankėsi Paryžiuje, paskui vedė derybas su lenkais Varšuvoje. 1919 m. gruodį grįžo į Minską, tapo prolenkiškos grupuotės lyderiu. 1920 m. vasarį pasitraukė iš BLR Premjero posto. Paskui apsistojo Vilniuje, kur rūpinosi baltarusių reikalais.

⁸Grynas V. (Greene Warwick (1879–1929)) – JAV diplomatas, kariškis. Viešųjų darbų biuro direktorius Filipinuose 1910–1915 m. Rockfelerio fondo Karo komisijos direktorius 1916 m. Kaip oro pajėgų majoras su JAV ekspedicinėmis pajėgomis 1917–1918 m. buvo Europoje. Gavo pulkininko laipsnį, 1919 m. vadovavo JAV karinei-diplomatinei misijai Baltijos valstybėse. Paskui dirbo Naujosios Anglijos naftos perdirbimo kompanijos prezidentu.

**II. DEMARKACIJOS LINIJŲ KAZUSAI. VIZIJOS DĖL
PROLENKIŠKOS LIETUVOS VALDŽIOS FIASKO
(1919 M. BIRŽELIS–1919 M. RUGSĖJIS)**

Demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių 1919–1920 m.

46. 1919 m. birželio 1 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos krašto apsaugos ministro A. Merkio įsakymų Lietuvos kariuomenei. Įsakymas dėl Suvalkų miesto komendanto paskyrimo

Since March 1919, the German army deployed in Suwalki, Sejny and Augustow counties took into account not only Polish but also Lithuanian aspirations. As such tendencies were strengthening in the spring, the Lithuanian troops were allowed in Suwalki on 8 May. Lithuanian institutions settled in the town alongside Polish authorities. The Lithuanian side hoped that retreating Germans would entrust the administration of Suwalki, Sejny and Punska to them rather than the Poles. By order of the Minister of National Defence of 1 June, a Lithuanian national was appointed as the military governor of Suwalki. He was instructed to establish the town governor's office.

[...]¹

13.

Karininkas Juozas Perekšlis² skiriamas komendantu Suvalkų miesto ir įsakoma jam suformuoti komendantūrą II-os rušies nuo Birželio 1 d. š. m.

[...]

Pasirašė: Krašto Apsaugos Ministeris
Karininkas MERKIS

Generaliao Štabo Viršininkas
Karininkas VELYKIS

LCVA, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 96 a. p. Mašiniškis

¹ Iš viso šiame įsakyme yra 20 paragrafų, dauguma jų liečia kariuomenės personalinius paskyrimus ir pakeitimus.

² Perekšlis Juozas (1874–?) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, 1916 m. baigė karinės topografijos mokyklą Peterburge. 1919 m. birželio 1 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir iškart paskirtas Suvalkų komendantu. 1919 m. rugsėjo 10 d. išformavus Suvalkų komendantūrą, perkeltas topografu į Generalinio štabo Operatyvinį skyrių. 1919 m. gruodį pervestas į kariuomenės intendantūrą, Panevėžio apskrities intendantas 1920 m. Paleistas į atsargą 1923 m. Dirbo Žemės tvarkymo departamento matininku-revizoriumi.

47. 1919 m. birželio 6 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos atstovo kunigo A. Vilimo informacija apie jo susitikimą su Lenkijos Premjeru I. Paderewskiu ir tarp jų įvykusio pokalbio turinį

On 6 June 1919, the Lithuanian newspaper editor in Paris priest A. Vilimas had an appointment with the Prime Minister of Poland and the delegate of Poland to the Peace Conference J. Paderewski. The Polish politician and diplomat answered the Lithuanian press-worker's questions on a wide range of issues pertaining to Lithuanian-Polish relations, namely the recognition of Lithuania and its borders, the occupation of Vilnius and Grodno, J. Šaulys mission to Warsaw, etc. The report prepared by priest A. Vilimas contains J. Paderewski's responses revealing attitudes of Polish Federalists. Moreover, the head of the Polish government expresses his willingness to negotiate with the Lithuanian delegates in Paris.

VI apyskaita^{a)}. N.16(17)^{b)} N/5^{c)}

Mano pasimatymas su p. Paderevskiu, Lenkijos ministrų tarybos pirmininku, birželio 6 diena, 12 i/2 iki I-io valandos 1919 metų,

Hotel Wagram, Paryžiuje.

Aš esu pasimatęs su p. Paderevskiu, kaipo Amerikos lietuviškų laikraščių korespondentas. Jis mane priėmė labai mandagiai. Pasikalbėjimas tensėsi apie 40 minučių. Aš stačiau jam klausimus, o jis atsakinėjo.

1). Ar lenkai nori palaikyti gerus santykius su lietuviais?

Atsakė: Lenkai nori palaikyti visados kuogeriausius santykius su broliais lietuviais. Turime padaryti federaciją kaip lygus su lygu, kaip kad buvo tarp Austrijos ir Vengrijos. Tos federacijos bus ryšiai: karo sutartis, laivyno, pinigų ir politikos. Lietuva viena vistiek negalės gyventi.

2). Ar visi lenkai tą nori?

At. Visi. Bet yra daug priešų.

3). Kaip į tai atsineša lenkų konstituanta?

At. Lenkų Konstituanta yra nutarusi nepriklausomybę Lietuvai ir aš taip norėjau, kad būtų nutarta, nors buvo daug priešų Lietuvos nepriklausomybei.

4). Koki Lietuva platumo turi būti sulig lenkų nuomonės?

At. Kuoplačiausi. Aš klausiu toliaus – Vadinasi su Gardinu ir Vilnium?

Atsako. Tamsta taip-pat klausi, kaip ir daktaras Szaulys yra klausęs manęs Varšuvoje. Bet aš negaliu nieką pasakyti apie rubežių. Tą nutars Alijantų Konferencija Paryžiuje ir plebiscitas Vilniuje. Kas link Gardino, tai nereikia Tamstoms ją savinties ant kokių tenai istoriškų pamatų, kad kada tai Gardino gubernija yra prigulėjusi prie Lietuvos. Sziandiena niekas į tokius argumentus ir prirodymus neatsižvelgia. Apart-to juk Gardino gubernijoje yra lenkai, kelios parapijos lietuvių ir diduma baltgudžiai.

5). Kaip lenkai žiuri į susiartinimą lietuvių su latviais, baltgudžiais ukraina ir skandinavais?

At. Aš pats esu karštas šalininkas, kad lietuviai visai susiartintų su latviais. Prieš tris mėnesius tą galima buvo padaryti, bet dabar jau sunku ir negalima, nes nutarta palikti latvius prie didelės Rusijos. Kas link baltgudžių ir ukrainos, tai juk dabar apie tas dvi tauti nekalbama. Su skandinavais galima susiartinti. Labiausiai su Estais... (nebaigė).

6). Kodėl lenkai yra užėmę Vilnių ir Gardiną?

At. Tamsta žinai, kad Vilniuje yra lenkų. Lenkus žudė netik bolševikai, bet ir žydai. Mes turėjome eiti skubiai gelbėti savo brolius be jokio atidėliojimo. Tas pats ir kituose miestuose.

7). Delko lenkų valdžia nėra pranešusi apie tą savo žygį Lietuvos valdžiai Kaune?

At. Lenkai turėjo greitai paimti Vilnių, kad padavus savo broliams pagalbą, kurie taip baisiai buvo žudomi žydų ir bolševikų. O dėl išpildymo to savo sumanymo negalėjo tartis su Lietuvos valdžia, kad nesužinotų apie tą bolševikais.

8). Delko lenkai nesusitarė su lietuvių kariška delegacija Vilniuje ir su diplomatine delegacija Varšuvoje?

At. Vilniuje negalėjo tartis, nes lenkų vadai neturėjo tam tikslui įgaliavimą, o Varšuvoje daktaras Szaulys, kursai su manimi pačiu tarėsi, i). nenorėjo federacijos su Lenkija, 2). reikalavo pripažinti Lietuvos rubežius ir 3). yra pasakęs, kad Lietuvos valdžia nepripažins Lenkijos neprigulmybės iki lenkai neatsiims savo kariuomenės iš Lietuvos ribų.

9). Kaip lenkai mano išrišti šį klausimą?

At. Tuojaus daryti federaciją su Lietuva kaipo lygus su lygu.

10). Kaip Lenkijos valdžia žiuri į Lietuvos valdžią? Ar ją pripažįsta ir kokią Lietuvai neprigulmybę nori jie duoti?

At. Lenkai pripažįsta Lietuvos valdžią gyvenime (de facto). Nusiuntė savo diplomatinę misiją, kaipo atidavimą revizitos daktaro Szaulio misijai ir pagarbos išreiškimą nuo Lenkijos valdžios Lietuvos valdžiai. Kas link viešo pripažinimo Lietuvos Laikinos Valdžios, tai mums yra uždrausta tą daryti (Alijantų), o neprigulmybę mes norim duoti Lietuvai ankstoje federacijoje su Lenkija ir apie tą galima susitarti.

II). Ar žino lenkai, kad Lietuvos Valdžios Delegacija yra Paryžiuje?

At. Taip, žinome ir norime su jaja pradėti tarybas. Aš esu pasirengęs nuo utarninko (10-VI) iki subatos pašvęsti savo laiką toms taryboms.

12). Ar tamsta patsai manote tartis, ar tamstų tam tikra komisija tarsis?

At. Meldžiu pasakyti Lietuvos Taikos Delegacijai, kad tik su manimi tartusi išimtinai, o ne su kuo kitu. Aš esu susitaręs su p. Kramašu¹, susitarsiu ir su lietuviais.

13). Kaip Lenkijoje valdžia žiuri į sulenkėjusių lietuvių atstovus iš Vilniaus – Paryžiuje: p. Zavadskiu² ir K-o?

At. Aš su jais niekada nesimačiau ir nenoriu tarybų vesti su visai privačiais žmonėmis.

14) Bet man rodos, kad tokie žmonės, kaip p. Zavadskis ir kiti, kurie dergia lietuvius užrubežinėje spaudoje, yra susitarę ir palaikomi Lenkų valdžios

At. Visai ne. Tokie žmonės, kurie šmeižia užrubežyje lietuvius arba lenkus yra mūsų susiartinimo kliudytojai. Lenkų valdžia tam nepritaria.

15). Kaip lenkai žiuri į Kolčako valdžią iš atžvilgio į Lietuvos autonomiją, kurią yra siulę Alijantai?

At. Kolčakas rengia rusams carizmą. Jis nebus caru, bet jau yra kandidatas admiralas A. (gerai nebeatsimenu pavardės – A. Vil³). Kas link Lietuvos, tai rusai nemano ir neduos jokios Lietuvai neprigulmybės. Rusai prarys Lietuvą.

16). Kaip lenkai mano padaryti su Lietuvos dvarponiais, kurie dabar užstato savo dvarus Lenkijos bankuose – Varšuvoje, prieš griežtą Lietuvos Laikinos Valdžios uždraudimą ir norą?

At. Tai yra privatis tų žmonių dalykas.

Ponas Paderevskis yra pasakęs man, kad jis vakar (5 birželio) yra apgynęs „Melmelį“ Lietuvos naudai – Keturių posėdyje, kada buvo gvildenomos Vokiečių sienos su Lenkija. Aš, sako, dariau tą iš grynai broliškų jausmų, nes jus tenai dar neturite balso, tai mes lenkai privalome jus apginti, kur mes galime.

Kun. A. Vilimas^d).

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 16, l. 42–43. Mašinarštis

^{a)} Užrašyta ranka.

^{b)} Užrašyta ranka.

^{c)} Užrašyta ranka.

^{d)} Parašas išspausdintas.

¹ Kramašas K. (Kramar Karel (1860–1937)) – čekų ir slovakų visuomenės bei politikos veikėjas, teisininkas, ekonomistas. Slavų tautų sąjungos su Rusija priešakyje propaguotojas I-ojo pasaulinio karo metais. Čekoslovakų tautinio komiteto vadovas 1918 m., vienas iš Čekoslovakijos valstybės kūrėjų. Pirmasis jos Ministras Pirmininkas 1918–1919 m. Paskui – parlamentaras iki 1934 m.

² Zavadskis V. (Zawadski Władysław Marian (1885–1939)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, ekonomistas. Kilęs iš Vilniaus, spaustuvininkų Zavadskių dinastijos atstovas. Lenkų Socialistų partijos (PPS) narys nuo 1905 m., tolydžio evoliucionavęs konservatyvizmo linkme. Lenkų komiteto Vilniuje narys I-ojo pasaulinio karo metais, buvo laikomas krajojcų (*krajowcy*) reprezentantu. 1919 m. pasiūstas į Paryžių derinti bendradarbiavimo tarp J. Piłsudskio šalininkų ir endekų. Vilniaus universiteto profesorius 1919–1931 m. Lenkijos finansų ministras 1932–1935 m.

³ Vilimas-Vilimavičius Adomas (1887–po 1953) – kunigas, ekonomistas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1912 m. išsventintas kunigu, dirbo Pavandenėje, Josvainiuose. 1914 m. pasitraukė į Rusiją, 1916 m. išvyko į Šveicariją. Ten dalyvavo politinėje lietuvių veikloje. 1918–1919 m. dirbo lietuvių atstovybėje Paryžiuje, paskui ten baigė politinių-ekonominių mokslų studijas. 1922 m. grįžo į Lietuvą. II-ojo Seimo narys nuo krikščionių demokratų. 1929 m. pašalintas iš dvasininkų luomo, vertėsi advokato praktika. 1939 m. persikėlė į Vilnių, vėliau buvo persekiotas Sovietų valdžios.

48. 1919 m. birželio 13 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos pirmininko A. Voldemaro nota Sąjungininkų Aukščiausiajai Tarybai, prašanti nustatyti laikiną demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių

The negotiations which started in May 1919 between Lithuanian and Polish troops for the occupied lands were not resumed. The territorial matter gradually became intense. As all Lithuanian forces were concentrated in the Bolshevick front, Poles easily penetrated further into the Lithuania-captured territory and pushed their front guards out. The Polish side gathered that they would unilaterally occupy the territory claimed by Lithuanians during the negotiations of 20–21 May. On 13 June, the head of the Lithuanian delegation to Paris A. Voldemaras, as instructed by the government, asked representatives of the Entente to mediate in determining the demarcation line between the Lithuanian and Polish troops. On the pretext of the Polish military actions on the right bank of the Nemunas (Vilnius outskirts), a note was sent yet it did not emphasize the given facts. As follow-up events showed, the left bank of the Nemunas in Suvalkija became the main focus in discussing issue of the demarcation line. This was not advantageous for Lithuania.

Ponai,

Laikinoji Lietuvos Vyriausybė mus įpareigoja nedelsiant pranešti Sąjungininkų Aukščiausiajai Tarybai šią žinią:

„Lenkai Lietuvos teritorijoje juda į vakarus nuo Vilniaus ir užėmė dalį Kaišiadorių ir Alytaus apskričių, kuriose nėra bolševikų kariuomenės.

Prašome Antantės Vyriausybių, kad maloniai sutiktų įtikinti Lenkijos Vyriausybę sustabdyti invaziją į Lietuvos teritoriją, neturinčią nieko bendra su kova prieš bolševikus, ir sudaryti sutartį su Lietuvos Vyriausybe dėl laikinos demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių.“

Tokiomis sąlygomis Lietuvos delegacija Taikos konferencijoje prašo Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos, kad šioji maloniai sutiktų padaryti įtaką Lenkijos Vyriausybei, siekiant nustatyti tą laikiną demarkacijos liniją tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių.

Ponai, priimkite mūsų didžios pagarbos pareiškimą.

Sekretorius

E. Galvanauskas

Lietuvos delegacijos Taikos konferencijoje pirmininkas
A. Voldemaras

Sprawy..., p. 447–448.

49. 1919 m. birželio 18 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulis raštas Lietuvos Vyriausybei, informuojantis apie demarkacijos linijos nustatymą tarp Lietuvos ir Lenkijos

In spring 1919, as Lithuanians fortified in Suwalki and had ambitions to take over the administration of Suwalki, Sejny and Punszk, they started establishing Lithuanian authorities there. The head of French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul, who prior was sceptical about Lithuanians and had some sympathies with the views of Poles, got convinced in the effectiveness of the Lithuanian administration. In response to Colonel C. Reboul's favourable report, the Baltic Commission under the Peace Conference led by E. Howard, an English, decided to denote the demarcation line and leave almost all Suwalkija (except Augustow) to Lithuania. The Commission ordered C. Reboul to denote the demarcation line on the spot. The head of French Mission to Kaunas informed the Lithuanian government about it on 18 June. Besides, the note described the demarcation line in detail.

Pagal savo Vyriausybės įsakymą turiu garbės Jums pranešti, kad Sąjungininkų Vyriausybės, siekdamas išvengti bet kokio konflikto tarp lietuvių ir lenkų, konflikto, galinčio kilti vienos iš šių valstybių karinėms pajėgoms okupavus kitai priklausančią teritoriją, nusprendė, kad jų karinės misijos vietoje nužymės demarkacijos liniją tarp šių dviejų valstybių.

Bendras šios demarkacijos linijos planas buvo nužymėtas per šiuos punktus: ji kerta Prūsijos sieną, eidama tiesia linija per Luką ir Augustavą. Augustavas priklauso lenkams. Ji eina išilgai Sapackinės kanalo, prieina iki Ratnyčios į pietus nuo Varėnos, paskui kerta liniją, lygiagrečią su geležinkeliu Varėna–Vilnius–Daugpilis 5 km į vakarus nuo jo taip, kad jis liktų naudotis lenkams. Vilnius irgi lieka lenkams. Linija, nubrėžta lygiagrečiai su geležinkeliu ir 5 km į vakarus nuo tos linijos, eina iki Kazitiškio. Už Kazitiškio siena bus nustatyta vėliau (po 2 arba 3 dienų).

Tą demarkacijos liniją vietoje tiksliai nubrėš Sąjungininkų karinės misijos ir tuoj pat Jums praneš, kartu bus pranešta, kaip Jūsų kariuomenė vykdys laikiną karinę okupaciją teritorijoje, esančioje į šiaurę nuo šios demarkacijos linijos.

Mano Vyriausybė manęs prašė maloniai atkreipti Jūsų dėmesį į tai, kad ši demarkacijos linija neturi būti suvokiama netgi kaip laikinas šios teritorijos pripažinimas; tai yra tiesiog laikina karinė okupacija kariniais arba policiniais tikslais. Ji tikrai neturės įtakos Taikos kongreso nutarimams, kuriais vieninteliais bus nužymėtos abiejų valstybių sienos.

Reboulis

Sprawy..., p. 448.

50. 1919 m. birželio 23 d., Kaunas. – Lietuvos Ministro Pirmininko M. Sleževičiaus raštas Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovui C. Rebouliui, atsiliepiant į jo pranešimą, informuojantį apie demarkacijos linijos nustatymą

On 18 June 1919, the head of French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul informed the government of Lithuania that once the first demarcation line between Poland and Lithuania is denoted the latter will gain almost all Suvalkija. The Lithuanian side expected though that its state interests in the territory would be secured. In his letter to C. Reboul on 23 June, on behalf of the government of Lithuania the Prime Minister M. Sleževičius alongside words of gratitude for denoting the demarcation line emphasized a level of uncertainty as to the situation in Vilnius outskirts. M. Sleževičius did not mention Suvalkija in his reply. Lithuanians were not satisfied with the fact that the demarcation line was drawn in their absence and that Vilnius, Grodno and the railway connecting the two cities with Daugavpils were left to Poland.

Lietuvos Vyriausybė gavo Prancūzijos karinės misijos pranešimą, kad Aukštosios Antantės Vyriausybės, tarpininkaujamos jų karinių misijų Lietuvoje, nubrėžė demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių. Lietuvos Vyriausybė turi garbės pareikšti nuoširdžią padėką Aukštosioms Antantės Vyriausybėms, jog šios patenkino jos pageidavimus, ir prašo Prancūzijos karinės misijos, kad maloniai sutiktų perduoti jos padėką Aukštosioms Antantės Vyriausybėms.

Lietuvos Vyriausybė tikėjosi, kad nustatant demarkacijos liniją galėtų dalyvauti Lietuvos Vyriausybės atstovas, kuris pristatytų gyvybinius Lietuvos valstybės interesus.

Lietuvos Vyriausybė turi garbės atkreipti dėmesį į tai, jog demarkacijos linija (nors ji yra tik laikina) buvo nubrėžta per Lietuvos teritorijas taip, kad nuo Lietuvos galima atplėšti jos dalį, ją atiduoti Lenkijos kariuomenės įtakai; jog Lietuvos miestai Vilnius ir Gardinas atiduoti lenkams; jog svarbios geležinkelio linijos Gardinas–Vilnius ir Gardinas–Daugpilis, kurios buvo perduotos lenkams, Lietuvai yra strategiškai būtinos, kovojant su rusų bolševikais. Dabar Lietuvos Vyriausybė turi garbės pabrėžti, kad šių linijų perdavimas lenkams turės pražūtingų padarinių Lietuvos kariuomenės akcijoms prieš rusų bolševikus.

Lietuvos Vyriausybė apgailestauja, kad lenkai gavo teisę kitoje demarkacijos linijos pusėje vykdyti ne tik karines, bet ir policines funkcijas, dėl ko jie bet kada turi teisę suimti, daryti kratas, bausti ir visokiais būdais persekioti Lietuvos piliečius, kurie nepritaria Lenkijos siekiams.

Lietuvos Vyriausybė dėkoja Aukštosioms Antantės Vyriausybėms už demarkacijos liniją, kuri bent dalį Lietuvos saugo nuo Lenkijos puldinėjimų; bet nepaisant to ji negali neatkreipti dėmesio į anksčiau minėtus skaudžius faktus ir prašo, kad policinės funkcijos kitoje demarkacijos linijos pusėje nebūtų priskirtos lenkams ir kad ten tuoj

pat būtų įvestas toks Lietuvos valstybės valdymas, kokį Lietuvos Vyriausybė pasiūlė savo rašte Lenkijos Vyriausybės įgaliotiniui p. Staniszewskiui, kur iškelė Lenkijos Vyriausybei sąlygas, kuriomis Lietuvos Vyriausybė galėtų vesti derybas su lenkais*.

Ministrų Tarybos Pirmininkas
ir Užsienio reikalų ministerijos vadovas
M. Sleževičius

Sprawy..., p. 450–451.

* Plg. dok. Nr. 51 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 44 h – sud. past.).

51. 1919 m. birželio 24 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui M. Sleževičiui, iš esmės pateisinantis ir argumentuojantis Lenkijos kariuomenės skverbimąsi į lietuviškas žemes vokiečių ir bolševikų įtaka Lietuvai

In the context of intensified dispute over the first demarcation line between Lithuania and Poland, in June 1919 the Lithuanian government led by M. Sleževičius received a reply from the Ministry of Foreign Affairs of Poland about Lithuanian-Polish cross-border relations. The document of 24 June signed by the Vice Minister of Foreign Affairs of Poland was negative. Poland refuses to recognize the independent state of Lithuania by reason of alleged German occupation in the territory. For the same reason, the previously raised question of Lithuanian civil administration is also rejected. In the document, Poles assert that residents of the occupied lands do not want to belong to Lithuania and that they will need to determine their future themselves.

Atsakydamas į š. m. gegužės 22 d. raštą* ir p. Stanisławui Staniszewskiui, išsiųstam į Kauną su specialia misija, man pateikus pasakojimus, turiu garbės pranešti, kas įvyks:

Savo š. m. vasario 12** ir gegužės 16*** notose Lenkijos Vyriausybė jau pareiškė karštą troškimą užmegzti kuo glaudesnius ryšius ir palaikyti bendradarbiavimą su lietuvių tauta. Visuotinai žinomu tautų apsisprendimo teisės lemti savo likimą principu paremta Lenkijos Vyriausybės pozicija buvo autoritetingai pareikšta ir Valstybės Vadovo kreipimesi į buvusios Lietuvos D[idžiosios] K[unigaikštystės] gyventojus****, ir Lenkijos Steigiamojo Seimo nutarimuose****, ir to negalima paneigti.

Faktinį nepriklausomos Lietuvos pripažinimą Lenkijos Vyriausybė glaudžiai sieja su Vokietijos okupacijos nutraukimu dabar Laikinosios Lietuvos Vyriausybės valdomose teritorijose. Kol Vokietijos – Koalicijai, taigi ir Lenkijai, priešiškos valstybės – valdžia turi galimybę kištis į lietuvių tautos gyvenimą ir reikalus, o pastaroji negali

laisvai pareikšti savo valios, Lenkijos Vyriausybei neužtenka garantijų dėl Laikinosios Lietuvos Vyriausybės veiksnių laisvės ir nepriklausomybės. Todėl, prieš aptariant bet kokius konkrečius žingsnius ir praktinio pobūdžio potvarkius, turi būti panaikinta Vokietijos okupacija.

Nepaisant to, Lenkijos Vyriausybė, pritarlama Laikinosios Lietuvos Vyriausybės pozicijai, laiko esant būtina konstatuoti, kad Lenkijos ir Lietuvos sienų klausimų, kaip ir visokių kitų su tuo susijusių klausimų, negalima išspręsti dabar, kadangi tuos reikalus nagrinės Taikos konferencija Paryžiuje.

Derybos dėl galimų Laikinosios Lietuvos Vyriausybės valdomos teritorijos pokyčių irgi yra neįmanomos dėl Vokietijos okupacijos. Lenkijos Vyriausybei žinoma daugybė atvejų, kai Laikinosios Lietuvos Vyriausybės institucijos, įgyvendindamos praktinius potvarkius, prašė okupacinės Vokietijos valdžios pagalbos. Todėl Lenkijos Vyriausybei reikia rimtų garantijų, kad panašūs faktai ateityje nepasikartos ir kad bus sukurta ganėtinai tvirta, naujoviška, demokratinė Lietuvos vykdomoji valdžia.

Čia reikia pažymėti, kad Lenkijos Vyriausybė, atidžiai išsiklausydama į vietovių, išlaisvintų iš bolševikų okupacijos, gyventojų reikalavimus ir pageidavimus ir norėdama organizuoti viešąjį gyvenimą pagal šių gyventojų valią, ne tik niekur neišgirdo reikalavimo perduoti valdyti tas vietas Laikinajai Lietuvos Vyriausybei, bet apskričių seimelių nutarimai ir vietos gyventojų įkurtos savivaldos įgyvendinimas liudija visiškai kitokius siekius.

Niekur nepasisakydama nei prieš [Lietuvos – vert. past.] kariuomenę, nei tuo labiau prieš lietuvių tautą, Lenkijos Vyriausybė nesvyruodama atidavė savo kariuomenės gyvybę ir kraują, kad išlaisvintų nuo bolševikų okupacijos didžiąją dalį buv[usios] Lietuvos D[idžiosios – vert. past.] K[unigaikštystės – vert. past.] žemių ir sudarytų sąlygas visoms tose žemėse gyvenančioms tautoms visiškai pasinaudoti savo teise lemti savo likimą. Lenkijos Vyriausybė mano, kad yra akivaizdu, jog jos karinė akcija, nukreipta tik prieš bolševikų okupaciją, ne tik visai nekenktų Lietuvos interesams, bet, priešingai, rimtai pasitarnautų lietuvių tautai, išlygindama ir patraukdama į rytus bolševikų frontą.

Tai pranešdama, Lenkijos Vyriausybė pareiškia, kad visi būsiami jos veiksmai bus nukreipti sukurti buvusios LDK žemėse nekintamas sąlygas, kuriomis vietos gyventojai galėtų laisvai organizuotis, pasisakyti ir apsispręsti dėl savo likimo.

Užsienio reikalų ministerija
Viceministras
Okęckis

Sprawy..., p. 451–452.

* Plg. dok. Nr. 46 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 41 – sud. past.).

** Plg. dok. Nr. 11 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 11 – sud. past.).

*** Plg. dok. Nr. 43 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 37 – sud. past.).

**** Plg. dok. Nr. 27 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 22 – sud. past.).

***** Plg. dok. Nr. 47 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 42 – sud. past.).

52. 1919 m. birželio 28 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų viceministro W. Skrzyńskiego šifruota telegrama Premjerui I. Paderewskiui į Paryžių vokiečių pasitraukimo iš Suvalkijos ir jos kontrolės perėmimo klausimu

At the end of June 1919, the deadlines of German military withdrawal from certain areas became tangible. The General Staff of the Lithuanian Armed Forces ordered commandant offices in Suvalkija to take over the abandoned lands. The Polish side expected to do the same and was ready to send an official Warsaw representative to take control of Suwalki. On 28 June, the Vice Minister of Foreign Affairs of Poland W. Skrzyński wrote an encrypted telegram to the Prime Minister J. Paderewski in Paris stating that military confrontations with Lithuanians would be avoided in Suwalki.

Vokietija pareiškė Suvalkijos pilietinei tarybai, kad išveda kariuomenę iš Suvalkijos, kad liepos 15 d. pasitrauks paskutinis dalinys. Pritraukė į Suvalkiją iki 1000 Lietuvos kareivių ir yra nuogaštaujama, kad daug Vokietijos karininkų pereis į Tarybos kariuomenę. Vokiečiai klausė Pilietinės tarybos, ar ji nori perimti valdžią. Tarybai patariau, jog valdžios neperimtų, bet pareikalautų, kad Lenkijos valstybės atstovas atvažiuotų į Suvalkiją, o Vokietija netrukdytų lenkams organizuotis. Jeigu klaus, Antantei atsakyčiau, kad nenorime bendros vyriausybės su Vokietija. Tokia vyriausybė iki numatomo Vokietijos išėjimo liepos 15 d. neturėtų vykdomosios institucijos, taigi būtų fiktyvi. Atkalbėjau štabą nuo lietuvių nuginklavimo ir prašiau vengti susidūrimo su jais planuojamame mūsų kariuomenės judėjime.

Skrzyński¹

Sprawy..., p. 452–453.

¹ Skryński V. (Skrzyński Władysław (1873–1937)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Austrijos-Vengrijos diplomatinėje tarnyboje nuo 1899 m. Vienas iš Lenkijos užsienio reikalų ministerijos kūrėjų nuo 1918 m. lapkričio mėn. Užsienio reikalų viceministras I. Paderewskio Vyriausybėje 1919 m., faktiškasis Užsienio reikalų ministerijos valdytojas ligi 1919 m. lapkričio. Paskui – pasiuntinys Madride ligi 1921 m. rugsėjo. Buvo paskirtas atstovu Vatikane (1924 m. gavo ambasadoriaus rangą) ir juo išbuvo ligi 1937 m. Vidaus politikoje – balansavimo tarp endekų ir J. Piłsudskio šalininkų atstovas.

53. 1919 m. birželio 28 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos ataskaita Lietuvos valdžiai už birželio 17–28 d. laikotarpį, kurioje atsispindi santykiai su lenkais, Delegacijos narių susitikimas ir pokalbis su Lenkijos Ministru Pirmininku I. Paderewskiu

Though military confrontations between Lithuanian and Polish armies became more frequent in June 1919, the Lithuanian delegation to Paris accepted an invitation from the Prime Minister of Poland and the Polish delegate to the Paris Peace Conference

J. Paderewski to meet. The Lithuanian delegation activity report of 17–28 June shows that A. Voldemaras and M. Yčas with the help of earl A. Tiškevičius visited J. Paderewski. During their private conversation the Prime Minister of Poland agreed to the recognition of the Lithuanian state with its capital Vilnius. The main dispute was over Bialystok and the self-determination of Byelorussians in the territory. During the conversation J. Paderewski complained that Lithuanians were more inclined to rely on Russians than on Poles and noted that British supported Lithuanians more. The Lithuanian delegates were satisfied with this conversation despite the fact that formal meetings between Lithuanian and Polish delegations were not arranged.

LIETUVOS DELEGACIJA TAIKOS KONFERENCIJAI

VII apyskaita
(1919.VI.17 – VI.28)

Paryžius, 1919 m. birželio 28 d.

Trumpa
Lietuvos Taikos Delegacijos Paryžiuje
Apyskaita
nuo birželio m. 17 d. ligi birželio 28 d. 1919 m.
Lietuvos Valstybės Valdžiai

[...]¹

III. Nota del lenkų mobilizacijos Lietuvoje. Gavusi iš Valdžios telegramą apie lenkų okupacijos mėginimus laisvanorių priedanga mobilizuoti Lietuvos piliečius, Delegacija sudarė notą Vyriausiai Alijantų Tarybai ir išsiuntinėjo kopijas įvairioms kitoms instancijoms (žiūr. priedą N. 4)², reikalaujama sustabdyti tą neteisėtą darbą ir paleisti visus sumobilizuotuosius.

IV. Del^{a)}lietuvių^{a)} karininkų svetimose kariuomenėse. Remdamasi atsiųstuoju raštu iš Kauno nuo gegužės 24 d. 1919 m. N 590 (Užsienių Reikalų Minist.), kur prašoma padaryti žygius, kad būtų sugrąžinti Lietuvon jos karininkai iš Lenkų, Ukrainiečių, Denikino³, Armėnų, Kolčako, Judeničio⁴, Estų ir Latvių armijų, Delegacija, dar balandžio 10 d. (žiūr. 2 apyskaita, priedas N. 5)⁵, buvusi kreipusis į generolą Alby⁶ del tų reikalų, bet nesulaukdama jokio atsakymo, Delegacija pakartojė savo prašymą, adresuodama į Vyriausią Alijantų Tarybą. Delegacija tačiau neatrado galimu daiktu tame prašyme minėti latvių ir estų, su kuriais valdžia gali tiesioginai susitarti ir visą reikalą sutvarkyti (žiūr. priedą 5)⁷. Šalia to, tuo reikalu rūpinasi specialinis Komitetas (žiūr. apyskaita 5oji p. V)⁸ ir atvykusi karininkų misija iš pulk. Gedgaudo, Korėvos⁹ ir leit. Biliūno¹⁰. Delegacija betgi pastebėjo, jog grąžinimas iš visų armijų, Sibiro, Archangelsko etc. dalykas yra ne tik didžiai brangus, bet ir labai problematinis. Antra vertus, kadangi tose armijose dažniausiai dalyvauja laisvanoriai, tai pats grąžinimas

taip pat įgyja kitokios prasmės. Dar kiek tikresnis yra reikalas grąžinimo iš Prancūzijos. Apie galimybę sunaudoti Lietuvos apsaugai lietuvius iš Amerikos kariuomenės, Delegacija ruošia demaršus prie Amerikos valdžios. Tačiau tas klausimas turi savo sunkenybių ir reikalauja didelio atsargumo (žiūr. žemiau punktą del misijos iš Lietuvos Amerikon)¹¹.

[...]¹²

VI. Del užpuolimo lenkų ant lietuvių kariuomenės. Atsirėmusi gautosios telegramos faktais, Delegacija, kiek modifikavusi jų išdėstymą, padavė specialinį raštą Vyriausiai Alijantų Tarybai ir kitoms delegacijoms bei komisijoms (žiūr. priedą N. 7)¹³.

[...]¹⁴

VIII. Del lietuvių-lenkų klausimo. Kaip jau buvo minėta apyskaitoj 6-oj, p. VI¹⁵, Delegacija pozityviai atsakė į Paderevskio pageidavimą susieiti su lietuvių Delegacija. Konfidencialiai tatai buvo įvykdyta ir tarpininkaujant gr. Al. Tyškevičiui¹⁶, Voldemaras ir Yčas turėjo vieną pasimatymą su Paderevskiu per pietus. Asmeninis išpūdis gautas neblogas ir rodo lenkų norą nusileisti verčiant stipresniems faktoriams. Paderevskis dargi jau pripažįsta Lietuvai visus rezonus turėti savo sostine Vilnių, ir del teritorijos tarytum atranda kliūčių tik del pietų. Pavyzdžiui, jam atrodo neteisinga, kad Lietuva reikalautų Bielsko, Balstogės ir Sokolkos apskritis, kur daugumas esą gyveną lenkai. Iš lietuvių pusės buvo pabrėžta, kad lietuviai patys niekumet tų pavių gyventojų neskaitė lietuviais, bet mes turime sutartį su gudais, kurie reikalauja būtinai tų pavių priskirti prie Lietuvos ir mes turime čia būti lojalūs. Paderevskis paminėjo, kad esą pareiškimų, kurie rode, kad Gardino gubernijos gūdai nori priderėti prie Lenkijos. Į tai atsakyta, jog atskirų asmenų pareiškimai negali čia turėti kokios juridinės reikšmės ir tam tikslui reikia organizuotų, atstovybės pamatais, pareiškimų. Paderevskis pripažįsta, kad Lietuvos klausimą daugiausia remia anglai ir jie pozityviai ryžtasi mums padėti (NB^b): gal del to Paderevskis norėjo vykti Londonan, kad galėtų anglus įtikinti mainyti savo poziciją...). Paderevskis yra didžiai nepatenkintas, kad, kaip jam rodo si, lietuviai daugiau esą palankūs rusams negu lenkams, su kuriais tiek yra istorinių ryšių ir kultūros bendrumo. Iš mūsų pusės buvo čia pastebėta, kad Lietuvos valstybė negali iš savo istorijos lapų išbraukti ir santykių su „rusais“, su kuriais valstybės buvimo metais buvo ilgai gyventa taikoje ir sutartyje. Pasikalbėjimas nėra pabaigtas. Paderevskis prašė jį laikyti konfidencialiu tepranešant, jog lenkai su lietuviais šnekėjo 1 1/2 valandos ir nesusimušė.

Apie lenkus buvo neseniai Paryžiuje suruoštas viešas vakaras, kur p. Milošas¹⁷ laikė išpūdingą paskaitą del lietuvių santykių su lenkais ir pasakė daug jiems karčios teisybės prieš prancūzų publiką. Vakare buvo atsilankę ir daug lenkų. Taip pat prancūzų spaudoje pasirodė keletas straipsnių del lenkų agresyviškumo ir dabar (ypač Amerikos spaudoje mums išplatinus nemaža del lenkų elgimosi medžiagos) lenkai tarytum ieško progos susieiti ir susitarti. Bet apskritai visur kur lenkai varo griežtą akciją už Vilniaus ir jo apylinkių, taip pat Gardino gubernijos aneksiją. Iš pastarųjų

p. Naruševičiaus pasikalbėjimų su Amerikos delegacijos nariu prof. Lordu matyti, jog jis yra didžiai lenkų įtakoje užagituotas, kaip ir Morisonas¹⁸, apie kurį buvo pranešta VI-oj apyskaitoje p. IV¹⁹. Kai Naruševičius paminėjo, jog santykiams su lenkais svarbūs šiuo momentu reikia visų pirma nustatyti demarkacijos linija tarp kariuomenių, nes lenkai turi tendenciją užimti tolesnes Lietuvos teritorijas, tai Lordas atsakė, jog tai bergždžias noras. Kad lietuviai nenori atsisakyti nuo Vilniaus, jisai supranta, bet lietuvių valdžia Vilniuje esą neturėtų jokių šaknų ir tuojau būtų nuversta. Jis pataria pasitenkinti lietuviams Kauno ir dalies Suvalkų gubernijos, o Vilnius paliktų lenkų įtakoje. Lenkai, pasak jo, negali atsižadėti Vilniaus, nes jie jį atkovoję nuo bolševikų, daug kraujo pralieję etc. Kai Naruševičius apsakė, kaip ištikrųjų Vilnius buvo paimtas ir kad lenkai tik lietuviams ir žydams praliejo kraujo, tai Lordas į tai tiesiog atsakė, kad tai yra propaganda prieš lenkus ir visai netiki pogromais. Amerikiečiai čia remiasi savo misijų pranešimais, kurie esą nekonstatuoja jokių žiaurumų. Išrišimui Vilniaus klausimo Lordas siūlo plebiscitą, kurio reikalauja ir lenkai. Visa tai parodo, kad lenkų akcija pasiekė Amerikos Delegaciją ir nors tatai dar neparodo pačių Amerikiečių nusistatymo, tai bent tai, kad prieš lietuvius jie vartoja lenkų argumentus. Prieš tą akciją Delegacija veda visą eilę žygių ir yra pasiruošusi išplėsti propagandą spaudoje. Anglai, kaip buvo pranešta VI-oj apyskaitoj p. IV²⁰, laikosi kitokios nuomonės.

[...] ²¹

Pirmininkas:
Prof. Voldemaras^{c)}

Sekretorius:
P. Klimas^{d)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 16, l. 50–58. Rankraštis

^{a)-a)} Įterptas žodis.

^{b)} *Nota Bene.*

^{c)} Parašas akivaizdžiai autentiškas.

^{d)} Parašas akivaizdžiai autentiškas.

¹ Delegacijos darbų apyskaitos I–II punktuose įrašyti bendrų posėdžių su kitomis buvusios Rusijos imperijos tautų atstovybėmis, Kolčako valdžios pripažinimo, JAV Prezidento W. Wilsono atsakymo į lietuvių jam siųstą laišką klausimai.

² Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

³ Denikinas A. (Denikin Anton Ivanovič (1872–1947)) – rusų kariškis, „baltųjų“ karinis ir politinis veikėjas. Generolas nuo 1916 m. Po 1917 m. Vasario revoliucijos paskirtas Rusijos vyriausiojo kariuomenės vado štabo viršininku, priešinosi revoliuciniams pertvarkymams. Po bolševikų perversmo ėmė formuoti Savanorių armiją pietinėje Rusijoje. Nuo 1919 m. sausio vadovavo visos pietinės Rusijos „baltųjų“ judėjimui. 1920 m. sausį A. Kolčakas jį paskelbė vyriausioju Rusijos valdytoju. Po pralaimėjimų lyderio vaidmenį 1920 m. balandį užleido P. Vrangeliui ir išvyko į Konstantinopolį. Emigracijoje aktyvioje veikloje nedalyvavo.

⁴ Judeničius N. (Judenič Nikolaj Nikolajevič (1862–1933)) – rusų kariškis, „baltųjų“ karinis ir politinis veikėjas. Generolo laipsnį gavo dar vykstant rusų ir japonų karui. I-ojo pasaulinio karo metais sėkmingai vadovavo kariuomenei Kaukazo fronte. 1917 m. Laikinosios Vyriausybės nušalintas iš posto, gyveno Petrograde. 1919 m. persikėlė į Suomiją, kur birželį A. Kolčakas jį paskyrė visų „baltųjų“ pajėgų Šiaurės vakarų fronte vadu. 1919 m. spalio–lapkričio mėn. pralaimėjo lemiamas kautynes su bolševikais dėl Petrogrado. 1920 m. iš Estijos, kur buvo internuoti jo kariuomenės likučiai, išvyko ir apsisustojo Prancūzijoje.

⁵ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

⁶ Albi H. (Alby Henri Edouard (1858–1935)) – prancūzų kariškis. Brigados generolu tapo 1911 m. Vadovavo 34-ajai pėstininkų divizijai 1913–1915 m., 13-ajam armijos korpusui 1915–1916 m. Paskui vadovavo atskirųjų prancūzų armijų komunikacijų linijoms fronte. Prancūzijos generalinio štabo viršininko pavaduotojas 1917–1918 m., vėliau – viršininkas (nuo 1918 m. vasario mėn.– maršalo F. Focho įpėdinis poste). 1920 m. lapkritį išleistas į atsargą.

⁷ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

⁸ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

⁹ Korėva Jonas (1882–?) – lietuvių kariškis. 1905 m. baigė karo mokyklą Vilniuje, tarnavo carinėje kariuomenėje. 1919 m. kovo mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas KAM Tiekimo skyriaus viršininku. Dalyvavo karinėje misijoje Prancūzijoje 1919 m. gegužės 31 d.–rugpjūčio 3 d. Grįžęs vėl ėjo ankstesnes pareigas. Pulkininkas nuo 1919 m. lapkričio mėn. Ypatingųjų reikalų karininkas prie KAM 1920 m. liepą. Vėliau dar tarnavo Kontrolės skyriaus viršininku, intendantu, pėstininkų inspektoriumi. 1930 m. išleistas į atsargą.

¹⁰ Biliūnas Vladimiras (?–?) – lietuvių kariškis. Lietuvos karinės misijos Prancūzijoje 1919 m. adjutantas. Turėjo tik puskarininkio (karužo) laipsnį. 1920 m. vykdė ryšių karininko funkcijas prie D. Britanijos karinės-diplomatinės atstovybės Lietuvoje, pirmiausia kaip karo atašė.

¹¹ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

¹² Delegacijos darbų apyskaitos V punktu įrašytas vokiečių priešinimosi Mažosios Lietuvos atskirymui nuo Vokietijos klausimas.

¹³ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

¹⁴ Darbų apyskaitos VII punktu įrašytas specialiosios misijos į JAV siuntimo klausimas.

¹⁵ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

¹⁶ Tiškevičius Alfrede (1882–1930) – grafas, Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Biržų Tiškevičių. Tarnavo karininku cariniame husarų pulke, dalyvavo 1904–1905 m. rusų ir japonų kare. Paskui dirbo Rusijos užsienio reikalų ministerijoje, buvo jos ambasados Londone sekretorius. Daug pagelbėjo Lietuvos delegacijai į Paryžiaus taikos konferenciją 1919 m. Pakeitė V. Čepinskį Lietuvos atstovo D. Britanijoje pareigose 1920 m., tas pareigas ėjo ligi 1921 m. pradžios.

¹⁷ Milašius Oskaras Vladislavas (tikr. De Lubicz-Milosz Oscar Vladislav (1877–1939)) – rašytojas, diplomatas, Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjas. Kilęs iš senos LDK bajorų giminės. Nuo 1889 m. gyveno ir mokėsi Paryžiuje. Per I-ąjį pasaulinį karą mobilizuotas ir paskirtas į Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Spaudos biurą. Nors lenkai jį jau laikė savu ir buvo pripažinę kaip poetą, jis pats aktyviai įsitraukė į politinę ir diplomatinę tarnybą lietuvių naudai. 1917 m. prancūzų spaudoje ėmė rašyti apie Lietuvos reikalus. 1919 m. paskirtas Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos sekretoriumi. Paskui ligi 1925 m. buvo pirmasis Lietuvos atstovas prie Prancūzijos valdžios, vėliau ligi 1938 m. ėjo pasiuntinybės patarėjo pareigas.

¹⁸ Morisonas S. (Morison Samuel Eliot (1887–1976)) – JAV mokslininkas istorikas, jūrininkas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą dėstytojas Harvardo, Kalifornijos universitetuose. Paskui tarnavo kariuomenėje, iš kurios 1919 m. sausį buvo priskirtas prie JAV delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje kaip Suomijos ir Baltijos kraštų reikalų ekspertas. Šias funkcijas vykdė ligi 1919 m. birželio 17 d. Nuo 1925 m. – profesorius Harvarde, suorganizavo burinių laivų ekspediciją Kolumbo keliais. II-ojo pasaulinio karo metais kaip stebėtojas dalyvavo JAV karo laivyno pajėgų operacijose ir tuo pagrindu parašė tų įvykių daugiatomę istoriją; už nuopelnus gavo kontradmirolo laipsnį.

¹⁹ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

²⁰ Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

²¹ Delegacijos darbų apyskaitos IX–XIV punktais įrašyti Belaisvių reikalų komiteto šalia Delegacijos organizavimo, ligoninių įrangos įsigijimo, Delegacijos sudėties galimų pokyčių, medžiagų užpirkimo Lietuvos kariuomenei ir Susisiekimo ministerijai, Delegacijos siunčiamos ir gaunamos dokumentacijos klausimai.

54. 1919 m. birželio 30 d., Kaunas. – Lietuvos vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko operatyvinis įsakymas Nr. 2 dėl Suvalkijos teritorijos perėmimo išėinant vokiečiams

In early May 1919, Polish diplomats exerted their pressure on the Commander-in-Chief of the Entente Marshal F. Foch to take actions in evicting the Germans and handing over almost the entire territory of Suvalkija to Polish authorities. They also requested to withdraw the Germans from Grodno and Augustow districts. The Polish pressure brought results as F. Foch submitted these requests to the politicians of the Entente on 13 May. At the end of June, the deadlines of German withdrawal from some areas became known. The General Staff of the Lithuanian Armed Forces ordered commandant offices in Suvalkija to take over the abandoned lands.

Nuorašas

Vyriausiojo Karo Vado (Operatyvis)
į s a k y m a s
N II.
1919 m. Birželio 30 d. K a u n a s.

I.

Pradedant nuo 1.7. vokiečiai apleidžia Lietuvos teritoriją. Pietuose lig 12.7. bus apleistas rajonas į rytus nuo linijos: Augustavas – Černy – Brody – Seinai – Kalvarija – Mariampolis – Pilviškiai – Šakiai. Pažimėti punktai bus užimami vokiečiais trumpam laikui. Augustavo perkaso linija į rytus nuo Černy Brody ir Nemuno upės linija bus apleista vokiečiais 8.7.

2.

Apleistuose vokiečiais plotuose pasiliks lietuvių Komendantūros.

3.

Demokracinė [!] linija su lenkais eis Augustavo perkasu iki Nemunui, paskui tiesia linija lig Varėnos įeiginai, toliau į šiaurius palei geležinkelį 5 kilom. į vakarus nuo geležinkelio Varėna – Ukmergė – Daugpilis.

Todiel į s a k a u:

- a) Seinų Komendantui užimti Augustavo perkaso perėjimus lyg Druskininkų įeiginai. Jam priklauso baltgudžių pusė eskadrono ir viena kuopa prisiusta iš Kauno.
- b) Alytos Komendantui priklauso dalys stovincios Merkynėj, Daugiuos, Varėnojų.
- c) Nuo Varėnos lig Vilijos užimti Vilniaus bataliono dalims.

4.

Visiems rajonų Viršininkams įsakau budriai prižiūrėti savo dalis, kad nepraleistų per demorkacinę liniją lenkų dalių.

5.

Išeinant vokiečiams 12.7. Suvalkų Komendanturai užimti liniją Černy Brody įeiginai į vakarus tiesia linija ant Lyko lig vokiečių sienų.

Užėmimui pažymėtos linijos Suvalkų Komendanturai bus prisiūsta paspartis.

6.

Visi postai diena pirmiau prieš išeinant vokiečiams bendrai susitarus vietoje turi but išstatyti.

7.

2. Atsarginiam batalionui išsiųsti dvi kuopi ne mažiau 100 žmon sąstate: Vieną į Seinus ne vėliau 7.7., o antrą kuopą – į Suvalkus ne kad nuvyktu vieton ne vėliau II.7. vietinių Komendanturų žinion.

Pasirašė: Vyriausias Karo Vadas
Generolas ŽUKAUSKAS^{a)1.}

Su originalu sutinka:
Operatyvinio Skyriaus Viršininkas
K a r i n i n k a s Adomkavičius^{b)2}

LCVA, f. 499, ap. 1, b. 181, l. 27–27 a. p. Mašinraštis

^{a)} Parašas atspausdintas.

^{b)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Žukauskas Silvestras (1860–1937) – lietuvių kariškis. Tarnavo carinėje kariuomenėje nuo 1881 m., 1911 m. tapo pulkininku. 1915 m. paskirtas rusų I pėstininkų divizijos vadu, kovojo Lietuvos teritorijoje. 1916 m. lapkritį gavo generolo laipsnį. 1918 m. grįžo į Lietuvą. Vyriausiasis Lietuvos kariuomenės vadas 1919 m. gegužės 7 d.–rugsėjo 26 d., paskui – 1920 m. vasario 23 d.–birželio 14 d. ir vėl nuo 1923 m. birželio mėn. Vadovavo Lietuvos išvadavimui nuo bolševikų. 1919 m. lenkai laikė jį palankiai nusiteikusių dėl politinio susitarimo galimybių, tačiau lietuvių politikai juo nepasitikėjo. Armijos vadas nuo 1920 m. spalio 1 d. ligi 1921 m. gegužės, vadovavo kovoms su lenkais prie Širvintų ir Giedraičių. 1928 m. galutinai išleistas į atsargą.

² Adamkavičius Edvardas (1888–1957) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje Galicijos fronte, po 1917 m. Vasario revoliucijos buvo Ukrainiečių pulko vadas. 1918 m. organizavo lietuvių batalioną Rovne. Paskui atvyko į Lietuvą, įstojo į jos kariuomenę. KAM Rikiuotės skyriaus viršininkas 1918 m. gruodį, vėliau – kariuomenės štabo Operatyvinės dalies viršininkas.

55. 1919 m. liepos 5 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirojo bataliono vado karininko K. Škirpos pareiškimas Atskirosios brigados vadui, informuojant apie lenkų skverbimąsi nuo Vilniaus pusės ir prašant leisti sutelkti daugiau pajėgų linijos apsaugai

On 28 June 1919, Germany signed the Versailles Treaty. Alongside other points, Germany abandoned its claims to the Baltic States and Lithuania. The German retreat became unquestionable and this caused the Poles to act freely as regards the relations with Lithuanians. In early July, Polish military officers demanded the Lithuanian army retreat from Vievis. Polish military forces began moving towards Jieznas–Žiežmariai–Kazokiškės on a broad front. This strip was guarded by the Separate Lithuanian Battalion led by K. Škirpa. On 5 July, the officer emphasized that the Polish army received assistance from Polish landowners. He revealed the complexity of the situation and asked his military command for permission to summon the whole battalion to fight against the Poles.

slaptai

Atskirosios brigados Vadui
Pareiškimas^{a)}.

Vyriausiojo Karo Vado įsakymu No 11, išeinant vokiečiams iš Lietuvos, turiu užimti pavestoją man bataljono dalimis fronto barą prieš lenkus nuo upės Vilija iki Varėnos miestelio, tai bus nemažiau 50 verstų ylgio. Tuo tarpu ant minimojo fronto stovi tikrai dvi kuopos su kulkosvydžiais ir raitelių-žvalgų komanda, susidedanti iš 19 raitelių. Aišku, kad su tiek kariuomenės ant taip ylgo fronto negalima bus padaryti. Iš antros gi pusės gaunama iš įvairių šaltinių naujų ir aiškių žinių, kad lenkai rengėsi užpulti lietuvius, traukia į lietuvių frontą didesnes kariuomenės pajėgas ir jau vietomis, vokiečiams besitraukiant, pradėjo grumtis pirmyn dar giliau į Lietuvos žemę, nesutikdami iš lietuvių pusės netik jokio pasipriešinimo, bet ir nei vieno kareivio lietuvio, kaip tai, pavyzdžiu, įvyko liepos 2 d. ties Aukštadvariu. Žymi vietinių lenkų dvarininkų dalis, Lietuvos yžgamos ir kiti asmenys, naudojami tokiuomi lietuvių neatsargumu ir grūda iš mūsų krašto į lenkų legionieriais užimtą pusę maistą, gyvulius ir kitoki turtą išstisomis partijomis, neatsižiūrėdami, kad ir pas mus maisto produktų ir kitokių prekių stoka. O lenkų špionams ir provokatoriams, siunčiamiems iš Varšuvos ir Vilniaus į Lietuvą visad liuosas kelias. Norėdamas sustiprinti veikenčia prieš lenkus mūsų kariuomenę ir bent dalinai sulaikyti liuosą keleiviavimą lenkų špionų per frontą ir išvežimą iš Lietuvos į lenkų užimtą pusę Lietuvos turto, aš jau nekartą prašiau, kol dar nevēlu, leisti man koncentruoti visą savo bataljoną prieš lenkus, kad tokiu būdu pabūdamas vietoje galėčiau tinkamiau sutvarkyti pavestoją mano bataljonui fronto rajono apsauga. Tie visi mano prašymai nesulaukė pageidaujamo rezultato, bet visai atbulai – aš gavau įsakymą užimti dalį Kauno ingulos sargybos. Prie tokiu aplinkybių turiu pareikšti,

jog aš daugiau nebegaliu nešti atsakomybės už likimą ir tolimesnį veikimą esančios ties Jievjais mano bataljono dalies o taipgi ir išpildymą aukščiau minėto Vyriausiojo Karo Vado įsakymo.

Karininkas K. Škirpa^{b1}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 40, l. 38–38 a. p. Rankraštis

^{a)} Lapo viršuje, kairiojoje pusėje, uždėtas spaudas su įrašu didžiosiomis raidėmis: „A.M. Atskirojo bataliono vadas“. Tam numatytose spaudo skiltyse ranka įrašyta data: „1919 m. liepos 5 d.“ ir numeris: „No. 2349“, bei: „m. Kaunas“. Po antspaudu uždėtas spaudas: „Gauta, Liepos 5 d. 1919, Nr. 321, Atskira brigada“.

^{b)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir pareiškimo tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Škirpa Kazys (1895–1979) – lietuvių kariškis, diplomatas, visuomenės ir politikos veikėjas. 1916 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, Lietuvių karių sąjūdžio 1917–1918 m. aktyvistas. 1918 m. lapkritį stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Vilniaus miesto komendantas 1919 m. sausio pirmomis dienomis, vadovavo Trispalvės iškėlimui Gedimino pilies bokšte. Paskui Kauno komendanto padėjėjas. Atskirojo (Vilniaus) bataliono vadas nuo 1919 m. kovo 2 d., jo pagrindu suorganizavo 5-ąjį pėstininkų pulką, tapo jo vadu. 1920 m. balandį–rugpjūtį dalyvavo kovose Suvalkijoje, kur vadovavo Marijampolės grupei. Steigiamojo Seimo narys. 1920 m. spalį gavo majoro laipsnį, formavo 13-ąjį pėstininkų pulką. Nuo 1927 m. – Užsienio reikalų ministerijos dispozicijoje, 1928 m. tapo karo atašė Vokietijoje, 1937 m. išėjo į atsargą. Buvo Lietuvos pasiuntinys Lenkijoje, paskui – Vokietijoje, Šveicarijoje ir Vengrijoje. Vienas žinomiausių veikėjų 1939–1941 m. Lietuvos politiniuose įvykiuose.

56. 1919 m. liepos 7 d., Kaunas. – Lietuvos vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko telefonograma lenkų pajėgų vadui gen. S. Szeptyckiui apie lietuvių nutarimą priešintis jėga lenkų skverbimosi atveju

Having signed the Treaty of Versailles, Germany renounced its claims to the Baltic States and Lithuania. This made the Polish more self-confident in relations with Lithuania. As the Polish army was penetrating further into the ethnographic territory of Lithuania in summer 1919, the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Žukauskas was forced to address the Commander of the Polish Armed Forces on 7 July. In the telephone message the Polish side is warned to stop its military march, otherwise the Lithuanian side will be obliged to use military force.

^{a)} Kam Vilnius... gen. Šeptickiui¹

19 m. 7/VII d. 17 val. ...min.

Nr. 54

Žemlapis^{a)}

Lenkų kariuomenė žygiuoja ^{b)}pirmyn^{b)} Daugų–Jeznos–Kaišedorų kryptim. Jeigu kariuomenė nebus atšaukta atgal, aš busiu priverstas priešintis ginkluota pajėga.

Generolas Žukauskas^{c)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 45, l. 15. Rankraštis

a)-a) Dokumento antraštės duomenys įrašyti specialaus spaudos skiltyse.

b)-b) Įterptas žodis.

c) Parašas ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas, visa pavarde.

¹ Šeptyckis S. (Szeptycki Stanisław (1867–1950)) – lenkų kariškis. Austrijos-Vengrijos karinėje tarnyboje nuo 1885 m. Nuo 1916 m. birželio vadovavo lenkų legionų brigadai, paskui ligi 1917 m. balandžio mėn. vokiečių pavedimu – legionų komendantas. Liublino generalgubernatorius iki 1918 m. vasario mėn. Generolas nuo 1917 m. Lenkijos generalinio štabo viršininkas nuo 1918 m. lapkričio 16 d. Lietuvių ir baltarusių divizijos vadas nuo 1919 m. kovo 10 d., Lietuvių ir baltarusių fronto vadas 1919 m. gruodžio 20 d.–1920 m. liepos 31 d., paskui – Šiaurės rytų fronto vadas. Vėliau – armijos inspektorius, karinių reikalų ministras 1923 m. Išleistas į atsargą 1926 m.

57. 1919 m. liepos 7 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulis raštas Lietuvos Ministrui Pirmininkui M. Sleževičiui, atsiliepiantis į lietuvių skundus dėl lenkų vykdomų demarkacijos linijos pažeidinėjimų ir žadantis sureguliuoti padėtį

In summer 1919, the Polish military forces began penetrating into the ethnographic territory of Lithuania. The Commander of the Lithuanian Armed Forces warned the Polish side on the counter use of military actions. The government of Lithuania appealed to the representative of the French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul claiming violations of the demarcation line by Poles. In his reply to the Prime Minister of Lithuania M. Sleževičius on 7 July, the Colonel promises to resolve the problem. The reply notes that a precise demarcation line has not been denoted yet.

Dr. Šaulys atvyko 6 d. po pietų, kad Jūsų vardu man praneštų apie incidentą prie Butrimonių*. Jam žodžiu pranešiau tai, ką dabar turiu garbės patvirtinti Jums raštu:

1° Demarkacijos linija tarp lenkų ir Jūsų buvo nustatyta Keturių Tarybos įsakymu, apie kurį Jums pranešiau birželio 18 d. laiške 75 L, iškart, kai tik man buvo apie tai pranešta.

2° Šios demarkacijos linijos Sąjungininkų karinės misijos iki šiol negalėjo visiškai tiksliai pažymėti, kadangi Lenkijos Vyriausybė, pasijutusi nuskriausta**, diplomatinio keliu pateikė kontrpasiūlymus.

Iki tol, kol Antantė priims sprendimą patvirtinti arba pakeisti tą demarkacijos liniją, karinės misijos suderino, kas įvyks:

a) į šiaurę nuo Varėnos, kur yra faktinė demarkacijos linija tarp lenkų ir lietuvių, ta demarkacijos linija laikinai bus išsaugota;

b) į pietvakarius nuo Varėnos, rajone, iš kurio pasitraukė vokiečiai, reikia griežtai laikytis Antantės siūlomos demarkacijos linijos.

3° Pagal mano instrukcijas (nota 6061.B.S.3) karinės misijos turi prisidėti vietoje saugant nurodytą demarkacijos liniją.

Todėl, kai tik Jūs pranešite, kad lenkai pažeidžia šią demarkacijos liniją:

- a) išsiųsiu vieną iš savo karininkų, kad praneštų Lenkijos vadovybei apie tą pažeidimą, kuris įvykdytas nepaisant Antantės įsakymų, ir ši įsakys jį nutraukti;
- b) pareikalausiu, kad mūsų misija Varšuvoje išlygintų šį pažeidimą atgal iki demarkacijos linijos, kurios nebebus galima peržengti.

Prancūzijos karinė misija Lietuvoje
Pplk. Reboulis

Sprawy..., p. 453–454.

* Ten įvyko lenkų ir lietuvių susirėmimas. Rugpjūčio 12 d. Voldemaras nusiuntė raštą Aukščiausiajai Tarybai, kuriame pranešė, kad Lenkijos kariuomenė užėmė Žiezmarius, Stakliškes, Butrimonis ir Daugus, ir pabrėžė, kad lenkai įvykdė agresiją ir todėl bus sunku išvengti kraujo praliejimo (mūsų rinkinyje dok. Nr. 60 – sud. past.). Lenkijos kariuomenės žygis vyko aiškiu Pilsudskio įsakymu, o šis siekė įgyvendinti savo demarkacijos linijos koncepciją, įsakydamas užimti vietas, kuriose nėra Lietuvos kariuomenės (plg. 1919 07 22 Pilsudskio laišką Lietuvos ir Baltarusijos fronto vadui gen. Szeptyckiui, (*Niepodległość* 1962, t. VII, p. 47). Jau 07 10 Aukščiausiaji Taryba nutarė, kad marš. Fochas pareikalautų iš lenkų pasitraukti, ką jis padarė 07 11.

** Plg. J. Lewandowski, *Federalizm. Litwa i Białoruś w polityce obozu belwederskiego* (XI 1918–IV 1920), Warszawa 1962, p. 182–183.

58. 1919 m. liepos 8 d., Kaunas. – Lietuvos Premjero M. Sleževičiaus laiškas Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovui C. Reboului, prašant imtis griežtesnių priemonių agresyvių lenkų veiksmų atžvilgiu ir kartu reiškiant nepasitenkinimą esama demarkacijos linija

After Germany signed the Treaty of Versailles and renounced its claims to the Baltic States and Lithuania, in summer 1919 the Polish army intensified its onslaught on the territory of Lithuania. The General Staff of the Lithuanian Armed Forces and the government protested against such Polish actions. In his letter of 8 July, the Prime Minister M. Sleževičius referred to the promise given by the Head of the French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul to resolve the problem and reiterated his criticism of the Polish position. Moreover, he applied to Head of Mission to initiate the establishment of an authority who would monitor compliance with the demarcation line.

*Lietuvos valstybės
Užsienio reikalų ministerija
Nr. 1027*

Kaunas, 1919 m. liepos 8 d.

Šiuo turiu garbės pranešti, kad gavau Jūsų 1919 m. liepos 7 d. laišką, ir pareikšti štai ką:

Nors laikina demarkacijos linija, kurią tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių nubrėžė Sąjungininkų atstovai, ne tik neatitinka Lietuvos interesų, bet, priešingai, jiems daugeliu atžvilgiu yra žalinga, Lietuvos Vyriausybė, būdama tvirtai įsitikinusi, kad Lietuvos klausimas bus teisingai išspręstas tik Taikos konferencijoje, sutiko ją gerbti ir dėl to prisiimti visą atsakomybę. Lietuvos Vyriausybė tikėjosi, jog Lenkijos Vyriausybė veiks tokiu pat būdu ir dėl to lietuvių kariuomenė galės būti apsaugota nuo lenkų apsuptyies pavojaus, todėl Lietuvos Vyriausybė galės visas jėgas sutelkti kovai su rusų bolševikais.

Tuo pagrindu Lietuvos Vyriausybė visas savo pajėgas pasiuntė gynybai nuo rusų bolševikų.

Jeigu lenkų kariuomenė, kuri žino, kad visos mūsų pajėgos yra rusų bolševikų fronte, ir kuri yra informuota apie vokiečių kariuomenės atsitraukimą iš Lietuvos teritorijos, pasinaudodama šia situacija, vis dėlto nori atsiplėšti sau kuo didesnę Lietuvos gabalą, turėdama tikslą jį naudoti savo nuožiūra ir tikėtis, jog Sąjungininkės valstybės bus pastatytos prieš įvykusį faktą, ir jas priversti sutikti perkelti šią liniją dar toliau į vakarus, mums reikia manyti, kad: arba Sąjungininkės valstybės lenkam nepakankamai griežtai įsakė gerbti demarkacijos liniją, kurią jos nustatė, arba lenkai tiesiog viliasi, kad jų veiksmai, veikiant prieš Sąjungininkių valstybių nurodymus, neturės jokių padarinių.

Lietuvos Vyriausybė, prisiimdama atsakomybę su savo kariuomenės pagalba gerbti šią demarkacijos liniją, kurią nustatė Sąjungininkės valstybės, mano, kad jeigu ši demarkacijos linija turi tapti Lenkijos ir Lietuvos tarpusavio santykių sureguliuavimo veiksniu, Sąjungininkės valstybės turės pateikti atitinkamas garantijas, jog šią liniją gerbs ne tik Lietuva, bet ir Lenkija.

Todėl Lietuvos Vyriausybė yra pasirengusi tikėtis, kad Sąjungininkės valstybės privalo, daugiau nelaukdamos, vietoje įkurti tam tikrą instituciją, kurios pareiga būtų prižiūrėti minėtąją demarkacijos liniją ir kuriai abi suinteresuotos šalys galėtų atsiųsti savo atstovus, turinčius ganėtinai įgaliojimų ir vykdomosios valdžios spręsti visus išskylančius nesuspriktimus dėl demarkacijos linijos pažeidimų.

Lietuvos Vyriausybė yra užversta daugybe skundų dėl plėšimų ir teroro, kuriuos vykdo lenkų pajėgos ne tik jų užimtose teritorijose, bet dažnai ir vietovėse, kurios yra toli į vakarus nuo jų. Šie lenkų kariuomenės išpuoliai už jų užimamų teritorijų ribų, turint tikslą plėšti ir grobti, yra kasdienis reiškinys. Kadangi Lietuvos Vyriausybė nebegali toliau pakęsti tokių lenkų kariuomenės piktadarysčių, ji Jūsų prašo atkreipti Sąjungininkių valstybių dėmesį į neišvengiamą būtinybę, savo ruožtu, įsakyti Lenkijos Vyriausybei, kad toks lenkų kariuomenės elgesys tuoj pat būtų sustabdytas.

Tuo tikslu Lietuvos Vyriausybė turi garbės pranešti, jog dėl bet kokių vėlesnių demarkacijos linijos pažeidimų, kuriuos padarys lenkų kariuomenė, reikalaus:

- 1) satisfakcijos iš Lenkijos;
- 2) kad prasižengę lenkų atstovai būtų nubausti;

3) kad tuoj pat arba Lietuvos valstybei, arba nukentėjusiems gyventojams būtų kompensuoti nuostoliai, patirti dėl lenkų antpuolių.

Pasirašo: M. SLEŽEVIČIUS
*Ministrų Tarybos Pirmininkas,
Užsienio reikalų ministerijos valdytojas*

Conflit..., 12, p. 26–27.

59. 1919 m. liepos 10 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’Orsay 1919 m. liepos 10, 15. 30 val., ketvirtadienį, protokolais.“ Ištrauka, teigianti, jog Sąjungininkų politikai sužinoję, kad lenkai nesilaiko demarkacijos linijos, pavedė maršalui Fochui taisyti padėtį

Lithuanian complaints and criticism of the Polish army penetrating further into the territory of Lithuania in summer 1919 and violation of the provisional interim demarcation line reached Paris. On 10 July, the Allied Supreme Council as proposed by the Chairman G. Clemenceau passed a resolution to respond to these complaints. During the Council meeting, Marshal F. Foch was instructed to order the Poles to immediately withdraw from the demarcation line.

*Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio,
vykusio p. Pichono kabinete Quai d’Orsay 1919 m. liepos 10 d., 15.30 val.,
ketvirtadienį, protokolais.*

Dalyvauja: *JAV*: Gerb. R. Lansingas; SEKRETORIUS, p. L. Harrisonas¹.

Britanijos imperija: Gerb. A. J. Balfouras; SEKRETORIUS,
p. H. Normanas².

Prancūzija: p. Clemenceau, p. Pichonas.

Italija: p. Crespis³; SEKRETORIUS, p. Paternas⁴.

Japonija: p. Matsui⁵; SEKRETORIUS, p. Kawai⁶.

JUNGTINIS SEKRETORIATAS: *JAV*: Pulk. Grantas⁷. *Britanijos imperija*: Kap. E. Abrahamas. *Prancūzija*: Kap. A. Portieras. *Italija*: Leit. Zanchis⁸.

VERTĖJAS: Prof. P. J. Mantoux⁹.

[...] ¹⁰

3. P. CLEMENCEAU teigė, kad, remiantis gautomis žiniomis, lenkai, nepaisydami Konferencijos nutarimų, įvykdė Lietuvos puolimą. Jo nuomone, Tarybos vardu maršalas Fochas turėtų įsakyti lenkams atsitraukti.

Lenkų puolimas (Nutarta, kad p. Clemenceau gautasis pranešimas būtų iš-
Lietuvoje siųstas maršalui Fochui tam, kad pastarasis imtųsi atitinkamų
veiksmų.)

[...] ¹¹

(Tam pritarta.)

(Posėdis baigtas.)

Karališkieji Rūmai, Paryžius,
1919 m. liepos 10 d.

British Foreign Policy, 8, p. 57–65.

¹ Harisonas L. (Harrison Leland (1883–1951)) – JAV diplomatas. Diplomatinę karjerą pradėjo 1908 m. ambasadoje Tokijuje. Dirbo Pekine, Londone, Bogotoje. 1918 m. paskirtas JAV delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje diplomatinio sekretoriumi. Paskui tapo patarėju JAV ambasadoje Paryžiuje. Užsienio reikalų žinybos vadovo pavaduotojas 1922–1924 m. Vėliau buvo ambasadorius Švedijoje, Urugvajuje, Rumunijoje ir ilgiausiai (1937–1947) – Šveicarijoje.

² Normanas H. (Norman Henry (1858–1939)) – britų žurnalistas, politikas, visuomenės veikėjas. Bendruomenių Rūmų narys nuo Liberalų partijos 1900–1923 m. Darbavosi bevielio telegrafo sistemos plėtotės srityje, Imperinio belaidžio telegrafo komiteto pirmininkas 1920 m. Metalurgijos įmonių kompanijos direktorius. D. Britanijos delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje narys, Pagrindinės teritorinių reikalų komisijos prie Konferencijos narys.

³ Krespis S. (Crespi Silvio Benigno (1868–1944)) – italų pramonininkas ir politikas. Studijavo teisę. 1906 m. iš tėvo paveldėjo medvilnės apdirbimo įmonių asociaciją. Pirmasis Italijos medvilnės pramonininkų susivienijimo vadovas. Priklausė politinei katalikų-liberalų grupuotei. 1920 m. tapo Italijos senatoriumi. Italijos delegacijos narys Paryžiaus taikos konferencijoje, Sąjungininkų Aukščiausiosios ūkinės tarybos narys.

⁴ Paternas E. (Paterno di Sessa Emanuele (1847–1935)) – italų chemikas, politikas. Turino universiteto docentas nuo 1871 m., tapo profesoriumi Romos universitete 1892 m. Tyrinėjo fotochemines reakcijas. Palermo miesto burmistras 1890–1892 m., regioninio Palermo parlamento narys 1898–1914 m. Italijos Senato narys ir viceprezidentas nuo 1890 m.

⁵ Matsui K. (Matsui Keishiro (1865–1946)) – Japonijos valstybės veikėjas, diplomatas. Atėjo į japonų Užsienio ministeriją 1889 m., dirbo ambasadose Korėjoje, JAV, D. Britanijoje. Nuo 1902 m. – Kinijoje, 1913 m. grįžo į Japoniją, tapo užsienio reikalų viceministru. Ambasadorius Paryžiuje 1915–1922 m., Taikos konferencijos dalyvis. Užsienio reikalų ministras 1924 m. Ambasadorius Londone 1925–1928 m.

⁶ Kawai T. (Kawai Tatsuo (1889–1965)) – Japonijos diplomatas. Į diplomatinę tarnybą atėjo 1918 m., tapdamas konsulu Tsinane (Kinijoje). Ambasados Vašingtone sekretorius nuo 1921 m., konsulas Kanadoje 1925 m. Vėliau – generalinis konsulas Kinijos teritorijose. Užsienio reikalų ministerijos Informacijos biuro direktorius 1938 m. Ambasadorius Australijoje 1941 m.

⁷ Grantas U. (Grant Ulysses (1881–?)) – JAV kariškis. Politikų ir karininkų Grantų dinastijos atstovas. 1903 m. baigė karo akademiją. Tarnavo pasienyje su Meksika, dalyvavo karinėse ekspedicijose. JAV kariuomenės Generalinio štabo narys 1917–1920 m., pulkininkas. Aukščiausiosios karinės tarybos Prancūzijoje narys 1918–1919 m. Asistentas komisierius JAV delegacijoje Taikos konferencijoje. 1920 m. grįžo į JAV.

⁸ E. Abrahamas, A. Portieras, Zanchis – tikslesnių duomenų apie šiuos asmenis nepavyko aptikti.

⁹ Mantu P. (Mantoux Paul (1877–1956)) – prancūzų mokslininkas istorikas. Tyrinėjo industrinę revoliuciją D. Britanijoje. Vienas iš Tarptautinių studijų instituto Ženevoje steigėjų. Prancūzijos civilizacijos profesorius Londono universitete prieš I-ąjį pasaulinį karą. Karo metais prancūzų valdžios pasiūstas į Londoną koordinuoti bendrų veiksmų su britais. G. Clemenceau vertėjas Paryžiaus taikos konferencijoje. Tautų Sąjungos Politikos sekcijos vadovas 1920–1927 m.

¹⁰ Posėdžio dienotvarkės I–II punktais įrašyti Keturių Tarybos posėdžių slaptumo, Reino srities pokarinio sutvarkymo klausimai.

¹¹ Posėdžio dienotvarkės IV–X punktais įrašyti komunistinės Vengrijos Vyriausybės finansinių veikslių įvertinimo, taikos sutarties su Bulgarija rengimo, Fiumės srities sutvarkymo rengimo, Oro erdvės konvencijos tvirtinimo, įtampos tarp italų ir jugoslavų nagrinėjimo, vokiečių ir lenkų santykių, sienos tarp Austrijos ir Vengrijos nustatymo klausimai.

60. 1919 m. liepos 12 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos vadovo A. Voldemaro nota Sąjungininkų Aukščiausiajai Tarybai, atkreipianti dėmesį į Lenkijos vykdomus demarkacijos linijos pažeidinėjimus

As the Polish army was penetrating further into the territory of Lithuania in summer 1919, Lithuanians started protests and appealed against Poles at the international level. In his letter of 12 July to the Supreme Council of the Entente, the head of the Lithuanian delegation to Paris A. Voldemaras notified of the Polish army attacks and occupation of several areas. The letter highlights that such Polish operations can induce a Lithuanian military response. Moreover, it stresses that such Polish actions aggravate Lithuanian fight against the Bolsheviks.

LIETUVOS DELEGACIJA
TAIKOS KONFERENCIJOJE
Nr. 1516

Paryžius, 1919 m. liepos 12 d.

Ponai,

Ką tik gavome telegramą iš mūsų Vyriausybės, kurioje konstatuojama, kad lenkų pajėgos peržengė Sąjungininkų tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių nustatytą demarkacijos liniją. Lenkai palei demarkacijos liniją okupavo šiuos punktus: Žiezmarius, Stakliškes, Butrimonis, Daugus.

Lietuvos Vyriausybė mano, kad Lenkijos agresijos akivaizdoje bus sunku išvengti kraujo praliejimo, jeigu nebus laikomasi įsipareigojimų, kuriuos dėl demarkacijos linijos prisiėmė abi valstybės.

Lietuvos delegacija leidžia sau atkreipti Antantės valstybių dėmesį į šio atvejo sunkumą, kas komplikuoja ir taip sudėtingą Lietuvos, įsitraukusios į kovą su bolševikais, situaciją.

Malonėkite priimti, Ponai, mūsų didelę pagarbą.

Lietuvos delegacijos
Taikos konferencijoje prezidentas
Pasirašo: Prof. A. VOLDEMARAS

Sekretorius:
Pasirašo: E. GALVANAUSKAS

Conflict..., 13, p. 28.

61. 1919 m. liepos 15 d., Paryžius. – Lenkijos karinės misijos Prancūzijoje vadovo gen. T. Rozwadowskio raštas maršalui F. Fochui su naujais demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos pasiūlymais

In summer 1919, Poland did not desire the Entente to interfere with Polish-Lithuanian relations and to mark the demarcation line. Representatives of the Polish delegation to Paris protested against the first demarcation line between Poland and Lithuania denoted on 18 June. On 20 June, Poland submitted its proposal as regards boundaries of the demarcation line. The document focused on Suvalkija as Poles had assigned Augustow, Suwalki and Sejny counties to themselves. Regarding this issue, on 14 July, the Head of the Polish Military Mission to France General T. Rozwadowski sent a letter to Marshal F. Foch where he explained that the boundaries proposed by Poland were the rear guard of the Polish army fighting against the Bolsheviks.

Sąjungininkų* Didžiųjų valstybių siūloma demarkacijos linija tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių veikimo ruožų, einanti vos 5 km atstumu išilgai geležinkelio Gardinas–Vilnius–Minskas, kelia tokį rimtą pavojų ir nepatogumą dėl artumo iki jo, kad yra visiškai nepriimtina kariniu požiūriu.

Atsižvelgdama į tas aplinkybes, Lenkijos Vyriausybė yra priversta oficialiai užprotestuoti šį sprendimą. Karinės priežastys, dėl kurių marš. Focho Vyriausioji vadovybė nužymėjo tą liniją gerokai toliau į vakarus, tai reiškia per Vištytį, Liudvinavą, į šiaurę nuo Kalvarijos, Balbieriškų^{a)}, išilgai Nemuno, Žiežmarius, neprarado vertės ir visiškai išsaugojo Lenkijai savo tikrą reikšmę.

Šios priežastys dabar lemiamos, kadangi Vokietija dar nepasitraukė iš Lietuvos ir stengiasi išlaikyti šį kraštą priešišką lenkams, net kurstydami lietuvius priešiškiems veiksams.

Be to, mes negalime ilgiau išlaikyti tose apylinkėse savo antibolševikinio fronto, kai ryšiams [kyla – vert. past.] nuolatinė grėsmė, o Vokietija visada pasiryžusi atkirsti mūsų geležinkelį tarp Gardino ir Vilniaus.

Augustavo ir Suvalkų srityse ir didesnėje Seinų srities dalyje, paliktose už Sąjungininkų Didžiųjų valstybių siūlomos demarkacijos linijos, jau gyvena lenkai. Tuos gyventojus, kurių karščiausias troškimas yra prisijungti prie Lenkijos valstybės, šis sprendimas, prieštaraujantis jų troškimams ir interesams, labai nuvils.

Mūsų kariniam saugumui reikia, kad šia demarkacijos linija mums būtų visiškai garantuotas Vilniaus–Gardino geležinkelis ir grynai lenkiškos sritys.

Taigi demarkacijos linija turi eiti palei šiaurinę Suvalkų srities sieną iki Berznyko^{b)} miestelio, toliau linija, einančia nuo šio punkto per Lazdijus^{c)} (imtina), Seirijus (imtina) iki pat Nemuno netoli Dubravų^{d)} ir toliau palei Nemuno upę pasiekti Alytų (neįskaitant). Toliau demarkacijos linija sutaptų su marš. Focho linija, pereidama per Žiežmarius, o vėliau Kaišiadoris, Bagaslaviškį, Lyduokius^{e)}, dėl ko taip pat būtų visiškai išvengta konflikto Vilniaus apylinkėse grėsmės.

Lenkijos vyriausioji vadovybė laiko savo pareiga reikalauti, kad anksčiau minėta linija jai būtų visiškai garantuota bent tol, kol Vokietija valdys Lietuvą.

Rozwadowskis¹

Sprawy..., p. 454–455.

* Tekstas – mašinosraščio nuorašas prancūzų k. su priedais ranka antraštėje (I, II gen. Rozwadowskio notos projektas; galutinis) ir po tekstu (Rozwadowski, 16/VII).

^{a)} Tekste buvo „Balwierzyszki“.

^{b)} Tekste buvo „Berežniki“.

^{c)} Tekste buvo „Łodzie“.

^{d)} Tekste buvo „Dąbrowa“.

^{e)} Tekste buvo „Nidoki“.

¹ Rozwadowskis T. (Rozwadowski-Jordan Tadeusz (1866–1928)) – lenkų kariškis. Kilęs iš Galicijos, tarnavo Austrijos-Vengrijos kariuomenėje. Jos karo atašė Rumunijoje 1895 m. Generolu tapo 1913 m. J. Pilsudskio pavaldumu 1918 m. lapkritį vadovavo kovoms dėl Lvovo. 1919 m. kovo 21 d. paskirtas lenkų karinės misijos prie maršalo F. Foch'o štabo Prancūzijoje vadovu. Ten lankėsi ir 1920 m., buvo karo ekspertas Spa konferencijoje. Bolševikams puolant atšauktas į Varšuvą ir liepos 22 d. tapo Generalinio štabo viršininku (iki 1921 m. balandžio) ir Valstybės gynimo tarybos nariu. Paskui tarnavo kariuomenės inspektoriumi. 1927 m. išleistas į atsargą.

62. 1919 m. liepos 17 d., Paryžius. – Paryžiaus taikos konferencijos Generalinio sekretoriato pranešimas Lietuvos delegacijai, jog maršalas F. Fochas pareikalavo atitraukti lenkų pajėgas nuo demarkacijos linijos

In summer 1919, Lithuanian protests and complaints about the Polish army attracted some attention from the leadership of the Entente. On 17 July, the General Secretariat of the Paris Peace Conference replied to the letter of the head of the Lithuanian delegation to Paris A. Voldemaras concerning Polish army penetration into Lithuania and explained that Marshal F. Foch followed instructions and had ordered Poles to withdraw their forces from the demarcation line after 11 July.

Paryžius, 1919 m. liepos 17 d.

Liepos 12 d. laiške Lietuvos delegacija atkreipė Sąjungininkų ir Asocijuotųjų valstybių Aukščiausiosios Tarybos dėmesį į lenkų kariuomenės, kuri įvairiuose taškuose kirtė demarkacijos liniją, nustatytą pagrindinių Sąjungininkų ir Asocijuotųjų valstybių, elgesį.

Generalinis konferencijos sekretoriatas, pranešdamas Lietuvos delegacijai, kad gavo šią žinią, turi garbės ją informuoti, jog nuo liepos 11 d. Sąjungininkų kariuomenės vadas maršalas, veikdamas pagal instrukcijas, gautas iš Sąjungininkų ir Asocijuotųjų valstybių Aukščiausiosios Tarybos, pareikalavo, jog Lenkijos Vyriausybė kuo greičiau atitrauktų savo pajėgas į pietus nuo demarkacijos linijos.

(antspaudas)

Taikos konferencija

Generalinis sekretoriatas

Conflit..., 14, p. 29.

63a. 1919 m. liepos 26 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsay 1919 m. liepos 26, 10. 30 val., šeštadienį, protokolas.“ Ištrauka, atspindinti, jog posėdyje dalyvavo maršalas Fochas, kuris pristatė situaciją ryšium su demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos nesilaikymu

In 1919, with the Polish army penetrating further into the territory of Lithuania and after Lithuania complained to the Supreme Council of the Entente, Marshal F. Foch was obliged to insist that Poles withdrew their military units and observed the first demarcation line declared on 18 June. As the Polish delegates did not want to agree to this decision, a demarcation line favourable to Poland was drafted. It stated that Augustow, Suwalki and Sejny counties would belong to Poland. The Poles explained the importance of such boundaries as rear guard of the Polish army fighting against the Bolsheviks. This idea aimed to influence F. Foch and his staff and it achieved a favourable result. The Marshal introduced his draft demarcation line which in principle corresponded to the Polish requirements. The draft was presented at the meeting of the Supreme Council of the Entente on 26 July.

Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsay 1919 m. liepos 26 d., 10.30 val., šeštadienį, protokolas.

Dalyvauja: *JAV*: Gerb. H. White¹; SEKRETORIUS, p. L. Harrisonas.
Britanijos imperija: Gerb. A. J. Balfouras O. M., M. P.; SEKRETORIAI, p. H. Normanas, Seras Ianas Malcolmas², K. C. M. G.
Prancūzija: p. Clemenceau, p. Pichonas; SEKRETORIAI, p. Dutasta, p. Berthelot³, p. de St. Quentinas⁴.
Italija: p. Tittonis⁵; SEKRETORIUS, p. Paternas.
Japonija: baronas Makino; SEKRETORIUS, p. Kawai.
 JUNG TINIS SEKRETORIATAS: *JAV*: Kap. Chapinas. *Britanijos imperija*: Kap. Leit. Bellas. *Prancūzija*: Kap. A. Portieras. *Italija*: Pulkininkas Jonesas.⁶
 VERTĖJAS: Prof. P. J. Mantoux.

1. (Šiuo momentu Maršalas Fochas, Generolas Weygand⁷ ir karo atstovai iš Versalio įėjo į kabinetą.)

Lenkų ir lietuvių disputas dėl demarkacijos linijos P. CLEMENCEAU konstatavo, kad prieš pereinant prie dienotvarkės punktų svarstymo, jis norėtų paprašyti maršalo Focho paaiškinti konfliktą tarp lenkų ir lietuvių, kilusį ryšium su Sąjungininkų ir Asocijuotųjų narių nubrėžta demarkacijos linija.

MARŠALAS FOCHAS parodė jo Tarybai pasiūlytą demarkacijos liniją žemėlapyje⁸ ir atkreipė dėmesį į tą vietą, kurioje ji buvo pažeista. Jis nurodė, kad vokiečių

evakuacijos iš minėtų teritorijų klausimas šiame konflikte taip pat buvo įtrauktas ir kad, remiantis paskutinėmis žiniomis, generolas von der Goltzas⁹ pradėjo visuotinį atsitraukimą.

P. CLEMENCEAU pažymėjo, jog dėl tos priežasties, kad Tarybai šios problemos tam tikri aspektai yra nauji, jis siūlytų šį klausimą atidėti iki popietinio susirinkimo, kuriame turėtų dalyvauti p. Cambonas.

(Nuspręsta, kad klausimas turėtų būti persvarstytas popietiniame posėdyje, dalyvaujant p. Cambonui.)

[...] ¹⁰

(Posėdis baigtas.)

*Karališkieji Rūmai, Paryžius,
1919 m. liepos 26 d.*

British Foreign Policy, 18, p. 195–201.

¹ Vaitas H. (White Henry (1850–1927)) – JAV diplomatas. Šioje tarnyboje nuo 1883 m. Ambasadorius Romoje 1905–1907 m., Paryžiuje – 1907–1909 m. JAV „Raudonojo Kryžiaus“ vadovas 1917–1918 m., JAV delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje narys, jos vadovas po to, kai W. Wilsonas ir R. Lansingas išvyko į JAV, iškilus prieštaravimams dėl taikos sutarties su Vokietija ratifikavimo.

² Melkolmas I. (Malcolm Ian Zachary (1868–1944)) – britų politikas. Malcolmų klanu vadovas. Bendruomenių Rūmų narys 1895–1906 m. ir 1910–1919 m. nuo Konservatorių partijos. Britų „Raudonojo Kryžiaus“ atstovas I-ojo pasaulinio karo metais Prancūzijoje, Šveicarijoje, Rusijoje, JAV. Privatus A. Balfouro sekretorius Paryžiaus taikos konferencijoje. Daugelio grožinės literatūros kūrinių autorius.

³ Bertelo F. (Berthelot Philippe (1866–1934)) – prancūzų diplomatas. Atėjo į diplomatinę tarnybą 1899 m. Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Europos politikos departamento direktorius 1914 m. Prancūzų delegacijos Taikos konferencijoje narys ir techninis patarėjas 1919 m., Naujų valstybių ir mažumų apsaugos komisijos prie Konferencijos narys. Užsienio reikalų ministerijos generalinis sekretorius 1920 m. rugsėjį–1921 m. gruodį, taip pat vėl 1925–1933 m.

⁴ De Sun Kventenas D. (De Saint-Qentin Doynel Rene (1883–1961)) – prancūzų diplomatas. Užsienio reikalų ministerijos tarnyboje nuo 1907 m. I-ojo pasaulinio karo metais – karo atašė prie britų armijos Egipte. Prancūzų delegacijos Taikos konferencijoje narys. Afrikos ir Artimųjų Rytų departamento direktoriaus pavaduotojas 1926 m. Ambasadorius JAV 1938 m. kovo–1940 m. rugsėjo mėn., paskui – trumpai ambasadorius Brazilijoje.

⁵ Titonis T. (Tittoni Tommaso (1855–1931)) – italų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Parlamentaras 1886–1897 m., senatorius nuo 1901 m. Užsienio reikalų ministras 1903–1905 m., 1906–1909 m., Italijos Premjeras 1905 m. Pasiuntinys Londone 1906 m., paskui – Paryžiuje 1910–1916 m.. Italijos Senato prezidentas 1919–1929 m. Užsienio reikalų ministras dar kartą buvo 1919 m. birželį–lapkritį, vadovavo Italijos delegacijai Paryžiaus taikos konferencijoje.

⁶ Chapinas, Bellas, Jonesas – tikslesnių duomenų apie šiuos asmenis nepavyko aptikti.

⁷ Veiganas M. (Weygand Maxime (1867–1965)) – prancūzų kariškis ir politikos veikėjas. 1887 m. baigė karo akademiją. Nuo 1914 m. tarnavo štabe prie F. Focho. Generolas nuo 1916 m. Sąjungininkų karinio komiteto sekretorius Paryžiuje 1917 m., nuo 1918 m. kovo – Sąjungininkų pajėgų vyriausiojo vado štabo viršininkas. 1920–1922 m. – Sąjungininkų karinės misijos Lenkijoje, pasiūstos dėl bolševikų grėsmės, viršininkas, karinis patarėjas, besirūpinęs Lenkijos kariuomenės mokymu ir aprūpinimu. Nuo 1923 m. – prancūzų pajėgų Artimuosiuose Rytuose vadas, komisaras Sirijoje ir Libane. Prancūzijos generalinio štabo viršininkas 1930–1935 m. Pajėgų vyriausiasis vadas 1940 m., atsakingas ir už kapituliaciją Vokietijai.

⁸ Žemėlapis mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

⁹Fon der Golcas R. (von der Goltz Rüdiger (1865–1946)) – vokiečių karinis veikėjas. Kaizerinės Vokietijos generalinio štabo karininkas prieš I-ąjį pasaulinį karą. 1918 m. vadovavo 12-ajai landvero pėstininkų (Baltijos) divizijai, balandžio mėn. su ja išsilaipino Suomijoje, dalyvavo Suomijos pilietiniame kare. Iš ten 1919 m. pradžioje atšauktas, tapo 6-ojo rezervinio korpuso, dislokuoto Kurše ir Šiaurės Lietuvoje, vadu. Slopino bolševikų judėjimą, tačiau kartu grėšė ir Latvijos bei Lietuvos nepriklausomybei. 1919 m. spalio mėn. atšauktas į Vokietiją. Priešinosi Veimaro Respublikai, dalyvavo puče prieš jos valdžią.

¹⁰Posėdžio dienotvarkės 2–6 punktais įrašyti komunikacijos ryšių Varšuvoje nutrūkimo, pokarinio Vengrijos sutvarkymo, okupacinės kariuomenės kairiajame Reino krante, taip pat Aukštutinėje Silezijoje, sovietinės Rusijos blokados klausimai.

63b. 1919 m. liepos 26 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 26, 15. 30 val., šeštadienį, protokolas.“ Ištrauka, rodanti, jog šiame posėdyje dalyvavo ekspertai iš J. Cambono vadovaujamos Lenkų reikalų komisijos prie Taikos konferencijos, kurie pasiūlė naują demarkacijos liniją, palankią lenkams, o politikai tam pritarė

As Polish delegates to Paris were dissatisfied with the provisional interim demarcation line between Lithuania and Poland of 18 June 1919, they influenced leaders of the Entente to make more acceptable changes for Poles. Highlighting the threat of the Bolshevik advancement, the Polish side aimed to annex Augustow, Suwalki and Sejny counties. As these arguments as well as the negative Lithuanian position regarding the demarcation line of 18 June affected Marshal F. Foch, he drafted another demarcation line which almost corresponded to the Polish interests. The draft was presented and discussed during the meetings of the Supreme Council of the Entente on 26 July. The minutes of the afternoon meeting reveal that the project was approved without any major dispute. During the meeting only the British representative A. J. Balfour raised doubts about transparency of the Polish activities. The affirmative decision regarding the project was reached after the speech of the French diplomat J. Cambon who delivered an allegedly unanimous expert opinion about the Polish nature of the disputed territories.

Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 26 d., 15.30 val., šeštadienį, protokolas.

Dalyvauja: *JAV*: Gerb. H. White‘as; SEKRETORIUS, p. L. Harrisonas.
Britanijos imperija: Gerb. A. J. Balfouras O. M., M. P.; SEKRETORIAI, p. H. Normanas, Seras Ianas Malcolmas, K. C. M. G.
Prancūzija: p. Clemenceau, p. Pichonas; SEKRETORIAI, p. Dutasta, p. Berthelot, p. de St. Quentinas.
Italija: p. Tittonis; SEKRETORIUS, p. Paternas.
Japonija: baronas Makino; SEKRETORIUS, p. Kawai.

JUNGTINIS SEKRETORIATAS: *JAV*: Pulk. Grantas. *Britanijos imperija*: Kap. E. Abrahamas. *Prancūzija*: Kap. A. Portieras. *Italija*: Pulkininkas Jonesas.
VERTĖJAS: Prof. P. J. Mantoux.

1. Maršalas Fochas, karo patarėjai, p. Hooveris ir lenkų klausimo ekspertai įėjo į kabinetą.

Demarkacijos linija tarp lenkų ir lietuvių pajėgų P. CAMBONAS teigė, kad maršalo Focho siūloma linija Lenkijai paliko Suvalkų ir Seinų sritis. Šios teritorijos gyventojai esantys lenkai. Todėl geriau priskirti šias teritorijas Lenkijai.

P. CLEMENCEAU pasiteiravo, ar šios teritorijos dar vis esančios okupuotos vokiečių.

P. CAMBONAS atsakė, kad vokiečiai lėtai iš ten evakuojasi.

P. BALFOURAS pareiškė norą žinoti, kaip buvo nustatinėjamos įvairios nubrėžtos linijos. Jis sutiko, kad teritorija yra lenkiška, tačiau teigė, kad Penkių Taryba ją išskyrė iš Lenkijos okupacijos. Jei tai tiesa, kad lenkai atsisakė paklusti Tarybos nutarimams, tai nebūtų labai teisinga eiti priešinga Tarybos nustatytos politikos linkme lenkų naudai, paprasčiausiai dėl to, jog jie buvo nepaklusnūs.

GENEROLAS LE ROND'AS¹ paaiškino, kad keliant demarkacijos linijos tarp lenkų ir vokiečių nustatymo klausimą ji buvusi nustatyta Suvalkų ir Seinų šiaurėje bei rytuose, sritis paliekant lenkams. Ši linija buvo notifikuota, tačiau neįgyvendinta. Ji buvo brėžiama remiantis Komiteto, nagrinėjusio rytinių Lenkijos sienų klausimą, rekomendacija. Komiteto patarimai buvo pateikti svarstyti Taryboje, tačiau jie nepriimti. Visi ekspertai sutiko, kad ginčytinos teritorijos yra lenkiškos.

P. CLEMENCEAU teigė, kad jam buvo pasakyta, esą šioje teritorijoje dominuoja lietuviai. Jis norėtų žinoti, kokia iš tikrųjų esanti ekspertų nuomonė.

(Amerikiečių, britų, prancūzų ir italų ekspertai sutarė, kad šios sritys esančios daugiausia lenkiškos.)

GENEROLAS LE ROND'AS tęsė, kad anksčiau, Lietuvos karinės misijos reikalavimu, klausimas Taryboje buvo iškeltas ir šiauriau Augustavo einanti linija buvo nustatyta kaip demarkacinė tarp lenkų ir lietuvių pajėgų. Tai pažymėta žalia linija pridamame žemėlapyje (žiūrėti priedą a).² Lenkai, reikšdami nepasitenkinimą, teigė, kad šiauriau linijos yra grynai lenkiškos teritorijos, ir birželio 20 d. pasiūlė demarkacijos linija padaryti tą, kuri žemėlapyje vaizduojama mėlyna spalva. Pastaroji linija apėmė ne tik lenkiškąsias teritorijas, bet ir plačią gynybinę zoną. Vėliau maršalo Focho siūlyta linija apėmė tikrai lenkiškąsias teritorijas ir siaurą gynybinės zonos ruožą. Žemėlapyje ji pažymėta raudona linija. (Pastaba: žemėlapis bus išleistas vėliau.)

P. CLEMENCEAU pasiteiravo, ar pokyčiams nuo žalios iki raudonos linijos buvo pritarta, ar tai buvo lenkų puolimo veiksmų rezultatas.

GENEROLAS WEYGAND'AS atsakė neigiamai. Generolui Henrys* buvo nurodyta leisti lenkams okupuoti vokiečių apleidžiamas Lenkijos teritorijas.

P. BALFOURAS teigė, kad jam susidarė įspūdis, jog lenkai ignoruoja Konferencijos nutarimus, tačiau jis esąs pasirengęs išklausti pasiaiškinimą ir pritarti maršalo Focho siūlomai linijai, esant vieningai nuomonei, kad priskirtinos lenkams teritorijos yra lenkiškos.

(Generolui Fochui buvo pavesta kartu su generolu Henrys parengti demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių karinių pajėgų Suvalkų, Gardino ir Vilniaus srityse, remiantis žemėlapyje nubrėžta raudona linija.)

[...]³

8. Pabaltijo reikalų komisijos nariai įėjo į kabinetą.

*Pabaltijo reikalų komisijos
pateikta deklaracija
Estijos, Latvijos ir
Lietuvos
Vyriausybės*

Perskaitytas tokio turinio dokumentas:

„Turint mintyje stabilų vyriausybų Pabaltijo regione palaikymo svarbą kaip barjerą prieš bolševizmą iš vienos pusės, o iš kitos – svarbą artimo šių Vyriausybų bendradarbiavimo su Sąjungininkais, ką galima pasiekti tik

tuo atveju, jei Pabaltijo tautos turės visapusi pasitikėjimą Sąjungininkų ketinimais ginti jų laisves tuo atveju, jei atsikurtų stipri ir vieninga Rusijos Vyriausybė, Pabaltijo komisija yra įsitikinusi, kad atėjo laikas, kai Sąjungininkai turi aiškiai apibrėžti jų politiką šių Vyriausybų atžvilgiu, ir rekomenduoja tokią jungtinę deklaraciją šioms Vyriausybėms:

„Atsakydami į Estijos, Latvijos ir Lietuvos delegacijų reprezentaciją prie Taikos konferencijos, Sąjungininkai nori atkreipti Estijos, Latvijos ir Lietuvos Vyriausybų dėmesį į Sąjungininkų penktąją sąlygą admiralui Kolčakui**, kuri skamba taip:

„Jei greitai laiku nebus pasiektas susitarimas dėl tarpusavio santykių tarp Estijos, Latvijos, Lietuvos, Kaukazo ir Transkaspijos iš vienos pusės ir Rusijos iš kitos – tokiu atveju tai bus atlikta bendradarbiaujant ir patariant Tautų Lygai, o kol toks susitarimas bus pasiektas, Rusijos Vyriausybė sutinkanti pripažinti minėtoms teritorijoms autonomijos teises ir patvirtinti jų santykius, kurie gali atsirasti tarp jų *de facto* Vyriausybų ir Sąjungininkų.“

„Sąjungininkų Vyriausybės suinteresuotos ir siekia padaryti viską, kas yra jų galioje, tam, kad padėtų Pabaltijo Vyriausybėms suorganizuoti jų gynybą ir, atsižvelgiant į bendrus taikos interesus, atkurti šių šalių teises ir stabilias Vyriausybes.“

„Jos toliau pareiškia savo nusistatymą ginti jų laisves tuo atveju, jei bus atkurta stipri ir vieninga Rusijos Vyriausybė.“

„Kartu jiems atrodo, kad neįmanoma pasiekti kokio nors galutinio sprendimo, garantuosiančio pastovią taiką be ankstesnio susitarimo su pripažintąja Rusijos Vyriausybe, ir jie pasilieka sau teisę bendradarbiauti arba tiesiogiai, arba per Tautų Lygą, siekiant sudaryti abi puses tenkinantį susitarimą, ir šiuo metu negali priimti jokių sprendimų, kurie apribotų juos nuo pripažintosios Rusijos Vyriausybės atkūrimo darbų.“

„Sąjungininkės valstybės norėtų pridurti įsitikinimą, kad jei jos padės Estijos, Lietuvos ir Latvijos Vyriausybėms, tai galės pasikliauti šiųjų Vyriausybėmis, besilaikančiomis

tokių priemonių, kurias Sąjungininkai manys esant reikalingas, norint užtikrinti minėtų teritorijų tautinių ir religinių mažumų apsaugą.“

P. BALFOURAS teigė, kad jam esą aiškūs šio manifesto trūkumai, o privalumai – ne.

P. DELLA TORRETTA⁴ atsakė, kad Pabaltijo reikalų komisija nėra gavusi jokių aiškių nurodymų. Todėl buvo gilinamasi į klausimus, susijusius su Šiaurės vakarų Rusijos pasienio naujosiomis valstybėmis. Šiose valstybėse veikė *de facto* Vyriausybės, Sąjungininkų remiamos atsilaikyti ir prieš vokiečius, ir prieš bolševikus, kurie arba rezgė intrigas, arba vedė atvirą kovą. Komisija manė, kad minėtoms valstybėms buvo reikalinga moralinė Antantės parama. Admirolui Kolčakui iš Konferencijos pasiūsta telegrama, kurioje buvo nuorodų į naujasias valstybes. Iš admirola Kolčaka gautas teigiamas atsakymas. Komisija manė, kad esą pats laikas kažkaip padrašinti naujasias valstybes. Joms nebūtinai turėtų būti suteikta nepriklausomybė, tačiau galima būtų garantuoti jų laisvių apsaugą be Rusijos įsikišimo. Vienu ar kitu būdu šios *de facto* Vyriausybės turėtų būti pripažintos.

P. BALFOURAS kalbėjo, kad dėl siūlomos politikos turintis abejonų. Jis teigė nematąs, kam ši politika bus priimtina, tačiau matąs, kad Rusijai, kuri norės susigrąžinti turėtas teritorijas, tai tikrai ne. Atrodo, kad ir naujosioms valstybėms tai bus nepriimtina. Buvo pacituotas pirmasis telegramos admirolui Kolčakui skirsnis. Šios telegramos esmė buvo žinoma lietuviams, latviams ir estams, taigi ją vėl paskelbus nieko nauja nebus pasiekta. Pirmasis pridėtas šios telegramos ištraukos skirsnis, be abejo, buvo gryna tiesa; tačiau gaila, bet Sąjungininkai negalės visko, ko norėjo, įgyvendinti. Nėra galimybių duoti tiek daug pinigų. Ginkluotei ir amunicijai jie jau duoti. Taigi, jei tokia deklaracija būtų paskelbta, lietuviai, latviai ir estai galėtų pamanyti, kad yra galimybė gauti dar pinigų, o tai neįmanoma. Deklaracija gali arba pakartoti tai, kas jau padaryta, arba sukelti nepagrįstų vilčių. Kitas skirsnis taip pat yra ir nenaujas, ir gali Antantės valstybes pastatyti į nepageidaujamą padėtį, t. y. supriešinti su stipria ir vieninga Rusija. Tokia deklaracija nepadėtų Pabaltijo valstybėms, o tik pridarytų sunkumų Sąjungininkams. Pirmasis antrojo skirsnio sakinyas jam pasirodė per drąsus. Jis tikėjosi, kad Rusija atsikurs savo jėgomis, tačiau bėgant laikui nepastebis tokių tendencijų. Ar būtų pageidaujamas dalykas pareikšti Pabaltijo valstybėms, kad jos turės palaukti savo likimo sprendimo, tik jei įvyks koks nenumatytas atsitiktinumas? Toks pareiškimas tik nuviltų jas. O dėl paskutiniojo skirsnio, tai nėra tinkamas laikas prašyti patvirtinti šią sąlygą tuo metu, kai Sąjungininkai gali pasiūlyti labai menką paramą Pabaltijo valstybėms. Jo manymu, pasiūlymas esantis pavojingas, o paramos tikriausiai nepasiseks suteikti. Jis nepatartų Tarybai jo priimti.

P. DELLA TORRETTA teigė, jog Komisija buvo vieninga, ir sakė manantis, kad jos siūlymai tiesiogiai išplaukė iš Sąjungininkų politikos, atsispindinčios telegramoje, siūstoje Kolčakui. Atrodo, kad be autonomijos teisių suteikimo Pabaltijo tautoms nėra galimybių sudaryti vieningos Rusijos. Kai kurie įgyvendinti veiksmai leido šioms

tautomis patikėti, kad Konferencijoje bus išspręstas tolesnis jų likimas. Jos aprūpintos pinigais, ginkluote ir amunicija. Pasiūlyta deklaracija iš esmės nenukrypsta nuo Sąjungininkų pozicijos. Viskas, į ką kreipiamas dėmesys, buvo laikinos situacijos sureguliuojimas ir anksčiau skelbtų deklaracijų patvirtinimas. Komisija buvo informuota, kad Pabaltijo valstybėms reikia tokios paramos tam, kad galėtų priešintis bolševikams ir vokiečiams.

P. PICHONAS teigė, kad lietuviai, latviai ir estai pakartotinai prašė Sąjungininkų pripažinti juos. Jiems visą laiką buvo teigiama, jog jų pastangos vertinamos palankiai ir jog jų *de facto* Vyriausybėms suteikiama parama kovoje su bolševikais. Kita vertus, jiems nuolat teigta, kad Sąjungininkai toliau eiti negali. Galutinis sprendimas priklausysiantis nuo Rusijos padėties. Penkių Taryba nuolat turėjo mintyje šiuos faktus. Pabaltijo delegatai teiravosi, ar Konferencija baigs darbą neišsprendusi Rusijos klausimo. Jis atsakęs, kad tikisi, jog taip neįvyks, tačiau esą negalys garantuoti. Jo nuomone, Komisijos siūloma deklaracija jų nepatenkins, o ir Rusijai ji nebus priimtina. Atsiskyrimas – štai ko Pabaltijo valstybės iš tiesų siekia. Tačiau šiuo metu Konferencija jiems to pasiūlyti negalėtų. Pažadai dėl autonomijos jų netenkintų. Kita vertus, taip pat jokia kita deklaracija negalėtų būti paskelbta, nesukeldama labai sudėtingos padėties Rusijos atžvilgiu.

P. DELLA TORRETTA teigė, kad Komisija pripažinusi, jog deklaracija visapusiškai nebus priimtina Pabaltijo valstybėms. Tačiau ji būsianti pradžia. Kita vertus, rusams ji taip pat nėra atgrasi, nes ji nedeklaruoja Baltijos provincijų atskyrimo, ko baiminasi Rusija.

(Po diskusijų klausimo svarstymas atidėtas.)

[...]⁵

(Posėdis baigėsi.)

Karališkieji Rūmai, Paryžius

1919 m. liepos 26 d.

British Foreign Policy, 19, p. 203–216.

* Prancūzų generolas, Lenkijos kariuomenės vadovybės karo patarėjas.

** Nuoroda į 1919 m. gegužės 26 d. Aukščiausiosios Tarybos notą admirolui Kolčakui. Ši nota skelbė, kad Sąjungininkų Vyriausybė: „įsipareigoja admirolo Kolčako Vyriausybę ir jo rėmėjus aprūpinti amunicija, atsargomis ir maistu tam, kad jie galėtų tapti visos Rusijos Vyriausybe, ir garantuoti, jog jų politika turės tuos pačius tikslus kaip ir Sąjungininkai.“ Šios garantijos buvo paskelbtos aštuoniose sąlygose, kurias turėjo pasizadėti įvykdyti admirolas Kolčakas. (Jos buvo publikuotos britų spaudoje 1919 m. liepos 7 d.) Birželio 4 d. iš Omsko buvo gautas admirolo Kolčako atsakymas. Pranešime jis rašė: „Vyriausybė, kuriai aš atstovauju, yra laiminga sužinoti, kad Sąjungininkų politika Rusijos atžvilgiu atitinka Rusijos Vyriausybės sau keliamus reikalavimus.“ (Žiūrėti šio leidinio III tomą.)

¹ Le Ronas A. (Le Rond Henri Louis Edouard (1864–1949)) – prancūzų kariškis. Pradėjo karinę tarnybą 1886 m., 1907–1908 m. stažavosi Japonijoje. Karo atašė Japonijoje 1912–1914 m. I-ojo pasaulinio karo

metais kovojo fronte, nuo 1918 m. gegužės mėn. – maršalo F. Focho adjutantas. Dalyvavo daugelio komisijų prie Paryžiaus taikos konferencijos veikloje: Lenkijos reikalų komisijos pakomisės, Vokietijos rytinės sienos nustatymo komisijos narys, lenkų ir ukrainiečių paliaubų pakomisės vadovas. Plebiscito komisijos Aukštutinėje Silezijoje vadovas 1920–1922 m. Artimai susisiejo su lenkų politikais. 1926 m. baigė karinę karjerą.

² Žemėlapis mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

³ Posėdžio dienotvarkės 2–7 punktais įrašyti Vengrijos pokarinio sutvarkymo, Vokietijos keliamų neramumų Silezijoje nutraukimo, ekonominių ir finansinių aspektų rengiamoje sutartyje su Bulgarija, Belgijos ir Vokietijos sienų nustatymo komisijos klausimai.

⁴ Dela Toreta P. (Della Torretta Pietro Paolo Thomasi (1873–1962)) – italų politikas ir diplomatas. 1910–1914 m. buvo Italijos užsienio ministro kabineto vedėjas, paskui pasiūstas atstovu į Miuncheną. Italijos delegacijos narys Paryžiaus taikos konferencijoje, Lenkijos reikalų komisijos ir Baltijos reikalų komisijos prie Taikos konferencijos narys. Užsienio reikalų ministras 1921–1922 m., senatorius nuo 1921 m., Senato vadovas 1944–1946 m.

⁵ Posėdžio dienotvarkės 9–10 punktais įrašyti Karelijos delegacijos telegramos Taikos konferencijai, vokiečių švabų iš Banato teritorijos telegramos Konferencijai klausimai.

63c. 1919 m. liepos 29 d., Paryžius. – „Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 29, 15. 30 val., antradienį, protokolai.“ Ištrauka, atspindinti, jog Sąjungininkų politikai gavo informaciją, kad liepos 24 d. Piłsudskis pareiškė atsisakąs atitraukti kariuomenę nuo demarkacijos linijos, ir tai galėjo reikšmingai paveikti sprendimą dėl naujos linijos, bet ta informacija jau buvo pavėluota

Representatives of the Polish delegation to Paris protested against the first demarcation line between Poland and Lithuania denoted on 18 June. On 20 June, Poland submitted its own proposal regarding the demarcation line boundaries. It focused on Suvalkija, i.e. Poles assigned Augustow, Suwalki and Sejny counties to themselves. In July, Marshal F. Foch started to draft the second demarcation line. Poles tried to pressure leaders of the Entente to denote a new line favourable to them. On 24 July, Marshal J. Piłsudski openly declares to the British representative to Warsaw that he will not assume any liability for withdrawing Polish troops from the territories assigned to Lithuania by the demarcation line of 18 June. The letter of the British representative is read out during the meeting of the Supreme Council of the Entente in Paris. It reveals that J. Piłsudski imposes conditions that if forced to withdraw Polish troops he will not assume any responsibility for the consequences.

Didžiojo penketo valstybių delegacijų vadovų posėdžio, vykusio p. Pichono kabinete Quai d’ Orsai 1919 m. liepos 29 d., 15. 30 val., antradienį, protokolai.

Dalyvauja: JAV: Gerb. H. White‘as, (vėliau) gerb. F. L. Polkas¹; SEKRETORIUS, p. L. Harrisonas.

Britanijos imperija: Gerb. A. J. Balfouras; SEKRETORIAI, p. H. Normanas, Seras Ianas Malcolmas.

Prancūzija: p. Pichonas, (vėliau) p. Clemenceau; SEKRETORIAI, p. Berthelot, p. de St. Quentin.

Italija: p. Scialoja²; SEKRETORIUS, p. Paternas.

Japonija: p. Matsui; SEKRETORIUS, p. Kawai.

JUNGTINIS SEKRETORIATAS: *JAV:* Kap. Chapinas. *Britanijos imperija:* Kap. E. Abrahamas. *Prancūzija:* Kap. A. Portieras. *Italija:* Pulk. leit. A. Jonesas.

VERTĖJAS: Prof. P. J. Mantoux.

[...]³

7. P. BALFOURAS perskaitė tokio turinio telegramą. Jo manymu, tai reiškė *Demarkacijos linija tarp Lenkijos ir Lietuvos pajėgu* generolo Piłsudskio atsisakymą paklusti Tarybos nurodymams: (P. Clementelis⁴, p. Alphant'as⁵ ir p. Nogara⁶ pasišalino.)

Sero P. Wydhamo⁷ telegrama p. Balfourui iš Varšuvos

1919 m. liepos 25 d.

„Taip, kaip man buvo nurodyta jūsų liepos 23 d. telegramoje, liepos 24 d. susitikau su generolu Piłsudskiu.

Man iškėlus klausimą dėl lenkų karių atitraukimo iki demarkacijos linijos, generolas Piłsudskis atsakė, kad jis neprisiims tokios atsakomybės, nes tai padarius kiltų daug bruzdėjimų, greičiausiai peraugšančių į nuolatinis karo veiksmus. Jis pareiškė, kad atsisakytų tarpininkavimo ir paliktų Lenkiją Lietuvai, jei mes reikalautume lenkų karių atitraukimo. Šiuo klausimu jis rodė visišką apsisprendimą.

„Vidaus padėtis šiuo metu esanti tokia komplikauta, jog, man atrodo, generolas Piłsudskis, veikiamas tarptautinio spaudimo, galėtų pasinaudoti bet koku pretekstu atsitraukti į opoziciją dėl tų motyvų, kurie Lenkijoje yra populiarūs. Jei jis įvykdytų šiuos grasinimus, kiltų rimtų politinių padarinių.“

P. CLEMENCEAU pažymėjo, kad telegrama buvo datuota liepos 25 d. ir kad sprendimas Taryboje jau buvo priimtas 26 d.

[...]⁸

(Posėdis baigėsi.)

Karališkieji Rūmai, Paryžius,

1919 m. liepos 29 d.

British Foreign Policy, 22, p. 235–242.

¹ Polkas F. (Polk Frank Lyon (1871–1943)) – JAV teisininkas ir politikas. 1897 m. pradėjo advokato karjerą Niujorke. Buvo šio miesto įvairių komisijų ir tarybų narys. JAV Valstybės departamento patarėjas 1915–1918 m., paskui paskirtas valstybės psekretoriu (1919 m. liepa–1920 m. liepa) ir trumpai 1920 m. – valstybės sekretoriumi užsienio reikalams (po R. Lansingo). Demokratų partijos atstovas.

² Scialoja V. (Scialoja Vittorio (1856–1933)) – italų teisininkas, politikas. Teisės profesorius nuo 1879 m., Italijos senatorius nuo 1904 m. Teisingumo ministras 1909–1910 m. Ministras, atsakingas už karinę propagandą 1916–1917 m. Užsienio reikalų ministras 1919 m. lapkritį–1920 m. birželį. Italijos delegacijos Taikos konferencijoje narys. Italijos atstovas Tautų Sąjungoje 1921–1932 m.

³ Posėdžio dienotvarkės 1–6 punktais įrašyti atsakymų į Austrijos pastabas dėl taikos sutarties su ja, pašto ryšių su Vokietija atkūrimo, Sąjungininkių valstybių apsirūpinimo žaliavomis organizavimo, geležinkelių tvarkymo buvusių priešų teritorijoje organizavimo, taikos sutarties su Bulgarija, ekonominių punktų rengimo klausimai.

⁴ Klementelis E. (Clementel Etienne (1864–1936)) – prancūzų ekonomistas, finansininkas, visuomenės ir politikos veikėjas.

⁵ Alfanas Š. (Alphand Charles Herve (1873–1942)) – prancūzų diplomatas.

⁶ Nogara B. (Nogara Bernardino (1870–1958)) – italų finansininkas.

⁷ Vidhamas P. (Wyndham Percy Charles Hugh (1864–1944)) – britų diplomatas. Į diplomatinę tarnybą atėjo 1890 m., dirbo ambasadosse Berlyne, Teherane, Konstantinopolyje, Madride, Vašingtone, Karakase, Briuselyje, Romoje. Ambasadorius Kolumbijoje 1911–1919 m. Paskui paskirtas misijos vadovu (komisionieriumi) Varšuvoje, kur buvo 1919 m. gegužės–rugsėjo mėn. 1920 m. pasitraukė iš diplomatinės tarnybos.

⁸ Posėdžio dienotvarkės 8–9 punktais įrašyti buvusio Vokietijos kanclerio T. von Bethmanno-Hollwego atsakomybės už karo sukėlimą, Graikijos sienos su Bulgarija svarstymo klausimai.

64a. 1919 m. liepos 26 d., Vilnius. – Lenkų kariuomenės I divizijos vadovybės projektas – pasiūlymas Lietuvos kariuomenės Generaliniam štabui, kuriame išdėstyta konkreti kariuomenių atsiribojimo linija

At the end of July 1919, the Supreme Council of the Entente approved the second demarcation line between Lithuanian and Polish troops as prepared by Marshal F. Foch. At that time, visits of military missions from Western countries to the disputed areas of Lithuania and Poland intensified. The intent was to clarify the situation on the spot. Being under intense pressure from Western countries, the General Staff of Polish Division I in Lithuania sent a draft ceasefire agreement to the General Staff of the Lithuanian Armed Forces. In the document of 26 July, the line separating the armies is specified yet it is marked further into the territory of Lithuania than denoted by the second demarcation line.

Nuorašas

Sutartis

1). Manau, jog fronto linijų užimama mano divizija ir kaimynių Lietuvos dalių, nieku būdu nebus okupuota kitomis kariuomenės dalimis.

2). Kaip fronto liniją, aš numatau liniją, pastaruoju laiku mano kariuomene užimama, t. y. Merkinė – Butrimonys – Stakliškis – Užugasčiai – Didžiškiai – Bendrai – Jagelionis – Vievis – Zabarai – Musninkai – Širvintai – Giedraičiai – Skudu-

ciškiai – Pakalniai – Kukuziškiei – Tauragnai – Varniškiei – Kazačizna – Dukštai – Rimšėnai – Vidriai (visi šie sodžiai yra lenkų pusėje).

3). Ta sutartis yra laikinai ir turės reikšmės, kol aš negausiu iš Varšuvos Vyriausio Vado galutinio nurodymo.

4). Lietuvių kariuomenės šios linijos peržengimą, aš laikau sutarties sulaužymu.

Pasirašė:

Lenkų armijos, I divizijos Vyriausis

Vilnius Liepos 26 d. 1919 m.

Vadas^{a)}

b) Su originalu sutinka:

Už. Operatyvinio Skyriaus Viršininką
Karininkas Svilas^{b)1}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 65, l. 32. Rankraštis

^{a)} Pasirašiusiojo pavardės nėra.

^{b)-b)} Frazė ir parašas kita rašysena, negu dokumento tekstas. Parašas sunkiai įskaitomas, akivaizdžiai autentiškas. Šalia, kairėje pusėje, antspaudas su Vytimi ir užrašu: „Generalio Štabo Operatyvis Skyrius“. Pačioje lapo apačioje kairiajame kampe pastaba, kurios dalies nesimato: „Brig. Št. [...] 67, 21/VIII–19“.

¹ Svilas Kazys (1892–1943) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. 1915 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, 1918 m. tarnavo Lietuvių batalione Rovne. Grįžęs į Lietuvą 1919 m. pradžioje kovojo šiaurinės Lietuvos partizanų gretose. 1919 m. balandį paskirtas į KAM štabą Operatyvinio skyriaus adjutantu. Kapitonas nuo 1919 m. spalio mėn. Vėliau – 3-iojo pėstininkų pulko štabo viršininkas. Lietuvos karinis atstovas Sovietų Rusijoje 1920 m. lapkritį–1922 m. spalį. Išėjo į atsargą 1926 m. spalį, įsidarbino VRM sistemoje. Policijos departamento direktorius 1934–1940 m.

64b. 1919 m. liepos 27 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko iš esmės palankus atsakymas lenkų I divizijos vadovybei dėl jos liepos 26 d. atsiribojimo pasiūlymo, perduotas per tarpininkaujantį britų karininką G. Brodie'į

On 26 July 1919, the General Staff of the Lithuanian Armed Forces received a draft ceasefire agreement from the General Staff of Polish Division I in Lithuania. Despite the fact that it marked the separation line further into the territory of Lithuania than denoted by the second demarcation line prepared by Marshal F. Foch, the Lithuanian side agreed to the suggestion. In the answer of 27 July, the General Staff of the Lithuanian Armed Forces agreed to remain within the borders proposed by the Poles until further instructions from the Lithuanian authorities were received. The Lithuanians promised no changes to the front during the period.

Nuorašas

Ponui kapitonui Brode¹

Vilniuje.

Lietuvos Generalis Štabas, liepos 26 d. gavęs lenkų pasiūlymą, turi garbės Tamstai pranešti, jog jis sutinka neperžengti antrame punkte nurodytos lenkų pasiulyme linijos, kol neapturės Lietuvos Valdžios galutinio tuo žvilgsniu nurodymo. Taipgi prižada nedaryti jokių fronte atmainų. Tiltas ant Nemuno prie Merkinės privalo pasilikti lietuvių pusėj.

Kaunas Liepos 27 d. 1919 m.

Pasirašė:

Lietuvos Generalio Štabo Viršininkas^{a)}.

^{b)}Su originalu sutinka
Už Operatyvinio Sk. Viršininką
Karininkas Svilas^{b)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 65, l. 31. Rankraštis

^{a)} Pasirašiusiojo pavardės jai skirtoje vietoje trūksta.

^{b)-b)} Frazė ir parašas kita rašysena negu dokumento tekstas. Parašas sunkiai įskaitomas, akivaizdžiai autentiškas. Šalia kairėje pusėje spaudas su Vytimi ir užrašu „Generalinio Štabo Operatyvinis Skyrius“. Dar kairiau, pačiame lapo pakraštyje, vertikaliai užrašyta: „Operatyvinis Skyrius N 69“, užrašas taisyklingai pabrauktas. Pačioje lapo apačioje kairiajame kampe pastaba, kurios dalies nesimato: „Brig.Št. [...] 21/VIII.-19 m“.

¹ Brodis G. (Brodie G. (?-?)) – D. Britanijos misijos Lietuvoje narys. Priklausė diplomatinei ir ūkinei misijai į Baltijos šalis, vadovaujamai plk. S. Tallentso. 1919 m. birželį Misijos narių sąrašė figūravo kaip Misijos vadovo asistentas komerciniams reikalams. Iš Rygos į Kauną atvyko 1919 m. liepos viduryje, dar prieš kitų Misijos narių atvykimą, savo iniciatyva, atsidarė net savo biurą. Taip pat savo iniciatyva bandė tarpininkauti lietuvių ir lenkų konflikte. Misijos vadovybė Rygoje nebuvo tuo patenkinta ir rugpjūčio pradžioje pasistengė atšaukti jį iš Kauno. 1919 m. spalį į Misijos narių sąrašą įrašytas kaip asmuo, atsakingas už Misijos ryšius su rusų visuomene ir kariuomene Estijoje. Lapkričio mėn. dar kartą lankėsi Lietuvoje (Šiauliuose) su Sąjungininkų misija, prižiūrėjusia bermontininkų evakuacijos eigą. Karinis kapitono laipsnis jam buvo suteiktas tik S. Tallentso misijoje. Nerasta duomenų apie veiklą iki ir po Misijos. Lietuvoje tuo metu sklido kalbos, jog tai ne britas, o Ukrainos cukraus fabrikantų Brodskių dinastijos atstovas.

65. 1919 m. liepos 31 d., Varšuva. – Lenkijos Rytų žemių departamento Politinio skyriaus viršininko M. Swiechowskio konfidencialus memorandumas apie Lenkijos politikos Lietuvos ir Baltarusijos žemėse pagrindus

Since the significance of Germany in the East had fallen upon signing the Versailles Peace Treaty, this factor presented no major problems to the Poles any longer. In summer 1919, the Polish army achieved a major breakthrough in fighting against the Ukrainians over Eastern Galicia and successfully fought against the Bolsheviks in the territory of Byel-

lorussia. This situation made it possible for Poland to apply pressure against Lithuania again. However, Lithuanian politicians did not agree with any other alternatives apart from the model of an independent Lithuanian state within its ethnographic boundaries. Being unable to leverage the Lithuanians, the Poles did not rule out the use of extreme measures. In the spring of 1919, a possibility of a coup leading to the formation of a pro-Polish government was discussed in Polish political circles. On 31 July, M. Swiechowski, one of the heads of administration in the territories occupied by J. Piłsudski, wrote a broad and classified memorandum insisting that, in the view of the upcoming elections to the Constituent Assembly (Seimas) in Lithuania, extended Polish military political activity must aim to overthrow the current Lithuanian government.

Visiškai konfidencialiai

Įvadas. Būtinumas patikslinti programą

Valstybės vadovo atsišaukimas, paskelbtas po to, kai mes užėmėme Vilnių*, nubrėžė kryptis, kuriomis turi plėtotis Lenkijos politika Rytuose, numatė būdus, kuriais ji turi naudotis, tačiau nenurodė programos ir tikslo, kurio turi siekti Lenkija. Oficialūs Lenkijos sluoksniai iki šiol aiškiai nesuformulavo šios programos. Šiuo klausimu nebuvo priimta jokie nutarimo. Dėl to mūsų visos derybos ir mėginimai susitarti tiek su lietuviais, tiek su baltarusiais buvo bevaisiai. Iš esmės susitarimas gali būti pasirašytas tik tuo atveju, jeigu bus sukurta atitinkama platforma, prieš kurią galima kovoti arba kurią galima ginti, dėl kurios galima derėtis arba sutikti su tam tikru kompromisu. Tačiau per derybas mes nė sykio nepasiūlėme nei šios platformos, nei konkrečios programos. Nėra ko stebėtis, kad mes apskritai nekėlėme pasitikėjimo ir mus įtarė maskuojamu imperializmu. Nėra ko stebėtis, kad tuo metu, kai mes klausėme, ko nori priešinga pusė, savo ruožtu nieko iš esmės nesiūlydami (taip buvo Kaune)** , mums tik kėlė maksimalius reikalavimus (kitaip ir negalėjo būti), reikalavimus, su kuriais negalėjome sutikti.

Mes atsidūrėme prieš visišką mūsų Rytų politikos bankrotą. Veikla, neturinti tikslingos politinės idėjos, plėtojasi mažiausio pasipriešinimo kryptimi, t. y. remiasi aklu savisaugos instinktu masių, siekiančių tuoj pat gauti naudos. Tai gali baigtis Vilniaus ir Gardino gubernijų prijungimu prie Lenkijos, tačiau praradimu Baltarusijos ir jos perdavimu Rusijai, taip pat etnografinės Lietuvos pasitraukimu iš Lenkijos įtakos sferos.

Tuo tarpu Vokietijos ir Rusijos politika, siekianti konkrečių tikslų, jau šiuo metu Lietuvoje rezga tinklus, skirtus ateityje pagauti Lenkiją ir paversti ją tarpusavio ryšių placdarmu. Kunigaikščio Lieveno***1 afera demaskuoja vokiečių ir rusų susitarimą, kuris buvo pasiektas ne be Kauno Vyriausybės sutikimo, dėl Lietuvos perdavimo Rusijos protektoratui tam, kad ją supriešintų su Lenkija.

Todėl šiuo metu Lenkija turi imtis skubių veiksmų, nukreiptų į aiškiai užsibrėžtą tikslą pagal konkrečiai sudarytą programą.

Pagrindiniai Rytų politikos principai

Lenkijos Rytų politikos pagrindinius principus pirmiausia sudaro:

1. Labai patikima apsauga nuo Rusijos, vadinasi, sienų su ja perkėlimas kuo toliau nuo Lenkijos centro.
2. Sudaryti laisvos ir garantuotos savarankiškos tautinės raidos sąlygas lenkams rytų žemėse ten, kur lenkai gyvena kompaktiškai ir nedidelėse teritorijose.
3. Lenkijos įtakos sferoje apskritai išlaikyti tas žemes, kurios šią įtaką jautė jų istorinės raidos laikotarpiu.

Kol kas atsiribokime nuo Lenkijos politikos uždavinių pietryčiuose Ukrainos ir Rytų Galicijos atžvilgiu, bet apsvarstykime jos uždavinius šiaurės rytuose buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos atžvilgiu. Mes neišvengiamai turėsime konstatuoti, kad jų pamatą sudaro *būtinybė visas buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes atplėšti nuo Rusijos ir vėliau jas sutvarkyti, atsižvelgiant į priemonių ir jėgų vidinius santykius, taip pat į atvirus siekius atskirų tautybių*, kurios gyvena šiose žemėse.

Iki šiol įtikinamiausiai ir labiausiai organizuotai reiškiami lietuvių ir lenkų siekiai.

Lenkai, lietuviai, baltarusiai, jų siekių kryptingumas

Etnografinė Lietuva, tiesa, tik su svetimų elementų pagalba, nedalyvaujant plačioms masėms, remdamasi išorine fizine jėga, sugebėjo sukurti tam tikrą valstybingumo fikciją, o svarbiausia, ją sustiprinti Europos viešojoje nuomonėje, siekdama su vokiečių pagalba užimti Vilnių ir, aišku, priešindami save Lenkijai.

Lietuvos lenkai, turėdami vienintelį tikslą veikti bendrai su Lenkija, šių teritorijų valstybinio sutvarkymo atžvilgiu leidosi aplenkiami lietuvių ir dėl to nesugebėjo paveikti Europos viešosios nuomonės, kad Lenkijai priklauso teritorija tarp Kauno ir Minsko, Palenkės ir Daugpilio. Tačiau politinio aiškinamojo darbo masėse požiūriu, ekonominiu, kultūriniu ir, kaip paaiškėjo, kiekybiniu požiūriu, jie ten yra, galimas dalykas, stipriausias veiksnys ir savo siekį susijungti su Lenkija gali išreikšti visuotinai ir gana įtikinamai.

Baltarusiai sudaro mažiausiai išreikštą elementą, galbūt dėl to, kad pati Baltarusija vis dar terorizuojama bolševikų. Šiaip ar taip, per savo kelis vadovus, gyvenančius teritorijoje, užimtoje Lenkijos kariuomenės, jie išdėstė savo reikalavimus (veikiau teorinius) suteikti Baltarusijai nepriklausomybę ir nedalijamumą, atsiribodami nuo Rusijos ir Lenkijos ir reikšdami pretenzijas į Gardiną ir Vilnių.

Vienijantis veiksnys

Visus šiuos skirtingus siekius vienija tai, kad jie nukreipti į pagrindinį tikslą: užimti ir priskirti sau Vilnių kaip savo centrą. Būtent Vilnius, tapęs pagrindiniu nesantaikos obuoliu, gali ir turi virsti veiksniu, kompromiso būdu vienijančiu šias skirtingas tendencijas.

Kompromiso sąlygos ir keliai

Nei lietuviai, nei baltarusiai be lenkų sutikimo negalės gauti Vilniaus, kuris šiuo metu yra lenkų teritorijoje ir jiems priklauso. Kita vertus, tik visiškai atsisakydami Vilniaus, lenkai galės išlaikyti Lietuvos Kunigaikštystės lietuviškų ir baltarusiškų teritorijų vientisumą ir taip nuo jūros iki Pripetės sukurti monolitinį barjerą, kuris atskirs Lenkiją nuo Rusijos ir pastūmės Rusiją galimai toliau į rytus.

Etnografinė Lietuva, sėkmingai išsikovojojusi nepriklausomybę, kai šiuo metu Antantė palaiko jos separatistines tendencijas, nenorės tenkintis plačia autonomija sąjungoje su Lenkija, o prijungimą prie Lenkijos lenkų teritorijos kartu su Vilniumi Lietuva palaikys įžeidimu. Tam, kad atimtų Vilnių arba darytų jam įtaką, Lietuva stengsis panaudoti visas priemones, susivienydamą su mūsų priešais.

Lenkai taip pat nesutiks atiduoti lietuviams valdyti lenkišką Vilnių ir jo apylinkes ir tam, kad įtiktų lietuviams, padalyti į dvi puses vientisą lenkų teritoriją Lietuvoje, atskiriant Vilniaus lenkiškąją teritoriją nuo Gardino, kuris turėtų likti Lenkijai, kaip nori generolas Babiański². Su tuo nesutiks Lietuvoje gyvenantys lenkai, jie visai priešinsis šiai koncepcijai, kuri dėl padalijimo silpnins jų pajėgas šioje teritorijoje, o, atsižvelgiant į nutarimą dėl plebiscito, be gyventojų sutikimo šio padalijimo nepavyks įgyvendinti.

Lietuvos lenkai galės atsisakyti Vilniaus valdymo ir jo tiesioginio prijungimo prie Lenkijos tik tuo atveju, jeigu ši auka šaliai atsipirks gavus kitokios naudos, būtent, jie išlaikys ryšius su etnografinė Lietuva ir pajūrį, taip pat tuo atveju, jeigu jų kontaktai su gimtąja Lenkija nebus visai nutraukti ir jeigu, išlaikius vientisą lenkų teritoriją Lietuvoje, jie turės sėkmingos tautinės plėtros galimybę.

Galima daryti prielaidą, kad lietuviai, norėdami išlaikyti savo įtaką Vilniui, sutiks susijungti su Lenkija, kadangi tai nereikš Lenkijos viršenybės, o jie susijungs su Vilniaus Lenkija ne kaip su Didžiosios Lenkijos organiška dalimi, o veikiau kaip su teritorijos ir jėgos požiūriu savarankišku, lygiateisiu ir panašiu organizmu, kadangi įsitikins, jog dėl negailestingos kovos su lenkais jie ne tik galutinai neteks įtakos Vilniui, bet ir, galimas dalykas, po plebiscito neteks kitų teritorijų, kuriose vyrauja lenkų gyventojai, esančių viduje lietuviško tautinio masyvo Kauno gubernijoje, o ypač Kauno apskrityje tarp Nevėžio, Neries³⁾ ir Šventosios upių.

Baltarusiai vakaruose neturi realių jėgų, galbūt išskyrus pietinius rajonus. Rytuose, jeigu Lenkijos kariuomenė sugebės išvaduoti Rytų Baltarusiją iš bolševikų valdžios, sąmoningi baltarusių sluoksniai turės sutikti su Lenkijos planais ir, baimindamiesi prijungimo prie Rusijos, ne itin protestuos dėl jų grynai tautinio centro apribojimo šalies rytinėje dalyje.

Problemos sprendimas

Vienintelis sprendimas, kurį visos šalys gali pasiekti kompromiso keliu, tai sudarymas Lietuvos ir Baltarusijos žemėse autonominių tautinių teritorijų – lietuvių,

lenkų, baltarusių, galbūt ir latvių – nepriklausomos federacijos, susijusios su Lenkija atitinkamomis karinėmis, ekonominėmis ir politinėmis konvencijomis. Tačiau jeigu šios programos nepavyks įgyvendinti, bet kuriuo atveju reikėtų įgyvendinti minimalią programą, prijungiant prie Lenkijos teritorijas, kurios to pageidaus.

Apie programos įgyvendinimą

Kaip turi būti įgyvendinta ši programa? Jos pradinis taškas turi būti Vyriausiojo vado atsišaukimas, kaip liaudies valios išraiška.

Tačiau, siekiant užsibrėžto tikslo, ji turi būti įgyvendinama, atsižvelgiant į visus išorinius ir Lenkijos visuomenės viduje esančius veiksnius.

Iki šio momento lietuviai, siekdami užvaldyti Vilnių, pradžioje puoselėjo viltį tai padaryti su Vokietijos pagalba, dabar – su Antantės pagalba. Antantės siūlymas nubrėžti demarkacijos liniją išilgai geležinkelio Gardinas–Vilnius–Daugpilis buvo pirmoji lietuvių pergalė siekiant šio tikslo****. Iš tikrųjų, nustačius šią liniją, Vilnius atsidurtų keblioje padėtyje ir lenkų požiūriu prarastų bet kokią vertę.

Dėl to aktyvi mūsų politika turi užkirsti kelią šio siūlymo įgyvendinimui ir siekti, kad ši linija būtų perkelta už Kauno, o Kauno gubernijos sienos apskritai būtų nukeltos į šiaurę pagal etnografinę tradiciją, atsižvelgiant į didelį trikampį Žemaitijoje Neries ir Nevėžio tarpupyje (ten yra ir Kaunas), kuriame gyvena lenkai.

Tik mūsų pareikštos pretenzijos Kauno atžvilgiu leis Antantei suprasti, kad mūsų valdos etnografinės Lietuvos teritorijoje gana didelės ir kad bent Vilnius mums besąlygiškai priklauso.

Oficialų pareiškimą Antantei Kauno atžvilgiu galima derinti su Lietuvos valstybės veikėjų slaptu patikinimu, kad Lenkija atsisakys šių pretenzijų, jeigu Lietuva sutiks įeiti į buv[usios] [Lietuvos] D[idžiosios] Kunigaikštystės tautų federaciją arba pasirašyti politinę konvenciją su Lenkija.

Grėsmė, kad, kilus kovai su lenkais, nuo Lietuvos plebiscitu bus atplėštos Kauno gubernijos gilumoje esančios teritorijos, gali priversti lietuvius ieškoti kompromisinio susitarimo su lenkais.

Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu Lietuvos vyriausybiniam sluoksniams didelę įtaką daro Vokietija ir derybos gali neįvykti, Kauno gubernijos teritorijoje, ypač Kauno apskrities lenkiškuose kaimuose, glaudžiai juosiančiuose Kauną, būtina vėl organizuoti viešąją ir karinę kampaniją, taip pat agitaciją visose pietinėse Kauno gubernijos vyskupystėse^{b)}, o jeigu pavyktų, tai ir tarp grynų lietuvių.

Kampanija turi būti organizuota taip, kad tuo atveju, jeigu šiuo metu nepavyktų susitarti su Lietuvos valdančiais sluoksniais, būtų galima, pasitelkus gyventojus, įvykdyti valstybės perversmą ir nuversti Tarybą.

Reikėtų pakartoti mėginimą susitarti, tačiau jam nepavykus verta imtis veiksmų.

Šiuo atveju derėtų itin skubėti, nes Seimas, atsiradęs Kaune per rinkimus, paskelbtus Lietuvos Vyriausybės ir vykdomus prievarta ir metodais, kuriuos iki šiol naudoja

Taryba, bus jos naujas produktas, tačiau turintis didesnę reikšmę, nes bus sukurtas per rinkimus. Negalima leisti, kad, iš anksto nesusitarus su Taryba, įvyktų jos vadovaujami rinkimai. Viešąją kampaniją Kauno gubernijos teritorijoje reikia pavesti „Kresų sargybai“ (*Straż Kresowa*), be to, ją reikia vykdyti laikantis konspiracijos, negailėti lėšų, nesustoti pusiaukelėje, nes paprasčiausiai būtų gaila pinigų. Karinį parengimą reikėtų pavesti Lenkų karinei organizacijai (LKO, (POW))****, atsižvelgiant į užduoties svarbą atitinkamai parengus ir komandiravus jos dispozicijai tinkamiausius žmones.

Numatytai programai taip pat atliepia lenkiškojo elemento stiprinimas teritorijoje, kurią užėmė Lenkijos kariuomenė, jo savimonės augimas ir siekis išlaikyti sąjungą su Lenkijos valstybe arba, kaip sako liaudis, priklausymą Lenkijai. Kai kurie mūsų veikėjai, lyg norėdami pasipriešinti endekams, stengiasi užtušuoti šią kampaniją ir net jai priešinasi. Vyriausybė turi pasisakyti prieš juos ir kuo aktyviau palaikyti kampaniją, siekiančią sustiprinti lenkiškąjį elementą ir jo norą prisijungti prie Lenkijos. Tik vietos gyventojų aktyvus pasisakymas už vienybę su Lenkija gali būti veiksmingai priešinamas išcentrinei lietuvių ir baltarusių kampanijai ir gali juos priversti sutikti su kompromisu, atsižvelgti į valią Lietuvos lenkų, kurių buvimą lietuviai ir baltarusiai iki šiol ignoravo. Ši kampanija pademonstruos Antantei lenkų jėgą Lietuvoje, kartu aiškiai sugriaus rusų pretenzijas ir Sazonovo veiksmus.

Jei pavyks susitarti su lietuviais ir baltarusiais, pavyks ir įgyvendinti šią plačią programą, kurioje dalyvaus lenkų gyventojai, o jeigu susitarti nepavyks, tai ir be to prie Lenkijos bus prijungta teritorija, kurios gyventojai pasisakys už prisijungimą.

Požiūris į Tarybą

O dėl Tarybos ir egzistuojančios Lietuvos Vyriausybės, tai, šiaip ar taip, formaliai jų nepripažįstant, reikėtų, kaip minėjau, tebemėginti su jomis susitarti. Atsižvelgiant į Lietuvos lyderių ambicijas ir asmeninius interesus, Lietuvos Respublikos Prezidento posto įsteigimą ir pan., susitarimo galimybė yra labai abejotina. Iš anksto reikėtų numatyti būtinumą organizuoti valstybės perversmą ir ginkluotą revoliuciją ir aktyviai tam rengtis, nes vėliau gali pritrūkti laiko*****.

Šiaip ar taip, nesukuriant egzistuojančios Lietuvos Vyriausybės formalaus pripažinimo precedento, nereikėtų su ja nutraukti santykių; būtina Kaune sukurti savo misiją, kažką panašaus į Lenkijos konsulatą, juolab kad Varšuvoje yra panašus Lietuvos konsulas.

Latvijos problema

Su Lietuvos problema ir galimybe su ja susitarti glaudžiai susijęs mūsų požiūris į Latviją klausimas. Kadangi Latvijoje pastebimos suartėjimo su mumis tendencijos, jas tuoj pat reikia išnaudoti. Neatidėliotinas klausimas – Lenkijos konsulato sukūrimas Rygoje ir atitinkamas Latvijos viešosios nuomonės ir vyriausybinių sluoksnių informavimas apie lenkų reikalus.

Baltarusijos problemos

Mes čia plačiau neaptarėme mūsų požiūrio į Baltarusijos problemą, nes šiuo metu į pirmąjį planą pirmiausia iškyla Lietuvos problemos ir įvykiai verčia mus jas spręsti.

Baltarusijos klausimas glaudžiai susijęs su mūsų karinių veiksmų rytuose raida ir priklauso nuo to, kaip toli gali pasislinkti mūsų kariuomenė. Šiaip ar taip, Vilniaus ir Gardino gubernijos turi likti tik lenkų įtakos zonoje ir nereikia specialiai remti baltarusių sąjūdžio šiose teritorijose, juolab kad nežinoma, ar neteks ištraukti šių teritorijų į Lenkijos sudėtį tuo atveju, jeigu nepavyks pasiekti susitarimo. Taigi dabar ypač reikėtų atkreipti dėmesį į lenkų elemento palaikymą šių teritorijų pietryčiuose, ypač Gardino gubernijos Pružanų, Slanimo, Kobryno apskrityse ir galbūt Minsko gubernijos Naugarduko ir Pinsko apskrityse, kad lenkų teritorijai Lietuvoje, būtent Vilniaus gubernijai, būtų suteiktas rimtas pamatas susijungti su Lenkija; ten reikėtų sustiprinti „Kresų sargybos“ visapusišką veiklą, taip pat ją išplėtoti tarp šių rajonų gyventojų stačiatikių; šiuo metu jau galima pradėti dalyti žemę valstiečiams, perkelianč juos iš Lenkijos ir pan.

Baltarusių sąjūdžio svorio centrą reikėtų nukelti į rytus ir ten, Minsko ir Mogiliavo gubernijų teritorijoje, jį paremti; Berezinos ir Dnepro upių baseinus paversti Baltarusijos atgimimo centru ir tik šią teritoriją laikyti lygiaverčiu autonominiu rajonu, kuris turi įeiti į Lietuvos D[idžiosios] K[unigaikštystės] žemių federacijos sudėtį.

M. Swiechowskis³

DIM, t. 2, 173, p. 284–290.

* Žr.: K.W. Kumaniecki, *Odbudowa państwowości polskiej*. Najważniejsze dokumenty 1912–styczeń 1924, Kraków, 1924, p. 172–173.

** Žr. dokumentą Nr. 151 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 44 e – sud. past.).

*** Turima mintyje vadinamoji Focho linija. Lenkijos užsienio reikalų ministerijos pranešime, paskelbtame 1920 m. rugsėjo mėn., apie šią liniją buvo pateikti šie duomenys: „...Vadinamąją Focho demarkacijos liniją pasiūlė Antantės kariuomenės vyriausiasis vadas 1919 m. liepos 18 d. tam, kad būtų atskirti lenkų ir lietuvių kariuomenių karo veiksmų ruožai bolševikų fronte; liepos 26 d. jai pritarė Antantės Aukščiausioji Taryba“ (*Czas*, 1920 X 16).

**** Turima mintyje vadinamoji Focho linija. Lenkijos užsienio reikalų ministerijos pranešime, paskelbtame 1920 m. rugsėjo mėn., apie šią liniją buvo pateikti šie duomenys: „...Vadinamąją Focho demarkacijos liniją pasiūlė Antantės kariuomenės vyriausiasis vadas 1919 m. liepos 18 d. tam, kad būtų atskirti lenkų ir lietuvių kariuomenių karo veiksmų ruožai bolševikų fronte; liepos 26 d. jai pritarė Antantės Aukščiausioji Taryba“ (*Czas*, 1920 X 16).

***** Lietuvos teritorijoje LKO buvo sukurta dar 1917 m. 1919 m. pavasarį J. Piłsudskio nurodymu ji buvo kuriama slapta. Augustavo, Suvalkų ir Seinų apskrityse jai priklausė apie 1000 asmenų; pradžioje jiems vadovavo poručikas A. Rudnickis, vėliau paporučikas W. Zawadzki. Jos uždavinys buvo žvalgybinė ir diversinė veikla.

***** Po St. Staniszewskio misijos Kaune gegužės 28 d.–birželio 12 d. (žr. mūsų rinkinyje dok. Nr. 44e – sud. past.), taip pat L. Wasilewskio misijos 1919 m. rugpjūčio 5 ir 6 d. nesėkmingų bandymų vesti derybas LKO, veikusi Lietuvos teritorijoje, bandė įvykdyti valstybinį perversmą. Sleževičiaus Vyriausybė 1919 m. rugpjūčio 29 d. masiškai suimė šąmokslininkus ir taip sutrukdė įgyvendinti jų planus.

^{a)} Tekste buvo „Vileikos“.

^{b)} Taip tekste. Turi būti „parapijose“.

¹ Livenas A. (Liven Anatolij Pavlovič (1873–1937) – kilmingas Latvijos vokiečių, carinės Rusijos ir „baltųjų“ judėjimo kariškis. Prieš I-ąjį pasaulinį karą buvo Bauskės apskrities dvarininkų vadovas, tarnavęs kavalerijos gvardijos pulke. Karo metais vėl stojo į šį pulką, 1915 m. pasižymėjo kautynėse dėl Vilniaus. 1917 m. gavo rotmistro laipsnį. 1919 m. sausį Liepojoje vokiečių prieglobstyje suformavo atskirą savanorių būrį, su kuriuo dalyvavo išvaduojant Rygą iš bolševikų 1919 m. gegužę. Paskui su būriu prisijungė prie rusų „baltųjų“ Šiaurės vakarų armijos ir joje kovojo iki 1919 m. gruodžio mėn. Nepriklausomoje Latvijoje – plytų fabrikantas, rusų monarchistinio judėjimo atstovas.

² Babianskis A. (Babianški Aleksander (1853–1931) – lenkų kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Kauno gubernijos. Carinės Rusijos karinis teisininkas, pasiekęs generolo rangą. Gyveno Peterburge, kur pasižymėjo kaip tenykštės lenkų kolonijos globėjas. 1907 m. išrinktas į Rusijos Dūmą, prisidėjo prie Kadetų frakcijos. Nuo 1916 m. propagavo nepriklausomos Lenkijos idėją. Pabrėždavo sentimentus lietuviams ir kartu – unijinės tradicijos svarbą. Vaiguvo dvaro (netoli Kelmės) savininkas. 1919 m. grįžo į Lenkiją ir ėmėsi pastangų pagal savo supratimą sutaikyti lenkus su lietuviais (laikomas garsiojo Hymanso projekto idėjos autoriumi). Kartu 1919 m. vadovavo lenkų kariuomenės operatyvinei grupei fronte prieš bolševikus. Ir vėliau vis apsilankydavo Lietuvoje, siūlydamas savo susitaikymo idėjas.

³ Świechowski M. (Świechowski Marian (1882–1934)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Raseinių apylinkių. I-ojo pasaulinio karo metais Krokuvoje vadovavo vadinamajam Lietuvių reikalų biurui, tapo J. Piłsudskio šalininku. Dalyvavo lenkų kovose dėl Lvovo. Rytų žemių civilinės valdybos Tautinių reikalų skyriaus vadovas 1919 m. Vidurio Lietuvos kariuomenės vado civilinės kanceliarijos darbuotojas 1920 m. Vilniaus Seimo atstovas nuo vietinių lenkų liaudininkų 1922 m., paskui nuo Vilniaus įtrauktas į Lenkijos Seimo sudėtį. Informacijos biuro Vilniuje vadovas 1923–1927 m., *Głos Wileński* redaktorius. Vėliau buvo tautinių reikalų referentas prie Lenkijos Vyriausybės. Apsilankydavo Lietuvoje, bendravo su lietuvių veikėjais.

66a. 1919 m. rugpjūčio 9 d., Vilnius. – Lenkijos specialiosios misijos Lietuvoje vadovo L. Wasilewskio pranešimas į Varšuvą Užsienio reikalų ministerijai apie jo vizitą į Kauną, tenykštę situaciją ir pokalbius su lietuvių atstovais

In summer 1919, the attempts of Polish politicians to leverage Lithuania and reach a common agreement failed. The Lithuanians did not yield to pressure and stood firm for the model of an independent Lithuanian state within its ethnographic boundaries. At the end of the summer, the Commander of the Polish Armed Forces J. Piłsudski and the Plenipotentiary Minister of the Special Mission to Kaunas L. Wasilewski came to Vilnius for deliberations with local Polish and Lithuanian figures. As mandated by J. Piłsudski, several days later L. Wasilewski and Major T. Kasprzycki went to Kaunas for talks with members of the Lithuanian government. During the meeting, the Polish side proposed to hold elections together in the areas controlled by Poles and the Lithuanian authorities. According to this proposal, the elected representatives of both sides were expected to meet in Vilnius. This joint Seimas had to address issues pertaining to the Lithuanian state and relations with Poland. In his report to the Vice-Secretary of Foreign Affairs of Poland W. Skrzyński, L. Wasilewski stated that the Lithuanians rejected the proposal. Even though the negotiation was not fruitful, the delegate of the Polish Mission to Kaunas expected a new round of negotiations with the new pro-Polish Lithuanian government in near future.

Vilnius, 1919 m. rugpjūčio 9 d.

Atvykęs į Vilnių rugpjūčio 2 d., lenkų karinės vadovybės vardu aš įsijungiau į pasitarimus su vykdomosios valdžios atstovais ir į darbus, atitinkančius Misijos tikslus, kurie man buvo patikėti, būtent: su ponais kap. W. Slaweku¹, leitenantu Kościalkowskiu ir leitenantu Duninu-Wąsowicziumi², mūsų ryšininku su lietuvių Generaliniu štabu. Būtent jie mane informavo apie situaciją Vilniuje ir Kaune.

Tą pačią dieną į Kauną ir Vilnių atvyko ryšininkai prie Lietuvos generalinio štabo, Latvijos ir Estijos karininkai ir p. kap. Brodié'is, anglų karinės ir diplomatinės misijos Rygoje narys. Kalbėjausi su jais dvi valandas, dalyvaujant kap. Slawekui. Kap. Brodié'is yra labai teigiamai nusiteikęs Lenkijos atžvilgiu ir siūlo visų pirma kurti bendrą estų, latvių, lietuvių ir lenkų frontą tam, kad būtų pasiektas dabartinės Lietuvos Vyriausybės ir Lenkijos susitarimas. Mūsų sumanymas – sukurti plačią zoną, sudarytą iš sąjunginių tautų, kurioms gresia pavojus, viena vertus, iš Vokietijos pusės ir, kita vertus, iš rusiškojo imperializmo pusės – buvo labai šiltai sutiktas kap. Brodié'io: jis jį laiko visiškai nauja politine koncepcija ir stebisi, kodėl ji nėra plačiau skleidžiama Vakarų šalyse. Kap. Brodié'is ne tik gerai suvokia vokiečių grėsmę, kylančią visoms Baltijos šalims, bet taip pat remiasi įsitikinimu, pagrįstu daugeliu jo paties nustatytų faktų, kad šiuo metu egzistuoja machinacijos tarp vokiečių ir Kolčako agentų, veikiančių Lietuvos ir Latvijos teritorijose. Kapitonas Junkuras³ (estas) ir latvių leitenantas, remdamiesi argumentais, kurių daug pateikė, sugebėjo šį jo įsitikinimą dar labiau sustiprinti. Faktas, kad Kaune ir ypač lietuvių Generaliniame štabe esama vokiečių kariškių, jam davė peno apmąstymams. Latvis su estu energingai pabrėžė būtinybę formuoti bendrą su lenkais frontą ir pareiškė įsitikinimą, kad jų šalių Vyriausybės noriai įsijungs į sąjungą su Lenkija. Bet nei kap. Brodié'is, nei jie neturėjo reikiamų įgaliojimų, kad galėtų oficialiai spręsti politinius klausimus. Kap. Brodié'io misija yra rinkti informaciją ir ją teikti Anglų misijai Rygoje, o, esant reikalui, ir savo vadovams Londone. Tačiau, ištyręs vietos sąlygas ir neturėdamas galimybės gauti instrukcijas iš Rygos (kadangi ryšio linijas nukirto vokiečiai), jis (netgi rizikuodamas viršyti savo įgaliojimus) ėmėsi tarpininkauti sudarant lenkų ir lietuvių sutartį. Rytojaus dieną visi trys karininkai, estas, latvis ir anglas, prisistatė Valstybės vadovui.

Sekmadienį, rugpjūčio 3 d., aš dvi valandas bendravau su p. Biržiška, laikraščio *Lietuvos balsas* (Vilniaus lietuvių leidžiamo lenkiško laikraščio *Głos Litwy*) redaktoriu, lietuviškos gimnazijos Vilniuje direktoriumi ir vienu iš pačių ryškiausių lietuvių politinių nacionalistų. Pokalbis vyko labai draugiškoje atmosferoje. P. B. [Biržiška – vert. past.] pripažino būtinybę sudaryti lenkų ir lietuvių sutartį, jis teigė, kad nėra nė vienos lietuvių grupuotės, nusiteikusios eiti su vokiečiais arba Rusija, kad visi gandai dėl to, kad Lietuvos Vyriausybės nariai balsavo už sąjungą su Rusija, kaip ir naujiešnos, susijusios su Rusų misijos viešnage, Kaune yra visiškai melagingi. Jis mano, kad derybose su lietuviais sąjungos idėja net nebuvo iškelta, nes lietuviai tokį sumanymą sieja su vergove (*sic.*). Priešingai, galima kalbėti apie Lietuvos ir Lenkijos sutartį, pagrįstą savanorišku susitarimu ir koku nors balsavimu.

Rugpjūčio 3-iosios naktį Generalinio štabo atstovas majoras Kasprzyckis⁴ ir aš gavome detalias instrukcijas dėl derybų su lietuviais ir rytojaus dieną per pietus atvykome į Kauną. Su vizitais apsilankėme pas Ministrą Pirmininką p. Sleževičių, vyskupą p. Skvirecką⁵ (pakeitusį vyskupą Karevičių⁶, kuris šiuo metu gydomsi Dresdene) ir lietuvių kariuomenės vyriausiąjį vadą gen. Žukauską. Mums nepaskyrė jokio būsto, todėl buvome priversti ieškoti nakvynės privačiai Kauno pakraštyje.

Pirmas bendras posėdis vyko rugpjūčio 5 d. pastate, kuriame dirba Lietuvos Vyriausybė. Dalyvavo: ponai Ministras Pirmininkas Sleževičius, teisingumo ministras Noreika, prekybos ir pramonės ministras Šimkus, buvęs Maskvos universiteto profesorius Šimkovas^{a)} ir vertėjas. Be mūsų ir minėtų lietuvių, posėdyje dar dalyvavo kap. Brodié'is. Mes kalbėjome lenkiškai, lietuviai – savo kalba, o kap. Brodié'is – rusiškai.

Lietuvių ir lenkų kalbos buvo verčiamos. Aš išdėčiau mūsų poziciją dėl bet kokių aneksionistinių užmačių iš Lenkijos pusės nebuvimo Lietuvos atžvilgiu, kaip ir troškimą išspręsti klausimą, pasiremiant pačių gyventojų valia. Paskui aš perdaviau lietuviams šios kalbos reziumė raštu (I priedas)⁷. Lietuviai vienbalsiai pareiškė, kad teritorijos, jų laikomos etnografinėmis Lietuvos žemėmis ir esą jau sudarančios Lietuvos valstybės dalį, negali būti pavaldžios jokiam plebiscitui. „Vilniaus nepripažinimas lietuvišku miestu reiškia Lietuvos mirtį“, – pasakė p. Sleževičius. Per debatus, kurie truko tris valandas, kapt. Brodié'is stengėsi įtikinti, kad reikia siekti susitarimo, atsižvelgiant į bendrą pavojų, ir pasiūlė į tolesnę ateitį nukelti politinių klausimų sprendimą, prioritetą teikiant kariniams reikalams, kurių nebus galima atidėlioti. Tačiau šalys dėl to nesutarė, manydamos, kad einamųjų grynai karinio pobūdžio klausimų sprendimas gali būti realizuotas tik tiesioginio susitarimo tarp majoro Kasprzyckio ir lietuvių majoro dėka.

Lietuviai pagaliau pareiškė, kad rytoj jie duos atsakymą į mūsų pasiūlymus, prieš tai informavę Ministrų Tarybą, kuri bus sušaukta šį vakarą, ir atsiklausę jos nuomonės.

Majoras Kasprzyckis pasikalbėjo su gen. Žukausku, sutarties su Lenkija šalininku.

Rytojaus dieną, rugpjūčio 6, mums perdavė lietuvių atsakymą (II priedas)⁸. Aš pareiškiau, kad negaliu duoti galutinio atsakymo, prieš tai nepasitaręs su savo vadovybe (tačiau galiu iš anksto pareikšti, kad lietuvių keliamos sąlygos nėra priimtinos), ir kad dėl to pasitarimai turėtų būti nukelti.

Pasitarimai buvo nutraukti, mes pakvietėme pietų gen. Žukauską ir Generalinio štabo viršininką Velykį. Pastarasis atvyko vienas, generolas atsiuntė savo paskirtą karininką. Mes praleidome daug valandų draugiškai šnekučiuodamiesi. Latvių ir estų karininkai taip pat dalyvavo pokalbyje. Kapitonas Brodié'is išvyko į Rygą, norėdamas gauti išsamesnių įgaliojimų. Bendras išpūdis toks, kad, pasinaudojant mūsų viešnage Vilniuje, šiuo metu reikia ypač atidžiai sekti įvykius ir iš savo pusės situaciją kreipti taip, kad kuo greičiau įvyktų derybos pakitusių sąlygomis.

LEONAS WASILEWSKIS

Documents, 21, p. 27–29.

^{a)}Turimas mintyje tas pats J. Šimkus.

¹Slavekas V. (Sławek Walery (1879–1939)) – lenkų kariškis, žvalgybininkas, visuomenės ir politikos veikėjas. Artimiausias J. Piłsudskio bendražygis. Lenkų socialistų (PPS) partijoje nuo 1900 m. I-ojo pasaulinio karo metais – lenkų legionuose, jų Žvalgybos biuro viršininkas 1915–1917 m., Karinės organizacijos (POW) vadovybės narys. 1918 m. pab. tapo karininku specialiams J. Piłsudskio pavedimams. Kariuomenės Generalinio štabo II (Žvalgybos) skyriaus Politikos sekcijos vadovas, vėliau – Lietuvos ir baltarusių fronto vadovybės II skyriaus vadovas 1919 m., Pietų fronto vadovybės I skyriaus vadovas 1920 m. Išleistas į atsargą 1923 m. Lenkijos Seimo narys 1928–1938 m., Lenkijos Premjeras 1930–1931 m. ir 1935 m.

²Vansovičius V. (Wąsowicz (Dunin-Wąsowicz) Wiktor (1886–?)) – lenkų kariškis, žvalgybininkas. I-pasaulinio karo metais – lenkų legionuose, J. Piłsudskio šalininkas. Vokiečių internuotas belaisvių stovykloje 1917–1918 m., kaip Karinės organizacijos (POW) narys dalyvavo nuginkluojant vokiečius 1918 m. lapkritį. Paskui paskirtas į 33-įjį pėstininkų pulką Lomžoje, gavo leitenanto laipsnį. 1919 m. rugpjūtį su L. Wasilewskio misija buvo pasiūstas į Kauną ir tapo vieninteliu oficialiu Lenkijos atstovu Lietuvoje (ryšių karininku prie lietuvių vadovybės). Kaune išbuvo ligi 1920 m. liepos mėn. (karininko M. Mackiewicziaus misijos). Kapitonas nuo 1919 m. birželio mėn. Vilniaus karinės įgulos štabo narys 1923 m. Išleistas į atsargą 1928 m. gavęs majoro laipsnį, vėliau tarnavo pasienio apsaugoje.

³Junkuras J. (Junkur Jean (1887–?)) – estų kariškis. Baigęs carinę karo mokyklą Vilniuje, tarnavo 271-ajame Krasnosielsko pulke. 1918 m. lapkritį įstojo į Estijos kariuomenę. 1919 m. buvo karinis pasiuntinys Lietuvoje, paskui – karo atašė Lenkijoje. 1924–1929 m. – atašė Prancūzijoje, nuo 1925 m. – ir Belgijoje. Grįžęs dirbo karinėje sferoje Estijoje. 1941 m. birželį suimtas ir išvežtas į Rusiją.

⁴Kaspzyckis T. (Kasprzycki Tadeusz Zbigniew (1891–1978)) – lenkų kariškis. 1914 m. įstojo į lenkų legionus, Karinės organizacijos (POW) komendantas Varšuvoje 1915 m., vadovavo tai organizacijai Liubline, ten 1918 m. organizavo lenkų kariuomenę. J. Piłsudskio generalinės adjutantūros viršininkas nuo 1918 m. gruodžio mėn. Dalyvavo L. Wasilewskio misijoje į Lietuvą 1919 m. rugpjūtį, o lapkričio 1 d. išsiūstas studijuoti karo mokslų į Paryžių, kur išbuvo ligi 1922 m. Nuo 1927 m. vadovavo Lenkijos generalinio štabo III skyriui. Paskui Vilniuje vadovavo pėstininkų divizijai. 1935 m. tapo karo reikalų ministru.

⁵Skvireckas Juozapas Jonas (1873–1959) – lietuvių katalikų dvasininkas. Išventintas kunigu 1899 m. Dėstė Žemaičių kunigų seminarijoje. I-ojo pasaulinio karo laikotarpi praleido Rusijoje, aptarnaudamas lietuvių pabėgėlius. 1919 m. liepos 13 d. konsekruotas vyskupu, paskirtas Žemaičių vyskupo pagalbininku. Teologijos profesorius Kaune nuo 1922 m. Tapo Kauno arkivyskupijos metropolitu 1926 m.

⁶Karevičius Pranciškus (1861–1945) – lietuvių katalikų dvasininkas. Baigęs Peterburgo dvasinę akademiją aptarnavo katalikus Samaroje, Peterburge. Čia reiškėsi lietuvių veikloje ir visuomeniniame gyvenime. 1914 m. pradžioje paskirtas Žemaičių vyskupu. Vokiečių okupacijos sąlygomis gynė lietuvių teises, energingai palaikė Lietuvos Valstybės Tarybos veiklą. Atliko pirmus žygius Lietuvos bažnytinei provincijai įkurti.

⁷Mūsų rinkinyje žr. dok. Nr. 66 b – sud. past.

⁸Mūsų rinkinyje žr. dok. Nr. 66 b – sud. past.

66b. 1919 m. rugpjūčio 6 d., Kaunas. – „Verbalinė nota. Ponui Lenkų Vyriausybės Įgaliotiniui L. Wasilewski Kaune.“ Lietuvos Vyriausybės atsakymas į L. Wasilewskio rugpjūčio 5 d. pareiškimą (kartu su atkartotu šio pareiškimo turiniu)

At the beginning of August 1919, having secured a mandate from Marshal J. Piłsudski, the Plenipotentiary Minister L. Wasilewski and Major T. Kasprzycki arrived in Kaunas for deliberations with representatives of the Lithuanian government. During the meeting the Polish side proposed to hold elections together in the areas controlled and disputed by Poles and Lithuanian authorities. According to this proposal, elected representatives of both sides were expected to meet in Vilnius. This joint Seimas had to address issues

pertaining to the Lithuanian state and relations with Poland. As expected, the Lithuanians were not satisfied with the Polish proposal. The Prime Minister repeated the perpetual conditions of the Lithuanian side that the territory of Vilnius and Grodno as well as a major part of Suvalkija must be indisputably treated as Lithuanian domains. The Prime Minister was ready to give up part of the Augustow and Suwalki counties and he suggested to create a neutral strip around Bialystok, Sokółka and Volkovysk. In the Lithuanian answer of 6 August, there were no references made to the political relations between Lithuania and Poland.

K a u n a s, Rugpjūčio 6 d. 1919.

Verbalinė nota

Ponui Lenkų Vyriausybės

Įgaliotiniui L. Wasilewski

K a u n e.

Š. m. rugpjūčio mėn 6 d. gauta Ministerio Pirmininko vardu paduodama toliau verbalinė nota, kurioj kartojama lenkų Vyriausybės pasiūlymas. Lenkų Vyriausybės įgaliotinio padarytas Lietuvos Valdžiai š. m. rugp. mėn. 5 d. Verbalinė nota skamba šitaip:

Kaunas, 1919 m. rugpjūčio mėn. 6 d. J. E. Ponui Ministeriui Pirmininkui M. Slezewičiui.

Bendrame posėdyje su Lietuvos Vyriausybės atstovais Kaune 1919 m. rugpjūčio 5 d. lenkų Vyriausybės atstovas L. Wasilewski padarė šį motyvuota pareiškimą:

Lenkijos Vyriausybė neturi jokių kėsinimųšį ant Lietuvos žemės. Dedama pamatan demokratingą, visuotinai pripažintą tautų apsisprendimo dėsnį ir eidama Vyriausiojo Vado 1919 m. balandžio mėn. 22 d. atsišaukimo mintimi, kuriuo laiduojymas [!] lenkų kariuomenės atvaduojamai nuo bolševikų įsiveržimo Lietuvos daliai jos noro įvykdamas lenkų Vyriausybė per savo atstovą siulo štai ką:

Tos Lietuvos dalies teritorijoje, kurią yra užėmusi lenkų kariuomenė, taip pat ir lietuvių valdžios valdomame plote, turės but padaryti rinkimai vienodais, juo demokratingiasniais pagrindais. Abidvi išrinkti tuo budu atstovybi susivažiuos Vilniuje ir bendrai nuspręs visus klausimus tiek politinio sutvarkymo, tiek jau santykio su kaimyniais kraštais jų atstovaujamos Lietuvos teritorijos. O kad tie rinkimai butų nieku nesuklastotas žmonių valios išreiškimas, tame plote kurį kariuomenė yra atvadavusi nuo bolševikų, juos suorganizuos ne civilinė valdžia, lenkų kariuomenės valdžios sudarytoji, bet savivaldybės rinkimai į kurias dabar yra rengiami, Rinkimų kontrolei aptikrinti kiekvienoje abiejų krašto dalių abi šali galētu paskirti komisarus. Tos sąlygos priėmimas pašalinti [!] esamų kivirčių ir nesusipratimų priežastis ir sudarytų pagrindą kovai iš vieno su bendru priešininkų kurie gresia tiek Lietuvai, tiek Lenkijai.

Del kalbamojo lenkų Vyriausybės pasiūlymo šiuomi pakartojama raštu Ministerio Pirmininko pareiškimas padarytas žodžiais Lenkų Vyriausybės įgaliotiniui š. m. rugpjūčio m. 5 ir 6 d.

1. Lietuvos Vyriausybė laiko neginčijima etnografinė Lietuvos Valstybės teritorija šias Nemuno upyno žemes: buvusią Kauno guberniją su buvusios Kuršo gubernijos Grobino apskrities dalimi, Prusų Lietuvą, buv. Suvalkų gubern., be Augustavo ir pietinės dalies Suvalkų apskrities, buv. Vilniaus gub. be Dysnos ir Vileikos apskričių ir buv. Gardino gub. dalį į šiaurę nuo Nemuno.

2. Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą Lenkų kariuomenės užimtose dabar Lietuvos dalyse gali būti atlikti tik nebesant ten lenkų kariuomenei ir veikiant visame tame plote Lietuvos valdžiai.

3. Buvusios Vilniaus gubernijos dalis į šiaurę nuo Nemuno (išskyrus Dysnos ir Vileikos apskričius) kartu su Lietuvos sostine Vilniumi, dabar okupuotas lenkų kariuomenės, Lietuvos Vyriausybė laiko neatskiriama Lietuvos dalimi ir laikys nepriimtinu by kokį pastatymą klausimo dėl politinės šitos Lietuvos dalies priklausomybės. Šitoj Lietuvos dalyje neturi būti kliudoma tuojau įvesti civilinė Lietuvos Vyriausybės administracija.

4§ ligi bus nustatyta pietų siena tarp Lietuvos ir Lenkijos buvusios Gardino gubern. srityse į pietus nuo Nemuno, iš Sokolkos, Balstogės Volkoviškio, Slanimo ir Bružanų [!] apsk. kame didelėje daugumoje gyvena gudai turi būti sudaryta neutralinė zona, kurioje nei Lietuva, nei Lenkija neturėtų teisės laikyti savo kariuomenės. Tos neutralinės zonos valdymas turėtų būti atiduotas Entente'os komisijai, o vietos valdžios organai sudaryti iš vietos gyventojų.

5. Vilei[k]os ir Dysnos aps[k]ričius buv. Vilniaus gub. ir Minsko Vitebsko ir Mogiliovo sritis Lietuvos Vyriausybė nelaiko priklausomomis Lietuvos Valstybei ir todėl galimu jų dalyvavimą rinkimuose į Lietuvos Steigiamąjį Seimą.

6. šalia šitų politinių sąlygų dėl bendros sutarties tarp lenkų ir Lietuvos Vyriausybių Lietuvos Vyriausybė reiškia pageidavimą tuojau įeiti į kontaktą su Lenkų Vyriausybe dėl sutartinos kovos su bolševikais ir laukia iš Lenkų Vyriausybės aiškių garantijų kad Lenkų kariuomenė respektuos Entente'os [!] Vyriausybių nustatytą demarkacijos liniją.

Lietuvos Vyriausybė, ^{a)} lak^{a)} ir laikydama kalbamąją demarkacijos liniją skaudžiai užgaunančią Lietuvos reikalus, akivaizdoj svarbiausio šio momento uždavinio, kovos su bolševikais, yra pasiryžusi iš savo pusės laikyti tą liniją ir gavusi tokį pat pasižadėjimą nuo Lenkų Vyriausybės, ji galės vaisingai kovoti su bolševikais, nesibijodama užpuolimo iš užpakalio ir naikinimo Lietuvos Valstybės įstaigų kaip tai buvo atsitikę prasidėjus liepos mėn. Lenkų kariuomenės ofenzyvai ant Merkinės Alytaus ir Žiez marių, poto kaip Ententes Vyriausybių jau buvo nustatyta tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių atatinama demarkacijos linija.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 27–29. Mašinsraštis

^{a)-a)} Taip tekste.

67. 1919 m. rugpjūčio 3 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulis raštas Lietuvos Ministrų Kabineto vadovui M. Sleževičiui, pavėluotai ir nekonkrečiai pranešantis apie naujos demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos nustatymą

In late July 1919, The Supreme Council of the Entente approved the project prepared by Marshal F. Foch defining the second demarcation line between Lithuania and Poland. On 3 August, the Head of the French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul introduced the Entente decision to the Lithuanian government. While introducing the new demarcation line Colonel C. Reboul assured M. Sleževičius Cabinet members that this line would not settle the dispute over the Lithuanian and Polish border. He emphasized that the decision related to the border will be finalised in the Peace Conference. In his document, the French diplomat defined the demarcation line only approximately. The latter fact subsequently affected different interpretations of the Polish and Lithuanian sides on the territorial dominion.

Kopija.

Prancūzijos karinė misija
Lietuvoje.
No. 97/L.

Kaunas, 1919 m. rugpjūčio 3 d.

Leitenantas pulkininkas Reboulis, Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovas ponui Lietuvos Ministrų Tarybos Pirmininkui

Kaunas

Turiu garbės Jums pranešti, kad gavau tokią telegramą:

„Sąjungininkų ir Asocijuotųjų valstybių Vyriausybės savo birželio 14 d. [!] telegramoje nusprendė fiksuoti tokią demarkacijos liniją tarp lietuvių ir lenkų pajėgų:

Demarkacijos linija Lenkijai palieka Suvalkų ir Augustavo apskritis.

Ji jiems palieka dalį Seinų apskrities į rytus nuo Juodosios Ančios^{a)} iki jos santakos su Nemunu.

Ji eina Nemunu iki Merkinės, kuri priklauso lietuviams.

Toliau ji eina lygiagrečiai su geležinkelio linija Varėna–Vilnius–Daugpilis maždaug 12 kilometrų į šiaurę nuo šios linijos iki dabartinio fronto.

Karinės generolo Henrys ir pulkininko Reboulis Sąjungininkų misijos turi vietoje spręsti reikalus, susijusius su šios linijos detalizavimu.

Esu įpareigotas, vadovaujant generolui Gough¹, kontroliuoti dalinių judėjimą į šiaurę nuo naujos demarkacijos linijos.

Šis laiškas anuliuoja birželio 18 d. mano Jums pasiųsto laiško Nr. 75/L dalį, susijusią su demarkacijos linijos determinacija.

Tačiau paskutinis to laiško skirsnis lieka galioti, t. y. teiginys, kad demarkacijos linija jokiū būdu nereiškia teritorinių sienų nustatymo ir mūsų Vyriausybė manęs prašė iš naujo atkreipti Jūsų dėmesį į faktą: demarkacijos linija negali nieko lemti iki Taikos kongreso sprendimo, kuris vienintelis fiksuos valstybių ribas.

Ji negali būti laikoma net laikinu teritorijos priskyrimu, ji reiškia tik laikiną karinę okupaciją kariniais ar policijos tikslais².

(pasirašė) Reboulis.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 30–31. Mašinraštis prancūzų k.

^{a)} Tekste buvo „Chernochalaye“.

¹ Gou H. (Gough Hubert (1870–1963)) – britų kariškis, diplomatas. Baigęs karo akademiją nuo 1888 m. tarnavo 16-ajame ulonų pulke Indijoje, vėliau dalyvavo anglų ir būrų kare Pietų Afrikoje. Tapo pulkininku, 1904–1906 m. dėstytoju štabo kolegijoje. Nuo 1911 m. – generolas, 3-iosios kavalerijos brigados Airijoje vadas. Su šia brigada 1914 m. įsijungė į I-ojo pasaulinio karo veiksmus Prancūzijoje. 1915 m. vadovavo divizionui, korpusui. 5-osios britų armijos vadas 1916–1918 m. 1919 m. gegužės mėn. britų žinybų sutarimu paskirtas Karinės misijos į Baltijos šalis ir Suomiją vadovu (Misija 1919 m. vasarą įkūrė savo skyrius visose Baltijos šalyse, taigi ir Lietuvoje). Jam taip pat buvo pavesta atstovauti ir visų Sąjungininkų interesams Pabaltijyje. Pagrindinį štabą įkūrė Helsinkyje. Simpatizavo šalių nepriklausomybės siekiams. Proteguodamas estus ir veikdamas tiesmukai rusų „baltųjų“ atžvilgiu, sukėlė nepasitenkinimą ir diskusijas Sąjungininkų politiniuose sluoksniuose, tad buvo atšauktas iš Misijos vadovo posto 1919 m. rugpjūčio pab. Išleistas į atsargą 1922 m.

² 1919 m. rugpjūčio 13 d. Reboulis atsiuntė M. Sleževičiui tokį paaiškinimą dėl šio dokumento: „Turiu garbės Jums pranešti, kad kaip depešos, fiksuojančios naują Lietuvos–Lenkijos demarkacijos liniją, priedą gavau žemėlapi, kuriame demarkacijos linija sutampa su Marychos arba kitaip Chernolalay(?) [– Chernochaucha] upės vaga. Prašysiu šiuo klausimu patikslinimų iš Paryžiaus.“ (LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 2.2.)

Juodosios Ančios upė nesutapatintina su Seinos (lenk. Marycha upe). Seina yra kairysis Juodosios Ančios intakas. Ji prasideda nuo Punsko ir įvairiuose ruožuose vadinama skirtingai: tarp Punios ir Seivio ežerų vadinama Seiva; paskui iki Seinų ežero vadinama Juodąja (lenk. Czarna); toliau iki Mario ežero vėl Seina; žemupyje vadinama Mara ir įteka į Juodąją Ančią prie Čertoko kaimo Baltarusijoje. Juodoji Ančia (lenk. Czarna Hancza) yra Nemuno kairysis intakas. Prasideda Ančios ežere, prateka Vygrių ežerą, teka per Suvalkų miestą ir įteka į Nemuną netoli Varviškės. Juodosios Ančios ir Seinos upių painiojimas oficialiuose Antantės dokumentuose turbūt buvo labai svarbus motyvas tam, kad lietuviai ilgą laiką manė, jog Seinai pagal 1919 m. liepos 26 d. Antantės sprendimą priklauso jiems.

68. 1919 m. rugpjūčio 4 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo raštas Lenkijos užsienio reikalų ministerijai, informuojantis apie naujos demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos detales

In late July 1919, the Supreme Council of the Entente confirmed the second demarcation line between Lithuania and Poland. On 4 August, the Polish General Staff informed the Ministry of Foreign Affairs about marking off the new line. The document gives a fairly detailed description of seemingly technical details which later, however, led to a different from the Lithuanian interpretation of the line.

Čia pateikiama nauja koalicinės konferencijos Paryžiuje nužymėta demarkacijos linija tarp Lenkijos ir Lietuvos. Ši linija eina nuo Rytų Prūsijos sienos išilgai šiaurinės, o vėliau rytinės Suvalkų apskrities sienos iki pat Berznyko, toliau iki šiaurinio Galadusio ežero kranto, toliau išilgai Zapsės ežero, toliau Aradnykai, toliau išilgai ežero iki pat Seinos^{a)} upės, toliau išilgai Seinos iki pat tos upės žiočių į Nemuną, toliau išilgai Nemuno iki Merkinės (lietuvių rankose), toliau išilgai linijos, patrauktos 12 km į šiaurės vakarus nuo geležinkelio linijos Gardinas–Vilnius–Daugpilis iki pat susidūrimo su dabartiniu Antibolševikiniu frontu.

Kartu pažymima, kad šis tekstas yra pateiktas pagal Paryžiuje žemėlapyje nubraižytą liniją 1 : 1 000 000, o dabar perkeltas į žemėlapią 1 : 300 000.

Originalaus teksto turinys nepateikiamas, kadangi nėra tiksliai suredaguotas.

Žemėlapio 1 : 1 000 000, kuriame yra nubraižyta originali demarkacijos linija, originalo kopija bus atsiųsta.

Terminas, iki kada turėtų galioti demarkacijos linija, nebuvo nustatytas.

Atitinka originalą plk. Halleris¹

II štabo viršininkas – Bołdeskulis²

Sprawy..., p. 456–457.

^{a)} Lenk. „Marycha“.

¹ Halleris S. (Haller Stanisław (1872–1940)) – lenkų kariškis, visuomenės veikėjas. Austrijos-Vengrijos kariuomenėje nuo 1892 m., tarnavo jos Generaliniame štabe. Pulkininkas nuo 1917 m. Įstojo į Lenkijos kariuomenę 1918 m. pabaigoje. Generalinio štabo viršininko pavaduotojas nuo 1919 m. sausio mėn., viršininkas nuo kovo mėn. iki 1920 m. liepos mėn. 1920 m. rugpjūtį vadovavo 13-ajai pėstininkų divizijai, paskui 6-ajai armijai, gavo generolo laipsnį. Vėl Lenkijos generalinio štabo viršininkas 1923–1925 m. Po 1926 m. išėjo į atsargą.

² Bołdeskulis K. (Bołdeskuł Karol (1877–?)) – lenkų kariškis, techninės žvalgybos specialistas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą tarnavo Austrijos-Vengrijos kariuomenėje. Karo metais – vokiškojo bloko valstybių radijo žvalgybos Rytų fronte viršininkas (organizavo koduotų pranešimų dešifravimą), majoras. Rumunų kilmės. 1919 m. sausį priimtas į Lenkijos kariuomenę, priskirtas prie Generalinio štabo 4-ojo skyriaus, vėliau tapo 2-ojo (Žvalgybos) skyriaus vadovu. Organizavo žvalgybos grupę ir 1919 m. vasarą ji ėmė sėkmingai dešifruoti Sovietų karinius ryšius. Nuo 1920 m. spalio vadovavo lenkų delegacijai bendroje su Sovietais Karinio arbitražo komisijoje. 1922 m. išleistas į atsargą.

69. 1919 m. rugpjūčio 4 d., Paryžius. – Seinų miesto ir apskrities atstovų lietuvių pareiškimas Lietuvos delegacijai prie Taikos konferencijos, protestuojantis prieš Seinų atitekimą Lenkijai

In mid-August 1919, the Head of the French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul informed the Lithuanian government about the second demarcation line between Poland and Lithuania prepared by Marshal F. Foch and backed by the Supreme Council of the Entente. The Cabinet of Ministers of Lithuania, unlike the Polish political and military

leadership, had rather sketchy information about the boundaries of the demarcation line and the territorial dominions. This preconditioned the Lithuanian authorities to act confidently on the issue of undeniable territorial belonging of Sejny and Pusk to Lithuania. Yet some Lithuanians gathered more accurate information about F. Foch demarcation line. The statement of 4 August prepared by Sejny city and county residents for the Lithuanian delegation to the Peace Conference contains statistical, historical and other considerations why Sejny cannot belong to Poland. Also, the document expresses concerns about the area under the Polish influence at that time.

Lietuvos Delegacijai
Prie Taikos Konferencijos
Paryžiuje.

Seinų miesto ir Seinų apskrities (Suvalkų gub.) atstovų
PAREIŠKIMAS^{a)}

Pasklidus žinioms, kad santarvės yra ketinama nustatyti tarp Lietuvos ir Lenkijos buvusiojoje Suvalkų gubernijoje nauja demarkacijos linija, mes apačioje pasirašiusieji esame įgalioti Lietuvos Delegacijai prie Taikos Konferencijos štai ką pareikšti:

Jei Aukščiausioji Taikos Konferencijos Taryba praves demarkacijos liniją taip, kad Seinų miestas, nors laikinai tektų lenkams, tai lietuviams bus padaryta didžiausia neteisybė ir nebepataisoma nuoskauda dėl šių priežasčių:

1. Seinų miestas yra administratyvinis Seinų apskrities centras: čia apskrities viršininkas ir valdyba, čia taikos teismas, čia pačtas [!] ir apskrities milicijos valdyba, čia įvairių Lietuvos ministerijų įgaliotiniai.

2. Seinų miestas yra karinis apskrities centras: čia karinis komendantas su štabu, amunicija ir kareivių rezervais, čia mobilizacijos metu šaukiami, renkami ir mokomi naujininkai.

3. Seinų miestas yra dvasinės lietuvių administracijos centras čia gyvena Seinų diecezijos vyskupas, lietuvis su visa dvasine administracija, čia dvasinė seminarija, kurioje auklėjami kunigai lietuviai.

Lenkiškoji diecezijos dalis, susidedanti iš keturių buvusios Lomžos gubernijos apskričių, turi savo vyskupą sufraganą lenką, kuris gyvena Lomžoje.

4. Seinų miestas yra visos apskrities ir platesnės apielinkės švietimo ir kultūros centras. Prieš karą iš Seinų ėjo keturi lietuvių laikraščiai ir daugybė įvairių spaudinių. Karas išgriovė spaustuvę ir laikinai sustabdė laikaščių ir knygų leidimą. Seinuose lietuviai turi dvi pradedamąsias mokyklas, suaugusiems kursas ir dvi gimnaziji vyrų ir mergaičių. Seinuose reikia [!] įvairių lietuviškų draugijų ir organizacijų valdybos.

5. Seinų miesto gyventojai priklauso prie trijų tautų, bet neviena jų nesudaro didžiumos, nes žydų yra apie 1,500, lietuvių apie 900, ir lenkų apie 800.

6. Seinų miestas niekuomet nėra priklausęs Lenkijai ir šiandien, nežiurint sulenkėjimo pusantro apskrities valsčiaus, jis yra gyvai sugijęs su etnografinė Lietuva. Seinų

apskritis ir dabar tebegyvena apie 60,000 tikrų lietuvių ir apie 10,000 sulenkėjusių, kurie save laiko lenkais. Kad Seinų apskritis yra lietuviškas, aiškiausiai parodo rinkimai į keturias Rusijos Dumas: keturis kartus buvo išrinkti rinkikais iš Seinų apskrities vien lietuviai, o iš Seinų miesto vien žydai.

7. Seinų mieste ir Seinų apskrityje jau įvesta lietuvių administracija ir visi apskrities valsčiai yra sutvarkyti Lietuvos vyriausybės nurodymais.

8. Lietuvos vyriausybė jau yra priskyrusi iš Suvalkų apskrities prie Seinų apskrities Punsko valsčių, į kurią įeina dvi lietuviškos parapijos.

9. Šešta Liepos mėn. dieną šių metų Seinų mieste, dalyvaujant apskrities atstovams, buvo iškilmingai švenčiama Lietuvos nepriklausomybės šventė. Iškilnėse dalyvavo iš visos apskrities didelės minios lietuvių. Visose kalbose buvo karščiausiai pabrėžta, kad Seinų miestas butinai turi priklausyti prie Lietuvos.

Į visą tai atsižvelgdama Lietuvos Delegacija Paryžiuje teiks kam reikiant išdėstyti, kad atidavimas Seinų miesto, nors kuriam laikui, lenkams suardytų visos apskrities gyvenimą. Be to, laikome savo pareiga taipogi pareikšti, jog lietuviai, jausdamiesi dideliausiai nuskriausti, kelia griežčiausią protestą prieš demarkacijos liniją rytuose nuo Gardino ligi Vilniaus, kur platus Lietuvos pakraštys atiduotas lenkams. Lietuvių neapikanta prieš lenkus diena iš dienos eina didyn ir jei nebus greitu laiku sugražinti lietuviais Vilnius ir Gardinas, jei lenkai laikys užėmę kurią Lietuvos dalį, tad neiš-
vergiama [!] kruvina kova su užgrobikais, ypač kad lenkai nė tos demarkacijos linijos nepaiso ir vežte veržiasi gilyn į Lietuvą.

(Pasirašė) KUN. J. LAUKAITIS¹

.....

Seinų Vyskupo Kurijos Kancleris

KAN. J. NARJAUSKAS²

.....

Seinų Kapitulos narys.

DR. PHIL. PIJUS BIELSKUS^{b)3}

.....

Seinų Dv. Seminarijos Profesorius.

Paryžius.

4 Rugpiučio dieną 1919 m.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 12, l. 81–83. Mašinarštis

^{a)} Lapo viršuje, dešinėje pusėje, pieštuku užrašyta: „IX apysk pried. N.8, 1 pried prie pos. 70, IV“.

^{b)} Visi trys parašai atspausdinti didžiosiomis raidėmis.

¹ Laukaitis Juozas (1873–1952) – kunigas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Studijavo Seinų kunigų seminarijoje ir Peterburgo dvasinėje akademijoje, iššventintas 1897 m. Paskui ligi 1910 m. profesoriavo Seinų seminarijoje. Dalyvavo lietuviškoje veikloje. 1912 m. išrinktas Rusijos Dūmos atstovu nuo Suvalkų gubernijos. I-ojo pasaulinio karo metais Rusijoje rūpinosi lietuvių pabėgėlių reikalais. Seinų, vėliau Vilkaiviškio kurijos kancleris ir oficialas ligi 1930 m. Tapo IV Seimo nariu 1936 m., stengėsi tautininkus sutaukyti su katalikais.

² Narjauskas Jurgis (1876–1943) – kunigas, lietuvių visuomenės veikėjas. Studijavo Seinų kunigų seminarijoje, išventintas 1899 m. Paskui studijavo Romoje, grįžęs darbavosi Seinų vyskupijos kurijoje, dėstė Seinų seminarijoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą iš Rusijos ir vėl apsisistojė Seinuose. 1906 m. Seinuose kartu su kun. J. Laukaičiu buvo įsteigęs bendrovę leisti lietuviškiems laikraščiams ir knygoms. 1919 m. lenkų buvo suimtas ir kalintas. Lietuvos episkopato atstovas Vatikane nuo 1919 m. rugsėjo 17 d. ligi 1922 m. kovo 30 d. Vėliau dėstė Kauno universitete, Telšių kunigų seminarijoje.

³ Bielskus Pijus (1880–1958) – kunigas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, išventintas 1903 m. Paskui iki 1910 m. studijavo Šveicarijoje, gavo filosofijos daktaro laipsnį. Seinų seminarijos profesorius 1910–1914 m. „Žiburio“ draugijos mergaičių gimnazijos vadovas Tambove (Rusija) 1915–1918 m. Vėl profesorius Seinuose 1918–1919 m. Lietuvos delegacijos į Paryžiaus taikos konferenciją narys 1919 m. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos patarėjas, narys delegacijos sienoms su Latvija nustatyti 1920 m. Lietuvos Prezidento Kanceliarijos viršininkas 1921–1940 m.

70. 1919 m. rugpjūčio 4 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, kurioje pateikiama informacijos apie naujos demarkacijos linijos svarstymą ir kilusį sujudimą dėl Suvalkijos dalies atitekimu Lenkijai

In early August 1919, the Head of the French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul informs the Lithuanian government about the existence of the second demarcation line between Poland and Lithuania prepared by Marshal F. Foch and backed by the Supreme Council of the Entente on 26 July. On 4 August, the meeting of the Cabinet of Ministers chaired by M. Sleževičius discussed possible further actions and the Lithuanian situation in the changed circumstances. The minutes of the meeting record unspecified boundaries of the demarcation line. It only mentions that Poland gains the Suwalki and Augustow counties and the southern part of the Sejny county. Having such vague information about the boundaries of the demarcation line, the Cabinet Members discussed options for possible action as regard the disputed territories, the international dimension of the problem and other issues related to the matter.

Ministerių Kabineto posėdis

4. VIII. 1919 m.

Posėdžio pradžia 8 val. vakaro. Posėdyj dalyvauja: Min. Pirm. M. Sleževičius, Teis. Min. L. Noreika, Val. Kont. Vald. J. Zubrickas, Š. Min. J. Tubelis, Žemės Ūkio ir Valst. Turtų Min. A. Stulginskis, Susisiek. Min. V. Čarneckis Min. be portfelio Žydų Reik. M. Soloveičikas¹, Min. be portf. J. Šernas, Fin. Min. J. Vileišis, Prek. ir Pr. Min. J. Šimkus, Vid. Reik. Min. P. Leonas.

Min. Pirmininkas praneša, kad Entantos Vyriausybių nustatoma nauja demarkacinė linija su lenkais. Lenkams atiduodama Suvalkų, Augustavo apskrčiai ir pietinė dalis Seinų apskričio. Toliau demarkacinė linija eina Nemunu pro Merkinę, Jievį.

Min. be portf. Žydu Reik. Soloveičikas skaito Prancūzų Misijos notą del nustatymo demarkacinės linijos tarpu lietuvių ir lenkų kariuomenės.

Vid. Reik. Min. P. Leonas nurodo, kad nauja demarkacijos linija nustatyta ne be įtakos Prancūzų Misijos. Jo gautomis žiniomis vienas jos narys ne senei buvęs Suvalkuose ir labai interesavosi kiek lietuvių Suvalkuose gyvena. Vietiniam Komendantui pasisekė surasti apie 20 lietuviškai kalbančių žmonių. Matomai, tai buvo daryta ne be tikslo.

Min. Pirmininkas praneša: pagrižęs iš Paryžiaus pulkininkas Korevo pranešė, kad batai kariuomenei apie 70.000 porų ir rūbai 35.000 žmon. jau priimti ir gali būti greitu laiku mums atsiųsti. Garvežių, tepalo, benzino negausime. Ginklų klausimas pavestas išrišti Penkių Tarybai.

Min. be portfelio Žydu Reik. Soloveičikas nurodo, kad mes pasyviai laikomės del lenkų kariuomenės žygiavimo Lietuvon. Užėmimas Vilniaus, keitimas demarkacinės linijos nerado tinkamo atbalsio visuomenėje. Lenkų užgrobimo tikslas aiškus. Reikia tik sujudinti visuomenę ir jos pratestus sunaudoti užsienio presai. Visuomenės balsas turės daug daugiau reikšmės nei mūsų bergždi protestai. Tuo tikslu reikalinga įsteigti didesniuose Eiropos centruose Paryžiuje, Londone, Genevoj informacijų biūrus, kurie galėtų tinkamai sunaudoti tą medžiagą, kurią mes patieksime.

Min. Pirmininkas siūlo Min. Kabinetai apsvarstyti klausimą del pakvietimo iš Anglijos, Švedų, Suomų ir Danų karininkų-instruktorių, kuriais galima būtų pakeisti mūsų kariuomenėje rusus ir lenkus.

Teis. Min. Noreika siūlo kreiptis į Foschą del naujai nustatytos demarkacijos linijos.

Min. Pirmininkas paaiškina, kad į Foschą kreipėsi mūsų Delegacija Paryžiuje, bet lygi šiol nebuvo jo priimta.

Vid. Reik. Min. Leonas nurodo, kad reikia palaikyti Min. be portfelio Žydu Reik. išreikštą mintį. Daugiau reikia kreipti domės į agitaciją viduje, sužadinti visuomenę prieš lenkų veržimasi Lietuvon ir jos balsą sunaudoti užsienio presoj.

Sus. Min. V. Čarneckis. Nustatyta nauja demarkacijos linija, daug Lietuvos žemių liekasi už demarkacinės linijos lenkams kartu su Vilnium. Mus balsas ir notos, matyt, nepasiekia platesnio pasaulio. Liekasi mums vienas kovos būdas išplėsti agitaciją po visą šalį. Liaudies balsas galingesnis, su juo turės skaitytis ir Entanta.

Teis. Min. L. Noreika pažymi, kad p. Soloveičiko mintis lengvai įvykdoma. Pakanka tik vienoj natroj vietoj padaryti susirinkimus, tinkamai informuoti mūsų intelegenciją, – ir tas balsas paklys po visą Lietuvą. Lietuvos Spaudos Biuro pareiga – tinkamai tą medžiagą sunaudoti.

Sus. Min. V. Čarneckis pažymi, kad šale liaudies visos mūsų politines partijos galėtų tarti tuo reikalu svarbų žodį.

Vid. Reik. Min. Leonas nurodo, kad tuo reikalu reikia padaryti Kaune bendrą visų politinių partijų mitingą.

Teis. Min. L. Noreika siūlo praplėsti Liet. Spaud. Biur. Propagandos Skyrių.

Vid. Reik. Min. Leonas reikalauja: 1) partijų centrai turėtų išreikšti savo nusistatymą dėl Vilniaus užgrobumo 2) Lietuvos Spaudos Biuras per Propagandos skyrius turėtų paraginti visuomenę pareikšti savo protestą dėl Vilniaus užėmimo ir dėl nustatymo naujos demarkacinės linijos.

[...]².

Posėdis užbaigtas 10 val. vak.

Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius^{a)}

Ministerių Kabineto nariai^{b)}

Tadas Petkevičius^{c)}

Ministerių Kabineto Reik. Vedėjas

LCVA, f. 923, ap 1, b. 57, l. 56–57 a. p. Mašinraštis

^{a)} Parašas ranka.

^{b)} Parašų jiems skirtoje vietoje nėra.

^{c)} Parašas ranka.

¹ Soloveičikas Maksas (1883–1957) – Lietuvos žydų visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Kauno. Apsigyvenęs Peterburge įsitraukė į sionistų veiklą. 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo išrinktas pirmosios Kauno miesto valdybos prezidiumo nariu. Ministras be portfelio žydų reikalams IV–VII Vyriausybėse (iki 1923 m. pradžios). 1919 m. kaip Lietuvos žydų atstovas dalyvavo ir Paryžiaus taikos konferencijoje (nuo Žydų liaudies susivienijimo). 1923 m. išvyko į Vokietiją, 1933 m. persikėlė į Palestiną.

² Vėliau posėdyje dar buvo svarstytas Savivaldybių įstaigų įstatymo projektas.

71. 1919 m. rugpjūčio 5 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo. Posėdyje svarstyti derybų su atvykusia Lenkų misija, vadovaujama L. Wasilewskio, situacijos Suvalkijoje klausimai

On 5 August 1919, the meeting of the Lithuanian government continued discussions about the so-called Marshal F. Foch second demarcation line. Regardless of the rather abstract and vague information about the boundaries of the line, the Cabinet Members were convinced that Sejny and Punska undoubtedly belonged to Lithuania based on the demarcation line of 26 July and as backed by the Supreme Council of the Entente. The minutes of the meeting show that such reasoning allowed the government to take a decision to withdraw the Lithuanian troops from the Augustow and Suwalki counties. Among other issues in the meeting, they recalled the visit of the Plenipotentiary Minister of the Special Polish Mission to Kaunas L. Wasilewski, his proposals to the Lithuanian government and other matters related to economic and military relations with Poland.

Ministerių Kabineto posėdis

5. VIII. 1919 m.

Posėdžio pradžia 7 val. 40 min. vakaro. Posėdyj dalyvauja: Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius, Min. be portf. J. Šernas, Min. be portf. Gudų Reik. J. Voronko, Min. be portf. Žydų Reik. Soloveičikas, Teis. Min. L. Noreika, Valst. Kontr. Vald. J. Zubrickas, Žem. Ūkio ir Valst. Turtų Min. A. Stulginskis, Švietimo Min. J. Tubelis, Kr. Aps. Min. A. Merkis, Susisiek. Min. V. Čarneckis, G. Š. V. M. Velykis Vid. Reik. Min. P. Leonas, Pr. ir Pr. Min. J. Šimkus.

Min. Pirmininkas. Vakar atvažiavo iš Varšuvos lenkų delegacija su buv. Vid. Reik. Ministeriu Vasilevskiu priešakyje. Šiandien delegacija apsilankė pas Min. Pirmininką. Iš pasikalbėjimo paaiškėjo, kad lenkų Vyriausybė siūlo visoje Lietuvoje padaryti rinkimus į Steigiamąjį Seimą, tiek užimtoje dabar lenkų kariuomenės Lietuvos dalyje, tiek esančioje Lietuvos Vyriausybės valdžioje, kad duoti gyventojams progos išsirtarti del tolimesnio Lietuvos likimo. Toliau delegacija paaiškino, kad Lenkijos Vyriausybė yra demokratinė ir prisilaiko Vilsono pagrindinių dėsnių tautų apsisprendimo reikalu, ir jokios agitacijos rinkimuose Lenkų Vyriausybė nevarys. Min. Pirmininkas nurodė delegacijai, kad etnografinėse Lietuvos ribose iki Nemuno apie kokį nors referendumą negali būti nė kalbos. Klausimą rinkimų į Steigiamąjį Seimą prižadėta įnešti Min. Kabineto svarstymui. Delegaciją [!] pranešė, kad oficialiai jai nieko apie jį nežinoma. Į klausimą ar lenkai laikysis Ententos nustatytos demarkacijos linijos jokio aiškaus atsakymo negavome.

Pr. ir Pr. Min. J. Šimkus klausia Ministerių Kabineto ar galima užmegsti su Lenkija prekybos santykius. Prof. Šimkus papildydamas Min. Pirmininko pranešimą, nurodo, kad lenkai pripažįsta etnografinę Lietuvą tik lietuvių kalbos vartojimu apibrėžose. Patį Vilnių ir jos sritis, jie laiko lenkiškais, nors ir sutinka, kad Vilnius yra Lietuvos sostine, bet sostine Istorinės Lietuvos.

Min. be portf. Gudų Reik. Voronko pažymi, kad Gudų srityse okupuotose lenkų kariuomenės, apie kokį nors referendumą negali būti nė kalbos. Tai turi būti pranešta lenkų delegacijai.

Teis. Min. L. Noreika. Lenkai pripažįsta, kad dabartiniu laiku negalima daryti plebiscito, kadangi eina karas. Plebiscitas galės būti įvykintas tik daug vėliau. Dabar siūlo rinkti tik atstovus, kurie nuvažiavę Vilniun, nuspręstų tolimesnį krašto likimą.

Min. Pirmininkas. Lenkams turime pranešti, kad Vilniaus ir Gardino sritis iki Nemuno be jokių referendumų turi priklausyti Lietuvai. Gudų sritis į pietus nuo Nemuno turėtų būti atiduotos valdyti Ententos komisijai o vietos valdymo organai sudaryti iš vietos gyventojų Gudų.

Ministerių Kabinetas pritaria Ministerio Pirmininko pasiūlymui.

Pr. ir Pr. Min. Prof. Šimkus. Mes turime duoti atsakymą lenkų delegacijai raštu ir nuo jų taip pat pareikalauti išdėstymo pasiūlymo raštu.

Ginklų paėmimo nuo lenkų klausimas.

Min. Pirmininkas. Šiandien lenkų delegacija pažymėjo, kad jie galėtų mums duoti ginklų ir amunicijos. Siūlo apsvarstyti klausimą, ar mes galime nuo lenkų paimti ginklų.

Aps. Min. A. Merkis nurodo, kad reikia paklausti lenkų kokiomis sąlygomis jie duos mums ginklus.

Pr. ir Pr. Min. J. Šimkus nurodo, kad paėmę nuo lenkų ginklus, iš Vokietijos daugiau nebegausime.

Min. be portf. J. Šernas pažymi, kad paėmimas nuo lenkų ginklų gali įtraukti mus į keblų padėjimą. Mes dabar pinigų neturime. Už ginklus jie reikalaus nuo mus kompensacijų, ar kokių nors pasižadėjimų. Tas gali mums daug pakenkti ateityje.

Teis. Min. L. Noreika pažymi, kad imti iš lenkų ginklus pavojinga, jie nori įtraukti mus savo politikos orbiton. Be to ir nuo Ententos tada galėtumėm gauti ginklų tik per lenkus.

Ministerių Kabinetas nusistato dėl ginklų nevesti su lenkais jokių derybų.

Prekybos santykiai

Pr. ir Pr. Ministeris Prof. Šimkus klausia, ar dabartiniu laiku galima užmegsti prekybinius ryšius su Lenkija. Nurodo, kad kai kurias prekas pavyzdžiui žibalą ir anglis mes pigiausiomis kainomis galime įsigyti tik Lenkijoje.

Min. be portf. Šernas pažymi, kad, jeigu bus laikoma Ententos nustatyta demarkacijos linija, prekybiniai ryšiai su Lenkija gali būti palaikomi. Tik tie ryšiai privalo turėti ne valstybinį, bet grynai privatinį pobūdį.

Pr. ir Pr. Ministeris Prof. Šimkus paaškina, kad kai kurios prekes gali būti išvežamos iš Lenkijos tik su valdžios žinia mainais už linus, duoną. Nurodo, kad, nežiūrint į įtemptus santykius, prekyba tarp Vokietijos ir Lenkijos eina. Be to pristatymas į Vilnių duonos turėtų daugiau reikšmės, kaip propaganda.

Ministerių Kabinetas randa galimu užmegsti su Lenkija prekybos santykius perkant Lenkijoje tas prekes, kurias galima tik įsigyti patogiausiomis sąlygomis.

Kar. M. Velykis klausia, ką daryti su ta kariuomene kuri dabar stovi Suvalkų srityje.

Min. Pirmininkas pažymi, kad Suvalkuose yra labai maža mūsų kariuomenės ir atsispirti prieš lenkų legionus ji negalės; mes galime nustoti kelių šimtų gerai apginkluotų vyrų. Siūlo visą kariuomenę išvesti iš Suvalkų.

Min. be portf. J. ŠERNAS pažymi, kad jeigu mes tinkame palaikyti Ententos nustatytą demarkacinę liniją, turime savo kariuomenę iš Suvalkų išvesti.

Teis. Min. L. Noreika nurodo, kad Suvalkuose reikia palikti mūsų kariuomenę ligi to laiko, pakol bus išvesta lenkų kariuomenė iš tų vietų, kurias ji yra užėmusi šiapus demarkacinės linijos.

Min. Pirmininkas nurodo, kad stovinčioji Suvalkuose kariuomenės dalis yra neskaitlinga ir jai grėšia nuginklavimo pavojus, todėl ji netrunkant turi būti iš ten išvesta.

Ministrų Kabinetas nutarė, kad toji dalis kariuomenės, kuri stovi Suvalkų mieste ir Augustavo apskr. reikia atitraukti iki Juod. Ančos ir Ežerų linijos. Milicija iš tų vietų taip pat turi būti išvesta.

Min. Pirmininkas skaito Dr. Purickio raštą del paskirimo Specialės Komisijos Zacharios¹ užpirkimų sąskaitoms patikrinti.

Paskelbimas įstatymo del prekybos reguliavimo.

Min. Pirmininkas nurodo, kad vokiečiams išėjus iš Lietuvos galima leisti laisvą prekybą. Sustiprinus pasieniais sargybą, galima paskelbti priimtą įstatymą del prekybos reguliavimo.

Pr. ir Pr. Min. Prof. Šimkus praneša, kad sienos nuo Latvijos tinkamai saugojamos. Paskutiniu laiku buvo sugauta apie 100 kontrabandininkų su arkliais ir vežimais. Tuo reikalu vietiniai valdininkai prašė Pr. ir Pram. Ministerijos nurodymų. Prek. ir Pram. Min. įsakė, kad iki šis klausimas bus išrištas teismo keliu, grąžinti savininkams arklius, sudėjus jiems kauciją.

Ministerių Kabinetas pavedė Ministerio Pirmininko nuožiūrai paskelbti įstatymą del prekybos reguliavimo.

Gudų laikraščio išleidimo klausimas.

Min. be portf. J. Voronko. Mes Lietuvoje neturime nei vieno laikraščio gudų kalba, ir visai mažai literatūros. Jaučiamas būtinas reikalas išleisti laikraštį, kurio seniai jau laukia kariuomenė ir gudiškai kalbanti visuomenė.

Žemės Ūkio ir V. T. Min. Stulginskis prašo išaiškinti gudų skaičių neužimtoje Lietuvos dalyj, iš to bus matyt ar reikalingas toks laikraštis.

Min. be portf. G. R. Voronko paaiškina, kad Kaune bus maža skaitytojų, bet tą laikraštį galima bus platinti ir lenkų okupuotose srityse, tas turės didelę reikšmę ypatingai dabartiniu laiku, kuomet keliamas plebiscito klausimas.

Ministerių Kabinetas prašo, Min. be portf.
Gudų Reik. pristatyti planą leidimo laikraščio
Gudų kalba.

[...]²

Posėdis užbaigtas 10 val. vak.

Ministeris Pirmininkas^{a)}

Ministerių Kabineto nariai^{b)}

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas Tadas Petkevičius^{c)}

LCVA, f. 923 ap 1. b. 57, l. 58–60. Mašinarštis

^{a)} Parašo ranka jam skirtoje vietoje nėra arba jis visai išblukęs.

^{b)} Parašų ranka jam skirtoje vietoje nėra arba jie visai išblukę.

^{c)} Parašas ranka.

¹ Zacharijas E. (Zacharias Erhard (?–?)) – vokiečių administracijos Lietuvoje pareigūnas. Civilinės administracijos, vadovaujamos L. Zimmerle'ės, prekybos reikalų viršininkas 1918 m. pab.–1919 m. pr. Pusiau oficialios bendros lietuvių ir vokiečių prekybos ir pramonės bendrovės „Banga“ direktorius.

² Posėdžio pabaigoje dar svarstytas disponavimo tarnybiniais butais ir vokiečių paliktais baldais klausimas.

72. 1919 m. rugpjūčio 5 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota Sąjungininkų Aukščiausiajai Tarybai, protestuojanti, jog Lenkija tebepažeidinėja demarkacijos liniją

On 23–25 July 1919, the Polish military intensified actions and launched an offensive against Lithuanian troops close to Merkinė. Therefore, on 5 August the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference appealed to the Supreme Council of the Entente. In the note signed by A. Voldemaras and P. Klimas, they point out that the Polish troops are violating the demarcation line, breaching agreements, and going on the offensive against Lithuanian military units. The head of the delegation and the secretary prepared and submitted a document in which they remonstrated that while marking the demarcation line no representative of Lithuania was invited to participate.

LIETUVOS DELEGACIJA TAIKOS KONFERENCIJOJE Nr. 1767

Paryžius, 1919 m. rugpjūčio 5 d.

Ponai,

Remdamasi informacija, gauta iš Lietuvos Vyriausybės, Lietuvos delegacija Taikos Konferencijoje imasi iniciatyvos atkreipti Aukščiausiosios Sąjungininkų Tarybos dėmesį į tokią Lietuvoje susidariusią padėtį:

Po Prancūzų karinės misijos Kaune liepos 18 d.^{a)} komunikato Aukščiausioji Sąjungininkų Taryba, lenkų kariuomenei veržiantis į Lietuvos teritoriją, nubrėžė demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių pajėgų. Ši linija prasideda Augustave ir to

paties vardo kanalu eina geležinkelio atšaka Gardinas–Vilnius–Daugpilis 5 kilometrų atstumu į vakarus nuo šio kelio.

Nors tokios linijos pasirinkimas, padarytas nedalyvaujant Lietuvos Vyriausybei, menkai atitinka Lietuvos interesus, Lietuvos Vyriausybė sutiko su šiuo sprendimu, kaip galinčiu laikinai stabilizuoti lenkų ir lietuvių kariuomenių santykius ir leidžiančiu koncentruoti lietuvių pajėgas rusų bolševikų fronte. Tačiau lenkai daugelyje vietų kirto Didžiųjų valstybių nubrėžtą demarkacijos liniją, atvirai savo karininkų lūpomis pareikšdami, kad jie patys nustatys tokią liniją, kokią norės. Neatsižvelgdami į kategorišką maršalo p. Focho liepos 11 d. įsakymą grįžti prie demarkacijos linijos, jie iki šiol tęsia savo žygi į vakarus, pasinaudodami savo karių ir ginkluotės pranašumu.

Toks elgesys daugelyje vietų išprovokavo kruvinus susidūrimus.

Nepasitenkindami dalies Lietuvos užkariavimu, lenkai grasina užimti kitus mūsų šalies regionus ir iš tiesų tam sutelkė žymias pajėgas. Taip, remiantis lietuvių Generalinio štabo liepos 26 d. komunikatu, didelės lenkų kariuomenės pajėgos pajudėjo link Nemuno, esančio už 15–20 kilometrų į vakarus nuo demarkacijos linijos, ir peržengė šią upę Seirijų kryptimi. Taip pat lenkai pažeidė demarkacijos liniją į šiaurę nuo Vilniaus ir iš užnugario atakavo lietuvių kariuomenę, tuo metu kovojusią su rusų bolševikais Utenos–Alantos^{b)} regione.

Ši padėtis verčia Lietuvos delegaciją Taikos konferencijoje dar kartą kreiptis į Aukščiausiąją Tarybą prašant paveikti lenkų valdžios atstovus, kad jie atitrauktų savo kariuomenę už demarkacijos linijos.

Ponai, malonėkite priimti mūsų didžiausią pagarbą.

*Lietuvos delegacijos
Taikos konferencijoje prezidentas*
Pasirašo: Prof. A. VOLDEMARAS

Sekretorius

Pasirašo: P. KLIMAS

Conflit..., 15, p. 30–31.

^{a)}Taip tekste. Turėtų būti „birželio 18 d.“

^{b)}Tekste buvo „Alunta“.

73. 1919 m. rugpjūčio 15 d., Vilnius. – Specialiosios Lenkijos misijos Lietuvoje vadovo L. Wasilewskio politinis raportas į Varšuvą apie lenkų ir lietuvių pokalbius ir derybas Vilniuje bei Kaune

In early August 1919, the Plenipotentiary Minister L. Wasilewski and Major T. Kasprzycki arrived in Kaunas from Warsaw via Vilnius for deliberations on the subject of Lithuanian-Polish relations. The Poles proposed to the Lithuanian government to hold elections

together in the areas controlled and disputed by Poles and Lithuanian authorities. According to this proposal, the elected representatives of both sides are expected to meet in Vilnius. This joint Seimas has to address issues pertaining to the Lithuanian statehood and relations with Poland. The Lithuanian side was not satisfied with the Polish proposal. In the political report of 15 August, L. Wasilewski restates the positions of both sides and the provisions that are not agreed upon. The document suggests that the Polish delegates are less concerned about the negotiations as they are investigating possibilities of overthrowing the government of Lithuania. Alongside the meetings with Cabinet Members, the Polish delegates held informal talks with the Commander of the Lithuanian Armed Forces and other Lithuanian figures to know their ideas regarding provisions for the Polish-Lithuanian federation. Having examined the situation, L. Wasilewski reported and stressed that M. Sleževičius government was not strong enough and that conditions for a political overturn were psychologically favourable.

Rugpjūčio 2 d. iš Kauno į Vilnių atvyko: Lenkijos ryšių karin[inkas] prie Liet[uvos] kariuomenės jaun[esnis] leit[enantas] Duninas-Wąsowiczius, Anglijos diplomatinės misijos Kaune narys kpt. Brodie'is, Estijos ryš[ių] kar[ininkas] prie Lietuvos kariuomenės kpt. Junkaras, Latvijos ryš[ių] leit[enantas]. prie Lietuvos kariuomenės Kaune.

Atvykimo tikslas buvo tarpininkauti užmezgant bendrus Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių veiksmus prieš bolševikus iš vienos pusės ir ties linija Suvalkai–Marijampolė–Kalvarija–Raseiniai–Šiauliai–Mintauja^{a)} sutelktas Vokietijos kariuomenės formuotes iš kitos pusės. Tą pačią dieną įvykusiame pokalbyje, kuriame dalyvavo Anglijos, Estijos ir Latvijos karininkai, buv[ęs] ministras Wasilewskis ir kpt. Sławekas, įrodinėta kpt. Brode'iu, kad Vokietija veikia išvien ir su bolševikais, ir su Kolčako formuotėmis, kad į kun-[igaik]ščio Lieveno armija* stoja demobilizuotų Vokietijos formuotėlių kareiviai, taigi egzistuoja Vokietijos ir Rusijos sąjunga, ką Koalicija turi laikyti įvykusi faktu.

Vėliau atkreiptas kpt. Brode'io dėmesys į tai, kad Lietuvos Vyriausybė toleruoja p. v. Zimmerle'is vadovaujamą Vokietijos slaptosios policijos aparatą Kaune ir kad Lietuvos štabe iki šiol šeiminkauja Vokietijos gen[eralinio] št[abo] kar[ininkas] mjr. Schroederis¹.

Kpt. Brodie'is įvertino pateiktų faktų svarbą ir žadėjo daryti įtaką Lietuvos Vyriausybei, kad įkalbėtų ją vienytis su Lenkija.

Per pokalbį kpt. Brodie'is pasakė, o Estijos kar[ininkas] ir Latvijos kar[ininkas] pritarė, jog būtina įkurti bendrą vadovybę visam frontui nuo Suomijos įlankos iki Pripetės pelkių, taigi apimančiam Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės.

Rugpjūčio 3 d. vakare Lietuvos Ministro Pirmininko Sleževičiaus įgalioti atvyko ponai Zanas² ir Janczewskis³ – siekiant lenkų ir lietuvių susitarimo naujai įkurtos Lenkų demokratinio susivienijimo partijos nariai. Sleževičius juos išsiuntė su pusiau oficialia misija gauti paramos savo Kabinetai, kuriam žlugus [į valdžią – vert. past.] gali ateiti Lenkijai priešiškiausia Krikščionių demokratų partija. Atrodė, kad su Kauno

Vyriausybė yra įmanoma kaip nors susitarti, taigi rugpjūčio 4 dieną į Kauną išvažiavo užsienio reikalų ministro įgaliojtas buv[ęs] ministras Wasilewskis ir mjr. Kasprzyckis, išsiųstas Valstybės vadovo kariniams reikalams.

Šio mėnesio 5 ir 6 d. Kaune vykę pokalbiai su Ministru Pirmininku Sleževičiumi norimų rezultatų nedavė. Į ministro Wasilewskio notą (priedas Nr. 1**), kurioje siūlomi rinkimai į bendrą plebiscito instituciją, paremti vienodu reglamentu, kurie bus surengti Lietuvos valdžios valdomoje teritorijoje ir Lenkijos kariuomenės užimtoje Lietuvos dalyje, pastarojoje rinkimus rengtų savivaldos vienetai, o ne civilinė administracija, Lietuvos Vyriausybė rugpjūčio 6 d. notoje Nr. 1854 (priedas Nr. 2***) atsakė, kad:

1. Etnine Lietuva (tai yra tokia, kuri be plebiscito turi priklausyti Lietuvos valstybei) laikoma buvusi Kauno gub. su dalimi Gardino apskr., Kuršo gub., Prūsų Lietuva, buvusi Suvalkų gub. be Augustavo apskr. ir pietinės Suvalkų apskr. dalies, buvusi Vilniaus gub. be Dysnos ir Vileikos apskr. ir į šiaurę nuo Nemuno esanti Gardino gub. dalis.

2. Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą gali įvykti tik su sąlyga, kad pasitrauks Lenkijos kariuomenė, o valdys Lietuvos Vyriausybė.

3. Dalį buv. Vilniaus gub., esančią į šiaurę nuo Nemuno (išskyrus Dysnos ir Vileikos apskr.) kartu su Lietuvos sostine Vilniumi, dabar Lenkijos kariuomenės okupuotą, Lietuvos Vyriausybė laiko neatskiriama Lietuvos dalimi [...] ir reikalauja nedelsiant ten įvesti civilinę Lietuvos Vyriausybės administraciją.

4. Iš Sokulkos, Balstogės, Valkavysko, Slanimo ir Pružanų apskr. pasitraukus Lenkijos kariuomenei, turi būti sudarytas neutralus Antantės Komisijos ruožas.

5. Dysnos ir Vileikos apskričių ir teritorijų į rytus nuo Vilniaus ir Gardino gub. Lietuvos Vyriausybė nelaiko priklausančiomis Lietuvai ir nesuteikia joms teisės dalyvauti Steigiamajame Seime.

6. Reikalauja laikytis Antantės nustatytos demarkacijos linijos****.

Lenkijos delegatai pripažino, kad tokiomis sąlygomis derybos su dabartine Lietuvos Vyriausybė neįmanomos.

Pokalbiuose su gen. Žukausku^{b)} pareikšta kur kas daugiau noro ir galimybių susitarti karinių interesų pagrindu.

Nepaisant to, delegatams Kaune susidarė įspūdis, kad ten visi kalba apie būtinybę pakeisti Vyriausybę, galimą perversmą dėl finansinio bankroto ir pan., taigi psichologiškai yra pasirengta politiniam perversmui*****.

Svarbiu šių derybų rezultatu reikia laikyti tai, kad Anglijos diplomatinės misijos Kaune atstovas neginčijamai įsitikino, kad, viena vertus, Vokietija bendradarbiauja su Kolčako formuotėmis, kita vertus – kad trūksta geros Lietuvos Vyriausybės valios susitarti su Lenkija dėl gynybos nuo Vokietijos.

Vėlesniuose raportuose iš Kauno sakoma, kad derybų eigai įtakos turėjo p. von Zimmerle, kuris pažadėjo lietuviams tuoj pat [suteikti – vert. past.] didesnę Vokietijos paskolą, ir tikrai tenykštis ministras tada važiavo į Berlyną parūpinti pinigų. Atrodo, kad atvežė tik porą tūkstančių.

* 1919 m. birželio mėn. Aukščiausioji Taryba patvirtino gen. R. von der Goltzo Vokietijos dalinių pasitraukimą iš Latvijos ir Lietuvos. Didesnė jų dalis perėjo į 1919 m. rugpjūtį su Berlyno žinia Kurše kuriamą Vokietijos ir Rusijos vadinamąją Savanoriškąją Vakarų armiją, vadovaujamą Pavlo Bermondto-Avalovo. Jos pusėje atsidūrė ir baltagvardiečių Lieveno armija.

** Rugpjūčio 6 d. notos tekste Wasilewskis pabrėžė, kad Lenkijos Vyriausybė neketina aneksuoti Lietuvos žemių, ir rėmėsi balandžio 22 d. Piłsudskio kreipimusi.

*** Wasilewskis beveik pažodžiui cituoja raštiško Lietuvos atsakymo tekstą, kuriame kartojami žodiniai Premjero Sleževičiaus pasisakymai. Notoje kova su „bolševikais“ laikoma svarbiausiu uždaviniu ir reiškiama pasipriešinimas susitarti su Lenkijos Vyriausybe tuo klausimu.

**** Plg. dok. Nr. 60 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 63 a ir 63 b – sud. past.)

***** Wasilewskio užrašuose teigiama, kad jis, Kasprzyckis ir Sławekas jau pirmosiomis rugpjūčio dienomis su prolenkiškais elementais Kaune ir Vilniuje derino pučo, nukreipto prieš Kauno Vyriausybę, planą. Buvo kalbama apie Tarybos paleidimą ir naujos vyriausybės įkūrimą, aktyviai dalyvaujant POW. 1919 09 25 viceministras Skrzyński Delegacijai Paryžiuje rašė: „Arba pavyks nuversti Tarybą ir įkurti prolenkišką vyriausybę, o tada bus galima pabandyti aljansą su maždaug istorine Lietuva, arba etninė Lietuva suartės su Estija, Latvija ir Suomija, o mes grįšime prie Dmowskio koncepcijos.“ Bet Lenkijos Vyriausybė garantavo Anglijos pasiuntiniui, kad Lenkija sąmokslu nerėmė.

^{a)} Dabar Jelgava.

^{b)} Tekste buvo „Zakausku“.

¹ Šrioderis O. (Schroeder Otto Carl Eduard (1877–1946)) – vokiečių kariškis. Kilęs iš Dresdeno. Tarnavo Saksonijos kariniame kontingente. 1915 m. tapo kaizerinės kariuomenės majoru. 1919 m. vasario 9 d. priimtas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į KAM štabą. Oficialiai atleistas 1919 m. birželio 15 d. Už nuopelnus Lietuvai 1928 m. buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu, Savanorių medaliu. 1934 m., protestuodamas prieš Klaipėdos nacių teismą, jų atsisakė. Pulkininkas nuo 1925 m. 1928 m. išėjo į atsargą. 1939 m. vėl buvo grįžęs į aktyvią tarnybą, vadovavo divizionui, turėdamas generolo laipsnį.

² Zanas T. (Zan Tomasz (1876–1950)) – Lietuvos lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, dvarininkas. Valdė paveldėtą Panemunės dvarą netoli Kauno, taip pat Dūkšto dvarą. Žemės ūkio sindikato direktorius Kaune 1914 m. Evakavosi į Rusiją 1915 m., tarnavo carinėje kariuomenėje. 1918 m. grįžo į Lietuvą. Šeima buvo susijusi su Karine organizacija (POW), sūnus tarnavo Lenkijos kariuomenėje. Politinių kontaktų su lietuviais mėgino ieškoti Lenkijos valdžios pavedimu. Lietuvos valdžiai 1923 m. nusavinus Panemunės dvarą, apsisusto Lenkijoje, vadovavo žemės ūkio draugijai ir banko skyriui Torunėje.

³ Jančevskis K. (Janczewski Kazimierz (1878–1959)) – Lietuvos lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, dvarininkas. Kilęs iš Blinstrubiškių dvaro. 1906 m. įsigijo Jukainių dvarą, čia turėjo žirgyną, priklausė Raseinių žemės ūkio draugijai. I-ojo pasaulinio karo metais su nuosavybe evakavosi į Rusiją. 1918 m. sugrįžo, apsisusto Kaune ir įsitraukė į politinę veiklą. Kauno miesto tarybos narys, Lenkų frakcijos joje vadovas 1919 m. Vienas iš Lenkų demokratinio susivienijimo Lietuvoje steigėjų 1919 m. rugpjūčio 9 d., pasirašė 22 lenkų dvarininkų pareiškimą dėl visiškos ištikimybės Lietuvos valstybei. Vėliau – aktyvus lenkų bendruomenės Lietuvoje veikėjas, jų informacijos biuro Kaune vadovas nuo 1922 m.

74. 1919 m. rugpjūčio 16 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, rodanti lietuvių planus priešintis lenkams Suvalkijoje ir bylojanti, jog tikslios informacijos apie demarkacijos liniją nėra

On 3 August, the Lithuanian Government was officially notified of the second demarcation line backed by the Supreme Council of the Entente in July 1919. Due to sketchy information, the boundaries of the line were treated differently by the Polish authorities. The Lithuanians had no doubts that Lithuania secured Sejny and Punska. The Poles substantiated their claims for the territories, while the Lithuanians found out details about

the demarcation line much later when the Lithuanian troops had already withdrawn from part of the disputed territories. In mid-August, having discovered that there were no line boundaries as thought before, the Cabinet of Ministers was concerned. In the meeting of 16 August, calls were pronounced not to surrender Sejny and Punszk without a fight. Accurate information was still lacking. Members of the government asserted that the separation of the above mentioned territories from Lithuania was simply a new demarcation line which Lithuania did not know about. No decision on the official reaction of Lithuania was adopted in the meeting. Prime Minister M. Sleževičius went to Sejny to know the situation in person.

Ministerių Kabineto posėdis
16/VIII. 1919 m.

Posėdžio pradžia 8 val. vakaro. Posėdyj dalyvauja visi p. p. Ministeriai be Ministerio be portfelio Gudų Reikalams J. Voronko, Ministerio be portfelio Žydų Reikalams M. Soloveičiko ir L. L. V. Įgaliotin. L. V. Čepinskis ir Gen. Štabo Viršininkas M. Velykis.

[...]¹

Dėl demarkacijos linijos
Suvalkijoje.

Susisiekimo Ministeris V. Čarneckis praneša, kad jo gautomis žiniomis lenkai 20/VIII turi užimti Seinų apskritį iki demarkacijos linijos, kuri eina 4 kil. šiaurės Seinų. Nurodo, kad tai jau 3 iš eilės demarkacijos linija ir toliau negarantuoti, kad ji bus paskutinė. Vietiniai žmonės labai nepatenkinti, kad Valdžia neduoda jiems jokios paramos ir patys pasiryžę gintis nuo lenkų užpuolimo.

L. L. V. Įg. L. V. Čepinskis nurodo, kad dėl demarkacinės linijos tuojau reikia telegrafuoti Bizauskiui². Jis privalo įteikti anglams notą ir reikalauti, kad demarkacijos linija būtų nustatoma anglų. Be to čia, ypatingai Seinų Apskričių reikia varyti akciją prieš lenkus.

Tiekimo ir Maitinimo Ministeris S. Kairys. Prašo Ministerį Pirmininką užklausti Vyr. Karo Vadą, dėl ko mažiems lenkų kariuomenės būriams leidžiama veržtis tolyn į Lietuvą be jokio pasipriešinimo, Visuomenė privalo pati reaguoti į lenkų veržimąsi Lietuvon demonstracijomis ir ginkluota pajėga. Siūlo rytoj padaryti demonstraciją Kaune prieš francūzų Misiją, tegul jie pamato, kad lietuvių visuomenei pritrūko kantrybės.

Prekybos ir Pramonės Ministeris J. Šimkus. Reikalauja tuojau pranešti anglams, kad mes toliau nė per pėdą neužleisime lenkams Lietuvos žemės.

Teisingumo Ministeris L. Noreika, nurodo, kad mums netik iš lenkų pusės grėsia pavojus. Kolčakininkai eina tolyn į Lietuvą. Prieš juos demonstracijomis nepaveiksime, reikia griebtis kitokių priemonių.

Ministeris Pirmininkas. Kelios dienos atgal gauta iš francūzų Misijos pranešimas, kad manoma tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių nustatyti nauja demarkacijos linija,

kuri eina nuo Vižūnų (Suvalkų aps. ir pietų dalis Seinų – lenkų pusėje) Maruchos upė Černa Audžia (Punskas lieka lenkų pusėje) Nemunu, pro Merkinę; toliau eina geležinkeliu 12 kilometrų į šiaurę.

T. Ministeris L. Noreika. Demarkacijos linija nustatoma jau kelintu kartu. Ji privaloma tik mums nes lenkai jos nesilaiko. Siūlo be mūsų neatiduoti Pūnsko ir Seinų.

Gen. Štabo. V. M. Velykis praneša, kad lenkų ir lietuvių karių atstovų nustatyta nauja demarkacijos linija. Ji eina nuo Lyto [!], Augustavo kanalu, Nemunu pro Merkinę (Merk. Lenkų pusėje) pro Butrimonis, Stakliškes, Vievį Vadseniškį, Kukuciškį, Vidžius; toliau eina 10-12 kilom. nuo plento Ukmergė–Daugpilis.

Ministeris Pirmininkas klausia, ar žinoma Gen. Štabui, kad mūsų kariuomenė su daug žymesnėmis nei lenkų jėgomis atsitraukė iš Aluktos [!] ir Skiemonių.

Gen. Št. Vir. M. Velykis atsako, kad Gen. Št. nedavė jokio įsakymo kariuomenei pasitraukti iš tų vietų.

Ministeris Pirmininkas klausia, ar su žinia Gen. Št. leista vaikščioti lenkų traukiniams iki Kaišėdorių ir naudotis geležkelio linija Punskas – Simnas – Alytus, Butrimonys – Varėna.

M. Velykis paaiškina, kad lenkų susisiekimo buvo pranešta sąlygos dėl naudojimos geležinkeliu iki Kaišėdorių, apie geležinkelio liniją Punskas – Simnas – Alytus – Butrimonys Varėna jokios kalbos nebuvo.

Vidaus Reikalų Ministeris P. Leonas klausia, dėlko tartasi su lenkais dėl naujos demarkacinės linijos tuomet, kada ji buvo jau nustatyta Entente'os.

Gen. Št. V. M. Velykis paaiškina, kad nustatyta ne demark. linija bet laikina linija tarp mūsų ir lenkų kariuomenių. Lenkai pasižadėjo tos linijos laikyti.

Tiekimo ir Maitinimo Ministeris S. Kairys klausia kiek yra mūsų, rusų = vokiečių pajėgų Radviliškio apylinkėse.

M. Velykis atsako, kad mūsų kar. yra apie 1000 vokiečių 4 dalys, Kolčakininkų = 1500 žmonių.

Ministeris Pirmininkas klausia, dėlko buvo atitrauktas nuo Kaišėdorių = Žiez marių fronto Škirpos batalijonas.

M. Velykis. Kar. Škirpos batalijonas buvo pasiūstas bolševikų frontan, buvo gauta žinia, kad bolševikai, gavę paspirties rengiasi užpulti mūsų kariuomenę.

Ministeris Pirmininkas. Sulig Tčunkes³ pranešimo vokiečiai turi išsikraustyti iš Lietuvos ligi 2-IX, Vakar gauta Zimmerlės raštas, kuriame nurodoma, kad vokiečiai pasilikę Lietuvoje ligi 1/X.

G. Št. V. M. Velykis pažymi, kad tuo laiku sustiprėję Kolčakininkai ir, vokiečiams išėjus, mes jų negalėsime išvyti iš Lietuvos.

Ministeris Pirmininkas nurodo, kad mes maža ginklų turime aikvojame paskutinius patronus ir lenkams negalėsime pritaikyti. Turime laikytis Entente'os nustatytos demarkacijos linijos. Prašo Gen. Štabo Vir. grąžinti Škirpos batalijoną į Kaišėdorių Žiez marių frontą.

Susisiekimo Ministeris V. Čarneckis nurodo, kad reikia protestuoti prieš lenkų veržimąsi Lietuvon. Turime padaryti vieną kitą demarkaciją [!] prieš lenkus, tas Entante'os aktyse daugiau turės reikšmės nei valdžios protestai.

Teisingumo Ministeris L. Noreika nurodo, kad mes apie priešinimąsi ginklu prieš lenkus nekalbėkime, kaip mums taip ir lenkams. Iš viso ko matyti, kad demarkacijos linija privaloma tik mums, bet ne lenkams. Todėl turime visomis pajėgomis priešintis.

Prekybos ir Pramonės Ministeris pr. Šimkus nurodo, kad šiomis dienomis laukiama iš vokiečių transportas su ginklais, šoviniiais. Siūlo nuo konflikto su vokiečiais susilaikyti.

Vidaus Reikalų Ministeris P. Leonas siūlo duoti įsakymą Gen. Štabui, kad jėga išvytų lenkus iš Aluntos, Skiemonių, kur jie yra jau parėję Entante'os nustatytą demarkacinę liniją. Toliau, sustiprinti mūsų pajėgas Seinų rajone ir parodyti visuomenei, kad valdžia palaiko jos siekimus.

Finansų Ministeris J. Vileišis nurodo, kad mes jau turime užtenkamai medžiagos prieš prancūzus, kurią galima tinkamiau išnaudoti, delto demonstracija suvis nereikalinga. Be to prancūzai gali pamanyti, kad lietuviai demonstruoja prieš juos.

P. Leonas nurodo, kad demonstracijai turime pareikšti ne tik del Seinų protestuojame, bet bendrai prieš lenkų veržimąsi Lietuvon, prieš okupavimą ir kitų Lietuvos teritorijų.

L. L. V. Ig. V. Čepinskis pažymi, kad politinės demonstracijos visose šalyse turi daug reikšmės, ir su jomis skaitosi visas pasaulis.

V. Čarneckis nurodo, kad reikalinga pasiūlyti savo demarkacijos liniją.

Ministeris Pirmininkas praneša, kad del demarkacijos linijos viskas jau padaryta, visa medžiaga pasiūsta Paryžiun Londonan, Rygon.

Ministrų Kabinetas prašo Gen. Št. Vir. grąžinti Škirpos batalijoną į Žiez marių Kaišadorių frontą.

Ministerių Kabinetas įgalioja Ministerį Pirmininką pareikalauti griežtai iš Zimmerlės, kad vokiečiai kuogreičiausia atsitrauktų iš Lietuvos.

V. Čepinskis nurodo, kad reikalinga būtinai ištirti gandus apie formavimą, karab. rusų kariuomenės.

Vileišis nurodo, kad mes turime reikalauti greito prašalinimo iš Lietuvos visų vokiečių kareivių ir Zimmerlės.

Posėdis baigtas 10 v. 30 m.

Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius^{a)}

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas Tadas Petkevičius^{b)}

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 57, l. 76–78. Mašinėraštis

^{a)} Parašas ranka, sunkiai įskaitomas.

^{b)} Parašas ranka, sunkiai įskaitomas.

¹ Pačioje posėdžio pradžioje buvo svarstytas procentų nustatymo už indėlius, laikomus valstybės taupomosiose kasose, klausimas.

² Bizauskas Kazys (1892–1941) – teisininkas, diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais – mokytojas Panevėžyje, priklausė miesto savivaldai. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. Steigiamojo Seimo narys. 1919 m. dirbo pasiuntinybėje D. Britanijoje. 1920 m. dalyvavo derybose su sovietine Rusija. Švietimo ministras VI (K. Griniaus) Vyriausybėje. Nuo 1922 m. dirbo Lietuvos atstovu Vatikane, JAV, Latvijoje, D. Britanijoje, Olandijoje. Nuo 1931 m. – Užsienio reikalų ministerijoje. Krikščionių demokratų partijos narys.

³ Čunkė P. (Tschunke Paul Fritz (1883–?)) – vokiečių kariškis. Kaizerinės kariuomenės Generalinio štabo karininkas nuo 1916 m., kapitonas 1918 m. pab., vokiečių įgulos karo komendantas Kaune 1919 m. pr. Priklausė taip pat L. Zimmerle' s civilinės valdžios administracijos aparatui Lietuvoje. Gen. W. Eberhardto vadovaujamų vokiečių dalinių išvedimo iš Lietuvos koordinavimas. Vienas iš asmenų, atsakingų už vokiečių ir Sovietų karinį bendradarbiavimą tarpukario laikotarpiu. 1928 m., kada Lietuvos valdžia priėmė nutarimą jį apdovanoti Vyčio kryžiaus ordinu, jau buvo atsargoje (nuo 1922 m.), turėjo majoro laipsnį.

75. 1919 m. rugpjūčio 21 d., Kaunas. – Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame svarstyti lenkų įtakos Lietuvos kariuomenėje, galimo lenkų sąmokslų įveikimo ir karinės akcijos prieš Lenkijos kariuomenę Suvalkijoje sustiprinimo klausimai, protokolas

In mid-August 1919, having misinterpreted the boundaries of the second demarcation line, members of the Lithuanian government got distressed. Prime Minister M. Sleževičius went to Sejny to know the situation in person. Before that, the Lithuanian side was certain that Sejny and Pusk belonged to Lithuania based on the second demarcation line prepared by Commander-in-Chief of the Entente Armed Forces Marshal F. Foch. Upon return of the Premier to Kaunas, in the meeting of 21 August it was decided to take resolute action and mount armed resistance against the Polish army. Lithuanian troops were ordered to redeploy in groups from the Bolshevik front to the Sejny area. The ministers decided to intensify and support guerrilla fight with arms and to dismiss unreliable and pro-Polish officers from the Lithuanian armed forces.

Ministerių Kabineto posėdis
21. VIII. 19 m.

Posėdžio pradžia 8 val. vakaro. Posėdyj dalyvauja Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius, Prekybos ir Pramonės Ministeris Prof. J. Šimkus, Teisingumo Ministeris L. Norėika, Finansų Ministeris J. Vileišis, Švietimo Ministeris J. Tubelis, Ministeris be portf. J. Šernas, Susisiekimo Ministeris V. Čarneckis, Vidaus Reikalų Ministeris P. Leonas, Tiekimo ir Maitinimo Ministeris St. Kairys.

Ministeris Pirmininkas praneša, kad jo gautomis žiniomis eina gandai buk dabartinis Kabinetas šiomis dienomis bus nuverstas, sudarytas bus naujas kabinetas, palaukus [!] lenkams, tas duos progos susiartinti su lenkais. Tie visi gandai sudaro aiškų vaizdą kurį negalima pastebėti. Tuose ganduose yra ir tiesos dalis.

Prekybos ir Pramonės Min. J. Šimkus nurodo, kad sistemingai mūsų kariuomenė nesipriešina lenkų veržimuose Lietuvoje. Vyriausias Karo Vadas nežiurint į Ministerių Kabineto nusistatymą, taip pat nepildo jo nutarimų. Reikia griežtai įsakyti Vyriausiam Karo Vadui 3 dienų laiku išpildyti visus Ministerių Kabineto nutarimus.

Tiekimo ir Maitinimo Ministeris St. Kairys nurodo, kad Vyriausias Karo Vadas priešingai nusistatęs Ministerių Kabinetai ir nepildo jo nutarimų. Tokis terminas kaip 3 dienų perdidelis, užtenka vienos dienos. Jeigu jisai ir tuomet neišpildytų tuomet reiktų imtis kitokių priemonių. Vaitiekūnas turi būti tuojau iš Gen. Štabo pašalintas.

Prek. ir Pram. Min. Prof. J. Šimkus nurodo, kad tokius įtariamus žmones kaip Vaitiekūnas negalima laikyti atsakominguoju vietoj. Paliuosuoti jį reikia per Vyriausią Karo Vadą.

Vidaus Reikalų Ministeris P. Leonas nurodo, kad Vyriausias Karo Vadas turi įtekmės kariuomenėje, mažiau jis patinka karininkams, nuo kurių reikalauja disciplinos palaikymo.

Vyriausias Karo Vadas atsidavęs kovai prieš bolševikus, trukstant žmonių, jis renkasi tuos kurie, kaip jam rodos, tinkamesni atlikti tą, ar kitą technikos darbo pusę. Reikia išaiškinti Vyriausiam Karo Vadui, kad buvimas lenkų orientacijos žmonių atsakominguose vietose įkerėjęs kariškiams ir visuomenei. Visais žvilgsniais tokie žmonės yra negeistini ir jie tuojau turi būti pašalinti iš tų vietų ir nusiųsti bolševikų frontan.

Fin. Min. J. Vileišis nurodo, kad Vyriaus. Karo Vado buvo prašyta paliuosuoti Vaitiekūną ir kitus iš General. Štabo, bet jis to nepadarė ir pareiškė, kad jeigu bus pašalintas Vaitiekūnas, atsistatydinęs ir Vyr. Karo Vadas. Galima manyti, kad ir dabar taip pat jis atsakys. Reikalinga tą klausimą pastatyti griežtai ir pareikalauti Vyr. Karo Vadą, kad Vaitiekūną tuojau pašalintų.

Vidaus Reikalų Min. P. Leonas nurodo, kad Vyr. Karo Vadą skiria Valstybės Prezidentas, todėl nepatogu statyti jam griežtą reikalavimą. Siulo tuo reikalu pasitarti su Valstybės Prezidentu.

Tiek. ir Maitinimo Min. St. Kairys nurodo, kad Min. Pirmininkui tariantis su Valstybės Prezidentu dėl Vyr. Karo Vado, pravartu turėti galvoj Min. Kabineto nusistatymą, bet pirmiau reikalinga surasti, jeigu Vyr. Karo Vadas atsistatydintų, jo pavaduotoją. Karininkų tarpe nurodoma į Kar. Nastopką. Nors jis nėra atsižymėjęs kaipo strategas, bet mūsų kariuomenės operacijoms yra pilnai tinkamas.

Ministras Pirmininkas nurodo, kad reikalinga butinai atitraukti nors vieną batalioną iš bolševikų fronto ir pasiųsti į Seinų rajoną.

Ministerių Kabinetas nutarė reikalauti iš Vyr. Karo Vado, kad Rikiuotės Skyriaus Viršininkas Vaitiekūnas tuojau būtų pašalintas nuo vietos.

Ministerių Kabinetas randa reikalingu atitraukti iš bolševikų fronto kariuomenės dalį ir pasiūsti Seinų rajonui.

Ministerių Kabinetas randa reikalingu remti partizanus Seinų rajone ginklais ir siūsti jiems instruktorius.

Posėdis baigiamas 10 val. 30 min.

M. Sleževičius^{a)}
Ministeris Pirmininkas

Tadas Petkevičius^{b)}
Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 57, l. 81–82. Mašinėraštis

^{a)} Parašas ranka.

^{b)} Parašas ranka.

76. 1919 m. rugpjūčio 25 d., Londonas. – Ištrauka iš Lenkijos pasiuntinio D. Britanijoje E. Sapiehos pranešimo Lenkijos užsienio reikalų ministrui, kurioje išdėstytas Lietuvos valstybingumo esamos būklės suvokimas ir vertinimas

In late August 1919, battles between the Lithuanian and Polish armies and guerrilla over Sejny continued. Lithuanian politicians urged members of the delegation to the Paris Peace Conference to disclose the fact that the fighting was started by the Poles. In the diplomatic sphere, Polish politicians followed the official British stance on Lithuania. The priorities of the British international policy for Eastern Europe were one of the biggest concerns in Poland at that time. In the report of the Polish envoy to London E. Sapieha to the Polish Minister of Foreign Affairs, he discusses the British position with regard to Lithuania and analyses possible implications of that policy in Poland. The document tells details of the conversation between the envoy and the representative of Lithuania in London Earl A. Tiškevičius regarding the Lithuanian policy. The report reflects efforts of the Polish diplomat to influence his Lithuanian counterpart over the significance of the Lithuanian-Polish federation.

[...]¹ Ankstesniuose pranešimuose aš jau rašiau, kad Anglijos Vyriausybė neturi aiškios programos Baltijos klausimu. Tuo atveju, jeigu rusų antibolševikines jėgas lydės sėkmė, Anglija nori užtikrinti sau galimybę suteikti joms paramą per Baltijos pajūrį ir išlaikyti savo įtaką Rusijoje; jeigu teks pripažinti bolševikų Vyriausybę, ji ketina atplėšti nuo Rusijos Livoniją, Estiją, Suomiją ir Lietuvą, įtvirtindama ten savo įtaką; ir vienu, ir kitu atveju Anglijai nėra paranki vokiečių veikla šiuose rajonuose ir, jeigu ji neveikia ryžtingiau, tai tik dėl to, kad neturi lėšų savo planams įgyvendinti.

Lietuvos problema. Čia stipriai jaučiama sumažėjusi Lietuvos Tarybos įtaka ir galimas atsigręžimas į Lenkijos pusę. Lietuvių tarpusavio ginčai yra asmeninio pobūdžio. Gabrio leidinys Šveicarijoje *Lituanie Indépendant* rodo priešišumą Tarybai, Sleževičių⁹⁾ vadina bolševiku, kartu, nepaisant išlygų, pastebimas šio laikraščio posūkis į Lenkiją. Kita vertus, esantis Londone gr[afas] Alfredas Tiškevičius teigia, būtent Gabrys Lietuvoje buvo pasmerktas kaip bolševikas ir, jeigu ten pasirodytų, būtų suimtas. Nežinau, ar gr. Tiškevičius turi Lietuvoje šalininkų, tačiau pakartosiu čia mano vakarykštį pokalbį su juo. Pradžioje jis pareiškė apgailestaujantis, kad Bizauskas laikraštyje *Morning Post* pasisakė prieš palankų straipsnį apie Lietuvą, kurį pasirašė Lenkų spaudos biuras (iš tikrųjų straipsnį parašiau aš), užtikrino, kad Bizauskas bus atšauktas kaip netaktiškas žmogus. Toliau gr. Tiškevičius apgailestavo, kad, išskyrus Premjerą Paderewskį ir mane, Lenkijoje niekas nepritaria lietuvių ir lenkų federacijos lygiomis teisėmis idėjai. Kaip pavyzdį jis paminėjo pokalbį, įvykusį Paryžiuje tarp Lietuvos atstovų ir pp. Pułaskio², Dłuskiego ir Wasilewskiego, be to, jis paminėjo, matyt, išgalvotus faktus apie lenkų vykdomą lietuvių ir baltarusių persekiojimą Vilniuje ir Gardine. Aš jį patikinau, jog jis klysta, kad Seimo įstatymas apie buvusios Abiejų Tautų Respublikos tautų apsisprendimo teisę vis dar galioja, kad mes esame suinteresuoti etnografinės Lietuvos egzistavimu ir pasiliegame tas buvusios Didžiosios Kunigaikštystės dalis, kurių gyventojai reiškia norą priklausyti Lenkijai ir, galiausiai, kad Lenkijos Vyriausybė ir tauta palankiai vertina federacijos idėją plačiaja prasme.

Gr. T[iškevičius] užtikrino mane, kad Lietuvoje ši idėja turi daug šalininkų, tačiau ji buvo ne itin aiškiai suformuluota, o jeigu kalbėti apie lietuvius, tai jie pirmiausia turi pasiekti, kad būtų pripažinta jų valstybė, ir tik po to gali galvoti apie federaciją su Lenkija lygiomis teisėmis. Aš atsakiau, kad Lenkija tikriausiai neatsiliks nuo Antantės valstybių, jeigu pastarosios nutars pripažinti Lietuvos valstybę. Tiškevičius teigia, kad Maskvos šalininkai prarado bet kokią įtaką Lietuvoje ir šiuo metu egzistuoja dvi galimybės: unija su Lenkija arba Baltijos unija; vienai ir kitai koncepcijai Anglijoje jau parengta dirva. Pats Tiškevičius esą deda visas pastangas pirmajai koncepcijai įgyvendinti. Be to, jis teigia, kad lietuviai susitarė su ukrainiečiais, jog yra susitarimas dėl Lietuvos ir Ukrainos federacijos su Lenkija ir, jeigu Lenkija susitartų su ukrainiečiais, Lietuvoje neatsirastų žmogaus, prieštaraujančio šiai federacijai. Baigiantis pokalbiui, Tiškevičius paklausė, ar aš nesutikčiau būti tarpininku, jeigu Lietuvos Vyriausybė pateiktų man oficialų siūlymą. Aš atsakiau, kad prašysiu Varšuvos nurodymų, kad iš esmės aš visada buvau unijos šalininkas ir man būtų malonu dalyvauti sprendžiant šį reikalą, jeigu Lenkijos Vyriausybė suteiks man atitinkamus įgaliojimus.

Mano bendras įspūdis buvo toks: Taryba jaučiasi bejėgė, čia su ja niekas nesiskaito. Jausdami aplink save tuštumą, jie pasirengę pulti į Lenkijos glėbį. Tiškevičiumi negalima itin tikėti, tačiau jo teiginiai gana tipiški, juolab kad prieš dvi savaites jis kalbėjo kitaip. Mano manymu, reikėtų laikytis pozicijos, kad mes labai palankiai vertiname derybas dėl federacijos, tačiau pirma norime įsitikinti, jog lietuviai, kurie atvyks su

mumis derėtis, atstovaus Lietuvos visuomenei. Tačiau, sukvietus bet kokius atstovus, Lietuvoje paaštrėtų Lenkijos ir Lietuvos sienos klausimas. Daug laiko negaudamas žinių iš Lietuvos, aš tiksliai nežinau, kaip joje keliami šie klausimai. Lietuviai susirūpinę dėl lenkų derybų su Denikino ir Kolčako atstovais. Jie nuogaustauja, kad jų likimas gali būti sprendžiamas jiems nedalyvaujant. Aš tikiuosi šią savaitę išsiaiškinti Anglijos Vyriausybės poziciją. Prašau mane informuoti apie situaciją Lietuvoje ir instrukuoti, kaip turėčiau elgtis, jeigu lietuviai (Taryba) kreipsis į mane su prašymu tarpininkauti. Jeigu man pavyks išsiaiškinti Anglijos ketinimus Pabaltijo atžvilgiu, telegrafuosiu šią savaitę.

Sapieha³

DIM, t. 2, 190, p. 301–303.

^{a)} Tekste buvo „Šmilevičių“.

¹ Praleistas įvadas, kuriame aptariamos Silezijos, Vakarų Prūsijos problemos ir žydų klausimas.

² Pulaskis F. (Pulaski Franciszek Jan (1875–1956)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, istorikas, diplomatas. Varšuvos mokslo draugijos generalinis sekretorius nuo 1906 m. Konservatyvistų grupuočių veikėjas I-ojo pasaulinio karo metais. Valstybės Tarybos maršalka 1918 m. birželį–spalį. Kongreso darbų biuro prie Lenkų delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje direktorius 1919 m. Pasiuntinys Charkove 1921–1922 m., paskui – įgaliotasis ministras Vašingtone. Lenkų bibliotekos Paryžiuje vadovas 1926–1956 m.

³ Sapiega E. (Sapieha Eustachy Kajetan (1881–1963)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Garsios LDK kunigaikščių giminės palikuonis, kilęs iš Lvovo apylinkių. Nuo 1909 m. turėjo dvarą Gardino apylinkėse. I-ojo pasaulinio karo metais Varšuvoje bendradarbiavo su Laikinąja Valstybės Taryba, tapo artimu J. Piłsudskui. Pakraščių gynimo komiteto vadovas 1918 m. lapkritį. 1919 m. sausį organizavo sąmokslą prieš J. Moraczewskio Vyriausybę, buvo areštuotas. Paleistas organizavo kavalerijos dalinį, jame kovojo su bolševikais. 1919 m. birželio 16 d. paskirtas Lenkijos pasiuntiniu D. Britanijoje. Užsienio reikalų ministras 1920 m. birželio 23 d.–1921 m. gegužės 20 d. Sudarė Lenkijos sąjungos sutartis su Prancūzija ir Rumunija. Seimo narys 1928–1930 m. Konservatyvistas, J. Piłsudskio susiartinimo su „kresų“ (pakraščių) dvarininkija aktyvus šalininkas.

77. 1919 m. rugpjūčio 27 d., Kaunas. – „Lietuvos Ministrų Tarybos Pirmininko 1919 m. rugpjūčio 27 d. telegrama Lietuvos delegacijai Paryžiuje.“ Raginimas imtis visų įmanomų diplomatinų priemonių, siekiant nutraukti lenkų suintensyvėjusį skverbimąsi į lietuviškas žemes

In late August 1919, Polish partisans attacked the Lithuanian army garrison in Sejny. The regular Polish army got engaged. While the battles were taking place, the Head of the Lithuanian Government M. Sleževičius tried to disclose the fact about the Polish attacks and make it known on the international scene. On 27 August, he sent a telegram to the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference. The Lithuanian delegation was called to make every diplomatic effort to retain Sejny and Punska. The Head of the Government warned the Supreme Council of the Entente that otherwise the Lithuanian

side would take despair-driven measures. Sejny battles lasted till 28 August when Lithuania was forced to finally abandon the town. A few days later, through the British representative, a 3-day truce was agreed to.

Mes Jums jau telegrafavome, jog negalime sutikti su tuo, kad Punksas ir Seinai būtų priskirti lenkams, ir reikalaujame, jog demarkacijos linija mažiausiai eitų Juodosios Ančios vaga, palikdama Punksą ir Seinus Lietuvos pusėje. Nuo rugpjūčio 22 d. lenkai, neatsižvelgdami į mūsų kreipimąsi Paryžiuje, nors jis, prancūzams tarpininkaujant, buvo tučtuojau perduotas, pradėjo užkariauti Suvalkų gubernijos teritoriją per visą linijos ilgį.

Nepaisant mūsų griežto protesto dėl to, tiek tiesiogiai, tiek prancūzų tarpininkaujami, lenkai tęsė savo žygį į Suvalkų gubernijos gilumą, nelaukdami ateinant atsakymo į mūsų kreipimąsi Paryžiuje. Ir reguliaroji kariuomenė, ir partizanais persirengę daliniai netgi tęsė savo žygį už Nemuno į Druskininkus ir Merkinę, terorizuodami vietinius gyventojus, naikindami telegrafo linijas ir skleisdami melagingus skundus, nukreiptus prieš Lietuvos Vyriausybę.

Po kruvinių mūšių rugpjūčio 23 d. lenkai užgrobė Seinus. Tačiau mes esame pasirengę ir su ginklu rankose tęsiame Seinų, Punksko ir kitų lietuvių gyvenamų vietovių gynybą. Iš mūsų to reikalauja visa tauta. Iš savo pusės darykite viską, kad mums pasisektų. Nors privalėtų atsitraukti iš Kauno ir Vilniaus gubernijų, tačiau lenkai ne tik kad to nedaro, bet dar siekia užgrobti ir Alantą^{a)}, Balninkus, Butrimonis, Vaiškūnus^{b)}, Merkinę ir kitas vietas. Jeigu Antantė negali sustabdyti šio pražūtingo lenkų žygio į Lietuvą, Lietuvos Vyriausybė, to nepaisant, bus priversta griebtis nevilties padiktuotų priemonių.

Lietuvos valstybės Ministrų Tarybos Pirmininkas
Pasirašo: SLEŽEVIČIUS

Conflic..., 17, p. 37.

^{a)}Tekste buvo „Alunta“.

^{b)}Tekste buvo „Vioskuny“.

78. 1919 m. rugpjūčio 29 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko M. Velykio įsakymas Nr. 100 kariuomenės I brigados viršininkui įspėti jam pavaldžius dalinius apie įvykusių akciją prieš sąmokslu įtariamus lenkus ir užkirsti kelią galimiems nesusipratimams bei lenkų agitacijai

Operating underground in Lithuania, in late August 1919 the secret Polish Military Organization (POW – Polska Association Wojskowe) intended to overthrow M. Sleževičius Cabinet and form a new pro-Polish Lithuanian government. The plans of conspirators were supported and coordinated by the Polish delegates in Kaunas. The Lithuanian military had intelligence about it and followed the POW activities. On 28 August, Lithuania took a decisive action to disrupt any plots. Officers of the Lithuanian General Staff organized a counterplot. The Prime Minister supported it with reservation. At night of 29 August, patriotically minded Lithuanian soldiers arrested about 200 Polish suspects and Lithuanian conspirators who acted on the Polish side. Kaunas declared a siege of the city, and it was ordered to prevent any possible activities of Polish agitators. Although the initiative was taken by Lithuanian soldiers, the Lithuanian government was later regarded as the initiator of the successful performance.

I-os Brigados Vadui^{a)}

Žvalgybos Skyriui pranešus, kad Kaune yra susitvėrus stipri lenkų organizacija, susidedanti ne tik iš civilių lenkų, bet ir kariškių, ir kad jie renge sukylimą, ydant nugriovus dabartinę valdžią, Ministerių Kabinetas, imdamasai griežtų priemonių, įsakė naktį iš 28 į 29 rugp. suimti politiniai įtaremus lenkus, kaip civilių taip ir kariškių tarpe^{b)}.

Kartu su areštu įvyko pašalinimas nuo užimamųjų vietų įtariamųjų kariškių ir naujas paskyrimas.

Įsakau apie šį įvykį perspėti įeinančias į Jusų brigadą dalis, ydant išvengti galinčius kilti nesusipratimus kariuomenėje ir užkirtus kelią įvairiems lenkų agitatoriams, kurie skleistu iškraipytus faktus.

Kaune viskas ramu.

Kar. Velykis^{c)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 65, l. 29–29 a. p. Rankraštis

^{a)} Lapo viršuje, kairiojoje pusėje, uždėtas spaudas su Vytimi ir įrašu didžiosiomis raidėmis: „Krašto Apsaugos Ministerija Generalio Štabo Viršininkas“. Tam numatytoje spaudo skiltyje ranka įrašyta data: „19m. 29/VIII“ ir numeris „No. 100“. Spaudas apačioje baigiasi žodžiu „Kaunas“.

^{b)} Teksto kairiojoje pusėje po minėtuojų antspaudu yra dvi sunkiai įskaitomos trumpos rezoliucijos ar pastabos su 1919 m. rugsėjo 11–12 d. datomis.

^{c)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas, galbūt autentiškas.

79. 1919 m. rugpjūtis (diena nenurodyta), Kaunas. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininko karininko L. Vaitiekūno įsakymas Nr. 3377 Suvalkų komendantui likviduoti komendantūrą

At the end of July 1919, the government of Lithuania interpreted differently than the Polish side the second demarcation line boundaries approved by the Supreme Council of the Entente. Feeling safe, on 7 August the Lithuanians withdrew their troops and militia from Suwalki. The commandant of Suwalki town and county was abolished.

Nuorašas

25

Apsaugos Ministerija
Rikiotes Skirius
1919 Rugpiučio^{a)}
N 3377
Kaunas

Suvalkų
Komendantui

Įsakau Tamstai likviduoti komendantura šiuo budu

1) Esančius prie komendantūros kopos 1 perduoti Seinų Komendantui, o antrą su karininku Giedriu¹ Vadui 1 atsargos bataliono

2) Tamstaj su karininku Gruzdžiu², Valdininkais Stelbe³ ir Talat-Kelpšu⁴ atvikti mano žinion.

3) Karininka Mikelena⁵ perduoti žinion Vado 1 atsargos bataliona^{b)}.

Pasirašė rikiotes skiriaus viršininkas Vaitekunas

už adjutanta Ardickas⁶

Originalui atitinka

[...]^{c)}

LCVA, f. 499, ap. 1, b. 181, l. 25–25 a. p. Rankraštis

^{a)} Diena neįrašyta.

^{b)} Šalia teksto, kairiojoje pusėje, vertikaliai ta pačia rašysena pažymėta: (pirmas žodis neįskaitomas) „[...] ypatinga tardima komisijai“. Tai akivaizdžiai susiję su POW sąmokslu aplinkybių ir karininko L. Vaitiekūno vaidmens jame aiškinimusi.

^{c)} Neįskaitomas žodis (turbūt pareigų ar laipsnio įvardijimas) ir parašas. Parašas, regis, „[T]alat] Kelpša“. Tai užrašyta ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

¹ Giedrys Viktoras (1894–1955) – lietuvių kariškis. Carinės kariuomenės gretose I-ojo pasaulinio karo metais kovojo su vokiečiais, 1918 m. sausį demobilizuotas. Į Lietuvos kariuomenę mobilizuotas 1919 m. vasarį, paskirtas į Seinų komendantūrą. Suvalkų komendantu pavaduotojas nuo 1919 m. gegužės 15 d. Rugpjūčio 16 d. perkeltas į 1-ąją atsargos batalioną (vėliau – 10-asis pėstininkų pulkas). Vadovavo šio pulko batalionams. 1919 m. lapkritį gavo kapitono laipsnį. Vėliau tarnavo II karo apygardos štabe, Vyriausiojo štabo Operatyviniame skyriuje, vadovavo pulkams. 1939 m. gavo generolo laipsnį.

² Gruzdys Antanas (1895–?) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais dalyvavo kovose su vokiečiais Rygos ir Kaukazo frontuose. 1918 m. savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Vilniaus

komendantūrą. 1919 m. sausį perkeltas į 2-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. gegužę pervestas į formuojamą 2-ąjį pėstininkų atsargos batalioną Kaune, su jo kuopa liepos 3 d. išvyko į Suvalkų komendantūros dispoziciją. 1919 m. spalį paskirtas į Kauno batalioną (vėliau – 7-asis pėstininkų pulkas). 1920 m. rugsėjį už prasižengimą nuteistas ir pašalintas iš kariuomenės.

³ Stelkė – tikslesnių duomenų nerasta.

⁴ Talat-Kelpšas – galima gan pagrįstai manyti, jog mintyje turimas Tallat-Kelpša Kazys (1893–1968) – lietuvių kariškis, generolas nuo 1935 m. 1919 m. sausį jis savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas karininku prie Kauno komendantūros. 1919 m. kovą perkeltas į Atskirąjį batalioną adjutantu, paskui pervestas į KAM štabą.

⁵ Mikelėnas Aleksandras (1886–?) – lietuvių kariškis. Carinėje kariuomenėje tarnavo nuo 1907 m. Tarnavo perėjimo punkto viršininku Rusijos–Kinijos pasienyje 1917–1918 m. Savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę 1918 m. lapkritį, paskirtas į 1-ojo pėstininkų pulko kulkosvaidžių komandą. Alytaus komendantas 1919 m. vasarį–balandį. Paskui vėl 1-ajame pėstininkų pulke, o nuo liepos 1 d. – Suvalkų komendantūroje. 1919 m. rugpjūčio 16 d. pervestas į 1-ąjį atsargos batalioną. 1919 m. lapkritį gavo kapitono laipsnį. 1920 m. balandį tapo kulkosvaidžių kuopos vadu 4-ajame pulke. 1923 m. išleistas į atsargą, tarnavo pasienio policijoje.

⁶ Ardickas Aleksandras (1892–1936) – lietuvių kariškis. 1-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje. 1919 m. sausį kaip karo valdininkas savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 1-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. liepą perkeltas į Generalinį štabą. Nuo 1922 m. tarnavo kariuomenės intendantūroje. 1927 m. gavo administracijos majoro laipsnį. Tarnavo transporto dalyje, Tiekimo valdyboje.

80. 1919 m. rugsėjo 1 d., Paryžius. – „Lenkijos reikalų komisijos raportas Nr. 6 Aukščiausiajai Sąjungininkų Tarybai.“ Dokumente pacituota tos pačios Komisijos 1919 m. balandžio 22 d. raporto Nr. 2 dalis, bylojanti apie Komisijos tuomet siūlytos Lenkijos rytinės sienos Suvalkijos ruože detales

In April 1919, the issue of political separation between the Lithuanians and the Poles in the former province of Suwalki first arose at the Paris Peace Conference. The issue was discussed by experts of the Polish Committee at the Peace Conference. Their decision of 22 April became the base for denoting the second line, which was also called F. Foch line and approved by the Supreme Council on 26 July. On 1 September, Polish Committee report No. 6 reiterated the decision of 22 April to the Supreme Council.

RYTINĖS LENKIJOS SIENOS

Savo 1919 m. balandžio 28 d. raporte Nr. 2 Aukščiausiajai Sąjungininkų Tarybai apie rytines Lenkijos sienas* Lenkijos reikalų komisija laikė privalanti atidėti bet kokius siūlymus, susijusius su siena į pietus nuo Chelmo platumos. Ji manė, kad toji siena negalės būti fiksuota anksčiau, nei bus išspręstas Rytų Galicijos klausimas.

Tuo pat metu Komisija siūlė:

a) kad kai kuriose teritorijose, esančiose į rytus nuo sienos, nustatytos Konferencijos sprendimu, būtų atliktas tyrimas dėl etninės, kalbinės ir religinės [gyventojų – vert. past.] priklausomybės ir dėl jų pačių apsisprendimo;

b) kad šis tyrimas, jei tik įmanoma, būtų atliktas toje pat vietoje;

c) kad galutinis sprendimas dėl rytinės Lenkijos sienos būtų priimtas tuoj pat, kai tik bus paskirta Rusijos Vyriausybė, su kuria Sąjungininkų valstybės galėtų spręsti šį klausimą.

O dėl tuomet suspenduotų punktų, tai Komisija šiandien mano galinti Tarybai pateikti naujus pasiūlymus.

I. Siena į rytus nuo Chelmo

Pagal Užsienio reikalų ministrų tarybos birželio 25 d. rezoliuciją, Komisija išnagrinėjo projektą dėl Rytų Galicijos statuso, šis statusas buvo raporto Nr. 5, kurį ji turėjo garbės pateikti Aukščiausiajai Tarybai, objektas.

Tokiomis aplinkybėmis Komisija šiandien mano galinti pasiūlyti Lenkijos sienos liniją į pietus nuo Chelmo platumos.

Raporto Nr. 2** priedas I dėl šios priežasties buvo papildytas taip (priešpaskutinė 8 puslapio eilutė):

„Laikantis šių administracinių ribų, paskui Bugo upės vaga link aukštupio iki taško, kur ji pasiekia senąją Rusijos ir Austrijos (Galicijos) sieną.“

Bugo vaga, pasiūlyta raporte Nr. 2, ir šiame raporte nuo 1815 m. iki 1912 m. sudarė Lenkijos Karalystės ir Rusijos sieną. Geografiniu požiūriu ji sudaro sieną, kuri yra neginčijamai geresnė nei bet kuri kita linija, nubrėžta šiame lygumų regione, neturintčiame natūralių nelygumų. Ji priskiria Lenkijai teritoriją, gyvenamą mišrių gyventojų, stipriai persimaišiusių su Bugo kaimynystėje esančiais mažarusiais, kurie tačiau visuomet gyveno ir tebegyvena darnoje su lenkais ir nerodo jokių separatistinių nuotaikų. Dar verta pažymėti, kad nuo pat karo pradžios dalis mažarusių gyventojų paliko šalį, o lenkai pakeitė šiuos emigrantus, tad šiandien dauguma gyventojų, matyt, yra lenkų kilmės.

Be to, jau maždaug šeši šimtai metų šis regionas sudaro Lenkijos dalį, jis buvo atskirtas tik du kartus, 1912 m. buvusios Rusijos Vyriausybės, kuri Chelmo krašte ėmėsi tokios rusifikacijos politikos, kurią net pačioje Rusijoje pasmerkė liberali opinija, ir 1918 m., įsikišus vokiečių ir austrų vyriausybėms, kai buvo sudaroma Lietuvos Brastos^{a)} sutartis.

Galiausiai, ekonominiu požiūriu teritorija yra glaudžiai susijusi su Lenkija ir jos ryšiai labiau orientuoti į Vakarus, nei į Rytus.

Atsižvelgdama į tai, Komisija Aukščiausiajai Tarybai vienbalsiai siūlo toliau nurodytą liniją.

II. Teritorijos į rytus nuo balandžio 22 d. pasiūlytos sienos

Savo rugpjūčio 27 d. posėdyje pabaigusi neabejotinai lenkiškų teritorijų ribų nustatymą, kurios gali būti tuoj pat priskirtos Lenkijos valstybei, Komisija svarsto, ar dabartinėmis aplinkybėmis yra tinkamas metas spręsti mišrių regionų (kurių atžvilgiu ji savo raporte Nr. 2 suformulavo principus, pakartotus šio raporto pradžioje), esančių į rytus nuo balandžio 22 d. pasiūlytos linijos, klausimą.

Komisija yra vieninga, manydama, kad nuo balandžio 22 d. situacija pasikeitė ir nauji faktai neleidžia artimiausiu metu labiau pasistūmėti, analizuojant šių teritorijų priskyrimo klausimą:

a) Didžioji aptariamų teritorijų dalis yra užimta lenkų pajėgų, įsitraukusių į kovą su bolševizmu.

b) Savo gegužės 27 d. notoje, skirtoje admirolui Kolčakui, Aukščiausioji Taryba patikslino, kad, „tuo atveju, jeigu sienų ir Rusijos ir Lenkijos tarpusavio ryšių klausimai nebus išspręsti sutartimi, visi šie klausimai bus perduoti Tautų Sąjungos arbitražui.“

Savo atsakyme, į kurį atsižvelgė Sąjunginės ir Asocijuotosios valstybės, admirolas Kolčakas savo ruožtu pranešė, kad „galutinis sprendimas dėl sienų tarp Lenkijos ir Rusijos delimitacijos turi būti atidėtas iki Konstituantės susaukimo.“

Šiuo metu neįmanoma numatyti, kada galės būti suformuota nuolatinė Rusijos Vyriausybė, kurios įsikišimas yra būtinas, galutinai fiksuojant rytines Lenkijos sienas.

Komisija tačiau neslepia, kad dabartinės netikrumo būklės vilkinimas sukelia pačių didžiausių nepatogumų tiek gyventojams, tiek ir Lenkijos Vyriausybei, todėl svarbu padaryti tam galą. Rytinė Lenkijos siena, tokia, kokia buvo nubrėžta raporte Nr. 2 ir šiame raporte, yra laikina tuo požiūriu, kad ateityje kitos teritorijos, esančios į rytus nuo šios linijos, gali būti priskirtos Lenkijai. Tačiau Komisija mano, kad ši siena turi būti paskelbta galutine teritorijų, esančių į vakarus nuo šios linijos, atžvilgiu, kur Lenkijos valstybės suverenumas nuo šiol bus visiškas ir galutinis.

Reziumuodama Komisija vienbalsiai siūlo Aukščiausiajai Tarybai, kad rytinė Lenkijos siena, tokia, kokia yra numatyta Lenkijos reikalų komisijos raportuose Nr. 2 ir Nr. 6, būtų laikoma žyminčia linija, į vakarus, nuo kurios Lenkijos Vyriausybė nuo šiol galėtų teisėtai pareikšti visas savo teises, kylančias iš jos suverenumo.

Paryžius, 1919 m. rugsėjo 1 d.

Komisijos Prezidentas
J. Cambonas

British Foreign Policy, 64, p. 788–792.

* Raportas Nr. 2, įtrauktas į oficialų Lenkijos reikalų komisijos protokolą, datuojamas 1919 m. balandžio 22 d. (plg. šio raporto II dalį). Raportas Nr. 2 rekomendavo nubrėžti rytinę Lenkijos sieną į pietus nuo Rytų Prūsijos sienos iki Bugo ir Neretvos upių santakos Chelmo platumoje (žr. ** pastabą apačioje). Ši linija sudarė siaurinę dalį to, kas vėliau tapo žinoma kaip Curzono linija. Raporte Nr. 2 rekomenduota linija buvo brėžiama kaip minimali ir laikina rytinė Lenkijos siena, palei kurią Lenkijos Vyriausybė galėtų leisti organizuoti nuolatinę administraciją (plg. šio raporto II dalį): tai buvo daroma suderinus su principu, kurio, sudarydama raportą Nr. 2, laikėsi Komisija, kad „vietovės, kuriose kyla abejonių dėl jų etnografinio pobūdžio arba gyventojų valios, šiuo metu negali būti priskirtos Lenkijos valstybei.“

Raporte Nr. 2 rekomenduotos sienos tuomet nebuvo priimtos Aukščiausiosios Tarybos sprendimu, bet 1919 m. balandžio 26 d. Užsienio reikalų ministrų taryba įgaliojo Lenkijos reikalų komisiją pradėti tyrimą dėl Lenkijai Rytų Galicijoje priskirtinos sienos ir pateikti raportą (žr. *Papers relating to the Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference 1919*, vol. IV, p. 624–626). Tas raportas buvo Komisijos pa-

rengtas kaip raportas Nr. 3, datuotas 1919 m. birželio 17 d. Raporte buvo siūlomos dvi alternatyvios Lenkijos sienos Rytų Galicijoje. Iš šių alternatyvų „linija A“ tapo siena, vėliau įtraukta į sutarties dėl Rytų Galicijos juodraščio I. A. straipsnį; ši linija sudarė pietinę dalį to, kas vėliau tapo Curzono linija. „Linija B“ prasidėjo maždaug tiesiai į vakarus nuo Sokalo, ėjo į pietus nuo Dobrotwóro iki Bóbrkos, nuo ten tiesiai judėjo į pietvakarius iki Čekoslovakijos sienos šiek tiek į šiaurės vakarus nuo Klimieco, taip į Lenkijos teritoriją įjungdama Lembergą (Lvovą) ir Drohobyczą. Amerikiečių, prancūzų ir italų delegacijos rekomendavo „Liniją A“ tuo atveju, jeigu Rytų Galicija, išlaikydama autonomijos statusą, būtų priskirta Lenkijai, o „Liniją B“, jeigu Rytų Galicija būtų nepriklausoma nuo Lenkijos. Britų delegacija visais atvejais rekomendavo „Liniją A“.

Rytų Galicijos klausimas buvo sprendžiamas Užsienio reikalų ministrų tarybos 1919 m. birželio 18 ir 25 d. (op. cit., vol. IV, p. 828–833, 845–855, 859–862). Paskutiniame susitikime priimtų sprendimų šviesoje Lenkijos reikalų komisija, kaip nurodyta šio raporto I dalyje, pateikė Aukščiausiajai Tarybai savo raportus Nr. 5 ir Nr. 6.

** Raporto Nr. 2 priedas I detalizavo raporte siūlomą sieną, t. y. šiaurinę dalį to, kas vėliau tapo žinoma kaip Curzono linija. Šį priedą galima perskaityti oficialiame prancūziškame tekste (sienos linijos vietovardžius pateikiame lietuviškomis ir lietuvių kalba adaptuotomis istorinėmis dokumentinėmis formomis; šalia skliaustuose duodame ir orinalią dokumento rašybą – sud. past.):

Lenkijos rytinės sienos aprašymas nuo rytinės Rytų Prūsijos sienos iki Chelmo platumos.

Linija:

prasideda Rytų Prūsijos siena, kur ji susikerta su Suvalkų srities administracinių ribų šiaurine siena, Eina šia administracinių ribų linija iki paties piečiausio taško, kur daro posūkį 7 km į šiaurės vakarus nuo Punsko; juda maždaug į pietryčius, pasiekdama Galadusio (Galadusya) ežero šiaurės vakarų krantą, paliekant Punsko vietovę Lenkijai; kerta ežerą palei liniją iki taško 2 km į šiaurę nuo Žegarų (Zegary), paskui pasuka į rytus, kad pasiektų rytinį ežero krantą; juda į pietus beveik paraleliai mažųjų ežerų, kurie yra tarp Žegarų ir Berznyko (Berzniki) linijos ir 2 km į rytus nuo šių ežerų; kerta Berznyko–Kapčiamiesčio (Kopciowo) kelią už 2 km į pietryčius nuo Berznyko; juda į pietus iki taško, kur ji susitinka Juodosios Ančios (Chernohanja) (Maryšos) (Marycha) upę, ištekančią iš Zelvos (Zelwa); palei šios upės vagą iki Studziankos (Sztudjanka), paskui kairiuoju intaku link rytų–šiaurės rytų iki Igaros (Igorka) upės, kuri teka į Varviškę (Warwischki); palei šios upės vagą iki jos santakos su Nemunu; palei Nemuno vagą link aukštupio iki jo santakos su Lašišine (Lososna), paskui Lašišinės vaga iki taško maždaug 2,5 km į vakarus–pietvakarius nuo jos santakos su Nemunu; maždaug pietryčių kryptimi ir kertant Gardino (Grodno)–Kuznicos (Kuznitas) geležinkelį už 500 metrų į šiaurės rytus nuo Kielbasinos išsišakojimo; pasuka į pietus–pietryčius taip, kad būtų pasiekta Likovkos (Likowka) upė per 1,5 km į vakarus nuo Baranovo (Baranow); seka Likovkos vaga, paskui Lašanka (Laszanka) iki žemupio, tada iki Svisločiaus (Svisloch) upės, paskui Svisločiaus vaga iki aukštupio, iki intako su Jaluvka (Yalowka) 4 km į šiaurę nuo upės, tekančios per miestą; palei nepatikslingą liniją iki geležinkelio Hainuvka (Gainowka)–Svisločius taške, kur Narevo–Narevkos kelias kerta geležinkelį; pasuka į pietvakarius, kad būtų pasiektas miško kelias, einantis iš šiaurės į pietus, kuris eina maždaug 2 km į vakarus nuo Skupovo (Skupowo); eina šiuo miško keliu į rytus iki taško, kur jis sutinka Lesna-Pravos (Lesna – Prawa) upę; pasuka link pietvakarių palei kol kas nepatikslingą liniją iki Lietuvos Brasta (Brest – Litowsk)–Bielskas (Byelsk) geležinkelio taško, kur kelias iš Vysokajės (Visoko-Litovsk) į Kleščelę (Klesheli) kerta šį geležinkelį (maždaug 10 km pietų–pietryčių kryptimi nuo Kleščelės; pasuka tokiu būdu, kad pasiektų administracinę sieną tarp Bielsko ir Lietuvos Brastos sričių taške, kur ji sudaro aštrų kampą 9 km į šiaurės rytus nuo Melniko (Likovka) ir paliekant Lenkijai Volkos (Wolka), Pieščatkos (Piesczathka), Stolbcų (Stulbce) ir Verpolės (Wierpole) kaimus; seka šia administracine linija, paskui Bugo upės vaga link aukštupio iki jos santakos su Neretva (Neretwa) į rytus nuo Chelmo (Kholm).“

^{a)} Dabar Brestas.

81. 1919 m. rugsėjo 1 d., Kalvarija. – Fronto Suvalkijoje vado lietuvių karininko K. Žuko telefonograma Nr. 33 Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkui apie padėtį fronte su lenkais

In late August 1919, Polish partisans attacked the garrison of the Lithuanian Army in Sejny. The battle involved the regular Polish army. Sejny battles lasted until 28 August when Lithuanians were forced to finally abandon the city. A few days later a 3-day truce was agreed to through the British intermediary R. Ward. After the fights, the Lithuanian army controlled the strip of about 90 km and deployed only about 700 troops there. The Polish armed forces were far more numerous and consisted of two infantry regiments and a large number of partisan supporters. In his telephone message to Chief of Division at the General Staff under the Ministry of Defense, the Commander of the Lithuanian Front in Suvalkija K. Žukas requested to strengthen the Lithuanian military presence. The document states that in case military actions against the Poles were renewed, a need for an additional 3000 infantry and 200 cavalry would arise.

a) Kam. Operat. Skyriaus Viršininkui
1919 m. „1/9“ d. 16 val. 10 min.
Nr. 33 iš Kalvarijos
Žemlapis 1:100. 000^{a)}

Pranešu apie stovį fronto: frontas tęsiasi apie 90 verstų. Mano žinioje yra 17 karininkų, eilinių kareivių apie 700, [...] ^{b)} kulkosvaidžių, 2 kanuolės ir 25 raiteliai. Pradedant nuo vokiečių rubežiaus lyg miestelio Kaletnik sargybos mūsų stovi tankiau, bet skaitlius žmonių sargybose mažesnis; bare gi Seinų komendantūros (nuo Kleivy ligi Leipunų) sargybos pastatytos rečiau, bet stipresnės, nes šitam bare didesnis pavojus nuo partizanų. Atsargoj turiu 160 kareivių dvejose vietose.

Smolėnuose 60 ir Lazdijose 100. Del ryšio ir žvalgybos labai trūksta raitelių aš prašau atsiųsti iš Kauno kiek tik galima raitelių. [...] ^{c)} pas kareivių nevienodas: kaip kur jie be galo drąsūs, o kaip kur nori bėgti nematydami lenkų. Abelnai kareiviai mažai apmokinti ir daug pasitikėt ant jų negalima.

Mano nuomonė: jeigu mes turėsim kariauti su lenkais, tai dabartinėmis jėgomis neatsilaikysim. Del stipresnio apginimo fronto reik mažiausia dar 3000 pėstininkų,

200 raitelių ir nemažiau 4 kanuolių ir kaip galima daugiau kulkosvaidžių. Jaučiama didelė stoka telefonų.

Lenkai ant fronto nuo plento Suvalkai–Kalvarija lyg Seinų turi 2 pėstininkų pulku su dideliu skaitliu kulkosvaidžių. Jų partizanai tarp savęs turi didelį skaitlių karininkų, karių ir duoda didelę pagalbą kariuomenei.

Sulyg paskutinių žinių lenkai kasa apkasus į šiaurę nuo Seinų ir ant plento Suvalkai–Kalvarija.

Karininkas Žukas^{d)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 40, l. 182–184. Rankraštis

^{a)-a)} Dokumento antraštės duomenys įrašyti specialaus spaudos skiltyse. Pats dokumentas surašytas ant trijų lapų, kurių kiekvieno viršuje yra uždėtas toks spaudas, bet jo skiltys pildytos tik pirmame puslapyje, o kitur įrašyta tik žodis „taša“.

^{b)} Skaičius neįskaitomas.

^{c)} Neįskaitomas žodis.

^{d)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

82. 1919 m. rugsėjo 2 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos telegrama pasiuntiniui Paryžiuje M. Zamoyskiui¹ apie kovas su lietuviais Suvalkijoje (lenkiškoji interpretacija)

In late August 1919, fights between the Lithuanian and Polish armies and guerrilla began in Suvalkija. Both sides had different interpretations of the boundaries of the second demarcation line. On the international arena, Polish politicians and diplomats portrayed these fights as Lithuanian rebellion against the Poles and Poland as provoked by the Germans. On 2 September, the telegram of the Ministry of Foreign Affairs of Poland to the Polish envoy to Paris states that the Lithuanians go hand in hand with the Germans, use violence against the Poles, and loot estates. The document requires forming and sending an international mission to investigate the situation urgently.

Suvalkai ir Seinai mūsų rankose*. Suvalkų gubernijos šiaurėje prasidėjo sukilimas prieš lenkus, kurį išprovokavo Kauno Vyriausybė ir vokiečiai. Esama požymių, kad sąjūdis įgauna bolševikinį pobūdį. Pradėjo plėsti dvarus; lietuviai išveda lenkų gyventojus į Kauno guberniją. Nustatyta, kad lietuvių būriuose daug kareivių, vilkinčių vokiškus ir lietuviškus mundurus. Mes pareikalavome, kad Misija pasiųstų į Suvalkų gubernijos šiaurę Sąjungininkų komisiją. Motyvai: prievarta prieš lenkus, vokiečių pastangos išplėtoti sąjūdį Suvalkų gubernijos lenkiškuosiuose rajonuose, artėjantis plebiscitas Rytų Prūsijoje.

DIM, t. 2, 193, p. 306.

* Antantės reikalavimu, vokiečių kariniai daliniai turėjo išeiti iš Suvalkų gubernijos 1919 m. rugpjūčio 24 d. Pagal susitarimą su Vokietija į šios gubernijos teritoriją įžengė Lietuvos kariuomenė, užėmusi ir Seinus. Prieš lietuvius stėjo čia veikę konspiraciniai LKO būriai. Jiems į pagalbą netrukus atskubėjo lenkų kariuomenė ir išvarė lietuvius iš Suvalkų gubernijos

¹ Zamoiskis M. (Zamoyski Maurycy (1871–1939)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, dvarininkas. Zamostės majorato savininkas. Veikė endekų Tautinėje lygoje nuo 1904 m. Rusijos Dūmos atstovas nuo Tautinių demokratų partijos 1906 m. Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje pirmininko pavaduotojas 1917–1919 m. Pirmasis Lenkijos pasiuntinys Paryžiuje (ligi 1924 m.). Kandidatas nuo endekų Lenkijos Prezidento rinkimuose 1922 m. Užsienio reikalų ministras 1924 m.

83. 1919 m. rugsėjo 3 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame svarstyta padėtis Suvalkijoje ir priimtas nutarimas atsitraukti iki Sąjungininkų nustatytos demarkacijos linijos, protokolo

In late August 1919, the Prime Minister of Lithuania M. Sleževičius called on the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference to protest against the Polish military actions in Suvalkija. The head of the Lithuanian delegation A. Voldemaras delivered a note to Marshal F. Foch in Paris. The complaints indicate that the Lithuanian side mistakenly considers there is a third demarcation line between Poland and Lithuania denoted by the Entente. Only in their meeting on 3 September, the government of Lithuania in Kaunas finally took a decision to withdraw Lithuanian troops from the boundaries of the second demarcation line and to pass Sejny and Punks to the Poles.

Ministerių Kabineto posėdis
3/ IX

Posėdžio pradžia 7 val. 10 min. Posėdyj dalyvauja: Vidaus Reikalų Min. P. Leonas, Valstybės Kontrolės Valdytojas J. Zubrickis, T. ir M. Ministeris S. Kairys, D. ir Soc. Ap. Min. Paknys¹, Teisingumo Ministeris L. Noreika, Min. be portfelio J. Šernas, Švietimo Min. J. Tubelis, I. e. Kr. Ap. Min. p. P. Žadeikis, Susisiekimo Min. V. Čarneckis, Ž. U. ir V. Turtų Min. A. Stulginskis, Pr. ir Pr. M. Prof. J. Šimkus.

[...]²

Ministeris Pirmininkas praneša, kad anglai nieko negali padaryti dėl Fošo nustatytos demarkacijos linijos ir siūlo pasitraukti mūsų kariuomenei iki demarkacijos linijos.

Min. be port. J. Šernas siūlo atitraukti mūsų kariuomenę iki demark. linijos Seinų rajone; Kauno gubernijoje, kur lenkai yra perėję demarkacijos liniją, mes galėsime išvyti lenkus, sukoncentravę savo pajėgas.

Sus. Min. V. Čarneckis siūlo pastatyti lenkams sąlygą, kad mes nepasitrauksime iki demarkacijos linijos, ligi lenkai to pat nepadarys tose vietose kur jie yra ją peržengę.

Ministeris Pirmininkas nurodo, kad mes neturime užtektinai pajėgų, kad dabartiniu laiku atremti daug žymesnes lenkų pajėgas. Susirėmimas su lenkais – bereikalingas gyvasties aikvojimas. Jeigu mes norime su lenkais ką nors daryti reikia prisiruošti prie rimtos akcijos.

Pr. ir Pr. Min. Prof. J. Šimkus praneša, kad anglų pareiškimu mes galėsime atvaduoti Vilnių tik ginkluota pajėga, nes lenkai neklauso Entente'os įsakymų.

D. ir Soc. Ap. Min. J. Paknys nurodė, kad reikia pareikalauti atsitraukimo lenkų kariuomenės iki demarkacijos linijai.

Ministeris Pirmininkas nurodo, kad mes neturėdami pajėgų, galim tik pareikšti griežčiausį protestą prieš lenkų veržimąsi Lietuvon ir prieš nelaikymą Entente'os nustatytos demarkacijos linijos, bet vaduodamiesi En. patarimu patys jos laikysimės.

Vid. Reik. Min. P. Leonas. Lenkija stojo ant kojų tik Ent. Valstybėms padedant. Jeigu mes taip pat Entente'ą palaikys mes galėsime susitvarkyti greičiau. Dabar neturėdami pajėgų mes priversti lenkams užleisti Lietuvos dalį iki dem. linijos. Mes turime greičiau baigti karą su komunistais ir visas savo karines pajėgas atkreipti prieš lenkus.

L. e. Kr. Ap. Min. p. P. Žadeikis³ nurodo, kad mums reikalinga taupyti savo karines pajėgas; mes negalime jų aikvoti iš kalno žinodami rezultatus.

Sus. Min. V. Čarneckis. Mes tiktai tuomet privalome atitraukti savo kar. iki dem. lin. kuomet lenkai atitrauks Kauno ir Vilniaus gub. iki demarkacijos linijos.

Teisingumo Min. L. Noreika nurodo, kad dėl tų vietų Kauno ir Vil. gub. turime mes kreiptis į Entente'ą; iš buvusios Suval. gub. mes atitrauksime kariuomenę Entente'os patarimu iki jos nustatytos linijos.

Vid. Reik. Min. P. Leonas nurodo, kad mes turime protestuoti ^{a) tik a)} bendrai prieš lenkų veržimąsi Lietuvon, ^{b) nes} šitaip gali mus taip suprasti, kad mes atsisakome šiuo žemių^{b)} anapus demarkacijos linijos.

Ministeris Pirmininkas nurodo, kad visos demarkacinės linijos savo kariuomene mes užimti negalime. Mes dabar galime tik protestuoti prieš lenkų veržimąsi už demarkacijos linijos ir reikalauti, kad lenkai atsitrauktų už jos. Tas reikalavimas būtų pakankamai pamatuotas ir Entente'ai suprantamas.

Vid. Reik. Min. P. Leonas pabrėžia, kad lenkai kaip jie patys pripažysta neatitrauksią iki demarkacijos linijos. Turime daryti pastangas, kad Entente nustatytų naują – anapus Vilniaus.

Ministerių Kabinetas nusistatė pareikšti Entente'ai griežtą protestą prieš lenkų veržimąsi Lietuvon ir pranešti lenkams, kad mes^{c)} laikydamesi Ententos nurodymų atitraukiame kariuomenę iki demarkacijos linijos.

Ministerių Kabinetas nutarė kreiptis į Entente'ą su reikalavimu, kad lenkai atsitrauktų tuojaus bent iki demarkacijos linijos. (5 už –)

Prof. J. Šimkaus pranešimas.

Vyriausias reikalas – paskolos gavimas. Anglijoj iš pasikalbėjimo su anglų atstovais paaiškėjo, kad anglų Valstybė [...] ^{d)} paskolos duoti negalės, todėl, kad Anglija neturi liuosų pinigų. Paskola (vidaus) Anglijoj, vietoj 1 ½ milijardo svarų sterlingų davė tik 500.000.000 sv. sterl. Paskolos davimas, kuomet pačioj valstybėj truksta pinigų, sukeltų nesusipratimų anglų Parlamente. Toliau buvo vedamos derybos su anglų banko atstovu. Kuomet buvo nurodyta prekės, kurias galima pristatyti anglams, atstovas pareiškė, kad greičiausia paskola bus duota, bet galutino atsakymo nedavė, paaiškinęs, kad tam klausimui išrišti jam dar reikės grįžti Anglijon. Toliau buvo tartasi su anglų atstovais dėl ginklų. Jie pranešė, kad ginklų mes galėsime gauti. Prof. Šimkus įteikė raštą, kuriame nurodė, kad mums reikalinga 25.000 šaut., 15 milijonų šovinių, 16 batarejos [...]

^{e)} ir 50.000 joms šovinių. Toliau buvo tartasi su latviais. Bendrame posėdyj dalyvavo Ulmanis⁴, Meerovič⁵, Šliupas⁶, Yčas ir Prof. Šimkus. Latvių valdžios atstovai pareiškė, kad jų jaučiamas reikalas padaryti visų pabaltijos Valstybių atstovų suvažiavimą. Tuo reikalu Dr. Šliupas ir Latvių valdžios atstovas nuvažiavo į Revelį tartis su Igaunių ir Suomių atstovais. To suvažiavimo programa nustatyta tokia:

- a. Politiniai santykiai tarp šių valstybių.
- b. Ekonominiai santykiai tarp jų.
- c. Bendras frontas prieš bolševikus.
- d. Santykiai su Entente^eos valstybėmis.

Yra žinių, kad lenkų atstovai taip pat tariasi su latviais. P. Vasiliauskas [!] savo laiške iš 25/VIII pareiškęs latviams, kad tarp lietuvių ir lenkų vedamos pertraktacijos ir greitai laiku gali būti prieis prie galutinio susitarimo. Prof. J. Šimkus pareiškęs, kad jokių pertraktacijų nebuvo vedama su lenkais ir kad prie jokio ^{d)} susitarimo^{d)} neprieita. Latvių Kabineto padėtis dabartiniu laiku yra labai sunki. Kairieji ima viršų. Ekonominė šalies padėtis labai bloga, kainos visų produktų labai aukštos, 6 kartus aukštesnės, kaip Kaune. Tokia pat padėtis ir Revelyj.

Į Prof. J. Šimkų kreipėsis gen. Judeničo atstovas, su prašymu, kad Lietuvos Vyriausybė praleistų į bolševikų frontą jo kariuomenę. Pasikalbėjime pareiškė, kad pulk. Virgoličas⁷ neklausęs Judeničo įsakymų ir veikia ^{g)}savarankiai^{g)}. Prof. J. Šimkus paklausė kokių keliu taji kariuomenė gali eiti į Daugpilo frontą ir kur ^{h)}numatoma^{h)} jos bazė. Jis negalėjo to nurodyti. Tą klausimą jis žadėjo išaiškinti su Judeniču ir pranešti Lietuvos Vyriausybei.

Mintaujoj daug vokiečių. Joniškyj, Šiauliuose ir apylinkėse yra apie 50.000 vokiečių ir kolčakininkų, jie plešia^{d)} žmones ir neduoda mūsų muitinės valdininkams pildyti savo pareigų. Yra žinių, kad kolčakininkai gauna pinigų iš vokiečių bankų, bet jų padėtis neaiški, nes nežinoma kokią poziciją galų gale užims vokiečiai. Jie koncentruoja savo pajėgas apie Radviliškį; matyti šią vietą išsirinko savo kariuomenės base.

T. ir M. Min. S. Kairys klausia, ar buvo kalbėtasi su anglais apie vokiečių kariuomenės iš Lietuvos pašalinimą.

Prof. J. Šimkus paaiškina, kad Entante^eos įsakyta nepraleisti į Lietuvą nė vieno vokiečių kareivio.

Posėdis baigiamas 11 val. nakties.

M. Sleževičius^{j)}
Ministeris Pirmininkas

Tadas Petkevičius^{k)}
Ministerių Kabineto Reikalų vedėjas

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 57, l. 103–105 a. p. Mašinarštis

a)-a) Ranka įterptas žodis.

b)-b) Įrašyta ranka, taisant atspausdintą frazę „Bet ne iki demarkacijos linijos, nes paskutinis reikalavimas išrodytų lig kad mes pripažintume žemes anapus demarkacijos linijos lenkų žemėm.“

c)-c) Ranka įterpti žodžiai.

d) Neįskaitomas žodis.

e) Keli neįskaitomi žodžiai.

f)-f) Pataisyta ranka vietoj „susitaikinimo“.

g)-g) Pataisyta ranka vietoj „savistoviai“.

h)-h) Pataisyta ranka vietoj „bus“.

i) Išbrauktas kitas žodis „užmušinėja“.

j) Parašas ranka.

k) Parašas ranka.

¹ Paknys Juozas (1883–1948) – finansininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais rūpinosi šalpa Vilniuje. Maitinimo ir viešųjų darbų ministerijos valdytojas II Lietuvos Vyriausybėje, darbo ir socialinės apsaugos ministras IV Vyriausybėje. Vėliau dirbo Valstybės kontrolės aparate, buvo finansų, prekybos ir pramonės viceministras. Lietuvos banko valdytojas 1939–1940 m. Socialdemokratų veikėjas.

² Posėdžio pradžioje buvo svarstyti Laikinojo kelių įstatymo, garlaivio „Lietuvaitė“ sekvestravimo, valstybinio apdovanojimo ženkle „Už Tėvynę“ reglamentavimo, Lietuvos kariuomenės laipsnių įstatymo klausimai.

³ Žadeikis Povilas (1887–1957) – kariškis, diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metu mobilizuotas į carinę kariuomenę. Lietuvos Valstybės Tarybos Repatriacijos komiteto sekretorius Petrograde 1918 m. Grįžęs stojo savanoriu į kariuomenę, Kaune organizavo Elektrotechnikos batalioną. IV Vyriausybėje nuo 1919 m. rugpjūčio 21 d. laikinai ėjo krašto apsaugos ministro pareigas (poste pakeitęs A. Merkį). 1920–1921 m. – Lietuvos karinės misijos narys ir karinis įgaliotinis JAV, vėliau – Prancūzijoje. Nuo 1923 m. konsulas Čikagoje, paskui Niujorke. Lietuvos pasiuntinys Vašingtone 1935–1957 m.

⁴ Ulmanis K. (Ulmanis Karlis (1877–1942)) – latvių politikos ir visuomenės veikėjas. Pirmasis Latvijos Premjeras 1918–1921 m. Vėl buvo Premjeras 1925–1926 m. ir 1931 m., nuo 1934 m. – dar kartą Premjeras ir užsienio reikalų ministras. Latvijos Prezidentas 1936–1940 m., autoritarinis valstybės vadovas.

⁵ Mejerovicas Z. (Meierovics Zigfrids Anna (1887–1925)) – latvių visuomenės ir politikos veikėjas. Pirmasis Latvijos užsienio reikalų ministras (1918 m. lapkritį–1925 m. sausį). Latvijos Premjeras 1921–1924 m. Bene žymiausias tarpukario Latvijos diplomatas, rūpinęsis Latvijos valstybės pripažinimu ir Baltijos valstybių tarpusavio santykių glaudinimu.

⁶ Šliūpas Jonas (1861–1944) – medikas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. J. Basanavičiaus redaguotos *Aušros* bendradarbis. Dėl caro valdžios persekiojimų 1884 m. išvyko į JAV. I-ojo pasaulinio karo metais buvo atvykęs į Rusiją, Švediją derinti veiksnių su kitais lietuvių veikėjais. 1919 m. vasarį Londone pradėjo organizuoti Lietuvos atstovybę ir ten darbavosi iki liepos mėn. 1919 m. rugpjūtį grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas pasiuntiniu Latvijai ir Estijai (iki 1920 m. sausio mėn.). Vėliau mokytojavo, dėstytojavo, buvo Palangos burmistras. Žinomas kaip lietuvių ir latvių vienybės propaguotojas.

⁷ Virgoličius E. (Virgolič (Vergolič) Evgenij Pavlovič (1883–?)) – rusų kariškis, „baltųjų“ karinis veikėjas. Kilęs iš dvarininkų, rusų generolo sūnus. Karininkas nuo 1904 m. Iki I-ojo pasaulinio karo pradžios gyveno Lenkijoje, tarnavo carinėje žandarmerijoje, Varšuvos apsaugos skyriuje. Karo metais paskirtas Kontržvalgybos padalinio prie Vakarų fronto viršininku Minske. Po 1917 m. įvykių Rusijoje emigravo į Vokietiją. Ten iš rusų karo belaisvių suformavo karinį dalinį, su juo 1919 m. birželio mėn. atvyko į Mintaują Latvijoje ir įsijungė į vokiečių priedangoje formuojamą rusų Vakarų korpusą. 1919 m. rudenį Virgoličiaus pajėgos šiaurinėje Lietuvoje veikė kaip sudėtinė bermontininkų pajėgų dalis.

84. 1919 m. rugsėjo 3 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Taikos konferencijos nota vyriausiajam Sąjungininkų kariuomenės vadui maršalui F. Fochui, prašant sustabdyti lenkų skverbimąsi į lietuviškas žemes ir priversti juos laikytis demarkacijos linijos

In August 1919, Polish partisans provoked fights between Lithuanian and Polish troops in Sejny. For this reason, on 27 August the Prime Minister of Lithuania M. Sleževičius sent a telegram to the Lithuanian delegation to the Paris Peace Conference. It addressed the delegation to make every diplomatic effort to secure Punks and Sejny to Lithuania. As instructed by M. Sleževičius, on 3 September the Lithuanian delegation led by A. Voldemaras appealed to Commander-in-Chief of the Entente Marshal F. Foch. The note reflects the Prime Minister's instructions, and the Polish actions are treated as occupation of the Lithuanian territory.

Pone Maršale,

Paskutinės iš Lietuvos gautos žinios apie Lenkijos ir Lietuvos santykius verčia Lietuvos delegaciją Taikos konferencijoje pranešti Jums šiuos faktus:

Dabar tarp Lenkijos ir Lietuvos kilusiuose ginčuose Lietuvos Vyriausybė, remiama visos tautos, visada laikėsi Didžiųjų valstybių Tarybos nurodymų ir, kai pastaroji pareiškė, kad Lenkijos kariuomenė teritorijas užima laikinai, siekdama kovoti su rusų bolševikais, ir tai tikrai neturės įtakos sienos tarp dviejų priešiškų pusių nustatymui, lietuvių tauta visiškai patikėjo Sąjungininkams teisingai išspręsti ginčą.

Vis dėlto vėlesni demarkacijos linijos pakeitimai, žalingi Lietuvai ir nebūtinai kovai su rusų bolševikais, kaip ir nesiliaujantis Lenkijos okupacijos plitimas į Lietuvos teritorijas ir nerezultatyvūs protestai, kuriuos Lietuvos Vyriausybė tuo reikalu siuntė Antantės Didžiosioms valstybėms, deja, susilpnino lietuvių tikėjimą galimybe taikiai arbitraže išspręsti konfliktą.

Šis jausmas tuo labiau pagrįstas, kad Lenkijos kariuomenė, kuri peržengė ir naują Sąjungininkų nužymėtą demarkacijos liniją*, ne tik neatsitraukė, bet priešingai, nebauzdžiama eina pirmyn, lietuviai gyventojai vis labiau linksta manyti, kad lenkai – stiprūs dėl savo ypatingos padėties Antantės Didžiųjų valstybių akivaizdoje – tuo piktnaudžiauja, kad pažemintų ir dezorganizuotų Lietuvą siekdami įvykdyti Lenkijoje planuojamą aneksiją. Šis lietuvių požiūris išlieka dėl to, kad lenkai visomis priemonėmis stengiasi sudaryti sąlygas, kurios sudarytų legalumo regimybę, galutinai išlaikant savo režimą okupuotuose rajonuose.

Kaip nurodyta toliau pateikiamoje Lietuvos Vyriausybės telegramoje**, Lenkijos kariuomenė juda pirmyn Kauno kryptimi ir pietine Suvalkų ir Vilniaus gubernijų dalimi, ir pietrytine Kauno gubernijos dalimi, netgi keldama grėsmę su bolševikais kovojančios Lietuvos kariuomenės užnugariumi.

Todėl, kadangi Jūs vadovaujate Lenkijos kariuomenei, kadangi šios kariuomenės operacijos priklauso nuo šios vyriausiosios vadovybės, Lietuvos Vyriausybė, giliai

įsitikinusi, kad Antantės Didžiosios valstybės veikia gindamos žmoniškumą ir teisingumą, atkakliai prašo Jūsų, Pone Maršale, dar kartą dėti visas pastangas, kad lenkai nebeperžengtų demarkacijos linijos, nužymėtos laikinai lenkų ir lietuvių santykių stabilizacijai, o tą liniją, kuria labai neseniai lenkams atiduoti Seinų ir Punsko miestai Suvalkų gubernijoje, pakeisti taip, kad tie grynai lietuviški rajonai grįžtų Lietuvai valdyti bent iki Juodosios Ančios upės. Šiuo reikalu tikrai Jūsų štabo budrumas gali neleisti lietuvių tautai imtis nevilties padiktuotų gynybos priemonių.

Lietuvos delegacija Jūsų atsakymą į šį prašymą laiko itin reikšmingu savo atstovaujamos tautos likimui.

Pone Maršale, malonėkite priimti mūsų didžiausią pagarbą.

Sekretorius

P. Klimas

Lietuvos delegacijos
Taikos konferencijoje pirmininkas
A. Voldemaras

Sprawy..., p. 459–461.

* Plg. dok. Nr. 61 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 68 – sud. past.).

** 1919 08 27 Premjeras Sleževičius išsiuntė į Paryžių telegramą, kurioje pranešė apie Lenkijos kariuomenės judėjimą, jos 08 23 užimus Seinus, žygį į Druskininkus ir Merkinę (mūsų rinkinyje dok. Nr. 77 – sud. past.).

85. 1919 m. rugsėjo 4 d., Kalvarija. – Fronto Suvalkijoje vado lietuvių karininko K. Žuko pranešimas (reliacija) Krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkui apie vykusias kovas su lenkais dėl Seinų 1919 m. rugpjūčio 22, 23, 25 ir 28 d.

On 22 August 1919, a military clash between Poland and Lithuania broke out over the control of the disputed Sejny county and city. Polish partisans started it as they tried to oust the Lithuanian army garrison from Sejny town. In the report of 4 September about the battles with the Poles, officer Žukas describes the course of the collision on 22–23, 25 and 28 August and he notes that the regular Polish army relocated from the side of Suwalki and soon joined the Polish partisans who had provoked the fightings. The document shows that Sejny town was occupied several times by one and the other combatants until finally on 28 August the Lithuanian troops were forced to retreat.

a) Kam. Operativ. Skyriaus Viršin.

1919 m...“ 4 „ „IX“ d., „val., „min.

Nr. 44 iš Kalvarijos

Žemėlapis 1:100.000^{a)}

Reliacija apie mušį
Seinuose 22 – 23, 25 ir 28/VIII. š. m.

Pasitraukiant vokiečiams iš Suvalkų, lenkų brigada gener. Falovičiaus¹ įėjo į Suvalkus 22/VIII. Del užėmimo demarkacijos linijos, buktai nustatytos maršalo Focho ir išstumimo lietuvių kareivių, stovinčių linijoje Kramnik – Šury – Tartak – Czarno Hancza – Perelom – Druskieniki – Merez, – lenkai organizavo vietinius gyventojus – partizanus, kuriems davė už vadus daug karininkų ir karių. Daugumas vadų – karininkai iš dvarponių, kurių dvarai lieka mūsų pusės demarkacijos linijos.

22/VIII lenkai-partizanai dideliame skaičiuje užpuolė mūsų sargybas Tartak, Buda Ruska, Vysoki Most, Studziany Las ir Froncki, kur stovėjo kuopa karininko Bardauckio². Pats karin. Bardauckis buvo kaime Tartak ir, kaip sako kareiviai jo kuopos ir tvirtino dokumentai (žiur. priedas N 1)^b), pasidavė lenkams. Visi jo kareiviai buvo nuginkluoti ir paimti nelaisvėn, karininkas gi Bardauckas susivienijo su lenkais ir uždėjo lenkų-legioninkų uniformą. Vienkart su šiuo buvo organizuotas užpuolimas Seinų, Krasnopolio, Lazdijų, Gybų ir Kopciovo (žiur. pried. N 2)^c).

Del užpuolimo Seinų partizanai susigrupavo kaime Sumovo (4 vrs. į pietų-vakar nuo Seinų), kur buvo arti 300 žmonių ir 2 kulkosv. 22/VIII lenkai pirmą kart užpuolė Seinus, bet buvo atremti. Seinų miesto įgula: 25 pėstin., 6 reiteliai, 17 milicijantų ir 1 kulkosv., vadovaujant karininkui Asevičiui³, išsiuntė žvalgybą Sumovo ir Lopuchovo link. 4 val. ryto 23/VIII lenkai antrą kartą puolė Seinus. Mušys buvo iki 6 val. ir karininkas Asevičius, pamatęs, kad lenkai-partizanai apsupo miestą iš pietų ir iš šiaurės, pasitraukė su savo kareiviais į Lazdijus. Atėjęs į Lazdijus karin. Asevičius rado Lazdijus užimtus lenkais ir mūsų milicija buvo jau nuginkluota. Po dviejų valandų mušio, karin. Asevičius užėmė Lazdijus ir išblaškė lenkų partizanus.

24/VIII į Lazdijus atėjo iš 1 atsargos b-no 1 kuopa su 2 karininkais, skaičiuje 120 žmonių ir iš Alytaus komendantūros 30 kareivių ir 1 karin. 24/VIII sulig įsakymo Gener. Štabo Viršin. aš priėmiau vadovavimą fronto ir įsakiau karin. Asevičiui paimti Seinus.

25/VIII 7 val. karin. Asevičius su 150 kareivių užpuolė Seinus nuo šiaurės vakaro ir po ½ val. mušio Seinai buvo paimti, ne atsižvelgiant į smarkų gynimasį lenkų. Karinin. Asevičius įėjo į komendanturą ir, radęs skambentį telefoną, atsišaukė ir kalbėjo su Suvalkais. Suvalkai prašė prie telefono Seinų komendanto ir užklausė, kas girdėti Seinuose, nes Suvalkuose yra žinių, kad lietuviai apsupo miestą. Karin. Asevičius atsakė, kad mieste viskas ramu; tuomet Suvalkai pasakė, kad jeigu lietuviai pultu Seinus, tai kuo greičiausia pranešti ir jiems duos pagalbą.

Karin. Asevičius paliuosavo iš kalejimo mūsų 127 kareivių ir milicijantų, paimtų nelaisvėn mušiuose 22 ir 23/VIII, karininką Galvydį⁴ ir daugumą vietos gyventojų.

Lenkai pasitraukė į Sumovo ir Konstantinovką, bet, gavę pastiprinimą vėl pradėjo pulti miestą.

Karininkas Asevičius organizavo išvežimą iš Seinų savo ir lenkų turtą. Buvo išvežtas visas likusis nuo 23/VIII Seinų komendantūros turtas, o taipogi ir lenkų 8 arkliai, 2 valdiški vežimai, 1 lauko virtuvė ir 7 telefonai.

Iš lenkų pusės užmušti 3 karininkai, tarp jų Seinų lenkų komendantas, 45 partizanai ir kareiviai; daug buvo sužeistų. Iš mūsų pusės sužeisti 8 kareiviai.

12 ½ val. karininkas Asevičius turėjo apleisti miestą ir sugrižo į Lazdijus. 27/VIII aš išsiunčiau iš Mariampolės 1 kuopą Kauno bataliono skaičiuje 98 žmonių su 2 kulkosv. ir 1 karin. iš 1 atsargos b-no 80 naujokų su 3 kulkosv. ir valdininku Černu⁵ prišaky ir 2 kanuolės. Taipogi į Lazdijus ir į Punską išsiusta apie 400 šautuvų del partizanų.

Sulig griežto įsakymo Gener. Štabo Viršininko paimti Seinus, aš įsakiau Seinų Komendantui šitą išpildyti ligi 12 val. 28/VIII, kol nepasibaigs sustabdymas ginklų su lenkais. Dvėjose vietose buvo organizuoti partizanai: Lazdijuose apie 200 žmonių su eks-kunigu Juozaičiu⁶ prišaky ir Punske apie 60 žmonių ir 30 kareivių-savanorių iš Mariampolės komendantūros su karininku Kaleda⁷. Išėiti iš Lazdijų turėjo visi ne vėliau, kaip 12 val. nakčia, kad auštant užpuolti Seinus, bet dvi kuopos iš Mariampolės iki tam laikui atvažiuoti nesusėjo ir, atvažiavus į Lazdijus, sudarė atsargą. 6 val. ryto kuopa karininko Kėmežio⁸, paėmus iškastus prieš miestą apkasus, puolė Seinus iš šiaurės-vakaro nuo kapinių, bet turėjo pasitraukti į kapines, o artilerija iš pozicijos nuo Zaleskie atidengė ugnį į miestą. Po uždegimui keletu namų mūsų kareiviai vel atakavo miestą ir užėmė rytinę jo pusę lig upelio Marycha, bet, spiriami didesnių jėgų prieš, apie 12 ½ val. priversti buvo pasitraukti. Partizanai ex-kunigo Juozaičio turėjo užpulti miesto nuo Borek, bet į miestą nebėjo ir visą laiką netvarkoje šaudidami užpakalin mūsų kareivių, kelis jų net sužeidė, jokios naudos neatnešė. Partizanai-Punskiečiai su karin. Kalėda saugojo kelią Seinai–Kalvarija ir atakavo miestą iš šiaurės; kuopa karin. Galvydžio saugojo kelia Gybiai–Seinai ir mušyje beveik nedalyvavo.

Iš viso mušyje 28/VIII dalyvavo 350 kareivių, 2 kanuoles, 4 kulkosv; iš lenkų gi pusės apie 800 legioninkų su 8 kulkosvydžiais. Mes turėjom nuostolių užmuštais 5, sužeistais 23 ir be žinios dingusių 4. Iš lenkų pusės nuostoliai nežinomi, bet iš privatinių šaltinių – apie 50 užmuštų ir sužeistų.

29/VIII aš įsakiau karininkui Asevičiui užimti linija Kleivy – Zegary – Ogrodniki – Holny Wolmera – Wejsieje, kuri ir dabar laikoma.

Vadas lenkų fronto
Karininkas Žukas^{d)9}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 19, l. 65–72. Rankraštis

^{a)-a)} Dokumento antraštės duomenys įrašyti specialaus spaudo skiltyse. Pats dokumentas surašytas ant 8 lapų, kurių kiekvieno viršuje yra uždėtas toks spaudas, bet jo skiltys pildytos tik pirmame lape.

^{b)} Priedas nepublikuojamas.

^{c)} Priedas nepublikuojamas.

^{d)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Falievičius V. (Falewicz Wojciech Stanisław (1863–1935)) – lenkų kariškis, fortifikacijos inžinierius. Kilęs iš Verkių (šalia Vilniaus). Studijavęs Karinės inžinerijos akademijoje Peterburge, dirbęs Rusijos cetrinėje inžinerijos valdyboje. Po 1917 m. Vasario revoliucijos išitraukė į lenkų judėjimą Rusijoje. 1918 m. viduryje persikraustė į Varšuvą. 1918 m. gruodį gavo generolo laipsnį, paskirtas Lenkijos generalinio štabo VIII skyriaus viršininku. 1919 m. balandį, lenkams užimant Gardiną, tapo jo tvirtovės viršininku, ten organizavo raitelių pulką. Nuo 1920 m. sausio vadovavo Grudziondzo tvirtovei. Dalyvavo 1920 m. kovose su bolševikais. 1921 m. išleistas į atsargą.

² Bardauskas E. (Bardowski Edmund (1893–?)) – lietuvių kariškis, perėjęs į lenkų pusę. 1919 m. gegužės mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Atsargos batalioną, liepos 1 d. perkeltas į 2-ąjį atsargos batalioną. 1919 m. rugpjūtį iš Seinų komendantūros pabėgo pas lenkus. 1924 m. lenkų karininkų sąrašuose pažymėtas kaip 22-ojo ulonų pulko aktyvios tarnybos rotmistras, tą karinį laipsnį turintis nuo 1919 m. 1928 m. – 8-ojo raitųjų šaulių pulko Chelme rotmistras.

³ Asevičius Stasys (Vladas) (1895–1972) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. Mokėsi Seinuose, Veiverių mokytojų seminarijoje. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, 1917 m. įstojo į lietuvių batalioną Odesoje. Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. sausį stojo savanoriu į jos kariuomenę, paskirtas formuojamos Seinų komendantūros vadovu. 1919 m. spalio 1 d. perkeltas į Kauno batalioną, gavo kapitono laipsnį. Kulkosvaidžių kuopos vadas 1922 m. Išėjo į atsargą 1932 m., buvo Lazdijų smulkaus kredito draugijos vadovas. 1941 m. Birželio sukilimo vadovų paskirtas Seinų apskrities komendantu.

⁴ Galvydis Juozas (1896–1982) – lietuvių kariškis, visuomenės ir mokslo veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje. 1919 m. balandžio pab. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Seinų komendantūrą jaunesniuju karininku. 1919 m. spalį gavo vyresniojo leitenanto laipsnį, o 1920 m. rugsėjį – kapitono laipsnį. Nuo 1920 m. kovo mėn. tarnavo Elektrotechnikos batalione. 1923 m. paleistas į atsargą eiti studijuoti. 1931 m. baigė universitetą Kaune, dirbo *Kultūros* žurnalo redakcijoje. Vilniaus universiteto Visuotinės istorijos katedros vedėjas 1949–1980 m.

⁵ Černius Izaokas (Černis Isakas) (1891–?) – lietuvių kariuomenės valdininkas. Tarnavo carinėje kariuomenėje nuo 1913 m. Kaip karo valdininkas 1919 m. kovo mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas raštvedžiu į 1-ojo atsargos bataliono Ūkio dalį. 1920 m. gegužę perkeltas į Generalinio štabo Žvalgų skyrių, 1922 m. perkeltas į KAM Ūkio inspekciją. 1923 m. paleistas į atsargą, studijavo Aukštojoje prekybos mokykloje, dirbo buhalteriu. Akcinės bendrovės „Koton“ direktorius Kaune nuo 1929 m.

⁶ Juozaitis Juozas (1887–1955) – lietuvių kunigas. 1910 m. baigė seminariją Seinuose. Prieš I-ąjį pasaulinį karą bendradarbiavo lietuviškuose leidiniuose *Vadovas*, *Viltis*, *Šaltinis* ir kt. Vikaraudamas Lazdijuose 1918–1919 m. pasižymėjo kaip partizanų organizatorius kovojant su lenkais. Vėliau visą laiką darbavosi Lietuvoje.

⁷ Kalėda Juozas (1892–?) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, kovojo fronte Ukrainoje. Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. gegužės mėn. tarnavo Marijampolės komendantūroje. 1920 m. sausį gavo leitenanto laipsnį ir paskirtas į 8-ąjį pėstininkų pulką. 1920 m. rugpjūčio 14 d. paskirtas Marijampolės komendantu, vėliau tarnavo kitose komendantūrose. Nuo 1921 m. kovo mėn. tarnavo Generalinio štabo Žvalgybos skyriuje. 1923 m. sausį dalyvavo Klaipėdos prijungimo akcijoje, o paskui buvo pabėgęs iš kariuomenės. Už tai pašalintas iš kariuomenės ir kalintas iki 1940 m. liepos mėn.

⁸ Kemėžis Antanas (1896–1952) – lietuvių kariškis. 1917 m. baigė carinę praporščikų mokyklą Kaukaze. 1918 m. gruodį stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 1-ojo pėstininkų pulko kuopos vadu. 1919 m. pab. gavo vyresniojo leitenanto laipsnį. Nuo 1919 m. gruodžio mėn. tarnavo kuopos vadu 7-ajame pėstininkų pulke. Karo ligininės ūkio dalies raštvedys, buhalteris nuo 1931 m. Išleistas į atsargą su majoro laipsniu 1939 m.

⁹ Žukas Konstantinas (1884–1962) – kariškis, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1907–1910 m. mokėsi Vilniaus karo mokykloje, I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo divizijos ryšių karininku Galicijos fronte. 1918 m. grįžo į Lietuvą, organizavo miliciją Raseiniuose. 1919 m. vasarį stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, paskirtas ryšių komandos viršininku 1-ajame pėstininkų pulke. Nuo 1919 m. kovo mėn. – Atskirojo bataliono Marijampolėje vadas. 1919 m. rugpjūčio 24 d. paskirtas vadovauti Suvalkijos frontui su lenkais (ruože nuo Vokietijos sienos iki Merkinės). 1919 m. spalį gavo majoro, o 1920 m. kovą – pulkininko laipsnį. 1920 m. išrinktas į Steigiamąjį Seimą. Krašto apsaugos ministras VI (K. Grinias) Vyriausybėje iki 1921 m. balandžio mėn. Nuo 1920 m. liepos 7 d. kartu buvo ir vyriausiasis kariuomenės vadas, o palikęs ministro postą pasitraukė ir iš šių pareigų. Vėliau tarnavo Generalinio štabo viršininko pavaduotoju, Pasienio divizijos vadu. 1926 m. išėjo į atsargą, dirbo užsienio firmų atstovu. Priklausė Lietuvos valstiečiams liaudininkams.

86. 1919 m. rugsėjo 7 d., Krosna (Lietuvoje). – Krosnos valsčiaus ir apylinkės gyventojų įgaliotinių rezoliucija Paryžiaus taikos konferencijai, protestuojanti prieš agresyvius Lenkijos veiksmus ir demarkacijos linijos nubrėžimą per lietuvių etnografinę teritoriją

During the Lithuanian-Polish armed conflicts in Suvalkija in summer 1919, the government of Lithuania and the delegation to the Peace Conference in Paris wrote complaints about Poles seeming breaching the demarcation line. The Lithuanian society observed the events and reacted to them emotionally. Lithuanians were convinced that Poles were occupying Lithuanian territories and that Entente states were pandering to Poland. On 7 September, about 5,000 residents of Krosno parish gathered and sent a note to the leadership of the Paris Peace Conference. The document protests against the transfer of the demarcation line further into the territory of Lithuania and expresses anger towards the French Military Mission to Kaunas which allegedly was pro-Polish. It requests to recognize the Lithuanian state within its ethnographic boundaries as soon as possible and to call off the French Mission from Kaunas.

K o p i j a^{a)}.

Taikos Konferencijai
Paryžiuoj – Prancijoj.

Mes Krosnos valsčiaus ir apylinkės piliečiai viešam susirinkime, įvykusiame 1919 m. Rugsėjo 7 dieną Krosnoje skaičiuje penkių tukstančių žmonių, išnešti viešam protestui prieš okupantus lenkus ir jų talkininkus prancuzus vienbalsiai išnešėme sekančią

Re z o l i u c i j a:

a) Kadangi Lietuvos piliečiai manė, kad Santarvės Valstybės vaduodamosi teisingumo pamatais, apreš rybas apie Lietuvą jos etnografinese rybose, todelei mes ramiai sutikome pirman pravediman demarkacinės linijos tarpe Lietuvos ir Lenkijos, nepaisant to, kad tas ir labai daug atkirto Lietuvos žemės

b) Kadangi Santarvės yra planuojama pravest naują demarkacijos linija, dar toliau pastument in Lietuvos Valstybės žemes

Mes Lietuvos piliečiai griežčiausiai protestuojame:

1) Prieš bandymą pravesti demarkacijos liniją per Vizainį, Liubavą, Punska, Beržininkus ir k.

2) Prieš Lenkijos kariuomenės įsiveržimą į Lietuvą.

3) Prieš užėmimą mūsų sostinės Vilniaus.

4) Prieš Lenkus agitatorius, kurie surinko keleta falsifikuotų parašų, kalba viso krašto vardu.

5) Prieš Prancuzų Misiją Kaune už prijautimą lenkams.

Kad galėtume greičiau sutvarkyti savo ekonominį ir politinį gyvenimą reikalaujame:

- 1) Pripažinti Lietuvą nepriklausoma valstybe etnografinėse rybose.
- 2) Sustabdyti Lenkijos kariuomenės veržimasi Lietuvoje.
- 3) Atšaukti Prancūzų Misiją, kuri dabar randasi Kaune.

Vienbalsiai visų demonstrantų įgalioji pasirašo pil. Karolis Žiugžda, Marija Butkauskaitė, Antanas Prapuolenis^{b)1}

Demonstracijos vedėjas ^{c)}(Parašas)^{c)}.

Teisingumą šios Rezoliucijos išneštos Demonstracijoje ir parašus įgaliojotų tvirtiname.

Valsčo Pirmininkas ^{d)}(Parašas)^{d)}.

Vice – Pirmininkas E. Miliauskas^{e)}.

Raštininkas B. Kasponis^{f)2}.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 11, l. 121–121 a. p. Mašinraštis

^{a)} Lapo viršuje, kairiojoje pusėje, ranka užrašyta: „Francija N.“.

^{b)} Pasirašiusiųjų pavardės atspausdintos.

^{c)-c)} Taip atspausdinta dokumente. Matyt, originale pasirašiusiojo pavardė buvo neįskaitoma.

^{d)-d)} Taip atspausdinta dokumente. Matyt, originale pasirašiusiojo pavardė buvo neįskaitoma.

^{e)} Pavardė išspausdinta.

^{f)} Pavardė išspausdinta.

¹ Žiugžda Karolis, Butkauskaitė Marija, Prapuolenis Antanas – nepavyko aptikti tikslesnės informacijos

² Miliauskas E., Kasponis B. – nepavyko aptikti tikslesnės informacijos.

87. 1919 m. rugsėjo 9 d., Paryžius. – Vyriausiojo Sąjungininkų kariuomenės vado maršalo F. Focho raštas Lietuvos delegacijai prie Taikos konferencijos dėl demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos laikymosi (atsiliepimas į lietuvių rugsėjo 3 d. raštą)

As instructed by the government of Lithuania, in early September 1919 the head of the delegation to the Paris Peace Conference A. Voldemaras appealed to Commander-in-Chief of the Entente Marshal F. Foch. The note expresses a protest against the Polish military actions in Sejny and requests to change the demarcation line between Poland and Lithuania to make it more favourable to Lithuania. In his reply letter to A. Voldemaras on 9 September, F. Foch finally made the Lithuanian side realize that they mistakenly understood there was a new demarcation line after the second line was approved on 26 July. The letter indicated that both Lithuania and Poland had to withdraw their troops simultaneously from the specified line boundaries. The Marshal stated clearly to the Lithuanian delegates that the Polish military presence in Vilnius outskirts – which the Lithuanian side was most dissatisfied with – was the Polish response to the fact that Lithuanians ignored the demarcation line in the Sejny region.

Pone Pirmininke,

Atsakydamas į Jūsų rugsėjo 3 d. raštą,* turiu garbės pranešti, kad man atrodo įmanoma grįžti prie Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos liepos 26 d. sprendimo**, kai nužymėta demarkacijos linija tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių.

Pagaliau buvo aiškiai pabrėžta, jog šis sprendimas neturės jokios įtakos nustatant Lietuvos ir Lenkijos sieną ir jokia šalis negalės juo pasinaudoti, kad garantuotai visam laikui gautų rajonus, kuriuos dabar užima jos kariuomenė.

Šiuo momentu mano vaidmuo turi apsiriboti tuo, jog mano vadovaujamas karinis kontingentas laikytųsi Taikos konferencijos sprendimų, ir šiuo klausimu daviau instrukcijas mūsų Misijos Lenkijoje vadovui, kad įpareigotų Lenkijos Vyriausybę atitraukti už demarkacijos linijos ją peržengusią savo kariuomenės dalį. Kita vertus, dar prašiau jų susitarti su Prancūzijos misijos Lietuvoje vadovu, kad abiejų pusių kariuomenės būtinai atsitrauktų tuo pat metu.

Drįstu tikėtis, kad po tų potvarkių greitai bus grąžinta ramybė prie Lenkijos ir Lietuvos sienų.

Pone Pirmininke, būkite malonus priimti didžią mano pagarbą.

F. Fochas

Sprawy..., p. 461.

* Plg. dok. Nr. 63 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 84.– sud. past.).

** Plg. dok. Nr. 60 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 63 a ir 63 b.– sud. past.).

88. 1919 m. rugsėjo 23 d., Londonas. – Lenkijos pasiuntinio D. Britanijoje E. Sapiehos pranešimas užsienio reikalų ministrui į Varšuvą, kuriame reiškiamas britų požiūris į tuometinę situaciją Rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje, ir lenkiškoji padėties interpretacija

In late summer 1919, Entente states felt despair over the inactivity of the Russian Whites and they accepted partial dominance of the Bolsheviks in Russia. Great Britain began to change its position, and some signs of normalizing relations with the Bolsheviks were observed. Meanwhile, the Soviets offered the Baltic countries to start peace talks. The new British policy in Lithuania was comprehended as one of the essential assumptions of independence. The British were concerned about creating a durable barrier in the region which would prevent from the spread of Bolshevism into the West. Following this vision, the Baltic States had to form at least a military alliance led by Poland. Despite a sceptical position of the British as regards territorial ambitions, Poland intended to realize its expectations of the federal state programme. These trends emerged from the conversation between the Polish envoy to London E. Sapieha and representatives of the Foreign Office on 11 September.

Visiškai konfidencialiai
Itin skubiai

Norėdamas sužinoti Anglijos nuomonę apie būsimąsias Estijos ir bolševikų taikos derybas, šio mėnesio 11 d. aš ilgai kalbėjausi su p. Gregory'u¹ apie santykius su Rusija. Po šio pokalbio (p. Gregory's yra Rytų departamento viršininkas) rugsėjo 11 d. pasiunčiau telegramą Nr. 21². Kadangi įvykiai Rusijoje plėtojasi pagal tada išsakytas išvalgas, aš grįžtu prie pokalbio, kurio turinį čia pateiksiu.

Ponas Gregory's pripažino, kad iki šiol Anglija neturėjo aiškios nuomonės Rusijos klausimu, tačiau dabar Vyriausybė įsitikinusi, jog laikas nubrėžti kokią nors aiškia politinę kryptį. Ponas Gregory's mano, kad jeigu Lenkija turi sukūrusi projektą, galimas dalykas, jog Anglija jam pritaras. Deja, šiuo klausimu aš neturėjau nurodymų iš Varšuvos, todėl, kad nebūčiau suvaržytas, pasiūliau laisvą diskusiją, visapusišką įvairių projektų aptarimą.

Po šios diskusijos aiškiai pajutau, kad lengviausias būdas užbaigti lenkų reikalus Rytuose bus visiškai oficialiai čia pasiūlytas projektas sukurti buvusios Abiejų Tautų Respublikos valstybių federaciją. Anglija supranta, kad Rusija, kaip Rytuose vyraujantis faktorius, kol kas netenka prasmės, todėl reikia sukurti naują galingą valstybę, kuri garantuotų pusiausvyrą Rytų Europoje. Čia domimasi, koks būtų Lenkijos požiūris į daugiau ar mažiau akivaizdų Anglijos protektoratą Pabaltijo valstybėms, tačiau Lietuva nebūtų įtraukta į šią sferą, bet į ją būtų žiūrima kaip į tik lenkiškų interesų teritoriją. Anglija neturi jokių ketinimų Latvijos atžvilgiu; Gregory's pareiškė įsitikinimą, kad Lenkija turi susidomėti Latvija. Anglijos ketinimai Latvijos atžvilgiu atrodo riboti.

Šiaip ar taip, lenkų reikalų Rytuose klausimas yra aktualus ir, jeigu Lenkijos Vyriausybė pritaras federacijos koncepcijai, ji nesunkiai sulauks Anglijos palaikymo; įtikinamai atrodo net lenkų ir anglų specialaus susitarimo galimybė. Aš manau, kad su Anglija turi būti konfidencialiai aptarti klausimai dėl sudarymo taikos su bolševikais, o Anglija galėtų paremti mūsų projektus Paryžiuje.

Estijos ir bolševikų taikos derybų klausimu Gregory's mano, kad nereikėtų leisti sudaryti taiką atskirai su kiekviena mažąja valstybe, bet reikėtų pasirašyti Lenkijos, Estijos, Latvijos ir Suomijos susitarimą ir bendrai, Lenkijai vadovaujant, padiktuoti taikos sąlygas bolševikams.

Tačiau Gregory's negalėjo pasakyti, ar Sąjungininkai apskritai palaikys taikos su bolševikais idėją. Anglijos Vyriausybei iš vienos pusės tenka atremti puolimus dešiniųjų, kuriuos remia autoritetingi *War Office** sluoksniai, laikantys atsakymą padėti Kolčakui ir Denikinui Anglijos nešlove, o iš kitos pusės jie turi atsizvelgti į reikalavimus kairiųjų, pageidaujančių nutraukti avantiūrą Rusijoje. Esant tokiems prieštarangiems siekiams, *Foreign Office*** ir p. Lloyd George'as³ negali ryžtis konkrečioms veiksmams.

Po šio pokalbio aš išsiunčiau telegramą Užsienio reikalų ministerijai (telegrama Nr. 21) ir, jausdamas, kad mūsų valstybės galybės klausimas pasiekė lemiamą fazę, dviem dienoms nuvykau į Paryžių tam, kad gaučiau Ministrų Tarybos Pirmininko

Paderewskio nurodymus. Iki to laiko aš vengiau susitikimų *F[oreign] O[ffice]* aukštuosiuose sluoksniuose, nes, neturėdamas nurodymų, nenorėjau per toli nueiti.

Paryžiuje aš radau poną Premjerą, kuris visiškai sutiko su mano požiūriu, tačiau čia man tapo žinoma Aukščiausiosios Tarybos pozicija, kuri kol kas neleidžia priimti galutinio sprendimo. Vis dėlto aš įkalbinėjau poną Premjerą atvykti į Londoną ir dar kartą aptarti šiuos klausimus su p. Lloyd George'u, kuris, atrodo, labai palankiai žiūri į Lenkiją, išskyrus Galicijos klausimą. Pono Premjero atvykimas būtų naudingas: 1) dėl galimo spaudimo Lloyd George'ui Rytų Galicijos klausimu; 2) tam, kad būtų užtikrinta jo parama Paryžiuje, siekiant Vokietijos neutraliteto tuo atveju, jeigu Lenkija Sąjungininkų pavedimu stotų prieš von der Goltzą; 3) aptarimui svarbių anksčiau minėtų klausimų, susijusių su iškėlimu Lenkijos, kaip Rytuose vyraujančios valstybės, aplink kurią susitelktų mažosios valstybės, seniau įėjusios į Abiejų Tautų Respublikos sudėtį.

Ponas Premjeras žadėjo atvykti į Londoną, jeigu aš atsargiai ištyrinėsiu, ar p. Lloyd George'as linkęs aptarti su juo šiuos klausimus.

Grįžęs į Londoną, aš tuoj pat nuvykau į *Foreign Office*, norėdamas išsiaiškinti, kaip pasikeitė požiūriai per porą dienų. Sužinojau, kad p. Gregory's įteikė lordui Curzonui⁴ raportą apie Lenkijos, Baltijos valstybių ir Rusijos reikalus, kuriame Lenkiją pateikia kaip visos situacijos sprendimo raktą ir siūlo projektą aplink Lenkiją sutelkti Latviją, Lietuvą, Ukrainą, galbūt ir Baltarusiją, laikydamas šį projektą vieninteliu protingu klausimo sprendimu. Lordas Curzonas tarytum pritarė šiam raportui ir tuoj pat jį išsiuntė Lloyd George'ui, kuris vis dar yra Paryžiuje. Lloyd George'o požiūrio šiuo klausimu akivaizdžiai pasikeitimą aš sieju su šiuo raportu, o jo pozicija Rytų Galicijos klausimu, matyt, yra žvakė, pastatyta kairiesiems, kurie mūsų imperialistinius kėslus Rytų Galicijoje laiko kliūtimi jų ir Lenkijos santykiuose.

Šio mėnesio 15 d., antradienį, Anglijos Vyriausybė išsiuntė estams telegramą apie tai, kad jie, gink Dieve, nesudarytų su bolševikais taikos sutarties, nesusitarę su kariavusiomis valstybėmis, ir kad Anglija pasirengusi duoti estams anglų patarėją. Tai rodo, kad bendrų veiksmų Rytuose idėja pradeda įgauti konkrečią formą.

Tarybos atstovas Čepinskis neseniai buvo *Foreign Office*, ten jo paklausė, kaip Lietuva reaguotų į siūlymą sudaryti uniją su Lenkija. Čepinskis atsakė, kad, jeigu Lietuva gaus Vilnių, ji pasirengusi sudaryti su Lenkija bet kokią federaciją.

Aš dar kartą pabrėžiu, kad mes įžengiame į mūsų ateičiai lemiamą fazę, kad šiuo metu daugiau naudos galima gauti Anglijoje ir kad būtina man duoti konkrečius nurodymus, kuriais remdamasis galėčiau kalbėtis su Anglijos vadovais apie Rytų problemą. Rugsėjo 15 d. man atsiųstus pranešimus Nr. 2502 (71/DII 26) vertinu kaip įrodymą, kad Užsienio reikalų ministerija pritaria mano požiūriui ir aš galiu drąsiau veikti federacijos projekto įgyvendinimo link.

E. Sapieha

* Anglijos karo ministerija.

** Anglijos užsienio reikalų ministerija.

¹ Gregoris D. (Gregory John Duncan (1877–1951)) – britų diplomatas. Į diplomatinę tarnybą atėjo 1902 m. Dirbo ambasadoje Vienoje 1907–1909 m., paskui – Bukarešte. 1915 m. grįžo į darbą Užsienio reikalų žinyboje Londone, tapo Rusijos reikalų departamento direktoriumi. 1920 m. tapo šioje žinyboje vyresniuoju sekretoriumi, 1925 m. – Žinybos vadovo vienu iš pavaduotojų (pasekretoriu asistentu). 1928 m. priverstas pasitraukti iš tarnybos dėl finansinio skandalo.

² Mūsų rinkinyje nepublikuojama.

³ Loid Džordžas D. (Lloyd George David (1863–1945)) – britų valstybės ir visuomenės veikėjas. Studijavo teisę ir paskui dirbo advokatu Londone. Liberalų partijos veikėjas, vėliau – jos vadovas. 1890 m. buvo išrinktas į Bendruomenių Rūmus ir išbuvo jų nariu ligi 1945 m. Prekybos ministras 1905–1908 m., izdo kancleris 1908–1915 m. D. Britanijos Premjeras 1916–1922 m. Britų delegacijos vadovas Paryžiaus taikos konferencijoje. Skeptiškai žiūrėjo į Lenkijos teritorinio plėtojimosi siekius.

⁴ Kerzonas D. (Curzon George Nathaniel (1859–1925)) – britų valstybės ir visuomenės veikėjas. Konservatorių partijos atstovas. Valstybės pasekretoris Užsienio reikalų žinyboje 1895–1898 m., paskui – Indijos vicekaralius ligi 1905 m. „Karo Kabineto“ narys nuo 1916 m. gruodžio (įėjo į jį kaip Lordų Rūmų vadovas). Užsienio reikalų žinybos vadovas 1919 m. spalį–1924 m. sausį (pakeitė poste A. Balfourą). 1919 m. gruodžio 8 d. jo iniciatyva buvo nustatyta Lenkijos rytinė siena.

**III. LENKIJOS VYKDYTOS LIETUVOS IZOLIAVIMO
POLITIKOS LAIKOTARPIS
(1919 M. SPALIS–1920 M. KOVAS)**

89. 1919 m. spalio 5 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės I brigados vado karininko K. Ladygos įsakymas šiai brigadai Nr. 2, kuriame atsispindi padėtis ties demarkacijos linija su lenkais, jų kariuomenės įsiskverbimo į Lietuvos teritoriją mastas

In autumn 1919, the military units formed of Russian Whites and German residues and led by the General P. Bermond-Avalov were launched in the territories of Latvia and Lithuania. These units did not recognize any independence aspirations of the newly formed countries. Germany pleaded the units were unruly and ungovernable. Entente states, especially Great Britain, began to accept the partial foothold of the Bolsheviks in the territory of Russia. Therefore, Lithuanians could expect no support. The Lithuanian army took up the struggle against Bermontian revanchist forces. With a British representative as an intermediary, the Polish side promised no action in the area of the demarcation line as long as the Lithuanians fought against the military units led by P. Bermond-Avalov. As local anti-Polish fights relatively subsided in the territory, in his order of 5 October the Commander of Lithuanian Army Brigade I clearly defined the deployment area of the Polish army at that time.

1-jai Pėstininkų brigadai

Įsakymas

Spalių 5 d. 1919 m. Kaunas

Žem. 1:100000 N 2.

1. Atskilusieji lenkų kariuomenės būreliai tankiai pereina demarkacijos liniją, kai kuriose vietose yra jau nemažos susiorganizavusios jų dalys. Jos plešia žmones, areštuoja miliciją, komitetus, kas veda šalį prie betvarkės.

2. Tikrų žinių apie tokių lenkų bandų priešais pavestą mums barą – nėra. Kol kas žinoma, kad lenkų legionininkų būreliai laikosi šiose vietose: Merkinė, Olova, Butrimonys, Stakliškės, Užugose, Dolny, Kitaviški, Jevje, Kazakiški, Kernava, Musninkai Cabiškės, Gelvonys, Bogasloviški, Šešaliai, Balninkai, Alanta, Pakalnė, Skuduciški, Taurage.

3. 1-jai Brigadai [...] 2-ji (oper. įsak N 1) įsakyta ginti demarkacijos linijas nuo vieškelio Jezno–Stakliškės (Punia) imtinai lygi Ežerenų–Drysviaty ežerų linijos išimtinai.

4. Kadangi veržimas lenkų mūsų šalin prisilaiko kol kas būdo užpildinėjimo atskirų būrelių, mums su tuo kovojant ir ginant dar neužimtą lenkais Lietuvos teritoriją, reikia prieš lenkus užimti kuopomis-užtvaramis svarbesnius artimiausius prie jų punktus (Smulkaus dalinimo vengti). Užėmus kokį nors naują punktą tokiam lenkų būreliui, protestuoti ir reikalauti pasišalinimo, neišpildžius reikalavimo areštuoti, o reikalui atsitikus patraukti rezervą ir pravyti.

5. Iš dešinės nuo mus veikia Mariampolės grupė, iš kairės – Paneviežio.

6. Brigada padalinta į grupes, kiekviena gina jai pavestą barą, palaiko ryšį su kaimynais.

7. Grupės užima barą šioje tvarkoje.

a). Utenos grupė Karininkas (Kauno bat. Vadas)

Kauno batalijonas, Utenos komendantūros kuopa, 2-jo gusarų eskadr. būrys, 3-sios batarejos būrys. Laikyti demarkacijos liniją nuo upės Šventosios lygi upės Virintos.

Ukmergės grupė Karininkas

Vadas [...]b)

Vienas bataljonas 1-jo p. pulko, Ukmergės ir Širvintų Komendanturų kuopos, burys 3-sios batarejos, burys 2-jo gusarų eskadrono. Laikyti demarkacijos liniją nuo upės Virintos lygi upės Vilijos.

Kaišedorių grupė. Karininkas Škirpa.

Laikyti demarkacijos liniją nuo Vilijos lygi vieškelio Punia–Butrimonys imtinai.

Vilniaus batalijonas, Kaišedorių komendantūros kuopa, 1 burys 4-sios batarejos burys.

8. Ukmergės batalijonas laikinai pereina Paneviežio grupės vado žinion.

9. Lauko ligoninės pasilieka senose vietose.

10. Su batalijonu 1-jo pėstininkų pulko stovi Kaune armija rezervo Kaune. Puse 2-jo eskadrono gusarų burys 4-sios batarejos Kauno – brigados rezerve

11. Aprūpinimas maistu ir pašaru vietiniuose intendantūros sandėliuose, jiems nesant suėmimo komitetuose, artimiausi artilerijos sandėliai Paneviežyje ir Kaune.

12. Brigados štabas. Kaune Vytauto kalnas.

13. Žinias apie baro stovį siųsti man 6 ir 18 valand., svarbiuose atsitikimuose – tuč tuojaus.

L. e. 1-sios brigados Vado pareigas Karininkas Ladyga^{c1}

L. e. Štabo viršininko pareigas. Karininkas Zubrys^{d2}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 89, l. 68–68 a. p. Rankraštis

^{a)} Du žodžiai neįskaitomi.

^{b)} Keli neįskaitomi žodžiai.

^{c)} Įskaitomas parašas, akivaizdžiai autentiškas.

^{d)} Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

¹ Ladyga Kazys (1894–1941) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje žvalgų daliniuose. 1918 m. stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, dalyvavo organizuojant 1-ąjį pėstininkų pulką Vilniuje. Šio pulko vadas nuo 1919 m. kovo mėn. Laikinai vadovavo 1-ajai pėstininkų brigadai nuo 1919 m. spalio 1 d., tada gavo pulkininko laipsnį. Fronto prieš bermontininkus vadas. 1920 m. liepos 15 d. su 1-ąja pėstininkų divizija ižengė į Vilnių. Krašto apsaugos ministro pirmasis padėjėjas (armijos vadas) 1920 m. rugpjūčio 23 d.–spalio 1 d., vadovavo kovoms prie Seinų ir Augustavo miškuose. Paskui vadovavo 4-ajai pėstininkų divizijai. Generolas nuo 1925 m., vadovavo karinėms apygardoms. 1927 m. išleistas į atsargą.

²Zubrys Antanas (1883–apie 1950) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. 1910 m. baigė mokytojų institutą Vilniuje ir dirbo pedagogu. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje. 1919 m. vasarį mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. liepą tapo 1-osios pėstininkų brigados štabo viršininku. Lapkritį perkeltas į Generalinio štabo Rikiuotės skyrių, Generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininkas nuo 1920 m. rugpjūčio mėn. 1920 m. vasarą kaip ekspertas dalyvavo taikos derybose su Sovietais. 5-ojo pėstininkų pulko vadas 1920 m. rugsėjį–spalį. Vėliau buvo Generalinio štabo viršininko pavaduotojas, administracijos valdybos viršininkas. III Seimo narys 1926 m. Išėjo į atsargą 1927 m.

90. 1919 m. spalio 12 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės misijos Lietuvoje vadovo plk. H. Rowano-Robinsono¹ pranešimas Lietuvos Respublikos Prezidentui apie britų išgautą pažadą iš lenkų, jog pastarieji nepulsią lietuvių, šiems kovojant su bermontininkais

As the Russian Whites lost fight against the Bolsheviks, they began to seek allies among the German military residues in the Baltic countries. Large mixed Russian-German armed units led by P. Bermond-Avalov emerged in Courland. They reasoned their existence as a necessity for the fight against Bolshevism. The so-called Bermontians were hostile to the independence of the Baltic countries. In autumn 1919, they attacked Riga and began to rage in northern Lithuania. Germany pleaded that the soldiers were unruly and ungovernable and they did not conform to German regulations. Among other measures to combat the Bermontians, Entente states planned to engage the Polish army. At the same time, a Latvian delegation arrived in Warsaw asking for Polish military assistance. Lithuania was facing a threat that Poland could deploy its troops in Lithuania on the pretext of fighting against the Bermontians. The Head of the British Mission to Kaunas Colonel H. Rowan-Robinson was to mitigate the situation. His delegation managed to receive J. Piłsudski's pledge that if the Lithuanians withdrew their forces from the demarcation line and sent them to fight against the Bermontians, the Poles would not derive any benefits from it.

Jo Ekscelencijai

Lietuvos Respublikos Prezidentui^{a)}

Mano prašymu majoras Mockettas² buvo susitikęs su komendantu Piłsudskiu ir gavo neabejotiną pažadą, kad jei lietuviai atitrauks visus iki vieno savo karius iš Lenkijos ir Lietuvos pasienio kovai prieš rusų ir vokiečių pajėgas, lenkai iš šio fakto nesieks naudos.

Taigi yra saugu sukoncentruoti visus Lietuvos karius, išskyrus tuos, kurie yra fronte su bolševikais, kovoti prieš rusų ir vokiečių pajėgas.

Kaunas

12/10/19. H. Rowanas-Robinsonas^{b)}

Gen. štabo pulk.
Sajungininkų karinė misija.

Kopija J. E. Ministrui Pirmininkui
“ “ “ “ “ užsienio reikalų ministrui
“ “ “ “ “ karo ministrui
“ “ “ “ “ Prancūzų misijai.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 38, l. 93. Mašinraštis anglų k.

^{a)} Kairiajame lapo šone viršuje ranka užrašyta „spauda“ ir žodis pabrauktas. Dešiniajame lapo šone viršuje išspausdinti sunkiai įskaitomi skaičiai, greičiausiai dokumento numeris „F.F. 383.0.16 [?]“.

^{b)} Parašas ranka.

¹ Rowanas-Robinsonas H. (Rowan-Robinson Henry (1873–1947)) – britų karininkas. 1892 m. stojo į artileristo tarnybą. 1901–1902 m. anglų ir būrų karo dalyvis. 1911–1916 m. darbavosi Karališkojoje karo akademijoje, vėliau dalyvavo I-ojo pasaulinio karo veiksmuose. Tapo pirmosios klasės Generalinio štabo karininku. 1919 m. įtrauktas į gen. H. Gougho misiją Pabaltijyje. 1919 m. rudenį dalyvavo gen. H. A. Nieselio komisijos galutiniam vokiečių iškraustymui iš Pabaltijo veikloje. Britų karinės misijos Lietuvoje (gen. H. Gougho misijos padalinio) vadovas ligi 1920 m. balandžio 17 d. Paskui dar trumpai tarnavo Latvijoje. 1921–1927 m. – Indijoje. 1930–1934 m. – Irako armijos generolas inspektorius. Vėliau tarnavo vadinamosiose britų kadetų pajėgose Hempšyre, turėjo generolo laipsnį.

² Makitas H. (Mockett Hugh Brooke (1880–?)) – britų kariškis. Jaunesnysis leitenantas nuo 1899 m., leitenantas nuo 1901 m. Kapitonu tapo 1905 m., o majoru – 1914 m. gegužės mėn. Visą laiką tarnavo tame pačiame 4-ajame britų kavalerijos pulke. 1907–1910 m. buvo įsijungęs į Pietų Rodezijos savanorių pajėgas Afrikoje. Laikinais turėjo pulkininko leitenanto laipsnį 1916 m. lapkritį–1917 m. balandį. Britų karinis atstovas prie lenkų pajėgų Vilniuje 1919–1920 m., pavaldus D. Britanijos karinei misijai Lenkijoje, kartu – karininkas ryšiams su Britų karine misija Kaune bei Lietuvos Vyriausybe. 1922 m. gegužę išleistas į atsargą.

91. 1919 m. spalio 13 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų viceministro W. Skrzyńskio pareiškimas, jog Lenkija neužims priešiškos pozicijos Lietuvos atžvilgiu, šiai kovojant su bermontininkais

In autumn 1919, in the territories of the newly established countries of Latvia and Lithuania, joint military units of Russian Whites and German residues were formed. The troops led by General P. Bermond-Avalov posed a serious threat to Latvia and Lithuania. The Bermontians, on the pretext of fighting against the Bolsheviks, were hostile to the aspirations of independence of the newly formed republics. Germany reasoned that the

forces were operating independently. Riga was facing the biggest threat, thus Latvia turned for help to Poland. Lithuania feared that Polish troops could be allowed into its territory on the pretext of fighting against the Bermontians. The British Mission to Kaunas acted as an intermediary between the Poles and Lithuanians. The Head of Mission Colonel H. Rowan-Robinson managed to obtain Poland's pledge that if the Lithuanians withdrew their forces from the demarcation line further north to fight against the Bermontians, the Poles would not take any actions which could undermine Lithuania. The Ministry of Foreign Affairs of Poland officially approved it on 13 October.

Vilnius, 1919 m. spalio 13 d.

Atsižvelgdamas į prasidėjusį vokiečių ir rusų pajėgų puolimą prieš Lietuvą, valstybės vicesekretorius p. W. Skrzyński užsienio atstovams Varšuvoje ir mūsų diplomatinėms atstovybėms užsienyje pareiškė, kad lietuviai gali ramiai telkti savo pajėgas prieš rusų ir vokiečių kariuomenę. Esant tokiai situacijai Lenkija neužims Lietuvos atžvilgiu priešiškos pozicijos ir net netiesiogiai neprisidės prie prūsiškojo militarizmo intrigų. Ateis laikas, kai tikrieji lietuvių tautos lūkesčiai galės būti pareikšti sukūriant vyriausybę, kuri bus didžiosios lietuvių tautos dalies valios vykdytoja ir savo veikloje nesirems vien tik antilenkiška propaganda, kaip kad yra dabartinėje Vyriausybėje. Tuomet lietuviai įvertins Lenkijos, siekiančios išvengti bet ko, kas tik galėtų išprovokuoti kraujo praliejimą tarp lenkų ir lietuvių, laikyseną.

Documents..., 23, p. 33.

92. 1919 m. spalio 13 d., Vilnius. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio kreipimasis į Vilniaus S. Batoro universiteto akademinį Senatą universiteto atidarymo proga

In autumn 1919, Lithuanian troops concentrated on fighting against the joint units of Russian Whites and German military in the northern part of Lithuania. Poles officially pledged to refrain from any actions in the disputed territory of Lithuania as long as the Lithuanians troops fought against the Bermontians in the north. However, it did not imply that Poland had abandoned its territorial ambitions. On 13 October, Marshal J. Piłsudski inaugurated the Polish University of Stefan Batory in Vilnius. The latter act expressed an ambition of the Polish government to establish in the occupied territories and to keep Vilnius.

Vilnius, 1919 m. spalio 13 d.

Garsiąją Vilniaus akademiją, 1570 m. įkurtą jėzuitų, 1578 m. Stepono Batoro¹ pakeltą į universiteto statusą, reformuotą nacionalinės Edukacinės komisijos, atkurtą Adamo Czartoryskio² pastangų dėka ir paleistą brutalia rusų despoto jėga, po keleto

dešimtmečių pertraukos kviečiu vėl imtis savo istorinių funkcijų. Taip nusprendžiau, kad įgyvendinčiau vietos gyventojų troškimą ir atsižvelgdamas į jų poreikius, kad vėl tikrosios laisvės vardan būtų atgaivintos tauriosios dorybių, mokslo ir civilizacijos tradicijos, kurios buvo nutrauktos barbarišku prievartos aktu.

Vilniaus universitetas, kurio rektoriai buvo Petras Skarga³, Jokūbas Vujekas⁴, Martynas Počobutas⁵, Janas Sniadeckis⁶, profesoriai – Sarbievijus⁷, Jundzilas⁸, Bojanus⁹, Grodeckis¹⁰, Smuglevičius¹¹, Andrius Sniadeckis¹², Lelevelis¹³, kur studijavo Mickevičius¹⁴, Slovackis¹⁵, Kraševskis¹⁶, Zanas¹⁷, Juzefas Mianovskis¹⁸, Polas¹⁹, Odyniecass²⁰, broliai Chodzkos²¹, Narbutas²², Balinskis²³, Domeika²⁴, Oleškevičius²⁵, Vankovičius²⁶, 1919 m. spalį atvers duris jaunimui.

„Kokia Respublika, toks bus ir jos švietimas, ir piliečių papročiai“, – rašė kadaise Janas Zamoyskis²⁷, įkurdamas Zamoscio akademiją. Šiais žodžiais turėtų sekti mokytojai ir mokiniai Akademijos, kuri tuoj bus vėl atidaryta.

Tegul Vilniaus universitetas įžengia į naują savo istorijos laikotarpį, ištikimas savo nuostabioms tradicijoms, tegul suspindi nauja šviesa, tegul jis, pasak Tado Čackio²⁸ žodžių, skirtų Kremenecio licėjaus moksleiviams, tampa „dorybės šventykla ir mokslo šventove“, tegul jis skleidžia civilizaciją į pačius tolimiausius kampelius, kilnindamas papročius ir formuodamas jaunųjų protą, teskuba jie glaustis po jo globojančiais sparnais; tetampa jis vienu iš didžiųjų šviesos kelių, vedančių žmoniją į tiesos pažinimą.

Galiausiai tegul jo sienose išlieka atmintis to, kuris pirmasis šiai Aukštajai Mokyklai, šiam Universitetui, proto dominavimo prieš materiją simboliui, patikėjo akademinis sluoksnius, tad tegul jis visuomet bus vadinamas „Stepono Batoro universitetas“. Q. F. F. F. S²⁹).

Generalissimus:
JÓSEFAS PIŁSUDSKIS

Documents..., 22, p. 32–33.

²⁹ Neaiški santrumpa.

¹ Batoras Steponas (1533–1586) – Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius 1576–1586 m. Vilniaus universiteto įkūrėjas.

² Čartoriskis A. (Czartoryski Adam Jerzy (1770–1861)) – lenkų didikas, politikas. Rusijos caro Aleksandro artimiausias patarėjas, Rusijos užsienio reikalų ministras, reformų iniciatorius. Vilniaus švietimo apygardos kuratorius 1803–1824 m., Vilniaus universiteto puoselėtojas.

³ Skarga Petras (1536–1612) – teologas, pamokslininkas. Pirmasis Vilniaus akademijos (universiteto) rektorius 1579–1584 m.

⁴ Vujekas J. (Wujek Jakub (1541–1597)) – lenkų jėzuitas, religinis rašytojas. Vilniaus kolegijos rektorius 1578–1579 m. (pavertus kolegiją akademija, jo pareigas perėmė P. Skarga).

⁵ Počobutas M. (Poczobutt-Odlanicki Marcin (1728–1810)) – astronomas, jėzuitų kunigas. Vilniaus universiteto profesorius ir observatorijos direktorius nuo 1764 m., universiteto rektorius 1780–1799 m.

⁶ Sniadeckis J. (Śniadecki Jan (1756–1830)) – lenkų mokslininkas (astronomas, matematikas, filosofas). Vilniaus universiteto profesorius, jo rektorius 1807–1815 m. Su jo vardu tradiciškai siejamas senojo universiteto „aukso amžius“.

⁷ Sarbievijus Motiejus Kazimieras (1595–1640) – lotyniškai rašęs poetas, jėzuitų kunigas. Vilniaus universiteto dėstytojas 1627–1635 m. Savo eilėmis išgarsėjo visoje Europoje ir tapo pripažintu pasaulinio lygio poetu.

⁸ Jundzilas S. (Jundziłł Stanisław Bonifacy (1761–1847)) – mokslininkas, gamtininkas, Pijorų ordino kunigas. Vilniaus universiteto profesorius 1802–1824 m. Universiteto botanikos sodo kūrėjas.

⁹ Bojanus L. (Bojanus Ludwig Heinrich (1776–1827)) – vokiečių kilmės mokslininkas gamtininkas (anatomas, zoologas). Vilniaus universitete vadovavo Veterinarijos katedrai 1806–1812 m., dėstė anatomiją 1814–1824 m. Padovanojo universitetui dalį savo bibliotekos.

¹⁰ Grodekas G. (Groddeck Gottfried Ernest (1762–1825)) – vokiečių kilmės mokslininkas filologas. Vilniaus universiteto profesorius 1804–1825 m. Universiteto bibliotekos direktorius.

¹¹ Smuglevičius P. (Smuglewicz Franciszek (1745–1807)) – dailininkas, vienas žymiausių klasicizmo stiliaus atstovų. Savo darbais puošė Vilniaus katedrą. Įsteigė Piešimo ir tapybos katedrą Vilniaus universitete.

¹² Sniadeckis J. (Śniadecki Jędrzej (1768–1838)) – lenkų mokslininkas (medikas, farmacininkas, chemikas). J. Sniadeckio brolis. Vilniaus universiteto profesorius 1797–1832 m., Chemijos laboratorijos kūrėjas. Vilniaus medicinos draugijos pirmasis pirmininkas 1805 m.

¹³ Lelevelis J. (Lelewel Joachim (1786–1861)) – mokslininkas istorikas, politinis veikėjas. 1815–1818 m. dėstė Vilniaus universitete visuotinę istoriją, buvo labai populiarus. 1830–1831 m. sukilimo Lenkijoje vienas iš vadovų. Paliko universitetui savo biblioteką ir itin vertingą žemėlapių kolekciją.

¹⁴ Mickevičius A. (Mickiewicz Adam Bernard (1798–1855)) – istorinės Lietuvos iškilus rašytojas, poetas. Vilniaus universitete 1815–1819 m. studijavo literatūrą, 1817 m. su bendraminčiais įkūrė Filomatų (Mokslo mylėtojų) draugiją.

¹⁵ Slovackis J. (Słowacki Juliusz (1809–1849)) – žymus lenkų romantizmo poetas, dramaturgas. Studijavo Vilniaus universitete teisę 1825–1828 m. (jo tėvas taip pat profesoriavo universitete, dėstė literatūrą). 1831 m. Varšuvos sukilėlių diplomatinis tarnautojas.

¹⁶ Kraševskis J. (Kraszewski Józef Ignacy (1812–1887)) – lenkų istorikas, rašytojas, kritikas ir publicistas. Kilęs iš Varšuvos. Studijavo Vilniaus universitete literatūrą 1829–1830 m., už dalyvavimą anticariniam studentų judėjime buvo kalintas. Vilniaus archeologijos komisijos narys nuo 1856 m.

¹⁷ Zanas T. (Zan Tomasz (1796–1855)) – istorinės Lietuvos poetas, gamtininkas. Studijavo tiksluosius mokslus Vilniaus universitete nuo 1815 m. Vienas iš Filomatų draugijos steigėjų, Filaretų (Dorybės mylėtojų) draugijos steigėjas ir vadovas 1820–1823 m.

¹⁸ Mianovskis J. (Mianowski Józef (1804–1879)) – gydytojas fiziologas, medicinos daktaras. 1823 m. baigė medicinos studijas Vilniaus universitete, paskui dirbo jo Terapijos klinikoje iki 1837 m. Uždarus Vilniaus universitetą profesoriavo Vilniaus medicinos akademijoje. Pirmasis atkurto Varšuvos universiteto rektorius nuo 1868 m.

¹⁹ Polis V. (Pol Wincenty Ferreriusz Jakub (1807–1872)) – lenkų rašytojas, poetas, geografas, etnografas. Kilęs iš Liublino, vokiškos kilmės. Nuo 1830 m. dėstė vokiečių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete. Dalyvavo 1831 m. sukilime. 1849 m. tapo geografijos profesoriumi Krokuvos universitete. Galicijos lenkų patriotinio judėjimo dalyvis.

²⁰ Odynecas A. (Odyniec Antoni Edward (1804–1855)) – romantizmo epochos poetas, dramaturgas, vertėjas. Kilęs nuo Ašmenos. 1820–1823 m. studijavo teisę Vilniaus universitete. Priklausė Filaretų draugijai, už tai buvo suimtas. Bičiuliavosi su poetu A. Mickevičiumi.

²¹ Broliai Chodzokos – Chodzka J. (Chodźko Borejko Jan (1776–1851)) – teisininkas, rašytojas, Šubravcų draugijos narys, 1831 m. sukilimo dalyvis. Turėjo tris sūnus. Aleksandras (1804–1891) – poetas, orientalistas, literatūrologas. 1820–1823 m. studijavo Vilniaus universitete, kalintas už priklausymą filaretams. Juzefas (1800–1881) – carinis kariškis, topografas ir geodezininkas. 1816–1821 m. studijavo Vilniaus universitete, priklausė patriotinėms draugijoms. Mykolas (1808–1879) – poetas, publicistas. Taip pat studijavo universitete, dalyvavo 1831 m. sukilime, paskui buvo priverstas emigruoti į Prancūziją.

²² Narbutas T. (Narbutt Teodor (1784–1864)) – karinis inžinierius, bibliofilas, tautosakos ir kultūros tyrinėtojas, istorijos entuziastas. Kilęs iš Lietuvos bajorų. 1803 m. baigė tikslųjų mokslų studijas Vilniaus universitete. Parašė daugiatomę *Lietuvių tautos istoriją*.

²³ Balinskis M. (Baliński Michał (1794–1864)) – Lietuvos istorikas, publicistas. Vilniaus universitetą baigė 1818 m. Nuo 1817 m. priklausė Šubravcų draugijai. Su J. Leleweliu 1815 m. įkūrė ir iki 1822 m. redagavo žurnalą *Tygodnik Wileński (Vilniaus dienraštis)*. Dalyvavo 1831 m. sukilime, buvo kalintas. Parašė tritome *Vilniaus istoriją*, taip pat Vilniaus universiteto istorijai skirtą darbą.

²⁴ Domeika I. (Domejko Ignacy (1802–1889)) – etnologas, geologas, minerologas. Kilęs iš Lietuvos bajorų. Nuo 1816 m. studijavo Vilniaus universitete ir 1822 m. įgijo filosofijos magistro matematikos srityje laipsnį. Filomatų narys nuo 1819 m. Dalyvavo 1831 m. sukilime, paskui pasitraukė į užsienį. Nuo 1838 m. – Čilėje, išgarsėjo jos mokslinėje aplinkoje ir visuomenėje.

²⁵ Oleškevičius J. (Oleszkiewicz Józef (1777–1830)) – dailininkas tapytojas, klasicizmo atstovas. Kilęs iš Šiluvos. Dailės mokėsi Vilniaus universitete 1798–1799 m. pas P. Smuglevičių. 1807 m. bandė paveldėti jo pareigas universitete. 1810 m. ten surengė savo autorinę parodą.

²⁶ Vankovičius V. (Wańkiewicz Walenty (1799–1842)) – dailininkas, romantizmo atstovas. Kilęs iš Baltarusijos. Studijavo Vilniaus universitete dailę pas J. Rustemą 1818–1824 m. Poeto A. Mickevičiaus bičiulis, nutapė bene garsiausią jo portretą.

²⁷ Zamoiskis J. (Zamoyski Jan (1542–1605)) – kadais bene galingiausias Lenkijos didikas. Karaliaus sekretorius, didysis kancleris nuo 1578 m. ir didysis etmonas nuo 1581 m. 1580 m. įkūrė Zamoscio miestą, o 1589 m. – Zamoscio ordinaciją. 1595 m. įsteigė Zamoscio akademiją – pirmąją privačiai funduotą aukštąją mokyklą Lenkijoje.

²⁸ Čackis T. (Czacki Tadeusz (1765–1813)) – lenkų švietimo ir ūkio veikėjas, bibliofilas, istorikas. Edukacinės komisijos narys, Gegužės 3-iosios Konstitucijos bendraautoris. Švietimo sistemos vizitatorius nuo 1803 m. ukrainietiškoje Rusijos gubernijoje. 1805 m. įsteigė Kremenecio licėjų, turėjusį būti lenkiškos kultūros ir švietimo židiniu tose gubernijose.

93. 1919 m. spalio 27 d., Paryžius. – Lenkijos pasiuntinio Paryžiuje M. Zamoyskio telegrama Užsienio reikalų ministerijai į Varšuvą, rekomenduojanti tęsti agresyvius veiksmus prie demarkacijos linijos su Lietuva

In autumn 1919, Lithuanian troops were fighting against the joint units of Russian Whites and German military led by General P. Bermond-Avalov. Through its intermediary Head of British Mission to Kaunas Colonel H. Rowan-Robinson, the Polish side officially stated that as long as these fights continued Poland would not attempt to take any advantage of the situation to pursue its interests and would not take any action in the disputed territories in Lithuania. However, in the telegram to the Ministry of Foreign Affairs of Poland on 27 October, the Polish envoy to Paris M. Zamoyski states that the Paris Peace Conference has lost interest in the issue related to the demarcation line between Lithuania and Poland. The Polish diplomat advises that if the Polish army wanted to change the boundaries of the demarcation line to their own advantage it could be achieved with no difficulty. He proposes to think of a pretext and without delay occupy the Sejny district and the railway line Suwalki–Alytus.

Išnagrinėjusi Konferencijoje susiklosčiusią situaciją, [lenkų] delegacija padarė išvadą, kad Konferencijos daugiau nedomina demarkacijos linijos tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių klausimas*. Jeigu Lenkijos valdžia norės šią liniją pakeisti, pakaks to, kad kariuomenė užims šią teritoriją; čia niekas dėl to nekels triukšmo.

Tačiau būtų gerai turėti pretekstą – kokius nors neramumus arba vietos gyventojų skundus. Nederėtų delsti su Seinų apskrities ir geležinkelio linijos Suvalkai–Alytus užėmimu.

Zamoyskis

DIM, t. 2, 232, p. 372.

* Turima mintyje vadinamoji Focho linija.

94. 1919 m. lapkričio 1 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse atstovo plk. R. B. Wardo¹ raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui E. Galvanauskui, informuojantis apie britų pasiuntinių pastangas gerinant Lietuvos ir Lenkijos santykius

In October 1919, Polish diplomats at the Peace Conference were convinced that the demarcation line between the Lithuanian and Polish armies was no longer an issue in Paris. The delegates proposed the Polish army to arbitrarily occupy some disputed areas. Yet while in Paris, they did not fully assess the situation. By autumn 1919, Entente states had sent a number of representatives to the regions in question which included not only capital cities but also areas close to the demarcation line. These representatives were not passive event observers. Great Britain was the first great European power to recognize Lithuania de facto at the end of September 1919 so now they were particularly active and tried to increase their popularity among Lithuanians. On 31 October, the British representative to Kaunas suggested to organize a Lithuanian-Polish conference which would be supervised by representatives of the Entente. The conference was to consider ways of improving Polish-Lithuanian relations, respect for the demarcation line and issues related to communication and service restoration.

Kaunas [Kovno]. 1919 m. lapkričio 1 d^{a)}.

J. E. Lietuvos Ministrui Pirmininkui

Sere^{b)},

Turiu garbės pranešti, kad p. m.² 31 d. laišku kreipiausi į Jo Karališkosios Didenybės ministrą Varšuvoje, pateikdamas jam tam tikrus siūlymus ir prielaidas dėl Lietuvos ir Lenkijos santykių gerinimo.

Šiame kreipimesi raginau britų ministrą iškelti mintį Lenkijos Vyriausybei dėl konferencijos sušaukimo, kurioje turėtų dalyvauti britų, prancūzų, lenkų ir lietuvių atstovai, pirmininkaujami Sąjungininkų diplomato, greičiausiai amerikiečio, turinčio tiek lietuvių, tiek lenkų pasitikėjimą. Nurodžiau, kad Jūsų Vyriausybė yra pasirengusi dalyvauti tokioje konferencijoje, o rusų ir vokiečių veiksmų sukurtos sudėtingos situacijos akivaizdoje labai svarbu, jog Lietuva ir Lenkija, atsižvelgdamos į esamą padėtį, pasistengtų rasti abipusį draugišką savitarpio supratimą.

Pagrindiniai dalykai, kuriuos akcentavau susiklosčius tokiai padėčiai yra: (1) esminis abipusių santykių pagerinimas; (2) abipusis maršalo Focho nubrėžtos demarkacijos linijos gerbimas; (3) geležinkelio, pašto, telegrafo ryšių atkūrimas tarp abiejų valstybių dėl abiejų jų naudos.

Toliau siūliau, jog mišri komisija, sudaryta, tarkim, iš dviejų lietuvių, dviejų lenkų, dviejų britų ir dviejų prancūzų atstovų, būtų įgaliota apsilankyti abiejose demarkacijos linijos pusėse tam, kad išsiaiškintų diskriminavimo ir žiaurumo atvejus – tiek lenkų prieš lietuvius, tiek lietuvių prieš lenkus, – taip pat tam, kad nustatytų kaltininkus ir įgyvendintų teisingumą visais šiais atvejais. Pranešiau J. B. D.³ ministrui, jog turiu storą lietuvių, gyvenančių lenkų okupuotoje teritorijoje, skundų bylą, ir pateikiau kelis ryškiausius pavyzdžius. Nurodžiau, kad tokios komisijos, apie kurią kalbama, sudarymo faktas turėtų teigiamą reikšmę ir konsekventiškai užbaigtų šiuos incidentus.

Užbėgdamas už akių galimiems lenkų prieštaravimams, jog, kol lenkų politiniai kaliniai yra įkalinti Kaune, negalės būti kalbos apie draugiškus santykius, aš pateikiau britų ministrui tam tikrus faktus apie plataus masto lenkų perversmus, iš esmės turėjusius tikslą nuversti Lietuvos Vyriausybę ir siekti abiejų valstybių sujungimo. Taip pat konstatavau, kad asmeniškai esu matęs dokumentuotus tokių perversmų įrodymus, ir paaiškinau, kad 68 čia kalintys lenkai, laukiantys viešo teismo, priklauso liūdnei pagarsėjusiai Karinei lenkų organizacijai (POW – *Polska Organizacja Wojskowa*). Pridūriau, jog Lenkijos Vyriausybė privalo įsisąmoninti, kad įkalinti tik tie asmenys, prieš kuriuos turima dokumentais pagrįstų įrodymų, ir kad kiekvienos vyriausybės svarbiausias uždavinys yra apsiginti nuo tokių pučistų.

Turiu garbės,

Sere,

Nuolankiai jūsų paslaugoms,

R. B. Wardas^{c)}

Pulk. leit.

Komisaro pavaduotojas Pabaltijo valstybėms

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 38, l. 115. Mašinraštis anglų k.

^{a)} Kairiajame lapo šone viršuje lietuviškai ranka užrašyta rezoliucija „Galvanauskui gražinti tuojau. Kopijos atstovybėms“. Pasirašyta (regis, P. Klimo). Paskui kita rašysena užrašyta „Atstovybės informuotos! Gražinama p. Ministeriui Pirmininkui“ (pastarieji du žodžiai pabraukti) ir pasirašyta „D. Zaunius“.

^{b)} Šalia šio žodžio yra spaudas: „Ministrų Tarybos Kanceliarija. Įeinama: 1935. 1919 m. 4-X d.“

^{c)} Įskaitomas parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Vardas R. B. (Ward Richard Barrington (1882–1933)) – britų kariškis, diplomatas. 1895 m. stojo kadetu į tarnybą Karališkajame laivyne. 1906 m. kvalifikavosi kaip vokiečių kalbos vertėjas. 1907 m. vedė vokiečių iš Berlyno, pasitraukė iš tarnybos laivyne. 1913 m. vėl grįžo į tarnybą. 1916 m. pradėjo aviatoriaus karjerą laivyno oro pajėgose. 1919 m. birželio 16 d. oficialiai tapo S. Tallentso misijos Baltijos šalyse nariu, gavo

laikiną pulkininko leitenanto laipsnį (buvo majoras). 1920 m. kovo mėn. reorganizavus S. Tallentso misiją, paskirtas britų diplomatinio konsulu Kaune, kur išbuvo ligi 1920 m. spalio pab. 1920 m. gruodį pasitraukė iš diplomatinės tarnybos. 1921 m. rugsėjį sugrįžo į aktyvią tarnybą karinėje aviacijoje. Vertinamas kaip vienas palankiausiai lietuvių siekių atžvilgiu nusiteikusių britų atstovų, buvo bene populiariausias tarp lietuvių visuomenės ir politikų (dar ir dėl priklausymo katalikų konfesijai).

²Angliškame dokumento variante vartojama santrumpa „ult.“, reiškianti „praeitą mėnesį“, todėl ir vertime trumpinama – vietoj „praeito mėnesio“ rašoma „p. m.“.

³Angliškame tekste trumpinys „H. B. M.“ (*His Britannic Majesty's*), lietuviško vertimo tekste taip pat vartojamas trumpinys – „J. B. D.“ (Jo Britaniškosios Didenybės).

95. 1919 m. lapkričio 21 d., Varšuva. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio laiškas patikėtiniui L. Wasilewskui į Vilnių su tam tikromis Lietuvos spaudimo ir jos Vyriausybės pakeitimo taktikos pokyčių rekomendacijomis

E. Galvanauskas, the leader of the fifth government of Lithuania formed in October 1919, made several adjustments to the policy of its predecessor M. Sleževičius. The new government did not attempt to rigorously persecute POW members who acted to the benefit of Poland and who organized a coup in late summer. Some POW members were released from prison. The latter fact gave new hopes to the conspirators led by L. Wasilewski. J. Piłsudski was informed about the re-establishment of the movement and welcomed it. In his letter of 21 November, the Marshal advised L. Wasilewski, who was residing in Vilnius then, to act more cautiously. The content of the letter indicates that J. Piłsudski does not approve of an open conspirators' action plan and he suggests concentrating on strong propaganda and putting pressure on Lithuania through neighbouring states. The document reveals the attitude of Poland and its reasoning as regards Lithuania at that time.

Mano brangusis,

I. A¹ planas sutraukti visus nepatenkintuosius į Vilnių ir įkurti ten Lietuvos Vyriausybę, mano manymu, pernelyg skubotas ir rizikingas. Pirmoji dalis, sutraukti visus į Vilnių, yra labai geras dalykas; taip jie galės paveikti visos Lietuvos padėtį, dar labiau susilpninti Vyriausybės autoritetą ir galbūt aptarti visą veiksmų planą, bet man labiausiai patiktų, kad iškart po to dauguma ponų grįžtų į Kauną tolesniam pasirengimui vietoje; jeigu – o tai yra labai tikėtina – tokiomis aplinkybėmis Lietuvos Vyriausybė nesiryžtų žingsniams prieš juos, ji būtų, mano manymu, galutinai pribaigta kaip moralinė jėga ir dėl to iš karto daugybė žmonių išdrįstų veikti prieš ją, veikti viešai, atvirai ir matomai, o tai šimtą kartų daugiau reikštų, negu staigus „*pronunciamento*“ arba žygis iš Vilniaus į Kauną. Šiame plane, mano manymu, galutinis žingsnis galėtų būti ir tas planuotas žygis, kuris dėl to taptų įmanomas ir moraliai parengtas; o patį tų ponų atvažiavimą galima būtų motyvuoti koku nors pakvietimu į lenkų demokratų susirinkimą dėl lenkų ir lietuvių reikalų, bet, žinoma, tai nesutrukdytų nei išplitusiems gandams apie

galimą vyriausybės suformavimą, nei mūsų susitarimui ir visų reikalų aptarimui su atskirais žmonėmis arba grupėmis atskirai, laikantis tokiomis atvejais būtino pasitikėjimo laipsniavimo ir konspiracijos. Mano manymu, tai geriausias sprendimas. Bet, jeigu tiems ponams pritrūktų pilietinės drašos arba kantrybės tokiam planui įvykdyti, tai iš esmės būtų galima sutikti su jų planu, tačiau jo vykdymo ne tik neskubinti, o priešingai – lėtinti, nurodant, kad rengtų tam pagrindus per spaudą ir agituodami. Manau, jog būtina taip kelti klausimą dėl šių priežasčių: 1° – dėl liūdnos tų pačių žmonių patirties*; 2° – dėl mūsų pažado nejudinti lietuvių iš užnugario, jeigu jie yra užimti tarsi kur kitur; pagaliau 3° – nenoriu apsispręsti dėl šio reikalo pagal pono A planus, kol neturiu duomenų iš Sławeko ir Radziwiłło² apie tai, kas įvyko Tartu^{a)***} ir apskritai tarp latvių ir estų. Galbūt naudingesnis pasirodys aplinkinis kelias, o ne tiesus, kuris pateikiamas šiame plane. Žinoma, motyvai išdėstyti ne tam, kad apie juos pasakotum arba net užsimintum suinteresuotiems asmenims, svarbiausia, Narutavičiui³, bet ir visiems kitiems. Jeigu būtų neįmanoma įvykdyti plano, kurį išdėsčiau Tau pradžioje, ir paskui sutikti su A planu, reikia: 1) aiškinti jiems, kad pokalbiai su demokratais yra pirmųjų žingsnių užkonspiravimo būdas, o tuo tarpu stengtis, kad šios kalbos kuo ilgiau truktų; 2) visus kitus atidedamus klausimus aiškinti techniniais trūkumais, būtinybe susisiekti ir pan., o per tą laiką – kartoju – versti juos dirbti agitacinį ir psichologinį parengiamąjį darbą. Dar viena: ir juos pačius, ir visus lietuvius reikia dopinguoti teiginiu, jog pradėdame rengtis plebiscitui ir todėl artimiausiu metu jau nebebus jokios kalbos apie galimybę prijungti Vilnių prie Lietuvos. Antra, dar juos reikia gąsdinti likimu Ukrainos, kurios [veiksmus – vert. past.] prieš mus dar taip neseniai palaikė Antantė, bet ji, susipykusi su mumis, galų gale bejėgė priversta ieškoti paramos ne kur kitur, o pas mus tada, kai jos praktiškai nebegalima išgelbėti.

II. Norėčiau, kad, pasitaikius pirmai progai, praneštum, kaip iš tikrųjų yra dėl Kaune suimtų lenkų, ar jų tikrai liko 15, kaip man čia pranešė prancūzai Niesselis⁴ ir Henrys.

III. Pagaliau dėl mano atvažiavimo – tai esu apsisprendęs padaryti tai kuo greičiau, jeigu jau daugybės dalykų ten pas save be manęs nesutvarkote; bet siela trokšta į rojų, o nuodėmės neleidžia; nuodėmės yra dvejopos: pirma – gripo liekanos, antra – niekaip nesibaigiančios Seimo ir ministerijos krizės***.

J. Piłsudskis

Sprawy..., p. 462–464.

* Plg. dok. Nr. 62 ir 65 (pirmasis dokumentas mūsų rinkinyje – dok. Nr. 73, o antrasis nepublikuojamas).

** 1919 m. lapkričio mėn. Tartu įvyko Suomijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos atstovų konferencija. Jos dalyviai padarė išvadą, kad nėra prasmės kurti politinę Baltijos sistemą be Lenkijos.

*** Be bendradarbiavimo su Lietuvos opozicija, Wasilewskis taip pat palaikė ryšius su Latvija ir Estija, kuriose dar nebuvo oficialių Lenkijos atstovų; veikė šias valstybes antilietuviška dvasia, siekdamas jas suartinti su Lenkija; glaudžiai bendradarbiavo su Lietuvos ir Baltarusijos fronto vadovybės II skyriaus vadovu kpt. Sławeku, netgi tarnavo jo biure. Plg. 1919 11 30 Wasilewskio ataskaitą iš specialiosios misijos.

^{a)} Tekste buvo „Dorpate“.

¹Turimas mintyje Aukštuolaitis Jurgis (?–?) – kontroversiškas lietuvių politinis veikėjas. Kilęs iš Mažosios Lietuvos. 1911 m. mokėsi Berlyne misionierių mokykloje, iš jos pašalintas, dirbo paprastu darbininku, priklausė Berlyno lietuvių draugijai. I-ojo pasaulinio karo metais – vokiečių kariuomenės puskarininkis, Oberosto Lietuviškosios spaudos skyriaus vertėjas ir cenzorius Vilniuje. Vokiečių kareivių Soldatenrato Vilniuje vadovas 1918 m. lapkritį–gruodį. Vidaus reikalų ministerijos patarėjas I (A. Voldemaro) Vyriausybėje. 1919 m. sausį suorganizuoto Prūsų lietuvių savanorių bataliono vadas Tauragėje. KAM valdininkas 1919 m. vasario–liepos mėn. Vėliau, užverbuotas lenkų žvalgybos, padėjo lenkų POW rengti sukilimą, numatytas prolenkiškos vyriausybės galimu vadovu. Paskui pabėgo į Vilnių, leido Kauno Vyriausybei priešišką laikraštį *Suvienytoji Lietuva*. 1919 m. pab. apsisusto Klaipėdoje, rūpinosi to krašto prijungimu prie Lenkijos. Vėliau politinėje veikloje nedalyvavo.

²Radvila S. (Radziwiłł Stanisław Wilhelm (1880–1920)) – lenkų dvarininkas, kariškis. Kilęs iš visiškai suvokietėjusios didikų Radvilų giminės šakos (tėvas buvo Prūsijos generolas, asmeninis kaizerio patikėtinis, tačiau kartu ir didžiažemis dvarininkas Rusijos kordone). Paveldėtos Davidgrudeko ordinacijos savininkas, 1904 m. priėmęs Rusijos pilietybę. Dar 1915 m. labai kritiškai vertino J. Piłsudskį ir jo veiklą. 1917 m. bendradarbiavo Peterburge steigiant lenkų Tautinių konservatorių partiją. 1919 m. vasarį įstojo į 3-įjį Lenkijos ulonų pulką, dalyvavo kovose Lietuvos ir baltarusių fronto sudėtyje. Vyriausiojo vado (J. Piłsudskio) adjutantas nuo 1919 m. liepos 30 d. Vėliau savo iniciatyva išvyko į frontą kaip 17-ojo ulonų pulko štabo viršininkas, rotmistras. Žuvo 1920 m. pavasario lenkų ofenzyvoje Ukrainoje.

³Narutavičius Stanislovas (1862–1932) – dvarininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Būdamas lenkiškosios kultūros atstovas, nuo XIX a. pab. plačiai įsitraukė į lietuvišką veiklą Žemaitijoje. 1905 m. Vilniaus Seimo dalyvis. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. Vėliau daugeliu klausimų turėjo atskirą poziciją. Nepriklausomoje Lietuvoje tvarkė savo ūkį, dalyvavo ūkinių organizacijų ir savivaldybių institucijų darbe, buvo Telšių apskrities tarybos narys. Jo jaunesnysis brolis Gabrielius 1922 m. gruodį išrinktas Lenkijos Prezidentu ir po kelių dienų žuvo per pasikėsinimą.

⁴Niselis H. A. (Niessel Henri Albert (1866–1957)) – prancūzų kariškis. Baigęs karo akademiją, ilgai tarnavo Alžyre ir Maroke. 1917 m. buvo paskirtas prancūzų karinės pasiuntinybės vadovu Rusijoje. Po rusų revoliucijos grįžo atgal ir vadovavo kariuomenės korpusui, 1918 m. pakeltas į generolus. 1919 m. – Sąjungininkų karinės misijos vadovas Pabaltijo kraštuose, siekiant iškraustyti vokiečių kariuomenės dalinius. 1919 m. lapkritį reikalavo iš Lietuvos ir Latvijos Vyriausybių, kad šios sustabdytų karo veiksmus prieš bermontininkus ir leistų jiems laisvai pasitraukti. 1920–1922 m. – Prancūzijos karinės pasiuntinybės vadovas Lenkijoje. Buvo prancūzų Aukščiausiosios karinės tarybos narys, Oro pajėgų generalinis inspektorius 1924–1926 m.

96. 1919 m. lapkričio 25 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse atstovo plk. R. B. Wardo raštas Lietuvos Vyriausybės vadovui E. Galvanauskui, informuojantis, jog britų pasiuntinių pastangos gerinant santykius tarp Lenkijos ir Lietuvos susiduria su lenkų palankumo stoka

At the end of October 1919, Great Britain's Deputy Plenipotentiary to the Baltic States and the representative to Lithuania Colonel R. Ward proposed to normalize relations between Lithuania and Poland and organize a Lithuanian-Polish conference. According to his idea, the conference was to be observed by representatives of the Entente. The conference was to consider ways of improving Polish-Lithuanian relations, respect for the demarcation line and issues related to communication and service restoration. Poland ignored the initiatives. On 25 November, R. Ward received a letter from the British representative to Poland. The document regretted that the British diplomat had

been appointed to Poland recently and therefore he had not met the top officials there yet. The Polish side rejected the notion of Lithuanian-Polish negotiations mediated by foreign states because they treated the bilateral Lithuanian-Polish relations as a domestic policy matter.

Kaunas [Kovno], 1919 m. lapkričio 25 d^{a)}.

J. E. Ministrui Pirmininkui
Sere,

Turiu garbės pranešti Jums, kad šiandien gavau britų ministro Varšuvoje lapkričio 13 dienos telegramą, atsakančią į mano telegramą, kurioje aš išreiškiau pageidavimą, kad jis, jei įmanoma, imtųsi sukviesti konferenciją, pirmininkaujamą Sąjungininkų, išspręsti esamo svarstomo klausimo tarp lenkų ir lietuvių vyriausybių.

Asmeniškai seras Horace'as Rumboldas¹ pritaria tokios komisijos įkūrimui ir kreipėsi į Lenkijos Vyriausybę, tačiau šios Vyriausybės pozicija yra bekompromisė ir laikomasi požiūrio, kad abipusiai dviejų valstybių nesutarimai tėra vidaus politikos reikalas. Seras Horace'as Rumboldas teigia, jog jis dar per trumpai reziduoja Varšuvoje ir nėra pakankamai susipažinęs su lenkų valdžia, kad galėtų panaudoti savo asmeninę įtaką geresniam tarpusavio supratimui. Tačiau jis nepraranda vilties įtikinti lenkus gerų santykių su lietuviais reikiamybe ir remiasi tam tikromis mano telegramos vietomis, norėdamas parodyti geranorišką lietuvių Vyriausybės valią, siekiant geresnio tarpusavio supratimo.

Apgailestauju, kad mano ketinimai surengti trokštamą konferenciją nėra sėkmingi, tad dabar tegaliu tikėtis, jog reikalai išsprends savaime per ateinančias kelias ^{b)}savaites^{b)} ir vėl bus galima grįžti prie šio klausimo, viliantis daugiau sėkmės.

Prašau priimti mano rimtai apsvaistytus žodžius.

Turiu garbės būti,
Sere,
Nuolankiai
R. B. Wardas^{c)}
Pulk. leit.

Komisaro pavaduotojas:
BRITANIJOS KOMISIJA PABALTIJO VALSTYBĖSE

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 38, l. 118. Mašinraštis anglų k.

^{a)} Kairiajame lapo šone viršuje ranka užrašyta rezoliucija: „Kopiją pasilikome 26/XI 19°. Pasirašyta „J. Vaitk^o. [?]. Nepavyko išsiaiškinti rezoliucijos autoriaus tapatybės. Šalia kita rašysena dar užrašyta data „25/XI 19°“, regis, tai paties dokumento autoriaus įrašas.

^{b)-b)} Ranka įrašytas žodis.

^{c)} Įskaitomas parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Rumboldas H. (Rumbold Horace George Montagu (1869–1941)) – britų diplomatas. Ambasados patarėjas Berlyne 1913–1914 m. Nuo 1916 m. – pasiuntinys Berne, nuo 1919 m. – Varšuvoje. 1920 m. D. Britanijos komisaras Konstantinopolyje, delegacijos taikos deryboms su Turkija vadovo pavaduotojas. 1924 m. – pasiuntinys Madride. D. Britanijos atstovas Berlyne 1928–1933 m.

97. 1919 m. lapkričio 30 d., Vilnius. – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos specialiojo įgaliojimo L. Wasilewskio ataskaita J. Piłsudskui apie jo vadovaujamos specialiosios misijos Lietuvoje veiklą 1919 m. rugpjūčio–lapkričio mėn.

In October 1919, the government of Lithuania changed. Having been arrested at the end of August as members of the underground organization POW which attempted to overthrow the Cabinet of Ministers of the fourth Government of Lithuania, some of them were released from prison. The activity of anti-Lithuanian conspirators revived. Marshal J. Piłsudski ordered L. Wasilewski, the representative of the North-East Affairs at the Ministry of Foreign Affairs, to coordinate the development of anti-Lithuanian propaganda and increased pressure on Lithuania through its neighbouring states. In autumn, L. Wasilewski was residing in Vilnius at the premises of the Polish military intelligence and coordinated his activities with this intelligence unit. In his report to J. Piłsudski on 30 November, he describes his activities in Lithuania. The document mentions J. A. Herbačiauskas' mission to Lithuania, some financial aspects of the POW and other issues related to Lithuanian-Polish relations.

Liepos pabaigoje aš grįžau į tėvynę po daugiau kaip keturių mėnesių buvimo Paryžiuje, kur Tautiniame komitete atstovavau Valstybės Vadovui. Kadangi dar Paryžiuje palaikiau nuolatinį kontaktą su Lietuvos (Tautinio komiteto kovo 16 d. nutarimu), taip pat Latvijos ir Estijos (remdamasis Valstybės vadovo instrukcija)* delegacijomis, tėvynėje taip pat buvau paskirtas analogiškam darbui.

Liepos 31 d. p. Skrzyńskiškas pavedė man vykti į Kauną ir Vilnių su specialiaja misija ir įgaliojimo „vesti derybas politiniais ir ekonominiais klausimais“. Gavęs p. Skrzyńskišo ir Valstybės Vadovo išsamią instrukciją, nuvykau į Vilnių, kuriame, dalyvaudamas keliuose pasitarimuose su Lietuvos visuomenės atstovais, šį tą išsiaiškinau ir susidariau nuomonę apie mano misijos Kaune pobūdį ir sunkumus.

Išsamią ataskaitą apie derybų su Kauno Vyriausybe eigą aš pateikiau savo pirmajame pranešime p. Skrzyńskiškiui rugpjūčio 9 d. Raportą baigiau žodžiais: „Šiuo metu, būdamas Vilniuje, turiu įdėmiai sekti įvykius, visai padėti priimti sprendimą, kuris jau netrukus leis vėl pradėti derybas pasikeitusiomis sąlygomis.“

Ryšium su tuo, taip pat remdamasis Valstybės Vadovo tolesnėmis instrukcijomis**, aš likau Vilniuje tęsti pradėto darbo. Užsienio reikalų ministerija atsiuntė man į pagalbą rotm[istrą] Stanislovą Radvilą, kuris palaiko ryšį tarp manęs ir ministerijos iš vienos pusės, iš kitos – su Belvederiu. Rotm. Radvila važinėjo į Varšuvą gauti instrukcijų, perdavinėjo žodinę informaciją visiškai slaptais klausimais, rūpinosi piniginėmis perlaidomis ir pan.

Rugpjūčio pabaigoje mes užmezgėme kontaktą su civilinės ir karinės lietuvių inteligentijos grupe, rengiančia Kabineto pakeitimą Kaune. Kadangi nauja Vyriausybė turėjo būti prolenkiška ir asmenys, kurie norėjo ją sudaryti, prašė Lenkijos paramos, mes organizavome šią paramą. Iš bendros sumos 6 (šešių) milijonų vokiškų markių

plius 510 000 (penki šimtai tūkstančių) lenkiškų markių, kurias gavau iš ministerijos savo dispozicijai, aš paskyriau 800 000 (aštuonis šimtus tūkstančių) vokiškų markių iš 6 milijonų paskolos būsimajai Lietuvos Vyriausybei, 100 000 (šimtą tūkstančių) vokiškų markių darbui, kuris vykdomas kitoje demarkacijos linijos pusėje, 40 000 (keturiasdešimt tūkstančių) lenkiškų markių darbui, kuris vykdomas šioje demarkacijos linijos pusėje.

Žinoma, kad rugpjūčio žygis*** nepavyko, todėl teko patirti visus to padarinius ir imtis darbo pamažu, tiesioginiais ir netiesioginiais būdais patraukti į Lenkijos pusę įtakingus Lietuvos sluoksnius.

Taigi, remdamasis instrukcija, likau Vilniuje. Tam, kad paveikčiau vietinius lietuvius ir palaikyčiau ryšį su Kauno Lietuva, aš kartu atsivežiau p. Herbačiauską¹, lietuvių kalbos dėstytoją Krokuvoje. Mano inspiruotas (aišku, laikantis visiško slaptumo), jis išplėtojo labai aktyvią agitacinę veiklą būtino Lietuvos ir Lenkijos susitarimo dvasia, paskelbė kelis straipsnius lietuviškame laikraštyje *Lietuvos balsas*, darė įtaką vietinei lietuvių inteligentijai ir redagavo mano išleistą brošiūrą *Kur eini, lietuvi?* Pasiunčiau jį į Kauną, kur jis viešame mitinge pasisakė polonofiliška dvasia, taip pat užmezgė kontaktą su Lietuvos visuomenės veikėjais ir Kauno Vyriausybės atstovais. Jo veikla paliko ryškų pėdsaką. Akivaizdu, kad jo ryšiai su Lenkijos valdžia turi būti saugomi *visiškoje paslapyje*, jį dėl to išpėjau, įtraukdamas į šį darbą.

Kadangi Valstybės vadovas laikosi nuomonės, jog negalima vesti derybų su Kabinetu, kurio pagrindinę veiklą sudaro antilenkiška politika, aš nepalaikiau jokių oficialių santykių su p. Slezevičiaus Vyriausybe. Tačiau neoficialiai visą laiką turėjau informacijos apie reikalus Kaune ir kaip įmanydamas dariau įtaką Vilniuje pasirodantiems Lietuvos atstovams.

Be to, kad laukiau sėkmingo posūkio Kauno politikoje ir, kiek įstengiau, veikiau šia kryptimi, aš palaikiau nuolatinius ryšius su Latvija ir Estija, kuriose tuo metu mes neturėjome savo oficialaus atstovo. Kadangi į Vilnių kartais atvykdavo latviai (daugiausiai karininkai, vėliau – civiliai Vyriausybės atstovai, dvasininkų delegacija ir pan.), remdamasis gautomis instrukcijomis,**** užmezgdavau su jais glaudų kontaktą, bendrai veikdamas su Lietuvos ir Baltarusijos fronto vadovybės II skyriaus viršininku kap. W. Sławeku. Taip pat susirašinėjau su Latvijos ir Estijos užsienio reikalų ministrais, su kuriais susipažinau Paryžiuje, įtikinėjau suartėti su Lenkija, paralyžiuodamas lietuvių antilenkišką propagandą.

*(Aš lydėjau Latvijos Vyriausybės delegaciją, kuriai vadovavo užsienio reikalų ministras, jos kelionėje į Varšuvą; ji vyko pas Lenkijos Vyriausybę prašyti karinės pagalbos ir Latvijos pripažinimo.)*²

Nors ir padidėjus mano darbo apimčiai, turėjau galimybę nusteigti specialaus biuro, nes pasinaudojau svetingumu Lietuvos ir Baltarusijos fronto vadovybės II skyriaus viršininko kap. W. Sławeko, kuris užleido man didelį kambarį su visais baldais savo kanceliarijoje.

Taigi buvau aprūpintas ne tik patalpomis, bet ir II skyriaus techniniais darbuotojais (mašininkėmis, pasiuntiniais, kurjeriais), kanceliarijos reikmenimis, telefonu, seifu, telegrafu, paštu ir pan. Be to, plačiai naudojasi II skyriaus informacija ir ją periodiškai pranešinėju ministerijai.

Aš išplėtoju gana aktyvią veiklą spaudoje, teikdamas laikraščiu *Mūsų kraštas*^{****} (*Nasz Kraj*) daugybę pranešimų ir straipsnių, nušviečiančių Lietuvos, Latvijos ir Estijos problemas mūsų politikos požiūriu. Taip pat teikiau informaciją Lenkijos telegrafinei agentūrai apie žemes, kurios buvo mano kompetencijoje. Nė vienas straipsnis klausimu, esančiu mano kompetencijoje, nebuvo paskelbtas *Mūsų krašte* be mano sutikimo. Man aprobuoti buvo taip pat pateikiamos prolenkiškos agitacinės brošiūros, skirtos Lietuvos ir Baltarusijos fronto kareiviams.

Pamažu susidarė situacija, kai vietinių lenkiškų viešųjų sluoksnių atstovai (išskyrus susijusius su tautine demokratija) visus veiksmus, vedančius į susitarimą su lietuviais arba turinčius tik informacinį pobūdį, derino su manimi. Dėl to dalyvavau daugybėje vietos lenkų visuomenės atstovų susirinkimų ir konferencijų, kuriose, vadovaudamasis man duotų instrukcijų bendromis nuostatomis, aiškinau centrinės lenkų valdžios politiką Lietuvos atžvilgiu.

Be to, į mane nuolat kreipiasi lenkai, nukentėję nuo lietuvių, jie ne tik skundžiasi, bet taip pat pateikia gausią politinę medžiagą. Aš ją siunčiu į ministeriją. Kartu mano vardu iš anapus demarkacijos linijos ateina lenkų visuomenės peticijos, pirmiausia dėl paramos lenkų mokykloms. Man teko finansiškai paremti politinius emigrantus, atvykusius iš anapus Lenkijos ir Lietuvos demarkacijos linijos ir vis labiau besitelkiančius Vilniuje. Šiuo metu dirbu su gausia dokumentine medžiaga apie prievartą, kurią lenkų gyventojai patyrė iš Lietuvos valdžios.

Kaip Užsienio reikalų ministerijos atstovas aš dalyvavau lietuvių ir lenkų konferencijoje geležinkelių, pašto ir telegrafo klausimais, kuri vyko lapkričio mėn.

Tolesnis mano darbas užimamose pareigose vyks atsižvelgiant į Lietuvos politinės padėties pokyčius.

Priedas: Finansinė ataskaita už 1919 08–11^{*****}.

DIM, t. 2, 251, p. 404–407.

* 1919 m. balandžio 8 d. J. Piłsudskis, atsakydamas į 1919 m. balandžio 3 d. L. Wasilewskio laišką, taip įvertino situaciją: „Manau, kad geriausias būdas paspausti lietuvius, be mūsų veržimosi į priekį, būtų jiems daromas spaudimas iš latvių pusės. Neįsivaizduoju, kad lietuviai galėtų priešintis dvigubam spaudimui tuo atveju, jeigu latviai prisidėtų prie kokios nors federacijos. Manau, jog šiuo metu Amerika ir Anglija pritarėtų paktui, kuris palengvintų reikalą, atiduodant Liepoją ir Rygą kaip kompensaciją už abejotiną Gdanską. Todėl pirmiausia daryk spaudimą latviams per estus arba tiesiogiai. Nesitikėdamas, kad Lietuvos reikalas artimiausiu metu savaime duos pageidaujamą rezultatą, manau, jog šį uždavinį mes galime išspręsti pirmiausia palenkdami latvius pritarti šiai idėjai.“ (L. Wasilewski, *J. Piłsudski, jakim go znalem*, Warszawa, 1935, p. 176–177, 183.)

** Žr. dok. Nr. 243 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 95 – sud. past.).

*** Turimas mintyje nenusisekęs sąmokslas prieš Sleževičiaus Vyriausybę, kurį organizavo Lenkų karinė sąjunga 1919 m. rugpjūčio 27–28 d. (žr.: *Głos Litwy*, 1919 IX 14, nr. 101).

**** Žr. dok. Nr. 243 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 95 – sud. past.).

***** *Mūsų kraštas* – P. Gureckio redaguotas Vilniuje leistas laikraštis, propagavęs Lietuvos ir Lenkijos federacijos idėją.

***** Priedas neskelbiamas.

¹ Herbačiauskas Juozapas Albinas (1876–1944) – lietuvių ir lenkų rašytojas, visuomenės veikėjas. Bėgdamas nuo caro valdžios persekiojimų, atsidūrė Krokuvoje, ten lankė paskaitas Jogailos universitete, 1904 m. kartu su Adomu Varnu įsteigė lietuvių „Rūtos“ draugiją ir jai pirmininkavo. Kėlė tikslą suartinti lietuvių ir lenkų tautas savitarpiniu informavimu spaudoje. Bendravo su sąjūdžio „*Młoda Polska*“ atstovais, priklausė Krokuvos bohemai. Lietuvių kalbos lektorius Krokuvos universitete 1911–1924 m. Persikėlė į Kauną 1924 m., kur ligi 1933 m. dėstė lenkų kalbą ir literatūrą. Bendradarbiavo žurnaluose. Nusivylęs jo radikalių užmojų neįvertinusi Lietuva, 1933 m. vėl išvyko į Lenkiją.

^{2 a-b} Pažymėta ištrauka buvo įrašyta dokumento pabaigoje, tačiau jos turinys vertė perkelti ją į šią vietą.

98. 1919 m. gruodžio 4 d., Vilnius. – Lenkijos kariuomenės Lietuvos ir Baltarusijos fronto vadovybės Politinio skyriaus viršininko M. Kościalkowskio raportas apie politinę padėtį nepriklausomoje Lietuvoje ir žemėse, užimtose lenkų kariuomenės

The overthrow of M. Sleževičius' government by the Polish Military Organization POW in the summer of 1919 was neutralized by Lithuanian officers. Moreover, the Poles faced challenges attempting to control the occupied territories. At the end of the year, representatives of the Polish government worried that the attitude of residents living in the occupied lands of the former Grand Duchy of Lithuania (GDL) towards Poland was becoming more critical. On 4 December, the Chief of the Political Department of the Lithuanian-Byelorussian Front General Staff M. Kościalkowski prepared a report on the political situation in the Lithuanian and Byelorussian lands occupied by the Polish army. In the document, the former POW activity coordinator to Poland identifies the following reasons for negative developments in the region: anti-Polish attitude of the public, abuses carried out by the Polish army as well as its officers and individuals, and not fulfilled economic, cultural, educational, health and other needs as identified by local people. The author of the report points out that Poland does not have a strong and consistent policy as regards the future of Lithuania and Byelorussia.

Lapkričio mėn. Lietuvos ir Baltarusijos žemėse buvo galima stebėti mažėjančias gyventojų simpatijas Lenkijai. Šis psichologinis procesas, kuris vyksta lėtai, bet, deja, tolydžio, turi daug rimtų priežasčių.

Iš jų svarbiausios yra: 1) lenkų kariuomenės, lauko žandarmerijos, administracijos ir privačių asmenų (pirmiausia dvarininkų) piktnaudžiavimai; 2) agitacija, nukreipta prieš lenkų valstybingumą; a) lietuvių; b) baltarusių; c) didžiarusių; d) žydų bolševikų ir e) ukrainiečių; 3) daugybė vietos poreikių, į kuriuos nebuvo atsižvelgta: a) ekonominio pobūdžio (pirmiausia labai blogas aprūpinimas); b) kultūrinio ir šviečiamojo

pobūdžio (mokyklų stoka, nepakankamas agitacinis aiškinamasis darbas, ypač aiškinant lenkų kariuomenės įžengimo į Lietuvos teritoriją priežastis, taip pat lenkų ir lietuvių santykius, reikiamos literatūros stoka); c) sveikatos apsaugos padėtis.

Labai sunki tebėra lenkų ir visko, kas lenkiška, padėtis, ypač Lietuvos teritorijoje, pavaldžioje Kauno Tarybai.

Pastaruoju metu suėmimų nebuvo. Dauguma suimtųjų* buvo paleisti (už piniginių užstatą). Įkalintųjų liko apie 30 asmenų. Tačiau ir toliau vyrauja teroro sistema lenkų atžvilgiu (antai lietuviai užpuolė, smarkiai sumušė, atėmė pinigus ir įkalino Utenos kalėjime gr[afa] Mykolą Broel Pliaterį¹, kuris buvo savo Degulių dvare, esančiame demarkacijos linijoje, 10 varstų nuo Utenos. Prieš mėnesį lankydamasis Vilniuje, gr. Pliateris dėl nesiliaujančių lietuvių užpuolimų ir plėšikavimų buvo priverstas kreiptis į lenkų karo vadovybę, prašydamas pagalbos. Valdžia palankiai reagavo į jo prašymą, pastatė Deguliuose kelių kareivių sargybos postą).

Lietuvių valdžia, tarp kurios yra nemažai buvusių bolševikų ir vokiečių veikėjų (pvz., Ukmergės apskrityje: apskrities viršininkas Kuzma² – buvęs bolševikų komisaras, komendanto adjutantas Usanis³ – buvęs Raudonosios armijos organizatorius, apskrities policijos viršininkas Pulkovnikas⁴ – buvęs komunistų organizatorius apskrityje, miesto gydytojas žydas Klinkas⁵ – buvęs komisaras Ukmergėje), niekinamai elgiasi su lenkų gyventojais.

Nepaprastai griežta spaudos cenzūra, draudimas atidaryti naujas mokyklas ir trukdymas dirbti veikiančioms, iš lenkų atimama duona, persekiojimas tų, kurie kalba lenkiškai, nuolatinis sekimas ir įtarinėjimai – štai kankinanti atmosfera, kurioje gyvena vietos lenkai.

Dvasininkai daro lenkams įvairių nemalonumų religinėje sferoje; lietuvių vyriausybinių spauda kursto siaubti lenkų dvarus; didelį mastą įgavo rekvizicijos be jokios kompensacijos. Auga kainos. Finansinė padėtis itin apgailėtina; dėl neišmokėtų atlyginimų tarnautojai lenkai iš Kauno traukiasi į Vilnių ieškoti darbo; plinta bolševizmas, jo pagrindiniai agitatoriai – Požėla⁶ ir Bielskis⁷.

Apskritai liaudies nuotaikos pasyvios. Ryšium su Bermondto⁸ žygiu šiek tiek išaugo gyventojų simpatijos Lenkijai (šiuo metu reikalaujant Antantei ir spaudžiant lietuvių ir latvių kariuomenei Bermondas traukiasi už Lietuvos ribų). Tačiau Vyriausybės požiūris į lenkus dėl to nė kiek nepasikeitė. Kartais juntama tam tikrų svyravimų, tarytum noras parengti žmonių sąmonę orientacijos pokyčiams.

Taigi lenkų padėtis Tarybos valstybėje tebėra labai sunki ir, be abejo, tokia ir liks iki tol, kol, veikiami išorinio spaudimo (iš Lenkijos Vyriausybės arba Antantės pusės), lietuviai bus priversti pripažinti, kad Lietuvoje gyvenantys lenkai taip pat yra šalies šeimininkai ir, jais būdami, turi teisę orientuotis į Lenkiją, o tai jokiū būdu negali būti vertinama kaip tėvynės išdavystė.

Politinė situacija Lietuvos ir Baltarusijos žemėse, pavaldžiose lenkų valdžiai, yra labai rimta, nes čia susiduria daugybė įtakų, priešiškų lenkų valstybingumui, o lenkų piktnaudžiavimai ir daugybė nepageidautinų veiksnių sudaro sąlygas, palankias priešiškai situacijai.

I. Armijos piktnaudžiavimai

Armijos piktnaudžiavimai glūdi nuolatinėse savavališkose rekvizicijose, savo iniciatyva reiškiamuose reikalavimuose duoti vežimų, dažnai asmeniniais tikslais. Netinkamas elgesys su gyventojais pirmiausia paaiškinamas tuo, kad Lietuva ir Baltarusija vertinamos kaip užkariautos šalys. Pasitaiko net užpuolimų ir plėšikavimų. Tai ypač pasakytina apie gen[erolo] Želigowskio⁹ kariuomenę (10-oji divizija), taip pat apie Lydos ir Lodzės pulkus, išsidėsčiusius lietuvių demarkacijos linijoje.

Itin pastebimi šie faktai:

1. Kobryne susiklostė nenormalūs santykiai: a) Ten įgulai vadovauja buvęs rusų karininkas, blogai kalbantis lenkiškai; įgulos reikalai jo apskritai nedomina. Tarp karininkų vyrauja smerktini santykiai; kareivinės siaubingos būklės, kareiviai miega ant grindų, apmokymai nevyksta, atlyginimas mokamas nereguliariai; rugpjūčio mėn. kai kurie kareiviai apskritai negavo atlyginimo, tarp jų ir apskrities karinės valdybos kareiviai. b) miesto komendantas poručikas Želigowskis¹⁰ – netikras lenkas – teigia, kad Rytų žemės niekada nepriklausys Lenkijai. Vietinė lenkų bendruomenė, su kuria jis visai nebendruoja, laiko jį svetimu, tačiau jis palaiko glaudžius bičiuliškus santykius su vietiniais Rusijos žydais. Šis ponas leidžia sau viešai, oficialiai, kaip miesto komendantas, vilkintis lenkų kariuomenės karininko mundurą, atvirai provokuoti vietinę lenkų bendruomenę, dalyvaujant pulkininko žmonai, kuri yra rusė.

Minėti įvykiai klostėsi taip: š. m. rugpjūčio 31 d. Kobryne įvyko labdaringas koncertas vietinės vidurinės mokyklos stipendininkams paremti, kurį leido civilinė valdžia ir apie kurį buvo pranešta miesto komendantūrai. Į koncertą susirinkusią lenkų bendruomenę sudarė apylinkių gyventojai ir smulkieji bajorai. Koncerte dalyvavo skautai, neseniai į apskrities etapo valdybą paskirtasis poručikas Rodakas¹¹, apskrities karo valdybos karininkas paporučikis Szykowski¹², vaitas p. Pszibora¹³ ir kiti. Per koncertą į salę įėjo poručikas Želigowskis kartu su ruse pulkininko žmona ir jos dukterim ir gana garsiai pareikalavo nutraukti koncertą, tuo atkreipdamas susirinkusios publikos dėmesį. Keli kareiviai, pastebėję, kas vyksta, nuėjo į miestą pas įgulos viršininką pulkininką Reutą¹⁴, prašė leidimo tęsti koncertą ir jį gavo (Vilniaus inspektorato pranešimas Nr. 295).

2) Koidanovo miestelyje 7-ojo Lydos pulko kareiviai plėšikavo, iš taikių gyventojų atiminėjo pinigus ir vertingus daiktus (Minsko inspektorato pranešimas Nr. 72).

3) Lietuvos ir Baltarusijos fronto 5-ojo atsarginio raitininkų būrio kareiviai, įkurinti Mažajame Olze [Małe Olzie] (Lydos apskritis), terorizuoja vietos gyventojus. Mochovičių [Mochowicze] ir Gormatų [Hormaty] kaimuose jie stipriai sumušė šaltyšių ir kelis ūkininkus (Vilniaus inspektorato pranešimas Nr. 74).

4) Lenkų karo ligoninę Maladečinoje (viršininkas majoras Kostrowickis¹⁵) aptarnauja rusai ir du gydytojai žydai (bolševikai), kurie akivaizdžiai skriaudžia sužeistus kareivius ir ligonius (Vilniaus inspektorato pranešimas Nr. 74).

II. Žandarmerijos piktnaudžiavimai

Žandarmerija apskritai neatitinka reikalavimų. Joje retai pasitaiko idėjai ištikimų žmonių. Tačiau labai dažnai pastebimi nešvarūs reikalai ir piktnaudžiavimai, užsilikę iš caro laikų: papirkinėjimas, kyšininkavimas, nuolaidžiavimas spekuliantams, slaptas degtinės varymas, storžieviškas elgesys su gyventojais, skyrimas pareigoms maskolių, kurie nekalba lenkiškai. Būtina patikrinti žandarmerijos sudėtį ir ją papildyti idėjai atsidavusiais žmonėmis, prieš tai nušalinus susikompromitavusius asmenis.

Štai keli būdingiausi faktai:

1. Valažine (Ašmenos apskritis) žandarai ima kyšius. Manoma, kad už nusikaltėlio paleidimą posto viršininkas paėmė 3000 markių. Postas nekontroliuoja slaptos degtinės varymo, kuris ten klesti (Ašmenos apskritis „Kresų sargybos“ instruktoriaus raportas Nr. 2).

2. Krajsko [Krajsk] miestelio (Vilniaus apskritis) trys žandarai spalio 7/8 d. naktį apiplėšė Barysavo apskrities Pleščanicų valsčiaus Chotavičių [Chotawicze] kaimo gyventoją, iš jo namų paėmė tris sidabro laikrodžius, 1000 carinių rublių ir dviratį (Minsko inspektorato pranešimas Nr. 66).

3. Slanime žandarmerija savo iniciatyva, be civilinės valdžios leidimo nusavino parduotuvėje visą sūdytą mėsą ir papirosus; už geriausią papirosų rūšį mokėjo po 25 pfenigus, paskui šią prekę pardavinėjo žandarų valgykloje (Bresto inspektorato pranešimas Nr. 49).

4. Bresto apskrities Mstitovo [Mścitowo] valsčiaus Talkovcų [Talkowce] miestelyje renkant mokesčių už galvijus, gyventojus, kurie negalėjo jo sumokėti, žandarai surišo ir grasino įmesti į kalėjimą (Bresto inspektorato pranešimas Nr. 49).

5. Vilniaus apskrities Mikailiškių miestelio žandarų postas atvirai verčiasi kontrabanda kartu su žydais (Vilniaus apskritis „Kresų sargybos“ instruktoriaus raportas Nr. 175).

6. Vilniaus apskrities Jašiūnų miestelio gyventojai apimti nevilties dėl žandarų posto savivalės. Ten įprastas reiškinys gyventojų kankinimai, žinomų miestiečių neteisėtas įkalinimas, kontrabandos, kuria verčiasi žydai, ir slaptos degtinės varymo palaikymas. Tuo itin pasižymi žandarų vachmistras Stempkowskis¹⁶ (Vilniaus inspektorato pranešimas Nr. 74).

7. Dėl žandarmerijos nerangumo ir papirkinėjimo plinta banditizmas (ypač pafrontės linijoje). Plėšikaujama Lunos (Gardino apskritis) apylinkėse, taip pat Ašmenos ir Švenčionių apskrityse (Vilniaus inspektorato pranešimas Nr. 74).

Dynos apskrityje tarp Plicko [Plick] valsčiaus Mniutų [Mniuty] dvaro ir Zalevo [Zalew] valsčiaus Semečikų [Siemieczyki] dvaro veikia plėšikų gauja, persirengusi lenkų kareivių uniforma (Vilniaus inspektorato pranešimas Nr. 76).

Minsko gubernijos pafrontės linijoje Sienogorodeco [Siennogrodziec] valsčiuje Zaslavlio apylinkėse siautėja gauja plėšikų „raudonarmiečių“, vilkinčių lenkų armijos kareivių uniformą. Vietinė lauko žandarmerija tam neužkerta kelio (Minsko inspektorato pranešimas Nr. 72).

III. Administracijos piktnaudžiavimai

Lenkų administracija apskritai yra nepaslaniki, biurokratizuota ir dažnai, deja, paperkama; jos darbe daug esminių trūkumų: ji nesirūpina sutvarkyti teisminį procesą, sureguliuoti valstiečių ir dvarininkų santykius, kurie turi didelę reikšmę; nesirūpina mokyklomis, paštu (pastarasis sutvarkytas blogiau nei bolševikų). Ji dažnai taikstosi su tuo, kad atsakingas pareigas užima buvę „juodosios šimtinės“ veikėjai arba buvę komisarai komunistai. Viso to padariniai labai liūdini.

1. Svarbų geležinkelio mazgą Maladečiną aptarnauja tik rusai, kurie nusiteikę prieš lenkų valdžią. *Juos visus globoja distancijos viršininkas inžinierius Višnevskis*. Kelių meistrai Krivecas ir Lenecas, taip pat neseniai įdarbinti raštininkai atsisako kalbėti lenkiškai. Po garsios katastrofos, kurią tarp Radaškonių ir Aliachnovičių patyrė sąstatas su Poznanės artilerija, visi vietiniai rusai džiūgavo. Geležinkeliniai lenkai nuolat šalinami iš atsakingų pareigų (be jokios priežasties nušalino geležinkelietį Józefą Błockį, o į jo vietą įdarbino rusus Falejų ir Čajevskį¹⁷).

Susisiekimas geležinkeliu galėtų būti daug geresnis. Visą laiką sulaikomi traukiniai su kariuomene ir amunicija, dėl to sutrinka reguliarus susisiekimas tarp fronto ir užnugario. Pavyzdžiui, apie 80 varstų tarp Maladečinos ir Parafjanavos traukiniai įveikia per 10–15 valandų. Lapkričio pabaigoje sąstatas su kariuomene, vykęs į Parafjanavą, buvo sulaikytas Budslavo stotyje. Į sušalusią ir netekusią kantrybės kareivių klausimus apie sulaikymo priežastis geležinkeliniai maskoliai atsakė pašaipiai.

2. Valkavisko apskrityje milicijos seržantas Semaška¹⁸ tarpininkauja žandarams ir žydams, už tai ima kyšius; už 4000 markių jis nuslėpė faktą apie išaiškintus tris žydus degtindarius. Jį išdavė du jaunesnieji „nuskriaustieji“ milicininkai, nes iš 4000 markių sumos gavo tik po 200 markių.

3. Bresto apskrities Malarytos valsčiaus vaito padedamas, žydas pirklys Moška Brineris¹⁹ gavo 50 statinių silkių, pardavė jas aukštomis kainomis, nuskriausdamas gyventojus (Bresto inspektorato pranešimas Nr. 70).

4. Vysoko-Litovsko^{a)} valsčiaus vaitas surinko iš žmonių pinigus sėkloms, kurių jie negavo (Bresto inspektorato pranešimas Nr. 70).

5. Minske spekuliantai už kyšius gauna leidimus gabenti prekes (Minsko inspektorato pranešimas Nr. 72).

6. Slanimo apskrities Kronglų [Krağle] kaimo šaltyšius, nusiteikęs prieš baltarusius katalikus, skriaudžia juos, neteisingai paskirstydamas maistą (Bresto inspektorato pranešimas Nr. 69).

IV. Privačių asmenų piktnaudžiavimai

Pirmiausia reikia pasakyti apie elgesį daugumos vietos dvarininkų, kurie savo klasine politika dažnai kompromituoja Lenkiją.

Valstiečiai tikėjo, kad lenkų kareivis, išvadavęs šalį nuo bolševikų, atneš jiems žemės įstatymus, kuriuos žadėjo Lenkijos Seimas. Tuo tarpu dauguma dvarininkų

vaizduoja reikalą taip, kad lenkų kariuomenė atvyko ginti jų dvarų. Kuo įžūliausia forma dvarininkai siekė kompensuoti tai, ko neteko bolševikų valdžios laikotarpiu; pasipylė bausmės, suėmimai ir pan. Čia jiems talkino žandarmerija (Vilniaus apskritis, Nemenčinė).

Paskelbtas „karas“ valstiečiams sustiprino klasinį antagonizmą. Be to, vietos dvarininkai labai dažnai užima aukščiausias vietines pareigas, dėl to susidaro baudžios laikų vaizdas, kai „ponas“ buvo aukščiausia ir paskutinė instancija. Būtina kuo skubiausiai išleisti atitinkamus potvarkius.

Ypač reikia atkreipti dėmesį į šių dvarininkų elgesį: pp. Drohojowskio²⁰ (Vilniaus apskritis, Šumskas), Chomińskio²¹ (Vilniaus apskritis, Varnionys), Parczewskio²² (Raudondvaris). Jie patys neužsėja laukų ir jokiū būdu neleidžia sėti valstiečiams. Didelę žalą daro kunigaikščio Oginskio²³ dvarų valdytojai: p. Kozłowski Ažugirės^{b)} dvare ir p. Ejarowiczius²⁴ Oboreko [Oborek] dvare Palačionių valsčiuje.

Smerktinas faktas, kad dauguma dvarininkų dar rugpjūčio mėn. visus grūdus pardavė spekuliantams žydams, kurie dabar jais spekuliuoja, patys nustatydami kainas.

Lietuvos ir Baltarusijos žemėse varoma įvairi antilenkiška agitacija, dėl to gyventojų nuotaikos keičiasi ne Lenkijos naudai.

a) Lietuviai – Tarybos šalininkai agituoja Trakų, Švenčionių ir Vilniaus apskričių šiaurinėje dalyje. 1) Troškūnuose (užimti lietuvių kariuomenės) keturi kunigai rugpjūčio 15 d. pasiūlė Edvardui Jarošui²⁵ iš Švenčionių apskrities Žakuvo [Żaków] kaimo pasirašyti pareiškimą Lietuvos naudai; kai šis atsisakė tai padaryti, atėmė rugius, kurių jis buvo atvykęs. 2) Vilniaus apskrities šiaurinėje dalyje beveik visi kunigai yra lietuvių agitatoriai (kunigas Navickas²⁶ – parapijos dvasininkas iš Molėtų, Molėtų bažnytinės parapijos vikaras kunigas Šlapčinskas²⁷, Giedraičių parapijos dvasininkas²⁸, Inturkės parapijos dvasininkas²⁹).

Kunigas Navickas įkalbėjo dezertyruoti lenkų kariuomenės seržantą Zielińskį³⁰, užregistravo jo santuoką, parūpino dokumentus iki Kauno ir privertė jį bėgti, pažadėjęs jam rangą ir žemės nuosavybę. Suimtas Zielińskis paskutiniu momentu prisipažino. Kunigo Navicko namai buvo tikras viešbutis agitatorių iš Kauno ir lietuviškų laikraščių platintojų.

b) Bolševikų agitaciją kaimuose ir miestuose daugiausia veda žydai.

Visus Baltarusijos miestelius ir kaimus (daugiausia stačiatikiškus) užtvindė agitatoriai žydai ir nelegalūs bolševikų leidiniai. Žydai agituoja valstiečius, įtikindami juos, kad lenkai nori apgauti liaudį ir įvesti lažą.

Baltarusijos katalikiškoje dalyje simpatijos Lenkijai, aišku, stipresnės, tačiau ir čia agitatorių netrūksta. Baltarusijos stačiatikiškoje dalyje taip pat plinta didžiarusiška agitacija (Kolčako ir Denikino). Dažniausiai agituoja popai, buvę mokytojai ir carinės Rusijos valdininkai. Jie siekia įteigti valstiečiams, kad buvusi gerovė gali grįžti tik esant rusų viešpatavimui, dėl to daugumoje vietų valstiečiai laukia Denikino tikėdami, kad jis įves tvarką, ramybę ir duos jiems duonos (Denikino agentas yra Vasilijus Kucha³¹ iš Bresto apskrities Burdzilovkos [Burdziłówka] kaimo).

Ukrainiečių agitacija pastebėta Lietuvos Bresto apylinkėse. Įsidėmėti šie ukrainiečių agitatoriai³²:

Zinovijus Logviniukas – Bresto apskritis Markovo [Markowo] kaimas;

Piotras Garmolinas – ten pat;

Olesikas (vaitas) – >> >> Oltušo [Ołtus] valsčius;

Artiomus Savosiukas – >> >> Vladvkos [Włodawka] kaimas;

Ana Markovskaja – >> >> Skodychičiaus [Skodychić] kaimas;

Romanas Teručas – ten pat;

Kopcevičius (buvęs rusų karininkas) – >> >> Černiavčicų [Czerniawczyce] kaimas.

Baltarusių agitacija dažniausiai vyksta kartu su rusų; buvę caro valdininkai, negalintys atvirai reikšti savo simpatijų Rusijai, labai dažnai slapstosi po baltarusių skraiste, taip kompromituodami tikruosius baltarusius.

Baltarusių gyventojų tautinė savimonė praktiškai neegzistuoja, jie nesupranta baltarusių valstybingumo idėjos. To pavyzdys gali būti faktas, kad vaikai neleidžiami į baltarusių mokyklas. Tam, kad būtų panaikinta visų kryptų agitacija, pirmiausia būtina: išplėtoti lenkų kontragitaciją, atidaryti mokyklų ir jų vadovavimą patikėti idėjai atsidavusiems žmonėms, organizuoti kooperatyvus, žemės ūkio būrelius ir neatidėliotiną pagalbą aprūpinant nuniokotus rajonus (duona, druska, žibalas).

Nėra ko stebėtis, kad tokiomis sąlygomis verbavimas į lenkų kariuomenę vyksta silpnai. Priežastys: Vyriausybei nerūpi savanorių šeimos, kareiviai prastai aprūpinami, įgulose su jais blogai elgiamasi. Reikėtų atkreipti dėmesį į Maladečinos įgulą, kurioje savanoriai badauja, šąla, o seržantas Kaliszeras³³ juos dažnai tiesiog kankina. Dauguma taip įbaugintų savanorių bėga namo.

Reikalui labai kenkia tai, kad lenkų valdžia netenkina neatidėliotinių gyventojų poreikių a) maisto, b) kultūrinės ir šviečiamosios veiklos ir c) sveikatos apsaugos srityse.

a) Stambiuose centruose (miestuose ir miesteliuose) *trūksta maisto produktų* (duona, druska, bulvės, kruopos, taukai), žibalo ir pan. Kaimo vietovėse padėtis, susijusi su aprūpinimu maistu, kiek geresnė.

Minsko gubernijoje šiais metais buvo neblogas derlius. Kaimuose pirmiausia trūksta druskos ir žibalo. Blogiausiai aprūpinamas buvęs pafontės ruožas (t. y. buvusiame Rusijos ir Vokietijos fronte). Šis ruožas (20–30 km pločio) eina per Vilniaus ir Bresto žemes. Čia yra sudegintų kaimų, žemė išvogta apkasais ir duobėmis nuo sviedinių. Žmonės gyvena žeminėse, kenčia alkį ir šaltį. Reikia: maisto produktų, statybinio miško, žemės ūkio padargų ir grūdų pasėliams. Kritiška padėtis dėl Lepelio aprūpinimo. Būtina neatidėliotina parama.

b) *Kultūros ir švietimo srityje labai trūksta liaudies mokyklų.*

Baltarusiai nepasitiki baltarusių mokyklomis, katalikai siunčia vaikus į lenkų mokyklas, stačiatikiai – į rusų mokyklas. Liaudies mokytojai gauna menką atlyginimą (apie 400 markių per mėnesį), dėl to jie masiškai atsisako darbo. Mokyklose lieka nevertingi žmonės.

Taip pat nėra leidinių ir proklamacijų baltarusių (kirilika) ir lietuvių kalbomis. Pageidautina, kad proklamacijose būtų nušviečiama žemės ūkio reforma ir Lenkijos Seimo demokratiniai nutarimai.

c) *Kaimuose bloga sanitarinė padėtis.* Siautėja epidemijos: šiltinės, ispaniškasis gripas, skarlatina ir pan. Nėra gydytojų ir medikamentų.

Dėl visų šių priežasčių Lietuvos ir Baltarusijos žemėse lenkų įtaka ir simpatijos Lenkijai pamažu ir sistemingai mažėja. Akivaizdu, kad dėl to būtini neatidėliotini atsakomieji lenkų veiksmai. Deja, šiuo metu jų beveik nematyti. Visą darbą sudaro vangi agitacija (kuri dažniausiai yra neveiksminga), nepakankamai paremta atitinkama literatūra; organizuojamos ekonominės bendrijos, kurios neturi prekių ir silpnai funkcionuoja, taip pat „kareivių ūkiai“ (PZP).

Stipriai jaučiama, kad Lenkija neturi tvirtos ir nuoseklios politikos Lietuvos ir Baltarusijos ateities atžvilgiu, dėl to nepasitikima lenkų Vyriausybės iniciatyvomis, pavyzdžiui, dauguma gyventojų nedalyvavo rinkimuose į gminų tarybas.

Tautinės mažumos

Vilniaus izraelitų bendruomenės organizacija.

Vilnius Lietuvos žydams turi ypatingą reikšmę. Šis miestas yra jų politinis ir etnografinis centras, jų vadinamas „Lietuvos Jeruzalė“.

Izraelitų bendruomenė sudaryta remiantis pačiais demokratiškiausiais principais (jos narėmis gali būti ir moterys), Lietuvos žydams ji yra tarsi mažas parlamentas, kuriame sprendžiami svarbiausi buvusios Lietuvos Kunigaikštystės žemių žydų gyvenimo klausimai. Bendruomenei vadovauja Prezidiumas, kurį sudaro: dr. C. Šabadas³⁴ – pirmininkas, dr. J. Vygodskis, rabinas Rubinšteinas³⁵ ir p. Krukas³⁶ – pirmininko pavaduotojai.

Pirmininkas dr. C. Šabadas priklauso Demokratų partijai, o pirmininko pavaduotojai išrinkti nuo 3 skirtingų politinių grupių: dr. Vygodskis – sionistas, rabinas Rubinšteinas – ortodoksas ir Krukas – amatininkas. Bendruomenės vykdomoji institucija yra Valdyba. Valdybos pirmininkas – trečiasis pirmininko pavaduotojas Krukas. Valdybą sudaro keletas skyrių.

Svarbiausias yra Teisinis skyrius, kurio tikslas – skubiai spręsti problemas, atsirandančias žydų santykių su karine ir civiline valdžia srityje. Patyręs nuostolį, asmuo įteikia skundą Teisiam skyriui, o šis savo ruožtu oficialiai kreipiasi į valdžią.

Toliau yra Aprūpinimo skyrius, kuriam priklauso 23 miesto parduotuvės, aprūpinančios žydus maisto produktais.

Specialiosios pagalbos skyrius rūpinasi pašalpomis.

Kultūros skyrius rūpinasi žydų teatrais, leidyklomis, skulptorių ir dailininkų parodų organizavimu ir pan. Jam priklauso nemažai liaudies mokyklų.

Taip pat yra Liaudies virtuvių ir senelių prieglaudų sekcija.

M. Kościalkowskis

* Žr. dok. Nr. 243 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 95 – sud. past.).

^{a)} Dabar Vysokajė.

^{b)} Arba Zalesės.

¹ Broel Pliateris Mykolas Justinas Ksaveras (1873–1942) – Lietuvos dvarininkas, garsios grafų Pliaterių giminės atstovas. Gimęs Sibire, kur šeima buvo išstremta už dalyvavimą 1863 m. sukilime. Su caro leidimu vėliau grįžo ir apsistojo Degulių dvare netoli Utenos. Tarpukaryje integravosi lietuviškoje aplinkoje, ūkininkavo ir vertėsi gydytojo praktika. Bolševikų išstremtas į Sibirą 1941 m.

² Kuzma Pranas (1877–1943) – lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas, administracijos darbuotojas. Kalintas už lietuviškų knygų platinimą, dalyvavęs Peterburgo darbininkų judėjime. Rusijos Dūmos narys 1907–1912 m. nuo Kauno gub., Socialdemokratų frakcijos atstovas. 1909 m. pasitraukė iš frakcijos, suartėjo su lietuvių viltininkais. 1915–1917 m. dirbo Lietuvių draugijoje nukentėjusiems nuo karo šelpti. 1918 m. lapkritį organizavo Ukmergės apskrities parapijos komitetą suvažiavimus, tapo miesto milicijos viršininku. 1919 m. miestą užėmus bolševikams, išvyko į Kauną, o gegužę į išlaisvintą Ukmergę grįžo kaip paskirtas apskrities viršininkas ir tas pareigas ėjo ligi 1920 m. gegužės mėn. Vėliau tęsė veiklą Lietuvos savivaldybių sistemoje.

³ Usanis (Usainis) Jurgis (1894–?) – lietuvių kariškis. Mokėsi Ukmergės miesto mokykloje, vėliau – Mas-koje. I-ojo pasaulinio karo metais mobilizuotas į carinę kariuomenę. Iki 1918 m. sausio mėn. tarnavo Latvių pulke kulkosvadžių kuopos vadu, kovojo Rygos fronte. Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. gegužės 15 d. mobilizuotas į jos kariuomenę, paskirtas į Ukmergės batalioną, birželį perkeltas į 2-ąjį pėstininkų pulką, kur paskirtas kuopos vadu. 1920 m. vasario mėn. komandiruotas į Mažeikių apskritį Arklių rekvizavimo komisijos pirmininku. Už tarnybinius pažeidimus 1921 m. gruodį nuteistas ir pašalintas iš kariuomenės. 1923 m. paleistas, apsistojo Ukmergėje

⁴ Pulkauninkas Antanas (?–?) – Ukmergės milicijos viršininkas 1919 m. birželio–1920 m. gegužės mėn. Daugiau biografinių duomenų nepavyko aptikti.

⁵ Klinkas – biografinių duomenų nepavyko aptikti.

⁶ Požėla Vladas (1879–1960) – lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas, advokatas. Lietuvos socialdemokratų atstovas, aktyvus 1905 m. revoliucijos dalyvis. Socialistinės „Draugo“ jaunimo organizacijos vienas iš kūrėjų 1903 m. (kartu su V. Kapsuku). Dalyvavo 1917 m. Spalio perversme Rusijoje. V. Kapsuko Vyriausybės reikalų vedėjas 1919 m. Tų metų vasarą iš Vilniaus grįžo į šiaurinę Lietuvą ir telkė partizanus kovai su bermontininkais. Steigiamojo, vėliau – I Lietuvos Seimo narys. 1926 m. – kairiosios Vyriausybės vidaus reikalų ministras.

⁷ Bielskis Vaclovas (1870–1936) – lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas, inžinierius. Mokėsi Šiauliuose, studijavo Peterburge, dalyvavo kairiajame studentų judėjime. Socialdemokratų atstovas, 1905 m. revoliucijos dalyvis. Zubovų dvarų Šiaulių apylinkėse ekonomas nuo 1906 m. I-ojo pasaulinio karo metais dalyvavo Rusijos lietuvių judėjime. 1918 m. V. Kapsuko šalininkų gretose tvarkė išvežto turto grąžinimo į Lietuvą reikalus. Žemės ūkio komisaras V. Kapsuko Vyriausybėje 1919 m. sausį–balandį. Paskui slapta atvyko į Lietuvą, 1919–1923 m. dirbo Geležinkelių valdyboje, vėliau – Kauno, Šiaulių savivaldybėse.

⁸ Bermontas P. (Bermond-Avalov Pavel Rafalovič (1877–1973 (1966?)) – rusų kariškis, „baltųjų“ judėjimo provokiškos krypties reprezentantas Pabaltijyje. Apie 1900 m. išitraukė į carinius kazokų dalinius. I-ojo pasaulinio karo metais buvo armijos Kaukaze 2-ojo korpuso vado adjutantas, tapo kapitonu. Po 1917 m. Vasario revoliucijos gavo pulkininko laipsnį. 1918 m. kovojo prieš S. Petliūros šalininkus Ukrainoje, iš kur su atsitraukiančiais vokiečiais atsidūrė Vokietijoje. Ten 1919 m. balandį iš rusų belaisvių ir vokiečių savanorių suformavo dalinį, su kuriuo birželį atvyko į Kuršą ir veikė kartu su R. von der Goltzo vokiečių daliniais. Neparėmė gen. N. Judeničiaus žygyje į Petrogradą, bet bandė užimti Baltijos šalis, nuversti tautines vyriausybes. Pastarųjų pajėgos 1919 m. rudenį sutriuškino jo dalinius. 1921 m. emigravo į Vokietiją, vėliau ten dalyvavo profašistiniame judėjime.

⁹ Želigovskis L. (Żeligowski Lucjan (1865–1947)) – lenkų kariškis, Vidurio Lietuvos kūrėjas. Kilęs iš Nesvyžiaus bajorų. Tarnavo carinėje kariuomenėje nuo 1885 m. I-ojo pasaulinio karo metais – pėstininkų pulko vadas. Vienas iš lenkų kariuomenės organizatorių Rusijoje po 1917 m. Vasario revoliucijos, vadovavo

brigadai I-ajame lenkų korpuse. 1919 m. balandžio mėn. iš Kubanės 4-osios šaulių divizijos priešakyje grįžo į Lenkiją. Generolas nuo 1919 m. birželio. Vadovavo 10-ajai (buvusiai 4-ajai) pėstininkų divizijai, paskui – operacinei grupei Minsko apylinkėse. 1920 m. spalį, vadovaudamas Lietuvių ir baltarusių divizijai, užėmė Vilnių ir J. Piłsudskio nurodymu įkūrė Vidurio Lietuvą. Paskui – armijos inspektorius nuo 1921 m. lapkričio mėn. iki 1925 m. pab., kai tapo Lenkijos karinių reikalų ministru. Rengė dirvą 1926 m. perversmui. 1927 m. išėjo į atsargą, nuo tol jo ir J. Piłsudskio keliai išsiskyrė. Gyveno savo dvare Vilniuje. 1935 m. dar buvo išrinktas į Lenkijos Seimą. II-ojo pasaulinio karo metais emigravo į Vakarų.

¹⁰ Želigovskis J. (Żeligowski Józef (1891–?)) – lenkų kariškis. 1924 m. karininkų sąrašuose figūruoja kaip 76-ojo pėstininkų pulko atsargos poručikas. Atsargos karininkų sąrašuose tebebuvo ir 1934 m.

¹¹ Rodakas B. (Rodak Bolesław (1898–?)) – lenkų kariškis. 1924 m. karininkų sąrašuose figūruoja kaip 9-ojo legionų pėstininkų pulko atsargos poručikas. 1934 m. atsargos karininkų sąrašė įrašytas kaip žandarmerijos atsargos poručikas, priklausęs II žandarmerijos divizionui Liubline.

¹² Šyjkovskis L. (Szykowski Leon (1894–?)) – lenkų kariškis. 1924 m. karininkų sąrašuose įrašytas kaip I-ojo geležinkelių inžinerijos pulko atsargos podporučikas. 1934 m. sąrašė įrašytas kaip I-ojo geležinkelio tiltų bataliono atsargos podporučikas Lvove.

¹³ Vaitas Pšibora – tikslesnių duomenų nerasta.

¹⁴ Reutas J. (Reutt Józef (1869–?)) – lenkų kariškis. 1924 m. karininkų sąrašuose nurodytas kaip atsargos pulkininkas, apsistojęs Vilniuje.

¹⁵ Kostrovickis A. (Kostrowicki Ambroży (1870–?)) – lenkų gydytojas, kariškis. Turėjo majoro laipsnį nuo 1919 m. birželio mėn. 1924 m. priklausė 10-ajam sanitarijos batalionui.

¹⁶ Žandarmerijos vachmistras Stempkovskis – tikslesnių duomenų nerasta.

¹⁷ Geležinkeliečiai inžinierius Višnevskis, Krivecas, Lenecas, Juzefas Blockis, Falejus, Čajevskis – tikslesnių duomenų nerasta.

¹⁸ Milicijos seržantas Semaška – tikslesnių duomenų nerasta.

¹⁹ Pirklys Moška Brineris – tikslesnių duomenų nerasta.

²⁰ Dragojovskis S. (Drohojowski Seweryn (1861–?)) – lenkų dvarininkas, turėjęs šambeliono titulą. Į Šumską atsikėlė 1897 m. vedęs dvarininkų Komarų palikuonę, kuri buvo tikroji dvaro savininkė.

²¹ Chominskis Z. (Chominski Zygmunt (apie 1860–1937)) – dvarininkas, žymios Chominskių dinastijos atstovas, žymaus tarpukario Vilniaus lenkų veikėjo Ludwiko Chominskio dėdė. Varnėnai (Worniany) – dvaras į pietryčius nuo Buivydžių, netoli Vilniaus. Chominskis jį prieš 1914 m. įsigijo iš dvarininko Miłoszo, dvaras tada turėjo apie 2 000 ha, o Z. Chominskis jau po 1920 m. juos išparceliavo.

²² Parčevskis T. (Parczewski Tomasz (1882–?)) – Vilniaus apylinkių dvarininkas. 1903–1908 m. studijavo Rygos politechnikume, nuo 1908 m. ūkininkavo Raudondvaryje. 1941 m. bolševikų valdžios ištremtas į Sibirą. Raudondvaris (Czerwony Dwór), esantis 5 km nuo Nemenčinės, Parczewskiams priklausė nuo XVIII a. pab.

²³ Oginskis – turimas mintyje Oginskis M. (Oginski Michał Mikołaj (1848–1902)) – istorinės Lietuvos didikų dinastijos atstovas, garsiojo kompozitoriaus M. K. Oginskio vaikaitis, kuris taip pat buvo Plungės (Žemaitijoje) dvaro savininkas. Zalesė (Zalesie) – dvaras į pietryčius nuo Smurgainių. Oginskiai jį įsigijo XVIII a. I pusėje, jame rezidavo garsusis kompozitorius. Oborekas (Oborek (Hruzdów)) – dvaras netoli Berezinos upės, Ašmenos apskrityje. Po Mykolo Mikalojaus Oginskio jo nuosavybė perėjo giminaičiams iš moteriškosios pusės Skórzewskiams ir Załuskams.

²⁴ Valdytojai Kozlovskis, Einarovičius – tikslesnių duomenų nerasta.

²⁵ Jarošas Edvardas – tikslesnių duomenų nerasta.

²⁶ Navickas Jonas (1869–1929) – lietuvių kunigas. Baigęs seminariją Vilniuje, kunigu išventintas 1886 m. Iki 1889 m. vikaravo Maišiagalėje, paskui darbavosi Kiaukliuose. Molėtų klebonas 1891–1897 m. Nuo 1898 m. – Širvintų klebonas, kartu ir Giedraičių dekanato valdytojas nuo 1909 m. Priešinosi prievartiniam lietuvių lenkinimui parapijose. Pas jį Širvintose posėdžiaudavo lietuvių valdžios pareigūnai, buvo įsikūręs Lietuvos kariuomenės lauko paštas. Nuo 1923 m. iki 1929 m. buvo Šešuolėlių klebonas. Molėtų klebonu tuo tarpu, 1919 m., buvo kunigas K. Bandzevičius.

²⁷ Slabšinskas Antanas (1868–1926) – lietuvių kunigas. Įšventintas 1895 m. Tverečiaus bažnyčios statytojas 1900–1905 m. Giedraičių klebonas nuo 1912 m. Buvo priverstas palikti Giedraičius 1919 m. dėl lenkų priešiško, kurį laiką parapijos neturėjo ir tik 1920 m. vėl sugrįžo į Tverečių, kur atstatė per karą apgriautą bažnyčią. 1919 m. jis nebuvo kunigas Molėtuose, kaip teigia dokumento sudarytojai. Molėtų vikaras nuo 1918 m. buvo kunigas K. Michnevičius.

²⁸ Pasitraukus iš Giedraičių kun. A. Slabšinskui, čia klebonas buvo iš Sužionių atkeltas kun. K. Gumbaragis, o jį vėlgi labai greitai, 1920 m., pakeitė kun. V. Giedrys.

²⁹ Inturkės klebonu nuo 1911 m. buvo kun. Antanas Matevičius.

³⁰ Lenkų seržantas Zielinskis – tikslesnių duomenų nerasta.

³¹ Kucha Vasilijus – tikslesnių duomenų nerasta.

³² Apie išvardytus ukrainiečių agitatorius tikslesnių duomenų nerasta.

³³ Lenkų seržantas Kaliszzeris – tikslesnių duomenų nerasta.

³⁴ Šabadas C. (Šabad Cemach (1864–1935)) – gydytojas, mokslininkas, Vilniaus žydų bendruomenės veikėjas. Kilęs iš Vilniaus. Baigė mediciną Maskvos universitete ir dirbo Rusijoje. 1894 m. grįžo, aktyviai reiškęsi kaip visuomenininkas. Žydų bendruomenės vadovas 1919–1920 m., miesto Tarybos narys 1919–1927 m. Lenkijos senatorius nuo 1928 m. Atstovavo Žydų liaudies partijai, nuo 1926 m. buvo jos Vilniaus skyriaus pirmininkas. 1925 m. vienas iš Žydų mokslo instituto Vilniuje iniciatorių.

³⁵ Rubinšteinas I. (Rubinštein Ichok (1880–1945)) – Lietuvos žydų visuomenės veikėjas, rabinas. Kilęs iš Dotnuvos. Baigė teisę Maskvos universitete. Rabinu tapo 1901 m., nuo 1910 m. ėjo tas pareigas Vilniuje. I-ojo pasaulinio karo metais atstovavo žydams prie vokiečių administracijos. 1919 m. išrinktas bendruomenės rabinu. Lenkijos Seimo narys 1922–1939 m. Vienas iš „*Mizrachi*“ judėjimo Lenkijoje lyderių. Įsikūrė JAV nuo 1941 m.

³⁶ Krukas L. (Kruk Lejzer (1878–?)) – amatininkas (skėčių meistras), prekybininkas, Vilniaus žydų bendruomenės veikėjas. 1919 m. rugsėjį buvo išrinktas į Vilniaus miesto tarybą nuo Žydų amatininkų sąjungos. Perrinktas į miesto Tarybą 1927 m., o 1935 m. vėl įėjo į miesto Tarybą vietoj C. Šabado.

99. 1919 m. gruodžio 8 d., Paryžius. – Sąjungininkų valstybių Aukščiausiosios Tarybos deklaracija dėl Lenkijos laikinosios rytinės sienos, taip pat ir tos sienos ruožo Suvalkijoje

On 8 December 1919, the Supreme Council of the Entente issued a decision imposing an interim eastern border of Poland. It did not differ much from the initial project of the United States and Great Britain which would confine Poland in the east to the indisputable ethnic Polish province of Powiśle. The Białystok and Bielsko counties were added and the northern province of Suwalki inhabited by Lithuanians was separated. According to the new line, the ethnographic Lithuania and Vilnius seemed to be separated from Poland. However, at that time it was not yet clear whether this was done in order to strengthen Lithuania's position in seeking compromise with Poland or to remain in Russia. The line of 8 December in Suwalkija corresponded to the so-called F. Foch demarcation line of 26 July. The declaration of the Supreme Council of the Entente introduces the provisional Polish border yet the Lithuanian side is not specially informed about it.

Pagrindinės sąjunginės ir draugiškos valstybės, pripažindamos, kad svarbu kuo greičiau įveikti dabartinę politinio neapibrėžtumo situaciją, kurioje atsidūrė lenkų tauta, ir iš anksto nulemdamos vėlesnių derybų, kurios turės galutinai nustatyti Lenkijos rytinę sieną, skelbia pripažįstančios Lenkijos Vyriausybės teisę, remiantis sąlygomis, apibrėžtomis 1919 m. birželio 28 d. sutartimi su Lenkija, pradėti organizuoti valdymą buvusių Rusijos imperijos teritorijų, esančių į vakarus nuo čia pažymėtos linijos (žr. žemėlapi)¹.

Nuo taško, kuriame buvusi Rusijos ir Austrijos-Vengrijos siena eina išilgai Bugo ir iki punkto Bugo žemupyje, kuriame ją kerta administracinė siena tarp Bielsko [Bielsk, Бельск] ir Lietuvos Brastos [Brześć Litewski, Брест-Литовск] apskrįčių²; nuo čia administracinė siena eina į šiaurę iki punkto, kuriame ji sudaro aštrų kampą, apytiksliai 9 km į šiaurės rytus nuo Mielniko [Mielnik, Мельник], nuo čia – į šiaurės rytus iki punkto prie Lesna Prava [Leśna Prawa, Права Лесна] upės, kur jos vagą kerta miško kelias, einantis iš pietų į šiaurę apytiksliai už dviejų kilometrų į vakarus nuo Skupovo [Skupow, Скупов]. Teritorijoje turi būti pažymėta linija, kuri palieka Lenkijai Verpolės [Wejpole, Верполе], Stolbcų [Stołbce, Столбцы], Peščatkos [Pieszczatka, Пещатка] ir Volkos [Wólka, Волька] kaimus* ir kuri kerta Bielsko–Lietuvos Brastos geležinkelio magistralę ten, kur ji susikerta su plentu iš Vysoko-Litovsko [Wysokie Litewskie, Высоко-Литовск] į Kleščelius [Kleszczeli, Клещели]. Nuo čia į šiaurę iki sankirtos plento iš Narevo [Narew, Нарев] į Narevką [Narewka, Наревка] ir geležinkelio linijos Hainuvka [Hajnówka, Гайновка]–Svisločius [Świsłocz, Свислочь] turi būti pažymėta linija teritorijoje ir išilgai minėtojo miško kelio; nuo čia į šiaurės rytus iki punkto, kuris yra už 4 km į šiaurę nuo Jaluvkos [Jałówka, Яловка], kur Svisločiaus upė susilieja su upe, tekančia per šį miestą; [čia – vert. past.] turi būti pažymėta linija teritorijoje; nuo čia – Svisločiaus žemupiu ir toliau Lašankos [Laszanka, Ляшонка] aukštupiu, toliau – Likuvkos [Likówka, Лиховка] aukštupiu, apytiksliai iki 1,5 km į vakarus nuo Baranovo [Baranow (Barany), Баранов]; nuo čia į šiaurę, į šiaurės vakarus iki geležinkelio Grodnas [Grodno, Гродно]–Kuznica [Kuźnica, Кузница] punkto, kuris yra apytiksliai už 500 m į šiaurės rytus nuo išsišakojimo [ties – vert. past.] Kielbasina [Kielbasina, Келбасна], turi būti pažymėta linija teritorijoje; iš čia į šiaurės vakarus iki punkto, esančio prie Lososnos [Łosośna, Лососьна] upės, apytiksliai 2,5 km iki tos vietos, kur ji įteka į Nemuną. [Čia – vert. past.] turi būti pažymėta linija teritorijoje; nuo čia Lososnos žemupiu, toliau – Nemuno žemupiu, paskui jo aukštupiu iki jo ištakos ir Igorkos [Igorka, Игорка] upės, kuri teka per Varviškius [Warwiszki, Варвишки]; nuo čia – į vakarus–pietvakarius iki punkto, esančio prie Čarna Hančos [Maryšos] [Czarna Hańcza, Черная Ханча (Марыша)] upės prie Studziankos [Studzianka, Студянка]; [čia – vert. past.] turi būti pažymėta linija teritorijoje išilgai kairiojo kranto intako; nuo čia Čarna Hančos aukštupiu iki taško, esančio apytiksliai už 2,5 km į rytus nuo Zelvos [Zelwa, Зелва]; nuo čia į šiaurę iki punkto prie plento Berznykas [Berzniki, Берзники]–Korpciovas [Korpciwow, Копцево], esančio apytiksliai už 2 km į pietryčius nuo Berznyko; [čia – vert. past.] turi būti pažymėta linija teritorijoje; nuo čia į šiaurės

vakarus iki Suvalkų [Suwałki, Сувалки] apygardos šiaurinės administracinės sienos labiausiai į pietus nutolusio punkto, apytiksliai už kilometro į šiaurės rytus nuo Punsko [Puńsk, Пуньск].

Linija turi būti pažymėta teritorijoje ir apskritai eiti lygiagrečiai su linija smulkių ežerų, esančių tarp Berznyko ir Žegarų [Żegary, Жегары], apytiksliai 2 km į rytus nuo šių ežerų, toliau pasukti į vakarus iki punkto, esančio prie Galadusio [Goladusz, Голодуш] ežero, apytiksliai už 2 km į šiaurę nuo Žegarų, kirsti ežerą iki jo šiaurės vakarų kranto ir palikti Punską Lenkijai. Nuo čia į šiaurę administracinė siena nuo Suvalkų iki punkto, kur ji susiliečia su buvusia Rusijos ir Rytų Prūsijos siena**.

Teisės, kurias Lenkija galėtų reikšti į teritoriją, esančią į vakarus*** nuo nurodytos linijos, yra detalčiai aptartos****.

Sudaryta Paryžiuje 1919 m. gruodžio 8 d.

Sajunginių ir draugiškų valstybių Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas

Clemenceau

DIM, t. 2, 269, p. 431–432.

* Vietovės patikslintos.

** Nuo 1920 m. atsiradusi „Curzono linijos“ sąvoka, žyminti teritoriją tarp Gardino ir Bugo upės, sutapo su šioje deklaracijoje pažymėta siena.

*** Lenkų publikacijoje: į rytus (žr. K.W. Kumaniecki, *Odbudowa państwowości polskiej...*, p. 177).

**** 1919 m. gruodžio 3 d. St. Kozickis, Lenkų delegacijos Taikos konferencijoje generalinis sekretorius, pranešė Lenkijos užsienio reikalų ministerijai: „...gruodžio 2 d. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą dėl Lenkijos laikinosios rytų sienos. Ji apima Lenkijos Karalystę be Suvalkų gubernijos šiaurinės dalies ir Balstogės apygardą. Likimas teritorijos, kuri plinta į rytus nuo šios sienos ir šiuo metu yra okupuota lenkų kariuomenės, bus sprendžiamas vėliau, terminas dar nėra nustatytas. Šis nutarimas yra formalus ir iš anksto visai nesprenžia Lenkijos rytų sienų klausimo. Jam nereikėtų suteikti jokios politinės reikšmės, jis buvo rengiamas seniai ir dėl susiklosčiusių aplinkybių, taip pat dėl to, kad buvo išsemti visi Taryboje svarstomi klausimai, buvo įtrauktas į dienotvarkę...“

¹ Žemėlapis nepublikuojamas.

² Šiame dokumente sienos linijos vietovardžius pateikiame lietuvių kalba adaptuotose istorinėse dokumentinėse formose; šalia laužtiniuose skliaustuose duodame ir tas pačias formas lenkų ir rusų kalbomis. Formos rusų kalba pateikiamos iš to paties teksto (*DIM, t. 2, 269, p. 431–432*), iš kurio išverstas šis dokumentas. Formos lenkų kalba pateikiamos iš paralelinio dokumentų rinkinio lenkų kalba *Dokumenty i materialy do historii stosunków polsko-radziechich*, t. 2, Warszawa, 1961, p. 481–483.

100. 1920 m. sausio 15 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Vyriausiosios vadovybės štabo Žvalgybos biuro II skyriaus konfidencialus informacinis pranešimas apie lietuvių ir baltarusių gyventojų nusiteikimą prieš lenkų valdžią

The Lithuanian side did not have precise information about the provisional Polish eastern border which was approved by the Supreme Council of the Entente in December 1919. They were not informed specially, because officially it was a Polish concern. The Poles could interpret the approved provisional boundary unilaterally. As the indefinite situation was continuing it caused extreme confrontations between Lithuania and Poland. Both sides suspected each other of mobilizing troops for possible attacks. Situation analysis results conducted by the Intelligence Unit of the Polish Armed Forces General Staff corresponded to the previous findings of Vilnius Intelligence Unit. The report released in January 1920 stated that the situation in the Poland-occupied lands was deteriorating. The anti-Polish moods incited by Lithuanians as well as the inadequate behaviour of Polish officials, landowners and other officers to local people are identified as main causes of the situation. The document proposes the government of Poland to take a clear policy and not give any empty promises to the local population.

Visiškai konfidencialiai

Situacijos įvertinimas

Lietuvos vidaus padėtis šiuo metu jai nieko gero nežada. Visuomenei trūksta solidarumo, o plintantis bolševizmas demoralizuoja liaudį.

Aklas dalies visuomenės šovinizmas daro didelę žalą. Nors garsiai reiškiami ketinimai atgauti Vilnių, lietuviai vargu ar ryšis šiam žingsniui žinodami, kad, nepaisant to, jog karo veiksmuose prie Daugpilio* sutelkta dauguma Lenkijos pajėgų, ji vis dar tokia stipri, kad gali ne tik apginti Vilnių ir sustabdyti lietuvių puolimą, bet ir juos nubausti už šį veiksma.

Situacija Lietuvos ir Baltarusijos žemėse, pavaldžiose lenkams, sparčiai kinta mūsų nenaudai. Kauno Vyriausybė, kunigai ir šovinistai agituoja prieš lenkus. Per demarkacijos liniją gabenama daugybė periodinių leidinių ir brošiūrų**.

Agitacijos tikslais panaudojamas labai blogas šių žemių aprūpinimas. Klesti spekuliacija, sanitarinės sąlygos galėtų būti daug geresnės. Visa tai sudaro palankias sąlygas bolševikų agitacijai, kuri sparčiai plinta.

Didžiausia blogybė, kuri nuteikia gyventojus prieš mus – tai visuotinis lenkų piktnaudžiavimas ir dvarininkų, nesuvokiančių laiko dvasios, netaktiškas elgesys. Dėl masiško piktnaudžiavimo valdžia, ypač žandarmerijos (kyšininkavimas, savivalė, spekuliacijos rėmimas), taip pat dvarininkų politikos, vykdomos ginant tik savo klasinį interesą, gyventojai tinkamesniais laiko ne tik bolševikus, bet ir vokiečius. Jeigu šiose žemėse vyks plebiscitas, mūsų viltis laimėti labai menka.

Itin neigiamą įtaką gyventojams daro neapibrėžta situacija ir neaiški Lenkijos politika. „Kresų sargybos“ veikla kartais tampa tiesiog kenksminga, jie visur laikosi politikos, siekiančios šias šalis įtraukti į Lenkijos sudėtį, nepaisant Vyriausiojo vado pažado gerbti gyventojų siekius kurti savo valstybę, susijusią su Lenkija***.

Siekiant gelbėti mūsų padėtį Lietuvos ir Baltarusijos žemėse, reikia:

- 1) užkirsti kelią piktnaudžiavimams ir nepageidautiniams veiksams;
- 2) laikytis aiškios politikos vietos gyventojų tautinių siekių atžvilgiu ir taip užčiaupti burną agitatoriams;
- 3) nedalyti žodžių ir pažadų, bet ryžtingai imtis veiksmų, kitaip mes visiškai pralaimėsime Lietuvoje ir Baltarusijoje****.

DIM, t. 2, 292, p. 476–477.

* Pagal 1919 m. gruodžio 30 d. karinį susitarimą tarp Lenkijos ir Latvijos, lenkų ir latvių kariuomenės grupė, kuriai vadovavo generolas E. Rydzas-Smigłys, 1920 m. sausio 3 d. puolė Raudonosios armijos dalinius ir užėmė Daugpilį.

** Turima mintyje vadinamoji Focho linija.

*** Turimas mintyje 1919 m. birželio 22 d. Pilsudskio atsisaukimas „Buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojams“.

**** 1920 m. balandžio mėn. visoje Minsko gubernijoje sukilo valstiečiai. Ginkluoti ir organizuoti į partizanų būrius, jie stoji prieš lenkų žandarmeriją ir išvarė dvarininkus, grįžusius į dvarus po to, kai lenkų kariniai daliniai okupavo šias teritorijas.

101. 1920 m. sausio 19 d., Helsinkis. – „Baltijos šalių Helsingforso konferencijos deklaracija dėl lenkų ir lietuvių santykių“

Poland had been trying to pressure Lithuania through Latvia since spring 1919. That attempt had not been successful for a variety of reasons. The situation changed when the role of the Russian Whites diminished and the Baltic Commission was established at the Peace Conference. Soviet Russia initiated Baltic States peace talks at the end of the summer and the British policy changed. The importance of adopting a collective political approach of the Baltic countries increased. The first conference of representatives of the Baltic States took place in Tallinn in September, after which two other conferences were organized in Tartu where issues of military and political cooperation were discussed. Poland joined the process. As Poland recognized Latvia and Estonia de facto, it won the sympathy of both. In mid-January 1920, Poland was invited to participate in another Baltic States conference held in Helsinki as a full and equal member. However, the conference was not productive due to the Lithuanian-Polish dispute. Conference participants offered to mediate in resolving the bilateral Lithuanian-Polish dispute. The minutes of the Conference meeting of 19 January reveal that a Dispute Investigation Commission was proposed. The Lithuanian representatives did not vote on the subject as they claimed having no mandate. The Poles partially agreed with the proposal yet submitted a reservation that they refused to recognize Lithuania's statehood then.

*Baltijos šalių konferencijos Helsingforse^{a)} deklaracija dėl lenkų ir
lietuvių santykių*

1920 m. sausio 19 d. posėdžio protokolas

Konferencija, vadovaujama p. Vennolos¹, vidurdienį susirinko į plenarinį posėdį. Dalyvavo visi delegatai. Keturių specialiųjų komisijų pirmininkai paeiliui pranešė, kad minėtosios komisijos dar nebaigė savo darbų, tačiau, tuojau pratęsdamos darbą, tikisi galėsiančios šį vakarą pateikti savo projektus dėl klausimų, kurie joms buvo pavesti. Tokiomis aplinkybėmis Konferencija nusprendė atidėti posėdį iki šio vakaro 7 val.

Antrajame posėdyje, kuriame nedalyvavo ponai Erichas², Požerskis³, Samsonas-Himmelstjerna⁴ ir Zarinis⁵, pirmiausia žodį gavo p. Holstis⁶, jis, kaip Politinių reikalų komisijos pirmininkas, Konferencijai pateikė tokį laišką ir čia pateikiamą projektą:

„Politikos komisija šiandien gavo čia pridėdamą raštą, atsiųstą Nacionalinės komisijos. Politikos komisija mano, jog reikia paremti aptariamą projektą, tik atkreipiant dėmesį, kad jo pateikimą riboja dvi išlygos.“

Politikos komisija

RUDOLFAS HOLSTIS.

PROJEKTAS

„Konferencija išreiškia troškimą, kad ginčytini lenkų ir lietuvių klausimai būtų išspręsti, atsižvelgiant į teisėtus nacionalinius, istorinius ir politinius-geografinius abiejų šalių interesus, bendro taikaus sutarimo keliu, ir siekia, kad dėl to tikslo būtų imtasi reikiamų priemonių. Taigi Konferencija suinteresuotoms šalims siūlo sukurti Tyrimo komisiją, kaip parengiamąją priemonę išspręsti konfliktą, remiantis tokiais principais:

1) Siekiant išspręsti lenkų ir lietuvių problemas, bus išrinkta Komisija, kurią sudarys po vieną atstovą ir jo pavaduotoją iš visų Konferencijoje dalyvaujančių šalių. Komisijos narius skirs tų šalių Vyriausybės.

2) Pirmasis Komisijos posėdis vyks Vilniuje. Kitų posėdžių vietą išsirinks pati Komisija. Pirmojo posėdžio datą paskirs Suomijos Vyriausybė su šalių, paminėtų 1 skyriuje, pritarimu.

3) Komisijos darbus ir reglamentą nustatys pati Komisija.

4) Komisija apibrėš ginčytinus klausimus ir parengs projektus, apimančius tiek konflikto sprendimo priemones, tiek ir pačią išeitį.

5) Komisijos parengti projektai bus pateikti Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybėms.

Nacionalinė komisija

RAFAELIS ERICHAS

Prie šio projekto buvo pridėtos dvi deklaracijos (viena pasirašyta Lietuvos delegacijos, kita – Lenkijos delegacijos) su išlygomis, kurios lietuviams ir lenkams dėl siūlomo klausimo atrodė reikalingos. Jos buvo tokios:

LIETUVOS IŠLYGA

„Atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos delegacija negavo iš savo Vyriausybės jokių specialių instrukcijų dėl projektų, aptariančių lenkų ir lietuvių klausimus, redagavimo ir nebūdama tikra dėl to, ar Lietuvos Vyriausybė šiuo atžvilgiu jau nesiėmė kitų priemonių, ji negali pripažinti Nacionalinės komisijos parengto projekto. Nacionalinės komisijos nariai lietuviai neprieštarauja, kad plenariniame posėdyje šis projektas būtų pateiktas, tačiau nėra informuota, ar jis gali būti vykdomas.“

LENKIJOS IŠLYGA

„Lenkija iš principo pripažįsta, kad lietuvių tauta turi teisę kurti nepriklausomą valstybę. Tačiau dėl Lietuvos nepriklausomybės, kaip tokios, pripažinimo fakto Lenkijos Vyriausybė mano, jog tai priklauso nuo Kauno Vyriausybės požiūrio į lenkų gyventojus, kurie gyvena Lietuvos Vyriausybei pavaldžioje teritorijoje, nuo šios Vyriausybės požiūrio į senosios Lietuvos Kunigaikštystės provincijas, atsidūrusias už sienos, kuri skiria kalbas (Vilnius, Gardinas ir pan.), ir galiausiai nuo Lietuvos Vyriausybės laikysenos Lenkijos atžvilgiu. Prieš pradėdama spręsti šias problemas, Lenkijos Vyriausybė neturi jokių garantijų dėl taikios kaimynystės su lietuvių tauta. Todėl ji negali prisiimti jokio išipareigojimo dėl Lietuvos valstybės, kaip tokios, pripažinimo.“

Documents..., 25, p. 35–37.

^{a)} Dabar Helsinkis.

¹ Venola J. (Vennola Juho Heikki (1872–1938)) – suomių visuomenės ir politikos veikėjas. Helsinkio universiteto ekonomikos profesorius. Parlamento narys 1919–1930 m. nuo Nacionalinės pažangos partijos. Suomijos Ministras Pirmininkas 1919 m. rugpjūčio–1920 m. kovo mėn., paskui 1921 m. balandžio–1922 m. birželio mėn. ir dar kartą – 1931 m. Užsienio reikalų ministras 1922–1924 m. Dar ėjo prekybos ir pramonės (1919 m.), finansų ministro (1930–1931) pareigas.

² Erichas R. (Erich Rafael Waldemar (1879–1946)) – suomių visuomenės ir politikos veikėjas. Helsinkio universiteto tarptautinės teisės profesorius. Parlamento narys 1919–1924 m. nuo Nacionalinės koalicinės partijos. Ministras Pirmininkas 1920 m. kovo–1921 m. balandžio mėn. 1920 m. spalio mėn. pasirašė taikos sutartį su sovietine Rusija. Paskui dirbo Užsienio reikalų ministerijoje, buvo pasiuntinys Šveicarijoje, Švedijoje, Italijoje, nuolatinis atstovas Tautų Sąjungoje, dirbo Tarptautiniame Hagos Teisme.

³ Požerskis M. (Pożerski Mieczysław (1884–1943 (kitur nurodomos datos – 1882–1941))) – lenkų kariškis, diplomatas. Kilęs iš Staniūnų (Lietuvoje), tarpukario Lenkijos generolo Olgierdo Požerskio brolis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, 1918 m. buvo atsakingas už I Lenkų korpuso karių pervedimą į Lenkiją. Pulkininkas nuo 1919 m. Karo atašė Suomijoje 1920 m., paskui – Latvijoje. 1923 m. buvo karinės apygardos Poznanėje štabo viršininkas, Generalinio štabo karininkas. 14-osios kavalerijos brigados vadas 1924–1928 m. Paskui išleistas į atsargą, tarnavo lenkų policijoje Vilniuje.

⁴ Samsonas-Himmelstjerna M. (Samson-Himmelstjerna Mikolaj (1880–1931)) – lenkų diplomatas. Lenkijos reikalų patikėtinis Helsinkyje 1918–1920 m.

⁵ Zarinis K. (Zarinš Karlis Reinholds (1879–1963)) – latvių visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Latvijos Tautinės Tarybos, paskelbusios nepriklausomybę 1918 m., narys. Latvijos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos narys 1919 m. paskui – atstovas Švedijoje. 1921–1925 m. – pasiuntinys Suomijoje (nuo 1923 m. – ir kitose Skandinavijos šalyse). 1930 m. tapo pasiuntiniu Estijoje. Užsienio reikalų ministras 1931–1933 m. Ambasadorius Londone 1933–1940 m. Paskui – Latvijos užsienio reikalų ministras emigracijoje.

⁶ Holstis R. (Holsti Eino Rudolf (1881–1945)) – suomių visuomenės ir politikos veikėjas, žurnalistas, diplomatas. Parlamento narys nuo 1919 m., atstovaujantis Nacionalinei pažangos partijai. Užsienio reikalų ministras 1919–1922 m. ir 1936–1938 m. Taip pat atstovavo Suomijai Tautų Sąjungoje. Vėliau persikėlė į JAV, kur dėstytojavu universitete.

102. 1920 m. sausio 28 d., Kaunas. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko padėjėjo plk. K. Kleščinskio slaptas raštas Nr. 302 K/78 krašto apsaugos viceministrui su politiniais pasiūlymais dėl užsitęsusio konflikto tarp Lietuvos ir Lenkijos sprendimo

The Polish military presence significantly increased in Lithuania in January 1920. According to the information of the Lithuanian Military Intelligence Unit, it had more than 37,000 troops. After the Lithuanian Armed Forces General Staff had assessed the complexity of the situation on 28 January, it proposed the leadership of the Ministry of Defence to initiate sending a delegation of the Special Commission to the Supreme Council of the Entente. Colonel K. Kleščinskis signed an appeal which offered the Commission to investigate whether Great European Powers would participate (if yes, how) in resolving the conflict between Lithuania and Poland. In his view, in case the Entente gave a negative answer, they would initiate a resolution to the conflict by themselves. The officer regarded any military actions as an extreme measure which would be applied only in the absence of Lithuania's allies in the dispute with Poland. As possible allies Soviet Russia and/or Germany were identified.

Slaptai

^{a)}K. A. M.

**GENERALINIO ŠTABO
VIRŠININKO PADĖJĖJAS^{a)}**

.....

1920 m. *sausio* 28 d.

No. 302 K/78

Kaunas

Nuorašus pasiųsti

1) V. Prezidentui

2) Min. Pirmin.

3) Už. R. Min.

31/ I 20^{b)}

Apsaugos Vice Ministeriui.

Dabartiniai^{c)} santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos tolimesniam laikui negalimi^{d)}. Kas dieną santykių įtempimas didėja. Nors karo tarp viršminėtų valstybių ir nėra, visgi

Lenkų frontas yra, kur nuolat atsikartoja karo susidūrimai. Tokie susidūrimai tankiausia iššaukiami tų asmenų provokacine darbuote, kuriems naudinga pažvejoti drumstame vandeny, arba abiejų valdžių žemesniaisiais agentais, kurie nori įtikti savo valdžiai arba tuloms politikos partijoms. Plačios gyventojų minios ūpo penemos įvairiais niekšingais gandais, kurie tankiausia neturi savyje nei jokio pamato. Lenkų valdžia akylai seka mūsų karo žingsnius ir kiekvienas mūsų šioj srytyj žingsnis iššaukia lenkų kontržingsnį.

Nereikia mums užmerkti akių į tai, kad Lenkija karo žvilgsniu kur kas už mumis stipresnė. Neatsižvelgiant į didelius frontus ir daugskaitlius priešus Lenkija turi ganėtiną rezervų skaičių, ką paskutiniai įvykiai patvirtino.

Nežiūrint į tai, kad ištisą sausį lenkai varo antpuolį prieš bolševikus, kurie esančiomis žiniomis traukia dideles spėkas prieš lenkus, visgi į mūsų kariuomenės pergrupavimą Lenkų fronte, Lenkai atsakė mums didokoms spėkoms savo kariuomenės sutvirtinimu. Gruodžio gale mūsų lenkų fronte nuo Daugpilio lig Suvalkų tebuvo apie 12000 lenkų, dabar jų kariuomenė pasidaugino ligi 37000 šautuvų. Atvyko 2 divizijos iš Krakovo ir Galicijos. Tai dar neskaitant rezervų (Dvi divizijos palei Dvinską ir 2 divizijos palei Švenčionis) kuriuos jie laiko prieš bolševikus.

Visai aišku, kad šiuo momentu mes kur kas silpnesni už lenkus, ir ar lenkai padarys ant mus antpuolį ar atbulai mums tai gresia žlugimu.

Pasilikti gi tokioj padėty, kokioj mes dabar esame negalima. Santikių įkaitinimas, ekonomijos gyvenimo apsnudimas, pataikavimas šmuglevimui per lenkų frontą taip pat gresia katastrofa. Todel reikalinga ieškoti iš susidariusios padėties išeities, kuriam tikslui išmėginti sekančius kelius.

1.) Neatideliuojant pasiūsti specialę Misiją į Aukščiausią Santarvės Tarybą, idant iš jos išgavus apibrėžtą atsakymą; ar pasirengusi ji paimti ant savęs Lenkijos-Lietuvos klausymo išrišimą kokioj realinėj formoj ir kada tai padarytų. Išgauti iš Entantos apibrėžtą, konkretų laidavimą, kad šis klausymas bus išrištas kuo greičiausiai.

2.) Jeigu Entanta atsakytų pasiimti Lenkijos-Lietuvos klausymo išrišimą, tada pasistengti patiems tai atlikti (Lenkų-Lietuvių konferencija) nuolat turint omenyje vien Valstybės naudą, ne ypatiškų, šovinininių patenkinimų.

3.) Jeigu ir šiuo keliu nebus pasiektas tikslas tuomet belieka griebtis Karo jėgos. Bet čia reikia prisiminti, kad viena Lietuva nelaimės (su tomis jėgomis, kurias mes darbar turime). Todel mums reikia ieškoti sąjungininkų, žinoma, lenkų priešų tarpe. Tokiais gali būti arba bolševistinė Rusija, arba Vokietija, arba abi kartu. Latviais nėr ko pasitikėti. Vienos Lietuvos su lenkais susikovimas bus savižudystės lygus.

Pradėti gi kovą prieš lenkus vieniems, vien su noru numirti, bet nepasiduoti lygus drąsuolių beprotystės – graži ypatybė pavieniems asmenims, bet pragaištinga valstybei.

Vistik reikalinga griebtis neatidėliotinų ir energingiausių priemonių šios padėties išaiškinimui. Priedas. Schema.

**Generalinio Štabo Viršininko
Padėjėjas, Generalinio Štabo
Pulkininkas^{e)} Kleščinskas^{d)}**

Operat. Dalies Viršininkas²⁾
Majoras Šumskis^{g)}

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 67, l. 26–27. Rankraštis

^{a)-a)} Žodžiai uždėti spaudu.

^{b)} Rezoliuciją pasirašė: „Merkys“ (A. Merkys).

^{c)} Teksto pradžioje kairiajame kampe yra spaudu žymė: „Išpildyta, 31.I 1920, N. 10/s, 11/s ir 12/s“.

^{d)} Ant paties teksto užrašyta rezoliucija pieštuku „Prie raštų 21 IV 20“, pasirašyta A. Merkio.

^{e)} Paryškinti žodžiai uždėti spaudu.

^{f)} Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

^{g)} Įskaitomas parašas kita rašysena.

¹ Kleščinskis (Kleščinskas) Konstantas (Konstantinas, Kostas) (1879–1927) – į Lietuvos tarnybą perėjęs rusų kariškis. Carinėje kariuomenėje tarnavo nuo 1899 m. 1915 m. vasarą tapo 114-osios pėstininkų divizijos štabo viršininku, turėjo pulkininko laipsnį. Nuo 1915 m. rugpjūčio iki 1918 m. buvo vokiečių nelaisvėje. 1919 m. gegužę priėmė krašto apsaugos ministro A. Merkio pasiūlymą tarnauti Lietuvos kariuomenėje, paskirtas 1-ojo pėstininkų pulko instruktoriumi. 1919 m. spalį paskirtas II kariuomenės brigados vadu, o lapkritį – Generalinio štabo viršininko padėjėju. 1920 m. liepą gavo generalinio kvartirmeisterio pareigas Generaliniame štabe, rugpjūtį ėjo II divizijos vado, paskui – kariuomenės Generalinio štabo viršininko pareigas. 1922 m. gavo generolo laipsnį, 1923 m. išleistas į atsargą. Gavo Lietuvos pilietybę ir žemės Kauno apskrityje. 1924 m. buvo užverbuotas Sovietų saugumo ir iki 1927 m. gegužės jiems teikė informaciją. Už šnipinėjimą nuteistas ir sušaudytas, atimtas karininko laipsnis ir apdovanojimai.

² Šumskis Aleksandras (1893–1946) – lietuvių kariškis. 1914 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, baigė Kazanės karo mokyklą ir kovojo fronte. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir organizavo Joniškėlio partizanų. 1919 m. sausį savanoriu stėjo į Lietuvos kariuomenę, kovo mėn. paskirtas Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus adjutantu. 1919 m. spalio mėn. gavo majoro laipsnį. 1920 m. sausį tapo Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininku. Koordinavo kovų su lenkais operacijas. Dalyvavo Suvalkų derybose 1920 m. rudenį. 1921 m. ėmė vadovauti 8-ajam pėstininkų pulkui. Vėliau – karinės apygardos štabo viršininkas. 1927 m. išleistas į atsargą.

103. 1920 m. sausio 28 d., Kaunas. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko padėjėjo plk. K. Kleščinskio slapta raštas (pasiūlymas) Nr. 304 K/77 Generalinio štabo viršininkui keisti kariuomenės dislokavimą dėl pavojaus, susijusio su Lenkijos kariuomenės veiksmais

According to the information provided by the Lithuanian Military Intelligence Unit, the Polish military presence significantly increased at the end of 1920. The General Staff of the Armed Forces proposed the Ministry of Defence to seek for possibilities of diplomatic agreement with Poland. In case of failure, it was suggested to look for

any possible allies in Soviet Russia or Germany. In his secret letter to Chief of Armed Forces General Staff on 28 January, Colonel K. Kleščinskis suggested a systematic and fundamental restructuring of the Lithuanian military forces, i.e. to increase their number and concurrently improve the quality. It is recommended to deploy the troops in most dangerous areas focusing on the city of Kaunas. The document criticizes the army split alongside the demarcation line at that time.

^{a)}K. A. M.

**GENERALINIO ŠTABO
VIRŠININKO PADEJĖJAS^{a)}**

Slaptai

1920. m. I 28 d.

Generalinio Štabo Viršininkui.

No. 4/K 77[?]

Aš skaitau išskirstimą mūsų armijos neatsakančiu karo padetei. Priešas pabaigoje gruodžio mėnesio 1919 m. laike prieš mus apie 12000 durtuvų. Mūsų kariuomenės pergrupavimas išsaukė sustiprinimą fronto iš lenkų pusės ir dabartiniame laike prieš mus stovi apie 37000 durtuvų neskaitant dviejų divizijų apylinkėje Švenčionių /žinias apie tas keturias divizijas aš sužinojau nuo Generalinio Štabo Viršininko Latvių armijos/. Tokiu budu kiekvienas sustiprinimas lenkų fronto iš mūsų pusės išsaukė sustiprinimą ir iš lenkų pusės tik didesnėje proporciijoje. Skaitlingesnieji sukoncentravimai lenkų kariuomenės /kumsčiai/ sekanciuose rajonuose: 1) į rytus nuo Alytaus 2) apylinkėje Vilniaus, 3) prie Širvintų ir 4) apylinkėje Daugpilio ir Švenčionių. Mūsų gi kariuomenė skaičiuje apie 12000 durtuvų išmėtyta maždaug vienodai po visą frontą kuris tęsiasi apie 400 kilometrų, nuo Daugpilio iki Suvalkų. Gelžkelio išilgai fronto nėra, delei to permetimas kariuomenės dalių į gresiančias iš priešų pusės vietas surištas didžiausiu sunkumu ir kariuomenės dalis visuomet pasiveluos pributi į reikalaujamas vietas. Antpuolis iš priešų pusės kiekvienoj vietoj mūsų fronto, turės pasisekimą, sulaukyti gi antpuolį prie dabartinio sutvarkymo nebus galimybės kiekvienas sustiprinimas lenkų fronto iš mūsų pusės išsauks sustiprinimą ir iš lenkų pusės, kas padidins skaičių susiremimų ir bereikalingą kraujo liejimą. Man rodos, kad reikalinga visų pirmiausia priimti priemones, pasiulytas manimi Vice-Ministeriui. Tą gi laiką išnaudoti ant padidinimo ir sutvarkymo mūsų kariuomenės, pakelimo dalyse disciplinos, sutvarkymo ūkes ir apmokymo kareivių. Delei to kariuomenę patalpinti kareivinese, tuose rajonuose kur gresia didesnis pavojus iš lenkų pusės. Kadangi didžiausias pavojus gresia Kaunui, delei to reikalinga patalpinti kariuomenę apylinkėj Kauno ir taipogi pačiame Kaune, palikus apsaugojimui demarkacijos linijos komendanturas, miliciją, šaulių kuopas ir parubežinę sargybą. Lig išaiškinimo padėjimo bolševikų fronte, laikinai palikti ten brigadą sukoncentravus ją į kumsčius. Likusią kariuomenę patalpinti Ukmergėje, Kaišėdoryse, Alytuje ir Kaune. Apsauga mūsų rubežiaus nuo vokiečių pavesti komendantuoms, milicijai, šauliams ir parubežinei sargybai.

Pakartoju, kad dabartinis išskirstymas mūsų kariuomenės neatsako nei ginimosi nuo priešo nei žygiavimui pirmyn.

Generalinio Štabo Viršininko
Padėjėjas, Generalinio Štabo Pulkininkas /pas/ Kleščinskis^{b)}

Originalui atatinka:
Operatyvinės dalies Viršininkas
Majoras Šumskis^{c)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 164, l. 1–1 a. p. Rankraštis

^{a)-a)} Žodžiai uždėti spaudu. Dokumento numeris sunkiai įskaitomas, kadangi ant jo pieštuku dar užrašyta:

„Op. D
B-2“

^{b)} Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

^{c)} Parašas kita rašysena nei dokumento tekstas.

104. 1920 m. vasario 7 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo vado gen. P. Liatuko slapta direktyva Nr. 1 kariuomenės brigadų vadams apie veiksmus Lenkijos kariuomenės plataus masto puolimo atveju

In early 1920, the Lithuanian Military Intelligence Unit held information about an increase in the Polish military force. On 7 February, the Commander of the Armed Forces P. Liatukas sent brigade commanders classified directives with an action plan in case of Polish attacks. The fact that such a document was drawn up suggests that Lithuanian officers regarded the Polish attacks to occupy the entire Lithuania quite feasible. In the opinion of the Commander of the Armed Forces, small scale Polish attacks have to be repelled. In case of a massive attack, the key task for the Lithuanian armed forces would be the defence of Kaunas and accumulating troops there. The document sets out a detailed plan for concentrating the troops. After they have studied the directives, officers are asked to present their comments and suggestions to the senior military command.

labai slaptai
ypatiškai į rankas.

N 1
Brigadų Vadams
Direktyva

Vasario 7 d. 1920 m.
Kaunas^{a)}

maštabas 1 100000
Žemlapis Gen. Vok. Štab. išleidimas

Gruodžio m. pabaigoje lenkai laikė mūsų fronte nuo Dvinsko ligi Suvalkų apie 12000 kariuomenės. 25 sausio skaičius šios kariuomenės padidėjo ligi 37000. Dabar

(5 vasario) prieš mumis stovi apie 45000 pėstininkų, 50 patrankų, 300 kulkosvydžių, 18 tankų ir keli broniruoti traukiniai. Aplamai imant, pastebima lenkų jėgų sustiprinimas. Priežastys tokio sustiprinimo gali būti sekančios: 1) noras okupuoti visą Lietuvą 2) Baimė mūsų antpuolio ant Vilniaus. 3) Jėgos yra dauginamos sustiprinimui atsargos prieš bolševikus.

Trečia priežastis yra be pamato, nes toji atsarga randasi pertoli nuo lenkų-bolševikų fronto. Antra priežastis taipogi vargu ar yra pamatuota, nes lenkai gerai žino mūsų karo jėgas, ir bent dabartiniame laike gali prieš mumis pastatyti gan didelių karo jėgų.

Tikriausia, kad bus pirma priežastis, kurią mums ir reikia turėti omenyje.

Šitos direktyvos yra uždavinys: 1) orientuoti aukštesnius viršininkus veikime mūsų kariuomenės atsitikus lenkų antpuoliui. 2) Duoti vedamąsias (руководящая) idejas atsitikus karui su lenkais. 3) Duoti galimybės aukštesniems viršininkams apgalvoti ir sustatyti planą veikimo jų kariuomenės. 4) Išanksto sustatyti paliepiamus išskirstymui užpakalio įstaigų ir aprūpinimui armijos visu reikalingu: intendantiūros, artilerijos, inžinerijos ir sanitarijos pagalbos dalykais. 5) Deltos priežasties, kad vienos dalys randasi toli nuo kitų, blogo telegrafo ir telefono ryšio, traukinių trūkumo ir galimybės izoliacijos vienos dalies nuo kitos supažindinti viršininkus su vedamaisiais daviniais, idant reikalui atsitikus jie galėtų parodyti reikalingą iniciatyvą.

Dabar mūsų armija stovi taip:

III, II be vieno batalijono, IX pėstininkų pulkas, dvi batarejos ir būrys II-o eskadrono raitelių, ir baltgudžių batalijonas – rajone Ežerėnų, Eglaitė, Subbat, Abeli.

I brigada: I-as pulkas be vieno batalijono, IV-a batareja – rajone Alytaus, IV pulkas ir III-čia batareja rajone Kaišėdorių, VII pulkas ir V batareja, vienas eskadronas raitelių rajone Ukmergės.

II brigada: II-as pulkas – Šiauliai, Mažeikiai; V-as pulkas su eskadronu raitelių – Kretinga, Tauragė, VIII-as pulkas – Kaune.

Batalijonas II-to pulko, II atsargos batalijonas, I batareja, eskadronas raitelių – Kaune.

I-as atsargos batalijonas Mariampolėj, 1 batalijonas I-mo pulko Panevėžy.

Lenkai grupuoja savo jėgas daugiausia rajone 1) prieš Alytų, 2) Išilgai gelžkelio Vilnius – Kaunas – Vievių rajone. 3) Tarp Ukmergės – Utenos.

Atsarga stovi Vilniuj, Švenčionyse.

Lenkų veikimo objektu bus tikriausia Kaunas.

Svarbiausios operacijos bus vedamos išilgai gelžkelio: 1) Varena – Alytus – Simnas. 2) Vilnius – Kaunas. 3) Švenčionys – Utena – Anykščiai – Panevėžys ir antraeilės svarbos pagal gelžkelių 4) Suvalkai – Simnas, 5) Черный Брод – Eglaitė.

Žinoma, lenkai pasistengs pertraukti mūsų išblaškytą frontą, perskirti kariuomenės grupes ir sumušti atskiromis dalimis.

Aš manau: 1) Jeigu lenkai darys antpuolį nedidelėmis jėgomis – atimušti juos.

Jeigu lenkai darys antpuolį daug didesnėmis jėgomis – išvengti sumušimo atskiromis dalimis ir tam tikslui, ant kiek galima ginant Kauną, sukoncentruoti visą armiją Kauno rajone ir po tam padaryti antpuolį pačiam. Jeigu nepasiseks laiku sukoncentruoti

armija Kauno rajone ir iki sukoncentravimui išlaikyti Kauno savo rankose, aš visgi nusprendžiau nestumti kariuomenės pavojun sumušimo atskiromis dalimis, bet laiku išėiti kitan rajonan, kur ir sukoncentruoti kariuomenę.

Jeigu lenkai darys antpuolį didelėmis jėgomis, ir jeigu aš iki tam laikui neduosiu ypatingų nurodymų kariuomenė privalo:

1) III brigada su priskirtomis dalimis eiti trumpiausiu keliu į Kauną, arba plentu Ežerėnai – Ukmergė – Kaunas, bet šitame atsitikime reikia turėti omenyje pavojų, kurs gresia sparnui ir reikalą organizuoti sparninį judesį, arba pagal gelžkelį Eglaitė – Panevėžys – ir toliau į Kauną.

2) II brigadai sugrupuoti savo jėgas Kaune, einant plentais, lauko keliais ir gelžkeliu.

3) I-ai brigadai atkakliai ginantis ant vietinių sustiprinimų trauktis Kaunan.

4) Komendantūrų dalims įeiti sąstatan rikiuotės tos dalies, kuri ten randasi ir toliau veikti sulig tos dalies viršininko nurodymų.

5) Traukiantis suorganizuoti partizanų būrius, kurie pasiliktų vietoje ir užpildinėtų iš užpakalio gadinant susisiekimo kelius.

6) Visą laiką ir visokiais būdais stengtis palaikyti ryšį su mano štabu Kaune, ir kaip galima tankiau pranešti man apie padėtį, būtinai kiekvieną kartą pažymint kur randasi dalis.

Jums pavestų dalių viršininkus supažindinti dabar su planu būsimojo veikimo tiktai ant tiek, ant kiek tas yra reikalinga.

Apie šios direktyvos gavimą įsakau tuojau pranešti man ir pristatyti savo sumanymus. Šita direktyva turi būti užlaikoma didžiausioj paslapyt, kaipo dokumentas turįs valstybinę reikšmę, o už paskelbimą šitos direktyvos tie, kuriems ji yra patikėta turės atsakyti prieš Tėvynę ir įstatymus.

Vyriausias Karo Vadas
Generolas Leitenantas Liatukas^{b)}

Generalinio Štabo Viršininko
Padėjėjas Generalinio Štabo
Pulkininkas Kleščinskas^{c)}

Oper. dalies Viršininkas
Majoras Šumskis^{d)}

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 67, l. 28–29 a. p. Rankraštis

^{a)} Kairiajame lapo šone viršuje ranka užrašyta rezoliucija: „Prie slaptų raštų. 23/VIII. P[pulkininkas] L[leitenantas] Žukas“.

^{b)} Įskaitomas parašas kita rašysena nei dokumento tekstas.

^{c)} Įskaitomas parašas kita rašysena.

^{d)} Įskaitomas parašas kita rašysena nei dokumento tekstas.

¹ Liatukas Pranas (1876–1945) – lietuvių kariškis. Tarnavo carinėje kariuomenėje nuo 1902 m., gavo pulkininko laipsnį 1917 m. Grįžęs į Lietuvą 1918 m. stojo savanoriu į jos kariuomenę, paskirtas 2-ojo pėstininkų

pulko vadu, netrukus – KAM štabo viršininku. 1919 m. kovą vėl vadovavo 2-ajam, gegužę – 3-iajam pulkui. 1919 m. vasarą tapo I pėstininkų brigados vadu. Generolas nuo 1919 m. spalio mėn. Vyriausiasis Lietuvos kariuomenės vadas 1919 m. spalio 7 d.–1920 m. vasario 23 d., kartu – Krašto apsaugos ministerijos valdytojas iki 1920 m. balandžio 13 d. Vietinės kariuomenės brigados vadas nuo 1920 m. vasario 23 d., ypatingųjų reikalų generolas 1920 m. liepą. 1920 m. rugpjūtį paleistas į atsargą, dirbo finansų sistemoje.

105. 1920 m. vasario 12 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės misijos Lietuvoje vadovo plk. H. Rowano-Robinsono raštas – pasiūlymas Lietuvos Respublikos Prezidentui dėl Lietuvos kariuomenės mažinimo su pareikštu įsitikinimu, jog lenkai Lietuvos nepulsia, nes jų interesai sutelkti į Rytus

After fighting the Bolsheviks and the Bermontians, the first half of 1920 was relatively calm for the Lithuanian military despite strained relations with Poland. During that period, the Lithuanian armed forces were restructured and strengthened yet reduced in number due to various reasons, mainly economic ones. The change was recommended by representatives of some foreign military missions to Lithuania. In his address to the President of the Republic of Lithuania on 12 February, the representative of the British Military Mission to the Baltic States Colonel H. Rowan-Robinson suggested to reduce the number of Lithuanian armed forces to 15,000 troops due to problems of supply. The document asserts that any danger caused by Germans and the Bolsheviks to Lithuania has already passed, and in case of a possible Polish attack the size of Lithuanian troops will not be an obstacle for the Poles. The Colonel supposes that the Poles will probably not attempt to attack Lithuania as they are fully centered on the relationship with the Bolsheviks.

Jo Ekscelencijai
Lietuvos Prezidentui^{a)}

- I. Turiu garbės išdėstyti Jūsų Ekscelencijai mano nuomonę, kad Lietuvos geresniam labui būtų išmintinga sumažinti kariuomenę iki nuolatinio skaičiaus iki 15,000 žmonių.
2. Aš priėjau prie šio požiūrio dėlei sekančių manymų:
 - (a) Jeigu bus praveistos dabartinės proporcijos, tai bus kariuomenė iki 40,000 žmonių. Šios skaitlinės guls sunkiai ant žmonių, reikalingų ūkio ir kitiems reikalams.
 - (b) Su dabartiniu skaičiumi iš 27,000 žmonių didžiai sunku patiekti reikalingų daiktų (maisto ir t. t.) ir aš gerai suprantu, kad lojalčiai ir ilgai vargstantieji valstiečiai šaukia prieš sunkias rekvizicijas maistu ir medžiaga priverstinai imamas.
 - (c) Politinė situacija išrodo dabartiniu laiku, kad galima sutikti su sumažinimu be pavojaus delei to kad:
 - (d) Nebėr dabar daugiau bolševikų fronto.
 - (e) Vokiečių pavojus žinoma perėjo dabartiniu laiku.

- (f) Jei Lenkai nori paimti Kauną, arba jei Lietuviai nori paimti Vilnių, tai nei 15,000 ir nei 30,000 nebus užtektinai, jeigu Lenkai tuo pačiu laiku sunkiai pultų.
- (g) Šis greičiausiai neatsitiks, nes dabartinė Lenkų politika krypsta prie taikos su Bolševikais.
- (h) Negalima manyti, kad Latvija ir Lietuva, kurių interesai tvirtai iš vieno surišti prieis prieš kivirčių mažuose dalykuose, kurie tarp jų dabartiniu laiku randasi.
- (f) [!] Mažesnė kariuomenė gali būti sutaisyta, kaip galios (pajiegos) pavidys be pridėjimo prie dabar vartuojamos.
3. Formuojami dabar kariuomenės dalių kadrai ir jų viršijantis skaičius galėtų būti atimtas ir žmonės galėtų būti perkelti į Kariuomenės Atsargą.
4. Kariuomenės ap rengimas (rūbai ir t. t.) naudingi dabar Teritorinės Atsargos Kariuomenės sudarymo pajiegos [!], kuri galėtų būti vartojama nepermatomuose nuotikiuose.

Kaunas 12/2/20

H. Rovan Robinson^{b)}
 Generalinio štabo Pulkininkas
 Britų Militarinė Misija.

Nuorašas J.E. Užsienių Reikalų Ministeriui,
 Karo Ministeriui

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 354, l. 209–210 a. p. Rankraštis

^{a)} Kairiajame lapo šone viršuje ranka užrašyta rezoliucija: „Skaičiau. 21/II 20. Merkis“. Taip pat kita rezoliucija: „Prie raštų. 21/II 20. Merkis.“

^{b)} Parašas įrašytas lietuviškai ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas. Publikuojamas dokumento variantas – originalo vertimas iš anglų kalbos. Originalus angliškas dokumentas yra spausdintas (LCVA, f. 384, ap. 3, b. 354, l. 210) su jo autoriaus autentišku parašu ir jo vadovaujamos Misijos spaudu.

106. 1920 m. kovo 5 d., Kaunas. – D. Britanijos karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse atstovo plk. R. B. Wardo pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui, labai pavėluotai patikslinantis informaciją apie demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos

The Lithuanian side did not have precise information about the provisional Polish eastern border which was approved by the Supreme Council of the Entente in December 1919. They were not informed specially because officially this decision was viewed as a territorial issue of Poland. On 5 March 1920, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania A. Voldemaras received a letter from the Head of the British Mission to Lithuania Colonel R. Ward informing the government of Lithuania about the official position of

Great Britain on the Lithuanian-Polish dispute over the demarcation line. The document states that, in British opinion, the final demarcation line should be considered the borderline which was denoted by Marshal F. Foch and approved by the Supreme Council of the Entente at the end of July 1919. The provisional Polish eastern border which was marked by the Entente at the beginning of December is not mentioned in the letter. So the letter did not bring greater clarity to the government of Lithuania.

Kaunas, 1920 m. kovo 5 d.

Sere,

Turiu garbės Jums pranešti, kad gavau telegramą iš Britų užsienio tarnybos dėl lietuvių ir lenkų demarkacijos linijos, dėl kurios kilo požiūrių konfliktas.

Lordas Curzonas teigia, kad antroji demarkacijos linija, kurią tinkamu laiku paskyrė Aukščiausioji Taryba, kaip maršalas Fochas pranešė generolui Henrys liepos 27 d., turi būti laikoma galutine linija. Ši linija būtų nubrėžta, jokių būdu nekeliant klausimo dėl būsimosios Lietuvos ir Lenkijos sienos.

Sere, turiu garbės būti Jūsų nuolankus tarnas.

Britų komisijos Baltijos šalims įgaliotasis patarėjas

Pulk. leit.

Pasirašo: Wardas.

Conflit..., 19, p. 39.

107. 1920 m. kovo 8 d., Varšuva. – Lenkijos Ministrų Kabineto slaptąjį posėdžio, kuriame buvo svarstomi Lenkijos politikos Rytuose esminiai punktai, taip pat susiję ir su Lietuva, protokolas

In early 1920, Poland further developed its interest in the East. In battles against the Bolsheviks, the Poles moved the front line further into the Byelorussian territory. The Bolsheviks initiated peace talks not only with the Baltic States but also with Poland. In late 1919, delegations of both sides participated in discussion of the issue. On 8 March 1920, the government of Poland considered the proposal of Soviet Russia. The minutes of the secret meeting determine maximum territorial claims for the Bolsheviks which correspond to the border of Two-Nations Republic of 1772. A more moderate alternative for seeking less territory is examined simultaneously. In the meeting it is decided to regard the issue of the borderline with Lithuania as still irrelevant and to postpone it for future.

Ponas užsienio reikalų ministras Patekas¹ skaito Antantės valstybėms pasiųstą notą su išdėstytais bendrais principais, kuriais remdamasi Vyriausybė pasirengusi pradėti taikos derybas su Sovietų Vyriausybe.

Ponas Ministrų Tarybos pirmininkas Skulskis² siūlo taikos sąlygų ir jų įgyvendinimo būdų bendrą planą, būtent:

„Lenkija reikalautų, kad Rusija panaikintų aneksiją ir atsisakytų visų teisių į žemes, kurios įėjo į Lenkijos sudėtį 1772 m.

Bus nužymėta nauja linija, atitinkanti strateginius, ekonominius ir administracinius reikalavimus, kuri eis tarp esamos strateginės linijos ir 1772 m. sienos. Tai bus Lenkijos reikalavimų *minimalus* variantas. Nauja linija turi būti nustatyta pirmiausia teritorijoje nuo Latvijos sienos iki būsimosios šiaurinės Ukrainos sienos.

Jeigu derybose su Rusija Lenkija iškovos 1772 m. sieną, ji pati pasirinktų būdą susitarti su gyventojais, kaip jie pareikš savo laisvą valią dėl valstybinės priklausomybės.

Jeigu pavyks pasiekti, kad Sovietų kariuomenė pasitrauks ne iki 1772 m. sienos, bet iki vadinamosios saugumo linijos, Lenkija pareikalautų, kad gyventojams, esantiems tarp saugumo linijos ir 1772 m. sienos, Rusija suteiktų galimybę laisvai pasisakyti valstybinės priklausomybės klausimu. Lenkija pati, be Rusijos įsikišimo, pasirinktų būdą susitarti su gyventojais, esančiais už linijos lenkų pusėje.

Į taikos derybas pasiūsta Lenkijos delegacija turės laikytis 1772 m. sienų reikalavimo, tačiau neleisti, kad derybos nutrūktų, ir kelti klausimą dėl vadinamosios saugumo linijos kaip *minimalių* reikalavimų sąlygą.

Šiaurėje bus sudarytas glaudesnis susitarimas su Latvija, pagal kurį Latvija gaus iš Lenkijos Latgalą, Daugpilis taip pat atiteks Latvijai, o Alūkstos apskrities rytinė dalis – Lenkijai. Vyksta derybos dėl sienos tarp Lenkijos ir Latvijos nustatymo.

Pietuose mes remsime vadinamąjį ukrainietišką postulata, t. y. reikalavimą sukurti savarankišką Ukrainos valstybę.

Lenkija nustatys tik Ukrainos vakarinę sieną, kuri maždaug atitiks *Zbručo* ir Styrio *srovę*, numatant, kad Lenkijos siena *kol kas* gali būti perkelta į rytus už Styrio, galbūt iki Horynės linijos, o toliau šiaurėje eiti palei buvusios Volynės gubernijos sieną iki Dniepro, tačiau Pripetės žiotys liks Lenkijai.

Numatoma, kad ateityje Ukrainai bus perleistos kai kurios Rivnės^{a)}, Dubno ir Kremenecio apskričių vietovės mainais į Podolės Kamenecą.

Lenkija iš anksto nesprenžia Ukrainos rytinių sienų klausimo, leisdama jai pačiai siekti jų iš Rusijos. Lenkija nesikiš į Ukrainos reikalus teritorijoje, kurios neapima 1772 m. siena. Lenkija nekariaus siekdama įsigyti kokią nors Ukrainos teritoriją, ji tik įsipareigoja perleisti Ukrainai teritorijas, apimančias 1772 m. ribas, kurias gali gauti iš Rusijos diplomatinio būdu, remdamasi Rusijos postulatu dėl buvusios Abiejų Tautų Respublikos teritorijos aneksijos panaikinimo, arba iškovoti iš bolševikų.

Lenkijos ir Ukrainos Vyriausybių sutartis bus sudaryta artimiausiu metu, galimas dalykas, derybų su sovietine Vyriausybe pradžioje. Ši sutartis nustatys sienas pagal minėtus principus ir užtikrins Lenkijai ekonominę naudą.

Atsižvelgiant į Ministrų Tarybos Pirmininko ir pono Valstybės vadovo susitarimą Baltarusijos ir Lietuvos klausimu, buvo nutarta:

a) Reikia atsisakyti plano kurti Baltarusijos valstybę sąjungoje su Lenkija, tačiau derėtų nusileisti baltarusiams savivaldos ir kultūros srityse Minsko apygardos teritorijoje ir kitose į rytus nuo jos esančiose teritorijose. Gardino ir Vilniaus kraštai įeis į Lenkijos sudėtį, nedarant baltarusiams jokių nuolaidų (tam tikrą išimtį gali sudaryti tik kai kurios šių žemių apskritys).

b) Sudarius su Rusija taikos sutartį, Lietuvos teritorija bus padalyta taip, jog Vilnius, kaip *conditio sine qua non*^{*}, atitektų Lenkijai. Šios priemonės imtasi dėl to, kad Lietuva siekia valstybinio savarankiškumo ir yra nusiteikusi prieš Lenkiją, o tai daro neįmanomą susitarimą, paremtą Abiejų Tautų Respublikos buvusią istorinę santvarką.

Klausimą dėl sienos su Lietuva nustatymo *kol kas* laikyti neaktuali.

Taikos delegaciją sudarys 4 Vyriausybės atstovai ir 4 Seimo deputatai, kuriuos pakvies Vyriausybė.

Derybų vieta turi tapti punktas, esantis arti fronto linijos.

Dėl to, kad būtina išlaikyti galimybę abiem pusėms naudotis geležinkeliu ir telegrafo ryšiu, Vyriausybė pasisako prieš delegacijos išvykimą į Rusiją, taip pat prieš tai, kad derybų vieta būtų paskirta Lenkijos valstybėje.

Derybose su Rusija būtina išlaikyti kuo geriausius santykius ir kontaktus su Antante, tačiau reikia pasirinkti taktiką, pagal kurią ji bus informuojama apie Lenkijos reikalavimus *susipažinti*, o ne juos *sankcionuoti*.

Prieš pradėdant derybas su Rusija, reikia stengtis užmegzti glaudžius ryšius su Suomija, Latvija ir Rumunija; čia derėtų remtis abipusio reikalavimų palaikymo principu, tačiau nesusirišti rankų taip, kad *separatinės taikos* sudarymas taptų neįmanomas.

Šios tezės sudaro veikimo pagrindą. Artimiausiu metu Užsienio reikalų ministerijos speciali komisija, į kurios sudėtį įeis kitos suinteresuotos ministerijos, jas apibrėš tiksliau, taip pat patikslins kitus Lenkijos reikalavimus ekonominėje ir karinėje srityje**.

Ministrų Taryba išsamiai apsvarstė šiuos teiginius ir visiškai jiems pritarė.

DIM, t. 2, 344, p. 569–571.

* Būtina sąlyga (lot.).

** 1920 m. vasario 28 d. tarpžinybiniame pasitarime, kuriam vadovavo St. Patekas, buvo nutarta sudaryti biurą parengiamiesiems darbams Taikos konferencijai su Sovietų Rusija. Šis biuras turėjo apibendrinti medžiagą, parengtą keliose specialiosiose komisijose.

¹⁾ Daugiau žinomas istorinis dokumentinis vietovardis „Rovnas“.

¹⁾ Patekas S. (Patek Stanisław (1866–1944)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, advokatas, diplomatas. Iki 1914 m. buvo susijęs su Lenkų socialistų partija (PPS). Lenkų tautinio komiteto Paryžiuje narys nuo J. Piłsudskio šalininkų. Lenkų delegacijos Taikos konferencijoje narys 1919 m. Lenkijos teisinės sistemos organizatorius 1919–1920 m. Užsienio reikalų ministras 1919 m. gruodžio 17 d.–1920 m. birželio 9 d. Lenkijos delegatas į Spa konferenciją 1920 m. liepos mėn. Vėliau buvo pasiuntinys Japonijoje, sovietinėje Rusijoje, JAV. Senatorius 1936–1939 m.

²⁾ Skulskis L. (Skulski Leopold (1876–1939)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, inžinierius chemikas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą Tautinės lygos narys. 1915 m. įsteigė Tautinį susivienijimą. Lodzės miesto vadovas 1916–1919 m. Lenkijos Seimo narys 1919–1922 m. Lenkijos Premjeras 1919 m. gruodį–1920 m. birželį. Vidaus reikalų ministras 1920 m. liepą–1921 m. birželį. Politinė jo karjera buvo susijusi su 1919–1923 m. egzistavusiu Tautiniu liaudies susivienijimu. Vėliau prisijungė prie Liaudininkų partijos „*Piast*“. Po 1926 m. aktyvioje politikoje nedalyvavo.

108. 1920 m. kovo 20 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo viršininko gen. S. Hallerio raportas Valstybės vadovui J. Pilsudskiui apie karinius susidūrimus su lietuviais prie demarkacijos linijos šiaurinio ruožo

The relations between the Lithuanian and Polish armies in the demarcation line sector were strained. In mid-March 1920, a risk of a serious military conflict occurred in the northern section of the demarcation line near Turmantas railway station. In his report to the Head of the State on 22 March, the Commander of the Polish Armed Forces General S. Haller presented the Polish version of the event. The document states that the conflict was provoked by the Lithuanians who set up their post in the neutral zone of the demarcation line. As a result, military fights started and they lasted for several days, after which the Poles managed to move several kilometres forward. A commission composed of English, French and Lithuanian representatives arrived at the location and demanded the withdrawal of the Polish army. The Polish side did not respond. The report prepared by the General emphasizes that Lithuanians could not be relied on.

Varšuva, 1920 m. kovo 20 d.

Raportas apie įvykius ties lenkų ir lietuvių pajėgų demarkacijos linija.

Lietuvių kariuomenės vadovybė 1920 m. kovo 10 d. neutralioje zonoje, Antokolio [Antokol]^{a)} kaime, įkurdino postą, kas yra neleistina pagal vietos susitarimą, sudarytą generolo Rydzo-Šmigly'o 1920 m. vasario 21 d. Atsakydamas į šį veiksma, legionų 6-asis pėstininkų pulkas, kuriam pavesta geležinkelio atšakos Vilnius–Daugpilis apsauga, perkėlė savo stebėjimo punktą su 4 žmonėmis į tą pačią vietą. Abudu postus skyrė tik 500 metrų.

Kovo 12 d. mūsų postas buvo staiga atakuotas lietuvių būrio ir nustumtas. Kovo 14 d., atsakydamas į šią ataką, legionų 6-asis pėstininkų pulkas, kurio frontas užima visą geležinkelio linijos teritoriją ir kuris, pasitikėdamas susitarimu, turėjo tik stebėjimo postus, pergrupavęs savo pajėgas užėmė Antokolio ir Pokropišchio [Pokropiszki] kaimus ir paėmė 33 karo belaisvius ir kulkosvaidį. Išsaugoję savo ginkluotę belaisviai ir kulkosvaidis buvo tučtuojau nusiųsti lietuvių vadovybei.

Kovo 15 d. mūsų silpnas postas Pietrariškiuose [Pietraryszki] buvo staiga užpultas grupuotės su 2 kulkosvaidžiais. Prieš šias kur kas didesnes pajėgas mūsų postas turėjo atsitraukti, išsinešdamas 2 sužeistuosius. Tą pačią dieną lietuviai atakavo tą patį pulką Grigarino–Bachanų [Grigarino–Bachany] sektoriuje. Dėl silpnų mūsų postų jiems pavyko užimti šių postų liniją ir pasiekti geležinkelį. Telefono ir telegrafo linijos buvo sunaikintos blokposto Nr. 514 aukštyje. Tuo metu pro šalį važiuojančių traukinių apmėtytas rankinėmis granatomis, o kelias užbarikaduotas. Jį atlaisvino tik atvykęs mūsų šarvuotasis traukinys. 16 dienos ryte 6-ojo pėstininkų pulko būriai išvalė Pietražiškius [Pietražyszki], Antokolį ir Šigariną [Szigarino], paimdami 50 belaisvių ir vieną kulkosvaidį. Kovo 16 d. lietuvių artilerija bombardavo mūsų postą Rumpože [Rumpože].

Kovo 18 d. gausesnės lietuvių pajėgos atakavo mūsų stebėjimo postą Podlipnikuose [Podlipniki]. Postas turėjo atsitraukti. Tą patį vakarą kaimas buvo mūsų pajėgų išvalytas.

Kovo 17 d. duomenys skelbia lietuvių pajėgas susitelkus Kaišiadoryse, Žiežmariuose ir Alytuje.

Tą pačią 18 d. misija, sudaryta iš anglų kapitono, prancūzų leitenanto ir dviejų lietuvių karininkų, atvyko į Kalkūnus^{b)} pas legionų 6-ojo pėstininkų pulko bataliono vadą kapitoną Ruckemaną¹ ir pareikalavo, kad mūsų pajėgos būtų atitrauktos iki kovo 13 d. linijos. Kapitonas pareiškė, kad negali palikti užimtos linijos, kuri užtikrina geležinkelio linijos (jos apsauga jam buvo patikėta) vientisumą, ir kad jo elgesį diktavo lietuvių postų laikysena. Misija pasiūlymo pareiškusi, kad kol kas pripažįsta dabartinę demarkacijos liniją ir kad Sąjungininkų misijos svarstys šį klausimą su kompetentingais lenkų valdžios atstovais. Pasak Sąjungininkų karininkų, lietuvių karo vadas davė įsakymus, jog būtų išvengta bet kokių karo veiksmų.

Ištikimybės duotam žodžiui (Lenkų ir lietuvių vasario 21 d. sutarčiai) stoka neleidžia mūsų pajėgoms pasitikėti [lietuviškai – vert. past.]. Išdėstyto didžiuliame ruože palei geležinkelio liniją 6-ojo pėstininkų pulko padėtis ir tai, jog lietuvių vyriausioji karinė vadovybė sužinojo, kad 2-ojo pėstininkų pulko įgula Vilniuje buvo perkelta į kitą frontą, kad Dauguvos potvynis sunaikino mūsų komunikacijas šia upe, – visa tai rodo, jog šių vis dar tikėtinų atakų ir vietinių susišaudymų pobūdis anaipol nėra atsitiktinis. Padėtį dar labiau apsunkina faktas, kad 18 d., kai mūsų ryšiai buvo sutvarkyti, lietuvių vadovybė siekė pradėti derybas.

Šiandienos, 20 d., raportas praneša, jog lietuvių grupuotė su dviem kulkosvaidžiais ir minosvaidžiais atakavo mūsų postą Podlipnikuose. Ataka buvo atbloškta.

Atakomis, per kurias buvo atkirstos mūsų ryšių linijos, lietuvių pajėgos parodė, kad negalima pasitikėti jų žodžiu ir kad reikia imtis rimtų priemonių mūsų komunikacijų integralumui užtikrinti.

ST. HALLERIS

Documents..., 26, p. 37–38.

^{a)} Dokumente minimos vietovės yra dabartinės Latvijos teritorijoje šalia geležinkelio Turmantas–Daugpilis ruožo, maždaug Kurcumo geležinkelio stoties apylinkėse.

^{b)} Dabar Kalkuonė.

¹ Ruckemanas V. (Rückemann-Orlik Wilhelm (1894–1986)) – lenkų kariškis. Kilęs iš Lvovo. Lenkų legiuose nuo 1914 m. rugpjūčio mėn. 1917 m. įtrauktas į austrų-vengrų kariuomenės sudėtį. Priklausė Karinei organizacijai (POW). Buvo ukrainiečių nelaisvėje 1918 m. lapkritį–1919 m. birželį. Paskui įstojo į 6-ąjį legionų pėstininkų pulką, buvo jo 2-ojo bataliono vadas nuo 1920 m. sausio. Paskui – viso šio pulko vadas. Kapitonas 1919 m., pulkininkas nuo 1924 m. Po 1920 m. buvo tankų dalinių inspektorius, tarnavo Karinių reikalų ministerijos Inžinerijos departamente, vadovavo pėstininkų divizionams. Pasienio apsaugos korpuso vadas 1939 m. Generolas nuo 1934 m.

109. 1920 m. kovo 22 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro S. Pateko nota, kurioje atsispindi taikdariškas britų atstovų vaidmuo kariniame lenkų ir lietuvių susidūrimė prie demarkacijos linijos šiaurinio ruožo

In mid-March 1920, an incident occurred between the Lithuanian and Polish armies which could further provoke a serious military confrontation in the northern section of the demarcation line near Turmantas railway station. A commission composed of English, French and Lithuanian representatives arrived at the location and demanded the withdrawal of the Polish army. There was no response to that from the Polish side. Having identified a threat caused by the concentration of Polish troops, the government of Lithuania approached British representatives for assistance in solving the conflict. The British officers residing in Warsaw deliberated J. Piłsudski on this issue to reconsider the possibility of military actions against Lithuania. Marshal agreed to comply with the requirements after the British promised that in case similar Lithuanian actions repeated any Polish military action would be justified.

Varšuva, 1920 m. kovo 22 d.

1920 m. kovo 22 d. 7 val. vakaro į ministeriją atvyko anglų pulkininkas Robinsonas ir kapitonas kunigaikštis Stanislovas Radvila (Radziwiłł). Pulkininkas Robinsonas pareiškė, kad jis atvyko iš Belvederio Valstybės vado vardu, kad man, kaip užsienio reikalų ministrui, perduotų tokį raportą:

„Pastarosiomis dienomis lietuviai su ginklu rankose peržengė Turmanto–Kalkūnų^{a)} geležinkelio liniją, kuri priklauso lenkams.

Lenkų pajėgos atkariavo šį ruožą ir kariuomenės vadas nusprendė nustumti lietuvius keletą kilometrų nuo geležinkelio linijos tam, kad būtų užtikrintas laisvas disponavimas šia arterija, ypač atsižvelgiant į jos svarbą tiek karinėms operacijoms, tiek ir transportui.

Pulkininkas Robinsonas, anglų valdžios atstovas Kaune, kurio atvykimas į Varšuvą buvo susijęs su šiuo reikalu, kartu su generolu Carton de Viartu¹ nuvyko pas kariuomenės vadą jo prašyti atsisakyti žygio prieš lietuvius. Kariuomenės vadas ilgai tam priešinosi. Taip truko iki tol, kol generolas Carton de Viartas ir pulkininkas Robinsonas jam pareiškė, kad pastarasis įspės serą Thornerį² ir lietuvius, jog tuo atveju, jeigu dar kartą lietuvių kariuomenė atakuos geležinkelį ar kokį kitą Lenkijos strateginį karinį punktą, anglai atsiribos nuo bet kokios atsakomybės, liausis padėti lietuviams ir laikys teisėtais visus lenkų antpuolius, siekiant išlaikyti liniją, kuri užtikrina Lenkijos interesus, tačiau tai bus tik tuo atveju, jeigu kariuomenės vadas sutiks sustabdyti prieš lietuvius pajudėjusias pajėgas, patikslindamas, kad taip ji veikia paskutinį kartą.“

Pulkininkas Robinsonas man, kaip užsienio reikalų ministrui, pakartojo deklaraciją, kurią jis ką tik įteikė kariuomenės vadui.

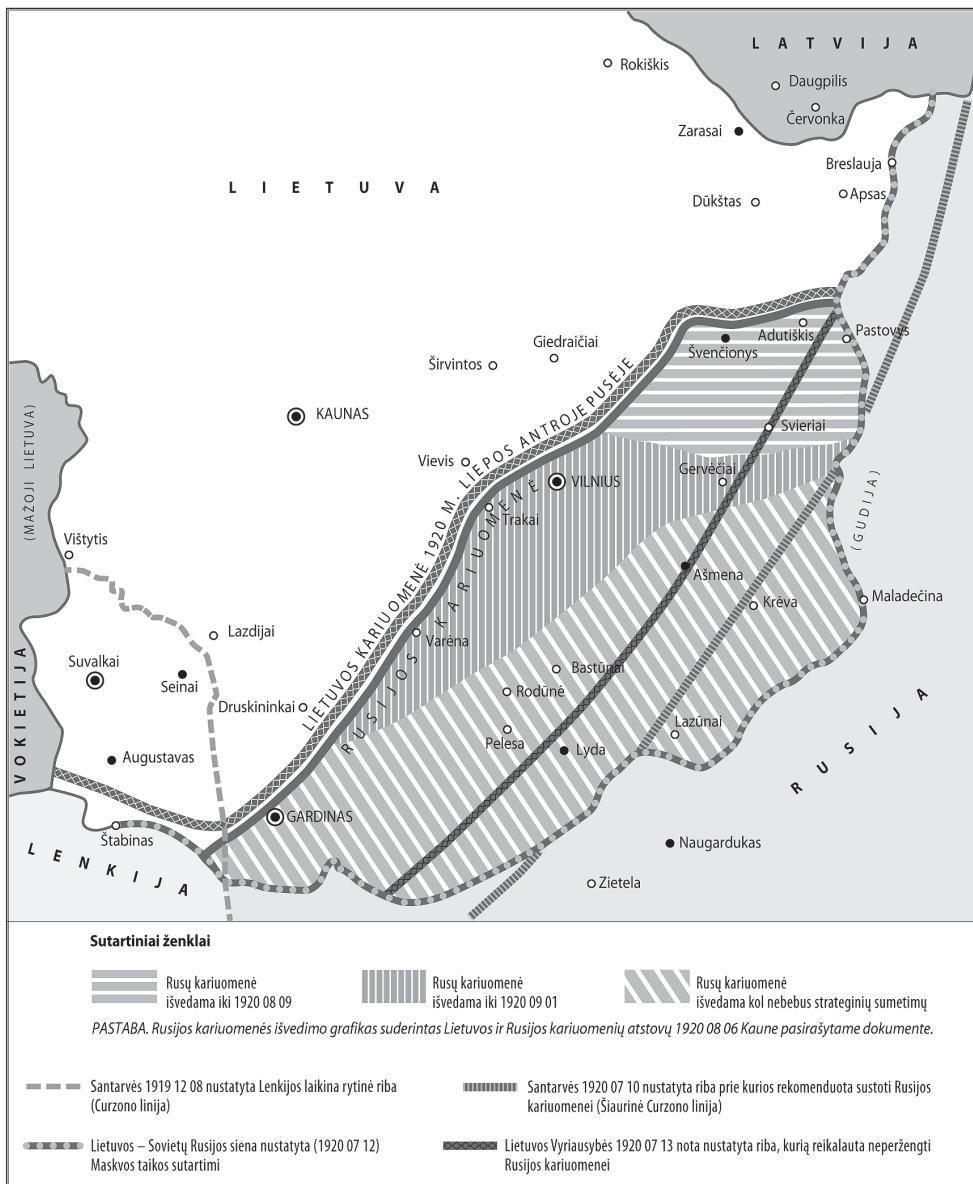
Documents..., 27, p. 39.

^{a)}Dabar Kalkuonė.

¹ Kertonas de Viartas A. (Carton de Wiart Adrian (1880–1963)) – britų kariškis, diplomatas. Belgų ir airių kilmės aristokratas, katalikas. Metęs studijas, dalyvavo anglų ir būrų kare Afrikoje, 1901 m. tapo reguliariosios tarnybos karininku, tarnavo kavalerijos daliniuose. 1914 m. kariavo britų Somalyje, paskui buvo pervestas į Vakarų frontą. Daug kartų sužeistas, dėl drąsos tapęs legendine asmenybe. I-ojo pasaulinio karo pab. vadovavo pėstininkų brigadai, turėjo generolo laipsnį. 1919 m. vasarį su Sąjungininkų misija pasiūstas į Rytų Galiciją, paskui – D. Britanijos karinės misijos Lenkijoje vadovas iki 1924 m. Palankus lenkų siekiams, gavo iš jų dvarą Polesėje, kur rezidavo iki 1939 m., kartu vadovaudamas britų žvalgybinei veiklai. II-ojo pasaulinio karo metais tęsė legendine tapusią veiklą reguliariojoje britų kariuomenėje. 1919 m. spalį buvo nukritęs su lėktuvu Lietuvos teritorijoje.

² Seras Thorneris – pagrįstai galima manyti, jog mintyje turimas Torneris A. (Turner Arthur Jervois (1878–1952)) – britų kariškis, diplomatas. Į karinę tarnybą atėjo 1897 m., dalyvavo anglų ir būrų kare, tarnaudamas artilerijos daliniuose. Majoras nuo 1914 m., Generalinio štabo karininkas nuo 1911 m. I-ojo pasaulinio karo metais kovojo Prancūzijoje, tapo pulkininku. 1919 m. rudenį pasiūstas į Pabaltijį kaip gen. H. A. Niesselio komisijos bermontininkų iškraustymui narys. Kartu gavo savo valdžios nurodymą veikti ir kaip Karo žinybos (ministerijos) žvalgybinio pobūdžio misijos vadovas Baltijos šalyse (neoficialus gen. H. Gough funkcijų perėmėjas). Šias pareigas ėjo iki 1920 m. birželio pab. ir per tą laiką susibendravo su lietuviais. Kuravo bermontininkų karinio turto dalies perdavimą Lietuvai, lietuvių tankistų mokymus Rygoje, planavo tankų persiuntimą lietuviams. 1920 m. pavasarį kelis kartus lankėsi Kaune. Išėjo į atsargą 1930 m.

**IV. DIDŽIŲJŲ GEOPOLITINIŲ SLINKČIŲ METAS.
DVIŠALIAI SANTYKIAI TAMPA TRIŠALIAIS: SOVIETŲ
FAKTORIAUS ĮSITERPIMAS Į LIETUVOS IR LENKIJOS
SANTYKIUS (1920 M. BALANDIS–1920 M. RUGPJŪTIS)**

1920 m. vidurio lenkų–sovietų karinių veiksmų įtaka Lietuvos teritorijai, pripažintai 1920 07 12 taikos sutartimi su Sovietų Rusija

110. 1920 m. balandžio 30 d., Kaunas. – Lietuvos valdžios per Sąjungininkių valstybių misijų atstovus duotas pasižadėjimas nesiimti puolamųjų veiksmų prieš lenkų pajėgas

In late April 1920, the Polish army launched a major attack against the Bolsheviks. As a result, some Polish soldiers were redeployed from the demarcation line to the front. After the local Lithuanian-Polish military incident near Turmantas railway station in March, Lithuanians tried to be more cautious at the demarcation line. However, the Polish Military Intelligence Unit detected some movement of Lithuanian troops in the area. For the fear of similar incidents, at the end of April the Polish military command urged representatives of the Entente to examine the situation. On the Polish request, on 30 April representatives of the British and French missions visited the President of Lithuania, the Prime Minister and the Minister of Defence. The Lithuanian government clearly stated that Lithuanians did not intend to attack the Poles, and the military movement was due to the reorganization. It was assured that no concentration of forces was taking place.

Kaunas, 1920 m. balandžio 30 d.

Sąjungininkų misijų atstovai prie Lietuvos Vyriausybės balandžio 30 d. atvyko pas Valstybės Prezidentą Smetoną, Ministrų Tarybos Pirmininką Galvanauską, karo ministrą Merkį paklausti, ką reiškia lietuvių pajėgų telkimas lenkų fronte.

Visi trys vienbalsiai atsakė, kad:

I. Lietuviai nesirengia užpulti lenkų;

II. Lietuvių pajėgų judėjimas susijęs su persigrupavimu, o ne su karių skaičiaus didinimu.

*

* *

Siekdami užbėgti už akių bet kokiems sudėtingiems nesusipratimams tarp lenkų ir lietuvių tautų, Sąjungininkų karinių misijų atstovai prie Lietuvos Vyriausybės išpėja lenkų karinę vadovybę dėl šių faktų ir jos prašo tuoj pat apie tai informuoti visas lenkų pajėgas lietuvių fronte.

Kopijos:

Kapitonui Pujoliui¹

Anglų karinei misijai.

P. Gade'ui³

Lietuvos Vyriausybei

C. Reboulis^{a)}

R. B. Pargiteris^{b)2}

R. F. Kelley'us^{c)4}

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 38, l. 123.

Mašinėraštis prancūzų k.

^{a)} Įskaitomas parašas ranka.

^{b)} Įskaitomas parašas ranka.

⁰ Iškaitomas parašas ranka; visi parašai skirtingomis rašysenomis, akivaizdžiai autentiški.

¹ Piujolis R. (Pujol Raoul Marius Albert (1883–?)) – prancūzų kariškis. Į karo tarnybą atėjo 1904 m. 17-ajame dragūnų pulke. 1911 m. baigė kavalerijos mokyklą. 1912 m. gavo jaunesniojo leitenanto, o 1914 m. – leitenanto laipsnį. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo kavalerijos daliniuose, 1918 m. – 33-iosios pėstininkų divizijos štabe. 1919 m. kovo pradžioje priskirtas prie karinės diplomatinės misijos į Lietuvą. 1920 m. sausio mėn. vėl grįžo į tarnybą kavalerijos pulke. Nuolatinis kapitono laipsnis pripažintas 1921 m. birželio mėn. 1924–1926 m. tarnavo dragūnų pulkuose, 1927 m. – kavaleristų mobilizacijos centre. 1936 m. – eskadrono vadas. 1939 m. išleistas į atsargą.

² Pargeteris R. (Pargiter Robert Beverley (1889–1984)) – britų kariškis, diplomatas. Atėjo tarnauti į Karališkąją artileriją 1909 m., baigęs karo akademiją. I-ojo pasaulinio karo metais artilerijos pajėgose kovojo Indijoje, paskui – Prancūzijoje, Belgijoje. 1919 m. Britų karinės misijos sudėtyje atsiųstas į Baltijos šalis, turėjo majoro laipsnį. 1920 m. balandžio 16 d. pakeitė plk. H. Rowaną-Robinsoną Karinės misijos Lietuvoje vadovo pareigose, kiek vėliau tapo diplomatijoje įprastu karo atašė (prie konsulo R. B. Wardo). Stebėtojas Suvalkų derybose. 1921 m. rudenį grįžo į D. Britaniją. Vėliau dar studijavo karo akademijose, tarnavo kariniu instruktoriumi Indijoje, 1936–1938 m. – Karo žinyboje (ministerijoje). II-ojo pasaulinio karo metais – priešlėktuvinėse pajėgose, gavo generolo laipsnį.

³ Geidas D. (Gade John Allyn (1875–1955)) – norvegų kilmės JAV architektas, karinio laivyno karininkas, diplomatas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą dirbo architektu Niujorke. Karo pradžioje – H. Hooverio komisijoje aprūpinant maistu Belgiją. 1917 m. pradėjo tarnybą JAV karinio laivyno žvalgyboje, kur gavo leitenanto laipsnį ir buvo pasiųstas į Oslą laivyno atašė asistentu. 1918 m. paskirtas į Kopenhagą kaip JAV laivyno atašė. 1918 m. pab. Misijos sudėtyje išsiųstas į Baltijos šalis ir Suomiją. Nuo 1919 m. spalio mėn. – JAV komisio-nierius Baltijos šalyse, reziduojantis Rygoje. 1920 m., baigęs šią tarnybą, grįžo į JAV, dirbo bankininkystės srityje. 1933–1940 m. – JAV karinio laivyno atašė Europos šalyse.

⁴ Kelis R. (Kelley Robert Francis (1894–1976)) – JAV valstybės ir visuomenės veikėjas. Studijavo Harvardo, Sorbonos universitetuose Europos istoriją. Nuo 1917 m. spalio tarnavo JAV kariuomenėje ir buvo 1918 m. pasiųstas į Sileziją. 1920 m. – karo atašė asistentas Suomijoje, Danijoje. Iš Kopenhagos buvo atsiųstas kariniu stebėtoju į Rygą, taip pat ir į Suvalkų derybas. 1922 m. įsidarbino diplomatinėje tarnyboje. Naujai organizuoto Rytų Europos reikalų skyriaus prie Valstybės departamento vadovas 1926–1937 m. Pasižymėjo kaip griežtos antisovietinės linijos atstovas. 1945 m. paliko valstybės tarnybą ir įsitraukė į „Laisvosios Europos“ radijo organizavimą.

111. 1920 m. gegužės 12 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, kurioje atsispindi, jog dar ir tuo laiku Lietuvos valdžia neturėjo tikslios informacijos apie demarkacijos liniją su Lenkija

In spring 1920, the Lithuanian government still did not have any precise information about the final draft of the provisional Polish eastern border as approved by the Entente in December 1919. On return from Paris, in the government meeting on 12 May the Minister of Foreign Affairs A. Voldemaras was confident that Sejny belonged to Lithuania according to the latest draft of the demarcation line.

Ministerių Kabineto posėdis
12/V.

Posėdžio pradžia 9 val. 30 min. vak. Posėdyje dalyvauja: Ministeris Pirmininkas E. Galvanauskis, Teisingumo Ministeris L. Noreika, Švietimo Ministeris J. Tubelis, Finansų, Prekybos ir Pramonės Vice – Ministeris J. Dobkevičius¹, Valstybės Kontrolierius J. Zubrickas, Ministeris be portfelio Gduų Reikalams J. Voronko, Susisiekimo Ministeris V. Čarneckis, Krašto Apsaugos Ministeris A. Merkys, Vidaus Reikalų Ministeris E. Draugelis², Užsienio Reikalų Ministeris A. Voldemaras.

[...]³

A. Voldemaro pranešimas.

Išvažiuojant [!] iš Kauno buvo daug žinių, kad Lietuvos Neprikl. prip. klausimas Konferencijoje San. Remo bus išrištas, bet iškrujų [!] toj konferencijoje prie jokio susitarimo neprieita, kadangi joje dalyvavo tokios valstybės, kurios prie jokio bendro susitarimo priėti negali. P. Volderas [!] buvo priimtas p. gen. Už. Reik. Min. Sln. Paleolpgas⁴, jisai [!] daugiausia įdomavosi, kaip nusistate anglai Lietuvos klausimu, kokio politikos laikosi anglų Misija Lietuvoj, kuris šalies padėjimas; pažymėjo, kad anglai daugiau užsiima realiniais klausimais, prancuzai politika, tokiu padėjimu prancuzai labai nepatenkinti. Toliau buvo kalbėtasi su juo ekonominiais reikalais, prancuzai taip pat nori turėti monopolių. Pirmiausia nori paimti monopilį [!] tabako. Jie nori vežti savo tabaką Lietuvon, maišyti su vietiniu tabaku ir leisti apyvarton. Toliau prancuzai nori turėti savo rankose telefonus, telegrafus ir t. t. Tas priešinimasis, kuris ankščiau buvo prancuzuose – Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo reikalu žymiai sumažėjo. Prancuzai principe sutinka pripažinti Lietuvos Nepriklausomybę. Paleologas pareiškė, kad Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimas – klausimas netolimos ateities. Paryžiui prisiėjo priminti Klaipėdos krašto klausimą, pasirodo, kad tas klausimas sukoncentruotas Ambasadorių Taryboj, kuri jokių klausimų nekelia, bet stengias įvykdinti tai, kas jau nustatyta, kadangi Klaipėdos Krašto klausimas jau nustatytas, tai Ambasadorių Tarybai liekasi tik jį įvykdinti. Yra žinių, kad Klaipėdos Krašto klausimas išrištas mūsų naudai. Londone p. Voldemaras kalbėjosi su Gregori, kuris laikomas lenkų šalininku. Jisai pastatė klausimą, kokios politikos mes laikysimės su lenkais, jeigu sienų klausimas tarp Lietuvos ir Lenkijos bus išrištas laikantis 1772 metų sienų. Jam buvo paaiškinta mūsų Vyriausybės nusistatymas taikoj gyventi su savo kaimynais. Anglai mūsų derybų su bolševikais klausimu prilankiai mums nusistatę, tik pažymi, kad mes išsiderėtume nuo bolševikų geresnes sąlygas, nes rišant kitus klausimus tas bus dedama jų pagrindan taikos sutarties. Anglų laikraštininkai nusistatę mums prielankiai, jie karštai negina mūsų reikalų dėl to, kad neišauktų iš lenkų pataisų, kurių talpinti atsakyti negali. Tik konservatorių laikraštis „Morning Post“ laiko lenkų pusę visi kiti griežtai nusistatę

prieš lenkus. Iš Paryžiaus pasisėkė išgauti svarbų dokumentą, kuriame smulkiai nurodyta sienos, kuriose lenkai gali įvesti savo administracinę valdžią tai yra minimum lenkų sienų. Lenkai turi Balstogę, Bielską, Suvalkijoj Punską, neįeina – Gardinas Lietuvos Brasta, Seinai. Kiti klausimai, kuriais buvo tariamasi Londone, neturi didelės reikšmės, jie daugiau paliečia Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerių. Iš tų pasikalbėjimų vienas mums ^{a) išaiškėja^{a)}} svarbus dalykas, kad Lietuvos klausimas gerai stovi angluose politiniu ir ekonominiu žvilgsniu. Anglai pasiryžę daryti ekonominius sutartis. Iš Londono p. Voldemaras sugrįžo į Paryžių išaiškinti Klaipėdos Krašto klausimą. Prancūzai pataria nėiti jėga Klaipėdos Kraštą del šių priežasčių: dabar Klaipėdos Kraštą valdo Generalas Odrý⁵, oficialinis prancūzų atstovas, pilitiniu [!] žvilgsniu nepatogu, nesutarus su prancūzais, griebtis agresyviųjų priemonių, 2) Klaipėdos Krašto užėmimas duotų precedentą užimti lenkams Dancigą, kas dar labiau supainiotų Europos klausimą.

Ministerių Kabinetas, išklausęs Užsienio Reikalų Ministerio pranešimą, eina toliau svarstyti dienotvarkės klausimą.

[...]⁶

Ministerių Kabineto posėdis baigiamas

11 val. 50 min. vakaro.

Galvanauskas^{b)}

Ministeris Pirmininkas.

Tadas Petkevičius^{c)}

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 86, l. 183–185. Mašinarštis

^{a)-a)} Ranka įrašytas žodis.

^{b)} Parašas ranka.

^{c)} Parašas ranka.

¹ Dobkevičius Jonas (1866–1934) – lietuvių finansininkas, politikos veikėjas. Dirbo Peterburgo Valstybės banke, vėliau vadovavo prancūziškai automobilių ir lėktuvų prekybos firmai Rusijoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą, ėmė dirbuotis Finansų, prekybos ir pramonės ministerijoje, nuo 1920 m. buvo jos viceministras. Organizavo Lietuvos valstybės banko darbą. Finansų, prekybos ir pramonės ministras VII Vyriausybėje (iki 1922 m. rugpjūčio pab.). Prekybos ir pramonės rūmų direktorius 1925–1934 m.

² Draugelis Eliziejus (1888–1981) – medikas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo gydytoju carinėje kariuomenėje, vėliau organizavo lietuvių veiklą Voroneže. 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo Marijampolės burmistras. Kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. Krikščionių demokratų atstovas. Vidaus reikalų ministras V Vyriausybėje. Steigiamojo, I ir II Seimų narys. Vėliau dirbo medicinos įstaigų administravimo sistemoje.

³ Posėdžio darbotvarkės I klausimu įrašytas Aukštųjų karo sanitarijos kursų taisyklių punktų svarstymas ir priėmimas, II klausimu – stipendijų Krašto apsaugos ministerijos studentams medikams taisyklių svarstymas.

⁴ Paleologas M. (Paleologue Maurice (1859–1944)) – prancūzų valstybės ir visuomenės veikėjas. Rumunų kilmės. 1880 m. po teisės studijų buvo priimtas darbui į Užsienio reikalų ministeriją. 1907–1910 m. dirbo konsulu, ambasadoriumi Bulgarijoje. Vėliau – Užsienio reikalų ministerijos Politinio departamento direk-

torius. Ambasadorius Rusijoje 1914–1917 m. Paskui grįžo į ministeriją, koordinavo intervencijos į Sovietų Rusiją rengimą. Užsienio reikalų ministerijos generalinis sekretorius 1920–1921 m. Vėliau – Prancūzijos akademijos narys, užsiėmė literatūrine veikla.

⁵Odry D. (Odry Dominique Joseph (1863–1962)) – prancūzų kariškis, diplomatas. Karinę tarnybą pradėjo 1883 m. Dalyvavo užkariaujant Dahomėją Afrikoje 1893 m. Mokėsi karo akademijoje 1902 m., studijavo aukštųjų karininkų rengimo centre 1911 m. ir buvo pakeltas į pulkininkus. Tapo generolu 1917 m. Prancūzijai padedant atkurti Lenkijos pajėgas, 1919 m. liepos mėn. pradėjo vadovauti 1-ajam lenkų kariuomenės korpusui. 1920 m. vasario 3 d. gavo pavedimą vadovauti Sąjungininkų administravimo misijai Klaipėdoje, į ją atvyko vasario 14 d. Čia stengėsi tik likviduoti vokiečių įtaką ir valdyti Klaipėdos kraštą kuo neutraliau. 1921 m. balandį atšauktas į Prancūziją. 1927 m. baigė karininko karjerą ir apsisėjo Alžyre.

⁶Vėliau posėdyje dar buvo svarstyti valstybės įstaigų etatų ir tarnautojų algų klausimai.

112. 1920 m. birželio 4 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui, perduodanti britų požiūrį, jog Lietuva nepultų lenkų, pasinaudodama jų karu su Sovietais

At the end of April 1920, Poland launched a major attack against the Bolsheviks. The fight was fickle. Peace talks between Lithuania and Soviet Russia began in early May. At the beginning of the negotiations, the Bolsheviks immediately offered Lithuania to form a military alliance against Poland. The proposal meant recognizing the Lithuanian state de facto as well as its acknowledging presence in the sphere of Soviet influence. The Soviets could help Lithuanian politicians to regain Poland-occupied Vilnius. However, at first Lithuanians had to learn the opinion of Western countries on the matter. The French government called on to make an official pledge that Lithuania would not take any advantage of the Polish-Soviet war and would not use any power to regain Vilnius. The British were inclined to give more leeway to Lithuanians. On 4 June, the Lithuanian envoy to Great Britain informed the Minister of Foreign Affairs that the British government was determined to use its authority to end the Lithuanian-Polish disagreement. The British admitted that Lithuanians could not agree to the fact that Poles occupied Vilnius.

1920 m. birželio 4 d.

Telegrama Nr. 713

Voldemarui
Užsienio reikalų ministerija
Kaunas [Kowno]

Šiandien^{a)} buvau pakviestas pas lordą Hardinge‘ą, stop [taškas – vert. past.]. Jis minėjo, kad Jo Didenybės Vyriausybės požiūris į Jūsų telegramą yra prieš aljansą su sovietais, ir nori pamatyti apibrėžtą lenkų ir lietuvių skirtumą, kam J. D. Vyriausybė skirs visas jėgas, stop. Mano primygtiniu reikalavimu lordas Hardinge‘as pritarė ir jis supranta, kad Lietuva negalinti sutikti su Vilniaus [Wilna] okupacija, taip pat, kad lenkų ir lietuvių derybos yra įmanomos tik sąjungininkams pripažinus *de jure*, stop. Mano

nuomone, dabar gera proga gauti pripažinimą; Jūsų energingas dalyvavimas panašiai būtinas, stop. Prašau ryžtingai pasikalbėti su britų ir prancūzų atstovais, stop. Laukiu tolesnių susitikimų ir įvykių plėtotės^{b)} stop.

Tyszkiewiczzius 713

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 141. Mašinėraštis anglų k.

^{a)} Kairiajame lapo šone, viršuje, lietuviškai užrašyta rezolucija: „Bylon. Konfidenc. [ialiai]. 17/VII/20“. Pasirašė „B.K. Bal[utis]“.

^{b)} Teksto apačioje, kairiajame šone, ta pačia (B. K. Balučio) rašysena užrašyta „Vilniaus klaus.“.

Balutis Bronius Kazys (1879–1967) – diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Emigrantas JAV nuo 1905 m. Baigė teisės koledžą Čikagoje, dirbo žemėlapių ir atlasų leidyklos kartografu. 1919 m. pasirodė Paryžiaus taikos konferencijoje kaip Amerikos lietuvių delegacijos narys. Tapo vienu iš Lietuvos delegacijos Paryžiuje sekretorių. 1920 m. pakviestas į Užsienio reikalų ministeriją valdininku ypač svarbiems reikalams, nuo kovo mėn. – Politikos departamento direktorius. Vadovavo Lietuvos delegacijai derybose su Lenkija Kalvarijoje ir Suvalkuose. Užsienio reikalų viceministras nuo 1920 m. lapkričio 27 d. Lietuvos atstovas derybose dėl plebiscito Vilniuje 1921 m.; atstovas derybose su Tautų Sąjungos Kontrolės komisija 1920–1922 m. Užsienio reikalų ministerijos generalinis sekretorius nuo 1927 m. balandžio mėn. Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys JAV 1928–1934 m., paskui ligi 1967 m. – Olandijoje ir D. Britanijoje.

113. 1920 m. birželio 16 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai dėl britų pasiryžimo tarpininkauti Lietuvos ir Lenkijos ginčę

With Polish-Bolshevik battles in progress in spring 1920, peace talks between Lithuania and Soviet Russia commenced. The Bolsheviks immediately offered Lithuania to form a military alliance against Poland. Lithuanians regarded this as actual recognition of the state and a possibility to regain Vilnius with the help of the Bolsheviks. The French notified Lithuanians to make an official pledge to refrain from taking any actions. The British took a slightly different position. Although they were against the military alliance between Lithuania and Soviet Russia, they were inclined to justify Lithuanian actions to regain Vilnius. The British believed that if Poles were pressured to give in to the Lithuanian requirements and Lithuanian-Polish negotiations were organized, the Lithuanian presence in the sphere of Soviet influence could be avoided.

Šifruota^{a)}

Londonas, birželio 16 d. 1920 m.^{b)}

Neabejotinai būtina, kad kuo greičiau turėtume visą informaciją laukdami tariamų Lietuvos ir Lenkijos derybų.

Akivaizdu, kad šiuo atveju Curzonas nori rimtai žiūrėti į Sąjungininkų garantijas Lietuvai, tarp jų ir į jos nepriklausomybės pripažinimą.

Man žinoma, jog buvo informuotas britų ministras Varšuvoje.

Tyszkiewiczzius 752

Gauta birželio 17 d. 1920 m.

B. K. Bal[utis]^{c)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 145. Rankraštis anglų k.

^{a)} Užrašyta lietuviškai.

^{b)} Užrašyta lietuviškai.

^{c)} Iš parašo braižo galima būtų spręsti, jog pats telegramos tekstas anglų kalba užrašytas taip pat B. K. Balučio. Po dokumento tekstu kairiojoje pusėje kita rašysena užrašyta „Vilniaus kl.“.

114. 1920 m. liepos 4 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, informuojanti apie Lenkijos sprendimą pripažinti Lietuvos valdžią *de facto*

The Polish-Bolshevik war in summer 1920, the offer of the latter to Lithuanians to form a military alliance against Poland, and the British pressure on Poles – these factors provided that Poland recognized Lithuania *de facto*. On 4 July, the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha sent the Minister of Foreign Affairs of Lithuania a confirmation telegram. The document refers to common historical past and the need for friendly relations but it does not mention Vilnius.

Varšuva, 1920 m. liepos 4 d.

Pone Ministre,

Turiu garbės Jūsų Ekscelencijai pranešti, kad Lenkijos Vyriausybė priėmė sprendimą pripažinti Lietuvos Steigiamąją Asamblėją ir šios Asamblėjos paskirtąją Vyriausybę kaip *de facto* nepriklausomas institucijas. Kartu, trokšdama išreikšti šiltus jausmus, kuriuos lenkų tauta visuomet jautė lietuvių tautai ir kuriems bendra abiejų taip stipriai susijusių tautų praeitis leidžia tik dar labiau stiprėti ir tvirtėti, Lenkijos Vyriausybė praneša esanti pasirengusi užmegzti su Lietuva draugiškus santykius. Lenkijos Vyriausybė yra įsitikinusi, kad teisingumo ir lygiateisiškumo tarp abiejų tautų ir tautinių mažumų, esančių kitoje šalyje, atžvilgiu pripažinimas taps tvirtiausiu šios draugystės pagrindu. Naudodamasis proga, Pone Ministre, reiškiu Jums savo didelę pagarbą.

Užsienio reikalų ministras,
Pasirašo: SAPIEHA, 4020.

Conflit..., 20, p. 40.

115. 1920 m. liepos 7 d., Vilnius. – Generolo Szeptyckio fronto vadovybės karinio diplomatinio įgaliotinio plk. K. Rylskio perduotas pasiūlymas Vyriausiajai Lietuvos kariuomenės vadovybei dėl bendro lenkų ir lietuvių antibolševikinio fronto sudarymo

As the Polish-Bolshevik fights were fickle, the peace talks between Lithuania and Soviet Russia positively influenced the Polish position towards Lithuania and relented it in summer 1920. After concentrating its large forces in early July, the Soviets launched an attack against the Polish troops in the Byelorussian territory. As a result of the Soviet attack, Poland had to withdraw its troops from the territory of Lithuania and sought to gain the Lithuanian support. Lithuania was recognized de facto on 4 July. On behalf of General S. Szeptycki from the General Staff, on 7 July a Polish military diplomatic representative addressed the Lithuanian military command and offered to form a joint anti-Bolshevik front. The document informed the Lithuanians that Poland was compelled to withdraw its forces from the northern sector, however it emphasized they were very determined to remain in Vilnius.

Nuorašas^{a)}

Gen. Szeptyckio
fronto vadovybė

1920 m. liepos 7 d.

Karinis diplomatinis
įgaliotinis
Nr. 5/II slaptas

Vyriausiajai Lietuvos kariuomenės vadovybei

Lenkijos kariuomenės vyr[iausiosios] v-bės [vadovybės] įsakymu N 28345/II ir 6. 7 d. [liepos 7 d. – vert. past.] gen. Szeptyckio fronto vadovybės įsakymu N 9720/III buvau paskirtas gen. Szeptyckio fronto v-bės kariniu diplomatinio įgaliotiniu Vilniuje.

Kartu gavau gen. Szeptyckio įgaliojimus užmegzti ryšį su Lietuvos armijos v-be, kadangi abiem valstybėms būtina sudaryti bendrą antibolševikinį frontą.

Spaudžiama gausesnių priešo pajėgų, mūsų v-bė buvo priversta įsakyti sutrumpinti frontą. Atsitraukimo linija siekiant kontrpuolimo eina taip: Milča–Budslavas–upė Lučioja–Kazėnai–Vidžiai. Lenkijos kariuomenės vyr. vad. rūpi, kad kuo didesnės Lietuvos kariuomenės pajėgos užimtų geležinkelio ruožą Daugpilis–Dūkštas. Gen. Szeptyckio fronto vadovybė garantuoja, kad Lenkijos kariuomenė niekur neperžengs dabartinės Lenkijos ir Lietuvos demarkacijos linijos, ir mano, jog būtų ypač naudinga sutelkti maksimumą Lietuvai, kaip ir Lenkijai, pavaldžių pajėgų, esančių prie demarkacijos linijos, siekiant jas panaudoti prieš bolševikus.

Ansčiau pateiktą atsitraukimo liniją ir kartu Vilniaus miestą L[enkijos] k[ariuomenė] gins iki galo.

Bet jeigu dėl padėties kitose fronto dalyse būtinai reikėtų pasitraukti iš Vilniaus [nubraukta Lenkijos – vert. past.], Lietuvos kariuomenės vyr. v-bė bus tuoj pat informuota, kad jos kariuomenė galėtų užimti Vilnių.

Smulkiai aptarti minėtus reikalus ir nustatyti bendrą gynybinę akciją L[enkijos] k[ariuomenės] Vyriausiojo vado įsakymu į Kauną išvažiuoja kpt. Kościalkowski.

(pasirašė) Rylskis^{b)1},
Gen[eralinio] št[abo] pulk. ir gen. Szeptyckio fronto vad[ovybės]
karinis ir diplomatinis įgaliotinis

^{c)}Originalui atatinka
B. K. Balutis^{c)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 12–12 a. p. Rankraštis
lenkų k.

^{a)} Žodis lietuvių kalba.

^{b)} Pasirašiusiojo pavardė įrašyta ta pačia rašysena kaip ir visas dokumento tekstas.

^{c-c)} Frazė lietuvių kalba. Iš parašo braižo galima būtų spręsti, jog pats dokumento nuorašo tekstas lenkų kalba padarytas B. K. Balučio.

¹ Rylskis K. (Ścibor-Rylski Kazimierz (1875–1940)) – lenkų kariškis. Kilęs iš Galicijos lenkų dvarininkų. I-ojo pasaulinio karo metais buvo Austrijos-Vengrijos generalinio štabo karininkas. 1920 m. balandį Lenkijos kariuomenėje jam patvirtintas pulkininko laipsnis. 7-osios armijos štabo viršininkas Vilniuje 1920 m. kovo–birželio mėn. Paskui paskirtas gen. Szeptyckio fronto vadovybės kariniu diplomatinio įgaliotiniu. Karinio korpuso apygardos Lvove štabo viršininkas 1923 m. Vadovavo pėstininkams 24-ojoje divizijoje Jaroslavlyje 1924 m. Buvo karinio korpuso apygardos Lvove mobilizacinėje dispozicijoje 1934 m. Pakliuvo į Sovietų nelaisvę 1939 m. ir buvo represuotas Ukrainoje.

116. 1920 m. liepos 9 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame nutarta pradėti Vilniaus ir kitų okupuotų teritorijų atgavimo akciją, vykstant lenkų ir Sovietų karui, protokolo

In July 1920, as the Soviets were pushing the Polish troops to the west, Poland sought an agreement with Lithuania. Lithuania was recognized de facto, and it was offered to form a joint anti-Bolshevik front. In the given situation, Lithuanian politicians, especially representatives of the Christian Democratic Party, suggested the government of Lithuania to give Poland an ultimatum to hand over Vilnius to Lithuania. In their meeting on 9 July, the government led by Prime Minister K. Grinius decided to launch a diplomatic campaign against Poland in order to regain Vilnius and other occupied territories. The minutes of the meeting record that the Lithuanian delegation in Moscow, where peace talks with the Soviets were held, would seek to achieve that the Bolsheviks do not move further into the Lithuanian territory. The Lithuanian Army is ordered to deploy troops in the territories left by the Poles.

Ministerių Kabineto posėdis
1920 m. liepos mėn. 9 d.
5 val. 30 min.

Dalyvauja: Ministeris Pirmininkas, Užsienio Reikalų Ministeris dr. J. Purickis, Krašto Apsaugos Ministeris pulk. leit. K. Žukas, Žemės Ūkio ir Valstybės Turtų Ministeris J. Aleksa¹, Valstybės Kontrolierius J. Zubrickas, Ministeris be portfelio Gudų Reikalams D. Siemaška, Teisingumo Ministeris V. Karoblis², Vidaus Reikalų Ministeris R. Skipitis³, Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministeris E. Galvanauskis, Ministeris be portfelio Žydų Reikalams M. Soloveičikas.

[...] ⁴

II. Užsienio Reikalų Ministeris

Dr. J. Purickis praneša, kad šiandien turėjo pasikalbėjimą su Steigiamojo Seimo Prezidiumu ir frakcijų atstovais. Dalyvavo s-1-d, kr. dem. ir s-d atstovai. Kalbėta apie padėtį susidariusią sąryšy su bolševikų ofenziva. S-d. frakcijos atstovai pareiškė, kad reikia pradėti derybas su lenkais dėl Vilniaus prėmimo.

Krikščionių demokratų frakcijos atstovai šiuo klausimu rado reikalingu ultimatumo formoj pareikalauti nuo lenkų pasitraukti iš užimamos teritorijos.

S-1-dem. ir valstiečių sąjunga palaiko kr. demokratų. Frakcijų atstovai prašo Užsienio Reikalų Ministerio įnešti šį klausimą Ministerių Kabinetan ir duoti atsakymą šiandien 8 val. vakaro.

III. Užsienio Reikalų Ministeris praneša, kad per Rygą gauta telegrama nuo Delegacijos Pirmininko p. Naruševičiaus, kuria pranešama, kad bolševikai siulo karo nuostoliams atlyginti 3 milijonus auksu.

[...] ⁵

Ministerių Kabinetas, apsvarstęs Užsienio Reikalų Ministerio pranešimą, nusistato, kad reikia 1) pradėti diplomatinę akciją pas lenkus Vilniaus ir kitų okupuotų Lietuvos dalių atidavimo klausimu, 2) pavesti Lietuvos Delegacijai Maskvoj daryti žingsnius, kad bolševikų kariuomene neitų į mūsų užimtas vietas ir 3) duoti įsakymą kariuomenei užimti lenkų paliuosuotas vietas.

Ministerių Kabinetas, apsvarstęs bolševikų pasiūlymą, rado jį priimtiniu ir pavedė Užsienio Reikalų Ministeriui duoti šia prasme instrukciją Lietuvos Delegacijai Maskvoje.

D-ras K. Grinius^{a)6}

Ministeris Pirmininkas

Lozoraitis^{b)}

l. e. Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjo p.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 86, l. 214–215. Mašinraštis

a) Parašas ranka.

b) Parašas ranka.

¹ Aleksa Jonas Pranas (1879–1956) – agronomas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais dirbo Voroneže. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir tapo Žemės ūkio departamento direktoriumi. „Santaros“ ir Ūkininkų partijų (iki 1927 m.) veikėjas. Žemės ūkio ir valstybės turtų ministras VI, VII ir VIII Vyriausybėse. Paskui dėstė žemės ūkio ekonomiką Kaune, buvo Žemės ūkio rūmų pirmininkas. Vėl žemės ūkio ministras 1926–1935 m.

² Karoblis Vincas (1866–1939) – teisininkas, lietuvių veikėjas. 1908 m. paskirtas Vitebsko vyriausiuoju notaru, I-ojo pasaulinio karo metais ten vadovavo šalpos veiklai. 1918 m. grįžo į Lietuvą, tapo Kauno apygardos teismo nariu. VI (K. Griniaus), VII ir VIII (abi – E. Galvanausko), taip pat XII (L. Bistro) Vyriausybėse buvo teisingumo ministras. III Seimo narys 1926 m. Buvo Valstybės kontrolierius. Lietuvos ūkininkų partijos narys.

³ Skipitis Rapolas (1887–1976) – teisininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Maskvoje studijavo mediciną ir teisę. 1918 m. grįžo į Lietuvą, dalyvavo kovose su bermontininkais. 1919–1920 m. dirbo teismų sistemoje. Vidaus reikalų ministras VI Vyriausybėje. II ir III Seimų narys. Nuo 1922 m. dirbo prisiekusiuoju advokatu. Vienas iš „Santaros“ partijos kūrėjų Rusijoje 1917 m., Lietuvos ūkininkų partijos atstovas, jos pirmininkas 1925–1928 m. Šaulių sąjungos pirmininkas 1927–1928 m. Advokatų tarybos narys 1932–1940 m.

⁴ I punktu įrašytas prekių sandėlių Aleksote ir Šančiuose likvidavimo klausimas.

⁵ IV ir V punktais įrašyti situacijos Klaipėdos krašte, disponavimo iš vokiečių įsigytu turtu, taip pat buvusių Vyriausybės posėdžių protokolų tvirtinimo klausimai.

⁶ Grinius Kazys (1866–1950) – gydytojas, žymus lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Studijavo Maskvoje, nuo 1894 m. dirbo gydytoju įvairiose Suvalkijos vietose. 1914–1919 m. gyveno Rusijoje, dalyvavo tenyškėčių lietuvių veikloje. 1919 m. atvyko į Paryžių, buvo Lietuvos delegacijos Repatriacijos komisijos pirmininkas, rūpinosi lietuvių grįžimu iš vokiečių nelaisvės. Steigiamojo, I, II ir III Seimų narys. Žinomas kaip vienas Valstiečių liaudininkų sąjungos lyderių, vienas „Varpininkų“ organizacijos vadovų, Lietuvos demokratų partijos kūrėjų. Vadovavo VI Vyriausybei 1920 m. birželio 19 d.–1922 m. vasario 2 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas 1926 m.

117. 1920 m. liepos 10 d., Spa. – Ištrauka iš Sąjungininkų Aukščiausiosios Tarybos posėdžio protokolo, kurioje atsispindi svarstytas Lenkijos pagalbos prašymas Sovietų įsiveržimo grėsmės akivaizdoje, dalyvaujant jos Premjerui W. Grabskiui. Lenkijos sutikimas pasiduoti Sąjungininkų sprendimų valiai, be kita ko, ir Vilniaus klausimu

The critical situation of the Polish Army in the fight against the Bolsheviks coincided with the Conference of the Entente Summit which took place in the town of Spa in Belgium in July 1920. The Minister of Foreign Affairs of Poland urged the Concord to make a statement which would serve as the basis for future peaceful coexistence between Soviet Russia and Poland. However, the leadership of the Entente did not hurry. The British were not satisfied with Poland's behaviour at the international level. The attitude of the Polish diplomats began to relent. On 7 July, the government of Poland officially requested assistance stating that they would accept all required conditions. The Prime Minister W. Grabski also arrived in Spa and admittedly blamed Poland for the difficult situation and promised to review their current foreign policy. On 10 July, the meeting of the Supreme Council of the Entente discussed the draft peace terms and conditions

which Poland was planning to offer Soviet Russia. The Poles were instructed to withdraw their military troops to the territory which was marked by the decision of 8 December 1919 and to accept Entente decisions as regards the Polish border with its neighbours. The Prime Minister of Great Britain insisted that Poles would immediately hand over Vilnius to Lithuania. The minutes of the meeting reflect that W. Grabski reluctantly agreed to hand over Vilnius to Lithuania till the final resolution as to its dependency is adopted in the international conference.

Dalyvauja:

Didžioji Britanija: p. Lloyd George^{as} – Premjeras Ministras, Kedlstono grafas Curzonas, – Valstybės sekretorius užsienio reikalams. Sekretoriai: Parlamento narys seras Henky^s¹, p. Filipas Kerras².

Prancūzija: p. Millerand^{as}³ – Ministrų Tarybos Pirmininkas, p. Berthelotas. Sekretorius p. Massigli⁴.

Italija: grafas Sforza⁵, markgrafas della Toretta.

Lenkija: p. Grabskis⁶ – Ministrų Tarybos Pirmininkas.

P. Kamerlinkas⁷ – vertėjas.

Rusija ir Lenkija

P. Lloyd George^{as} informuoja p. Grabskį, kad po vakarykščio susitikimo suinteresuotų valstybių vadovai pasikeitė nuomonėmis. P. Lloyd George^{as} priminė p. Grabskiui, kad prieš kelias savaites prasidėjo Didžiosios Britanijos ir Rusijos prekybos derybos. Derybos baigėsi tuo, kad buvo galutinai suformuluoti Didžiosios Britanijos reikalavimai dėl sąlygų, kurios turėjo būti įvykdytos prieš prekybinių santykių suregulavimą, jos buvo pasiūstos p. Čičerinui⁸. Dabar bolševikai sutiko su šiomis sąlygomis. Šiuo metu siūloma, kad Didžiosios Britanijos atsakyme į Čičerino telegramą, kurioje išreikštas sutikimas priimti sąlygas, būtų kas nors pasakyta apie Lenkiją taip, kaip vakar buvo kalbėta su p. Grabskiu, t. y. kad būtų suformuluotas prašymas dėl paliaubų su taikos derybų perspektyva. Buvo pasiūlytos šios sąlygos: *kad Lenkija sutiktų pasitraukti iki linijos, kurią 1919 m. gruodžio mėn. Paryžiuje nužymėjo Aukščiausioji Taryba⁹, o bolševikai liktų už 20 km į rytus nuo šios linijos*. Londone įvyktų konferencija, į kurią būtų pakviesti Lenkijos, Lietuvos, Suomijos ir Latvijos, taip pat Rytų Galicijos atstovai, *siekiant sudaryti tvirtą taiką tarp Rusijos ir šių valstybių*. Tačiau, prieš žengiant šį žingsnį, būtina turėti garantiją, kad, jeigu Rusija sutiks sudaryti paliaubas, Lenkija sutiks pasitraukti iki linijos, kurią Aukščiausioji Taryba nužymėjo 1919 m. gruodžio mėn., taip pat sutiks, kad Londone įvyktų konferencija, o Aukščiausioji Taryba priimtų nutarimus dėl Lietuvos sienos, Rytų Galicijos ateities, Cešyno klausimo, taip pat Gdansko ir Lenkijos sutarties. Jeigu Lenkija sutiktų su minėtomis sąlygomis, Didžiosios Britanijos Vyriausybė, atsakydama Čičerinui, tuoj pat pateiktų šį siūlymą Sovietų Rusijai. Paskui p. Lloyd George^{as} perskaitė memorialinio rašto paskutinį skyrių, kuriame pasakyta:

„Jeigu Rusijos kariuomenė atsisakys paliaubų ir peržengs minėtąją liniją, Sąjungininkės valstybės visokeriopa parems Lenkiją, ypač karine amunicija, kiek tik leis jų pačių nusilpusios jėgos ir sunkių įsipareigojimų vykdymas kitose vietose, kad suteiktų galimybę lenkų tautai ginti savo nepriklausomybę ir tautinį egzistavimą.“

Jis pridūrė, kad visi Sąjungininkai pritarė šiam paskutiniam skyriui. Didžiosios Britanijos Vyriausybė apsiimtų informuoti Sovietų Rusiją, nes p. Millerand'as, jeigu jis šiuo metu imtųsi tai daryti, patirtų tam tikrų sunkumų dėl neseniai paskelbto pareiškimo Prancūzijos Parlamente. Millerand'as tam pritarė, nors ir pasisakė taip, kaip kalbama šiame skyriuje, taip pat visiškai sutiko su tuo, kad, jeigu Rusija atsisakys paliaubų ir užpuls lenkus, Sąjungininkai palaikys Lenkiją. Tačiau pirmasis žingsnis yra gauti Lenkijos Vyriausybės atsakymą į jo suformuluotą klausimą.

P. *Grabskis* pirmiausia pageidavo gauti paaiškinimą dėl linijos, nustatytos Paryžiuje.

P. *Kerras* parodė jam šią liniją žemėlapyje.

P. *Grabskis* priminė, kad ši linija turi būti nubrėžta taip, jog į Lenkijos sudėti patektų teritorija, kuri neginčijamai yra lenkų, ir kad buvo aptarta [teisė – vert. past.] galutinai valdyti teritoriją į rytus nuo šios linijos. Paryžiaus linija yra nepatogi dėl to, jog ji nepakankamai nubrėžta į pietus ir šiaurę. Ji nesiekia Rytų Galicijos ir neapima Vilniaus. Jis klausia, koks yra požiūris į Vilnių? Ar jis turi būti paliktas bolševikams? Neatidėliojamas klausimas – kad *Vilnius liktų lenkų rankose*. Tikriausiai Minsko teks atsisakyti, tačiau Vilnius negali būti atiduotas. Net lietuviai protestuotų, jeigu lenkai jį paliktų. Vilnius yra lietuvių ir lenkų ginčo objektas, tačiau būtina, kad jis būtų vienu arba kitu rankose. Lenkija gins jį iš paskutiniųjų, tačiau, jeigu ji turėtų jį atiduoti, jo priklausomybės klausimą turi spręsti Aukščiausioji Taryba.

P. *Lloyd George'as* klausia, ar Lenkija negalėtų jį patikėti Lietuvai?

P. *Grabskis* klausia, ar lietuviai yra ganėtinai stiprūs, kad jį išlaikytų?

P. *Lloyd George'as* klausia, ar lenkai turi tam pakankamai jėgų?

P. *Grabskis* pasakė, kad jie daro viską, kas įmanoma. Galima daryti prielaidą, jog lenkai sutiktų pasitraukti iki 1919 m. gruodžio mėn. linijos. Tačiau jis norėtų pasiūlyti, kad bolševikams būtų leista artintis prie šios linijos ne daugiau kaip 20 km. Kam leisti jiems taip priartėti? Jie gautų šimtus kilometrų, dėl kurių nekovojo. Atstumas tarp linijų turi būti mažiausiai 100 km, kurie sudarytų neutralią zoną, kontroliuojamą Didžiųjų valstybių. Jis siūlytų neleisti bolševikams nužengti toliau už labiausiai nutolusius punktus, kuriuos jie užėmė pernai.

P. *Lloyd George'as* pasakė, kad nėra prasmės teikti bolševikams nepriimtinius siūlymus. Lenkai patys pasistūmėjo toli į rusų teritoriją. O dabar siūloma, kad bolševikai savo sėkmės apogėjuje sustotų punktuose, kuriuos jie užėmė pernai. Teikti tokį nepriimtina siūlymą nėra prasmės. Kliūtis ta, kad lenkų Vyriausybė atsisako pripažinti faktus, ir kol ji to nepadarys, nėra aptarimo objekto.

P. *Grabskis* taip pat siūlo, jog linija būtų pratęsta taip, kad apimtų ir Vilnių.

P. *Lloyd George*‘as padarė prielaidą, kad, jeigu Vilnius būtų atiduotas Lietuvai, bolševikai tikriausiai jo nepultų. Tuomet būtų galima nubrėžti liniją, už kurios liktų lietuviai.

P. *Grabskis* pasakė, kad, norėdami susitarti su lietuviais dėl Vilniaus, lenkai turi sužinoti jų požiūrį. Ar lietuviai ketina ten vykdyti tokią politiką, kokią jie vykdo savo valstybėje lenkų, neturinčių jokių tautinės mažumos teisių, atžvilgiu? Ar jie nepradės vertinti Vilniaus kaip nelenkiško miesto, nors dauguma jo gyventojų lenkai? Šis klausimas vis dar lieka atviras ir, esant giliai krizei, jis negalės būti priimti atsakomybės už Vilniaus perdavimą lietuviams be garantijų.

P. *Lloyd George*‘as atkreipė dėmesį į tai, kad, jeigu p. *Grabskis* su tuo sutiktų, jis vėl priartėtų prie Didžiųjų valstybių pozicijos.

P. *Grabskis* sako, kad jis norėtų tuoj pat vykti į Varšuvą.

Gr. *Sforca* pabrėžė, kad jis, atmesdamas šį siūlymą, priimtų didelę atsakomybę.

P. *Grabskis* klausia, ar jis galėtų su juo sutikti, darydamas išlygą dėl Vilniaus?

P. *Lloyd George*‘as sako, kad netolimos Lenkijos istorijos didžiausia problema yra ta, jog lenkai negali susitarti su lietuviais. Jis mano, kad bolševikai būtų linkę perleisti Vilnių lietuviams, bet ne lenkams. To rezultatas būtų tas, jog Vilnius taptų nebolševikinis. Jeigu lenkai iš jo išeitų, bolševikai jį paliktų lietuviams*.

P. *Millerand*‘as klausia, ar p. *Grabskis* sutiktų perleisti Vilnių lietuviams su sąlyga, kad Sąjungininkės valstybės sutvarkytų taip, jog miesto gyventojai lenkai gautų visas tautinės mažumos teises?

P. *Lloyd George*‘as tuo tarpu parodė Lenkijos etnografinę žemėlapi ir pažymėjo, kad Sąjungininkų** ekspertai Paryžiuje jam įrodė, jog Vilnius yra toli nuo Lenkijos sienų, kurios jai teisėtai priklauso. Iš tikrųjų Vilniaus klausimas yra ginčytinas Lietuvos ir Rusijos, o ne Lenkijos klausimas. [Mieste – vert. past.] gal ir yra daug gyventojų lenkų, tačiau apylinkų gyventojai jokiū būdu nėra lenkai.

Lordas *Curzonas* siūlo taip spręsti sudėtingą problemą. Tikslas – neleisti, kad Vilnius patektų į bolševikų rankas. Tie, kurie privalo jį ginti – lietuviai. Kodėl gi neleidus lietuviams ginti miesto, bet į rytus nuo Vilniaus reikia nužymėti liniją, kurios jie neturėtų peržengti. Taip Vilniaus klausimas nebūtų laikomas išspręstu ir visas sienas, įskaitant Vilniaus, vėliau nustatytų Aukščiausioji Taryba. Lietuviai turėtų Vilnių kaip užstatą.

P. *Grabskis* sako, kad tokia išeitis įmanoma. Jis norėjęs pasakyti, jog lenkai jau turi Vilniuje diviziją, sudarytą iš miesto gyventojų, kurie giną savo [tautinius – vert. past.] židinius ir norės jame pasilikti. Lenkai numatė, kad jiems bus sunku patiems išlaikyti Vilnių, ir nutarė, jog apdairu šiek tiek suartėti su lietuviais tam, kad būtų pasiektas susitarimas, pagal kurį lietuviai veiktų kartu su Vilniuje suformuota lenkų divizija. Šiuo metu daroma viskas, kas įmanoma, kad Vilnius būtų apgintas nuo bolševikų.

P. *Lloyd George*‘as sako, jog, jo manymu, Lenkijos planas visiškai atitinka lordo *Curzono* siūlymą, būtent, sutvarkyti taip, kad Vilnius liktų lietuvių rankose su sąlyga, jog jo galutinį likimą spręstų Taikos konferencija.

Lordas *Curzonas* siūlo, kad lietuviai, jeigu norės išsilaikyti mieste, kreiptųsi pagalbos į lenkų diviziją.

P. *Grabskis* sako, jog lenkų divizija galėtų viena išlaikyti Vilnių ir lenkai gali jos neatšaukti.

P. *Lloyd George'as* nurodo, kad lenkų divizija pati, be išorinės pagalbos, negali išlaikyti miesto. Viskas, apie ką kalbama – tai pritarimas taikos sąlygoms. Jeigu bolševikai atsisakys paliaubų, Antantės valstybės padarys viską, ką gali, kad padėtų Lenkijai. Tačiau tuo atveju, jeigu Lenkija iškels sąlygas, su kurioms Sąjungininkai negalėtų sutikti, apie paramą negalėtų būti nė kalbos.

Lordas *Curzonas* pabrėžia, kad, Lenkijos Vyriausybei pritarus šiam siūlymui, tolesnį Vilniaus likimą išspręstų Sąjungininkės valstybės. Priešingu atveju jo likimą išspręstų Sovietai ir Lietuva, o Lenkija visiškai neturės ką pasakyti.

P. *Lloyd George'as* pabrėžia, kad šiuo atveju bolševikai neabejotinai jį užims.

P. *Grabskis* prašo patikslinti Rytų Galicijos klausimą. Jis nėra Lenkijos ir Rusijos ginčo objektas, bet sureguliuotas Aukščiausiosios Tarybos sprendimu.

P. *Lloyd George'as* teigia, kad dabartinėmis aplinkybėmis yra kiek kitaip. Šiuo metu bolševikai juda į Rytų Galicijos gilumą ir nelinkę iš ten išeiti, kad ją atiduotų lenkams. Tam pasipriešintų patys gyventojai. Budiono¹⁰ kavalerija veržiasi į Rytų Galicijos gilumą ir prieš tai, kai jo siūloma telegrama galės pasiekti Sovietus, Budionas bus galbūt kur nors prie Lvovo. Nėra prasmės reikalauti, kad jis pasitrauktų.

P. *Grabskis* klausia, kas bus su lenkų kariuomene Rytų Galicijoje? Ar ji turi visiškai pasitraukti?

P. *Lloyd George'as* siūlo jai pasilikti ten, kur ji bus sudarant paliaubas.

P. *Grabskis* sako, kad jis supranta taip, jog už Rytų Galicijos ribų lenkų kariuomenė turi pasitraukti iki 1919 m. gruodžio mėn. linijos.

P. *Lloyd Georg'as* atsako teigiamai. Rytų Galicija seniau priklausė Austrijai ir Rytų Galicijos problema yra gyventojų interesų užtikrinimas***.

P. *Grabskis* informuoja, kad Lenkija ką tik įteikė Sąjungininkėms valstybėms notą ir šiandien 3 valandą ji pateko į Konferencijos kanceliariją. Jis įgaliotas pareikšti, jog viskas, ko pageidauja Lenkijos Vyriausybė, tai: ji nenori galutinai išlaikyti teritorijos savo rankose; Didžiosios valstybės pačios tai spręstų, atsižvelgdamos į gyventojų valią. Dabar jis supranta, kad Lenkija turi atsisakyti visų savo teisių į gyventojų apklausą, ar jie pageidauja priklausyti bolševikams teritorijoje, esančioje už 20 km nuo 1919 m. gruodžio mėn. linijos. Tačiau šioje teritorijoje yra labai daug gyventojų, kurie neturi jokių prižasčių pasisakyti prieš Lenkiją ir jokie pagrindo norėti bolševikų santvarkos. Jis pats nedirštų teigti, jog tai yra lenkai. Tačiau iki šiol jie neturėjo progos pasakyti, ko pageidauja. O dabar jie turėtų būti atiduoti bolševikams.

P. *Lloyd George'as* sako, kad, jeigu p. *Grabskis* mano, jog Lenkija gali apginti ne tik savo nepriklausomybę, bet ir lenkų teises užsienyje, jai nėra reikalo kreiptis į Didžiąsias valstybes.

P. *Grabskis* sako, kad jis turi paskutinį klausimą dėl paramos, kurią Didžiosios valstybės suteiktų Lenkijai, jeigu ji sutiks su šiomis sąlygomis. Aišku, nota bolševikams savaime būtų didžiulė parama ir suteiktų Lenkijai laiko atsikvėpti. Tačiau, jeigu bolševikai atmes notą, kokią paramą gautų Lenkija?

P. *Lloyd George'as* sako, kad jis ir jo kolegos turės aptarti šį klausimą su savo kariniais patarėjais. Šiuo metu jis negalys atsakyti. Parama gali būti suteikta ginkluote ir karininkais.

P. *Grabskis* klausia, ar įmanoma parama kariuomene?

P. *Millerand'as* sako, kad neįmanoma.

P. *Lloyd George'as* pritaria, kad neįmanoma. Lenkija turi šimtus tūkstančių sveikų vyrų ir privalo telkti kariuomenę. Galbūt būtų galima atsiųsti aeroplanų ir net pilotų.

Tada buvo nutarta padaryti pakeitimus memorialiniame rašte, kurį p. Lloyd George'as turėjo su savimi, ir pataisius tuoj pat įteikti jį p. Grabskiui. P. Filipui Kerrui buvo pavesta padaryti būtinus pataisymus, įskaitant atstumą tarp lenkų ir bolševikų linijų, padidintą nuo 20 iki 50 km, numatantį Vilniaus perdavimą lietuviams ir paliaubų linijos Rytų Galicijoje nustatymą pozicijose, kurias lenkų kariuomenė užėmė sudarant paliaubas.

Pataisytas dokumentas, kuriame buvo įrašytas šis sprendimas, buvo įteiktas p. Grabskiui po vidudienio. *Paskui Konferencijos posėdis buvo nukeltas į 4 valandą dienos. 5 val. 45 min. p. Grabskis per Konferencijos pertrauką vėl atėjo kartu su vokiečiais ir susitiko su p. Lloyd George'u, p. Millerand'u, gr. Sforza ir lordu Curzonu.*

P. *Grabskis* pareiškė sutikimą parašyti, tačiau prašė padaryti nedidelį pakeitimą. Pirma, dėl sąrašo valstybių, kurios turėjo atsiųsti atstovus, jis prašė, kad Rytų Galicija nebūtų suldyta su kitomis.

Gr. *Sforza* siūlo, kad Rytų Galicija būtų paminėta kiek toliau atskira fraze.

P. *Lloyd George'as* siūlo šią formuluotę: „Rytų Galicijos atstovai taip pat bus pakviesti į Londoną, kad galėtų Konferencijai išdėstyti savo reikalą.“

Šiam siūlymui buvo pritaria.

P. *Lloyd George'as* tuomet pasakė, kad jis siūlo Sovietų Rusijai pasiųsti dokumentą (apie jo turinį tą patį rytą jis informavo savo kolegas), padarius taisymus, kurie turi jį suderinti su susitarimu, pasiektu su p. Grabskiu.

P. *Millerand'as* sako, kad susiklosčiusi padėtis jam neleidžia dalyvauti, siunčiant šį dokumentą Sovietų Vyriausybei.

Gr. *Sforza* sako, kad jis norėtų pridėti Italiją, tačiau, jeigu Prancūzija lieka nuosalyje, Italijos pasirašymas po šiuo dokumentu tik pabrėžtų šį faktą. Todėl jis mano: būsią geriau, jeigu jį pasiųs tik Didžioji Britanija.

Susitikimo rezultatas:

a) p. *Grabskis* pasirašė dokumentą, kurį jam įteikė *Lloyd George'as*. Pasirašytas tekstas pateikiamas *priede Nr. I*****;

b) buvo nutarta, kad Didžiosios Britanijos Vyriausybė pati padarys pareiškimą Sovietų Vyriausybei****. Šio pareiškimo tekstas pateikiamas *priede Nr. II******.

Pastaba: Vikontas Chinda¹¹ per nesusipratimą nedalyvavo šiame susitikime, tačiau jam buvo pateiktas šių užrašų tekstas.

Virš teksto ranka užrašyta: Priedas prie Valstybės gynybos tarybos 1920 m. liepos 13 d. posėdžio slaptąjo protokolo 2-ojo punkto.

DIM, t. 3, 84, p. 144–150.

* 1920 m. liepos 12 d. RSFSR Vyriausybės ir Lietuvos Vyriausybės taikos sutartyje buvo aptarta, kad Lietuvos ir Lenkijos siena bus nustatyta susitarus su Lenkijos Valstybe. Vilnius buvo perduotas Lietuvai. (žr.: *Документы внешней политики СССР*, t. II, p. 31).

** Taip tekste.

*** Taip tekste.

**** Žr. dok. Nr. 85 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 118 – sud. past.).

***** A. Millerand'as, darydamas Parlamente pranešimą apie Spa konferencijos rezultatus, pažymėjo, kad Anglijos siūlymą pasiūsti Sovietų Vyriausybei notą dėl paliaubų su Lenkija Prancūzija taip pat palaikė (žr.: *Annales Chambre de Députés, Procés verbal*, 1920, vol. II, p. II, col. 2622–2623).

***** Byloje nerasta. Liepos 11 d. Didžioji Britanija pasiuntė Sovietų Rusijai notą dėl Lenkijos ir Sovietų Rusijos paliaubų sutarties sudarymo ir karo veiksmų nutraukimo (žr.: *Документы внешней политики СССР*, t. III, p. 54–55). Sovietų Vyriausybės atsakymas – žr. dok. Nr. 93 (mūsų rinkinyje nepublikuojamas – sud. past.).

¹ Henkis M. (Hankey Maurice Pascal (1877–1963)) – britų valstybės ir visuomenės veikėjas. Tarnavo Karališkajame laivyne ir turėjo kapitono rangą. 1902–1906 m. dirbo Laivyno žvalgybos departamente. Imperijos gynybos komiteto sekretoriumi tapo 1912 m. ir išbuvo juo ligi 1938 m. 1916 m. tapo Premjero D. Lloyd George'o karinio kabineto sekretoriumi. Užsirekomendavo kaip sumanus Kabineto reikalų tvarkytojas ir Vyriausybių sekretoriumi išbuvo taip pat ligi 1938 m. Gavo barono titulą 1939 m. ir tapo Lordų Rūmų nariu.

² Keras F. (Kerr Philippe Henry (1882–1940)) – britų politikas ir diplomatas. Studijavo Oksforde, 1905–1910 m. dirbo Pietų Afrikoje valstybės tarnautoju. 1916 m. tapo Premjero D. Lloyd George'o privačiu sekretoriumi, šiose pareigose dalyvavo Paryžiaus taikos konferencijoje. 1931–1932 m. pasekretoris Indijos reikalų ministerijoje. 1930 m. paveldėjo markizo titulą ir tapo Lordų Rūmų nariu. Ambasadorius JAV 1939–1940 m.

³ Mileranas A. (Millerand Alexandre (1859–1943)) – prancūzų valstybės ir visuomenės veikėjas. Socialistų veikėjas, advokatas ir žurnalistas. Parlamento narys nuo 1885 m. Prekybos ministras 1899–1902 m. (pirmasis ministras socialistas). Susisiekimo ministras 1909–1911 m., karinių reikalų ministras 1912–1915 m. Buvo įgaliotinis Elzaso ir Lotaringijos reikalams 1919–1920 m. Premjeras ir užsienio reikalų ministras 1920 m. sausio–rugsėjo mėn. Prancūzijos Prezidentas 1920 m. rugsėjo–1924 m. liepos mėn. Senatorius 1926–1940 m.

⁴ Masilji R. (Massigli Rene (1888–1988)) – prancūzų diplomatas. Į diplomatinę tarnybą atėjo I-ojo pasaulinio karo metais, veikė kaip prancūzų ir vokiečių santykių ekspertas Šveicarijoje. 1919 m. siūstas į Vokietiją siūlyti abiejų šalių susitartinimą užtikrinančių taikos sąlygų. Ir vėliau buvo suartėjimo su Vokietija šalininkas. Ambasadorių konferencijos generalinis sekretorius 1920–1931 m., kartu – Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Tautų Sąjungos reikalų skyriaus vadovas. Europos saugumo ir nusiginklavimo politikos šalininkas. 1937 m. tapo Užsienio reikalų ministerijos Politinio departamento vadovu. Diplomatinę karjerą tęsė iki 1956 m.

⁵ Sforca K. (Sforza Carlo (1872–1952)) – italų politikas, diplomatas. Grafas, garsios Sforzų dinastijos atstovas. Į diplomatinę tarnybą atėjo 1896 m. Buvo atstovas Kinijoje 1911–1915 m., o paskui ligi 1918 m. – Serbijoje. Užsienio reikalų ministerijos sekretorius 1919–1920 m. Užsienio reikalų ministras 1920 m. birželį–1921 m. liepą. Pasiuntinys Prancūzijoje 1922 m. Buvo privertas emigruoti 1927 m. kaip fašizmo priešininkas, 1943 m. grįžo į Italiją. Vėl užsienio reikalų ministras 1947–1951 m.

⁶ Grabskis V. (Grabski Władysław Dominik (1874–1938)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, ekonomistas, istorikas. Jaunesnysis Stanislawo Grabskio brolis. Rusijos Dūmos narys 1905 m., atstovavo endekams. Lenkijos Karalystės Centrinio piliečių komiteto Rusijoje pirmininkas 1915–1918 m. Regentinė Lenkijos Vyriausybės žemės ūkio ministras 1918 m. spalį–lapkritį. Seimo narys 1919–1922 m. Delegatas

Paryžiaus taikos konferencijoje 1919 m. Finansų ministras 1919 m. gruodžio–1920 m. lapkričio mėn. Premjeras 1920 m. birželio 23 d.–liepos 24 d. Vėl buvo finansų ministras 1923–1925 m., o Premjeras – 1923 m. gruodžio–1925 m. lapkričio mėn. Paskui atsidėjo moksliniam darbui, buvo Žemės ūkio akademijos rektorius.

⁷ Kamerlinkas – biografinių duomenų nepavyko aptikti.

⁸ Čičerinas G. (Čičerin Georgij Vasiljevič (1872–1936)) – sovietinės Rusijos valstybės veikėjas, diplomatas. Kilęs iš rusų dvarininkų, nuo 1897 m. dirbo carinėje Užsienio reikalų ministerijoje. 1904 m. išvyko į Vokietiją, susisiejo su socialistiniu judėjimu. Nuo 1905 m. priklausė rusų menševikams. Emigracijoje prabuvo ligi 1918 m., dalyvavo Vakarų Europos darbininkų judėjime. Grįžęs įstojo į Bolševikų partiją. Sovietinis užsienio reikalų liaudies komisaras 1918 m. balandžio–1930 m. liepos mėn. Faktinis Sovietų Užsienio reikalų ministerijos aparato organizatorius, vėliau pamažu praradęs įtaką.

⁹ Mūsų rinkinyje dok. Nr. 99 – sud. past.

¹⁰ Budionas S. (Budionyj Semion Michailovič (1883–1973)) – žymus Sovietų karinis veikėjas. Carinėje kariuomenėje tarnavo nuo 1903 m. kavalerijos daliniuose. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo mūšiuose tarnaudamas 18-ajame dragūnų pulke puskarininkiu. Po 1917 m. Spalio perversmo grįžo į Dono sritį, kur buvo išrinktas į vietinį sovietą. 1919 m. vasarį organizavo Raudonosios armijos raitelių dalinį (šis nuo lapkričio mėn. tapo 1-ąja raitelių armija). Jai vadovavo iki 1923 m., kovodamas įvairiuose pilietinio karo frontuose. 1920 m. vasarą puolė lenkus Lvovo kryptimi. Sovietinės kavalerijos inspektorius 1924–1937 m. Tapo maršalu 1935 m., iškilo iki aukščiausių karinių ir administracinių postų.

¹¹ Šinda S. (Chinda Sutemi (1857–1929)) – japonų diplomatas. Studijavo JAV nuo 1877 m. Buvo konsulas San Franciske 1890–1894 m. Pirmasis ambasadorius Brazilijoje nuo 1895 m. Ambasadorius Vokietijoje 1908–1911 m., JAV – 1912–1916 m., D. Britanijoje – 1916–1920 m. Dalyvavo Japonijos delegacijoje Paryžiaus taikos konferencijoje.

118. 1920 m. liepos 10 d., Spa. – Sąjungininkų atstovų suformuluoti ir Lenkijos Vyriausybės vadovo W. Grabskio pasirašyti Sutarties dėl Vakarų šalių pagalbos Lenkijai sąlygų punktai, tarp jų ir dėl Vilniaus klausimo bei lenkų ir lietuvių santykių

During the meeting of the Supreme Council of the Entente in the town of Spa in Belgium in July 1920, the Poles were forced to turn to the Concord for support in the fight against the Bolsheviks. Entente states promised to participate in the peace talks between Poland and Soviet Russia on condition Poland fulfilled its former territorial obligations and withdrew its military forces from the provisional Polish eastern border denoted on 8 December 1919. On 10 July 1920, the Polish delegation led by the Prime Minister W. Grabski agreed to all Entente requirements including the immediate handover of Vilnius to Lithuania, and signed the decree of the Spa Conference. The Great Powers committed themselves to support Poland if Soviet Russia breached the conditions of the peace talks.

Spa sutartis¹

Lenkijos Vyriausybė sutinka:

a) inicijuoti ir nedelsiant pasirašyti paliaubas tuo pagrindu, kad Lenkijos kariuomenė pasitrauks ir sustos ties 1919 metų gruodžio 8 d. Taikos konferencijoje nubrėžta

linija, kuri yra laikina Lenkijos valdymo siena, ir kad Sovietų kariuomenė sustos už 50 km į rytus nuo linijos. Vis dėlto Vilnius turi būti nedelsiant atiduotas lietuviams ir išbrauktas iš bolševikų užimamo ruožo per paliaubas. O dėl Rytų Galicijos, tai armijos sustos prie linijos, kurią pasieks paliaubų diena, tada kiekviena armija pasitrauks 10 km, kad būtų sudarytas neutralus ruožas;

b) išsiųsti įgaliotinius į Konferenciją, kuri kuo skubiau turi įvykti Londone. Šioje Konferencijoje turi dalyvauti Lenkijos, Sovietų Rusijos, Suomijos, Lietuvos, Latvijos delegatai ir ji turi būti Taikos konferencijos, kuri sieks užtikrinti tvirtą taiką tarp Rusijos ir jos kaimynų Europoje, globoje. Rytų Galicijos atstovai irgi bus pakviesti į Londoną, kad Konferencijoje pateiktų savo reikalą;

c) pritarti Aukščiausiosios Tarybos sprendimui dėl Lietuvos sienų, Rytų Galicijos ateities, Cešyno reikalo ir būsimos Gdansko ir Lenkijos sutarties.

Lenkijai tam pritarus, Anglijos Vyriausybė nedelsiant pateiks panašų pasiūlymą Sovietų Rusijai,

O jeigu Rusijos kariuomenė nepritaris paliauboms, tai Sąjungininkai suteiks Lenkijai visokeriopą pagalbą, ypač karine amunicija – kiek tik tai bus įmanoma, atsižvelgiant į jų pačių išsekimą ir didelius išipareigojimus kitiems – kad lenkų tauta galėtų ginti savo nepriklausomybę.

Ville Fraineuse, 1920 m. liepos 10.

Kumaniecki K, Odbudowa... p. 291–292.

¹ K. Kumanieckio sudarytame rinkinyje yra tokia šio dokumento įžanga:

„Lenkijos Vyriausybės nota koalicijai,
Varšuva, liepos 9 d.

Užsienio reikalų ministerija oficialiai praneša:

Valstybės gynimo tarybos sprendimu Užsienio reikalų ministerija šio mėnesio 6 d. Konferencijai Spa išsiuntė tokio turinio notą:

Lenkija kovoja už nepriklausomybę ir kad prie Lenkijos būtų prijungtos tos žemės, kuriose gyvena lenkai, nenorintys būti atplėšti nuo gimtojo krašto. Lenkija pasirengusi kiekvienu momentu sudaryti taiką tarp Lenkijos ir Rusijos čia gyvenančių tautų apsisprendimo pagrindu. Lenkijos kariuomenė dengia Europą nuo bolševikų antplūdžio. Pralaužus šią užtvanką, grėstų pavojus visai Vakarų Europai. Lenkų tauta, pakiliai ir solidariai sutelkusi visų sluoksnių pastangas, kyla ginti savo namų židinio. Lenkijai, jeigu ji bus priversta toliau kovoti, reikės didelės materialinės ir moralinės Sąjungininkų paramos.

Tos pačios dienos (liepos 6 d.) vakare į Spa išvažiavo Ministras Pirmininkas Władysławas Grabskis. Havašo agentūra liepos 13 d. iš Paryžiaus pranešė: „Sekmadienį po pietų Ministras Pirmininkas Grabskis rimtai kalbėjosi su Millerand'u ir Lloyd'u George'u, dalyvaujant maršalui Fochui. Jis kreipėsi prašydamas įsikišti, kad nebūtų leista, jog atgimusią Lenkiją sutryptų bolševikai. Šiuo momentu Lenkijos reikalas įgauna pirmąją reikšmę ir iškyla į pirmą planą Sąjungininkų imperijų Vyriausybių vadovų pasitarimuose.“

Ministras Pirmininkas Władysławas Grabskis pasirašė šią Sutartį (vad. Spa sutartį).“

119. 1920 m. liepos 10 d., Kaunas. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulis raštas Lietuvos užsienio reikalų ministrui dėl Sąjungininkų misijų Lietuvoje atstovų tarpininkavimo Lietuvos valdžiai perimant iš lenkų Vilniaus kontrolę

Poland was forced to retreat and was under pressure from the Soviet army so it agreed to hand over Vilnius to Lithuania. In the letter to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania on 10 July, the Head of the French Mission to Lithuania C. Reboul confirms that delegates from the British Mission and he himself are ready to mediate between Lithuania and Poland on the entry of the Lithuanian troops in Vilnius. The Lithuanians are requested to provide specific details related to the number of Lithuanian troops, time and direction of movement to march into the city.

Karinė ^{a)}Prancūzijos^{a)} misija
Lietuvoje.
No. 333/L.

Kaunas,
1920 m. liepos 10 d.

Leitenantas pulkininkas Reboulis,
Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovas
ponui Lietuvos užsienio reikalų ministrui

Kaunas

Liepos 9 d. 23 val. Anglų karinės misijos vadovas Pargiteris atėjo pas mane, prašydamas Jūsų vardu sutikti kartu su juo ir Lenkijos karine vadovybe Vilniuje spręsti Jūsų pajėgų įžengimo į Vilnių detales, užbėgant už akių bolševikams, kad būtų išvengta bet kokių konfliktų tarp Jūsų ir lenkų pajėgų.

Turiu garbės Jums pareikšti, jog, kaip Prancūzijos atstovas, jau veikia Jūsų naudai, kad tuoj pat gautumėte [? – žodis ne visai aiškus – vert. past.] demarkacijos liniją, nes tokia yra galutinė Antantės pareikšta valia. Jeigu pageidautumėte, jog veikčiau kartu su Anglų misija tam, kad būtų išspręstas jūsų pajėgų įžengimo į Vilnių klausimas, esu pasirengęs tai padaryti, tačiau norėčiau, kad leistumėte man tiksliai susipažinti su Jūsų intencijomis.

I. Kada norėtumėte užimti Vilnių, ar tai būtų tiksli data, ar lauksite, kol lenkai paskelbs dėl karinės būtinybės esantys priversti apleisti Vilnių?

II. Kokias pajėgas skirtumėte šiam užėmimui?

III. Koku keliu jos žygiuotų?

IV. Jeigu tausosite lenkams visą karo techniką, kas liks Vilniui?

C. Reboulis^{b)}

Kopija Anglų karinei misijai^{c)}.

Leitenantas Gervais¹ turi atnešti atsakymą iki 10 val.^{d)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 89, l. 11. Mašinraštis prancūzų k.

a)-a) Žodis pataisytas ranka.

b) Įskaitomas parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas. Ant parašo uždėtas Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje spaudas, jis išblukęs.

c) Frazė pabraukta, tarp jos ir dokumento teksto lietuviškai įrašyta rezoliucija: „Skaičiau, atlikta asmeniškai. 10/VII-20“, pasirašė J. P[urickis].“

d) Tarp šios frazės ir C. Reboulis parašo uždėtas spaudas „Užsienio Reikalų Ministerijos Raštinė Nr. 4716, 20 VII 12.“

¹ Gervė Ž. (Gervais Georges Louis (1893–?)) – prancūzų kariškis. 1911 m. stojo savanoriu į 35-ąjį pėstininkų pulką. I-ojo pasaulinio karo pradžioje kovojo 235-ajame, 242-ajame pėstininkų pulkų sudėtyje; 1917 m. grįžo į 35-ąjį pulką; 1918 m. kovojo 84-ajame, 208-ajame pėstininkų pulke. 1919 m. rugpjūčio 7 d. savanoriu priskirtas prie Karinės misijos Lietuvoje. 1920 m. birželį jau gavo paskyrimą į 24-ąjį prancūzų pėstininkų pulką. Nuo 1921 m. tarnavo Alžyro šaulių pulke. Vėliau buvo priskirtas prie Karinės geografijos tarnybos, iš jos paleistas 1929 m., vėl tarnavo Alžyro šaulių daliniuose. Išleistas į atsargą 1939 m., o galutinai demobilizuotas 1941 m.

120. 1920 m. liepos 10 d., Spa. – Sąjungininkų sutarimu britų suformuluota vadina-moji „Curzono nota“ sovietinei Rusijai dėl taikos tarp pastarosios ir jos vakarinių kaimynų, pirmiausia Lenkijos, sudarymo sąlygų (su pasiūlyta linija, ties kuria tu-rėtų sustoti puolanti Sovietų kariuomenė, artėjanti prie lietuviškų žemių)

When Poland signed the decree of the Spa Conference on 10 July 1920, the Entente Summit committed to participate in the peace talks between Poland and Soviet Russia. After Poland promised to retreat to the eastern territorial boundaries of Poland as marked by the Entente on 8 December 1919 and to withdraw from Vilnius handing it over to Lithuanians, British diplomats called on Moscow. Their telegram offered to mediate in the negotiations and to set out conditions of the ceasefire. It also stated boundaries for the Polish withdrawal, the demarcated line between Lithuania and Soviet Russia, and the territorial area for ceasing Bolshevik attacks. It was promised to discuss further issues at a joint conference.

Britų Vyriausybė konstatuoja, kad Rusijos Sovietų Vyriausybė pritaria principams, išdėstytiems mūsų liepos 1 d. memorandumė, kaip pagrindui susitarimo dėl prekybos santykių atnaujinimo ir abipusio priešišku veiksmų nutraukimo, todėl mes sutinkame tęsti derybas dėl prekybos sutarties sudarymo, kai tik grįš Rusijos delegatai.

Be to, Britų Vyriausybė siūlo štai ką. Sovietų Vyriausybė ne kartą reiškė norą sudaryti taiką su visais kaimynais. Britų Vyriausybė, ne mažiau karštai trokšdama atkurti taiką visoje Europoje, siūlo šią išeitį: Lenkija ir Sovietų Rusija sudaro paliaubas, kuriomis tuoj pat nutraukiami karo veiksmai. Į paliaubų sąlygas įrašomas, iš vienos pusės, lenkų kariuomenės pasitraukimas iki linijos, kurią pernai nužymėjo Taikos konferencija kaip rytinę sieną srities, kur Lenkija turi teisę steigti lenkų administraciją.

Ši linija eina apytiksliai taip: Gardinas–Valouka–Nemyrivas [Nemirov]–Brestas^{a)}–Dorohuskas–Ustyluhas, į rytus nuo Hrubešuvo, per Kryluvą ir toliau į vakarus nuo Rusų Ravos, į rytus nuo Peremislio iki Karpatų; į šiaurę nuo Gardino siena su lietuviais driekiasi išilgai geležinkelio Gardinas–Vilnius ir toliau link Daugpilio. Kita vertus, į paliaubų sąlygas reikėtų įtraukti, kad Sovietų Rusijos kariuomenė sustos už 50 km į rytus nuo šios linijos. Rytų Galicijoje abi pusės liks stovėti linijoje, kurią jie užėmė paliaubų pasirašymo dieną.

Paskui per kuo trumpiausią laiką Londone bus sukviesta Sovietų Rusijos, Lenkijos, Lietuvos, Latvijos ir Suomijos atstovų konferencija, globojama Taikos konferencijos*, deryboms dėl galutinės Rusijos ir jos kaimynų taikos. Į Londoną taip pat turi būti pakviesti Rytų Galicijos atstovai ginti savo interesus. Didžioji Britanija nedarys jokių apribojimų atžvilgiu atstovų, kuriuos norės į šią konferenciją atsiųsti Sovietų Rusija, jeigu jie išsipareigos nesikišti į Britanijos politinius ir vidaus reikalus, taip pat neskleisti propagandos.

Be to, kas pasakya, britų Vyriausybė siūlo, kad taip pat būtų pasirašytos sovietinės Rusijos kariuomenės ir generolo Vrangelio¹ paliaubos su sąlyga, kad generolo Vrangelio pajėgos tuoj pat pasitrauks į Krymą, o per paliaubas sąsmauka virs neutralia zona, kad generolas Vrangelis bus pakviestas į Londoną aptarti savo kariuomenės ir pabėgėlių likimo, tačiau ne kaip konferencijos narys.

Britų Vyriausybė džiaugtūsi tuoj pat gavusi atsakymą į šią telegramą, nes Lenkijos Vyriausybė prašė Sąjungininkų įsikišimo, ir jeigu laikas bus prarastas, gali susidaryti situacija, kuri gerokai apsunkins ilgalaikės taikos sudarymą Rytų Europoje. Britų Vyriausybė išsipareigojo nesuteikti paramos Lenkijai siekiant tikslų, priešiškų Rusijai, nedaryti veiksmų, priešiškų Rusijai, tačiau ji taip pat pagal Tautų Lygos sutartį išsipareigojo ginti Lenkijos neliečiamumą ir nepriklausomybę jos teisėtų etnografinių sienų ribose.

Todėl, jeigu Sovietų Rusija, nepaisant pakartotinių pareiškimų apie Lenkijos nepriklausomybės pripažinimą, nesitenkins lenkų kariuomenės pasitraukimu iš rusų teritorijos su abipusių paliaubų sąlyga, bet panorės priešiškus veiksmus perkelti į Lenkijos teritoriją, britų Vyriausybė ir jos sąjungininkai laikys savo pareiga padėti lenkų tautai ginti savo egzistavimą visomis priemonėmis, kuriomis jie disponuoja.

Lenkijos Vyriausybė pareiškė pasirengusi sudaryti taiką su Sovietų Rusija ir pradėti derybas dėl paliaubų, remdamasi minėtomis sąlygomis, kai tik jai bus pranešta apie Sovietų Rusijos sutikimą. Todėl britų Vyriausybė džiaugtūsi per savaitę gavusi galutinį atsakymą, ar Sovietų Rusija sutinka priimti šį siūlymą tam, kad būtų nutrauktas nereikalingas kraujo praliejimas ir Europoje įsivyratų taika.

DVP SSSR, t. 3, p. 54–55.

*Turima mintyje Paryžiaus taikos konferencija.

^{a)}Tuomet Lietuvos Brasta (Brest-Litovskas).

¹ Vrangelis P. (Vrangel Piotr Nikolajevič (1878–1928)) – rusų „baltųjų“ karinis ir politinis veikėjas. Gimęs Mukulių dvare (netoli Zarasų), kilęs iš aristokratų, turėjo barono titulą. Iki I-ojo pasaulinio karo tarnavo carinės kavalerijos pulkuose, buvo eskadrono vadas. Karo metais vadovavo Usūrijos raitelių, 7-ajai kavalerijos divizionams, jungtiniam kavalerijos korpusui. Po bolševikinio perversmo Dono srityje padėjo formuoti gen. A. Kaledino kariuomenę. 1918 m. rugpjūtį įstojo į Savanorių armiją Rusijos pietuose, vadovavo jai nuo gruodžio mėn. 1919 m. vadovavo Kaukazo savanorių armijai. 1919 m. gruodį pervedtas į gen. A. Denikino dispoziciją. 1920 m. balandį vietoj jo ėmėsi vadovauti „baltųjų“ pajėgoms pietinėje Rusijoje, koncentravosi Kryme. 1920 m. lapkritį priverstas su armijos likučiais evakuotis į Turkiją. Paskui aktyviai veikė emigracijoje.

121. 1920 m. liepos 11 d., Paryžius. – Lietuvos pasiuntinio Paryžiuje J. Dabužio šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, pranešanti, jog Spa konferencijos sprendimai palankūs Lietuvai, ir raginanti Lietuvą nesivelti į lenkų ir Sovietų karą

In the conference of the Entente Summit in the town of Spa in Belgium in early July 1920, Poland agreed to all requirements and requested support and mediation of the Great Powers in the peace talks with Soviet Russia. Lithuanian diplomats residing abroad informed Kaunas about the decisions taken at the Spa Conference. On 11 July, a message from the representative to Paris J. Dabužis was received which informed that the rulings on the disputed territories with Poland were in favour of Lithuania. The document strongly recommended that the government of Lithuania would not get involved in military actions on the Bolshevik side.

Šifruota!

Užsieniai
Kowno

Paris 1598 40/33 11 1358 Lituanie
Priimta 11 d. liepos

Vakar Milošas konferavo su Prancuzijos atstovais Spa Teritorijų klausimą riša Lietuvai palankiai. Jokiu būdu nesikiškite karan. Laikykite ^{a)}t a i k j n g e nusistatima^{a)}

Dobužis¹

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 73, l. 85. Rankraštis

^{a)-a)} Paskutiniai du žodžiai užrašyti iš naujos eilutės, paliekant tarpą nuo prieš tai einančio teksto. Žodyje „taikjnge“ virš „j“ raidės skliaustuose užrašyta „i“, o virš „e“ raidės – „ą“.

¹ Dabužis (Dabužinskis, Dobužinskis) Juozas (1878–1934) – kunigas, lietuvių visuomenės veikėjas. 1902 m. baigė Žemaičių kunigų seminariją ir išventintas. Vikaravo Dotnuvoje, Kaltinėnuose, Josvainiuose. Dirbo Kauno kalėjimo kapelionu, drauge buvo Šv. Kazimiero draugijos sekretorius. 1914–1918 m. gyveno ir dirbo JAV. 1918 m. išrinktas JAV lietuvių tautos tarybos delegatu Lietuvos nepriklausomybei remti. 1919 m. birželį tapo Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos nariu, paskui buvo Lietuvos diplomatinis atstovas Paryžiuje. Nuo 1923 m., grįžęs į Lietuvą, kunigavo Mažeikiuose, Telšiuose, kur padėjo įkurti kunigų seminariją, Pašvitinyje.

122. 1920 m. liepos 12 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinybės D. Britanijoje šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, pranešanti apie Lietuvai palankius Spa konferencijos sprendimus ir raginanti laikytis ramiai lenkų ir Sovietų konflikto atžvilgiu

Seeking Entente participation at the peace talks with Soviet Russia, in the Spa Conference Poland promised to withdraw its troops from the line marked on 8 December 1919. Under pressure of the Great Powers, especially Great Britain, it committed to hand over Vilnius to Lithuania. Concerned about Lithuania fall out of its sphere of influence, in the peace talks Soviet Russia promised Lithuanians larger areas than just Vilnius. Lithuanian representatives in the West confirmed their recommendations to the government to remain calm and not get involved in any conflict. In his telegram of 12 July, the Lithuanian envoy to Great Britain A. Tiškevičius introduced the Spa resolutions to the Minister of Foreign Affairs J. Purickis.

Purickiui, Už. R. Minis.
Kowno

London N 54/12
Priimta 12/7 N 27/29

Iš Spa šiandien Tamstai:

Oficialiai mums pranešta sekanti nutarimą Stop. Lenkai atsitraukė ant linijos nustatytos Aliantais gruodžio paskutinį kartą rytų sieną Stop. [!] Evakuotą teritoriją perduodama mums Stop. Lenkai ant to sutinka anglų pirmininko spaudžiami Stop. Francuzai sutiko Stop. Rusams telegrafuotas pasiūlymas sustabdyti kara, respektuoti 50 kilometrų neutrali zona mūsų ir lenkų rubez. pasiūsti atstovą Londonan

Konferencijan dalyvausim mes, lenkai Baltijos [!] ir suomia Stop. Šita Konferencija turės nutarti visus teritorialius ir juridinius klausimus. Stop. Mūsų nuomonė laikykitės ramiai nedaleiskite jokių konfliktų

N 885

Tyškus¹, Milošas ir Rabinavičius²

Šifruota 13. 7. 20

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 142. Rankraštis

¹ Tyškus – turimas mintyje diplomatas Alfredas Tiškevičius.

² Rabinavičius Henrikas (?–1962)) – Lietuvos diplomatas. Kilęs iš Šilalės valsčiaus. 1919 m. buvo priškirtas prie JAV misijos Lietuvoje ir Latvijoje. Vėliau tapo Lietuvos pasiuntinybės sekretoriumi Kopenhagoje, sekretoriumi pasiuntinybėje Londone. 1924 m. paskirtas toms pačioms pareigoms į Vašingtoną. Generalinis konsulas Niujorke 1926–1927 m. Pasiuntinybės patarėjas Maskvoje nuo 1930 m. Apsistojo Niujorke 1940 m. ir ten pasiliko emigracijoje.

123. 1920 m. liepos 12 d., Kaunas. – Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame svarstytas pasirengimas Vilniaus kontrolės perėmimui iš lenkų, protokolas. Lietuvos Vyriausybės atsakymai į 5 lenkų klausimus dėl Vilniaus perdavimo sąlygų, perduotus per Britų karinės diplomatinės misijos Baltijos šalyse vadovą plk. S. Tallentsą

In the conference of the Supreme Council of the Entente in the town of Spa in the first half of July 1920, Poland agreed to all requirements and turned to the Great Powers for support to mediate in peace talks with Soviet Russia. Some requirements were directly related to Lithuania. On 12 July, the meeting of the Cabinet of Ministers in Kaunas discussed five issues as presented by the Polish government and submitted by the British representative S. Tallents. As the Spa Conference obliged the Poles to withdraw their troops from the line marked on 8 December 1919 and to hand over Vilnius to Lithuania, they wanted to receive Lithuania's consent on the matter before they took on their obligations. The minutes of the government meeting explain that Poles enquired Lithuanians about preferred format of the agreement regarding Vilnius handover, i.e. if it should be written or verbal. Moreover, Poles questioned if Lithuania promised to defend Vilnius by military means, if members of Polish organizations hostile to Lithuania would be freed under the terms of the amnesty, if the Polish troops could withdraw and keep their weaponry, and finally, whether Lithuania agreed to pass the resolution regarding Vilnius to the League of Nations. Poland was mostly interested in the last point. In case of a positive Lithuanian response, Poland pledged to withdraw its troops within 24 hours. However, Lithuanians decided to respond negatively.

Ministerių Kabineto posėdis
1920 m. liepos mėn. 12 d.
12 val. ryto.

Dalyvauja: Ministeris Pirmininkas, Užsienio Reikalų Ministeris Dr. J. Purickis, Krašto Apsaugos Ministeris pulk. leit. K. Žukas, Žemės Ukio ir Valstybės Turtų Ministeris J. Aleksa, Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministeris E. Galvanauskis, p. St. Šilingas, Teisingumo Ministeris V. Karoblis, Ministeris be portfelio Žydų Reikalams M. Soloveičikas, Ministeris be portfelio Gudų Reikalams D. Siemaška.

Pranešama.

P. Stasys Šilingas praneša apie savo kelionės į Vilnių rezultatus. Pulkininkui Tallents¹ buvo įteikti šie mūsų reikalavimai:

1) Lenkai tuojau privalo atitraukti kariuomenę ligi Focho linijai,

2) turi būti pastatytas Juzo aparatas tarp mūsų karinio atstovo Vilniui ir Štabo

Nutarta.

Ministerių Kabinetas, apsvarstęs p. S. Šilingo, Užsienio Reikalų Ministerio ir Krašto Apsaugos Ministerio pranešimus, nutarė prašyti pulkininko Tallents nuvažiuoti su Užsienio Reikalų Ministerijos Atstovu į Vilnių ir pranešti lenkų vyriausybei, kad Lietuvos Vyriausybė yra nusistačiusi:

Kaune; geistina, kad Juzo aparatu butų sujungtos anglų misijos Kaune ir Vilniui;

3) turi būti paruoštas ir Lietuvos Vyriausybei praneštas Vilniaus evakuacijos planas. Kiekvienas įsakymas lenkų dalims pasitraukti iš kurios nors vietos turi būti tuoju praneštas Lietuvių štabui.

4) Sustabdyti turtų evakuaciją. Lenkai sutiko pasitraukti ligi Focho linijai. Del Juzo aparatų pastatymo pasiulė, kad šiais aparatais butų sujungti lietuvių ir lenkų štabai.

Šiuos atsakymus perdavė pulk. Tallents, del atsakymų į kitus reikalavimus jis pareiškė, kad lenkai iškelė politinių klausimų eilę, kuriais jis kalbėsias su Lietuvos Vyriausybe. Į reikalavimą sustabdyti turto evakuaciją lenkai aiškiai neatsakė.

Mūsų atstovo buvo pareikšta lenkams, kad jų pasiūlymas sujungti Juzo aparatais štabus mums nepriimtinas.

Toliau pranešama apie p. M. Biržiškos pasikalbėjimą su lenkų U.R. Ministerijos atstovu Kamaneckiu.

Užsienio Reikalų Ministeris praneša savo pasikalbėjimą su Prancuzų Misijos šefu pulk. Reboul. Pulk. Reboul pareiškė, kad lenkai gal ir sutiktų atiduoti Vilnių, jei gautų nuo Lietuvos Vyriausybės užtikrinimą, kad lietuviai gins Vilnių ir nepersekios vietinių lenkų.

Kamaneckis, gavęs iš Varšuvos instrukcijų pastatė Tallents'ui šiuos klausimus:

1) ar: Lietuviai nori padaryti sutartį del Vilniaus ^{a)}peremimo^{a)} žodžiu, ar raštu,

2) ar – prižada Lietuviai ginti Vilnių ginklu;

3) ar sutinka Lietuviai duoti amnestiją Lietuvai priešingų politinių organizacijų dalyviams, ypatingai organizacijai „Strzelcy Nadnieneiscy“^{b)}.

1) del 1) klausimo: sutartį su lenkais del Vilniaus paremimo padaryti žodžiu; del 2) – lietuviai laikysis neitraliai, bet gins savo teritoriją nuo bent kokių isi-veizimų;

del 3) vyriausybė sutinka duoti amnestiją Lietuvai priešingų politinių organizacijų dalyviams veikusioms anapus demarkacijos linijos; lenkai turi suteikti smulkesnių žinių apie tas organizacijas, kur ir ką jos veikė.

del 4) internuoti lenkų kariuomenę kuri pasiliks Vilnių įėjus lietuviams.

del p. 5) pasiūlymą pavesti Tautų Sąjungai Vilniaus klausimą rišti – griežtai atmesti.

Ministerių Kabinetas, turėdamas omenyje, kad Vilnius gali būti artimiausiu laiku užimtas mūsų kariuomenės, nutarė paskirti p. Mykolą Biržišką Lietuvos Vyriausybės Įgaliotiniu Vilniaus Sritims ir pavesti jam sudaryti patariamąjį organą iš tautinių mažumų atstovų.

Ministerių Kabinetas, išklauses Krašto Apsaugos Ministerio pranešimo apie padėtį fronte, nusistatė, kad kariuomenei turi būti duotas įsakymas peržengti Focho nustatytą demarkacijos liniją.

Ministerių Kabinetas nutarė prašyti Krašto Apsaugos Ministerį pasiųsti ryšio karininką į bolševikų Veikiamosios Armijos štabą.

4) ar išleis lietuviai lenkų kariuomenę su karo medžiaga ir

5) ar sutiks pavesti Tautų Sąjungai išspręsti Vilniaus klausimą. Čia Kame-neckis pabriežė, kad lenkai į 24 valandas paliuosuos Vilnių, jei lietuviai į šį klausimą atsakytų teigiamai.

Pulk. Tallents prašo Vyriausybės šiuos klausimus apsvarstyti ir pranešti Vyriausybės nusistatymą.

Krašto Apsaugos Ministeris praneša apie padėti fronte.

D-ras K. Grinius^{c)}
Ministeris Pirmininkas

Lozoraitis^{d)}

L. e. Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjo p.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 86, l. 216–217. Mašinraštis

^{a)-a)} Žodis įterptas ranka.

^{b)} Turėtų būti „Strzelcy Nadniemenscy“.

^{c)} Parašas ranka.

^{d)} Parašas ranka.

¹ Teilentsas S. (Tallents Stephen George (1884–1958)) – britų kariškis, diplomatas. Pradėjo karjerą kaip valstybės tarnautojas Prekybos valdybos Jūrų departamente. I-ojo pasaulinio karo pradžioje kovėsi Airijos gvardijos gretose, buvo sunkiai sužeistas, paskui pervestas darbui Ginklavimo ministerijoje. 1916 m. pervestas į Maitinimo ministeriją, kur 1918 m. tapo jos vadovo asistentu. 1919 m. pradžioje – vyriausiasis britų delegatas Lenkijos aprūpinimui. 1919 m. gegužės pab. paskirtas Ekonominės-diplomatines misijos į Baltijos šalis vadovu. Ši Misija 1920 m. transformavosi į nuolatinės britų diplomatines atstovybes Baltijos valstybėse. Grįžo į D. Britaniją 1920 m. pab. ir tapo vyriausiojo Airijos lordo Fitz Alano privačiu sekretoriumi. Šiaurės Airijos imperinis sekretorius 1922–1926 m. Britų imperijos Rinkodaros valdybos sekretorius 1926–1933 m. Vėliau tęsė veiklą aukštuose valstybiniuose ir visuomeniniuose viešųjų ryšių koordinavimo postuose. 1948 m. tapo Viešųjų ryšių instituto įkūrėju ir vadovu.

**124. 1920 m. liepos 12 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos slap-
tas operatyvinis įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 1 žygiuoti į Vilnių paskui atsi-
traukiančius lenkus ir užimti jį pirmiau atsilenkančių bolševikų**

After ascertaining that in the Spa Conference in Belgium on 10 July 1920 Poland committed itself to withdraw its troops from the occupied territory of Lithuania, in its meeting on 12 July the Lithuanian government instructed Lithuanian troops to cross the demarcation line with Poland. The classified strategic order issued on the same day by the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka directed to move east and recapture Vilnius. It was ordered to make an urgent and categorical statement to Poles to retreat from the occupied territory of Lithuania to the demarcation line. The Lithuanian military units were ordered to follow the retreating Polish forces and settle in Vilnius before the Bolsheviks entered it. It was noted that according to given intelligence, the Polish army should not oppose.

Slaptai
Operatyvinis

Lietuvos Armijai
Įsakymas

Kaunas

N 1 1920 m. liepos 12 d. 23 val.
Vokiečių žemė. 1 : 300000

Rūsų-bolševikų spaudžiami lenkai apleido Daugpilį ir gelžkelio liniją į pietus nuo Daugpilio link Švenčionių. Mūsų rubežiuose jie traukiasi ant demarkacijos linijos nustatytos Fošu (ši linija eina 12 varstų į vakarus nuo gelžkelio Varėna – Vilnius – Daugpilis).

Bolševikai seka paskui lenkus ir jų žvalgai pasirodė Ignalino, Kazachiznos ir Dukštų apylenkėse laikydamies prieš mus pasyviai. Šiandien laukiame mūsų su rusais taikos sutarties pasirašymo. Taikos sutartis pakol kas dar nežinoma.

Latviai užėmė Daugpilį ir liniją Kalkunai – gut Brigen – Skrusdelino.

2. Atėjo laikas paliuosuoti mūsų tėvynę nuo svetimtaučių – užgrobikų ir gražinti savo senąją sostinę V i l n i ū. Įsakau pavestajai man armijai neatideldijant ir kategoriškai pasiulyti lenkams, kad paliuosuotų mūsų užgrobą teritoriją ir atsitrauktų ant viršminėtos Fošo demarkacijos linijos. Po šio neatsilikant sekti paskui atsitraukiančius lenkus ir stengtis visomis pajėgomis užimti viršminėtą Fošo liniją, o ypač Vilnių pirmiaus bolševikų.

Delei šio:

a. Marijampolės grupei.

Majoras Motejunas-Valevičia¹
I-as atsargos bataljonas – 5 kuopa

b) Vilniaus grupėi

Pulkin-Leit. Ladyga

1-as pėst. pulkas – 3 b-nai

8 pėst. pulkas 3 b-nai

7 pėst. pulkas 3 b-nai

4 batareja

6 batareja

1 batareja

1 ½ esk 1-ojo Rait. pulko

3 šarvuoti automobiliai

išviso: 9 bat-nai, 12 kanuolių 1 ½
esk. rait. 3 šarvuoti automobiliai.

c) Daugpilio grupėi

Majoras Musteikis²

9 p. pulkas – 3 bat-nai

3 p. pulkas 3 bat-nai

6 p. pulkas 2 bat-nai

Baltgudžių atskira kuopa

2 batareja

3 batareja

Gelžkelių kuopos burys

½ I-ojo Rait. pulk. eskadrono

Viso: 8 b-nai, 1 kuopa 8 kanuolės,

1 burys gelž. k. ir ½ eskadrono.

d. Armijos Rezervui.

Majoras Laurinaitis³.

5 p. pulkas (Kaišedoryse)

2 p. pulkas (Jonavoj)

4 p. pulkas (Kaune)

7 batareja (Kaišedoryse)

5 batareja Kaune

9 batareja

Gaubicų batareja

Viso: 9 kuopos, 16 kanuolių,

1) Iki įsakymo laikyti užimtą liniją atydžiai sekant lenkų veikimą.

1) Energingai pildant nurodytą šio punkto pradžioje bendrą užduotį užimti kaip pirmiausia ir artymiausia tikslą liniją: Merecz – Druckuny – Hanuszyski – Dowgierdiszki – Rykonty – Bukiszki – Ożulowka – Suzany – Antolokaje.

2) Sekantis užduotis yra užėmimas Vilniaus, ką įvykinti gavus tam tikrą įsakymą. Išimtinam atvejuje jeigu Vilniui grės pavojus būtį užimtu bolševikais, duodama teisė grupės Vadui užimti Vilnių savo iniciatyva, nelaukiant įsakymo.

3) Šarvuotus automobilius privežti ant kiek galima arčiau Vilniaus gelžkelio, pasinaudojant traukiniu Vilniaus Komentūros.

1) Palikti kaip galima mažesnes jėgas apsaugojimui linijos: Subbat – gut Lassen – gut Kazimiriszki – pagal Kalkūnus – gut Lawkesy ir ežerų linijos ligi Driswiaty ežero įmtinai.

2) Pildant šio punkto pradžioje nurodytą bendrą užduotį, stengtis užimti liniją: ež. Driswiaty – Widsy – Swenziany ir toliaus iki susisiekimu su kairiuoju sparnu Vilniaus grupės, kur laukti mano įsakymo.

1) Visoms rezervo dalims būti pilnai prisiruošusioms žygiavimui ir iki atsikiro mano paliepimo pasilikti užimtose vietose.

e) Armijos raiteliams
Pulkininkas Litvinas⁴
2 ½ esk. 1-ojo Rait. pulko
Mokomoji komanda 1-ojo
Raitelių pulko.

1) Susikoncentruoti VII-14 Mileigany
ir būti pilnai prisiruošusiems žygiavimui
ir laukti mano įsakymo.

3. Marijampolės grupę nuo Vilniaus grupės skiria sekančioji linija: B a l w e r y s - z k i – N i e m o n a i j c e – M e r e c z – M a r c y n k a n c e, – skaitant šiuos punktus prigulinčiais Vilniaus grupei.

Vilniaus grupe nuo Daugpilio grupės skiria sekančioji linija: M a l i a t y – e ž e r. B i e l a – L o k a j a – R a t s z k o w s c h t n a – L y n t u p y skaitant šiuos punktus prigulinčius Daugpilio grupei.

4. Visoms grupėms, armijos rezervui ir armijos raiteliams laikyti patvarų ryšį su Generaliniu štabu. Susisiekimo skyriaus Viršininkui atydžiai sekti šio išpildymą suteikiant dalims galimą pagelbą technikos priemonėmis ir apmokintais žmonėmis.

5. Visoms dalims žygiuojant pirmyn vengti susidurimų su bolševikais. Pastariesiems užpuolus mūsų dalims energingai gintis. Yra daviniai manyti, kad lenkų kariuomenė mums žygiuojant pirmyn nesipriešins.

6. Vilniaus Komendantui su pavestomis jam dalimis išvažiuoti VII – 13 iš Kau- no traukiniu Vilniaus link pritaikant savo judesį judesiui to pulko kuris eis Vilniun pirmoj eilėj.

7. Grupių vadams susitarus su armijos intendantu savo laiku aprupinti maistu pavestas jiems dalis.

8. Artilerijos dalies Viršininkui kuogreičiausia pristatyti man savo sumanymus aprū- pinimo kiekvienos grupės šaudymo ištekliais, turint omeny kad atidengimas nuolatinių, nejudinamųjų sandėlių naujai užimtose vietose yra per ankstybas del to papildymas šoviniais privalo būti atliktas atskirais traukiniais arba vežimais.

9. Sanitarijos skyriaus Viršininkui organizuoti klausymą apie kuogreičiausią ligonių ir sužeistųjų evakuaciją.

10. Termininius (срочными) pranešimus daryti kasdienu 8 ir 20 valanda.

11. Mano pavaduotojai: Generolas-Leitenantas Kattche⁵ ir pulkininkas Kleščinskas.

Armijos Vadas
Generolas-Leit. Nastopka^{a)}

/Generalinio Štabo Virši-/
/ninkas Generolas-Leit/

Generolas-Kvartirmeisteris
Gen. štabo pulkininkas Kleščinskas^{b)}

Pasiųsta:

Vyr. Karo Vadui 1 egz.	Raitelių pulko Vadui	– 1 egz.
Armijos Vadui 1 egz.	Armijos intendantui	– 1 egz.
Gener. Štabui 8 egz.	Sanitarijos skyr. V-kui	1 egz.
I, II, III Diviz vadams 3 egz.	Artilerijos dalies Viršinink.	1 egz.
I-ojo ats. b-no Vadui 1 egz.	Kapit. Kurkauskui ⁶	– 1 egz.
Artilerijos pulko Vadui 1 egz.	Tiekimo Viršininkui	– 1 egz.

.....
Viso 21 egz.

Išsiųsta 1920 m. liepos 13 d. 11 val. 30 min.

Vyr. Leit. Urbaitis⁷

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 67, l. 35–37. Rankraštis

^{a)} Įskaitomas parašas kita rašysena, nei įsakymo tekstas, todėl galbūt autentiškas.

^{b)} Įskaitomas parašas kita rašysena, nei įsakymo tekstas, todėl galbūt autentiškas.

^{c)} Įskaitomas parašas kita rašysena kartu su karinio laipsnio sutrumpintu įvardijimu, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Motiejūnas-Valevičius Jonas (1893–1959) – lietuvių kariškis. 1913 m. dirbo Rygoje, iš kur buvo paimtas į carinę kariuomenę. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo mūšiuose, tarnybą baigė štabskapitono laipsniu. 1918 m. lapkričio mėn. savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas I-ojo pėstininkų pulko bataliono vadu. 2-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas nuo 1919 m. sausio mėn. Paskui – Marijampolės, Šiaulių komendantas. 1919 m. spalį gavo majoro laipsnį. Kauno miesto policijos vadas 1920 m. sausio–kovo mėn. I-ojo atskirojo bataliono vadas nuo 1920 m. gegužės, paskui vadovavo 10-ajam pėstininkų pulkui, buvo Kauno įgulos viršininkas. 1921 m. dėl sveikatos išleistas į atsargą. Dirbo Vidaus reikalų ministerijos Piliečių apsaugos departamento vadovybėje, buvo Utenos ir dar kelių apskričių viršininkas.

² Musteikis Ignas (1890–1960) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. 1914 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, 1917 m. gavo štabskapitono laipsnį. 1918 m. gruodį savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, tapo I-ojo pėstininkų pulko bataliono vadu. 1919 m. kovo mėn. paskirtas šio pulko vado padėjėju ir dalinių Alytaus regione viršininku. Nuo 1919 m. liepos – 3-iojo pėstininkų pulko vadas. 1919 m. lapkritį gavo majoro laipsnį. III pėstininkų divizijos vadas nuo 1920 m. liepos 10 d. 1921 m. vadovavo įvairiems pulkams, o 1922 m. vėl tapo III pėstininkų divizijos vadu. 1923 m. išėjo į atsargą, buvo Klaipėdos pasienio policijos viršininkas. 1927 m. grįžo į kariuomenę, tapo vidaus reikalų ministru. Lietuvos banko direktorius 1930–1936 m., paskui – Valstybės Tarybos narys.

³ Laurinaitis Jonas (1894–1947) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje Galicijos fronte, vadovavo kulkosvaidininkams. 1917 m. gavo štabskapitono laipsnį. 1918 m. gruodį savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, vadovavo 2-ojo pėstininkų pulko batalionams. Šio pulko vado padėjėjas nuo 1919 m. liepos mėn. Spalio mėn. gavo majoro laipsnį. 2-ojo pėstininkų pulko vadas nuo 1920 m. kovo mėn. 1920 m. liepą – laikinai einantis II pėstininkų divizijos vado pareigas, Karinio rezervu viršininkas. Atsisakė Steigiamojo Seimo nario mandato. 1920 m rugsėjo pab.–lapkričio pr. buvo lenkų nelaisvėje. 1922 m. gavo pulkininko laipsnį. Tarnavo karinių apygardų štabų viršininku. 1930 m. išėjo į atsargą.

⁴ Litvinas Juozas (1882–1925) – lietuvių kariškis. Baigęs kavaleristų mokyklą Tverėje. Kavalerijos eskadrono vadas carinėje kariuomenėje 1915–1916 m. Kovojo Galicijos, Rumunijos frontuose. Nuo 1916 m. gruodžio turėjo pulkininko laipsnį (Lietuvos kariuomenėje laipsnis patvirtintas 1920 m. birželio mėn.). Į Lietuvos kariuomenę mobilizuotas 1920 m. gegužę, paskirtas į I-ąjį raitelių pulką, liepos 10 d. paskirtas šio pulko vadu. 1922 m. rugpjūčio 22 d. perkeltas į atsargą prie Kauno komendantūros. 1920 m. lapkritį vėl tapo raitelių pulko vadu. 1921 m. rugpjūtį išleistas į atsargą.

⁵ Katchė Maksimas (1897–1933) – lietuvių kariškis. Kilęs iš Jonišio evangelikų reformatų. Baigė karo mokyklą Peterburge, dalyvavo rusų ir japonų kare Mandžiūrijoje. 1907 m. gavo štabskapitono laipsnį. 1908–1911 m. tarnavo karo mokykloje Vilniuje. I-ojo pasaulinio karo metais kariavo Lietuvos ir aplinkinėse žemėse. Vadovavo įvairiems cariniams pulkams, pulkininkas nuo 1916 m. sausio mėn. 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą. 1919 m. balandžio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Panevėžio atskirojo bataliono instruktoriumi. II pėstininkų brigados (vėliau – divizijos) vadas nuo 1919 m. lapkričio mėn. 1920 m. kovo mėn. gavo generolo laipsnį. Generalinio štabo viršininkas nuo 1920 m. liepos 13 d. Dalyvavo derybose su lenkais, pasirašė Suvalkų sutartį. Ypatingųjų reikalų karininkas nuo 1920 m. spalio pab. Vėl Generalinio štabo viršininkas nuo 1921 m. gegužės mėn., o spalio mėn. išėjo į atsargą. Apsistojo Biržuose.

⁶ Kurkauskas Vladas (1895–1970) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. I-ojo pasaulinio karo metais studijavo Peterburge elektrotechniką, tarnavo kariuomenėje ryšių viršininko padėjėju prie Narvos. Šiaulių elektros stočių viršininkas 1918–1919 m. Mobilizuotas į Lietuvos kariuomenės Šiaulių komendantūrą 1919 m. kovo pab. Gegužės mėn. tapo Generalinio štabo Susisiekimo skyriaus viršininku. Kapitonas nuo 1920 m. kovo mėn. Dalyvavo formuojant Lietuvos kariuomenės technikos dalis. 1920 m. liepos 12 d. paskirtas Vilniaus karo komendantu. Paskui vadovavo Elektrotechnikos batalionui, Generalinio štabo Ryšių skyriui. 1922 m. paleistas iš kariuomenės eiti aukštojo mokslo. Studijavo agronomiją ir statybą. Klaipėdos gubernatorius 1935 m. Prekybos, pramonės ir amatų rūmų pirmininkas 1936–1940 m.

⁷ Urbaitis Ignas (1896–1952) – lietuvių kariškis. Mokėsi Kijevo komercijos institute, 1916 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę. 1919 m. sausį grįžo į Lietuvą, dirbo vertėju Vilniaus karo komendantūroje. 1919 m. gegužės mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 3-jojo pėstininkų pulko adjutantu. Lapkritį perkeltas į Generalinį štabą, gavo vyr. leitenanto laipsnį. 1920 m. rugpjūčio mėn. perkeltas į Armijos teismą, spalio mėn. – į 1-ąjį Savanorių pulką. 1922 m. tarnavo Generalinio štabo Operatyviniame skyriuje, vėliau – pasienio pulkuose. 1923 m. išėjo į atsargą. Dirbo Vidaus reikalų ministerijos sistemoje apskričių viršininku.

125a. 1920 m. liepos 12 d., Maskva. – Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedas, susidedantis iš abipusių pareiškimų. Lietuvos pareiškimas

On 12 July 1920, the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia was signed in Moscow. On return to Kaunas in four days, Lithuanian representatives unexpectedly introduced the Lithuanian government to the supplement to the Second Article of the Treaty. The document states that both sides agree that the crossing of the Soviet Army over the border of Lithuania and the occupation of its territory shall not constitute a breach of the Peace Treaty due to the following reasons: the ongoing Polish-Russian war, the Polish occupation of some Lithuanian territories belonging to Lithuania according to the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia, and failure of the Soviet army to stop the war at the Lithuanian border. The Lithuanian version of the Treaty supplement also states that in the absence of military-strategic need the Russian troops will be withdrawn.

Prie II straipsnioTaikai su Rusija^{a)}

Rusijos Socialistinės Federacinės Sovietų Respublikos
taikos delegacijai deryboms su Lietuva

Atsižvelgdami į Rusijos ir Lenkijos karo faktą ir į tai, kad pastaroji okupavo dalį teritorijos, kuri pagal šią Taikos sutartį yra Lietuvos teritorija, ir dėl to, kad Rusijos kariuomenė dėl karinių-strateginių motyvų Lietuvos pasienyje negali sustabdyti karo veiksmų prieš Lenkiją, toliau pasirašiusieji Lietuvos Demokratinės Respublikos Vyriausybės vardu pareiškia, kad Rusijos kariuomenės perėjimo per Lietuvos sieną ir užėmimo dalies teritorijos, kuri pagal šią sutartį sudaro Lietuvos valstybės teritoriją, fakto ji jokių būdu nelaikys šios Taikos sutarties pažeidimu ir Lietuvai nedraugišku aktu, tačiau su sąlyga, kad, nelikus karinio-strateginio poreikio, Rusijos kariuomenė bus išvesta iš minėtos teritorijos.

Pasirašė: T. Naruševičius
P. Klimas
S. Rozenbaumas
V. Račkauskas¹
J. Vailokaitis^{b)2}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 77, l. 104. Mašinraštis rusų k.

^{a)} Lapo viršuje lietuviškai ranka užrašyta „kopija“, žodis pabrauktas. Žodžiai „Taikai su Rusija“ išspausdinti lietuviškai.

^{b)} Pasirašiusiųjų pavardės surašytos ranka, viena rašysena.

¹ Račkauskas Vytautas (1881–prieš 1956) – geodezijos inžinierius, lietuvių visuomenės veikėjas. Pagal specialybę dirbo Moldovoje, nuo 1910 m. – Sibire. Dalyvavo lietuviškoje veikloje Čitoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą. Žemėtvarkos departamento direktorius 1919 m. kovo–1920 m. gegužės mėn. Matininkų kursų vadovas. Dalyvavo 1920 m. taikos derybose su Sovietais. Steigiamojo ir I Seimo narys nuo Lietuvos valstiečių sąjungos. Vėliau dirbo Valstybės kontrolėje Susisiekimo revizijos departamento direktoriumi. Žemės banko valdytojas 1926–1927 m. Paskui – geležinkelių srityje, Geležinkelių valdybos viršininkas.

² Vailokaitis Jonas (1886–1944) – pramonininkas, finansininkas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Baigė Peterburgo prekybos ir pramonės institutą. 1912 m. su broliu Kaune įkūrė banką nusigyvenusių bajorų dvarams supirkti ir išparduoti lietuviams. Lietuvos Valstybės Tarybos narys 1918 m., Vasario 16-osios akto signataras. 1919 m. įkūrė Ūkio banką ir jam vadovavo. Krikščionių demokratų atstovas. Steigiamojo Seimo narys 1920 m., Finansų ir biudžeto komisijos pirmininkas. Buvo „Maisto“, „Metalų“ akcinių bendrovių vienas iš steigėjų ir akcininkų, dalyvavo kitų bendrovių ir bankų sistemos plėtojime ir vadovavime.

**125b. 1920 m. liepos 12 d., Maskva. – Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties an-
trojo straipsnio priedas, susidedantis iš abipusių pareiškimų. Rusijos pareiškimas**

On 16 July 1920, the Lithuanian delegation returned to Kaunas from Moscow where the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia was signed. The Lithuanian delegates unexpectedly introduced the Lithuanian government to the supplement to the Second Article of the Treaty indicating bilateral yet one-sided claims of one side to the other. The texts of the supplements signed by both the Lithuanian and Soviet sides were almost identical. They state that due to the ongoing Polish-Russian war and the Polish occupation of some Lithuanian territories and because of the Soviet Army failure to stop the war at the Lithuanian border, both sides agree that the crossing of the Soviet Army over the border of Lithuania and the occupation of its territory shall not constitute a breach of the Peace Treaty and will not be treated as an offensive attitude towards Lithuania. The Lithuanian version of the supplement ends with a statement that in the absence of military-strategic need the Russian troops will be withdrawn. However, the Russian version does not include the latter statement.

RSFSR

Taikos delegacija
deryboms su
LIETUVA

Prie II straipsnio

Lietuvos Demokratinės Respublikos
delegacija taikos deryboms su Rusija

1920 metų liepos 12 d^{a)}.

Maskva

Atsižvelgdami į Rusijos ir Lenkijos karo faktą ir į tai, kad pastaroji okupavo dalį teritorijos, kuri pagal šią Taikos sutartį yra Lietuvos teritorija, ir dėl to, kad Rusijos kariuomenė dėl karinių-strateginių motyvų Lietuvos pasienyje negali sustabdyti karo veiksmų prieš Lenkiją, – toliau pasirašiusieji Rusijos Socialistinės Federacinės Sovietų Respublikos darbininkų ir valstiečių Vyriausybės vardu pareiškia, kad Rusijos Vyriausybė neabejoja, jog Rusijos kariuomenės perėjimo per Lietuvos sieną ir užėmimo dalies teritorijos, kuri pagal šią sutartį sudaro Lietuvos valstybės teritoriją, Lietuvos Vyriausybė jokiū būdu nelaikys šios Taikos sutarties pažeidimu ir Lietuvai nedraugišku aktu.

A. Jofe¹

J. Marchlevskis²

L. Obolenskij^{c)}^{b)}³

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 77, l. 103. Mašinraštis rusų k.

^{a)} Skaičius „12“ įrašytas ranka.

^{b)} Visi parašai rusų kalba įskaitomi, skirtingomis rašysenomis, akivaizdžiai autentiški.

¹ Jofė A. (Joffe Adolf Abramovič (1882–1927)) – Sovietų valstybės ir visuomenės veikėjas, diplomatas. Studijavo mediciną Berlyne, teisę Šveicarijoje. Rusijos socialdemokratų darbininkų partijos narys nuo 1904 m., kelis kartus buvo emigracijoje ir tremtyje. 1917 m. išlaisvintas iš tremties Sibire ir atvyko į Petrogradą kaip menševikas internacionalistas. Stojó už susijungimą su bolševikais, dalyvavo Spalio perversme ir buvo Petrogrado revkomo pirmininkas. Paskui pervestas į Užsienio reikalų komisariatą, Sovietų atstovas Vokietijoje 1918 m. Sovietų gynybos tarybos narys 1919–1920 m. Vedė taikos derybas su Estija, Latvija bei Lietuva ir pasirašė su jomis taikos sutartis. Vadovavo Sovietų delegacijai derybose su Lenkija Rygoje. Vėliau vadovavo Sovietų misijoms Kinijoje, Japonijoje. Ambasadorius Austrijoje 1924–1926 m. Vienas iš trockistinės opozicijos lyderių sovietinėje vadovybėje 1925–1927 m.

² Marchlevskis J. (Marchlewski Julian Baltazar (1866–1925)) – ekonomistas, žurnalistas, lenkų komunistinio judėjimo veikėjas. Lenkijos Karalystės ir Lietuvos socialdemokratų partijos vienas steigėjų 1893 m. ir jos ideologas. Po 1905 m. revoliucijos gyveno Vokietijoje, dalyvavo jos kairiųjų socialdemokratų judėjime. 1918 m. pasisakė prieš Lenkijos nepriklausomybę. Vienas iš komunistinio Internacionalo kūrėjų 1919 m., tų metų rudenį nuo Sovietų vedė taikos derybas su Lenkijos atstovais. Revkomo vadovas Balstogėje 1920 m. lenkų ir Sovietų karo metais. Nuo 1922 m. vadovavo tarptautinei pagalbos revoliucionieriams organizacijai.

³ Obolenskis L. (Obolenskij Leonid Leonidovič (1873–1930)) – Sovietų valstybės ir visuomenės veikėjas, diplomatas. Buvo carinis tarnautojas, mokesčių inspektorius. Nuo 1915 m. priklausė rusų menševikams. Po 1917 m. Spalio perversmo prisidėjo prie bolševikų, priklausė Uralo partinei organizacijai. 1919 m. Maskvoje dirbo Finansų komisariate (ministerijoje) Mokesčių ir maitų skyriaus vadovu. 1920 m. pervestas į Užsienio reikalų komisariatą, derybų su Lietuva delegacijos narys. Paskui dalyvavo derybose su lenkais, pasirašė Rygos taikos sutartį. Nuo 1921 m. dirbo pasiuntinybėje Varšuvoje, vadovavo pasiuntinybei 1923–1924 m. Nuo 1929 m. dirbo Švietimo komisariate, vadovavo Ermitažo muziejui.

125c. 1920 m. liepos 16 d., Maskva–Ryga. – Sovietų Rusijos užsienio reikalų liaudies komisaro G. Čičerino interpretacija dėl Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedo, perduota iš Rygos pasiuntinio V. Gylio Lietuvos užsienio reikalų ministerijai

After the Lithuanian delegates signed the Peace Treaty on 16 July 1920, they returned to Kaunas from Moscow. It appeared that the Second Article of the Treaty had a bilateral supplement which was signed one-sidedly by each party. The Russian version differed from the Lithuanian one in the fact that Soviets did not note withdrawing their troops from the territory of Lithuania. In his note to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis on the same day, the Commissioner of Foreign Affairs of Soviet Russia G. Chicherin stated that the supplement was an integral part of the Treaty. The document states that the supplement to the Treaty is a principle condition for future bilateral military actions.

16/VII

Telegrafas^{a)}.Kont. Rus^{b)}.

Kaunas

Telegramas.

Ministre

Purickis

Kowno

IšReval.....Nr. 3343

	Rūšis	Skaičius	žodžių	
Priimta 16/VII 1920	C	131		15/VII to 18 v. 30 m.
Nuo rg	Nr. 37/30			
Priėmė Sakytė	[?] ¹			

Siučiu telegrama Maskvos adresuota jums dvitaškis pasivialyju sau atkreiptu jusu dome intai kad Lietuviu taikos delegacijos pareiškimas kad rusu kariuomenes peržen-gimo Lietuvos sienos faktas ir užemimo Lietuvos teritorijos daliu ne bus laikomas uz sutarties laužyma ne aktu Lietuvai ne^{c)}

Draugišku yra nesutraukiami sujungtas su taikos sutarčia iš Liepos 12 dienos ir buvo jo pasirašymo sanlyga stop iš punkto pažiuros in Realus abieju draugišku respubliki interesu yra butinai reikalinga kad rusu kariuomenė savo žygiavyme vaduotusi kariškai strateginiais sanprotavimais ir jei neatsižiūrėjimas^{d)}

in juos kenktu rusu karines kampanijos reikalams tai tas kaip tik pakenktu ir Lietuvos Respublikos reikalams kuriai taip [i?] igai grense lenku paglemzimas stop – todėl Lietuviu taikos delegacijos pareiškimas del Lietuvos respublikos interesu yra butina saanlyga tolymesniu karišku operacijų rusu ir Lietuviu kariuomeniu^{e)}

O Del pačios taikos sutarties jis yra butina predposylka^{f)} no 580 cziczerein babaiga

Gylys²

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 76, l. 49–52. Rankraštis

^{a)} Dokumentas surašytas ant keturių telegraminių blankų, kurių dešinėje pusėje vertikalčiai smulkiomis raidėmis lietuviškai pažymėta blankus gaminusi įmonė „Spaustuvė S. Kadušino, Raseiniuose“. Blankų viršuje atspausdintos viena po kitos einančios dvi didelės skiltys, viršutinė perskirta į dvi mažesnes skiltis, turinčias pavadinimus „Telegrafas“ ir „Telegramas“. Apatinė skiltis irgi perskirta pusiau, kairiojoje jos pusėje numatyta vieta įrašams apie telegramos priėmimo datą ir priėmusįjį asmenį (spausdinti žodžiai „priimta“, „nuo“, „priėmė“). Dešinėje pusėje numatyta vieta įrašams apie telegramos rūšį („rūšis“), žodžių skaičių („skaičių žodžių“), telegramos įteikimo pasiuntimui laiką („Paduotas“), apačioje dar palikta vieta pastaboms („Tarnybiniai patėmyjimai“). Visiškai užpildytos tik pirmojo blanko skiltys; apatinės skilties dešinėje pusėje dar įrašyta rezoliucija „Skaič[iau]. 16/VII-20. J. P.[urickis]“. Kairėje pusėje „tarnybinių patėmyjimų“ skyrelyje uždėtas spaudas „Užsienio Reikalų Ministerijos Raštinė [ein. Nr. 4891 1920 m. VII mėn. 17 d.“. Kitų trijų blankų užpildyta tik apatinė skilties kairioji pusė apie telegramos priėmimo laiką ir priėmusįjį asmenį, blankai sunumeruoti. Pirmojo blanko popierius aptrupėjęs, ketvirtojo – su rašalo dėme.

^{b)} Santrumpa įrašyta kita rašysena, nei telegramos tekstas.

^{c)} Teksto ant pirmojo blanko pabaiga.

^{d)} Teksto ant antrojo blanko pabaiga.

^{e)} Baigiasi tekstas ant trečiojo blanko.

^{f)} Sąlyga.

¹ Sakytė (Salytė?) – telegrafo darbuotoja. Daugiau biografinių duomenų nepavyko aptikti.

² Gylys Vytautas Jonas (1886–1959) – teisininkas, diplomatas, lietuvių visuomenės veikėjas. 1912–1917 m. Peterburge dirbo carinės Vidaus reikalų ministerijos Juriskonsultų skyriuje, paskui – Suomijos generalgubernatūroje. Organizavo Suomijos lietuvius. 1919 m. buvo paskirtas Lietuvos atstovu Suomijai, o nuo 1924 m. vasario – ir Estijai. Konsulas Karaliaučiuje 1921–1924 m., paskui šias pareigas ėjo Kopenhagoje, Rygoje, Londone. Klaipėdos krašto gubernatorius 1932–1934 m. Vėliau – pasiuntinys Belgijoje, o nuo 1937 m. – įgaliotasis ministras Skandinavijos šalyse.

125d. 1920 m. liepos 24 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio šifruota telegrama Lietuvos pasiuntinybei Londone, aiškinanti Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutarties antrojo straipsnio priedo atsiradimo ir pasirašymo aplinkybes

In July 1920, the Lithuanian representatives working in Western European countries warned Lithuania to follow Entente requirements as regards the Polish-Soviet war. However, after Lithuania signed the Peace Treaty with Russia on 12 July, it got involved into the sphere of Soviet influence. According the supplement to the Second Article of the Treaty, Lithuanians agreed to allow Bolshevik troops into the territory of Lithuania. Soviet diplomats treated the supplement as the condition that guaranteed a possibility of launching joint bilateral military campaigns. In his telegram to the envoy to Great Britain A. Tiškevičius on 24 July, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis described the circumstances under which the supplement was signed. The document stated that the Lithuanian delegation in Moscow did not have contacts with Kaunas and was compelled by the Russians to either sign the treaty with its supplement or not sign it at all.

Šifruota !

24. 7. 20 m.

Lietuva Southkens

Londonas

Prieš pasirašant taikos sutartį bolševikai atsisakė ją pasirašyti nebent Delegacija pasirašytų ^{a)}papildomą^{a)} deklaraciją Stop Mūsų delegacija būdama atkirta paskutiniąsias šešias dienas nuo Kovno turėjo arba pasirašyti, arba grįžti be sutarties Stop

Spaudžiama pavojingos karinės to laiko padėties Delegacija^{b)} pasirašė šią deklaraciją Stop ^{c)}Okupuojant teritoriją lenkams^{c)} ir bolševikams negalint sustoti vykdant operacijas prieš lenkus Lietuvos pasienyje, ribos pažeidimo ir minėtos, mums priskirtos dalies teritorijos okupacijos faktas įvykdytas bolševikų karių, neturėtų būti traktuojamas

kaip sutarties pažeidimas ar nedraugiškas aktas jei rusų kariai bus tuoj pat atitraukti pasibaigus karinei^{d)} strateginei būtinybei Stop

Prašau sužinoti ir pranešti mums Britų nuomonę apie ^{e)}laukiamą taikos^{e)} sutarties ratifikaciją

Purickis 289.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 192–194. Rankraštis anglų k.

^{a)-a)} Įterptas žodis.

^{b)} Dokumentas užrašytas ant trijų lapų – teksto ant pirmojo lapo pabaiga.

^{c)-c)} Įterpta frazė.

^{d)} Baigėsi tekstas ant antrojo lapo.

^{e)-e)} Žodis „laukiamą“ įterptas, o žodis „šios“ nubrauktas ir virš jo užrašytas žodis „taikos“.

126. 1920 m. liepos 13 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos trečiojo posėdžio, kuriame patvirtintos Lenkijos Vyriausybės vadovo Spa pasirašytos sutarties sąlygos, tarp jų ir susijusios su Lietuva, protokolas

During the Polish-Bolshevik war, in July 1920 Poland was in a critical condition. Soviet forces were pushing Poles to the west. In early July, the Polish military authorities in Vilnius were concerned what would happen to the city and enquired their senior command on this matter. Even though informed about the resolutions of the Spa Conference according which the Poles had to hand over Vilnius to Lithuanians, the Polish General Staff delayed in providing clear instructions to the Polish military command in Vilnius. Marshal J. Piłsudski regarded the handover of Vilnius to Lithuanians as the worst political variable. Having no other alternatives, on 13 July the State Defence Council met in Warsaw and reaffirmed the commitments signed by Poland to the Spa. This meant the handover of Vilnius to Lithuania.

Slaptai

Dalyvauja:

Valstybės viršininkas Józefas Piłsudskis – pirmininkas.

Seimo maršalas Wojciechas Trompczyński¹. Įstatymus leidžiamojo Seimo deputatai: Maciejus Ratajus², Romanas Dmowski, Leopoldas Skulskis, Norbertas Barlickis³, Adamas Chądzyński⁴, Artemiuszas Czerniewskis⁵, Janas Woznickis⁶, Janas Kanty Federowiczius⁷, Aleksandras de Rosset⁸, Janas Stapińskis⁹.

Premjeras Ministras Władysławas Grabskis. Vyriausybės atstovai: Stanisławas Śliwiński¹⁰ – aprūpinimo ministras, kunigaikštis Eustachijus Sapieha – užsienio reikalų ministras, daktaras Kazimierz Bartel¹¹ – susisiekimo ministras.

Kariuomenės atstovai: gen. pulkininkas Józefas Halleris, karo ministras gen. leitenantas Józefas Lesniewskis¹², gen. leit. Kazimierz Sosnkowski.

Nuo Ministrų Tarybos Prezidiumo skyriaus viršininkas Edwardas Lechowiczus¹³, protokoluoja skyriaus viršininkas daktaras Wład. Studziński¹⁴.

Ekspertai: štabo viršininkas gen. majoras St. Halleris, pulk. Julianas Stachewiczus¹⁵.

I. Posėdis prasidėjo nuo š. m. liepos 5 d. posėdžio protokolo skaitymo. Protokolas patvirtintas.

II.* Premjeras Ministras Grabskis perskaitė ataskaitą apie Spa konferenciją**. Po to, kai buvo įteikta nota, pasiūsta remiantis Valstybės gynybos tarybos š. m. liepos 5 d. nutarimu, Premjeras Ministras susidūrė su Antantės atstovų kaltinimu, kad Lenkija laikosi imperialistinės politikos, kad ji ignoroja Antantę, kad ji nori išspręsti savo valdų klausimą ginklu, užuot pasitikėjusi Antantės sprendimu. Šiuos kaltinimus pareiškė Lloyd George'as, o kitų Antantės atstovų tylėjimas reiškė jų pritarimą. Nepaisant mestų kaltinimų, Lloyd George'as patvirtino ryžtą padėti Lenkijai susiklosčiusioje padėtyje ir pareiškė, kad Antantė, tiek daug paaukojusi dėl Lenkijos valstybės sukūrimo, dabar neleis jai žlugti, bet su sąlyga, kad Lenkija įrodys, jog ji apsiribos savo sienų gynyba ir visų ginčytinų klausimų sprendimą patikės Antantei. Su šia sąlyga Anglija tarpininkaus Lenkijai ir Sovietų Vyriausybei, prie Anglijos ir Sovietų Vyriausybės susitarimo sąlygų pridėdama sąlygą dėl tuoj pat sudaromų paliaubų su Lenkija.

Lloyd George'as detaliau patikslino paliaubų ir taikos sąlygas:

1) Lenkų kariuomenė pasitrauks iki pasienio linijos, kurią Didžiosios valstybės nustatė 1919 m. gruodžio 8 d., t. y. iki linijos Gardinas–Brestas–Bugas***; bolševikų kariuomenė sustos už 20 km nuo šios linijos.

2) Lenkija atsisakys visų savo pretenzijų į teritoriją į šiaurę nuo Gardino, patikėdama šį klausimą spręsti Lietuvos ir Sovietų Vyriausybės sutarčiai.

3) O dėl Rytų Galicijos, tai taikos derybose dalyvaus ir ukrainiečiai, pakviesti lygiomis teisėmis su Lietuvos, Suomijos ir Latvijos atstovais.

4) Lenkija patiki Antantei spręsti visus ginčytinus klausimus, išskylančius tarp jos ir kaimynų, t. y. čekų, lietuvių ir ukrainiečių.

5) Anglija tuoj pat pareikalauja, kad Sovietų Vyriausybė sudarytų paliaubas su Lenkija; jeigu Sovietų Vyriausybė nesutiks su sūlymu dėl paliaubų, ji garantuoja Lenkijai paramą tolesnėje kovoje****.

Premjeras Ministras Grabskis nepritarė šioms sąlygoms, laikydamas jas nepriimtino-
mis, ir pabrėžė, kad [1]) Lenkija negali atsisakyti nei Lvovo, nei Vilniaus. Minimumas, su kuriuo gali sutikti Lenkija dėl tuoj pat pasiekiamų paliaubų, tai *galimas Vilniaus perdavimas Lietuvai tam, kad jis būtų okupuotas* tuo atveju, jeigu Lenkija negalėtų jo apginti. 2) Toliau Premjeras Ministras Grabskis atkreipė Antantės atstovų dėmesį į štai ką: bolševikai turi sustoti arba pasitraukti ne už 20 km, bet už 50 km, ir ne tik nuo linijos Gardinas–Brestas–Bugas, bet ir nuo geležinkelio Gardinas–Vilnius–Daugpilis linijos. 3) negali būti nė kalbos apie lenkų pasitraukimą Rytų Galicijoje iki kokios nors nubrėžtos linijos; daugiausia, ką padarys lenkų kariuomenė, tai sustos toje linijoje,

kurioje jie atsidurs paliaubų dieną. Tam, kad būtų sudaryta neutrali zona, lenkai gali pasitraukti tiek pat kilometrų, kiek pasitrauks rusai. 4) Galicijos rytinės dalies gyventojų atstovai negali dalyvauti taikos derybose lygiomis teisėmis su valstybėmis, juos Antantė gali tik išklausti tam, kad turėtų pagrindą nuspręsti Rytų Galicijos likimą.

Taip suformuluotą Ministro Pirmininko Grabskio atsakymą Antantė priėmė ir Premjeras Ministras Grabskis įteikė atitinkamą protokolą užsienio reikalų ministrui****.

Remdamasis pasiektu susitarimu, Lloyd George'as pasiuntė notą Sovietų Vyriausybei su reikalavimu nutraukti karo veiksmus ir pradėti taikos derybas*****.

Ministras Sapieha kaip priedą perskaitė atitinkamą notą*****.

Prasidėjo situacijos, apie kurią buvo pranešta, aptarimas, jame dalyvavo visi esantieji.

Po diskusijų buvo balsuojamas klausimas: priimti Anglijos tarpininkavimą ir jos iškeltas sąlygas ar jų atsisakyti?

Balsavimu buvo nutarta priimti Anglijos tarpininkavimą ir jos notą – pp. maršalo Trompczyńskio, Premjero Ministro Grabskio, ministrų Śliwińskio, Sapiehos, Bartelio, deputatų Ratajaus, Dmowskio, Skulskio, Czerniewskio, Federowicziaus, Rosset, generolų Lesnewskio ir Sosnkowskio balsais. Prieš balsavo deputatai Chądzyńskis, Woznickis, Stapińskis ir gen. Józefas Halleris.

Deputatas Barlickis nuo balsavimo susilaikė, diskusijose pasisakęs už būtinumą priimti notą.

Posėdis baigėsi 3 val. 20 min. nakties.

Wł. Grabskis
J. Piłsudskis

DIM, t. 3, 87, p. 151–153.

—*Parastėse ties punktu II pažymėta: vide akta I. 650/920 ROP.

** Žr dok. Nr. 84, 85 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 117 ir 118 – sud. past.).

*** Kalbama apie Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. deklaraciją apie Lenkijos rytines sienas.

**** Žr. dok. Nr. 81 ir 84 (mūsų rinkinyje pirmasis dokumentas nepublikuojamas, antrasis – dok. Nr. 117 – sud. past.).

***** Žr dok. Nr. 85 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 118 – sud. past.).

***** Žr.: *Документы внешней политики СССР*, t. III, p. 54–55 (mūsų rinkinyje dok. Nr. 120 – sud. past.).

***** Žr.: L. Gelberg, *Prawo międzynarodowe I historia dyplomacji*, Warszawa, 1958, p. 95–97.

¹ Trompczyński V. (Trompczyński Wojciech Stefan (1860–1953)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. Poznanės lenkų veikėjas, ten vertėsi advokato ir notaro praktika. Prūsijos Parlamento narys 1910–1918 m. Vokietijos Reichstago narys 1912–1918 m. Lenkų Vyriausiosios liaudies tarybos vadovas Poznanėje 1918 m. pab., koordinavo provincijos įsijungimą į Lenkijos valstybę. Lenkijos Seimo narys ir maršalka 1919–1922 m., vėl Seimo narys 1928–1935 m. Senatorius ir Senato maršalka 1922–1927 m. Atstovavo Liaudininkų ir tautininkų sąjungai. Po 1935 m. pasitraukė iš aktyvios politikos.

² Ratajus M. (Rataj Maciej (1884–1940)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, pedagogas, publicistas. 1913–1918 m. priklausė Liaudininkų partijai „*Piast*“, 1918–1919 m. buvo perėjęs į Liaudininkų partijai „*Wyzwolenie*“, nuo jos buvo išrinktas į Seimą. Ten dirbdamas grįžo į „*Piast*“, buvo jos vadovybėje 1921–

1922 m. ir vicepirmininkas 1923–1931 m. Religinių reikalų ir švietimo ministras W. Witoso Vyriausybėje 1920–1921 m. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. liepos mėn. nuo „*Piast*“ partijos (vėliau jį pakeitė W. Kiernikas). Seimo narys ir jo maršalka 1922–1928 m. Vėliau – Centro kairės judėjime – Jungtinės liaudininkų partijos vadovas.

³Barlickis N. (Barlicki Norbert (1880–1941)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, publicistas. Lenkų socialistų partijos (PPS) narys nuo 1902 m., priklausė jos struktūrai Vilniuje, išrinktas į partijos vadovybę 1917 m. Varšuvos savivaldos narys 1916–1918 m. Vidaus reikalų viceministras J. Moraczewskio Vyriausybėje 1918–1919 m. Valstybės gynimo tarybos narys nuo PPS. Nuo 1920 m. rugpjūčio mėn. dalyvavo taikos derybose su Sovietais, palaikė endekų siūlytus taikos principus. Seimo narys 1919–1935 m. Trumpai buvo viešųjų darbų ministras 1926 m.

⁴Chandzynskis A. (Chądźynski Adam (1882–1963)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, inžinierius. Tautinės darbininkų sąjungos narys nuo 1905 m., vėliau – jos lyderis, pasiekė šios sąjungos atsiskyrimo nuo endekų. 1920 m. gegužės mėn. įkūrus Tautinę darbininkų partiją, tapo jos struktūrų vadovu. Valstybės gynimo taryboje 1920 m. atstovavo šiai partijai. Lenkijos Seimo narys 1920–1935 m. 1918–1920 m. dirbo Prekybos ir pramonės ministerijoje. Komunikacijų ministras 1925–1926 m. Centro kairės judėjimo atstovas 1930 m.

⁵Černiewskis A. (Czerniewski Artemiusz Ludomił (1883–po 1931)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, pedagogas, publicistas. Czerniewskių-Szreniawų (nuo Panevėžio) giminės atstovas, gimęs Sibire. Pradžioje prijautė lenkų socialistams, tačiau apie 1905 m. perėjo į endekų stovyklą. Prieš I-ąjį pasaulinį karą buvo endekų Tautinio komiteto Varšuvoje sekretorius. Vienas iš lenkų Krikščionių demokratų partijos organizatorių 1916 m. pab. tapo šios partijos vadovu 1919 m. Aktyviai veikė plebiscitinėje agitacijoje Aukštutinėje Silezijoje. Į Seimą išrinktas 1920 m., dalyvavo jo Konstitucinės komisijos veikloje. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. nuo Krikščionių demokratų. Seimo narys 1922–1927 m., seiminio partijos klubo vadovas.

⁶Vožnickis J. (Woźnicki Jan (1881–1945)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, pedagogas. Iki I-ojo pasaulinio karo kovojo prieš lenkų mokyklų rusifikavimą, priklausė Visuomeninei švietimo draugijai. Karo pradžioje įstojo į lenkų legionus. Priklausė Liaudininkų partijai „*Wyzwolenie*“ nuo 1915 m., tapo jos vadovybės nariu 1919 m. Valstybės gynimo tarybos narys nuo šios partijos 1920 m., Seimo narys 1919–1922 m. ir 1928–1930 m. Senatorius ir Senato vicemaršalka 1922–1927 m., senatorius 1931–1935 m. Jungtinės liaudininkų partijos vadovybės narys.

⁷Federovičius J. (Federowicz Jan Kanty (1858–1924)) – lenkų savivaldos veikėjas, verslininkas. Kilęs iš Krokuvos pirklių giminės, vadovavo šeimyninei prekybos firmai nuo 1882 m. Krokuvos miesto tarybos narys nuo 1896 m. Galicijos krašto Seimo narys 1901–1914 m.. Krokuvos miesto viceprezidentas 1916 m., prezidentas – 1918 m. Tapo Lenkijos Seimo nariu 1919 m., jame vadovavo Konstitucinio darbo klubui. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. nuo šio klubo. Krokuvos prezidento pareigas ėjo ligi 1924 m., buvo tenykščių Prekybos ir pramonės rūmų vadovas.

⁸Rosé A. (De Rosset-Fleury Aleksander (1864–1933)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, inžinierius, verslininkas. Studijavo Rygos politechnikume. Vienas iš Lenkų technikų draugijos kūrėjų. 1905 m. dalyvavo steigiant liberalią Lenkų pažangos partiją, buvo jos vadovas. Varšuvos savivaldybės narys 1916 m. Buvo išrinktas į Valstybės Tarybą 1918 m. Išrinktas į Lenkijos Seimą 1919 m. nuo Liaudininkų ir tautininkų sąjungos. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. nuo seiminio Miestiečių klubo. Vėliau buvo Lenkijos ir Prancūzijos prekybos rūmų narys, Bankinės grupės atstovas.

⁹Stapinskis J. (Stapiński Jan (1867–1946)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, publicistas. Vienas iš Lenkų liaudininkų partijos Galicijoje kūrėjų 1895 m., jos prmininkas 1908–1913 m. Po šios partijos skilimo vadovavo Liaudininkų partijai „*Lewica*“ iki jos egzistavimo pabaigos 1924 m. Galicijos Seimo narys 1901–1908 m., Austrijos-Vengrijos parlamentaras 1897–1900 m. ir 1907–1918 m. Lenkijos Seimų narys 1919–1922 m. ir 1928–1930 m. Valstybės gynimo tarybos narys nuo „*Lewica*“ partijos. Po 1924 m. organizavo Valstiečių sąjungą, buvo jos vadovybės narys. 1934 m. pasitraukė iš politikos.

¹⁰Šlivinskis S. (Śliwinski Stanisław (1869–1929)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, inžinierius, žemės ūkio specialistas. Liublino, o paskui ir visos Lenkijos Žemės ūkio draugijų narys. II Rusijos Dūmos narys 1907 m. Lenkijos aprovizacijos ministras 1919 m. lapkritį–1921 m. sausį. Valstybės gynimo tarybos narys

1920 m. liepos 1 d.–23 d. nuo Vyriausybės. Vėliau buvo Prekybos banko Stebėtojų tarybos vicepirmininkas, vadovavo prekybos ir žemės ūkio akcinės bendrovės valdybos tarybai. 1925 m. tapo Žemės ūkio organizacijų sąjungos vadovybės nariu. 1927 m. pasitraukė iš viešosios veiklos.

¹¹ Bartelis K. (Bartel Kazimierz Władysław (1882–1941)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, matematikas. 1913 m. tapo geometrijos profesoriumi Lvove. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo austrų-vengrų kariuomenėje. Dalyvavo 1918 m. pab. kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo. Geležinkelių ministras 1919 m. gruodžio–1920 m. liepos mėn. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. liepos 1 d.–23 d. nuo Vyriausybės. Lenkijos Seimo narys 1922–1930 m. Iš pradžių atstovavo Liaudininkų partijai „*Wyzwolenie*“, o 1925 m. Seime įkūrė Darbo klubą. Po 1926 m. perversmo – J. Pilsudskio pasitikėjimo asmuo, daugkart buvo Premjeras. 1930 m. pasitraukė iš aktyvios politikos, grįžo į mokslinę veiklą. Lenkų matematikų draugijos vadovas, Lvovo politechnikumo rektorius.

¹² Lešnievskis J. (Leśniewski Józef Krzysztof (1867–1921)) – lenkų kariškis. Kilęs iš Vitebsko gubernijos dvarininkų. Baigęs kelias carines karo mokyklas, dalyvavo rusų ir japonų kare. 1907 m. gavo pulkininko, o 1914 m. – generolo laipsnį. I-ojo pasaulinio karo metais vadovavo Sibiro 8-ajai pėstininkų divizijai. 1917 m. įstojo į I lenkų korpusą, jame vadovavo šaulių divizijai. 1918 m. dalyvavo formuojant III korpusą. 1918 m. pab. dalyvavo lenkų kovoje dėl Lvovo, tenykštės operatyvinės grupės vadovas ligi 1919 m. vasario mėn. Lenkijos karo reikalų ministras 1919 m. vasario 27 d.–1920 m. rugpjūčio 9 d. Paskui dar buvo Karininkų tribunolo pirmininkas, Karinės tarybos narys.

¹³ Lechovičius E. (Lechowicz Edward (?–?)) – lenkų valstybinės administracijos pareigūnas. Lenkijos Vyriausybės prezidento Teisinės sekcijos vadovas 1920 m. Dalyvavo Rygos taikos derybose su Sovietais ir 1921 m. buvo vienas iš pasirašiusių galutinę taikos sutartį.

¹⁴ Studzinskis V. (Prus Studziński Władysław (1879–1972)) – lenkų valstybinės administracijos pareigūnas. Lenkijos Vyriausybės Prezidiumo Administracinės sekcijos vadovas 1920 m. Valstybės gynimo tarybos posėdžių protokoluotojas.

¹⁵ Stachievičius J. (Stachiewicz Julian (1890–1934)) – lenkų kariškis, visuomenės veikėjas, istorikas. Kilęs iš Lvovo. Dalyvavo lenkų šaulių organizacinėje veikloje 1914 m. įstojo į lenkų legionus. 1917 m. Varšuvoje baigė štabo karininkų kursus. Vadovavo Karinei organizacijai (POW) Lvove, Krokuvoje. Dalyvavo kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo 1918 m. pab. Lenkijos karinės vadovybės Operatyvinio skyriaus viršininkas 1919 m. kovo–1920 m. liepos mėn. Vyriausiojo vado būstinės štabo viršininkas 1920 m. rugpjūčio mėn. Paskui tarnavo Vidurinio fronto štabe, buvo 6-osios armijos štabo viršininkas. 1924 m. gavo generolo laipsnį. Karinio-istorinio biuro vadovas 1923–1934 m, Karo mokslo draugijos vadovas.

127. 1920 m. liepos 13 d. Kaunas–Talinas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio nota Sovietų užsienio reikalų liaudies komisarui G. Čičerinui, perduota per pasiuntinį Taline V. Gylį (papildyta Užsienio reikalų ministerijos pareigūno B. K. Balučio), griežtai reikalaujanti, kad Sovietai sustabdytų savo kariuomenės judėjimą link Vilniaus

In the first half of July, the Great Western Powers and Soviet Russia advised the Lithuanian government to regain Vilnius. In the town of Spa in Belgium, Poland pledged to hand over Vilnius to Lithuania, and the Entente ascertained that the issue of its dependency would be settled at an international conference in future. Seeking to hold Lithuania under its influence Soviet Russia promised Lithuanians larger territories. Lithuanian envoys to Western countries telegraphed the government to remain calm and not get involved in any conflict on the Bolshevik side. With the formed opinion, on 13 July the Minister

of Foreign Affairs J. Purickis sent a telegram to the government of Soviet Russia and expressed gratitude as regards the signed Peace Treaty, yet firmly requested that the Soviet army did not march further towards Vilnius. In his telegram the Minister cited the Spa resolutions according to which Lithuanians were determined to recapture Vilnius and the territory of at least 30 km to the east.

Legation Lituanien
R e v a l

Liepos 13 d. 1920 m^{a)}.

Prašom tuojaus inteikti^{b)} bolševikų atstovui tolimesniam persiuntimui Maskvon sekantį:

Rusijos Socialistinės Tarybu Federacijos Respublikos Užsienio Reikalų Komisarui:
Ponas Komisarai,

Vienuoliktą dieną šio mėnesio gavau iš musu delegacijos Maskvoje žinia, kad dvi-liklą dieną turėjo būti pasirašyta Taikos sutartis tarp Lietuvos ir Rusijos. stop Lietuvos Valdžia reiškia savo džiaugsmą ir^{c)} pasitenkinimą, kad pagaliaus tarp dviejų kaimynų valstybių nusistatys normalus kaimynystės santikiai stop Lietuvos valdžia linki ir tiki-si, kad tie santikiai bus kuonuoširdžiausi stop Kadangi dėl Rusu-Lenku karo įvykių Rusu ir Lietuvių kariuomenė turi bendrą kontakto liniją tatai, kad išvengus galimo tarp abiejų kariuomenių trinimosi Lietuvos Valdžia turi garbės griežtai prašyti Rusu Valdžios, kad ji insakytu savo kariuomenei neiti tuosna [!] srytysna kur bus lietuvių kariuomenės užimta stop Lietuvos Valdžia mano, kad Rusu valdžia ras šį reikalavimą teisetu ir pamatuotu, nes jis paliečia tik Lietuvos teritoriją dėl kurios sienų yra jau abiejų valstybių susitarta = ^{d)}Dr. Purickis

Užsienio Reikalų Ministeris^{d)}

^{e)}Ponui Gylui:=

Ministerio vardu insakau Tamstai sekantį:

Prie viršpauduotos Purickio notos pridėkit sekančią jos pabaigą ir inteikit su ^{f)}par^{f)} Purickio parašu ^{g)}ant^{g)} pačiam gale ^{h)}Stop Seka dvitaškis^{h)} Stop Seka notos pabaigą dvitaškis^{e)}

ⁱ⁾stopⁱ⁾ Toliau Lietuvos Valdžia praneša, kad ji šiomis dienomis užima savo kariuo-mene jai priklausanti miestą Vilniū ir teritoriją bent trisdešimt kilometru rytuosna nuo Vilniaus ir prašo, kad Rusu kariuomenė ton zonon neitu stop Kad geriau suderinti ši klausimą Lietuvos Karo Vadovybe nori siusti prie Rusu armijos operuojančios šiaurės vakarų fronte generalio štabo savo atstovą.

Balutis^{j)}

- a) Data užrašyta ranka.
- b) Žodis „perduoti“ išbrauktas, virš jo ranka užrašytas „inteikti“.
- c) Išbrauktas kitas neįskaitomas žodis.
- d) Žodžiai užrašyti ranka.
- e) Tekstas užrašytas ranka. Jis sudaro antrąjį iš trijų dokumento puslapių. Užrašyta, regis, B. K. Balučio ranka.
- f) Pradėtas rašyti žodis nubrauktas.
- g) Žodis išbrauktas.
- h) Išbraukti žodžiai.
- i) Išbrauktas žodis.
- j) Po tekstu buvo išspausdinta „Purickis“, bet tai nubraukta ir ranka užrašyta „Balutis“, turbūt paties B. K. Balučio.

128. 1920 m. liepos 15 d., Liepoja. – Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje vadovo C. Reboulio radiotelegrama Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje vadovui gen. P. Henrys, informuojanti apie lenkų daromas kliūtis lietuviams dėl Vilniaus perėmimo ir prašanti Prancūzų misijos Lenkijoje įsikišimo

Although Poland committed itself to the Entente on 10 July 1920 to peacefully hand over Vilnius to Lithuania, it was reluctant to act so in the context of the Polish-Bolshevik war. On 14 July, J. Piłsudski ordered the Polish military units in Vilnius to comply with the international obligations. The Polish forces, however, counteracted despite the decree and a deep conviction of the Lithuanian military command that Poles would fulfill their obligations. On 14 July, the Poles confronted Lithuanians in the area between Vievis and Vilnius and this delayed the entry of Lithuanians into Vilnius. The Bolshevik troops availed this and captured the city. The Entente representatives who happened to be on the scene used diplomatic means to eliminate the Polish obstacle. On 15 July, the Head of the French Mission to Kaunas Colonel C. Reboul addressed his colleague in Poland P. Henrys on the issue. The telegram sought to influence the Polish authorities to order the withdrawal of its troops. However, it was too late.

Liepoja, 1920 m. liepos 15 d.

Nuo liepos 14 d. 16 val. 15 km į pietus nuo Vilniaus tęsiasi mūšiai tarp lietuvių pajėgų ir lenkų partizanų. Kadangi šie mūšiai neleidžia lietuviams greitai užimti Vilniaus ir sudaro sąlygas bolševikams ten ateiti, prašau Jūsų įsikišti, prašant Lenkijos Vyriausybės atitraukti šiuos partizanus.

Kasdien Jums siunčiantis naujienas telegrafu.

REBOULIS

Documents..., 30, p. 42.

129. 1920 m. liepos 18 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės II pėstininkų pulko 7-osios kuopos vado ltn. A. Butkevičiaus parodymas apie įvykdytą lenkų kariuomenės brigados nuginklavimą

As the Bolshevik army occupied Vilnius in the first half of July, some Polish military units had no possibility to withdraw. The Fourth Brigade led by Colonel S. Paślowski was among them. On 15 July, the Brigade signed a surrender agreement with Lithuanians under which the Poles had to lay down their arms and move to Lithuanian camps. Later, however, gunned Poles managed to escape from the control of the Lithuanian army and moved towards Kaišiadorys where they intended to get into the Poland-controlled territory. The testimony of Lieutenant Butkevičius states that on 18 July Lithuanian soldiers caught up with the Polish Brigade and surrounded them at the town of Kruonis. Finally, the Poles were disarmed.

Parodymas

Vado 7 kuopos 2 pėst. D. K. A. pulko Leitenanto Butkevičiaus¹, apie nuginklavimą lenkų brigados 18-ta d. liepos 1920 m.

Sulyg įsakymo Vado bataliono, aš su pavesta man kuopa sykiu su batalionu ant stoikinių padvadų, kuriam buvo įsakyta pulko Vado sulaikyti ir nuginkluoti lenkų brigadą žygiojančią ties Kruoniu Nemuno ling, nuvykęs už kaimo Gintaiškiški gyrioje išskleidžiau grandinę ir užėmiai nurodytus man kalnelius prieš kaimą Viekany nepasiekiant plento, pavydamas iš tenai lenkų sargybą, kuri paleido kelius šūvius į mano vieną būrį, einanti su Leit. Jakobsonu². Kada buvo lenkai iš visų pusių apsupti – pulkininkas ir du paprasti karininkai atjojo pas Vadą bataliono dėl pasikalbėjimo. Vadas bataliono pareikalavęs lenkams nusiginkluoti – pasiuntė mane sykiu su lenkų pulkininku delei nuginklavimo ir prižiūrėjimo tvarkos. Aš surinkęs nuo lenkų visus šautuvus ir kitokius ginklus sustačius juos gubosna – pastačiau savo sargybą. Karininkai nuginkluoti nebuvo, nes 1), kad nebuvo laiko tam ir maža žmonių, kad peržiūrėti juos visus 2), tai nebuvo tiek daug ir svarbos. Svarbiausia tai buvo nuginklavimas pėstininkų kareivių. Po nuginklavimo ginklai buvo perduoti Kapitonui Noreikai³, kuriuos jis sugabeno Kaišedorysna. Artileriją ir abazą nugabeno į Kaišedorius artilerijos kapitonas Banys⁴, kurios jisai ir nuginklavo. Apie 21-mą valandą man buvo įsakyta nuo Vado bataliono gabenti belaisvius į Kaišedorius pastačius konvojais mano kuopos kareivius iš abiejų šalių lenkų voros. 8-ta kuopa buvo priešaki voros, o mokomoji komanda užpakli [!]. Tokiu būdu aš pavestus man belaisvius atgabenau į Kaišedorius. Kareiviams liesti belaisvius buvo uždrausta, nuo ko belaisviai kelyje nė maž nenukentėjo. Iš karininkų tarpo žiauraus elgimosi su belaisviais nepastebėjau. Iš Kaišedorių, sulyg vado bataliono įsakymo, aš nugabenau belaisvius į Kauną, kur juos perdaviau Kauno miesto Komendantui. Kelyje jokių atsitikimų nebuvo.

Leitenantas Butkevičius^{a)}

P. S. Vienas iš vadų bataliono lenkų brigados, surinkęs kareivius pasakė, kad isai norejo juos davesti iki tėvynės, bet jie neklausė jį ir prastai elgamas [!] su vietiniais giventojais – otidingė savo paslaptinga žygevima. Toliau sakė, kad kareivei jaustu save lenkais ir kareiveis to garbingo pulko – nedotu save stumdit arba prastai pasielgti su savim lietuviams.

Leiten. Butkevičius^{b)}

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 66, l.111–111 a. p. Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{b)} Prierašas ir parašas visa pavarde, kita rašysena.

¹ Butkevičius (Butkūnas) Andrius (1890–1975) – lietuvių kariškis. 1911 m. buvo pašauktas į carinę kariuomenę, tarnavo husarų pulke. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo ir pėstininkų daliniuose, kovėsi Lietuvos, Rytprūsių teritorijose. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1919 m. kovo pab. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko 7-osios kuopos vadu. 1919 m. spalį gavo leitenanto, 1920 m. rugsėjį – vyr. leitenanto laipsnį. 1920 m. lapkričio mėn. pasižymėjo Giedraičių kautynėse. Kilo karinėje karjeroje ir 1930 m. tapo pulkininku. 8-ojo pėstininkų pulko vadas ir Šiaulių įgulos viršininkas 1934–1940 m.

² Jakobsonas Martynas (1896–?) – lietuvių kariškis. Kilęs iš Kuršo, po 1903 m. tarnavo carinėje kariuomenėje karo valdininku. 1919 m. sausio mėn. atvyko į Lietuvą, išjungė į veiksmus prieš besiorganizuojančius bermontininkus. Vienas iš Radviliškio policijos organizatorių. 1919 m. liepos pab. karo valdininku įstojo į Lietuvos kariuomenės 2-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. spalio mėn. gavo leitenanto laipsnį. 1921 m. vadovavo 2-ojo pėstininkų pulko 9-ajai kuopai. 1923 m. dalyvavo Klaipėdos prijungimo akcijoje, tais pat metais išėjo į atsargą. Dimisijoje nuo 1938 m.

³ Noreika Edvardas (1897–1923) – lietuvių kariškis. Gimęs Rygoje, mokėsi Maskvoje, kur iš gimnazijos 1915 m. išėjo į carinę kariuomenę. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1919 m. sausio pradžioje savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenės 2-ąjį pėstininkų pulką, buvo paskirtas lenkiškai kalbančios kuopos vado padėjėju. Paskui, trumpai patarnavęs Kauno komendantūroje, 1919 m. gegužės mėn. tapo 2-ojo pėstininkų pulko 8-osios kuopos vadu. 1919 m. spalį gavo vyr. leitenanto, o 1920 m. vasarį – kapitono laipsnį. Aktyvus Nepriklausomybės kovų dalyvis. Žuvo per Klaipėdos prijungimo akciją.

⁴ Banys Jackus (1891–1943) – lietuvių kariškis. Prieš I-ąjį pasaulinį karą studijavo Maskvos universiteto Gamtos skyriuje, karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, kovėsi Galicijos fronte. 1918 m. po demobilizacijos liepos mėn. grįžo į Lietuvą. 1919 m. vasarį mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ojo pėstininkų pulko artilerijos būrį, paskui perkeltas į artilerijos pulką. Kapitono laipsnį gavo 1920 m. sausio mėn. 9-osios baterijos vyr. karininkas 1920 m. liepos mėn. Vadovavo 4-ajam artilerijos pulkui nuo 1927 m., nuo 1928 m. turėjo pulkininko laipsnį.

130. 1920 m. liepos 19 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (vėliau – II brigados, II pėstininkų divizijos) karo dienyno, kuriame fiksuotas liepos 18 d. įvykęs plk. S. Pašlaskio vadovaujamos lenkų kariuomenės brigados nuginklavimas

The Soviet army took advantage of the temporarily suspended entry of the Lithuanian troops into Vilnius due to Polish partisan activity and was the first to occupy the city in the first half of July. Some Polish military units were cut off and couldn't with-

draw. On 18 July while trying to break into the Polish controlled territories, Brigade IV led by Colonel S. Pasławski was disarmed by the Lithuanian forces near Kruonis town. The war diary of Division II of the Lithuanian Armed Forces Second Brigade recorded that Lithuanians disarmed 54 Polish officers, 1050 soldiers, seized 8 cannons and much other military property. The weapons and ammunition were transported to Kaišiadorys, and the Polish soldiers got interned and were at the command of Kaunas Military Commandant.

[...]

18. 2 p. žvalgai susekė jog viena lenkų b-reja su patrankais [!] praėjusiu naktį persikėlė per Viliją ties Čabiški ir nuėjo keliu palei Vilijos krantą Jonavos link. Mūsų siusti žvalgai seka jų judėjimus. Išaiškinus jų tikslą nuginklosime. Vietiniai gyventojai praneša, jog irgi lenkų artilerija su pėstininkais naktį praėjo pro sodžiaus Vilany.

Netoli to sodžiaus jie nupiovė kelius telegrafo stulpus. Sulig mūsų žvalgų pranešimų lenkų rinktinė susidedanti iš 500 pėstin., 16 kanuolių trijų colių ir kavalerijos iki 30 žmonių, randasi rajone kaimų Wiekany – Hermanowiczi – Monkowiszki. Musiškių vienas b-nas su puse b-rejos [...] ^{a)} viena kuopa Žizmariuose. Mūsų žvalgai randasi Lelusze. 20 val. pranešta Arm. Vadui, kad minėti lenkai jau neginkluoti. Kanuolių paimta iki [...] ^{b)} Rajone Proveniszkiy ir kitur lenkų nepatemyta.

19. Pranešta Ar. Vadui kad Kroni rajone nuginkluoti lenkų 1050 kareivių, 54 karininkai ir paimtos 8 kanuolės, kitas turtas nesuskaitliuotas; taipogi pranešta kad Jewies rajonan atvyksta bolševikų kariuomenė, kuri plešia vietinius gyventojus ir grįžta atgal ^{c)}.

[...]

LCVA f. 510, ap. 1, b. 9, l. 45–46 a. p. Rankraštis

^{a)} Keli neįskaitomi žodžiai.

^{b)} Keli neįskaitomi žodžiai.

^{c)} Tekstas padrika rašysena, ant persišviečiančio popieriaus.

131. 1920 m. liepos 22 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos raštas Lietuvos teritorijoje laikinai esančios Sovietų Rusijos kariuomenės vadovybei dėl demarkacijos linijos tarp lietuvių ir Sovietų kariuomenių nustatymo

The supplement to the Second Article of the Peace Treaty of 12 July between Lithuania and Soviet Russia provides that during the Soviet-Polish war Lithuanians allow Bolshevik troops into the territory of Lithuania and do not treat this as an offensive attitude towards Lithuania. In his letter to the Soviet Army Command on 22 July, the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka informs about the willingness of the Lithuanian side to establish a temporary demarcation line between the Lithuanian

and Soviet troops. The document specifies boundaries of the line and defines terms under which the Lithuanian troops will be withdrawn behind this line. It agrees that crossing the line is possible only with the authorisation of the military leadership.

Rusijos kariuomenės,
laikinais esančios Lietuvos teritorijoje,
vadovybei

Lietuvos karo vadovybė praneša, kad laikinąją skiriamąją liniją tarp Lietuvos ir Rusijos kariuomenių ji sutinka laikyti šią liniją: Ščepkai–Adutiškis–Adutiškių traktas–Švenčionys–Naujieji Švenčionys; tiesiasias sąlygines linijas nuo Naujųjų Švenčionių iki Naujųjų Trakų, nuo Naujųjų Trakų iki Varėnos, nuo Varėnos iki Gardino ir nuo Gardino iki Sidros, suprantant, kad Rusijos kariuomenei prieinami visi minimi punktai. Linija nužymėta vadovaujantis dvidešimt penkių varstų Rusijos žemėlapiu, pataisytu 1912 m. liepos 12 d. Generalinio štabo įsakymu Nr. 9.

Lietuvos kariuomenės patraukimas už demarkacijos linijos bus pradėtas tuoj pat ir baigsis š. m. liepos 26 d.

Lietuvos komendantūra Vilniuje lieka vietoje.

Rusijos ir Lietuvos kariuomenių, taip pat atskirų karininkų perėjimas per minėtąją demarkacijos liniją jokių būdu neleidžiamas be kitos pusės vadovybės leidimo.

Ši priemonė pripažįstama laikinąja, galiojančia iki tol, kol abiejų valstybių centrinės Vyriausybės išspręs kilusius ginčytinus klausimus.

Lietuvos kariuomenės vadas
generolas leitenantas Nastopka^{a)}

Generalinio štabo viršininkas
generolas leitenantas Katče^{b)}

Kaunas
1920 metų liepos 22 d.

1 Rusų vadovybei
1 Vilniaus komendantui
1 Vyriausiam Vadui
3 I, II ir III divizionams
1 Užsienių ministerijai
1 Pulkininkui Kleščinskiui
3 egz. Operatyvinei daliai

*LCVA, f. 929, ap. 3, b. 10, l. 181–181 a. p. Rankraštis
rusų k.*

^{a)} Parašas ranka, rusų kalba, akivaizdžiai autentiškas.

^{b)} Parašas ranka, rusų kalba, akivaizdžiai autentiškas.

132. 1920 m. liepos 23 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 2 Lietuvos kariuomenei, detalizuojantis demarkacijos linijos su Sovietais apsaugos vykdymą

With the Polish-Soviet war in progress, Bolshevik troops penetrated into the territory of Lithuania and occupied Vilnius. The supplement to the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia provided for possible deployment of Bolshevik troops in the Lithuanian territory. On 23 July, the Commander of the Lithuanian Armed Forces issued a secret military operational order. The document provides detailed instructions regarding boundaries of the line between the Lithuanian and Soviet troops. It emphasizes the importance of observance of the line so that the Bolsheviks remain within the confines of those boundaries and do not promote Bolshevik ideas among local population. The order outlines functions of separate army units and defines the range of control and protection of the demarcation line.

Slaptai
Operatyvinis

Lietuvos Armijai
Įsakymas
No 2.

Kaunas

1920 m. Liepos 23 d. 15 val.
Vokiečių žemlapis 1 : 300000

1) Vesdama operacijas prieš lenkus rūsų-bolševikų kariuomenė didelėmis pajėgomis užėmė Vilnių ir mūsų krašto nekurias kitas sritis. Taikos sutartimi rūsų kariuomenė privalo apleisti visą mūsų žemę kai pasirodys galima žiurint operacijų eigos prieš lenkus.

Užkirsti rūsų galimumą giliau listi į mūsų žemę nustatoma tam tikra skirimo linija einančia sekančiais: Wolozki – Goduzischki – traktas Goduzischki – Swenzjany; tiesiomis linijomis nuo Now. – Swenzjany lig Now. Troki, nuo Now. Troki lig Orany, nuo Orany lig Grodno. Viršminėti punktai skaitosi rūsų rankose.

Vilniuje drauge su rūsų kariuomenės dalimis kol kas pasilieka ir mūsų komendantūra.

2) Mūsų užduotis taip išdėstyti kariuomenę, kad apsaugoti virš nurodytą skirimo liniją, ir nedaleisti peržengimo per ją rūsų kariuomenės ir užstoti kelią rūsų-bolševizmo dvasiai.

Šiuo tikslu mums reikia sutraukti kariuomenę tvirtesnėmis grupėmis ant svarbesnių krypčių ir kelių iš kur užtvaramis ir žvalgų bureliais laikyti savo rankose visą plotą lig skirimo linijai. Šio išpildymui įsakau:

Marijampolės grupėi

Majoras Motejunas Valevičius
1 Atsargos batalionas – 5 kuopos
5 batareja
2 esadronas
Iš viso 5 kuopos, 4 kanuolės 1 eskadr.

Vilniaus grupėi

Pulk.-Leit. Ladyga
1-s pulkas – 3 bat.
7-s pulkas – 3 bat.
8-s pulkas – 3 bat.
1-a 4-a ir 6-a batarejos.
1-s ir 4-s eskadronai.
2 šarvuoti automobiliai
Viso 9 bat., 12 kanuolių
2 eskadronai, 2 šarv. autom.

Ežerėnų grupėi

Majotas Musteikis
3-s pest. pulkas – 3 bat.
6-s pest. pulkas – 2 bat.
9-s pest. pulkas – 3 bat.
2-a ir 3-a batarejos
9-s eskadronas
Viso 8 bat. 8 kanuolės 1 eskadronas.

Armijos rezervui.

Majoras Laurinaitis
2-s pest. pulkas 3 bat.
4-s pest. pulkas 3 bat.
5-s pest. pulkas 3 bat.
6-o p. pulko 1 bat.
7 ir 9 batarėjos
Gaubicų batarėja
Rait. pulko mokom. k-da
3 šarvuoti automobiliai
Iš viso 10 bat, 12 kanuolių
Mokom. k-da Rait. pulko ir
3 šarvuoti automobiliai

1. Sutraukus svarbiausias pajėgas Lozdzieje užtvaroms ir žvalgais saugoti liniją: Bolcie – Wiżainy – Szypliszki, toliaus tarp ežero Seiwy ir ežero Boksze ant Romanowce – Miechnowce – Radziuszki – Kukle – Budwiecie – upė Mawicha upė Tschurnaja Gantscha – upė Nemunas iki Druskeniki. Grupės štabas Marijampolėje.

1. Sutraukus svarbiausias pajėgas į 3 grupes, butent Dangi, Jewie ir Podberzie priešakinėmis dalimis apsaugoti skirimo liniją nuo Druskeniki išimtinai lig Dedelunka (apie Podbrodse) išimtinai. Grupės štabas – Kaune.

1. Palikti kaip galima mažesnes jėgas apsaugojimui linijos Subbat – Gut Lassen– Gut Kazimierzski pagal Kalkuny – Gut Lawkesy ir ežerų linija lig Driswiaty ežer. imt.

2. Sutraukus svarbesnes pajėgas į 3 grupes butent Labanary, Dawgeliszki, Dryswiaty, saugoti priešakinėmis dalimis skirimo liniją nuo Dedelunka imt. lig Now.-Swenzjany toliaus linija Now.-Swenzjany – Kalnizski –Melengjany – ežer. Boginskoje – ež. Driwjaty – Braslaw ir toliaus lig susisiekimo su latviais. Už šios linijos tolyn lig skirimo linijai /ten kur pastaroji skiriasi nuo priešakinių dalių linijos/ ir lyg Valstybės rybų nustatytų Taikos deryboms siuntinėti žvalgus.

Grupės štabas – Dukschty.

1. Susikoncentruoti rajonuose Kowno, Koschedary ir Janow. Rezervo štabas Koschedary.

3. Marijampolės grupę nuo Vilniaus grupės skiria sekančioji linija: Druskeniki – Se-reja – Simno – Plutyszki, skaitant šiuos punktus prigulinčiais Marijampolės grupei.

Vilniaus grupę nuo Ežerėnų grupės skiria sekančioji linija: Podbrodziejė – Dede-lunka – Inturki – Maliaty – Owanta – Onikszy, skaitant šiuos punktus prigulinčiais Ežerėnų grupei.

4. Grupių viršininkams, darant pergrupavimą, naudotis tikrai tomis dalimis kurios šiuo įsakymu pavestos jų vadovybei. Likusios dalys bus perkeltos į naujas vietas Generalinio štabo parėdymu. Turėti omeny kad artimiausiu laiku manoma grąžinti pulkus savo divizijų sudėtin.

5. Netikėtai, arba per klaidą perėjusias per skirimo liniją dalis ir kariškius svetimų armijų, tuojaus grąžinti atgal. Šios priemonės nepaklaususius nuginkluoti ir internuoti. Padarius mūsų pusėje nuo skirimo linijos nusikalstamus darbus teisti mūsų šalies karo lauko teismo įstatais.

6. Sanitarijos skyriaus Viršininkui, Artilerijos dalies Viršininkui ir Armijos Inten-dantui tuojau pradėti atatinamą aprūpinimą fronto ir užpakalio, gavus dėl to mano nurodymus.

7. Galutinas terminas šio įsakymo išpildymui ne nuskiriamas. Vienok atsitraukimas už skirimo linijos butinai turi būti atliktas ne vėliau liepos 26 dienos š/m.

8. Apart savo operatyvinių įsakymų prisiuntimo, grupių ir armijos rezervo vadams pranešti man apie šio įsakymo išpildymą pridedant smulkias skemas.

9. Termininius pranešimus prisiuntinėti kas dieną 8 ir 20 valanda.

10. Mano pavaduotojai: Generolas-Leitenantas Katče ir pulkininkas Kleščinskas.

Armijos Vadas
Generolas-Leitenantas Nastopka^{a)}
Generalinio štabo Viršininkas
Generolas-Leitenantas Katče^{b)}
Už Generolą-Kvartirmeisterį
Majoras Šumskis^{c)}

Pasiusta:

Vyr. Karo Vadui	1 egz.	Raitelių pulko Vadui	1 egz.
Armijos Vadui	1 egz.	Armijos Intendantui	1 egz.
Generalin. Štabui	8 egz.	Sanitarijos sk. V-kui	1 egz.
I, II, ir III Divizijoms	3 egz.	Artil. d. Viršininkui	1 egz.
I-o Atsargos b-no Vadui	1 egz.	Kapitonui Kurkauskui	1 egz.
Artilerijos pulko V.	1 egz.	Tiekimo Viršininkui	1 egz.
		Iš viso	21 egz.

Išsiusta 1920 m. Liepos 23 d. 16 val. 40 min.

Leitenantas Zubrys^{d)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 10, l. 78–79 a. p. Rankraštis

a) Įskaitomas parašas, akivaizdžiai autentiškas.

b) Įskaitomas parašas, akivaizdžiai autentiškas.

c) Įskaitomas parašas, akivaizdžiai autentiškas.

d) Įskaitomas parašas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Zubrys Alfonsas (1900–1990) – lietuvių kariškis, chemikas. Mokėsi Ventspilyje, iš kur 1915 m. su mokykla evakuotas į Rusiją. 1918 m. baigė komercijos mokyklą, grįžo į Lietuvą. 1919 m. vasario mėn. savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę. 1919 m. liepą baigė Karo mokyklą, rugsėjį gavo leitenanto laipsnį. Tarnavo artilerijos instruktoriaus padėjėju. 1920 m. sausio pab. tapo Generalinio štabo Operatyvinės dalies viršininko padėjėju. 1922 m. paleistas iš kariuomenės eiti aukštojo mokslo, išvyko į Vakarų Europą studijuoti chemijos. Gavo inžinieriaus chemiko kvalifikaciją, nuo 1928 m. dirbo Kauno universitete. Profesorius nuo 1942 m.

133. 1920 m. liepos 24 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, reiškianti nuosaikaus tono pasitenkinimą liepos 4 d. Lietuvos pripažinimu *de facto* iš Lenkijos pusės

The Polish-Soviet war in summer 1920, the proposal of the Soviets to establish a military alliance against Poland, and British pressure on the Poles – these events contributed to the fact that Poland recognised Lithuania *de facto* on 4 July. In his telegram to the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha on 24 July, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis expresses gratitude to the Poles for the recognition. Written in moderate tone, the document reminds that the Polish side often violated the fundamental rights of Lithuanians. It concludes that ethnic minorities in Lithuania are part of the population of the Lithuanian state, therefore it was the unwillingness of the Polish side to recognise Lithuania as an independent state (and not the minority issue) that caused absence of diplomatic relations.

Kaunas, 1920 liepos 24 d.

Ekscelencija,

Turiu garbės pranešti, jog gavau Jūsų 1920 m. liepos 4 d. notą Nr. 4020, kurioje Jūs malonėjote pranešti, kad Lenkijos Vyriausybė nusprendė pripažinti Lietuvos Steigiamąjį Seimą ir jo paskirtąją Vyriausybę kaip *de facto* nepriklausomas institucijas ir kad Lenkijos Vyriausybė trokšta parodyti savo palankius jausmus lietuvių tautai pareikšdama, kad yra pasirengusi užmegzti draugiškus santykius su Lietuvos Vyriausybe, kad Lenkijos Vyriausybė mano, jog teisingumo ir lygiateisiškumo principai turi būti taikomi sprendžiant tautines mažumas liečiančius klausimus ir kad šie abiejų pusių pripažįstami principai taps anksčiau minėtų draugiškų santykių pagrindu.

Lietuvos Vyriausybė reiškia savo dėkingumą Lenkijos Vyriausybei už šiuo jos atžvilgiu išreikštus geranoriškus jausmus ir už troškimą, jog abi valstybės užmegztų draugiškus santykius.

Kalbant apie pagrindą, kuriuo remdamasi Lenkijos Vyriausybė nori užmegzti šiuos santykius, turiu garbės atkreipti Jūsų Ekscelencijos dėmesį į faktą, kad Lietuvos kaip

iš tiesų tautinės valstybės Vyriausybė niekuomet nepažeidė ir nepažeis tautinių mažumų teisių. Tautinės mažumos Lietuvoje save sieja su Lietuvos valstybe ir plėtoja bei galės toliau plėtoti savo kultūrą, kaip tai garantuoja įstatymai. Lietuvos Vyriausybė mano, kad draugiškų santykių užmezgimas yra labiau susijęs ne su tautinių mažumų problemomis, bet su tuo, jog Lenkija iki šiol nepripažino Lietuvos valstybės ir dažnai pažeidinėjo jos pamatines teises. Vos tik Lenkijos Vyriausybė pašalins šias kliūtis, Lietuvos Vyriausybė daugiau nebematys trukdžių geriems abiejų valstybių santykiams užmegzti. Galime Jus užtikrinti, Ekscelencija, kad lietuvių tauta neįaučia jokios neapykantos lenkų tautai ir kad lietuviai trokšta kuo greičiau užmegzti širdingus santykius su lenkais, kaip ir su kitomis kaimyninėmis tautomis.

Pone Ministre, malonėkite priimti mano didelę pagarbą.

Užsienio reikalų ministras
Dr. PURICKIS

Conflit..., 21 p. 41.

134. 1920 m. liepos 25 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lietuvos atstovybėms Londone ir Paryžiuje, rūpinantis pagalba iš Vakarų dėl bolševikų, įsitvirtinančių Vilniuje, keliamo pavojaus

The supplement to the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia was signed in July 1920, and the Polish-Soviet war was used as a pretext for the deployment of Bolshevik troops in the territory of Lithuania. The Bolsheviks took advantage of this to occupy Vilnius which, according to the Entente, the Poles were bound to hand over to Lithuania. A demarcation line was drawn between the Lithuanian and Soviet armies. Lithuanian military authorities commanded to monitor and protect the boundaries of the demarcation line. In his telegram of 25 July, the Minister of Foreign Affairs J. Purickis mandated the Lithuanian diplomats in Paris and London to appeal to Entente states for aid to deal with the Bolsheviks. The Bolsheviks established their Soviets in the occupied territories, did not want to transfer the administration of Vilnius to Lithuania, and fed Bolshevik propaganda among local population. J. Purickis ordered the diplomats to call upon the Entente for ammunition and financial assistance.

Londonan ir Paryžiun

Bolševikai užimtoje teritorijoje steigia sovietus taškas mes protestuojame ir reikalaujame kad jie pasitrauktų iš Vilniaus ir atiduotu visur administracija mums taškas atsakymo iš Maskvos dar nėra taškas bolševikai varo smarkia propaganda mes invedėme karo stovį ir ruošiamės prie viso ko tariames su ^{a)latviais^{a)}} kaimynais dėl bendro pavojaus

taškas reikalaujame butinai ginklų Tamsta padaryk ^{b)}kuo greičiausia^{b)} žingsnius kad mums butu duota dalis ginklų paimtų iš vokiečių arba iš kitur taškas Reikalinga teipogi ir finansine pagelba.

301

Londonan 302

Paryžiun 303

Puryckis

Šifruota

25. 7. 1920.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 174. Rankraštis

^{a)-a)} Žodis išbrauktas.

^{b)-b)} Žodžiai įrašyti virš eilutės.

135. 1920 m. liepos 28 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado gen. S. Nastopkos telefonograma Nr. 492 lietuvių paskirtam Vilniaus komendantui, pranešanti apie atsiskyrimą patenkinti bolševikų reikalavimus dėl demarkacijos linijos su jais pakeitimų

With the Polish-Soviet war in progress, Soviet troops penetrated into the territory of Lithuania in July 1920. Pursuant to the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia, Lithuanians agreed to the Soviet military presence. A demarcation line was drawn between the Lithuanian and Soviet armies. However, the latter did not intend to comply with the boundaries of the demarcation line and did not want to transfer the administration of Vilnius to Lithuanians. In the telegram of the Commander of the Lithuanian Armed Forces S. Nastopka on 28 July, the Commandant of Vilnius and its region is ordered not to accept the offer of the Soviet military leadership to move the demarcation line deeper into the territory of Lithuania close to Varėna and Merkinė. The document asserts that any decisions regarding territorial changes are taken by the highest political leadership of both states and not the army.

Labai skubiai

Telefon. N 492 N 6a^{a)}

28. VII. 20 m. 21 val. 30 m.

Iš Gen. štabo^{b)1}

Vilniaus Komendantui:

Papildymui mano telefonogramos iš 27 d. to liepos m. N 486 praneškite neatidėliojant 4-os Rusų Armijos Vadui, kad Lietuvos Respublikos Valdžia nerado galimu sutikti ant skirimo linijos perkėlimo ant linijos Varėna, Merkinė, Guoža. Lietuvos

Valdžia skaito kad tas klausimas gali būti išrištas tik keliu susinešimo tarp centralinių Rusijos ir Lietuvos valdžių.

./. pasirašė ./. Armijos Vadas
Gen. Leit. Nastopka^{c)}
Generalio Štabo Viršininkas
Gen. Leiten. Kattche^{d)}

LCVA, f. 496, ap. 2, b. 778, l. 6 a. Rankraštis

^{a)} Skaičius užrašytas ta pačia rašysena kaip ir rezoliucija.

^{b)} Teksto viršuje, kairiajame kampe, užrašyta rezoliucija: „byla. Pranešta Mežlaukui. 28.VII 20. Leit. [enantas] Petron.[aitis]“.

^{c)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

^{d)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

¹ Mežlaukas I. (Mežlauk Ivan Ivanovič (Mežlauks Janis) (1891–1938)) – Sovietų valstybinis ir partinis veikėjas. Kilęs iš latvių dvarininkų, tėvas dėstytojavo Charkove. Baigęs Charkovo universiteto Istorijos-filologijos ir Teisės fakultetus. Priklausė Bolševikų partijai nuo 1918 m., tais pat metais vadovavo represijoms Charkove ir Kazanėje (Revoliucinio tribunolo vadovas, karinis komisaras). 1919–1920 m. vadovavo Raudonosios armijos aprūpinimui, 4-osios, paskui – 7-osios armijos Karinio revoliucinio sovieto narys (su 4-ąja armija 1920 m. vasarą buvo Vilniuje ir svarbiais klausimais derėjosi su Lietuvos atstovais). 1920 m. rudenį pervestas komisaru į Juodosios jūros įtvirtintą rajoną. Turkmėnistano kompartijos vadovas 1924–1926 m. Paskui iki 1930 m. dirbo Visasąjunginės kompartijos CK, 1931–1936 m. – Liaudies komisarų tarybos reikalų vadovo pavaduotoju. Stalininių valymų metu suimtas ir represuotas.

Petronaitis Vladas (1888–1941) – lietuvių kariškis. 1913 m. baigė Peterburgo universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo Maskvos intendantūroje, vėliau – Karo transporto dalinio būrio vadas. 1919 m. balandžio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas karo valdininku į Šiaulių atskirąjį pėstininkų batalioną, paskui – į 3-įjį pėstininkų pulką ryšių komandos viršininku. 1919 m. lapkričio mėn. gavo inžinerijos leitenanto laipsnį. 1920 m. sausį perkeltas į KAM karininku ypatingiesiems reikalams. 1920 m. liepos 12 d. paskirtas Vilniaus komendantu pirmuoju padėjėju. Kretingos komendantas nuo 1921 m. balandžio mėn. Paleistas į atsargą 1923 m. Po teisės studijų dirbo teisėju, advokatu. 1941 m. nuo sovietų žuvo Rainiuose (netoli Telšių).

136. 1920 m. liepos 28 d., Londonas. – Lietuvos atstovo D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie neigiamą britų reakciją į slaptą priedą Lietuvos taikos sutartyje su Sovietų Rusija

In his telegram to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania on 28 July, the Lithuanian envoy to London A. Tiškevičius outlines the British position regarding Lithuanian affairs. On 25 July, J. Purickis requested the Entente to provide financial support and assist with ammunition which would guarantee the protection of Lithuanian interests in relations with the Soviets, but the representatives of the Foreign Office responded offhandedly. The British regarded the Lithuanian complaints about the Soviet reluctance

to return Vilnius as exaggerated fears. The document reflects a negative British position on the secret supplement to the Second Article of the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia. Due to the ongoing Polish-Russian war, the Polish occupation of some territories of Lithuania and the Soviet army failure to stop war at the Lithuanian border, the document asserts that both sides agree that if the Soviet army crosses the border of Lithuania and occupies its territory it shall not constitute a breach of the Peace Treaty and shall not be treated as an offensive attitude towards Lithuania.

Vertimas. Telegramos 967

Paduotas 28 d. liepos 1920 m.

Buvau šiandien pašauktas (į) Foreign Offisą ir man pranešta (kad) Lordas Curzon randa dabartiniu laiku nereikalingu žadėti pagalbą (nes) pulk. Ward telegrafavo, kad Lietuvių Valdžios baimė yra perdėta ir Vilniaus padėjimas ne toks blogas Stop Man taipgi pranešta, kad Vilniaus ateities likimas bus svarbus klausimas svarstymuose sekančios rengiamos konferencijos, bet jeigu bolševikai eitų į Lietuva propria, (tai) pagalbos klausimas bus išnaujo peržiūrėtas.

Blogiausio įspūdžio padarė pridėtinasai prie taikos sutarties paragrafas – be jokių garantijų ar rybų.

Tiškus 967

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 140. Rankraštis

137. 1920 m. liepos 29 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio šifruota telegrama Lietuvos atstovybėms Londone ir Paryžiuje, pakartotinai primenanti bolševikų keliamą pavojų ir užsimeranti apie įmanomą Lietuvos išitraukimą į „pakraščiu“ valstybių sąjungą kartu su Lenkija

Having signed the Peace Treaty with the Soviets, the Lithuanians did not feel safe. As the Polish-Soviet war was in progress, the Bolsheviks established themselves in the territory of Lithuania, controlled Vilnius and exerted pressure to move the demarcation line between the Lithuanian and Soviet armies deep into the territory of Lithuania. Lithuanian diplomats' reports to the British side about the threats posed to Lithuanians by the Soviets were met with reservation. In his telegram of 29 July, the Minister of Foreign Affairs J. Purickis called on the Lithuanian diplomats in Paris and London to escalate the issue of Soviet danger. The diplomats are issued directives to apply to the French and British authorities and inform them that despite the peace agreements the Soviets pose a risk to Lithuania. The document specifies that Lithuania is committed to establish a common league of peripheral states with Poland.

Londonan ir Pariziun

Būtinai pasistengkite intikinti valdžios sferas kad visi gandai apie lietuvių linkimą prie bolševikų yra neteisingi kad Lietuva nežiurint ^{a)}padarytos^{a)} taikos su bolševikais mato iš jų pusės didžiausia pavoju kad Lietuvos valdžia rimtai galvoja apie sudarima pakraščių valstybių ligos kartu su lenkais kad Entente turetu tą sumanymą paremti bet pirma reikia butinai ^{b)}likviduoti lenkų lietuvių ginčią^{b)} pripažinti Lietuvą de jure ir likviduoti lenkų lietuvių ginčus

Puryckis Šifruota 29. 7. 20

Londonan 311 Paryžiun 312

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 173. Rankraštis

^{a)-a)} Žodis užrašytas virš eilutės.

^{b)-b)} Išbraukti žodžiai.

138. 1920 m. liepos 30 d., Kaunas. – Ištraukos iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio protokolo, kuriose fiksuoti nutarimai įžengti į valdžios vakuume atsidūrusius Suvalkus ir siūsti delegaciją į Baltijos šalių konferenciją Rygoje

During the Polish-Soviet war in summer 1920 Poles were forced to retreat. They agreed to return Vilnius to Lithuanians and later they had to withdraw from other areas as well. In their meeting on 30 July, the Lithuanian government was introduced to an appeal from residents of the Suwalki region which encouraged the Lithuanian army to take advantage of the Polish-Soviet war and the Polish retreat and to occupy Suwalki. The Lithuanians could use an opportunity to establish themselves in Suwalki due to a resultant power vacuum, i.e. Poles withdrew while the Soviets had not come yet. Lithuania, however, did not seek a principle stance in Suwalki. The minutes of the meeting record the position of the Minister of Defence K. Žukas that such a manoeuvre is not favourable to Lithuania due to a huge number of Polish partisans in the territory. The government meeting decides that based on the right of self-determination of local population there are no political obstacles to seize control of Suwalki.

Ministerių Kabineto posėdis

1920 m. liepos mėn. 30 d.

Posėdžio pradžia 5 val. 30 min. Dalyvauja: Ministeris Pirmininkas. dr. K. Grinius, Užsienio Reikalų Ministeris dr. J. Purickis, Krašto Apsaugos Ministeris pulk. leit. K. Žukas, Švietimo Ministeris K. Bizauskas, Žemės Ukio

ir Valstybės Turtų Ministeris J. Aleksa, Valstybės Vice-Kontrolierius J. Mašiotas¹, Susisiekimo Vice-Ministeris J. Grinkevičius², Ministeris be portfelio Gudų Reikalams D. Siemaško, Teisingumo Ministeris V. Karoblis, Finansų, Prekybos ir Pramonės Vice-Ministeris J. Dobkevičius, Vidaus reikalų Ministeris R. Skipitis. Be to dalyvauja dr. J. Šaulys.

Pranešama.

I. Krašto Apsaugos Ministeris pulk. leit. K. Žukas, praneša, kad atvykusi Kaunan Suvalkų krašto gyventojų atstovų delegacija prašo mūsų karo Vadovybės užimti Suvalkus. Krašto Apsaugos Ministerio nuomone užimti Suvalkų kraštas nepageidaujama, nes užėmus tą kraštą mes pailginsime savo komunikacijos liniją ir, esant tame krašte skaitlingiems lenkų partizanų buriams sunku bus jį apsaugoti. Krašto Apsaugos Ministeris prašo Ministerių Kabineta duoti jam šiuo reikalu direktyvų.

[...]³

VI. Užsienio Reikalų Ministeris dr. J. Purickis praneša, kad Lietuvos delegacija į Rygos Konferenciją, paskirta šioj sudėtyj: dr. J. Šaulys – pirmasis delegatas, Steigiamojo Seimo Sekretorius Kapitonas Natkevičius⁴ ir Lietuvos Atstovas Latvijai dr. Zaunius⁵. Prašo Ministerių Kabineta šiuos delegatus patvirtinti.

VII. Dr. J. Šaulys praneša Ministerijų atstovų nusistatymą del ekonominių klausimų, kurie bus iškelti Rygos Konferencijoj. Klausia kokios taktikos reikia laikytis delegacijai ^{a)}karo konvencijos^{a)} su latviais klausimu ir lenkų klausimu.

Nutarta.

Ministerių Kabinetas išklausęs Krašto Apsaugos Ministerio pranešimą apie Suvalkų krašto gyventojų norą ir padėti, nerasdamas politinių kliučių Suvalkų kraštui užimti ir turėdamas galvoj, kad šis klausimas gali buti svarstomas tiktai strategijos atžvilgiu, nutarė Suvalkų krašto užėmimo klausimo sprendimą perduoti karo vadovybės nuožiurai.

Ministerių Kabinetas, išklausęs Užsienio Reikalų Ministerio pranešimą, nutarė patvirtinti Lietuvos delegaciją į Rygos Konferenciją šioj sudėtyj: dr. J. Šaulys – pirmasis delegatas, Steigiamojo Seimo Sekretorius Kapitonas Natkevičius ir Lietuvos atstovas Latvijai dr. Zaunius,

Ministerių Kabinetas Ministerijų nusistatymą del ekonominių klausimų, kurie bus iškelti Rygos Konferencijoj, randa priimtiniu. Bolševikų pavojui grėsiant, Ministerių Kabinetas randa galimu padaryti trumpam laikui Karo konvenciją su latviais.

Ministerių Kabinetas nusistato, kad iškylus konferencijoj Lietuvos sienų klausimui, Lietuvos delegacija į Rygos Konferenciją privalo laikytis Lietuvos sienų užbrėžtų taikos sutarty su rusais.

VIII. Finansų, Prekybos ir Pramonės Vice-Ministeris J. Dobkevičius prašo nutarti, kokį atlyginimą paskirti delegatams į Rygos Konferenciją ir delegacijos ekspertams.

IX. Ministerių Kabineto Kanceliarijos Viršininkas skaito š. m. liepos mėn. 28 d. Ministerių Kabineto posėdžio protokolą

Ministerių Kabinetas nutarė pavesti Ministeriui Pirmininkui, Užsienio Reikalų ir Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministeriams nustatyti atlyginimą delegatams į Rygos konferenciją ir delegacijos ekspertams.

Ministerių Kabinetas patvirtina š. m. liepos mėnesio 28 dienos Ministerių Kabineto posėdžio protokolą.

D-ras K. Grinius^{b)}
Ministeris Pirmininkas

Lozoraitis^{c)}

Už^{d)} Ministerių Kabineto Reikalų Vedėją

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 86, l. 247–248. Mašinarštis

a-a) Žodžiai įrašyti ranka virš eilutės.

b) Įskaitomas parašas ranka.

c) Įskaitomas parašas ranka.

d) Žodis įrašytas ranka.

¹ Mašiotas Jonas (1874–1947) – inžinierius, lietuvių visuomenės veikėjas. Studijavo Maskvoje, paskui Lietuvoje dirbo inžinieriumi, pedagogu. I-ojo pasaulinio karo metais dirbo fabrike Maskvoje. Grįžo į Vilnių 1918 m., bendradarbiavo steigiant Lietuvos technikų draugiją. 1919 m. spalio mėn. tapo Valstybės kontrolės vicekontrolieriumi. Valstybės kontrolierius 1926 m. II pusėje. Šioje sistemoje dirbo ligi 1940 m., dėstė ir universitete.

² Grinkevičius Silvestras (1871–1942) – inžinierius, lietuvių visuomenės veikėjas. Po studijų nuo 1899 m. dirbo Rusijos geležinkeliuose Saratove ir Kozlove. I-ojo pasaulinio karo metais vadovavo lietuviškai šalpos veiklai Saratove. Grįžęs į Lietuvą 1919 m. liepą–1922 m. ėjo geležinkelių direktoriaus pareigas. Susisiekimo viceministras 1919 m. spalio–1922 m. kovo mėn. Dėstytojas ir Kauno universitete, profesorius nuo 1929 m., Technikos fakulteto dekanas 1933–1938 m. Geležinkelio tiltų statybos specialistas.

³ II–V punktuose įrašyti apdovanojimo ženklų gamybos finansavimo, finansinių Duodžio ir „Bangos“ bylų nagrinėjimo, leidinio *Trimitas* kreditavimo, bolševikų kariuomenės padarytų nuostolių registravimo klausimai.

⁴ Natkevičius Ladas (1893–1945) – lietuvių kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. 1913 m. įstojo į Peterburgo universitetą, 1915 m. buvo mobilizuotas į carinę kariuomenę, dalyvavo kautynėse prie Rygos. Aktyvus Rusijos karių lietuvių judėjimo veikėjas 1917 m. Stojó savanoriu į Lietuvos kariuomenę 1918 m. lapkričio mėn., paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko bataliono karininku. 1919 m. rugpjūčio mėn. perkeltas į kariuomenės Generalinį štabą, paskirtas kariniu atstovu Latvijoje. Kapitonas nuo 1919 m. lapkričio mėn. Nuo 1920 m. sausio mėn. – karinis atstovas Estijoje. Išėjo iš šių pareigų, tapęs Steigiamojo Seimo nariu. 1920 m. spalį organizavo savanorių raitelių šimtinę kovai su lenkais, tapo jos vadu. 1923 m. išėjo į atsargą, išvyko į Paryžių studijuoti teisės. Baigęs studijas 1930 m. – Užsienio reikalų ministerijos sekretorius. Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys Sovietų Sąjungoje nuo 1939 m. balandžio mėn.

⁵ Zaunius Dovas (1892–1940) – teisininkas, diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Mažosios Lietuvos. Studijavęs Vokietijos universitetuose, I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo vokiečių kariuomenėje. 1919 m. dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje patarėju, laikinuoju skyriaus vedėju, Politikos departamento direktoriumi. Įgaliotasis ministras Latvijoje 1920–1923 m. (nuo 1921 m. – ir Estijoje). Vėliau dirbo pasiuntiniu Čekoslovakijoje, Rumunijoje, Šveicarijoje, prie Tautų Sąjungos. Užsienio reikalų ministras 1929 m. Dirbo Valstybės Taryboje 1934–1936 m.

139. 1920 m. rugpjūčio 10 d., Kaunas. – Instrukcijų raštas Lietuvos delegacijai Baltijos šalių Rygos konferencijoje (sudaryti kartu su Lenkija gynybinę karinę sutartį tik tuomet, kai ji susitaikys su Rusija ir pripažins Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartį)

In summer 1920, the Baltic Conference of Estonia, Latvia, Poland, Lithuania and Finland was held in Bulduri, Latvia and it aimed at creating a union of the states. On 30 July, the Lithuanian delegation to the conference received activity instructions to take on a soft position and not to show action initiative. Due to complicated relations with Poland, a bilateral military defensive alliance is possible only on condition that Poland makes peace with Russia and recognises the territorial boundaries defined by the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia on 12 July. The document recognises urgency of a political alliance of the Baltic states, which could serve as an important factor in relations with the Soviets. In relations with Poland, it is recommended to take a tough stance on Vilnius and Grodno dependency issue to Lithuania.

LIETUVOS DELEGACIJA BALTMARIO VALSTYBIŲ KONFERENCIJAI. B u l d u r i a i, 19/VIII. 1920.

Jn. No. 9.

Ponui Užsienio Reikalų Ministeriui

gražinu originalą instrukcijos nuo 10/VIII 20 su kopija.

D. Zaunius^{a)}
DELEGACIJOS SEKRETORIUS

21/VIII. 20^{b)}

10/VIII. 20^{c)}

Instrukcijos Delegacijai

į Rigos konferenciją.

1. Bendroji dalis.

a) Delegacija turi laikytis kiek galima daugiau švelnios, taikingos kompromisinės politikos.

b) Turint omenėje politinės padėties neaiškumą delegacija neprivalo rodyti didelės iniciatyvos, užleidžiant tą iniciatyvą konferenciją sušaukusiems.

c) Delegacija turi rūpintis būti nuolatiniam kontakte su Ententos atstovais, ypač su anglų atstovu Tallents. Jeigu tarp Ententos atstovų būtų nuomonių skirtumas, tai reikia visur daugiausia domės kreipti į anglų nuomonę, bet kartu delegacija turi saugotis sudaryti tokią nuomonę buk mes esame visai anglų įtakoje.

2. Mūsų siekiai Rigos Konferencijoje

Militarės defesivės konvencijos sudarymas.

Konvencija turėtų turėti grynai defensivų pobūdį ir neilgam laikui. Joje negalima minėti bent kieno vardas, bet turėtų būti bendrai pasakyta, kad konvencija sudaroma prieš visus užpuolikus vistiek kas jie būtų. Nors tokios konvencijos sudarymo fakto ir jos tikslo nėra reikalo slėpti, bet visi dėl jos debatai, technikinė pusė ir kitos smulkesnės turėtų likti viešumai nežinomi. Kai dėl konvencijos narių skaičiaus, tai nors principaliai pageidaujama, kad ji būtų skaitlingiausia, nes tuomet ji duoda daugiau garantijų nariams, bet prieš dabartinės situacijos lenkų joni priimti nebutų galima iš atžvilgio į rusus. Nepriėmimą lenkų nesunku būtų motyvuoti neutraliteto reikalavimais ir pabaltmario valstybių sunkia padėtimi prieš rusus.

b). Politinis susiartinimas su pabaltmario valstybėmis.

Šiandien sunku dar numatyti to susiartinimo forma, bet nėra abejojimo kad jis būtų visiems naudingas, nes sustiprintų tarptautinę pakraščių valstybių padėtį, pagreitintų pripažinimą de jure, ypač sustiprintų pakraščių politiką su Rusija. Pakraščių valstybėms esant išvien, prieš dabartinio Rusijos silpnumo galėtų vaidinti žymę rolę Rytų Europos politikoje. Pakraščių valstybės be abejo interesuotos, kad Rusijos vidaus chaosas ir silpnumas testųsi kuoilgiausia ir kad Rusija galutinai subirėtų į eilę nepriklausomų valstybių. Nes jeigu Rusija atsipeikės, sustiprės, tai vistiek kokia vadovautų jai valdžia, ji stengsis pakraščių valstybes praryti. Šią pakraščių valstybių politiką parems Anglija, o gal ir Fransija, jeigu tik ji užmirš savo įkištus 20 milijardų Rusijoje ir išsitikins, kad didžioji Rusija netik nebus kontrbalansu rytuose prieš Vokietiją, bet kaip tik gali virsti galingu Vokietijos ramsčiu. Žinoma, šią politiką pakraščių valstybės turėtų vykinti labai atsargiai, kad neužtraukti rusų neapykantos kaip Rusijos ardytojai.

Taigi didžiausias veiksnys politinio pakraščių valstybių susiartinimo be abejo yra Rusijos klausimas. O kadangi to klausimo išrišimas daugiausia nusvers pakraščių valstybių nepriklausomybę, tatau ir minėtų valstybių susiartinimas klausime įgyja pirmaelės reikšmės.

3. c) Ekonominis su pabaltmario valstybėmis susiartinimas dėl mūsų daug reikšmės neturi, nes prekybos santykiai su tomis valstybėmis nebus dideli. Mes iš jų importuosime labai maža o eksportui irgi turėsime geresnes rinkas. Bet Latvija ir Estija, rodos, sunkiai galės be mūsų apseiti ir todėl tą aplinkybę mes turime sunaudoti.

d). Mūsų santykiai su lenkais.

Mes turime žinių iš tikrų šaltinių, kad lenkai Vilniaus ir Gardino ir apskritai visą savo sienų rytuose klausimą rišti atidavė Ententai. Kai dėl mūsų taktikos su jais tai ji turi būti šitokia: mes griežtai laikomės Maskvos traktato, sulig kurio mes su jais turime nusistatyti sieną nuo Bebro (Bobr) iki vokiečių sienos, reiškia Suvalkų gubern. Dėl kitos teritorijos mes lenkams jokių teisių nepripažinstame ir į jokių ginčus su jais nesileidžiame. Nei istoriniai, nei etnografiniai, nei politiniai momentai neduoda jiems jokių teisių nei Vilniun, nei Gardino gubern. O jų okupacija buvo grynai fizinės pajėgos aktas kuris jokių juridinių konsekvencijų turėti negalėjo.

Šito nusistatymo mes privalome griežtai laikytis ir jokių koncesijų nedaryti.

e). Baltarusių ir Ukrainos klausime Tamstos nusistatymas, rodos, bus teisingas. Žinoma reikia čia surasti rimti formaliai motyvai, kurie paremtų mūsų nusistatymą neįžeidžiant tų tautų. Kai dėl Baltarusių, tai visų pirma keno vardu esantieji Rigoje atstovai kalba. Palankiausia jų įgaliavimus komentuojant, galima būtų juos pripažinti politinių grupių atstovais, bet ne bent kokio valstybinio organizmo įgaliotiniais.

Ukrainiečiai Rigoje visi, rodos, Petliuros¹ atstovai, o kadangi Petliura su savo politika galutinai žlugo, o kadangi jo politika Ukrainos pritarimo niekuomet ir neturėjo, tatai ir jo atstovai atstovauja šiandien jį vieną.

Žinoma tai yra labai opus klausimai, kuriuos rišant reikia daug takto ir atsargumo. Daugiausia čia reikėtų aiškintis mūsų sunkią situaciją su rusais.

LCVA f. 383, ap. 7, b. 72, l. 16–19. Mašinraštis

^{a)} Įskaitomas parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

^{b)} Data užrašyta ranka, virš jos užrašyti inicialai „V. J. P“, turbūt Juozo Purickio.

^{c)} Data užrašyta ranka.

¹ Petliūra S. (Petliura Simon Vasiljovič (1879–1926)) – ukrainiečių politinis ir karinis veikėjas. Vienas iš ukrainiečių Socialdemokratų partijos steigėjų. Iki I-ojo pasaulinio karo dirbo žurnalistu, paskui – Žemietijų ir miestų sąjungoje, organizavo pagalbą carinei kariuomenei ir pabėgėliams. Vienas iš Ukrainos Liaudies Respublikos steigėjų, Centrinės Rados organizatorių ir vadovų 1917 m., keletą mėnesių buvo karo ministras. 1918 m. pradžioje organizavo pasipriešinimą tiek bolševikų, tiek rusų „baltųjų“ invazijai. Ukrainos direktorijos vadovas 1919 m. vasario 13 d. (po V. Viničenkos pasitraukimo) – 1920 m. lapkričio 10 d. sudarė su Lenkija sutartį 1920 m. balandžio mėn. dėl bendrų antibolševikinių veiksmų, kartu pripažindamas Galiciją lenkams, kas sukėlė vakarų ukrainiečių nepasitenkinimą. Po nesėkmingos karinės kampanijos ir po lenkų ir Sovietų Rygos taikos sutarties sudarymo pasiliko Lenkijoje, nuo 1923 m. pasitraukė į kitas šalis ir apsistojo Paryžiuje.

140. 1920 m. rugpjūčio 10 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos pareigūno P. Klimo raštas pasiuntiniui Vokietijoje V. Gailiui dėl Lietuvoje internuotų Lenkijos kariškių išlaikymo (su pateiktu jų skaičiumi)

During the war between Poland and Soviet Russia in summer 1920, the Polish army was forced to retreat. In August more than 3,500 Polish soldiers and more than 100 officers were interned in the territory of Lithuania. In his telegram to the envoy to Germany V. Gailius, P. Klimas urges to apply to the Polish diplomats residing in Berlin to make provisions for maintenance of the military internees as otherwise the Polish soldiers and officers would be subject to forced labour.

Užsienių Reikalų Ministerija
No. 2838^{a)}

Kaunas, 1920 m. rugpjūčio 10 d.

Ponui G a i l i u i¹,
L. e. Lietuvos Atstovo pareigas
Berlyne

Krašto Apsaugos Ministerijos žinioje š. mėn. 10 d. yra mūsų stovyklose internuotų lenkų kareivių 3520 ir karininkų 103. Prašome tuojau pranešti Lenkų atstovui Berlyne, idant jisai pasirupintų tuojau susisiekti su savo Valdžia Varšuvoj, kad Lietuvos pasiuntinybei Berlyne būtų išanksto sudėta tų internuojamų išlaikymo atatinkama avanso suma Krašto Apsaugos Ministerijos sąskaiton bent vienam mėnesiui, skaitant po 10 auks. kareiviui ir 15 karininkui. Jeigu rugpjūčio mėn. 26[?]^d. toji suma nebus įnešta Berlyne, visi internuotieji lenkų kariškiai bus imami į priverstinius darbus^{b)}.

(pas.) P. K l i m a s
Ministeris

LCVA, f. 384, ap. 2, b. 138, l. 4. Mašinėraštis

^{a)} Apačioje yra spaudo žymė „Gauta, 3[?] /IX d. 1920. Nr. 5462. Krašto Aps. Min. Kancelerija“.

^{b)} Pieštuku ant teksto užrašyta „B. N. 19“ ir pabraukta.

¹ Gailius Viktoras (1893–1956) – teisininkas, diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš Klaipėdos krašto. Studijavo teisę Vokietijos universitetuose, I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo Vokietijos kariuomenėje. Mažosios Lietuvos Tautinės tarybos, jos Vykdomojo komiteto narys 1918 m. Nuo 1918 m. gruodžio mėn. dirbo Lietuvos pasiuntinybės Berlyne Spaudos skyriuje. Lietuvos atstovas Vokietijoje 1920 m. gegužės–1922 m. birželio mėn. Paskui ligi 1923 m. vasario mėn. – Estijoje. Antrosios Klaipėdos direktorijos vadovas 1923–1925 m. Vėliau buvo Direktorijos juriskonsultas, Uosto reikalų vedėjas, Uosto direkcijos narys. Klaipėdos miesto ir krašto seimelių narys. Klaipėdos krašto gubernatorius 1938–1939 m.

141. 1920 m. rugpjūčio 12 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininko gen. M. Katče's telefonograma Nr. 814 Sovietų IV armijos Revoliucinės karinės tarybos nariui I. Mežlaukiui, informuojanti apie Lietuvos kariuomenės saugomą teritorinę liniją

Because of the war between Poland and Soviet Russia, the supplement to the Second Article of the Peace Treaty of 12 July 1920 between Lithuania and Soviet Russia provided for possible deployment of Bolshevick troops in the Lithuanian territory. The Bolsheviks did not intend to retreat from Lithuania. The situation became tense. Finally, on 6 August Lithuanians and the Soviets signed a convention outlining the withdrawal

of Soviet troops in three phases. The Soviets withdrew from the first evacuation zone immediately. A demarcation line was drawn between the Lithuanian and Soviet armies. The most pressing point was the Soviet withdrawal from the second zone around Vilnius. On 12 August, Chief of General Staff of the Lithuanian Armed Forces M. Kattche sent a telex to the member of the Revolutionary Military Council of Bolshevik Army IV J. Miežlauskis. The document was forwarded through Vilnius Commandant. It charts territories occupied by the Lithuanian troops and specifies boundaries which Lithuania plans to control in future.

Nuorašas

Telefonograma N 814 per Vilniaus Komendantą^{a)}

4 armijos Revoliucinės karo tarybos nariui Mežlaukui

Liaudies Gynybos Ministro įsakymu atsakydamas į Jūsų š. m. rugpjūčio 9 d. raštą Nr. 42 pranešu, kad Lietuvos kariuomenė faktiškai užima šią liniją: Grabava – Nelsko ežero šiaurinis krantas – Augustavo kanalo sistema – Sapackinė – Simuchovas – Vārēna – (visi minėtieji punktai išskyrus Varėną Lietuvoje) ir toliau pagal pirmosios demarkacinės linijos projektą (priedas prie š. m. rugpjūčio 6 d. Konvencijos 2 p.). Šią liniją Lietuvos kariuomenė užims iki tol, kol atsiras galimybė užimti antrąją demarkacinę liniją: Grabava – Nelsko ežero šiaurinis krantas – Augustavo kanalo sistema – Sapackinė – Semuchovas – Marcinkonys ir toliau pagal tą patį projektą. Paminėti punktai priklauso Lietuvai.

Pasirašė Lietuvos Generalinio štabo viršininkas
Gen. Leit. Katche

b) Perdavė leit. Andžiulaitis¹*LCVA, f. 496, ap. 2, b. 779, l. 10.* Mašinraštis rusų k.

^{a)} Dešinėje lapo pusėje viršuje yra sunkiai įskaitoma spaudo žymė.

^{b)} Frazė lietuvių kalba.

¹ Andžiulaitis – galima labai pagrįstai manyti, jog mintyje turimas Endžiulaitis Vaclovas (1898–1971) – lietuvių kariškis, vėliau – miškininkas. 1919 m. baigė „Žiburio“ gimnaziją Marijampolėje, savanoriu įstojo į 1-ąją husarų eskadroną. 1919 m. antrąjį pusmetį mokėsi Karo mokykloje, gavo leitenanto laipsnį. Paskui tarnavo Elektrotechnikos batalione, buvo mokomosios kuopos telefono komandos viršininkas. 1922 m. išleistas iš kariuomenės eiti aukštojo mokslo. 1925 m. baigė miškininkystės studijas Dotnuvoje. Kazlų Rūdos urėdijos girininkas 1925–1929 m. Paskui – Taujėnų, Kaišiadorių, Varėnos, Baisogalos miškų urėdas.

142. 1920 m. rugpjūčio 14 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos krašto apsaugos ministro plk. K. Žuko „Įsakymo Lietuvos kariuomenei Nr. 410“, bylojanti apie pakartotinį karinės Suvalkų komendantūros įsteigimą 1920 m. rugpjūčio 14 d.

The Lithuanian authorities did not feel strong in Suwalki due to low numbers of Lithuanian population in the city. The first Lithuanian commandant office in the city was established under German protection. After the Germans withdrew, the office was closed down. Because of the war between Poland and Soviet Russia in summer 1920, the Polish army was forced to temporarily withdraw from these territories. It resulted in a power vacuum in Suwalki which gave an impetus for Lithuanians to re-capture the city. On 14 August, the Minister of Defence and Commander of the Lithuanian Armed Forces K. Žukas ordered the army to re-establish the military commandant office in Suwalki. The document specifies military appointments to posts.

NUORAŠAS.

Viešai neskelbiamas, tik tarnybos reikalams.

Lietuvos Kariuomenei
ĮSAKYMAS

No 410

1920 m. Rugpjūčio mėn. 22 d. Kaunas.

Rikiuotės skyrius

[...]¹

§ 3.

Nuo š. m. Rugpjūčio mėnesio 14 dienos įsteigiama Suvalkų 1-sios rūšies komendantūra.

§ 4.

Mariampolės komendantas Kapitonas Kazys *Skučas*² nuo užimamos vietos paliuosuojamas ir skiriamas Suvalkų Komendantu nuo š. m. Rugpjūčio mėnesio 14 dienos.

[...]

Krašto Apsaugos Ministeris
ir l. e. Vyriausiojo Kariuomenės Vado pareigas
pasirašė: Pulkininkas-Leitenantas ŽUKAS.
L. e. Generalinio Štabo Viršininko pareigas
Majoras BIRONTAS³.

Su originalu sutinka:

E. Krašto Apsaugos Ministerio
Kanceliarijos Viršininko pareigas
Kapitonas KUBILIUS⁴.

LCVA, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 246–246 a. p. Spausdintas tekstas

¹ Iš viso šiame įsakyme yra 21 paragrafas, dauguma jų liečia kariuomenės personalinius paskyrimus ir pakeitimus.

² Skučas Kazys (1894–1941) – lietuvių kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. 1912 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją ir mokytojo Marijampolės apskrityje. 1915 m. rugsėjo mėn. mobilizuotas į carinę kariuomenę, dalyvavo I-ojo pasaulinio karo kautynėse Galicijoje, Karpatuose. 1918 m. birželį grįžo į Lietuvą, dalyvavo organizuojant miliciją Alytuje, Danguose. 1919 m. sausį stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenės 1-ąjį pėstininkų pulką, buvo Alytaus, paskui – Marijampolės komendantas. 1919 m. lapkričio mėn. gavo kapitono laipsnį. 1920 m. rugpjūčio mėn. tapo Suvalkų komendantu, likvidavus šią komendantūrą, vėl liko Marijampolės komendantu. 1921 m. balandžio mėn. tapo 10-ojo pėstininkų pulko vado padėjėju. Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas 1923 m. Pulkininkas nuo 1925 m. Karo atašė Maskvoje 1934–1938 m. Tapo generolu 1939 m., ėjo vidaus reikalų ministro pareigas 1939–1940 m.

³ Birontas Adolfas (1885–1958) – lietuvių kariškis. Prieš I-ąjį pasaulinį karą studijavo farmaciją Peterburge, Maskvoje. 1914 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę. Buvo patekęs į austrų-vengrų nelaisvę. 1919 m. grįžo į Lietuvą, vasario mėn. stojo savanoriu į kariuomenę. Šiaulių karo komendantas 1919 m. balandžio–lapkričio mėn., paskui ligi 1921 m. lapkričio mėn. – Lietuvos geležinkelio karinis viršininkas. 1920 m. rugpjūčio mėn. trumpai kelias dienas ėjo kariuomenės Generalinio štabo viršininko pareigas. 2-ojo pasienio pulko vadas 1922–1923 m. Dirbo Klaipėdos muitinėje 1924–1928 m. Tapo pulkininku 1928 m. Kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininkas 1928–1934 m.

⁴ Kubilius Juras (1890–1942) – lietuvių kariškis, administracijos veikėjas. 1911 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją, dirbo pedagogo darbą. 1914 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, dalyvavo I-ojo pasaulinio karo kovose. 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą, vėl mokytojo. 1919 m. birželio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į KAM kanceliariją. 1919 m. lapkričio mėn. gavo kapitono laipsnį. Patvirtintas kanceliarijos viršininku 1920 m. spalio 8 d. Karo tarybos sekretorius 1921–1923 m. KAM Ūkio ir finansų valdybos kanceliarijos viršininkas 1924–1926 m., paskui Tiekimo valdybos kanceliarijos viršininkas iki 1930 m., kada išėjo į atsargą. Vėliau dirbo Šiaulių apskrities viršininku, Kauno apygardos teismo notaru. Klaipėdos krašto gubernatoriumi ir Valstybės Tarybos narys 1936–1938 m.

143. 1920 m. rugpjūčio 23 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo vado padėjėjo plk. K. Ladygos telefonograma Nr. 876 Marijampolės grupės vadui, įsakanti dėl Lenkijos kariuomenės perėjimo į kontrpuolimą prieš bolševikus sustiprinti sargybas ir nepraleisti į Lietuvos pusę tiek rusų, tiek lenkų

At the end of summer 1920, a breakthrough took place in the war between Poland and Soviet Russia. First the Bolsheviks pushed Polish troops to the west but later they were forced to retreat. Lithuanians were threatened by both the retreating Soviet troops and the Polish army pursuing them. On 23 August, the Commander of the Lithuanian Army K. Ladyga sent a telex to the chief of Marijampolė Group. Because of the ongoing counter-attack of the Polish troops against the Bolsheviks, the document alerts to strengthen Lithuanian border guard posts and block entry of the Bolsheviks or Poles into the Lithuanian territory. It specifies the defence line and affirms commitment to strengthen the forces soon.

Paduota		Priimta
VIII m. „23“ d. 1920m.	Telefonograma ^{a)}m. „ „, d. 19.....m.
Iš kurOper. dal.....	No 876 ^{b)} .	kam.....
Padavė		Priėmė

Mariampoles Grupės Vadui.

Sulig gautų žinių rusų kariuomenė pradėjo trauktis atgal, todėl galimas daiktas, kad jie stengsis trauktis per mūsų teritoriją, dėlko įsakau:

Nesiskaitant su sumažinimu esančio Jūsų žinioje rezervo sustiprinti sargybas ant svarbesnių kelių kaip tai: Gože – Sopotkine – Rygaly – Plaska Studenica – Mazurki – Grabovo ir jokių būdu nepraleisti bolševikų gaujų ir lenku kariuomenės. Sutvirtinimui Jūsų baro rezervais bus prisiūsta nauja dalis.

VYRIAUSIO KARO VADO PADEJEJAS

Pas.[irašė] Pulkininkas–Leit. Ladyga^{c)}

^{d)}Originalui at.[itinka] Majoras Šumskis^{d)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 155, l. 103. Mašinraštis

^{a)}Telefonograma atspausdinta ant specialiai tam skirto blanko, kurio viršuje atspausa didelė skiltis, padalyta į tris mažesnes. Vidurinėje didelėmis raidėmis išspausdintas žodis „Telefonograma“. Kairioji skiltis skirta pažymėti telefonogramos padavimo duomenis (išspausdintas žodis „paduota“), o dešinioji – priėmimo duomenis („priimta“). Skiltys iki galo neužpildytos, tačiau jose yra tarnybinių pastabų, trumpiniai – pieštuku.

^{b)}Numeris įrašytas ranka.

^{c)}Parašas ranka, įskaitomas.

^{d-d)}Frazė ir parašas ranka, regis, ta pačia rašysena kaip ir pirmasis parašas.

144. 1920 m. rugpjūčio 24 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės vyriausiojo vado padėjėjo plk. K. Ladygos telefonograma Nr. 891 I, II ir III divizijų vadams, informuojanti apie įsakymus perimti bolševikų paliekamą teritoriją

In summer 1920, the Polish army launched a counter-attack against Soviet troops. The Bolsheviks were pushed back from the territory of Poland. In the telex of 23 August, Lithuanian military authorities instruct division commanders how to handle the Polish and Soviet troops on the move. Division I, II and III Commanders are ordered to take over control of the territory claimed by Lithuania, avoid military confrontation with the retreating bolsheviks, demand their immediate withdrawal from Lithuania, and refuse entry of the Polish army. The order specifies the territorial limits to be controlled by the divisions.

Paduota 13 val.		Priimta
VIII. m. 24 d. 1920 m.	Telefonograma ^{a)}m....“...“d....19 m.
Iš kur Oper. d.	No. 891 ^{b)}	kam.....
Padavė.....		Priėmė.....

I, II ir III Divizijų vadams

Rusų dešinysis sparnas sumuštas ir matomai panikoje traukiasi atgal, paskui juos betarpiai eina lenkų kariuomenė. Mūsų tikslas užimti mūsų teritoriją Delei taikos padėties su bolševikais, kiek galint vengti ginkluoto susirėmimo, bet, susitikus su jais griežtai reikalauti išėjimo iš mūsų teritorijos. Šio tikslo pasiekimui 1-ai divizijai duotas įsakymas išsyk užimti antrąją demarkacijos liniją, nurodytą rugpjūčio 6 dienos sutartyje su bolševikais. 3-iai divizijai kol kas pasilikti senoje vietoje. 2-oji divizija pasilieka užimtoje linijoje. /žiur kt.p./^{c)}

Susitikus su besitraukiančiais iš pietų pusės bolševikais ir žygiuojančiais lenkais, neleisti nieko mūsų teritorijon.

(pas) Vyr. Karo Vado-

Padėjęjas

P. I. Ladyga^{d)}

Originalui atatinka:

Vyr. leit. Urbšys^{e)1}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 155, l. 108–109. Rankraštis

^{a)} Telefonograma parašyta ranka ant specialiai tam skirto blanko, kurio viršuje atspausta didelė skiltis, padalyta į tris mažesnes. Vidurinėje didelėmis raidėmis išspausdintas žodis „Telefonograma“. Kairioji skiltis skirta pažymėti telefonogramos padavimo duomenis (išspausdintas žodis „paduota“), o dešinioji – priėmimo duomenis („priimta“). Skiltys iki galo neužpildytos, tačiau jose yra tarnybinių pastabų, trumpiniai – pieštuku.

^{b)} Numeris įrašytas ranka.

^{c)} Telefonogramos tęsinys parašytas ranka ant kito telefonograminio blanko, kurio skiltys viršuje neužpildytos.

^{d)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip dokumento tekstas.

^{e)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip dokumento tekstas.

¹ Urbšys Juozas (1896–1991) – kariškis, diplomatas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Prieš I-ąjį pasaulinį karą studijavo Rygos politechnikume. 1915–1916 m. dirbo Maskvos lietuvių komitete nukentėjusiems nuo karo šelpti. 1917 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, dalyvavo kovose Galicijos fronte. 1918 m. pab. grįžo į Lietuvą. 1919 m. gegužės mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Panevėžio batalioną, buvo jame adjutantas. 1919 m. lapkričio mėn. tapo šio bataliono pagrindu suformuoto 4-ojo pėstininkų pulko štabo viršininku, gavo vyr. leitenanto laipsnį. 1920 m. balandžio mėn. perkeltas į II divizijos štabą rikiuotės adjutantu, o rugpjūčio 6 d. – į kariuomenės Generalinį štabą apskaitos dalies viršininku. 1920 m. lapkritį komandiruotas prie Tautų Sąjungos Kontrolės komisijos. Nuo 1922 m. paleistas į atsargą kaip reikalingas darbiui diplomatinėje tarnyboje. 1922–1927 m. dirbo pasiuntinybėje Berlyne, paskui – Paryžiuje. Pasiuntinys Latvijoje nuo 1933 m. Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius 1934 m., Užsienio reikalų ministerijos generalinis sekretorius 1936 m. Lietuvos užsienio reikalų ministras 1938 m. gruodį–1940 m. birželį. Sovietų suimtas, ištremtas. 1956 m. paleistas, grįžo į Lietuvą.

145. 1920 m. rugpjūčio 25 d., Seinai. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas Nr. 13 šiai grupei perimti iš besitraukiančių bolševikų Gardiną ir jo apylinkes

Having achieved a breakthrough in the war between Poland and Soviet Russia at the end of summer 1920, the Polish army pushed the Bolsheviks to the east. Lithuanian military authorities sought to avoid military confrontation and maintain control of the claimed territories. On 25 August, Commander of the Lithuanian Army Marijampolė Military Group V. Grigaliūnas-Glovackis ordered the soldiers to capture Vilnius and to ensure control of the territories and borders demarcated in the Peace Treaty with Soviet Russia on 12 July. The document further specifies functions of separate military units and control boundaries including Grodno. It emphasizes that the Lithuanian army must maintain neutrality towards Poles and the Bolsheviks. It orders to disarm those Poles and Bolsheviks who cross the boundary of the territory controlled by the Lithuanians.

Operatyvis slaptai.

Marijampolės Grupei

Į S A K Y M A S

Nr. 13

Rugpjūčio mėn. 25 d. 1920 m. Seinai

§1

Žinios apie priešą duotos įsakyme Nr. 11 ne pasikeitė. Mūsų Vilniaus Grupė pasekė Landvarovos – Porečje N. Vileika linija šiandien būtinai užims Vilnių ir eis iki mūsų sienos su Rusija, taikos sutarčia nustatyta. – Linija perskirimo tarp mūsų į Vilniaus Grupės eina šiais punktais: Rotnica – Požeće – Jeziory – Skidel – Rusinovce – Kniazovce, visi šie punktai del mūsų imtinai.

Mūsų Grupei paliepta pasekti ir apsaugoti linija Grabovo – Augustav – Krasnybor – Lipsk – Gardinas – Skidel visi šie punktai imtinai.

Santikiai mūsų su bolševikais traukiančiais ir lenkais neutralus t. y. mes privalom jų neleisti ant mūsų teritorijos, visus perėjusius nuginkluoti išsivengus susirėmimo ginkluoto bet būtina apsauga pavesto baro nuo kurio pasitraukti negali būti nei minties.

Iki atvykimo 2-ro pulko bara dalinu nuo Grabovo per Augustavą – Krasnybar – Lipsk imtinai ir nuo Gardino išimtinai iki Skidel imtinai 10 pulkui, – nuo Lipsko išimtinai iki Gardinui imtinai – 6 pulkui 1-am batalionui.

Antram eskadronui apsistoti Seinuose ir būti mano žinioje del kovos su vietiniais partizanis.

5-tą batarėja pereina žinion 10 pulko Vado ir įsakau pereiti jai į rajoną Giby.

Visas permainas įvykdinti iki 26^a) š/m ne veliau 12 valandos.

Viršininkams visiems susirišti su manim telefonu. –

Priešakinę sanitarijos ligoninę perkelti į Seinus.

Maisto sandėlius intendantūrai sudaryti priešakinius Augustave ir Sapockine centralinius Suvalkuose ir Seinuose, baziruotis ant Mariampolės. Pristatinėti produktų iš bazes į Suvalkus pavedu Mariampolės Komendantui, nuo Suvalkų iki Augustavo ir Seinų–Suvalkų Komendantui nuo Seinų iki Sapockino–Seinų Komendantui. Atvykus Divizijos intendantui sutvarkyti visus sandėlius ir aprūpinti Grupę maistu su išskaičiuoju kad visuomet turėti išteklių ant 6 dienų – dalimis – gi pasirūpinti turėti prieš savęs išteklių minimum ant 3 dienų.

Apsirūpinti dalimis ištekliu šovinių.

2-ras pulkas ir 9-ta batarėja skaitos grupės atsargoj ir ryt t. y. 26 d. š. m. privalo apsistoti rajone Kapčiamiesčio, Štabas Pulko Kapčiamiestyje tuojaus privalo su manim atvykus susirišti telefonu. –

Štabui Divizijos, ryšių ir Komendanto Štabo komandai, Divizijos ligoninei apsistoti Seinuose, Veter. ligoninei Divizijos apsistoti sulig nurodymu Komendanto.

Mano pavaduotojai: Majoras Jakaitis¹ ir Kapitonas Gerulaitis².

^{b)}Pranešimus man daryti 7, 11, 15 ir 19 val. kasdien. Skubotus tučtuojau^{b)}.

PULKININKAS
Mariampolės Grupės Vadas Grigaliūnas–Glovackis^{c)}
Vyr. leitenantas^{d)}
Adjutantas.

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 217, l. 44. Mašinarštis

^{a)} Skaičius įrašytas ranka.

^{b)-b)} Frazė įrašyta ranka.

^{c)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

^{d)} Parašo jam skirtoje vietoje nėra.

¹ Jakaitis Aleksandras (1887–1933) – lietuvių kariškis. Nuo 1907 m. tarnavo carinėje kariuomenėje, baigė karo mokyklą Vilniuje. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo kautynėse, 1917 m. gavo papulkininkio laipsnį. Po bolševikų įsigalėjimo grįžo į Lietuvą, 1919 m. birželio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, liepą paskirtas Joniškėlio bataliono vadu. Laikiniai ėjo 9-ojo pėstininkų pulko vado pareigas. Majoras nuo 1919 m. lapkričio mėn. vadovavo tam pačiam pulkui, laikinai ėjo III divizijos vado pareigas. Generalinio štabo Administracijos skyriaus viršininkas nuo 1920 m. liepos 14 d. Rugsėjo 23 d. paskirtas vadovauti 10-ajam pėstininkų pulkui. 1921–1922 m. vadovavo įvairiems pulkams, tapo pulkininku. I pėstininkų divizijos vadas 1923 m. Išėjo į atsargą 1926 m.

² Gerulaitis Zenonas (1894–1945) – lietuvių kariškis. Studijavo Peterburgo universitete, 1916 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, baigė karinę mokyklą. 1918 m. vasarį pateko į vokiečių nelaisvę Daugpilio fronte. 1918 m. lapkričio mėn. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenės I-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. birželio mėn. paskirtas I-ojo atsargos bataliono vadu. Kapitonas nuo 1919 m. lapkričio mėn. 1920 m. rugsėjo 1 d. paskirtas 10-ojo pėstininkų pulko I bataliono vadu. Majoras nuo 1922 m. Vėliau studijavo karo mokslus Belgijoje, tarnavo Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininku, įvairių karinių apygardų štabų viršininku. Generolas nuo 1931 m. Karo atašė Prancūzijoje nuo 1934 m. Buvo paskirtas kariuomenės tiekimo viršininku 1937 m.

³ Grigaliūnas-Glovackis Vincas (1885–1964) – lietuvių kariškis. 1907 m. baigė carinę karo mokyklą Vilniuje ir pasiūstas į Turkestaną. 1914 m. su Turkestano šaulių 6-uoju pulku atsiūstas kovoti į Lietuvos ir aplinkines teritorijas. Buvo sunkiai sužeistas, nuo 1916 m. tarnavo tik nerikiuotės tarnyboje armijų štabuose. 1917 m. pasitraukė iš karinės tarnybos, dirbo Poltavos lietuvių tremtinių komitete. 1918 m. lapkritį savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, tapo 2-ojo pėstininkų pulko vadu. 1919 m. kovo mėn. už savivaldžiavimą atleistas, bet po 2 mėn. vėl grąžintas į pareigas. Pulkininkas nuo 1919 m. spalio mėn. 1920 m. kovą paskirtas ypatingųjų reikalų karininku. 1920 m. rugpjūčio 23 d. paskirtas vadovauti II pėstininkų divizijai, bet po nesėkmių nušalintas rugsėjo 23 d., vėl tapo ypatingųjų reikalų karininku. 1924 m. laikinai ėjo Generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininko pareigas. 1926 m. buvo iššjęs į atsargą, bet po perversmo vėl grįžo, gavo generolo laipsnį. 1934 m. galutinai pasitraukė į atsargą.

**V. LIETUVOS NEUTRALIZACIJOS GALIMYBĖS.
LAIKOTARPIS TARP DERYBŲ KAUNE IR
SUVALKUOSE (1920 M. RUGPJŪČIO PABAIGA–
1920 M. RUGSĖJO PABAIGA)**

146. 1920 m. rugpjūčio 26 d., Seinai. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės ir II divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas Nr. 14 šiai grupei užimti pozicijas prie pretenduojamos pietinės valstybės sienos Suvalkų ir Gardino regione

At the end of August 1920, the Polish army forced Soviet troops to retreat from Polish ethnographic territories as far as Grodno. The place was an intense battlefield. The leadership of the Lithuanian armed forces ordered the army to refuse entry to the troops of both belligerent sides. In his order of 27 August, Commander of the Lithuanian Army Marijampolė Military Group V. Grigaliūnas-Glovackis ordered to take positions at the southern border with Lithuania as demarcated in the Peace Treaty with Soviet Russia on 12 July. The order outlines actions in the occupied Grodno and addresses matters related to logistics, staff headquarters, military supplies, etc. It also defines the range of Polish and Soviet military action and emphasizes the importance of good conduct of the Lithuanian troops towards local population in the occupied southern territories as the sympathies of the latter are with Poland and this could cause an uprising against the Lithuanian control.

[...] ^{a)} Vadui

Marijampolės grupei
Įsakymas.

Operatyvinis

Seinai.

26/VIII. 1920 m. „20“ val.
Vok. žeml. 1:100000

N 14.

1. Paskutiniomis žiniomis lenkų regulieri kariuomene yra atstu 25 verst. į pietvakarus nuo Gardino, kur eina mušiai. Dalis raiteliu pasirodė ties Rajgrod. Gardine ir į rytus nuo jo, butent Adamovicze randasi dar žimios bolševikų kariuomenės jegos 4 armijos ir demoralizuotos dalys 15 armijos.

Miškuose rajone Augustow ir tarp Augustowo ir Gardino išsisklaide demoralizuotų bolševikų gaujos 15 armijos prieš kurias veikia aktyviai vietini partizanai.

Žymi dalys vietinių gyventojų (mazurai) kaip matoma yra prielanki lenkams, kurių matyti laukia ir prisiartinus kuriems gali prieš mus sukilti prie neatsargaus ir netaktiško elgesio iš mūsų puses.

2. Nuo mūsų iš kairės Vilniaus grupė yra užėmus Vilnių ir eina iki 2-os demarkacijos linijos nustatytos sutarčiu 6 Rugpiučio š. m. Linija perskiryto tarp mūsų grupes ir Vilniaus grupes Rotnica – Porzeczce – Jeziory – Skidel – Rusinowci – Kniažurce.

Iš dešynės nuo mūsų vokiečių siena ties Grabowo.

Pavestai man grupei įsakyta užimti linija Grabowo – Augustow – Sztabin – Krasnybor – Lipsk – Gardinas Skidel.

Išpildymui šio įsakau:

- a) Majoras Jakaitis. Užimti barą nuo Grabowo – Augustow – Sztabin ir Lipsk imtinai. Nuo Sztabin ir Lipsk pasistengti prieiti prie mūsų valstybinės sienos su gudais, nustatytos taikos sutarčiu, kuri eina nuo Sztabin – Czarnylas – Gorodnianka – Liewki – Weselowo – Nerastna – Szestaki – Sidra. Atkreipti dėmesį ypač ant Dombrowo, kaip kelių mazgą.
- 10 p. pulko du bataljonai
5 batareja
- b.) Kapitonas Mackevičius¹. Užimti barą nuo Lipsk išimtinai iki Gardino imtinai. Nuo Holynka – praslinkti į Rygalowka – Jaczno – Sidra, o nuo Skrynnino plentu iki Gut Lubno. Nuo Lubno ant Trycze – Karolin – Strzelczyki iki Kuznica, pasiekus sulig galimybės valstybės rubežių su gudais ties Czuprinowo.
- 6 p. p. vienas bat-nas.
- c) Majoras Laurinaitis. Kuopa 10 pulko peremus nuo jos barą pasiusti į Suvalkus su tokiu išskaitliavimu, kad jie pributu tenai ne vėliau 30/VIII. š. m.
- 2 p. p. vienas bat-nas
- d) Kapitonas Pietruitis². 29/VIII apsisototi Kapciowo; 28/VIII. Sapockin išsiuntus apsauga tiltui ties Hoža per Nemuną, turint ryšius su bat-nu 6 p. pulko. Sekti jo užpakali ir prie mažiausios progos užimti Gardiną, kur ir sudaryti jo įgulą.
- 2 p. p. vienas bat-nas.
- Išlipus iš traukinio ties Porzecze žygiuoti tarp gelžkelio Gardinas – Vilnius, ir linijos Porzecze – Jeziory – Skidel – Rusinowcy; užemus Jeziory pasistengti pasiekti linija Gardinas išimtinai, Skidel imtinai. Iš kur išstatyti sargybas ant mūsų valstybinės sienos nuo Czuprinowo išimtinai per Lusz Indura, kairiu krantu upelio Svislocz, dešiniu krantu Nemuno iki Ružanowcy. Nuo linijos Gardinas – Skidel pereiti į priekį tik užemus musiškiais Gardiną.
- e) Majoras Ramanauskas³. Apsistoti kaip grupės atsarga rajone Seinų ne vėliau 27/VIII. 20 val.
- 2 p. p. vienas bat-nas.
2 p. p. Žvalgų komanda
- f) Leitenantas Labutis⁴. Apsistoti rajone Froncki – Tartaczysko užsiimant išgaudymu bolševikų partijų išsiskleidusius miškuose tarp Augustow ir Gardino
- 3) Trečiai lauko ligoniniai pereiti į Seinus ne vėliau 29/VIII. š. m.
- 4) Ligonius ir sužeistus siusti į Seinus į 3 lauko ligonine į Suvalkus miesto ligoninen.
- 5) Ryšių Viršininkui būtina sujungti mane su Suvalkais – Kapčiamiesčių – Sapockino – Augustow – Kaunas.

Pabrežiu, kad veikimas telefonų ryšių su nurodytais punktais turi ypatingą svarbumą. Vorų Viršininkams būtina turėti su manim telefonų ryšį, o teipat pasistengti susijungti su svarbesnėmis vietomis savo vorų.

6.) Intendantui organizuoti aprūpinimą maistu visos grupės, sudarius tam tikslui sandelius Suvalkose – Seinose – Porzecze.

7) Artilerijos sandeliai randasi Marjampolije.

8) Baza – Mariampolis. Keliai į bazą:

10 p. pulkui Augustow – Suvalkai – Mariampolis; Divizijos štabui ir 2 p. p. dviems batalionams Seinai – Kalvarija – Marjampolis. Bataljonui 6 p pulko Kapčiamiestis – Veiseje – Sereji – Simno – Marjampolis. 3-iam bat-nui 2 p. pulko baza – Porzecze.

9.) Užemus Gardiną, baza, artilerijos sandeliai, ligoninė bus perneštos į Gardiną.

10.) Pranešimus man daryti būtina neveliau 7 ir 19 val., svarbus – tuč-tuojaus.

11.) Grupės štabas – Seinai.

12.) Mano pavadotojai Majorai: Jakaitis ir Laurinaitis.

Atsinešymas vietinių gyventojų prie mūsų priguli vien tik nuo mus pačiu, todėl įsakau griežtai prisilaikyti mandagaus elgesio su vietiniais gyventojais. Visi sauvališki veiksmai kurie gal iššaukti neapikanta ir sukelti prieš mus visuomene bus smarkiai baudžiami iki patraukymo karo teisman.

Mariampolės Grupės Vadas
ir II-os Divizijos Vadas
Pulkininkas Grigaliūnas-Glovackis^{b)}
Štabo Viršininkas
Kapitonas Giedraitis^{c)5}

Išsiusta:

1. Generalinio Štabo Viršininkui	3 ekzemp.
2. I-os Divizijos Vadui	1 „
3. Majorui Jakaičiui	1
4. Majorui Laurinaičiui	1
5. Kapitonui Pietruičiui	1
6. Kapitonui Mackevičiui	1
7. Majorui Ramanauskui	1
8. Leitenantui Labučiui	1
9. Divizijos Gydytojui	1
10. „ Intendantui	1
11. Štabui divizijos	4 ekzemp.

Išviso 16 ekzemp.

Išsiusta 1920 metų Rugpiučio 27 dieną „6“ val. min.

Vyresn. leiten. Žutautas^{d)6}

^{a)} Pirmas žodis neįskaitomas.

^{b)} Parašas kita rašysena nei dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

^{c)} Parašas kita rašysena nei dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

^{d)} Karinis laipsnis ir parašas kita rašysena nei dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Mackevičius Kazys (1884–1947) – lietuvių kariškis. Carinėje kariuomenėje tarnavo nuo 1905 m., dalyvavo I-ojo pasaulinio karo mūšiuose Rytprūsijuose, Lenkijoje. 1916–1918 m. buvo vokiečių nelaisvėje. 1919 m. vasario mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ąjį pėstininkų pulką. Birželio mėn. perkeltas į Marijampolės batalioną (vėlesnį 6-ąjį pėstininkų pulką). 1919 m. spalį gavo vyresniojo leitenanto laipsnį, lapkritį paskirtas 6-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono vadu. Kapitonas nuo 1920 m. gegužės mėn. 1926 m. išformuojant 6-ąjį pėstininkų pulką paskirtas 9-ojo pėstininkų pulko bataliono vadu. Pulkininkas nuo 1931 m. Išleistas į atsargą 1933 m.

² Petraitis Jonas (1891–1943) – lietuvių kariškis. Tarnavo carinėje kariuomenėje nuo 1913 m. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo mūšiuose Kaukazo fronte. Tarnybą 1918 m. baigė štabskapitono laipsniu. Šiaulių apskrities milicijos vadas 1918 m. gruodžio mėn. 1919 m. kovą mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ąjį pėstininkų pulką. Liepos mėn. tapo to pulko 1-ojo bataliono vadu. Kapitonas nuo 1919 m. spalio mėn., majoras – nuo 1920 m. rugsėjo mėn. 1920 m. gruodį paskirtas to paties pulko vado padėjėju, laikinai pats vadovavo pulkui. Pulkininkas nuo 1925 m., 1926 m. tapo pulko vadu. Karinės apygardos viršininkas 1927 m., tais pat metais išėjo į atsargą.

³ Ramanuskas Kazys (1894–1920) – lietuvių kariškis. 1913 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, dirbo pagal profesiją. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo kautynėse carinės kariuomenės sudėtyje Šiaurės fronte. 1917 m. gavo štabskapitono laipsnį. 1918 m. dirbo lietuvių tremtinių komitete Poltavoje. 1919 m. sausio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadu. Majoras nuo 1919 m. spalio mėn. Nuo 1920 m. liepos 17 d. dalyvavo kovose su lenkais, vadovavo junginiui, susidedančiam iš dviejų 2-ojo ir 5-ojo pėstininkų pulko batalionų ir artilerijos būrio. Prie Seinų pateko į lenkų nelaisvę ir Lapuose (prie Balstogės) buvo sušaudytas. Vis dėlto tai per visas kovas buvo išskirtinis atvejis.

⁴ Labutis Kazys (1899–1975) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais mokėsi Voronežo lietuvių gimnazijoje. Grįžęs į Lietuvą savanoriu įstojo į 2-ąjį pėstininkų pulką. 1919 m. baigė Karo mokyklą, paskirtas į 1-ąjį raitelių pulką. Leitenantas nuo 1919 m. rugsėjo mėn. 1921 m. buvo ryšių komandos viršininkas, eskadrono vadas. 1923 m. dalyvavo Klaipėdos prijungimo akcijoje, tais pat metais išleistas į atsargą. Tarnavo Kauno policijoje. 1927 m. grįžo į tarnybą kavalerijos daliniuose. 1938 m. gavo pulkininko laipsnį. Vėl išėjo į atsargą 1940 m. balandį.

⁵ Giedraitis Balys (1890–1941) – lietuvių kariškis. Po mokslų Rygos gimnazijoje iki 1915 m. dirbo draudimo kompanijoje. Carinės kariuomenės sudėtyje dalyvavo I-ojo pasaulinio karo veiksmuose, gavo štabskapitono laipsnį. Nuo 1918 m. liepos dirbo valdininku prie Lietuvos Valstybės Tarybos. 1919 m. sausio mėn. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie KAM. Laikinais vadovavo I pėstininkų brigados štabui nuo 1919 m. kovo mėn. Perkeltas į II brigados (vėliau – II divizija) štabą 1919 m. rugsėjo mėn. Šios divizijos štabo viršininkas nuo 1920 m. vasario mėn. 1919 m. spalį gavo kapitono, 1922 m. – majoro laipsnį. Pulkininku tapo 1925 m. Karo atašė Čekoslovakijoje 1924 m., Baltijos valstybėse – 1927 m. Krašto apsaugos ministras 1930–1934 m.

⁶ Žutautas Vladas (1896–1941) – lietuvių kariškis. 1915 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, dalyvavo kovose Rumunijos fronte, buvo vokiečių nelaisvėje. 1919 m. pradžioje grįžo į Lietuvą. Birželio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ąjį pėstininkų pulką. Vyresnysis leitenantas nuo 1919 m. spalio mėn. Perkeltas į II pėstininkų divizijos štabą 1920 m. rugpjūčio 4 d., paskirtas štabo adjutantu, ėjo štabo viršininko pareigas. Šiame štabe tarnavo iki 1926 m., kada perkeltas į 5-ąjį pėstininkų pulką ūkio skyriaus viršininku. Majoras nuo 1925 m., pulkininkas nuo 1929 m.. 1933 m. paskirtas Trakų apskrities komendantu, vadovavo tenykštei šaulių organizacijos rinkinei.

147. 1920 m. rugpjūčio 27 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos aštuonioliktojo posėdžio, kuriame nutarta atstumti Lietuvos kariuomenę Suvalkijoje iki 1919 m. gruodžio 8 d. linijos ir veržtis į Lietuvai Sovietų pripažintas, bet jų vis dar kontroliuojamas Gardino apylinkes, neoficialaus protokolo, sudaryto K. Świtalskio ir skirto J. Piłsudskio reikmėms, ištrauka

Having achieved a breakthrough in the war between Poland and Soviet Russia at the end of summer 1920, Poland started to consider ways to regain its influence in the territories prior impacted by the Bolsheviks. On 27 August, J. Piłsudski chaired the 18th meeting of the Defence Council of Poland. Among other issues they discussed territorial disputes with Lithuania. It was decided to restore the line of 8 December 1919 in Suwalkija and to occupy some areas still controlled by the Soviets, i.e. enforce the third evacuation zone according to the Lithuanian-Soviet Convention of 6 August 1920. They voted unanimously to regain Suwalki and to freely operate in the areas still controlled by the Soviet army.

1920 m. rugpjūčio 27 d., Varšuva, Belvederio rūmai. – Aštuonioliktasis Valstybės Gynimo Tarybos posėdis

Protokolas

Dalyvauja: J. Piłsudskis – pirmininkas, W. Trąmpczyński, A. Anuszas¹, A. Skarbekas², A. L. Czerniewskis, J. Wóznickis, J. K. Federowiczus, W. Tomaszewskis³, J. Stapiński, A. Chądzyński, E. Dubanowiczus⁴, B. Ziemięckis⁵, W. Witosas⁶, I. Daszyński, L. Skulskis, E. Sapieha, K. Sosnkowskis, T. Rozwadowskis, J. Halleris, E. Lechowiczus, Wł. Studziński.

Posėdžio pradžia 6 val. 30 min. vakare.

1. Slaptasis protokolas*.

2. Prezidentas Witosas pateikia Valstybės gynimo tarybos kreipimosi į kareivius, kuriame dėkojama už pergale, juodrašį tam, kad tekstas būtų patobulintas stilistiškai. Priimta.

C. d.⁷ Slaptasis protokolas.

Posėdis baigtas 11. 45 val. nakties.

Witosas

Piłsudskis

[K. Świtalskio⁸ užrašai]

Sap[ieha]: Ministr[u] Tar[ybos] pasiūlymas – taika senųjų vokiečių apkasų sie[nos] linijoje, vėliau Horynė ir Zbruczcas. Santykiai su Lietuva turi būti nustatyti taikos derybų pagrindu.

Visi mus spaudžia, kad sudarytume nuosaikią taiką [ties] vad[inamąja] Curzono linija. Spaudimas gana stiprus. Amerik[os] notoje po sveikinimų atkreipiamas dėmesys,

kad neperžengtume Curzono linijos. Pranc[ūzija] rodo tokias tendencijas: Weyg[and'as] už vokiečių apkasų liniją, o Jusser[and'as] pritarė, bet oficialiai Pr[ancūzijos] Vyriausybė mananti, kad ši linija per toli pasislinkusi. Stipriausias spaudimas – iš Anglijos. Priežastis – buvusių Rus[ijos] gaivalų, kurie patys nori pribaugti bolševizmą, agitacija. Denikinas tada nenorėjo [daryti] mums jokių nuolaidų**. Vrangelis yra stiprus, ir tai teikia vilčių. Lietuv[os] ir Baltarusijos reikalas išspręstas Lietuv[os] ir Rusij[os] taikos sutartimi***. Pietiniai regionai yra mažiau etniškai lenkiški. Strategiškai sienoms išlyginti yra svarbūs miškai, galėtų būti kolonizavimo vieta.

Sajungininkams galima pasakyti, kad bus badas, nes mūsų žemės neprasimaitins, jeigu [netektume] Ryt[ų] Galicijos. Sutvarkyti Gdanską, Aukšt[utinę] Sileziją, į skola duos amerik[ietišku] javų, tai būsime labai nuosaikūs. Tada galima [pritari] maždaug Curzono sienoms. Dabartiniai reikalavimai palyginti su ankstesniais yra nuosaikūs. Todėl Ministr[ų] Taryba nutarė ir prašo Valstybės gynimo tarybos pritarimo. Reikia išsiųsti direktyvas deleg[acijai]****. Kitas etapas – sutartis su lietuviais.

Pristato žemėlapius su Curz[ono] linija, Ministr[ų] Tarybos pasiūlytomis linijomis, vietovėmis, kurias Rusija atidavė Lietuvai, ir lenkų gyv[entojų] procentais. Taryba [...]⁹.

Kmdt¹⁰: Dabar reikia nuspręsti, iki kokių linijų gali prieiti kariuomenė. Curzono linija su mažomis nuolaidomis jau yra pasiekta. Turi būti pol[itinis] sprendimas, ar peržengti Curzono liniją. Ministr[ų] Tarybos sprendime neaišk[iai] suformul[uotas] santykis su Lietuva. Suvalkija užimta lietuvių. Turi būti suformuluota aišk[iau], negu suformul[avo] Ministr[ų] Taryba. Lietuvai atiduotoje teritorijoje, pvz., Gardine, stovi bolševikai. Kariuomenės judėjimas vok[iečių] apkas[ų] link tiktai Breste, o ne Rusijos lietuviams atiduo[tose] teritorijose, neįmanomas, reikia eiti ir į Gardiną. Ar peržengti Curzono liniją? Kaip elgtis su lietuviais? Žygis per lietuviams atiduotą terit[oriją]. Būtina nuspręsti, nes kitaip negalima duoti įsakymų.

Sap[ieha]: Min[istrų] Taryba nutarė [išsiųsti] Lietuvai notą. Lietuviai užėmė mums gruo[džio] 8 d. pripažintą terit[oriją]. Dėl karinių priežasčių esame priversti vykdyti operacijas liet[uvių] užimtoje terit[orijoje]. Todėl draugiškai patariu atsitraukti už Focho linijos****. Pagaliau siūlau bendrą pokalbį. Focho linija – ne visa iš karto, tai nereiškia, kad turite išsikelti iš Vilniaus. Jei mes pajudėsime tik į Gardiną, problemų nekils. Turime visišką teisę smogti Suvalkijai, jeigu [lietuviai – vert. past.] nepasitrauks.

Kmdt nori patvirtinimo.

Sap[ieha]: Amer[ika] nepripažįsta Lietuvos ir Baltijos valstybių nepriklausomybės. Rygos konf[erencija]*****, Šaulio pokalbiai su Kamieniekiu. Konf[erencija] reikalauja, kad pripažintume *de jure* Latviją, Estiją, Lietuvą. Šis pripažinimas išmuša iš mūsų kožirį deryb[ose] su Lietuva, o tai mus supriešina su Amerika, ir Antantė patarė, kad atidėt[ume] Baltijos valstybių pripažinimą.

Antra telegr[ama]. Konf[erencija] reikalauja pripažinimo su sąlyga, [kad] bus galima pasiekti karinę konvenciją. Nepripažinus derybos bus nutrauktos. Siūlo bendrą protestą prieš Amerik[os] notą. Tai mums neparanku dėl amerik[ietisų] grūdų. Todėl reikia

apsiriboti siūloma nota. Būtina reikalauti, kad [lietuviai] pasitrauktų iš Suval[kijos] terit[orijos], o jeigu ne, [tai reikia juos – vert. past.] išstumti. Gardinas yra bolš[evikų] rankose, taigi turime teisę pulti.

Marš[alas]: Kamie[nieckis] tegu nepasirašo, bet Lenkija nėra Baltijos valstybė. Mūsų agentai blogai parengė strategiją. Karas sunaikina gyvąją jėgą ir todėl neturi sienų. Tai, kur eisime, lems strateg[inės] priežastys. Eiti taip toli, ties kokia linija galime išlaikyti – iki žiemos iki Ščaros. Kol yra katal[ikų] gyventojų, tol Lenkijai, ir vokiečių apkas[ų] liniją taip pagrįsti Antantei. Pinsko kraštas menkai apgyventas, taigi nesiskaito.

Czerniew[skis]: Karinės priežastys turi būti lemiamos. Lietuvai taikomos mandagumo formos, kurios varžo mūsų vadovybę. Ar mums buvo pranešta apie bolš[evikų] ir lietuvių] sutartį. Ne. Diplomatiškai neegzistuoja. Į sutartį nereikia kreipti dėmesio. Prieš tai turėtume atsisakyti šių teritorijų. Nors sudarė taiką, pasielgė kaip priešai. Jeigu kariuom[enė] pasakys, kad negalime kovoti su lietuviais, tai *ultima ratio*. Jeigu ne – tai ateiname kaip teisėti šeiminkai. Tai yra tik teorinė nepripažintų valstybių sutartis. Karinis požiūris lemiamas, nenori Europos nuteikti prieš save, bet mūsų galios parodymas padarys Europai geresnį įspūdį negu toli pažengęs nuolankumas.

Jeigu man vadovybė pasakys, kad vokiečių apkasai tinka, tai turi būti lemiamas, o diplomatai privalo apginti šią liniją. Jeigu komplikacijos pasirodytų grėsmingos, tai vėlgi *ultima ratio*. Iki šiol iš Antantės dar nėra aiškaus spaudimo. Lietuva nepaleis teritorijos. Mes negalime atsisakyti Vilniaus, kol nepasirodys būtina.

Skarb[ekas]: Polit[iniu] požiūri[ui] būtų geriau, jeigu mes sustotume ties Cur[zono] linija. Turėtume vidutiniškus argumentus. Paskui galėtume ginčytis dėl tolimesnės linijos. Kariuomenę bus lengviau suorganizuoti prie Curzono linijos, prasilaužimo pavojus mažesnis. Jeigu dėl strateg[inių] priežasčių vok[iečių] linijos būtų geresnės ir nebūtų karinės katastrofos pav[ojaus], tai mielai sutiktu[me], kad kariuomenė užimtų vokiečių apkasus. Argumentavimas strateginėmis priežastimis, kitaip linija tik iki Narevo ir Bugo. Dėl kar[inių] priežasčių – klubas sutinka su vok[iečių] apkasais, jeigu kariniu požiūri[ui] yra būtin[ybė].

Kmdt: Kai kalbame apie linijas, pirm[iausia] turime kalbėti apie kariuomenę. Grynoji strategija turi būti gyva jėga. Vis dėlto mes esame kare, kuriame politinis požiūris vaidina svarbų vaidmenį. Jeigu būtume nepriklausomi, tada mums būtų privaloma karinė logika. Curz. linija kar[iniu] požiūri[ui] yra nesąmonė tokioje pad[ėtyje], kokioje esame. Būtume turėję prie linijos sutelktą kariuomenę. (Netiki tokio ilgio linijos fortifikacija, įsitvirtinti neįmanoma dėl technikos trūkumo, geriausia būtų vokiečių linija, nes ten bent jau yra medžiagos.)

Dėl karin[ių] priežasčių reikalingos vok[iečių] linijos. Visos fortif[ikacinės] linijos atrodo tiesiog juokingai. Visa kariuomenė tam neparengta. Viena divizija vok[iečių] apkasuose prašė leidimo atsitraukti, nes paklydo. Artėja rugsėjis, ekip[iruočių] sunaikinta, atsiminkime, kad liko tik 2 darbo mėnesiai, tikrai pasitaikys ligų.

Politinių komplik[acijų] yra. Dėl Lietuvos klausimo lieka laisvas kairysis flangas nuo Gardino.

Turime Curzono liniją, kuri nieko nereiškia, kol vyksta karas, kadangi traukiantis kariuomenė demoralizuojasi. Politin[iu] požiūr[iu] tai yra linija, kurią mums pripažino pasaulis. Jeigu peržengiame, tai išviliame į konfliktą su pasauliu. Jūsų reikalas yra nuspręsti, ar įveiksime šį konfliktą, ir ar jį kelsime.

Neįmanoma eiti, nepaliečiant Lietuv[os] klausimo. Išskirstyti etapais negalima. Iškart kils konfliktas arba [bus sudaryta] sąjunga, nes kariškai neišvaiduojama, kad galima eiti neturint apsaugoto flango. Arba reikia priedangos, arba sutriuškinti, arba sudaryti sąjungą.

Reikalauti Focho linijos – tai yra konfliktas. Nes tam būtina išlaisvinti Gardiną, Vilnių. Be aiškaus sprendimo einame paskui įvyk[ius], kuriuos paskui reikia pateisinti. Galimi du sprendimai. Nesiviliame į konfliktą su pasaul[iu], taigi iškart sutinkame su Curz. linija ir sudarome taiką, kariuomenė negali kariauti, nes nėra už ką.

Kitas sprend[imas]: jeigu perž[engiame] Curz. liniją, tai logiš[kas] rezultatas yra sąjunga su Vrangeliu ir sutartis dėl įtakos sričių. Ryžtamės karui ir atsakome už visus padarinius. Su kuria nors Rusija turime susitarti. Sudaryti su ja sutartį dėl teritor[ijos]. Su Lietuva tai būtų paprasčiau, nes Vrangelis duoda *desinteressement* dėl lietuviškų teritorijų. Negalime demobilizuoti[s], nes jie sukels karą. Jeigu sudarysime taiką su bolš., Vrangelis žlugs, o paskui mus užpuls, nes jie neduoda jokių garantijų. Taika yra nesąmonė. Jeigu elgsimės logiškai, tai komplikacijos bus neišvengiamos.

Skarb[ekas]: Ar galima toliau kariauti, tai iš[si]spręs. Kita alter[natyva] jam patinka.

Kmdt: Karas yra rizika. [Bolševikai – vert. past.] šiaurėje įvedė 250 000, iš jų 100 000 neteko per puolimą. Išv[edė] 150 000, taigi panaudoti galės 30 000–40 000, daug[iausia] 50 000, blogos būklės. Atsiunč[ia] į pagalbą 5 div[izijas], taigi 20 000–30 000, taigi iš viso 70 000. Daugiau iki žiemos nepajėgs. Pietuose 9 pėst[ininkų] ir 4 kaval[erijos] div. Pėstininkų div. netinka, o raitosios div. iki šiol mums sudarė sunkumų.

Mūsų pajėgos: šiaurėje mūsų daugiau. Ten mums kyla sunkumų dėl ryšių, žmonių trūkumo, krašte neįmanoma gyventi iki pat vokiečių apkasų. Jeigu iki žiemos pasieksime apkas[us], tai žiemą nebus tragedijos. Per tą laiką galima mokyti kariuomenę. Bet kairysis flangas laisvas, ir dėl to kyla politinių komplik[acijų]. Galime nugalėti Lietuvą, bet bus rūpesčių.

Kariuomenės nuotaika gera, bet ji pavargusi nuo žygiavimo. 4 divizijoms būtina gerai pailsėti. Persigrup[uoti] reikia pėsčiomis. Tikimybė, kad pasiseks, 80%.

Rozw[adowskis]: Linija Luninecas–Rivnė duoda gerų strateginių galimybių užimti tokias teritorijas, kad apgintų Lenk[ijos] Kar[alystę].

Sap[ieha]: Teisėta liet[uviškų] ter[itorijų] savininkė yra tikroji Rusija. Arba sudaryti su Lietuva sutartį, arba ją sunaikinti. Jeigu apsisprendžia[me] dėl Curz. linijos, tai šias nuolaidas galima kompensuoti kitaip (Gdanskas, Ryt. Gal[icija]). Nesame tikri, kad Rusija sutiks dėl taikos Curzono linijoje. Bolš., nors ir pralaimėję, kol kas neatsisakė jokios sąlygos. Jeigu karas, tai sutartis su Vrangeliu. Negalime kariauti be Antantės.

Sudaryti taiką, jeigu tai įmanoma. Dėl sienų klausimo taika nežlugs, ir todėl balsavo už Ministr[ų] Tarybos rezoliuciją. Jeigu bolševikai atsitrauks, tai Vakarai neprotestuos. Netiki taika, bet nori jos siekti, nuosaikios taikos. Po savaitės paaiškės, ar bus karas, o ir visi jo padariniai. Nota Lietuvai suformuluota taip, kad konfliktas negresia. Lietuva mielai atiduos Suvalkiją už Vilnių. Dėl strateg[inių] priežasčių būtina peržengti Curz. liniją.

Chądz[ynskis]: Ar mes sutinkame dėl sutarties su Lietuva daryti nuolaidų, ar ne. Turime eiti į vokiečių apkasų liniją dėl strateginių priežasčių. Kraštas negali ilgai kariauti. Negali eiti į karą. Turime siekti taikos. Stengsis sudaryti taiką, kad turėtų prieš Vrangelį laisvas rankas. Tuo reikia pasinaudoti. Negalima, jog Lenkija ryžtųsi karui su Lietuva, taigi reikia tartis ir Lietuvai pasakyti, kad mūsų žygis neturės įtakos sienoms.

Stap[iniskis]: Taikos būtinybė. Gdanskas svarbesnis už Pinsko pelkes, Aukšt[utinę] Sileziją, Ryt. Gal[iciją]. Tai priklauso nuo Antantės, ir todėl reikia taip elgt[is], kad vietoj briedžio negautume žvirblio. Mažojeje Lenkijoje karas ir toliau neįmanomas. Skatinimas ilgose distancijose nepadeda. Su bolš. lengviau sudarysime taiką. Negalima leis[ti] karo su Lietuva. Nors po pusės metų taikos palengvės. V[alstybės] g[ynimo] t[aryba] [teigia], kad būtina sudaryti taiką ir ją palengvinti. Svarbiausia gauti Gdanską ir Aukšt[utinę] Sil[eziją]. Sudaryti [taiką] su silpna bolš[evikų] Vyriausybė bus lengva, o tai jau precedentas.

Marš[alas]: Privalome sudaryti taiką, nes Gdanskas ir Aukšt[utinė] Sil[ezija] yra svarbiausi. Kol vyksta karas, plebiscito nelaimėsime. Esame priklausomi nuo Antantės, aiškiai atsakyti: ar taika, ar karas [negalime], kadangi šiuo klausimu negavome atsakymo iš Antantės. Turėtų suprasti, kad mums reikia strategiškai gerų sienų. Pagrasinti bolš., kad jeigu nesudarys taikos, tai sudarysime taiką su Vrangeliu. Ščaros linija gali pavykti, nes trukdo pelkės. Tada kairysis flangas yra trumpas.

Dasz[ynskis]: Kalbama, kad bolš. yra apgavikai. Nors imperijos ir buvo sudariusios Versalio taiką, jos nesilaikyta. Chaosas valstybėje, 80 mln. metinis biudžetas***** – tai varymas į bankrotą. Kariuomenėje nepastovios nuotaikos ir neaišku, ar galima metus kariauti, kai apvaginėjami kareiviai. Jeigu bolš. neatsisakys savo sąlygų, reikės užimti kokią nors liniją apsistoti žiemai. Oficialiai reikalaujame Focho linijos, bet mums nereikia skelbti reikalavimų iki pat Daugpilio. Iš Suvalkų galime juos išmesti. [Reikia – vert. past.] išvengti kovos dėl Vilniaus. Daryti taiką, peržengti Curzono liniją. Reikalauti Focho linijos, iki tol, kiek eisime. Taika su Vrangeliu dezorientuos Lenkiją, taika su Vrangeliu galima tikrai grasinti. Dėl Vrangelio kyla tokių pat abejonių, kaip ir dėl bolševik[ų]. Generolo Vrangelio taika gali būti nubraukta.

Kmdt: Jeigu trauksis į Vilnių, ar galėsiu juos vytyti? O Suvalk[iją] užimsiu nors ir jėga.

Halleris: Nereikia prievarta veržtis į šiaurę, kol nebus reikalo, nenuniokosime [s]¹¹. Netikiu visiška pergale. Negalima pradėti puolimo per visą liniją. [Kariuomenė] tam neparengta. Nugali širdis. Kareiviai pernelyg jauni. Rivnė turi būti užimta. Sutinka,

kad reikia derėtis dėl taikos, jeigu laimėsime pergalę, tai turėsime taiką, ir netgi gerą. Lenkijai nėra ko norėti karo su Lietuva.

Sap[ieha]: Jeigu nebus susitarta su Lietuva, konferencija [bus sušaukta – vert. past.] kur nors kitur, reikia patikrinti, kaip vyks pokalbiai.

Bar[lickis] kalbėjosi su Radeku¹². Bolševikai gali atsisakyti reikalavimo nusi-ginkl[uoti]*****. Pripažinti Sovietų Ukr[ainą]. Dėl sienų darys nuolaidų. Reikalauja atsakymo, nes įgal[iojimais] galės būti naudingi der[ybose] su Sov[ietų] Ukr[ainą]. Minskas netinka, turime pareikalauti, kad būtų deramasi Rygoje.

Ziemeckis: Galima daryti prielaidą, kad bus nuolaidų. Būtų gerai sutriuškinti armiją, bet jeigu nuolaidų galima pasiekti diplomatiškai, ar karinės operacijos jų nepavėlins? Sąjunga su Vrangeliu nėra aktuali. Negalima kovoti, kad Vrangelis pakeistų bolš. Vy-riausybę. Negalima mėginti pakeisti Vyriausybę. Konflikto tarp Lietuvos ir Lenkijos esmė žinoma – Vilnius. Šis reikalas turi būti išnagrinėtas ir reikia teikti siūlymus.

Woźn[ickis]: Bolšev. poz[icija] keičiasi. Taika yra įmanoma. Reikia tęsti puolimą būtent tuo tikslu. Sudarytos taikos net bolševikai nedrįs sulaužyti.

Išmesti lietuvius, kai bus išnaudotos visos kitos priemonės.

Skarb[ekas]: Curzono linija geresnė. Galima stumtis tolyn, deramasi nebus, jeigu tai pagrįsime. Stoją besąlygiškai už taikos sudarymą. Reikia stengtis išvengti ginkluoto konflikto su Lietuva.

Sap[ieha]: Su Šauliu vyksta pokalbiai, išvažiavo Mackiewiczus. Gali būti dirbtinė linija. Anglija prieš[tarauja], bet Pr[ancūzija], Italija, Vatik[anas] parems.

Feder[owiczus]: Momentas palankus taikai. Vakarų nuomonė mums palanki. Delsdami galime pralaimėti, o tai naudinga Rusijai. Vakarai turi pripažinti taiką, kurią Rusija pakęstų. Visas pasaulis yra prieš Rusijos padalijimą. Prieš bufer[ines] valstyb[es] pasisako visos valstybės. Peržengdami Curzono liniją, įvesime tvarką pietuose. Jeigu pasiektume liniją už Curzono linijos, tai gerai. Jeigu tektų toliau kariauti su bolš., tada būtinas ryšys su Vrangeliu.

Duba[nowiczus]: Nuoširdžiai ir atkakliai reikia siekti taikos. Sienų nust[atymas], nors ir esant laikinai taikai, teikia privalumų. Į sienas neatsitrenks. Operacijos priešui susilpninti yra pirmaeilės. Ryžtinga akcija, o ne eiti į rytus. Neoficiali sąjunga su Vrangeliu, bet leisti į derybas. Lietuvos klausimu nekelti konflikto, bet ir pernelyg greitai nesudaryti sutarties.

Chądz[ynskis]: Vyriausybė turi pasakyti, ar norime Vilniaus, ar ne.

Tomasz[ewskis]: Ar negalima susitarti su Savink[ovu]¹³, nes kitaip – nauja taika su nauja Rusija.

Sap[ieha]: Negalima kalbėti su Vrang[eliu], kol kalbamės su bolševik. Pr[ancūzijos] vardu Jusser[and'as]¹⁴: neprasidėkite su Vrangeliu, mes įkalbėsime, kad bolšev. suda-rytų taiką.

Skarb[ekas]: Kaip Vyriausybė ketina spręsti Petliūros klausimą po paskutinės tele-gramos, nes pripažinus Sov[ietų] Ukr[ainą] reikėtų nusiginkluoti.

Kmdt: Atsakymas – ar V[alstybės] g[ynimo] t[aryba] įgalioja peržengti Curzono liniją remdamasi tuo, jog mus užpuolė Ryt. Gal. 14 b a l s ū už.

Kad reikia pareikalauti atsitraukimo iš Suvalkijos, esančios už Curz. linijos, o jeigu bus atsisakyta – leisti pavartoti jėgą.

Dasz[yńskis]: Visiškos veiksmų laisvės dėl Suval[kijos] – vienbalsiai.

Kad jeigu teritorijos užimtos bolševikų, rankos yra laisvos – vienbalsiai¹⁵.

Instrukcija delegacijai Minske.

Sap[ieha]: Jeigu atsitrenktume į sienas, tai tada deleg[acija] nuo Vyriausybės referendumo.

Vokiečių apkasų linija – dauguma.

Už Horynės, toliau – Zbručas – dauguma.

Įsakyti delegacijai iškelti kategorišką pasiūlymą perkelti [derybas] į Rygą – vienbalsiai.

Sap[ieha]: Atsakymas Dašb[kiui]: Sovietų Ukr[ainos] pripažinti negalima, nes nepripažįstame Sov[ietų] Rusijos. Dėl Petliūros – išstumti bolš. iš Ryt. Gal., o tada jis pasitrauks už Ryt. Gal. sienų.

Skarb[ekas]: Sutinka su projektu, bet tada neprisiimame atsakomybės už Petliūrą.

Witosas: Padėk[a] kareiviams.

[...] ¹⁶

Z dziejów..., p. 268–276.

* Slaptąjį protokolą žr. *Dokumenty i materialy...*, t. 3, p. 370–375.

** Apie Lenkijos santykius su Denikinu žr. *Dokumenty i materialy...*, t. 2; A. Leinwand, *Polska a Denikin. Z dziejów stosunków między Polską a kontrrewolucją na południu Rosji w latach 1918–1920*: Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dra Janusza Wolińskiego. WAP, Warszawa, 1964.

*** Žr.: nuorodą Nr. 6, p. 216 (1920 m. liepos 12 d. buvo sudaryta RSFSR ir Lietuvos taikos sutartis, jos pagrindu Sovietų Vyriausybė perleido Vilnių ir Vilniaus kraštą Lietuvai. Žr. *Dokumenty wniezniej polityki SSSR*, t. III, Moskva, 1959, p. 28–42. (Nuoroda paimta iš to pačio leidinio *Z dziejów...* – sud. past.))

**** Kalbama apie Lenkijos delegaciją, dalyvaujančią Lenkijos ir Sovietų derybose Minske.

***** Kalbama apie 1919 07 18 maršalo F. Focho liniją, skiriančią Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių veiksmų ruožus Antisovietiniame fronte.

***** Kalbama apie Baltijos valstybių konferenciją, posėdžiavusią Rygoje 1920 m. rugpjūčio mėn.

***** E. Rose nurodo, kad vien 1920 m. biudžeto išlaidos siekė 72.6 milijardus markių. E. Rose, *Bilans gospodarczy trzech lat niepodległości*, Warszawa, 1922, p. 148.

***** Kalbama apie sąlygas, kurias Sovietų delegacija iškėlė per derybas Minske. *Dokumenty i materialy...*, t. 3, p. 340–342.

¹ Anušas A. (Anusz Antoni (1884–1935)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, bankininkas, publicistas. Nuo 1904 m. priklausė Lenkų socialistų partijai (PPS) ir jos kovinei organizacijai. 1917 m. grįžo iš tremties Sibire, pritapo prie Maskvos PPS organizacijos. 1918 m. grįžo į Lenkiją, įstojo į Liaudininkų partiją „*Wyzwolenie*“, o 1920 m. perėjo į Liaudininkų partiją „*Piast*“. Lenkijos Seimo narys 1919–1928 m. Valstybės gynimo tarybos pavaduojantis narys 1920 m., jos Vidaus propagandos biuro vadovas. Buvo liaudininkų partijų vadovybių narys. 1929–1932 m. vadovavo Lenkijos šaulių sąjungai. Žinomas kaip vienas J. Piłsudskio kulto kūrėjų.

² Skarbekas A. (Skarbek Aleksander (1874–1922)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, dvarininkas, teisininkas. Kilęs iš Galicijos lenkų aristokratų. Tautinės lygos narys, vienas žymiausių Galicijos endekų veikėjų. Galicijos krašto Seimo narys 1906–1918 m., Valstybės Tarybos Vienoje narys 1909–1918 m. Lenkų

likvidacinės komisijos narys byrant Austrijos-Vengrijos valstybei. Vienas iš lenkų vadovų kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo. Lenkijos Seimo narys 1919–1922 m. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. liepos 20 d.–spalio 1 d. nuo Liaudininkų-tautininkų sąjungos (pakeitęs R. Dmowskį).

³ Tomaševskis V. (Tomaszewski Wacław (1884–1970)) – lenkų visuomenės veikėjas, architektas. Turėjęs kūrbynes dirbtuves Gdynėje 1928–1939 m. Suprojektavo to meto žymiausias Gdynės pastatus: Jūrininkų mokyklą, Jūrų prekybos mokyklą, Prekybos ir pramonės rūmus (1947 m.), geležinkelio stotį (1959 m.). Po II-ojo pasaulinio karo – Gdanskio politechnikumo profesorius, dalyvavo atkuriant uostus. Vienas iš lenkų laivininkystės architektūros pradininkų. 1919–1922 m. Lenkijos Seimo narys nuo Liaudininkų-tautininkų sąjungos, nuo 1919 m. rugsėjo – Miestiečių susivienijimo narys. Valstybės gynimo tarybos pavaduojantysis narys 1920 m.

⁴ Dubanovičius E. (Dubanowicz Edward (1881–1943)) – lenkų valstybės ir visuomenės veikėjas, teisininkas. Tautinės lygos narys nuo 1904 m. 1914–1916 m. tarnavo Austrijos-Vengrijos kariuomenėje. Lvovo universiteto teisės profesorius nuo 1917 m. Lenkų tautinio komiteto Lvove narys 1918 m. Lenkijos Seimo narys 1919–1927 m. Priklausė Liaudininkų-tautininkų sąjungai, o 1921 m. įsteigė Liaudininkų krikščioniškąją-tautinę partiją. Seimo Konstitucinės komisijos vadovas. Valstybės gynimo tarybos narys 1920 m. liepos 24 d.–spalio 1 d. (pakeitęs L. Skulskį nuo Liaudininkų tautinio susivienijimo). 1927 m. pasitraukė iš viešosios politikos.

⁵ Ziemienski B. (Ziemięcki Bronisław (1885–1944)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, inžinierius, publicistas. Kilęs iš Vilniaus. Aktyviai dalyvavo 1905 m. revoliucijos įvykiuose Baltarusijoje. Lenkų socialistų partijos (PPS) ir Karinės organizacijos (POW) veikėjas. PPS centrinio darbininkų komiteto narys 1916–1918 m. J. Moraczewskio Vyriausybės darbo ir socialinės globos ministras 1918–1919 m. PPS vadovybės narys 1919–1939 m.. Seimo narys 1919–1930 m. Valstybės gynimo tarybos pavaduojantysis narys 1920 m. Vėl buvo darbo ir socialinės globos ministras 1925–1926 m. Lodžės miesto prezidentas 1928–1933 m.

⁶ Vitasas V. (Witos Wincenty (1874–1945)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. 1895 m. įstojo į Galicijos liaudininkų partiją, 1903 m. išrinktas į jos vadovybę. Galicijos krašto Seimo narys 1908–1914 m., Valstybės tarybos Vienoje narys 1911–1918 m. Po liaudininkų skilimo tapo „*Piast*“ partijos vicepirmininku 1914 m. Tautinės lygos narys 1917–1918 m. Stengėsi balansuoti tarp endekų ir J. Piłsudskio šalininkų, buvo populiarus tarp centro ir nuosaikiųjų dešiniųjų jėgų atstovų. Valstybės gynimo tarybos iniciatyva 1920 m. liepos 20 d. gavo pasiūlymą sudaryti „Tautos gynimo“ Vyriausybę, ji išsilaikė ligi 1921 m. rugsėjo mėn. Vėl buvo Premjeras 1923, 1926 m. Lenkijos Seimo narys 1919–1930 m. Vienas iš opozicijos sanaciniam režimui lyderių, 1933 m. pasitraukė į emigraciją Čekoslovakijoje. Į Valstybės gynimo tarybą 1920 m. įėjo kaip Premjeras, kartu buvo jos vicepirmininkas.

⁷ Neiššifruota santrumpa.

⁸ Švitalskis K. (Świtalski Kazimierz Stanisław (1886–1962)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Studijavo Lvovo universitete, jau studijų metais dalyvavo nelegalių socialistinės pakraipos būrelių veikloje. 1914 m. stojo į lenkų legionus. Karinės organizacijos (POW) narys. Aktyviai dalyvavo 1918 m. pab. kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo. Tapo vienu artimiausių J. Piłsudskio bendražygių. Jo adjutantūros politinio ir spaudos sektoriaus viršininkas 1919 m. kovo–1921 m. gruodžio mėn., paskui – specialusis politinių reikalų referentas. Dalyvavo formuojant Lenkijos politiką rytinių kaimynų atžvilgiu. 1919 m. derybų su sovietais Mikaševičiuose dalyvis. J. Piłsudskio sekretorius Valstybės gynimo tarybos veikloje 1920 m. (jo pavedimu sudarinėjo atskirus posėdžių užrašus). Nuo 1920 m. birželio turėjo karinį majoro laipsnį (1925 m. išleistas į atsargą). Vienas iš pagrindinių 1926 m. perversmo rengėjų, paskui – vienas pagrindinių sanacinio režimo reprezentantų. Premjeras 1929 m. Seimo maršalka 1930–1935 m.

⁹ Dokumento sudarytojai šioje vietoje praleidę neįskaitomą teksto fragmentą.

¹⁰ Kmdt – Komendantas (turimas mintyje J. Piłsudskis).

¹¹ Dokumento sudarytojų įterpta raidė „[s]“ reiškia, kad čia praleistas neaiškus teksto fragmentas.

¹² Radekas K. (Radek (tikr. Sobelsohn) Karol (1885–1939)) – tarptautinio komunistinio judėjimo veikėjas, žurnalistas, publicistas. Kilęs iš Lvovo žydų. 1903–1904 m. priklausė Galicijos socialdemokratų partijai, paskui perėjo į Lenkijos Karalystės ir Lietuvos socialdemokratų partiją. 1906 m. carinės valdžios areštuotas Varšuvoje, ištremtas į austrų kordoną. 1908 m. prisidėjo prie kairiųjų vokiečių socialdemokratų. I-ojo pasaulinio karo metais plėtojo veiklą Šveicarijoje, suartėjo su rusų bolševikais. Po Spalio perversmo atvyko

į Petrogradą, prisidėjo prie sovietų diplomatinės tarnybos organizavimo. 1919 m. pasiūstas organizuoti re-
 voliucijos Vokietijoje. Bolševikų partijos CK narys 1919–1924 m. 1920 m. grįžo į Rusiją, tapo Kominterno
 sekretoriumi. Spaudoje skelbė užsienio politikos iniciatyvas, kurios dažnai neatspindėjo tikrosios sovietų
 pozicijos, veikiau buvo skirtos užsieniečių požiūriui išsiaiškinti. Trockistas nuo 1923 m., 1927 m. buvo pa-
 šalintas iš partijos. Nors 1929 m. viešai paskelbė nutraukiantis ryšius su trockistais, grąžintas į partiją, bet
 vėliau vėl pašalintas, areštuotas.

¹³ Savinkovas B. (Savinkov Boris Viktorovič (1879–1925)) – rusų visuomenės ir politikos veikėjas, ra-
 šytojas. Priklausė rusų eserų partijos kovinei organizacijai, buvo atsakingas už teroro aktus prieš carinius
 valdininkus 1904–1905 m. Laikinojoje A. Kerensko Vyriausybėje 1917 m. – karinių reikalų viceministras.
 Palaikė gen. Kornilovo maištą, pasitraukė iš Vyriausybės, buvo pašalintas iš eserų partijos. 1918 m. organiza-
 vo antibolševikinę Tėvynės ir laisvės gynimo sąjungą, inspiravo ginkluotas akcijas. 1919 m. priklausė Rusų
 politiniam pasitarimui Paryžiuje. Rusų politinio komiteto Varšuvoje vadovas 1920 m., kovojant su bolševi-
 kais pirmiausia stengėsi remtis Lenkijos karinės jėgos pagalba, rengė S. Bulako-Balachovičiaus dalinius.
 Po lenkų ir Sovietų Rygos taikos įtvirtinimo 1921 m. išsiūstas iš Lenkijos. 1924 m. sovietinės žvalgybos
 atvilias į SSRS ir areštuotas.

¹⁴ Žiusranas Ž. (Jusserand Jules (1855–1932)) – prancūzų diplomatas, literatūros istorikas. Į diplomatinę
 tarnybą atėjo 1876 m., tapo konsulu Londone 1878 m. Paskui dirbo Tunise ir į ambasadą Londone grįžo
 1887 m. Pasiuntinys Kopenhagoje nuo 1890 m., 1900 m. perkeltas į Vašingtoną, kur ambasadoriumi išbuvo
 ligi 1925 m. Prisidėjo rengiant Versalio taikos sutartį 1919 m. Per lenkų ir Sovietų karą 1920 m. dalyvavo
 Vakarų šalių diplomatinėje misijoje į Lenkiją.

¹⁵ Pagal *DIM*, t. 3 dok. Nr. 199, p. 344 versiją punktą formuluotas kitaip: „užimti sovietų pripažintas
 Lietuvai teritorijas.“ (Vadinasi, ir Vilnių?)

¹⁶ Toliau posėdyje buvo diskutuota apie prancūzų ir jų generolo M. Weygand'o vaidmenį lenkų kovose
 su bolševikais.

148. 1920 m. rugpjūčio 27 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Puric- kio nota Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, pranešanti, kad Lietuva lenkų ir sovietų kare laikysis griežto neutraliteto, ir siūlanti atsiribojimo liniją Suvalkijoje

During the Polish-Russian war, Lithuania regained control of the disputed Suwalki
 and mid-August established a Lithuanian military commandant office in the city. As
 the Bolsheviks were losing the war and the Polish troops were returning to the former
 territories, Lithuanian military and political leadership took steps to prevent entry of
 Poles into the territories controlled by Lithuanians. On 27 August, the Minister of For-
 eign Affairs of Lithuania handed in a note to his Polish colleague E. Sapieha. In the
 document the Lithuanian side pledges to maintain strict neutrality in the war between
 Poland and Soviet Russia. The note attempts to specify the Lithuanian-Polish borderline
 in Suwalkija since it was not defined when Lithuanians signed the Peace Treaty with
 the Soviets on 12 July.

Kaunas, 1920 m. rugpjūčio 27 d.

Turiu garbės pranešti Jūsų Ekscelencijai, kad kare tarp Lenkijos ir Sovietų Rusijos
 Lietuva tęsia griežto neutraliteto politiką.

Kad būtų išvengta galimų konfliktų tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių, Lietuvos Vyriausybė siūlo Lenkijos Vyriausybei duoti įsakymus savo pajėgoms neperžengti Lietuvos sienų, kurios yra saugomos lietuvių pajėgų. Buvusioje Suvalkų gubernijoje, kur Lietuvos valstybinė siena dar nėra nustatyta, Lietuvos Vyriausybė siūlo, kad laikina demarkacijos linija tarp lietuvių ir lenkų pajėgų eitų per Grabavą–Augustavą–Štabiną. Malonėkite priimti, Pone Ministre, mano didelę pagarbą.

PURICKIS, *Užsienio reikalų ministras*. 406.

Conflit..., 22, p. 42.

149. 1920 m. rugpjūčio 30 d., Kaunas. – Lenkijos karinės misijos, vadovaujamos plk. M. Mackiewicziaus, kariniai pasiūlymai Lietuvai dėl tolesnės lenkų ir sovietų karinių veiksmų eigos teritorijose, į kurias pretenduoja lietuviai (lenkiška teksto versija)

In summer 1920, Polish troops pushed the Bolsheviks to the east and they began deliberations with Lithuanian representatives regarding Lithuanian-Polish military coordination. At the end of August, a Polish military delegation arrived in Kaunas. On 29 August, Colonel M. Mackiewicz and Lieutenant A. Romer brought forward a military convention with Lithuania. The document enquires about the Lithuanian position during the Polish-Soviet military actions and it emphasizes that the occupation of territories during the military actions could not settle their territorial and political dependency matters. In the document, it is suggested to withdraw Lithuanian troops from the disputed Suwalki area behind the demarcation line set up by Marshal F. Foch in summer 1919.

Atvykę į Kauną 1920 m. rugpjūčio 28 d. kaip Karinė delegacija, sudaryta Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo įsakymu, mes turėjome garbės Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo prašymu ir pagal pasitarimus, įvykusius tarp mūsų rugpjūčio 27 ir 29 d., raštu pateikti tokį tekstą:

Dabartinė mūsų pajėgų padėtis ir mūsų operacijų seka reikalauja derybų, kurios mums leistų suderinti savo veiksmus teritorijoje, strateginiu požiūriu labai svarbioje lenkų operacijoms. Nenorėdami užbėgti už akių deryboms, kurias Aukštoji Lietuvos valdžia užmegs su mūsų Vyriausybe, turint tikslą apibrėžti bendruosius principus abiejų šalių politiniam gyvenimui, mes, kaip kariniai Lenkijos atstovai, turime garbės Jūsų prašyti malonėti mums pateikti informaciją, kokia būtų Lietuvos generalinio štabo laikysena mūsų pajėgų operacijų eigos atžvilgiu:

- a) mūsų kairiojo flango situacijos atžvilgiu;
- b) eventualios būtinybės šiaurės rytų teritorijose plėsti mūsų veiklą.

Ypač mes turime garbės atkreipti Jūsų geranorišką dėmesį į tokius aspektus:

1) Mūsų veiksmai turi rūpėti Lietuvos generaliniam štabui, nes gali kilti eventualių nesusipratimų, galinčių sukelti sunkių komplikacijų, kurių Lenkijos generalinis štabas norėtų išvengti bet kokia kaina;

2) Lenkijos generaliniam štabui rūpi priemonės, kurių gali imtis Lietuvos generalinis štabas, kad užtikrintų visišką kairiojo lenkų flango saugumą bolševikų diversijos iš šios pusės atveju;

3) Grynai karinio pobūdžio aplinkybių visuma šioje kovoje, vykdomoje iki mirties prieš bolševikų invaziją, kad būtų apginta mūsų egzistencija, kovoje, kurios tikslas yra visiškas šio pavojaus likvidavimas ateityje, taip pat pareikalautų, jog mūsų operacijų šiaurės rytuose bazė būtų visiškai apsaugota nuo visų galimų netikėtumų – ypač atsižvelgiant į tai, kad mes nežinome, jei ir koku būdu sutartis, pasirašyta tarp Lietuvos ir Sovietų Rusijos, leistų bolševikų pajėgų judėjimą per lietuvių pajėgų užimtą teritoriją.

4) Kokios būtų garantijos, kurias mums galėtų suteikti Lietuvos generalinis štabas, kad minėtos galimybės nebūtų išnaudotos, ypač atsižvelgiant į tai, jog mes, deja, neturime pasirašę atitinkamos tiek politinės, tiek ir karinės tarpusavio sutarties.

5) Lenkijos generalinis štabas grynai strateginiais sumetimais negalėtų sutikti su galimybe, kad lietuvių junginiai pasirodytų mūsų pajėgų priešakyje, kai jos persekios bolševikus, nes panašūs faktai grynai kariniu požiūriu negali būti vertinami kitaip, nei bolševikų atsitraukimo dengimas. Kokios būtų garantijos, kurias Lenkijos generalinis štabas galėtų gauti iš Lietuvos generalinio štabo, kad šie incidentai neįvyks.

Mes, kaip karinė delegacija, turime garbės Jums perduoti anksčiau išdėstytus pageidavimus ir esame įsitikinę dėl palankaus atsakymo, kuris eliminuotų bet kokių netikėtumų galimybę, kas, kaip visiškai sąžiningai pareiškiamo, priklauso vien nuo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo.

Savo ruožtu mes siūlome tokią išeitį iš minėtų problemų:

a) kad esant reikalui, kurį padiktuos galutiniai lenkų karinio veikimo tikslai, geležinkelio atšaka Gardinas–Lyda–Maladečina būtų mums rezervuota, lietuvių kariuomenė, kada lenkų pajėgos išeis ant linijos Nemunas–Ščara, seks lenkų karines pajėgas, paraleliai kontaktuodamos su jų kairiuoju flangu. Demarkacijos linija eis Gardinu–Novy Dvoru–Rodūnia–Varanavu–Ašmena–Salomis–Naročiaus ežeru–Dysna (minėtos vietovės lieka mūsų dispozicijoje). Kad išvengtų galimo šios linijos kirtimo iš bolševikų pusės, Lietuva turėtų pateikti ne mažiau kaip 3 divizijas.

b) Jeigu dėl kokių nors priežasčių minėti pasiūlymai negalėtų būti realizuoti ir ypač jeigu kairysis lenkų flangas nebūtų ganėtinai apsaugotas dėl to, kad lietuviai nesiimtų būtinų karinių veiksmų, Lenkija atsidurtų nepaprastai sunkios karinės užduoties akivaizdoje. Šiuo atveju vienintelė įmanoma išeitis būtų Lenkijos generalinio štabo dispozicijon kaip operacijų bazę visam karinių operacijų laikotarpiui perimti geležinkelio atšaką Gardinas–Vilnius su šiuo miestu imtinai. Lietuvių kariuomenės veikimas būtų apribotas spinduliu į šiaurę nuo Pabradės–Šarkauščinės–Dysnos, kurios lieka mūsų dispozicijoje.

Mes kategoriškai pareiškiame, kad karinė kokių nors teritorijų okupacija neturėtų nulemti jų politinės priklausomybės.

Šio klausimo sprendimas bus pavestas diplomatinei ir karinei misijai, kuri, remiantis pažadu, kurį davėme Lietuvos generalinio štabo atstovams, bus Varšuvoje 1920 08 31.

Mūsų abipusiam karinių ryšių reguliavimui buvusioje Suvalkų gubernijoje lenkų karinė delegacija siūlo Lietuvos generaliniam štabui pamažu atitraukti lietuvių pajėgas prie maršalo Focho linijos, suderinus su mūsų pajėgų judėjimu. Augustavo–Štabino linijos išlaikymas ypač galėtų pasitarnauti bolševikams sėkmingam jų dešiniojo flango aprūpinimui.

Documents..., 35, p. 51–53.

150. 1920 m. rugpjūčio 30 d., Kaunas. – Lenkijos karinės misijos, vadovaujamos plk. M. Mackiewicziaus, kariniai pasiūlymai Lietuvai dėl tolesnės lenkų ir sovietų karinių veiksmų eigos teritorijose, į kurias pretenduoja lietuviai (lietuviška teksto versija)

At the end of August 1920, Poles were most concerned about the security of the left wing of the Polish army attacking the Bolsheviks. To ensure it, Poles had to maintain contacts with Lithuania. Thus a military delegation led by Colonel M. Mackiewicz arrived in Kaunas on 28 August with the purpose of proposing several alternatives. On 29 August, they put forward plans related to a military convention, which Lithuanians analysed on 30 August. According to Variant A of the Polish proposal, Lithuanians had an opportunity to maintain control of Vilnius, whereas Variant B meant a military occupation of Vilnius by Poles and therefore was unacceptable to Lithuanians. The Lithuanian negotiators paid more attention to Variant B and completely disregarded Variant A.

Mūsų kariuomenės dabartinė padėtis ir mūsų operacijų tęsimas yra reikalingi derybų, kad susitartume dėl mūsų paralelinių veiksmų tame plote, kurs strateginiu atžvilgiu yra svarbus lenkų operacijoms. Nenorėdami nė kiek užbėgti už akių deryboms, kurias Aukštoji Lietuvos Vyriausybė pradės su mūsų Vyriausybe ir kurių tikslas bus nustatyti dviejų valstybių politiniam gyvenimui bendrus principus, mes, kaipo Lenkijos kariški atstovai, turime garbės jus prašyti malonėti mus painformuoti, kaip laikysis Lietuvos Generalis Štabas ryšy su mūsų kariuomenės operacijų plėtimusi:

- a) atsižvelgiant mūsų kairiojo sparno padėties,
- b) atsižvelgiant galimo reikalo plačiau išplėtoti mūsų akciją žemių vakarų plote (dans le terrain nord-ouest).

Turime garbės atkreipti jūsų palankų dėmesį ypačiai į šiuos punktus:

1) Mūsų akcija negalėtų būti lygi Lietuvos Generaliam Štabui, atsižvelgiant padėties, kuri gali būti sudaryta eventualinių nesusipratimų, galinčių iššaukti rimtų komplikacijų, kurių Lenkijos Generalis Štabas norėtų žūt būt išvengti.

2) Lenkijos Generaliam Štabui negalėtų būti lygu, kokių priemonių Lietuvos Generalis Štabas mano imtis, kad užtikrintų lenkų kairiojo sparno visišką saugumą, jei iš tos pusės atsitiktų bolševikų diversija.

3) Toje žūt būtiniėje kovoje, vedamoje mūsų esimui apsaugoti nuo bolševikų invazijos, kovoje, kurios tikslas yra visiškas to pavojaus išnaikinimas ateičiai, daugelis grynai kariško pobūdžio aplinkybių lygiu būdu reikalaus, kad mūsų operacijų bazė žiemų vakaruose būtų garantuota nuo bet kokių galimų netikėtumų, ypač turint galvoje, kad mes nežinome, ar ir ligi kokio laipsnio Lietuvos pasirašytoji su Sovietų Rusija sutartis leidžia bolševikų kariuomenei naudotis lietuvių kariuomenės užimta teritorija.

4) Kokių garantijų galėtų mums duoti Lietuvos Generalis Štabas, kad aukščiau minėti galimumai neįvyks, ypač atsižvelgiant į trūkumą mūsų santykiuose tinkamos ne tik politinės, bet taip pat ir kariškos konvencijos.

5) Lenkijos Generalis Štabas grynai strateginiais sumetimais negalėtų sutikti, kad lietuvių vienetai rodytųsi prieš mūsų kariuomenę, kai ji veja bolševikus, nes tokie faktai grynai karišku atžvilgiu turėtų būti traktuojami, kaip bolševikų traukimosi pridengimas. Kokių garantijų galėtų Lenkijos Generalis Štabas gauti iš Lietuvos Generalio Štabo, kad tokie dalykai neįvyks.

Kaipo kariška delegacija, mes turime garbės jums išdėstyti tuos prašymus ir esame įsitikinę, kad palankus atsakymas pašalins bet kuriuos netikėtumus, o tai pareiškiame tad visu lojališkumu – tepareina nuo vieno lietuvių kariuomenės Generalio Štabo.

Iš mūsų pusės mes siūlome tokį išdėstytą problemų sprendimą:

a) Atsižvelgiant į būtinumą, diktuojamą lenkų kariškos akcijos galutinių tikslų, kad geležinkelis Gardinas–Lyda–Molodečno būtų mums rezervuotas, lietuvių kariuomenė, kai tik lenkų kariuomenė išeis į Nemuno–Ščaros liniją, vyks paskui lenkų kariuomenę, palaikydama paralelišką kontaktą su jos kairiuoju sparnu. Demarkacijos linija eitų per Gardiną–Naujadvarį–Rodunę–Varanavą–Ašmėną–Solus–Naročo ežerą–Disną (paminėtos vietovės mums). Kad išvengtų galimo bolševikų prasilaūžimo, Lietuva turėtų skirti bent 3 divizijas.

b) Jei dėl bet kurių priežasčių minėti siūlymai negalėtų būti įvykdyti ir jei ypač lenkų kairysis sparnas nebūtų gan apsaugotas iš priežasties lietuvių kariuomenės kariškų priemonių trūkumo, tai Lenkija atsidurtų prieš nepaprastai sunkų karišką uždavinį. Tokiu atveju vienintelis galimas sprendimas būtų užleisti Lenkijos Generaliam Štabui visam karo operacijų laikui geležinkelį Gardinas–Vilnius, o taip pat ir patį Vilniaus miestą, kaip operacijų bazę. Tada lietuvių kariuomenės akcija būtų aprėžta rajonu į žiemius nuo Pabradės, o demarkacijos linija eitų per Pabradę–Sarkovščizną–Disną (visos tos vietovės mums).

Mes kategoriškai pareiškiame, kad kariška bet kurių plotų okupacija negali nuspręsti jų politinės priklausomybės.

Išspręsti visą tą klausimą bus diplomatinės ir karinės misijos uždavinys. Toji misija, kaip lietuvių Aukštosios Vyriausybės atstovų mums buvo pažadėta, bus Varšuvoje 1920 VIII. 31.

Abipusių mūsų kariškų santykių sutvarkymui buvusioj Suvalkų gubernijoje, lenkų kariška delegacija siūlo Lietuvos Generaliam Štabui atitraukti palapsniui lietuvių kariuomenę į Focho liniją, sutaikius tą atsitraukimą su mūsų kariuomenės žygiavimu. Ypač Augustavo – Štabino linijos laikymas galėtų bolševikams būti naudingas, kaipo jų dešiniojo sparno ties Gardinu pridengimas.

J. Urbšys, Medžiaga..., p. 22–23.

151. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Kaunas. – Lietuvos valdžios derybų su Kaune dar pasilikusiu Lenkijos karinės plk. M. Mackiewicziaus misijos nariu kpt. A. Romeriu turinys

At the end of August 1920, a Polish military delegation arrived in Kaunas to propose alternatives to the Lithuanian authorities for joint military action against the Bolsheviks retreating from Poland through the territory of Lithuania. On 31 August, the member of the Polish mission A. Romer first visited the General Headquarters of the Lithuanian Armed Forces to know views on the proposal and later he met with the Minister of Defence. During the meeting, he made a declaration which echoed earlier proposals of the Polish delegation regarding the joint Lithuanian-Polish military cooperation. The response of the Minister of Defence to the declaration is said to have been negative. It claimed that Poles had to admit guilt of the military conflict with Lithuanians during Sejny occupation and it pointed out Lithuanian victims. It underlined that Lithuanians were reluctant to negotiate with Poles. The Polish reliance on the Entente aid was viewed sceptically, and a possible orientation towards Soviet Russia or Germany was discussed.

[...]

Rugpjūčio 31 d. kapitonas Romer¹ nuvyko pas Lietuvos generalio štabo viršininką, klausdamas atsakymo į lenkų raštu įteiktą propoziciją. Pulkininkas Kleščinskis atsakė, kad lietuviai atsakymą įteiksią ne vėliau kaip 12 valandą dieną. Bet atsakymo vis dėlto nesulaukęs, kapitonas Romer nuėjo pas patį apsaugos ministerį, kuriam padarė tokį pareiškimą:

Lenkų kariuomenės vyriausioji vadovybė pradeda didelę ofenzivą, kad galutinai nugalėtų bolševikų kariuomenę. Faktas tas, kad lietuvių kariuomenė nesipriešino lenkų dalims, žygiavusioms per Seinus, turėtų sudaryti palankią bazę bendram veikimui. Lenkijos ir Lietuvos susitarimas yra skubus būtinumas ir tarp tų dviejų tautų neturėtų būti konfliktų. Lenkija, visiškai suprasdama Lietuvos padėties sunkumą ir jos baimę bolševikų keršto, nedarys jokio spaudimo į Lietuvą ligi tol, kol mūsų bendrų pastangų palankus rezultatas nebus pakankamai

paaikškęs. P. Ministeris malonės išdėstyti savo Vyriausybei būtinumą siūsti į Varšuvą pakankamai gausią ir tinkamai įgaliotą delegaciją, kad ten su Lenkijos Vyriausybe diskutuotų palankiausių perspektyvų teritorinės konvencijos sąlygas, kad ten parengtų labiau detalizuotą karo konvenciją, kurios pagrindiniai principai galėtų būti nustatyti jau čia pat. Drauge turiu garbės atkreipti p. Ministerio dėmesį į nuolatinį laisvą bolševikų praleidimą, grupėmis ir pavieniui, per Lietuvos teritoriją. Suprasdamas sunkią Lietuvos, neturinčios pakankamai kariuomenės, padėtį, manau, kad geriausias būdas pataisyti blogą išpūdį, kurio tie praleidimai daro lenkams, būtų pulkininko Paslavskio² brigados paleidimas.

Į tą kapitono Romerio pareiškimą karšto apsaugos ministeris atsakė taip (cituoju iš diplomatinį dokumentų **lenkų** išleisto rinkinio):

Tvirtinimas, esą tarp mūsų kariuomenės ir lenkų nebuvo jokio susidūrimo neatitinka tikrąsias. Yra sužeistų ir užmuštų. Pralietasis lietuvių kraujas šaukias atkeršijamas. Esančios tarp Gardino ir Seinų divizijos vadas skaito save karo stovyje su lenkais. Lietuvos kariškam atstovui, turėjusiam drauge su jumis vykti į Varšuvą, įsakiau iškrauti savo valizą. Vyriausybė tikriausiai irgi nesiųs savo atstovo, bijodama jį pastatyti juokui.

Aš galvoju, ar nebūtų reikalinga tuojau paskelbti karą Lenkijai. Jau esu įsakęs internuoti Paslavskio brigados karininkus ir elgtis su jais, kaip su paprastais karo belaisviais. Lenkų karininkai ir kareiviai bus laikomi stovyklose, iš kurių jie negalės pabėgti. Internuotus Lietuvoje lenkų karius įtariu darant špionažą. Drauge Vyriausybė imsis visų represijos priemonių prieš civilius gyventojus lenkus, kad jiems atimtų galimybę veikti Lenkijos ir lenkų karo belaisvių naudai. Laikomi kalėjime lenkų vadai bus teisiami visu karo įstatymų griežtumu. Lietuvos vyriausioji vadovybė gerai mato, kad ji yra išvakarėse žutbūtinės kovos prieš lenkų invaziją ir darys viską, ką galės, kad patapus baisiu Lenkijos priešininku, net jei tam reikalinga būtų šauktis pagalbos bolševikų ir vokiečių, galinčių padaryti rimtą diversiją Aukštojoje Silezijoje. Aš netikiu jūsų laimėjimais bolševikų fronte. Linkiu jums laimėjimų visur, išskyrus mūsų tėvyne, kuri, jei nugalėtųmėt bolševikus, taip pat turėtų žūti. Lenkai nelaiko nė vieno savo pažadų: geriausias įrodymas, kad jie sulaužė Focho liniją beveik tą pačią dieną, kai ji buvo nustatyta. Priešingai, bolševikai pripažino Lietuvai naturalines ir teisingas sienas ir ištikimai laikosi pasirašytų su mumis sutarčių. Geriausia Lietuvos nepriklausomybės išsaugojimo garantija yra Sovietų valstybės ir jos karo jėgos išsilaikymas, nes Lenkija nusistato priešingai mūsų tautiškomis aspiracijoms, o kitos valstybės gelbsti Lenkijai. Principe Lietuva geidžia gyventi taikoje su visais savo kaimynais, bet jei dabartinėmis sąlygomis ji būtų verčiama pasirinkti Lenkiją arba Sovietų Rusiją, tai tas pasirinkimas, aišku, išpultų Lenkijos nenaudai.

Kapitonas Romer protestavo prieš represijas, taikomas internuotiems, o taip pat ir prieš ministerio tvirtinimą, esą lenkai atakavę lietuvius Suvalkų krašte. Jis buvo tos nuomonės ir savo nuomonę rėmė prancūzų karininkų pranešimais, kad lietuviai geruoju pasitraukę Suvalkų krašte ligi Focho linijos.

Toliau kapitonas Romer pasakė lauksiąs ligi rugsėjo 1 d. tam atsitikimui, jei Lietuvos vyriausybė panorėtų duoti kitokią atsakymą į lenkų raštiškus siūlymus, o taip pat, įsitikintų, ar toji vyriausybė siunčianti į Varšuvą savo delegaciją. Jei nei vieno, nei kito ligi tos dienos neįvyks, tada jis skaitys derybas nutrauktas ir vyksiąs namo. Atsisveikindamas su ministriu, kapitonas Romer atkreipė dar kartą jo dėmesį į sunkias pasekmes, kurių galės turėti Lietuvai jos santykių nutraukimas su Lenkija ir su sąjungininkais. Į tai ministeris atsakęs neva taip:

Mes nė kiek nesibijome sąjungininkų, jūs patys jiems tetinkant, kaip irankis kovai su bolševikais, bet jie jūsų neišgelbės, jei jums bus bloga. Gal būt geriau laikytis su Rusija ir su Vokietija.

Rytojaus dieną, rugsėjo 1 d. kapitonas Romer, atsisveikinęs, išvyko į Lenkiją.

Šitaip, kiek patetišku tonu, baigėsi, nedavusios teigiamų rezultatų, tos kariškos diplomatijos vestos derybos.

[...]

J. Urbšys, Medžiaga..., p. 25–27.

¹Romeris A. (Romer Adam Feliks (1892–1965)) – lenkų kariškis, publicistas, diplomatas. Kilęs iš austrų kordono Lenkijos dalies. Studijavo Vienos universitete. 1914 m. mobilizuotas į Austrijos-Vengrijos kariuomenę, 1915 m. pateko į rusų nelaisvę. Po 1917 m. Vasario revoliucijos rūpinosi lenkų karininkų belaisvių reikalais, lenkų karinių formuotųjų kūrimu Rusijoje. 1918 m. rudenį Varšuvoje įstojo į Lenkijos kariuomenę. Iki 1919 m. lapkričio mėn. kovojo 5-ojo ulonų pulko sudėtyje, turėjo leitenanto laipsnį. Paskui priskirtas prie Generalinio štabo II skyriaus. Karo atašė Briuselyje padėjėjas 1920 m. sausio–kovo mėn. Nuo 1920 m. balandžio mėn. – Generalinio štabo II skyriaus apskaitos biuro referentas lietuvių reikalais. 1920 m. rugpjūtį dalyvavo plk. M. Mackieviciaus misijoje į Kauną, paskui Kalvarijos bei Suvalkų derybose. Vyriausiosios karinės vadovybės ryšių karininkas Vilniuje 1920 m. gruodį–1921 m. birželį. Paskui vėl tarnavo Generalinio štabo 2-ajame skyriuje, buvo karo atašė Helsinkyje. Ministrų Tarybos prezidiumo Politinio ir spaudos skyriaus vadovas 1924 m., tada pasitraukė iš valstybės tarnybos ir atsidėjo politinei ir publicistinei veiklai. Buvo susijęs su konservatyviaisiais sluoksniais, priklausė Tautinės dešinės partijos vadovybei.

²Paslavskis S. (Paslawski Stefan Wiktor (1885–1956)) – lenkų kariškis. Studijavo teisę Lvovo universitete. Nuo 1914 m. – lenkų legionuose, 1917 m. gavo majoro laipsnį. 1918 m. dirbo Lenkijos Valstybės Tarybos karinėje komisijoje. 1918 m. rudenį vadovavo austrų nuginklavimo Lvove ir vokiečių – Varšuvoje akcijoms. Balstogės karinės apygardos vadas 1918 m. pab., paskui organizavo Balstogės šaulių pulką. Pulkininkas nuo 1920 m. balandžio mėn. Nuo 1920 m. birželio 22 d. vadovavo IV (lietuvių ir baltarusių) pėstininkų brigadai. Su ja bandydamas pereiti per Lietuvos teritoriją vykstant bolševikų ofenzyvai, buvo internuotas. Paleistas vadovavo 40-ajai pėstininkų brigadai 1921 m. kovo–gegužės mėn., paskui – įvairioms pėstininkų divizionams, buvo Vilniaus įgulos vadas ir vado pavaduotojas. Nuo 1925 m. tarnavo pasienio apsaugos daliniuose. Generalas nuo 1928 m. Išėjo į atsargą 1934 m., buvo Balstogės, Stanislavovo vaivada.

152. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui dėl lietuvių kariuomenės reikalaujamo atsitraukimo už demarkacijos linijos (žongliravimas demarkacijos linijų persidengimo faktu)

At the end of summer 1920, the Polish delegation brought forward proposals to the Lithuanian government for joint military action against the Bolsheviks. The Polish side had plans for a defensive military convention yet it resulted in a cool reception from the Lithuanians. The Polish mission to Lithuania was unsuccessful. In his telegram to the Lithuanian Minister of Foreign Affairs J. Purickis on 31 August, the Polish Minister of Foreign Affairs E. Sapieha demanded to withdraw the Lithuanian troops from the disputed areas behind the demarcation line set up by Marshal F. Foch in summer 1919 and approved by the Entente Supreme Council. Arguing over the importance of giving the freedom of action to the Polish military troops in their fight against the Bolsheviks, E. Sapieha suggested that the Lithuanian side initiate bilateral negotiations regarding the border demarcation.

Varšuva, 1920 m. rugpjūčio 31 d.

Atsakydamas į Jūsų Ekscelencijos depešą, turiu garbės Lietuvos Vyriausybei pranešti, kad Lenkijos Vyriausybė, siekdama išvengti konflikto tarp lenkų ir lietuvių pajėgų ir matydama būtinybę išsaugoti laisvą erdvę karinėms operacijoms, yra priversta prašyti Lietuvos Vyriausybės atitraukti savo pajėgas nuo 1919 m. liepos 18 d. fiksuotos demarkacijos linijos, kuri taip pat yra siena tarp Lietuvos ir Aukščiausiosios Tarybos 1919 12 08 Lenkijai pripažintų teritorijų. Be to, turiu perduoti Lenkijos Vyriausybės prašymą pradėti tiesiogines Lenkijos ir Lietuvos derybas siekiant rasti draugišką išeitį iš visų ginčytinų klausimų tarp abiejų valstybių. Laukiu pasiūlymų iš Jūsų pusės dėl šio reikalo ir prašau Jūsų Ekscelenciją priimti mano aukštą pagarbą.

Perduota Lenkijos atstovybės Berlyne

SAPIEHA

Conflit..., 23, p. 46.

153. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (vėliau – II brigados, II pėstininkų divizijos) karo dienyno ištrauka, kurioje fiksuoti 1920 m. rugpjūčio 28–31 d. karo veiksmai prieš lenkus Suvalkijoje

In the context of both the war between Poland and Soviet Russia and the Bolshevik retreat, at the end of summer 1920 military confrontations between Lithuanian and Polish troops broke out again. The war diary of the Lithuanian Separate Brigade records military engagements against the Poles on 28–31 August. The document describes in detail a

scattered retreat of the Bolshevik army to the east and reports on the Polish-Lithuanian army clashes during the move of the latter in the direction of Suwalki–Sejny. It also enumerates Lithuanian war losses and describes failed attempts of the French military mission to peacefully settle the Polish-Lithuanian military conflict. The document emphasizes the Polish demand to withdraw the Lithuanian troops behind the demarcation line set up by Marshal F. Foch in summer 1919 and it specifies the area of the Lithuanian forces in retreat and their localisation.

[...] ^{a)}

Mūsų žinion pribuvo 8 p. p. su gaubecu batareja į Poržecza. Iš 10 pulko praneša kad lenkų žvalgai pasirodė 1 ½ versto nuo Sčebros, mūsų sargyba jos nuvyjo. 21 val. 28 VIII įėjo į Augustavo ^{b)}vienas pest. ^{b)} lenkų pulkas, eskadronas ir batareja. Musų kareivių buvo 90 žmonių ir 3 karininkai. Musiškius nenuginklavo tik visą tvarką paėmė į savo rankas. Ant užklausymo kodėl ėjo atsakė kad sulig vyriausybės isakymo. Diviz. Vadas isake nuo užimamų vietų nepasitrauti kad lenkai tuo ir reikalautu.

VIII. Pribuvo į Seinus Prancuzų Misijos Lietuvoj atstovas kapitonas Pižol su dar vienu prancuzu. Div. Vadas trumpai paaiškino jam mūsų fronto padėtį. Musų dalių stovis. (5 kuopos) ant baro nuo Grabovo iki Hožos. 6 pulko pirmas bat-nas tarpe 10 pulko kuopų nuo Kuriankos iki Nemunui. 2 pulko pirmas bat-nas ir 9 batareja Sapockine; vienas bat-nas Seinuose ir vienas bat. Hožoje. Antras eskadronas užimtas lydėjimo nuo Sčebros iki Leipunu internuotų bolševikų. Lenkų jėgos Augustavo ruožte pasididino. Buvo susitarta susitikti diviz. vadams išvengimui nesusipratimu. Iš lenkų div. štabo nieks neatvyko. Bolševikai užleido musiškius užimti linija nuo Štabino pagal upes Bobr – Papiles – Nurkos – Tatarkos – Lososnos. Duoti parėdimai užimti jajas. 10 pulko dalis užėmė Štabines – Lipska – Dombrovo ir veda žvalgybu Sidros link. Padalinti barai tarp 10, 6 ir 2 pulkų. Kuopa 10 pulko esančioji Hožoje liepta pakeisti 3 bat. 2 p., o kuopei vikti per Sapockina į Sčebrus prie savo dalies. – 10 p. p. užėmė Lipovka. – Baras išdalitas taip nuo Grabovo iki Lipsko imtinai – 10 p. p. nuo Lipsko išimtinai pagal upių Bobr, Popile, Nurka, Tatarka, Lososna 6 p. 1 bat., nuo Gradzice – 3 bat. 2 p. p. Vienas bataljonas 2 p. p. Holyнка, kitam gi bet esanč. Seynuose turint omenyje kad bolševikai užleis mumems Gardina liepta pereiti į Sapockina. – Lenkai pradėjo kalbėti griežčiau ir galima buvo laukti nuo jų visokių įvykių, bet kadangi lenkų karo atstovybe buvo Kaune ir sulig telefon. iš Gener. Štabo galima buvo spręsti jog su lenkais bus galima issišvengti ginklų susirėmimo tuo dėlei visa atida buvo atkreipta į Gardina ipač matant nervingumą gudų. – Stovis 29/VIII buvo įtemptas, nurodymai ir paliepipimai buvo duoti aiškus.

30.VIII. Lenkai pradėjo iš Augustavo ir Suchovolios slinkti pirmyn Suvalkų – Seinų link. Jėgos lenkų kryptyje Suvalkų vienas pulkas, 3 eskadronai, batareja; Seinų – pulkas 2 eskad. ir bat-reja. Stipresnėmis savo jėgomis lenkai išmušė musiškius iš defele Suvalkų link ties Sčebra ir Studiniczna, o taip pat iš priešakio Štaben – Dombrovo –

Lipsk; pasipriešinimas buvo ties Studniczna ir Dombrowo kur mes nustojom du nukautais ir du sužeistais 15 belaisvio ir vieno kulkosvaidžio 3 ir 5 kuopos 10 pulko tapo išsklaidytos; pirma nepribuvo, antra sulaikyta Suvalkuose, 4 atsitraukė Suvalkų link; antras eskadronas paklydo Augustavo miškuose. Ant nakties su lenkais padėtis buvo tokia: lenkai prisiartinio prie Suvalkų 1 ½ versto ir pastatė ultimatumą iki 5 valandos 31. VIII. paliuosuoti Suvalkus. Dalis lenkų einančių Seinų link apsistoje ant nakvynės Serskilas ir prisiartinio prie Froncki. Diviz. Vado duotas paliepimas evakuoti Suvalkus į Kalvarija ir Seinus į Lazdija. Visos įstaigos ir karo turtas buvo išvežtas išskyrus 7 vagonus pasilikusius stotyje Suvalkai. Divizijos štabą perkelti į Serija. Likvidavimui komplikuotos padėties su lenkais iš Kauno buvo atvykęs prancuzų karininkas, kuris kartu su majoru Jakaičiu buvo išvykę į Augustavą sulaiikymui veržimasi lenkų, bet toji misija vaisių nedavė. Majoras Jakaitis buvo išniekintas ir su didelems sunkenybėmis grįžo į Suvalkus; prancuzų gi karininkas kap. Koande¹ nieko ne pešes Augustave nuvyko į Baltstoge armijos štaban. Lenkai sulaiikytus kariškius 10 pulko išleido ir liepė jiems skubotai atsitraukti už demarklinijos Fošo. Apsaugojimui Seinų buvo iššauktas iš Sopotkino 2 pulko batalionas, o tapat išsiusta užtvoromis [!] mokomoji komanda 2 pulko užimti Gybus ir Krasnapolį iš Porzeczze iššauktas 8 pulkas ir gaubicų batareja kuriems įsakyta vykti per Druskenikus į Kapčiamiestį kur ir but 31 š. m. ne veliau 20 valandos.

Bolševikai Gardine laikosi labai nervingai, demoralizuotos gaujos jų begant nuo lenkų prasiveržė į mūsų teritoriją ir reikalauja apsaugos paledėjimui. Delei plešimo Lipske vietinių gyventojų ir sumanymo užpulti ant mūsų užtvoros pastaruoji sudėti iš vieno karininko ir 15 kareivių nuginklavo 498 bolševikų pulką. Ginklai ir kitas turtas tapo persiusti Alytaus komendanturon kariškiai išstremti. Delei savo silpnybės ir demoralizacijos Gardino gynimo viršininkas pakvietė divizijos vadą išrišimui labai svarbių reikalų. Pasimatymas mano su bolševikų įgaliotiniais įvyko 20 val. Kapčiamiesty, laike kurio bolševikais buvo mumis pareikšta perimti nuo jų visą barą šiapus Nemuno nuo fortų linijos iki mūsų Valstybės sienų. Kadangi ėjo mušis eilėse punktų, pareikštų užėmimui ir kadangi dalis tų punktų buvo jau lenkų rankose pav. Dombrovo – Sidra – Nowy Dwor ir griežto atsisakymo bolševikų perduoti mums Gardiną sutartis neįvyko.

31. Serija. Stovis su lenkais. Lenkai užėmė Suvalkus 6 val. ir praslinko 3–5 verstai Kalvarijos link. Lenkų kariškiai koordinavo veiksma vietinių partizanų, stoji jų priešakyje sudarant iš jų pestin. grupes tokiu patizanų pastebėta virš porą šimtų. 14 val. užėmė Seinus su mažu pasipriešinimu ties Gyby. Į Seinus užėjo lenkų kariuomenė kartu su prancuzų karo misija priešakyje kurios stovėjo gener. Monvile. Kadangi Seinuose dar buvo paliktas telefonas ir komendantas išgelbimui turto, kurio del skubaus evakuavimo negalima buvo paimti pasinaudojus tuom telefonu gener. Monvill pats per savo vertiką pareiškė man lenkams leista užimti demark. liniją Fošo, griežtai atsisakius gener. Monvill turėjo pasikalbėjimą su gen. štabo viršininku iš kurio pasikalbėjimo galima buvo spręsti jog šiandien bus gautas apie užleidimą lenkams įsakymas mūsų karo vadovybei [!]. Generolu Monvill buvo garantuotas išvežimas valstybinio turto pasilikusio

Seinuose, ir neliečiamybė mūsų Seinų Komendanto. Gen. Monvill buvo pareikšta kad Suvalkuose pasiliko vagonai su maistu ir kad duotą garantiją jų išvežimui; garantija prašomąją duota nebuvo. Su bolševikais stovis nepakitėjo. Dėl tokio netiketo lenkų užpuolimą einančių kartu su prancuzais mes skubotai evakuojami Suvalkus ir Seinus nustojome valdiško turto pav. vagonų; 300 pudų avių, 500 pudų rugių, 29 vežimų paimtų nuo bolševikų kurie dėl blogo savo stovio negalėjo but išvežti nekaltant jau apie sugadinimą turto dėl nenormingo evakuavimo. Kad sudaryti kokią nors atramą veržimasi lenkų gilumon Lietuvos iš rajono Jeziory į Hoza buvo patrauktas 3 bat-nas 2 pulko iš Hožos į Sopockiną pirmas bat-nas 2jo pulko ir iš Sopockino į Berznikus 2 bat-nas 2 pulko. 6 pulko 1 bat-nas gavo užduotį apsaugoti ir atkakliai gynti kelius Lipsk – Sopockin, Grodno – Sopockin. 2 pulko 2 bat-nas užimti ir atkakliai gynti kelius Seiny – Lazdija; Seiny – Serija ir Seiny – Kapciova. 10 pulko dalis išsklaidytos Augustavo miškuose pavyzdžiui 1 ir 5 kuopa išėjo ant Gybų į Berznikus čia taip pat atsirado ir 2 eskadronas kuriems buvo duotas užduotis vykti į Szypliszki prisijungimui į savo dalį. Kitos gi dalis 10 pulko ir 5 batoreja gavo užduoti tvarkytis ir atkakliai ginti kelius Kaletniki – Kalvarija – Suvalki – Kalvarija – Suvalki – Vižainy. Mano žinion perėjo 5 pulkas kuriam liepta gelžkeliu pervažiuoti iš Landvaravos į Alytų, o taip pat artilerijos sandelis N 6 kuris perėjo į Vareną. Štabas divizijos perėjo į Seriją.

[...]

LCVA, f. 510, ap. 1, b. 9, l. 48 a. p.–51. Rankraštis

^{a)} Dienynas buvo rašomas ant carinių įstaigų (pašto-telegrafo taupomosios kasos) blankų. Tekstas ne viena rašysena.

^{b-b)} Įterpti žodžiai.

¹ Koandė R. (Cohendet Rene Henri (1893–?)) – prancūzų kariškis. 1911 m. atėjo savanoriu į 127-ąjį pėstininkų pulką, baigė karo mokyklą, 1913 m. gavo leitenanto laipsnį. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo 45-ajame, 128-ajame, 39-ajame pėstininkų pulkuose. Kapitonas nuo 1916 m. spalio mėn. 1919 m. liepos 28 d. tapo karinės misijos Lietuvoje nariu. Nuo 1920 m. birželio 2 d. jau buvo priskirtas prancūzų 24-ajam pėstininkų pulkui. Paskui tarnavo įvairiuose pėstininkų, šaulių pulkuose, studijavo karo mokslus. Nuo 1937 m. dirbo Aukščiausiosios nacionalinės gynybos tarybos sekretoriato. II-ojo pasaulinio karo metais gavo pulkininko laipsnį, buvo pėstininkų divizijos, regioninio karinio departamento štabų viršininkas. 1944 m. tarnavo Prancūzijos vidaus kariuomenėje, 1946 m. pasitraukė iš tarnybos.

154. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus šifruota telegrama užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, patarianti ginkluotame konflikte nenusileisti lenkams, motyvuojant Lietuvai palankia britų pozicija

At the end of August 1920, Polish military forces were pushing the Soviet army and approaching the territory of Lithuania. Confrontations between Lithuanian and Polish troops broke out. The Poles insisted that the Lithuanian troops withdrew behind the de-

marcation line set up by Marshal F. Foch in July 1919. The Lithuanians suffered losses. The Lithuanian diplomatic corps made efforts to solve the problem. In his telegram to Kaunas on 31 August, the envoy to Great Britain A. Tiškevičius sent his activity report. The document reveals that in the Foreign Office the diplomat backed the Lithuanian position not to surrender to the Poles in case of a military conflict. It also stresses that the starting point in a possible agreement with Poland is the de jure recognition of Lithuania and setting its new borders. The British are said to have endorsed the Lithuanian standing. By reason of the positive British attitude to Lithuanians, A. Tiškevičius encourages the latter not to surrender to the Poles in an armed conflict.

ŠifruotaKonfidencialiai

Purickiui, Užsienio Reikalų Ministerija
Kowno.

London Rugsėjo 31 d. 1920 m.

Priimta Kaune Rugsėjo 1 d. 1920.

[...]¹

Vertimas^{a)}

Foreign Office'o užklaustas (apie) mūsų poziciją linkui lenkų, atsakiau ^{b)}norime^{b)} tartis pamatais pripažinimo de jure ir naujų sienų. Jeigu (butume) užpulti, ginsime teritoriją. Šita pozicija sutinka su Britų Valdžios (pažiūra). Laukiu instrukcijų.

Meldžiu telegrafuoti kada manote atvykti. Informacija apie situaciją Vilniuje ir mūsų kariuomenės pozicija Vilniaus distrikte skubiai reikalaujama.

Tiškevičius 1112

Gera paruošti [...]^{c)}

Lenkai

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 132. Rankraštis

^{a)} Lapo kairiojoje pusėje prie angliško teksto yra rezoliucija „Atsakyta. Tel. No.427. 3/IX/20. B. K. Bal[utis]“.

^{b)-b)} Išbrauktas prieš tai buvęs žodis „sutinkame“.

^{c)} Paskutinis žodis neįskaitomas. Pastaba įrašyta tuo pačiu braižu, kaip ir B. K. Balučio rezoliucija.

¹ Šioje dokumento vietoje eina originalus angliškas tekstas, užrašytas ranka.

155. 1920 m. rugpjūčio 31 d., Bulduriai (Ryga). – „Baltijos šalių Konferencijos Rygoje VI plenarinis posėdis.“ Ištrauka iš protokolo, kuriame atsispindi Lietuvos ir Lenkijos pozicijos dėl jų bendro dalyvavimo Baltijos šalių santarvėje prielaidų

In summer 1920, the Baltic Conference of Estonia, Latvia, Poland, Lithuania and Finland was held in Bulduri, Latvia and it aimed at creating a defence military union of the states. The conference Minutes of 31 August record the positions of Polish and Lithuanian delegations regarding the union. The Polish delegates demand that the Lithuanians confirm they have not entered into any other agreement directed against Poland and that Lithuania bounds not to 'chase' Polish nationals. The Lithuanian delegation supports the need for such a defence union yet it agrees to enter into an agreement only if a final settlement of the territorial disputes takes place and after Poland signs a peace treaty with Soviet Russia.

Ponas Z. A. Meierovicas konstatuoja, kad lenkų ir lietuvių santykiai daro sudėtingą gynybinės karinės sutarties sudarymą. Siekdama rasti tinkamą sprendimą, Politinė komisija rugpjūčio 12 d. vienbalsiai priėmė tokią rezoliuciją:

„Iškliausi Lenkijos ir Lietuvos atstovų pareiškimus, liečiančius abiejų šalių ryšius, Baltijos šalių konferencijos, vykstančios Rygoje, Politinė komisija mano, kad tiek Lenkijos ir Lietuvos, tiek ir kitų Konferencijoje dalyvaujančių šalių interesams būtų geriausia, jog ginčytini lenkų ir lietuvių klausimai būtų išsiaiškinti ir išspręsti kuo greičiau, ir dėl to vienbalsiai nusprendžia kviesti Lenkijos ir Lietuvos atstovus kreiptis į savo Vyriausybes, kad negaištant būtų pradėtos derybos, skirtos tarp abiejų šalių egzistuojantiems ginčytiniams klausimams spręsti.“

Ši Politinės komisijos rugpjūčio 12 d. rezoliucija buvo priimta vienbalsiai.

Rugpjūčio 23 d. Lenkijos delegacija pateikė tokią deklaraciją:

„Dėl lenkų ir lietuvių santykių Lenkijos delegacija Rygos konferencijoje konstatuoja: lenkų politika visuomet buvo vedama noro rasti draugišką išeitį iš visų ginčytinų tarp Lenkijos ir Lietuvos klausimų. Lenkijos delegacija mano, kad panaši išeitis dar yra įmanoma, jeigu tik Lietuvos Vyriausybė patvirtins nesudariusi jokios prieš Lenkiją nukreiptos sutarties ir jeigu ji atsakys bet kokių persekiojimų, nukreiptų prieš lenkų tautybės Lietuvos piliečius. Naujausiais duomenimis, speciali Lenkijos Vyriausybės sudaryta komisija šiuo metu yra Kaune, kad pradėtų tiesiogines derybas su Lietuvos Vyriausybe. Tuo atveju, jeigu tiesioginės derybos nepasiektų galutinių rezultatų, Lenkija bus priversta nesutarimus su Lietuva spręsti nesigriebdama ginklo, t. y. kitais taikiais būdais, kuriuos praktikuoja civilizuotos XX a. tautos.“

Konferencija nusprendė vienbalsiai priimti šios deklaracijos notą.

Lietuvos delegacija pateikė tokią deklaraciją:

„Lietuvos delegacija pareiškia: Lietuva mano, jog širdinga visų Baltijos šalių santarvė yra naudinga ir siektina tam, kad būtų išsaugota šių šalių nepriklausomybė; taip pat Lietuva mano, jog yra galima ir būtina karinė gynybinė sutartis tarp visų

valstybių, kurios jau sudarė taiką su Rusija (tarp kitų taip pat esanti ir Lenkija), kai tik bus taikiu būdu išspręsti su Lietuva susiję ginčytini klausimai ir kai tik ji sudarys taiką su Rusija.

Remdamasi šiais teiginiais Lietuvos delegacija pareiškia, kad Lietuva yra pasirengusi nedelsiant pradėti perengiamuosius darbus, kad būtų sudaryta anksčiau minėta karinė sutartis su valstybėmis, kurios jau pasirašė taiką su Rusija.“

Documents..., 32, p. 43–44.

156. 1920 m. rugsėjo 1 d., Kaunas. – Lenkijos karinės misijos Lietuvoje, vadovaujamos plk. M. Mackiewicziaus, derybų su Lietuvos valdžia, vykusių 1920 m. rugpjūčio 27–31 d., ataskaita

As the war between Poland and Soviet Russia was drawing to an end, Poles and Lithuanians entered into discussions regarding mutually disputed areas. On 27 August, the representatives of the Polish military command Colonel M. Mackiewicz and Lieutenant A. Romer started talks with the leadership of the Lithuanian Ministry of Defence and the Lithuanian Army. The Polish side brought forward a proposal to sign a military defence agreement between Lithuania and Poland. The proposal points out willingness to apply diplomatic means to solve territorial disputes, reminds of the well known idea to form a federation of the two countries, and states that Poland is not inclined to agree to the Lithuanian rights to certain territories obtained according to the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia on 12 July. The report of a Polish delegate records a personal position of the Lithuanian Defence Minister to solve the territorial issues by making mutual concessions provided that Poland commits to respect the borders of Lithuania. The document summarises details of the negotiations concerning the future of the Polish soldiers interned in Lithuania and the disarmament of the Soviets retreating from Poland.

Lenkijos kariuomenės vadovybės atstovų pirmasis susitikimas su Lietuvos kariuomenės vadovybės atstovais įvyko 08 27 Lietuvos generalinio štabo viršininko pulkininko Kleščinskio biure.

Iš lietuvių šalies dalyvavo: Nacionalinės gynybos ministras pulkininkas leitenantas Žukas, Generalinio štabo viršininkas pulkininkas Kleščinskis ir pulkininkas leitenantas Ladyga.

Atsižvelgdama į principinę lietuvių deklaraciją dėl rezoliucijos, išipareigojančios išlaikyti griežtą neutralumą lenkų ir rusų kare, lenkų delegacija, pasinaudodama, viena vertus, mūsų kariniais laimėjimais, kita vertus, lietuvių ir bolševikų konfliktu, kilusiu po to, kai lietuvių pajėgos prieš nustatytą laiką išstūmė bolševikus iš teritorijų, kurios buvo priskirtos Lietuvai Taikos sutartimi, siekė paveikti lietuvius, kad jie sudarytų karinę

sutartį su Lenkija. Ši sutartis eventualiai turėtų būti griežtai gynybinė, taigi šiuo metu nekeltų tikslo įtraukti lietuvių pajėgas į ginkluotą konfliktą su Raudonąja armija, bet numanomo puolimo atveju turėtų tikslą saugoti mūsų kairiąją flangą, mūsų pagrindinius strateginius taškus ir būtiniausius komunikacijos kelius. Lenkijos delegacija patvirtino, jog Lenkija yra linkusi draugiškai spręsti teritorinius nesutarimus, visų pirma remdamasi demokratiniiais principais. Taip pat Lenkijos delegacija priminė, kokios gyvos Lenkijoje yra unijos su Lietuva tradicijos, išskirdama būtinybę užmegzti kuo glaudesnius ryšius tarp šių dviejų tautų, tačiau kartu leido aiškiai suprasti, kad Sovietų Rusijos Lietuvai priskirta siena negali būti Lenkijos pripažinta, atsižvelgiant į tai, jog dalis šios sienos, nuo Gorodziankos ir Bubro intakų į Nemuną, kerta teritorijas, neginčytinai priklausančias Lenkijai pagal 1919 m. gruodžio 8 d. Aukščiausiosios Tarybos sprendimą. Taip bolševikai Lietuvos naudai perleido teritoriją, į kurią jie neturėjo jokių teisių.

Ministras Žukas savo atsakyme pareiškė, kad jis asmeniškai mano, jog visi teritoriniai Lietuvos ir Lenkijos nesutarimai gali būti išspręsti abipusių nuolaidų ir plačiai taikomo plebiscito pagrindu arba per arbitražą. Dėl bet kokių karinių sutarčių su Lenkija ministras pareiškė, kad pirmiausia Lietuva turėtų gauti garantijas, jog Lenkija gerbs jos sienas. Nepaisydami mūsų apsiribojimų dėl ginčytino lietuviškųjų sienų klausimo atsižvelgiant į tai, kad mums neįmanoma pripažinti lietuvių ir bolševikų sutartį kaip teisėtą aktą, kuris mus įpareigotų, lietuvių atstovai atkakliai laikėsi savo tvirtinimo, kad bolševikų Lietuvai pripažinta siena atitinka natūralias etnografines, geografines ir istorines ribas ir kad tokia išeitis turėtų moraliai įpareigoti Lenkiją, jeigu pastaroji iš tiesų nori laikytis demokratiškas principų. Visi mūsų argumentai, jog tokiam požiūriui trūksta tvirto pagrindo, liko bergždi.

Tuo pat metu kilo klausimas dėl pulkininko Pašlowskio brigados išlaisvinimo, ir pasistengta įtikinti lietuvius, jog tokia priemonė būtina lenkų dėkingumui įgyti. Lietuvių atstovai užsispyrė laikyti šią brigadą koncentracijos stovykloje, remdamiesi Taikos sutartimi su bolševikų Rusija. Jie tik pažadėjo, kiek tai įmanoma, pagerinti sąlygas, kuriose laikomi internautieji, taip pat užtikrinti tam tikrose ribose bei tam tikromis sąlygomis judėjimo laisvę karininkams. Pasitarimo pabaigoje Lietuvos atstovai paprašė raštu išdėstyti visus mūsų reikalavimus ir pasiūlymus, liečiančius karinę sutartį pažadėdami, kad, jeigu tai bus padaryta pirmadienio rytą ar vėliau, mums atsakymas bus perduotas tos pačios dienos vakare.

Mūsų pasiūlymų tekstas, padedant pulkininkui Pašlowskiui ir pulkininkui leitenantui Modalskiui¹, parašytas prancūziškai ir lenkiškai, pirmadienio rytą (08 30) buvo perduotas lietuvių Generalinio štabo viršininkui su prašymu pateikti skubų atsakymą ir mums pranešti, ar tikėtina, jog lietuvių delegacija vyks į Varšuvą – kad galėtume ją ten palydėti. Reikia pažymėti, kad karo padėtis reikalauja šį klausimą spręsti kuo greičiau. Ministras Purickis, kuriam mes išvakarėse buvome pristatyti karo ministro Žuko, pažadėjo išsiųsti karinę ir diplomatinę delegaciją.

Tuo tarpu gavome žinių, kurios mus privertė tuoj pat reaguoti, o būtent, kad 10 000 bolševikų įžengė į Lietuvos teritoriją Augustavo apylinkėse. Ten buvusiems negausiems

lietuvių postams vos pavyko juos nuginkluoti, ir tai tik dėl to, kad bolševikai beveik neparodė jokio pasipriešinimo ir noro atgauti savo linijas. Juos nukreipė į Merkinę. Paskui, energingai įsikišus Prancūzų misijai ir dėl mūsų protestų, į Merkinę, atrodo, buvo nusiųstas lietuvių pėstininkų pulkas, turintis tikslą toliau perkelti minėtuosius bolševikus. Visos mūsų ir prancūzų pastangos išsiaiškinti, kas įvyko paskui, nuėjo perniek. Generalinio štabo viršininkas Kleščinskis per pietus, kuriuos patiekė mūsų atvykimo garbei, privačiame pokalbyje teigė, kad dėl Lietuvos vargingumo, sprendžiant bolševikų reikalą, geriausia išeitis būtų juos paleisti, prieš tai nuginklavus. Tačiau, kai mes oficialiai pareikalavome, kad šie bolševikai būtų internuoti, ir kaip kompensaciją iškėlėme sąlygą, jog būtų paleista pulkininko Paślavskio brigada, ministras Žukas kategoriškai pareiškė, kad mūsų turimi duomenys yra tendencingi ir kad visi bolševikai, kirtę Lietuvos sieną, buvo ir bus internuoti. Tačiau iš tam tikro šaltinio sužinojome, jog internuotųjų stovyklose bolševikų skaičius pastaruoju metu nepadidėjo.

Visą pirmadienį (08 30) mes veltui laukėme lietuvių atsakymo. Popietę pulkininkas Reboulis, kapitono Romerio tarpininkaujamas, mane informavo, kad, pasak oficialaus lietuvių pranešimo, Suvalkų ir Augustavo apylinkėse būta trumpų susišaudymų tarp lenkų ir lietuvių pajėgų; lenkai užėmė Suvalkus ir tuo pat metu pajudėjo link Seinų. Jis pasakė norįs tuoj pat ten pasiųsti prancūzų karininką, kad galėtų konstatuoti šiuos faktus, ir manęs prašė lydėti šį karininką, kad pabandytų sulaikyti lenkų žygį, nes lietuviai, kurie jau buvo pareiškę, jog savanoriškai atsitrauks, dėl šio incidento labai suirzę. Taigi aš ryžausi tą pačią naktį išvykti, kad galėčiau atvykti ryte ir, esant reikalui, tuoj pat vykti į Varšuvą įspėti kariuomenės vado. Kapitonas Romeris kaipmat žodžiu susisieki su lietuvių Generalinio štabo viršininku, jam išdėstydamas, kokių sunkių padarinių gali sukelti lietuvių užsispyrimas. Pulkininkas Ladyga, veikiančios kariuomenės vadas, man davė tuoj pat suprasti, kad lietuviai gavo įsakymą neleisti lenkams peržengti pozicijų, kurias užima. Generolas Kleščinskis, Generalinio štabo viršininkas, iškart mūsų žinion perdavė automobilį su ryšių karininku. Tačiau tą vakarą mes taip ir nesulaukėme atsakymo į raštišką prašymą, nepaisant daugkartinių telefoninių mūsų skambučių. Prancūzų kapitonas, ryšių karininkas ir aš išvykome naktį iš rugpjūčio 30 į 31-ąją į Suvalkus ir Seinus. Rytoj (antradienį, 31-ąją) kapitonas Romeris antrąkart nuvyko pas lietuvių vadovybės viršininką (nacionalinės gynybos ministrą) prašyti atsakymo. Generalinio štabo viršininkas pažadėjo jį pateikti per pietus ar vėliau. Tačiau, atsižvelgdamas į kapitono Romerio reikalavimą, susijusį su mūsų kariais, kurie laikomi kalėjime kartu su bolševikais Mickevičiaus gatvėje (priedas 2)² ir kuriuos prašėme perkelti į stovyklą Fredoje, o sergančius šiltine – į ligoninę, jis tuoj pat davė įsakymą tai padaryti. Po pietų prancūzų kapitonas grįžo nuo demarkacijos linijos su mano laišku kapitonui Romerui. Aš savo ruožtu išvykau į Varšuvą. Iš mano laiško kapitonas sužinojo, kad:

1) atsitiko taip, kad didesnės ar mažesnės karo belaisvių bolševikų grupės, grįždamos iš Rytų Prūsijos, kirto Lietuvos teritoriją, tačiau lietuvių valdžia dėl silpnumo tam negalėjo sudaryti jokių kliūčių, ką aiškiai rodo prancūzų karininkų raportai;

2) tarp mūsų ir lietuvių pajėgų nebuvo jokių susidūrimų, išskyrus tai, kad Augustave buvo sulaikytas lietuvių būrys (ir, man įsikišus, jis tuoj pat buvo paleistas nenuginkluotas). Augustavo, Suvalkų ir Seinų užėmimas vyksta be jokių incidentų, nes lietuvių pajėgos visur traukiasi savo noru. Prancūzų karininkai Kaune ir prancūzų generolas prie mūsų 2-osios armijos vadovybės vis dar efektyviai tarnauja tarpininkais tarp lenkų ir lietuvių;

3) Didelis lenkų puolimas visu frontu yra numatytas tam, kad palaužtų bolševikų pasipriešinimą, ir jis prasidės Gardino ir Seinų apsuptimi Nemuno kryptimi;

4) Bolševikai baiminasi lietuvių išdavystės.

Pagal mano rekomendaciją kapitonas Romeris tuoj pat nuvyko pas nacionalinės gynybos ministrą ir po to, kai išdėstė jam visą situaciją, pareiškė štai ką:

„Lenkų kariuomenės generalinis vadas pradeda didelį puolimą, siekdamas galutinai įveikti bolševikų kariuomenę. Faktas, kad lietuvių pajėgos neparodė pasipriešinimo lenkų pajėgoms Seinuose, tampa puikiu bendro veikimo pagrindu. Lietuvos ir Lenkijos sutartis yra skubi būtinybė ir dėl to tarp dviejų tautų neturėtų kilti konfliktų. Lenkija, puikiai suvokdama sunkią Lietuvos padėtį ir galimą bolševikų kerštą, nedarys jai jokio spaudimo iki tol, kol susiklostys mūsų bendroms pastangoms tinkama situacija. Ponas Ministras galėtų savo Vyriausybei perduoti, kad iškilo būtinybė siųsti į Varšuvą ganėtinai gausią ir aprūpintą reikalingais įgaliojimais delegaciją, kad toji galėtų tartis su Lenkijos Vyriausybe dėl teritorinės sutarties sąlygų, siūlančių naudingesnes perspektyvas, ir parengti detalesnę karinę sutartį, kurios pamatiniai principai galėtų būti apibrėžti vietoje. Tuo pat metu turėjau garbės atkreipti P. Ministro dėmesį į pasikartojančius laisvo bolševikų judėjimo atvejus, pavieniui ar grupėmis, per Lietuvos teritoriją. Suprasdamas sunkią Lietuvos padėtį, kai nėra reikiamo skaičiaus pajėgų, manau, kad geriausias būdas išsklaidyti blogą lenkų įvaizdį yra pulkininko Pasławskio brigados išlaisvinimas.“

Į šią deklaraciją kapitonas Romeris gavo tokią deklaraciją:

„Nėra tikslo teigti, kad tarp mūsų ir lenkų pajėgų nėra įvykę jokių susidūrimų. Yra sužeistųjų ir žuvusiųjų. Išlietas lietuvių kraujas šaukiasi keršto. Tarp Gardino ir Seinų esančios divizijos vadas laikosi karo su lenkais pozicijos. Įsakiau lietuvių kariniam atstovui, kuris turėjo su Jumis vykti į Varšuvą, išsikrauti savo lagaminą. Matyt, Vyriausybė jau nebesiūs savo atstovo baimindamasi, kad iš jo bus išsityčiota. Svarstau, ar nebūtų laikas tučiuojau paskelbti karą Lenkijai. Jau daviau įsakymą internuoti Pasławskio brigados karininkus ir juos traktuoti kaip paprastus karo belaisvius. Lenkų karininkai ir kariai bus laikomi stovyklose, iš kurių neišmanoma pabėgti. Įtariu internuotus Lietuvoje lenkų karininkus užsiimant šnipinėjimu. Tuo pat metu Vyriausybė imsis visų reikiamų priemonių prieš civilius lenkų gyventojus, kad užkirstų jiems kelią veikti Lenkijos ir lenkų karo belaisvių naudai. Kalėjime laikomi lenkų vadeivos bus teisiami pagal visą karo įstatymų griežtumą. Lietuvių Generalinis štabas neslepia, jog jis rengiasi kovai iki mirties su lenkų invazija ir padarys viską, kas įmanoma, kad taptų baisiausiu Lenkijos priešu, net jeigu tektų pasinaudoti vokiečių ar bolševikų, galinčių

imtis didelės diversijos Aukštojoje Silezijoje, pagalba. Netikiu Jūsų sėkme bolševikų fronte. Linkiu Jums sėkmės visur, išskyrus mūsų tėvynę, kuri, jeigu laimės bolševikai, taip pat bus galutinai prarasta. Lenkai nesilaiko jokių įsipareigojimų: geriausias to įrodymas – jie kirto Focho demarkacijos liniją, beveik tuoj pat po to, kai ji buvo nubrėžta. Priešingai, bolševikai pripažino Lietuvai jos natūralias ir teisėtas sienas ir lieka ištikimi su mumis sudarytoms sutartims. Sovietų valstybės tolesnis išlikimas ir jos karinės galios palaikymas tuo tarpu, kai Lenkija mūsų nacionalinių aspiracijų atžvilgiu užima priešišką poziciją, o kitos Didžiosios valstybės yra pasirengusios jai ištiesti pagalbos ranką, yra geriausia Lietuvos nepriklausomybės išsaugojimo garantija. Iš principo Lietuva siekia taikiai sugyventi su visais kaimynais, tačiau, jeigu dabarties sąlygomis ji yra stumiama rinktis tarp Lenkijos ir Sovietų Rusijos, šis pasirinkimas akivaizdžiai bus Lenkijos nenaudai.“

Kapitono Romerio protestai dėl represijų prieš internuotuosius, pradėtų dar prieš karo paskelbimą ir prieš teiginį, kad lenkai bus puolami ginkluotų lietuvių Suvalkų provincijoje, nesulaukė jokių rezultatų. Šis paskutinis kaltinimas formaliai buvo atmestas oficialiame prancūzų raporte, konstatuojančiame, kad abipusiu sutarimu lietuvių pajėgas Suvalkuose pakeitė lenkai ir kad pulkininko Glovackio pajėgos atsitraukė iš Seinų pagal sutartį, sudarytą su prancūzų generolu Manneville¹, kuris Lenkijos vadovybės vardu automobiliu nuvyko į Seinus. Kapitonas Romeris šitaip pareiškė, kad tuo atveju, jeigu jis iki rytojaus (09 01) negaus kitokio atsakymo į lenkų delegacijos raštu pateiktus pasiūlymus ir taip pat jeigu jis neturės informacijos, kad lietuvių delegacija išvyko į Varšuvą, derybos bus laikomos nutrūkusiomis. Atsisveikindamas su ministru jis dar kartą atkreipė jo dėmesį į baises padarinius, kuriuos sukels Lietuvos santykių nutraukimas su Lenkija ir Sąjungininkais. „Mes daugiau nebijome Sąjungininkų, – atsakė ministras, – jūs jiems tinkate kaip įrankis prieš bolševikus, bet pavojui iškilus jie jūsų negelbės. Galbūt daug naudingiau būtų dėtis su Rusija ir Vokietija.“

Rytojaus dieną (09 01) kapitonas Romeris oficialiai atsistatydino iš atstovo prie lietuvių kariuomenės Generalinio štabo pareigų ir išvyko tvarkyti būtinų formalumų.

M. MACKIEWICZIUS.

Documents..., 35, p. 46–51.

¹ Modelskis I. (Modelski Izidor (1889–1962)) – lenkų kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. Žydų kilmės. Studijavo Lvovo universitete. 1914 m. įsitraukė į lenkų legionų veiklą. 1918 m. lapkričio mėn. priimtas į Lenkijos kariuomenę, buvo Varšuvos įgulos komendantas. Vadovavo operatyvinei grupei kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo. Nuo 1919 m. birželio mėn. – gen. J. Hallerio štabo intendantas, paskui perkeltas į Generalinio štabo 4-ąjį skyrių. Papulkininkis nuo 1919 m. birželio mėn. 1920 m. birželio–liepos mėn. vadovavo 79-ajam pėstininkų pulkui. Per bolševikų ofensyvą atsidūręs lietuvių kontroliuojamoje teritorijoje, buvo internuotas. Ekspertinės karininkų komisijos narys 1921–1922 m. Paskui vadovavo įvairiems pėstininkų pulkams, korpuso apygardos štabui. Atsargoje nuo 1928 m. II-ojo pasaulinio karo metais aktyviai dalyvavo emigracinės vyriausybės veikloje, gavo generolo laipsnį.

² Mūsų rinkinyje nepublikuojamas.

³ Manvilis Ž. (Menvielle Jean Louis (1859–1926)) – prancūzų kariškis. Baigdamas karo mokyklą 1880 m. įgijo jaunesniojo leitenanto laipsnį. Tarnavo Alžyre ir Tunise, 1894–1898 m. – prancūzų pajėgų Sudane štabe. Kapitonas nuo 1891 m. 1899 m. grįžo į Prancūziją, 1912 m. tapo pulkininku 149-ajame pėstininkų pulke. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo mūšiuose Vakarų fronte, vadovavo 25-ajai pėstininkų brigadai, paskui – pėstininkams įvairiose divizionuose. 1915 m. gavo generolo laipsnį. 1917–1918 m. vadovavo 68-ajai pėstininkų divizionui. 1919 m. gegužės–birželio mėn. atsiųstas vadovavo Lenkijos 1-ajai pėstininkų divizionui Paskui vadovavo 29-ajai prancūzų pėstininkų divizionui. 1920 m. įėjo į Prancūzijos karinės misijos Lenkijoje, vadovaujamas gen. P. Henrys, sudėtį. 1921 m. išleistas į atsargą.

157. 1920 m. rugsėjo 1 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos 3-iojo skyriaus vakarinis operatyvinis pranešimas, be kita ko, ir apie tai, jog Suvalkijoje pajėgos pasiekė demarkacijos (Focho) liniją su lietuviais

At the end of summer 1920, Polish forces pushed the Bolsheviks out of the territory of Poland and reached the boundaries of the second F. Foch demarcation line. In their report of 1 September, Polish Army II command describes movements of the Polish forces and exit points of the Bolsheviks. It also notes that the Lithuanian troops unreservedly left Suwalki and Sejny and withdrew behind the demarcation line. The report concludes that the Lithuanians intend to concentrate their forces near Vilnius. The Polish military officers note that the Bolsheviks are moving through the territory of Lithuania.

II ARMIJOS VADOVYBĖ. 3 SKYRIUS

II armijos vadovybė
Nr. 3646/III

Sustojimo vieta, 1920 09 01
18. 00 val.

VAKARINIS OPERATYVINIS PRANEŠIMAS

I leg[ionų] div[izija]: Patrulis, išsiųstas į Sokulką, susidūrė su priešo žvalgų daliniu Sokolianose. Priešo šarvuotasis traukinys 08 31 apšaudė Sokulką. Sidros vietovę, kaip teigia gyventojai, vėl užėmė bolš[evikų] eskadronas.

IV kavalerijos brig[ada]: 08 31 ryte lietuviai savanoriškai pasitraukė prie Focho linijos, išvykdami iš Suvalkų ir Seinų. Visoje Suvalkijos teritorijoje buvo dislokuoti du Lietuvos pėstininkų pulkai (9, 10 pp). Atrodo, lietuviai telkia daugumą savo pajėgų (šešis pėstininkų pulkus) Vilniuje. Pplk. Nieniewskio¹ dalinius entuziastiškai sutiko gyventojai ir Suvalkų m. atstovai. Iš Vokietijos pusės į Lietuvos teritorijas pereina bolš[evikai] partijomis be ginklų, pasitaiko atvejų, kai pereinama su ginklu.

[XXI] kalnų div.: nėra ryšio su priešu. Tik Zabluduve pasirodė raitas bolš. patrulis.

[I] liet[uvių ir] balt[arusių] div.: priešas intensyviai žvalgo apylinkes tarp Viarchovičių ir Vysokajės. Stipresnis bolš. žvalgybos patrulis užėmė Vierchus [Wierchy]

(į rytus nuo Rasnos [Raśna]), o iš ten per kontrpuolimą buvo išmestas. Mūsų raitieji patruliai konstatavo, kad Hancavičių kaimas (į rytus nuo Wieżowicos [Wierzowica]*) bolš. užimtas. Be to, nėra kontakto su priešu. Gyventojų teigimu, priešų pėst[inkai] kartu su art[ilerija] yra Siemienuvkoje** (į rytus nuo Narevo vietovės), nežinomo pajėgumo ir priklausomybės. Dašių [Dasze] vietovėje (į vakarus nuo Čeremchos) surastos priešų paliktos 4 sunkiosios patrankos.

III leg. div.: 500 durtuvų ir 3 patrankų bolš. dalinys 07 30 užpuolė Vysokąją, kontrpuolimu buvo nublokštas, tada paimti trys sunkvežimiai. 171-oji sov[ietų] brigada užėmė Kamianecą, išsiųsdama priešakinius dalinius į pietvakarius, į Kustyčių [Kustycze]–Mrozovičių [Mrozowicze] apylinkes.

[XXII] savanorių div.: kovinės pratybos, mokomoji rikiuotė, šaudymas koviniais šovininiais. Aprūpinimas maistu geras, aprūpinimas uniformomis ir ekipuotė blogi.

Originalą atitinka

3 skyriaus vadovas Gen[eralinio] št[abo] pplk. ir štabo vadovas
mjr. Wiszniewski² (–) Kutrzeba³
Gauna pagal sąrašą Nr. 8.

Bitwa..., d. 1, 28, p. 76.

* Dokumėte „Wierchowice“ – sud. past.

** Dokumėte „Siemionówka“ – sud. past.

¹ Nieniewskis A. (Nieniewski Adam (1886–1947)) – lenkų kariškis. 1907 m. Vienoje baigė kavalėrijos karininkų mokyklą, paskui vadovavo ulonų eskadronui Austrijos-Vėngrijos kariuomenėje. I-ojo pasaulinio karo pradžioje tarnavo kariuomenės Vyriausiojoje būstinėje, Karo ministerijoje. 1916 m. priskirtas prie lenkų legionų. 1918 m. lapkritį paskirtas Lenkijos kariuomenės gen. S. Szeptyckio štabo viršininku. Nuo 1919 m. birželio mėn. – gen. J. Hallerio armijos štabo viršininkas. 1919 m. tapo pulkininku. Iki 1920 m. liepos mėn. ėjo įvairių frontų kariuomenių štabų viršininko pareigas, buvo Lietuvių ir baltarusių divizijos štabo vadas. 1920 m. rugpjūtį–1921 m. sausį vadovavo 4-ajai raitelių brigadai, joje – operatyvinei savo vardo raitelių grupei (1920 m. rugpjūtį–spalį). Vėliau vadovavo įvairių divizijų pėstininkams, vedė kavalėrijos štabo karininkų kursų. 1928 m. išleistas į atsargą.

² Višnievskis T. (Frank-Wiszniewski Tadeusz (1893–1926)) – lenkų kariškis. Studijavo Vienoje, paskui 1914 m. baigė teisę Lvovo universitete. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo Austrijos-Vėngrijos kariuomenėje, iš jos perėjo į lenkų legionus. Į Lenkijos kariuomenę įstojo 1919 m. gegužės mėn. artilėrijos leitenantu. Po stažuočių 1920 m. pradžioje gavo kapitono laipsnį, ėmė vadovauti gen. E. Rydzo-Smigly'o operatyvinės grupės štabo III skyriui, paskui tam pačiam skyriui vadovavo įvairių armijų ir frontų štabuose. 2-osios armijos štabo III skyriaus viršininkas nuo 1920 m. rugpjūčio 18 d. 3-osios legionų pėstininkų divizijos štabo viršininkas 1924 m., gavo papulkininko laipsnį. Per 1926 m. perversmą žuvo kovodamas J. Piłsudskio šalininkų pusėje.

³ Kutrzeba T. (Kutrzeba Tadeusz (1886–1947)) – lenkų kariškis. 1913 m. baigė Vienos generalinio štabo akadėmiją, tapo inžinerinių dalinių karininku. I-ojo pasaulinio karo metais Austrijos-Vėngrijos kariuomenės sudėtyje dalyvavo kovose kaip inžinerijos brigados štabo viršininkas, ryšių karininkas. Lenkijos kariuomenėje nuo 1918 m. lapkričio mėn. 1919 m. sausio mėn. paskirtas Vyriausiosios karinės vadovybės I (organizacinio) skyriaus viršininko pavaduotoju. 1919 m. rudenį tapo 1-osios legionų pėstininkų divizijos štabo viršininku, paskui – gen. E. Rydzo-Smigly'o operatyvinės grupės štabo viršininku. 1920 m. vadovavo įvairių frontų ir armijų štabams. Nuo 1921 m. tarnavo Karinės tarybos biure, buvo to biuro viršininkas 1925–1926 m. Generolas nuo 1927 m. Aukštosios karinės mokyklos komėdantas 1928–1939 m.

158. 1920 m. rugsėjo 1 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės ir II divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas šiai grupei Nr. 15 atsikovoti iš lenkų prarastas pozicijas Suvalkijoje

At the end of summer 1920, Polish troops chased the Bolsheviks from the territory of Poland and confronted the Lithuanian army. The Lithuanians were forced to surrender Suwalki and Sejny to the Poles and to withdraw behind the second demarcation line. However, the Lithuanians did not intend to give in. On 1 September, Commander of Marijampolė Military Group and Division II Colonel V. Grigaliūnas-Glovackis issued a secret operational order. It states that the Poles violated the agreement and without a warning attacked and drove the Lithuanians from Sejny and Suwalki and that retreating Bolsheviks left the city of Grodno open to Polish invasion. The Division Commander made every criticism of the Poles and the representatives of the French mission to Lithuania and ordered to resist with arms, i.e. to cut off and attack the Polish troops in the Sejny–Suwalki–Augustow strip.

Operatyvinis
Slaptas.

Marijampolės Grupei

Į s a k y m a s

N 15.

Serija^{a)}.

1. IX. 1920 m. 12 val.
Vokėč. žeml. 1:100000

1. 29 Rugpiučio š. m. lenkai be jokio perspėjimo pradėjo pulti mūsų priešakynes sargybas ir veržtis į mūsų kraštą. Naudojantis skaitlingesniais jėgomis, ir nežiurint į ginkluota pasipriešinimą mus sargybų nustume jas iki dabar užimamos linijos.

Jie tą užpuolimą dare išanksto permatytai ir organizuotai, ugi turint omenyje mūsų neutraliteta visiškai nebuvo prisiruošę į tokio antpuolio atremimą. Deką tam, lenkams gan lengvai pavyko užimti Suvalkus ir Seinus, sudarant mums rimtą pavojų, privertus skubotai ir netvarkingai evakuoti mūsų štabus ir Valdiškas įstaigas, net nesuspejus kaip kurio turto išvežti.

2. Bolševikai užemus Gardiną atitraukė savo spiekas ant linijos fortų ir atidare lenkams mūsų valstybes rubežius nuo puses Kuznica – Dombrovo – Lipsk. Gardine laikosi nervingai ir mamą [!] apleisti jį. Gelžkelis Gardinas – Lyda yra susprogdintas, kodelei jie gausinga gurguole skubotai traukėsi plentu Gardinas Lyda. Eina derybos apie užleidymą mums Gardino ir linijos Nemuno.

3. Iš dešinės nuo mūsų Vokiečių siena, iš kairės Vilniaus grupė; linija perskirimu su kuria lieka nurodyta op. įsakyme N 14 t. y. linija nuo Porzecze – Jeziory – Skidel – Rusinowcy – Kniazewce – visi tie punktai mūsų.

4. Mums įsakyta atmesti iš Lietuvos ribų įsiveržusius išdavikiškai, su pagalba prancuzų karo misijos, lenkų kariuomenės dalis.

a) Majoras Jakaitis.

10 pulko du batalionai
 5-ta batareja – keturios kanuolės
 1-mo Raiteliu p. – vienas eskadronas
 Iš viso 2 batalionai, 4 kanuolės

b) Majoras Ramanauskas.

2 p. pulko vienas bat-nas.

c) Majoras Čaplikas¹.

8 p. tris batal-nai
 2 p. pulko vienas bat-nas
 6 p. pulko vienas bat-nas
 9-ta batareja – keturios kanuol.
 1-ma Gaubicų batr. – keturios kan.
Žvalgų komanda 2-jo p. pulko
 Iš viso: 5-ki bataljonai, 8-nios kanuolės
 ir Žvalgų komanda.

Išpildymui šio įsakau:

Laikyti lenkus užimamose dabar vietose. Patemijus ju traukimasi smarkiai persekioti jos Suvalkų link ir pasistengti užimti barą Suvalkai – Raczki, kur įeiti į ryšius su 8 pulku.

Užsistiprinti užimamose vietose sudarius stipra apsauga kelių: Seiny – Lazdijai; Seiny – Serija; Seiny – Kocpinow.

„11“ val. 2 Rugsėjo pereiti į antpolį užėmus Gybus ir Seinus stumti toliau Suvalkų link, kur įeiti į kontaktą su 10-tu pulku.

Susikoncentravus Sopockine 20 val. Rugsėjo 1 dienos ir patraukus iš Hoža 2jo p. pulko bataljoną išstačius sargybas ant plento Gardinas–Augustovas, ties Kurianki – Skrebliovo pradėti žygiavima Augustowo link tokiu išskaitliavimu kad būti ties Sajenek ir tarp ežero Saino „19“ valanda, 2 Rugsėjo užimti tarpeklius ir tęsti žygius toliau kad užimti tarpeklių Studzieniczna iš kur testi žygiavima Raczki link.

Priejus prie Vokiečių sienos su tokiu tikslu atkirsti visa esamą Suvalkų, Seinų ir Augustovo ruožte lenkų kariuomene, kad ja apsupus suimti; potiom užimti linija Augustowo – imtinai; Jezior Biale, Studzieniczna, Czarny-Brod, – Gorczyce ir toliau iki Rządowo imtinai – užstiprintant visus tarpeklius.

Žygiuojant ir laike vaikymo tureti omenyje apsaugas sparnų, kadangi iš abiejų pusių randasi priešas.

Svarbu pirmučiausiai užimti Sopockin, Lipsk, Krasny-Bor, Štabin ir paliausoti nuo lenkų iki linijai Bobro upės, užstiprintus tarpeklius kasiniaus.

Esant raione Augustowo – atkreipti dome ant neprilankumo gyventojų ir aktyvio vieikimo organizacijos P. O. W

d) Kapitonas Petruitis.
2 p. pulko vienas bat-nas

Užimti Hožą ir apsaugoti tiltą per Nemuno upe, sudarius atramos liniją anapus Nemuno, nuo Hoža iki Grandicze imtinai. Turėti stiprius ryšius su Sopockinu.

e) Kapitonas Škirpa
5 p. pulko tris bat-nai
7 batareja keturios kanuolės
Išviso 3 bat-nai, 4 kanuolės.

Susikoncentruoti rajone Serija iki „21“ val. 1/IX. š. m. ir būti grupės atsargoj ir pasiruošusiu žygiavimui.

4. Ligonius siusti į Serija 3-ion lauko ligoninen arba Mariampolės apskrities ligoninen.

5. Artilerijos sandėlis esantis Varėnoje bus perkeltas iki 20 val. 1-mo rugsėjo į stotį Alita.

6. Baza – Alytoje; priešakynis sandėlis – Lazdijose.

7. Viršininkams vorų organizuoti tarp savės ryši, vykdinant operacija pertikrinti laikrodžius. Pranešimus man daryti butinai ne vėliau 19 valandos; svarbus – tučtuojaus Pasiekus nurodytus punktus tuojaus pranešti.

8. Pasirupinti ant kiek galima aprupinti žmones maistu ir šoviniais. Divizijos Intendantui produktus, kurie [...] b) dabar, išsiusti į dalis. Pareikalavus [...] c) transporto iš Alitaus sudaryti priešaky maisto sandėlį Serijoje.

9. Belaisvius ir suimtuosius siusti į Serija, kur bus įsteigta laikinai Komendantura.

10. Mano pavaduotojai Majoras Jakaitis ir Majoras Laurinaitis, pastarasiam būti prie Majoro Čapliko.

11. Nuo skubaus ir tikslio išpildymo priguli likimas visos operacijos.

Mariampolės Grupės
ir II-os Divizijos Vadas

Pulkininkas Grigaliūnas-Glovackis^{d)}
Štabo Diviz. Viršininkas kapitonas Giedraitis^{e)}

Pasiusta:

1) General. Štabo Viršin. – 3 egz.	7) Majorui Romanauskiui – 1 egz.
2) III Divizijos Vadui – 1 egz.	8) Kapitonui Petruičiui – 1 egz.
3) I-os Divizijos Vadui – 1 egz.	9) Kapitonui Škirpai – 1 egz.
4) Majorui Laurinaičiui – 1 egz.	10) Divizijos Intendantui – 1 egz.
5) Majorui Jakaičiui – 1 egz.	11) Divizijos Gydytojui – 1 egz.
6) Majorui Čaplikui – 1 egz.	12) Divizijos Štabui – 1 egz.

Iš viso 14 egz.

Išsiusta 1920 metų Rugsėjo 1 diena 13 val. – min.

Vyresn. leiten. Žutautas^{f)}.

LCVA, f. 929, ap. 3, b.14, l. 17–18 a. p. Rankraštis

a) Lapo viršuje, kairiajame kampe, pastaba: „Gauta 1/IX 20 m. 18 valanda. Laurinaitis.“

b) Neįskaitomas žodis.

c) Neįskaitomas žodis.

d) Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

e) Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

f) Parašas kita rašysena nei dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Čaplikas Julius (1888–1941) – lietuvių kariškis. 1915 m. baigė carinę karo mokyklą Vilniuje, dalyvavo I-ojo pasaulinio karo kovose. 1918 m. lapkričio mėn. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas I-ojo pėstininkų pulko adjutantu. 1919 m. sausio mėn. tapo šio pulko štabo viršininku, liepos mėn. – 3-iojo bataliono vadu. Performavus batalioną į 8-ąjį pėstininkų pulką, tapo jo vadu nuo 1919 m. gruodžio mėn. Majoras nuo 1919 m. lapkričio mėn. Lenkų nelaisvėje 1920 m. rugsėjo–lapkričio mėn. 1921 m. sausį paskirtas Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininku. Paskui – Kėdainių komendantas. 7-ojo pėstininkų pulko vadas 1922 m., pulkininkas. Atsargoje 1923–1928 m., paskui grįžo į tarnybą, vadovavo divizijai, karinei apygardai, Kauno įgulai. 1935 m. gavo generolo laipsnį, išleistas į atsargą. Vidaus reikalų ministras 1935–1938 m.

159. 1920 m. rugsėjo 2 d., Berlynas. – Lietuvos pasiuntinio Vokietijoje V. Gailiaus pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui dėl Lietuvoje internuotų lenkų karių būklės ir statuso (internuotų lenkų bylos tęsinys)

In mid-July 1920, Poland was losing the war against Soviet Russia and the Bolsheviks temporarily drove the Poles from Lithuania. In retreat from the Bolsheviks, Polish troops fought with the Lithuanian army heading towards Vilnius and did not have time to pull back to the Polish-controlled areas. More than 3,500 soldiers and more than 100 officers were interned in Lithuania. The Lithuanian side tried to apply to Warsaw to secure maintenance of the Poles there. The Polish side did not reply. In his telegram to J. Puricki, the Lithuanian envoy to Berlin V. Gailius reports lack of information from Poland. The pencil note in the document states that the Minister of Defence of Lithuania gave permission to use the Polish soldiers for forced labour.

Lietuvos Pasiuntinybė

Vokietijoje

No. [...] ^{a)} 6758

J. M.

Ponui Užs. Reik. Ministeriui

Dr. P u r y c k i u i

Kaune.

Sulig p. Klimo rašto¹ išsiunčiau savo laiku lenkams notą dėl internuotųjų kareivių Lietuvoj. Šiandien terminas išeina. Atsakymo negavome ir, rodos, negausime. Pranešiu dar rytoj.

Notą pasistengiau kiek galint redaguoti švelniu tonu^{b)}.

(pas.) Viktoras G a i l i u s.

Užsienių Reikalų Ministerija
No 3277^{c)}

Kopija

Kaunas, 1920 m. rugsėjo 2 d.

Krašto Apsaugos Ministeriui.
Lieka daryti iš to išvados.

P. Klimas
Vice-Ministeris

LCVA, f. 384, ap. 2, b. 138, l. 4. Mašinraštis

^{a)} Neįskaitomas skaičius.

^{b)} Teksto kairiojoje pusėje ranka užrašyta rezoliucija: „Viet. Brigados Vadui. Krašto Apsaugos m-is isake internuotus lenkus priverstiniems darbams naudoti galima. 4/IX. Majoras Byla.“

Byla Jurgis (1890–1947) – lietuvių kariškis, teisininkas. Studijavo teisę Peterburgo universitete. I-ojo pasaulinio karo pradžioje tarnavo carinėje kariuomenėje. 1917 m. dalyvavo Rusijos lietuvių seime. Į Lietuvą grįžo 1919 m., liepos mėn. mobilizuotas į kariuomenę, paskirtas į Generalinį štabą laikinai eiti Vietinės kariuomenės viršininko pareigas. 1919 m. lapkričio mėn. gavo majoro laipsnį. Gruodžio mėn. paskirtas į kariuomenės teismą, o 1920 m. liepos 16 d. – KAM juriskonsultu. Rugspjūčio 23 d. tapo krašto apsaugos ministro antruoju padėjėju. Pulkininkas nuo 1923 m. Išėjo į atsargą 1926 m. Dirbo Kauno apygardos teismo prokuroru, Vyriausiojo Tribunolo teisėju. Valstybės Tarybos narys 1936–1940 m.

^{c)} Skaičius užrašytas ranka. Po juo pieštuku užrašyta pastaba: „Susir[ąšinėjimas] su int.[ernuotais] lenkais“ ir spaudas. „Išpildyta. 6/IX 1920. Nr. 2890.“

¹ Žr. dok. Nr. 140.

160. 1920 m. rugsėjo 3 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos 3-iojo skyriaus operatyvinis įsakymas Nr. 48 dėl lietuvių pajėgų išstūmimo iš Seinų su reikalavimu neperžengti Focho linijos

As Polish troops were pushing the Bolsheviks to the east in summer 1920, the Lithuanian army was not inclined to give in the disputed areas to the Poles. The military command gave orders to confront the Polish troops in the Sejny–Suwalki–Augustow strip. The operative order of Polish Army II on 3 September reports on the Lithuanian actions. The document notes that the Lithuanian attack in the Sejny area forced the Poles to retreat. The order shows that the Polish side intends to enjoin Lithuanians to withdraw their forces from Sejny and to hand over the control of the city to the Poles. In case of negative response from Lithuanians, Polish Army Cavalry Brigade IV is ordered to attack the city. It emphasizes that while ousting Lithuanians the Poles cannot cross the demarcation line set by Marshal F. Foch in July 1919.

II ARMIJOS VADOVYBĖ. 3 SKYRIUS

II armijos vadovybė
Nr 3/slapt./III

Sustojimo vieta, 1920 09 03.

OPERATYVINIS ĮSAKYMAS NR. 48

1) Gausesnės lietuvių pajėgos Seinuose užpuolė 16-ąjį ulonų p[ulką] ir išstūmė jį į Krasnapolį. Lipove^{a)} į šiaurę nuo Suvalkų Lietuvos pėstininkai užpuolė mūsų kavalerijos būstinę.

2) IV kavalerijos brig[ados] vad[as] tuoj pat įsako persigrupuoti Seinų puolimui ir kreipsis į Lietuvos vadovybę Seinuose, kad paliktų miestą per keturias valandas.

3) Jeigu nebus aiškaus atsakymo arba miestas nebus paliktas per nurodytą laiką, IV kavalerijos brig. užpuls Seinus ir juos nuolat saugos.

4) Analogiškai reikia elgtis visur, kur Lietuvos daliniai su ginklu puola Lenkijos kariuomenę.

5) Negalima peržengti Focho linijos.

6) 211-asis ul[onų] p. laikinai perduodamas IV kavalerijos brig. dispozicijai.

Originalą atitinka

Gen[eralinio] št[abo] pplk. ir štabo vadovas

Kutrzeba

Gen. ltn. ir armijos vadas

(–) Śmigły's-Rydzas

Gauna: Vyr[iausiasis] vad[as]

IV kavalerijos brig.

I leg[ionų] div[izija]

Prancūzijos misija

Bitwa..., d. 1, 49, p. 109.

^{a)}Turbūt turimas mintyje Lipskas.

161. 1920 m. rugsėjo 3 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus šifruota telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, patarianti ginklu priešintis Lenkijos veiksams

Upon withdrawal of the Bolsheviks at the end of summer 1920, the Polish army advanced on Lithuania in the southwest as if a Polish-owned territory. The Lithuanian army resisted the Poles with arms and intended to enclose and attack them in the

Sejny–Suwalki–Augustow area. The diplomatic corps supported these army actions. On 3 September, the Lithuanian envoy to Great Britain A. Tiškevičius sent a telegram to Kaunas. The document asserts that the Foreign Office justifies the Lithuanian actions and it claims that the British sent a rigorous note to Poland regarding its military campaign. The diplomat urges to defend themselves against the Polish attacks and to wait for the Entente states to intervene.

Konfidenc.

Vertimas Tiškevičiaus Tel-os 1119

Bylon^{a)} Šifruota

Gregory parodė man patvirtinimą. Britų Valdžia begalo nori neprileisti prie tolimesnės agresijos. Nedėldieny stiprus pareiškimas (žodis neišskaitomas, bet gal reiškia: „pasiustas“^{b)}) Varšuvon.

Dabartinės žinios iššauks kolektyvę sąjungininkių notą. Išrodo, kad geriausias būdas užtikrinimui efektyvės santarvės intervencijos bus ginkluotas priešinimasi lenkų agresijai. Tokis nusistatymas pilnai suprantamas čionai. Prašau telegrafuoti tolimesnius išsivystymus^{c)}.

Tiškevičius 1119

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 134. Rankraštis

^{a)} Apačioje po šiuo žodžiu numeris „1b“, kuris nubrauktas.

^{b)} Taip tekste.

^{c)} Tekste kairiojoje pusėje užrašyta rezoliucija: „Balučiumi Pranešk naujas žinias apie Seinų atsiėmimą. 3.IX. No. 427 (telegr). Lenkų.“ Pasirašyta, regis, P. Klimo.

162. 1920 m. rugsėjo 4 d., Varšuva. – „Lenkijos Vyriausybės nota Tautų Sąjungos Tarybai.“ Prašymas, kad Tautų Sąjunga taikdariškai įsikištų į lenkų ir lietuvių konfliktą

The fights between Lithuanian and Polish armies at Suwalki and Sejny in autumn 1920 were escalated by diplomats of both countries on the international level as well. The Lithuanian diplomats reported to their government that the British approved Lithuanian military actions against the Poles in the territory in question. The Polish side treated the Lithuanian army as the aggressor. In his note to the leadership of the League of Nations on 4 September, the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha appealed to interfere in order to avoid war with Lithuania. The document emphasizes that Lithuania does not comply with and goes beyond the territorial boundaries of Poland as set on 8 December 1918, carries out repressions against local Polish population, and coordinates actions with the Bolsheviks in the fight against Poland.

*Lenkijos Vyriausybės nota
Tautų Sąjungos Tarybai*

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 4 d.

Tuo metu, kai lenkų kariuomenė buvo atsitraukusi, Lietuvos Vyriausybė sudarė sandėrį su bolševikų Vyriausybe, juo Lietuvos Vyriausybė leido Raudonajai armijai tiek šios pajėgoms judėti, tiek ir karinei bazei įrengti naudotis teritorija, kurią minėta Vyriausybė laiko lietuviška. Šis faktas pats savaime buvo tiesioginis neutralumo principų Lenkijos ir Sovietų karo atžvilgiu pažeidimas. Kai traukdamosi lenkų kariuomenė buvo priversta palikti etnografines lenkų teritorijas (Augustavo ir Seinų apskirtis), kurios buvo galutinai pripažintos Lenkijai Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimu, lietuvių pajėgos užėmė šią teritoriją ir okupuodamos čia vykdė represijas prieš lenkų gyventojus dėl jų ištikimybės Lenkijai.

Kai savo ruožtu lenkų kariuomenė, nustūmusi bolševikų invaziją, prasiskverbė į Augustavo ir Suvalkų teritoriją, Lietuvos Vyriausybė kreipėsi į Lenkijos Vyriausybę su nota, kurioje pranešė nepripažįstanti anksčiau nustatytų sienų ir reikalaujanti, jog lenkų pajėgos atsitrauktų už Grajevo–Augustavo–Štabino linijos. Lenkijos Vyriausybė atsakė draugiška nota, tačiau prašė, kad lietuvių pajėgos pasitrauktų už pripažintų Lenkijai sienų, ir pasiūlė tiesiogines derybas išspręsti visiems ginčytiniams klausimams. Judėdamos pirmyn savo gimtosiomis žemėmis lenkų pajėgos siekė išvengti bet kokio kraujo praliejimo, ir keletas nelegaliai Lenkijos teritorijoje buvusių nuginkluotų lietuvių būrių tuoj pat buvo paleisti su ginklais.

Tokiu taikdarišku elgesiu Lenkijos Vyriausybė bandė draugiškai išspręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus. Tuo tarpu rugsėjo 2 d. lenkų kavalerijos būrys, kuris buvo užėmęs Seinus, patyrė lietuvių ataką ir pasitraukė palikdamas keturis žuvusiuosius. Paskui lietuvių kariuomenė užpuolė Suvalkus ir pajudėjo link Augustavo, prieš tai nepaskelbusi karo. Buvo konstatuota, kad bolševikų pajėgos šiame karo žygyje veikė išvien su lietuvių pajėgomis. Be to, Lenkijos Vyriausybė turi tikslios informacijos apie bolševikų telkimąsi lietuvių teritorijose už lietuvių priešakinės linijos.

Taigi Lenkijos Vyriausybė atsidūrė tiesioginės Lietuvos agresijos akivaizdoje. Nėra abejonių, kad lietuvių kariuomenė susivienijo su Raudonąja armija ir kad Lietuvos Vyriausybė tapo Sovietų Vyriausybės įrankiu.

Atsižvelgdama į daugelį amžių trukusią brolišką lenkų ir lietuvių tautų sąjungą, Lenkijos Vyriausybė skaudama širdimi yra priversta griebtis ginklo, kad apgintų savo žemes.

Lenkijos Vyriausybė ėmėsi priemonių, kad būtų, kiek tai įmanoma, išvengta kontakto su lietuvių pajėgomis, ji ir toliau vengs karinių susidūrimų, kiek tai leis strateginės pozicijos, tačiau bus priversta veltis į karą su Lietuva, jeigu per keletą dienų lietuvių pajėgos visiškai nepasitrauks iš lenkiškųjų žemių ir nesiliaus bendradarbiauti su bolševikų armija. Be to, atsižvelgdama į bolševikų pajėgų telkimosi pavojų, gresiantį

Lenkijos sienoms, pastarosios Vyriausybė mano esanti visiškai laisva vykdyti karines operacijas teritorijoje, kur esama ginkluotų bolševikų pajėgų.

Lenkijos Vyriausybė telegrafu kreipėsi į serą Ericą Drummondą¹, Tautų Lygos Generalinį sekretorių, prašydama perduoti šiuos faktus Tautų Lygai ir imtis visų įmanomų priemonių, kuriomis ji tik gali disponuoti, kad sulaukytų Lietuvos Vyriausybę nuo tokių keistų užmačių ir kad lenkų tauta galėtų išvengti skausmo, būdama priversta kovoti prieš seserišką tautą.

SAPIEHA

Documents..., 39, p. 60–62.

¹Dramondas E. (Drummond Eric James (1876–1951)) – britų politikas, diplomatas. Kilęs iš škotų aristokratų. Nuo 1900 m. – diplomatinėje tarnyboje. 1916 m. tapo užsienio reikalų žinybos vadovo A. Balfouro privačiu sekretoriumi, būdamas šiose pareigose 1919 m. dalyvavo Paryžiaus taikos konferencijos veikloje. Įkūrus Tautų Sąjungą, JAV Prezidento W. Wilsono siūlymu tapo jos generaliniu sekretoriumi ir pareigas ėjo ligi 1933 m. Britų ambasadorius Italijoje 1933–1939 m. Lordų Rūmų narys nuo 1937 m. Vėliau dirbo Informacijos ministerijoje. Liberalų partijos narys.

163. 1920 m. rugsėjo 4 d., Varšuva. – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo viršininko gen. T. Rozwadowskio kreipimasis į Prancūzijos ir D. Britanijos karinių misijų Lenkijoje vadovus gen. P. Henrys ir gen. A. Cartoną de Viartą, prašant lenkams palankia linkme paveikti Lietuvos valdžios nusistatymą lenkų ir sovietų konflikto atžvilgiu

In the context of the war between Poland and Soviet Russia, the Polish side accused Lithuanians of acting contrary to the declared policy of neutrality in favour of the Bolsheviks. Both states reported to the Great Powers in the West on the clashes that broke out between the Polish and Lithuanian armies in the disputed southwestern areas of Lithuania in summer 1920. They held each other armies liable for the situation. On 4 September, Commander of General Staff of the Polish Army T. Rozwadowski handed in a note to the representatives of Western military missions to Warsaw P. Henrys and Carton de Viart. The document brings accusations against Lithuanians of breaking international commitments and allying with the Bolsheviks against Poland. In the note he appeals to the Great Powers to interfere in order to leverage the Lithuanians. The note is composed in conjunction with E. Sapieha' note to the League of Nations on 4 September.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 4 d.

Lietuvos užsienio reikalų ministras 1920 08 27 depešoje¹ oficialiai pranešė Lenkijos Vyriausybei, kad Lietuva tęsia griežto neutraliteto laikymąsi Lenkijos ir Sovietų Rusijos karo atžvilgiu.

Tačiau Lenkijos kariuomenės Generalinis štabas žino faktų, kurie prieštarauja anksčiau išdėstyta deklaracijai ir kurie įrodo, kad Lietuvos Vyriausybė ne tik toleruoja lietuvių neutraliteto pažeidimus, daromus sovietų pajėgų, bet ir egzistuoja tikras bendradarbiavimas tarp lietuvių ir sovietų valdžios atstovų derinant veiksmus ir kartu planuojant antilenkišką puolimą.

Toks bendradarbiavimas turi būti vertinamas kaip nedraugiškas Lenkijos Respublikos atžvilgiu, kuri sau pasilieka teisę reaguoti į tai pagal tarptautinę teisę.

Į Kauną Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo pasiūsta pulkininko Mackiewicziaus karinė misija oficialiai konstatavo masinį bolševikų karių judėjimą iš Rytų Prūsijos į Lietuvą ir iš ten į sovietų teritoriją Marijampolės–Merkinės sektoriuje, kur beveik kiekvieną dieną ir ypač naktį jie kerta lietuvių ir rusų demarkacijos liniją.

Padėčiai pataisyti skirtos Lietuvių valdžios priemonės yra nepakankamos, ji nekuria jokio veikimo plano ir, atrodo, teturi tikslą išlaikyti išorinį vaizdą. To įrodymas – koncentracijos stovykla, skirta internuotiems bolševikams, kuri yra Merkinėje, t. y. netoli nuo lietuvių ir sovietų demarkacijos linijos.

Pasak Prancūzų karinės misijos, maždaug 10 000 bolševikų perėjo lietuvių frontą Augustavo zonoje. Jie priklauso 16-ajai sovietų pėstininkų divizijai (142-ajam pėst[ininkų] pulkui) ir 53-ajai bei 56-ajai pėst. div[izijoms] (497-ajam pėst. pulkui).

Pulkininko Mackiewicziaus karinė misija konstatavo tam tikrą lietuvių ir bolševikų pajėgų veiksmų suderinamumą. Lietuvių pajėgos pajudėjo Lydos ir Gardino kryptimi, už savęs palikdamos sovietų pajėgas, jos pridengė pastarųjų atsitraukimą ir įgalino lėtai ir sistemingai evakuotis. Toks elgesys rodo, kad egzistuoja lietuvių ir sovietų susitarimas dėl lietuvių okupacijos vietovėse, kurias paliko sovietai, tokios sutarties vykdymas reiškia, jog lietuviai bendradarbiauja su sovietais karinių operacijų lauke.

Rugpjūčio 2 d. lietuviai pradėjo sutelktą lenkų pajėgų puolimą Augustavo kryptimi su 10 pėstininkų batalionų ir atitinkamu skaičiumi artilerijos ir kavalerijos. Juos parėmė bolševikų pajėgos.

Taip susiklosčiusi situacija lenkų kariuomenei kelia flango apsupties grėsmę ir ilgai negali būti toleruojama. Lenkijos generalinis štabas kreipiasi į Karinę misiją prašydamas malonėti paveikti kompetentingus lietuvių tarpininkus, kad pavyktų pakeisti lietuvių valdžios laikyseną, kuri iki šiol darė neįmanomą vykdymą būtino plano, susijusio su kampanija prieš Sovietų Rusiją.

ROZWADOWSKIS

Documents..., 38, p. 59–60.

¹ Žr. dok. Nr. 148.

164. 1920 m. rugsėjo 5 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (II brigados, II pėstininkų divizijos) dienyno ištrauka, kurioje atsispindi 1920 m. rugsėjo 1–5 d. lietuvių karinių veiksmų prieš lenkus eiga

The end of summer and the beginning of autumn 1920 witnessed a break out of battles between Polish and Lithuanian armies over the disputed territories surrounding Sejny and Suwalki. The Polish side brought accusations against Lithuanians of acting contrary to the policy of neutrality during the war between Poland and Soviet Russia and providing support to the Bolsheviks. The Lithuanians, however, treated actions of the Polish army as occupation of the Lithuanian territories. Military clashes took place. On 5 September, the diary of the Lithuanian Army Infantry Division II describes capacities of the Lithuanian and Polish army contingents, their military maneuvers, battles, and detailed boundaries of the territories under control.

[...]a)

IX. 1920

Serija

Gautas paliepimas apie ištremimą lenkų įsiveržusių į Lietuvos teritoriją ir užėmimą Suvalkų ir Augustavą^{b)}. Išpildymui šio pradetas prisiruošimo darbas. Išleistas oper. įsak. sulig kurio buvo sudaryta grupės: majoro Čapliko sąstatan 8 p. Kauno Kunig. Vaidoto pulko 3 batalionai, 6 p. Pilėnų Kunigaikščio Margio vienas bat. ir 2 Didž. Liet. Kung. Algirdo vienas ba-nas ir žvalgų komanda. 9 batareja ir 1 gaubicų bat-reja kuriai susikoncentravus Sapockine kryptyje Lipsk – Augustavas duotas užduotis užimti Augustavą. Grupė majoro Romanauskio 2 D. L. K. Algirdo pulko vienas ba-nas ir 5 D. L. K. Keistučio pulko vienas bat-nas ir 7 bat-reja. Susikoncentravus Berznikuose kryptyje Seinai – Suvalkai užimti Suvalkus. Majoro Jakaičio grupė 10 p. pulko du bat-nai, 2 eskadronas ir 5 bat-ja. Užsistiprinus ant savo vietų pravesti demonstracija kuom ir padėti majoro Romanauskio grupei užimti Suvalkus. Grupė kapitono Petruičio vienas bat-nas 2 D. L. K. Algirdo pulko pasilikti savo vietoje (Hoza–Grandicze) su užduočiu padaboti Gardina ir apleidus gudams (bolš.) užimti jį. Grupė kapitono Škirpos 5 D. L. K. K. pulko du bat-nai susikoncentruoti Berznikuose Štabenkoje kur ir buti kaipo grupės atsarga. Išpildymui šio buvo paliepta visiems vorų viršininkams kuoplačiausia žvalgyba rezultatai kurios turejo but pranešti ne veliau 17 valandos, o teipat ejo peregrupavimas visų dalių kad but galima nuo ryt dienos t. y. 2. IX pradeti puolima-priešantpuolį. 3 bat-nas 2 pulko perėjo iš rajono Jeziory į Hozą. Pirmas bat-nas 2 pulko perėjo iš Hozos į Sapockiną. 8 pulko 3 bat-nai ir gaubicų bat. perejo iš Porzecze į Kapciovo ir pasilsejus 4 valandas nužygiavo Sopockino link kur ir pribuvo ant 3 valandos 2. IX. 5 pulko 3 bat-nai perejo iš Alytaus į Seriją ir pasilsejus 4 valandas vienas bat-nas ir 7 bat-ja nužygiavo Berznikų link kur ir pribuvo tik 10 val. 2. IX. 6 pulko bat-nas ir 9 bat-reja liko ant užimamų vietų o teipat 2 pulko 2 bat-nas ir 10 pulkas su 5 batareja. 2 eskadronas ir dalis 10 pulko (pirmos ir 5 kuopos) iš Berznikų

nužygiavo į Szypliszki kuris galejo pributi ne anksčiau 22 val. š. d. Palengvinimui pereinimo leista buvo pasinaudoti stuikomis. 18 val. į štabą divizijos atvyko Armijos Vadas ^{e)}papulck Lad^{e)} pulkin-leit. Ladyga su savo štabu. Susipažinęs su stoviu ir mūsų įsakymu N 15 pripažino tinkamai sustatyta tik reikalaujančio įnešimo kaikurių pataisų, kurios ir buvo įnestos naujam išleistam įsakyme N 16. sulig kurio majoro Ramanauskio grupei buvo permaintyta kryptis vieton Seinai–Suvalkai duotas kryptis Seinai–Augustavas. Artilerijos sandelis N 6 buvo patrauktas į Alytą. Perisiamo [!] burys buvo pasiustas į Berznikus. 3 lauko ligonynė į Serija. Baza maisto Alytus–Serija. Pavaduotojai majorai: Jakaitis – Laurinaitis. Sulig žvalgybos žinių Suvalkuose ir Suvalkų ruožte pastebeta 3–4 eskadronai, batareja ir pestininkai kiek nesusekta, Seinų ruožte pulkas pėst. 3 eskadronai ir bat-reja. Lipsko ruožte taip pat pest.-pulkas, du eskadron. ir kiek artilerijos nesusekta. lenkais buvo pastatytas ultimatumas iki 12 val. 2. IX apieisti Berznikus; Komendantas Seinų evakuavus valdišką turtą išskyrus sugadintų vežimų 10 val. apledo Seinus ir ryšiai su Seinais nuo to momento visi buvo nutraukti.

2. IX. Visos voros pradėjo priešantpuolį vora Capliko per šią dieną paseke Lipsko užėmus kurį išstatė užtvoras ant kelio Dombrovos link ties Jastrzembnos; ties Svale ir ant aukštumos 159. Pasipriešinimas buvo ties Lipsko iš kitų vietų lenkai pasitraukė be pasipriešinimo. Majoro Romanauskio vora pasiekė linijos tarpekly ežerczey^{d)} einančių nuo Szeipiszki į pietus, o teipat užėmė Seinus ir Gybus pasipriešinimas lenkų stipresnis buvo ties Seinais ir Gybais. Grupė majoro Jakaičio paseke Jaseniovo – Jeleniovo; stipresni susiremimai buvo ties Červonkos ir Dubovkos o teip-pat lenkai buvo užėmė Vižainius; likvidacijai to pasiusta 2 kuopos. Per ištisą dieną mes turėjome nukauti ir sužeisti. Lenkai turejo daug žymesnius nuostolius. Pastebėtas viršininkų vorų taktikos žvilgsnių silpnumas o teippat nemokėjimas suderinti veikima pestininkų ir artilerijos kodelei duotos tam tikri nurodymai. Delei labai didelio žmonių nuvargimo operacija vykdesi ne tokiu tempo kaip to reikalavo momentas.

3. IX. Voros pradejo zygiuoti pildymui oper. įsakym. N 16 5 val. iki vakaro pasieke grupe Čapliko: Sajenek turint stipresnius susiremimus ties Jestrzembno – Gruszki. Apsauga jo kairiojo sparno 6 pulko bat-nas turejo smarku susiremimą ties Sztabin – Krasnobzorki sutikus dideli pasipriešinimą pasistumti pirmyn negalys. Vienas ^{e)}pirm^{e)}. bat. 2 pulko užėmė Lipsk. Vienas bat-nas 8 pulko išėjo į Kolnica. Vienas bat-nas prisiartino prie Sajenok. Grupė majoro Romanauskio pasekė tarpeklį ežerų Wigry ir Perty ir bat-nas 5 p. pulko nužygiavo ant Czerwony-Krzyz ir plentu Suvalki Augustavo link; bat-nas 2 pulko nužygiavo užėmus Froncki ir pasekė Serskilas. Šita vora turėjo stipresnių susiremimų ties tarpeklio ežerų Gremzdy – Dlugie ties Tartak; Buda-Ruska – Wysoki Most – Froncki ir Serskilas. Grupė majoro Jakaičio sutikus labai didelį pasipriešinimą ne tik negalėjo pereiti į priekį bet priversta buvo pereiti į gynymą. Viena kuopa (antra) su burriu 5 bat-rejos buvo apsupta ties Jaseniovo ir su nuostoliais turejo atsitraukti į Czerwonką – Szypliski bet ant vakaro padejimas buvo ištaisytas ir vora užėmė liniją: Wizainy – Czerwonka – Kaletniki. Buvo pastebėta vora lenkų

iš 2 kuopų ir vieno eskadrono žygiuojant pagal vokiečių rubežiaus Vizunų Wystycių link likvidavimui to buvo griebtasi priemonių. Prieš šitą vorą pastebėta gana aktyvus veikimas skaitlingų partizanų grupių sudarytų lenkais, kurios vadovaujant lenkų kariuomenai veikia kaip pėstininkai einant grandinėmis. Bolševikai laikėsi passiviai ant linijos Rygalovka – Kuznica. – Del mūsų žygiavimo pastebėtas lenkų traukimas jėgų nuo Gardino ruožto, Augustavo link. – Musu žinion pribuvo perrišimo burys iš dviejų sanitarinių automobilių. Nuostoliai ir karo grobis nėra isskaitlioti.

4 IX. Per ištisa dena ėjo visose kryptise mušiai ir smarkus susiremimai su lenkais. Grupė majoro Čapliko persistumti ne galėjo, ir laikėsi an linijos tes Sajenek – Kolnica – Jastrzembna – Lipsk, tiltas tes Lipsko, kadangi lenkai gresie pavojum nuo Dombravos sunaikintas. 6 p. 1as batalijonas tapo atstumtas nuo Krasnoborki ir su žymieis nuostolieis pasitrauke ant Jastrzembnos. – Grupė majoro Romanauskio tei pat sutikus dideli pasipriešinima tes Studzenična praslinkti pirmin ne galejo, apsistojus an naktų an linijos ež. Kaleity, pradedant bombarduoti Vojcieck, venas batal. 5 pulko priduotas tai vorei praslinko su mušieis iš Sernetkos per Sobolovo, pasieke Kopanica kur ir gavo nurodymus eiti an Strenkoviznos. Grupe majoro Jakaičio per ištisą diena vedė smarku mušį atremiant puolimus prešo veikiančio žymieji padedant partizanais, vora laikėsi an linijos Vižainiai – Rutka Tartak – Biale Bloto – Lesčovo – Červonka – Kaletniki, žymesnis susirėmimas buvo tes Przeimiy Vielkie. Kadangi visos voros sutikus žymi pasipriešinima prešo ne galėjo praslinkti pirmin, kapit. Škirpei buvo duotas palepymas iš Berzniku susikoncentruoti Krasnopolij su tikslu puolimo per Tartak an Suvalku. –Bolševikai laikėsi passivieji an senu linijū^d. Div. Vadas su Arm. vadu buvo grupeji majoro Čapliko tes Sajenek.

5 IX. Lenkams puolant smarkiai nuo Štabino an Jastrzembnos tapo issklaiditas 6 p. 1 batal. patraukteis rezerveis Jastrzembna in kart [!] pereidavo iš ranku į rankas ir pasilikio an naktės musu. Grupei majoro Čapliko del susidejusių aplinkybių prisiėjo atsitraukti an linijos Lipsk – Jastrzembnos – Gruški – Krasnie.

Prasiveržus pro užtvora 2 bat. 5 p. iš tarpeklio ež. Blizna – Vigry lenkų raitelieji ape 2–3 eskadronus užpuole an gurgules voros majoro Romanouskio tes Serskilias ir pastate visa batal. 2 pulko labai sunkiam padeime, 2 bat. 5 p. kuris buvo pasiekies Ščebros, Novinkos – Gatnos del viršmineto įvikiu pasitraukė su mušiu į Gybus Seynus.

Vora kap. Škirpos išmušus lenkus nuo aukštumos 159 tarpeklėje ežeru Perty – Vigry užeme Burdiniški – Pertanie – Ryžovka, toliau prasimušti be geros artilerijos pagalbos ne galėjo.

Vora majoro Jakaičio per ištisa diena vede atremima puolimu lenku an tu linijū kurias isai buvo užėmes vakar.

Musu žinion atviko du šarvuoti auto kurieji buvo pasiusti žinion kap. Škirpos.

Armijos vadas buvo aplanckes 5 pulko ir dalyvavo mušyje tes tarpeklio ež. Perty – Vigry.

[...]

a) Dienynas rašytas ant carinių įstaigų (pašto-telegrafo taupomosios kasos) blankų. Tekstas ne viena rašysena.

b) Teksto pradžios dešinėje pusėje pastaba: „Telef. N 965 iš oper. dal. N 15.“

c) Išbraukti žodžiai.

d) Taip tekste užrašytas žodis.

e) Žodis įterptas.

f) Išbrauktas toliau einantis neįskaitomas sakiny.

165. 1920 m. rugsėjo 6 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapichai, siūlanti nutraukti mūšius, nustatyti naują demarkacijos liniją ir pradėti esmines derybas

The territorial dispute between Poland and Lithuania turned into military clashes again in late summer – early autumn 1920. Polish politicians brought accusations against Lithuania of acting contrary to the policy of neutrality and crossing boundaries of the demarcation line. In his telegram to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapicha on 4 September, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis presents an official position of Lithuania. The document suggests the Poles stop military actions, establish a new demarcation line, and based on the status quo initiate bilateral negotiations. The Lithuanians were not inclined to withdraw their troops based on claims that these were ethnic territories of Lithuania and due to the fact that the redeployment of the Lithuanian army would break pledges of neutrality to Soviet Russia.

Kaunas, 1920 m. rugsėjo 6 d.

Atsakydamas į Jūsų Ekscelencijos notą, perduotą Lietuvos atstovybei Berlyne¹, turiu garbės Lenkijos Vyriausybei pranešti, kad:

Lietuvos Vyriausybė apgailestauja, negalėdama patenkinti Lenkijos Vyriausybės prašymo atitraukti lietuvių pajėgas nuo Jūsų notoje nurodytos linijos dėl tokių priežasčių:

Pirma, savanoriškas pasitraukimas iš lietuviškų žemių, kurios jau yra Lietuvos Vyriausybės valdžioje, būtų neutraliteto Rusijos atžvilgiu nepaisymas;

Antra, Lietuvos Vyriausybė mano, jog neįmanoma užsienio okupacijai atiduoti teritoriją, kurią ji laiko neginčijamai priklausančia Lietuvai.

O dėl Jūsų rugsėjo 2 d. telegramoje² nurodytų demarkacijos ir delimitacijos linijų, tai turiu garbės atkreipti Jūsų dėmesį į faktą, kad šios linijos buvo nubrėžtos tam tikroje situacijoje be Lietuvos Vyriausybės dalyvavimo ir pritarimo, todėl ji jų niekada nepripažino.

Lietuvos Vyriausybė, skatinama taikos siekio ir noro išvengti konflikto tarp lietuvių ir lenkų pajėgų, savo rugpjūčio 27 d. notoje³ Lenkijos Vyriausybei siūlė nubrėžti demarkacijos liniją, tačiau lenkai, neatsakę į šią notą ir nebaigę Kaune pradėtų derybų, atakavo lietuvių pajėgas prie Augustavo, jas nubloškė atgal ir giliai įsiskverbė į

Lietuvos teritoriją. Lietuvos karinė vadovybė buvo priversta reaguoti atremdama šią invaziją. Lietuvos Vyriausybė, norėdama sustabdyti kraujo praliejimą ir įrodyti, jog jos politika Lenkijos atžvilgiu yra taikinga ir draugiška, pasiūlė nutraukti mūšius ir nusiųsti įgaliojimais aprūpintus atstovus, kad būtų nubrėžta demarkacijos linija. Atstovai turėjo susitikti Marijampolėje.

Po to, kai bus nustatyta demarkacijos linija, Lietuvos Vyriausybė yra pasirengusi tučtuojau pradėti derybas, kurių tikslas yra išspręsti visus ginčytinus klausimus. Lietuvos Vyriausybė sutinka šių derybų pagrindu laikyti Rygos konferencijoje Lietuvos ir Lenkijos atstovų jau suderėtus punktus.

PURICKIS,

Užsienio reikalų ministras. 431.

Conflit..., 24, p. 48–49.

¹ Turima mintyje 1920 m. rugpjūčio 31 d. E. Sapiehos nota J. Purickiui (žr. dok. Nr. 152).

² Rugpjūčio 31 d., Kauną pasiekė rugsėjo 2 d.

³ Žr. dok. Nr. 148.

166. 1920 m. rugsėjo 6 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos kariuomenės Marijampolės grupės ir II divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas šiai grupei Nr. 17 pereiti į gynybinius veiksmus Suvalkijoje (su politinio pobūdžio komentaru apie demarkacijos liniją)

During the fights between Lithuanian and Polish armies over the disputed territories of Augustow and Suwalki in autumn 1920, the Lithuanian side was not willing to give in. On 6 September Commander of Division II of the Lithuanian Armed Forces ordered Marijampolė Group to fight against the Polish troops. The document reflects the false belief of Lithuanians that Poland demands withdrawal of the Lithuanian troops by reason of the existing third Marshal F. Foch demarcation line. In his order, V. Grigaliūnas-Glovackis describes the Polish offensive and which Lithuanian army actions are required to move from defence to attack on the Polish army, and further specifies areas where, in the Lithuanian belief, Poles could be denied entry.

MARIAMPOLES GRUPEI

Į S A K Y M A S.

N-17.

Slaptas^{a)}

Operatyvinis^{b)}

6. IX 1920. „11“ val.
vok. žeml. 1:100 000.

1.º Lenkai sutrauke jėgas perejo į priešantpuolį ir priverte mūsų grupę pereiti iš antpuolio į apsigynimą. Delei ko Augustavas – Suvalkai ir keliai Augustavas – Seinai – Alytus; Suvalkai – Seinai – Lazdijai – Alytus; Suvalkai – Seinai – Kapčiamiestis – Leipunai – Merkinė, o taip pat gelžkelis Augustavas – Suvalkai – Alytus – Varena yra reikalingi kaip placdarmas dėl užgniaužimo Lietuvos ir galutinio jos užkovojo. Lenkai aptureję laikiną pasisėkimą kovoje su gudais, stato mums reikalavimus, kurių mūsų valdžia neatsisakius nuo savo Nepriklausomybės priimti ne gali, butent: jie nori prieiti prie 3-sios Fošo demarkacijos linijos, kuri apima didelį plotą Suvalkijos ir Vilniaus redybos su Vilnium; bet tai yra tik pirmas etapas pasiekti savo imperialistinių tikslą, tai yra apimti visą Lietuvą.

2. Iš dešinės nuo mūsų Vokiečių siena, iš kairės dalis Vilniaus grupės ir bolševikų. Perskirimmo linija tarp mūsų ir Vilniaus grupes Porzecze – Jeziory – Skidel. Perskirimmo linija mūsų su bolševikais eina per Rygalowka – Wolowiczowce – gut Bala – Sucha – Gut Kolbasko – Nemunas iki Grandicze – Ostryna.

3. Mums įsakyta perejus į apsigynimą sulaikyti visomis pastangomis veržimąsi lenkų į Lietuvą, kad veltui neatidavinėti nei žingsnio Lietuvos žemės.

IŠPILDYMOI ŠIO ĮSAKAU:

A. MAJORAS JAKAITIS

10 p. pulko 2 bat-nai
5-os batarejos 4 kanuolės
I Rait. pulko vienas eskadronas

Užsistiprinti nuo vokiečių sienos per ežerą Wystiter – Wizainy – Fonetka – Lipina – Grauže-Nowe – Kaletniki išimtinai. Perskirimmo linija iš dešinės vokiečių siena iš kairės gelžkelis Suvalkai – Alytus iki Mackawo upė Kirsna iki Šešupei ir Kirsna iki įtakos į Šešupę. Upe Šešupe iki Liudvinavo. Toliau nuo Liudvinavo tiesia linija ant Morgowo, nuo Morgowo iki upelio Jesia ir toliau tai upe. Visi šie punktai imtinai.

B. KAPITONAS ŠKIRPA

5 p. p. 3 batalionai
7 batareja 4 kanuoles
du šarvuotu automobilių.

Užsistiprinti ant baro Kaletniki – imtinai iki ež. Perty – ež. Wigry – Czarna Hancza ir tai upe iki Frončki imtinai. Perskirimmo linija iš dešinės kaip nurodyta grupėje majoro Jakaičio iš kairės tiesia linija ant ežero Pomorze – Kukle – Berzniki – plentas ant Serijos – Alytaus iki Nemuno ir po to Nemunas. Visi šie punktai imtinai.

C. MAJORAS ČAPLIKAS

8 p. p. 3 batal.
Gaubicų bat-reja.

Užsistiprinus ant linijos Augustavo kanalo ir upes Czarna-Hancza iki Rudawkos, nuo Rudawkos iki Lipsko išimtinai. Perskirimmo linija: iš dešinės linija nurodyta kapitonui Škirpai, iš kairės plentas Lipsk – Sopotkin iki Augustavo kanalo, pastaruojų iki Nemuno ir toliau Nemunu.

D. MAJORAS LAURINAITIS.

2 p. p. 3 bat-nai
9 batareja.

Užsistiprinti ant linijos Lipsk – Rygalowka, abu šie punktai imtinai. Perskyrimo linija: iš dešines kuri nurodyta majorui Čaplikui, iš kairės kuri nurodyta su bolševikais iki Nemuno, toliau kelias ant Kapciowo – Leipuny – Seriju. Del 3 b-no 2 p. Hoža – Ratnica – Merez – Alyta.

4. Visoms voroms vesti aktingą apsigynimą, viršininkam vorų savo rajonuose organizuoti su pagelba Šaulių Sąjungos partizanų būrius ir vesti kuosmarkiausią partizanų kovą, kad pasiekus sukylimą liaudies prieš lenkus.

5. Perišami būriai: GRUPEI A Kalvarija – Mariampolis, del kitų Berzniki – Serija – Alytus. 3-čią lauko ligoninę perkelti į Alytą ^{d)}parėdimu divizijos gydytojo, tuo tarpu lieka Serijos^{d)}.

6. Artilerijos sandelys ALYTUJE.

7. BAZOS: grupei A – Mariampolis, kitoms Lazdija – Alytus.

8. Pranešimus man daryti 7 ir 19 valandą, svarbius tuč-tuojaus.

9. ŠTABAS GRUPĖS – SERIJA.

10. Mano pavaduotojai Majoras Jakaitis ir Laurinaitis.

11. Visiems viršininkams vorų butinai sudaryti sau atsargą del likvidacijos kokio nors nepermatyto atsitikimo. Atsarga privalo laikoma buti svarbiose vietose ant kryžkelio kelių. Barus gi užimti svarbesniose vietose užtvoromis, kelius gi sargybomis, kurios privalo budriai saugoti ir savo laiku apie viską perspėti. Užtvoros pageidaujama kad būtų surištos telefono ir tarp savęs ugnių ryšiais.

MARIAMPOLĖS GRUPES

ir II DIVIZIJOS VADAS

P u l k i n i n k a s Grigaliūnas-Glovackis^{e)}

ŠTABO VIRŠININKAS

K a p i t o n a s Giedraitis^{f)}

PASIŪSTA:

Gener. Št. Vir-kui --- 3 ekz.

I Divizijos Vadui --- 1 „

III „ „ --- 1 „

Majorui Jakaičiui --- 1 „

„ Laurinaičiui --- 1 „

„ ČAPLIKUI --- 1 „

Kapitonui Škirpai --- 1 „

Divizijos Gydytojui --- 1 „

Intendantui --- 1 „
 Štabui --- 4 „
 Išviso --- 15.
 Išsiųsta 1920 m. Rugsėjo 6 d. „, 15 ½ „^{g)} val.

Adjutantas
 Vyresn. leit. Žutautas^{h)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 14, l. 25–25 a. p. Mašinarštis

^{a)} Žodis užrašytas ranka.

^{b)} Žodis užrašytas ranka.

^{c)} Lapo viršuje kairiajame kampe pastaba (pradžios nematyti): „6/IX 20. 22 val. 20 m. Laur.[inaitis].“

^{d-d)} Frazė įrašyta ranka.

^{e)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

^{f)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

^{g)} Valandų skaičius įrašytas ranka.

^{h)} Pareigos, karinis laipsnis užrašyta ranka, parašas irgi ta pačia rašysena, akivaizdžiai autentiškas.

167. 1920 m. rugsėjo 8 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos dvidešimtojo posėdžio protokolai, kuriuose atsispindi priimtas nutarimas besąlygiškai reikalauti iš lietuvių atsitraukimo už senosios (Focho) demarkacijos linijos, kartu sutikti su derybomis ir siūlyti jas Kalvarijoje; taip pat galimybė pasinaudoti lietuvių kontroliuojama teritorija veiksmuose prieš sovietų pajėgas

The confrontations between Lithuanians and Poles and the resistance of the Lithuanian army in the southern part of Suvalkija in September 1920 were discussed in Polish political and military circles. In the meeting of the Polish Council of State Defence chaired by J. Piłsudski on 8 September, various opinions were voiced about possible actions with regard to Lithuania. The Minutes show that the board members unanimously agreed to open negotiations with Lithuanians on the Polish territory, to reject the proposal to set a new demarcation line, and to emphasize that the Lithuanian consent to allow the retreating Soviet troops through its territory must be treated as violation of neutrality in respect of Poland. The Poles decided to lodge a protest to Lithuania over the trespass on their territory, and they agreed that the Polish military actions upon crossing the demarcation line into the Lithuanian side are unavoidable in the fight against the Bolsheviks and thus justified.

1920 m. rugsėjo 8 d., Varšuva, Belvederio rūmai. – Dvidešimtas Valstybės
Gynimo Tarybos posėdis

Protokolas

Dalyvauja: J. Piłsudskis – pirmininkas, W. Trąmpezyński, Wł. Kiernikas¹, A. Skar-
bekas, A. Chądzyński, E. Dubanowiczius, N. Barlickis, I. Daszyński, E. Sapieha,
K. Bartelis, J. Halleris, K. Sosnkowskis, T. Rozwadowskis, E. Lechowiczius.

Posėdžio pradžia 9 val. 45 min. vak[aro].

1. Slaptasis protokolas

2. Slaptasis protokolas

Posėdis baigtas 1 val. nakties.

Daszyński

J. Piłsudskis

S[laptas]

Slaptoji protokolo dalis.

1. Valstybės vadovas, remdamasis iš Kauno gauta Vyriausybės delegato pulkinin-
ko Mackiewicziaus informacija, pristato Lietuvos vidaus politikos padėtį. Paskutinė
Amerikos nota išgąsdino lietuvius*. Dabar gausiausia yra partija, siekianti glaudžių
ryšių su Lenkija, nes bijo Rusijos. Šiai grupei prieštarauja tie, kurie yra įsipareigoję
Vokietijai, jiems vadovauja karo ir užsienio reikalų ministrai. Atrodo, jog rengiami du
pasikėsinimai: polonofiliškas ir sovietofiliškas. Antantės įtaka susilpnėjo, ypač Anglijos.
Į Kauną suvažiavo Latvijos kariuomenės delegacija, kad įkurtų Lietuvos generalinį
štabą. Ši delegacija leido suprasti, jog latviai veiks išvien su lenkais. Lietuvių pajė-
gas sudaro 10 pulkų; turėtų būti mobilizuota 50 000 žmonių, kuriems turima ginklų.
Pinigų atsargų lietuviai neturi.

Reikia apsvarstyti du klausimus: 1) kokios pozicijos laikytis gavus Lietuvos notą**
ir 2) kaip elgtis agresyvių lietuvių karo veiksmų akivaizdoje ir žinant, kad bolševikai
telkia savo pajėgas Lietuvos teritorijoje.

Ministras Sapieha: Paskutinėje notoje Lietuvos Vyriausybė apgailestauja, kad negali
atitraukti savo kariuomenės iš Pietų Suvalkijos, kadangi, jos manymu, taip būtų pažeis-
tas neutralumas Rusijos atžvilgiu, o kartu nuo Lietuvos būtų atplėštas neabejotinai jai
priklausančias kraštas, ir siūlo derybas su Lenkijos Vyriausybe dėl demarkacijos linijos
nustatymo. Į anksčiau minėtą notą galima reaguoti arba paskelbiant karą, arba faktiškai
išstumiant lietuvius iš Lenkijos teritorijos nepaskelbus karo, arba pagaliau sutinkant
su siūlymu derėtis. Dabar negalima parodyti nė menkiausio silpnumo. Nesiderėti, kol
lietuviai yra užėmę neginčijamai Lenkijos teritoriją. Pirmiausia reikia reikalauti, kad
lietuviai pasitrauktų iš šios teritorijos, ir iš anksto užsitikrinti [teisę – vert. past.] kon-
trolluoti, jog bolševikai nesitelks Lietuvos teritorijoje. Yra informacijos, kad Čičerinas
išsiuntė Lietuvai notą, kurioje jai siūlo baigti avantiūrą su Lenkija ir netgi praneša,
kad galbūt iš Lietuvos teritorijos bus išvesta sovietų kariuomenė. Tokiomis sąlygomis

ir dėl to, jog Anglija paliko Lietuvą, Lietuvos padėtis Lenkijos atžvilgiu tapo labai sunki ir jokių būdu nereikia jos lengvinti.

Gen. Rozwadowskis: Sovietams naudingiausia neutrali Lietuvos pozicija. Trijų Lietuvos divizijų, kurios yra bevertės, prijungimas prie bolševikų kariuomenės jiems realiai nepadėtų, o mums palengvina veikimą, suteikdamas galimybę užpulti Sovietų kariuomenę ir iš šiaurės, ir iš pietų. Nėra reikalo nei apibrėžti mūsų pozicijos lietuvių atžvilgiu, nei specialiai juos pulti. Tuo tarpu, kai Sovietų ir Lietuvos kariuomenės susimaišys, reikės kovoti su abiem kartu.

Valstybės vadovas pritaria gen. Rozwadowskio nuomonei.

Ministras Sapieha pataria įspėti lietuvius, kad jeigu lietuviai negerbs Lenkijos teritorijos neliečiamumo, tai lenkai negerbs Lietuvos teritorijos.

Maršalas Trąpczyński priduria, kad reikia pažymėti, jog neleisime peržengti savo teritorijos, bet nenurodant, kokių represinių žingsnių ketiname imtis.

Viceprezidentas Daszyński: Derėtų nekreipti dėmesio į lietuvių kariavimą savo iniciatyva. Kovodami su bolševikais, kaunamės su kiekvienu, kas yra su jais. Vis dėlto tuo pat metu galime derėtis su lietuviais.

Deputatas Barlickis pritaria viceprezidento Daszyńskio nuomonei. Lietuviai padarė klaidą ir dabar nori gelbėtis. Londonas nutilo, o Čičerinas dėkoja jiems už paslaugas. Gali tapti nuo mūsų priklausomi. Reikia elgtis užslėptai. Nederėtų skelbti karo.

Maršalas Trąpczyński mano, kad atsakyme lietuviams vertėtų atremti jų reikalavimus nustatyti naują demarkacijos liniją ir pažymėti, kad jeigu lietuviai veiks bendrai su bolševikais, Lietuvos kariuomenė bus pripažinta priešiška.

Viceprezidentas Daszyński pataria atsakyme klausimą kelti grynai kariniu pagrindu ir vengti remtis mus varžančia Antantės demarkacijos linija***.

Deputatas Barlickis pataria atsakyti, kad derėsimės su Lietuva kaip su nepriklausoma valstybe, bet kartu darysime išvadą pagal faktinę padėtį.

Generolas Rozwadowskis įspėja, jog pavojinga sudaryti taiką su Lietuva.

Deputatas Chądzyński: Tarp Lietuvos ir Lenkijos nėra karo, taigi negali būti kalbama apie taikos derybas; tuo tarpu galimos bendro pobūdžio derybos. Jos turi vykti mūsų teritorijoje. Reikalauti, kad lietuviai pašalintų iš savo teritorijos bolševikus.

Deputatas Skarbekas pataria kol kas delsti pavartoti jėgą, sutikti su derybomis, notoje nepabrėžti Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo, kaip ir vengti kelti sąlygas, nes jos gali ateityje mus varžyti.

Deputatas Kiernikas siūlo, kad, pažymėjus notoje faktinę padėtį, sutiktume derėtis.

Ministras Sapieha: Vykdant karines operacijas būtina pasinaudoti grynai lietuviškomis vietovėmis. Pradėjus derybas be griežtų sąlygų gali būti prarasta nauda, kurią galima išgauti iš lietuvių klaidų.

Generolas Sosnkowskis: Nereikia skelbti karo, o tik faktiškai kariauti. Neįžengiant į Lietuvos teritoriją sunku prieiti prie buvusių vokiečių apkasų. Notoje lietuviams reikia pacituoti notos Tautų Sąjungai turinį ir padaryti išlygą, kad su bolševikų kariuomene kovosime visur, kur ją rasime.

Valstybės vadovas: Tai, kad lietuviai sulaužė neutralumą, rodo per pačią Lietuvą peržygiavę ginkluoti bolševikai ir bendros lietuvių ir bolševikų kovos su Lenkija. Šias aplinkybes reikia pabrėžti ir konstatuoti, kad lietuviai nenori arba negali išlaikyti neutralumo. Nepaisydama to, Lenkija sutinka vesti derybas, taip parodydama Lietuvai, Lenkijos viešajai nuomonei ir pasauliui norą taikiai išspręsti reikalą. Geresnė už Marijampolę derybų vieta būtų Kalvarija.

Ministras Sapieha: Reikia pranešti lietuviams, kad naujos demarkacijos linijos buv[usioje] Suvalkų gubernijos teritorijoje klausimas negali būti derybų objektas. Perėjimo per Lietuvos teritoriją klausimu reikia palikti laisvas rankas Vyriausiajai vadovybei ir prie to priderinti diplomatinis veiksmus.

Balsuojant pritarta projektui išsiųsti lietuviams notą, tada pradėta balsuoti už atskirus jos punktus, būtent:

1. Pasiūlymas notoje užsiminti apie norą vesti derybas – priimtas.
2. Pasiūlymas pažymėti, kad derybų objektas negali būti naujos demarkacijos linijos klausimas – priimtas.
3. Pasiūlymas pažymėti, kad Lietuvos teritorijos panaudojimas sovietinės kariuomenės peržygiavimui ir jų operatyvinei bazei bus palaikytas Lietuvos neutralumo Lenkijos atžvilgiu pažeidimu – priimtas.
4. Pasiūlymas notoje pareikšti protestą dėl to, kad Lietuva pažeidė Lenkijos teritoriją – priimtas, 7 balsai už ir 4 prieš.

Dėl to, kad Lenkijos kariuomenė galbūt peržengs demarkacijos liniją, gen. Rozwadowskis pareiškė, kad tai paliestų nedidelius Lietuvos teritorijos ruoželius ir labai palengvintų mūsų karo akciją.

Ministras Sapieha nenumato diplomatinė komplikacijų, jeigu būtų peržengta ši linija.

Deputatas Skarbekas pasisako prieš Lietuvos demarkacijos linijos peržengimą, baimindamasis politinių komplikacijų.

Deputatas Barlickis nemato kliūčių demarkacijos linijai peržengti, kadangi diplomatinė padėtis tapo mums gerokai palankesnė, išsiuntus kreipimąsi į Tautų Sąjungą dėl Lietuvos klausimo.

Deputatas Dubanowiczius siūlo atidėti sprendimą šiuo klausimu.

Gen. Sosnkowskis pabrėžia, kad sprendimas dėl šio klausimo gali nulemti kampanijos likimą.

Viceprez[identas] Daszyńskis mano, kad, trukdant karinei akcijai, taika atitols.

Deputato Skarbeko pasiūlymas neperžengti Lietuvos demarkacijos linijos balsuojant atmestas (už pasiūlymą balsavo deputatai Skarbekas ir Dubanowiczius).

Maršalo Trąmpeczyńskio pasiūlymas leisti peržengti demarkacijos liniją tuo atveju, jeigu po mūsų notos atidavimo Lietuva pažeis neutralumą – priimtas.

Į deputato Skarbeko klausimą Valstybės Vadovas atsako, kad akcija Lietuvoje nepakenks akcijai Galicijoje.

2. Ministras Sapieha praneša, kad Ukrainos Vyriausybės atstovas pareiškė pageidavimą suteikti jam galimybę kartu su Lenkijos delegacija vykti į Rygą. Ministras būtų linkęs patenkinti šį reikalavimą. Jeigu iš Sovietų bus gautas neigiamas atsakymas, jis mums atriš rankas Petliūros Vyriausybės atžvilgiu.

Maršalas Trąpczyński ir deputatas Skarbekas nemato kliūčių patenkinti Ukrainos Vyriausybės atstovo prašymą. Paskui pritarta pasiūlymui įgalioti užsienio reikalų ministrą išsiųsti minėtą Ukrainos Vyriausybės atstovo pasiūlymą Sovietams.

P a s t a b a: prierašas prie 1920 09 17 V[alstybės] g[ynimo] t[arybos] posėdžio protokolo Nr. 22.

Šio protokolo 2 punkte ministro Sapiehos kalboje ištrauka „Ukrainos Vyriausybės atstovas pareiškė pageidavimą suteikti jam galimybę kartu su Lenkijos delegacija vykti į Rygą“ pakeista ištrauka: „Ukrainos Vyriausybės atstovas kreipėsi su prašymu persiųsti Sovietų Vyriausybei raštą, kuriame reiškia pageidavimą kartu su Lenkijos delegacija vykti į Rygą.“

Daszyński

J. Piłsudski

[K. Świtalskio užrašas]

Kmdt prašė sušaukti V[alstybės] g[ynimo] t[arybą], kuri turi nuspręsti dėl šiaurinio fronto. Yra komplikacijų dėl Lietuvos reikalo. Buvo nuspręsta, kad galima eiti per bolš[evikų] Lietuvai pripažintas teritorijas, kurias bolševikai užėmė.

Išsiuntėme notą, [manėme], kad kelias dienas turime laisvas rankas. Siūlo atnaujinti derybas Marijampolėje. Bolš. telk[ia] pajėgas – bolš. ir lietuv[iai] taip susimaišę, kad nėra kaip juos užpulti.

Gardinas yra bolš. susitelk[imo] punktas, o kartu ten stovi [Lietuvos] daliniai.

Sap[ieha]: Lietuvos notoje reikalaujama atitraukti [mūsų kariuomenę] už Augustavo. Lenkai atsakydami pareikalavo atsitraukti už Focho linijos. Šio mėnesio 1 d. mūsų kariuomenė susidūrė su Liet[uvos] kar[uiomene], užėmė Suvalkus ir Seinus. Lietuvių karinis sprendimas be min[isterijos] notos: pulti Seinus; išstūmė mus iš Seinų ir padėjo Augustavo link.

Atėjo Kamienieckio teleg[rama], kad Šaul[ys] siūlo tuoj pat derybas, jų punktas – nauja skiriamoji linija.

Į telegr. atsakiau, kad pirma turi pasitraukti iš Suval[kijos] ir nebebendradarbiauti su bolševikais.

Angl[ijos] pasiuntinys užvakar pasakė, kad yra išsiųsta nauja Lietuvos nota. Anglų santykiai su Lietuva atšalo. Ang. atst[ovai] turėjo instrukciją veikti, kad sutaikytų abi šalis. Į lietuvių akciją anglai neatsiliepia, tarsi palikdami juos likimo valiai. Lietuvių [sako]: Anglija veikia išvien su Lenkija, Vilnių Lietuvai. Kai pasisa[kė] prieš lenkus, angl[ai] liovėsi domėtis Lietuva.

Anglijos ir Pr[ancūzijos] karinink[ai] Kaune veikia ta kryptimi, kad sustabdytų lietuvių žygį.

Paskutinė Lietuvos nota. Į notą galima atsakyti, kad nieko iš savo terit[orijos] neatiduosime, [tai] yra karo paskelbimas, arba pareikš[ti], kad kariuomenė judės, arba kad savanoriškai pasitrauktų, ir tada derybos. Dabar negalima kalbėti apie naują liniją, nes jie iš mūsų atėmė terit. Turime pareikalauti, kad pasitrauktų iš mūsų terit.

ir nebendradarbiautų su bolš., ir kad mūsų karininkai kontroliuotų, jog per Lietuvos terit. negalėtų žygiuoti bolš. kariuomenė. Tada nei Gardinas, nei Vilnius, nei Lyda negalės būti bolš. punktai, ir [jje] su tuo nesutiks.

Čičer[inas] užvakar nusiuntė teigr. į Lietuvą, jis labai sunerimęs, nes dėl šio pareiškimo bolš. kariuomenė patenka į keblią padėtį. Nori pasitraukti iš Liet[uvos] ter., kad tik lenkai nebandytų jos užimti.

Kmdt: Padėtis panaši kaip ir per deryb[as] su latviais****. Latviai, sudarydami taiką, pridengė mūsų flangą. Jeigu lietuviai su mumis kovoja, tai dešinysis flangas yra atviras bolševikams. Bolševikai gauna maisto iš Kauno krašto. Vykstant karui tai nėra užtikrinta.

Bolš. kariuomenės atsitraukimas iš Lietuv[os] terit. (pagal sutartį). Lyda ir Vilnius yra bolševikų susitelkimo punktai. Per Vilnių važiuo[ja] 5-oji sovietų armija. Dėl atsitraukimo bolš. pajėgos turėtų visiškai persigrupuoti. Operatyviniu požiūriu to, kuriam taikomi teritoriniai apribojimai, padėtis yra bloga.

Trampc[zyńskis]: Tegu štabo vadovas apžvelgia karo su Lietuva šansus.

Rozwad[owski]: Pagrindinė nauda sov[ietams] buvo Lietuvos neutral[umas]. Naudotis Lietuvos teritorijomis irgi naudinga. Liet. turi 3 divizijas, tai nieko rimta. 10 batalionų kovoje su 3 eskadronais, juos sumušame. Sulaikome savo kariuomenę. Kavalerijos brigados užteks 10 batalionų. Lietuv. pajėgų pagausėjimas mums nėra pavojingas, jis duoda geres[nio] manevravimo galimybių. Paskelbus Lietuvai karą, iš karto reikėtų pulti. Yra bolševikų pusėje ir bus kartu su jais puolami.

Kmdt: Nevert[a] skelb[ti] karo, nes tada būtina žygiuoti į Kauną, o mums to nereikia.

Sap[ieha]: Pareikšti, kad jeigu jie neapsaugojo savo teritor. neutr[alumo], tai ir mes nesaugosime.

Dasz[ynskis]: Triuškiname bolševik., kur juos sutinkame. Lietuviai patys bus kalti dėl neutralumo pažeidimo padarinių. Jeigu nori derėtis, tai gerai. Atskirai kariauti su Lietuva. Mes kariausime ir kartu derėsime.

Skarb[ekas]: Turi[me] nuspręsti, kokia kryptimi.

Kmdt: Neprivalome aiškiai kelti Sap[iehos] suformuluot[os] problemas: 1) paskelbti karą, 2) reikalavimas atsitrau[kti] ir nevei[kti] su bolš., 3) tai, kas yra 2 [punkte], ir Lietuvos teritor. nenaudojimo kaip bazės terminas.

Kiernikas: Ar turime apsispręsti tik dėl Suvalkijos, ar dėl viso klausimo?

Barl[ickis]: Lietuviai padarė klaidą, Londonas nutilo, o Čičerinas dėkoja jiems už paslaugas. Lietuviai taps tam tikru atžvilgiu nuo mūsų priklausomi. Elgtis užslėptai. Neskelbti karo. Paremia Daszyńskio nuomonę. Tai įtvirtins jų keblią padėtį. Dėl demarkacijos linijos atsakyti neigiamai, reikalauti pasitraukti iš mūsų teritor.

Kmdt: Mackiewicziaus pranešimai. Lietuviai Kaune yra dezorientuoti ir išsigandę Amerikos notos. Neapsisprendžia. Tam tikra dalis, kuri gauseja, kuri pasisako už patikimą sutar[ti] su Lenkija, nuogaustaudama, kad pasaulis [jū] nepripažins ir gali patekti

į Maskvos rankas. Prieš yra tie, kurie turi įsipareigojimų Vokietijai, pvz., užs.[ienio] reikalų ministras, karo ministras. Šiedu stengėsi, kad Mack[iewiczius] nesusitartų su kitomis grupėmis. Žygį į Seinus išprovokavo šie provokiški sluoksniai. Vyriausybėje rengiamas perversmas – prolenkiškas ir prosovietinis. Į Kauną atvažiavo Latvijos deleg[acija]. Prieštaringi dalykai kyla dėl vidaus sumaišties. Susidariau įspūdį, kad Lietuvai iškilo klaus[imas]: būti ar nebūti.

Anglijos įtaka sumažėjo. Pranc[ūzijos] šiek tiek didesnė, bet irgi menka. Atvažiavo Latvijos kariuomenės deleg[atai] ir kreipėsi į Mac[kiewiczų], jie atvažiavo tarsi įkurti Lietuvo[je] štabą ir pareiškė, kad bendradarbiaus su lenkais ir pirmiausia kreips dėmesį į Lenkijos interesus.

Yra 10 pėstininkų pulk[ų]. Kariuomenėje skilimas, didžiama nenori kautis su Lenkija. Tarp žemesniųjų karininkų daug mobiliz[uočių] lenk[ų]. Vyksta mobilizacija, artėja prie 50 000. Turi ginklų, bet trūksta pinigų.

Marš[alas]: Dabar karas su Lietuva nebūtų palankus. Ar mums naudinga pasinaudoti grynai lietuvi[iškomis] terit.? Jeigu lietuviai nepripažins gruodžio linijos, tai tegu kreipiasi į Antantę.

Dasz[ynskis]: Nenorime skelbti karo Lietuvai. Faktiškai triuškinsime bolš. ir su jais susijusius dalinius. Kelti klausimą grynai kariniu požiūriu. Sutikimas derėtis teikia vilčių prolenkiškai partijai. Nereikia žymėti demarkacijos linijos, nes būtent Antantė nutars, kas gali mus ižveisti. Taigi derybos, dėl kurių rezultatų Vyriausybė nenori spręsti iš anksto. Reikia protestuoti tik prieš grynai lenkiškų teritor. okupav[imą]. Europos viešoji nuomonė neturėtų prieštarauti tokiam mūsų žingsniui.

Sap[ieha]: Panaud[oti] Liet. terit. bus patogu. Pasinaudoti jų klaida. Lietuviai gali atitraukti savo kariuomenę už demarkacijos linijos. Jeigu mums reikia jų klaidos, turime pareikalauti, kad bolš. nesinaudotų jų teritorija. Turi arba pasakyti, kad tai ne jų teritorija, arba pareikalauti, kad bolš. pasitrauktų iš jų teritorijos.

Barl[ickis]: Protestas nereikalingas, kadangi, kai Lietuvos kariuomenė yra su bolš., mūsų rankos laisvos. Reikalavimas, kad bolš. pasitrauktų iš Liet. ter., neįmanomas, todėl šito reikalauti nereikia, nes atsitrenkiame į tuštumą. Patvirtinti faktinę padėtį, kad bendradarbiauja su bolšev., ir pasirengimą derėtis.

Rozw[adowskis]: reikia kontroliuoti Lietuvą, ar bolševikai iš Ryt[ų] Prūsijos nesiveržia į mūsų frontą.

Chądz[ynskis]: Prieš mūsų t a i k o s derybų pareiškimą, nes nėra karo. Tai yra pareiškimas dėl derybų ir reikalavimas, kad iš savo teritor. pašalintų bolševikus.

Skarb[ekas]: Požiūris į prestižą dėl Lietuvos mažumo nėra lemiamas. Šiandien geriausia atidėlioti. Sutikti derėtis, tai padarys gerą įspūdį. Vengčiau keltis sąlygas, neverta susivaržyti. Derybos pas mus. Prieš sąlygą reikalauti, kad lietuviai išmestų bolš. iš savo teritorijos.

Kiern[ikas]: Kalbama apie karinę pusę. Sutikti su faktine padėtimi. Už pasisakymą derėtis, priduriant, kad visada buvome už derybas, per kurias bus nustatytos sienų linijos.

Sap[ieha]: Vyr[iausioji] vad[ovybė] nori turėti laisvas rankas. Sudaryti galimybę Lenk[ijos] kariuomenei peržygiuoti per Suvalkiją už gruodžio linijos. Pradėti deryb[as] nekeliant sąlygų reikštv atsisakyti šios galimybės. Jeigu jie pasitrauks, tada negalime eiti į Lietuv. terit., kaip ir tada, kai deramės. Reikalavimas, kad iš Lietuv. ter. pasitrauktų bolševikai, realių rezultatų neduos, bet tada mes jų nelaikysime rankose. Šiandien mums neparanku sudaryti taiką su Lietuva ir todėl išlaikyti laisvas rankas.

Sosnk[owski]: Duoti laisvas rankas Vyr. vad. Jeigu tiksl[as] vok[iečių] apkasai, tai turi būti sureguliuotas kairysis flangas. Triuškinėti bolševikus visur, kur tik jie yra, taip pat ir etni[nės] Liet. terit. Lietuvos notoje remiamasi tuo, kad negalima daryti nuolaidų dėl per taiką su bolševikais gautos terit. Pakartoti ištrauką iš notos Tautų Saj[ungai], o toliau dabar triuškiname bolševikus ten, kur jie yra. Derybų nepradėti.

Kmdt: Jūs manote, kad neparanku oficialiai skelbti karą. Neutralumas nuolat laužomas. Ginkluotų arba neginkluotų [bolševikų.] žygis per grynai lietuviškas terit. Jeigu vokiečiai visų nenuginklavo (kaip sako Henrys), tai bolševikai pereis ir vėl. [Neutralumo.] laužymas kartosis. Kitas faktas – užklupome bolševik. su lietuviais, 3) grūdų tiekimas, sulaužytas neutr[alumas] armijai žygiuojant per teritor, kurią bolš. jiems pripažino, kuo vis dėlto negalima remtis. Šiais neutr[alumo] laužymo faktais galima remti[s], kalbant su lietuviais. Bolševikai žygiuoja į Kauną (pasak Mackiewicziaus). Reikalaus, kad tas neutralumas baigtųsi. Bolševik. susitelkimas Merkinėje (20 km nuo Gardino). Konstatuoti tai notoje ir pasakyti, kad liet. arba negali, arba nenori išlaikyti neutralumo. Nepaisydama to Lenkija nori derybų, ir siūlyti kitą vietą (geriau derėtis pas juos, taip būtų įsigilinta), o [nė] Kalvarijoje, kur geresnė kontrolė.

Pareiškiamo prolenk[iškiems] lietuvių ir visam pasauliui, kad [neutralumas] sulaužytas ir kad sutinkame derėtis. Tol vedame šias derybas, kol duosite kariuomenei laisvas rankas [s]².

Norėčiau, jog man būtų paaiškinta, ar turiu laisvas rankas operacijoms, plėstis ir į grynai lietuviškas terit.

Sap[ieha]: Politi[niu] požiūriu atrodys, kad puolame, nes jie atsitrauks iš mūsų teritorijų. Derėsimės, o staiga juos užpulsime. Norėčiau pareiški[mo], kad sulaužius neutr[alumą] išvis nesiderame.

Kmdt: Reikalavimas [dėl] neutralumo sulaužym[o] galimas.

Dasz[ynskis]: Notoje Taut[ų] Sajungai viską išgvildenome. Visada bus mėginimų įtikti Europai, kuri neturi nuomonės. Pateikti notą dėl neutralumo sulaužymo ir kad derybos nebus įmanomos, kol laužys neutralumą.

Kmdt: Sutinka su Dasz[ynskio] siūlymu. Gen. Sosnk[owski] pasiūlymas: pakartoti notą Taut. Sajungai, smogti ten, kur stovi bolševikai. Vyr. vad. atrištos rankos.

Dasz[ynskis] – pasiūlymas: deryb[os] su neutralumo atkūrimo sąlyga.

Skarb[ekas]: Neutralumo atkūrimo neįmanoma, tai kam kelti sąlygas.

Sap[ieha]: Pataisos – naudoti Lietuv. terit. bazei arba peržygiavimui sulaužant neutralumą, pasiūlymui pritarta.

Km[dt]: Ar užsiminti apie derybas – priimta. Neutralumo atkūrim[o] sąlyga – priimta. Nerengti derybų siek[iant] nubrėžti kitą liniją – priimta.

Protestas: už 7 [balsai] – priimta, [prieš] 4.

Skarb[ekas]: Keliamos sąlyg[os], kurių neįmanoma įvykd[yti], todėl laikė notą karo paskel[bimu] ir balsavo prieš.

Kmdt nemano, kad kiltų karas, bus taip, kaip yra.

Ar šios demarkacijos linijos Suval[kijoje] peržengimas yra įmanomas, ar ne. Tai nėra absoliučiai būtina, o gali pareikalauti daugiau kraujo. Be to, esama tam tikrų sunkumų. Triskart sunkiau pereiti mažus ruoželius.

Sap[ieha]: Mums atsisakius atsiras diplomatinė galimybė peržengti.

Skarb[ekas]: Didelė nauda ar karinis apsunkinimas, ar diplomatinis palengvinimas. Nereikia peržengti Focho linijos.

Kmdt: Tai jie peržengs Focho liniją į Lietuvą, ten jų nenuginkluos, taigi negalima jų palikti.

Barl[ickis]: Negalime saugoti Focho linijos, kurios niekas nesaugo, ir lieti kareivių kraują. Pasisako už laisvę peržengti liniją.

Marš[alas]: Jeigu lietuviai atsitrauks, tada negalime peržengti linijos.

Dub[anowiczius]: Negalima balsuoti, kol nežinome, ar mums nebus komplikacijų. Atidėti.

Kmdt: Būtina kariniams sprendimams.

Dasz[yńskis]: Kuo greičiau sumušti bolš., tada taika su Rusija ir Lietuva, taigi už operacijos palengvinimą.

Sosnk[owskis]: Lietuviai pažeidė neutralumą. Smūgis iš šiaurės garantuos galutinę pergalę.

Dasz[yńskis]: Bolševikai sulaužė Lietuvos neutr. Baigsime karą, kai baigsime operaciją. Vengti strateginių sunkumų.

Skarb[ekas]: Neperžengti linijos – 2 balsai.

Marš[alas]: Peržengti liniją tada, jeigu ir toliau pažeid[inės] neutral. – visi, išskyrus Skarbeką.

Skarb[ekas]: Ar operacijos [ne]sutrukdyt operacijoms Mažojoje Lenkijoje?

Kmdt: Ne.

Sap[ieha]: Uk[rainiečiai] kreipėsi, kad ukr. deleg[atai] važiuotų į Rygą. Bolševik. atsakė neigiamai, darome malonumą ukr., o paskui pasakysime, kad nesudarėme taikos su Petliūra, taigi vėliau gali daryti, ką nori.

Marš[alas] už Sap[iehos] pasiūlymą neduoti Petliūrai preteksto.

Skarb[ekas] su sąlyga, kad tai nesustabdys mūsų derybų.

Z dziejów..., 20, p. 285–293.

* Žr. nuorodą Nr. 5, p. 257. (Kalbama apie JAV Valstybės sekretoriaus B. Colbyo notą Italijos ambasadoriui Vašingtone C. Avezzaniui 1920 m. rugpjūčio 10 d. Žr.: *Papers relating to the Foreign Relations of the United States 1920*, t. 3, Waszyngton 1936, p. 463–468. (Nuoroda paimta iš to pačio leidinio *Z dziejów... – sud. past.*))

** Žr.: K. W. Kumaniecki, *Odbudowa państwowości polskiej*, p. 390.

*** Žr. nuorodą Nr. 5, p. 270. (Kalbama apie maršalo Focho 1919 m. liepos 18 d. liniją, atriojančią lietuvių ir lenkų kariuomenių veiksmų sferas antisovietiniame fronte. (Nuoroda paimta iš to pačio leidinio *Z dziejow...* – sud. past.)).

**** *Dokumenty i materialy...*, t. 2, p. 521–522.

¹ Kiernikas V. (Kiernik Władysław (1879–1971)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas. 1903 m. įstojo į Galicijos lenkų liaudininkų partiją. Vienas iš 1913 m. po skilimo atsiradusios Liaudininkų „*Piast*“ partijos lyderių, W. Witoso bendražygis. Seimo narys nuo šios partijos 1919–1933 m. Valstybės gynimo tarybos narys nuo „*Piast*“ partijos 1920 m. liepos 20 d.–spalio 1 d. (pakeitęs M. Ratajų). Dalyvavo taikos derybose su sovietais 1920–1921 m. Vidaus reikalų ministras 1923 m., žemės ūkio ir valstybės turtų ministras 1925–1926 m. opozicijoje sanaciniam režimui po 1926 m., vienas iš Centro kairės judėjimo organizatorių. 1933–1939 m. kartu su W. Witosu buvo pasitraukęs į Čekoslovakiją.

² Lenkiškos publikacijos autoriai taip pažymėjo vietą, kur neįskaitomas ar neaiškus teksto fragmentas.

168. 1920 m. rugsėjo 8 d., Londonas. – Lietuvos pasiuntinio D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, patarianti nutraukti ginkluotus veiksmus, laukiant tarptautinės bendruomenės taikdariško tarpininkavimo lietuvių ir lenkų konflikte

The Great Powers in the West discussed the situation caused by the clashes between Lithuanian and Polish armies in autumn 1920. The Polish side appealed to the League of Nations against Lithuanian actions. To discuss the matter, on 8 September the Lithuanian envoy to Great Britain sent a telegram to Kaunas. In his telegram to the Minister of Foreign Affairs, A. Tiškevičius called on the Lithuanian government to stop military actions in the disputed territories. The envoy argued that the League of Nations may start treating Lithuanians as the attacking side.

Užsienio Ministerija

Kowno

iš London

Priimta 10/20

N 16/29

Paduota N 167-9

8/9 20

Curzon'o atsakymas (i) jūsų propoziciją rugsėjo penkto – palankus. Tautų Lygos intervencija vienok sudaro naujų komplikacijų. Lyga svarsto (apie) išrišimą reikalo Lygos susirinkime rugsėjo 16-to. Curzon'as rytoj turi nuspręsti, ar Britų Valdžia (turi) pasiūlyti Londono konferenciją lenkams, ar perduoti reikalą Lygai, kuriame atsitikime mes gausim oficialų pakvietimą iš Lygos sulyg skirsnio 17-ojo. Patariu todėl neprileisti (apie) tolimesnio konflikto patol, pakol lenkai nepereis Curzon'o linijos ir laukti augščiau

nurodytos intervencijos. Lenkus nužiurima norint padaryti karo pretekstą. Lenkai vienok pareiškė vakar oficialiai (kad) jie nepereis Curzon'o linijos, jeigu nebus atakuoti.

Tyskewicz 1166

Šifruota

10. 9. 20 m.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 130–131. Rankraštis

169. 1920 m. rugsėjo 9 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, sutinkant pradėti derybas ir reikalaujant pripažinti 1919 m. gruodžio 8 d. liniją, kaip išankstinę derybų sąlygą

In the context of the war between Poland and Soviet Russia, in autumn 1920 Lithuanians urged Poles to stop military clashes around Suwalki, Sejny and Augustow and to start talks. They offered to negotiate for a new demarcation line. Poles did not agree with the proposals, accused Lithuanians of attacking them, and filed complaints about Lithuanians to the League of Nations. On 9 September, the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha sent a telegram to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis proposing that the Lithuanian side adopt the line of 8 December 1919 as a pre-condition for talks. In the telegram, the Lithuanians are blamed for violating the declared neutrality in the war between Poland and Soviet Russia and providing support to the Bolshevik army. A protest against Lithuanian-occupied territories is lodged. The Poles propose to open negotiations in Kalvarija subject to the condition that the Lithuanians agree to the actions in the telegram.

Varšuva, rugsėjo 9 d.

Atsakydamas į Jūsų notą, perduotą Lietuvos atstovybės Berlyne¹, turiu garbės Jūsų Ekscelencijai pranešti štai ką:

Lenkijos Vyriausybė konstatuoja, kad Lietuvos Vyriausybė pažeidė ir nuolat pažeidinėja neutralitetą Lenkijos atžvilgiu.

Patvirtintas bolševikų pajėgų judėjimo faktas per Lietuvos teritoriją, grynai lenkiškų žemių okupacija, vykdoma lietuvių kariuomenės, pastaruoju metu pastebimas laisvas bolševikų armijos, kurios tik maža dalelė tebuvo nuginkluota ir internuota, judėjimas iš Rytų Prūsijos į naują telkimosi vietą, galiausiai, tiesioginis lietuvių kariuomenės bendradarbiavimas su Raudonąja armija – visa tai leidžia teigti esant neutraliteto pažeidimų.

Taigi savo priešo atžvilgiu Lenkijos Vyriausybė atsiduria nepalankioje padėtyje ir yra priversta nesvyruodama su juo kovoti dėl žemių, kuriose jis yra.

Atsižvelgdama į Jūsų pasiūlymą pradėti derybas, Lenkijos Vyriausybė noriai priima šį pasiūlymą tokiomis sąlygomis:

Primo: šių derybų tikslas neturėtų būti naujos demarkacijos linijos, skiriančios Lenkiją ir Lietuvą buvusios Suvalkų gubernijos teritorijose, nustatymas, nes ji jau buvo fiksuota Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. ir šis aktas yra vienintelis teisėtas iki šiol egzistuojantis sienos tarp Lenkijos ir Lietuvos delimitacijos pagrindas.

Secundo: Lietuva turi įsipareigoti visiškai neutralitetui kare tarp Lenkijos ir Sovietų Rusijos. Tai reiškia, kad, jeigu Raudonoji armija norėtų pasinaudoti Lietuvos teritorija savo pajėgų judėjimui arba kaip karine baze, Lenkijos Vyriausybė tai laikys neutralumo pažeidimu.

Derybų vieta norėtume pasirinkti Kalvariją, kaip esančią arčiausiai mūsų sienų.

Lenkijos Vyriausybė dar kartą kartoja protestą prieš savo teritorijos vientisumo pažeidimus, kurie yra tuo labiau apgailėtini, nes tampa kliūtimi Lenkijos Vyriausybės pastangoms užmegzti lenkų ir lietuvių santykius, grįstus abiejų tautų garbingos draugystės jausmais.

Belaukdamas Jūsų atsakymo, prašau, Pone Ministre, malonėti priimti mano didžią pagarbą.

SAPIEHA

Documents..., 41, p. 63–64.

¹ Žr. dok Nr. 165.

170. 1920 m. rugsėjo 10 d., Ryga. – Latvijos užsienio reikalų ministro Z. Mejerovico telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, siūlanti Latvijos tarpininkavimą lenkų ir lietuvių konflikte

Even though the Baltic Conference held in Bulduri in summer 1920 was not smooth due to the Polish-Lithuanian territorial dispute, both parties, in pursuance of their claims, declared themselves in favour of a diplomatic settlement of the disagreements. As clashes between Polish and Lithuanian armies continued into the autumn, the Minister of Foreign Affairs of Latvia Z. Meierovics proposed to mediate the conflict. In his telegram to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha on 10 September, he offered to organise Lithuanian-Polish talks. Latvians invited Lithuanian and Polish delegations to Riga, bilaterally declare a ceasefire, set a demarcation line, and fix the Lithuanian-Polish border.

Ryga, 1920 m. rugsėjo 10 d.

Siekdama taikiai ir draugiškai išspręsti ginčytinus klausimus tarp Lenkijos ir Lietuvos, kurie yra kliūtis ne tik glaudesnei Baltijos valstybių sąjungai, bet trukdo užmegzti draugiškus šių šalių ryšius ir yra apverktina abiejų tautų kraujo praliejimo priežastis,

Latvijos Vyriausybė imasi iniciatyvos Lenkijos Respublikos ir Lietuvos Vyriausybėms pateikti tokius pasiūlymus:

- 1) Atsiųsti įgaliotuosius atstovus į Rygą dalyvauti bendroje Lenkijos ir Lietuvos konferencijoje, turinčioje tikslą paskelbti paliaubas tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių;
- 2) Tarp abiejų kariuomenių fiksuoti demarkacijos liniją;
- 3) Atsižvelgiant į abiejų valstybių Baltijos šalių konferencijoje pareikštą norą draugiškai susitarti visais klausimais nesigriebiant ginklų, bet diplomatinio keliu, pasiekti sienų fiksavimo ir kitų ginčytinų su tuo susijusių klausimų sprendimą.

Latvijos Vyriausybė yra įsitikinusi, kad jos pasiūlymas bus abiejų valstybių priimtas, ir būtų laiminga, galėdama sutikti abiejų Vyriausybių atstovus savo sostinėje.

MEIEROVICAS.

Documents..., 42, p. 64–65.

171. 1920 m. rugsėjo 11 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės atskirosios brigados (II brigados, II pėstininkų divizijos) karo dienyno ištrauka, kurioje atsispindi kariniai veiksmai prieš lenkus 1920 m. rugsėjo 8–11 d. ir Seinų praradimas

In autumn 1920, battles between Lithuanian and Polish troops took place in the south of Suvalkija. Both sides maintained their positions. Poles treated Lithuanians as aggressors violating neutrality in the the war between Poland and Soviet Russia and demanded to withdraw behind the demarcation line set by the British Minister of Foreign Affairs G. Curzon in 1919. Lithuanians offered to hold negotiations and set boundaries of a new demarcation line, to which the Poles did not agree. Battles for the disputed territories continued. The war diary of the Lithuanian Army Infantry Division II describes the distribution of armed forces, their engagements, and the territories captured and lost. The diary entry on 9 September describes failures on the Lithuanian side and the loss of Sejny.

[...] ^{a)}

8 IX Lenkai pradėjo pulti tes Pokrovsko ir Buda Russka, 5 p. ne užsilaikė ir priverstas buvo atsitraukti ant linijos Žegary – Berzniki. 1-as batalijonas 5 p. susidemoralizavo.

Tei pat pradėjo pulti Holynka – [...] ^{b)} ir priverte 1 bat. 2 p. įsitraukti į muši ir pasitraukti ant linijos Marychos upes Augustavo perkaso. 1 bat. 2 p. ir 6 p. 1 bat. perėjo atsargon į Kapciovo del tvarkimosi. –

10 p. p. vedė kova su žvalgais lenku po visa linija, susiremimai buvo laimetini pulkas uzsilaikė ant vetu.

- 9 IX Atėjo pamainai 10 p. p. 3 p. p. kuris su batareja atviko ir susikoncentravo Lazdijoj.
- Visose vorose buvo susiremimas žvalgu ir retas šaudymas.
- 6 p. 1 bat. perejo į Ogdroniki.
- 5 p. vadas praneša kad isai ne uszsitiki savo žmonems, kurie ira nuvarge ir demoralizuoti.
- Tarp I ir II diviziju pavesta nauja skirimosi linija kuri eina per Alytu, Merkine, Markoviče, Kobele, Bereštoviči, Dombrovo, Elne, Skosby, mineti punktai II div. 5 pulko dalys 1 kulk. kuopa ir 2 kuopa patekusios į Lazdija gražintos atgalios, – v. leit. Vaidotas¹ patrauktas karo teisman.
- 10 IX 5 pulkas tapo išmuštas iš Pockunu ir Štabinkos. Kuo delei duota an nakties užimti nauja linija Dušnica, Klepaže, Koralki, Ogdroniki. 8 pulkui su 9 batareja užimti bara nuo Ogdroniki–Veisiejų–Leipuny–Nemunas. 2 p. 1 bat. ir 9 bat. susikoncentruoti Seirijoi. 3 p. p. 5 v. 30 m iš Lazdijos išviko Šipliškių link, su savo batareja. Preš 10 p. p. visa laika lenkai vede sustiprinta žvalgyba o vietomis ir antpuoli, išmuše iš Kaletniku, – ira žiniu kad lenkai koncentruojasi ir ryt [...] ^{c)} mano pulti bara 10 p. p. Pasitraukus 5 pulkui lenkai toliau ne spaude. Ant baro 8 p. p. susiremimai žvalgu eilej punktų ant upes Marychos ir Čarna Hanča. Atviko Kr. Ap. Ministeris. –
- 11 IX V. K. V. aplanke 5 ir 8 pulkus. 5 pulkui liepta atstatiti linija ir užimti linija Žegary – Ogdroniki – Kuciuny – Kolendiški, kuo delei isai ilgai ginčijosi bet galu gale buvo grežtai priverstas pilditi įsakyma. 1 bat. 2 p. su 9 bat. atviko į Serija ir pasiustas apsisotai į Mikobole. – 8 p. p. pasiliko an savo vetu ir turejo tik žvalgu susiremimus ir reta šaudyma. 10 p. p. pasikeite ir pradejo koncentruotis Kalvarijos, jem liepta perduoti 3 p. p. 2-a eskadrone ir traktori. Atviko gen. Kattche su savo štabu {lenku fronto}.
- [...]

LCVA, f. 510, ap. 1, b. 9, l. 55–55 a. p. Rankraštis

^{a)} Dienynas rašytas ant carinių įstaigų (pašto-telegrafo taupomosios kasos) blankų.

^{b)} Neįskaitomas vietovardis.

^{c)} Keli neįskaitomi žodžiai.

¹ Vaidotas Mečislovas (1894–?) – lietuvių kariškis. Studijavo Maskvos universiteto Gamtos skyriuje. I-ojo pasaulinio karo pradžioje mobilizuotas į carinę kariuomenę. 1916 m. baigė Maskvos praporščikų mokyklą, tarnavo pėstininkų pulkuose, nuo 1917 m. birželio – Atskirojoje kulkosvaidininkų kuopoje. Grįžęs į Lietuvą 1919 m. birželio mėn. buvo mobilizuotas į jos kariuomenę, paskirtas į Vilniaus bataliono (vėliau – 5-asis pėstininkų pulkas) Kulkosvaidžių komandą. Vyresnysis leitenantas nuo 1919 m. spalio mėn. 1920 m. sausį paskirtas 1-osios kulkosvaidininkų kuopos vadu. Gruodžio mėn. kariuomenės teismo sprendimu iš kariuomenės pašalintas.

172. 1920 m. rugsėjo 11 d., Kaunas. – Lietuvos armijos vado plk. K. Ladygos telefonograma Nr. 1075 II ir III divizijų vadams, informuojanti apie visų kariuomenės dalių, veikiančių prieš lenkus, sujungimą į Lenkų frontą ir šio fronto vadovybės sudarymą

In the territorial dispute in autumn 1920, neither Lithuania nor Poland were prepared to give in. Poles told Lithuanians to withdraw from the so-called G. Curzon demarcation line. On the pretext of the war with Soviet Russia, Poles themselves decided to trespass. They accused Lithuanians of benevolence to the retreating Bolshevik troops while the Lithuanians accused the Poles of the occupation of their ethnic territories. On 11 September, Commander of the Lithuanian Armed Forces Lieutenant Colonel K. Ladyga ordered Division II and III Commanders to establish a provisional front with the Poles. Lieutenant General M. Kattche was put in command of the front.

Paduota

.....IX m....“11“ d. 1920 m.

Iš kur Operatyvines Dalies

Padavė

Telefonograma^{a)}.

No. 1075^{b)}

Priimta

.....m. ,, „d. 19...m.

kam

Priėmė

II ir III Divizijų vadams.

Apvienijimui veikimo daliu esanciu pries lenku fronta steigiamas ir nuo sios dienos laikinas stabas. Laikiniai eiti pareigas vado viso sio fronto skiriamas Generolas Leitenantas Kattche. Stabo Virsininku pulkininkas Leitenantas Ozolis¹, adjutantu Vyresnysis Leitenantas Urbsys, Rysiu komandos Virsininkas ^{c)}leit. Vytautas Matulionis^{c)2} Stabas nuvykes frontan ir pareiskes ten esančiom dalim apie savo pribuvima ir apima vadovavimą ju. Stabas i fronta turi isvykti siandien.

Armijos Vadas Pulkininkas Leitenantas Ladyga^{d)}

Generalinio stabo Virsininkas Kleščinskas^{e)}

Generalinio stabo Pulkininkas

^{d)}Atatinka:

op. D. V-ko Padėjėjas Zubrys^{d)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 168, l. 1. Mašinarštis

^{a)} Telefonograma atspausdinta ant specialaus blanko, kurio viršuje atspausta didelė skiltis, padalyta į tris mažesnes. Vidurinėje didelėmis išspausdintas žodis „Telefonograma“. Kairioji skiltis skirta telefonogramos padavimo duomenims pažymėti (išspausdintas žodis „Paduota“), o dešinioji – priėmimo duomenims („Priimta“). Skiltys iki galo neužpildytos, tačiau jose yra tarnybinių pastabų trumpinių pieštuku.

^{b)} Skaičius įrašytas ranka.

^{c-c)} Įrašyta ranka.

^{d)} Parašas ranka, visa pavarde.

^{e)} Parašas ranka, visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir pirmasis parašas.

^{d-f)} Frazė įrašyta ranka, ta pačia rašysena kaip ir pirmieji du parašai, tačiau čia esantis parašas – jau kita rašysena, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Ozolis (Ozolas, Ozols) Vladimiras (Voldemaras) (1884–1949) – latvių ir lietuvių kariškis. Kilęs iš Vitėbsko gubernijos. 1907 m. baigė carinę karo mokyklą Vilniuje, 1914 m. – Generalinio štabo akademiją. 55-osios divizijos štabo viršininkas 1915 m. Vakarų fronte. Nuo 1916 m. tarnavo tautiniuose latvių daliniuose. Tarnybą carinėje kariuomenėje baigė papulkininkio laipsniu. 1919 m. pradžioje latvių valdžios buvo komandiruotas į Estiją padėti nepriklausomybės kovose, paskirtas II divizijos štabo viršininku. Pulkininku tapo 1919 m. pab. 1920 m. vasario mėn. paskirtas Lietuvos kariuomenės patarėju, vėliau – Generalinio štabo viršininko padėjėju, nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. – Lenkų fronto štabo viršininku. 1921 m. vasario 21 d. iš Lietuvos kariuomenės atleistas. Grįžo į Latviją, atnaujino veiklą jos Socialdemokratų partijoje. 1935 m. išsiųstas iš Latvijos, apsistojo Telšiuose. Vėliau kovojo antifašistinių jėgų gretose Ispanijoje, Prancūzijoje.

² Matulionis Vytautas (1898–?) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais mokėsi gimnazijoje Smolenske. 1919 m. sausį savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Inžinerijos kuopą. 1919 m. antrąjį pusmetį mokėsi karo mokykloje, gavo leitenanto laipsnį, paskirtas į Elektrotechnikos bataliono 1-ąją kuopą. 1920 m. vasario–rugsėjo mėn. mokėsi tankistų kursuose Rygoje. Vėliau buvo Elektrotechnikos bataliono dirbtuvių vedėjas, 1-osios telegrafo-telefono kuopos jaunesnysis karininkas. 1924 m. perkeltas į Šarvuočių rinktinę, tapo 1-osios kuopos vadu. Dimisijoje nuo 1933 m.

173. 1920 m. rugsėjo 12 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, atmetant priekaištus dėl neutraliteto pažeidimo ir sutinkant su derybų pradėjimu Kalvarijoje

In the Polish-Lithuanian conflict in autumn 1920, Poles treated Lithuanians as aggressors violating neutrality in the the war between Poland and Soviet Russia and demanded to withdraw behind the demarcation line set by the British Minister of Foreign Affairs G. Curzon in 1919. Lithuanians did not agree with these accusations. In his telegram to the Minister of Foreign Affairs of Poland on 12 September, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis rejected all accusations of the Polish side. The document states that Lithuania agrees to deal with the territorial dispute in the League of Nations and denies having violated the Polish border on grounds that these borders are not confirmed by a relevant bilateral agreement. J. Purickis treats the so-called G. Curzon line which establishes a temporary eastern border of Poland as an insufficient argument since this decision has never been submitted to the Lithuanian side. The Minister of Foreign Affairs of Lithuania promises that Lithuanians are ready to start negotiations in Kalvarija on 14 September and assures that on the eve the Lithuanian military command will issue an order to discontinue military actions.

Kaunas, 1920 m. rugsėjo 12 d.

Atsakydamas į Jūsų rugsėjo 9 d. notą¹, turiu garbės Jūsų Ekscelencijai pranešti, kad:

Lietuvos Vyriausybė užtikrina, jog jūsų tvirtinimai, kad Lietuva pažeidė savo neutralitetą Lenkijos atžvilgiu, yra visiškai be pagrindo. Atsižvelgdama į tai, kad Lenkija šiuo klausimu kreipėsi į Tautų Sąjungą, Lietuvos Vyriausybė yra pasirengusi įrodyti savo lojalumą neutraliteto įstatymams prieš minėtos Sąjungos Tribunolą. Lietuvių

pajėgos negalėjo pažeisti Lenkijos sienų dėl tos paprastos priežasties, kad ši siena tarp Lietuvos ir Lenkijos nebuvo pažymėta jokioje tiesioginėje Lenkijos ir Lietuvos sutartyje. Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimas niekada nebuvo sąjungininkų perduotas Lietuvos Vyriausybei. Tačiau, norėdama išvengti kraujo praliejimo ir tvirtai įsitikinus, kad ryšiai tarp abiejų valstybių turi būti grįsti ne karine jėga, o teisingumu ir lygiateisiškumu, Lietuvos Vyriausybė derybų pagrindu pripažįsta Jūsų rugsėjo 9 d. pasiūlymą ir siunčia savo atstovus į Kalvariją, kur jie bus rugsėjo keturiolikta dieną, vidurdienį. Lietuvių karinė vadovybė duos įsakymą nutraukti ugnį rugsėjo tryliktosios vidurdienį.

Ekscelencija, priimkite mano pagarbą.

PURICKIS,
Užsienio reikalų ministras. 472

Conflit..., 26, p. 50–51.

¹ Žr. dok. Nr. 169.

174. 1920 m. rugsėjo 12 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto štabo karo dienyno ištrauka, iš kurios ryškėja lietuvių kariuomenės pasirengimo susigrąžinti Seinus eiga

In view of the Polish-Lithuanian disagreement over the boundaries of the demarcation line and territorial dependency, bilateral negotiations were opened in Kalvarija on 14 September. Before that, the Lithuanian military command opened a temporary front against the Poles and planned to capture the Polish-controlled Sejny. For that purpose, the war diary of the Lithuanian-Polish Front Command specifies actions of the Lithuanian armed forces. The document confirms the establishment of temporary Front Headquarters and the appointment of leadership, and it records orders given to the troops to capture certain territories before the start of the negotiations in Kalvarija.

[...]

Metai mėnuo diena	KAS IR KAIP ATSTIKO ^{a)}	Žinių šaltiniai Pastabos.
IX. 11	Apvienijimui veikimo dalių, esančių prieš lenkų frontą, įsteigtas nuo šios dienos laikinas lenkų fronto štabas. Laikiniai eiti viso šio fronto vado pareigas paskirtas Generolas-Leitenantas Kattche, štabo viršininku – Pulkininkas-Leitenantas Ozolis, adjutantu skiriamas Vyr. Leit Urbšys, ryšių k-dos v-ku Leit. Matulionis.	Armijos Vado įsakymai iš šio rugsėjo 11 d.

- IX 12 24 val. fronto vadas su adjutantu atvyko į Sereje, kame priėmė fronto vadovavimą. G. L. Kattche tel. N 1.
 Apie 24 val. atvyko ešalonais į Alytų šešto pulko du b-nai su pulko vadu priešakyje. Jam duotas įsakymas ešalonais vykti toliau iki Šestakavo stoties, kame – išsikrauti ir šiandien iki vakarui užpildyti tarpą tarp 3-io pulko ir II-os divizijos. Dele šio jam įsakyta užimti liniją (priešakinėmis dalimis) Smolany išimt – Wilkopedzie – Jenorajsci iki ež Galadus. 2-os divizijos vadui įsakyta pamainyti iš baro Dusznicia – Okmiony 6-o pulko 1-ą bną, kuri sukonzentruoti Galince (šiaurės galas ež. Galadus), kame tas bnas įeis savo pulko vado žinion. G.-L. Kattche tel. N. 2
- Serijuose yra Kr. Aps. Mris p.-l. Žukas ir du Seimo nariai: Draugelis (k.-d.) ir Digris¹ (s.-d.). Rytoj, 13. IX, manoma Kalvarijoje susitikti su lenkų atstovais, su kuriais bus vedamos derybos dėl linijos ir t. t. Tarp kitų Mris iš mūsų pusės paskyrė g. l. Kattche

[...]

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 168, l. 283–283 a. p. Rankraštis

^{a)} Dienynas rašytas ant specialių blankų lapų; toks lapas suskirstytas į tris skiltis, didžioji (vidurinė) skiltis turi pavadinimą „KAS IR KAIP ATSITIKO“. Kairiosios skilties viršuje atspausdinti žodžiai „Metai, mėnuo, diena“, o dešinėsios – „Žinių šaltiniai. Pastabos“.

¹ Digrys Stasys (1886–1959) – ekonomistas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1915 m. baigė Peterburgo politechnikos instituto Ekonomikos fakultetą, 1915–1917 m. dirbo Rusijos valstybiniame banke Peterburge. Įsitraukė į Rusijos lietuvių organizacinę veiklą, tvarkė grįžimo į Lietuvą reikalus. 1919 m. grįžo į Lietuvą. Dalyvavo steigiant taupomąsias valstybės kasas (pirmasis valdytojas). 1920 m. dalyvavo steigiant draudimo bendrovę „Lietuva“, Kooperacijos banką. Socialdemokratų narys nuo 1905 m., nuo LSDP išrinktas į Steigiamąjį Seimą 1920 m. Lietuvos banko tarybos narys 1922–1940 m. Daugelį metų buvo Kauno miesto tarybos narys.

175. 1920 m. rugsėjo 13 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto vado gen. M. Kattche’s įsakymas Nr. 1 šio fronto kariuomenei atsiimti iš lenkų teritorijos ruožą su Seinais

While waiting for the Lithuanian and Polish delegates to arrive in Kalvarija in September 1920, the Lithuanian-Polish Front Command developed a plan and ordered to capture the Polish-controlled Sejny. The order of Front Commander Lieutenant General M. Kattche highlights that battles between Polish and Soviet armies are taking place. He elaborates on the operations of Lithuanian Army Divisions II and III and specifies boundaries of the captured territory.

Slaptas
Operatyvinis

Lenkų fronto kariuomenei

Į s a k y m a s

Sereje

20. IX. 13; 7 v. 30 m.

Vok. žeml. 1:100000

N 1.

1. Priešas mūsų fronte nedidelėmis jėgomis laikosi pasyviai. Į pietus nuo mūsų rusai užėmė Sopockin, Holynka, Nowy Dwor, Kuznica. Pas Lipską eina kovos tarp rusų ir lenkų.

2. Antra divizija vakar užėmė liniją Żegary – Sztabinki – Berzniki – Zelwa.

3. Šiandien aš nusprendžiau užimti liniją Smolany – ež. Szejpiszki ir liniją ežerų į pietus nuo ež. Szejpiszki iki Gibų.

Delei šio įsakau iki 12 val:

a) III-iai divizijai užimti barą Smolany – ež. Szejpiszki imt.

b) II-ai divizijai paimti barą ež. Szejpiszki išimt. – linija ežerų į pietus nuo ež. Szejpiszki – Gibų – Zelwa ir pasilikti toliau ant linijos upės Marycha.

4. Laike veiksmo susisiekiantiems divizijų sparnams pilnai palaikyti ryšius.

5. Mano pavaduotojai: Pulk. Glovackis ir majoras Musteikis.

6. Fronto štabas iki naujo nurodymo pasilieka – Sereje.

/pas/ Fronto Vadas
Generolas – Leitenantas Kattche^{a)}

Štabo Viršininkas
Pulkininkas – Leitenantas Ozolis^{b)}

Originalui atatinka:
Adjutantas,
Vyr. leit. Urbšys^{c)}

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 67, l. 45. Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir įsakymo tekstas.

^{b)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir įsakymo tekstas.

^{c)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir įsakymo tekstas. Greičiausiai autentiškas.

176. 1920 m. rugsėjo 13 d., Lyda. – Sovietų Rusijos karinės revoliucinės tarybos pirmininko L. Trockio telegrama Nr. 700 Lietuvos kariuomenės vadovybei, savo esme kurstanti lietuvių ir lenkų konfliktą

In the context of the war between Soviet Russia and Poland and the Bolshevik retreat from the territory of Poland in autumn 1920, Polish-Lithuanian military clashes resumed because of different interpretation of common border limits. Both sides held firm views on the righteousness of their positions. Latvia offered to mediate the conflict. In mid-September, Poland and Lithuania agreed to hold negotiations in Kalvarija. The arrangements did not serve the interests of Soviet Russia. On 13 September, Chairman of the Revolutionary Military Council L. Trotsky sent a telegram to the Lithuanian Minister of Defence and stressed that the disputed areas belonged to Lithuania.

Pašto telegrama Nr. 700^{a)}
Lietuvos Vyriausiajai Vadovybei^{b)}

Dėl karinių poreikių atvykęs į Lydą ir įžengęs į Nepriklausomos Lietuvos Respublikos teritoriją, laikau pareiga per Jus pareikšti pagarbą nepriklausomos lietuvių tautos kariuomenei. Drįstu tikėtis, kad čia pridėdamas rugsėjo 3 d. įsakymas Nr. 239¹ leis visiškai ir aiškiai suprasti principus, kuriais vadovaujasi Raudonoji armija Lietuvos Respublikos kariuomenės ir gyventojų atžvilgiu. Prašau priimti visiškos pagarbos patikinimus

RSFSR Karinės revoliucinės tarybos pirmininkas Trockij^{c)2}

LCVA, f. 384, ap. 3, b. 60, l. 13. Rankraštis rusų k.

^{a)} Teksto pradžioje kairiajame kampe yra pieštuku rašyta, išblukusi, todėl sunkiai įskaitoma rezoliucija lietuvių kalba, pasirašyta pulkininko leitenanto K. Žuko.

^{b)} Teksto pradžioje dešiniajame kampe yra įrašas: „Gauta 13/IX–1920. N: 3955. Op.d.“

^{c)} Pavardė įrašyta ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

¹ Įsakymo prie archyvinio dokumento nerasta, todėl jis nepublikuojamas.

² Trockis L. (Trockij Lev Davidovič (tikr. Bronštejn Leiba Davidovič) (1879–1940)) – tarptautinio komunistinio judėjimo ir Sovietų valstybės bei partijos veikėjas. Carinės valdžios buvo kelis kartus kalintas, tremtas į Sibirą. Vienas pagrindinių Spalio perversmo Rusijoje organizatorių 1917 m. Po jo tapo užsienio reikalų liaudies komisaru, vedė Bresto taikos derybas su vokiečiais. 1918 m. kovą paskirtas karinių reikalų komisaru, juo išbuvo ligi 1925 m. Vienas iš Raudonosios armijos kūrėjų, Karinės revoliucinės tarybos pirmininkas. Bolševikų partijos Politbiuro narys 1919–1926 m. Vienas iš Kominterno įkūrėjų ir ideologų. Bekompromis pasaulinės revoliucijos šalininkas. Partinės kairiosios opozicijos lyderis nuo 1923 m. Buvo pašalintas iš visų postų ir ištremtas 1927 m. į Kazachstaną, o 1929 m. išvis ištremtas iš Sovietų Sąjungos. Paskutinė jo įsikūrimo vieta buvo Meksika.

177. 1920 m. rugsėjo 14 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Latvijos užsienio reikalų ministrui Z. Mejerovicui, atsakanti į jo pasiūlymą tarpininkauti lenkų ir lietuvių konflikte

As military clashes between Polish and Lithuanian armies continued in autumn 1920, the Minister of Foreign Affairs of Latvia Z. Meierovics proposed to mediate the conflict. In the telegram to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha on 10 September, he proposed to organise Lithuanian-Polish talks. The Latvians invited Lithuanian and Polish delegations to Riga, bilaterally declare a ceasefire, set a demarcation line, and fix the Lithuanian-Polish border. In his reply of 14 September, E. Sapieha thanks his colleague for his efforts to mediate and notifies that the bilateral Polish-Lithuanian talks will be held in Kalvarija on 14 September. The Polish side informs that they themselves will invite the Lithuanians to continue deliberations in Riga.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 14 d.

Atsakydamas į Jūsų rugsėjo 10 d. notą¹, turiu garbės Jums pranešti, kad preliminarios Lenkijos ir Lietuvos derybos turėtų prasidėti rytoj, rugsėjo 14 d. Kalvarijoje. Lenkijos Vyriausybė dėkoja Latvijos Vyriausybei už svetingą pasiūlymą ir sau leidžia Lietuvos Vyriausybę netrukus pakviesti Rygoje tęsti Kalvarijoje pradėtų derybų.

SAPIEHA

Documents..., 43, p. 65.

¹ Žr. dok. Nr. 170.

178. 1920 m. rugsėjo 14 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto štabo karo dienyno ištrauka, kurioje fiksuotas lietuvių kontrolės susigražinimas iš lenkų Seinų ir Gibų vietovėse

In the morning of 13 September 1920, Commander of the Lithuanian Army Polish Front Lieutenant General M. Kattche ordered to capture Sejny before 12:00 midday. The military order was fulfilled. The war diary of the Front command points out that the capture of the mentioned territories must be completed before 12:00 since all military operations are due to stop by the start of the Lithuanian-Polish negotiations in Kalvarija. The Lithuanians sought to hasten the course of events. The war diary of 12–14 September specifies the territories captured by Lithuanians and reveals that the battles between Poles and Lithuanians continued in separate stretches despite the promise of the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis given to the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to cease fire at the specified time.

[...]
Metai
mėnuo
diena

K A S I R K A I P A T S T I K O ^{a)}

Žinių šaltiniai
Pastabos.

9.30 [...] ^{b)} duotas 10-o pulko vadui po tuo, kaip jo pulkas bus pamainytas nuo baro, susitalpinti su pulku Kalvarijoje, kame, pasirengus tolimesnei kelionei, pasilikti iki sekancio parėdimo. Paliktas tuo tikslu, kad jis čia (Kalvarijoje) padarytų atatinkamą įspūdį į lenkų delegaciją.

8 val. II-os div-jos vadui duotas žodžiu įsakymas užimti vėl liniją Żegary – Berzniki – Zelwa ir išsiųsti žvalgybą į Seinus.

Gautos, ne suvis pertikrintos žinios, kad bolševikai pradėjo pulti lenkus iš Gardino ir užėmė liniją Holynka – Lipsk – Nowy Dwor – Kuznica. Mūsų kariuomenės fronte patemyjamas priešų jėgų sumažėjimas. 2-os divizijos fronte pradėtos sustiprintos žvalgybos lenkų padėjimo išaiškinimui. Fronto Vadas turi tikslą prie mažiausios galimybės fronto kariuomene užimti liniją: Augustavo perkaso liniją nuo Nemuno iki Rygaly – toliau išilgai Czarna Hancza iki Fronczki

IX – 12

o nuo Fronczki šiaurėn išilgai linijos ežerų Wiersnie – Biale ir Dmitrowo, toliau per Klejwy – Smolany – Lipina – Wizajny iki pietų galo ež. Wystiten. Fronto Vadas turi tą tikslą delei to, kad derybose su lenkais turėti savo rankose kozyrį. Iš kitos pusės gi iš Generalinio Štabo pranešė, jog mūsų Užsienio Reikalų Mris pasiuntė Lenkų Užsienio Reikalų Mriui notą, kurioje siulo 13. IX. 20 ant 12 val. sustabdyti iš abiejų pusių aktyvų kariuomenių veikimą. Taigi aukščiau minėtą tikslą Fronto Vadas mano pasistengti pasiekti iki minėto termino.

Iki 20 val. mūsų kariuomenės tapo vėl užimti Berzniki, Zelwa, Budwiecie. Lenkų fronto kariuomenės veikimo rajone labai daug sugadintų, supuvusių tiltų. Delei to Fronto Vadas paprašė Armijos Vado išsiųsti jo žinion pusę sapiorų kuopos. Divizijų gi vadams įsakyta savo ir vietos priemonėmis, nelaukiant atvykstant sapiorų, imtis tiltų taisymo.

3-io pulko bare nuo 12 iki 2 val. lenkai skaitlingomis grandinėmis kelis kartus puolė miestelį Smolany, bet buvo atmušti; čia veikė ir priešų artilerija.

Mjoro Gri-
ciaus tel.
N 944
Kattche tel.
N 7
„ „ N8

Mjoro Mustei-
kio tel. 1346

- IX. 13 7. 30 val. atiduotas lenkų fronto kariuomenei įsakymas L. f. k. įs. N 1 iki 12 val užimti liniją Smolany – ež. Szejpiszki ir liniją ežerų į pietus nuo ežero Szejpiszki iki Gibų.
10 [...] ^{c)} užimti Seinai Gl. tel. N 112
- IX. 13 12 val. gautas įsakymas Armijos Vado sustabdyti karo veiksmus fronte. Pradėti vėl minėtus veiksmus, jei lenkai mėgintų mus pulti. Kadangi delei pradėtų iš ryto mūsų puolimų kovos vis dar nesiliovė, tai ir ginklų sustabdyti nebuvo galima. Lenkai susistiprinę ties Danilovce ir ant aukštumų 141 ir 146, atkakliai ginasi.
III-ios divizijos vadui įsakyta rytoj, IX. 14, auštant perkelti 6-o pulko rezervo būną iš Bubele į Gawieniance ir Grizkance.
- IX. 14 Apie 4 val. ryto su smarkios artilerijos ugnies pagalba tapo užimti Danilovce ir Giby ir tokiu budu tapo pilnai pasiektas vakarykštis tikslas.

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 168, l. 283 a. p.–285 a. p. Rankraštis

^{a)} Dienynas rašytas ant specialių blankų lapų; toks lapas suskirstytas į tris skiltis, didžioji (vidurinė) skiltis turi pavadinimą „KAS IR KAIP ATSITIKO“. Kairiosios skilties viršuje atspausdinti žodžiai „Metai, mėnuo, diena“, o dešinėsios – „Žinių šaltiniai. Pastabos“.

^{b)} Neįskaitomas žodis.

^{c)} Neįskaitoma data.

179. 1920 m. rugsėjo 14 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, protestuojanti dėl Lietuvos kariuomenės puolamosios akcijos Seinuose

In view of the disagreement between Poland and Lithuania over the boundaries of the demarcation line and territorial dependency in 1920, bilateral negotiations were planned to open in Kalvarija on 14 September. The Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis promised the Minister of Foreign Affairs of Poland that on the eve the Lithuanian troops will stop military actions. However, the Lithuanian military command decided to secure a more favourable position before the start of the negotiations. The Lithuanians planned to capture the Polish-controlled Sejny, a key city to Lithuania. In his telegram to J. Purickis on 14 September, the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha lodged a protest against such Lithuanian actions and noted that Polish delegates, in the first place, would seek guarantees from the Lithuanian government of compliance with the declared neutrality policy.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 14 d.

Atsakydamas į Jūsų rugsėjo 12 d. telegramą Nr. 472¹, turiu garbės pareikšti štai ką: Jūsų telegrama mane pasiekė 13-osios dienos rytą ir Lenkijos aukščiausioji vadovybė tuoj pat davė įsakymus nutraukti visas karines operacijas. Buvau didžiai nustebęs, kai sužinojau, kad nepaisydamos Jūsų depešoje duoto užtikrinimo, jog esate pasirengę pradėti derybas mūsų 9/9 notoje Nr. 82489 G M. 1016 nurodytu laiku, Jūsų pajėgos 13 d. ryte atakavo mūsų teritorijoje esančius Seinus ir juos užėmė likus keletui valandų iki paskelbiant paliaubas. Be to, sužinojau, kad vakar, 18 val., Jūsų pajėgos tęsė puolimą į pietvakarius nuo Seinų. Oficialiai protestuoju prieš šį negirdėtą garbingumo trūkumą ir išpėju Jus, kad, atsižvelgdami į šiuos faktus, širyt į Kalvariją išvykę mūsų atstovai bus priversti pareikalauti tvirtų Lietuvos Vyriausybės neutraliteto garantijų.

SAPIEHA

Documents..., 45, p. 66.

¹Žr. dok. Nr. 173.

180. 1920 m. rugsėjo 14 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos išduotas įgaliojimų raštas derybininkams su Lietuvos delegacija Kalvarijoje

In mid-September 1920, Lithuania and Poland agreed to hold talks in Kalvarija about territorial issues. 14 September was scheduled to suspend military actions and begin negotiations. However, Polish-Lithuanian military clashes did not stop. On 13 September, Lithuanians pushed the Poles out of Sejny, about which the latter protested. Still on 14 September the Ministry of Foreign Affairs of Poland mandated their delegate J. Łukasiewicz to represent Poland in the talks.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 14 d.

Lenkijos Respublikos užsienio reikalų ministras šiuo raštu pareiškia, kad jis įgalioja: Užsienio reikalų ministerijos skyriaus vedėją poną Julesą Łukasiewiczzių¹ vykti į Kalvariją su Lietuvos Vyriausybės ir Lietuvos kariuomenės vadovybės atstovais derėtis, nutraukti derybas ar sudaryti sutartis, kokias jis manys esant reikalingas tam, kad būtų nutrauktas priešiškas ir atkurta demarkacijos linija tarp abiejų kariuomenių.

Ponas Julesas Łukasiewiczzius turi teisę kartu su kitais Lenkijos karinės vadovybės atstovais pasirašyti reikiamus dokumentus.

Šie įgaliojimai patvirtinami parašu ir valstybės antspaudu.

Išduota Varšuvoje, tūkstantis devyni šimtai dvidešimtųjų metų rugsėjo 14 d.

Užsienio reikalų ministras
SAPIEHA

Documents..., 47, p. 68.

¹ Lukasiėvičius J. (Lukasiewicz Juliusz (1892–1951)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Kilęs iš Ukrainos, studijavo Peterburge. Nuo 1914 m. priklausė Karinei organizacijai (POW). Lenkų likvidacinės komisijos vadovo Rusijoje A. Lednickio patikėtinis 1917 m. Buvo pakviestas darbu į Lenkijos užsienio reikalų ministeriją 1918 m. lapkričio mėn., iki 1921 m. dirbo jos Rytų reikalų skyriuje. Lenkų delegacijos lyderis 1920 m. derybose su lietuviais Suvalkuose. Pasiuntinys Paryžiuje sekretorius 1921–1922 m. Paskui vadovavo Užsienio reikalų ministerijos Rytų reikalų skyriui, Politiniam-ekonominiam departamentui. Pasiuntinys Rygoje 1926–1929 m., Vienoje – 1931–1932 m., Maskvoje – 1932–1936 m., paskui – Paryžiuje ligi 1939 m. lapkričio mėn. Buvo žinomas kaip fanatiškas J. Pilsudskio šalininkas ir sekėjas.

181. 1920 m. rugsėjo 14 d., Seirijai. – Lietuvos kariuomenės Lenkų fronto vado gen. M. Katche's įsakymas Nr. 2 šio fronto kariuomenei, sveikinant ją su koviniais laimėjimais ir nurodant naujas įsitvirtinimo pozicijas

On the eve of the bilateral Lithuanian-Polish talks about territorial issues, the Lithuanian Army Command specially opened a front against the Poles. Before the ceasefire coming into force on 13 September, the Lithuanians captured Sejny. Despite Polish protests, on 14 September the Front Commander Lieutenant General M. Kattche thanked the Lithuanian troops for successful execution of the operation in Sejny. The order sets out further military operations of separate units and required control boundaries of the territory and describes current military positions. The document orders to cease fire by reason of the launch of the negotiation. It forbids to interact with Polish and Bolshevik troops and orders to monitor the Polish side and in case of offensive actions to open fire.

Slaptai
Operatyvinis

Lenkų fronto kariuomenei

Į s a k y m a s

Sereje

20. IX. 14, 8 val.

Vok. žeml. 1:100000 ir 1:300000

N 2.

1. Sveikinu pavesto man fronto kariuomenę su vakarykščios dienos ir praėjusios dienos pasiekimais, įvykusiais ačiu parodytiems daugumos mūsų dalių karžygingumui ir kietumui. Vienkart negaliu nepažymėti neleistinų lėtumo ir negriežtumo kaikiurių dalių veikime, pasiekiant nurodytų uždavinių. Visus ypatingai atsižymėjusius tuojaus perstatyti dovanoms. Apie daleidusius gi negriežtumą ir lėtumą veikime bus divizijų vadams įsakyta padaryti tardymus ir patraukti atsakomybėn.

2. Sutvirtinimui įgytų pasiekimų įsakau:

a) 3-iai divizijai atsidėjus intvirtinti ir atkakliai ginti liniją: Leszkiemie – Rogozajny – Bondziszki – Lizdejki – Jalowo – tarpekli Przejmenka – Fornetka – Olszanka – Grauze Stare – Smolany – Klejwy – ežerų liniją į pietus nuo Klejwy iki Jez. Dmitrowo imt.

b) 2-ai divizijai atsidėjus sutvirtinti ir atkakliai ginti liniją: Jez. Dmitrowo išimt. Jez. Biale – Jez. Heret – Pomorze – Jez. Zelwa – upė Marycha – Augustowski kanal iki Niemen.

Apart to tēmyti skirimo liniją su rusais per Niemen iki Grandicze ir toliau tiesiaja linija iki Karpanowce.

Žvalgų dalims tēmyti liniją Froncki – Rygaly – Rudawka – Sończe – Niemen išilgai upes Czarna Honcza ir Augustowski kanal, nepraleidžiant per tą liniją rusų.

c) 10-am pulkui, sudarant armijos ir fronto atsargą, susitalpinti Kalvarijoje.

3) Skirimo linija tarp 3-ios ir 2-os divizijų: Żebrzyszki – Swiento Jeziory – Nierawy – Jez. Gausty – Jez. Zopsie – upė Holynka – Sztabinki – Sejny – pietų krantas Jez. Dmitrowo – Czerwony Krzyż. Visi paminėti punktai 3-iai divizijai.

4. Šiandien Kalvarijoje prasideda derybos tarp mūsų ir lenkų vadovybių. Sustabdyti visus iš mūsų pusės kovos veiksmus, išskyrus prieš tēmijimą. Visokius ginkluotus lenkų išsišokimus prieš mus griežtai ginklu likviduoti.

5. Kuo griežčiausiai užginu visokius susinešimus su lenkais ir su rusais, kaip kariuomenės dalims, taip ir atskiriems kariškiams, be tam tikro šiam dalykui mano įgaliavimo. Atskiri viršininkai gautus iš rusų arba lenkų prašimus bei pasiūlymus privalo neatidėliojant siųsti mano nusprendimui.

6. 3-iai divizijai baziruotis ant Marjampol ir [...] ^{a)} stoties Szostakow; 2-ai divizijai – ant st. Olita ir st. Porecze.

7. Mano pavaduotojai: pulk. Glovackis ir majoras Musteikis.

8. Fronto štabas nuo 12 val. šios dienos pereina į Simno.

9. Termininius pranešimus siųsti man ant 7 ir [...] ^{b)}.

/pas/ Fronto Vadas,
Generolas Leitenantas Katche^{c)}

Štabo Viršininkas Ozolis^{d)}

Originalui atatinka:

Adjutantas,

Vyr. leit. Urbšys^{e)}

Atspausdinta ir išsiuntinėta:

Vyr. kar. Vadui1 ekz.

Armijos Vadui.....1 „

Gen. Štabo V-kui1 „

2-os ir 3-ios div-jų vadams.....2 „

Fronto štabe palikta8 „

Viso.....13 ekz.

- a) Neįskaitomas žodis.
- b) Neįskaitomas žodis.
- c) Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir įsakymo tekstas.
- d) Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir įsakymo tekstas.
- e) Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir įsakymo tekstas. Greičiausiai autentiškas.

182. 1920 m. rugsėjo 15 d., Ryga. – Lietuvos pasiuntinio Latvijoje D. Zaunius pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie lietuvių ir lenkų konflikto sprendimo galimybes Tautų Sąjungoje ir derybose Rygoje, lygiagrečiai su vykšančiomis lenkų ir sovietų derybomis

In autumn 1920, Latvia offered to mediate the Lithuanian-Polish territorial conflict. Poles accepted the Latvian proposal to deliberate with Lithuanians in Riga. At the same time, they initiated negotiations with Lithuanians in the meeting of the League of Nations in Paris. The Poles had offered Soviet Russia to hold peace talks in Riga and therefore they did not want to have both negotiations in Latvia. To Lithuanians, by contrast, Riga seemed a more favourable place. In the encrypted telegram to Kaunas on 15 September, the trustee of the Lithuanian Affairs to Latvia D. Zaunius discusses the existing situation and options for Lithuanians in the negotiations and he states that unless the talks take place in Latvia their outcomes would be unfavourable to Lithuanians.

Kaunas Užsienio M.

iš Rygos C 760 283 15. 11 59
Priimta 15/9 1920 m. N 13/30

Tallentss pranešė, kad lenkų pasiūlymu nutarta 16/9 Paryžiuje Tautų Lygos posėdyje kalbėtis lenkų – lietuvių klausimu. Laukiama, kad Lietuvos valdžia pareikštų savo sutikimą. Tallentss mano, kad reikia sutikti; mano, kad šešiolykto nebus išspręstas klausimas, ir, kad mes nurodydami, kad gerai paaiškinti savo padėčiai Paryžiuje neturime žmonių, galime siūlyti, kad sprendimas būtų darytas ten, kur mums patogiau. Jis pats žada savo valdžiai siūlyti, kad sprendimą darytų Rygoje. Mano nuomonė, kad lenkai kaip tik jiems buvo siūlyta konferencija su mumis Rygoje ir paaiškėjo, kad jų derybos su boševikais taip gi bus Rygoj, nori išvengti abiejų konferencijų buvimo Rygoj, nelaukdami sau iš to gero. Atsisakyti nuo Tautų Lygos pasiūlymo nepatogu. Tik manau, kad lenkai norės greit užfiksuoti klausimą ir jo išrišymą įduoti nuskirti arbitražo komisijai, kad mes nutiltum su savo kvietimu Rygon ir derybose su bolševikais. Kalbėjau su Joffe. Lenkai rusams užmeta derybose, kad atidavė mums lenkišką teritoriją.

Joffe prašo Klimo jam pristatyti tą medžiagą, kurią Maskvoj buvo ginama Gardinas Lietuvai. Tos medžiagos rusai nori turėti derybose su lenkais. Lenkai, rengiantis

kelti Ukrainos ir Baltgudijos klausimus ir stengiantis kalbėti abiejų tautų vardu. Joffe siūlo, jeigu mes skaitome naudingą pranešimą, kad Baltgudžių valdžia Minske paskelbė Minske sutikimą su mūsų sienomis. Greit bolševikai atstumsią lenkus. Todėl reikia nesiskubinti su derybomis. Aš manau, kad lenkai mus diplomatiškai nugalėtų jeigu jiems pasisektų vykdyti mūsų derybas su jais kitoje vietoje negu Rygoje.

14/9 N 174 Dr. Zaunius^{a)}

Šifruota

15. 9. 20 m.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 142, l. 148–149. Rankraštis

^{a)} Pavardė užrašyta ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

183. 1920 m. rugsėjo 15 d., Balstogė. – Pokalbio juzo aparatu tarp Lenkijos karininkų plk. T. Piskoro ir plk. S. Kutrzebos stenograma, kurioje atsispindi būsimosios J. Pilsudskio organizuojamos Vilniaus užėmimo akcijos parengiamieji veiksmai

Prior to the bilateral Lithuanian-Polish talks in Kalvarija about territorial issues, in autumn 1920 the Lithuanian army pushed the Poles out of Sejny. Polish diplomats expressed a strong protest about such behaviour yet sent their delegates to the negotiations. On 15 September, officers of the General Staff of the Polish Armed Forces analysed causes of the Lithuanian military campaign, motives and grounds of possible future developments in the Lithuanian army, and coordinated a strategy for Polish military response. Details of the conversation reveal that the Polish military authorities planned to organise an advance on Grodno and Vilnius.

VYRIAUSIOJO VADO CENTRINĖ BŪSTINĖ

^{a)} III [skyrius] T[adeuzas] P[iskoras¹ 1920 m.] 09 15^{a)}

POKALBIS JUZO APARATU, ĮVYKĘS 1920 09 15

Kalba: plk. Piskoras ir plk. Kutrzeba

[Kutrzeba]: Čia plk. Kutrzeba. Laba diena, pone pulkininke. Karinė misija šianakt pas mus atvažiavo, iš pradžių klaidžiojusi po miškus*. Todėl išvažiuos, kai tik automobilis bus sutvarkytas.

^{b)} Plk. Mackiewiczius man sakė, jog reikalą [kad lietuviai užpuolė] Seinus, reikia išskelti visu aštrumu ir reikalauti, kad lietuviai nedelsdami pasitrauktų.^{b)}

Padėtį vertinu taip: jeigu lietuviai užėmė Seinus dėl to, kad blogai veikiant telefonams jų kariuomenė per vėlai gavo [tai] liečiantį įsakymą dėl paliaubų, tada jie sutiks su pasitraukimu kaip pirma sąlyga tolesnėms deryboms, o jeigu Seinus užėmė sąmoningai ir norėdami užkirsti mums kelią į Gardiną ir Vilnių, tada nesutiks, o vėliau, nutraukus paliaubas, pradės ^{b)}tolesnę akciją^{b)}, tuo labiau kad apie mūsų judėjimą turbūt iki šiol nieko nežino. Aš manau, kad nuo to momento, kai lietuviai nesutiks su mūsų ultimatumu – mes turime būti tokie stiprūs, kad tikrai atremtume jų puolimus arba netgi turėtume jėgų toliau veikti. Taigi mūsų padėtis tokia, kad mes ^{b)}iki [rugsėjo] 17 vakaro^{b)} kariuomenės ten neturime. Taigi keliu sau klausimą – ar Mackiewiczui nereikia atkreipti į tai dėmesio ir vesti derybas taip, kad lietuviai^{b)} taip arba ne^{b)} pasakytų tada, kada mes viską turėsime vietoje. Konkrečiai kalbant Mackiewiczius turėtų [reikalą – vert. past.] 2–3 dienas vilkinti.

[Piskoras]: Laba diena! Aš irgi įsitikinęs, kad lietuviai atmes mūsų sąlygas. Jeigu plk. Mackiewiczius šiandien išvažiuoja, tai pokalbiai vyks rytoj, taigi iki [rugsėjo] 17 tikrai užtruks, kol bus galutinis lietuvių sprendimas. Būtinai paklausiu Komendanto, kas yra naudingiau. ^{b)}Komendantas šiandien tikrai pas jus atvažiuos^{b)} aptarti smulkmenų. Tik dar nežinau, kelintą valandą jis išvažiuos. ^{a)}Kada^{a)}. Iš to, ką kalbėjo apie akciją, išplaukia, kad mano esant būtina perkelti ^{b)}Savanorių^{b)} diviziją į ^{b)}Dambravos–Lipisko rajoną^{b)}. O jos vietoje ^{b)}Balstogės–Vasilkuvo rajone sutelkti XVII div[izijos] brigadą^{b)}, kurios kita brigada sustotų ^{b)}Grajevo–Osoveco^{b)} rajone. Šiuo reikalu tuoj atsiųsiu jums įsakymą. O dėl Mackiewicziaus turiu pasitarti su Komendantu.

^{o)}Dar prašau Jūsų, pone pulkininke, priminti Sulistowskiui² eil. Saskio³ iš E[tapų – vert. past.] d[alinių – vert. past.] v[adovybės – vert. past.] 2-osios armijos atostogų reikalą.

K[utrzeba]: Taip, atostogų reikalą sutvarkysiu.^{o)}

Dabar apie Mackiewicziaus reikalą. Be rašytinių sąlygų jis dar turi specialų Komendanto įsakymą dėl Seinų ir būtent su šia sąlyga aš nesutinku. Nes lietuviai gali atsisakyti po dviejų valandų nuo pokalbio pradžios, taigi gal net rytoj prieš pietus.

Dabar dėl XVII div. ir Savanorių [divizijos]. Sibiro brigada taip greit neateis, kad ja būtų galima pakeisti Nieniewskio [4-ąją kavalerijos brig.] ir 41-ąją pp. Vakar galvojau apie tai, ar nebūtų naudinga, atsižvelgiant į pokalbį ir pavėluotą atleidimą, vieną šios ^{a)}XVII^{a)} divizijos brigadą perkelti į Augustavą. Tai sutaptų su Vyr[iausiojo] vad[o] noru, kad Suvalkijoje būtų trys divizijos. Nepasakyčiau, kad mes nesusitvarkytume, bet mums būtų maloniau, jeigu galėtume iškart atleisti visą Nieniewskį ir tada, jeigu su lietuviais nebūtų susitarta taikiai, turėtume vieną brigadą, kuri mums saugotų flangą ir užnugarį Lietuvos teritorijoje. Savanorių diviziją rytoj bus galima pajudinti. Ji vakar vakare atvyko į vietą ir stipriai jaučia materialinį stygių; didelis žmonių procentas civiliniais drabužiais ir be ginklų, daugelis be batų. Laukiu atitinkamo įsakymo ir prašau žinių apie Mackiewiczį, kuris man iš Augustavo juo aparatu pranešė – taip pat prašau pranešti, kada atvažiuos Komendantas. Ačiū. Iki.

* Lenk. „przez lasy“ [vert. past.]. Originale „lapy“ – gali būti „Łapy“?

a)-a) Prirašyta ranka.

b)-b) Pabraukta ranka.

c)-c) Nubraukta ranka.

¹ Piskoras T. (Piskor Tadeusz Ludwik (1889–1951)) – lenkų kariškis. Studijavo Belgijoje, paskui Lvo vo politechnikume. Priklausė lenkų sukarintoms organizacijoms, legionuose – nuo 1914 m. rugpjūčio mėn. 1918 m. lapkritį Lenkijos kariuomenėje paskirtas Liublino apygardos štabo viršininku. 1919 m. vasario mėn. organizavo II legionų pėstininkų diviziją, buvo jos štabo viršininkas. Iš šių pareigų buvo laikinai pasitraukęs, kai 1919 m. balandį vadovavo kavalerijos grupės, užėmusios Vilnių, štabui. Paskui 1919 m. dar buvo gen. E. Rydzo-Smiglio grupės štabo viršininkas, J. Piłsudskio generalinis adjutantas. 1920 m. pavasarį kovojo Ukrainoje kaip kavalerijos divizijos štabo viršininkas, paskui buvo Vyriausiosios vadovybės 3-iojo (Operatyvinio) skyriaus viršininkas, Vyriausiojo vado lauko štabo viršininkas. 1921–1925 m. – Karinės tarybos biuro vadovas, antrasis Generalinio štabo viršininko pavaduotojas. Generolas nuo 1924 m. Generalinio štabo viršininkas 1926–1931 m., paskui – armijos inspektorius.

² Sulistrowskis Z. (Sulistrowski Zygmunt (1890–1921)) – lenkų kariškis. Prieš I-ąjį pasaulinį karą priklausė lenkų šaulių draugovėms Krokovoje. Nuo 1914 m. – lenkų legionuose, tarnavo 1-ajame legionų pėstininkų pulke, I brigadoje. Vadovavo štabo ūkio skyriui. 1917–1918 m. buvo internuotųjų lenkų stovykloje Beniaminove. Paskui – Lenkijos kariuomenėje, gavo rotmistro laipsnį. 1920 m. tarnavo 2-osios armijos štabe. Buvo apsisitęs Vilniuje 1921 m.

³ Saskis, lenkų kariuomenės eilinis (szeregowiec Sasaki) – biografinių duomenų nepavyko aptikti.

184. 1920 m. rugsėjo 16 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, siūlanti nutraukti abiejų šalių karo veiksmus

During the preparations for the bilateral Lithuanian-Polish talks in Kalvarija about territorial issues in autumn 1920, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania informed the Minister of Foreign Affairs of Poland that the Lithuanian army will suspend military actions at noon on 13 September. In the morning of the same day Lithuanian military units captured Sejny, and fights between the Poles and Lithuanians continued. On 14 September, Poland protested and accused Lithuania of violating the ceasefire. In his telegram to E. Sapieha on 16 September, J. Purickis rejected the allegations and named Poles as perpetrators of the acts of war. The document claims that the Polish troops stopped fighting only when the Polish delegates came to Kalvarija. The Minister of Foreign Affairs of Lithuania stresses that the current military action should discontinue.

Kaunas, 1920 m. rugsėjo 16 d.

Ekscelencija,

Turime garbės patvirtinti, kad gavome Jūsų rugsėjo 14 d. telegramą¹, kurioje protestuojama prieš lietuvių pajėgas, kurios, pasak Jūsų notos, tęsė puolimą rugsėjo 13 d. po to, kai buvo paskelbtos paliaubos. Iš tiesų, lietuvių vadovybė davė įsakymą nutraukti karo veiksmus, tačiau tą dieną, rugsėjo 13-ąją, 12 val. ryto lenkų pajėgos

nesiliovė atakuoti ir tęsė savo karo veiksmus iki rugsėjo 14 d. 5 1/2 val. ryto, t. y. laiko, kuomet lenkų parlamentariai atvyko į Kalvariją, kad praneštų, jog Lenkijos Vyriausybė sutinka su paliaubų paskelbimu. Abi kariuomenės tučiuojau liovėsi kovoti; mes manome, kad šis incidentas išsisėmė, ir nematome jokio pagrindo kaltinimams dėl geros valios trūkumo iš Lietuvos Vyriausybės pusės. Malonėkite priimti ir t. t.

PURICKIS

Documents..., 50, p. 83–84.

¹ Žr. dok. Nr. 179.

185. 1920 m. rugsėjo 16 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro laiškas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois¹, pateikiant įgaliojimus atsivauti Lietuvai Tautų Sąjungoje nagrinėjant lietuvių ir lenkų ginčą

In autumn 1920, in search of a favourable resolution of the territorial disputes with Lithuania, the Polish government lodged a complaint with the League of Nations. The Poles accused the Lithuanian government of breaching neutrality in favour of the Bolshevik troops and direct collaboration with the Soviets in the fight against Poland. In his note to the Polish government on 12 September, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis rejected the Polish accusations and undertook to prove the allegations were ungrounded. On 16 September, the appointed Lithuanian envoy to Paris A. Voldemaras awarded his governmental mandate to the Head of League of Nations Léon Bourgeois.

Paryžius, 1920 m. rugsėjo 16 d.

Pone Prezidente,

Lenkijos Vyriausybė pateikė skundą Tautų Sąjungai, kaltindama Lietuvos Vyriausybę Lietuvos neutraliteto pažeidimu bolševikų kariuomenės naudai ir tiesioginiu bendradarbiavimu su pastarąja kovoje prieš Lenkiją.

Lietuvos užsienio reikalų ministras savo rugsėjo 12 d. notoje Lenkijos Vyriausybei² atmetė minėtus kaltinimus ir įsipareigojo priešais Aukščiausiasį Tautų Sąjungos Tribunolą įrodyti, kad Lietuvos Vyriausybė tvirtai laikėsi ištikimybės neutraliteto klausimais.

Todėl Lietuvos Vyriausybė įpareigojo mane imtis pareigos Tautų Sąjungai pateikti visą informaciją dėl jos laikysenos ginkluoto Rusijos ir Lenkijos konflikto atžvilgiu.

Turiu garbės Jums pateikti čia pridedamus mano įgaliojimus vykdyti minėtąją pareigą ir prašyti Jūsų malonėti pateikti šį klausimą šioje Tautų Sąjungos sesijoje.

Lietuvos Vyriausybė yra tvirtai įsitikinusi, kad Aukščiausioji Asamblėja dėl Rytų Europos problemų taikaus sprendimo neatmes šio jos prašymo, nes Lietuvos ir Lenkijos konflikte rasta tiesa netruks pasitarnauti lietuvių ir lenkų santykių pagerėjimui.

Jeigu, priešingai, ši tiesa nebus rasta, tiesioginės Lietuvos ir Lenkijos derybos rizikuoja nepasiekti jokių rezultatų, nes Lenkijos Vyriausybė reikalauja garantijų užtikrinti vadinamajam lenkų kariuomenės saugumui, kurių jai niekas negali suteikti, nes, kaip Lietuvos Vyriausybė yra tvirtai įsitikinusi, jos dangsto lenkų užmačias, kurios grasina Lietuvos nepriklausomybei.

Malonėkite priimti, Pone Prezidente, mano didžiausią pagarbą.

Lietuvos Vyriausybės atstovas:
Pasirašo Prof. A. VOLDEMARAS

Conflit..., 39, p. 71.

¹ Buržua L. (Bourgeois Leon Victor (1851–1925)) – prancūzų valstybės ir visuomenės veikėjas, teisininkas. Dirbo advokatu, paskui – įvairių teritorinių departamentų prefektu. 1890–1893 m. laikotarpiu vadovavo Vidaus reikalų, Švietimo, Teisingumo ministerijoms. 1895–1896 m. vadovavo Vyriausybei, atstovaudamas radikalams-socialistams. Užsienio reikalų ministras 1906 m. ir trumpai – 1914 m. Vadovavo Prancūzijos delegacijoms Hagos taikos konferencijose 1899 m. ir 1907 m., kur iškėlė būsimosios Tautų Sąjungos reikalingumo idėją. I-ojo pasaulinio karo metais vėl įėjo į Vyriausybę, 1918 m. veikė komisijoje, rengusioje Tautų Sąjungos planą. Buvo už tai, kad ši organizacija išties turėtų realią galią. Pirmasis Tautų Sąjungos (jos Asamblėjos) Prezidentas 1920 m. Prancūzijos Senato vadovas 1920–1923 m.

² Žr. dok. Nr. 173.

186. 1920 m. rugsėjo 17 d., Kalvarija. – Lietuvos derybininko B. K. Balučio pareiškimas Kalvarijos derybose su lenkais, atsakantis į rugsėjo 16 d. lenkų derybininkų pareikštus priekaištus dėl puolimo prie Seinų, bendradarbiavimo su sovietais, demarkacijos linijos nesilaikymo

On 16–18 September 1920, negotiations between Lithuanian and Polish delegations were held and they aimed at regulating territorial issues. Both sides in the negotiations were not willing to compromise. The Polish delegates accused Lithuania of ceasefire violation, occupation of the Polish territory and assistance to the Bolsheviks fighting against the Poles. As a condition of negotiations, the Polish side deemed drawing back the Lithuanian troops behind G. Curzon demarcation line of December 1919. In his statement on 17 September, the Lithuanian delegate to the talks B. K. Balutis rejected the accusations of territorial occupation and support to the Bolsheviks. The diplomat did not agree to withdraw Lithuanian troops behind G. Curzon demarcation line as required by the Poles. He argued that the line was provisional and the existing situation was different and maintained that the Lithuanian government was neither formally notified nor had access to the draft demarcation line. In his statement B. K. Balutis appealed to the Polish delegates to present the original demarcation line document and offered to negotiate a new demarcation line.

[...]

Rugsėjo 17 d. posėdžiui pirmininkavo pulkininkas Mackevičius. Balutis paskaitė lietuvių delegacijos atsakymą į vakarykštį lenkų pareiškimą. To atsakymo tekstas toks:

1) Lietuvių Delegacija priima su pasitenkinimu Lenkų Delegacijos pareiškimą, pagal kurį Lenkijos Vyriausybė esanti pasiryžusi geruoju susitarus išspręsti lenkų lietuvių ginčą, o taip pat įvykdyti geros kaimynystės santykius.

2) Drauge, Lietuvos Delegacija turi apgailestaudama pastebėti, kad Lenkijos Vyriausybės pažiūra, tiek, kiek ji atsispindėjo lenkų Delegacijos aukščiau minėtame pareiškime, yra pagrįsta priešingais tikrumui duomenimis.

Kadangi Lenkijos Delegacija randa patogiu kaltinti Lietuvos Vyriausybę visa kaltinimų eile, kaip, pavyzdžiui, leidus laisvai eiti Sovietų kariuomenei iš Rytų Prūsų į naujus koncentracijos punktus, tiesioginiai kooperavus su Sovietų kariuomene, teikus tai kariuomenei pagalbos, ir viską tą darius prisidengiant Lietuvos neutralitetu ir t. t. ir kadangi tie kaltinimai nėra paremti įrodymais, tai Lietuvos Delegacija yra priversta žiūrėti į tuos kaltinimus, kaip į ne pagrįstus, ir kuo griežčiausia protestuoti prieš Lenkijos Delegacijos pastangas įkalbėti priešininkui nusikaltimą, neduodant betgi reikalingų tam įrodymų.

3) Lietuvos Delegacija mano esant jos pareiga atkreipti Lenkijos Delegacijos dėmesį į faktą, kad įvykusios prieš kiek laiko Kaune derybos buvo nutrauktos ne dėl menamojo Lietuvos Vyriausybės nesukalbamumo, bet dėl to, kad, deryboms tebeinant, lenkų kariuomenė, be karo paskelbimo, staiga ėmė atakuoti lietuvių kariuomenę ties Augustavo perkasu.

4) Faktas, kad Lenkijos Delegacija primena rugsėjo 13 d. įvykius, daro įspūdžio, lyg būtų norima prikišti lietuvių kariuomenei agresyvinius tikslus. Mes esame įsitikinę ir, pasiremdami neginčytiniais faktais, pareiškiamo, kad visuose incidentuose, kurių buvo tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių, iniciatyva visada buvo šios pastarosios pusėje. Taip buvo neseniai; taip ir šiandien tebėra. Visi tie apgailėtini rugsėjo mėnesį įvykę incidentai nėra kas kita, kaip paprasta ir neišvengiama pasėka rugpjūčio 30 d. puolimo, kuriuo lenkų kariuomenė atsakė į Lietuvos Vyriausybės taikingą rugpjūčio 27 d. notą. Rugsėjo 11 d., 13 val., ties Smalėnais lenkų rinktinė atakavo mūsų sargybą; mūsų pusėje buvo vienas mirtinai sužeistas. Rugsėjo 12 d. rytą, lenkų kariuomenė, artilerijos lydima, ištisas 3 valandas tų pačių Smalėnų apylinkėse atakavo mūsų sargybas. Ir tik laimingo atsitiktinumo dėka mūsų kariuomenė nenukentėjo, bet užtat nukentėjo civiliai gyventojai. Kuriuo būdu Lietuvos Vyriausybė galėjo reaguoti į visus tuos puolimus? Ar ji turėjo pasitenkinti vienu tik pasyviu gynimuisi ir kantriai laukti, kol jos sargybos vėl bus puolamos? Mes turėjome, be jokios abejonės, atsakyti kontratakais į besikartojančius lenkų kariuomenės puolimus.

Rugsėjo 13 d. pradėtasis mūsų puolimas buvo ne kas kita, o tik neišvengiamoji kontrataka. Suprantamas daiktas, kad šitas puolimas buvo daromas mums tinkamiausia ir patogiausia linkme. Kas liečia mūsų Vyriausybės pasiūlymą sustabdyti karo veiksmus

rugsėjo 13 pusiaudienį, tai jo įvykdymas parėjo nuo tos būtinos sąlygos, kad lenkų kariuomenė, irgi tuo pačiu laiku sustabdytų karo veiksmus. Karo veiksmų sustabdymas tik iš vienos pusės, be įsitikinimo, kad kita pusė tuo pačiu metu juos irgi sustabdys, būtų lygus ginklų sudėjimui ir kapituliacijai. Bet visą rugsėjo 13 d., o taip pat ir sekančią naktį, lietuvių vadovybė, nežiūrint viso savo valios gerumo ir nuoširdumo, negalėjo pastebėti mažiausio ženklo, kad lenkų pusėje būtų buvę stabdomos operacijos. Tik delto mes negalėjome sustabdyti ir mūsų, kol nebuvo atsiekę minimalinio mūsų puolimo tikslo, kurs buvo artimiausioji ir patogiausioji laikyti linija. Ir tik rugsėjo 14 d. 5 val. 30 min. į Kalvariją atvyko lenkų karininkas pranešti susivėlusį lenkų Vadovybės pareiškimą, kad sutinkama sustabdyti karo operacijos. Bet jau kiek laiko prieš tai frontas pats savaime buvo aprimęs. Iš visko, kas pasakyta, turėtų sekti tvirtas įsitikinimas, jog šiuo atveju, kaip kad ir visada, lietuvių kariuomenė garbingai išlaikė savo pažadus.

Kas liečia lenkų Delegacijos reikalavimą, kad lietuviai atitrauktų savo kariuomenę už maršalo Focho 1919 metais birželio 18 d. nustatytos linijos, tai Lietuvos Delegacija mano būtina pareikšti štai ką:

a) Maršalo Focho 1919 metais birželio 18 d. nustatytoji demarkacijos linija buvo nutiesta laikinai ir laikoma, kaipo karo būtinumas tiesioginiam ryšy su lenkų sovietų karo operacijomis fronte į rytus ir į žiemius nuo Vilniaus. To fronto nebėra, dabarties padėtis yra visai kitokia, negu minėtos laikinos demarkacijos linijos nustatymo metu; visu jos ilgumu nuo Dauguvos ligi vokiečių sienos ji buvo lenkų kariuomenės apleista, be jokio lietuvių kariuomenės spaudimo; didesnė tos linijos dalis nuo Dauguvos ligi Nemuno į pietus nuo Merkinės ir ligšiol neegzistuoja, o betgi Lenkijos Delegacija nereikalauja jos įvykdymo. Todel Lietuvos Delegacija turinti teisės laukti, kad Lenkijos Delegacija sutiktų geruoju reviduoti kalbamąją liniją buvusios Suvalkų gubernijos ribose ir kad ta linija būtų čia pritaikyta naujoms aplinkybėms. Lietuvos Delegacija samprotauja, Lenkijos Delegacija juo mažiau turinti teisės manyti tą liniją esant neliestiną iš lietuvių pusės, kad patys lenkai yra pernelyg dažnai ją laužę.

b) Kai del linijos, kuri, einant Lenkijos Delegacijos žodžiais, buvusi Aukščiausiosios Tarybos nustatyta 1919 metais gruodžio 8 d. ir kurios atsišaukia Lenkijos Delegacija savo pareiškime, tai Lietuvos Delegacija tvirtina tą sprendimą, nei lenkų teritorijos sienų nutiesimą niekada nebuvus nei sąjungininkų, nei Lenkijos Vyriausybės praneštą Lietuvos Vyriausybei ir jie yra tai Vyriausybei nežinomi. Todel Lietuvos Delegacija nemano galinti pasisakyti del minėto sprendimo tol, kol jis Lietuvos Vyriausybei bus nepraneštas. Suprantamas dalykas, kad Lietuvos Vyriausybė yra pasiryžusi dabar, kaip kad visada ir praecityje, atsižiūrėti Aukščiausiosios Tarybos sprendimų. Kita vertus, Lietuvos Delegacija turi garbės atkreipti Lenkijos Delegacijos dėmesį į pačią to klausimo pastatymo formą. Lenkijos Delegacija reikalauja, kaipo vėstinų derybų sąlygą, lietuvių kariuomenės atitraukimo už linijos, kurios mes nežinome ir kurios niekada neturėjome progos patyrinėti nei pastudijuoti; suprantamas tad dalykas, kad to lenkų pasiūlymo negalime svarstyti tol, kol nesusipažinsime su paminėta siena.

Kadangi Lenkijos Delegacijos reikalavimai dėl duotinių garantijų buvo sukelti nepagrįstais kaltinimais ir kadangi tie kaltinimai, būdami priešingi teisybei, turi būti laikomi negaliojančiais, tai specialių garantijų reikalavimas, pagrįstas duomenimis neatitinkančiais tikrumą, turi lygiu būdu būti laikomas nepateisinamu.

Todel Lietuvos Delegacija turi garbės prašyti: 1) duoti jai galimybės susipažinti su autentišku tekstu Aukščiausiosios Tarybos 1919 metų gruodžio 8 d. sprendimo, kad ji tą sprendimą galėtų pranešti savo Vyriausybei, 2) imtis tiesti demarkacijos liniją, kuri atitiktų abiejų šalių interesus ir kuri galėtų pagelbėti geruoju išspręsti klausimą

[...]

J. Urbšys, Medžiaga..., p. 29–32.

187. 1920 m. rugsėjo 16–18 d., Kalvarija. – Lietuvių ir lenkų derybų Kalvarijoje protokolai su priedais

On 16–18 September 1920, negotiations between Lithuanian and Polish delegations were held and they aimed at stopping military actions and regulating bilateral relations. The Minutes of the meeting record that the Polish delegation announced willingness of the Polish political leadership to solve disputes with Lithuania by diplomatic means. The Poles accused Lithuania of ceasefire violation, occupation of the Polish territory and assistance to the Bolsheviks fighting against the Poles. As a condition of negotiations, the Polish side deemed drawing back the Lithuanian troops behind G. Curzon demarcation line of December 1919. The Lithuanian side did not assume responsibility for breaking the ceasefire and addressed accusations to the Poles. The Lithuanians did not agree to withdraw their troops behind the line required by the Poles. They argued that the line was provisional and the existing situation was different. They also maintained that the Lithuanian government was neither formally notified nor had access to the draft demarcation line document. Both sides took the hard line position on the treatment of the demarcation line and blamed each other for territorial occupation. The negotiations ended in failure.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų pirmojo posėdžio, įvykusio Kalvarijoje,
1920 m. rugsėjo 16 d.*

PROTOKOLAS I

Lenkų atstovai: Lenkijos generalinio štabo atstovas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus ir ekspertai – ponai kapitonas Adamas Romeris iš Generalinio štabo, Mirosławas Arciszewskis¹ ir leitenantas Leonas Bulowskis².

Lietuvių atstovai: Generalinio štabo ir Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai generolas leitenantas Katche, komendantas Jokaitis, kapitonas Zubrys,³ Lietuvos Vyriausybės atstovai Voldemaras Čarneckis ir Bronius Balutis.

Posėdis, pirmininkaujamas generolo Katche's, prasidėjo 17 val. Po to, kai buvo pasikeista keletu trumpų pasveikinimo žodžių, atstovai pasikeitė savo įgaliojimais, pripažino juos pakankamais ir tinkamos formos.

Paskui buvo sprendžiama dėl pirmininkavimo posėdžiams eiliškumo. Svarstymams buvo pasirinkta rusų kalba ir nuspręsta, kad protokolai bus rašomi lenkiškai ir lietuviškai, kad juose bus pateikiami tik sprendimai, kad, vienos iš šalių prašymu, klausimai ir atsakymai gali būti pateikiami raštu, kad lenkų klausimai raštu bus pateikiami lenkiškai su vertimu į rusų kalbą, patvirtintą esant tinkamą, o lietuvių klausimai bus rašomi lietuviškai ir taip pat su tinkamu pripažintu vertimu į rusų kalbą.

Po to, kai buvo sutarkyti formalumai, p. Julesas Łukasiewiczus gavo žodį ir Lenkijos delegacijos vardu lenkų ir rusų kalbomis perskaitė čia pridedamą deklaraciją.

Tada pulkininkas Mackiewiczus gavo žodį ir prie Łukasiewicziaus deklaracijos pridūrė detalesnius papildomus paaiškinimus.

Generolas Katche, Lietuvos delegacijos vardu pasiūlė į rytojų nukelti kitą posėdį, kad galėtų pateikti atsakymą į Lenkijos deklaraciją. Šis pasiūlymas buvo priimtas ir posėdis paskelbtas baigtas.

Kalvarija, 1920 m. rugsėjo 16 d.

Lenkijos delegacijos vardu:

Pulk. M. MACKIEWICZIUS, J. ŁUKASIEWICZIUS

Lietuvos delegacijos vardu:

Gen. KATCHE

PRIEDAS prie I protokolo

Lenkijos delegacijos deklaracija

Lietuvos atžvilgiu Lenkijos Respublikos Vyriausybė visuomet laikėsi ir laikosi principo spręsti ginčytinus klausimus abipusio sutarimo tarp dviejų Vyriausybių keliu.

Varšuvoje su pasitenkinimu buvo sutikta žinia, kad abiejų šalių numatytas susitikimas įvyks Kalvarijoje.

Lenkijos Vyriausybės laikysena itin skubių karinio pobūdžio klausimų, kurie turi būti išspręsti Kalvarijoje, atžvilgiu yra aiški ir iš esmės jau išdėstyta 1920 09 09 notoje⁴, užsienio reikalų ministro kunigaikščio Sapiehos skirtoje Lietuvos Vyriausybei. Su pasitenkinimu konstatuojame, kad Lietuvos Vyriausybė 09 13 notoje⁵ derybų pagrindu sutiko pripažinti paliaubas, kurias pasiūlėme mes. Tai leido mums atvykti į Kalvariją ir tuoj pat vėl iš naujo imtis derybų, nutrūkusių Kaune dėl nepalankios Lietuvos Vyriausybės laikysenos, dėl kurios vėliau nebuvo išvengta nereikalingų konfliktų.

Lenkijos Vyriausybė, siekdama parodyti savo sutikimą atnaujinti derybas, pareiškė 1920 09 07⁶ telegramoje, manė, kad kita šalis irgi parodys gerą valią pabaigti visus

nenaudingus nesusipratimus ir apverktiną kraujo praliejimą, ir buvo įsitikinusi, jog ji nebandys jokio klausimo spręsti ginklu.

Tačiau pastarųjų kelių dienų įvykiai mus verčia manyti, kad taip, deja, nėra. Lietuvių pajėgos staiga užpuolė Seinus ir užėmė miestą, nepaisydamos taikios negausių lenkų dalinių laikysenos, kas jokiū būdu neprovokavo tokių veiksmų.

Tą pačią dieną (09 13) 18 val., t. y. praėjus 6 val., kai buvo paskelbtos paliaubos, lietuvių kariuomenė tęsė savo žygį į pietryčius nuo Seinų.

Užsienio reikalų ministras Sapięga savo 1920 09 14 d. notoje⁷ jau protestavo prieš šiuos lietuvių kariuomenės veiksmus.

Kartu su palengvinimu bolševikų kariuomenei įsibrauti į Lietuvos teritoriją, su tuo, kad lenkų žemės buvo užimtos lietuvių kariuomenės, ir su laisvu Sovietų kariuomenės judėjimu iš Rytų Prūsijos į naują telkimosi vietą, galiausiai su jų tiesioginiais ryšiais su Sovietų armija, minėtas lietuvių pajėgų elgesys iš tiesų reiškia tik neginčytiną neutraliteto lenkų ir Sovietų kare pažeidimą, neutraliteto, kurį Lietuvos Vyriausybė pripažino savo rugpjūčio 29 d.⁸ notoje. Toks elgesys Lenkijos Vyriausybėje neišvengiamai sukėlė abejonių dėl priešingos pusės geros valios draugiškai spręsti abiejų kariuomenių tarpusavio problemas ir verčia baimintis, ar tokios jos nuostatos ateityje neprieštaraus anksčiau prisiimtiems įsipareigojimams.

Lenkijos Vyriausybė, karštai trokšdama kuo greičiau baigti konfliktus kruviname kare, kurį ji buvo priversta pradėti prieš ginkluotą Sovietų Rusijos invaziją, vis dėlto turi būti visiškai tikra, kad Lietuvos Vyriausybė griežtai laikysis suderėtų sąlygų ir kad nepasitaikys tokių nenumatytų netikėtumų, kaip nesena Seinų okupacija arba bolševikų kariuomenės koncentracija po Lietuvos neutralumo priedanga.

Atsižvelgdama į visa tai, Lenkijos delegacija jaučiasi esanti priversta reikalauti ganėtinų garantijų dėl būsimų lietuvių kariuomenės veiksmų, visų pirma reikalauti, kad, prieš tęsiant derybas, kita šalis įsipareigotų tučtuojau atitraukti lietuvių pajėgas iki senosios demarkacijos linijos (fiksuotos maršalo Focho 1920 09 18⁹), taip palikdama teritorijas, kurios priklauso Lenkijai pagal Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimą.

Lenkijos delegacija reiškia viltį, jog Lietuvos delegacija pripažins pagrįstais šiuos išdėstytus reikalavimus ir juos įgyvendins tam, kad palengvintų tolesnes derybas.

*Antrojo Lenkijos ir Lietuvos delegacijų posėdžio, įvykusio
Kalvarijoje 1920 m. rugsėjo 17 d.,*

PROTOKOLAS II

Lenkų atstovai: ponai Lenkijos generalinio štabo atstovas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus ir ekspertai: ponai kapitonas Adamas Romeris, Mirosławas Arciszewskis ir leitenantas Leonas Bulowskis.

Lietuvių atstovai: Generalinio štabo ir Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai generolas leitenantas Katche, komendantas Jokaitis, kapitonas Zubrys, Lietuvos Vyriausybės atstovai Voldemaras Čarneckis ir Bronius Balutis.

Lenkijos delegacija pirmininkauti posėdžiui skyrė pulkininką M. Mackiewiczų. Posėdis pradedamas 6 val. vakaro.

P. Bronius Balutis, Lietuvos delegacijos narys, gauna žodį ir perskaito lietuvių delegacijos atsakymą į Lenkijos delegacijos deklaraciją, pateiktą prieš tai įvykusiame posėdyje 1920 09 16 (priedas Nr. 1).

Posėdis nutraukiamas, kad lenkų delegacija turėtų laiko suformuluoti savo atsakymą Lietuvos delegacijai deklaracijos pavidalu.

Atnaujinus posėdį p. Łukasiewiczzius perskaito Lenkijos delegacijos deklaraciją (priedas Nr. 2).

Posėdis vėl nukeliamas, kad Lietuvos delegacija galėtų pasitarti.

Paskui generolas Katche perskaito Lietuvos delegacijos atsakymą (priedas Nr. 3).

Po naujos pertraukos p. Łukasiewiczzius perskaito lenkų delegacijos deklaraciją (priedas Nr. 4).

Pulkininkas Mackiewiczzius pareiškia, kad dabartinių paliaubų nutraukimas galės būti svarstomas Lenkijos delegacijos po to, kai iš Lietuvos delegacijos bus gautas galutinis atsakymas į pirmąją Lenkijos delegacijos deklaraciją, perduotą 1920 09 16.

Tuo posėdis baigiasi 1920 09 17, 22 val.

Lenkijos delegacijos vardu:

Pulk. M. MACKIEWICZIUS, J. ŁUKASIEWICZIUS

Lietuvos delegacijos vardu:

Gen. KATCHE

PRIEDAS Nr. 1 prie protokolo II

Lietuvos delegacijos deklaracija

Atsakydama į Lenkijos delegacijos rugsėjo 16 d. deklaraciją, Lietuvos delegacija turi garbės pareikšti, kad:

1) Lietuvos delegacija su malonumu priima Lenkijos delegacijos deklaraciją, teigiančią, kad Lenkijos Vyr-bė [Vyriausybė] ėmėsi spręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus abipusio sutarimo keliu ir siekia užmegzti geros kaimynystės santykius;

2) Kartu Lietuvos delegacija su apgailestavimu turi pažymėti, kad Lenkijos Vyr-bės požiūris, toks, koks buvo išdėstytas anksčiau minėtoje Lenkijos delegacijos deklaracijoje, remiasi duomenimis, kurie prieštarauja tiesai. Kadangi Lenkijos delegacija mano esant reikalinga apkaltinti Lietuvos Vyr-bę daugybe poelgių, tokių, kaip esą leidimas laisvai judėti Sovietų pajėgoms iš Rytų Prūsijos į naują telkimosi vietą, tiesioginis bendradarbiavimas su Sovietų armija, pagalba jos pajėgoms, visa tai prisidengus Lietuvos neutralitetu ir t. t., greta to šiems kaltinimams pagrįsti nepateikiant rimtų įrodymų,

Lietuvos delegacija mato reikalą pasipriešinti tam, kas yra tik nepagrįsti kaltinimai, taip pat griežtai protestuoti prieš Lenkijos delegacijos mėginimus inkriminuoti priešininkui kaltę, nepateikus tam jokių būtinų įrodymų;

3) Lietuvos delegacija laiko pareiga atkreipti Lenkijos delegacijos dėmesį į faktą, kad derybos, kurios prieš tai vyko Kaune, buvo nutrauktos ne dėl bekompromisės Lietuvos Vyriausybės laikysenos, bet dėl to, kad vykstant minėtoms deryboms lenkų pajėgos, iš anksto nepaskelbusios karo, staiga atakavo lietuvių pajėgas prie Augustavo kanalo;

4) Faktas, kad Lenkijos delegacija mini rugsėjo 13 d. incidentus, sudaro įspūdį, jog lietuvių kariuomenei norima primesti agresyvias užmačias. Esame įsitikinę ir, remdamiesi neginčytiniais faktais, pareiškiame, kad dėl visų šių konfliktų, kurie įvyko tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių, kaltė krenta būtent pastarajai. Taip yra pasitaikę ir praeityje, taip atsitiko ir dabar. Visi šie apgailėtini incidentai, įvykę per pastarąjį rugsėjo mėnesį, yra tik paprastas ir neišvengiamas padarinys rugpjūčio 30 d. antpuolio, kuriuo lenkų kariuomenė atsakė į taikią Lietuvos Vyriausybės rugpjūčio 27 d. notą. Rugsėjo 11 d., 13 val., lenkų daliniai atakavo mūsų postą Smalėnuose, vienas mūsų karys buvo mirtinai sužeistas. Rugsėjo 12 d. ryte lenkų pajėgos kartu su artilerija 3 valandas puolė mūsų postus tos pačios Smalėnų vietovės apylinkėse. Tik laimingo atsitiktinumo dėka mūsų pajėgos nepatyrė nuostolių, tačiau nukentėjo civiliai gyventojai. Kaip tad Lietuvos Vyr-bė turėjo reaguoti į šią agresiją? Ar ji turėjo apsiriboti vien pasyvia gynyba ir kantriai laukti kitų mūsų postų atakų? Be jokios abejonės, į daugkartinį lenkų pajėgų puolimą mes privalėjome atsakyti kontratakėmis.

Mūsų puolimas, pradėtas rugsėjo 13 d., buvo tik neišvengiama kontrataka. Aki-vaizdu, kad jis vyko mums tinkamiausia ir patogiausia kryptimi. Kalbant apie mūsų Vyr-bės siūlymą nutraukti priešiškus veiksmus 13-osios d. vidurdienį, tai galėjo būti įmanoma tik tuo atveju, jeigu taip pat būtų pasiūlytos ir lenkų pajėgos. Karo veiksmų nutraukimas iš vienos pusės, neturint garantijų, kad kita pusė tuo pat metu padarys tą patį, būtų tolygu ginklų sudėjimui ir kapituliacijai. Tačiau 13 d. ir vėliau naktį lietuvių vadovybė, nepaisant visos jos geros ir nuoširdžios valios, iš lenkų nesulaukė jokio ženklo, kad šie nori nutraukti karo veiksmus. Štai kodėl mes negalėjome sustabdyti mūsų karių, prieš pasiekdami bent minimalų mūsų puolimo tikslą, t. y. užimti artimiausią ir patogiausią liniją. Tik rugsėjo 14 d. 5. 30 į Kalvariją atvyko lenkų karininkas, atnešdamas pavėluotą lenkų vadovybės deklaraciją, teigiančią, kad ji sutinka nutraukti karines operacijas. Tačiau jau kiek anksčiau buvo galima justi, jog situacija rimsta. Iš to, kas pasakyta, turi plaukti aiški išvada, kad dabartiniu atveju, kaip, beje, ir visuomet, lietuvių kariuomenė garbingai laikėsi duotų įsipareigojimų.

Dėl Lenkijos delegacijos reikalavimo, kad lietuviai tuoj pat atitrauktų savo pajėgas nuo maršalo Focho 1919 m. birželio 18 d. nubrėžtos demarkacijos linijos ir paliktų teritorijas, priskirtas Lenkijai 1919 m. gruodžio 8 d. Aukščiausiosios Tarybos sprendimu, Lietuvos delegacija mano esant būtina pareikšti štai ką:

a) 1919 m. birželio 18 d. maršalo Focho demarkacijos linija buvo nubrėžta laikinai ir laikoma karo būtinybe, tiesiogiai susijusia su lenkų ir Sovietų karo operacijomis fronte į rytus ir šiaurės rytus nuo Vilniaus. Šis frontas nebeegzistuoja, dabartinė situacija yra

visiškai kitokia, nei iki minėtos laikinos demarkacijos linijos fiksavimo; per visą savo ilgį pradėdant Dauguva iki pat vokiečių sienos ji buvo lenkų pajėgų palikta be jokio lietuvių pajėgų įsikišimo; didesnė šios linijos dalis, nuo Dauguvos iki Nemuno į pietus nuo Merkinės jau nebeegzistuoja, tačiau Lenkijos delegacija nereikalauja, kad ji būtų atkurta. Štai kodėl Lietuvos delegacija mano turinti teisę iš Lenkijos delegacijos tikėtis šios linijos peržiūrėjimo abipusiu sutarimu buvusios Suvalkų gubernijos teritorijoje, atsižvelgiant į naujas aplinkybes. Lietuvos delegacija mano, kad Lenkijos delegacija juo labiau neturi teisės reikalauti iš Lietuvos nepažeisti šios linijos, nes patys lenkai yra ją pažeidę daugybę kartų.

b) Kalbant apie liniją, Lenkijos delegacijos teigimu, 1919 m. gruodžio 8 d. nubrėžtą pagal Aukščiausiosios Tarybos sprendimą, kuriuo savo deklaracijoje remiasi Lenkijos delegacija, Lietuvos delegacija patvirtina, kad apie šį sprendimą, kaip ir apie lenkiškųjų žemių ribų apibrėžimą, Lietuvos Vyr-bė nebuvo informuota nei Sąjungininkų, nei Lenkijos Vyr-bės ir apie jį nieko nežino. Štai kodėl, nepaisydama fakto, kad Lietuvos Vyr-bė dabar yra pasirengusi, kaip ir visuomet, gerbti Aukščiausiosios Tarybos sprendimus, Lietuvos delegacija neturi galimybės paklusti anksčiau minėtam sprendimui, nes Lietuvos Vyr-bė nėra su juo susipažinusi. Be to, Lietuvos delegacija turi garbės atkreipti Lenkijos delegacijos dėmesį į patį keliamo klausimo pobūdį. Lenkijos delegacija tolesnių derybų sąlyga laiko lietuvių pajėgų pasišalinimą už linijos, apie kurią mes nieko nežinome, kurios niekada neturėjome progos analizuoti ir apsvarstyti; taigi akivaizdu, kad neįmanoma aptarti šio pasiūlymo, kol nesusipažinsime su minėtąja siena.

Kadangi Lenkijos delegacijos reikalavimai, liečiantys prašomas duoti garantijas, rėmėsi nepagrįstais kaltinimais, šie pareiškimai kaip prieštaraujantys tiesai turi būti laikomi negaliojančiais, todėl specialiųjų garantijų prašymas, paremtas neatitinkančiais tiesos duomenimis, taip pat turi būti laikomas nepagrįstu.

Štai kodėl Lietuvos delegacija turi garbės prašyti: 1) suteikti jai galimybę susipažinti su autentišku Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimo tekstu, kad galėtų jį perduoti savo Vyr-bei; 2) imtis demarkacijos linijos, kuri atitiktų abiejų šalių interesus ir galėtų pasitarnauti rasti tinkamą šios problemos sprendimą, pažymėjimo darbų.

PRIEDAS Nr. 2 prie protokolo II
Lenkijos delegacijos deklaracija

Atsakydami į Lietuvos delegacijos deklaraciją mes turime garbės pareikšti, kad:

Lenkijos delegacija yra priversta konstatuoti, jog mums pateiktas Lietuvos delegacijos požiūris į demarkacijos liniją prieštarauja ministro Purickio 1920 09 12 notai, kurioje pastarasis sutiko su Lenkijos Vyr-bės rugsėjo 9 d. notoje pasiūlytu pagrindu deryboms ir pritarė, kad Kalvarijos derybos neturės tikslo fiksuoti naują demarkacijos liniją.

Atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos delegacija bando pradėti diskusijas dėl demarkacijos linijos, kurios nėra numatytos šioms deryboms užsienio reikalų ministro Sapiehos 1920 09 12 notoje,¹⁰ ir remiasi motyvais, kurie turėtų būti patikslinti, Lenkijos delegacija mano esant reikalinga štai ką paaiškinti:

1) Pagal Aukščiausiosios Tarybos gruodžio 8 d. rezoliuciją fiksuota linija turi būti žinoma Lietuvos delegacijai, nes ministras kunigaikštis Sapieha savo 1920 08 31 notoje nurodė, kad ši linija yra ta pati, kurią nubrėžė maršalas Fochas. Pastaroji su keletu nežymių pakeitimų Suvalkų teritorijoje buvo užimta pagal Lenkijos generalinio štabo atstovo kap. Furmańskio¹¹ ir Lietuvos generalinio štabo atstovo pulk. Žuko susitarimą.

2) Netikėta lietuvių pajėgų agresija prieš Seinus, įvykusi kelios valandos prieš paskelbiant paliaubas, negali būti teisinama jokiais ankstesniais lenkų pajėgų veiksmais, nes jos, beje, net nebuvo Lietuvos delegacijos nurodytoje vietoje, kadangi mūsų kariuomenė visuomet veikė ir veikia Lenkijos teritorijoje, jokiu būdu neperžengdama jos sienų, jau nekalbant apie tai, kad 1920 m. rugpjūčio 31 d. notoje Lenkijos Vyr-bė, siekdama savo karinėms operacijoms išsaugoti visišką laisvę, prašė Lietuvos Vyr-bę atitraukti savo pajėgas iš lenkiškųjų teritorijų už maršalo Focho nubrėžtos demarkacijos linijos.

3) Kalbant apie priekaištus, pareikštus lenkų Lietuvos Vyr-bei dėl neutraliteto sąlygų pažeidimo lenkų ir Sovietų kare, šie priekaištai jau buvo perduoti Lenkijos Vyr-bės Tautų Lygai ir Lenkijos delegacija juos laiko visiškai pagrįstais.

Atsižvelgdama į tai, kas buvo išdėstyta, Lenkijos delegacija pareiškia, kad ji atkakliai laikosi savo reikalavimų, išdėstytų 09 16, ir prašo į šį klausimą pateikti galutinį atsakymą.

Pritardama Lietuvos delegacijos norui Lenkijos delegacija sutinka, kad prie protokolo būtų pridėta 1920 m. gruodžio 8 d.¹² Aukščiausiosios Tarybos sprendimo kopija, kurios autentiškumą patvirtintų abi delegacijos.

PRIEDAS Nr. 3 prie protokolo II *Lietuvos delegacijos deklaracija*

Atsakydama į lenkų rugsėjo 17 d. deklaraciją, Lietuvos delegacija turi garbės pranešti, kad šiuo metu ji neturi nieko naujo pridurti prie to, ką jau išdėstė. Tačiau, atsižvelgdama į tai, kad Lenkijos delegacija Lietuvos delegacijai pirmą kartą pateikė dokumentą, kuriuo ji grindžia savo reikalavimus, tai yra Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimą – tekstą, kuris neturi jokių autentiškumo įrodymų, – Lietuvos delegacija mano esant reikalinga perduoti minėtą dokumentą savo Vyriausybei, iš kurios ji tikisi instrukcijų. Savo ruožtu delegacija darys viską, kas tik įmanoma, kad Vyriausybės atsakymas būtų gautas kuo greičiau.

PRIEDAS Nr. 4 prie protokolo II *Lenkijos delegacijos deklaracija*

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Vyriausybė buvo informuota apie pamatinius lenkų reikalavimus, Lietuvos delegacija negalėjo būti netikėtai užklupta Lenkijos delegacijos deklaracijos, be to, iki šiol susisiekti su savo Vyriausybe turėjo 28 val., tačiau ji bent tris kartus atidėjo savo atsakymo terminą ir galiausiai to atsakymo iš viso nepateikė.

Atsižvelgdama į tai, kad ministras Purickis savo 09 12 notoje sutiko pripažinti demarkacijos liniją, pasiūlytą Lenkijos delegacijos, ką Lenkijos Vyriausybė laikė būtina

sąlyga deryboms pradėti, atsižvelgdama į tai, kad Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimo kopija, Lietuvos delegacijos pageidavimu, buvo prijungta prie šiandienos protokolo, nekeičia nieko iš Lenkijos delegacijos dėl demarkacijos linijos pateiktų reikalavimų, kurie jau buvo perduoti Lietuvos Vyriausybei 1920 03 31 notoje, Lenkijos delegacija nemato būtino pagrindo dar ilgiau laukti atsakymo į savo vakarykštę deklaraciją ir, atkreipdama Lietuvos delegacijos dėmesį į sunkią Lenkijos, priverstos kovoti su Sovietų Rusija, padėtį, praneša, kad lauks galutinio Lietuvos delegacijos atsakymo Kalvarijoje iki 1920 m. rugsėjo 18 d. 14 val.

*Lenkijos ir Lietuvos delegacijų posėdžio,
įvykusio Kalvarijoje 1920 m. rugsėjo 18 d.,*

PROTOKOLAS III

Lenkų atstovai: ponai Lenkijos generalinio štabo atstovas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus ir ekspertai: ponai kapitonas Adamas Romeris, Mirosławas Arciszewskis ir leitenantas Leonas Bulowskis.

Lietuvių atstovai: Generalinio štabo ir Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai generolas leitenantas Katchė, majoras Jokaitis, kapitonas Zubrys, Lietuvos Vyriausybės atstovai Voldemaras Čarneckis ir Bronius Balutis.

Generolas Katče pirmininkauja posėdžiui, kuris pradedamas 14 val.

Ponas Balutis gauna žodį delegacijos vardu ir perskaito galutinį Lietuvos delegacijos atsakymą (priedas Nr. 1).

Po to pertrauka, per ją Lenkijos delegacija turi galimybę parengti atsakymą į Lietuvos delegacijos deklaraciją.

Posėdis atnaujinamas 17 val.

Žodžio paprašo p. Łukasiewiczus ir perskaito Lenkijos delegacijos atsakymą (priedas Nr. 2).

Išklausęs minėtą pareiškimą generolas Katče praneša, jog Lietuvos delegacija nebeturi ko pridurti, ir reiškia nuoširdų apgailėstavimą, kad Kalvarijos derybos nepasiekė jokio pozityvaus rezultato, tuo pat metu jis tikisi, jog galbūt ateityje, susiklosčius naujoms aplinkybėms, šalims pavyks susitarti.

Daroma nauja pertrauka pabaigti protokolui ir kitiems dokumentams, ji užtrunka iki 19 val. 20 min. Paskui posėdis atnaujinamas, protokolus pasirašius ir jais apsikeitus, baigiamas 19 val. 30 min.

Lenkijos delegacijos vardu:

Pulk. M. MACKIEWICZIUS, J. ŁUKASIEWICZIUS

Lietuvos delegacijos vardu:

Gen. KATCHE

Priedas Nr. 1 prie protokolo III
Lietuvos delegacijos deklaracija

Lietuvos delegacija turi garbės pranešti Lenkijos delegacijai gavusi leidimą paskelbti štai ką:

Laikydama Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimu per buvusią Suvalkų guberniją nubrėžtą liniją laikina, skirta lenkų administracijos įdiegimui, linija, kuri jokių būdu negali tapti pagrindu nubrėžti sieną tarp Lietuvos ir Lenkijos buvusios Suvalkų gubernijos ribose, ir pasilikdama sau teisę kreiptis į kompetentingus tarpininkus, taip pat visais įmanomais būdais gindama savo teises, susijusias su sienų nubrėžimu ir Aukščiausiosios Tarybos sprendimų peržiūrėjimu, Lietuvos Vyriausybė, trokšdama abipusiu sutarimu ir taikiai išspręsti ginčytinus klausimus, kurie gresia karu su Lenkija, sutinka, kad per visą ilgį, kur lietuvių pajėgos kontaktuoja su lenkų pajėgomis, jos būtų nustatytu metu atitrauktos iki 1919 m. gruodžio 8 d. linijos, prieš tai kruopščiai pažymėjus šią liniją vietose, kur tai dar nebuvo tiksliai padaryta, tačiau tik su ta sąlyga, kad lenkų pajėgos atsižvelgs į ekscesus, įvykdytus prieš vietos gyventojus, tokius kaip, pavyzdžiui, incidentai Seinuose, kad lenkų pajėgos atsitrauks per tokį patį nuotolį nuo dabar užimamos linijos ir kad neutralioje zonoje pagal abipusį susitarimą bus paskirti civilinės valdžios atstovai.

Priedas Nr. 2 prie protokolo III
Lenkijos delegacijos deklaracija

Atsakydama į Lietuvos delegacijos deklaraciją Lenkijos delegacija yra priversta pareikšti, kad:

Atsižvelgdama į tai, kad tarp Lenkijos ir Lietuvos karas nepaskelbtas ir kad dalis Lenkijos teritorijos buvo užimta lietuvių pajėgų be Lenkijos Vyriausybės sutikimo, Lenkijos delegacija nemato jokios teisėtos dingsties tam, kad kita šalis turėtų teisę atsireikti Lenkijos Respublikai priklausančios teritorijos dalį, kuri būtų išplėšta iš jos administracinės valdžios rankų ir užimta ne jos pajėgų, todėl Lenkijos delegacija negali sutikti diskutuoti šiuo klausimu.

Be to, kariniu požiūriu Lietuvos Vyriausybės pasiūlymas turi tikslą atitraukti lenkų pajėgas nuo linijos, kurią jos šiuo metu užima, o tai praktiškai prilygsta norui pakenkti šių pajėgų operacijoms jų kovoje prie Raudonąją armiją, juo labiau kad šios operacijos ir taip yra ribojamos ne tik lenkų kariuomenės kaimynystės su lietuvių kariuomene, bet ypač to, kad lenkų pajėgos, dėl Lietuvos Vyriausybės darytų kliūčių, negalėjo užimti visos teritorijos, kuri turi būti sugražinta Lenkijai. Atsižvelgiant į visa tai, kas buvo pasiūlyta, aišku, jog Lietuvos delegacija iš tiesų nori lenkų kariuomenei sudaryti dar nepalankesnes sąlygas, nei tos, kuriose ji yra dabar. Kad išvengtume bet kokių nesusipratimų, galinčių kilti iš Lietuvos delegacijos tvirtinimo esą Lenkija jai grasina karu, mes manome, kad būtina konstatuoti, jog Lenkijos delegacija niekada nereiškė panašių grasinimų.

O dėl teiginio, kad lenkų pajėgos Seinuose gali blogai elgtis su vietos gyventojais, tai Lenkijos delegacija konstatuoja neturinti jokios informacijos apie panašius veiksmus, ir šis teiginys turėtų būti įrodytas, ką kompetentingi lenkų valdžios atstovai netruks padaryti. Tačiau tuo pat metu Lenkijos delegacija yra priversta pareikšti savo nuostabą dėl to, kad Lietuvos delegacija oficialiame dokumente mano turinti teisę svarstyti Lenkijos Respublikos veiksmus jos pačios teritorijoje. Maža to, Lenkijos delegacija reiškia nuostabą, tolydžio didesnę, kada ji girdi panašius nepatikrintus priekaištus iš atstovų Vyriausybės, kurios pajėgos ir civilinė valdžia per Lenkijos Respublikai priklausančių teritorijų laikiną okupaciją griebėsi daugybės prievartos akcijų prieš vietos gyventojus – tai ir areštai, deportacijos į Lietuvos gilumą, visų rūšių žiaurumai. Kaip pavyzdį čia pakaks paminėti negirdėtą nusikaltimą – Stanislovo Kozakiewicziaus¹³ nužudymą jo ūkyje Kleinuose [Klejny]^{a)}, Seinų valsčiuje.

Lenkijos delegacija pasilieka sau teisę esant progai reikalauti iš Lietuvos Vyriausybės satisfakcijos už skriaudas, kurių aukomis tapo Lenkijos Respublikos piliečiai.

Atsižvelgdama į Lietuvos delegacijos deklaraciją, kuri yra galutinis atsakymas į Lenkijos delegacijos reikalavimus, Lenkijos delegacija yra priversta dar kartą konstatuoti, kad:

1) Prašydama, kad lenkų pajėgos būtų patrauktos į lenkiškų žemių gilumą, Lietuvos delegacija bando nubrėžti naują demarkacijos liniją tarp abiejų kariuomenių, ką iš anksto 09 09 atmetė Lenkijos Vyriausybė ir su kuo sutiko Lietuvos Vyriausybė dar prieš lenkų delegacijai išvykstant į Kalvariją.

2) Nepaisydamos Lenkijos Vyriausybės reikalavimų, pareikštų tiek telegrafu siųstose notose, tiek ir Lenkijos delegacijos deklaracijose Kalvarijoje, lietuvių pajėgos iki šandien nelegaliai užima teritorijas, kurios pagal Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimą priklauso Lenkijos Respublikai.

3) Lenkija, priversta sunkiai kovoti su Sovietų Rusija, iki šiol negavo jokių garantijų, susijusių su griežtu Lietuvos neutralitetu šio karo atžvilgiu ir, iki šiol buvusių įvykių akivaizdoje, turi teisėtą pagrindą bijoti, kad Lietuva, pasinaudojusi jos neaiškia situacija, gali, tiesiogiai ar netiesiogiai, palengvinti Raudonosios armijos karines operacijas.

Dėl visų šių priežasčių Lenkijos delegacija yra priversta pareikšti, kad ji negali priimtinu laikyti galutinio atsakymo, kuris jai buvo duotas, ir, atsižvelgdama į karo tarp Lenkijos ir Sovietų Rusijos aplinkybes, nebemato galimybės toliau tęsti derybas Kalvarijoje. Išvykdama į Varšuvą Lenkijos delegacija pareiškia, kad dabartinės paliaubos iš lenkų pusės nenutrūks iki 09 19 6 val. oficialiu Kalvarijos laiku.

Reikšdama nuoširdų apgailestavimą, jog Lietuvos delegacija manė turinti galimybę užimti nesutaikomą poziciją, kuri nebeleidžia tęsti Kalvarijos derybų, Lenkijos delegacija konstatuoja, kad Lenkijos Vyriausybė dėl Sovietų Rusijos jai primestų karo veiksmų priversta išsaugoti savo karinių operacijų laisvę, tačiau laiko save atvira deryboms su Lietuvos Vyriausybe, siekiant sureguliuoti apverktinus konfliktus ir nesusipratimus, kuriuos sukėlė lietuvių pajėgos, ir su malonumu priimtų šiuo atžvilgiu nors kiek į palankumo pusę kintančią Lietuvos Vyriausybės laikyseną.

⁴⁾Taip tekste. Turėtų būti „Kleuuse“.

¹⁾Arciśevskis M. (Arciszewski Mirosław (1892–1963)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, diplomatas. Lenkijos užsienio reikalų ministerijos tarnyboje nuo 1918 m. Pasiuntinys Ženevoje sekretorius 1922–1925 m. Ambasados Paryžiuje sekretorius 1925–1928 m. Pasiuntinys Rygoje 1929–1932 m. Įgaliotasis ministras Bukarešte 1932–1938 m. Užsienio reikalų viceministras 1938–1939 m. F. Skladkowskio Vyriausybės, konfliktavo su ministerijos šefu J. Becku. Vėliau – emigracinės vyriausybės pasiuntinys Argentinoje.

²⁾Bulovskis L. (Bulowski Leon (1891–?)) – lenkų kariškis. Vėliau turėjo kapitono laipsnį, pripažintą nuo 1919 m. birželio mėn. 1923–1924 m. priklausė 50-ajam pėstininkų pulkui, dėstė karinių apmokymų centre Rembertuve. 1924 m. rugpjūčio mėn. gavo majoro laipsnį. 1928 m. – 34-ojo pėstininkų pulko majoras, jo 2-ojo bataliono vadas, taip pat viršetatinis štabo karininkas. 1934 m. atsargos karininkų sąrašuose figūruoja kaip diplomuotas atsargos majoras, priklausęs pėstininkų karininkų rezervui Krokuvoje.

³⁾„Komendantas Jokajtis ir kapitonas Zubrys“ – turimi mintyje lietuvių kariškiai Jakaitis Aleksandras ir Zubrys Antanas.

⁴⁾Žr. dok. Nr. 169.

⁵⁾Nota buvo išsiųsta rugsėjo 12 d.

⁶⁾Taip dokumente įrašyta data. Turėtų būti „1920 09 09“.

⁷⁾Žr. dok. Nr. 179.

⁸⁾Taip dokumente įrašyta data. Turėtų būti „rugpjūčio 27 d.“.

⁹⁾Taip dokumente įrašyta data.

¹⁰⁾Taip dokumente įrašyta data.

¹¹⁾„Lenkijos generalinio štabo atstovas kapitonas Furmańskis“ – pasilieka ne visai aiški asmenybė. 1924 m. Lenkijos karininkų sąrašuose nėra nė vieno atitinkamo laipsnio karininko su tokia pavarde. Galbūt šiuo atveju tai buvo Furmanekas J. (Furmanek Józef Walenty (1894–?)) – rezervo kapitonas 1934 m., turėjęs tą laipsnį nuo 1919 m. birželio mėn.

¹²⁾Taip dokumente įrašyta data. Turėtų būti „1919 m. gruodžio 8 d.“.

¹³⁾Kozakievičius S. (Kozakiewicz Stanisław (?–1920)) – lenkų visuomenės aktyvistas iš Kleivų vietovės Seinų valsčiuje. 1919 m. kovų su lietuviais dėl Seinų kontrolės dalyvis.

188. 1920 m. rugsėjo 18 d., Varšuva. – Vyriausiosios Lenkijos kariuomenės vadovybės 3-iojo skyriaus įsakymas II armijos vadovybei dėl Kalvarijos derybų: lietuvių atžvilgiu susilaikyti nuo aktyvių veiksmų, bet likti parengtyje

During preparations for the bilateral Lithuanian-Polish talks in Kalvarija about disputed territorial issues in autumn 1920, both sides agreed to declare ceasefire in the area in question. Lithuanians promised to suspend military actions at noon on 13 September. However, local fights between Poles and Lithuanians continued. Neither Lithuania nor Poland accepted the blame for the failure to fulfil obligations. On 16 September, the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis offered the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to stop military actions. During Kalvarija negotiations, on 18 September the Polish military authorities ordered Polish Army II not to start an offensive against the Lithuanian troops. The document stipulates to weigh up the situation, repel Lithuanian offensives yet not mount attacks on them.

VYRIAUSIOJI L[ENKIJOS] K[ARIUOMENĖS] VADOVYBĖ. 3 SKYRIUS

Vyriausioji L. k vadovybė
Nr 9976/III

a)[1920 09] 18^{a)}

[ISAKYMAS]
II ARMIJOS VADOVYBEI

I. Mūsų delegacija praneša iš Kalvarijos, kad lietuviai iki šiol delsė atsakyti į mūsų reikalavimus atitraukti Lietuvos kariuomenę už demarkacijos linijos.

Mūsų delegatai nustatė lietuviams galutinį atsakymo terminą šeštadienį 09 18, 14-ą val., ir tikisi neigiamo atsakymo. Jį gavę išvažiuos įsipareigodami, kad paliaubos nebus nutrauktos iki šeštadienio 24-os val.

II. Atsižvelgdamas į tai armijos vad[as] įsakys:

a) pranešti daliniams, turintiems ryšių su lietuviais, kad būtų pasirengę.

b) kad šie daliniai jokių pretekstu nepradėtų karo veiksmų prieš lietuvius laukdami, kol Lietuvos kariuomenė pirma mus užpuls. Tokiu atveju kol kas apsiriboti tik atakų atrėmimu, neišsiveržiant į priekį.

c) Mūsų daliniai turi būti taip išsidėstę, kad lietuviai, jeigu mus užpultų, galėtų patekti į pasalą.

Gen. ltn. Rozwadowskis

Bitwa..., d. 1, 240, p. 478.

^{a)-a)} Prirašyta ranka.

189. 1920 m. rugsėjo 20 d., Paryžius. – Tautų Sąjungos Tarybai Belgijos atstovo P. Hymanso¹ pateiktas raportas ir jame pasiūlyta rezoliucija dėl Lietuvos ir Lenkijos konflikto suregulavimo, patvirtinta minėtoje Taryboje

In autumn 1920, the territorial dispute between Lithuania and Poland was moved to the League of Nations. In Paris, Lithuania was represented by A. Voldemaras while J. Paderewski acted for Poland. In order to peacefully resolve the bilateral dispute, on 20 September the Belgian representative P. Hymans proposed a resolution to the Council. The document states that Lithuania has to temporarily recognise G. Curzon demarcation line of December 1919 and withdraw its troops to the east of the line. The Poles are to commit themselves to respecting the neutrality of the Lithuanian-controlled territories to the east of the demarcation line provided that the Lithuanians get a similar pledge from Soviet Russia. The resolution stresses that the proposal is only a temporary measure to further regulation of the Lithuanian-Polish relations.

Ponai,

Tautų Sąjungos Tarybą pasiekė Lenkijos užsienio reikalų ministro kunigaikščio Sapiehos rugsėjo 5 d. telegrama su Lenkijos prašymu įsikišti, kad būtų užbėgta už akių galimam Lenkijos ir Lietuvos karui.

Sutinkamai su Tautų Sąjungos Pakto straipsniu², Lietuvos Vyriausybė dėl šių nesutarimų sutiko paklusti savo, kaip Sąjungos narės, įsipareigojimams³ ir, aprūpinusi visais reikalingais įgaliojimais, paskyrė p. profesorių Voldemarą teikti Tarybai visus būtinus paaiškinimus.

Savo ruožtu Lenkijos Vyriausybė savo įgaliotiniu paskyrė buvusį Tarybos prezidentą p. Paderewskį.

Per Taryboje vykusias diskusijas Lenkijos atstovas patikslino, jog karo pavojus, jo Vyriausybės nuomone, iškilo dėl to, kad lietuvių kariuomenė yra į vakarus nuo ribos, pažymėtos Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. pareiškime laikinai Lenkijai priskirtose žemėse.

Lietuvos atstovas atkreipė Tarybos dėmesį į tai, kad Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. deklaracija taip, kaip ją supranta Lenkijos Vyriausybė, Lietuvos Vyriausybei juridiškai nėra privalomojo pobūdžio; maža to, pagal jo Vyriausybės su Sovietų Vyriausybe 1920 m. liepos 12 d. sudarytą Taikos sutartį buvo iš dalies apsisota prie kitos linijos kaip Lietuvos sienos, kuri, sutarties žodžiais, turi būti galutinai nubrėžta Lenkijos ir Lietuvos susitarimu.

Tarybos neprašoma priimti galutinį sprendimą dėl šių nesutarimų, kaip ir dėl kitų ginčytinų klausimų, dabar iškylančių tarp Lenkijos ir Lietuvos. Tarp abiejų valstybių atstovų pradėtos derybos Kalvarijoje. Tikimasi, kad tiesioginės derybos padės pasiekti taiką tvirtais pagrindais. Tačiau skubus Tarybos įsikišimas yra reikalingas tam, kad abi suinteresuotos Lietuvos ir Lenkijos valstybės, išsaugodamos visas savo teises, galėtų laikinai nubrėžti okupacinių zonų demarkacijos liniją. Ieškodama išėties iš šios padėties, Taryba buvo priversta atsižvelgti į ypatingos svarbos aplinkybę: karo padėtį tarp Lenkijos ir Sovietų Vyriausybių. Lietuva ir Lenkija informavo Tarybą, kad Lietuvos dalis, Gardino ir Lydos zona vis dar yra okupuotos bolševikų pajėgų.

Ši aplinkybė dabar yra bene svarbiausia, nes labai sunku nustatyti nors kokią demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos, kai Lietuvos teritorija iš dalies okupuota prieš Lenkiją kariaujančių bolševikų pajėgų. Ši okupacija Lietuvai beveik neleidžia pasipriešinti Lenkijai kariniais tikslais naudotis lietuviškosiomis teritorijomis. Akivaizdu, kad jeigu Lietuvos teritorijos neutralitetas nebus vienodai gerbiamas tarpusavyje kariaujančių bolševikų ir lenkų, bet kokia laikina Lietuvos ir Lenkijos pasienio demarkacija bus neveiksminga.

Lietuvių tauta trokšta, kad būtų gerbiamas Lietuvos neutralitetas. Man taip pat atrodo reikšminga, kad, dėl taikos visoje Europoje išsaugojimo, Taryba turėtų siekti jį užtikrinti, bet, kita vertus, nemanau, kad ji gali nepaisyti ir teisėtų kariaujančiųjų šalių interesų.

Iš Lietuvos atstovo pareiškimo žinome, jog Sovietų Vyriausybė paskelbė esanti pasirengusi, p. Čičerino rugsėjo 5 d. telegramos žodžiais, pasitraukti iš visos Lietuvos teritorijos, jeigu Lietuvos Vyriausybė galėtų garantuoti, kad Lenkija šiuo atveju laikysis neutraliteto.

Todėl prašau Tarybos priimti tokią rezoliuciją:

REZOLIUCIJA

Tautų Sąjungos Taryba, patvirtindama Belgijos atstovo raportą,

a) Manydama, kad skubus karo veiksmų nutraukimas yra neišvengiama bet kokio prasmingo Tautų Sąjungos Tarybos įsikišimo sąlyga, kreipiasi į Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybes, primygtinai prašydama, kad jos imtųsi skubių priemonių užkirsti kelią bet kokiems priešiškiems savo kariuomenių veiksmams;

b) Siūlo Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybėms priimti tokius abipusius įsipareigojimus:

1) Lietuvos Vyriausybė, laukdama tiesioginių derybų su Lenkija rezultatų, su visu savo teritorinių teisių išsaugojimo sąlyga sutinka pripažinti laikiną demarkacijos liniją, nubrėžtą Aukščiausiosios Sąjungininkų Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. deklaracijoje, ir įsipareigoja atitraukti savo pajėgas į žemes, esančias į vakarus nuo šios linijos;

2) Lenkijos Vyriausybė su visų savo teritorinių teisių išsaugojimo sąlyga prisiima įsipareigojimą per dabartinį karą su Sovietų Vyriausybe gerbti neutralitetą teritorijū, kurias į rytus nuo čia minėtos demarkacijos linijos yra užėmusi Lietuva, su sąlyga, kad Lietuvai taip pat pavyks gauti šio neutraliteto gerbimo garantijas iš Sovietų valdžios.

c) Su sąlyga, jeigu jos sutiks su tokiu laikinu problemos sprendimu, Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybėms siūloma skirti Komisiją, turinčią vietoje griežtai stebėti, kad abi suinteresuotos šalys laikysis šioje sutartyje priimtų įsipareigojimų;

d) Savo Prezidentą įgalioja gauti atsakymus iš Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybių, kad Taryba galėtų tęsti savo darbą, skirdama atstovus šioje rezoliucijoje numatytai komisijai sudaryti ir kitoje Tarybos sesijoje pateikti raportą.

Conflic..., 40, p. 72–74.

¹Himansas P. (Hymans Paul Adrien (1865–1941)) – belgų visuomenės ir politikos veikėjas, teisininkas, žurnalistas. Po teisės studijų dirbo advokatu Briuselyje, dėstė universitete. Liberalų partijos narys, Belgijos Parlamento atstovas 1900–1941 m. Vyko su diplomatine misija į JAV 1914 m. Ypatingasis įgaliotinis Londone 1915 m. Ūkio ministras 1917 m., nuo 1918 m. pradžios – užsienio reikalų ministras. Belgijos delegacijos vadovas Paryžiaus taikos konferencijoje 1919 m. Pirmasis Tautų Sąjungos Prezidentas 1920–1921 m., dar kartą juo buvo 1932–1933 m. Užsienio reikalų ministro postą užėmė 1924–1925 m., 1927–1935 m. Europos pacifikavimo idėjos aktyvus propaguotojas, taip pat laikomas vienu iš Beneliukso idėjos autorių. 1920–1921 m. labai aktyviai dalyvavo Lietuvos ir Lenkijos santykių normalizavimo paieškos procese.

²Straipsnio numeris nenurodytas.

³Lietuva tuomet tik siekė narystės Tautų sąjungoje.

190. 1920 m. rugsėjo 20 d., Ryga. – Lietuvos pasiuntinio Latvijoje D. Zaunius pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie lietuvių ir lenkų konflikto sprendimo galimybes Tautų Sąjungoje ir tiesioginėse derybose, perduodantis Vakarų šalių atstovų nuomonės šiuo klausimu

On 20 September 1920, the Lithuanian representative to Latvia D. Zaunius introduced the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania to the position of the Great Western Powers on the Lithuanian-Polish conflict. The diplomat's report states that Poles do not have many supporters because of the often-changing position with regard to relations with Lithuanians. Unofficially, American and British diplomats are said to support Lithuania and criticize Polish complaints to the League of Nations about the alleged Lithuanian aggression in Sejny. Italians appear to support the British throughout. The document restates that the Minister of Foreign Affairs of Latvia Z. Meierovics offered the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha to mediate in the Lithuanian-Polish negotiations and invited both sides to Riga yet he expressed distrust of the volatility of Polish opinions.

LIETUVOS ATSTOVAS LATVIJOJE.
Jn. No..B...^{a)}

R y g a, Rugsėjo 20 d. 1920.
Konfidencialiai^{b)}

UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJAI.

Trumpos žinios:

I. Italijos atstovas užvakar oficialiai pareiškė savo valdžios vardu, kad Italija laukia iš Lietuvos konflikte su Lenkija „moderation“. Atsakiau, kad mums būtų pageidaujama, kad Italija mums duotų ir dar kiek daugiau negu tiktai patarimą moderacijos.

Šiandien Italas vėl atėjo su oficiale savo valdžios misija, ir pareiškė, kad Italijos valdžia mums pataria savo konfliktą su lenkais pavesti išrišti Tautų Lygai. Mano nurodyta į Tautų Lygos posėdį 16/IX, kuriame jau mūsų atstovas dalyvavo ir t. t. kritikuota lenkų nota į Tautų Lygą ir toliau šiek tiek agituota.

Tautų Lygos klausime kalbėjau paskui su Amerikiešiu, kuris kaip jau seniau pranešta, nevisai pritaria pavedimui klausimo Lygai (tas ne oficialė jo nuomonė, oficialės jis tame klausime neturi) juokiasi iš Italijos pataikavimo Anglijai Tautų Lygos klausime.

II. Telegramos apie lenkų padarytą pogromą Seinuose ir angliškoji apie derybas Kalvarijoje gautos ši rytą. Tuojau padaryta komunikė ir įteikta visiems asmeniškai, tinkamai paagituojant ir prašant, kad iš savo pusės darytų žingsnius, kad apsaugoti mūsų piliečius nuo naujo lenkų legijonininkų žiaurumo. Komunikė įteikta: Amerikiečiui, Italui, Angliui, Meieravičiui. Dar bus padaryta ypatinga ta medžiaga nota. Su Tallentsu šiandien tuo klausimu neteko kalbėtis; Jis buvo išvažiavęs Mintaujon.

III. Su Meieravičium kalbėtasi klausimu tiesioginių mūsų su lenkais derybų, kurias jie kvietė. Konstatuota, kad lenkai pasilaikė sau teisę kviesti mus, o nesutiko ant latvių

pasiūlymo, kuris latvių vardu kviečia lenkus ir mus Rygon. Latviai patys konstatuoja, kad lenkai vieną dieną kalba kitaip negu kita, ir kad delto gera su jais kalbėtis prie liudininkų. Ypatingai tas skirtumas konstatuotas Kamieneckio pareiškime padarytame Dr. Šauliui dėl Lenkijos pretenduojamų sienų, kurį po vienos dienos jau Vasilevskis atšaukęs.

Bendrai lenkų vardas čionai nėra geriausias pas Antantą ypatingai. Pranešant man apie lenkų ultimatumą ir reikalavimą, kad derybų pamatu būtų linija 8/XII 19 Tallents tą pavadino unfair. Sapiehos notą į Tautų Lygą pavadino kvailais plepalais. Amerikietis pav. šiandien norėjo jau anksti gauti iš Lenkų atstovybės žinių apie įvykius Kalvarijoje. Gavęs atsakymą, kad lenkai dar žinių neturi. Tam jis netikėdamas, pavadino juos nevisai komplimentuodamas.

Mano įspudis, kad lenkai tęsdami savo šią taktiką labai greit gali prakišti savo simpatijas ir ten, kur jų turėjo daug.

D. Zaunius^{c)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 142, l. 143. Mašinarštis

^{a)} Trumpinys nubrauktas.

^{b)} Žodis užrašytas ranka.

^{c)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

191. 1920 m. rugsėjo 20 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos vadovybės 3-iojo skyriaus instrukcija daliniams dėl elgsenos lietuvių atžvilgiu, per karinę akciją prieš sovietus pereinant Lietuvos valdžios kontroliuojamą teritoriją

The bilateral Lithuanian-Polish talks in Kalvarija in September 1920 were unsuccessful. During the negotiations, a short truce was declared between the Polish and Lithuanian armies. Towards the end of the talks, Polish military authorities ordered their military units to refrain from an offensive against the Lithuanian troops. However, after the negotiations the Poles planned to move their troops through a Lithuanian section into the rear of the Bolsheviks. On 20 September, the Polish military command issued an order to Polish Army II how to deal with Lithuanian military personnel and civilians during Druskininkai operation. The document outlines that before the launch of the operation the Polish troops must take a defensive position and hit back only in case of a Lithuanian attack. It instructs to take maximum prisoners and military equipment and to force the Lithuanians as far as possible into the depth of the territory of Lithuania. After the Polish troops capture Druskininkai and Merkinė, it is advised to avoid violence against the local population.

II ARMIJOS VADOVYBĖ. 3 SKYRIUS

II armijos vadovybė
Nr. a)58/slapt/III^{a)}

Sustojimo vieta, 1920 09 20
Slaptas!

a)116/III^{a)}

a)22 X [parašas neįskaitomas]^{a)}

INSTRUKCIJA, KAIP ELGTIS LIETUVIŲ ATŽVILGIU

1) Iki akcijos pradžios datos laikytis pasyviai ir gynybiškai, nebent lietuviai pultų, tada labai staigiai ir smarkiai kontratakuoti, siekiant nublokšti lietuvius į šiaurę ir atkirsti juos nuo kelių, vedančių į Alytų ir Merkinę.

2) Prasidėjus akcijai arba jeigu Lietuvos kariuomenė pultų, smogti reikia staigiai. Siekti* paimti kuo daugiau belaisvių ir karinės medžiagos, ypač patrankų.

3) Santykis su gyventojais žygiuojant per Kapčiamiestį ir Druskininkus (*respective*** Merkinę): išleisti labai griežtą potvarkį, draudžiantį bet koki smurtą; žygiuodami per kaimus karininkai turi būti itin budrūs, kad išvengtų ekscesų; sustojant, apsigyvenant, rekvizuojant kviesti į pagalbą vietos valdžią, galima mokėti Ūkio komisijos išrašytais rekviziciniais kvitais.

Originalą atitinka:
už Gen[eralinio] št[abo] pplk. ir štabo vadovą
3-iojo skyriaus vadovas
mjr. Wiszniewskis

Gen. ltn. ir armijos vadas
(–) Rydzas-Śmigły's

Bitwa..., d. 2, 279, p. 43.

* Mašinarastyje „določyc“ (liet. „pridėti“) ranka pakeista į „dąžyc“ (liet. „siekti“).

** arba.

192. 1920 m. rugsėjo 21 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio nota Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, sutinkant lietuvių ir lenkų ginčą perduoti Tautų Sąjungos arbitražui

In view of the diplomatic and military conflict between Poland and Lithuania about territorial claims, in early September 1920 the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha appealed against Lithuania to the League of Nations and requested its member states to help to solve the bilateral disputes. After the failure of the Lithuanian-Polish

negotiations in Kalvarija, on 21 September the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis sent a telegram to E. Sapieha. In the document, he notifies that Lithuania agrees to go to arbitration of the bilateral conflict in the League of Nations and informs that Lithuania has appointed A. Voldemaras as the Lithuanian representative.

Kaunas, 1920 m. rugsėjo 21 d.

Ekscelencija,

Atsižvelgdama į tai, kad tiesioginės derybos Kalvarijoje nepasiekė pozityvių rezultatų ir tai, kad Lenkijos Vyriausybė pateikė skundą Tautų Sąjungai, Lietuvos Vyriausybė pareiškia sutinkanti pavesti lietuvių ir lenkų nesutarimų sprendimą Tautų Sąjungai. Ponas profesorius Voldemaras yra įgaliotas atstovauti Lietuvos interesams Tautų Sąjungoje ir disponuoja atitinkamais įgaliojimais veikti Lietuvos Vyriausybės vardu.

Malonėkite priimti mano didžią pagarbą.

PURICKIS

Lietuvos užsienio reikalų ministras, 616.

Conflit..., 27, p. 51.

193a. 1920 m. rugsėjo 21 d., Paryžius. – Lietuvos atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, informuojanti apie Lenkijos sutikimą tęsti derybas su Lietuva Tautų Sąjungoje

Due to the Lithuanian-Polish dispute, no agreement was reached in Kalvarija negotiations in September 1920. On the Polish initiative, further examination of the conflict was transferred to the League of Nations. Lithuania was represented by A. Voldemaras, the former Prime Minister of the first Lithuanian Government and the former Minister of Foreign Affairs. In his telegram to Kaunas on 21 September, he reports an interpretation of the settlement of the dispute. A. Voldemaras notifies that Poles are bound to respect neutrality of the Lithuania-controlled territories to the east of the demarcation line provided that Lithuanians get a similar pledge from Soviet Russia and withdraw their troops to the east of the line.

Telegrafas.^{a)}

.....

Iš 6.50 Paris Lithuanie

Priimta 21/9 1920 m.
nuo [?] Nr. 41/29
Priėmimo [?.]

Telegramas.

Purickis, Kowno
Nr. 79/20

Paduota
20 to 17 v. 12 m.
[?]

Lenkai tinka vesti su Lietuva derybas laikinam sutvarkimui santykiu respektuoti Lietuvos neutraliteta rybose Kerzono linija ir Lietuvos siena Maskvos sutarties nuo

kur ji susiduria su Kerzos linija. Jei rusai respektuos šio ploto neutralumą irgi todėl kitoks lenkų pasiūlymas būtų neloyalumas sąjungai kol ju valdžia neatsisake priimti musu praneškite tuojau valdžios^{b)} sutikima imti ši pagrindą deryboms ^oldlom ncnbp frxhb bttgj ligmh hvngo xbnl/nknbl bdj^{c)}. reikalaukite oficialaus pranešimo lenku valdžiuos ar ji prieme sąjungos pasiūlyma kitaip elgdamiesi lenkai susikomprometuos pasaulio akyse galutinai išvaziuju uz keleto dienu

Voldemaras

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 142, l. 146–147. Rankraštis

^{a)} Dokumentas surašytas ant dviejų telegraminių blankų, kurių dešinėje pusėje vertikaliai smulkiomis raidėmis lietuviškai pažymėta blankus gaminusi įmonė: „S. Kadušino spaustuvė, Raseiniai“. Blanko viršuje atspausdintos viena po kitos einančios dvi didelės skiltys. Viršutinė perskirta į dvi mažesnes skiltis, turinčias pavadinimus „Telegrafas“ ir „Telegramas“. Apatinė skiltis irgi perskirta pusiau, kairiojoje jos pusėje numatyta vieta įrašams apie telegramos priėmimo datą ir priėmusįjį asmenį (spausdinti žodžiai „Priimta“, „Nuo“, „Priėmimo“). Dešinėje pusėje numatyta vieta įrašams apie telegramos rūšį („Rūšis“), žodžių skaičių („Skaičius žodžių“), telegramos įteikimo pasiuntimui laiką („Paduotas“), apačioje dar palikta vietos pastaboms („Tarnybiniai patėmyjimai“). Visai užpildytos tik pirmojo blanko skiltys, antrojo blanko skiltys paliktos tuščios.

^{b)} Teksto ant pirmojo blanko pabaiga.

^{c)} Užšifruotas tekstas.

193b. 1920 m. (rugsėjo 21–22 d.), Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Purickio telegrama Lietuvos atstovui prie Tautų Sąjungos A. Voldemarui apie Lietuvos Vyriausybės sutikimą perduoti Lietuvos ir Lenkijos ginčą Tautų Sąjungai

On the Polish initiative, in autumn 1920 the bilateral territorial conflict with Lithuanians went to arbitration in the League of Nations. Lithuania was represented by A. Voldemaras. On 21 September, the delegate informed the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania about positions taken by the Poles and their demands to Lithuania. In his reply telegram to Paris, Minister J. Purickis confirms that the Lithuanian side agrees with the Polish claims and calls to hasten the resolution before the Polish-Soviet war ends.

Parižiun

Sutinkame^{a)} priimti lenkų siulomą deryboms pagrindą ir^{b)} pranešime lenkams, ^{c)} kad sutinkame atiduoti bylą Tautų Sąjungai^{c)} taškas Mums svarbu susitarti su lenkais^{d)} galutinai koleik jie kariauja su rusais taškas prašau visą akciją prie šio tikslo vesti taškas Tamsta esi prašomas likti Parižiuje koleik dalykai nepaaiškės

Puryckis 144

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 142, l. 144. Rankraštis

a) Išbrauktas toliau einantis žodis „imti“.

b) Išbraukti toliau einantys žodžiai „apie tai“.

c-c) [terpta frazė.

d) Išbrauktas toliau einantis žodis „koleik“.

**194. 1920 m. rugsėjo 21 d., Varšuva. – „Lenkijos Vyriausybės nota Tautų Sąjungai.“
Iš esmės sutinkama su 1920 m. rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos sprendimu, tačiau taip pat pasilieka veiksmų laisvė Lietuvos atžvilgiu**

On 20 September 1920, the League of Nations laid down conditions to be followed by Lithuania and Poland in order to resolve the conflict by diplomatic means. Lithuania had to temporarily recognise G. Curzon demarcation line of December 1919 and withdraw its troops to the east of the line. The Poles were bound to respect neutrality of the Lithuania-controlled territories to the east of the demarcation line provided that the Lithuanians got a similar pledge from Soviet Russia. On 21 September, the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapięha appealed against the decision to the Council of the League of Nations. In the note, the Poles agree in principle to terms of the decision of 20 September yet accuse Lithuania of hindering peaceful implementation of the bilateral agreement. The Lithuanians are blamed for supporting the Bolsheviks, breaching neutrality, and infringements of the demarcation line. For these reasons, the Poles retain freedom of action with regard to Lithuania.

*Lenkijos Vyriausybės nota
Tautų Sąjungos Tarybai*

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 21 d.

Lenkijos Vyriausybė Kalvarijos konferencijoje Lietuvos Vyriausybei pateikė pasiūlymus, tiksliai atitinkančius Tautų Sąjungos Tarybos sprendimą, bet šie pasiūlymai buvo lietuvių atmesti, o tam būtinos paliaubos nutrauktos. Lietuvių kontrapasiūlymas taip pat nesuteikė jokios garantijos dėl neutraliteto; priešingai, jų reikalavimas, kad lenkų pajėgos atsitrauktų į pietus nuo linijos, kurią dabar užima, jas stumia į dar nepalankesnę padėtį nei ta, kurioje jos atsidūrė dėl nesąžiningos Lietuvos Vyriausybės laikysenos.

Dėl neutraliteto garantijų Lenkijos Vyriausybė konstatuoja, kad:

1) ginkluoti ir beginkliai bolševikai kirto ir tebekerta Lietuvos teritoriją judėdami iš Rytų Prūsijos į naujo telkimosi vietą Gardino apylinkėse. Pasak turimos patikimos informacijos, iš 130 000 Rytų Prūsiją pasiekusių bolševikų tik 52 000 buvo internuoti, kiti, t. y. maždaug 80 000, kirto Lietuvos teritoriją ir papildė prieš mus kovojančią Raudonąją armiją.

2) Lietuviai leido savo žemes kirsti maždaug 2 000 vokiečių spartakistų, kurie prisijungė prie Raudonosios armijos.

3) Nepaisant nominalaus Vilniaus perleidimo Lietuvai, ką padarė Sovietų Vyriausybė, ir to, kad miestas buvo užimtas Lietuvos Vyriausybės, mes turime nenuginčijamų įrodymų, kad Sovietų armija tęsia žygį per Vilnių ir naudojasi Vilniaus–Gardino geležinkeliu, kad sutelktų savo pajėgas.

4) Lietuviai iš Rytų Prūsijos į Sovietų Rusiją praleido transportą su amunicija ir pabūklais, likusiais vokiečių teritorijoje nuginklavus Raudonąją armiją.

Visi šie faktai rodo esant glaudų lietuvių ir bolševikų kariuomenių bendradarbiavimą. Teritorijos į rytus nuo demarkacijos linijos yra užimtos tarpusavyje susimaišiusių lietuvių ir bolševikų pajėgų, kas neleidžia Lenkijos Vyriausybei išpareigoti gerbti demarkacijos liniją, kurios anaipol negerbia priešininkas, ar gerbti neutralitetą teritorijų, kurios tarnauja kaip bolševikų karinių operacijų laukas, kol nesiliaus lietuvių kariuomenės bendradarbiavimas su Raudonąja armija.

Dėkodama Tautų Sąjungai už jos įsikišimą, Lenkijos Vyriausybė iš principo su dėkingumu priima jos Tarybos sprendimą, bet kartu nori pažymėti, kad nėra jokios garantijos, jog Raudonoji armija gerbs Tautų Sąjungos nustatytas sąlygas. Todėl Lenkijos Vyriausybė yra priversta pasilaikyti sau teisę imtis visų karinių priemonių, kurias ji manys esant reikalingas savo saugumui užtikrinti iki tol, kol Tautų Sąjungos neutraliteto kontrolei sukurta Komisija pradės eiti savo pareigas. Lietuvos Vyriausybė, kuri nutraukė Kalvarijos derybas, yra vienintelė atsakinga už įvykius, kurie gali prasidėti tuo atveju, jeigu karinė situacija priverstų Lenkijos karinę vadovybę imtis ryžtingų priemonių. Lenkijos Vyriausybė nori užtikrinti, kad ji trokšta bendru sutarimu baigti visus nesutarimus su Lietuvos Vyriausybe ir kad, net tuo atveju, jeigu Lietuvos Vyriausybės laikysena jai neleistų savo ruožtu gerbti demarkacijos linijos, tai būtų tik laikina priemonė ir kad ji visus teritorinius klausimus laiko turinčiais būti išspręstais abipusiu sutarimu tiesioginėmis abiejų Vyriausybių derybomis.

SAPIEHA

Documents..., 51, p. 84–85.

195. 1920 m. rugsėjo 22 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, atsiliepiant į rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos rezoliuciją ir sutinkant, kad ginčo sprendimo imtųsi Tautų Sąjunga

On 20 September, the Council of the League of Nations adopted an interim resolution on the Lithuanian-Polish conflict according to which Lithuania had to temporarily recognise G. Curzon demarcation line of December 1919 and withdraw its troops to the east of the

line. The Poles were bound to respect neutrality of the Lithuania-controlled territories to the east of the demarcation line provided that the Lithuanians got a similar pledge from Soviet Russia. While retaining freedom of action with regard to Lithuania, next day the Polish side agreed with the decision in principle. The Lithuanian representative to the League of Nations A. Voldemaras presented the Lithuanian position. In his address to the Head of the League L. Bourgeois on 22 September, the Lithuanian diplomat confirmed that Lithuania agreed to the terms and invited to accelerate the commencement of the Monitoring Commission.

Paryžius, 1920 m. rugsėjo 22 d.

Pone Prezidente,

Ką tik gavau šio mėnesio 21 d. telegramą iš savo Vyriausybės, kurioje pranešama, kad laikinuoju pagrindu diskusijoms derybose su Lenkija ji pripažino rezoliuciją, priimtą Tautų Sąjungos rugsėjo 20 d. plenariniame posėdyje.

Atsižvelgdamas į kad ir laikiną konflikto sureguliuavimo svarbą, turiu garbės prašyti Jūsų Ekscelenciją kuo greičiau malonėti pasiekti, kad minėtame Tautų Sąjungos posėdyje būtų sudaryta Komisija, kuri, vos tik bus gautas Lenkijos sutikimas, dėl ko nereikia abejoti sprendžiant iš Lenkijos Vyriausybės atstovo pareiškimų, tučiuojau imtų ieškoti išeities iš susidariusios padėties.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano didžiausios pagarbos pareiškimą.

Pasirašo: Prof. A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 41, p. 74.

196. 1920 m. rugsėjo 22 d., Varšuva.– Lenkijos valstybės gynimo tarybos dvidešimt trečiojo posėdžio protokolų ištraukos, kuriose fiksuoti diplomatinės priedangos Lenkijos kariuomenės perėjimui per Lietuvos kontroliuojamą teritoriją į sovietinės kariuomenės užnugarį svarstymai

On 20 September, the Council of the League of Nations adopted an interim resolution on the Lithuanian-Polish conflict. The political leadership on both sides agreed to the terms. However, Poland blamed Lithuania for alleged support to the Bolsheviks, breach of neutrality, and infringements of the demarcation line. The Poles retained freedom of action with regard to Lithuania. Following the resolution of the League of Nations, the Polish Defence Council further planned military movement through the territory of Lithuania. The Council Minutes of 22 September record discussions about diplomatic ways to shelter Druskininkai operation. Among other issues, it is debated whether to alert Lithuanians before the start of the operation.

1920 m. rugsėjo 22 d. Varšuva, Belvederio rūmai – Dvidešimt trečiasis Valstybės
Gynimo Tarybos posėdis
Protokolas

Dalyvauja: J. Piłsudskis – pirmininkas, W. Trąpczyński, A. Anuszas,
A. Skarbekas, E. Dubanowiczius, B. Ziemięckis, A. Chądzyński, A. Czerniewskis,
J. K. Federowiczius, W. Tomaszewskis, J. Bochenekas¹, W. Witosas, I. Daszyński,
L. Skulskis, E. Sapieha, J. Halleris, K. Sosnkowski, T. Rozwadowskis, E. Lecho-
wiczius, Wł. Studziński.

Posėdžio pradžia 10 val. 30 min. ryte².

[...]

S[laptas]

Slaptoji protokolo dalis

9. Užsienio ir karinė padėtis.

Užs[ienio] reik[alų] min[istras] Sapieha pateikia Kalvarijoje su lietuviais vykusių derybų ataskaitą*. Šios derybos rezultato nedavė, nes lietuviai prieš pasitraukdami iš mūsų teritorijų iškėlė sąlygą, kad mūsų kariuomenė tiek pat atsitrauktų nuo dabartinės linijos, o teritorijose, iš kurių pasitraukta, įvestų mišrią administraciją. Lietuviai šau-do į mūsų priešakinius dalinius, nors iki šiol oficialiai nepradėjome karinės akcijos. Dabar Lietuvos klausimą sprendžia Tautų Sąjunga, ji paragino lietuvius atsitraukti iki 1919 12 08 linijos ir nustatė sąlygą, kad lenkai neturi peržengti šios linijos. Lietuviai turėtų laikytis neutralumo, o Sąjunga atsiųs kontrolierių, kurie tikrins, kaip laikomasi neutralumo. Dėl karinės padėties reikia apsispręsti dabar, neatsižvelgiant į tolesnius karo veiksmus. Lietuvos užsienio reikalų ministras Purickis 1920 09 21 atsiuntė mums telegramą, kurioje sutinka, jog lenkų ir lietuvių ginčus spręstų Tautų Sąjunga.

Min. Sapieha numato, kad, pradėjus karo veiksmus prieš Lietuvą, Europoje kils triukšmas, nors, kai padėtis tokia, mūsų elgesys pateisinamas. Siūlo išsiųsti 2 telegramas: vieną Purickiui, kitą Tautų Sąjungos Tarybai, ir skaito atitinkamų notų tekstus (žr. priedą Nr. 1)³.

Maršalas Trąpczyński prieštarauja notos paragrafui, kuriame atskiri daliniai ra-ginami pasiduoti vietoje be kovos prieš prasidedant puolimui, ir klausia, kokio dydžio teritorijos mums reikia; jeigu atstumas mažas, tai karo veiksmus atlikti greitai, kol dar lietuviai pažeidžia neutralumą.

Valstybės Vadovas maršalo žodžius papildė, kad to, kas skelbiama ginčytinoje pastraipoje, visur įgyvendinti nepavyks ir tai pavojinga visai karinei akcijai.

Deputatas Czerniewskis primena, jog min. Sapieha žadėjo Lietuvos reikalą Tautų Sąjungoje iškelti taip, kad mums nekiltų rūpesčių dėl gal[imo] jos įsikišimo. Įklimpome, taigi šiandien arba turime aiškiai laikytis taikios politikos linijos, net jeigu Lietuva ir nenorėtų, arba kariauti. Kalbėtojas pritaria antrajai alternatyvai. Jeigu bus priimtas

nutarimas dėl karo, tai prieštaraus notos paragrafui, kuriame kalbama apie Lietuvos dalinių įspėjimą.

Min. Sapieha pareiškia, kad prisiima atsakomybę už sumanymą kreiptis į Tautų Sąjungą, nors yra gavęs tokius V[alstybės] g[ynimo] t[arybos] nutarimus. Vis dėlto primena, kad tada buvo pareikalauta 10 dienų, kad būtų galima laimėti laiko karinėse operacijose. Tuo tarpu šis laikas užtruko ir Tautų Sąjunga susvyravo. Jeigu ne šis karinės akcijos vėlavimas, dėl kurio nenoriu nieko kaltinti, Lenkija būtų su ginklu išsprendusi klausimą. Žino, kad karo veiksmai bus panaudoti prieš mus. Mano, kad reikia išsiųsti notas.

Ginčijamą paragrafą galima nubraukti, jeigu V. g. t. mano, jog jo neįmanoma įgyvendinti. Bet būtų gerai pasielgti pagal šį paragrafą, nors keliose vietose Tautų Sąjunga nesikiša į ginčą, o tik nori padėti jį užbaigti. Pagaliau mes savo nota ne leidome Tautų Sąjungai nuspręsti, o tik prašėme padėti.

Deputatas Skarbekas klausia, ar Vyriausioji vadovybė ketina užimti Lietuvos teritoriją. Primena, kad siūlė reikalauti išsiųsti notą visoms valstybėms apie faktinę padėtį Lietuvoje, o Tautų Sąjungai – tik pranešimą. Kitame posėdyje reikalavo, kad užs. reik. min. pasiaiškintų dėl neįgyvendinto V. g. t. sprendimo, suderinus kalbėtojo pasiūlymą su URM [Užsienio reikalų ministerijos] pozicija. Atkreipia dėmesį į Paderewskio ir Askenazy'o⁴ elgesį Paryžiuje su Lietuvos atstovu prof. Voldemaru. Atrodytų, kad neturėjo UžsRM instrukcijų; padarytos dvi didelės klaidos: 1) kad nesuderinta su V. g. t. sprendimais arba jie suprasti klaidingai, 2) kad nebuvo deramai instrukuoti mūsų atstovai prie Tautų Sąjungos.

Valstybės vadovas, atsakydamas į klausimą, kokie yra karinių operacijų tikslai, paaiškina, kad tiks[las] vis dėlto yra sutriuškinti priešą, ir Vyriausioji vadovybė kelia sau tokį tikslą. Negalima numatyti sutriuškavimo metodų, nes neaišku, kaip išsidėstys priešas, o nuo to priklauso mūsų operacijos. Svarbiausia apeiti dešinįjį flangą, pereiti per mažą Lietuvos teritorijos ruožą. Kairiajame flange priešai dabar yra silpni, bet turi daug rezervų ir gali juos permesti, kur nori, ir nuo to priklausys mūsų operacijos. Jeigu eis į kairę, tai mes žygiuosime į Vilnių. Jeigu į kairę neis, tai nežygiuosime. Iki tol priešai gali laisvai veikti, yra nesuvaržyti. Per paskutinę savaitę patvirtinta, kad iki Nemuno ir Ščaros yra 4 div[izijos]. Pietuose irgi įsitvirtina, šiaurėje kol kas ne, turbūt todėl, kad ten mano esą saugomi Lietuvos.

Prisitaikyti prie diplomatinės sąlygos bus be galo sunku, nebus galima visur skelbti.

Jeigu URM užtenka, kad būtų paskelbta čia ir ten, tai galbūt yra įmanoma.

Deputatas Dubanowiczius mano, kad tai, kas pateikta ginčytiname notos paragrafe, geriau būtų duoti kariuomenės įsakymu. Dabar deramės dėl taikos. Jeigu dabartinės operacijos patirs nesėkmę, derybos bus sunkesnės. Ar mūsų kariuomenė, jos nuotaikos garantuoja, kad nepralaimėsime? Jeigu nebūtų tokios garantijos, tai pakiša mintį, ar nebūtų galima palaukti bolševikų puolimo, nes kitaip mums bus blogiau.

Valstybės vadovas pabrėžia, kad mūsų kareiviai geriau tinka puolimui.

Deputatas Ziemieckis nuogaštuoja dėl turinčios prasidėti karinės akcijos prieš lietuvius. Derybos Kalvarijoje nutrauktos, bet turėjo būti numatyta galimybė, ką daryti

žlugus šioms deryboms, ir ar buvo tik ta vienintelė galimybė panaudoti Lietuvos teritoriją? Diplomatinio požiūriu mūsų padėtis tampa katastrofiška. Vėl kaltins imperializmu, karingumu. Įžengdami į Lietuvos teritoriją įrodome, kad nenorime vykdyti Tautų Sąjungos nutarimų.

Valstybės Vadovas konstatuoja, kad mes tik pereiname per Lietuvos teritoriją, tik peržygiuojame, nieko neužimame. Tada primena vienbalsį 1920 08 27 V. g. t. nutarimą, pripažįstantį veikslių laisvę lietuvių atžvilgiu (reikalauti pasitraukimo, nepasiekus rezultatų galima pavartoti jėgą), ir kad tada vadovybė įgaliota užimti tas teritorijas, kurias užima bolševikai.

Maršalas Trąpczyński pateikia oficialų pasiūlymą išbraukti ginčytiną paragrafą iš notos ir pateikti įsakyme. Turime teisę veikti, nes per 5 dienas lietuviai nepasitraukė.

Min. Sapieha atsakydamas į priekaištą, kad nesielgiama pagal V. g. t. sprendimus, pareiškia, kad buvo įsitikinęs, jog pasielgė pagal reikalavimus, o jeigu būtų kreipęsis į valstybes, Antantės valstybės būtų įsikišusios ir mūsų padėtis būtų pablogėjusi. Paderewskis buvo informuotas apie kreipimosi į Tautų Sąjungą tikslą, kad tai buvo noras laimėti laiko. Kreipimosi į Sąjungą rezultatas buvo geras, nes Sąjungos atsakyme pareikštas noras mūsų nevaržyti, tik lietuviai paraginti pasitraukti. Paderewskis norėjo parodyti mūsų gerus taikos norus, gal pernelyg karštai tą reikalą pateikė. Min. Sapieha sutinka su tuo, jog minėtą paragrafą Vyriausioji vadovybė pateiktų įsakyme paskutiniu momentu ir perduotų jį URM, kad būtų paskelbtas *urbi et orbi*. Tik prašo tuoj pat nuspręsti dėl notų.

Viceprezidentas Daszyński konstatuoja teisingą Vyriausiosios vadovybės poziciją, atitinkančią maršalo Trąpczyński pasiūlymu priimtą V. g. t. nutarimą dėl karo veikslių lietuvių atžvilgiu. Taip pat buvo pritarta, kad tolesni veiksmai turi būti nukreipti ten, kur bus bolševikai. Yra faktų, kad bolševikai savo pagrindinėms pajėgoms pervežti naudojami Vilniaus–Gardino geležinkelio. Diplomatiniai veiksmai gali būti tik bendri. Reikalauta, kad lietuviai pasitrauktų, o lietuviai vis dar užėmę Seinus. Tai yra mūsų teritorijos okupacija. Ir nesilaiko neutralumo. Privalome nurodyti, kad lietuviai pažeidžia neutralumą, ir pasinaudoti šiuo faktu Tautų Sąjungoje.

Taigi reikia pereiti. O dėl pareikštų nuogastavimų dėl taikos derybų, tai, kalbėtojo nuomone, mes, matydami Rusijos norą užimti Lenkiją, turime sunaikinti priešą. Netiki, kad taika įmanoma nesunaikinus bolš[evikų] armijos, nes Rusijos karinė partija neleis taikos, kol fronte yra tiek divizijų. Kuo smarkesnis greitas sutriuškinimas, tuo greičiau pasieksime taiką. Tautų Sąjunga nėra vykdomoji institucija. Kalvarijoje pateikėme reikalavimus, lietuviai jų nepriėmė, mūsų rankos laisvos.

Valstybės Vadovas pabrėžia, kad argumentas čia – lietuvių pažeistas neutralumas, ir tai reikia konstatuoti. Vadovas nėra patenkintas, kad turi pulti lietuvius. Lietuviai gal jau norėtų išlaikyti neutralumą, bet negali, yra per silpni. Per Lietuvą perėjo apie 30 000 kareivių ir geležinė divizija. Bolševikai dabar turi lėktuvų, kurių anksčiau nebuvo, ginklus pervežė per Kauną (tai paliudijo gen. Henrys). Lietuviams iš vienos

pusės yra Vokietija, iš kitos – bolševikai, taigi jie bejėgiai. Būtų gerai išleisti spalvotą dokumentų knygą, patvirtinančią, kad lietuviai pažeidžia neutralumą**.

Deputatas Tomaszewskis nurodo, kad 08 27 protokole parašyta, jog V. g. t. įgaliojo Vyr.[iausiają] vad[ovybę] siųsti kariuomenę į Lietuvai bolš. sutartimi su Lietuva pripažintas teritorijas (t. y. į rytus nuo Gardino–Vilniaus geležinkelio) tik tuo atveju, jeigu toje teritorijoje bus bolš. kariuomenė. Remiantis nutarimu, nustatančiu rytines L[enkijos] R[espublikos] sienas, 3-įjį 08 27 nut[arimo] punktą reikia pakeisti taip: „V. g. t. įgalioja Vyr. vad. užimti visas žemes, esančias į vakarus nuo planuojamos sienos, kartu užimti Vilnių.“

Gen. Rozwadowskis pateikia mintį, ar nebūtų galima sušvelninti notos pabrėžiant, kad pripažįstame priverstinę lietuvių padėtį.

Balsuojant pritarta URM pasiūlymui išsiųsti notą Tautų Sąjungai ir ministrui Purickiui, išbraukus paragrafą dėl atskirų dalinių raginimo jiems atsitraukti be kovos prieš pradedant puolimą (žr. priedą Nr. 1)⁵.

Gen. Rozwadowskis praneša apie karinę padėtį. Pietuose artimiausiu metu nereikia bijoti bolševikų puolimo.

Paskutinės žinios patvirtina, kad dvi Podhajcų apskrityje sutriuškintos divizijos (41-oji ir 60-oji) ir Budionas eina Kijevo link [s]. Parodo bolševikų bendradarbiavimą su lietuviais ir pranašauja kruvinas kovas šiaurėje. Konstatuoja, kad veiksmų tikslas yra galimas visiškas Sovietų armijos sutriuškinimas.

Deputatas Skarbekas teiraujasi apie Pavlenkos⁶ armiją, konkrečiai, kada pasitrauks iš Galicijos.

Valstybės vadovas atsako, kad iš tikrųjų dalis Petliūros kariuomenės dar yra Galicijos teritorijoje, bet Lenkijos kariuomenė po planuotų perkėlimų greitai užims Zbručo liniją.

Deputatas Dubanowiczius teigia, kad Pavlenkos kariuomenė nusiaubė kraštą.

Ukrainiečių daliniai vagia, plėšikauja. Atkreipia dėmesį į tai, kad gal per ukrainiečių kariuomenės likvidavimo akciją būtų galima atimti iš besitraukiančių ukrainiečių dalinių daugybę prisiplėštų daiktų.

Gen. Rozwadowskis įspėja, kad galime atimti tik su ginklu rankoje.

Valstybės Vadovas tikisi, kad dalis grobio bus atimta

Witosas

Piłsudskis

[K. Świtalskio užrašai]

[...]

X punktas⁷.

Sap[ieha]: Kalvarijoje paaiškėjo, kad susit[arimo] pasiekti neįmanoma. Lietuviai tam tikru būdu prieštaravo, kad turi išlikti neutr[alūs], atsitraukimas, mišrus administrav[imas].

Mes nevykdome jokių akcijų. Nors Tau[tų] Sąjungos pareišk[imas] mūsų neįpareigoja, bet apsunkins mūsų pad[ėtį]. Mus įpareigos sąlyga, jog Sov[ietai] lietuviams

garantuos, kad jų neutralumas bus išsaugotas. Būtina nepaisyti Lietuvos neutralumo, jeigu jie nepaiso.

Išsiųsti telegr[ama] Tau. Sąjungai, įrodinėjant, [jog] Lietuvos neneutral[umas] mus stato į kebl[ia] pad[ėti], Lenkijos Vyriausybė mano, kad gali laisvai veikti. Kai komisija atvažiuos [s].

Purickis [atsiuntė] telegr[ama], sutinka, kad liet[uvių] ir len[kų] ginčą spręstų Taut. Sąjunga, ir nieko nesako apie tai, kad šiandien dar yra mūs[u] terit[orijoje], iš kurios turi pasitraukti.

O koks triukšmas kils dėl išdavikiško užpuolimo.

Atsak[yme] Pur[ickiui] konstatuojama, kad mūsų kariuomenė, nepaisydama mūsų ir Tau. Sąjungos sprendimo, yra teritorijoje, laisvas rankas sau pasilieka [s].

Bus lietuvių sprendimai – pasitraukti be kovos.

Tie patys punktai Tau. Sąjungai. Triukšmo bus, b[et] [to] reikia karui vykdyti.

Trąp[czyński] prieš paragrafą. Ar terit. didelė? Jeigu ne, tai reikia naudotis.

Kmdt: Nebus įvykdyta.

Czern[iewskis] atkreipė dėmesį, kad geriau nesikreipti į Tau. Sąjungą. Dabar turėsime sutikti, kad būtų kontroliuojanti komisija. O Tau. Sąjungos pozicija visada bus mums nepalanki. Reikia vykdyti karo politiką. Pri[eš] Lietuvos dalinių išpėj[imą].

Sap[ieha] nebijo Tau. Sąjungos išikišimo, nes apskaičiavo, kad iki 13 bus karinių įvykių.

Teoriškai viskas gerai, praktiškai atrodys brutaliai. Jeigu punktas neįvykdomas – neprieštarauja. Jeigu tik įmanoma – padaryti bent keliose vietovėse.

Kmdt: Galima žengti žingsnį, bet iki galo nebus įgyvendinta. Tikrai pasisk[ųs] Tautų Sąjungai.

Skarb[ekas]: Ar Vyr. vad. ketina užimti Focho liniją. Išsiųsti [notą] Tau. Sąjungai buvo klaidingas žingsnis. Perdėta užuojauta mums žalinga. P. Pader[ewski] ir As[kenazy] UžsRM blogai informavo.

Kokie yra karo tikslai?

Kmdt: Karo tikslai – sutriuškinti Rusijos kariuomenę.

Būdo ir metodo neįmanoma numatyti, nes priešai manevruos, ir tada paaiškės gilesni rezervai, kur duoti [s]. Apeiti kairinį flangą, o tai įmanoma tik per Seinus. Gali eiti per Vilnių arba nuo jo nutolti.

Už Nem[uno] ir Ščaros yra 4 visiškai suformuotos div[izijos] – priešo rezervas, 12 div. už Ščaros ir N[emuno]. Dešiniojo flango nestiprina. Mano, kad galės pasinaudoti Lietuvos neutralumu. Įspėt[i] vietoje sunku. Vienoje vietoje tai įvykdoma, o dešimtyje ne.

Dub[anowiczius]: Duoti įsakymą kariuomenei, tada pasitelkti dipl[omatiją]. Vedame derybas, jeigu įvykdysime operaciją, ar tai neapsunkins derybų? Jeigu mums nepasiseks, tuo pasin[audos] bolš. Naudingiau palaukti priešo puolimo.

Kmdt: Dėl mūsų kariuomenės pobūdžio mums geriau pulti.

Ziem[ieckis]: Ar būtina pereiti per Lietuvos ter.?

Kmdt: Mes pereiname ir nesustojame. Tik manevruojame.

Marš[alas: Išleisti] pusiau oficialų įsakymą. Kol lietuviai yra mūs[u] terit., turime teisę peržengti.

Sap[ieha]: Jeigu būtume nesikreipę į Tau. Sąjungą, būtų įsikišę kitos valstybės, kas būtų blogiau. Pader[ewskis] buvo informuotas, bet [apie] karinius dalykus tik bendrais bruožais. Pernelyg teatrališka. Įsakymui pritaria.

Dasz[ynskis]: Jeigu lietuviai pažeis neutr[alumą], turime teisę jį pažeisti. Vilniaus–Gardino linija užimta bolševik[u].

Lietuviai laiko Seinus 5 dienas po ultimatumo. Tai yra okupacija, o ne peržygiavimas. Nesilaikė Tau. Sąjungos sąlygų. Turime įsitikinti, kad reikia leisti pereiti.

Rusija reng[iasi] puolimui, taigi geriausios [sąlygos] taikai susiklostys, kai armija bus sutriuškinta. Kol šiaur[ėje] stovi 15 div., karinė partija ima viršų. Kuo greitesnis kariuomenės sutriuškinimas artina taiką.

Kmdt: Seinų argumentas geras, bet svarbiausias – neutralumo pažeidimas. Tai lengvai galima sutvarkyti. Nėra lengva stoti į kovą, tam tikra požiūriu broližudiška. Todėl pritariu, kad lietuviai n e g a l i išlaikyti neutralumo.

30000 bolševik. perėjo per Lietuvą. Iš Prūsijos eina lėktuvai, per Kauną į Vilnių vežami ginklai (lėktuvai, Pr[ancūzijos] karin[inkai]). Kaunas–Vilnius [s].

Angl[ijos] kar[ininkai] konstatavo, kad [bolševikai] peržygiavo per Lietuvos teritoriją.

Marš[alas]: Įgalioti kar[inę] vadovybę užimti Vilnių.

Sap[ieha]: Anksčiau laiko negalima, [žiūrėti], kaip klostysis padėtis. Gal į Vilnių įžengsime ant bolš. sprando.

Įgalio[ti] išsiųs[ti] telegramą. Priimta.

Skarb[ekas]: Ar Pavlenka už Rytų Gal[icijos] sie[nu]?

Kmdt: Daug[uma] peržengė R. Gal.

Len[kijos] kariuomenė užims, kai įvyks manevras Lucko ir Ternopilio apylinkėse, ir tada mes užimsime Zbručą.

Dub[anowiczius]: Pavlenkos kariuomenė nusiaubė kraštą. Ji nuteikė Ukr[ainos] gyventojus prieš Ukr. kariuomenę. Pavlenkos daliniai visiškai nuniokojo kraštą. Ar nebūtų galima dabar atimti grobio iš Pavlenkos dalin[ių]?

Rozw[adowskis]: Galima atimti su ginklu rankose. Galima jiems priskaičiuoti.

Kmdt: Dalį pavyks atimti, bet tik dalį.

Dub[anowiczius]: Aprovizacijos klausimą atidėti kitam posėdžiui. Priimta.

Z dziejów..., 23, p. 300–311.

* Lenkų ir lietuvių derybos Kalvarijoje vyko rugsėjo 14–16 d.

** Lenkijoje išleista vadinamoji *Baltai raudona knyga: Documents diplomatiques concernant les relations polono-lithuaniennes (décembre 1918–septembre 1920)*, Warszawa, 1920.

¹ Bochenekas J. (Bochenek Józef (1886–1924)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Ūkininkavo, dalyvavo apskrities savivaldos veikloje austrų valdomoje Lenkijos dalyje (Myslenicų vietovėje). Agrarininkų leidybinės grupės direktorius. Pradžioje priklausė Lenkų liaudininkų partijai (1913 m. jos vadovybės narys). Paskui perėjo į liaudininkų grupuotę „Lewica“. 1919 m. išrinktas į Seimą nuo liaudininkų vadinamosios Stapinskio grupės, priklausė „Lewica“ parlamentiniam klubui. Valstybės gynimo tarybos nario nuo „Lewica“ pavaduotojas 1920 m. Dirbo Konstitucinėje Seimo komisijoje. 1922 m. perėjo į Liaudininkų partiją „Wyzwolenie“.

² Posėdžio dienotvarkėje įrašyta XI punktu, X iš jų fiksuoti viešojoje posėdžio protokolo dalyje (*Z dziejow...*, p. 300–304). Ir tik IX punktas fiksuotas slaptojoje prokolo dalyje.

³ Priedas nepublikuojamas.

⁴ Aškenazis S. (Askenazy Szymon (1866–1935)) – lenkų visuomenės veikėjas, istorikas, diplomatas. Žydų kilmės. Dėstė istoriją Lvovo universitete 1898–1914 m., specializavosi Lenkijos politinėje istorijoje. I-ojo pasaulinio karo metais lankėsi Šveicarijoje, kur dalyvavo paramos karo aukoms Lenkijoje komitete. Politinėmis pažiūromis artimas legionininkų judėjimui ir J. Piłsudskio šalininkams. 1920 m. rugpjūčio pab. išvyko į Paryžių ir Londoną kaip Užsienio propagandos biuro darbuotojas, rugsėjo mėn. tapo Lenkijos įgaliotiniu prie Tautų Sąjungos (šalia I. Paderewskio). Jo kompetencijai teko Lenkijos rytinių sienų, paskui – Vidurio Lietuvos reikalai. Vėliau grįžo prie istoriko veiklos, 1927–1935 m. dėstytojavo Varšuvos universitete.

⁵ Priedas nepublikuojamas.

⁶ Pavlenka M. (Omeljanovič-Pavlenko Michailo Volodimirovič (1878–1952)) – ukrainiečių karinis ir politinis veikėjas. Tarnavo carinėje kariuomenėje, dalyvavo 1904–1905 m. rusų kare prieš japonus. I-ojo pasaulinio karo metais dalyvavo kovos veiksmuose Lenkijoje. Pulkininkas nuo 1915 m. 1917 m. įsijungė į ukrainiečių karinį judėjimą, 1918 m. ėmė vadovauti ukrainiečių pėstininkų divizijai Poltavoje. Generolas nuo 1918 m. spalio mėn. 1918–1919 m. sandūroje vadovavo vakarų ukrainiečių pajėgoms kovoje su lenkais dėl Lvovo. Paskui vėl grįžo į Ukrainos Liaudies Respublikos valdžios dispoziciją. 1919 m. gruodžio mėn. paskirtas vadovauti ULR pajėgoms, kovėsi prieš bolševikus ir „baltuosius“ rusus. 1920 m. gegužės mėn. jo pajėgos susijungė su ukrainiečių daliniais, kovojusiais lenkų pusėje prieš bolševikus. Vadovavo susivienijusioms ULR pajėgoms iki 1921 m. liepos mėn., kartu – S. Petliūros valdžios karo reikalų ministras 1921 m. vasario–liepos mėn. Pagal lenkų ir sovietų Rygos taikos sąlygas turėjo palikti Lenkijos teritoriją. Įsikūrė Prahoje, paskui – Paryžiuje.

⁷ K. Switalskio užrašuose atsispindi taip pat visi posėdžio dienotvarkės punktai. Kadangi mūsų rinkinyje atsisakytą publikuoti oficialaus protokolo viešąją dalį, nepublikuojame ir K. Switalskio užrašuose fiksuotų analogiškų punktų. IX punktas tapo X po atstovo I. Daszynskio pasiūlymu padarytos darbotvarkės pataisos, kas fiksuota oficialiame protokole, tačiau neatsispindi jo teksto punktų eiliškume.

197. 1920 m. rugsėjo 22 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos nota Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, skirta diplomatinės priedangos vaidmeniui, lenkų kariuomenei per Lietuvos teritoriją išeinant į sovietų užnugarį

In September 1920, Lithuania and Poland agreed to move the bilateral territorial dispute to the League of Nations. On 20 September, the Council of the League of Nations adopted a resolution according to which in order to reach a peaceful settlement of the dispute both sides had to observe G. Curzon demarcation line of December 1919. Both sides agreed with this interim resolution. However, the Poles further planned a military intervention in Lithuania. On 22 September, the Polish Defence Council discussed possible diplomatic ways to shelter the operation. On the same day the Minister of Foreign Affairs

of Poland E. Sapieha sent a telegram to the Minister of Foreign Affairs of Lithuania J. Purickis and, despite the pledges to the League of Nations about a peaceful settlement of the disputes, further accused Lithuania of cooperating with the Soviets. For this reason, the Polish side informed the Lithuanians that the Polish military leadership planned to act to their discretion.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 22 d.

Atsakydamas į Jūsų 21 d. telegramą¹, konstatuoju, kad lietuvių pajėgos, nepaisydamos Jūsų sutikimo Tautų Sąjungai pateikti mūsų ginčą, neatsižvelgdamos į mūsų ultimatumą ir minėtos Sąjungos sprendimą, tęsia mūsų teritorijos okupaciją ir šaudo į mūsų patrulius. Taip lietuvių kariuomenė dengia bolševikų telkimąsi ir mus stumia į situaciją be išeities. Dėl mūsų kariuomenės saugumo nebegalėdama daugiau toleruoti tokio elgesio, mūsų karinė vadovybė nusprendė imtis reikiamų priemonių ir sau pasilikti visišką veiksmų laisvę. Kaip ir anksčiau, trokšdama išvengti ginkluoto konflikto su Lietuva, Lenkijos Vyriausybė yra pasirengusi abipusiu sutarimu spręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus, tačiau taip pat turi atsižvelgti ir į tai, kad Lietuvos Vyriausybė nesilaiko sąlygų, kurias nurodė Tautų Sąjunga ir kurių mes pareikalavome laikytis Kalvarijoje.

SAPIEHA

Documents..., 53, p. 86.

¹ Žr. dok. Nr. 192.

198. 1920 m. rugsėjo 22 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama atstovui I. Paderewskiui į Paryžių, prašant informuoti Tautų Sąjungos Tarybą apie karinių priemonių prieš lietuvius pavartojimą, kaltinant juos sovietų pajėgų dengimu

Poland officially agreed that the bilateral conflict with Lithuania should go to arbitration in the League of Nations. In September 1920, the Council of the League of Nations adopted a resolution to the Lithuanian-Polish conflict. Both sides agreed to the terms and promised to respect each other's territories. Yet Poland further planned a military intervention in Lithuania. It was conspired to temporarily occupy Druskininkai and Merkinė, which would facilitate further military transition. On 22 September, Poland alerted the Minister of Foreign Affairs of Lithuania that the Polish military command, despite the pledges to the League of Nations, retained freedom of action with regard to Lithuania. The same day, the Minister of Foreign Affairs of Poland sent a telegram to the Polish representative to the League of Nations J. Paderewski asking him to inform the leadership of the League about it. The report accuses Lithuania of occupying the

Polish territory, attacking Polish troops, and allying with the Bolsheviks in the fight against Poland. The document states that due to these reasons Poland is forced to take necessary military measures against Lithuania.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 22 d.

Prašau tuoj pat informuoti Tautų Sąjungos Tarybą, kad, nepaisydamos mūsų šeštadienio* ultimatumo ir Tautų Sąjungos Tarybos sprendimo, lietuvių pajėgos tęsia mūsų teritorijos okupaciją ir šaudo į mūsų pajėgas. Lietuvos užsienio reikalų ministras telegrafavo, jog jis sutinka su Tautų Sąjungos arbitražu lenkų ir lietuvių nesutarimams spręsti, tačiau teigė esąs nepasirengęs pripažinti jau priimtų sprendimų. Ilgiau nebegalėdama toleruoti Lietuvos, kuri dengia bolševikų telkimąsi užimdama mūsų teritoriją, laikysenos, Lenkijos Vyriausybė mano esanti priversta tučtuojau griebtis būtinų karinių priemonių, kad apgintų savo saugumą. Tačiau Lenkijos Vyriausybė ir toliau tikisi nesutarimų sprendimo abipusiu sutarimu.

SAPIEHA

Documents..., 54, p. 86.

* Šeštadienis, rugsėjo 18 d.

199. 1920 m. rugsėjo 22–23 d., Kaunas. – Kautynėse su lenkais, jiems pereinant per Lietuvos kontroliuojamą teritoriją, sunaikintų Lietuvos kariuomenės dalinių sąrašas

Despite the pledges to the League of Nations about a peaceful settlement of the disputes with Lithuania and a promise that the resolution should go to arbitration in the League, Poland did not rule out a possibility of a military intervention in Lithuania in September 1920. Having agreed to the resolution on the Lithuanian-Polish conflict as set out by the Council of the League of Nations, the Polish Defence Council completed planning their military movement through Lithuania. On 22 September, the Lithuanian government and the leadership of the League of Nations were informed of the decision of the Polish military command to retain freedom of action with regard to Lithuania. The same day, the Polish military forces launched their campaign to move through the territory of Lithuania. The submitted document reports on the units of the Lithuanian army who were killed at the Suwalki front line during the Polish attack on 22–23 September.

1920 metais rugsėjo mėn. 23–25 d. kautynėse Suvalkų fronte
žuvo šios mūsų dalys:

A. Pėstija:

1/ 2 pėstijos pulko vienas batalionas visai, kiti labai nukentėjo;

- 2/^{a)} 5 pėstijos pulko atskiros dalys;
- 3/ 7 pėstijos pulko vienas batalionas visai, kiti labai nukentėjo; ^{b)}II bat. liko visai sveikas, nes nebuvo panaudotas kautynėse.^{b)}
- 4/ 8 pėstijos pulkas veik visas išblaškytas.

B. Artilerija:

- 1/ 1 lauko baterija kautynėse žuvo ties Rodune;
- 2/ 5 “ baterija teis Gibais žuvo;
- 3/ 2 gaubicų baterija žuvo Seinų-Lazdijų rajone;
- 4/ 9 lauko baterijos žuvo vienas būrys.

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 32, l. 1a. Mašinraštis

^{a)} Kairėje pusėje prie 2–4 punktų vertikalčiai pabraukta.

^{b)-b)} Įrašyta ranka frazė.

200. 1920 m. rugsėjo 24 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, reikalaujanti, kad Lenkijos kariuomenė pasitrauktų už 1919 m. gruodžio 8 d. linijos

On 22 September, Poland breached the pledge given to the League of Nations to solve the conflict with Lithuania peacefully. The Polish political and military leadership accused Lithuania of occupying the Polish territory, providing assistance to the Bolsheviks in the fight against Poland, and attacking Polish troops. Lithuania suffered losses during the Polish attack at the Suwalki front line. On 24 September, the representative of the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas sent a telegram to the the Minister of Foreign Affairs of Poland. The document dismisses the Polish accusations to Lithuania. It informs that Lithuania notified the League of Nations of the Polish military acts and demands to withdraw the Polish troops behind the so-called G. Curzon demarcation line adopted on 8 December 1919, which was the promise given to the League of Nations.

Kaunas, 1920 m. rugsėjo 24 d.

Ekscelencija,

Turiu garbės pranešti, kad gavome Jūsų rugsėjo 22 d. notą¹ ir į ją atsakome štai ką: Sutikdami, jog ginčytini Lenkijos ir Lietuvos Vyriausybių klausimai būtų sprendžiami Tautų Sąjungos arbitraže, mes nesiekėme griebtis ginklų tam, kad pakeistume šios problemos aspektą. Mūsų kariuomenė, būdama įsitikinusi, kad lenkų kariuomenė laikysis tokios pat pozicijos, jokiū būdu ir niekuomet nėra atakavusi lenkų sargybos postų, tačiau visuomet laikėsi gynybos taktikos, kad būtų išvengta apgailėtino kraujo praliejimo. Būtent lenkų pajėgos pirmos mus puolė.

Be to, mes turime konstatuoti, jog Lietuvos delegacija Kalvarijoje, susipažinusi su Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimu, pareiškė, kad Lietuvos Vyriausybė sutinka atitraukti savo kariuomenę anapus minėtame sprendime nustatytos laikinosios demarkacijos linijos, ir pasiūlė būsimose derybose svarstyti klausimą dėl neutralios zonos nustatymo teritorijoje, kurią patys lenkų atstovai pripažįsta esant grynai lietuvių etnografinėmis žemėmis. Todėl priekaištai, pvz., kad Lietuvos Vyriausybė esą atsisakė vykdyti Aukščiausiosios Tarybos sprendimą, neturi jokio pagrindo.

Kitas priekaištas, kad lietuvių kariuomenė savo gretomis pridengia rusų bolševikų telkimąsi, taip pat prieštarauja tiesai. Nėra jokių įrodymų, kad koks nors bolševikų telkimas būtų leistas teritorijoje, pavaldžioje Lietuvos Vyriausybei. Lietuvos Vyriausybė kartoja, kad teritorijose, kurias ji perėmė iškart po to, kai čia baigėsi lenkų kariuomenės okupacija, ji neleido ir neleis Sovietų Rusijos armijai telktis ar kurti kokią nors karinę bazę. Taigi Lietuvos Vyriausybė duoda visišką garantiją dėl lenkų kariuomenės saugumo iš šios teritorijos pusės.

Atsižvelgdama į anksčiau išdėstytus faktus, Lietuvos Vyriausybė lenkų kariuomenės veiksmų prieš lietuvių kariuomenę ir jos judėjimo per 1919 m. gruodžio 8 d. liniją į lietuviškąsias žemes negali vertinti kitaip, kaip niekuo nepateisinamo priešo antpuolio prieš lietuvių tautą, visiškai priešingo troškimui, kurį pareiškė Jūsų Ekscelencija, t. y. abipusiu sutarimu spręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus, kas taip pat prieštarauja ir Lenkijos Vyriausybės sprendimui leisti šį konfliktą spręsti Tautų Sąjungos arbitražui.

Tad Lietuvos Vyriausybė, būdama įsitikinusi, jog šį konfliktą dar įmanoma išspręsti abipusiu sutarimu, laukia, kad Lenkijos Vyriausybė tučtuojau atitrauktų savo pajėgas už demarkacijos linijos, pasiūlytos pačios Lenkijos Vyriausybės, t. y. už linijos, kurią gruodžio aštuntąją nustatė Aukščiausioji Taryba, tam, kad būtų išspręstas lenkų ir lietuvių konfliktas.

Lietuvos Vyriausybė taip pat jau kreipėsi į Tautų Sąjungą. Visus anksčiau minėtus faktus perdavėme Tautų Sąjungai.

Malonėkite priimti mano didžią pagarbą.

KLIMAS,
Užsienio reikalų ministerijos valdytojas, 542.

Conflit..., 29, p. 52–53.

¹ Žr. dok. Nr. 197.

201. 1920 m. rugsėjo 25 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pranešant, kad lenkai ėmėsi karo veiksmų, pažeidė 1919 m. gruodžio 8 d. liniją, ir prašant tuo reikalu Tautų Sąjungos įsikišimo

Having breached the pledge given to the League of Nations to endeavor a peaceful resolution of the disagreements with Lithuania, at the end of September 1920 the Polish army attacked Lithuanian troops at the Suwalki front line and moved through the territory of Lithuania. At the same time, Poles accused Lithuanians of having engaged in attacks against the Polish army, of occupation of the Polish territory, support to the Bolsheviks and other breaches of commitments given to the League of Nations. The Polish military attacks caused considerable losses. Outraged by the Polish actions, on 25 September the Lithuanian representative to the League of Nations A. Voldemaras appealed to the President of the League L. Bourgeois. In his letter the Lithuanian diplomat briefs about the existing situation, points out that Poland crossed G. Curzon demarcation line and mounted an invasion of Lithuania, and requests to send the Monitoring Commission of the League of Nations to seek a solution to the situation.

Lietuvos delegacija
prie Tautų Sąjungos
52 Avenue Kléber
Nr. 1053

Paryžius, 1920 m. rugsėjo 25 d.

Pone Prezidente,

Šio mėnesio 23 d. telegramoje mūsų Vyriausybė mane informavo, kad lenkai visu frontu atakavo lietuvių pajėgas. Lietuvos Vyriausybė įsakė savo pajėgoms, kiek tai įmanoma, atlaikyti lenkų puolimą, tačiau nepulti į priekį siekiant juos nustumti, o tai kariniu požiūriu lietuvių kariuomenei yra labai sunki situacija.

Kad paaiškintų savo elgesį, Lenkijos Vyriausybė rugsėjo 22 d. telegramoje¹ oficialiai pateikia tokius argumentus:

- 1) Nepaisydamos Lenkijos ultimatumo ir Tautų Sąjungos sprendimo, lietuvių pajėgos tęsė lenkiškųjų teritorijų okupaciją ir šaudė į lenkų patrulius;
- 2) Taip lietuvių kariuomenė pridengia bolševikų telkimąsi;
- 3) Lenkijos kariuomenės karinė vadovybė, saugumo sumetimais daugiau nebegalėdama toleruoti tokio elgesio, nusprendė imtis reikiamų priemonių ir iš fakto, kad Lietuvos Vyriausybė nevykdo Tautų Sąjungos iškeltų sąlygų, padaryti atitinkamas išvadas.

Iš lenkų atsakymo išplaukia, kad arba Lenkijos Vyriausybė nesupranta tikrosios Tautų Sąjungos priimtos rezoliucijos prasmės, arba ją iškreipia tyčia.

Noriu pabrėžti faktą, kad Tautų Sąjungoje vykusioje diskusijoje dėl nesutarimų Lenkijos Vyriausybė liovėsi kaltinti mus bendradarbiaujant su bolševikais ir kad dabar ji vėl iš naujo iškelia šį kaltinimą kaip įsiveržimo į Lietuvos žemes pretekstą.

Šiuo metu lenkų pajėgos peržengė 1919 m. gruodžio 8 d. liniją ir užima teritorijas, kurių niekada anksčiau nebuvo okupavusios.

Atsižvelgdamas į susiklosčiusią itin sunkią situaciją, aš turiu garbės Jūsų Ekscelenciją prašyti atkakliai paraginti Lenkijos Vyriausybę sustabdyti savo pajėgų puolimą ir neati-dėliojant vietoje sukurti Priežiūros komisiją. Bet kokios kitos priemonės, kurias manysite esant reikalingas, bus Lietuvos Vyriausybės sutiktos su didžiuliu dėkingumu.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano didžiausios pagarbos pareiškimą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 44, p. 77–78.

¹ Žr. dok. Nr. 197.

202. 1920 m. rugsėjo 25 d., Paryžius. – Lenkijos atstovo Tautų Sąjungoje I. Paderewskio raštas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, kur pasiaiškinta dėl karinės akcijos pereinant Lietuvos kontroliuojamą teritoriją ir dangstomasi kaltinimais lietuviams bendradarbiavimu su Sovietais

At the end of September 1920 the Polish army attacked Lithuanian troops at the Suwalki front line. While Poland and Lithuania had agreed to move the bilateral dispute to the League of Nations and committed to observe the demarcation line of December 1919, Poles crossed the line and mounted an invasion of Lithuania. In his letter to the President of the League L. Bourgeois on 25 September, the Polish representative to the League of Nations J. Paderewski clarified motives of the Polish behaviour. Lithuania is blamed for the Polish army actions. It is argued that Lithuanians occupied positions during the bilateral Kalvarija negotiations on 16–18 September and are guilty about the failure of the negotiations. The Polish diplomat notifies the President of the League that such Lithuanian behaviour and alliance with the Bolsheviks entitles Poland to take military actions.

Paryžius, 1920 m. rugsėjo 25 d.

Pone Prezidente,

Turiu garbės Jums pranešti tokį Lenkijos Vyriausybės pareiškimą, susijusį su lenkų ir lietuvių konfliktu, prašydamas Jūsų malonėti Tautų Sąjungos Tarybai perduoti štai ką:

Lenkijos Vyriausybė Kalvarijos derybose Lietuvos Vyriausybei pateikė pasiūlymus, griežtai atitinkančius Tautų Sąjungos Tarybos sprendimą. Atsisakydami priimti šiuos pasiūlymus lietuviai pateikė savo pasiūlymus, kuriuose jie ne tik negarantavo savo neutraliteto laikymosi, bet dargi pareikalavo, kad lenkų pajėgos atsitrauktų nuo jų užimamos linijos ir užimtų kur kas blogesnes pozicijas.

Tokia Lietuvos Vyriausybės laikysena savo ruožtu privertė nutraukti derybas Kalvarijoje, todėl jėga buvo nutrauktos ir paliaubos.

Lenkijos Vyriausybė mano turinti teisę iš Lietuvos reikalauti neutraliteto garantijų, nes turi tam tikrų įrodymų, kad lietuviai bendradarbiavo su bolševikais. Pasak patikimos informacijos, kuria disponuoja lenkų valdžia, iš daugiau nei 130 000 bolševikų, atsidūrusių Rytų Prūsijoje, tik 52 000 buvo internuoti, tuo tarpu kiti, kurių dalis net nebuvo nuginkluota, kirtę Lietuvos teritoriją, susijungė su Raudonąja armija. Tuo pat metu per ją buvo praleistas ir transportas su ginkluote ir amunicija, gauta nuginklavus bolševikus Rytų Prūsijoje. Lietuviai taip pat leido savo teritoriją kirsti maždaug 2 000 vokiečių spartakistų, jie taip pat prisijungė prie Raudonosios armijos.

Kita vertus, Lenkijos Vyriausybė gali konstatuoti, kad egzistuoja aiškus lietuvių ir bolševikų kariuomenių bendradarbiavimas, nes persimaišę jų junginiai užėmė teritorijas, esančias į rytus nuo demarkacijos linijos, kurios reikalauja Lietuvos Vyriausybė.

Atsižvelgdama į visus šiuos įvykius ir pareiškdamą, kad iš principo pripažįsta Tautų Sąjungos Tarybos sprendimą, kuris išreiškia jos valią įsikišti į šį reikalą, Lenkijos Vyriausybė yra priversta sau pasilaikyti teisę imtis visų priemonių, kurias ji manys esant būtinomis savo saugumui užtikrinti, iki tol, kol numatytoji Tautų Sąjungos Tarybos Komisija galės pradėti savo darbą.

Lietuvos Vyriausybė, leidusi nutrūkti Kalvarijos deryboms, bus vienintelė atsakinga už įvykius, kurie gali atsitikti tuo atveju, jeigu karinė situacija priverstų Vyriausiąją Lenkijos karinę vadovybę imtis ryžtingų priemonių.

Lenkijos Vyriausybė vis dėlto patvirtina savo nuoširdų troškimą abipusiu sutarimu išspręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus ir pareiškia, kad, net jeigu Lietuvos Vyriausybės laikysena priverstų nesilaikyti demarkacijos linijos, ši priemonė būtų tik laikina ir jokiū būdu nelemtų teritorinių problemų sprendimo, kurį reikėtų įteisinti abiejų suinteresuotų Vyriausybų sutartimi.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano didžiausią pagarbą.

Pasirašo: I. J. PADEREWSKIS

Conflit..., 42, p. 75–76.

203. 1920 m. rugsėjo 25 d., Paryžius. – Tautų Sąjungos Tarybos vadovo L. Bourgeois telegrama Lenkijos Vyriausybei, priekaištaujanti, jog ši nepalikusi laiko Lietuvai vykdyti Tautų Sąjungos 1920 m. rugsėjo 20 d. rezoliuciją

On 20 September 1920, the Council of the League of Nations adopted a resolution for peaceful settlement of the Lithuanian-Polish conflict. Officially, both states agreed to the presented terms. The document outlines that Lithuania has to temporarily recognise G. Curzon demarcation line of December 1919 and withdraw its troops to the east of

the line. Poland is bound to respect neutrality of the Lithuania-controlled territories to the east of the demarcation line provided that the Lithuanians get a similar pledge from Soviet Russia. However, the Polish military command retained freedom of action with regard to Lithuania. Having accused Lithuania of violating neutrality and allying with the Soviet army in the fight against Poland, the Polish army mounted an invasion of Lithuania. In their telegram to the Polish government on September 25, the Council of the League of Nations rebuked for the actions.

1920 m. rugsėjo 25 d.

Savo ši rytą išsiųstoje telegramoje rašiau, kad Lenkija iš principo turi priimti Tarybos rekomenduotą procedūrą lenkų ir lietuvių nesutarimams spręsti, kai staiga iš Londono gavome Jūsų 23 d. telegramos, skirtos Lietuvos Vyriausybei, kopiją¹. Esame nustebę, kad joje šalia mūsų šio mėnesio 20 d. rekomendacijos yra paminėtas lenkų ultimatumas Lietuvai. Mūsų rekomendacija nenumato vien tik lietuvių pasitraukimo iš Suvalkų, bet taip pat mini ir kitas su tuo susijusias sąlygas. Šiandien kreipėmės į Lietuvos Vyriausybę prašydami, kad ji imtųsi priemonių sovietams tuoj pat pašalinti iš jos teritorijos, o Jūsų atkakliai prašome savo ruožtu duoti Lietuvai laiko, reikalingo šioms numatytoms sąlygoms įvykdyti. Esame įsitikinę, jog Lenkija yra suinteresuota veikti taip, kad ateityje ji galėtų su Lietuva užmegzti draugiškus santykius.

Pasirašo: Léonas Bourgeois

Conflit..., 43, p. 76–77.

¹ Dokumentas datuotas rugsėjo 22 d. (Žr. dok. Nr. 197.)

204. 1920 m. rugsėjo 26 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Purickiui, atsiliepiant į rugsėjo 24 d. P. Klimo telegramą lenkams ir siūlant rugsėjo 29 d. Suvalkuose pradėti tiesiogines derybas

Neither the decisions of the Council of the League of Nations nor the bilateral negotiations in Kalvarija mid-September could turn the Lithuanian-Polish relations in a positive direction. The Polish side accused Lithuanians of violating G. Curzon demarcation line on the temporary eastern border of Poland and allying with the Bolsheviks. The Lithuanians dismissed these accusations and focused on the Polish military aggression and the occupation of Lithuanian territories. On 22 September, the representative of the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas reproached the Minister of Foreign Affairs E. Sapieha for the Polish actions and failure to comply with the pledges to the League of Nations. On 26 September, the Polish side repeated the same accusations of forged alliance with the Bolsheviks against Poland in Vilnius–Grodno areas. In his telegram, E. Sapieha responds positively to the proposal from the Lithuanian side to settle the existing disagreements peacefully. The talks are scheduled on 29 September in Suwalki.

Varšuva, 1920 m. rugsėjo 26 d.

Atsakydamas į užsienio reikalų valdytojo 24 d. telegramą¹, aš turiu garbės pareikšti štai ką: apgailėstauju, kad minėtoje notoje negaliu išvelgti jokio pareiškimo, išreiškiančio Lietuvos Vyriausybės sutikimą gerbti gruodžio 8 d. liniją. Iš mūsų reikalaujant, kad gerbtume teritorijas į rytus nuo šios linijos, Jūsų notoje nėra nė žodžio apie sutikimą gerbti Tautų Sąjungos sprendimą. Mūsų pajėgos kovoja su Raudonąja armija teritorijoje į rytus nuo šios linijos, taigi akivaizdu, kad priešas yra šioje teritorijoje ir mes taip pat turime visišką teisę ten būti. Be to, geležinkelio linijos Vilnius–Gardinas ruože prie Marcinkonių stoties mes sulaukėme karinį bolševikų transportą, judantį iš Vilniaus į Gardiną, kas dar kartą įrodo, jog ginčytina teritorija nėra Jūsų, net jeigu ji ir netapo Jūsų dėl to, kad Raudonoji armija nesilaiko neutraliteto. Tokiomis aplinkybėmis akivaizdu, kad mes turime išlaikyti teisę šioje teritorijoje vykdyti karines operacijas. Vis dėlto, norėdamas duoti eigą Jūsų notoje pareikštoms taikingoms intencijoms, turiu garbės Jums pasiūlyti mūsų atstovų susitikimą Suvalkuose turint tikslą dar kartą pamėginti taikiu būdu išspręsti mūsų nesutarimus. Tikiuosi, kad jeigu mūsų atstovai rastų būdą išsaugoti Jūsų užimtos teritorijos neutralumą ir jeigu joje Jūs sugebėtumėte sutrukdyti bolševikams veikti, visi teritoriniai nesutarimai galėtų būti išspręsti abipusiu sutarimu. Mūsų atstovai lauks Suvalkuose 29 d., trečiadienį, vakare. Malonėkite priimti ir t. t.

SAPIEHA

Documents..., 56, p. 88.

¹Žr. dok. Nr. 200.

205. 1920 m. rugsėjo 27 d. Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, sutinkant pradėti derybas Suvalkuose ir siūlant nuo tos dienos nutraukti karo veiksmus

The bilateral Lithuanian-Polish talks in the autumn of 1920 in Kalvarija were unsuccessful. Both sides were unwilling to compromise. The resolution of the bilateral conflict had to go to arbitration in the League of Nations. Although Lithuania and Poland pledged to implement directives issued by the Council of the League, on 22 September the Polish army attacked Lithuanian troops at the Suwalki front line. Both the Head of the League of Nations L. Bourgeois and the Lithuanian government reproached Poland for the military intervention in Lithuania. On 26 September, the Polish government offered Lithuania to hold bilateral talks in Suwalki. Lithuania welcomed the proposal. In his telegram to the Minister of Foreign Affairs of Poland on 27 September, the representative of the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas pointed out that prior to the negotiations it was necessary to stop major military actions.

Vilnius, 1920 m. rugsėjo 27 d.

Ekscelencija,

Atsakydamas į Jūsų 26 d. telegramą¹, turiu garbės pareikšti štai ką:

Lietuvos Vyriausybė tiek Kalvarijos derybose, tiek ir savo šio mėnesio 24 d. notoje² ganėtinai aiškiai pareiškė sutikimą gerbti 1919 m. gruodžio 8 d. demarkacijos liniją, taip pat ir Tautų Sąjungos arbitražo sprendimus. Todėl lietuvių kariuomenei, kuri ten stovyklavo, buvo duotas įsakymas atsitraukti už šios linijos, t. y. nuo Vištyčio ežero iki Galadusio ežero. Tačiau Lietuvos Vyriausybė savo ruožtu konstatuoja, kad Lenkijos Vyriausybė negerbia minėtosios linijos, nes lenkų kariuomenė kirto ją į rytus tarp Galadusio ežero ir Nemuno ir užėmė vietas, kurias jau seniai buvo palikusi Sovietų armija, kam ji, matyt, jautėsi turinti teisę. Tačiau šių vietovių užgrobimas jėga galėjo išprovokuoti staigią šiose vietose dar likusių rusų bolševikų ataką. Lietuvos Vyriausybė kategoriškai neigia, kad koks nors bolševikų transportas būtų judėjęs nuo Vilniaus į Gardiną. Marcinkonyse paimtas lietuvių traukinys mums priklausančiomis vietovėmis iš Vilniaus gabeno tik lietuvių karius ir negalėjo tuščias grįžti, nes ten buvo susprogdintas tiltas.

Vis dar trokšdama abipusiu sutarimu išspręsti iškilusius nesutarimus ir išvengti ginkluotų konfliktų, Lietuvos Vyriausybė priima Jūsų pasiūlymą [derėtis – vert. past.] ir siunčia savo atstovus į Suvalkus, kur jie atvyks šio mėnesio 29 d. vakare, taip pat siūlo paskelbti bet kokių karinių veiksmų tarp lenkų ir lietuvių nutraukimą tos pačios dienos vidurdienį.

KLIMAS,

*L. e. užsienio reikalų ministro pareigas**Conflit..., 31, p. 55.*¹ Žr. dok. Nr. 204.² Žr. dok. Nr. 200.

206. 1920 m. rugsėjo 27 d., Kaunas. – Ištrauka iš Lietuvos Ministrų Kabineto posėdžio, kuriame buvo priimta instrukcija Lietuvos derybininkams Suvalkuose, protokolo

On 26 September, the Minister of Foreign Affairs of Poland offered the Minister of Foreign Affairs of Lithuania to hold bilateral talks in Suwalki. In the meantime, it was impossible to resolve disputes between the states through bilateral negotiations, the League of Nations or by military actions. The Ministry of Foreign Affairs of Lithuania welcomed the Polish proposal, about which the Minister of Foreign Affairs of Lithuania informed the Lithuanian government. In the meeting of 27 September, among other matters which underscore the need to strengthen Lithuanian propaganda in Vilnius, it is decided to enter into the negotiations. The delegates receive objectives of the Lithuanian side to be achieved.

Ministerių Kabineto posėdis
1920 m. rugsėjo m. 27 d.

Posėdžio pradžia 6 val. 30 min. Posėdyje dalyvauja Ministeris Pirmininkas Dr. K. Grinius, Susisiekimo Ministerijos Vice-Ministeris St. Grinkevičius, Švietimo Ministeris K. Bizauskas, Žemės Ukio ir Valstybės Turtų Ministeris J. Aleksa, Valstybės kontrolierius J. Zubrickas, Ministeris be portfelio Žydų Reikalams M. Soloveičikas, Teisingumo Ministeris V. Karoblis, Finansų, Prekybos ir Pramonės Vice-Ministeris J. Dobkevičius, Vidaus Reikalų Ministeris R. Skipitis, Z. Žemaitis¹.

[...]²

IX. Ministeris Pirmininkas praneša apie Lenkų Užsienio Reikalų Ministerio pasiūlymą atnaujinti derybas Suvalkuose š. m. rugsėjo m. 29 d. Ministerių Kabinetas nutarė, kad Lietuvos Vyriausybės delegatai Suvalkuose nustatant demarkacinę liniją tarp Lietuvos ir Lenkų kariuomenės gali sutikti su vadinamos trečios zonos linija kaip su maximum nusileidimo.

D-ras K. Grinius^{a)}
Ministeris Pirmininkas
Tadas Petkevičius^{b)}
Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 86, l. 294–295. Mašinraštis

^{a)} Parašas ranka.

^{b)} Parašas ranka.

¹ Žemaitis Zigmąs (1884–1969) – matematikas, lietuvių visuomenės veikėjas. 1908 m. baigė Odesos universitetą ir apsistojo Vilniuje, aktyviai įsitraukė į Lietuvių mokslo draugijos veiklą. I-ojo pasaulinio karo metais mokytojavo Voronežo lietuvių gimnazijoje. 1918 m. grįžo į Lietuvą, dirbo Švenčionių gimnazijos direktoriumi. 1919 m. rudenį persikėlė į Kauną, buvo Aukštųjų kursų vedėjas ir lektorius. Aktyvus visuomenininkas, besirūpinęs Vilniaus krašto lietuvių reikalais. Švietimo ministerijos įgaliotinis Vilniaus krašte 1920 m. vasarą. Kauno universiteto profesorius nuo 1922 m., Matematikos ir gamtos fakulteto dekanas. Vėliau – Vilniaus universiteto profesorius, jo rektorius 1946–1949 m.

² I–VIII punktuose įrašyti Lietuvos pasiuntinybės Sovietų Rusijoje, krašto gynimo, įstaigų iš Kauno į Vilnių perkėlimo, priedų valdininkams, Švietimo ministerijos įgaliotinio Vilniuje Z. Žemaičio pranešimo, lėšų suteikimo Šaulių sąjungai, Čiurlionio paveikslų konservavimo finansavimo, ministro M. Soloveičiko pateikiamos informacijos klausimai.

207. 1920 m. rugsėjo 27 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lenkijos Vyriausybės atstovui Tautų Sąjungoje I. Paderewskiui, nurodanti atsakyti į rugsėjo 25 d. L. Bourgeois priekaištą Lenkijai dėl rugsėjo 20 d. Tautų Sąjungos rezoliucijos vykdymo

In autumn 1920, the resolution to the bilateral conflict went to arbitration in the League of Nations. On 20 September, the Council of the League passed a resolution with proposals for both sides to observe G. Curzon demarcation line of December 1919. However, the Polish military command retained freedom of action with regard to Lithuania. Having accused Lithuania of violating neutrality and allying with the Soviet army in the fight against Poland, the Polish army mounted an invasion of Lithuania. In the telegram to the Polish government on 25 September, the Council of the League of Nations reproached for the actions. In response to this, on 27 September the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha entrusted the Polish representative J. Paderewski to reply to the criticism. The telegram justifies the Polish military actions as a means to lift a possible Bolshevik threat and emphasizes that Poland has offered Lithuania to hold talks in Suwalki where it is expected to reach a bilateral agreement on the issues.

Varšuva, 1920 rugsėjo 27 d.

Prašome Tautų Lygos Tarybos Prezidentui Léonui Bourgeois perduoti tokio turinio depešą: iš pono Prancūzijos susisiekimu ministro gavęs abi Jūsų 25 d. depešas, turiu garbės pranešti, kad Lenkijos Vyriausybė, norėdama užbėgti už akių bolševikų puolimui, būdama priversta vykdyti karines operacijas teritorijoje, esančioje į rytus nuo 1919 m. gruodžio 8 d. linijos, kuri, nepaisant mūsų protestų, liepos 12 d. sutartimi buvo priskirta Lietuvai, ir toliau karštai trokšdama abipusiu sutarimu užbaigti lenkų ir lietuvių nesutarimus, pakvietė lietuvių atstovus šio mėnesio 29 d., trečiadienį, atvykti į Suvalkus tęsti Kalvarijoje nutrūkusių derybų. Pažadu operatyviai informuoti Tautų Lygos Tarybą apie šių derybų eigą ir tikiuosi, kad jos baigsis sutarimu.

SAPIEHA

Documents..., 58, p. 90.

208. 1920 m. rugsėjo 28 d., Paryžius. – Lenkijos Vyriausybės atstovo Tautų Sąjungoje I. Paderewskio pranešimas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, atsakant į jo rugsėjo 25 d. priekaištą ir pranešant apie kvietimą lietuviams į derybas Suvalkuose

On 22 September, Poland violated terms of the resolution adopted by the League of Nations on 20 September for peaceful settlement of the Lithuanian-Polish conflict and mounted an invasion of Lithuania. The Poles argued that their actions were justifiable because Lithuania occupied Polish lands, allied with the Soviet army in the fight against

them, and violated neutrality. After the Head of the League of Nations L. Bourgeois reproached Poland for these acts, the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapięha entrusted the Polish representative to the League of Nations to reply to the criticism. On 28 September, diplomat J. Paderewski informs the Head of the League of Nations about reasons why Poland violated boundaries of G. Curzon line and points out that Polish-Lithuanian bilateral talks will be held in Suwalki on 29 September.

Paryžius, 1920 m. rugsėjo 28 d.

Pone Prezidente,

Lenkijos užsienio reikalų ministras mane įpareigojo Jums perduoti tokį atsakymą:

Atsakydama į Jūsų abi 9/25 telegramas, kurias jam perdavė p. Prancūzijos ministras Varšuvoje¹, kad apsaugotų nuo bolševikų kariuomenės atakų, Lenkijos Vyriausybė mano esant reikalinga imtis karinių operacijų teritorijoje, esančioje į rytus nuo 1919 m. gruodžio 8 d. linijos. Lenkijos Vyriausybė, ir toliau nuoširdžiai trokšdama abipusiu sutarimu spręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus, pakvietė Lietuvos Vyriausybę atsiųsti savo atstovus į Suvalkus šio mėnesio 29 d., kad būtų pratęstos Kalvarijoje nutrūkusios derybos. Jaučiu pareigą Tautų Sąjungos Tarybą informuoti apie šias derybas, kurios, kaip tikiuosi, pasieks trokštamą rezultatą.

Pasirašo: PADEREWSKIS

Conflict..., 45, p. 78–79.

¹ Žr. dok. Nr. 203.

209. 1920 m. rugsėjo 28 d., Balstogė. – Lenkijos lyderio J. Piłsudskio duotos instrukcijos Lenkijos delegacijos vadovui deryboms su lietuviais Suvalkuose plk. M. Mackiewiczui

On 29 September, delegations of both states went to Suwalki for Lithuanian-Polish talks. On the eve Head of State and Commander-in-Chief J. Piłsudski issued directives regarding the Polish position in the talks. In the letter to the delegate Colonel M. Mackiewicz on 28 September, he provides with 10-point instructions. J. Piłsudski requires that the Poles prove Lithuanians guilty for breaching neutrality and demand their withdrawal from the northern part of Suwalkija. He urges to adopt a position where Poland does not recognise the Peace Treaty between Lithuania and Soviet Russia of 12 July. He warns that Polish troops will take over Varėna–Bastūnai line and will respond to possible Lithuanian resistance by military means.

VYRIAUSIOJO VADO CENTRINĖ BŪSTINĖ*

[Valstybės vadovas ir Vyriausiasis vadas Sustojimo vieta, [Balstogė], [19] 20 09 28
Józefas Piłsudskis]

[LAIŠKAS PULK. MACKIEWICZIUI
DIREKTYVOS LENKIJOS IR LIETUVOS DERYBOMS SUVALKUOSE]

Mielas Pulkininke,

Būsimose derybose su lietuviais reikia laikytis šių principų:

1. Remiantis surinkta medžiaga visą laiką tvirtinti, kad lietuviai** nuolat pažeidžia neutralumą, bet neigti įtarimus pikta valia įrodinėjant, kad turbūt jiems tenka taip elgtis dėl savo silpnumo.

2. Toliau reikalauti visiškai pasitraukti iš šiaurinės Suvalkijos.

3. Aiškinti tuo, kad mes savo veiksmuose prieš bolševikus iki šiol labai vengiame mūšių su lietuviais, net jeigu mūsų kariuomenė patiria nuostolių. (Nėjome į Merkinę ir Varėną, nors ten buvo geresni keliai, nesiekėme visiškai sutriuškinti Lietuvos kariuomenės, nors mums tai buvo lengva ir dėl priešiško jų elgesio su mumis grynai kariniu požiūriu naudinga). Iki šiol tenkinomės mechaniškai nustumdami į šoną Lietuvos kariuomenę, kaip mechaninę kliūtį.

4. Dėl to, kad bolševikų sutartis su Lietuva ne tik buvo sudaroma neatsižvelgiant į mūsų interesus ir mums nieko apie ją nežinant, bet ir yra aiškiai nukreipta prieš Lenkiją, kadangi sutartis buvo sudaryta sunkiu Lenkijai karo su bolševikais momentu, mes negalime iš anksto pripažinti jokio šios sutarties punkto ir laikysime ją neegzistuojančia.

5. Bet atsižvelgdami į Lietuvos silpnumą, taigi priverstinę jos padėtį, ir per visą nepriklausomos Lenkijos Respublikos buvimo laiką pabrėžiamą mūsų norą draugiškai sugyventi su mums seseriška tauta, esame pasirengę ir toliau per karo veiksmus prieš bolševikus nedaryti logiškos išvados iš, kaip manome, priverstinio neutralumo laužymo ir netgi bendradarbiavimo su bolševikais. Šiuo momentu išpėjame, kad operacijoms prieš bolševikų kariuomenę užimsime liniją Varėna[–]Bastūnai, taigi jeigu lietuviai nenori, kad šioje linijoje mes priešišškai sutiktume ir išstumtume Lietuvos kariuomenę, gali laisvai pasitraukti nuo šios linijos.

7. ***Bet išpėjame, kad, kaip nors pažeidus neutralumą kokioje nors kitoje dar Lenkijos kariuomenės neužimtoje vietoje, visiškai nesivaržydami pradėsime karo veiksmus.

8. Kol nebus sudaryta galutinė Lenkijos ir Lietuvos sutartis, išpėjame Lietuvos Vyriausybę nesigriebti kokių nors represinių priemonių prieš lenkus dėl tariamo valstybės išdavimo, nes Lenkija bus priversta ginti teises tų, kurie be jų pačių sutikimo arba be Lenkijos sutikimo pagal kažkokias Lenkijai nežinomas sutartis buvo įtraukti į Lietuvos piliečių sąrašus.

9. Paties Vilniaus ir Vilnijos klausimo neliesti, tiktai remiantis ankstesniu punktu teigti, kad joks Vilnijos gyventojas nebuvo klausiamas, ar sutinka prisijungti prie kokios

nors valstybės, ir kad Lenkija stebisi, jog Lietuvos Vyriausybė, iš anksto žinodama, kad Vilniaus ir Vilnijos klausimas yra ir gali būti smarkių ginčų su Lenkija priežastis, net nepamėgino susitarti su ten gyvenančiais lenkais, kas iš anksto rodo Lietuvos Vyriausybės nenorą atsižvelgti į lenkišką visos Vilnijos pobūdį. Bet kokių atveju Lietuva turi būti pasirengusi tam, kad Lenkija labai energingai gins savo gentainius Vilnijoje ir Gardino krašte.

10. Jeigu kartais lietuviai iškeltų šį klausimą, pasiteisinti įgaliojimų būtent šiam klausimui neturėjimu ir iš karto pabrėžti, kad nepatariame dabar aštrinti šio klausimo, kadangi mūsų kariuomenėje, dabar kovojančioje už Nemuno, yra daugybė gerai ginkluotų ir gerai parengtų kareivių ir karininkų, kilusių būtent iš šio ginčytino krašto, kurie turbūt panorės ginti savo teises kitokiais būdais negu derybomis Suvalkuose arba kitoje vietovėje, o Lenkija, už kurią šie kareiviai ir karininkai išliejo daug kraujo, turbūt negalėtų kaip nors griežčiau veikti prieš juos, kadangi Lietuva nori brutaliai pažeisti pilietines jų teises jų pačių Tėvynėje****.

Iš šių išdėstytų principų, Mielasis Pulkininke, matote, kad mes nepageidaujame, jog derybos Suvalkuose nutrūktų, bent kad mes jas nutrauktume. Mums būtų patogiausia vilkinti jas tol, kol nepabaigsime su bolševikais, o paskutiniame punkte aiškiai pamatysite mano pasirinktą sistemą Vilniaus atžvilgiu. Kol kas laikausi šios sistemos. O jeigu įvyktų kas nors panašaus, turite paruoštą pasiaiškinimą lietuviams. Atvirksčiai, jeigu Vilniaus teritoriją bolševikai naudotų kariniams tikslams, tai kitų nedviprasmiškų padarinių rasis savaime. Šį laišką parodykite ir ponui Łukaszewiczui, jis turėtų visiškai atitikti jo instrukcijas, gautas iš kunš-čio [kunigaikščio] Sapiehos, kadangi aš kalbėjau su užs[ienio] reik[alų] ministru čia, Balstogėje.

Józefas Piłsudskis

Bitwa..., d. 2, 466 p. 351–353.

* Cituota iš: *Sąsiedzi wobec wojny 1920 r.*

** Originale „lietuviai“ [mažąja raide, lenkų k. tautybės rašomos didžiąja – vert. past.], panašiai kaip dažni apibrėžimai „vokiečių“ ir pan.

*** Klaidinga originalo numeracija.

**** Instrukcijos 9 ir 10 punktuose aiškiai nurodoma, kad Lietuvos Vyriausybė per derybas Suvalkuose buvo oficialiai išpėta dėl Lietuvos ir Baltarusijos formuočių, sudarytų iš pakraščių savanorių, galimos ginkluotos akcijos. Panašią vienareikšmišką poziciją pareiškė rtm. Adamas Romeris, kalbėdamas su Tautų Sąjungos atstovais. Žr. 1920 10 07 ataskaitą.

210. 1920 m. rugsėjo 28 d., Kaunas, Vilnius. – Vyriausiojo Lietuvos kariuomenės vado plk. K. Žuko telefonograma Nr. 1204, II ir III divizijų vadams, įsakant nutraukti kovas su lenkais dėl būsimų derybų Suvalkuose

Neither the resolutions of the Council of the League of Nations nor the bilateral negotiations in Kalvarija mid-September 1920 succeeded to turn the Lithuanian-Polish relations in a positive direction. The Polish side accused Lithuanians of violating the provisional eastern border of Poland set by G. Curzon and allying with the Bolsheviks. The Lithuanians rejected these accusations and turned on the Polish military aggression and occupation of Lithuanian territories. The leadership of the League of Nations reproached Poland for these acts. Poland offered Lithuania to hold another round of talks in Suwalki on 29 September. On the eve of the negotiations the Lithuanian army command ordered Divisions I, II and II to terminate military actions by midday 29 September.

P a d u o t a	20	P r i i m t a
....m. 28 d.1920 m.	Telefonograma ^{a)}m....“...“...19...m.
Oper. Dal	No 1204 ^{b)}	kam. Labai skubiai
Duoba ¹		Priėmė Martinaitis ²

I, II ir III Divizijų Vadams

Rugsėjo 29 diena 12 val. prasideda paliaubos su Lenkais. Įsakau nuo virš minetos valandos sustabdyti veikimą prieš Lenkus.

Vyr. karo Vadas

^{c)} Krašto Apsaugos Ministeris^{c)} –

Pulkininkas Leit. Žukas^{d)}

Generalinio štabo Viršininkas Pulkininkas Kleščinskas^{e)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 155, l. 162. Rankraštis

^{a)} Telefonograma atspausdinta ant specialiai tam skirto blanko, kurio viršuje atspausta didelė skiltis padalyta į tris mažesnes. Vidurinėje didelėmis raidėmis išspausdintas žodis „Telefonograma“. Kairioji skiltis skirta pažymėti telefonogramos padavimo duomenims (išspausdintas žodis „Paduota“), o dešinioji – priėmimo duomenims („Priimta“). Skiltyse ir ant paties teksto yra tarnybinių pastabų trumpinių pieštuku.

^{b)} Numeris įrašytas ranka.

^{c-c)} Nubraukti žodžiai.

^{d)} Parašas visa pavarde, galbūt autentiškas.

^{e)} Parašas visa pavarde.

¹ Duoba Vincas (1898–1972) – lietuvių karo administracijos valdininkas. Nuo 1919 m kovo mėn. – civilinis tarnautojas Kauno komendantūroje. 1920 m. sausį perkeltas į KAM kanceliariją raštininku. 1920 m. rugsėjo 14 d. gavo karo valdininko laipsnį, lapkričio mėn. paskirtas vyriausiuoju raštvedžiu. Nuo 1924 m. tarnavo KAM ūkio ir finansų valdyboje, nuo 1926 m. – Tiekimo valdybos kanceliarijos sekretorius. Nuo 1932 m. turėjo administracijos majoro laipsnį. 1935 m. perkeltas į kariuomenės intendantūrą, buvo jos viršininkas.

² Martinaitis Balys (1891–1937) – lietuvių kariškis. 1915 m. baigė teisės studijas Maskvos universitete. 1917 m. baigė Petrogrado hidroaviacijos mokyklą ir tarnavo karininku Rusijos jūrų laivyne. Grįžęs į Lietuvą 1919 m. vasario mėn. įstojo į jos kariuomenės Aviacijos kuopą vado padėjėju. 1919 m. liepą tapo oro žvalgu. 1919 m. lapkričio mėn. perkeltas į 3-įjį pėstininkų pulką. 1920 m. sausį gavo kapitono laipsnį. 1920 m. rugsėjo mėn. paskirtas Butų skyriaus sargybos kuopos vadu, spalio mėn. perkeltas į 11-ąjį pėstininkų pulką. 1922 m. išleistas į atsargą. Paskui dirbo taikos teisėju.

211. 1920 m. rugsėjo 29 d., Kaunas, Vilnius. – Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Generalinio štabo viršininko plk. K. Kleščinskio telefonograma Nr. 1208 I, II ir III divizijų vadams, patikslinanti, jog kovos su lenkais sustabdomos tik ties plentu, kuriuo važiuos derybininkai

The Lithuanian-Polish talks began in Suwalki on 29 September 1920. On the eve of the negotiations the Lithuanian army command ordered Divisions I, II and II to terminate military actions by midday 29 September. Later Chief of Staff General K. Kleščinskis specified the order. The above mentioned divisions were ordered to stop fighting against Poles only on Kalvarija–Suwalki road which the delegations took to get to the negotiation place.

Rugsėjo 29 d. 1920 m.	III, II ir I divizijų Vadams
Operativės dalies	
9 valanda	Telefongrama No. 1208

Papildant telefonograma N 1204 siunčiu telefon. N 1208. Lenkai praneša, kad jie rugsėjo 29 d tarp 16 ir 18 valandos sustabdo ginklus ^{a)}tik^{a)} rajone plento Kalvarija-Suwalki, reiškia kitose vietose operacijos nesustabdomos apie ką pranešu Tamstai del atatinckamu parėdimu.

Generalio Štabo pulkininkas Kleščinskas

^{b)}II divizijojej priėmė Kap. Giedraitis
I -- ,, - - ,, - Leit. Petkelis¹ perdavė Vyr. I. Dočkus²
3 divizijai perdavė II divizijos adjutantas^{b)}

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 155, l. 163. Rankraštis

^{a)-a)} Įterptas žodis.

^{b)-b)} Pridėtoji pastaba kita rašysena.

¹ Petkelis Stasys (1895–?) – lietuvių kariškis. 1915 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, tarnavo Telegrafo batalione Maskvoje, vėliau – inžinerijos daliniuose. 1917 m. gruodį perkeltas į Atskirąjį lietuvių batalioną, 1918 m. kovą demobilizuotas. 1919 m. gegužės mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas kuopos vadu į Kaišiadorių komendantūrą. Leitenantas nuo 1919 m. lapkričio mėn. I-osios pėstininkų divizijos štabo

ryšių viršininkas nuo 1920 m. vasario mėn. Lapkričio mėn. buvo paskirtas Generalinio štabo Ryšių dalies viršininko padėjėju. Karo technikos valdybos karininkas 1921 m. Telegrafo-telefono kuopos vadas Technikos pulke 1926 m. Majoras nuo 1927 m. Išleistas į atsargą 1928 m., dirbo muitinių sistemoje, buvo įvairių muitinių viršininkas.

² Dočkus Petras (1889–1982) – lietuvių kariškis. Baigė Peterburgo universiteto Gamtos skyrių, paskui – Odesos artileristų mokyklą. 1919 m. vasario mėn. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 2-ąją pėstininkų pulką. Vyresnysis leitenantas nuo 1919 m. lapkričio mėn. 1920 m. balandžio mėn. perkeltas į Generalinio štabo Literatūros skyrių Propagandos sekcijos vadu. 1920 m. lapkritį trumpai buvo karinis atstovas Sovietų Rusijoje. Paskui tarnavo 1-ajame artilerijos pulke. Kapitonas nuo 1922 m. Vėliau – 3-iojo artilerijos pulko vadas, artilerijos inspektorius kariuomenės štabe. Pulkininkas nuo 1928 m.

212. 1920 m. rugsėjo 29 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai dėl derybų su Lenkija perdavimo Tautų Sąjungos kompetencijai

Having failed to endeavor a peaceful resolution in the disagreements between Lithuania and Poland, bilateral talks were laid down in Suwalki on 29 September and a partial truce was declared. Lithuanian and Polish negotiators arrived in Suwalki led by different purposes. The Polish political and military leadership instructed their delegates to avoid raising Vilnius issue and to assert Lithuanians that the issue of Vilnius dependency is not resolved. The Lithuanian envoy to the League of Nations A. Voldemaras had different expectations on 29 September. He sent an optimistic telegram from Paris to Kaunas and was convinced that Poles posed no threat to Vilnius.

Klimas Užsieniai
Wilnius Lithuania

Paris 25175 44 28/9 16 34

Priimta 30/9 20 m N 69/431

Baluciui, Suvalkuose, gauta telegr. iš Voldemaro:

Lenkai Pasiulė atiduoti Tautų Sąjungai galutinai išrišti ^{a)}visą^{a)} lenkų-lietuvių klausimą ir pranešė jai apie tai; jus negalite derėtis su lenkais stačiai, kol jie nepasakė, jog nesutinka pasiduoti Sąjungos rišimui; pradėkite Suvalkuose nuo šio klausimo išrišimo.

Voldemaras

Šifruota

30. 9. 20 m.^{b)}

LCVA, f. 383, ap. 7. b.142, l. 131. Rankraštis

^{a)-a)} Įterptas žodis.

^{b)} Po tekstu esanti pastaba: „Kas padarė tą pasiūlymą ar Paderevskis ar [neįskaitomas žodis]“ nubraukta.

213. 1920 m. rugsėjo 29 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama atstovybei Londone apie grėsmes Lietuvai iš sovietų ir lenkų ir tų grėsmių santykį

Before the start of the Lithuanian-Polish talks in Suwalki on 29 September, the Lithuanian envoy to the League of Nations A. Voldemaras advised the government that Poles posed no threat to Vilnius. On the same day, the representative of the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas sent a telegram to the mission in London. The document reveals contrary information. According to P. Klimas, the Poland occupied territories around Lida and it is anticipated that the fight against the Bolsheviks can be used as a pretext for a military onslaught on Vilnius. The diplomats residing in Great Britain are called to make all possible diplomatic efforts in order to avoid the potential threat from the Soviet and Polish sides.

London

Telegramos 1278 kopija siųskit Purickiui Paryžium ten išvažiavo stop Bolševikų koncentracijos apie ^{a)}Molodečną^{a)} Lydą ^{b)}matomai^{b)} nėra lenkai Lydą šiandien užėmė ir stovi 20 varstų į rytus nuo Lydos stop Trockis Lydoj buvo vieną dieną rugsėjo pradžioj stop Lenkų pretekstas užimti Vilnių atakai prieš bolševikus gresia pavojum visai Lietuvai stop Bolševikai tuomet nepaisytų sutarties ir užpultų nuo Molodečnos ir Polocko kaip tat matyti iš Čičerino notos kurią jums parsiuočiau stop Ta nauja bolševikų okupacija būtų tiesioginis lenkų veržimosi^{c)} rezultatas stop Todel mes ^{d)}nuo to veržimosi^{d)} turėsime gintis ligi paskutiniosios stop Dėkite visas pastangas diplo-matiškai^{e)} apsaugoti Lietuvą nuo tos nelaimės Nušifravę Praneškite tą telegramą tuojau Voldemarui stop Kur išvažiavo Lygos komisija.

Šifruota N 573
29. 9. 20.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 121. Rankraštis

^{a)-a)} Įterptas vietovardis.

^{b)-b)} Įterptas žodis.

^{c)} Nubraukti toliau einantys žodžiai „rezultatas Vilniun“.

^{d)-d)} Nubraukta „ginsimės nuo iki“ ir įrašyta „nuo to veržimosi“.

^{e)} Nubrauktas toliau einantis žodis „apsisaugoti“.

214. 1920 m. rugsėjo 30 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos informacija delegacijai Suvalkuose apie A. Voldemaro telegramą iš Paryžiaus, kurioje pasakyta, jog pavojaus Vilniui iš lenkų nėra

On 29 September, the Lithuanian envoy to the League of Nations A. Voldemaras from Paris advised the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania that, to his knowledge, Poles posed no threat to Vilnius. On 30 September, the information was passed on to the Lithuanian delegates in Suwalki. The delegation receives directives about their position in the talks. It emphasizes that members of the Monitoring Commission of the League of Nations will guarantee that Poland complies with its obligations. Yet it warns that the Polish side will seek to get out of the control of the League of Nations on account of uninterrupted settlement of the bilateral Lithuanian-Polish agreements.

Voldemaras informuoja. 30. IX.:

„Vakar oficialiai pasakyta Vilniui pavojaus nėra. Išdirbkite tuoj konvencijas identiškas su bolševikais ir lenkais dėl Lietuvos evakuacijos. Sąjunga garantuos kad lenkai pildys sutartį. Šiandien išvažiuoja du kontrolės komisijos nariai per Varšuvą į Suvalkus. Lenkų taktika per derybas Suvalkuose ir kitur bus ^{a)}rywmovexcx wenyrskw^{a)} pasakius, kad jau betarpiu susitarta visais klausimais. Numeris ketvirtas (suprast.)

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 142, l. 146. Rankraštis

^{a)-a)} Užšifruotas tekstas, virš jo pieštuku parašyta: „nusikratyti sąjungos“ – šie žodžiai akivaizdžiai ir buvo užšifruoti.

215. 1920 m. rugsėjo 30 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama delegacijai Suvalkuose dėl D. Britanijos pozicijos derybų Suvalkuose atžvilgiu

Because of the bilateral Suwalki talks, on 29 September the conflicting Lithuanian and Polish armies suspended their military operations in separate sections. The Lithuanian envoy to the League of Nations A. Voldemaras advised the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania that Poles posed no threat to Vilnius. The representative of the Ministry P. Klimas confirmed the information to the Lithuanian delegation in Suwalki. In his telegram to B. K. Balutis on September 30, he reports the news received from the envoy to Great Britain A. Tiškevičius. The Lithuanian diplomat advises the Ministry of Foreign Affairs that the Foreign Office received a declaration from the Polish authorities confirming that the Polish army does not intend to move towards Vilnius.

P-nui Balučiui

Iš Tiškevičiaus gauta telegrama. Man oficialiai pranešta, kad anglų valdžia ką tik gavo lenkų valdžios deklaraciją, kad lenkų kariuomenė neis toliau Vilniun. Anglų užsienių Ministerija prašo jus būti taikingos dvasios naujose Suvalkų derybose

Užsienių reikalų vice-Ministeris
/ pas / Klimas^{a)}

Perdavė – Endziulaitis
Priėmė v. lt. Jurgilas¹

23 v. 20 min. 30/IX^{b)}

Originalui atatinka
^{c)}3 Divizijos Štabo Adjutantas
vlt. Jurgilas^{e)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 153. Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

^{b)} Šalia datos uždėtas apskritas spaudas su Vytimi ir užrašu: „[...] PĖSTININKŲ DIVIZIJA“.

^{c-e)} Laipsnis, pareigos ir parašas kita rašysena nei dokumento tekstas; parašas akivaizdžiai autentiškas.

¹ Jurgilas Jonas (1894–1945) – lietuvių kariškis. Prieš I-ąjį pasaulinį karą studijavo tiksliuosius mokslus Kijevo universitete, mediciną Tartu universitete. 1919 m. sausio mėn mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 1-ąjį žemaičių atskirąjį batalioną. Buvo Tauragės komendantas, tos komendantūros kuopos vadas, 6-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas. Vyresnysis leitenantas nuo 1919 m. lapkričio mėn. III pėstininkų brigados (vėliau – divizijos) štabo rikiuotės adjutantas nuo 1920 m. sausio mėn., vėliau – ir paties štabo laikinasis viršininkas iki 1922 m. birželio mėn. Paskui perkeltas į pasienio pulką. Tais pat metais paleistas iš kariuomenės studijuoti. Mokytojavo nuo 1923 m. Eržvilke.

216. 1920 m. rugsėjo 30 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų pirmojo posėdžio Suvalkuose protokolas su priedais

On 30 September, the first meeting of the Lithuanian and Polish delegations and observers from the United States and Great Britain was held in Suwalki. The Minutes of the meeting record that on the first day the Lithuanian delegation proposed a truce at the entire front line and not only in separate sections. The Polish delegation accepted the proposal. At the start, the Polish side took the usual position of accusing Lithuania of Polish territorial occupation and allying with the Bolsheviks in the fight against Poland. They asserted that settlement of the bilateral military disagreements was conditional upon Lithuanian neutrality in the war between Poland and Soviet Russia.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų pirmojo posėdžio,
įvykusio Suvalkuose 1920 m. rugsėjo 30 d. 1 val. 40 min.,*

1 Protokolas

Lenkų atstovai: lenkų Generalinio štabo atstovas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus, kapitonas Adamas Romeris iš Generalinio štabo ir ponas Waclawas Przesmyckis iš Užsienio reikalų ministerijos.

Lietuvių atstovai: generolas Katche ir majoras Šumskis, Karinio štabo prie Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai, Lietuvos Vyriausybės atstovai Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius ponas Bronislovas Balutis, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys Voldemaras Čarneckis ir Mykolas Biržiška.

Dalyviai be sprendžiamojo balsu: Jungtinių Valstijų atstovas Baltijos šalims Kelley's, Anglijos komisariato Baltijos regionui atstovas Delahaye¹ ir Anglijos karinės misijos Lietuvoje vadovas Padgitteris.

Posėdį pradėjo pulkininkas Mackiewiczus, jis pasveikino Lietuvos delegaciją ir pareiškė viltį, kad lenkų ir lietuvių konferencija pasieks reikiamų rezultatų.

Generolas Katche lietuvių delegacijos vardu padėkojo už šį priėmimą.

Po pasikeitimo įgaliojimais, kuriuos abi šalys pripažino pakankamais ir tinkamai parengtais, remiantis Kalvarijos konferencijos pavyzdžiu, buvo nuspręsta, kad posėdžiams bus vadovaujama iš eilės, kad kalbama bus rusų kalba, kad protokolai bus rašomi lenkiškai ir lietuviškai, kad rezoliucijos bus tiesiog įterpiamos į protokolus, kad klausimai ir atsakymai, vienos iš šalių pageidavimu, bus pateikiami raštu, lenkai tai darys lenkiškai, pateikdami vertimą į rusų kalbą, lietuviai – lietuviškai, pateikdami vertimą į rusų kalbą. Paskui generolas Katche paprašė žodžio ir perskaitė lietuvių deklaraciją Nr. 1 (žr. priedą).

Lenkų delegacija, po 10 min. pertraukos, kaip atsakymą pateikė lenkų deklaraciją Nr. 1 (žr. priedą).

Perskaičius minėtą lenkų deklaraciją, pasikeitus nuomonėmis ir po pertraukos generolas Katche pateikė lietuvių deklaraciją Nr. 2 (žr. priedą).

Ponas Łukasiewiczus paprašė teksto notos, kurios turinys yra lenkų delegacijai nežinomas, nes ši nota nepasiekė Varšuvos iki delegacijos išvykimo – rugsėjo 28 d. 4 val. po pietų.

Po pertraukos, per kurią lenkų delegacija susipažino su paskutine lietuvių nota, ponas Łukasiewiczus pateikė lenkų deklaraciją Nr. 2.

Tuo 3 val. 40 min. pirmas posėdis baigėsi.

Kitas posėdis numatytas 1920 m. spalio 1 d., 12 val.

(4 priedai)

*Lenkų delegacija**Lietuvių delegacija*

Priedas

Lietuvių deklaracija Nr. 1

Atsižvelgdama į tai, kad lietuvių ir lenkų Vyriausybės savo paskutinėse notose reiškia norą kuo greičiau pabaigti nereikalingą kraujo praliejimą tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių ir draugiškai išspręsti lenkų ir lietuvių konfliktą, lietuvių Vyriausybė kaip savo nuoširdžiausių intencijų įrodymą rugsėjo 27 d. notoje lenkų Vyriausybei siūlo visiškai nutraukti karines operacijas nuo rugsėjo 29 d. 12 val. ir, atsižvelgdama į tai, kad iki šiol iš lenkų nebuvo sulaukta jokio atsakymo į šį lietuvių Vyriausybės pasiūlymą, lietuvių delegacija, reikšdama savo dėkingumą lenkų karinei vadovybei už karinių veiksmų sustabdymą rugsėjo 29 d. tarp 16 ir 18 val. kelyje, kuriuo iš Kalvarijos į Suvalkus vyko lietuvių delegacija, mano, kad pirmas klausimas, kurį turi išspręsti abi delegacijos ir kuris turi tapti svarbiu faktoriumi siekiant tolesnio vaisingo konferencijos darbo, yra karinių veiksmų sustabdymo klausimas, pasiūlytas lietuvių delegacijos rugsėjo 27 d. notoje. Štai kodėl lietuvių delegacija, per būsimašias derybas trokštanti sukurti taikingą ir abipusio pasitikėjimo atmosferą, turi garbės iš naujo pateikti lietuvių Vyriausybės rugsėjo 27 d. pasiūlymą dėl neatidėliotino karo veiksmų nutraukimo visame lenkų ir lietuvių fronte.

Suvalkai, rugsėjo 30 d.

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 1

Atsakydama į lietuvių delegacijos deklaraciją, lenkų delegacija turi garbės pranešti, kad ji noriai sutinka su tuo, jog per visą Suvalkų derybų laikotarpį Suvalkų teritorijoje, kuri jau nebėra lenkų ir bolševikų kovų vieta, būtų sustabdyti karo veiksmai. Vos pasibaigus posėdžiui delegacija kreipsis į kompetentingą karinę valdžią, kad būtų duoti atitinkami įsakymai.

Priedas

Lietuvių deklaracija Nr. 2

Atsakydama į lenkų delegacijos deklaraciją Nr. 1, lietuvių delegacija turi garbės pareikšti, kad:

Atsižvelgdama į lenkų delegacijos sutikimą sustabdyti karo veiksmus derybų laikotarpiu buvusios Suvalkų gubernijos teritorijoje, kaip pirmą žingsnį siekiant sustabdyti kraujo praliejimą, lietuvių delegacija ims visų būtinų žygių ir iš lietuvių pusės sustabdyti karinius veiksmus toje pat teritorijoje ir tuo pat laiku nuo rugsėjo 30 d. 24 val. (Lietuvos laiku.)

Taip pat lietuvių delegacija jaučia pareigą pareikšti, kad Lietuva, nepaisant to, kad ji nekariauja nei su Lenkija, nei su Rusija, jau kuris laikas yra šių dviejų tarpusavyje

kovojančių šalių kariuomenių veiksmų laukas. Lietuvių tauta, besilaikanti taikos su savo kaimynais, nepelnytai kenčia visus karo baisumus.

Todėl lietuvių delegacija mano, kad jos pagrindinė užduotis yra rasti priemonės ir kelius apsaugoti savo kraštą ir tautą nuo naikinimo ir griuvėsių; ji yra pasirengusi pradėti tolesnes derybas, tikėdamasi, kad jos pasieks čia minėtus tikslus.

Suvalkai, 1920 m. rugsėjo 30 d.

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 2

Lenkų delegacija su malonumu priima lietuvių Vyriausybės 1920 m. rugsėjo 27 d. notą, kurios turinys ją pasiekė kopijos pavidalu iš lietuvių delegacijos rankų, nes minėta nota delegacijai išvykstant iš Varšuvos dar nebuvo pasiekusi lenkų Vyriausybės.

Lenkiškų teritorijų okupacija, kurią įvykdė lietuvių kariuomenė, buvo abiejų kariuomenių konflikto suklupimo akmuo, štai todėl mes trečią kartą pradėdame derybas, siekiančias išspręsti šį ginčą. Lenkų Vyriausybės nuomonė apie gruodžio 8 d. liniją buvo daugybę kartų tiesiogiai perduota tiek lietuvių Vyriausybei, tiek ir Tautų Sąjungai; iki pat šios dienos neįvyko jokių pokyčių. Vyriausybės keliamos sąlygos, jau žinomos lietuvių delegacijai ir Vyriausybei bendrais bruožais, buvo ir tebėra tiesioginis lietuvių Vyriausybės veiksmų rezultatas. Kadangi lietuvių Vyriausybės laikysena Lenkijos atžvilgiu per pastaruosius du mėnesius traktuotina ne tik kaip lenkiškųjų teritorijų okupacija, bet ir kaip aiškus neutraliteto lenkų ir Sovietų kare pažeidimas Lenkijos nenaudai, todėl tiek demarkacijos linijos, tiek ir kiti klausimai yra susiję su Lietuvos griežtu neutraliteto laikymusi.

Lenkų delegacija tikisi, jog, kadangi derybos prasidėjo palankioje atmosferoje, lietuvių Vyriausybės laikysena demarkacijos linijos Suvalkų teritorijoje atžvilgiu pasikeitė, todėl nuo šiol nebekils jokių neišsprendžiamų kliūčių imtis išskirtinai su karo reikalais susijusių klausimų.

Šiuo metu remdamasi šia bendrąja deklaracija, lenkų delegacija pasilieka sau teisę kitame posėdyje pateikti detalesnę savo atsakymą.

Protocoles..., p. 2–3.

¹Delahju D. (Delahaye James Viner (1890–1948)) – britų kariškis, diplomatas. Baigęs Karališkąją karinę akademią Vulviče. Dalyvavo I-ojo pasaulinio karo veiksmuose. 1920 m. birželio 25 d. perėmė Britų žvalgybinės misijos (kuri kartu buvo reorganizuota keičiant jos funkcijas į labiau reprezentacines) Baltijos šalyse vadovo pareigas iš gen. A. Turnerio. Kaip stebėtojas dalyvavo lietuvių ir lenkų derybose Suvalkuose. 1920 m. gruodžio pradžioje atšauktas į D. Britaniją ir pasiūstas į štabo koledžą Kemberlyje (Camberley). Tarnavo Generalinio štabo karininku nuo 1925 m. Išleistas į atsargą 1928 m. pulkininko laipsnyje.

217. 1920 m. rugsėjo 30 d., Suvalkai. – Lietuvos derybų delegacijos Suvalkuose ataskaita Užsienio reikalų ministerijai apie pirmą derybų dieną

On 30 September, the first meeting of the Lithuanian and Polish delegations took place in Suwalki. At the beginning, both sides demonstrated their willingness to seek agreement. In their report to the Lithuanian government on 30 September, the Lithuanian delegation were optimistic about the atmosphere in the talks. The document prepared by B. K. Balutis recounts Lithuanian proposals for a ceasefire at the entire front line and reflects on the Lithuanian wish to safeguard the territory of Lithuania from the losses inflicted by the war between Soviet Russia and Poland. The negotiator observes that the Polish position if compared to Kalvarija talks mid-September has changed to the positive side. However, he concludes that the Poles are reluctant to declare a ceasefire in the territory of former Vilnius province arguing the military threat from the Bolsheviks.

Taikos delegacijos
telefonograma N 1.

Nuorašas Ministr. pirmininkui
dr. Griniui.

Konferencijos^{a)} I-as posėdis įvyko Rugsėjo mėn 30 d. Iš lenkų pusės dalyvauja pulkininkas Mackevičius – pirmininkas, karininkas Rumer, Lukosevičius ir Pšeznicki [!] – užsienio reikalų Ministerijos atstovai. Lietuvių delegacija, prieš pratesiant tolimesnias derybas, padarė raštu pareiškimą sekančio turinio:

„Kadangi kaip Lietuvos taip Lenkijos Vyriausybės savo paskutiniuose notose pareiškė noro galimai greitesniu laiku sustabdyti pasigailėjimo verto kraujo pralėjimą tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių ir išrišti lietuvių-lenkų nesutikimus taikiu budu ir kadangi viršminėto savo noro prirodymui ir patvirtinimui Lietuvos vyriausybė savo notoj iš Rugsėjo 27 d. pasiulė lenkų vyriausybei pilnai ginklus sustabdyti nuo 12 val. 29 Rugsėjo, ir kadangi į šitą Lietuvos vyriausybės pasiulymą nėra iki šiolai gauta atsakymo iš lenkų pusės, – tai Lietuvos delegacija, dekodama lenkų karo vadovybei už ginklų sulaikymą nuo 16 iki 18 val. Rugsėjo 29d. išilgai kelio kuriuo vyko Lietuvos delegacija iš Kalvarijos į Suvalkus, mano, kad pirmuoju dalyku kurį turētu išaiškinti abi delegacijos ir kuris galētu padaryti tvirtą pradžią tolimesniems vaisingiems konferencijos darbams, privalo buti ginklų sustabdymas, kurį Lietuvos vyriausybė pasiulė savo notoje iš Rugsėjo 27 d. šių metų. Todėl Lietuvos delegacija geisdama sutverti ramia ir galimai patogiausia atmosfera tolimesniam dalyku vedimui, turi garbės pakartoti Lietuvos Vyriausybės propozicija iš Rugsėjo 27 d. šiu metų ir pasiulyti neatidėliojant sustabdyti ginklų veikimą visame Lietuvos-lenkų fronte.“

Į ką lenkai davė sekantį atsakymą:

^{b)}„Atsakydama į Lietuvos delegacijos pareiškimą, lenkų delegacija turi garbės pranešti, kad derybų Suvalkuose metu ji noriai sutinka sustabdyti karo veiksmus ribose

buvusios Suvalkų gubernijos, kuri jau nėra Sovietų Rusijos karo veiksmų teatras. Tuoj po posėdžio lenkų delegacija susisieks su atitinkama lenkų valdžia tam, kad duotų jai reikalingus įsakymus^{7b)}

Mes atsakėme mūsų pareiškimu Nr. 2, kuris yra sekantis:

„Atsakydama į lenkų delegacijos pareiškimą N 1, Lietuvos delegacija turi garbės pareikšti štai ką: dėl lenkų delegacijos sutikimo buvusios Suvalkų gubernijos ribose kol vyksta derybos sustabdyti karo veiksmus, Lietuvos delegacija išvelgia pirmą realų, kad ir nedidelį žingsnį į nutraukimą kraujo praliejimo tarp Lietuvos ir Lenkijos. Lietuvos delegacija ims būsintų žingsnių, kad Lietuvos pusė nutrauktų karo veiksmus tame pačiame rajone ir tam pačiam laikui, pradedant nuo š. m. rugsėjo 30 d. 24 val. „Lietuvos laiku“. Kartu Lietuvos delegacija laiko savo pareiga ryžtingai pareikšti, kad Lietuva, nekariaudama nei su Lenkija, nei su Rusija, jau ilgą laiką yra dviejų kariaujančių armijų susidūrimo arena, o Lietuvių tauta, ieškanti taikos su visais kaimynais, nepelnytai patiria visą karo siaubą. Taigi dėl to Lietuvos delegacija laiko savo pagrindiniu tikslu ir uždaviniu ieškoti priemonių ir būdų apsaugoti savo šalį ir savo tautą nuo tolesnio niokojimo ir naikinimo, pasirengusi pereiti prie tolesnių derybų, vildamasi, kad jos leis pasiekti minėtąjį pageidaujamą tikslą^{7c)}“.

Lenkų delegacija pareiškė, kad ji dar nėra apsipažinusi su mūsų nota, kurioje mes priėmėm konferencijos Suvalkose^{d)} pasiūlymą^{d)} ir sutikome atitraukti kariuomenę už gruodžio 8 d. linijos. Apsipažinus su ta nota, lenkų delegacija pareiškė: „gilaus ir didelio^{e)} pasitenkinimo^{e)}“ (dėlei Lietuvių valdžios atsimačiusio nusistatymo sutikus jai atitraukti kariuomenę iš lenkų teritorijos, vien kuriu dėlei iki šiol negalima buvo priėti prie geresnio susipratimo. „Jie pareiškė didelis vilties, kad dabar, likus tik grynai militariniui klausimui išrišti anapus Nemuno, lengvai galima bus^{f)} pasiekti^{f)} ganėtinų (pasekmių)^{g)} vaisių^{g)}). Savo propoziciją jie žadėjo paduoti^{h)} kitame^{h)} posėdyje. ⁱ⁾Šiandienⁱ⁾. Kol kas atrodo, kad lenkai yra^{j)} visai pakeitę^{j)} toną, kuris yra visai kitoks, negu buvo Kalvarijoje. Kiek jų nusistatymas persimainė apie tai sužinosiu^{k)} rita^{k)}, kada jie paduos savo propoziciją del demarkacijos linijos. ir dėlei garantijų apie kurias jie jau užsiminė. Abelnai atmosfera yra daug lengvesnė negu ji buvo Kalvarijoje. Derybose, kaipo liūdininkai dalyvauja: Anglų karininkas^{l)} Pargiter-de-la-nthay^{m)} ir amerikos Karininkas Këlley. ⁿ⁾ Sužinojome, kad Laurinaitis ir Čapliskas yra pakliuvę nelaisvėn. Laurinaitis buvo iššauktas pas Pilsudskį į Balstogi. Lenkai sako, kad Lastauskas¹, Cerepukas² ir gudų eserų kompanija įėjo į santikius su lenkais Lida, Slonimas ir Piskas esa paimti „lenku“ⁿ⁾“.

Vilniaus gubenijoje lenkai nesutinka daryti paliaubu todėl, kad, girdi, jie nežino, kur yra sovietų ir lietuvių kariuomenė, bet, girdi, visa akcija esanti nukreipta ne prieš lietuvius, bet prieš bolševikus, ir kad susidūrimas su lietuviais esąs tik tiek, kiek lietuviai sudarą jų operacijoms prieš bolševikus mekaniškas kliūtis.

Pasirašė: Balutis^{o)}

P. S. Šia telefonogramą prašau perduoti Klimui.

P. S. Karininkas Gerulaitis prabus Kalvarijoj ligi 10 valandos Pirmo Spalio 1920 m. todėl jei esama delegacijai instrukcijų prašo ligi tai valandai perduoti į 10-jo pest. pulko štabą Kalvarijoj.

Pasirašė Balutis^{p)}.

Priėmė 7 val. 15 min.

Spalio 1 d. 1920 m.

Kapitonas Jakštas^{l3)}

Perdavė iš

Kauno dežur. Kar...

Karo-vald. Mickevi[čius]^{s4)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 136–138 a. p. Rankraštis

a) Teksto pradžioje kairiajame kampe užrašyta pastaba: „Užsienio R. M-ui. 1/X-1920“ ir sunkiai įskaitomas parašas. Šalia kita pastaba kita rašysena: „Pet. Klimui. 4/X-20“.

b)-b) Atsakymas dokumente pateiktas rusų kalba.

c)-c) Pareiškimas dokumente pateiktas rusų kalba.

d)-d) Įterptas žodis.

e)-e) Žodis įrašytas vietoje nubraukto žodžio „pasiganėdinimo“.

f)-f) Žodžiai „prieiti prie“ nubraukti ir viršuje užrašyta „pasiekti“.

g)-g) Žodis „vaisių“ užrašytas virš „pasekmių“, kuris apskliaustas.

h)-h) Žodis „sekančiame“ išbrauktas, virš jo užrašytas „kitame“.

i)-i) Žodis „rytoj“ išbrauktas, virš jo užrašytas „šiandien“.

j)-j) Pataisyta vietoj „visiškai permainę“.

k)-k) kairėje teksto paraštėje šalia užrašyta „šiandien“.

l) Klaidingai pataisyta vietoj „karininkai“.

m) Taip klaidingai užrašyta tekste. Iš tikrųjų epizode figūravo du britų karininkai: R. Pargetteris ir D. De-lahaye.

n)-n) Teksto atkarpa apskliausta ir perbraukta.

o) Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

p) Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

q) Parašas ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas, galbūt autentiškas.

r) Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena kaip ir dokumento tekstas.

¹ Lastauskis V. (Lastouski Vaclau Justinavič (1883–1938)) – vienas žymiausių baltarusių tautinio sąjūdžio ir politikos veikėjų, publicistas, istorikas, filologas. 1906–1908 m. priklausė baltarusių socialistinei Hromadai. Nuo 1909 m. apsistojo Vilniuje. 1918 m. sausio pab. sudarytos Vilniaus baltarusių rados narys, nuo jos kovo mėn. buvo kooptuotas į Baltarusijos Liaudies Respublikos (BLR) Radą. 1918 m. lapkritį pagal lietuvių susitarimą su Vilniaus rada įėjo į Lietuvos Valstybės Tarybą. Buvo baltarusių reikalų patikėtinis prie Lietuvos atstovybės Berlyne. Baltarusių eserų partijos narys nuo 1919 m. Po BLR Rados skilimo Minske 1919 m. gruodį ėmė vadovauti antilenkiškai BLR Vyriausybei. Areštuotas lenkų, paleistas 1920 m. vasario mėn. Paskui išvyko į Rygą, siekė Lietuvos paramos. Po 1920 m. lapkričio 11 d. susitarimo su Lietuva, kaip BLR premjeras, įsikūrė Kaune. 1923 m. balandį atsistatydino iš pareigų. Paskui dirbo baltarusių reikalų ministerijoje Kaune, rūpinosi baltarusių kultūrine padėtimi. 1927 m. išvyko į sovietinę Baltarusiją, tapo akademiku. Vėliau suimtas ir represuotas sovietinės valdžios.

² Čerepukas J. (Čerepuk (Čerapuk) Janka (Ivan) (1896–1957)) – baltarusių visuomenės ir politikos veikėjas. Studijavo teisę Peterburge, po Vasario revoliucijos 1917 m. organizavo Peterburgo baltarusius, bendradarbiavo su ukrainiečių veikėjais. Nuo 1918 m. pab. buvo Gardine, priklausė baltarusių eserų partijai. 1919 m. vasarą įkurtos Vilnijos ir Gardino srities Centrinės baltarusių rados sekretorius. Nuo 1919 m. pab. – Rygoje, BLR karinės-diplomatinės misijos sekretorius, kartu – A. Luckievičiaus Vyriausybės diplomatinis

kurjeris. 1919 m. gruodį kooptuotas į BLR Radą, antilenkiškos V. Lastauskio grupuotės šalininkas. 1920 m. rugpjūčio mėn. vadovavo BLR delegacijai į Baltijos šalių konferenciją Latvijoje. 1921 m. – BLR diplomatinės misijos Kaune sekretorius. Nuo 1922 m. emigracijoje JAV. Dalyvavo baltarusių emigrantų katalikiškoje, visuomeninėje veikloje.

³ Jakštas Antanas (1896–1981) – lietuvių kariškis. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, dalyvavo kautynėse austrų-vengrų fronte. 1918 m. pradžioje tarnavo lietuvių batalione Vitebske. 1918 m. lapkričio mėn. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas KAM Asmeninės sudėties skyriaus raštvedžiu. Paskui tarnavo Vilniaus, Kauno komendantūrose. 1919 m. buvo Atskirojo, Vilniaus batalionų kuopų vadas. Kapitonas nuo 1919 m. spalio mėn. 5-ojo pėstininkų pulko švietimo komisijos pirmininkas nuo 1920 m. balandžio mėn. Rugpjūčio mėn. tapo Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus adjutantu. 1921 m. sausi perkeltas į Žvalgybos skyrių. Dalyvavo Klaipėdos prijungimo akcijoje 1923 m., paskui grįžo į Generalinio štabo tarnybą. Vėliau tarnavo karo aviacijoje, Karo mokslo valdybos Karo spaudos sekcijoje, buvo kariuomenės štabo Komplektavimo dalies karininkas. Pulkininkas nuo 1935 m.

⁴ Mickevičius Alfonsas (1897–1945) – lietuvių karo administracijos valdininkas. 1918 m. baigė lietuvių gimnaziją Voroneže, gruodžio mėn. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo raštininku Raseinių komendantūroje. 1919 m. tarnavo Kauno komendantūroje raštvedžiu, paskui ten tapo administracijos skyriaus vedėju. 1919 m. lapkričio mėn. gavo karo valdininko laipsnį. Kariuomenės teismo sekretoriaus padėjėjas, sekretorius 1921 m. Paleistas iš kariuomenės eiti aukštojo mokslo 1922 m. Baigė teisę Kaune 1925 m., dirbo Kauno apygardos teisme.

218. 1920 m. rugsėjo 30 d., Londonas. – „Tautų Sąjungos generalinio sekretoriaus raportas apie 1920 m. rugsėjo 20 d. Rezoliucijos vykdymą“

In autumn 1920, the resolution to the dispute between Lithuania and Poland was moved to the League of Nations. On 20 September, the Council meeting passed a resolution on mutual disagreements between Poland and Lithuania. It proposes that both governments undertake to cease hostilities, i.e. mark the demarcation line between the Lithuanian and Polish armies and neutralise Lithuania-occupied territories. On 30 September, the report of the Secretary General of the League of Nations considers implementation of the resolution, and details functions of the Control Commission and commitments made by the Lithuanians and Poles.

Tautų Sąjungos generalinio sekretoriaus RAPORTAS apie 1920 m. rugsėjo 20 d. Rezoliucijos vykdymą

1) *Rezoliucijos vykdymas.* – Savo 1920 m. rugsėjo 20 d. rezoliucijoje dėl Lenkijos ir Lietuvos tarpusavio nesutarimų Sąjungos Taryba pasiūlė abiem Vyriausybėms priimti tam tikrus abipusius išsipareigojimus dėl priešiško nutraukimo, t. y. demarkacijos linijos tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių fiksavimo ir Lietuvos okupuotų teritorijų neutralizacijos. Ši pasiūlymą Lietuvos Vyriausybė priėmė rugsėjo 21 d., o Lenkijos – to paties mėnesio 23 d. Be to, Taryba nusprendė:

a) Skirti Komisiją, įgaliotą vietoje griežtai stebėti, kaip suinteresuotos šalys laikosi įsipareigojimų, kuriuos joms uždėjo šis susitarimas;

b) Įpareigoti savo prezidentą, lydimą dviejų Tarybos narių, reikalauti atsakymų iš Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybių, ir toliau teikiant joms Tarybos numatytą paramą, skirti Komisiją, minimą rezoliucijoje, ir kitame Tarybos susirinkime pateikti su tuo susijusį raportą;

2) *Tarybos Komisijos sudarymas.* – Šiai užduočiai atlikti vykdomojo prezidento pareigoms skiriami Tarybos nariai – Ispanijos ir Japonijos atstovai.

Pirmiausia komitetas turės paskirti Kontrolės komisijos narius, kad jie galėtų nuvykti į vietą; paskui pateikti jiems instrukcijas ir stebėti jų veiklą. Be to, komitetas palaikys nuolatinius ryšius su abiejų suinteresuotų Vyriausybių atstovais.

3) *Karinės kontrolės komisijos sudarymas.* – Rugsėjo 20 d. sutartyje numatytos Kontrolės komisijos nariai bus greitai paskirti, kad nuo spalio 4 d. galėtų atlikti savo funkcijas Suvalkų derybose. Vadovaujant prancūzų pulkininkui Chardigny¹, ją sudarys italų pulkininkas Bergera², anglų majoras Keenanas³, ispanų pulkininkas Hercé⁴, japonų kapitonas Yanamakis⁵. Bus paskirtas Komisijos sekretorius.

Prieš Komisijai išvykstant ir apibrėžiant jos įgaliojimus bei funkcijas pulkininkui Chardigny bus pateiktos tokios instrukcijos:

„Tautų Sąjungos Taryba, savo rugsėjo 20 d. posėdyje svarsčiusi lenkų ir lietuvių nesutarimus, priėmė tokią rezoliuciją⁶:

Ši rekomendacija buvo iš principo priimta abiejų suinteresuotų šalių Vyriausybių, kurios vėliau viena po kitos pareikalavo, kad numatytoji Kontrolės komisija kuo greičiau vietoje pradėtų eiti savo pareigas. Taigi:

1) Kontrolės komisija sudaroma iš...

2) Ji susirinks Suvalkuose spalio 3 d. ir pradės savo funkcijas, vadovaujama pulkininko Chardigny.

3) Komisija tučtuojau pradės dirbti ir palaikys nuolatinius ryšius su abiejų šalių – Lenkijos ir Lietuvos – Vyriausybėmis, kurios jau patvirtino savo atvykimą į derybas ir paskyrė derybininkais aukštosios karinės vadovybės atstovus.

4) Komisija visų pirma ims visų įmanomų priemonių, kad tarp lenkų ir lietuvių būtų nutraukti kariniai veiksmai. Tuo tikslu ji tuoj pat fiksuos lenkų ir lietuvių pajėgų dislokaciją ir nurodys, koks gali būtų jų judėjimas ir kitos būtinos dispozicijos, kad būtų išvengta bet kokių susidūrimų.

5) Nuo pat savo atvykimo Komisija prižiūrės, kad pagal anksčiau minėtoje Rezoliucijoje esantį punktą dėl nubrėžtosios demarkacijos linijos lietuvių pajėgos atsitrauktų į rytus nuo šios linijos.

6) Vos tik Lietuva gaus iš bolševikų žinią, kad rusų pajėgos pasitraukė iš teritorijos, Sovietų Vyriausybės pripažintos Lietuvos dalimi, Komisija prižiūrės, kad iš abiejų kariaujančiųjų pusių, Lenkijos ir Rusijos, būtų gerbiamas šios teritorijos neutralitetas, o lenkų pajėgos pasitrauktų į vakarus nuo demarkacijos linijos.

7) Apie visus savo veiksmus ir svarbiausius įvykius, apie kuriuos sužinos, Komisija informuos Paryžiuje reziduojantį Tautų Sąjungos Tarybos Prezidentą ir Generalinį sekretorių Londone.

8) Komisija pati detaliai apsibrėš savo veiklos taisykles.

Conflit...., 49, p. 83–85.

¹ Šardinji P. (Chardigny Pierre Auguste (1873–1951)) – prancūzų kariškis, diplomatas. 1895 m. baigė Sen Syro (Saint Cyro) karo mokyklą. Kariuomenės štabo karininkas 2-ajame skyriuje nuo 1908 m., Rusijos reikalų specialistas. 1916 m. spalio mėn. su specialiąja misija pasiūstas į Kaukazą, kur vadovavo jai iki 1919 m. rugpjūčio mėn., užsiėmė armėnų klausimo ir Turkijos sienų nustatymo problematika. Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos pirmininkas lietuvių ir lenkų ginčo sprendimui 1920 m. rugsėjo 30 d.–1922 m. vasario 27 d. Grįžęs į Prancūziją vadovavo pulkui, maršalo F. Focho štabo narys nuo 1925 m. Tapo generolu 1928 m. Karo atašė Briuselyje 1929–1933 m., paskui išėjo į atsargą.

² Bergera K. (Bergera Carlo (?–?)) – italų kariškis, diplomatas. Tarnavo 18-ajame italų artilerijos pulke. Tarpukaryje buvo Italijos karo atašė Sovietų Sąjungoje. Daugiau biografinių duomenų nepavyko aptikti.

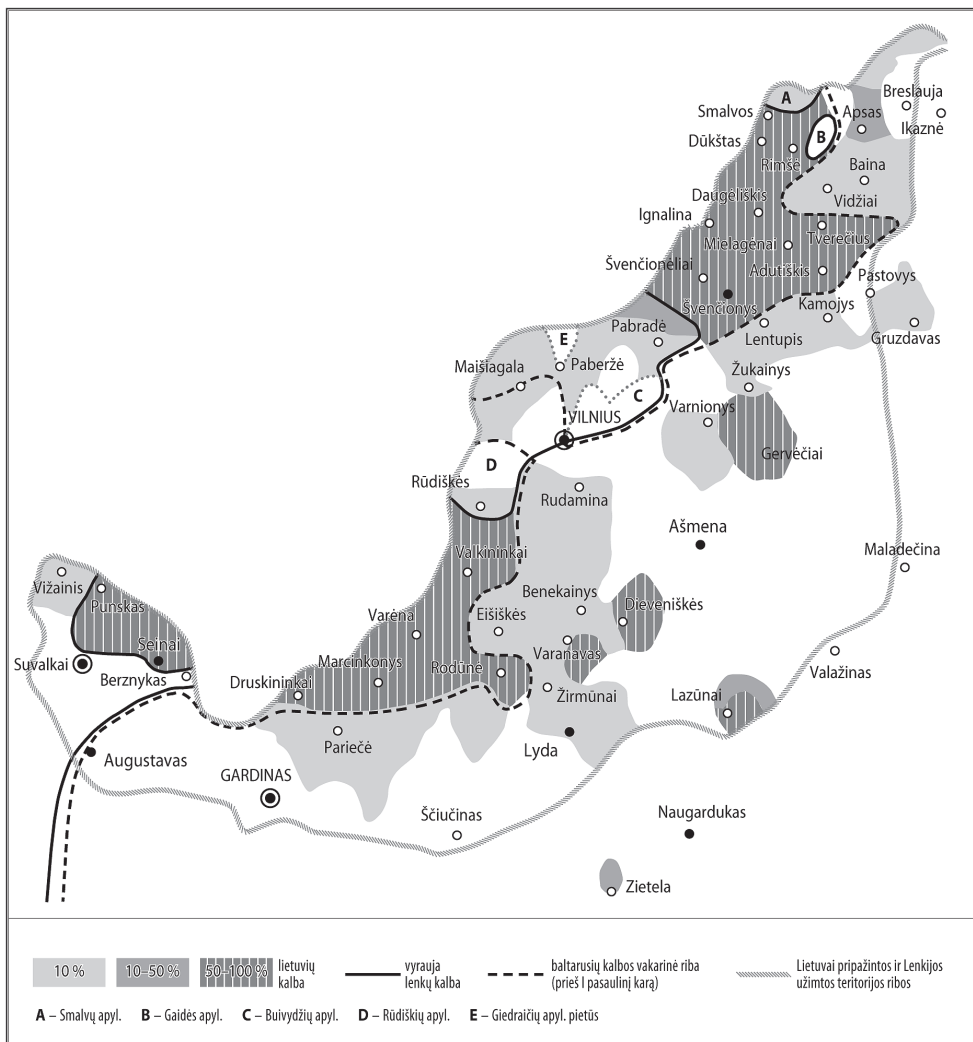
³ Kynanas O. (Keenan Austin Henry (1887–1957)) – britų kariškis, diplomatas. Kilęs iš Škotijos, Dandi (Dundee) miesto, tekstilės verslininko šeimos. Po mokslų Niuporte (Newporte) ėmėsi verslo karjeros linų pirklių firmoje. Darbo reikalais prieš I-ąjį pasaulinį karą lankėsi Pabaltijyje. Nuo 1914 m. tarnavo teritorinės gynybos formuotėje („*The Black Watch*“) Dandi mieste, jos 4-ajame batalione. 1916 m. gavo leitenanto, o prieš karo pabaigą – majoro laipsnį. 1919 m. pradžioje su specialiu pavedimu atsiūstas į Baltijos šalis, veikė daugiausia Latvijoje, rinkdamas žvalgybinę informaciją ir patarinėdamas pabaltiečių politikams. 1920 m. rugsėjo pab. deleguotas į Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisiją lietuvių ir lenkų ginčo sprendimui. Po šių pareigų toliau susisiejo su Baltijos valstybėmis, Estijoje ir Latvijoje tęsė linų žaliavos verslą. II-ojo pasaulinio karo pradžioje iš Estijos grįžo į Škotiją, vykdė žvalgybinę misiją Egipte. Vėliau – tekstilės firmos direktorius, šios škotų verslo srities asociacijos viceprezidentas.

⁴ Hercé, ispanų pulkininkas – daugiau biografinės informacijos nepavyko aptikti.

⁵ Yanamaki, japonų kapitonas – daugiau biografinės informacijos nepavyko aptikti.

⁶ Žr. dok. Nr. 189.

**VI. RYGOS SUTARTIS IR L. ŽELIGOWSKIO ŽYGIS Į
VILNIŲ (1920 M. SPALIO PRADŽIA)**

Kalbų vartojimas teritorijoje pripažintoje Lietuvai 1920 07 12 taikos sutartimi su Sovietų Rusija ir 1920–1939 m. užimtoje Lenkijos

219. 1920 m. spalio 1 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiui su instrukcijomis deryboms, be kita ko, ir dėl demarkacijos linijos

After the first day of talks in Suwalki, the Lithuanian side evaluated prospects for agreement with the Poles positively and informed the government about them. In his telegram to the delegates in Suwalki on 1 October, the representative of the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas emphasizes the British support for the Lithuanian position. He indicates that a possible agreement with the Poles regarding the demarcation line should have no political significance. Also, he reiterates the Lithuanian aspiration to seek withdrawal of the Polish and Soviet troops from the territory of Lithuania which, because of the Bolshevik threat, Poland will not be willing to implement. In the document, Klimas states that this circumstance must not cause a cessation of the negotiations on the Lithuanian side. He proposes to reach agreement in Suwalki and not transfer the matter to the planned Riga peace talks between Poland and Soviet Russia.

Telefonograma

Balučiui

Delegacijai Suvalkuose

Curzon'as pažymi, kad dabar esanti tokia situacija, jog reikia būtinai susitarti del demarkacijos linijos, kuri neturės jokios politinės reikšmės. Todėl kviečia prie moderacijos.

Klausimą galima statyti ir ta prasme, kad abi pusės, Rusija ir Lenkija, evakuoja Lietuvos teritoriją. Bet jei toks statymas dėl aiškiai numanomų priežasčių lenkų nebus priimtas – jis neturėtų būti deybų nutraukimo priežastimi.

Taip pat būtinai reikalauti paliaubų prieš einant svarstyti demarkacijos liniją nebūtų gal vaisinga. Paliaubos gali įvykti ir pačiam demarkacijos linijos nustatymo rezultate.

Pati linija šioje situacijoje, ^{a)jei^a} ji maždaug supuola su bolševikų okupacijos zona arba net ^{b)jei^b} ji šiek tiek atitraukiama į šiaurę ligi linijos, kur stovėjo mūsų kariuomenė pradedant tarybas Suvalkuose, – toji linija būtų^{c)} visai priimtina ir dėl jos nevertėtų ardyt tarybų^{d)}. Tokią liniją reikia priimti, idant parodžius visam pasauliui mūsų taikingumą ir atimti iš lenkų pamatą mums daryti kokius priekaištus dėl kooperacijos su jų priešininkais – bolševikais. Anglų Vyriausybė žada mus visomis priemonėmis paremti, idant lenkai tuojau evakuotų Lietuvą kai tik bus padarytos lenkų – rusų paliaubos arba taika. Todėl tuo tarpu reikia tik pasiekti^{e)} šioks toks „modus vivendi“, kurs apsaugoja mums Vilnių ir geležinkelį Vilnius – Varėna – Alytus, žinoma, su reikalingu „hinterlandu“.

Tarybose reikėtų išskelti klausimą dėl grąžinimo mums atimtų^{f)} armotų ir ginklų, taip pat vieno lokomotyvo ir 36 vagonų, kurie negalėjo grįžti dėl tilto sugadinimo tarp Varėnos ir Marcinkonių.

Jeigu bus pasiūlymas toliau vesti derybas Rygoje – tai praneškit, kad tą propoziciją jūs tuojau perduosit Valdžiai. Bet reikia pastebėti, kad visas lietuvių – lenkų ginčas dabar yra atiduotas Tautų Sąjungai rišti ir todėl reikia dar šitas klasimas išrišti. Perspektyvų iš mūsų derybų Rygoje mes perdaug neturime, nes jose mes būsime silpnesnioji pusė. Tautų Sąjungos ar kito ko tarpininkavimas turėtų išmesti tą pajėgos motyvą.

Pirmoji posėdžio pasitarimai daro labai gerą išpūdį.

1. X 20, 8 val. vak.

P. Klimas^{g)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 127–129. Rankraštis

^{a)-a)} Nubrauktas žodis „kiek“ ir viršuje „jei“.

^{b)-b)} Nubrauktas žodis „kiek“ ir viršuje „jei“.

^{c)} Nubrauktas kitas neįskaitomas žodis.

^{d)} Nubrauktas žodis „net“.

^{e)} Nubraukti kiti žodžiai „demarkacijos linija“.

^{f)} Nubraukti kiti du neįskaitomi žodžiai.

^{g)} Parašas ranka, visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

220. 1920 m. spalio 1 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo šifruota telegrama Lietuvos atstovybėms Londone ir Paryžiuje, nurodanti imtis diplomatinės akcijos dėl prasidėjusio lenkų kariuomenės veržimosi Vilniaus kryptimi

The first day of Suwalki negotiations cherished positive hopes among the Lithuanian delegates for an agreement with the Poles. The Polish side in the talks followed J. Piłsudski's instructions given on 28 September which cautioned to avoid raising the question of Vilnius and its district. It caused concern among the Lithuanians. In the telegram to the envoys in London and Paris on 1 October, the Ministry of Foreign Affairs voices concern about Vilnius future. The diplomats are instructed to urgently inform the governments of these countries that Lithuania agrees to go to arbitration in the League of Nations in order to solve the matter. It points out that the Polish troops moved towards Vilnius on 1 October.

Skubu !

London

Paris^{a)}

Apl.

Nuo šiandien ryto ^{b)}nežiūrėdamos jokių sutarimų^{b)} didelės lenkų pajėgos pradėjo eiti nuo Lidos Vilniun jau priėjo ^{c)}su mūsų^{c)} geležinkelio stotį Jaszuny ^{d)}stop^{d)} 28 varstai nuo Vilniaus stop Rytoj rytą išvažiuos ^{e)}anglas^{e)} anglų ir gal prancūzų karininkai parlamentarai stop Padėtis visiškai kritinga stop^{f)} Jei diplomatinė akcija nepaveiks – ^{g)}bus^{g)} katastrofa^{h)} mes pajėgų neturime ir negalime permesti iš Suvalkijos ⁱ⁾Del Varėnos

užėmimo^{d)} stop Darykit^{f)} kas galima kaip apsaugoti mūsų^{k)} valstybės^{k)} turta ir piliečius^{b)} lenkų okupacijos atveju^{l)} jei lenkai okupuos stop Dar kartą pareiškite Valdžios vardu kad mes sutinkame visus klausimus išrišti sutartinai ar arbitražu^{m)} stop Dirbkit skubiai nesⁿ⁾ nebeturime atvangos stop ^{o)}Ką tik^{o)} gauta žinia iš Rygos kad ne vėliau 8 spalio rusų ir lenkų sutikta ^{p)}pasirašyti^{p)} preliminarė taika ir paliaubos ^{r)}stop^{r)}

Klimas^{s)} N 619

Šifruota

1. 10. 20 m.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 142, l. 128–129. Rankraštis

a) Nubrauktas apačioje esantis žodis „Riga“.

b)-b) Įterpti žodžiai.

c)-c) Įterpti žodžiai.

d)-d) Nubrauktas žodis.

e)-e) Nubrauktas žodis.

f) Nubraukti kiti žodžiai „Jei negalite“ ir dar vienas neįskaitomas žodis.

g)-g) Įterptas žodis.

h) Nubrauktas kitas neįskaitomas žodis.

i)-i) Įterpti žodžiai.

j) Išbraukti kiti žodžiai „viską jei dar“ ir viršuje užrašyta „taip pat“.

k)-k) Įterptas žodis.

l)-l) Išbraukti žodžiai.

m) Išbraukti viršuje virš eilutės užrašyti keli neįskaitomi žodžiai.

n) Išbraukti kiti žodžiai „mes jau“ ir viršuje užrašyta „mes“.

o)-o) Įterpti žodžiai.

p)-p) Nubrauktas neįskaitomas žodis ir viršuje vietoj jo užrašyta „pasirašyti“.

r)-r) Išbrauktas žodis.

s) Parašas ranka, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

221. 1920 m. spalio 1 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų antrojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais

In the second meeting of Suwalki talks on 1 October 1920, the Lithuanian and Polish delegations exchanged accusations of breaking agreements. The Poles repeated earlier reproaches for Lithuania allying with the Soviets against Poland, violating the demarcation line, and attacking Polish troops. The Lithuanian criticism was based on the fact that on the same day the Polish army moved towards Vilnius, captured separate territories, and violated the agreement to observe the demarcation line of December 1919. The Lithuanian delegation lodged a protest against these Polish actions. The Poles responded by accusing the Lithuanian side of similar violations.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų antrojo posėdžio,
įvykusio Suvalkuose 1920 m. spalio 1 d. 3 val. po pietų*

2 Protokolas

Lenkų atstovai: lenkų kariuomenės vadovybės atstovas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus, kapitonas Adamas Romeris iš kariuomenės vadovybės ir ponas Waclawas Przesmyckis iš Užsienio reikalų ministerijos.

Lietuvių atstovai: Karinio štabo ir Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai generolas Katche ir majoras Šumskis, Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius ponas Bronislovas Balutis, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys Voldemaras Čarneckis ir Mykolas Biržiška, visi – lietuvių Vyriausybės atstovai.

Dalyviai stebėtojų teisėmis be sprendžiamojo balso: Jungtinių Valstijų atstovas Baltijos šalims Kelley's, Anglijos komisariato Baltijos regionui atstovas Dellahaye ir Anglijos karinės misijos Lietuvoje vadovas Padgitteris.

Generolas Katche pirmininkauja ir pradeda posėdį. Ponas Łukasiewiczus prašo žodžio ir pateikia lenkų deklaracijos tekstą Nr. 3 (priedas). Pulkininkas Mackiewiczus cituoja daugybę faktų, patvirtinančių, kad lietuviai pažeidė neutralitetą. Generolas Katche gauna žodį ir pateikia lietuvių deklaraciją Nr. 3 (priedas).

Atsakydamas į lietuvių deklaraciją Nr. 3, pulkininkas Mackiewiczus pateikia lenkų deklaraciją Nr. 4 (priedas). Pasikeitus nuomonėmis apie abi deklaracijas, nutariama paskirti kito posėdžio datą, kai iš Kalvarijos sugrįš kai kurie lietuvių delegacijos nariai.

Posėdis perkeliamas į 4 val. po pietų.

Lenkų delegacija

Lietuvių delegacija

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 3

Atsižvelgdama į pakitusią lietuvių Vyriausybės nuostatą dėl lietuvių pasitraukimo iš lenkiškųjų teritorijų, Lenkų delegacija savo ruožtu pareiškia, kad lenkų pajėgų peržengimas per 1919 m. gruodžio 8 d. (demarkacijos) liniją į čia buvusios Suvalkų gubernijos teritoriją, iki tol okupuotą lietuvių kariuomenės, buvo išprovokuotas lietuvių Vyriausybės, kuri keletą kartų atsisakė gerbti Lenkijos Respublikos teritorijos vientisumą, pareikštos blogos valios, taip pat pažeidė ir neutralitetą lenkų ir Sovietų karo atžvilgiu, ką ne kartą pademonstravo reguliarioji lietuvių kariuomenė; tai įrodo daugybė faktų.

Konstatuojame, kad lenkų Vyriausybė visada gerbė demarkacijos liniją ir kad ji yra pasirengusi duoti savo karinėms pajėgoms griežtą nurodymą laikytis gruodžio 8 d. linijos Suvalkų gubernijos teritorijoje, kuri anksčiau buvo okupuota lietuvių pajėgų. Tačiau atsižvelgdami į tai, kad lietuvių Vyriausybės laikysena Lenkijos atžvilgiu pa-

sireiškė ne tik lenkiškosios Suvalkų regiono dalies okupacija, bet ir neutraliteto lenkų ir Sovietų kare pažeidimu, mes esame priversti svarstyti šiuos klausimus kartu. Nuo pat Sovietų puolimo, kuris baigėsi prieš pralaimėjimu prie Varšuvos sienų, pradžios, lietuvių Vyriausybės veiksmai nekintamai linko palengvinti Sovietų armijos veiksmus ir buvo atvirai priešiški Lenkijai.

Lietuvių Vyriausybė sudarė sutartį su Sovietais ne tik neatsižvelgdama į Lenkijos teises bei interesus, bet ir be jos žinios. Ši sutartis buvo nukreipta prieš Lenkiją ir pasirašyta vykstant ypač sunkioms pastarosios kovoms su Sovietų Rusija, ji turėjo papildomų sąlygų, siekiančių palengvinti Raudonosios armijos karines operacijas prieš Lenkiją.

Lenkijos Vyriausybė pareiškia, kad ji nepripažįsta nė vieno šios sutarties punkto ir ją pačią laiko niekine.

Tuo remiantis, lenkų Vyriausybė išpėja lietuvių Vyriausybę susilaikyti nuo bet kokių represijų Lietuvos okupuotose teritorijose esančių gyventojų atžvilgiu, remiantis sutartimi su bolševikais, jeigu šie gyventojai pareikštų valią priklausyti vienai ar kitai valstybei. Jie iki šiol neturėjo galimybės pareikšti savo valios ir jų politinės orientacijos pasirinkimas gali būti trukdomas, kol statusas teritorijos, kurioje jie gyvena, nebus galutinai ir nešališkai sureguliuotas.

Lietuvių Vyriausybė turi rimtai atsižvelgti į šią situaciją ir turėti mintyje faktą, kad, kol tarp Lietuvos ir Lenkijos nebus pasirašyta sutartis, pastaroji bus priversta ginti teises tų, kurie be jų pritarimo ir indėlio bus inkorporuoti į Lietuvą pagal Lenkijai nežinomas sutartis.

Nebekartodami faktų, patvirtinančių tai, kad lietuvių Vyriausybė nesilaikė elementarių neutraliteto sąlygų, mes pareiškiamo, kad Lenkijos Vyriausybė yra pasirengusi patikėti, jog daugeliu atvejų lietuvių Vyriausybės elgesys nebuvo blogos valios išraiška, o tiesiog jos silpnumo Sovietų Rusijos pajėgų spaudimo atžvilgiu rezultatas, tačiau turime pabrėžti ir tai, jog lietuvių valdžios laikysena okupuotos Suvalkų teritorijos atžvilgiu, deja, buvo atvirai priešiška Lenkijai.

Lenkijos Generalinio štabo vadovybė, apribodama savo [karines – vert. past.] operacijas iki būtino lygio, rūpestingai vengia kovoti su lietuvių kariuomene, dažnai net savo pačios interesų nenaudai.

Taip mes nepasukome Merkinės–Varėnos kryptimi, nors keliai ten yra geresni, kaip ir nesiekėme visiško lietuvių kariuomenės sutriuškinimo, nors tai mums būtų buvę visiškai lengva ir kariniu požiūriu prasminga, kadangi jų laikysena yra priešiška. Iki šiol apsiribojame tik atblokdami lietuvių pajėgas. Suvalkų regiono dalyje, atsidūrusioje palei 1919 m. gruodžio 8 d. liniją, mes netgi nieko nekeitėme lietuvių įkurtose valdžios institucijose ir administracijoje.

Nuo pat savo susikūrimo Lenkijos Respublika visuomet liudijo troškimą palaikyti gerus kaimyninius santykius su Lietuva. Taip pat pareiškiamo, kad esame pasirengę išlaikyti savo taikią poziciją karinių veiksmų prieš bolševikus laikotarpiu ir nepaisyti fakto, kad Lietuva pažeidė savo neutralitetą ir netgi bendradarbiavo su bolševikais.

Įspėjame, kad Respublikos kariuomenė, kovodama prieš bolševikus, užims Varėnos–Bastūnų liniją. Jeigu ant šios linijos yra lietuvių karinių pajėgų, lietuvių Vyriausybė turės laiko jas atitraukti, kad būtų išvengta nesusipratimų ir konfliktų. Tačiau mes sau pasilieiname visišką laisvę veikti nuo to momento, kai bolševikų pajėgos atsidurs teritorijose palei šią liniją. Kalbant apie Suvalkų regioną, dalyje, esančioje tarp Rytų Prūsijos ir Juodosios Ančios upės santakos su Nemunu, lenkų kariuomenė liks ant linijos, nubrėžtos 1919 m. gruodžio 8 d. Aukščiausiosios Tarybos sprendimu. Toliau lenkų kariuomenė užims liniją, einančią palei Nemuną iki Merkinės ir toliau Varėnos kryptimi. Taigi lietuvių Vyriausybė turi sutikti, kad geležinkelio linija Suvalkai–Simnas^{al}–Alytus–Varėna pereis lenkų valdžios dispozicijon. Nukeldama kitų ginčytinų klausimų sprendimą į būsimašias notas, Lenkų delegacija yra įsitikinusi, kad anksčiau išdėstyta situacija bus vertinama kaip laikina iki tol, kol bus pasirašyta galutinė Lenkijos ir Lietuvos [taikos – vert. past.] sutartis. Lenkijos delegacija tikisi, kad ši deklaracija kitos šalies bus priimta kaip mūsų nuoširdaus noro Suvalkų konferencijoje pasiekti abi puses tenkinančių rezultatų įrodymas.

Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo atstovas
Pulkininkas Mackiewiczius
Užsienio reikalų ministerijos atstovas Łukasiewiczius
Suvalkai, 1920 m. spalio 1 d.

Priedas
Lietuvių deklaracija Nr. 3

Remiantis ką tik gauta informacija, lenkų ir lietuvių fronte įvyko štai tokie incidentai:

1) Šiandien, rugsėjo 1 d^l., apie 1 val. po pietų Lietuvos laiku, artilerijos remiamos lenkų pajėgos atakavo Kybartų–Bielėnų miestelį. Pirmasis punktas buvo lenkų užimtas, bet nuo antrojo jie buvo atblokti, palikdami daug uniformuotų žuvusiųjų.

2) Šiandien, apie 2 val. Lietuvos laiku, lenkų patruliai apsišaudė su mūsų patruliais.

Minėtieji incidentai įvyko 1919 m. gruodžio 8 d. demarkacijos linijos lietuvių pusėje ir yra neginčijamas vakar pasiekto susitarimo sustabdyti karines operacijas buvusios Suvalkų gubernijos teritorijoje pažeidimas.

Lietuvių delegacija jaučia pareigą griežtai protestuoti prieš vakar pasiekto susitarimo pažeidimus ir reikalauja, kad lenkų pajėgos būtų tučtuojau atitrauktos už demarkacijos linijos.

Be to, mes ką tik sužinojome, kad rugsėjo 30 d. lenkų pajėgos atakavo lietuvių pajėgas prie Ūlos upės ir kad, puldamos Varėnos kryptimi, jos privertė lietuvius pasitraukti už Paūlių–Perlojos–Mergežerio linijos. Didžiai apgailėstaudami ir konstatuodami prieštaravimą tarp anksčiau minėtų faktų ir vakarykštės lenkų delegacijos vadovo taikdariškos deklaracijos, pasak kurios, lenkų karinės operacijos jokių būdu

nebus nukreiptos prieš lietuvių pajėgas, bet tik prieš Sovietų kariuomenę, mes, lietuvių delegacija, prašome paaiškinti šį prieštaravimą ir manome, kad geriausias būdas išspręsti šį incidentą yra skubus lenkų pajėgų atitraukimas už linijos, prie kurios jos buvo iki minėtų incidentų.

Suvalkai, 1920 m. spalio 1 d.

Lietuvių delegacijos pirmininkas

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 4

Atsakydama į lietuvių delegacijos deklaraciją Nr. 3, lenkų delegacija turi garbės pareikšti, kad:

1) Patikslinta informacija, kurią gavome, Kybartų miestelis niekada nebuvo mūsų pajėgų užimtas, taigi čia akivaizdi klaida. Kalbant apie Bielėnų miestelį, jis yra įsikūręs tiesiai ant demarkacijos linijos ir per paliaubas buvo užimtas mūsų kariuomenės. Čia rugsėjo 30 d. iki 23 val. vyko mūšis, išprovokuotas lietuvių pajėgų atakos, taigi tiksliai iki paliaubų pradžios. Lenkų artilerija taip pat padėjo atmušti lietuvių ataką. Po to, kai ši ataka buvo sustabdyta, įsivyravo ramybė, kurią kartkartėmis nutraukdavo pavieniai šūviai iš lietuvių pusės, tai truko visą vakar dieną. Galiausiai, atsižvelgdamos į lietuvių delegacijos pageidavimą, Bielėnų miestelį, esantį ant demarkacijos linijos, mūsų pajėgos paliko. Jos atsitraukė už ežerų į vakarus nuo miestelio.

2) Kalbant apie lenkų patrulių pasirodymą Tarnaukos miestelyje, šie patuliai neturėjo užduoties peržengti liniją, be abejonės, čia turime reikalą su nesusipratimu.

3) Kalbant apie Varėnos užėmimą lenkų pajėgomis, lenkų delegacija neturi tikslios informacijos apie šį atvejį, tačiau mes galime konstatuoti, kad iki šiol nebūta jokių planų nutraukti karines operacijas už buvusios Suvalkų gubernijos ribų. Bet kokiu atveju, net jeigu ši operacija ir įvyko, ji buvo grynai lokali, siekiant užbaigti gynybos linijos, kurią mūsų pajėgos užima kairiojo flango pakraštyje prieš bolševikų pajėgas, suformavimą. Deja, mes buvome priversti ten grynai mechaniškai patraukti lietuvių pajėgas nuo karinių operacijų lauko, kas jau buvo minėta mūsų ankstesnėje deklaracijoje.

Priešingai, mes galime konstatuoti, kad dėl priešiškų lietuvių veiksmų prie Bielėnų įvyko keletas incidentų, atsakomybė už kuriuos krenta ant lietuvių.

a) Rugsėjo 1 d. 9 val. 15 lietuvių grupė atakavo Paliūnų miestelį.

b) Rugsėjo 1 d. 7 val. ryto mūsų pajėgas Punske iš visų pusių atakavo nedidelės lietuvių grupuotės, panaudojusios kulkosvaidžius, kas kelia įtarimą, kad tai buvo partizanų grupės, gavusios ginklų iš lietuvių karių.

c) Rugsėjo 1 d. 19 val. lietuviai atakavo mūsų postus Kampuočių miestelyje (15 km į rytus nuo Punsko). Ataka buvo atmušta, tačiau du mūsų kariai patyrė sunkių sužeidimų.

d) Rugsėjo 2 d. 11 val. lietuvių aeroplanas pasirodė virš Krasnapolio, kuris yra toli nuo lenkų postų.

* * *

Nuoširdžiai apgailestaudami, kad kai kuriais atvejais, nepaisant geriausių lenkų karinės vadovybės intencijų, atsakomybė dėl paliaubų nesilaikymo, matyt, krinta ant karių, mes pareiškiame, kad ėmėmės visų reikiamų priemonių užkirsti panašių incidentų galimybę ateityje. Minėti įrodymai, liudijantys, kad lietuvių pajėgos kai kuriais atvejais elgėsi agresyviai, mūsų buvo pateikti ne tam, kad pareikštume protestą, mes šiems atvejams neteikiame didelės reikšmės ir visiškai neabejojame lietuvių karinės vadovybės gera valia, tačiau tik tam, kad parodytume, jog nesusipratimų, nelaimių, pasitaiko iš abiejų pusių, ir kad karinėms vadovybėms yra netikslinga svaidyti abipusiais kaltinimais.

Protocoles..., p. 3–5.

^{a)} Tekste buvo „Sienna“

¹ Taip dokumente užrašyta data. Turėtų būti „spalio 1 d.“

² Čia ir kituose punktuose „rugpjūčio“ datos užrašytos galbūt klaidingai.

222. 1920 m. spalio 1 d., Varšuva. – Lenkijos valstybės gynimo tarybos dvidešimt ketvirtojo posėdžio, kuriame svarstytas Vilniaus užėmimo kariniais tikslais klausimas, protokolas

Prior to the Lithuanian-Polish talks in Suwalki, the Polish political and military leadership specified the position to be taken. Among other things, they gave instructions on Vilnius. The document instructs the delegates to avoid raising the question of Vilnius and its district and to stress that the issue of Vilnius dependency to Lithuania has not been addressed to local population. It also advises to notify the Lithuanian negotiators that a number of local people serving in Polish military units may be determined to forcefully join Vilnius to Poland. On 1 October, Polish troops moved to the eastern region of Lithuania. On the same day, the Polish Defence Council held a meeting to discuss further steps. The military command stated that three Polish divisions were at the line Suwalki–Sejny–Varėna–Lyda and stressed that, in order to negotiate better concessions in the territory, they needed not only to occupy Vilnius but also threaten Kaunas.

1920 spalio 1, Varšuva, Vyriausybės rūmai. – Dvidešimt ketvirtasis Valstybės gynimo tarybos posėdis.

Protokolas

Dalyvauja: W. Witosas – pirmininkas, W. Trąpczyński, A. Anuszas, J. Załuska¹, E. Dubanowiczius, B. Ziemięckis, A. Chałczyński, A. Czerniewskis, W. Tomaszewskis, J.

K. Federowiczius, I. Daszyński, L. Skulskis, E. Sapieha, K. Sosnkowski, J. Halleris, T. Rozwadowskis, E. Lechowiczus, Wł. Studziński.

Posėdžio pradžia 5 val. 15 min po pietų.

1. Viceprezidentas Daszyński perskaito prof. Oswaldo Balzerio² laišką, kuriame jis dėl kurtumo atsisako Valstybės gynimo tribunolo pirmininko pareigų. Valstybės gynimo taryba atsižvelgs į laiško turinį.

2. Slaptasis protokolas.

Posėdis baigtas valandą [...]³.

Witosas

Slaptoji protokolo dalis

Viceprezidentas Daszyński: Šiandieninio posėdžio tema – taikos pagreitinimo reikalas. Ryšys su Ryga blogesnis būti nebegali*. Svarbiausios priešingos šalies pateiktos deklaracijos terminų požiūriu ateina iškraipytos, išstėtos.

Mūsų kariuomenė 80 kilometrų peržengė Vyriausybės nurodytą pietinio fronto liniją, užėmė Zviahelį⁴⁾ ir planuoja kavalerijos reidą į Korostenį ir Koziatyną, paskutines mazgines stotis prieš Kijevą. Vyriausybė negali abejingai į tai žiūrėti, būdama atsakinga už galimą taikos sulaužymą ir pasaulio viešosios nuomonės papiktinimą. Priešo grupuotė buvo sutriuškinta tarp Bresto ir Gardino. Tolesnis žygiavimas į rytus būtų nedovanotina klaida.

Iš Paryžiaus pasiekia žinios, kad nebus įmanoma gauti paskolos anksčiau kaip vasarį arba kovą. Viltys, kad padės su provizija, irgi žlugo, nes išdas tuščias. Po dviejų mėnesių turėtume skelbti bankrotą ir pritrūktume pačių būtiniausių dalykų. Bet dabar buvome priversti garantuoti 14 dienų maitinimą Podolėje reguliariajai armijai, atimdami duoną iš pačios Lenkijos gyventojų. Lodzėje žmogui teko 1 f[untas] duonos per mėnesį.

Pasak geležinkelių ministro, dėl sugriautų tiltų mūsų armijos užnugaryje ji yra pakibusi ore.

Reikia imtis užbaigti taikos akciją. Jeigu mūsų delegacijai dėl narių gausos sunku apsispręsti, reikia jai iš ten duoti impulsą sudaryti taiką. Anglija vykdo veidmainišką politiką, Prancūzija, remianti Vrangelį**, negali per daug nuoširdžiai paremti taikos akcijos.

Kelis kartus nusvilome delsdami; kartą – kai praradome palankią konjunktūrą kovoje dėl Barysavo***, antrą kartą – kai nepasiūlėme taikos, užėmę Kijevą. Tokių klaidų negalima kartoti. Reikia nedelsiant pasinaudoti palankia padėtimi ir jokia būdu neleisti įvykti trečiai žiemos kampanijai.

Viceprezidentas prašo pritarti tokio turinio Ministrų Tarybos rezoliucijai:

„Kreipiamės į Taikos delegaciją Rygoje, kad kuo greičiau sudarytų preliminarą taiką ir paliaubas su Sovietų Rusija, elgdamiesi pagal Vyriausybės ir Valstybės gynimo tarybos instrukcijas.

Bet koks delsimas pasirašyti taiką ir paliaubas yra žalingas valstybei.

Vyriausybė nusiųs į Rygą specialius delegatus, kad pagreitintų taikos ir paliaubų sudarymą.“

Deputatas Chądzyński klausia, kaip toli esame Ukrainoje, ar kariuomenė peržengė Vyriausybės ir V[alstybės] g[yrimo] t[arybos] nurodytą liniją ir koku požiūriu galėjo vadovautis Vyriausioji vadovybė, ar tiesa, kad Anglija yra kliūtis sudaryti taiką?

Deputatas Dubanowiczius susipažįsta su visais trimis Ministrų Tarybos rezoliucijos punktais. Klausia, kas važiuos į Rygą. Seimas yra sunerimęs, kad, nepaisant garantijų, mūsų kariuomenė, ypač pietuose, juda į priekį ir kad mes remiame Petliūrą. Pats laikas baigti šią akciją.

Deputatas Czerniewskis siūlo prieš debatus išklaudyti Generalinio štabo vadovo ir užsienio reikalų ministro ataskaitas ir klausia, ar už tris minėtos Ministrų Tarybos rezoliucijos punktus buvo balsuota vienbalsiai.

Deputatas Załuska pritaria sunerimusiems dėl kariuomenės judėjimo krypties Kijevo link. Prašo tuo požiūriu štabo vadovo paaiškinimo ir pabrėžia, kad Vyriausybė neužsimena nei apie Vilnių, nei apie mūsų kairiojo flango strateginius planus.

Generolas Rozwadowskis: Šiaurėje trys divizijos, dengusios mūsų flangą, pasiekė liniją Suvalkai–Seinai–Varėna–Lyda. Kitos divizijos nužygiavo į Gardiną. Dėl visa ko, nepaisant lietuvių garantijų, reikia vykdyti akciją į rytus nuo Gardino. Šiandien atėjo telegrama dėl paliaubų su lietuviais, kol tęsis derybos Augustave, sąlygos deryboms yra tikrai palankios****. Nuo Nemuno iki Lydos turime išlaikyti parengtį. Rezervus iš Maladečinos ir Minsko apylinkių bolševikai permetė į šiaurę nuo Vilniaus.

Antroji ir ketvirtoji armijos užėmė teritoriją iki Baranovičių. Paimta 52 000 belaisvių ir daugiau kaip 100 patrankų. Mūsų kavalerija yra Myriaus apylinkėse, o šiandien turėjome pasiekti Nesvyžių. Bolševikai atstumti į šiaurės rytus nuo Baranovičių. Pietuose likviduojama trečioji bolševikų armija, kurios likučiai įvaryti į pelkes tarp Baranovičių ir Pinsko. Pinsko apylinkėse paėmėme į nelaisvę visą tos armijos vadovybę, o iš gurguolės – 300 vagonų amunicijos ir javų. Toliau akcija vykdoma Lunineco kryptimi. Dabar šiaurėje pavojų gali kelti nebent ties Varšuva sutriuškintos armijos likučiai prie Maladečinos. Bet mūsų užduotį šiaurėje reikia laikyti baigta, ir nebent kavalerija dar gali išsiveržti.

Pietuose (šiaurinėje dalyje) pasiekėme planuotą geležinkelio liniją, užėmėme Sarnus, o mūsų kavalerija pasiekė Olevską. Toliau į pietus visos bolševikų divizijos išmanevruotos iš Galicijos ir nustumtos prie linijos Rivnė–Kremenecis–Zaslavlis, 3 divizijos sutriuškintos, o 7 su dideliais nuostoliais sustojo už Horynės ir gavo šioki tokį papildymą iš Šepetivkos pusės.

Mūsų priešakiniai naikintojų daliniai trukdo Budionui ilsėtis prie Rivnės ir prie Korecio, nubloškė jį į Berdyčivo pusę. Griauname geležinkelius, kad sutrukdytume jam grįžti. Mūsų puolantieji daliniai dalyvavo akcijoje prie Proskurivo, o mūsų kavalerija dabar yra Staro Kostentynive. Priešai telkiasi prie Žmerynkos ir Vyncios ir turbūt artinsis, todėl geriau su jais kautis ne Mažojoje Lenkijoje, o jos priegose.

Skersa linija turi priklausyti mums. Mūsų akcija prieigose siekia tik militaristinių ir aprovizacinių tikslų. Militaristinis interesas yra sunaikinti geležinkelio mazgus Minske, Maladečinoje, Korostenyje. Ukrainiečių piktnaudžiavimai Rytų Galicijoje mums teikia pagrindą naudotis atsargomis iš teritorijų tarp Zbručo ir Slučės. Nuo to laiko, kai nustatytos sienos, kavalerija turi būti išstumta į priekį. Sudarėme 10 brigadų geros kavalerijos, kuri ypač vertinga, trūkstant ryšio priemonių. Patenkinus militaristinius mūsų poreikius rytuose, du trečdalius dabartinės kariuomenės bus galima panaudoti krašto ūkyje.

Ministras Sapieha perskaito tekstą su bolševikų taikos pasiūlymais (priedas Nr. 1) ir apibūdina juos kaip nepriimtinus****.

Pasak deputato Kamienieckio, Maskvoje apsispręsta dėl taikos bet kokia kaina, išskyrus Raudonosios armijos demobilizacijos sąlygą, už tolesnį karą balsavo, rodos, vienas Bucharinas⁴. Tokias pačias žinias perdavė Anglijos pasiuntinys. Bolševikus turėtų sugniuždyti lenkų nesutikimas su jų sąlygomis. Joffe yra prieš, kad posėdyje dalyvautų Levyckis⁵ (Galicijos ukrainietis), mes irgi, už pasisako Manuilskis⁶.

Anglijos pasiuntinys atsargiai išpėja dėl mūsų žygio į Vilnių.

Naujoms instrukcijoms mūsų delegacijai dabar nėra pagrindo.

Generolas Halleris: Sovietų pasiūlymai nediskutuotini. Pagal tautų apsisprendimo teisės, kurią mini Sovietai, reikalavimus, bolševikai turi atsitraukti už Dniepro. Kartu tai yra vienintelė mūsų garantija. Kad išvirtintume skersoje linijoje, reikia ne tik užimti Vilnių, bet ir galbūt pagrasinti Kaunui ir pakeisti Lietuvos Vyriausybę. Kitaip mūsų flangas ir užnugaris nebus apsaugotas. Geriausiai mūsų padėtį apsaugotą linija, kurioje reikėtų laikinai užimti kai kuriuos punktus; ji eina per Polocką, Babruiską, Ubarcę, o toliau dabartiniu mūsų frontu. Kadangi vis dėlto nesame pasirengę užimti šią liniją, reikėtų pasitenkinti apsauga arčiau palei liniją į rytus nuo linijos Vilnius–Nesvyžius–Slučė–Ubarcė–Zviahelis ir į rytus nuo Latoryčiovo [Latyczow]. Tolesni žingsniai jau būtų beprasmiški ir net žalingi. Mūsų daliniai greičiausiai neigiamai vertintų Slučės linijos peržengimą, nes tenykščiai gyventojai nepalankiai nusiteikę mūsų kariuomenės atžvilgiu. Belovežo girios užėmimas ir prekybinių ryšių užmezgimas su anglais, eksploatuojant miškus, garantuotų politinį šių teritorijų saugumą.

Karo meto geležinkeliai nepajėgs krašto gilumos gyventojams pristatyti provizijos iš pakraščiu, taigi šią žiemą mūsų laukia badas dėl blogų transporto sąlygų.

Per taikos derybas turime kelti didelius reikalavimus, nes tik tokie gali būti įgyvendinti, o smulkūs reikalavimai rezultatų neduos. Vrangelis turi solidžius pagrindus, stiprinasi, organizuoja bazes ir etapus. Prancūzija iš visų jėgų jam padeda. Bolševikai priversti skubėti, kad išsaugotų slystančius iš jų rankų anglių baseinus.

Deputatas Ziemeckis: Bolševikų siūlymai yra įžūlus ir, matyt, slepia baimę. Dėl tautų apsisprendimo teisės reikia pabrėžti, kad tautų valia dar nebuvo pareikšta. Reikia užimti konkrečią poziciją ukrainiečių ir baltarusių klausimu. Jeigu neigsime šių tautų buvimą, tokia politika bus paranki bolševikams. Bet šių kraštų nepriklausomybė galės būti iškovota tik diplomatinio keliu.

Mūsų kariuomenės judėjimas pirmyn sukels šalies ir užsienio viešosios nuomonės nerimą. Rygos konferencijoje pasiektas rezultatas gali būti sugadintas, o Konferencija

bus palaikyta priedanga mūsų militaristinei akcijai. Operatyvinės priežastys negali būti svarbesnės už politines.

Reikia džiaugsmingai sutikti žinią apie sušvelnėjusius santykius su Lietuva; bet nėra žinoma, ar tai liečia tik Suvalkiją, ar ir Vilnių. Kalbėtojas prašo informacijos apie Savinkovo komitetą****; Valstybės gynimo taryba nežino apie jokią sutartį su Vrangeliu.

Deputatas Chałczyński: Tarp Vyriausybės ir kariuomenės gilėja nuomonių skirtumas, tai yra nenuoširdi politika. Mes pamatome tik faktus, ir pateikiami tik motyvai, dėl kurių kariuomenė juda pirmyn. Esant tokioms aplinkybėms, V. g. t. nutarimai praranda bet kokią reikšmę. Reikia atsižvelgti į tolesnius santykius su Rusija ir mūsų vidaus padėtį. Dėl finansinės ir aprovizacinės krašto padėties ilgiau kariauti nebegalima. Pritaria projektui, kad į Rygą vyktų Vyriausybės atstovas.

Maršalas Trąpczyński: Geriausiai užtikrintų taiką [sieikimas – vert. past.] sienų, kurių ribose gyventojai dėl kalbos ir tikėjimo norės priklausyti Lenkijos valstybei. Yra pavojinga toliau kariauti, kad iš užimamų kraštų būtų atimamos atsargos, tuolab kad jis menkai užsėtas. Be to, reikia saugotis vokiečių ir lietuvių intrigu.

Deputatas Czerniewski: Paskutiniai įžūlūs Sovietų pasiūlymai geriausiai liudija, kad jų padėtis be išeities. Privalome kelti didelius reikalavimus, o Užsienio reikalų ministerija turi persismelkti puolimo dvasia. Reikia priminti mūsų delegacijai, kad jai suteiktose instrukcijose numatyti minimalūs, o ne maksimalūs mūsų reikalavimai; reikia pagrasinti, kad nutrauksime derybas ir išvažiuosime iš Rygos, o galbūt ir išvažiuoti, pasitarus su Vyriausybe, o gal net atsistatydinti. Aptariant apsisprendimo reikalus, nėra būtina patvirtinti šių tautų egzistavimą. Mūsų padėtis bus gera, jeigu bus įveikti provizijos ir geležinkelio sunkumai. Nemato nieko bloga, jeigu bus peržengta Vyriausybės ir V. g. t. nubrėžta linija, kadangi iš šių tolesnių punktų, atlikę reikiamus karinius žingsnius, vėliau pasitrauksime.

Generolas Sosnkowski pareiškia, kad yra taikos sudarymo šalininkas. Mano, kad tolesnis karas įmanomas tik Prancūzijai, Anglijai, Amerikai ir Vrangeliui padedant. Kariuomenei duotos instrukcijos nėra pažeistos. Didesnė dalis mūsų pajėgų pietuose stovi prie Horynės, Zbručo, prieigose yra tik kavalerija, kuri veikia kaip lankstus vienetas, siekiant apsaugoti pėstininkus, gauti grūdų ir saugoti Petliūros dalinius, kurie išgrobstė visas Rytų Galicijos apylinkes.

Delegacijai nebuvo priežasčių kreiptis naujų instrukcijų. Reikia išlaikyti atokvėpio jėgą ir kulminaciją. Nereikia bijoti, kad bus atkirstas ginklų atvežimas. Prancūzija, iš kurios gauname ginklus, stumia mus kariauti. Prancūzijos Vyriausybė planuoja Lenkijos ir Rusijos (Lenkijos ir Vrangelio) sutartį. Rusijos generolas Mileris⁷ paskirtas Rusijos dalinių Lenkijoje vadu. Jeigu iš tos pusės turėtume kokių nors konkrečių garantijų, mūsų delegacija rankose gautų stiprų kozirį.

Deputatas Anuszas tikina, kad, kol vyksta karas, negalima varžyti kariuomenės veiksmų.

Viceprezidentas Daszyński: Sovietų pasiūlymai kelia nerimą ir abejonių, ar pasieksime taiką. Nereikia svaigti dėl pergalių. Jeigu neatimsime iš Rusijos intereso mus pulti, tai duosime stimulą nacionalistinei kryptiai. Todėl mūsų nustatyta sienos linija

turi būti laikoma mūsų reikalavimų maksimumu, o ne minimumu. Perėję Zbručą, pateksime į ukrainiečių santykių chaosą.

Generolas Sosnkowski paaiškina, kad vienintelė teisė, kurią Lenkijoje besikuriančių Rusų dalinių atžvilgiu suteikė Savinkovui, yra laiškas, kuriame įsipareigojo neišduoti Rusijos kareivių, jeigu su Sovietais bus sudaryta taika.

Viceprezidentas Daszyński pažymi, kad tai vis dėlto reikėtų laikyti karine sutartimi.

Deputatas Załuska: Liaudies tautinis klubas buvo už greitą taikos sudarymą, už nuosaikumą, ir tebesilaiko tokios nuomonės. Karinė ir diplomatinė padėtis yra gera. Vis dėlto perdėtas taikos skubinimas ją atitolintų. Mūsų delegatų nereikia per daug raginti. Kas kelia pavojų? Geresnė pasiuntinių tarnyba panaikins sunkumus. Gal vis dėlto delegacija neatlieka užduoties? Vyriausybė prisiėmė atsakomybę už delegaciją. Pagaliau mums nėra svarbus asmenų klausimas. Bet norime žinoti, kokiomis pajėgomis norima sustiprinti delegaciją.

Deputatas yra už kuo nuosaikesnius reikalavimus. Jeigu priešas parblokštas, reikia atsižvelgti į jo psichologiją. Visas pasaulis žiūrės, kaip sutvarkysime reikalą su Sovietais. Turime jį sutvarkyti taip, kaip elgėmės su tais, kurie jau nebevaldo Rusijos. Kokia nors sutartis su Vrangeliu būtų mums šioks toks koziris, nors ir nereikia pervertinti jo svarbos.

Generolas Halleris pažymi, kad dėl bolševikų siūlymų reikėtų pabrėžti, jog tam, kad gyventojams į rytus nuo mūsų sienos linijos būtų suteikta galimybė laisvai pasisakyti, bolševikai turi pasitraukti iš šių teritorijų.

Generolas Rozwadowskis pabrėžia, kad paliaubų linija turi suteikti garantiją projektų įvykdymui. Paliaubų linijos detalės priklauso nuo karinių aplinkybių.

Siekiant užkirsti kelią badui po karo, reikės su kariuomenės pagalba mobilizuoti mūsų produkciją. Užėmus teritorijas, kuriose gausu gamtos turtų, pagerės mūsų ekonominė, finansinė ir politinė padėtis.

Ministras Sapięha pažymi, kad santykių su Vrangeliu reikalu kariuomenė turi kreiptis dėl sprendimo į Vyriausybę, o tada paaiškina, kad Vyriausybės nario išvykimas į Rygą buvo planuotas, pajutus tam tikrą derybų tempo sulėtėjimą. Pradžioje buvo siūlyta, kad vyktų užsienio reikalų ministras, vėliau – vicepremjeras, ir siūlo, kad šiuo reikalu sprendimą priimtų Vyriausybė. Pagaliau perskaito rezoliuciją šiuo klausimu.

Witosas

Z dziejów..., 24, p. 312–317.

* Lenkijos ir Sovietų Rusijos taikos derybos prasidėjo rugsėjo 21 d. Rygoje.

** Kalbama apie tai, kad 1920 m. rugpjūčio 10 d. Prancūzijos Vyriausybė pripažino gen. Vrangelio Vyriausybę.

*** Žr. nuorodą Nr. 5, p. 235 (kalbama apie bandymą derėtis Borysove 1920 m. pavasarį. *Dokumenty i materialy...*, t. 2.) Nuoroda perkelta iš to paties *Z dziejów...* – sud. past.).

**** 1920 rugsėjo 29 d.–spalio 7 d. vyko Lenkijos ir Lietuvos derybos Suvalkuose (protokole klaidingai nurodomas Augustavas), po kurių pasirašyta sutartis dėl demarkacijos linijos ir paliaubų, L. Gelberg, *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna*, t. 2, p. 105–107.

**** *Dokumenty i materialy...*, t. 3, p. 437–441. (Priedas nepublikuojamas – sud. past.)

**** Kalbama apie Rusijos politinį komitetą, kuriam vadovavo B. Savinkovas. *Dokumenty i materialy...*, t. 3, p. 146–147.

^{a)} Dabar Voluinės Naugardas.

¹ Zaluska J. (Zaľuska Jan (1873–1941)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, karo medikas. 1898 m. baigė mediciną Varšuvos universitete. Studijų metais įsitraukė į Tautinę lygą. Persekitas caro valdžios, nuo jos perėjo į austrų kordoną. 1915–1918 m. tarnavo gydytoju I lenkų korpuse Rusijoje. Lenkijos Seimo narys 1919–1927 m. nuo Liaudininkų-tautininkų sąjungos. 1920 m. Valstybės gynimo tarybos pavaduojantysis narys nuo šios Sąjungos, 1919–1928 m. buvo Sąjungos generalinis sekretorius, pirmininkas, vicepirmininkas. Lenkijos gydytojų sąjungos generalinis sekretorius.

² Balzeris O. (Balzer Oswald Marian (1858–1933)) – lenkų visuomenės veikėjas, mokslininkas, teisės istorikas. Krokuvos universiteto profesorius 1887–1933 m. Mokslų draugijos Lvove įkūrėjas ir vadovas nuo 1901 m., Lenkijos ir Užsienio mokslų akademijų narys, daugelio universitetų garbės daktaras. Mokslo bičiulių draugijos Vilniuje narys. Nuo 1918 m. dalyvavo sprendžiamosiose diskusijose Lenkijos valstybės simbolių ir pavadinimų klausimais. Jam buvo siūloma vadovauti Valstybės gynimo tribunolui kaip asmeniui, turinčiam neabejotiną autoritetą visuomenėje.

³ Dokumento sudarytojų praleistas neįskaitomas teksto fragmentas.

⁴ Bucharinas N. (Bucharin Nikolaj Ivanovič (1888–1938)) – Sovietų valstybės ir partijos veikėjas, ekonomistas. Į Rusijos socialdemokratų darbininkų partiją įstojo 1906 m. Studijavo ekonomiką Maskvos universitete, 1911 m. buvo iš jo pašalintas, išstremtas. Išvykęs į užsienį, bendradarbiavo su bolševikų lyderiais, redagavo *Pravda*. 1917 m. gegužę grįžo į Rusiją, tapo Bolševikų partijos CK nariu. „Kairiųjų komunistų“ frakcijos vadovas 1917–1918 m. *Pravdos* vyriausiasis redaktorius 1918–1929 m. Kominterno vykdomojo komiteto narys 1919–1920 m. Bolševikų Politbiuro narys nuo 1924 m., 1928 m. stoji prieš prievartinę kolektyvizaciją. 1929 m. pašalintas iš Politbiuro. Pralaimėjo partijos viršūnių kovą dėl valdžios, buvo suimtas ir represuotas.

⁵ Levickis K. (Levickij Kost Antonovič (1859–1941)) – vakarų ukrainiečių (Galicijos) visuomenės ir politikos veikėjas. Studijavo teisę Lvove ir Vienoje, advokatavo Lvove nuo 1890 m. Ukrainiečių nacionalinės demokratinės partijos Galicijoje vadovybės narys. Austrijos-Vengrijos Parlamento narys 1907–1918 m., Galicijos Seimo narys 1908–1914 m., ukrainiečių parlamentarų frakcijų vadovas. Vienas iš Vakarų Ukrainos Liaudies Respublikos kūrėjų, jos Vyriausybės vadovas 1918 m. lapkričio–gruodžio mėn., finansų ministras. Nuo 1919 m. liepos vėl įėjo į emigracinę vakarų ukrainiečių Vyriausybę kaip įgaliotinis propagandos reikalams, paskui buvo atsakingas už užsienio politiką. Vadovavo vakarų ukrainiečių delegacijai Rygoje 1920 m., Ženevoje 1921 m. Grįžo į Lvovą 1923 m., dalyvavo Lenkijos ukrainiečių visuomeninėje veikloje, vadovavo Ukrainiečių advokatų sąjungai.

⁶ Manuilskis D. (Manuilskij Dmitro Zacharovič (1883–1959)) – sovietinis ukrainiečių visuomenės ir politikos veikėjas. Nuo 1903 m. studijavo Peterburgo universitete, priklausė Rusijos socialdemokratų darbininkų partijai. 1907 m. emigravo į Paryžių, 1911 m. baigė teisę Sorbonos universitete. 1917 m. gegužę grįžo į Rusiją, po Spalio perversmo tapo Aproximacijos komisariato nariu. 1918 m. kaip sovietinės Rusijos atstovas derėjosi dėl taikos su Ukrainos Liaudies Respublika, pasirašė taikos sutartį. Vyriausiojo Ukrainos revkomo narys 1919–1920 m., sovietinės Ukrainos žemės ūkio komisaras 1920–1922 m. Ukrainos kompartijos politbiuro narys 1920–1923 m., tos Kompartijos vadovas 1921–1923 m. Kominterno vykdomojo komiteto sekretorius 1928–1943 m., atsakingas už lenkų reikalus.

⁷ Mileris E. (Miller Jevgenij Karlovič (1867–1939)) – rusų „baltųjų“ politinis ir karinis veikėjas. Kilęs iš Pabaltijo vokiečių. 1885 m. savanoriu įstojo į carinę kariuomenę. Vadovavo kavalerijos eskadronui, divizionui, baigė Generalinio štabo akademiją. Rusijos karo atašė Hagoje, Briuselyje, Romoje 1898–1907 m. Tapo generolu 1909 m. I-ojo pasaulinio karo metais buvo V, XII armijų štabų viršininkas. Paskirtas Laikinosios Vyriausybės kariniu atstovu prie Italijos generalinio štabo 1917 m. Atvyko į Archangelską 1919 m. sausio mėn., paskirtas formuojamos „baltųjų“ Šiaurės armijos vadu. 1919 m. rugsėjį tapo faktiniu kontroliuojamų teritorijų diktatoriumi. Nepripažino A. Kolčako vyresnybės. 1920 m. sausį patyrė pralaimėjimą kovoje su bolševikais, pasitraukė į emigraciją. Pagrindinis gen. P. Vrangelio įgaliotinis Paryžiuje nuo 1920 m. gegužės mėn. Rusų kariškių sąjungos emigracijoje vadovas 1930–1937 m.

223. 1920 m. spalio 1 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, prašant imtis priemonių pasiekti visuotinėms paliauboms tarp Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių

Before the start of Suwalki talks between Lithuania and Poland, both sides promised to call a local truce. On 30 September, the stance of both sides in the first meeting suggested a possibility of a positive agreement. Soon, however, Poles began to concentrate troops in the direction of Vilnius. Lithuanians were cut off from the historical capital at Varėna. Therefore, the negotiators lodged protests to the Poles yet the latter answered with similar allegations against the Lithuanian army. The leadership of the League of Nations was informed of the Polish actions. On 1 October, The Lithuanian representative A. Voldemaras appealed to the President of the League L. Bourgeois. In his letter, the Lithuanian diplomat highlights Polish violations of the pledges made to the League of Nations, emphasizes impossible working conditions for the Monitoring Commission, and beseeches to force the Poles to stop military action.

Lietuvos delegacija
prie Tautų Sąjungos
Nr. 1072

Paryžius, 1920 m. spalio 1 d.

Mano Vyriausybė man pranešė, kad ji pasiekė, jog Lenkijos Vyriausybė pradėtų paliaubas rugsėjo 29 d. vidurdienį.

Lenkijos generalinis štabas atsakė, kad jis sutinka padaryti paliaubas dviem valandoms kelyje prie Kalvarijos, kad Lietuvos delegacija juo galėtų pasiekti Suvalkus.

Pranešdamas apie šį faktą Jūsų Ekscelencijai, turiu garbės Jūsų prašyti malonėti atkreipti dėmesį į Lenkijos Vyriausybės, pripažinusios Tautų Sąjungos rezoliuciją, prisiimtą išipareigojimą tučtuojau nutraukti karinius veiksmus.

Tačiau tebesitęsiantys mūšiai demonstruoja prisiimtų išipareigojimų nepaisymą ir daro neįmanomą Kontrolės komisijos darbą.

Būčiau labai dėkingas, jeigu Jūsų Ekscelencija imtųsi skubių priemonių ir man apie jas kuo greičiau praneštų.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano didžiausią pagarbą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 46, p. 79–80.

224. 1920 m. spalio 1 d., Kaunas. – Lietuvos gynimo komiteto pirmininko M. Krupavičiaus raštas Lietuvos krašto apsaugos ministrui, siūlantis kontroliuoti lenkų dvarininkų Lietuvoje elgesį, iškilus pavojui Lietuvos nepriklausomybei

Despite the ongoing talks in Suwalki between the Lithuanian and Polish delegations and the consensus on a local truce, the Polish army provoked clashes with Lithuanian troops. On 1 October, the Polish Defence Council held a meeting to discuss issue of Vilnius capture. They set out reasons for invading. These visible and predictable actions were resented by the Lithuanian delegates in Suwalki, envoys to the League of Nations and the Great Powers. This conditioned the Chairperson of the Lithuanian Defence Committee priest M. Krupavičius to apply to the Ministry of Defence on 1 October. The letter invites the military commandants to track Polish landowners and ban their meetings in order to hinder their aid to the Polish army in the fight against Lithuania.

Nuorašas

Krašto Apsaugos Ministeriui^{a)}.

Kadangi dauguma lenkų dvarininkų yra nusistatę prieš mus nepriklausomybę, ir kaip faktai rodo, darbuojasi svetimos valstybės naudai, suteikdami jai svarbių žinių, turto ir t. t. todėl Lietuvos Gynimo Komitetas siūlo įsakyti Komendantams, kad jie sektų dvarininkų žingsnius: Kas pas juos atvažiuoja, kur jie patys važinėja ir t. t., o įtariamuosius suiminėtų ir trauktų teismo atsakomybėn arba neleistų išvažiuoti iš dvaro. Dvarininkų susirinkimai visam Karo stoviui turi būti griežtai draudžiami. Ypač netur būti kliudoma dvarininkus sekti šauliams partizanams ir Lietuvos Gynimo Komitetui.

Lietuvos Gynimo Komiteto
(pasir:) Pirmininkas M. Krupavičius^{b)}
(pas.) P. Ruseckas^{c)}
Sekretoris

Kaunas, 1920 Spalių 1 d.

Su originalu sutinka:
Viet. Kar. Brig. Štabo
Rik. Adjutantas
Leitenantas Klemas^{d)}

LCVA, f. 504, ap. 1, b. 14, l. 56. Rankraštis

^{a)} Lapo viršuje, kairėje pusėje, yra pastaba: „N 1983. Ukmergės Komendantui“, o po ja – rezoliucija: „(V. Kariuomenės Brigados Vado rezoliucija). Nuorašą dėl pildymo pasiūsti Komendantams. 5–X–20. pas. Merkys“.

^{b)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{c)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{d)} Parašas kita rašysena nei dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Krupavičius Mykolas Jeronimas (1885–1970) – kunigas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1905 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, mokytojavo. Paskui baigė Seinų kunigų seminariją ir 1917 m. – Petrogrado dvasinę akademiją. Lietuvių veikėjas Voroneže 1917–1918 m., persekiotas bolševikų. Nuo 1919 m. dirbo prie Lietuvos Valstybės Tarybos, Vidaus reikalų ir Žemės ūkio ministerijose. Krikščionių-demokratų partijos vienas kūrėjų, Steigiamojo, I, II ir III Seimų narys. Žemės ūkio ministras, žemės reformos įgyvendintojas 1923–1926 m. Paskui studijavo Prancūzijoje, 1930–1942 m. dirbo dvasininko darbą. II-ojo pasaulinio karo metais atsidūrė Vakaruose, buvo VLIK-o pirmininkas.

² Ruseckas Petras (1883–1945) – kariškis, publicistas, istorikas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. Vilniaus Seimo dalyvis 1905 m., vienas iš Valstiečių sąjungos įkūrėjų (kartu su E. Galvanausku, J. Gabriu). I-ojo pasaulinio karo metais mobilizuotas į carinę kariuomenę, 1915–1918 m. išbuvo vokiečių nelaisvėje. 1918 m. pab. grįžo į Lietuvą, stojo savanorių į jos kariuomenę. Krašto apsaugos ministerijoje suorganizavo Literatūros skyrių ir buvo jo viršininkas. Steigiamojo Seimo narys nuo Valstiečių sąjungos 1920–1922 m., paskui grįžo į kariuomenę ir redagavo *Kari* (ligi 1925 m. pab.). Išėjo į atsargą 1925 m., turėdamas majoro laipsnį. Buvo aktyvus periodikos bendradarbis, knygų leidėjas.

³ Klemas Andrius Henrikas Evaldas (1897–1964) – lietuvių kariškis. Mokėsi Marijampolės vyrų gimnazijoje, 1919 m. kovą savanorių įstojo į Lietuvos kariuomenę. 1919 m. liepos mėn. baigė Karo mokyklą, gavo leitenanto laipsnį. Paskui tarnavo Utenos, o nuo 1920 m. vasario mėn. – Kauno komendantūroje. 1920 m. gegužės 17 d. tapo Vietinės kariuomenės brigados štabo adjutantu. 1923 m. sausį dalyvavo Klaipėdos prijungimo akcijoje, buvo sukilėlių štabo adjutantas. 1923 m. kovo mėn. paleistas iš kariuomenės kaip reikalingas Vidaus reikalų ministerijoje. Tapo Klaipėdos krašto gubernatūros reikalų vedėju, vėliau dirbo uosto direkcijos reikalų vedėju.

225. 1920 m. spalio 2 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pranešant apie nesilaujančius lenkų pajėgų veiksmus, ypač prie Varėnos

During the talks between the Lithuanian and Polish delegations in Suwalki, on 30 September the Polish army launched an offensive in Varėna area to gain control of the railway. The Lithuanian negotiators and envoys to foreign countries lodged protests against the breach of the agreement. On 1 October, the Lithuanian representative A. Voldemaras appealed to the President of the League of Nations L. Bourgeois. In his letter, the Lithuanian diplomat highlights Polish violations of the pledges made to the League of Nations, emphasizes impossible working conditions for the Monitoring Commission, and beseeches to force the Poles to stop military action. On 2 October, A. Voldemaras disclosed details of the Polish aggression and lodged a protest.

Lietuvos delegacija
prie Tautų Sąjungos
Nr. 1075

Paryžius, 1920 m. spalio 2 d.

Pone Prezidente,

Kaip savo šio mėnesio 1 d. laiško (Nr. 1072)¹ tęsinį turiu garbės Jūsų Ekscelencijai pateikti tokius faktus:

Rugsėjo 30 d. rytą lenkai su žymia jėgų persvara, artilerija ir kavalerija pradėjo naują ataką prieš mūsų postus Varėnoje. Taip pat jie mus atakavo fronte prie Vištyčio ežero. Mūsų kariuomenė per visą ilgį yra prie gruodžio 8 d. linijos.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano išskirtinę pagarbą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 47, p. 80.

¹ Žr. dok. Nr. 223.

226. 1920 m. spalio 2 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos instrukcija Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiui, taip pat ir dėl demarkacijos linijos

Despite the agreement with Lithuanians for the duration of the negotiations in Suwalki, Polish troops moved towards Varėna. The Polish outrage led to lodging a protest. The leaders of the League of Nations were informed about it and they were mandated to resolve the Lithuanian-Polish conflict. The Lithuanian negotiators expressed dissatisfaction to the Poles but the latter basically dismissed the accusations. On 2 October, the Lithuanian delegation in Suwalki received orders from Kaunas not to surrender Varėna railway to the Poles since this was formally regarded a violation of neutrality. In fact, the yield of the area around Varėna to the Poles directly affected the Lithuanian positions around Vilnius as the Lithuanian troops got cut off from it.

Instrukcija

Lietuvių Delegacijai Suvalkuose

^{a)}Duota Balučiui, telefonu Kalvarijoje, 2 d. spalio 1920

1 etapas = Vietoj jų:

8 Nemunas, Luškavas, Uciecha, Marcinkonys, Lipnica Nova Rodun,
Bastunai

2 etapas = 8 gr. Nemun Merkinė Varena (visas geležinkelis mums, plentas lenkams,
ir miestelis Bastuny

3 etapas 8 gr. Nem Mer Varena Geležinkis mūsų Valdyboj bet Aliantų kontrolėj –
gali dalyvauti ir lenkai) Bastuny.

Naudotis gelžkelio jokia būdu ne, nes būtų laužymas neutral. ir tolygus sutarties darymui prieš Rusus.

^{b)}Bastuny Dziveviški Grauziškiei Ašmena Šufrany Soly Dylatovka Yža

Del užmetimo:

1. mes favorizuojame lenkus darydami demark. linija
 2. neskirti savo piliečiais – nemažius turi pamatų negu lenkai laike okupacijos.
- Konstitucijos dėsniai garantuoja pakankamai laisvės kitoms tautoms.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 145–145 a. p. Rankraštis

^{a)} Prieš tai nubrauktas neįskaitomas žodis.

^{b)} Prieš geografinius pavadinimus, kurie apskliausti, parašytas žodis „toliau“.

227. 1920 m. spalio 3 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų trečiojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais

On 3 October 1920, the third session of Suwalki talks between Lithuania and Poland was held. Negative positions of the negotiators were pertained to the raids of Polish troops and violations of the ceasefire. Both sides blamed each other for the breach of the demarcation line and territorial occupations. The Lithuanians protested against Polish attacks. The Minutes of the meeting outline responses of the Lithuanian delegation to the accusations thrown by the Poles. They reveal that the Lithuanians dismissed the Polish claims that in the context of the war against the Soviets the Polish army has legitimate power to mount a purely mechanical attack on the Lithuanian forces. The negotiators submitted a concrete draft demarcation line which is specified in the Minutes.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų trečiojo posėdžio,
įvykusio Suvalkuose 1920 m. spalio 3 d. 1 val. 40 min.*

3 Protokolas

Lenkų atstovai:

Lenkų kariuomenės vadovybės atstovas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus, kapitonas Adamas Romeris iš kariuomenės vadovybės ir ponas Waclawas Przesmyckis iš Užsienio reikalų ministerijos.

Lietuvių atstovai:

Generalinio štabo prie Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai ponai generolas Katče ir komendantas Šumskis, Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius ponas Bronislovas Balutis, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys Voldemaras Čarneckis ir Mykolas Biržiška, visi – Lietuvos Vyriausybės atstovai.

Dalyviai informacijos gavimo tikslu: Jungtinių Valstijų atstovas Baltijos šalims ponas Kelley's, Anglijos komisariato Baltijos regionui atstovas Dellahaye, Anglijos karinės misijos Lietuvoje vadovas Padgitteris, italų karinės misijos Lietuvoje vadovas kapitonas Humbertas Sale¹.

Pirmininkauja pulkininkas Mackiewiczzius. Generolas Katche pateikia *Lietuvių deklaraciją Nr. 4* (priedas), kurią perskaičius, tarp abiejų delegacijų prasideda diskusija dėl geležinkelio linijos Suvalkai–Alytus–Varėna naudojimo teisės. Po trumpos pertraukėlės pulkininkas Mackiewiczzius perskaito *Lenkų deklaraciją Nr. 5* (priedas).

Tęsiama diskusija dėl Varėnos, kurią kiekviena pusė laiko jai reikalinga.

Ponas Łukasiewiczzius pasiūlo posėdį atidėti.

Ponas Balutis siūlo tučiuojau aptarti demarkacijos linijos iki Bastūnų klausimą.

Šiuo klausimu įvyksta trumpa diskusija, paskui skelbiama pertrauka.

Posėdį pratęsus, lietuvių delegacija pateikia *Lietuvių deklaraciją Nr. 5*. Posėdis perkeliamas į 3 val. 15 min. po pietų.

(Pasirašo lenkų ir lietuvių delegacijos)

Priedas

Lietuvių deklaracija Nr. 4

Atsakydama į lenkų delegacijos spalio 1 d. deklaraciją Nr. 3, lietuvių delegacija pareiškia:

1) Lenkų delegacijos kaltinimai, kad lietuvių Vyriausybė esą šiukščiau pažeidė neutralitetą santykiuose su Lenkija ir Sovietų Rusija, yra nederami, šie kaltinimai jau buvo pateikti Tautų Sąjungai, kur jie bus atitinkamu laiku tiriami kuo atidžiau ir nešališkiau. Šiuo metu lietuvių delegacija laiko šiuos kaltinimus nepagrįstais, juo labiau kad po to, kai mūsų atstovas pateikė paaiškinimus Tautų Sąjungai, lenkų Vyriausybė pareiškė pasirengusi atsiimti bet kokius skundus.

2) Lietuvių delegacija atsižvelgs į lenkų Vyriausybės požiūrį į taikos sutartį, kurią Lietuva sudarė su Rusija, tačiau mano, kad Lietuvos valstybė turi teisę sudarinėti sutartis su visais savo kaimynais be specialaus lenkų Vyriausybės leidimo.

3) Reaguodama į pastabas ir grąsinimus, adresuotus lenkų delegacijos lietuvių delegacijai Lenkijos Vyriausybės vardu, lietuvių delegacija mano esant reikalą pareikšti, kad demokratinė Lietuvos Respublikos Konstitucija visiems šios Respublikos gyventojams, nepriklausomai nuo konfesijos ar tautybės, garantuoja tas pačias pilietines teises. Šio principo visuomet yra griežtai laikomasi ir taip bus ir ateityje. Lietuvos Vyriausybė niekada netoleravo jokių pogromų, prievartos veikslių ar represijų. Tačiau ji su visu griežtumu persekios asmenis ir organizacijas, veikiančias prieš Lietuvos nepriklausomybę arba pažeidinėjančias jos įstatymus.

4) Lietuvių delegacija kategoriškai protestuoja prieš tą lenkų deklaracijos dalį, kurioje minimos prieš Lietuvą nukreiptos agresyvios karinio pobūdžio priemonės, taip pat ir prieš siekį pateikti Lietuvos Vyriausybei kai kuriuos savo reikalavimus kaip ultimatumą.

Lietuvių delegacija naudojasi proga pareikšti, kad tokio pobūdžio priemonės, kad ir paslėptos po mįslingu apibūdinimu „grynai mechaniškai patraukti lietuvių pajėgas“, vis dar lietuvių Vyriausybės yra vertinamos kaip akivaizdus taikdarsiškų pareiškimų, kuriuos daugybę kartų kartojo tiek lenkų Vyriausybė, tiek ir lenkų delegacija, paneigimas.

5) Neatsisakydama siekti savo svarbiausio tikslo – lietuviškų teritorijų išvadavimo nuo užsienio pajėgų – lietuvių delegacija vis dėlto nepretenduoja tuoj pat išspręsti sienų klausimą, tačiau, norėdama baigti kraujo praliejimą, siūlo tokią demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių:

Pradedant nuo sienos su Vokietija iki ten, kur Juodosios Ančios upė įteka į Nemuną, toliau demarkacijos linija, nustatyta Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d., paskui palei Nemuną iki Utiekos ūkio, paskui pratęsiant ją iki geležinkelio tilto, kertančio Ūlos upę (į šiaurę nuo Marcinkonių), stoties, kertant Bastūnų, Dieveniškių, Graužiškių^{a)}, Ašmenos, Žiupronių^{b)}, Daniušavos^{c)} stotis iki Ižos^{d)}.

Be to, lietuvių delegacija siūlo tuoj pat nutraukti bet kokius priešiškus veiksmus palei lenkų ir lietuvių fronto liniją iki tol, kol Tautų Sąjunga išspręs visus ginčytinus Lenkijos ir Lietuvos tarpusavio klausimus.

Lietuvių delegacijos vadovas divizijos generolas Katचे
Suvalkai, 1920 m. spalio 3 d.

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 5

Atsižvelgdama į tai, kad lietuvių delegacijos deklaracija siūlo ne tik žymius dabartinės demarkacijos linijos pakeitimus, bet taip pat iškelia absoliučiai naują klausimą, liečiantį šios linijos pratęsimą toli į rytus, per teritorijas, kuriose tebevyksta priešiškų Lenkijos ir Sovietų Rusijos kariuomenių karinės operacijos, ir, kadangi šių operacijų būklė nėra iki galo žinoma lenkų delegacijai, pastaroji prašo suteikti jai laiko susisiekti su lenkų kariuomenės vadu, paskui, rytoj apie pietus, ji tikisi galėsianti atsakyti į lietuvių delegacijos pasiūlymus.

Priedas

Lietuvių deklaracija Nr. 5

Mes neprieštarujame lenkų delegacijos norui susisiekti su savo Vyriausybe. Tačiau lietuvių delegacija suvokia, kad derybų atidėjimas, kurį siūlo lenkų delegacija, gali turėti tikslą arba tapti karinės situacijos tam tikruose sektoriuose radikalaus pasikeitimo padariniu, tuo tarpu lenkų delegacija, nepaisydama mūsų pasiūlymų, nesutiko nutraukti karinius veiksmus. Visiškai įsitikinusi, kad bet koks karinės situacijos pokytis būtinai turės įtakos vienos iš besiderančių šalių reikalavimų augimui, lietuvių delegacija nemano sutikti su lenkų pasiūlymu tęsti posėdį rytoj po pietų.

Suvalkai, 1920 m. spalio 3 d.

Protocoles..., p. 5–7.

^{a)} Tekste buvo „Granżiszki“.

^{b)} Tekste buvo „Szupranu“.

^{c)} Tekste buvo „Domiszewo“.

^{d)} Tekste buvo „Ilża“.

¹ Sala U. (Salo Umberto (? –?)) – italų kariškis, diplomatas. Dar būdamas studentu, dalyvavo kare su turkais dėl italų kolonijų Tripolyje. Studijavo Milano universitete (vėliau baigė ir karo mokslus). I-ojo pasaulinio karo metais kovojo Afrikoje prieš vokiečių sąjungininkus arabus, kaip karinis italų atstovas buvo priskirtas prie Politinės Sąjungininkų misijos Egipte. Paskui kovojo fronte Prancūzijoje, kur koordinavo veiksmus su britais, ne kartą lankėsi D. Britanijoje. 1917 m. su Sąjungininkų misija lankėsi Rusijoje. Italijos politinis komisaras slavų srityse, kurios pagal 1919 m. Paryžiaus taikos sutartį turėjo tėti italams. Paskui buvo skiriamas atstovu į Konstantinopolį, bet pats pasirinko atstovavimą Baltijos kraštuose. Atvyko į Lietuvą 1920 m. liepos pabaigoje, dalyvavo stebėtoju Suvalkų derybose. 1922 m. pradžioje dar atstovavo Italijai Lietuvoje, gavo apdovanojimą.

228. 1920 m. spalio 3 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos delegacijai Suvalkuose, pranešanti apie Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos atvykimą ir reikalaujanti protestuoti dėl lenkų kariuomenės įvykdyto Varėnos geležinkelio stoties užėmimo

Arguing the threat from the Soviet army, the Polish forces invaded the territory of Lithuania and at the beginning of October 1920 attacked and occupied Varėna. The Polish outrage led to lodging a protest with the Polish negotiators and the leaders of the League of Nations mandated to resolve the bilateral Lithuanian-Polish conflict. On 3 October, the Vice Minister of Foreign Affairs P. Klimas reported to the Lithuanian delegation in Suwalki that soon an inspection commission from the League of Nations was expected to come and investigate the situation. The commission consisted of delegates from France, Spain, Britain, Italy and Japan. In the presence of the commission, the negotiators were advised to protest against the unjustifiable Polish actions because the Bolshevik forces were not present in the territory.

Telefonograma per Kalvariją

Balučiui

Suvalkuose

Gavome oficialų iš Tautų Sąjungos pranešimą, kad į Suvalkus atvyksta Kontrolės Komisija iš francuzo Chardigny, ispano Herce, kapitono Vamavaki (japono), italo Vergera^{a)} ir anglų majoro Keenan.

Prašo vieno atstovo Lietuvos Valdžios prie jos ir ryšio karininko. Užsienių Reikalų Ministerija prašo, pabaigus konferenciją^{b)} ir padarius sutartį^{b)}, prie kontrolės Komisijos pasilikti^{c)} p. Balutį ir jei galėtų ir p. Čarneckį. Ryšio karininkas greit bus atsiųstas

Krašto Apsaugos Ministerio. Kol jis atvyks ^{d)}kiek žinau prašomas palikti iš^{d)}delegacijos ^{e)}generolas Katche^{e)}.

Prieš lenkus^{f)} Kontrolės Komisijos akyvaizdoje griežtai protestuokite prieš taktiką forsuoti savo reikalavimus derybose užėmimu Varėnos. Nežiūrint visų deklaracijų tiek Delegacijai tiek santarvei, lenkai be jokio sąryšio su kova su Rusais (nes šie yra jau atsitraukę net už Molodečnos ir Baranovičių) nuo vakar ryto pajėgomis viena divizija, artilerija, kavalerija atkakliai atakavo mūsų kariuomenę ties Varėna ir ją užėmė. Mūsų kariuomenė su nemažais nuostoliais turėjo atsitraukti į liniją: Talkūnai, Kazimirovka, Bobriški, Borteli – Pomerecz. Tas visas žygis yra aiškus veidmainiavimas iš lenkų pusės, kada jie aiškinosi, jog jų operacijos prieš lietuvius yra tik mechaniškas atstūmimas kovoje su rusais.

Užėmimą Varėnos negalima praleisti be protesto ir reikalavimo, kad tuojau lenkai atsitrauktų ir grąžintų visą ^{g)}turtą ir^{g)} medžiagą, kurią jie atėmė ir pagrobė. Tas protestas turi būti itin energingas prie Kontrolės Komisijos ir tik jos pačios priversta ^{h)}mūsų^{h)} delegacija gali čia daryti kompromisą nenorėdama nutraukti derybų. Musų kariuomenė stengsis atsiimti Varėną ir senas pozicijas, bet ar pavyks – nežinia.

Akyvaizdoje to, kad bolševikai jau evakuavo visą Lietuvą, demarkacijos linijos sutartyje reikia nužiūrėti klausą, idant lenkams padarius paliaubas ir taiką su Rusais, lenkai tuojau pasitrauktų iš Lietuvos už Gruodžio 8 d. linijosⁱ⁾ tai yra už Nemuno ir mūsų sienų, nustatytų su Rusija, atidavus visų politinių ir teritorialių klausimų išrišimą tolesnei taikiai konferencijai arba arbitražui.

Reikia turėti omenyje, kad mūsų pasiūlyme demarkacijos linijos nuo Bastunų ligi Ižos visi punktai turi likti mūsų pusėje^{j)}.

Reikia tvirtai demonstruoti mūsų norą taikiai išrišti visą konfliktą, net darant niekuo nepateisinamus kompromisus, bet apeliuoti į santarvės intervenciją prieš veidmainingą lenkų taktiką ir pajėgos politiką Lietuvos atžvilgiu.

Praneškite skubiai derybų rezultatus.

Klimas^{k)}

Užsienių Reikalų Vice Ministeris ir Valdytojas.

Vilnius 1920. X. 3 10 ½ vak.

^{l)}Perduota 1920. X. 3; 24 val.

Perdavė VyrLeit Urbšys

Priėmė 10-o pulko adjutantas

Leit. Valaitis^{l)}

Tekstą grąžinti Už. R M-ijai^{m)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 115–117. Rankraštis

^{a)} „Vergera“ pataisyta į „Bergera“.

^{b)-b)} Įterpti žodžiai.

- c) Nubraukti kiti žodžiai „kurį laiką“.
- d-d) Žodžiai įrašyti virš nubrauktų žodžių „tegu kas iš“.
- e-e) Žodžiai įrašyti virš nubrauktų žodžių „karininkų pasilieka, kad nebūtų kontrolės komisija be jokio kariškio“.
- f) Nubraukti kiti žodžiai „ir kontrolės komisiją“.
- g-g) Įterpti žodžiai.
- h-h) Įterptas žodis.
- i) Toliau nubraukta neįskaitomų žodžių eilutė.
- j) Toliau nubraukti žodžiai „būtų gerai, kad Molodečna“.
- k) Parašas ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas, visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.
- l-l) Frazė kita rašysena nei dokumento tekstas.
- m) Pastaba kita rašysena nei virš jos esanti frazė bei pats dokumento tekstas.
- ¹ Valaitis Juozas (1898–1984) – lietuvių kariškis. 1917 m. baigė gimnaziją Voroneže. Grįžo į Lietuvą, 1919 m. liepos mėn. priimtas į KAM raštvedžiu. 1919 m. gruodį baigė Karo mokyklą, gavo pėstininkų leitenanto laipsnį. Buvo paskirtas į 1-ojo atsargos bataliono (nuo 1920 m. rugpjūčio 1 d. – 10-asis pėstininkų pulkas) 1-ąją kuopą.

229. 1920 m. spalio 3 d., Valkininkai. – Lietuvos kariuomenės šarvuotojo traukinio „Gediminas“ vado informacija apie mūšį su lenkais dėl Varėnos geležinkelio stoties ir šio geležinkelio mazgo praradimą

Despite the Lithuanian-Polish talks in Suwalki, in early October 1920 the Polish armed forces broke their promise to respect and observe G. Curzon demarcation line. Fights were taking place in the territory of Lithuania near Varėna. These fights were for the railway station. The Poles attacked the Lithuanian armoured train „Gediminas“. After an intense firefight, the Lithuanians were forced to retreat, leaving behind the train and its ammunition. On 3 October, the Poles captured the strategically important railway junction in Varėna.

Nuorašas

Reliacija

mušio Šarvuoto Traukinio „Gedimino“ Spalio 3 d. 1920 m. prie stot. Varėnos.

Spalio 2 dieną apie 12 val. I p. pulko Vadas prašė, Šarvuotą Traukinį priskirdamas prie jo žvalgų pėstininkų padaryt žvalgymą link puseje Zerviniai nes sulyg gautų žinių lenkai perėjo upę Ulą ir užėmė liniją: kaimą [...] ^{a)} – ež. Lavis – pus-stot. Zerviniai – Kaimą Polkobelė. Šarvuotas Traukinys privažiavęs iki pust. stot. Zerviniai su prešininku nesusitiko, bet gelžkelio tarnautojai pranešė, kad lenkai atėjo apie 11 val. ir apsistojo pus-stotį Zerviniuose kur ir buvo iki atėjimo traukinio bet pamatę ateinant Šarvuotą Traukinį tuojuo atsitraukė atgal. Šarvuotas Traukinys gryžo atgal į st. Varėną. Apie žvalgymą [...] ^{b)} pranešta I p. pulko V a d u i.

Kad apsisaugojus nuo netikėto priešininko užpuolimo nakties laiku Šarvuoto Traukinio Vadas norėjo pervežti visą Šarvuotą Traukinį į stotį Valkininkus (19 kil. nuo Varėnos), bet pirmo pėstininkų pulko Vadas pasipriešino tam, ir prašė, kad Šarvuotas Traukinis butinai pasilikėtų Varėnoje. Šarvuotas Traukinis pasiliko. Mūsų apsaugos linija buvo išstatyta atstume 3 kil. nuo st. Varėnos. Spalio 3 d. apie 6 val. ryto pradėjo bėgti pėstininkai, kurie pranešė, kad lenkai visai arti eina mišku. Įsakęs bazai kuogreičiausia vykti į Valkininkus, o kovos sąstatui rengtis prie mūšio, Šarvuoto Traukinio Vadas nuvyko pas I p. pulko Vadą (čia pat stotyje) dėl žinių apie priešininką. I p. pulko Vadas pranešė, kad ryšis su kaimu Mergažeriai (3 kil. nuo stot. Varėnos), kur buvo mūsų pėstininkai, pertrauktas ir kad tenai nusiūsti žvalgai – raiteliai.

Tik-ką Šarvuoto Trauk. Vadas sugryzo į traukinį, tuojau pamatė kuosmarkiausia johančius mūsų žvalgus, o užpakaly jų – lenkų: raitelius ir pėstininkus, kurie tuojau atidengė šautuvų ugnį į traukinį ir į stotį. Šarvuotas Traukinys atidengia atstume 80 [...]° kulkosvaidžių ugnį išilgai gelžkelių į puolančius lenkus. Už kelių minučių lenkų pėstininkai tankintomis grandinėmis pradėjo lysti iš kairės pusės iš miško, ir atidengė smarkią šautuvų ir kulkosvaidžių ugnį į Šarvuotą Traukinį. Mums atidengus kulkosvaidžių ugnį iš kairės pusės vagonų į lenkų grandines – priešų ugnis nutilo. Kuomet šaudymas prasidėjo iš kitos pusės stoties ir dalinai iš užpakalio tuomet Šarvuotas Traukinys atsitraukė atgal į Valkininkų pusę išeidamas į svarbiausią bėgį. Iš naujos vietos vėl atidengė ugnį į abi puses nes lenkai apsupo st. Varėną iš abiejų pusių ir atsuko visą kulkosvaidžių ir šautuvų ugnį į Šarvuotą Traukinį. Per skylės ir nešarvuotas vietas buvo sužeista ir užmušta keletas žmonių. Atsišaudydamas Šarvuotas Traukinys pradėjo išlėto trauktis, bet pasisukime gelžkelio ½ kil. nuo stoties, pamatė prieš save ant bėgių apverstą prekių vagoną. Matyt piktadariai jiešmininkai atidengė jiešmą (strėlkų) kur jungia platų rusų kelią su siauru (vokišku) ir paleido juo mūsų traukinį, kuris nuvirto nuo bėgių ir užkimšo abu kelius. Nei pirmyn, nei atgal važiuot negalėjom, nes garvežis pradėjo išleisti garus (turbūt pramuštas buvo katilas ar sausiagarys (cho-pannik)). Tuomet Traukinio Vadas įsakė gadint kiek galint kulkosvaidžius ir kanuolės ir išeit iš Traukinio. Palaikomi kulkosvaidžių ugnimi iš užpakalinio vagono, kuriame buvo pasilikęs Leitenantas V i l e n i š k i s¹ ir 3 kulkosvaidininkai, žmonės pavieni šoko iš vagonų į ravą ir ėjo už pylimo. Priešų ugnis ėjo vis smarkyn, o mūsų – menkyn ir lenkai durtuvus atkišę, kaip girti, lindo prie Traukinio. Vieną iš jų nušovė mūsų karininkas iš revolverio.

Pridengiant krumais ir mišku, komanda ilgą laiką sekama priešų ugnimi, išėjo iš ugnies sryties, apart leitenanto V i l e n i š k i o ir 10 kareivių. Vėlai vakare, netikėtai atlikęs gyvas, gryžo ir leit. Vileniškis ir dar keletas kareivių. Užmušta du kulkosvaidininkai ir 3 kareiviai. Vienas, iš vėlai gryžusių, sužeistas. Daugeliui kareivių yra peršautos kepurės, šineliai ir muderai.

Palikta: pusiau-šarvuotas garvežys; 2 pusiau-šarvuoti kulkosvaidžių vagonai; viena šarvuota platforma su dviem kanuolėmis: viena vokiška Folneše (dalnoboinei) antra –

vokiška sena ir blogai šaudančia, 16 vokiškų kulkosvaidžių sistemos „Maximo“; apie 60 kanuolėms šovinių; 15 kulkosvaidžių dėžės su 10,000 šovinių; 7 vokiški šautuvai; 4 telefono aparatai telefono kabelio [...]^{d)} kilom. ir viena paprasta platforma su gelžkelio įrankiais.

Apie 12 val. likusieji gryžo į stotį Valkininkus, kur buvo apsisitojus baza ir viena platforma su dviems kanuolėms ant sukančių prietaisų sist. Korša, su kuria tuojaus išvažiuom į mūšį ir iki tamsiai nakčiai apšaudėm priešininką einantį pirmyn nuo stoties Varėnos išilgai gelžkelį.

Visi žmonės prieš mūšį nežiurint į taip ankstyvą priešininko užpuolimą ir laike mūšio buvo savo vietose ir užsilaikė augščiau visokio pagyrimo, ypač – kulkosvaidininkai su savo kulkosvaidžių [...]^{e)} V a d u Leit. V i l e n i š k i u.

Šarvuoto traukinio „Gedimino“

V a d a s

Pulkininkas Leit^{f)};

Spalio 6 d. 1920 m.

Veik. Armija

No 169

Adjutantas

Leit. Pašys^{g)2}

LCVA, f. 828, ap. 1, b. 7, l. 28–29. Rankraštis

^{a)} Neįskaitomas vietovardis.

^{b)} Neįskaitomas žodis.

^{c)} Neįskaitomas žodis.

^{d)} Neįskaitomas skaičius.

^{e)} Neįskaitomas žodis.

^{f)} Parašo nėra.

^{g)} Parašas ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Vilėniškis (Vilaniškis) Alfonsas (1896–1942) – lietuvių kariškis. Mokėsi Kauno gimnazijoje. 1919 m. gegužę savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, gruodį baigė Karo mokyklą, gavo pėstininkų leitenanto laipsnį. Paskirtas į 4-ąjį pėstininkų pulką. 1920 m. rugsėjo 6 d. perkeltas į šarvuotąjį traukinį „Gediminas“ kulkosvaidžių vagono vadu. 1921 m. buvo traukinio „Kęstutis“ kulkosvaidžių vagono vadas. Šarvuotųjų traukinių pulko štabo komandos viršininkas 1923 m. Išėjo į atsargą 1924 m., studijavo Kaune agronomiją. 1927 m. vėl grįžo į tarnybą Šarvuotųjų rinktinėje. Vėliau tarnavo kariuomenės intendantūroje. 1933 m. gavo majoro, o 1936 m. – pulkininko laipsnį.

² Pašys Kazys (1899–?) – lietuvių kariškis. 1918 m. baigė lietuvių gimnaziją Voroneže. Grįžo į Lietuvą, 1919 m. sausio mėn. savanoriu įstojo į jos kariuomenę. 1919 m. gruodžio mėn. baigė Karo mokyklą, gavo pėstininkų leitenanto laipsnį. Paskirtas į Autobatalioną Nerikiuotės komandos vadu. 1920 m. kovo–liepos mėn. mokėsi tankistų kursuose Rygoje, paskui vėl tarnavo Autobatalione. 1920 m. rugpjūčio 25 d. paskirtas šarvuotojo traukinio „Gediminas“ adjutantu. 1922 m. išleistas į atsargą. Apsistojęs Klaipėdos krašte, studijavo Karaliaučiuje, 1936–1940 m. tęsė studijas Kauno universitete.

230. 1920 m. spalio 3 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos armijos vado gen. S. Žukausko telefonograma Nr. 1243 III divizijos vadui mjr. I. Musteikiui, įsakanti atsiimti iš lenkų Varėną

On 3 October 1920, the Polish army attacked Lithuanian troops near Varėna. Fights took place in the railway station. The Poles attacked the Lithuanian armoured train „Gediminas“. After an intense firefight, the Lithuanians were forced to retreat, leaving behind the train and its ammunition. On 3 October, the Poles captured the strategically important railway junction in Varėna. The Commander of the Lithuanian Armed Forces General S. Žukauskas reacted to this and on the same day ordered the Commander of Army Infantry Division III I. Musteikis to mount a counteroffensive, take back Varėna and push the Polish troops to the south of the river Ūla.

Nuorašas

Paduota 11 val.
Spalio 3 d. 1920 m.
Generalinio Štabo
Padavė Steikunas¹

Telefonograma
N 1243.

Priimta 11 val. 30 min.
Spalio 3 d. 1920 m.
3 p. Divizijos Vadui
Priėmė Jurgilas
I. skubiai

3 Divizijos Vadui

Įsakau Jums išmušti priešą iš miestelio ir stoties Varėna ir atmesti jį į pietus nuo upies Ulos. Žiniomis Štabo 1-mos divizijos, bet nevisai patikrintomis, mušis su lenkais eina pas Varėnos Stotį.

Armijos Vadas
(pas) Gen. Žukauskas^{a)}
Originalui
Atatinka^{b)}:

LCVA, f. 511, ap. 1. b. 27, l. 47. Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{b)} Parašo jam skirtoje vietoje nėra.

¹ Steikūnas Antanas (1894–1970) – lietuvių kariškis, visuomenės veikėjas. 1915 m. pašauktas į carinę kariuomenę, tarnavo eiliniu Inžinerijos pulke. 1918 m. vasario mėn. demobilizuotas. 1918 m. gruodžio mėn. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenės Vilniaus apsaugos štabą. 1919 m. sausį kaip karo valdininkas paskirtas Tiekimo skyriaus Inžinerinės dalies instruktoriumi. 1919 m. rugsėjo mėn. perkeltas į Elektrotechnikos batalioną, buvo atsakingas už telefono ryšį, 1920 m. spalį tapo to bataliono instruktoriumi. 1923 m. išleistas į atsargą. Trakų apskrities viršininkas 1924–1929 m., paskui – akcinės bendrovės „Lietuvos linas“ pirmininkas, Prekybos ir pramonės rūmų narys. Kino teatro „Romuva“ Kaune steigėjas.

231. 1920 m. spalio 4 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiui, rekomenduojanti priimti lenkų siūlomą demarkacijos liniją, atsižvelgiant į jų kariuomenės koncentravimąsi Vilniaus kryptimi

On 3 October 1920, Poles captured Varėna. The Lithuanian delegation in Suwalki talks lodged a protest against it. On the same day, the Vice Minister of Foreign Affairs P. Klimas reported to the Lithuanian delegation that soon an inspection commission from the League of Nations was expected to come and investigate the situation. It was mandated to resolve the bilateral Lithuanian-Polish conflict. In the presence of the commission, Lithuanians anticipated to protest against the Polish actions. They were expected to act firmly and to make concessions only if the inspection commission of the League of Nations pressured. After Poles captured the strategically important Varėna, the Lithuanian situation adversely changed. In his telegram to Suwalki on 4 October, P. Klimas advises the Lithuanian delegation to agree to the proposed demarcation line as „the situation is not so good“.

Telefonograma^{a)}

Balučiui

Suvalkuose

Jeigu matysite, kad Tautų Sąjunga šaltai laikosi, o lenkai nenusileidžia, tai priimkite tą liniją, kurią siūlo lenkai. Mūsų padėtis fronte dabar nėra tokia, kad mes galėtume pravesti savo pageidavimus. Tik išsirūpinkite, kad būtų praleisti mūsų ^{b)}palikusius^{b)} ešalonus per Varėną ir kiek galima gr atimtoji medžiaga.

Kompromisai reikalingi, kad juo greičiau būtų fiksuota demarkacijos linija ir paliaubos. Lenkai koncentruojasi rajone į šiaurę nuo Lydos – mes neturime pajėgų atsispirti.

Klimas^{c)}

^{d)}Priėmė Majoras Šu[mskis ?]^{d)}

4. X. 10 val. vakaro.

Gražinti U. R. M.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 135. Rankraštis

^{a)} Lapo viršuje, kairėje pusėje, užrašyta pastaba: „perduoti, jeigu dar nebus susitarta.“

^{b-b)} Įterptas žodis.

^{c)} Parašas visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.

^{d-d)} Žodžiai išblukę, paraše aiškiai įskaitoma tik pirma raidė.

232. 1920 m. spalio 4 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų ketvirtojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais

In the fourth meeting of Suwalki talks on 4 October, the Polish negotiators repeated the allegations to Lithuania for allying with the Bolsheviks in the fight against Poland. They stressed that Poland was determined to defend Polish interests in the disputed territory and warned the Lithuanian government not to prosecute the local people fighting in the Polish army. It also stated that the Polish security interests in the fight against the Soviet army required to control the area around Varėna and its railway junction. In the previous meeting, the Polish negotiators agreed to the draft demarcation line proposed by the Lithuanians only partially, i.e. to mark it till Bastūnai. They did not agree to further its boundaries on the grounds of the fight against the Bolsheviks. The Minutes of the meeting indicate that the disagreement between the delegations arose over Varėna station dependency issue. This disagreement nearly aborted the talks.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų derybų ketvirtojo posėdžio,
įvykusio Suvalkuose 1920 m. spalio 4 d. 4 val. 10 min. po pietų,*

4 Protokolas

Lenkų atstovai:

Lenkų kariuomenės vadovybės atstovas ponas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus, kapitonas Adamas Romeris iš kariuomenės vadovybės ir ponas Waclawas Przesmyckis iš Užsienio reikalų ministerijos.

Lietuvių atstovai:

Generalinio štabo prie Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai ponas generolas Katche ir komendantas Šumskis, Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius ponas Bronislovas Balutis, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys Voldemaras Čarneckis ir Mykolas Biržiška, visi – Lietuvos Vyriausybės atstovai.

Diskusijose nedalyvaujantys stebėtojai klausytojų teisėmis:

Jungtinių Valstijų atstovas Baltijos šalims ponas Kelley's, diplomatinis Italijos atstovas Lietuvoje ponas Sala ir Tautų Sąjungos Kontrolės komisijos narys Kenny's^{a)}.

Pirmininkauja generolas Katche.

Ponas Łukasiewiczus perskaito *Lenkų deklaraciją Nr. 6* (žr. priedą). Po pertraukos generolas Katche perskaito *Lietuvių deklaraciją Nr. 6* (žr. priedą). Pradedama diskusija, po kurios ponas Łukasiewiczus perskaito *Lenkų deklaraciją Nr. 7* (žr. priedą).

Užsitęsė diskusijos dėl Varėnos geležinkelio stoties administravimo, paskui posėdis perkeliamas į 8 val. 20 min. vakaro.

Pasirašo lenkų ir lietuvių delegacijos

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 6

Atsakydama į lietuvių delegacijos spalio 3 d. deklaraciją Nr. 4, lenkų delegacija turi garbės štai ką pareikšti.

Dėl pirmojo punkto:

Lenkų delegacija pareiškia, kad lenkų Vyriausybė jokių būdu ir niekada neišreiškė ir negalėjo išreikšti intencijos atsisakyti kaltinimų Lietuvai pažeidus neutralumą lenkų ir Sovietų karo atžvilgiu, nes šie kaltinimai remiasi daugybe faktų.

Dėl antrojo punkto:

Lenkų delegacija su pasitenkinimu konstatuoja, kad lietuvių Vyriausybė atsižvelgė į lenkų Vyriausybės požiūrį į sutartį tarp Lietuvos ir Sovietų Rusijos Vyriausybių. Akivaizdu, kad nei lenkų delegacija, nei lenkų Vyriausybė nereikalauja, kad lietuvių Vyriausybė tik jai leidus sudarytų arba ne taiką su kuo tik ji panorės. Tačiau lenkų Vyriausybė nesutinka ir niekada nesutiks, kad klausimai, liečiantys teritorijas, kuriose gyvena lenkų dauguma, būtų sprendžiami be jos dalyvavimo ir pritarimo.

Dėl trečiojo punkto:

Pastabos, prieš kurias protestuoja lietuvių delegacija, jokių būdu nėra grasinimai. Šie perspėjimai yra tiesioginis padarinys lietuvių Vyriausybės veiksmų, nukreiptų prieš Lietuvos okupuotų teritorijų gyventojus, remiantis sutartimi su Sovietų Vyriausybe, ką rodo ir lietuvių Vyriausybės veiksmai Lenkijai priklausiusių teritorijų okupacijos atveju.

Kaip žinoma, pretekstu ginti gyventojus nuo bolševikų invazijos be Lenkijos pritarimo užimdama dalį Suvalkų teritorijos, lietuvių Vyriausybė iš tiesų ten įkurdino savo administraciją ir savo įstaigų, tuo paliudydama savo tikruosius siekius inkorporuoti šią lenkišką teritoriją į Lietuvos sudėtį. Toks elgesys negali būti laikomas teisėtu ir teisingu ir to pakanka, kad lenkų Vyriausybės pasitikėjimas susvyruotų. Remdamasi savo pozicija dėl lietuvių ir Sovietų sutarties, lenkų Vyriausybė nemano, kad lietuvių Vyriausybė turi kokių nors teisių išplėsti savo įstatymų ir nuostatų taikymą už lietuviškųjų teritorijų ribų į sritis, kurios šiuo metu jai yra pavaldžios. Įstatymai ir nuostatos, šiuo metu priimti lietuvių Vyriausybės ir Steigiamojo Seimo, neturi būti taikomi ginčytinoms teritorijoms tol, kol jų likimas nebus išspręstas tokiu būdu, kokį pateikia ankstesnė lenkų delegacijos deklaracija.

Primygtinai pabrėždama šiuos reikalavimus, lenkų delegacija mano esant reikalinga išpėti lietuvių Vyriausybę ypač netaikyti minėtų įstatymų ir nuostatų, nes jie gali paakenkti šalies piliečiams, kurie, bėgdami nuo bolševikų invazijos, paliko savo gimtąjį kraštą su lenkų kariuomene.

Be to, lenkų delegacija atkreipia lietuvių Vyriausybės dėmesį į faktą, kad, kuomet bolševikų ordos judėjo link Lenkijos per teritorijas, dėl kurių vyksta derybos, lietuvių Vyriausybė leido bolševikų grupuotėms jomis pasinaudoti kaip karine baze, tačiau neparodė ganėtinai energijos ir nemanė turinti pareigą ginti šio krašto gyventojus,

kuriuos ji vienašališkai laiko savo piliečiais, nuo kruvino bolševikų baudžiamųjų komitetų teroro.

Pasirašius Lietuvos ir bolševikų Rusijos sutartį, Sovietų pajėgos okupavo Vilnių ir kitas vietas iki pat Gardino, o paskui jas sekė teroro komitetai, žudydami ir kankindami tūkstančius krašto gyventojų. Nukentėjusieji ir išlikę gyvi, kaip ir jų šeimos, turi teisę už visus šiuos įvykius kaltinti lietuvių Vyriausybę.

Priešingai, lenkų Vyriausybė ne tik savo tėvynainių atžvilgiu, bet ir visų šių pajėgų okupuoto regiono gyventojų atžvilgiu suvokia įvairiopas savo pareigas.

Lenkų pajėgos, kurias sudaro ir ištisi savanorių minimo krašto gyventojų junginiai, siekia, nepaisydamos savo jėgų ir kraujo, ginti šį kraštą nuo bolševikų invazijos.

Lenkija jaučia pareigą ištiesti pagalbos ranką šiems asmenims, kurie, nesinaudodami savo tautybės teikiama privilegijomis, aukojo ir tebeaukvoja savo gyvenimus ir kraują, kad apgintų nuo priešų puolimų ne tik savo kraštą, bet ir Lenkiją.

Todėl Lenkija nesiliaus rūpintis šių žmonių likimu ir išpėja lietuvių Vyriausybę nekaltinti išdavyste tų, kurie kovojo ir tebekovoja po lenkų vėliavomis, siekdami apginti savo krašto ir Lenkijos saugumą ir laisvę.

Tokie, mūsų nuomone, yra pagrindiniai motyvai, pakankami lietuvių Vyriausybės išpėjimui.

Dėl ketvirtojo punkto

Lenkų Vyriausybė daugybę kartų, tiek tiesiogiai, tiek ir tarpininkaujama Tautų Sąjungos, išpėjo lietuvių Vyriausybę, kad, jeigu pastaroji nepakeis savo pozicijos ir nesuteiks garantijų ateičiai, lenkų Generalinis štabas ims visų reikamų priemonių kovai su Sovietų Rusija ir su Lietuvos neutraliteto nepaisymu. Grynai objektyviai turėdama teisę reaguoti į Lietuvos neutraliteto pažeidimą, lenkų Vyriausybė, siekdama išvengti brolydiškos kovos, nors ši kova kariniu požiūriu jai ir būtų lengva, pasitenkino panaudodama tik pačias būtiniausias priemones, kurių dėka vieną vienintelį kartą lenkų pajėgos įžengė į jau metus lietuvių pajėgų okupuotą teritoriją.

Šie veiksmai buvo tiesioginis padarinys lietuvių Vyriausybės atsisakymo palikti lenkų teritorijas ir liautis saugoti vadinamosiomis neutraliomis pajėgomis bolševikų frontą iki pat Gardino. Reikia pažymėti, kad lenkų pajėgos, atlikusios būtiną strateginį manevrą, tuoj pat išėjo iš anksčiau lietuvių pajėgų okupuotų teritorijų, neliesdamos veikiančių lietuvių viešojo administravimo institucijų.

Lenkų Vyriausybė daugybę kartų išpėjo lietuvių Vyriausybę ir taip pat susisiekė su Tautų Sąjunga, kad tol, kol lenkų Vyriausybei nebus pateiktos pakankamos garantijos dėl Lietuvos neutraliteto laikymosi, ji manys esant reikalinga imtis visų įmanomų priemonių kovai su Sovietų Rusija.

Viena iš tokių priemonių yra išsaugoti Varėnos stotį lenkų karinės valdžios rankose. Lenkų delegacija dėl to išpėjo lietuvių Vyriausybę ir jai pasiūlė evakuoti lietuvių pajėgas iš Varėnos tam, kad būtų išvengta nereikalingų konfliktų. Kadangi lietuvių Vyriausybė nereagavo į šį pasiūlymą ir, užuot atitraukusi savo pajėgas nuo Varėnos, pabandė atakuoti Marcinkonis, visa atsakomybė už abiejų kariuomenių susidūrimą tenka lietuvių Vyriausybei.

Dėl penktojo punkto

Atidžiai išstudijavusi lietuvių pasiūlymą dėl demarkacijos linijos, Lenkijos delegacija pareiškia:

Nuo Prūsų sienos iki tos vietos, kur Juodoji Ančia įteka į Nemuną ir toliau palei Nemuną iki Utiokos abiejų delegacijų pasiūlymai sutampa.

Lenkų delegacija sutinka su tuo, kad linija būtų pratęsta iki Varėnos geležinkelio stoties, kuri, kaip ir visa strategiškai svarbi teritorija, turi nedalomai būti lenkų karinės vadovybės dispozicijoje, tačiau kad Merkinė ir Varėnos miestelis liktų lietuvių rankose.

Toliau, nuo Varėnos iki Bastūnų, demarkacijos linija eitų Varėnos–Mantviliškių–Eišiškių–Bastūnų keliu, kuris visas liktų lenkų karinės valdžios rankose.

Dėl demarkacijos linijos pratęsimo į rytus nuo Bastūnų, tai, atsižvelgdama, jog Bastūnų vietovė ir teritorijos į rytus nuo šios gyvenvietės iki šiol lieka karo veiksmų arena, lenkų delegacija nemano, kad čia būtų įmanoma nubrėžti nors kokią demarkacijos liniją, nes neįmanoma numatyti krypties, kuria pajudės lenkų pajėgos, persekiodamos priešą.

Turint mintyje lietuvių delegacijos pateiktus motyvus, pagal kuriuos ekonomiais sumetimais ir vietos gyventojų patogumui yra būtina palengvinti susisiekimą geležinkeliu tarp Vilniaus ir Alytaus, lenkų delegacija sutinka leisti per Varėną vykti ribotam skaičiui (lietuvių) traukinių su sąlyga, kad jie negabens nei kariuomenės, nei karo amunicijos.

Dėl lenkų Vyriausybės teisės naudotis linija Suvalkai–Simnas–Alytus, tai lenkų delegacija bus patenkinta, jeigu lietuvių Vyriausybė praleis šia linija transportą su karo belaisviais, pabėgėliais ir būtinosios reikmės prekėmis, skirtomis gyventojams teritorijų, kurios šiuo metu yra lenkų pajėgų užimtos.

Pasirašo lenkų kariuomenės Generalinio štabo atstovas ir Užsienio reikalų ministerijos atstovas.

Suvalkai, 1920 m. spalio 4 d.

Priedas*Lietuvių deklaracija Nr. 6*

Lietuvių delegacija nelaiko pasikeitimo nuomonėmis dėl jos spalio 3 d. deklaracijos Nr. 4 1–4 pastraipų pagrindiniu derybų tikslu. Derėjimasis dėl to tik kliudytų pereiti prie esminio klausimo dėl lenkų ir lietuvių kariuomenių kovų nutraukimo. Tik dėl to lietuvių delegacija atsisako diskutuoti su lenkų delegacijos replika į lietuvių deklaracijos Nr. 4 1–4 pastraipas, ji praleidžia preambulę pereidama prie esminių problemų.

Nepaisant visų pastangų, lietuvių delegacijai iki šiol nepavyko nutraukti priešiško lenkų ir lietuvių fronte. Dėl pasikartojančių lenkų kariuomenės puolimų gausiai tebeplūsta kraujas. Lietuvių delegacija, įkvėpta neblėstančio troškimo sustabdyti kraujo praliejimą, turi garbės pasiūlyti savo atsakymą į lenkų delegacijos deklaraciją Nr. 6. – tokią demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių: nuo vokiečių

sienos iki Nemuno išlieka linija, Aukščiausiosios Tarybos nustatyta 1919 m. gruodžio 8 d., paskui palei Nemuną iki Utiekos ūkio, nuo Utiekos ūkio tiesia linija iki Varėnos stoties, nuo Varėnos stoties tiesia linija iki Bastūnų stoties. Dėl Varėnos stoties keliamo tokias sąlygas:

- 1) Varėnos stoties negali užimti nei lenkų, nei lietuvių kariuomenės.
- 2) Abi šalys įsipareigoja nesinaudoti Varėnos stotimi kariniais tikslais.
- 3) Varėnos stoties eksploatacija geležinkelio tikslais išlieka lietuvių administracijos rankose.

Varėnos stoties valdymą reguliuojančių sąlygų laikymosi kontrolė patikima mišriai komisijai, sudarytai iš Sąjungininkų, Lietuvos ir Lenkijos atstovų.

Lietuvių delegacija atsižvelgia į lenkų delegacijos atsisakymą pratęsti demarkacijos liniją į rytus iki Bastūnų stoties, laikydama, kad šis klausimas bus veikiai išspręstas.

Pasiūlytoji demarkacijos linija lieka galioti iki galutinio ginčytinų teritorijų tarp Lenkijos ir Lietuvos klausimo sprendimo. Dėl lenkų delegacijos pasiūlymo, liečiančio Suvalkų–Alytaus–Varėnos geležinkelio ruožą, lietuvių delegacija mano, kad šis klausimas negali būti išspręstas kitaip, nei specialiu susitarimu, pasirašytu lietuvių ir lenkų Vyriausybių.

Lietuvių delegacija pakartoja savo pasiūlymą besąlygiškai sustabdyti karinius veiksmus visame lenkų ir lietuvių fronte.

Lietuvių delegacijos vadovas
divizijos generolas Katche

Suvalkai, 1920 m. spalio 4 d.

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 7

Atsakydama į pakartotinį lietuvių delegacijos pasiūlymą dėl siūlomos demarkacijos linijos, lenkų delegacija turi garbės pareikšti, kad:

Lenkų delegacija negali sutikti su pasiūlymu neutralizuoti Varėną, kurios užėmimas lenkams yra strateginė būtinybė, todėl Varėna turi visiškai priklausyti lenkų karinei vadovybei.

Atsižvelgdama į lietuvių delegacijos prašymą užtikrinti Lietuvai laisvą traukinių judėjimą per Varėnos stotį, lenkų delegacija noriai sutinka su tuo, kad šio sumanymo vykdymo kontrolė būtų perduota Tautų Sąjungos komisijos atstovui. Lenkų delegacija laiko esant būtina, kad demarkacijos linija tarp Varėnos ir Bastūnų būtų pratęsta Varėnos–Mantviliškių–Eišiškių–Bastūnų keliu ir kad šis kelias liktų lenkų rankose.

Lenkų delegacija taip pat sutinka pratęsti karo veiksmų sustabdymą Suvalkų teritorijoje ir siūlomos demarkacijos linijos ruože iki Mantviliškių apylinkių. Tačiau negalima kalbėti apie priešiško veiksmų nutraukimą už šios zonos ribų, nes kovos tarp lenkų kariuomenės ir Sovietų pajėgų ten tebevyksta.

Lenkų delegacija jaučia pareigą išpėti lietuvių delegaciją, kad lenkų vadovybė turi tikslą savo kariniais veiksmais į rytus nuo Bastūnų užimti visus svarbiausius punktus, esančius palei kelius, kuriais Sovietų Rusijos pajėgos žygiuos per lietuvių okupuotas teritorijas.

Lenkų vadovybė mano, kad ši priemonė yra vienintelė tinkama pasirengti netikėto bolševikų kariuomenės manevro pavojaus akivaizdoje, siekiant apeiti mūsų kairįjį flangą, kaip kad jau atsitiko Gardino apylinkėse.

Pasirašo lenkų kariuomenės Generalinio štabo atstovas ir Užsienio reikalų ministerijos atstovas.

Protocoles..., p. 7–10.

^{a)}Taip tekste. Turėtų būti Keenanas.

233. 1920 m. spalio 4 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos kariuomenės III pėstininkų divizijos vado mjr. I. Musteikio telefonograma Nr. 1493 armijos vadui gen. S. Žukauskui, informuojanti apie kovą dėl Varėnos eiga

On 3 October 1920, Polish troops attacked and occupied the strategically important Varėna railway junction. Lithuanians suffered a loss as they were deprived of their armoured train. In Suwalki negotiations on the same day, the Lithuanian and Polish delegations among other issues argued about the dependency of the occupied territories. In Suwalki, the Lithuanian negotiators and military authorities did not feel disposed to admit the loss of Varėna. On 4 October, the Commander of Infantry Division III Major I. Musteikis informed the Commander of the Army General S. Žukauskas about the actions and the situation in the territory. The telephone message indicates that the Lithuanians counterattacked the Polish forces and dislodged them from Varėna yet failed to recapture the railway station.

Paduota 23 val.

Spalio m. 4 d. 1920 m.

3 Divizijos Štabo

Padavė: Silickas²

Telefonograma

N 1493.

Priimta

Armijos Vadui

Priėmė Didžiunaitis¹

1 Div. Paukštys³ 2 Diviz.

Šemetas⁴

Nuorašas

Operatyve

Armijos Vadui

Nuorašas 1 ir 2 divizijų vadams

Vykdamant pavestom man dalim įsakymą (Armijos Vado telefogramą N 1243), šiandien nuo 5 valandos voros puolamųjų dalių pradėjo atakuoti Orany ir Niedzingė su

tikslu ^{a)} pradėjo^{a)} išmušus lenkus iš Orany miesto ir stoties atmesti už upės Ula. Su mušiu buvo pasiektas miestas Orany ir užimtas apie 9 valanda, niekurios dalys buvo prasinke stoties link, bet kontrantpuoliu lenkų su pagelbą šarvuoto traukinio privertė mūsų dalis atsitraukti 13 valandą. Przelaje gi kripty, užėmus Niedzingi, atakuojančios dalys išmušė lenkus iš Wortywloki ir pasieke Przelaje atstu 2-ju kilometrų, kur mūsų grandinės kelias kart puolė Przelaje; iki 14 ½ val. tesėsi smarkus mušys lenkai kelias kart pereidavo kontrantpuolius, bet su nuostoliais grįždavo į apkasus. Nuo 15 valandos veiksmais iš mūsų pusės nustojo, iki sutemstant tesėsi lėta artilerijos ir šautuvų ugnis. Iš mūsų pusės yra nukautų ir sužeistų, lenkų nuostoliai žymūs, turim belaisvių. Ant nakties įsakyta užimti ir laikyti gynimosi liniją nuo Merecz imtinai per punktus ež. Dziewicze Oczki – aukštumas į rytus nuo Ruskie Siolo – Brokorojscie – Wortywloki – aukštumas 137 ir 138 pakrašty miško – Ozereki – Bobryszki – Porucze – Bartele. Skirimo linijas kurias apribėžioja barus tarpe 1 ir 3 pulko – Oranka upe, tarpe 3 ir 6 pulko Wardowka upe, tarpe 6 ir grupės dviejų bataljonų 3 ir 7 pulkų Purple – ežeras Ilgi.

Šianakty įsakyta vesti visu frontu stiprią žvalgybą.

./Pasirašė ./ Majoras Musteikis^{b)}

Originalui atatinka^{c)}:

LCVA, f. 511, ap. 1, b. 27, l. 33. Rankraštis

^{a)-a)} Išbrauktas žodis.

^{b)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip telefonogramos tekstas.

^{c)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

¹ Didžiunaitis, Lietuvos kariuomenės telegrafistas prie armijos vado – biografinių žinių nepavyko aptikti.

² Silickas, Lietuvos kariuomenės telegrafistas iš III pėstininkų divizijos štabo – biografinių žinių nepavyko aptikti.

³ Paukštys, Lietuvos kariuomenės telegrafistas iš I pėstininkų divizijos štabo – biografinių žinių nepavyko aptikti.

⁴ Šemetas, Lietuvos kariuomenės telegrafistas iš II pėstininkų divizijos štabo – galima gana pagrįstai manyti, jog mintyje turimas Šemetas Bonifacas (1893–1931) – lietuvių kariškis. 1915 m. studijavo Maskvos komercijos institute, buvo mobilizuotas į carinę kariuomenę. Buvo Telegrafo kuopos vadas Samaros atsargos inžinerijos pulke. 1917 m. gruodį iš kariuomenės paleistas. 1921 m. birželį Lietuvos kariuomenėje paskirtas į Karo butų skyrių, liepos mėn. gavo inžinerijos vyresniojo leitenanto laipsnį, paskirtas lentpjūvės vedėju. 1922 m. gavo kapitono laipsnį. 1924 m. perkeltas į Karo technikos valdybą, baigė teisę Kauno universitete. 1925 m. išėjo į atsargą, dirbo Kauno apygardos teismo teisėju.

234. 1920 m. spalio 5 d., Suvalkai. – Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos pranešimas lenkų ir lietuvių derybininkų delegacijų Suvalkuose vadovams dėl kovų sustabdymo ir paliaubų zonos nustatymo

In early October, battles between the Lithuanian and Polish armies over Varėna took place. On 3 October, Poles occupied the town and the railway station. The following day Varėna was taken back by Lithuanians. In Suwalki, the negotiators of both states did not agree on the dependency of Varėna. The Polish side reasoned the necessity of the territory as a security guarantee for the fight against the Bolsheviks while the Lithuanians accused Poland of breaching the agreements reached prior to Suwalki negotiations. On 5 October, leaders of the Military Inspection Commission of the League of Nations made a statement to the representatives of both states in the negotiations. The document urges to stop fights in Varėna and specifies the ceasefire zone.

TAUTŲ SAJUNGA. NUORAŠAS NUORAŠO.

SUVALKAI, Spalių 5 d. 1920 metų.

8, 30 vakaro.

Tautų Sąjungos Kontrolės Komisija Ponams Lenkų ir Lietuvių Delegacijos Pirmininkams.

S U V A L K A I

Tautų Sąjungos Kontrolės Komisija pirmame jos posėdyje nuo 5 spalių prieme sekančius nutarimus, kurie yra betarbiai ir tuo pat laiku pranešti Lietuvių ir Lenkų valdžioms šita telegrama:

- 1) Laikinoji demarcacijos linija tarp Lietuvos ir Lenkijos nusistatys sekančiais:
 - a) 8 lapkričio 1919 m. linija nuo vokiečių rubežiaus iki įtakos Igorkos Nemunan.
 - b) Nemuno sriaunim nuo minetos įtakos iki Uciechos, 10 klm. į Pietus nuo Merkinės.
- 2) Kad išvengus visų incidentų kariuomenes tarp Lenkų ir Lietuvių valdžios privalo evakuoti savo karo jegas 6 klm. zonoje į vieną ir kitą pusę nuo viršminetos demarkacijos linijos.

Lietuvių ir lenkų kariuomenes atitraukimas į naujas pozicijas privalo būti užbaigtas 9 spalių 12 valandoj.

Vietose kur lietuvių ir lenkų kariuomenes turi praeiti pirmin žygiavimas pradeti po 12 valandos.
- 3) Kliutys galinčios iškilti nustatant nekurius šios linijos punktus bus reguliuojamos komisija vietoje.
- 4) Kad sustabdžius priešininkų veikimą Orany apylinkese kolei tame rajone nebus nustatyta demarkacijos ^{a)}linija^{a)} zona, Kontrolės Komisija turi garbes prašyti abiejų valdžių duoti savo kariuomenems veikiančioms šitoje apilankoje įsakymą, kad nebutu

pereinama dabar užimamoj priešakinemis sargybomis linija, arba tuojuo^{b)} sustabdyti^{b)} kiekvieną pradedamą priešingą veiksmą.

Komisija išvyks 7 spalių į Orany, kad vietoje duoti reikalingus priešų veikimo sustabdymui įsakymus.

Komisija prašo abiejų valdžių skubiai pranešti telegrama apie esamus §4 pavidymus dalių Vadams Varenos rajone.

Originalui atatinka

(pas.) BALUTIS^{c)}.

Nuorašas nuorašui atatinka.

LCVA, f. 1359, ap. 1, b. 12, l. 1. Mašinraštis

a)-a) Nubrauktas žodis.

b)-b) Įterptas ranka žodis.

c) Pavardė atspausdinta.

235. 1920 m. spalio 5 d., Varšuva–Balstogė. – Lenkų karininkų mjr. K. Świtalskio ir pplk. J. Zamorskio pokalbio juzo aparatu stenogramos ištrauka, kurioje jau minimos rengiamo Vilniaus užėmimo detalės

Back on 28 September, before the negotiations between Lithuania and Poland started in Suwalki, J. Piłsudski issued directives to the Polish delegation. They reveal the future position of the Polish side to be presented to the Lithuanians, i.e. the Polish armed forces are going to occupy Varėna–Bastūnai line and use military actions in response to possible Lithuanian resistance. The document urges to avoid raising the problem of Vilnius and Vilnius district and to emphasize that local people have not been consulted on the issue of Vilnius dependency to Lithuania. It notifies that a number of local residents serve in the Polish armed forces and they could be determined to forcefully join Vilnius to Poland. On 3 October, the Polish military attacked Lithuanian troops in Varėna and occupied the railway junction. On 5 October, officers of the General Staff of the Polish Army discussed rumours of the alleged ‘rebellion’ which started in Vilnius.

VYRIAUSIOJO VADO GENERALINĖ ADJUTANTŪRA*

POKALBIS JUZO APARATU, ĮVYKĘS 1920 M. SPALIO 5 D.

Kalba: mjr. Kazimierz Świtalskis iš V[yriausiojo] v[ado] Generalinės adjutantūros
Varšuvoje

ir pplk. Zamorskis¹ iš V[yriausiojo] v[ado] C[entrinės] b[ūstinės] Balstogėje

[...]**

[Świtalskis] [...] Šiandien visoje Varšuvoje kalbama, kad Vilniuje prasidėjo sukilimas. Ar tai tiesa?

[Zamorskis]... sutvarkysiu tau viską, tik turi man pasakyti, kam turiu skambinti, kadangi Prystoras² prieš dvi dienas, paėmęs iš manęs žemėlapius, paslaptingu būdu dingio ir negaliu su juo susisiekti.

Apie sukilimą Vilniuje kol kas nėra pranešimų [...].

Bitwa..., d. 2, 605 p. 585.

* Kpt. Bolesław Waligóra, *Zajęcie Wilna przez gen. Żeligowskiego*, p. 236, buvusi Karinio istorinio biuro archyvo signatūra teka Nr. 2800.

** Tai yra pokalbio ištrauka, visas originalas archyve nerastas.

¹ Zamorskis J. (Zamorski-Kordian Józef (1890–1983)) – lenkų kariškis. Prieš I-ąją pasaulinį karą studijavo Krokuvos menų akademijoje, dalyvavo lenkų sukarintų organizacijų veikloje. Lenkų legionuose nuo 1914 m. rugpjūčio mėn. Karinės organizacijos (POW) Krokuvos struktūros komendantas 1917 m. Lenkijos kariuomenėje nuo 1918 m. lapkričio mėn., vadovavo batalionams pėstininkų pulkuose. 1920 m. balandį tapo II armijos vadovybės intendantu. 1918 m. gavo majoro, 1920 m. – papulkininkio laipsnį. 1920 m. gegužę paskirtas karinės ekspozitūros Ukrainoje 1-ojo skyriaus viršininku. Nuo 1920 m. rugpjūčio 30 d. tarnavo Generalinio štabo 3-ajame skyriuje. 1921 m. rugsėjį ėmėsi vadovauti karinės grupės „*Bieniakonie*“ štabui, paskui vadovavo korpuso apygardos štabui Gardine. Generolas nuo 1931 m. Vadovavo kariuomenės štabo 1-ajam skyriui, buvo štabo viršininko pavaduotojas. 1935 m. išleistas į atsargą, tarnavo valstybinės policijos pagrindiniu komendantu.

² Prystoras A. (Prystor Aleksander (1874–1941)) – lenkų kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. J. Pilsudskio draugas ir vienas artimiausių bendražygių. Lenkų socialistų partijoje (PPS) nuo 1904 m., jos kovinės organizacijos narys. 1912–1917 m. kalintas rusų valdžios. Lenkijos darbo ir visuomeninės globos viceministras 1918–1920 m. 1920 m. įstojo į kariuomenę, priskirtas prie L. Żeligowskio aplinkos koordinuoti Vilniaus užėmimo akciją. 1922–1923 m. – Karinės tarybos biuro skyriaus vadovas, paskui – Vilniaus apskrities kariuomenės Komplektavimo komandos viršininkas. 1929 m. išėjo į atsargą su pulkininko laipsniu. Buvo darbo ir visuomeninės globos, prekybos ir pramonės ministras. Lenkijos Premjeras 1931–1933 m. Seimo narys 1930–1935 m., senatorius 1935–1939 m., Senato maršalka.

236. 1920 m. spalio 5 d., Paryžius. – Lietuvos delegacijos prie Tautų Sąjungos vadovo A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgois dėl Lietuvos neutraliteto įtvirtinimo, tebesitęsiant lenkų ir Sovietų kariniam konfliktui, remiantis Tautų Sąjungos Tarybos rugsėjo 20 d. rezoliucija

On 20 September 1920, attempting to peacefully resolve the bilateral disagreements between Lithuania and Poland the Belgian representative to the League of Nations P. Hymans proposed a resolution to the Council. The document indicates that Lithuania must temporarily recognise the demarcation line denoted by G. Curzon in December 1919 and withdraw its troops to the east of the line. It is suggested that Poland commit itself to respecting neutrality of the Lithuania-controlled territories to the east of the demarcation line provided that Lithuania gets a similar pledge from Soviet Russia. On 5 October, the Lithuanian representative to the League of Nations A. Voldemaras addressed the President of the League L. Bourgois to find out the position of the Polish side on the conditions for Lithuanian neutrality.

Lietuvos delegacija
prie Tautų Sąjungos

Paryžius, 1920 m. spalio 5 d.

Pone Prezidente,

Tautų Sąjungos Taryba savo 1920 m. rugsėjo 20 d. posėdyje patvirtino p. Belgijos atstovo raportą dėl lenkų ir lietuvių nesutarimų ir priėmė prie šio raporto pateiktą rezoliuciją. Noriu pabrėžti šį faktą tam, kad būtų išvengta bet kokių galimų nesusipratimų, kurie galėtų iškilti taikant minėtą rezoliuciją.

Taigi raportas konkretizuoja nesutarimus, kuriuos Tautų Sąjunga apibūdina tokiais terminais:

„Ieškodama išėities iš šios padėties, Taryba buvo priversta atsižvelgti į ypatingos svarbos aplinkybę: karo padėtį tarp Lenkijos ir Sovietų Vyriausybių. Lietuva ir Lenkija informavo Tarybą, kad Lietuvos dalis, Gardino ir Lydos zona, vis dar yra okupuota bolševikų pajėgų.

Ši aplinkybė yra bene svarbiausia šioje problemoje, nes labai sunku nustatyti nors kokią demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos, kuomet Lietuvos teritorija yra iš dalies okupuota prieš Lenkiją kariaujančių bolševikų pajėgų. Ši okupacija Lietuvai beveik neleidžia pasipriešinti Lenkijai kariniais tikslais naudotis lietuviškosiomis teritorijomis. Akivaizdu, kad jeigu Lietuvos teritorijos neutralitetas nebus vienodai gerbiamas tarpusavyje kariaujančių bolševikų ir lenkų, bet kokia laikina Lietuvos ir Lenkijos pasienio demarkacija bus neveiksminga.“

Kadangi bolševikų Vyriausybė savo 1920 m. rugsėjo 5 d. telegramoje įsipareigojo pasišalinti iš Lietuvos teritorijos tuo atveju, jeigu Lietuvos Vyriausybė galėtų užtikrinti, kad Lenkija gerbs jos neutralitetą, Tautų Sąjunga savo rezoliucijoje siūlė tokias priemones:

„Lenkijos Vyriausybė, su visų savo teritorinių teisių išsaugojimo sąlyga, prisiima įsipareigojimą dabartiniame kare su Sovietų Vyriausybe gerbti neutralitetą teritorijų, kurias į rytus nuo čia minėtos demarkacijos linijos yra užėmusi Lietuva, su sąlyga, kad Lietuvai taip pat pavyks gauti šio neutraliteto gerbimo garantijas iš Sovietų valdžios.“

Tautų Sąjungos pasiūlymai buvo ratifikuoti Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybių. Taip užtikrinta, kad Lenkija gerbs Lietuvos žemių neutralumą nuo to momento, kai reikalaujama sąlyga bus įgyvendinta.

Lietuvos Vyriausybė nedelsdama supažindino Rusijos Vyriausybę su Tautų Sąjungos rezoliucija, prašydama ją pripažinti. Buvo gautas pozityvus atsakymas. Taigi iš principo abi kovojančios šalys užtikrino Lietuvos neutralitetą. Beliko tik susitarti dėl šio sprendimo vykdymo.

Karinės situacijos pokyčiai nedaro jokios įtakos šiam lietuvių, lenkų ir rusų susitarimui. Norint įgyvendinti Tautų Sąjungos priimtą rezoliuciją, reikia, kad bolševikai tučtuojau pasitrauktų iš joje minimų teritorijų. Šiandien šis uždavinys dar laukia ir lenkų.

Tačiau, sutinkamai su Tautų Sąjungos Tarybos raportu, prieš pradėdant ją įgyvendinti, reikia užtikrinti teisėtus kariaujančiųjų šalių interesus. Šie interesai reikalauja garantijų, kurias abu priešininkai yra pateikę prisiimtuose įsipareigojimuose. Kitaip tariant, iškyla jų įvykdymo klausimas.

Savo ruožtu Lietuvos Vyriausybė lenkams ir rusams gali pateikti vienintelę realią garantiją – konkretų įsipareigojimą visomis turimomis jėgomis gintis nuo bandymų pažeisti jos neutralitetą. Be to, jai atrodo, kad jeigu abu priešininkai susitars apibrėžti neutralią zoną iš savo pusės su Lietuvos siena, kurioje būtų uždraustas karinių pajėgų buvimas, ir jeigu būtų sukurtos kontrolės institucijos, teisėti kariaujančiųjų interesai būtų pakankamai užtikrinti. Lietuvos Vyriausybė jau gavo tokį pasiūlymą iš Sovietų Vyriausybės. Todėl jai yra labai svarbu kuo greičiau sužinoti, kokias garantijas Lenkijos Vyriausybė laikys pakankamomis, kad iš Lietuvos pusės nesugadintų savo karinės situacijos, nes akivaizdu, kad abiejų kariaujančiųjų šalių teisėti interesai reikalauja daugmaž analogiškų ir jų akyse lygiaverčių garantijų, dėl ko kyla būtinybė informuoti lenkus ir rusus dėl numatomų garantijų pobūdžio. Atsižvelgdamas į neišvengiamą derybų su kariaujančiųjų šalių Vyriausybėmis lėtą eigą ir poreikį kuo greičiau realizuoti trišalę sutartį, turiu garbės prašyti Jūsų Ekscelencijos malonėti perduoti šiuos samprotavimus Lenkijos Vyriausybei, prašant jos atsakymo.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano išskirtinę pagarbą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 48, p. 81–82.

237. 1920 m. spalio 6 d., Ryga. – Lietuvos atstovo Latvijoje T. Naruševičiaus telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, informuojanti apie lenkų ir Sovietų karinių paliaubų sudarymą Rygoje ir tomis paliaubomis formuojamą nepalankią Lietuvos situaciją

Suwalki negotiations between Lithuania and Poland were fickle in autumn 1920. The Polish side accused Lithuanians of breaching the neutrality policy in favour of the Soviet army fighting against the Polish military forces. At the beginning of October, peace negotiations between Poland and Soviet Russia took place in Riga. On 6 October, the Lithuanian diplomat T. Naruševičius from Riga informed Kaunas about the situation developing unfavourably for Lithuania. The telegram states that the peace agreement to be signed soon deviates from the Lithuanian territorial aspirations. Poland receives lands which cut off Lithuania from the common border with the Soviet Russia. During the negotiations, Poland also raises the issue of plebiscite in the former provinces of Grodno and Vilnius transferred to Lithuania according the peace treaty of 12 July between Lithuania and Soviet Russia. The diplomat urges to address the League of Nations to resolve the situation.

Užsienio Minist.
Wilnius

Ryga 0395 109 6/10
Priimta 6/10 1920 m.

Penktadienį tikrai pasirašys paliaubų išlygas. Lenkai gauna sau koridorių su Latvija per Vileikos ir Disnos apskričius. Mes su Rusija sienų neturime. Gardino ir Vilniaus gubernijose lenkai reikalauja plebiscito. Patariama stengtis prie to kuogreičiausia kol lenkai nepadarė žemės reformų. Rusai sutinka savo kariuomenę tuojaus ištraukti iš Lietuvos. Lenkai sulig rusų žodžių tą pat sutinka padaryti. Jeigu reikėtų į Suvalkus derybų, tai rusai sutiktų atsiųsti rusų atstovą, kuris pareikštų ir pasirašytų sutikimą respektuoti mūsų neutralitetą. Gelbėkite situaciją per Tautų Lygą.

6. 10 20 N 216 Naruševičius

Šifruota
7. 10. 20 m.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 76, l. 18. Rankraštis

238. 1920 m. spalio 6 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lietuvos atstovybėms Londone, Paryžiuje ir Rygoje, aliarmuojanti apie lenkų kariuomenės koncentravimąsi Vilniaus kryptimi

In early October, the negotiations between Lithuania and Poland were hampered. Poland was close to an agreement in the peace negotiations with Soviet Russia. The situation was quite unfavourable for Lithuania. On 6 October, the Vice Minister of Foreign Affairs of Lithuania P. Klimas sent a telegram to the envoys abroad. The document reveals that in early October Lithuanians had some information that the Polish political and military authority was preparing 'a Bermontian adventure' in Vilnius. It was known that about 20,000 Polish troops deployed on the eastern bank of the Nemunas intended to capture the city and seize power there. The document notes that the Polish army is concentrated near Lida and Varėna.

London – 612
Paris – 613
Riga – 611

Iš ^{a)}įvairių^{a)} šaltinių patiriame, jog^{b)} lenkų vadovybė ruošianti ^{c)}Lietuvoje^{c)} savo rūšies Bermondto avantiūrą stop apie 20.000 lenkų kareivių vadinamieji lietuvių-gudų pulkai susikoncentruos į rytus nuo Nemuno atsiskirs nuo lenkų vadovybės ^{d)ir^{d)}} užims Vilnių paskelbs savo valdžią stop Tuo būdu manoma nusikratyti Tautų Sąjungos ir

demarkacijos ^{e)}sutarties ^{f)}linijos^{f)} stop fronte ^{g)}tuo tarpu^{g)} ^{h)}vakar buvo^{h)} ramu, bet ⁱ⁾ei-
naⁱ⁾ koncentracijos prie Lydos ir apie Varėną stop Mes neturime ^{j)}pakankamai^{j)} pajėgu
^{k)}atsispirti^{k)} tuojau atsispirti kariuomenės pervežimas per Varėną atkirstas stop Suvalkų
rezultatų ^{l)}dar^{l)} nežinome du karininku prie komisijos išsiųsti.

Klimas^{m)}

Šifruoti ! Apl.

6. 10. 20 m.

LCVA, f. 383, ap. 7, b.142, l. 126. Rankraštis

a)-a) Nubrauktas neįskaitomas žodis ir virš jo įrašyta „[vairių]“.

b) Kitas neįskaitomas žodis nubrauktas.

c)-c) Įterptas žodis.

d)-d) Nubrauktas žodis.

e)-e) Įterptas žodis.

f)-f) Nubrauktas žodis.

g)-g) Nubraukti žodžiai.

h)-h) Įterpti žodžiai.

i)-i) Įterptas žodis.

j)-j) Išbrauktas žodis.

k)-k) Nubrauktas žodis.

l)-l) Nubrauktas žodis.

m) Parašas visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.

239. 1920 m. spalio 6 d., Londonas. – Lietuvos atstovo D. Britanijoje A. Tiškevičiaus telegrama Lietuvos delegacijos prie Tautų Sąjungos vadovui A. Voldemarui apie britų veiksmus, stengiantis riboti Lenkijos užmačias Lietuvos atžvilgiu

Poland had territorial ambitions in Lithuania despite the ongoing negotiations in Suwalki and the officially declared willingness to reach a peaceful agreement with Lithuania. In early October, Lithuanians were aware of the upcoming military occupation of Vilnius. In his telegram of 6 October, the Lithuanian envoy to Great Britain A. Tiškevičius describes the Polish diplomats' position towards Lithuania to the representative in the League of Nations A. Voldemaras. The document notes that Poland is considering a pretext to occupy Vilnius. They have negative views on the existence of an independent Lithuanian state and are in favour of introducing a Polish protectorate in Lithuania. The diplomat expresses his satisfaction that the British rejected such Polish policy and forced them to formally declare that they have no claim to Vilnius and Lithuanian independence.

LIETUVOS PASIUNTINYBĖ^{a)}.

TELEGRAFO ADRESAS:

„LIETUVA. SOUTHKENS. LONDON

TELEFONAS: KENSINGTON 2093“

14 CORNWALL GARDENS
KENSINGTON

LONDON. S.W.7

1920 m. spalio 6 d.

Nr. 1. 1362/6

Gerbiamasis profesoriau Voldemarai,

Aš ką tik gavau Jūsų spalio 3 d. laišką ir esu dėkingas už jame esančias žinias. Iš tiesų man kas kartą yra svarbu žinoti Jūsų ketinimus Tautų Lygos atžvilgiu: tai neleis įsivelti jokiai klaidai. Liepos 12 d. sutartis su Rusija yra mano prerogatyvoje ir sienos liniją žinau gerai, taip pat turiu Aukščiausiosios Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. sprendimą bei 1920 m. rugpjūčio 6 d. konvenciją su Rusija.

Nelaimei, buvo numatyta, kad sunkiai pavyks išvengti lenkų įvykdytos Trečiosios zonos okupacijos; tačiau lenkai, neturėdami tam jokio preteksto, jau peržengė liniją ir pateko į Antrąją zoną. Kiek esu informuotas apie Lenkijos vadovybės ketinimus, jie naudos bet kokias nusikalstamas ir klatingas priemones, siekdami okupuoti kuo didesnę Lietuvos teritorijos dalį, kol galiausiai ras koki nors pretekstą okupuoti Vilnių. Lenkai neatsižadėjo Dvinos [Dwina]^{b)} sienos ir nepriklausomos Lietuvos egzistavimas jiems kaip niekad yra netoleruotinas. Esu gavęs žinių, jog Lenkijos ministras Rygoje viešai pareiškė, kad lenkai nenurims tol, kol Lietuvoje neįves protektorato^{c)}.

2

Tokia pati yra ir Lenkijos pasiuntinybės pozicija čia. Nepaisant to, britų Vyriausybės spaudžiama, Lenkijos Vyriausybė paskelbė oficialią deklaraciją, kad ji neturinti ketinimų okupuoti Vilnių ir grasinti Lietuvos nepriklausomybei. Ši deklaracija buvo pakartota prieš dvi dienas, tačiau dabar britų Vyriausybė žino, jog lenkai ieškos bet kokio įmanomo preteksto tolesniam puolimui. Taigi, lordas Curzonas ir Užsienio reikalų ministerija nusprendė imtis aktyvių veiksmų, užkertančių lenkams ateityje turėti bet kokią puolimo galimybę. Gaila, tačiau ne visi Sąjungininkai laikosi tokios pozicijos, ir man žinoma, kad britų Vyriausybei kyla sunkumų, įtvirtinant tokią poziciją. Aš Jus informuosiu apie viską, kas čia dedasi.

Nacionalinės Asamblėjos¹ delegatų atvykimas yra skausmingas nesusipratimas. Britų Vyriausybė nusprendė jų nepriimti, ir tik mano didelių pastangų dėka pavyko įtikinti Gregory'į pasimatyti su jais. Lordas Hardinge'as ir lordas Curzonas kategoriškai atsisakė, nors jie mielai priimtų p. Purickį. Tokio jų požiūrio priežastis yra ta, kad parlamentiniai vizitai paprastai vyksta tik gavus kvietimą^{d)},

3

o ne turint tikslą aptarti esamus politinius reikalus. Šie klausimai gali būti aptariami tik su parlamentų skirtais atsakingais Vyriausybių atstovais. Dėl to, kad mes dar nesame pripažinti *de jure* ir mūsų Nacionalinė Asamblėja atstovauja tik daliai Lietu-

vos teritorijos, šiuo metu toks kvietimas nėra įmanomas; tačiau aš jiems organizuoju susitikimą su lordu Robertu Ceciliu ir su keliais P. N.², tačiau ir tai yra sunku, mat Parlamentas išsiskirstęs ir visi dar yra provincijoje.

Tikiuosi netrukus atvykti į Paryžių ir maloniai susitikti su Jumis bei p. Miloszu,

Tikėkit,
Labai nuoširdžiai Jūsų,
A. Tyszkiewiczus³⁾

Profesoriui Voldemarui
Lietuvos atstovui
Tautų Lygoje.

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 74, l. 53–55. Mašinraštis anglų k.

^{a)} Lapo viršuje, kairėje pusėje, lietuviškai ranka užrašyta pastaba: „Slapton Bylon Anglija“. Dokumentas išspausdintas ant trijų specialių blankų su atspaustais adresais. Publikuojami tik atspaudai ant pirmojo blanko, nes ant kitų dviejų yra tokie patys.

^{b)} Turima mintyje Dauguvos upė.

^{c)} Teksto ant pirmojo blanko pabaiga.

^{d)} Teksto ant antrojo blanko pabaiga.

^{e)} Parašas ranka, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Seimo.

² Parlamento nariais.

240. 1920 m. spalio 6 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos kariuomenės III pėstininkų divizijos vado mjr. I. Musteikio telefonograma Nr. 1453 pavaldžių dalinių vadams, informuojanti apie kovų su lenkais sustabdymą Tautų Sąjungos atstovų reikalavimu

While the negotiations between the Lithuanian and Polish delegations were taking place in Suwalki, on 3 October 1920 Polish military forces attacked Lithuanians near Varėna and captured the strategically important railway junction. Next day the Lithuanians mounted a counterattack and took over the control of the town. Armed clashes continued. The Military Inspection Commission of the League of Nations, which was mandated to settle disagreements between Lithuanians and Poles, got involved in solving the conflict. On 6 October, Chief of Infantry Division II Major I. Musteikis took into consideration the requirements set by the League of Nations and ceased the firefight near Varėna.

Nuorašas

Paduota 6 val. 15 min.
 Spalio 6 d. 1920 m.
 3 Divizijos Štabo
 Padavė: V. ltn. Jurgilas

Telefonograma
 N 1453

Priimta 7 v. 45 min.
 Priėmė 3 p. ltn. Tarulis¹
 6 p. v. ltn. Bilevičius²

operatyvi l. skubiai

3, 6 pulkų, 3-čio pulko 3-čio batl. ir 7 pulko 2 bataljono vadams.

Tautų Sąjungai pareikalavus iš abiejų pusių, kaip lenkų taip mūsų, sustabdyti ginklus, – Armijos vadui įsakius, šio įsakau nuo šios dienos 10 valand. bare pavestos man Divizijos sustabdyti ginklus, apie tai perduoti kaimynam.

3 Divizijos Vadas
 ./pasirašė ./ Majoras Musteikis^{a)}
 Štabo Viršininkas
 Kapitonas ./ pas ./ Jakutis^{b)}

Originalui
 atatinka^{c)}:

LCVA, f. 511, ap. 1, b. 27, l. 20. Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{b)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{c)} Trūksta parašo jam skirtoje vietoje.

¹ Tarulis Balys (1898–1931) – lietuvių kariškis. 1918 m. baigė gimnaziją Petrograde. 1919 m. vasario mėn. įsteigė mokyklą Daugailiuose (Utenos apskr.), joje mokytojavo. 1919 m. birželį įstojo į Lietuvos kariuomenę, gruodžio mėn. baigė Karo mokyklą, gavo pėstininkų leitenanto laipsnį. Paskirtas 3-iojo pėstininkų pulko 3-iosios kuopos ryšių komandos viršininku. 1922 m. sausį perkeltas į Generalinį štabą, paskirtas jo viršininko adjutantu. Karo mokyklos Inžinerijos būrio vadas nuo 1924 m. spalio mėn. Gavo kapitono laipsnį 1925 m. Studijavo karo mokslus Prancūzijoje, Belgijoje. Buvo 2-ojo ulonų pulko eskadrono vadas, tarnavo Lietuvos kavalerijos štabe.

² Bilevičius Juozas (1894–?) – lietuvių kariškis. Gimęs Rygoje, I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo carinėje kariuomenėje, 1916 m. baigė karo mokyklą. 1919 m. tarnavo Latvijos kariuomenėje, rugsėjo mėn. atvyko į Lietuvos kariuomenę. Paskirtas į Kaišiadorių komendantūrą. 1920 m. sausio mėn. gavo vyresniojo leitenanto laipsnį, perkeltas į 6-ojo pėstininkų pulko žvalgų komandą. Kapitonas nuo 1920 m. spalio mėn. 1924 m. išleistas į atsargą.

241. 1920 m. spalio 6 d., Balstogė. – Lenkijos kariuomenės vyriausiojo vado maršalo J. Piłsudskio įsakymas kariuomenės daliniams sustabdyti kovas su lietuviais Suvalkijos ruože dėl atvykstančios Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos

In early October, Polish troops provoked an intense firefight with Lithuanians in Varėna. The Military Inspection Commission of the League of Nations was to resolve the conflict and ordered to terminate any military operations in the area. Lithuanian and Polish military leaderships ordered to cease battles. In his order on 6 October, Marshal J. Piłsudski instructed the commanders of Polish Army III to cease military actions against Lithuanians in a restricted section and wait for the arrival of the representatives of the League of Nations in Varėna on 7 October.

VYRIAUSIOJO VADO CENTRINĖ BŪSTINĖ

Vyriausiojo vado centrinė būstinė
L. 270/III

Balstogė, 1920 m. spalio 6 d.*

^{a)}Hughes karininkui^{a)}

[ĮSAKYMAS]

3 adresai: { III ARMIJOS VADOVYBEI,
VYR[IAUSIAJAI] VADOVYBEI,
PULKININKUI MACKIEWICZIUI SUVALKAI

Sutinkamai su Tautų Sąjungos Komisijos išvada įsakau nedelsiant sustabdyti karo veiksmus prieš Lietuvos kariuomenę ruože nuo Prūsijos sienos iki Paturio¹ kaimo (6 km į vakarus nuo Mantviliškių vietovės), kad Paturis ^{b)}ir kita Polu^{b)2} vietovės dalis išliktų mūsų rankose.

Sąjungininkų komisija 1920 m. spalio 7 d. 6 v[al.] atvyksta į Varėną, lydima mūsų [karininko – vert. past.] ir lietuvių karininko, kad vietoje patvirtintų karo veiksmų nutraukimą.

Gauna:

Vyr[iausiasis] vad[as], III armijos vad., Paliaubų komisija Suvalkuose.

Originalą atitinka:

Zamorskis

Pirmasis Lenkijos maršalas ir Vyr. vadas
(–) Piłsudskis

Bitwa..., d. 2, 617, p. 601.

* Taip originale, tuo tarpu 1920 m. spalio 6 d. 3 armijos operatyviniame įsakyme L. dz. 29005/III yra informacija: „I. Vyriausiasis vadas š. m. spalio 5 d. 24 val. Vyriausiosios būstinės įsakymu Nr. 270/III, įsakė...“ Tai reiškia, kad dokumentas L. dz. 270/III buvo parengtas dar 1920 m. spalio 5 d. vėlai vakare, gavus iš

Suvalkų informaciją, kad abi konfliktuojančios šalys sutinka nedelsiant nutraukti karo veiksmus prie Varėnos ir išilgai Focho linijos (1919 m. gruodžio 8 d.), t. y. demarkacijos linijos. KGNW įsakymas L. dz. 270/III 3 armiją pasiekė dar 1920 m. spalio 5 d. 24 val., o kitiems adresatams buvo išsiųstas jau 1920 m. spalio 6 d. ir tokia data pažymėta KGNW korespondencijos dienoraštyje.

^{a)-a)} Prirašyta kita ranka.

^{b)-b)} Nubraukta rankraštyje.

¹ Tekste buvo „Poturce“.

² Matyt, ketinta įrašyti vietovardį „Polunce“ („Paliūnai“).

242. 1920 m. spalio 6 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių derybų delegacijų penktojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais

On 6 October 1920, the fifth negotiation session in Suwalki was influenced by the Military Inspection Commission of the League of Nations mandated to encourage Lithuanians and Poles to reach an agreement. Until then, the negotiators stood firm and were not inclined to make any concessions. Clashes between the two armies took place near Varėna, and Lithuanians found out about Polish military plans to occupy Vilnius. However, the Control Commission of the League of Nations ordered both sides to cease the firefight near Varėna, and they intended to visit the place on 7 October. The Minutes of the meeting reveal that the negotiators in Suwalki discussed issues related to the demarcation line in this territory. The Lithuanian side presented the requested note to the Poles confirming that Soviet Russia respects the neutrality of Lithuania. After this condition was met, the meeting elected a joint editorial board which was responsible for drafting the Suwalki agreement.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų 5-ojo posėdžio,
įvykusio Suvalkuose, spalio 6 d. 10 val. 15 min. ryto,*

5 PROTOKOLAS

Lenkų atstovai: Lenkų kariuomenės Generalinio štabo atstovas ponas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczus, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczus ir kapitonas Adamas Romeris iš kariuomenės Generalinio štabo, taip pat ponas Waławas Przesmyckis iš Užsienio reikalų ministerijos.

Lietuvių atstovai: Karinio štabo prie Nacionalinės gynybos ministerijos atstovai ponai generolas Katche ir majoras Šumskis, Lietuvos Vyriausybės atstovai Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius ponas Bronislovas Balutis, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys Voldemaras Čarneckis ir Mykolas Biržiška.

Dalyviai be sprendžiamojo balso: Italijos diplomatinis atstovas Lietuvoje kapitonas Sala, Jungtinių Valstijų atstovas Baltijos šalims Kelley's.

Posėdžiui pirmininkauja ponas M. Mackiewiczus.

Ponas Łukasiewiczus perskaito Lenkų deklaracijas Nr. 8, Nr. 8 *bis* ir Nr. 9 (žr. priedus).

Užsimezga diskusija dėl galutinės demarkacijos linijos fiksavimo Suvalkų teritorijoje, taip pat į rytus nuo Nemuno iki Bastūnų, lietuvių delegacija pateikia pono Čičerino rugsėjo 28 d. notą, patvirtinančią, kad Sovietai gerbia lietuvių neutralumą. Paskui lietuvių delegacija pateikia deklaraciją Nr. 7¹. Vėliau išrenkama Redakcijos komisija, kurią sudaro ponai M. Mackiewiczus, Julesas Lukaszewiczus, generolas Kathe ir B. Balutis. Ši komisija įpareigojama parengti sutarties projektą.

Pulkininkas
(–) Mackiewiczus.

Generolas leitenantas
(–) Kathe

Priedas

Lenkų delegacijos deklaracija Nr. 8

Atsižvelgdama į lietuvių delegacijos pasiūlymą pasikeičiant karo belaisviais perduoti lietuvių Vyriausybei traukinį, kuris pagal lietuvių delegacijos pateiktą informaciją buvo paimtas lenkų pajėgų Marcinkonių stotyje, lenkų delegacija perduos šį pasiūlymą savo Vyriausybei, kuri atsakys tiesiogiai lietuvių Vyriausybei.

Lenkų delegacija
Lenkų kariuomenės
Generalinio štabo atstovas
Pulkininkas Mackiewiczus

Užsienio reikalų ministerijos
atstovas J. Łukasiewiczus

Suvalkai, 1920 m. spalio 6 d.

Priedas

Lenkų delegacijos deklaracija Nr. 8 bis

Lenkų delegacija siūlo lietuvių delegacijai sutikti įtraukti į sutartį, kuri bus pasirašyta, punktą, kad lietuvių Vyriausybė sutinka suteikti teisę grįžti į savo namus šiuo metu lietuvių pajėgomis okupuotų teritorijų gyventojams.

Čia kalbama apie gyventojus, kurie nuo bolševikų invazijos pabėgo į Lenkiją.

Lenkų delegacija

Suvalkai, 1920 m. spalio 6 d.

Priedas

Lenkų delegacijos deklaracija Nr. 9

Atsižvelgdama į lietuvių delegacijos pasiūlymą pratęsti paliaubas tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių, kurios truks per visą Suvalkų konferencijos laiką ir iki tol, kol

Tautų Sąjungos dėka bus galutinai išspręsti Lenkijos ir Lietuvos teritoriniai ginčai, lenkų delegacija turi garbės pareikšti štai ką: visiškai pasitikėdama Tautų Sąjunga, tačiau kol kas palikdama nuošalyje klausimą dėl tiesioginio kreipimosi į ją su prašymu pagalbos iš esmės išspręsti lenkų ir lietuvių nesutarimus, lenkų Vyriausybė yra pasirengusi tiesiogiai tartis su lietuvių Vyriausybe, todėl siūlo lietuvių Vyriausybei pasinaudoti maloniu latvių Vyriausybės pasiūlymu pradėti tiesiogines derybas, skirtas visiems ginčytiniams klausimams išspręsti, pasirenkant Rygą kaip šių derybų vietą.

Lenkų delegacija

Pasirašo: M. Mackiewiczus, pulkininkas

J. Lukasiewiczus

Suvalkai, 1920 m. spalio 6 d

Protocoles..., p. 10.

¹ Deklaracija lenkų sudarytame leidinyje nepublikuota.

243. 1920 m. spalio 7 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telefonograma Lietuvos derybininkui Suvalkuose B. K. Balučiui, bylojanti apie lenkų pasirengimo Vilniaus užėmimui akivaizdumą, susirūpinimą dėl nenustatytos demarkacijos linijos į rytus nuo Bastūnų

In early October 1920, Lithuanians had information that the Polish political and military leadership was preparing ‘a Bermontian adventure’ in Vilnius. It was known that about 20,000 Polish troops deployed on the eastern bank of the Nemunas intended to capture the city and seize power there. Lithuanians noticed that the Polish army concentrated near Lida and Varėna. On 7 October, the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania informed the negotiators in Suwalki about the danger of losing Vilnius. In his telegram, P. Klimas directed B. K. Balutis to make any effort to reach an agreement with the Polish negotiators and to further work on denoting the demarcation line which could guarantee the dependency of Vilnius to Lithuania. The Lithuanian negotiators were instructed to convince the Polish side that there were no Soviet troops to the east of Bastūnai. The alleged concentration of the Bolshevik army in the territory caused the Poles to refuse to discuss the issue of denoting the demarcation line there. In case of failure to agree with the Poles, the Lithuanian situation was doomed to become complicated since Poland and Soviet Russia were ready to sign a peace treaty soon, according to which Poland would annex territories and cut Lithuania off from the common border with Russia.

Priėmė Kap. Gerulaitis
24 val. 7. X. 20 m.

Perdavė
K.-val. Zagorskis¹
Gener. Štabo.

Telefonograma
p. Balučiui Suvalkuose

Labai keblu bus, kad demarkacijos linė nėra pravesta į Rytus nuo Bastunų. Pretekstas, kad te da esą bolševikų kariuomenės ir todėl negalima tos linijos nustatyti yra tiesiog prasimanymas. Bolševikai jau senai yra atsitraukę už Molodečnos, todėl nors Jus jau pasirašėt ^{a)}ta sutartį^{a)}, gal būtų metas daryti ją toliau, kadangi sovietų kariuomenės tame rajone nėra. Jaigu jie netiki, galima tiesiog į tas vietas nuvažiuot ir įsitikint su Aljantų atstovais. Tas reikalas – tuojaus vesti demarkacijos liniją toliau – yra labai^{b)} griežtas, turint omenyje, kad vakar nuo Lydos lenkai jau pradėjo marširuoti į Vilnių. Pavojus yra didelis dėl to neaiškumo, kad demarkacijos linija baigiasi prie Bastunų. Nors šiandien situacija lig rami, bet kas bus rytoj – jokių formalių garantijų nėra. Dabar Lenkai stovi Biniakonise. Todėl jai dar galima, nereikėtų tuoju nutraukti derybų ir eit toliau prie sureguliovimo santikių tarp Lietuvos ir lenkų kariuomenių į Rytus nuo Bastunų ir išgavus garantijų Vilniuj. Reikėtų paimti labai minkštą toną duodant iš mūsų pusės taikingų santikių atmosferoje pasižadėjimą garantuoti lenkų teises Lietuvoje ir net galimybę sueiti į artimus kaimyninius santikius, jai dabar iš Lenkų pusės bus džentelmeniškai pasielgta su Vilniū ir jai nebus atakų į jį. Reikia nurodyti dabar į labai stiprų anatagonizmą prieš lenkus dėl lenkų kariuomenės antpuolių visoje Lietuvoje. Veržimasis į Vilniaus pusę – galutinai sugadintu mus santikius.

Ir jai dabar mus paliks ramybėje – perspektyvos politinės gali but dar Lenkijai palankios. Toks tonas. O reikalas – pažymėti greičiau liniją į Rytus nuo Vilniaus.

Rytoj Rygoje bus pasirašytos Lenkų – rusų paliaubos. Lenkai gauna koridorių per Vileiką – Disną. Mes esame nuo Rusijos visai atkirsti. Tokia tad situacija.

7. 10. 20 m.

(–) Klimas^{c)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 80, l. 118–119. Rankraštis

^{a)-a)} Įterpti žodžiai.

^{b)} Nubraukti kiti žodžiai: „didelis dėl to neaiškumo, kad demarkacijos linija baigiasi prie Bastunų. Nors gr.“

^{c)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir telefonogramos tekstas.

¹ Zagorskis, lietuvių karo valdininkas prie kariuomenės Generalinio štabo – biografinės informacijos nepavyko aptikti.

244. 1920 m. spalio 7 d., Suvalkai. – Lenkų ir lietuvių derybų delegacijų šeštojo posėdžio, įvykusio Suvalkuose, protokolas su priedais

The last session of the negotiations took place in Suwalki on 7 October. The agreement was drafted by an editorial committee made up of Lithuanian and Polish delegates. The Minutes of the meeting record the Polish statement that the fact of allowing the Soviet army to break the Lithuanian neutrality in the territory of the demarcation line constitutes a breach of the Suwalki agreement.

*Lenkų ir lietuvių delegacijų šeštojo posėdžio,
įvykusio Suvalkuose, spalio 7 d. 11 val.*

PROTOKOLAS Nr. 6

Lenkų atstovai:

Lenkų kariuomenės Generalinio štabo atstovas ponas pulkininkas Mieczysławas Mackiewiczius, Užsienio ministerijos atstovas ponas Julesas Łukasiewiczius, ponas Wacławas Przesmyckis iš Užsienio reikalų ministerijos.

Lietuvių atstovai:

Nacionalinės gynybos ministerijos Karinio štabo atstovas ponas generolas Katche, Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius ponas Bronislovas Balutis, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys Voldemaras Čarneckis ir Lietuvos Vyriausybės atstovas Biržiška.

Pirmininkauja ponas Katche. Redakcijos komisija pateikia du sutarties tekstus, lenkišką ir lietuvišką. Abi delegacijos juos pasirašo 1920 m. spalio 7 d. 24 val.

Prieš pasirašydama sutartį, lenkų delegacija pateikia deklaraciją Nr. 10 (priede). Atsakydama lietuvių delegacija pateikia deklaraciją Nr. 8 (priede).

Pasirašius ankstesnių posėdžių protokolus ir pasikeitus per pasitarimus parengtų deklaracijų tekstais, posėdis baigiamas ir pasitarimai pripažįstami kaip pasibaigę.

Lenkų delegacija

Lietuvių delegacija

Priedas

Lenkų deklaracija Nr. 10

Patvirtindama visas anksčiau pateiktas deklaracijas ir pasirašydama Suvalkų konferencijoje abiejų delegacijų sudarytą sutartį, lenkų delegacija mano esant reikalinga pareikšti, kad lietuvių Vyriausybės išsipareigojimas neleisti bolševikų kariuomenei pažeisti jos teritorijos neutralumo iki demarkacijos linijos sektoriuje, kuriame jau yra nutraukti karo veiksmai tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių, reiškia, kad jei lietuvių

Vyriausybė nevykdys šio įsipareigojimo, tai prilygs visos sutarties, pasirašytos abiejų delegacijų Suvalkuose 1920 m. spalio 7 d., sulaužymui.

Suvalkai, 1920 m. spalio 7 d.

Lenkų delegacija

Priedas

Lietuvių delegacijos deklaracija Nr. 9¹

Atsakydama į spalio 6 d. Lenkų delegacijos deklaraciją Nr. 8 *bis*, lietuvių delegacija turi garbės pareikšti, kad ji atsižvelgs į lenkų pasiūlymą, liečiantį į Lenkiją pasitraukusių asmenų repatriaciją, ir kad jį perduos savo Vyriausybės sprendimui.

Suvalkai, 1920 m. spalio 8 d., 2 val.

Lietuvių delegacijos vadovas

Užsienio reikalų ministerija

Nr. 3712

Vilnius, 1920 m. rugsėjo 27 d.

ĮGALIOJIMAS

Šiuo įgaliojimu Lietuvos Vyriausybė skiria poną Mykolą Biržišką dalyvauti derybose su lenkų atstovais Suvalkuose, kad būtų sureguliuoti santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ir išspręsti iškylantys klausimai.

Ministerijos valdytojas
Užsienio reikalų viceministras

Užsienio reikalų ministerija

Vilnius, 1920 m. rugsėjo 27 d.

ĮGALIOJIMAS

Šiuo įgaliojimu Lietuvos Vyriausybė skiria Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorių poną Bronių Balutį dalyvauti derybose su lenkų atstovais Suvalkuose, kad būtų sureguliuoti santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ir išspręsti galintys iškilti klausimai.

Ministerijos valdytojas
Užsienio reikalų viceministras

Užsienio reikalų ministerija

Nr. 3712

Vilnius, 1920 m. rugsėjo 27 d.

IĞALIOJIMAS

Šiuo įgaliojimu Lietuvos Vyriausybė skiria Steigiamojo Seimo narį poną Voldemarą Čarneckį dalyvauti derybose su lenkų atstovais Suvalkuose, kad būtų sureguliuoti santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ir išspręsti galintys iškilti klausimai.

*Ministerijos valdytojas
Užsienio reikalų viceministras*

Protocoles..., p. 10–11.

¹ Atrodo, turėtų būti „Deklaracija Nr. 8“.

245. 1920 m. spalio 7 d., Vilnius. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo telegrama Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapiehai, priekaištaujanti dėl tebesitęsiančių lenkų kariuomenės veiksmų ir jos telkimosi Vilniaus kryptimi

In early October 1920, Polish military forces argued that the Soviet army caused danger and that Lithuanians helped the Soviets in the fight against Poland. So they attacked Varėna and captured the railway junction. At the same time, the Poles moved towards Vilnius from Lida. The Lithuanian political and military leadership was aware that Polish military units were going to occupy Vilnius and seize power there. On 7 October, the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania informed the Minister of the Foreign Affairs of Poland on the matter and warned that the movement of Poland army towards Vilnius was regarded as a breach of the commitments to the League of Nations and the agreements reached during Suwalki negotiations.

Vilnius, 1920 m. spalio 7 d.

Ekscelencija,

Lietuvos Vyriausybė jau daugelį kartų pareiškė savo tvirtą sprendimą abipusiu sutarimu išspręsti visus tarp Lietuvos ir Lenkijos iškilusius klausimus.

Remdamasi šiuo sprendimu, Lietuvos Vyriausybė pademonstravo susitaikymo siekį Suvalkų derybose, trokšdama išvengti kraujo praliejimo, kas būtų kliūtis ateityje užmegzti gerus santykius tarp dviejų valstybių, kaip ir norą išspręsti klausimus, tapusius dabartinio konflikto priežastimi. Lietuvos Vyriausybė, nusprendusi visuomet laikytis šios pozicijos, jaučiasi turinti teisę laukti panašios Lenkijos Vyriausybės laikysenos. Tačiau yra žinoma, kad netgi per Suvalkų derybas lenkų pajėgos atakavo mūsų šalis Varėnoje ir užėmė šį punktą. Be to, mes sužinojome, kad lenkų pajėgos, nepaisydamos tose apylinkėse spalio šeštą dieną dešimtą ryto prasidėjusių paliaubų, iš Varėnos

aštuonioliktą valandą išsiuntė šarvuotąjį traukinį, kuris turėjo atakuoti Biekšiose^{a)} ir Barteliuose dislokuotas besiilsinčias mūsų pajėgas. Dar tą pačią dieną lenkų daliniai pajudėjo nuo Lydos link Vilniaus ir, vartodami karinę jėgą, pasiekė Jašiūnų stotį. Visi šie neturintys teisėto pagrindo ir tokioje situacijoje nedovanotini veiksmai mus verčia atkreipti Jūsų dėmesį į faktą, kad jie absoliučiai prieštarauja Lenkijos Vyriausybės prieš Tautų Sąjungos Tarybą prisiimtiems įsipareigojimams bei Suvalkuose Lenkijos delegacijos duotiems pažadams.

Malonėkite priimti ir t. t.

KLIMAS,
Užsienio reikalų ministerijos valdytojas

Conflit..., 33, p. 58–59.

^{a)} Tekste buvo „Diekshe“.

246. 1920 m. spalio 7 d., Suvalkai. – Suvalkų sutartis, sudaryta Lenkijos ir Lietuvos derybininkų delegacijų

On 7 October 1920, the negotiations between the Lithuanian and Polish delegations ended in Suwalki. The treaty consisting of 5 articles was signed. The document details boundaries of the demarcation line and it is agreed to cease military actions in some territories along this line. The document sets conditions of Varėna railway dependency and mutual usage. It is agreed to exchange prisoners of war in future. It is decided that the treaty enters into force at noon on 10 October 1920.

SUTARTIS

Lenkų delegacija, sudaryta iš Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo atstovo pono pulkininko Mieczysława Mackiewicziaus ir Užsienio reikalų ministerijos atstovo pono Juleso Łukasiewicziaus

ir

lietuvių delegacija, sudaryta iš lietuvių Generalinio štabo atstovų ponų generolo leitenanto Maksimo Katče's ir majoro Aleksandro Šumskio, Užsienio reikalų ministerijos atstovų ponų Bronislovo Balučio, Voldemaro Čarneckio ir Mykolo Biržiškos, susirinę į Suvalkų konferenciją rugsėjo 30 d.–spalio 7 d., pasikeitusios įgaliojimais ir juos pripažinusios tinkamais ir teisėtais, sudaro šią sutartį:

1 straipsnis *Demarkacijos linija*

a) Tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių nustatoma tokia demarkacijos linija, nepažeidžianti nė vienos iš susitariančių šalių teritorinių teisių:

Nuo Rytų Prūsijos sienos iki Juodosios Ančios upės santakos su Nemunu lieka galioti 1919 m. gruodžio 8 d. Aukščiausiosios Tarybos nubrėžta linija.

Nuo ten palei Nemuną iki Grovos upės santakos, nuo Grovos upės iki tilto, kur ją kerta Merkinės–Ratnyčios^{a)} kelias, nuo tenai tiesia linija iki Skroblaus upės santakos su Merkio upe.

Nuo tenai – palei Merkį iki tilto, kur įteka Derežnyčios upelis, paliekant Salovartės^{b)} kaimą Lietuvos pusėje, o Moliadugnio^{c)} kaimą Lenkijos pusėje; nuo ten Derežnyčios upeliu iki geležinkelio tilto Vilnius–Varėna, apytikriai 2 kilometrai į rytus nuo Varėnos geležinkelio stoties.

Nuo ten keliu, kuris per Bartelius, Kijučius^{d)}, Naujadvarį, Eišiškes, Paditvę, Aradną^{e)} eina iki Bastūnų stoties; visas šis kelias ir Bastūnų stotis lieka lenkų valdžios rankose.

b) Čia nubrėžta linija, siekiant nutraukti karo veiksmus tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių, numatytus šios sutarties 2 straipsnyje, neturi būti jokių pretekstu peržengta susitariančių šalių karinių pajėgų.

Tačiau ši linija neturi tapti kliūtimi vietos gyventojams, norint dirbti jiems priklausančiuose kitoje linijos pusėje atsidūrusiuose laukuose.

c) Demarkacijos linijos nutiesimas buvusios Suvalkų gubernijos teritorijose ir tose jos dalyse, kurias apima 1919 m. gruodžio 8 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas, paliekamas Tautų Sąjungos Kontrolės komisijos kompetencijai.

2 straipsnis *Karo veiksmų nutraukimas*

a) Patvirtindamos ir vykdydamos dalinį ir laikiną karo veiksmų tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių nutraukimą, ką numatė Konferencija, abi susitariančios šalys įsipareigoja nutraukti visus karinius veiksmus tarp dviejų kariuomenių per visą demarkacijos linijos ilgį, pradedant Rytų Prūsija iki ribos, kuri kerta Paturio^{f)} kaimą, esantį maždaug už 9 kilometrų į šiaurę nuo Eišiškių.

b) Kalbant apie demarkacijos linijos ruožą nuo Paturio kaimo ribos iki Bastūnų stoties imtinai, karo veiksmų nutraukimas tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių įvyks, kai tik Sovietų pajėgos bus išstumtos į rytus nuo geležinkelio atšakos Lyda–Vilnius.

c) Kalbant apie karo veiksmų nutraukimą tarp lenkų ir lietuvių kariuomenių vietovėse, esančiose į rytus nuo Bastūnų stoties, šie klausimai bus sprendžiami specialiu susitarimu po to, kai Sovietų kariuomenė bus iš ten išvyta. Jeigu nepavyktų dėl to susitarti, abi šalys pasilieka teisę kreiptis į Tautų Sąjungą su prašymu išspręsti šiuos klausimus.

3 straipsnis
Varėnos stotis

a) Lenkų Vyriausybė įsipareigoja per Varėnos stotį Vilniaus ir Alytaus kryptimi be kliūčių praleisti visus lietuvių traukinius, išskyrus vežančius kariuomenę ir karo amuniciją; be to, ji įsipareigoja užtikrinti, kad minėti traukiniai Varėnos stotyje gaus visą reikiamą pagalbą ir technines priemones, reikalingas tam, kad jie galėtų sėkmingai ir laisvai kursuoti pirmyn ir atgal.

b) Išimties tvarka lenkų Vyriausybė sutinka be kliūčių praleisti Alytaus–Varėnos–Vilniaus kryptimi per Varėnos stotį ne daugiau kaip septynis lietuvių traukinius su kariuomene ir karo amunicija, su sąlyga, kad per 24 val. per Varėnos stotį tarp 7 ir 17 val. pravažiuos ne daugiau kaip 2 tokie traukiniai.

c) Šio straipsnio *a* ir *b* punkto sąlygų laikymosi stebėseną ir kontrolę pavedama Tautų Sąjungos Kontrolės komisijai.

4 straipsnis
Pasikeitimas karo belaisviais

Abi susitariančios šalys iš principo sutinka, kad įvyktų abipusis pasikeitimas visais jų turimais karo belaisviais. Pasikeitimo karo belaisviais būdas ir data bus nustatyti atskirai.

5 straipsnis
Šios sutarties įsiteisėjimo terminas

Ši sutartis pradeda galioti 1920 m. spalio 10 d. 12 val. Ši data neliečia jau sustabdytų karo veiksmų. Sutartis lieka galioti iki galutinai bus išspręsti teritoriniai Lenkijos ir Lietuvos ginčai.

Šios sutarties sudarymui abi susitariančios šalys naudojosi vokiečių karinės vadovybės sudarytu žemėlapiu (mastelis 1:100 000).

Ši sutartis buvo pateikta dviem vienodos galios egzemplioriais lenkiškai ir lietuviškai ir pasirašyta Suvalkuose 1920 m. spalio 7 d.

Protocoles..., p. 11–12.

^{a)} Tekste buvo „Merecz–Rudnica“.

^{b)} Tekste buvo „Sołowce“.

^{c)} Tekste buvo „Male Dubno“.

^{d)} Tekste buvo „Kucie“.

^{e)} Tekste buvo „Horodenka“.

^{f)} Tekste „Boturce“.

247. 1920 m. spalio 7 d., Balstogė. – Ištrauka iš Lenkijos kariuomenės pulkininko J. Zamorskio telegramos vyriausiajam vadui maršalui J. Pilsudskiui, kurioje informuojama apie problemas, su kuriomis susidūrė gen. L. Żeligowski, organizuodamas Vilniaus užėmimo akciją

In early October 1920, the Lithuanian government was aware that the Polish political and military leadership was preparing ‘a Bermontian adventure’ in Vilnius. It was known that about 20,000 Polish troops deployed on the eastern bank of the Nemunas intended to capture the city and seize power there. The document noted that Poland army concentrated near Lida. The Poles attacked and occupied Varėna and its strategically important railway junction. On the day when Suwalki Treaty was signed between Lithuania and Poland, Warsaw received a message from Lida that some “unforeseen difficulties” arose in the military units led by General L. Żeligowski and which allegedly did not report to the Polish military command. Some soldiers refused to obey. No orders of the Polish military command were officially received. General W. Sikorski went to clarify the situation on the scene.

VYRIAUSIOJO VADO CENTRINĖ BŪSTINĖ*

Vyriausiojo vado Centrinė būstinė
L. [nežinomas – vert. past.]

Balstogė, 1920 m. spalio 7 d.
a)tegu Sikorskis¹ važiuoja^{a)}

VYRIAUSIAJAM VADUI. BELVEDERIO RŪMAI**

[...]

[...] Majoras Stamirowskis² telegrafuoja iš Lydos, kad tik ką jam skambino gen. Żeligowski. Jis susidūrė su labai rimtais sunkumais, kurių, kaip teigia, nepajėgia įveikti savo autoritetu ir besąlygiškai reikalauja aukštesnio autoriteto (stop). Šie sunkumai karinio pobūdžio (stop). [...] [Mjr. Stamirowskis siūlė, kad] gen. Sikorskis perimtų iniciatyvą ir, duodamas įsakymus, tuoj pat sutvarkytų reikalą. [...]

Stamirowskis šiandien iš ten grįžo, sunkumai, apie kuriuos jam pranešta, jam visiškai netikėti, viskas buvo labai gerai. Iš to, ką kalbėjo gen. Żeligowski, darau išvadą, kad reikalas yra labai rimtas (stop). Tiesa, gen. Żeligowski kalbėjo labai bendrais bruožais, bet yra aišku, kad iškilo rimtų tarnybinių abejonių, susidariau išpūdį dėl visos bendros padėties, kad negalima nė akimirkos delsti. Gen. Sikorskis turi viską priimti sau, mes turime nuspręsti artimiausiomis valandomis, nes kitaip viskas gali labai komplikuotis (stop).

Stamirowskis į mano prašymą konkrečiau įvardyti šiuos sunkumus atsakė tik tiek (cituuju pažodžiui): „kad pašauktieji jau bijo patekti į labai sunkią kariniu požiūriu padėtį ir prašo karinių įsakymų.“ (stop). Žinoma, tai yra negrabiai atlikto reikalo padarinys, bet per artimiausias valandas nepavyks to ištaisyti (stop).

(–) plk. Zamorskis

Bitwa..., d. 2, 641 p. 629.

* Kpt. B. Waligóra, *Zajęcie Wilna...*, p. 245–246, telegramos fragmentas.

** Kpt. Waligóra teigia, kad ši telegrama buvo išsiųsta vėlai vakare (naktį), dar pateikia ankstesnio mjr. Stamirowskio telegrafinio raporto iš Lydos fragmentą, kuriame informuoja apie sunkumus, kilusius gen. Żeligowskio grupėje per vakarinį susirinkimą: „Viskas puikiai ėjosi [...] ir štai visiškai netikėtai...“ Mjr. Stamirowskio ir pplk. Zamorskio telegramų įrašų originalai, saugoti WBH (teczka 350) neišliko. Kpt. Waligóra pateikia ir minėtos telegramos įteikimo maršalui Piłsudskui, kuris „tuoj pat prirašęs: „tegu Sikorskis važiuoja“ grąžino vykdyti“, aplinkybes. – žr. 1920 m. spalio 8 d. dokumentus.

^{a)-a)} Prirašyta Piłsudskio ranka 1920 m. spalio 7 d. naktį.

¹ Sikorskis V. (Sikorski Władysław Eugeniusz (1881–1943)) – įžymus lenkų karinis, visuomenės ir politikos veikėjas. Kilęs iš austrų valdomos Lenkijos dalies. Studijavo Lvovo politechnikume, gavo inžinieriaus diplomą. Vienas iš lenkų sukarintų organizacijų kūrėjų. Prieš I-ąjį pasaulinį karą priklausė liberaliai Pažangos partijai ir jos vadovybei. Vienas iš lenkų legionų judėjimo aktyvistų. Jau 1916 m. turėjo pulkininko laipsnį, vadovavo 3-iajam legionų pėstininkų pulkui. 1918 m. spalį organizavo lenkų kariuomenę Galicijoje, vadovavo operatyvinei grupei kovose su ukrainiečiais dėl Lvovo. IX pėstininkų divizijos ir Polesės karinės grupės vadas nuo 1919 m. rugpjūčio. Generolas nuo 1920 m. gegužės mėn., V, paskui III armijos vadas. Generalinio štabo viršininkas 1921 m. balandžio–1922 m. gruodžio mėn. Paskui iki 1923 m. gegužės mėn. – Lenkijos Premjeras ir vidaus reikalų ministras. Karinių reikalų ministras 1924–1925 m., vėliau – karinio korpuso apygardos vadas Lvove. 1928 m. atleistas iš pareigų, iki 1932 m. gyveno užsienyje. Buvo J. Piłsudskio režimo priešininkas. 1939 m. tapo emigracinės Vyriausybės Premjeru ir kariuomenės organizatoriumi. 1941 m. susitarė su Sovietais dėl lenkų pajėgų organizavimo Sovietų Sąjungos teritorijoje.

² Stamirowskis K. (Stamirowski Kazimierz (1884–1943)) – lenkų kariškis, visuomenės ir politikos veikėjas. Dalyvavo 1905 m. revoliucijos įvykiuose rusų kordone, buvo areštuotas, kalintas. Paskui persikėlė į Galiciją. Dalyvavo Lenkų socialistų partijos (PPS) kairiojo sparno veikloje. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo lenkų legionų kavalerijoje. 1918 m. dalyvavo Karinės organizacijos (POW) struktūroje Varšuvoje. J. Piłsudskio adjutantas ir karininkas pavedimams nuo 1918 m. lapkričio mėn. 1919 m. gruodį gavo kavalerijos rotmistro laipsnį. Rusijos ir Ukrainos reikalų referentas kariuomenės vadovybės 2-ajame skyriuje. Lietuvių ir baltarusių fronto vadovybės 2-ojo skyriaus ekspozitūros vadovas nuo 1920 m. vasario mėn. Paskui vadovavo IV armijos 2-ajam skyriui gen. S. Szeptyckio fronto štabuose. Deleguotas deryboms su bolševikų karine vadovybe 1920 m. liepos–rugsėjo mėn. Gavo majoro laipsnį, 1920 m. rugsėjo 12 d. paskirtas vadovauti II armijos 2-ajam skyriui. Vėliau buvo ryšių karininkas prie Užsienio reikalų ministerijos, Generalinio štabo 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas, dirbo Karinių reikalų ministerijoje. Vidaus reikalų ministerijos Politinio departamento direktorius 1929 m. Išleistas į atsargą 1931 m., vadovavo Valstybiniam žemės ūkio bankui.

248. 1920 m. spalio 7 d., Balstogė. – Lenkijos kariuomenės vyriausiojo vado maršalo J. Piłsudskio įsakymas II armijos vadovybei ryšium su karinių paliaubų tarp lenkų ir Sovietų sudarymu užimti Švenčionių apylinkes, atskirti Lietuvą nuo Sovietų Rusijos ligi Latvijos

On 7 October 1920, Suwalki Treaty ended the negotiations between Lithuania and Poland. Soon after a peace treaty between Poland and Soviet Russia was ready to be signed in Riga, according to which Poland would annex territories and cut Lithuania off from the border with Russia. On the eve of signing the peace treaty with the Soviets, Marshal J. Piłsudski ordered Polish Army II to invade Švenčionys outskirts and cut the Lithuanians off from the Soviets as far as the Latvian border. These actions were regarded as direct support of the Regular Polish Army to L. Żeligowski units. Polish Army II had to move eastwards from Bastūnai and not breach the line set in Suwalki.

VYRIAUSIOJO VADO CENTRINĖ BŪSTINĖ*

Vyriausiojo vado centrinė būstinė
L. 283/III

Balstogė, 1920 m. spalio 7 d.
a)Slaptai^{a)}

[ĮSAKYMAS – vert. past.]
II ARMIJOS VAD[OVYBEI]**

1) Pagal įsakymą L. 282/III/slapt.^{***}, Centrinė būstinė daro prielaidą, kad, jeigu spalio 8 d. ^{b)}su bolševikais^{b)} bus pasirašytos paliaubos, jų vykdymas prasidės greičiausiai spalio 10 d., kas kartu su Lietuvos reikalu ir su lietuviais irgi sudaromomis paliaubomis tam tikru atžvilgiu lemia Vilnijos valstybinės priklausomybės klausimą.

Todėl reikia nedelsiant, nelaukiant, kol II leg[ionų] div[izija] pakeis III leg. div., skubiai nukreipti į Svierių ežero rajoną, išsiųsti stiprias patrulių grupes Švenčionims ir Lentupiui^{****} užimti, taip atkertant lietuvius nuo bolševikų ^{c)}ir Latvijos^{c)}.

13 ulonų pulką reikia priskirti III leg. div.

2) III leg. div. skirti pinigų, kad, gyvendama krašte, už viską mokėtų grynais. O santykiai su gyventojais turi būti kuo geresni.

3) [21] kalnų divizijos koncentracijos rajoną patraukti į šiaurės rytus.

Originalą atitinka:^c

[be parašo]

Pirmasis Lenkijos maršalas ir Vyr[iausiasis] vadas
J. Piłsudskis

Bitwa..., d. 2, 640 p. 628.

* T. Kutrzeba, *Bitwa nad Niemnem*, p. 295, mašinėle rašytas arba telegrafinis įsakymo variantas.

** Kutrzeba teigia, kad Vyriausiojo vado centrinės būstinės išleisto dar vieno, atskiro II armijai, įsakymo priežastis buvo būtinybė 3-iajai legionų PD [pėstininkų divizijai] greitai žygiuoti šiaurės rytų kryptimi, siekiant užvaldyti vadinamąjį Latvijos koridorių.

*** Rankraščio originale nėra įsakymo numerio. Numeris pateikiamas T. Kutrzebos skelbiamame dokumento variante.

**** T. Kutrzebos pateiktame variante teisingai „Łyntupy“.

a)-a) Prirašyta rankraštyje.

b)-b) Prirašyta rankraštyje.

c)-c) Yra tik rankraštyje.

249. 1920 m. spalio 7 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos II armijos vadovybės 3-iojo skyriaus operatyvinis įsakymas pavaldiems daliniams Nr. 67, konkretizuojantis žygiavimą šiaurine kryptimi, siekiant atkirsti Lietuvą nuo susisiekiimo su Sovietų Rusija

The Suwalki Treaty between the Lithuanian and Polish delegations had to come into force at noon on 10 October 1920. By that time, Poland intended to sign a peace treaty with Soviet Russia. J. Piłsudski ordered Polish military forces to cut Lithuanians off from the Bolsheviks as far as the Latvian border. Acting on instructions given by the Marshal, on 7 October Polish Army II command ordered their officers to march northwards without delay. The secret order outlines territories to be captured before the Suwalki Treaty comes into force. The Polish military command regards such military actions as the final stage of the war which is accompanied by the slogan 'Each kilometre marched forward makes the borders of our Motherland larger.'

ARMIJOS VADOVYBĖ. 3 SKYRIUS*

II armijos vadovybė
Nr 112/slapt./III

Sustojimo vieta, 1920 m. spalio 7 d.
15. 30 val.
Visiškai slaptai!
Asmeniškai vadui arba Štabo vadovui

OPERATYVINIS ĮSAKYMAS NR. 67

I. Kadangi Rygoje baigiamos taikos derybos ir greitai galimos paliaubos, siekiant mūsų politinių interesų, reikia atkirsti lietuvius nuo bolševikų, kol nepasirašytos paliaubos.

Šią užduotį skyrė II armijos vyriausiasis vadas.

II. Nuo Prūsijos sienos iki Paturio vietovės (tarp Varėnos ir Eišiškių į šiaurės vakarus nuo Lydos) galioja, kol bus atšauktos paliaubos su lietuviais.

III. Vykdam šį uždavinį, įsakau:

a) II leg. div. pagreitina žygiavimą ir, palikus vieną pėst[ininkų] pulką su atitinkama art[ilerija], stebi ruožą nuo Berezinos upės ir Galšios upės, daugumą savo pajėgų perveda į rajoną Bahdanavas–Barūnai–Alšėnai.

Divizija turi būti pasirengusi atremti gal[imus] puolimus nuo Maladečinos ir žygiui į šiaurę III leg. d[ivizijai] paremti.

b) III leg. div. vieną p[ėstininkų] p[ulką] iki II leg. div. atėjimo palieka Bahdanavo–Barūnų rajone, vienas pulkas juda į Žiuprionių–Salų rajoną, o viena brigada forsuotais žygiais nukreipiama į Svierių ežero rajoną, kad stiprios patrulių grupės užimtų vietoves Lentupį ir Švenčionis**. Brigados daugumą laikyti Svieriuose, siekiant neleisti bolševikams susijungti su lietuviais Vilniaus kryptimi.

Atėjus II leg. div., pulką iš Bahdanavo reikia patraukti į Žiuprionių–Salų rajoną, o ten paliktą pulką nukreipti į brigadą Svieriuose.

Kadangi šiomis dienomis gali būti pasirašytos paliaubos, būtina ypatingai skubėti. Bet koku atveju užduotis turi būti įvykdyta ne vėliau kaip iki spalio 10 d. pietų.

Div. vad[ovybės] dispozicijai perduodamas 13-asis ul[onų] p[ulkas], kuris per kelias dienas bus nukreiptas į Salų vietovę.

Divizijai spalio 8 dieną bus duotas reikiamas kiekis pinigų, kad gyvendama krašte galėtų už viską mokėti grynais***. Tai ypač pabrėžiama.

Kartu itin pabrėžiama tai, kad kariuomenės santykiai su civiliais gyventojais būtų kuo geresni, nes kitaip tai neigiamai paveiktų politinės programos raidą.

c) [XXI] kalnų divizija pagreitins žygiavimą ir kuo anksčiau pereis į Ašmenos–Grauziškių rajoną.

d) IX pėstininkų div. nuo šiandien vykdo II armijos įsakymus ir paskui [XXI] kalnų div. išžygiuoja keliu Bockovičiai–Sialecas į Trakelių–Geranainių rajoną į armijos vadovybės rezervą.

Dėl choleros epidemijos Lydoje žygiuojančiai kariuomenei ir gurguolėms neapsistoti mieste.

e) Grupė „Mir“ pasilieka nustatytuose rajonuose poilsiui ir kuo greičiau nusiunčia 13-ąją ul. p. trumpiausiu keliu į Salų vietovę į III leg. div. dispoziciją.

IV. Ryšiai:

Divizijos, išskyrus grupę „Mir“, palaiko ryšį per II armijos rap[ortų] teikimo punktą Jurotiškių gel[ežinkelio] stotyje (III leg. div. per Ašmeną).

Grupė „Mir“ per Sialecą.

V. Sustojimo vietos:

II leg. div. vad[ovybė] – Bahdanavas, iki spalio 8 dienos imtinai Jurotiškės.

III leg. div. vad. – Žiupronys.

[XXI] kalnų div. vad. – Ašmena.

IX pėstininkų div. vad. – Trakeliai.

VI. Minėtos grupuotės yra laikinos. Tai yra baigiamasis karo etapas, todėl iš kariuomenės reikalaujama ypatingų pastangų. Pražygiavus kilometrą, kilometru praplatėja mūsų Tėvynės sienos.

Originalą atitinka:

[be parašo]

Gen. št. pplk. ir Štabo vadovas

Generolas leitenantas ir armijos vadas

(–) Śmigły's-Rydzas

Bitwa..., d. 2, 648 p. 636–637.

* T. Kutrzeba, *Bitwa nad Niemnem*, p. 299–300, truputį kitaip stilistiškai suredaguota, be numerio ir datos.

** Święciany Stare I Nowe. (Švenčionys ir Švenčionėliai.)

*** Žr. pplk. Zamorsko ir pplk. Bortnowskio pokalbis južo aparatu, įvykęs po 1920 m. spalio 4 d.

250. 1920 m. spalio 8 d., Suvalkai. – Lietuvos delegacijos Suvalkų derybose vadovo gen. M. Katche's pareiškimas Lenkijos delegacijai dėl Lenkijos kariuomenės prasiveržimo Vilniaus kryptimi su siūlymu pratęsti demarkacijos liniją į rytus nuo Bastūnų

Suwalki Treaty between Lithuania and Poland was signed on 7 October 1920 and it specified the demarcation line separating both armies only as far as Bastūnai. The Poles refused to set the line further because of the alleged existence of the Soviet Army and its danger to Poland. At the same time, the Polish military forces led by L. Żeligowski were marching towards Vilnius. Polish Army II command was ordered to march northwards to the Latvian border and cut the Lithuanians off from the Soviet army. On 8 October, the head of the Lithuanian delegation in Suwalki negotiations General M. Katche addressed the head of the Polish delegation J. Łukasiewicz on the matter. The declaration emphasizes that the Poles do not comply with the Suwalki Treaty as the Soviet armed forces are no longer present in the territories being occupied by the Polish military forces. It stands to reason that the current actions are directed not against the Bolsheviks but against Lithuania. M. Katche proposes to negotiate the extension of the demarcation line boundaries.

Suvalkai, 1920 m. spalio 8 d.

Lietuvos delegacija turi garbės pareikšti, kad:

1) Lietuvos delegacija gavo savo Vyriausybės šio mėnesio spalio 8 d. 3 val. 35 min. komunikatą, kuriame pranešama, kad lenkų kariuomenė ankstų spalio 6 d. rytą atakavo lietuvių kariuomenę į šiaurę nuo Eišiškių–Bastūnų linijos ir užėmė Gerviškų–Benekainių apylinkes.

Lietuvos Vyriausybė kategoriškai tvirtina, jog, kadangi šiose apylinkėse nėra Sovietų karinių dalinių, lenkų atakos yra nukreiptos prieš Lietuvos Respubliką.

Pagal sutarties, kuri ką tik buvo pasirašyta spalio 7 d., II straipsnio 6 paragrafą ir atsižvelgiant į faktą, kad minėtose apylinkėse nebuvo jokių Sovietų karinių pajėgų, Lietuvos delegacija reikalauja, kad lenkų pajėgos iki spalio 10 d. 12 val. būtų atitrauktos už šiose apylinkėse nustatytos demarkacijos linijos ir kad tučtuojau būtų nutrauktos karinės operacijos prieš Lietuvos kariuomenę;

2) Lietuvos Vyriausybė turi tvirtą pagrindą teigti, kad Sovietų kariuomenė pasitraukė iš regiono į rytus nuo Vilnius–Lyda geležinkelio iki pat Maladečinos. Dėl šios priežasties ir remiantis sutarties II straipsnio c punktu, Lietuvos delegacija savo Vyriausybės vardu siūlo pratęsti demarkacijos liniją į rytus nuo Bastūnų, kad būtų išvengta kraujo, ką gali išprovokuoti neišvengiami lenkų ir lietuvių pajėgų susidūrimai.

Tuo pat metu Lietuvos delegacija kreipiasi į Tautų Sąjungos Kontrolės komisiją, prašydama jos išanalizuoti susidariusią padėtį ir konstatuoti faktą, kad Sovietų pajėgos yra pasitraukusios iš minėtų vietovių.

Pasirašo: M. Katche,
Lietuvos delegacijos vadovas

Conflit..., 37, p. 64.

251. 1920 m. spalio 8 d., Suvalkai. – Lenkijos delegacijos Suvalkų derybose lyderio J. Łukasiewicziaus atsakymas Lietuvos delegacijai, teisinantis, jog Lenkijos kariuomenė prasiveržė rajone, kuriame buvo pastebėti bolševikų kazokai

After the military units led by L. Żeligowski and the Polish regular military forces had broken through, they spread in Vilnius area and north towards the Latvian border. In his declaration of 8 October, the head of the Lithuanian delegation in Suwalki negotiations General M. Katche stressed that the Polish military actions which occurred due to the alleged existence of the Soviet army were groundless and proposed to negotiate the entire demarcation line. On grounds of the end of term of office, the head of the Polish delegation J. Łukasiewicz avoided expressing his opinion on the situation and providing a formal response. He justified the movement of the Polish army and the occupation of the Lithuanian territories and claimed alleged presence of Bolshevik Cossack units in the area.

Suvalkai, 1920 m. spalio 8 d.

Pone Prezidente,

Atsižvelgdamas į tai, kad mūsų derybos Suvalkuose baigėsi šiandien 2 val. ryto ir į tai, kad mano įgaliojimai jau baigėsi, aš esu priverstas apsiriboti paprastu atsakymu į Jūsų deklaraciją, kurią perduosiu savo Vyriausybės Aukštajai karinei vadovybei.

Dėl anksčiau minėtų priežasčių negaliu iš naujo pradėti diskusijų, tačiau laikau savo pareiga Jums pranešti, kad šią naktį gavau telegramą iš Generalinio štabo, kurioje teigiama, kad esama duomenų, jog Varėnos–Bastūnų apylinkėse pastebėti bolševikų kazokų daliniai. Kad patikrintų šiuos duomenis, Aukštoji vadovybė davė įsakymą paimti belaisvių. Jeigu šie faktai pasitvirtins, Aukštoji vadovybė bus priversta griebtis atitinkamų priemonių.

Malonėkite priimti ir t. t.

Pasirašo: J. Łukasiewiczius

Conflic... 37, p. 65.

252. 1920 m. spalio 8 d., Suvalkai. – Lietuvos delegacijos Suvalkų derybose vadovo gen. M. Katche' s kreipimasis į Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos vadovą plk. P. A. Chardigny dėl lenkų kariuomenės judėjimo link Vilniaus su prašymu, kad komisija ištirtų padėtį vietoje ir sustabdytų lenkų judėjimą

Signed on 7 October 1920, the Suwalki Treaty between Lithuania and Poland specified the demarcation line only as far as Bastūnai. The Polish army took advantage of this limitation and alleged Bolshevik threat and invaded and captured Lithuania-controlled areas. The Lithuanians appealed to the Polish negotiators on such Polish action but

triggered no reaction. On 8 October, the head of the Lithuanian delegation in Suwalki negotiations M. Katche informed the President of the Military Inspection Commission of the League of Nations on the matter. The address denies criticism of the Polish side on alleged Lithuanian support for the Bolsheviks and notes that the given argument is used to justify occupation of the Lithuanian lands. It highlights that Vilnius is in danger and requests to investigate the situation on the scene.

Suwalkai, 1920 m. spalio 8 d.

Pone Prezidente,

Kartu su šiuo laišku Lietuvos delegacija perduoda Jums mūsų spalio 8 d. deklaracijos¹ Lenkijos delegacijai kopiją ir Lietuvos Vyriausybės vardu turi garbės Jūsų prašyti malonėti neatsisakyti mums padėti ką tik susiklosčiusioje netoleruotinoje situacijoje.

Nors Jūsų įsikišimo dėka trumpam buvo pavykę nutraukti kraujo praliejimą, tačiau jis vėl buvo atnaujintas spalio 6 d. rytą Varėnos apylinkėse, vietovėse, esančiose į šiaurę nuo Eišiškių–Bastūnų demarkacijos linijos. Lenkų pajėgos ten atakavo lietuvius ir užėmė Gerviškių–Benekainių apylinkes. Neturime jokių garantijų, kad lenkų karinės operacijos taip pat nebus nukreiptos prieš Vilnių.

Kad pateisintų savo anpuolius prieš lietuvių pajėgas, lenkai tvirtina, kad lietuviai pridengia atsitraukiančias Sovietų kariuomenės pajėgas. Šis teiginys yra visiškai be pagrindo ir Lietuvos Vyriausybė negali jo traktuoti kitaip, kaip tik išgalvotą pretekstą, turint tikslą pateisinti lietuviškųjų žemių okupaciją iš lenkų pajėgų pusės.

Siekdama išvengti kraujo praliejimo ir sukurti kuo palankiausias sąlygas geros kaimynystės tarp Lietuvos ir Lenkijos santykiams užmegzti, Lietuvos delegacija turi garbės prašyti Kontrolės komisiją malonėti vietoje patikrinti susidariusią padėtį ir, įsitikinus, kad geležinkelio ruože Vilnius–Lyda nebėra Sovietų pajėgų, pareikalauti, kad: 1) lenkų pajėgos tučtuojau pasitrauktų į pietus nuo demarkacijos linijos Paturio–Bastūnų apylinkėse ir 2) demarkacijos linija tarp lietuvių ir lenkų pajėgų būtų pratęsta į rytus nuo Bastūnų.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano didžią pagarbą.

Pasirašo: M. KATCHE,
Lietuvos delegacijos vadovas

Conflit..., 51, p. 86–87.

¹Žr. dok. Nr. 250.

253. 1920 m. spalio 8 d., susstojimo vieta fronte. – Lenkijos kariuomenės generolo L. Želigowskio raportas III armijos vadui, pranešantis apie atsistatydinimą iš tarnybos ir ėmimąsi vadovauti jo klausantiems daliniams

Before the negotiations between Lithuanians and Poles started in Suwalki, the Polish delegation received instructions from J. Piłsudski on their position during the talks. It indicates to avoid raising the issue of Vilnius and Vilnius district and to emphasize that the local people have not been consulted on the issue of Vilnius dependency to Lithuania. It notifies to warn the Lithuanian side that the Polish armed forces have a number of local residents who could be determined to annex Vilnius to Poland by force. In early October, the government of Lithuania had information that about 20,000 Polish troops deployed on the eastern side of the Nemunas intended to capture the city and seize power there. In his report to Polish Army III command on 8 October, General L. Żeligowski writes that he assumes command of the soldiers from Vilnius, Grodno and Lida territories because these areas were annexed to Lithuania illegally and since he respects the self-determination right of the local population. The document states that he refuses to obey and therefore he resigns from the post.

GEN. ŻELIGOWSKIO GRUPĖS VADOVYBĖ
3 SKYRIUS*

[gen. Żeligowskio
grupės vadovybė]
L. dz. 8010/Op

Susstojimo vieta [19]20 m. spalio 8 d.
Slaptai
Labai skubiai

[RAPORTAS]
III ARMIJOS VADOVYBEI
ASMENIŠKAI VADUI

Atsižvelgdamas, kad su Kauno Vyriausybe iš anksto nustatytomis mums, Vilniaus, Gardino ir Lydos žemių gyventojams, nepalankiomis paliaubų linijomis mūsų kraštas su lenkišku Vilniumi priskirtas lietuviams, nutariau su ginklu rankoje ginti savo Tėvynės gyventojų apsisprendimo teisę ir pradėjau vadovauti iš šių žemių kilusiems kareiviams. (Stop)

Negalėdamas elgtis prieš savo sąžinę ir jausdamas pilietinę pareigą, apgailestaudamas atsistatydinu iš tarnybos ir vadovavimo grupei. (Stop)

Drausmingai išauklėti ir ištikimi Tėvynės išvadavimo idėjai man pavaldūs vadai ir kariuomenė klauso mano įsakymų, o kitiems, likusiems nurodytoje linijoje [XXII] savanorių div[izijos] daliniams ir III kavalerijos brigadai prašau duoti tiesioginius įsakymus. (Stop)

Originalą atitinka:
Štabo vadovas
plk. Bobickis¹

generolas ir grupės vad.
Żeligowski

Bitwa..., d. 2, 672 p. 675.

Antantės komisija ten kažkur Suvalkuose, ^{b)bet^{b)}} ^{a)vēl^{a)}} be mūsų nori spręsti jų likimą.

Negalime su tuo sutikti.

Su ginklu rankoje apginsime savo apsisprendimo teisę!

Tapdamas Vyriausiuoju Jūsų vadu, teisės ir garbės vardan kartu su Jumis išlaisvinsiu mūsų žemes nuo okupanto, kad Vilniuje būtų sušauktas šių žemių Steigiamasis Seimas, kuris vienintelis lems jų likimą.

Laikinais valdyti šias žemes, sudarančias Vidurio Lietuvą, paskirsiu to krašto piliečius, kad užtikrintų santarvę, ramybę ir tvarką.

^{a)}Vardan to pirmyn!^{a)}

Aušros vartų Dievo Motina telaimina kilnius mūsų siekius.

^{b)}Vidurio Lietuvos kariuomenės^{b)}

Generolas ir Vyriausiasis vadas

Želigowski Lucjanas

Bitwa..., d. 2, 674 p. 677.

* Rankraštis – cit. iš: A. Domaradzki: *Od Warszawy do Wilna*, w: *Rocznik Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny Województwa Wileńskiego*, Rocznik II, Wilno 1938, įklija tarp p. 27 ir 28. Pasak autoriaus atsiminimų, gen. Želigowski rankraštį parašė 1920 m. spalio 6 d. Dokumento mašinarštyje nurodyta 1920 m. spalio 8 d. data. – cit. iš: Kpt. B. Waligóra, *Zajęcie Wilna...*, p. 250.

^{a)-a)} Fragmentai yra tik rankraštiniame dokumento variante.

^{b)-b)} Fragmentai išbraukti rankraštyje.

255. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Gen. L. Želigowskio atsišaukimas „Į Lenkijos Respublikos tautą ir Vyriausybę“, deklaruojantis pasiryžimą savarankiškai veiklai

On 8 October, General L. Żeligowski notified the Polish government that he allegedly refused to obey command. After he proclaimed that he was independently leading military forces made up of the local people from Grodno, Lida and Vilnius regions and he issued an order to march on Vilnius. On 8 October, he issued a proclamation to the Polish nation. The document indicates that the units under his leadership would seek “to free” the existing territories. He names the Bolsheviks, Germans and Lithuanians as illegal occupants of these lands and the British as international contributors to the support of the allegedly illegal Lithuanian control.

VIDURIO LIETUVOS KARIUOMENĖS VYRIAUSIOJI VADOVYBĖ
[GEN. ŽELIGOWSKIO GRUPĖS VADOVYBĖ]*

Vidurio Lietuvos kariuomenės [Sustojimo vieta, 1920 m. spalio 8 d.]**
Vyriausioji vadovybė
[Gen. Želigowskio grupė]

Į LENKIJOS RESPUBLIKOS TAUTĄ IR VYRIAUSYBĘ

Po dvejų bendrų kovų, vilčių ir nusivylimų metų turime patys siekti mums švento tikslo – mūsų žemės Lietuvos laisvės***.

Kurdami savo Lietuvos ir Baltarusijos diviziją, kurdami savanorių pulkus kovai su bendrais priešais, tikėjomės, kad savo veikla ir gausiai pralietu krauju įrodysime nepalaužiamą valią lemti savo likimą pagal tautų apsisprendimo teisę****.

Valstiečiai ir darbininkai, savanoriškai ėję dirbti ir kovoti, mirė tikėdami, kad jų tėvai ir vaikai Tėvynėje bus laimingi ir laisvi*****.

Palikę Vilnių, traukdami į Varšuvą, kruvinau mūšyje prie sostinės vartų netekome šimtų savo draugų ir brolių Lenkijos žemėje, dar nejausdami „skirtumo“ tarp „Jūsų“ ir „mūsų“ reikalo.

Šiandien, kai Jūsų laisvė išgelbėta ir butis aprūpinta, stabdote mūsų pergalingą žygį į mums brangų Vilnių, į mūsų šeimas ir trobas.

Mes ant Jūsų nepykstame. Mūsų jėga ir dvasia yra didingi ir patys išsikovosime teisingumą ir valią*****.

Mūsų kraštas netaps politinių prekeivių varžytinių vieta, neleisime mumis prekiauti.

Lauk visi iš mūsų žemės.

Uždegstame karo laužą gyvybės ir mirties kaina.

Prisiekiame prieš Aušros vartus, kad kol bent vienas iš mūsų išlaikys rankoje ginklą, nei lietuviai, nei bolševikai, nei vokiečiai nevaldys mūsų protėvių kapų.

Joks anglas nespęs mūsų likimo, nesilaikysime jokios priešingos mūsų valiai sutarties.

Tepadeda mums Dievas.

I Lietuvos ir Baltarusijos divizijos
K a r e i v i a i

Bitwa..., d. 2, 675 p. 678–679.

* Mašinraštis su pataisymais ranka, pateikiamas tekstas su pataisymais, nuorodose nurodant ankstesnį variantą.

** Dokumente nėra antraštės, leidimo datos ir vietos, bet iš turinio aišku, kad buvo išleistas ne anksčiau negu 1920 m. spalio 8 d., kai I Lietuvos ir Baltarusijos PD [pėstininkų divizija] gavo žinią apie Suvalkuose pasirašytos paliaubų sutarties turinį. Jokiam šios sutarties fragmente nesprendžiamas Vilniaus priklausomybės klausimas, o tik nustatytos paliaubos marš. Focho linijoje ir pratęsta paliaubų linija išilgai Nemuno ir Merkio iki Varėnos geležinkelio stoties ir Paturcės vietovės.

*** Pirminiame variante šis fragmentas skambėjo taip: „mūsų žemių Lietuvos ir Baltarusijos laisvės.“

**** Pirminiame variante šis fragmentas skambėjo taip: „gausiai pralietu krauju ryžtingai teigsime savo krašto lenkiškumą ir jo liaudies valią.“

***** Pirminiame variante šis fragmentas skambėjo taip: „...laime ir laisvę Laisvoje ir Vieningoje Lenkijoje.“

***** Turbūt rusicizmas – turi būti „laisvę“.

256. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos armijos vado gen. S. Žukausko telefonograma Nr. 1290 I ir III pėstininkų divizijų vadams, įsakanti ginti Vilnių nuo lenkų puolimo

On 8 October, the Polish military units led by General L. Żeligowski proclaimed that they mutinied against Polish military command. On the same day L. Żeligowski issued a proclamation to local Poles and ordered his units to march on Vilnius. In reaction to the changing situation, the Commander of the Lithuanian Army General S. Žukauskas ordered the commanders of Infantry Division I S. Nastopka and Infantry Division III Major Mus- teikis to defend Vilnius. The order outlines military actions of the Lithuanian army.

Gauta 8/X

17 v. 45 m. N 164 povel Woka.

III div. Vadui Nuorašas I div. Va.

8/X 20 m. N 1290 iš operatyv. dalies.

Šėdien iš ryto lenkai pradėjo antpuolį ant stoties Jašuny ir srityje į vakarus ir rytus nuo šito gelžkelio. Aš nusprendžiau ginti miestą Vilnių. Del to įsakau Tamstai užimti ir ginti bara nuo gelžkelio Tilto ant Vakos išilgai upės.

Gauta 17 v. 45 m. 8/X

Vaka – Biala Vaka – Borkasčizna – Pobrodniki – Grigaice. Turėti stipria atsarga. Ketvirtas pulkas, jei lenkai žygiuotu toliau trauktis išilgai gelžkelio Lida Vilnius. 7-to p. batalijonui įsakyta saugoti Vakos tilta ant aukštumos 164. Vilniuje I div. Vado žinioje pasiliks 1 ½ bat. 7-to pulko, Ket. ir devinto pulku naujokai ir vienas eskadronas. Vienas eskadronas pasiūstas ant Nemež – Miedniki, antras ant Jašuny.

Armijos štabas Vilniuje Katedros aikšteje į kur siūsti pranešimus kas valandą.

Gen. Žukauskas^{a)}

Perdavė Urbšys^{b)}

Priėmė Lanskoronskis^{c)1}

LCVA, f. 509, ap. 1, b. 21, l. 163, 163 a.p, 165.
Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{b)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{c)} Parašas sunkiai įskaitomas, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Lanskoronskis Juozas (1893–1980) – lietuvių kariškis. 1915 m. baigė Peterburgo istorijos ir filologijos institutą, mokytojavo. Paskui tarnavo carinėje kariuomenėje. 1919 m. liepą mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Marijampolės batalioną. 1919 m. spalį gavo vyr. leitenanto laipsnį, paskirtas atsargos kuopos, paskui – 3-iosios kuopos vadu. 1920 m. vasario mėn. paskirtas I pėstininkų brigados (vėliau – I divizija) štabo viršininku. 1921 m. gavo kapitono laipsnį. Studijavo karo mokslus Prancūzijoje, Belgijoje. Paskui vadovavo karinės apygardos štabui, buvo Generalinio štabo valdybos 2-ojo skyriaus viršininkas. Karinių statutų ir instrukcijų redaktorius. Pulkininkas nuo 1925 m. Nuo 1937 m. buvo karinis Lietuvos atstovas Prancūzijoje ir Belgijoje.

257. 1920 m. spalio 8 d., sustojimo vieta fronte. – Lietuvos armijos vado gen. S. Žukausko telefonograma Nr. 1291 I ir III pėstininkų divizijų vadams, įsakanti lenkų tebesitęsiančio puolimo aplinkybėmis evakuotis iš Vilniaus

On 8 October 1920, the military forces led by L. Želigowski were on the march towards Vilnius. The Lithuanian military authority ordered to resist the Poles. However, on the same day of 8 October another order was sent which instructed to evacuate from Vilnius. The document specifies the retreat routes of separate units.

^{a)}I-os ir 3-ios divizijų vadams

Kam.....

1920 m. X „8“ d. 19 val. – min

Nr. 1291 iš Oper. dalies

Žemlapis 1:100000^{a)}

Lenkai tęsia antpuolį ant Vilniaus. Įsakau:

Gen. Nastopkai

4, 7 ir 9 pulkai

6 ir 10 b-rėjos

3-ias eskadr.

Mjorui Musteikiui

1, 3, 5 ir 6 pulkai

7-to pulko 1 bnas

šarvuotas trauk.

2 ir 3 b-rėjos

2 gaub. b-rėja

9-os b-rejos burys

^{b)}Sulig mano tam tikro įsakymo trauktis per Viliją ir užimti liniją: Vakos įtaka – Papiszka Raskary – Buniszki – Wielka Rieszka.

Užimti liniją Vakos įtaka – Vaka Metropolitan – ežeras Ligojna – ež. Meduwis – Jurgielany – Dzierance Olkieniiki imt.

Jei priešas pultų toliau ir nebegalima būtų laikytis, Gen. Nastopkai trauktis keliu Mejszagola – Szirwinty, o mJORUI Musteikiui tarp gelež. Vilnius – Kaunas ir Orany–Olita.

[...]¹

LCVA, f. 929, ap. 3, b. 225, l. 16–16 a. p. Rankraštis

^{a)-a)} Originalios dokumento antraštės duomenys surašyti specialiu spaudu padarytoje skiltyje.

^{b)} Išbrauktas prieš tai ėjęs žodis.

¹ Toliau tekstas neįskaitomas.

258. 1920 m. spalio 8 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pristatant besiklostančią ties Vilniumi padėtį ir prašant imtis veiksmų lenkų puolimui sustabdyti

During the negotiations between the Lithuanian and Polish delegations in Suwalki, Polish troops moved from Lida towards Vilnius. While signing Suwalki Treaty, the Polish side agreed to set boundaries of the demarcation line only as far as Bastūnai. The Poles attacked Varėna and controlled the railway junction. On 8 October, General L. Želigowski allegedly mutinied against Polish military command and together with his army marched on Vilnius. On the same day the Lithuanian envoy to the League of Nations addressed the President of the League L. Bourgeois. The letter describes the situation and expresses a negative attitude to the actions of the Polish army. It emphasizes that the Poles violate their commitments to the League of Nations and argues that in case of Vilnius occupation its citizens will be forced to starve. A. Voldemaras asks for immediate intervention and cease of the Polish attack.

Paryžius, 1920 m. spalio 8 d.

Pone Prezidente,

Ką tik gavau telegramą iš savo Vyriausybės, iš kurios sužinojau, kad šio mėnesio 6 d. rytą gausios lenkų pajėgos pradėjo žygį iš Lydos į Vilnių ir atakavo jiems kelią bandžiusias užkirsti lietuvių pajėgas. Lenkai užėmė Jašiūnų stotį, esančią už 30 kilometrų į rytus nuo Vilniaus. Mūšis tebesitęsia.

Lietuvos Vyriausybė mano, kad lenkai, nepaisydami jų iškilmingų pažadų neužimti Vilniaus, bandys tai padaryti. Jų žygis Vilniaus kryptimi negali turėti kito tikslo, juo labiau kad jie spalio 5 d. pasirašė paliaubas su rusais su sąlyga, kad išsipareigoja nutraukti karo veiksmus jau nuo spalio 3 d¹. ir vėliau. Taigi, kitą dieną po paliaubų pasirašymo lenkų pajėgų pradėtas žygis negali būti paaiškintas strategine būtinybe, nes ji jau nebeegzistuoja.

Šis puolimas yra prieš Tautų Sąjungą prisiimtų įsipareigojimų naujas pažeidimas, todėl reikalauja tiesioginio Sąjungos įsikišimo, tarpininkaujant Jūsų Ekscelencijos ir J. E. Ispanijos ir Japonijos ambasadorių sudarytai komisijai, kuri pagal rugsėjo 20 d. Rezoliucijos poskyrį *d* yra įgaliota teikti Tarybos žadėtą paramą Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybėms.

Leidžiu sau priminti faktą, kad ji buvo įsteigta ne tik juridiniais sumetimais, kad būtų užtikrintas prisiimtų įsipareigojimų laikymasis, bet ir grynai humanitariniais sumetimais, nes galima Vilniaus okupacija sukels gyventojams nesuskaičiuojamų kančių. Nereikia pamiršti, kad tai būtų jau šeštoji miesto okupacija.

Nesena bolševikų okupacija baigė naikinti tai, kas dar buvo likę pasitraukus lenkams. Lenkų okupacijos atveju miestui gresia bausis badas, o ką jau kalbėti apie prievartą, kurią, be abejo, patirs žydų gyventojai, ir kitas bausis blogybes. Badas jau, žinoma, būtų prasidėjęs, jeigu Lietuvos Vyriausybė nebūtų išvadavusi Vilniaus iš bolševikų okupacijos. Atsižvelgiant į tai, kad Vilniaus apylinkės yra nuniokotos ir kad lenkai, patys neturėdami nei transporto, nei maisto išteklių, negalės jų atgabenti į miestą, turintį daugiau nei 100 000 gyventojų, lenkams iškilsiantys aprūpinimo sunkumai būtų ne ką mažesni nei raudoniesiems. Tik Lietuvos Vyriausybė yra pasirengusi aprūpinti Vilnių, nes dalis Lietuvos, kuri nebuvo okupuota lenkų, turi ganėtinai išteklių, kad dalis jų būtų eksportuota ten, kur reikia.

Pranešdamas Jūsų žiniai ir sprendimui šiuos faktus, turiu garbės Jūsų Ekscelenciją prašyti malonėti imtis priemonių lenkų puolimui sustabdyti.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano išskirtinę pagarbą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 52, p. 88–89.

¹ Taip data užrašyta dokumente.

259. 1920 m. spalio 8 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro kitas kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, pranešant apie lenkų karinės akcijos būdą per tariamai savarankiškai veikiantį generolą ir prašant paveikti Lenkiją, kad ši nutrauktų tokius veiksmus

On 8 October 1920, the Lithuanian envoy to the League of Nations A. Voldemaras became aware that the military forces led by L. Zeligowski were moving towards Vilnius. On 8 October, the diplomat addressed the President of the League L. Bourgeois twice. The first letter describes the situation and emphasizes that Poland violated their commitments to the League of Nations. In his second address, he notifies that according to some unofficial sources 20,000 Polish troops intend to attack Vilnius and overthrow the Lithuanian government there. Through L. Bourgeois, A. Voldemaras asks the Polish government to issue an official denial of the rumours.

Lietuvos delegacija
prie Tautų Sąjungos
Nr. 1097

Paryžius, 1920 m. spalio 8 d.

Pone Prezidente,

Ką tik iš savo Vyriausybės gavau telegramą, kurioje pranešama, kad dalis lenkų pajėgų, apie 20 000 karių, planuojama atskirti nuo kariuomenės, kuriai priklauso, ir pervardinti lietuvių ir baltarusių pulkais. Tapdamos nebepavaldžios Lenkijos karinei vadovybei, šios pajėgos turi tikslą okupuoti Vilnių ir nuversti Lietuvos Vyriausybę, taip nebūdamos susaistytos Lietuvai duotų Lenkijos Vyriausybės įsipareigojimų. Netgi paskelbta šių pajėgų vado generolo pavardė.

Šis sumanymas būtų organizuotas tokiu pat pagrindu, kaip ir pernai metų Bermondto avantiūra.

Neturiu galimybės išsiaiškinti, kas šioje informacijoje yra tiesa, o kas – tik gandai. Tačiau, kadangi panaši organizacija pernai jau buvo sukurta Lenkijos generalinio štabo ir 1919 m. rugpjūčio pabaigoje pabandė sukurstyti maištą, į tokius gandus Lietuvoje žiūrима labai rimtai.

Todėl, kad žmonės nusiramintų, būtų gerai, kad Lenkijos Vyriausybė išsklaidytų šiuos gandus pareiškimu, kuriame patvirtintų netoleruosianti tokių organizacijų ir bausianti agentus ar karininkus, kurie bandytų imtis panašios avantiūros.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano išskirtinę pagarbą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflit..., 53, p. 89–90.

260. 1920 m. spalio 9 d., sustojimo vieta fronte. – Lenkijos kariuomenės XXII savanorių pėstininkų divizijos vadovybės 2-ojo skyriaus raportas III armijos vadovybei apie lietuvių pozicijas Vilniuje ir Vilniaus gyventojų politines nuotaikas

On 8 October 1920, the Polish military troops led by L. Żeligowski were marching towards Vilnius. A report from one of the Polish military units next day presented some intelligence about possible moods of Vilnius citizens and their attitude to the approaching army. The document is based on interviews with local people and it notes that Lithuanian resistance is minor and there are few volunteers to fight against Polish troops. The majority of the citizens are waiting for the Poles to come. It is supposed that the Jews might try to resist.

XXII SAVANORIŲ PĖSTININKŲ DIVIZIJOS VADOVYBĖ
2-ASIS SKYRIUS

[XXII] savanorių divizijos v-bė [vadovybė]
2-asis inform[acijos] sk[yrius]
L. dz. 508[II]

Nuorašas
Sustojimo vieta, 1920 m. spalio 9 d.

[RAPORTAS – vert. past.]
III ARMIJOS VADOVYBEI
2-ASIS SKYRIUS. PUOLIMO SEKCIJA

Dėl gyventojų nuotaikų.

Siunčiant telefonogramą Nr. 441 L. dz. 7967/II-of[ensyva], Žvalgybiniame įsakyme Nr. 8 [-] pranešama, kad antilenkiškas sukilėlių judėjimas tikrai neapima didelės krašto teritorijos. Lietuviai gyventojai mūsų kariuomenę vertina nepalankiai ir dėl pasitaikančių plėšikavimo atvejų, ir dėl neabejotinos lietuvių tautinių veikėjų politinės agitacijos.

[XXII savanorių] div. 2-asis [žvalgybos] skyrius gavo žinių apie Lietuvių karinę organizaciją, sudarytą iš civilių, kuriuos apginklavo čia, šioje apylinkėje, stovintys Liet[uvos] pulkai. [XXII savanorių] div. veikimo teritorijoje esą būtent L[ietuvių] k[arinė] o[rganizacija] prie Pariečės apšaudė 205 pp. gurguoles, daug kartų nutraukė [XXII savanorių] div. v-bės telefono ryšį su pulkais, pvz., išilgai demarkacijos linijos 201 pp. 1-ojo bataliono ruože nuo Pervalko [iki – vert. past.] Švendubrės 6 kartus buvo nukirpti laidai.

Bet apskritai savanoriško karinio judėjimo veikla nėra nei dažna, nei rimta. Jaunų žmonių trūkumas kaimuose aiškinamas tuo, kad jie, kartu su inventoriumi, daugiausia arkliais, išsislapstė miškuose, bijodami rekvizicijos ir mobilizacijos į mūsų kariuomenę.

Vietiniai gyventojai lenkai mūsų kariuomenę vertina labai draugiškai, kaip ir dalis lietuvių, pasipiktinusių Lietuvos Vyriausybės natūra renkama mokesčiais. Yra žinoma, kad Lietuvos fronto užnugaryje, visuose keliuose, vedančiuose į krašto gilumą, yra lietuvių postų, dažniausiai neginkluotų, sudarytų iš vietinių civilių gyventojų, ku[rie] saugo telegrafo laidų linijas.

Dėl savanorių verbavimo į reguliariąją Lietuvos kariuomenę didžiausias savanorių procentas yra anksčiausiai įkurtuose 1-ajame ir 2-ajame [liet.] pp. Kituose pulkuose irgi yra savanorių, bet gerokai mažiau. (Yra žinomas atvejis, kai iš nedidelio kaimo prie Valkininkų į Liet[uvos] kariuomenę išėjo 17 savanorių.)

Mobilizacija vykdoma iki 26-ių metų, bet ne visur. Vyksta net ne apskrityse, o valsčiuose, pirmiausia tose apylinkėse, kurioms grėsė mūsų pajėgų puolimas. ^{a)}Liet[uvos] kareivis yra gerai uniformuotas, apginkluotas, pamaitintas ir švarus, nelaisvėje išlaiko kur kas daugiau orumo negu bolševikai, parodymus duoda nenoriai, bet yra visiškai neparengtas, mažai apmokytas, visiškai be karinės patirties ir apskritai valdomas mūsų kariuomenės baimės^{a)}.

^{b)}Vokiečių buvimas kariuomenėje nepatvirtintas^{b)}, išskyrus kelių karininkų pavardes, paskutiniu metu nieko nežinoma apie karo mokyklose dėstančius vokiečius instruktorius, nors, atrodo, vokiečių kareivių savanorių pasitaikydavo, pvz., rugpjūtį Suvalkuose. Vienas Liet[uvoje] tarnaujantis sužeistas vokietis gavo keliolika dešimtnių žemės ([šaltinis – vert. past.] pabėgėlių parodymai). Taip pat nepatvirtintas kitų tautybių karių dalyvavimas.

Per paskutiniąsias operacijas lietuviai bolševikus vertino palankiai, bet laikė juos *malum necessarium** dėl bendro antilenkiško fronto. Lietuvos kavalerija nuolat patuliavo bolševikų kryptimi, gindama vietos gyventojus nuo jų plėšikavimų, dėl ko dažnai kildavo ginkluotų susirėmimų. Žinoma, kad lietuviai atėmė bolševikų traukinį su maistu ir pašaru. Bolševikai juos vertino nepalankiai, teigdami, kad [1920 m. liepą bolševikai – vert. past.] išvadavo jų kraštą, o lietuviai tik eina iš paskos ir užima [iš Lenkijos kariuomenės – vert. past.] išlaisvintas vietas.

Vilniuje nesant lietuvių gyventojų, negali būti sukurta savanoriška [lietuvių] armija miestui ginti. Priešingai, mūsų kariuomenei artėjant, gyventojai esą yra pasirengę patys išvyti lietuvius ([šaltinis:] pabėgėlio parodymai). Tik po miestą sklando gandai, kad žydai yra apginkluoti, kad padėtų Lietuvos kariuomenei. Vilniaus lenkų spauda po mūsų pergalių rašo vis drąsiau; pastaruoju metu griežtai kritikavo Lietuvos Vyriausybę už iš Vokietijos gaunamus ginklus ir amuniciją. ^{b)}Lietuvos spaudos cenzūra esą ganėtinai liberali^{b)}.

Nuorašas atitinka originalą:

[parašas neįskaitomas: Atryzkowski?]¹

Informacijos karininkas
(–) leit. Žmigryderis²

Bitwa..., d. 2, 637 p. 713–714.

* lot. – neišvengiama blogybė.

^{a)-a)} Fragmentas laužtiniuose skliaustuose, parašėte ranka prirašytas šauktukas.

^{b)-b)} Pabraukta ranka.

¹ Atryškowski (Atryzkowski), lenkų kariuomenės puskarininkis – biografinės informacijos nepavyko aptikti.

² Žmigryderis Z. (Žmigryder-Konopka Zdzisław (1897–1939)) – lenkų kariškis, visuomenės veikėjas. Pažangaus jaunimo sąjungos (Filaretų) narys nuo 1915 m., kilęs iš Varšuvos. Karinės organizacijos (POW) narys. Lenkijos kariuomenėje nuo 1918 m. 1924 m. priklausė 35-ojo pėstininkų pulko rezervui, turėjo leitenanto laipsnį. 1925 m. baigė filologiją J. Piłsudskio universitete, paskui studijavo Berlyne ir Romoje. Paskelbė publikacijų iš Romos ir senovės Italijos istorijos. 1932 m. gavo pėstininkų atsargos kapitono laipsnį, 1934 m. priklausė 36-ojo pėstininkų pulko rezervui Varšuvoje.

261. 1920 m. spalio 9 d., Vilnius. – Ištrauka iš gen. L. Želigowskio pokalbio su Sąjungininkių valstybių misijų prie Lietuvos Vyriausybės atstovais protokolo, iš kurios ryškėja įvykęs aštrus L. Želigowskio susikirtimas su britų atstovu

General L. Żeligowski and his army allegedly mutinied against Polish military command and on 9 October, i.e. on the eve of Suwalki Treaty coming into force, captured Vilnius. The same day, foreign representatives to the Lithuanian government invited the general for an interview in Vilnius. The minutes of the meeting record that in the conversation with the British representative R. Ward, L. Żeligowski did not recognise Suwalki Treaty between Lithuania and Poland signed on 7 October. He rudely told the foreign representatives to leave Vilnius by noon on 10 October.

GEN. ŻELIGOWSKIO POKALBIS
SU ANTANTĖS VALSTYBIŲ MISIJOS PRIE LIETUVOS VYRIAUSYBĖS
ATSTOVAIS VILNIUJE

Vyko 1920 m. spalio 9 d.*

[...]

Pokalb[is] truko kelias minutes, vyko pranc[ūziškai], visi stovėjo ir niekas kitas nekalbėjo.

[1920 m. – vert. past.] spal[io] 9 d. vakare, pora val[andų] po I L[ietuvos] ir B[altarusijos] PD [pėstininkų divizijos] įžengimo į Vilnių, užsienio valstybių ambasadoriai prie Lietuvos Vyriausybės Vilniuje pakvietė g[enerolą] Żelig[owski] į pokalbį. Jis įvyko Prancūzijos misijos patalpose priešais „Žoržo“ viešbutį, kuriame apsisistojo g. Ż[eligowskis].

Gen[erolas] Żeligowskis] priėmė kvietimą ir nuvyko su pora štabo karininkų. Salėje buvo susirinkę keliasdešimt žmonių, vadovaujamų Anglijos atstovo**.

Po labai įžanginio ofic[ialaus] prisistatymo anglas pasakė:

[Pulk. Wardas]: Kuo remiantis Jūs užėmėte Vilnių, kai Lenkija pasirašė sutartį Suvalkuose?

G[enerolas] Ż[eligowskis]: Lenkija negalėjo pasirašinėti jokių sutarčių, neklausdama gyventojų sutikimo. Užėmiau Vilnių todėl, kad sugrąžinčiau gyventojams prarastą teisę ir suteikčiau jiems galimybę pareikšti, ko jie nori.

[Pulk. Wardas] ^{a)}anglas^{a)}: Antantės valstybės pačios padarys tvarką.

G. Ž.: Ne. Negaliu su tuo sutikti. Niekas čia neturi daryti jokios tvarkos tada, kada esame mes, šio krašto šeimininkai. Mes patys padar[ysime] čia tvarką.

^{a)}Anglas^{a)}: Vadinasi, Jūs nepripažįstate tarptautinės teisės?

G. Ž.: Žinoma, visiškai pripažįstu Antantės valstybes ir tarptautinę teisę. Bet be reikalo Jūs [tai, kas] čia vyksta, vadinate teise***. Mes gerbsime gyventojų teisę, kilusią [iš] dabartinės padėties. ^{b)}O be to^{b)}****

Ang[las]: Kuo Jūs remiatės?

[Generolas Želigowskis] ats[akė]: Pačiais savimi ir savo šautuvais.

Ang[las] Ir. [?]: O iš kur tuos šaut[uvus] gavote?

[Generolas Želigowskis] ats[akė]: Tikrai ne iš p[ono] Lojd Dž[ordžo]***** ir jo draugų bolševikų. Negaiškime laiko šiems pokalbiams. Rytoj 12 val. prašau pon[ų] karinink[ų]...*****

[...]

Bitwa..., d. 2, 699, p. 716–717.

* Tai greičiausiai yra anksčiau parengto stenogramos įrašo arba užrašo fragmentas. Trūksta pirmo ir paskutinio puslapio; pirmajame greičiausiai buvo įžengimo į Vilnių aplinkybės ir pirmasis kontaktas su Sąjungininkų misijomis Vilniuje; paskutiniame puslapyje buvo gen. Želigowskio reikalavimo – kad iki 1920 m. spalio 10 dienos 12 val. iš Vilniaus pasitrauktų visi Sąjungininkų valstybių atstovai – pabaiga. Plg. P. Łossowski, *Po tej i tamtej stronie Niemna, Stosunki polsko-litewskie 1883–1939*, p. 166. Tekste pavardės ir pavadinimai rašomi kaip originale.

** Pulk. Wardas.

*** Kartojama.

**** Sakinys nebaigtas.

***** Lloyd George'as.

***** Trūksta tęsinio.

a)-a) Pabraukta originale.

b)-b) Nubraukta originale.

262. 1920 m. spalio 9 d., Kaunas. – Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo telefonograma Nr. 1293 I pėstininkų divizijos vadui, nurodanti naujas įsitvirtinimo pozicijas po atsitraukimo iš Vilniaus, įsakanti nepraleisti lenkų geležinkeliu link Daugpilio

On 8 October 1920, the Polish military units led by General L. Żeligowski proclaimed that they mutinied against Polish military command. The same day he issued a proclamation to local Poles and ordered his troops to march on Vilnius. The Lithuanian military command issued an order to defend Vilnius. However, they could not withstand the bigger pressure of the Polish forces and on the same day detailed the retreat area of the Lithuanian forces. On 9 October, the Commander of the Lithuanian Army instructed the Commander of Infantry Division I on new positions be taken up after the Lithuanian army retreat from Vilnius. He also ordered not to let the Polish troops come close to Daugavpils railway.

	Skubiai	
[...] ^{a)} – 9 – 20 m.	N 1293	X – 9 – 20 m.
Kauno		I d. Vadui.

Generalis^{b)} Štabas persikėle Kaunan. Trečios divizijos Štabas Landvarave. Jos dalys užima liniją upe Vaka ir Olkinikai. Jum įsakoma užimti gelžkelį Vilnius – Dvinskas ir sulaikyti lenkų žygiavimą. Pirmiau užėmus gelžkelio tiltą ant upės Vilija neatideldijant padarykit telefono ryšį su generaliu Štabu per Jevie ir taipogi per Ukmergę. Jūsų telefonogramą N 948 gauta Jievie randasi jusu žinioje artilerijos sandėlis N 8. Tuojaus pasiusti žvalgybą Vilniaus link iki priešų pirmų linijų ir praneškit smulkiausias žinias apie^{c)} paskirstimą jų dalių.

Gen. Štabo pulkininkas
Ozilis^{d)}
perdavė Stankevičius^{e)}
priėmė Karosas^{f)}

LCVA, f. 509, ap. 1, b. 21, l. 166–166 a. p. Rankraštis

^{a)} Neįskaitomas skaičius.

^{b)} Teksto pradžios kairiajame kampe užrašyta pastaba: „Gauta 10/X 1 ½ val.“

^{c)} Išbrauktas kitas žodis „paskutini“.

^{d)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{e)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

^{f)} Parašas visa pavarde, ta pačia rašysena, kaip ir dokumento tekstas.

¹ Stankevičius Pranas (1895–?) – lietuvių karo administracijos valdininkas. 1918 m. baigė mokytojų kursus. 1919 m. pradžioje buvo Pajūrės valsčiaus komiteto sekretorius. 1919 m. birželio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas raštininku į 1-ojo raitelių pulko štabą. 1920 m. lapkritį perkeltas įždininku į 2-ąjį raitelių pulką. 1921 m. sausį gavo karo valdininko laipsnį. 1928 m. išleistas į atsargą. Dirbo Vidaus reikalų ministerijoje, buvo Vilkaviškio apskrities policijos nuovados viršininko padėjėjas, nuo 1936 m. – Kauno apskrities policijos vachmistras.

² Karosas Antanas (1891–?) – lietuvių kariškis. Baigė gimnaziją Poltavoje, nuo 1914 m. rugsėjo tarnavo carinėje kariuomenėje. Buvo artilerijos diviziono ryšių viršininkas, adjutantas. Diviziono vadas 1917–1918 m. sandūroje. 1918 m. kovo mėn. demobilizuotas. Lietuvoje 1921 m. gruodį paskirtas į Artilerijos brigados 7-ąją bateriją. 1922 m. gavo vyr. leitenanto, 1923 m. – kapitono laipsnį. Tarnavo baterijos vadu artilerijos pulkuose, buvo Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas. 1929 m. jam suteiktas pulkininko laipsnis. 1930 m. perkeltas į Ginklavimo valdybą, buvo Bendrojo skyriaus Tiekimo dalies vedėjas, Tiekimo skyriaus viršininkas.

263. 1920 m. spalio 9 d., Paryžius. – Lietuvos Vyriausybės atstovo prie Tautų Sąjungos A. Voldemaro kreipimasis į Tautų Sąjungos Tarybos vadovą L. Bourgeois, prašant, kad Tautų Sąjunga imtųsi energingos ir skubios intervencijos dėl lenkų vykdomo Vilniaus puolimo

L. Żeligowski allegedly mutinied against Polish military command. On 8 October, together with about 20,000 troops he marched on Vilnius. On 9 October, they occupied the city and rudely told members of the League delegation at the Lithuanian government to leave by noon on 10 October. On 9 October, the Lithuanian representative to the League of Nations A. Voldemaras addressed the President of the League L. Bourgeois and asked him to intervene immediately in order to resolve the situation.

Lietuvos delegacija
prie Tautų Sąjungos
Nr. 1100

Paryžius, 1920 m. spalio 9 d.

Pone Prezidente,

Iš šios dienos savo Vyriausybės telegramos sužinojau, kad mūšiai su lenkais vyksta atstumu maždaug 15 kilometrų į rytus nuo Vilniaus. Iš abiejų pusių patirta didelių nuostolių. Lietuviai nusprendė kovoti iki galo.

Lietuvos Vyriausybė kreipėsi į Sąjungininkų misijas, kad šios užtikrintų jos interesus Vilniuje, jeigu tektų laikinai palikti miestą.

Mano Vyriausybė mano, kad tik skubus ir energingas Tautų Sąjungos įsikišimas galėtų išgelbėti padėtį.

Malonėkite, Pone Prezidente, priimti mano išskirtinę pagarbą.

Pasirašo: Profesorius A. VOLDEMARAS,
Lietuvos atstovas prie Tautų Sąjungos

Conflic..., 54, p. 90–91.

264. 1920 m. spalio 9 d., Varšuva. – Lenkijos užsienio reikalų ministro E. Sapiehos telegrama Lietuvos užsienio reikalų ministrui (atsakant į spalio 7 d. P. Klimo telegramą), tarsi nepaisanti gen. L. Żeligowskio veiksmų ir siūlanti demarkacijos linijos į rytus nuo Bastūnų tęsinį

In early October 1920, despite the ongoing negotiations between Lithuania and Poland in Suwalki, Polish military troops attacked Varėna and captured the strategically important railway junction. On 8 October, the Polish military units led by General L. Żeligowski, who allegedly mutinied against Polish military command, moved towards Vilnius. The

day before, the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania foresaw such course of events. P. Klimas informed the Minister of Foreign Affairs of Poland on the matter. On 9 October, L. Żeligowski captured Vilnius city. The same day the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapieha sent a reply to P. Klimas' telegram of 7 October. The document has no mention of any military campaign and it indicates that Poland is determined to stop any military actions. It also proposes to Lithuania to start new negotiations on setting a demarcation line in Polish-controlled Varėna.

Varšuva, 1920 m. spalio 9 d.

Ekscelencija,

Turiu garbės Jums pranešti štai ką:

Tikėdamasi, kad karas su Sovietų Rusija artimiausiu metu baigsis ir atsižvelgdama į tai, kad lenkų pajėgos baigė savo operacijas, minimas Lenkijos deklaracijoje Nr. 7, pateiktoje spalio 4 d. Suvalkų derybų ketvirtajame posėdyje, Aukštoji Lenkijos kariuomenės vadovybė sutinka nutraukti karinius veiksmus ir siūlo tokią demarkacijos liniją, turinčią eiti per Bastūnų, Ašmenos, Salų, Švenčionių vietas, kurios liktų užimtos lenkų pajėgų.

Remdamasis Suvalkų derybų spalio 7 d. sprendime padarytomis išlygomis, aš turiu garbės siūlyti Lietuvos Vyriausybei šio mėnesio 13 d. Varėnoje pradėti derybas, numatytas minėto sprendimo *b* ir *c* straipsniuose.

Dėl Jūsų šio mėnesio 7 d. telegramoje esančios informacijos, kad mūsų pajėgos užėmė Jašiūnus, Lenkijos kariuomenės Generalinis štabas apie tai neturi jokios informacijos. Noriu Jus nedviprasmiškai užtikrinti, kad lenkų kariuomenės vadovybė nedavė jokio įsakymo, kuris būtų inspiravęs panašų veiksmą.

Laukiu Jūsų atsakymo dėl mano pasiūlymo pradėti tiesiogines derybas Varėnoje šio mėnesio 13 d.

Malonėkite priimti ir t. t.

SAPIEHA

Conflit..., 34, p. 59–60.

265. 1920 m. spalio 10 d., Vilnius. – Fragmentas iš gen. L. Żeligowskio užrašų, padarytų po įvykusių jo pokalbių su Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos atstovais, kuriame reiškiamas neigiamas nusistatymas dėl šios komisijos ir jos uždavinių

On 9 October, L. Żeligowski, who allegedly mutinied against Polish military command, captured Vilnius. During a meeting with representatives of foreign missions to the Lithuanian government he ordered them to leave the city by noon on 10 October. In

his records on the same day, the general sceptically evaluated the activity of the foreign delegates. He blamed them for unwillingness to represent interests of Vilnius population, blackmail and low morale. He considered the occupation of Vilnius as a protest against the interference of Great Powers into the internal affairs of the Vilnius region.

GEN. ŻELIGOWSKIO UŻRAŠAI

Po pokalbių su Tautų Sąjungos Komisija,
vykusių 1920 m. spalio 10 d. Vilniuje

Biržiška [Mykolas] pasakė: Kas yra Żeligowski – ar Lenkijos patriotas, ar maištininkas [?]

Į tai galima atsakyti: Yra maištininkas todėl, kad yra patriotas.

Gaila, kad Tautų Sąjungos nariai, kurių [Vilniaus] gyventojai nekantriai laukė, nenori to suprasti, laikydamiesi ne besąlygiško teisingumo, o savo valstybių egoizmo principų. Vilnija dėl savo istorijos, gal gamtos, gal daugybės privalumų, gal religijos dažniausiai vertinama klaid[ingai]. Ši klaida yra kiekviename [Tautų] Sąjungos žingsnyje. Tai ne darbas dėl teisingumo. Tai darbas dėl politinių tikslų, šantažuojant ir darant didelį spaudiną.

Komisijos nariai. Ar jie dega teisingumu? Ar jie ieško tiesos? Tai yra vidutiniškos moralės žmonės, žmonės menki, be idėjos, be valios, jie negalėjo sudominti Vilniaus, mačiusio didžiųjų žygdarbių, didžiųjų jausmų, didžio pasiaukojimo apraiškų. Vienas nusipirko pigius kailinius, kitas batus, trečias išsinuomojo damą ar šiaip dainininkę, ketvirtas nutarė, kad Lietuvos reikalas jam nerūpi, kadangi jo tėvynė pernelyg toli. Į Vilnių siųsti tokių žmonių nebuvo galima, gerbiant T[autų] S[ąjungos] autoritetą.

Kalbėta: Żel[igowskio] afera, Ż[eligowskio] avantiūra, Ż. maištas, vėliau Ż. akcija, vėliau Żeligowskio žygdarbis, o pagaliau T. Sąjunga klausia, kas tai yra.

Tai yra ^{a)}protestas^{a)} prieš Europos kišimąsi į mūsų vidaus reikalus pagal savo...*

Bitwa..., d. 2, 718, p. 745.

* Tešinio nėra.

^{a)-a)} Pabraukta originale.

266. 1920 m. spalio 11 d., Kaunas. – Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos vadovo plk. P. A. Chardigny telegrama Tautų Sąjungos Tarybai apie padėtį gen. L. Żeligowskio pajėgoms užimant Vilnių

In autumn 1920, the League of Nations was monitoring the conflict between Lithuania and Poland. The Lithuanian representative to the League of Nations A. Voldemaras informed the leaders of the League about Polish military actions, i.e. attacking Lithua-

nian forces and occupying Lithuania-controlled territories. On 11 October, the Military Inspection Commission of the League of Nations, which was operating in the epicentre of the conflict, informed the Council of the League about the Polish military actions. The report verifies that since 4 October there has been no Bolshevik danger for the Poles in the Lithuanian populated areas and states that despite this the Polish army marched on Vilnius on 6 October. Shortly afterwards the Poles arrested several members of the Control Commission sent to negotiate with some military units on the attack. It is concluded that the Poles occupied Vilnius without a battle at 1700 on 9 October.

Kaunas, 1920 m. spalio 11 d.

Jungtinės britų, prancūzų ir italų karinės misijos Vilniuje pateikė Komisijai tokią informaciją:

Nuo spalio 4 d. lietuvių gyvenamose teritorijose lenkams nebeliko bolševikų pavojaus. Spalio 6 d. lenkų pajėgų priešakinis dalinys Lydos keliu pasuko Vilniaus kryptimi. Spalio 7 d. jis pasiekė Varanavą. Spalio 8 d. lenkų divizija užėmė Jašiūnų stotį, kurią gynė lietuvių batalionas. Tą pačią dieną misijos nusprendė imtis Vilniaus miesto apsaugos, prieš tai iš ten pasitraukus Lietuvos Vyriausybei. Dviem karininkams, anglui ir prancūzui, pasiūstiems pranešti apie šį sprendimą atakuojančių lenkų pajėgų vadovybei, nebuvo leista to padaryti ir jie buvo vietoje sulaikyti iki spalio 9 d. vakaro. Spalio 9 d. vidurdienį misijos perėmė vadovavimą miestui ir jis be mūšio buvo lenkų okupuotas 5 val. vakaro.

Pulkininkas CHARDIGNY

Conflit..., 55, p. 92–93.

267. 1920 m. spalio 11 d., Paryžius. – Lietuvos diplomatinio atstovo Prancūzijoje O. Milašiaus laiškas Tautų Sąjungos Tarybos vadovui L. Bourgeois, protestuojant, kad Lenkija nesilaiko Suvalkų sutarties, ir reikalaujant jos pajėgų pasitraukimo iš Vilniaus bei Tautų Sąjungos rezoliucijų gerbimo

The Polish army led by L. Żeligowski occupied Vilnius on 9 October. Representatives of foreign missions to the Lithuanian government were ordered to leave the city. On 11 October, the Lithuanian representative to Paris O. V. de Milosz received a mandate from the Lithuanian government to appeal to the President of the League of Nations L. Bourgeois. In his letter, the Lithuanian diplomat protested against L. Żeligowski's actions and considered that they were coordinated orders from the Polish military command. The document emphasized that the Polish side violated the commitments made during Suwalki negotiations and the ones to the League of Nations. The Polish withdrawal from Vilnius was urged.

Lietuvos delegacija
52, avenue Kléber
Nr. 1105

Paryžius, 1920 m. spalio 11 d.

Pone Prezidente,

Būdamas savo Vyriausybės įgaliotas, kol Lietuvos atstovas p. Voldemaras yra išvykęs, teikti Tautų Sąjungos Tarybai reikalingą informaciją, turiu garbės Jūsų žiniai pateikti štai tokius faktus:

Suvalkuose spalio 7 d. buvo sudaryta Lietuvos ir Lenkijos Vyriausybių sutartis, pagal kurią turėjo būti nubrėžta demarkacijos linija tarp dviejų kariuomenių nuo sienos su Vokietija iki geležinkelio linijos Vilnius–Lyda Bastūnų stoties. Remdamiesi tuo, kad šiose vietose esama bolševikų pajėgų, lenkai atsisakė toliau į rytus pratęsti šią liniją. Tautų Sąjungos Komisija, sužinojusi apie šio preteksto nepagrįstumą, išvyko į Suvalkus, kad pradėtų derybas su Varšuvos Vyriausybe.

Lenkai pasinaudojo Tautų Sąjungos Komisijos nebuvimu, kad didelėmis pajėgomis įvykdytų Vilniaus puolimą. Spaudžiami gausesnių pajėgų, lietuviai po kruvinių mūšių spalio 9 d. buvo priversti trauktis iš sostinės. Lenkai teigia, kad šį antpuolį pradėjo pajėgos, kurios atsisakė paklusti Lenkijos karinei vadovybei. Tačiau šis tvirtinimas neatitinka tiesos, nes šių pajėgų vadas p. Dzieńkowski¹ pats mūsų delegacijai fronte spalio 7 d. pareiškė, kad jis tam gavo Varšuvos Vyriausybės įsakymą.

Lietuvos Vyriausybė buvo priversta trauktis į Kauną, prieš tai pavedusi Vilniaus valdymą Sąjungininkų atstovams. Šiandien gavau žinią, kad lenkai jau užėmė Vilnių. Spalio 9 d. įžengę į sostinę, lenkai paskelbė sudarantys Vidurio Lietuvos Vyriausybę.

Mano Vyriausybė mane įpareigojo Tautų Sąjungai ir Sąjungininkams pareikšti itin griežtą protestą dėl šio šiurkštaus Suvalkuose spalio 7 d. pasirašytos sutarties pažeidimo ir dėl Lenkijos kišimosi į Lietuvos vidaus reikalus. Pone Prezidente, savo Vyriausybės vardu turiu garbės prašyti Jūsų Ekscelencijos imtis pačių ryžtingiausių priemonių, kad Lenkijos Vyriausybė pradėtų gerbti Tautų Sąjungos Tarybos rezoliucijas ir pareikalauti, kad ji tučtuojau atitrauktų savo pajėgas iš Lietuvos sostinės Vilniaus.

Pone Prezidente, malonėkite priimti mano išskirtinę pagarbą.

Pasirašo: O.- V. de MIŁOSZAS,
*Lietuvos diplomatinis atstovas prie
Prancūzijos Respublikos Vyriausybės*

Conflict..., 55, p. 91–92.

¹ Dzieńkowski (Dzienkowski) – lenkų karininkų tarpukario laikotarpio sąrašuose nepavyko aptikti aukštesnio rango kariškio tokia pavarde. Galbūt dokumento autoriai mintyje turėjo F. Dzieńwickį (Dziewicki Feliks Adam (1883–?)), lenkų pulkininką, II raitelių brigados vadą 1921–1926 m., paskui – Pasienio apsaugos korpuso kavalerijos inspektorių. Žinoma, jog jis 1920 m. spalį vadovavo III raitelių brigadai, kuri turėjo veikti kartu su gen. L. Żeligowskio daliniais. Tuomet jis buvo pareiškęs, jog be aiškaus įsakymo iš armijos štabo nedalyvaus akcijoje, kuriai suteikiamas „maišto“ pobūdis.

268. 1920 m. spalio 12 d., Vilnius. – Gen. L. Želigowskio išleistas dekretas Nr. 1 dėl Vidurio Lietuvos valstybinio darinio įkūrimo

On 9 October 1920, the general of the Polish Army leading 20,000 troops occupied Vilnius. He violated the agreements reached in Suwalki negotiations by the Lithuanian and Polish negotiators and the pledges made by the Polish political authority to the League of Nations. On 12 October, he declared ‘The Republic of Central Lithuania’ and issued decrees regulating the governance structure, territorial boundaries and state symbols.

Vidurio Lietuva

I. Pirmasis dekretas:

Nustatau ir visiems pranešu, kas įvyks:

1. Aukščiausiajai valdžiai vadovauju aš, Vyriausiasis Vidurio Lietuvos vadovas.
 2. Aukščiausiosios valdžios vykdomoji institucija bus mano sudaryta Laikinoji valdančioji komisija.
 3. Visi dekretai bus skelbiami mano pasirašyti su atitinkamo Laikinosios valdančiosios komisijos departamento direktoriaus kontrasignacija.
 4. Vidurio Lietuvos valstybės teritoriją riboja sienos, nustatytos 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos ir bolševikų sutartimi, ir 1920 m. birželio mėnesio Lenkijos ir Lietuvos demarkacijos linija.
 5. Nustatau, kad Vidurio Lietuvos herbas yra skydas su Ereliu ir Vyčiu.
 6. Nustatau, kad raudona vėliava su Vyčiu ir Ereliu yra valstybės vėliava.
 7. Visi dekretai, kurie nebus pateikti Vidurio Lietuvos Steigiamajam Seimui jo atidarymo dieną, nustoja galioti.
- Vilnius, 1920 m. spalio 12 d.
Generolas *Želigowskis*.

Kumaniecki K., Odbudowa..., p. 418.

269. 1920 m. spalio 12 d., Kaunas. – Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdytojo P. Klimo nota Lenkijos užsienio reikalų ministrui E. Sapielai (atsakanti į E. Sapielos spalio 9 d. telegramą), protestuojanti prieš Lenkijos veiksmus ir jos užimtą diplomatinę poziciją

During the ongoing negotiations between Lithuania and Poland in Suwalki, the Polish troops marched on Vilnius. The Ministry of Foreign Affairs of Lithuania informed the Minister of Foreign Affairs of Poland on the matter. On 9 October, L. Želigowski occupied Vilnius city. The same day the Minister of Foreign Affairs of Poland E. Sapiela replied to the Lithuanian report of 7 October. The document has no mention of any

military campaign and it indicates that Poland is determined to stop any military actions. It also proposes to Lithuania to start new negotiations on setting a demarcation line in the Polish-controlled Varėna. On 12 October, the Lithuanian side replied to the document. In his telegram to E. Sapieha, P. Klimas protested against the Polish military actions and expressed surprise at the Polish diplomatic position after L. Želigowski's campaign.

Kaunas, 1920 m. spalio 12 d.

Ekscelencija,

Iš Jūsų spalio 9 d¹. notos sužinojau, kad Lenkijos Vyriausybė, atrodo, nieko nežino apie savo kariuomenės veiksmus Lydos–Vilniaus kryptimi, kur po kruvinių mūšių užėmė Jašiūnus ir Vilnių, ir kad visi šie veiksmai daryti be Lenkijos kariuomenės Aukščiausiosios vadovybės žinios. Šį pareiškimą mes priėmėme su didžia nuostaba, ypač po to, kai Lenkijos užsienio reikalų ministerijos atstovas p. Łukasiewiczzius Suvalkų derybose spalio 8 d. mūsų delegacijai raštu pateikė notą, teigiančią, kad minėtoji karinė akcija prieš Jašiūnus buvo įvykdyta būtent Lenkijos kariuomenės Aukščiausiosios vadovybės įsakymu esą todėl, kad tame regione dar stovėjo rusų bolševikų pajėgos, kas absoliučiai prieštarauja tiesai. Todėl Lietuvos Vyriausybė, neprieštaraudama Suvalkuose sudarytai sutarčiai, yra priversta konstatuoti, kad lenkų kariuomenė, pažeisdama minėtąją sutartį ir kovodama su lietuvių kariuomene, pamynė Suvalkuose nustatytą demarkacijos liniją ir, užėmusi Jašiūnus ir Vilnių, toli išsiskverbė į Lietuvos teritoriją. Lietuvos Vyriausybė neturi jokių žinių, kad Lenkijos Vyriausybė būtų nors koku būdu pasipriešinusi minėtų lenkų pajėgų dalinių žygiui arba kad ši Vyriausybė būtų įsakiusi palikti jų užimtas žemes. Lietuvos Vyriausybė griežtai protestuoja prieš tokį geros valios trūkumą Lietuvos Valstybės atžvilgiu, kuris atrodo kaip tikras pasityčiojimas iš visų pasižadėjimų ir sutarčių, sudarytų priešais Tautų Sąjungos Tarptautinį Tribunalą. Dėl pasiūlymo sušaukti pasitarimą Varėnoje, tai Lietuvos Vyriausybė, pati siūliusi nustatyti demarkacijos liniją į rytus nuo Bastūnų, yra pasirengusi iš naujo pradėti derybas, tačiau mano esant būtina gauti iš Lenkijos Vyriausybės ganėtinai aiškų atsakymą dėl anksčiau minėtų lenkų pajėgų veiksmų, lydimą šių pajėgų atsitraukimo iš punktų, užimtų nepaisant visų nesenai su Lietuvos Vyriausybe sudarytų sutarčių. Laukdamas, kol Lenkijos Vyriausybė sudarys tinkamas sąlygas būsimosioms deryboms dėl demarkacijos linijos, prašau Jūsų priimti mano didžią pagarbą.

L. e. Lietuvos užsienio reikalų ministro pareigas
KLIMAS

Conflit..., 35, p. 60–61.

¹ Žr. dok. Nr. 264.

270. 1920 m. lapkričio 4 d., Ryga. – Lietuvos atstovo Latvijoje D. Zauniaus pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai apie pokalbį su Sovietų atstovu A. Jofe, kuriame atsispindi ir spalio 5 d. Rygoje pasiekto lenkų ir Sovietų susitarimo kontekstas, susijęs su Lietuva

The circumstances of Vilnius occupation as organised by the Polish General L. Żeligowski are revealed much later, i.e. on 4 November, in the conversation between the Lithuanian diplomat to Riga D. Zaunius and the Soviet representative A. Joffe. The Soviet diplomat stated that during the Soviet-Polish negotiations held in Riga at the same time as the Lithuanian-Polish talks in Suwalki it was clearly declared that the Poles got the territorial connection with Latvia and cut the Lithuanians off from Soviet Russia providing that the Poles annexed Vilnius. A. Joffe explained that Russia did not want to give the territory to Poland and expected the British support on the matter. However, London did not show any interest in that and the Poles achieved their aims.

Slapta^{a)}

R y g a, Lapkričio 4 d. 1920.

Pasikalbėjimas su Joffe.

1. Klausimas Rusijos nusistatymo savo taikos klausime su lenkais. Principaliai rusai mano laikytis taikos, bet kartu pabrėžia, jeigu ir lenkai tą darys, ir esą jau daug faktų, kad lenkai to nepadare. Vieną užėmimas Minsko po pasirašymo taikos jau esąs nusidėjimas kad ir ne prieš taikos tekstą, tai tikrai prieš jos sensą. Ne lenkų nuopelnas, kad jie Minską taip greit sugrąžino, ir jeigu nuo jų būtų prigulėje, tai vargu ar jie taip greit būtų jį sugrąžinę. Lenkų gi kariuomenė, jau užėmusi Minską, kaip tik sužinojo, kad taika pasirašyta ir kad Minskas lieka rusų pusėje, tuoj atsisakiusi likti toliau Minske.

Toliau rusai skaito taikos senso laužymu, avantiuras su Zeligovskiu, Balachovičium¹, Savinkovu Petliura ir kitais generolais, kuriuos lenkai skelbia nepriklausomais. Rusai dabar paliosavę dalį savo kariuomenės nuo pietų fronto pradėsią kovą prieš šituos generolus ir juos priversią pasitraukti, o tai tegalima daryti ant Lenkijos teritorijos. Jeigu dabar lenkai gali sakyti, kad jie nesirupina tuo ką daro tie generolai, tai jie paskui to pasakyti nebegalės ir privalys juos nuginkluoti, jeigu taiką nori pripažinti. Rusai betgi mano, kad lenkai to nepadarys ir ras kokią nors kombinaciją kad tą išvengt.

Tokiu budu taika lenkų rusų nepertvirčiausia ir prigulės nuo tolimesnių lenkų veikimų.

Kaslink klausimo latvių ir lenkų laikymosi Zeligovskiadoje, tai Joffe pareiškė tokią nuomonę: Mejeravičiaus partija mano viską reikia statyti, kad tik kuogreičiausia išlošti de jure ir paskui mano pasidaryti nepriklausoma. Latviai dabar, kad ir daro miną lyg norėtų kovoti su Zeligovskiu, vis tik į tą Joffė neitiki nė truputį. Sulig jo nuomonės latviai dabar daro karo triukšmo prieš Zeligovskį, ištikro norėdami karo prieš Rusiją.

Zeligovskis jokiu budu neeisias nė žingsnio toliau negu latvių su lenkais sutarta ir latvių militarinė partija todėl suvis negali bijotis užpuolimo iš Zeligovskio pusės. Jie dabar kels kiek triukšmo prieš Z. bet iš tikro čia nieko tokio neatsitiks. Atsitikimai gi eisią suvis kitu keliu. Zeligovskis, ir prie jo visi kiti generolai kuriuos rusai išvays iš savo žemės, rinksis didžiausią armiją ir su ja rengs maršą Maskvon, ir latviai, prieš savo seimą negalėdami popularizuoti karą prieš Rusiją, skelbs neva karą prieš šituos Zeligovskio pulkus ir nieko jiems nedarys, rusai, kada jau bus pavojus konkretus, kad Zeligovskiečiai neužimtų, pusiaunevalia nuo latvių Dvinsko bus priversti iš savo pusės pulti ir neleisti formuotis tai armijai.

Į klausimą ar latviai gali eiti pulti rimtai patį Zeligovskį, ar Zeligovskis gali pulti latvius Joffe atsako suvis negatyviai. Jis latvių dabartinį karingą prieš Zeligovskį upą aiškina taip kaip viršuje nurodyta, kad daroma kariškas upas neva prieš Zeligovskį, o ištikro prieš Tarybų rusus. Tas visakas tai francuzų įtekmė esanti.

Klausimas Lietuvos netekimo tiesioginės sienos su Rusija. Pradžioje Joffe skaitė savo seną paskaitą, kad rusai buk negalį kovoti už tai, kad lietuviams tektų Vilnius ir Gardinas, jeigu lietuviai patys nieko tam tikslui daryti nenorį. Mano nurodyta tų užmetimų netikrumas. Paskui Joffe sako, kad mums tik plebiscito nesą ko bijotis. Kaslink Vilniaus tai pareiškė, kad derybose rusų su lenkais aiškiai buvę sakoma, kad lenkams koridorius duodamas numatant, kad jiems teks ir Vilnius. Apie tai nei viena nei kita pusė neslėpė. Lenkų koridorius turįs ir tiktai tą vieną prasmę ir be Vilniaus ir Gardino ir bendrai geležinkelio linijos ligi Dauguvos lenkams viso koridoriaus nereikia, ir jeigu mes galėtum išgauti vėl iš lenkų Vilnių ir t. t. tai greitu laiku jie patys to koridoriaus atsisakytų. Rusai jiems pastatysią tokias ekonominius ir tranzito sanlygas, kad jiems koridorius be vėtės busias.

R. 4/XI. 20.

Kodėl rusai lenkams atidavę koridorių? Lenkai jo labai reikalavę ir rusai užklausę anglų, (ne verbis expressis, be davę suprasti) ar jie bent truputį rems rusus tame klausime. Jeigu anglai bent kiek butų parodę, kad jie palaiko tą mintį, kad neduoti Lenkijai tą koridorių, tai rusai derybose nebutų nusileidę ir pačioje pradžioje pareiškę, kad jiems svarbu kad Vilnius butų Lietuvos. Dabargi, kada anglai į rusų klausimą nieko neatsakė, tai Joffe sutiko ant Domboskio² formulos, kad teritorija į rytus nuo sukalbėtosis su lenkais linijos skirstoma vien tiktai tarp joje gyvenančių tautų. Anglams palaikius, rusai butų pareiškę, kad jie pabrėžia savo interesą kad butų nemainytos Lietuvių rusų sutartyje nustatytosis Lietuvos sienos. Po tokio pareiškimo jau lenkams koridoriaus klausimas savimi butu atpuolęs.

Joffe vėl pardeda pasakoti, kad rusai negali kovoti vis tik vieni Lietuvos naudai. Mano nurodoma, kad tai ir jų pačių gyvybės interesas turėti su mumis tiesioginią sieną.

Pradžioje Joffės tik pasakyta, kad jeigu mes pravėsime, kad lenkams netektų geležinkelis Gardinas Vilnius Dvinskas, tai lenkams koridorius pasidarys beverčiu ir jis dings. Toliau pasikalbėjime, ypatingai aiškinant lenkų-francuzų planus daryti intervenciją ir daryti naują bazį prieš rusus Lietuvoje, Joffe tiesiog pareiškė, kad rusai tikisi greitu

laiku galėsią patraukti iš pietų fronto daug kariuomenės ir kad tada busianti kita su lenkais giesmė. Iš to viso išeina, kad rusai, jeigu mes galime išgauti iš lenkų Vilnių, jau nuo savo pusės sugriaus sieną, kurią leido pastatyti Rygos derybose.

Joffės tame klausime keleta kartų aiškiai nurodoma į anglų laikyseną. Jeigu anglams, kiek man matosi, nemalonu, kad lenkai gautų tą koridorių, tai jie tegu kiek parodo tą boševikams ir pasiseks vėl gauti su rusais tiesioginią sieną^{b)}.

Reikėtų iš mūsų pusės pasionduoti anglus tuo klausimu.

Iš visoko matosi, kad prancuzai, neatsisakė nuo intervencijos idėjos, ir kad jie iš lenkų užtai kad jiems leisti daryti taiką su rusais, išgavo pažadą, kad surengs savo krašte naują prieš rusus Wrangeliadą, kuriai baza turėjo būti koridorius.

D. Zaunius^{c)}

LCVA, f. 383, ap. 7, b. 72, l. 47–48. Mašiništas

^{a)} Žodis užrašytas ranka.

^{b)} Pastraipos kairėje pusėje pabraukta dvigubu brūkšniu.

^{c)} Parašas ranka, visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Bulakas-Balachovičius S. (Bulak-Balachovič Stanislav (1883–1940)) – rusų „baltųjų“, baltarusių ir lenkų karinis bei politinis veikėjas. Kilęs iš Meišių dvaro Breslaujos apylinkėse, mokėsi Novoaleksandrovske (Zarasuose). 1914 m. mobilizuotas į carinę kariuomenę, tarnavo kavalerijos daliniuose. Vadovavo eskadronui, tapo štabo rotmistru. Po Spalio perversmo Rusijoje trumpai tarnavo boševikų kariuomenėje, prie Pskovo su savo daliniu perėjo į estų pusę. Čia kariavo su boševikais skirtinguose „baltųjų“ rusų daliniuose. Kartu su estų kariuomene 1919 m. užėmė Pskovą, paskui gavo generolo laipsnį. 1919 m. lapkritį su savo daliniu nutarė pereiti į Baltarusijos Liaudies Respublikos tarnybą. 1920 m. kovo mėn. su daliniu atvyko į lenkų pozicijas prie Daugpilio. Po reorganizacijos jo grupė tapo pavaldi gen. E. Rydzui-Smigly'ui kaip III lenkų armijos vadui. Nuo 1920 m. birželio mėn. kovojo su boševikais Polesės apylinkėse, gynė Varšuvą rugpjūčio mėn. Paskui lenkų kontrapuolimu jo dalinys užėmė Pinską. J. Piłsudskio sumanymu, jo pajėgos rugsėjo 28 d. buvo įteisintos kaip atskira sąjunginė armija, veikianti pagal situaciją tai rusų „baltųjų“, tai baltarusių vardu. Sudarius Rygos taiką, 1920 m. lapkričio pradžioje užėmė Mozyrių, paskelbė Baltarusijos nepriklausomybę, suformavo jos Vyriausybę. Tačiau netrukus Sovietų pajėgų buvo nugalėtas, priverstas atsitraukti į Lenkiją, kur buvo internuoti pajėgų likučiai. Paskui apsistojo Varšuvoje.

² Dombksis J. (Dąbski Jan (1880–1931)) – lenkų visuomenės ir politikos veikėjas, publicistas. Lenkų liaudininkų judėjimo organizatorius Galicijoje, nuo 1905 m. priklausė Lenkų liaudininkų partijai. Vienas iš „Piast“ partijos kūrėjų 1913 m. I-ojo pasaulinio karo metais veikė lenkų legionuose. Lenkijos Seimo narys 1919–1931 m., žemės reformos nuostatų bendraautoris. Užsienio reikalų viceministras 1920–1921 m., vadovavo Lenkijos delegacijai taikos derybose su Sovietais, pasirašė galutinį Rygos taikos susitarimą 1921 m. kovo 18 d. Įkūrė Valtstiečių partiją 1926 m., tapo jos vadovu. Seimo vicemarsalka 1928–1931 m. 1930 m. buvo sumuštas užpuolikų su karine uniforma, ir tai vertinta kaip kerštas už J. Piłsudskio šalininkams nepalankią poziciją per taikos derybas su Sovietais.

271. 1921 m. birželio 17 d., Kaunas. – Buvusio Lietuvos kariuomenės Žvalgybos skyriaus viršininko L. Giros pareiškimas Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos viršininkui dėl pašalpos į lietuvių pusę 1919 m. perėjusiam lenkų žvalgybininkui P. Vrubliauskui-Daukantui paskyrimo, kur minimos kai kurios 1919 m. vasaros Lenkų karinės organizacijos (POW) Lietuvoje rengto sąmokso aplinkybės

The document reveals circumstances of the plot organised by the Polish military organisation (POW) which aimed at overthrowing the Lithuanian government in August 1919. The statements given by the Chief of the Security Service L. Gira in 1921 reveal some details of the events. The statements focus on the role of P. Vrubliauskas-Daukantas who was a high-ranking officer at POW in Vilnius in 1919 and who changed his position in favour of Lithuania right before the realisation of the plot and thus ruined the Polish plans.

Lietuvos Respublikos Prezidento
Kanceliarijos Viršininkui.

Liudo Giros, b. Žvalgybos
Skyriaus Viršininko
P a r e i š k i m a s

Atsakydamas į Tamstos raštą Nr. 118. P. B. iš birželio mėn. 15 d. turiu garbės pareikšti – šit ką: Pil. Petras Vrubliauskas-Daukantas¹ 1919 m. rudenį, bebręstant lenkų ruošiamajam Lietuvoje sukilimui, turinčiam tikslą nuversti Lietuvos respublikos demokratinę valdžią ir tvarką, patriotiniais motyvais vadovaudamasis didžiausiu pavojumi savo gyvybei išgavo ir perdavė į Lietuvos Valdžios žmonių rankas kai kuriuos dokumentus iš slaptosios Lenkų žvalgybos Vilniuje ir jų suokalbčio vyriausiojo centro didžiai kompromituojančius juos dokumentus. Be to, pats atvykęs Kaunan, nurodė vyriausius to slaptaus suokalbčio dalyvautojus bei vedėjus ir jų archyvą. Tokiu būdu buvo surasti keli šimtai didžiausios svarbos dokumentų iš kurių paaiškėjo visas suokalbininkų tinklas ne tik Kaune, bet ir Lietuvos provincijoje. Tatai labai žymioje dalyje prisidėjo prie to, kad P. O. W. ir O. S. N. organizacijų ruošiamas sukilimas ir tos pačios organizacijos buvo greitu laiku likviduoti ir išardyti taip, kad net ligi pastarųjų laikų nesugebėjo atsigrębti. To rezultate buvo kelios dešimties veikliųjų suokalbininkų areštavimas, o kiti pabėgo iš Lietuvos ir tokiu būdu jų kenksmingas veikimas Lietuvoje irgi buvo sutrauktas. Tuo būdu Lietuva išvengė sukilimo ir bereikalingų gyvybės aukų kovose su maištininkais, išvengė viso krašto suirtės; pervedant visa tai į matematikos kalbą – pasakyti reikia, kad to likvidavimo dėka Lietuvos respublikai nusaugoti buvo ne keli šimtai tūkstančių, bet milijonai auksinų. Ir žymi dalis tame tai P. Vrubliausko-Daukanto nuopelnas. Jei paimsime dar domėn, kad ryždamasis į

tokį žygį P. Vrubliauskas-Daukantas įrašė save į myriop pasmerktųjų (iš lenkų pusės) žmonių eiles ir kas valandą rizikavo ir teberizikuoja savo gyvybe – aišku bus, kad jam, be abejo pridera iš Valstybės medžiaginis atlyginimas kurios nors pašalpos formoje. Savo laiku, t. y. jam iš Vilniaus parvykus, Ministerių pirmininko Sleževičiaus įsakymu mano buvo jam išmokėta keli tūkstančiai auksinų (gerai neatsimenu kiek – 3 ar 4.000), bet tai išėjo jam rūbams išigyti (jis atėjo visas apiplyšęs, svetimais drabužiais) ir pirmoms dienoms. Tai, gali sakyti, buvo tik avansas. Paskui, gavęs vietą žvalgų skyriuje, jis ėmė paprasto valdininko algą. Taigi bus, mano nuomone, visai teisinga ir būtų tikrai pageidaujama, kad dabar, atsiradus jam juoba sunkiam materialiniam padėjime, Respublika jam padėtų. Kokia bebus paskirta jam pašalpa – ji vis viena bus kur kas mažesnė, negu jo padarytas kitąsyk valstybei nuopelnas.

Liudas Gira^{a)2}

17. VI. 21.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 79, l. 97–97 a. p. Rankraštis

^{a)} Parašas visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.

¹ Vrubliauskas-Daukantas Petras (1901–?) – lenkų žvalgybininkas, Karinės organizacijos (POW) narys, perėjęs į lietuvių pusę. Kilęs iš Vilniaus, baigęs 6 gimnazijos klases. Lenkų kariuomenėje tarnavo nuo 1918 m. rudens. Nuo 1919 m. pavasario – Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo 2-ojo skyriaus ekspozitūros Vilniuje puskarininkis, kapitono M. Zyndramo-Kościałkowskio pavaldinys. 1919 m. rugsėjo mėn. Lietuvos valdžios patikėtiniams Vilniuje perdavė daug slaptų POW dokumentų, tarp jų organizacijos narių sąrašus, o pats slapta, Daukanto pavarde, irgi perėjo į Lietuvos kontroliuojamą teritoriją. Jo suteikta informacija padėjo galutinai likviduoti POW organizacijos tinklą Lietuvoje. Įsižeidęs, jog jo nuopelnų lietuvių valdžia deramai neįvertino, ir matydamas buvusių savo viršininkų suinteresuotumą persiverbuoti jį atgal, po kurio laiko bandė grįžti į lenkų teritoriją, bet buvo suimtas ir nuteistas 10 m. kalėjimo. Buvusiems bendražygiams lietuviams užtarus, prezidentas A. Stulginskis 1920 m. spalio 29 d. atleido jį nuo tos bausmės. 1921 m. vasarą tarnavo Panevėžio apskrities Troškūnų nuovados viršininku. Vėliau dirbo miškininkystės srityje.

² Gira Liudas (1884–1946) – poetas, publicistas, lietuvių visuomenės ir politikos veikėjas. 1905 m. baigė Vilniaus dvasinę seminariją. Dirbo lietuvių laikraščių redakcijose, bendradarbiavo periodikoje. Vienas iš lietuvių Seimo Vilniuje 1905 m. sekretorių. I-ojo pasaulinio karo metais tarnavo visuomeninėje Vilniaus policijoje, paskui perėjo dirbti į *Tėvynės sargo* redakciją, įsitraukė į krikščionių-demokratų veiklą. Vilniaus karo komendantas 1918 m. pab., savanorių būrio vadas. Buvo kalintas atėjusių bolševikų, 1919 m. liepos mėn. paleistas, atvyko į Kauną. Paskirtas KAM Žvalgybos skyriaus vadovu. Vadovavo POW šamokslu Lietuvoje likvidavimui. Marijampolės apskrities viršininkas 1920 m. Paskui sugrįžo į kultūrinį ir visuomeninį darbą. Buvo Valstybės teatro direktorius. 1926–1934 m. – Knygų leidimo komisijos prie Švietimo ministerijos sekretorius. Rašytojų draugijos pirmininkas 1938–1939 m. Vėliau atvirai persimetė į Sovietų pusę.

272. 1921 m. liepos 24 d., Kaunas. – Lietuvos Steigiamojo Seimo nario, buvusio Premjero M. Sleževičiaus paaiškinimas Lietuvos Ministrui Pirmininkui dėl pašalpos į lietuvių pusę 1919 m. perėjusiam lenkų žvalgybininkui P. Vrubliauskui-Daukantui paskyrimo, kur atsispindi kai kurios 1919 m. vasaros Lenkų karinės organizacijos (POW) Lietuvoje rengto sąmokso aplinkybės

The document reveals circumstances of the plot organised by the Polish military organisation (POW) which aimed at overthrowing the Lithuanian government in August 1919. The statements given by the Head of the Lithuanian Government M. Sleževičius in 1921 reveal some details of the events. The statements focus on the role of P. Vrubliauskas-Daukantas who was a high-ranking officer at POW in Vilnius in 1919 and who changed his position in favour of Lithuania right before the realisation of the plot and thus ruined the Polish plans.

Slapta

13/X

Ponui

Ministeriui Pirmininkui^{a)}

Į Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjo Tamstos vardu rašytą laišką N 1558 liepos 21 d. 1921 m. turiu garbės paaiškinti kas seka:

Pil. Petras Vrubliauskas-Daukantas daugiausiai prisidėjo prie P. O. W. iškonspiravimo ir likvidavimo. Beveik jo vieno nurodymais pasisėkė surasti P. O. W. archyvus Kaune. Per jį pasisėkė išgauti iš Vilniaus dokumentus, nurodančius į ryšius tarp P. O. W. ir Lenkų armijos generalinio štabo. Pagalios ir savo liudymu jis nemaža pasitarnavo P. O. W. bylai tinkamai praveisti.

Aš buvau nusistatęs atlyginti pil. P. Vrubliauskui ir daviau tai suprasti ir pačiam Vrubliauskui. Mano įsakymu p. Liudas Gira išmokėjo avansą Vrubliauskui rubams įsitaisyti. Aš buvau nusistatęs paskirti Vrubliauskui keliasdešimt tukstančių. Kada mano Kabinetas atsistatydino, aš prašiau p. E. Galvanausko, naujo Ministerių Pirmininko, išmokėti Vrubliauskui-Daukantui mažiausia 20.000 auk.

Mano nuomone ir dabar valstybė neturi likti skolinga Vrubliauskui. Jam reikėtų išmokėti mažiausia 20.000 auk. Kad Vrubliauskas nuėjęs buvo slidžiu keliu, manau nemaža buvo ir valdžios kaltės, kuri vietoj paleisti jaunutį vaikiną atsilsėti ir mokyti, vietoj duoti jam galimybes prieiti prie dvasinės lygsvaros kur nors ramesnėj atmosferoj, inkinkė jį į žvalgybos skyrių, paliko jį atmosferoj, kuri kas valandą priminė jam jo atliktą darbą ir jaudino jo jauną sielą.

Kokiais jis vadovavosi motyvais iškonspiruodamas P. O. W. man matos mums visvien. Gal ten buvo ir asmenio pobūdžio, bet negalėjo ten nebūti ir patriotizmo.

Jo tolesnis nusikaltimas – tai jauno, iš vagos iškrypusio vaikinio metimas. Taip jo prasikaltimą įvertino ir Armijos Teismas, nutardamas prašyti p. Prezidentą dovanoti jam bausmės atlikimą. Manau pil. Vrubliauskui-Daukantui reikia bent dabar išmokėti nors 20.000 auk.

Mykolas Sleževičius^{b)}
Steig. Seimo narys

Kaunas
Liepos 24 d. 1921 m.

LCVA, f. 923, ap. 1, b. 79, l. 88–88 a. p. Rankraštis

^{a)}Lapo viršuje, kairėje pusėje, užrašyta rezoliucija: „Susitarus su V. Kontrolieriumi atlygint. 29 VII 21. Dr. K. Gr[inius]“. Prie jos kita rezoliucija: „Sutinku. J. Zubrickas. 13/X“. Lapo viršuje, dešinėje pusėje, dar viena rezoliucija: „Iš nepramatomiems reikalams M. Pirmininko sumų sulig. b. m. pirm. Sleževičiaus pažadėjimu išmokėt Vrubliauskienei 50000 auk. 12. X. 21. K. Gr[inius].“

^{b)}Parašas visa pavarde, akivaizdžiai autentiškas.

SANTRUMPOS, VARTOJAMOS DOKUMENTŲ LEGENDOSE

- Bitwa...* – Bitwa Niemeńska 29 VIII – 18 X 1920: dokumenty operacyjne, opracował i przygotował do druku zespół pod red. M. Torczyńskiego, Cz. 1 (29 VIII–19 IX), Warszawa, 1998; Cz. 2 (20 IX–18 X), Warszawa, 1999.
- British Foreign Policy* – Documents on British Foreign Policy 1919 – 1939. Edited by L. E. Woodward and R. Batler, First Series, Volume 1, „1919”, London, 1947.
- Conflit...* – Documents diplomatiques. Conflit polono – lithuanien. Question de Vilna 1918 – 1924, Kovno, 1924.
- DIM* – Документы и материалы по истории советско – польских отношений. Ред. коллегия: А. И. Хренов и др., Т. 2 (Ноябрь 1918 – апрель 1920), Москва, 1964; Т. 3 (Апрель 1920 – март 1921), Москва, 1965.
- Documents...* – Documents diplomatiques concernant les relations polono – lithuaniennes. T. 1: decembre 1918 – septembre 1920, Warszawa, 1920.
- DVP SSSR* – Документы внешней политики СССР, Т. 3 (1 июля 1920–18 марта 1921). Ред. Г. А. Белов и др., Москва, 1959.
- Kumaniecki K., Odbudowa...* – K. Kumaniecki, Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 – 1924, Warszawa – Kraków, 1924.
- LCVA* – Lietuvos centrinis valstybės archyvas.
- LMAB RS* – Lietuvos mokslų akademijos Rankraščių skyrius.
- Protocoles...* – Protocoles officiels des conférences polono – lithuaniennes a Suwalki. Aidememoire concernant les negociations de Suwalki depuis le 30 septembre jusquam 5 octobre 1920, Warszawa, 1921.
- Sprawy...* – Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały, red. zbioru R. Bierzanek i J. Kukulka, t. 2, Warszawa, 1967.
- Urbšys J., Medžiaga...* – J. Urbšys, Medžiaga Vilniaus ginčo diplomatinei istorijai, Kaunas 1932.
- Z dziejow...* – Z dziejow stosunków polsko – radzieckich. Studia i materiały, t. 1, Warszawa, 1965.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Į asmenvardžių rodyklę įtraukėme tik pačiuose dokumentų tekstuose esančius asmenvardžius. Rašydami komentarus laikėmės principo, jog apie kiekvieną dokumentų tekstuose sutinkamą asmenį reikėtų suteikti biografinių žinių (minimalus jų turinys būtų to asmens gyvenimo metai ir svarbiausi veiklos, ypač 1918–1920 m. laikotarpiu, faktai). Komentarą apie asmenį talpinome rinkinio pirmojo dokumento, kuriame tas asmuo buvo paminėtas, nuorodoje. Rodyklėje skaičiais nurodome ne puslapį, bet konkretų rinkinio dokumento numerį. Tad pirmasis skaičius po asmenvardžio rodyklėje žymi dokumentą, kurio nuorodoje talpinamas komentaras apie tą asmenį. Jei duomenų apie asmenį visgi nepavyko aptikti, tokia komentare tiesiog teko užrašyti, jog „biografinių žinių aptikti nepavyko“.

Daugeliu atvejų tie patys asmenvardžiai skirtinguose rinkinio dokumentuose užrašyti nevienodai (pvz., lotyniško pagrindo abėcėlės autentiška forma be lietuviškos galūnės arba su ja, lietuvių kalbai adaptuota forma su galūne arba be jos; su pilnu vardu, tik su vardo pirmąja raide, tik pavarde (kartais dargi iškraipyta) ir pan. (Čia kalbama apie neredaguojamų dokumentų grupę; pavardžių rašymas redaguojamų dokumentų grupėje, kaip jau minėta „Ivade“, sutvarkytas pagal vieningą sistemą). Todėl sudarydami asmenvardžių rodyklę laikėmės tam tikros tvarkos: nelietuviškiems asmenvardžiams pirmiausia rašėme lietuvių kalbai adaptuotą formą su galūne ir pirmąja vardo raide, o po to skliaustuose nurodėme asmenvardžio pilną (pavardės ir vardo (-ų)) autentišką formą (lotyniško pagrindo abėcėlės atveju; nelotyniško pagrindo abėcėlės atveju nurodėme lietuvių kalbos raidėmis pagal apytikrį tarimą transkribuotą formą). Lietuviškiems asmenvardžiams iš karto rašėme pilną autentišką pavardės ir vardo (-ų) formą. Po asmenvardžio užrašymo rodyklėje seka skaičiai, kurie, kaip jau minėta, žymi dokumentų, kuriuose tas asmenvardis paminėtas, numerius.

Rodyklėje nenurodėme minėtų netaisyklingų, iškraipytų asmenvardžių užrašymo formų. Laikėmės nuostatos, jog taisyklingas asmenvardžio užrašymas autentiška ir lietuvių kalbai adaptuota forma vienoje vietoje skaitytojui duoda pakankamai daug informacijos. Iškilus abejonėms dėl dokumente minimo vieno ar kito asmens tapatybės, būtų paprasta pasitikslinti pagal rodyklėje šalia asmenvardžio esančius dokumentų numerius.

A braham E. 59, 63b.	A rdickas Aleksandras 79
Abramowicz Witold 4b, 4c, 26a, 26e.	Asevičius Stasys (Vladas) 85
Adamkavičius Edvardas 54	Aškenazis S. (Askenazy Szymon) 196
Alby H. (Alby Henri Edouard) 53	Atryškovskis (Atryszkowski) 260
Alekna Jurgis 13	Aukštuolaitis Jurgis 95
Aleksa Jonas Pranas 116, 123, 138, 206	Balfūras A. (Balfour Arthur James) 27, 33,
63a, 63b, 63c
Alfanas Š. (Alphand Charles Herve) 63c	
Alseika Danielius 26a, 26b, 26d, 26e, 26f,
26h	B alinskis M. (Baliński Michał) 92
Anrys P. (Henrys Paul Prosper) 36, 63b, 63c,
95, 106, 128, 167, 196	Balutis Bronius Kazys 112, 115, 186, 187,
212, 215–217, 219, 221, 226–228, 231,
232, 234, 242–244, 246
Anušas A. (Anusz Antoni) 196, 222, 447	Balzeris O. (Balzer Oswald Marian) 222
Arciševskis M. (Arciszewski Mirosław) 187	

- Banys Jackus 130
 Bardauskas E. (Bardowski Edmund) 85
 Barlickis N. (Barlicki Norbert) 126, 167
 Bartelis K. (Bartel Kazimierz Władysław)
 117, 126, 167
 Basanavičius Jonas 26a, 26b, 26d, 26e, 26f,
 26h
 Batoras Steponas 92
 Bell 63a
 Bergera K. (Bergera Carlo) 218
 Bermontas P. (Bermont-Avalov Pavel Rafalo-
 vič) 98, 238, 259
 Bertelo F. (Berthelot Philippe) 63a, 63b,
 63c
 Bielskis Vaclovas 98
 Bielskus Pijus 69
 Bilevičius Juozas 240
 Biliūnas Vladimiras 53
 Bירתas Adolfas 142
 Biržiška Mykolas 4b, 4c, 7, 26a, 26b, 26c,
 26d, 26e, 26f, 26g, 66a, 123, 216, 221,
 227, 232, 242, 244, 246, 265
 Biržiškienė-Šėmytė Bronislava 26a, 26d,
 26e, 26f
 Biulmanas M. (Bühlmann Manfred) 6
 Bizauskas Kazimieras 74, 76, 138, 206
 Byla Jurgis 159
 Byrka V. (Byrka Władysław) 2
 Błockis Józefas 98
 Bobiatynskis S. (Bobiatyński Stanisław) 1
 Bobickis L. (Bobicki Leon) 253
 Bochenekas J. (Bochenek Józef) 196
 Bojanus L. (Bojanus Ludwig Heinrich) 92
 Boldeskulis K. (Bołdeskuł Karol) 68
 Brissonas Ž. (Brisson Jean Joseph) 25b, 98
 Brodis G. (Brodie G.) 64b, 66a, 73
 Broel-Plateris Mykolas Justinas Ksaveras
 98
 Brokdorf-Rancau U. (Brockdorff-Rantzau
 Ulrich) 6
 Bucharinas N. (Bucharin Nikolaj Ivanovič)
 222
 Budionas S. (Budionij Semion Michailovič)
 117, 196
 Bulak-Balachovičius S. (Bulak-Balachovič
 Stanislav) 270
 Bulotaitė 26f
 Bulovskis L. (Bulowski Leon) 187
 Buržua L. (Bourgeois Leon Victor) 185, 195,
 201–203, 207, 208, 223, 225, 236, 263
 Butkauskaitė Marija 86
 Butkevičius (Butkūnas) Andrius 129, 130
 Celinskaitė K. (Celinska Kazmierza) 21e
 Chandzynskis A. (Chądzynski Adam) 126,
 147, 167, 196, 222
 Chapin 63a, 63c
 Chodzka J. (Chodźko Borejko Jan) 92
 Chominskis Z. (Chominski Zygmunt) 4b,
 98
 Cimerlė L. (Zimmerle Ludwig) 1, 13, 25b,
 73, 74
 Čackis T. (Czacki Tadeusz) 92
 Čajevskis 98
 Čaplikas Julius 158, 164, 166, 217
 Čarneckis Voldemaras (Valdemaras) Vytautas
 4c, 26g, 70, 71, 74, 75, 83, 111, 187, 216,
 221, 227, 228, 232, 242, 244, 246
 Čartoriskis A. (Czartoryski Adam Jerzy) 92
 Čepinskis Vincas 25b, 74, 88
 Čerepukas I. (Čerepuk (Čerapuk) Janka
 (Ivan)) 217
 Černievskis A. (Czerniewski Artemiusz Ludo-
 mił) 126, 147, 196, 222
 Černius Izaokas (Černis Isakas) 85
 Čičerinas G. (Čičerin Georgij Vasiljevič) 117,
 167, 189, 213, 242
 Čiurlionienė-Kymantaitė Sofija 26a, 26b,
 26d, 26e
 Čunkė P. (Tschunke Paul Fritz) 74
 Dašinskis I. (Daszyński Ignacy) 21e, 147,
 167, 196, 222
 Daumantas Vladas 20, 21a, 21e, 23, 26b

- De Fuk Žonkjeras A. (De Fauque Jonquieres Albert Joseph) 25b
- De Sun Kventenas D. (De Saint Quentin Doynel Rene) 63a, 63b, 63c
- Dela Toreta P. (Della Torretta Pietro Paolo Thomasi) 63b, 117
- Delahju D. (Delahaye James Viner) 216, 221, 227
- Denikinas A. (Denikin Anton Ivanovič) 53, 76, 88, 98, 147
- Didžiunaitis 233
- Digrys Stasys 174
- Diutasta P. (Dutasta Paul Eugene) 30, 63a, 63b
- Dluskis K. (Dłuski Kazimierz) 24, 76
- Dmovskis R. (Dmowski Roman) 15, 19, 26b, 126
- Dobkevičius Jonas 111, 206
- Dobužis (Dabužis, Dabužinskis, Dobužinskis Juozas) 121
- Dočkus Petras 211
- Dombuskis J. (Dąbski Jan) 147, 270
- Domeika I. (Domejko Ignacy) 92
- Dragojovskis S. (Drohojowski Seweryn) 98
- Dramondas E. (Drummond Eric James) 162
- Draugelis Eliziejus 111, 174
- Dubanovičius E. (Dubanowicz Edward) 147, 167, 196, 222
- Duoba Vincas 210
- Dzienkovskis (Dzienkowski) 267
- E**inarowiczius 98
- Endziulaitis Vaclovas 141, 215
- Erichas R. (Erich Rafael Waldemar) 101
- F**alejus 98
- Falievičius V. (Falewicz Wojciech Stanisław) 85
- Falkenhainas E. (Falkenhayn Erich von) 1
- Federovičius J. (Federowicz Jan Kanty) 126, 147, 196, 222
- Filipovičius T. (Filipowicz Tytus) 19
- Fon der Golcas R. (von der Goltz Rüdiger) 63a
- Fošas F. (Foch Ferdinand) 3, 4a, 27, 59, 61, 62, 63a, 63b, 70, 72, 83–85, 87, 106, 118, 123, 124, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 156, 160, 166, 167, 187, 188, 196
- Furmanekas J. (Furmanek Józef Walenty) 187
- G**abrys-Paršaitis Juozas 10, 45, 76
- Gailius Viktoras 140, 159
- Galvanauskas Ernestas 28, 29, 48, 60, 94, 96, 110, 111, 116, 123, 272
- Galvydis Juozas 85
- Garmolinas Piotras 98
- Gavelis Vincas 40
- Gedgaudas Mykolas 40, 53
- Geidas D. (Gade John Allyne) 110
- Gerulaitis Zenonas 145, 217, 243
- Gervė Ž. (Gervais Georges Louis) 119
- Giedraitis Balys 146, 166, 211
- Giedrys Viktoras 79
- Giedroicas T. (Giedroyć Tadeusz) 26h
- Gira Liudas 271, 272
- Gylys Vytautas Jonas 125c, 127
- Glinskis Kastantas 26b
- Gou H. (Gough Hubert) 67
- Grabovskis V. (Grabowski Witold) 40
- Grabskis V. (Grabski Władysław Dominik) 21c, 21e, 24, 117, 118, 126
- Grant Vatsonas H. (Grant Watson Herbert Adolphus) 25b
- Grantas U. (Grant Ulysses) 59, 63b
- Gregoris D. (Gregory John Duncan) 88, 111, 239
- Grigaliūnas-Glovackis Vincas 145, 146, 156, 158, 166, 175, 181
- Grinius Kazys 116, 123, 138, 206, 217, 272
- Grinkevičius Silvestras 138, 206
- Grynas V. (Greene Warwick) 45
- Grodekas G. (Groddeck Gottfried Ernest) 92

- Gruzdys Antanas 79
 Gurka O. (Górka Olgierd) 4a, 4b, 6
- H**alè R. (Hale Robert) 44e, 45
 Haleris J. (Haller de Hallenburg Józef Władysław) 15, 126, 147, 167, 196, 222
 Haleris S. (Haller Stanisław) 28, 68, 108
 Hardingas Č. (Hardinge Charles, Lord of Pensthurst) 27, 112, 239
 Harisonas L. (Harrison Leland) 59, 63a, 63b, 63c
 Henkis M. (Hankey Maurice Pascal) 117
 Herbačiauskas Juozapas Albinas 97
 Herce 218, 228
 Himansas P. (Hymans Paul Adrien) 189
 Hofmanas M. (Hoffmann Max) 1, 5
 Holstis R. (Holsti Eino Rudolf) 101
 Hovardas E. (Howard Esme William, Lord of Penrith) 16, 17, 45
 Hurčinas M. (Hurczyn Michal) 44a, 44b, 44c
 Huveris H. (Hoover Herbert Clark) 35, 63b
- Y**anamaki 218, 228
 Yčas Martynas 27, 45, 53, 83
- J**akaitis Aleksandras 145, 146, 153, 158, 164, 166, 187
 Jakobsonas Martynas 130
 Jakštas Antanas 217
 Jakutis Boleslovas 44i, 240
 Jančevskis K. (Janczewski Kazimierz) 73
 Jankauskas 26d
 Janulaitis Augustinas 4c, 26b, 26d
 Jarošas Edvardas 98
 Jezovitovas K. (Ezavitau Kanstancin Barysavič) 21e, 23
 Jofè A. (Joffè Adolf Abramovič) 125b, 182, 270
 Jones 63b, 63c
 Jonynas Ignas 26a, 26b, 26c, 26d, 26e, 26f, 26h
- Judeničius N. (Judenič Nikolaj Nikolajevič) 53
 Junavičius Kazimieras 26f
 Jundzilas S. (Jundził Stanisław Bonifacy) 4b, 4c, 26b, 92
 Junkuras J. (Junkur Jean) 66a, 73
 Juozaitis Juozas 85
 Jurgilas Jonas 215, 230, 240
- K**airys Steponas 20, 26g, 74, 75, 83
 Kalėda Juozas 85
 Kališeras (Kaliszeris) 98
 Kambonas Ž. (Cambon Jules Martin) 18, 27, 35, 63a, 63b, 80
 Kamerlinkas 117
 Kamienieckis V. (Kamieniecki Witold) 23, 123, 147, 167, 190, 222
 Karevičius Pranciškus 66a
 Karoblis Vincas 116, 123, 138, 206
 Karšo-Siedlevskis J. (Karszo-Siedlewski Jan) 24
 Kasakaitis Antanas 21e, 39
 Kasponis B. 86
 Kaspzyckis T. (Kasprzycki Tadeusz Zbigniew) 66a, 73
 Katchè Maksimas 124, 132, 135, 141, 171, 172, 174, 175, 178, 181, 187, 216, 221, 227, 228, 232, 242, 244, 250, 252, 246
 Kawai T. (Kawai Tatsuo) 59, 63a, 63b, 63c
 Kelis R. (Kelley Robert Francis) 110, 216, 217, 221, 227, 232, 242
 Kemėžis Antanas 85
 Keras F. (Kerr Philipe Henry) 117
 Kerton de Viartas A. (Carton de Wiart Adrian) 109
 Kerzonas D. (Curzon George Nathaniel) 88, 106, 113, 117, 120, 136, 147, 168, 193a, 219, 239
 Kiernikas V. (Kiernik Władysław) 167
 Kynanas O. (Keenan Austin Henry) 218, 228, 232
 Klemanso Ž. (Clemenceau Georges) 5, 14, 15, 27–29, 45, 59, 63a, 63b, 63c, 99

ASMEŅVARDŽIŅŅ RODYKLĒ

- Klemas Andrius Henrikas Evaldas 224
 Klementelis E. (Clementel Etienne) 63
 Kleščinskis (Kleščinskas) Konstantas (Konstantinas, Kostas) 102–104, 124, 131, 132, 151, 156, 172, 210, 211
 Klimas Petras 14, 35, 45, 53, 72, 84, 125a, 140, 159, 182, 200, 205, 212, 215, 217, 219, 220, 228, 231, 238, 243, 245, 269
 Klingeris Z. (Klinger Zygmunt) 8
 Klinkas 98
 KoandĒ R. (Cohendet Rene Henri) 153
 Kolankovskis L. (Kolankowski Ludwik) 11
 Kolčakas A. (Kolčak Aleksandr Vasiljevič) 45, 47, 63b, 66a, 73, 76, 80, 88, 98,
 Kondratavičius K. (Kondratovič Kiprijan Antonovič) 45
 Kopcevičius 98
 KorĒva Jonas 53, 70
 Korfantas V. (Korfanty Wojciech) 23
 Koscialkovskis M. (Koscialkowski-Zyndram „Orwid“ Marian) 26h, 66a, 98, 115
 Kosteckis M. (Kostecki Mikolaj) 26h
 Kostrovickis A. (Kostrowicki Ambroży) 98
 Kozakievičius S. (Kozakiewicz Stanisław) 187
 Kozlovskis I. (Kozłowski Ignacy) 34, 98
 Kramašas K. (Kramar Karel) 47
 Kraševskis J. (Kraszewski Józef Ignacy) 92
 Krespi S. (Crespi Silvio Benigno) 59
 Krivecas 98
 Krukas L. (Kruk Lejzer) 98
 Krupavičius Mykolas Jeronimas 224
 Kubilius Juras 142
 Kucha Vasilijus 98
 Kukta Juozapas 26g
 KuraitytĒ-VarnienĒ Marija 26f
 Kurkauskas Vladas 124, 132
 Kutžeba T. (Kutrzeba Tadeusz) 157, 160, 186
 Kuzma Pranas 98
- L**abutis Kazys 146
 Ladyga Kazys 89, 124, 132, 143, 144, 156, 164, 172
- Lansingas R. (Lansing Robert) 27
 Lanskoronskis Juozas 256
 Lastauskis V. (Lastouski Vaclau Justinavič) 217
 Laukaitis Juozas 69
 Laurinaitis Jonas 20, 124, 132, 146, 158, 166, 217
 Lazauskas-Krūminis Jonas 26f
 Le Ronas A. (Le Rond Henri Louis Edouard) 63b
 Lechovičius E. (Lechowicz Edward) 126, 147, 167, 196, 222
 Lelevelis J. (Lelewel Joachim) 92
 Lenecas 98
 Leonas Petras 4c, 26b, 70, 71, 74, 75, 83
 Lešnievskis J. (Leśniewski Józef Krzysztof) 126
 Levickis K. (Levickij Kost Antonovič) 222
 Liatukas Pranas 104
 Liegus (Legus) Vincentas 26f, 26h
 Livenas A. (Liven Anatolij Pavlovič) 65, 73
 Logviniukas Zinovijus 98
 Loid Džordžas D. (Lloyd George David) 88, 117, 118, 126, 261
 Lordas R. (Lord Robert Howard) 17, 53
 Lozoraitis Stasys 38, 116, 123, 138
 Luckievičius A. (Luckievič Anton Ivanavič) 45
 Lukasievičius J. (Lukasiewicz Juliusz) 180, 187, 209, 216, 217, 221, 227, 232, 242, 244, 246, 251, 269
 Lvovas G. (Lvov Georgij Jevgenjevič) 27
- M**acijauskas Antanas 32
 Mackevičius Kazys 146, 186
 Mackievičius M. (Mackiewicz Mieczysław) 40, 44a, 44b, 44e, 44i, 147, 149, 150, 151, 156, 163, 167, 183, 187, 209, 216, 217, 221, 227, 232, 241, 242, 244, 246
 Makino N. (Makino Nobuaki) 27, 63a, 63b
 Makitas H. (Mockett Hugh Brooke) 90
 Maklakovas V. (Maklakov Vasilij Aleksejevič) 35, 45

- Mantu P. (Mantoux Paul) 59, 63a, 63b, 63c
 Manuilskis D. (Manuilskij Dmitro Zacharovič) 222
 Manvilis Ž. (Menvielle Jean Louis) 153, 156
 Marchlevskis J. (Marchlewski Julian Baltazar) 125b
 Markovskaja Ana 98
 Martinaitis Balys 210
 Masiļi R. (Massigli Rene) 117
 Mašiotas Jonas 138
 Mašiotas Pranas 26a, 26b, 26c, 26d, 26e
 Mašiotienė-Brazauskaitė Ona 26a, 26b, 26e
 Matsui K. (Matsui Keishiro) 59, 63
 Matulaitis Vincas 26a, 26b, 26e, 26f
 Matulionis Vytautas 172, 174
 Mejerovicis Z. (Meierovics Zigfrids Anna) 83, 155, 170, 177, 190, 270
 Melkolmas I. (Malcolm Ian Zachary) 63a, 63b, 63c
 Merkys Antanas 13, 21c, 46, 71, 110, 111, 224
 Mežlaukas I. (Mežlauk Ivan Ivanovič (Mežlauks Janis)) 135, 141
 Mianovskis J. (Mianowski Józef) 92
 Mickevičius A. (Mickiewicz Adam Bernard) 4b, 92
 Mickevičius Alfonsas 217
 Mikelėnas Aleksandras 79
 Milašius Oskaras Vladislovas 53, 121, 122, 239, 267
 Mileranas A. (Millerand Alexandre) 117, 118
 Mileris E. (Miller Jevgenij Karlovič) 222
 Miliauskas E. 86
 Misevičius Edvardas 4a
 Modelskis I. (Modelski Izydor) 156
 Mokžeckis A. (Mokrzecki Adam) 7, 8
 Montagna D. (Montagna Giulio Cezare) 17
 Moračevskis J. (Moraczewski Jędrzej) 2
 Morisonas S. (Morison Samuel Eliot) 53
 Motiejūnas-Valevičius Jonas 124
 Mukermanas F. (Muckermann Friedrich) 26g
 Musteikis Ignas 124, 132, 175, 178, 181, 233, 240, 257
 Nagevičius-Nagius Vladas 13
 Narbutas T. (Narbutt Teodor) 92
 Narjauskas Jurgis 69
 Naruševičius-Norus Tomas 35, 45, 53, 116, 125a, 237
 Narutavičius Stanislovas 95
 Nastopka Stasys 20, 131, 135, 257
 Natkevičius Ladas 138
 Navickas Jonas 98
 Niedzialkovskis K. (Niedziałkowski Konrad) 6
 Nienieviskis A. (Nieniewski Adam) 157, 183
 Niselis H. A. (Niessel Henri Albert) 95
 Nogara B. (Nogara Bernardino) 63
 Noreika Edvardas 130
 Noreika Liudas 13, 20, 25a, 66a, 70, 71, 74, 75, 83, 111
 Normanas H. (Norman Henry) 59, 63a, 63b, 63c
 Noskė G. (Noske Gustaw) 25b
 Nulensas Ž. (Noulens Joseph) 17
Obolenskis L. (Obolenskij Leonid Leonidovič) 125b
 Odyniecas A. (Odyniec Antoni Edward) 92
 Odry D. (Odry Dominique Joseph) 111
 Oginskis M. (Oginski Michał Mikołaj) 98
 Okenckis Z. (Okęcki Zdzisław) 21c, 21e, 51
 Olesikas 98
 Oleškevičius J. (Oleszkiewicz Józef) 92
 Osmolovskis J. (Osmolowski Jerzy) 22, 26d, 26g
 Oznobyšinas A. (Oznobišin Aleksej Aleksandrovič) 45
 Ozolis (Ozolas, Ozols) Vladimiras (Voldemaras)) 172, 174, 175, 181

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- P**aderevskis I. (Paderewski Ignacy Jan) 11, 15, 16, 21c, 21d, 21e, 24, 27, 33, 34, 37, 39, 44a, 44c, 44d, 47, 52, 53, 76, 88, 189, 196, 198, 202, 208, 212, 216, 221, 227
- Paknys Juozas 83
- Paleologas M. (Paleologue Maurice) 111
- Parčevskis T. (Parczewski Tomasz) 98
- Pargeteris R. (Pargiter Robert Beverley) 110, 119, 217
- Paslavskis S. (Paslowski Stefan Wiktor) 151, 156
- Pašys Kazys 229
- Patekas S. (Patek Stanisław) 107, 109
- Paterno E. (Paterno di Sessa Emanuele) 59, 63a, 63b, 63c,
- Paukštys 233
- Pavlenka M. (Omeljanovič-Pavlenko Michailo Volodimirovič) 196
- Perekšlis Juozas 46
- Perkovičius E. (Perkowicz Edward) 40
- Petkelis Stasys 211
- Petkevičius Tadas 4c, 13, 20, 21b, 45, 70, 71, 74, 75, 83, 111, 206
- Petliūra S. (Petliura Simon Vasiljovič) 139, 167, 196, 222, 270
- Petronaitis Vladas 135
- Petrutis Jonas 146, 158, 164
- Petrulis Vytautas 13
- Pilcas E. (Piltz Erazm) 36
- Pilsudskis J. (Piłsudski Józef Klemens) 3, 5, 15–17, 21c, 21e, 22–24, 26a, 26b, 31, 33, 34, 63, 92, 95, 97, 108, 126, 147, 167, 196, 209, 217, 241, 248
- Pilsudskis J. (Piłsudski Jan) 4b
- Piskoras T. (Piskor Tadeusz Ludwik) 186
- Pišonas S. (Pichon Stephen) 27, 59, 63a, 63b, 63c
- Piujolis R. (Pujol Raoul Marius Albert) 110, 153
- Počobutas M. (Poczobutt-Odlanicki Marcin) 92
- Polis V. (Pol Wincenty Ferreriusz Jakub) 92
- Polkas F. (Polk Frank Lyon) 63
- Poninskis B. (Poninsky Bernhard) 1
- Portier A. 59, 63a, 63b, 63c
- Požėla Vladas 98
- Požerskis M. (Pożerski Mieczysław) 101
- Prapuolenis Antanas 86
- Prystoras A. (Prystor Aleksander) 235
- Pszibora (Pšibora) 98
- Pšesmyckis V. (Przesmycki Waclaw) 44a, 44b, 44c, 44i, 216, 217, 221, 227, 232, 242, 244
- Pulaskis F. (Pulaski Franciszek Jan) 76
- Pulkauninkas Antanas 98
- Purickis Juozas 25b, 71, 114, 116, 122, 123, 125c, 125d, 127, 133, 134, 137, 138, 148, 152, 154, 156, 159, 165, 169, 173, 179, 184, 187, 192, 193b, 196, 197, 204, 239
- R**abinovičius Henrikas 122
- Račkauskas Vytautas 125a
- Radekas K. (Radek (tikr. Sobelsohn) Karol) 147
- Radvila S. (Radziwiłł Stanisław Wilhelm) 95, 97, 109
- Ramanauskas Kazys 146, 158, 164
- Ratajus M. (Rataj Maciej) 126
- Rebulis C. (Reboul Celestin Alexandre) 21e, 44e, 49, 50, 57, 58, 67, 119, 123, 128, 156
- Reutas J. (Reutt Józef) 98
- Riukemanas V. (Rückemann-Orlik Wilhelm) 108
- Rydz-Smiglas E. (Rydz-Śmigły Edward) 108, 160, 191, 249
- Rylskis K. (Ścibor-Rylski Kazimierz) 115
- Rodakas B. (Rodak Bolesław) 98
- Romei Loughena D. (Romei Loughena Giovanni Girolamo) 7
- Romeris A. (Romer Adam Feliks) 150, 151, 156, 187, 216, 217, 221, 227, 232, 242
- Römeris Mykolas 21c, 26b
- Rosé A. (De Rosset-Fleury Aleksander) 126
- Rovan-Robinsonas H. (Rowan-Robinson Henry) 90, 105, 109

- Rozenbaumas Simanas 20, 125a
 Rozvadovskis T. (Rozwadowski-Jordan Tadeusz) 61, 147, 163, 167, 188, 196, 222
 Rubinšteinas I. (Rubinštein Ichok) 98
 Rumboldas H. (Rumbold Horace George Montagu) 96
 Ruseckas Petras 224
- Sakalauskas-Vanagėlis Ksaveras 21e
 Sakytė (Salytė?) 125c
 Sala U. (Salo Umberto) 227, 232, 242
 Samson-Himmelstjerna M. (Samson-Himmelstjerna Mikolaj) 101
 Sapięga E. (Sapieha Eustachy Kajetan) 76, 88, 114, 126, 133, 147, 148, 162, 165, 167, 169, 173, 177, 179, 180, 184, 187, 189, 190, 194, 196–198, 200, 204, 205, 207, 209, 222, 245, 264, 269
 Sarbievijus Motiejus Kazimieras 92
 Sasaki 183
 Savinkovas B. (Savinkov Boris Viktorovič) 147, 222, 270
 Savosiukas Artiomas 98
 Sazonovas S. (Sazonov Sergej Dmitrijevič) 45, 65
 Scialoja V. (Scialoja Vittorio) 63
 Seida M. (Seyda Marian) 24
 Semaška 26d
 Semaška Domininkas (Semaško Dominik) 35, 45, 98, 116, 123, 138
 Sesilis R. (Cecil of Chelwood Gascoyne Robert Edgar Algernon) 45, 239
 Sforca K. (Sforza Carlo) 117
 Sieroševskis V. (Sieroszewski Wacław) 23
 Sikorskis V. (Sikorski Władysław Eugeniusz) 247
 Silickas 233
 Skarbekas A. (Skarbek Aleksander) 147, 167, 196
 Skarga Petras 92
 Skipitis Rapolas 116, 138, 206
 Skšyńskis V. (Skrzyński Władysław) 52, 91, 97
- Skučas Kazys 142
 Skulskis L. (Skulski Leopold) 107, 126, 147, 196, 222
 Skvireckas Juozapas Jonas 66a
 Slabšinskas Antanas 98
 Slavekas V. (Sławek Walery) 66a, 73, 95, 97
 Sleževičius Mykolas 4a, 4c, 4b, 20, 21a, 21b, 25a, 26b, 26g, 38, 44c, 44d, 44g, 44h, 44i, 50, 58, 66a, 66b, 67, 70, 71, 73, 75, 77, 83, 97, 271, 272
 Slovackis J. (Słowacki Juliusz) 92
 Smetona Antanas 110
 Smoličius A. (Smolič Arkadz Antonavič) 33
 Smuglevičius P. (Smuglewicz Franciszek) 92
 Sniadeckis J. (Śniadecki Jan) 92
 Sniadeckis J. (Śniadecki Jędrzej) 92
 Soloveičikas Maksas 70, 71, 74, 116, 123, 206
 Soltanas V. (Soltan Władysław) 34
 Sosnkovskis K. (Sosnkowski Kazimierz) 23, 126, 147, 167, 196, 222
 Stachievičius J. (Stachiewicz Julian) 126
 Stamirovskis K. (Stamirowski Kazimierz) 247
 Stanievičius V. (Staniewicz Witold Cezary) 4b
 Staniševskis S. (Staniszewski Stanisław) 44a, 44b, 44c, 44d, 44e, 44g, 44h, 44i, 50, 51
 Stankevičius Pranas 262
 Stapinskis J. (Stapiński Jan) 126, 147
 Stašinskas Vladas 4c
 Steikūnas Antanas 230
 Stelbė (Stelkė) 79
 Stempkovskis (Stempkowski) 98
 Stolypinas P. (Stolypin Piotr Arkadjevič) 45
 Studzinskis V. (Prus-Studziński Władysław) 126, 147, 196, 222
 Stulginskis Aleksandras 4c, 13, 26g, 70, 71, 83
 Sulistrovskis Z. (Sulistrowski Zygmunt) 183
 Svilas Kazys 64a

- Šabadas C. (Šabad Cemach) 98
 Šardinji P. (Chardigny Pierre Auguste) 218, 228, 252, 266
 Šaulys Jurgis 2, 4b, 13, 20, 21a, 21e, 21b, 21c, 21d, 23, 26d, 33, 37–39, 41, 44b, 44c, 44e, 45, 47, 57, 138, 147, 167, 190
 Šemetas 233
 Šepetyš Jonas 26b, 26d, 26e, 26f, 26h,
 Šeptyckis S. (Szeptycki Stanisław) 56, 115
 Šernas Jokūbas 20, 70, 71, 75, 83
 Šilingas Stasys 4a, 123
 Šimkus Jonas 25b, 45, 66a, 70, 71, 74, 75, 83
 Šimoliūnas Jonas 4c, 13
 Šinda S. (Chinda Sutemi) 117
 Šyjkovskis L. (Szykowski Leon) 98
 Škirpa Kazys 55, 74, 89, 158, 164, 166
 Šliūpas Jonas 83
 Šlivinskis S. (Śliwinski Stanisław) 126
 Špokas 26d
 Šrioderis O. (Schroeder Otto Carl Eduard) 73
 Šumskis Aleksandras 102, 104, 216, 221, 227, 232, 242, 246
 Šviechovskis M. (Świechowski Marian) 65
 Švitalskis K. (Świtalski Kazimierz Stanisław) 147, 167, 196, 235
- T**
 Tallat-Kelpša Kazys 79
 Tarulis Balys 240
 Teilentsas S. (Tallents Stephen George) 123, 139, 182, 190
 Ternieris A. (Turner Arthur Jervois) 109
 Teruč Romanas 98
 Tiškevičius Alfredas 53, 76, 112, 113, 122, 136, 139, 154, 161, 168, 239
 Tiškevičius J. (Tyszkiewicz Jan) 1
 Titonis T. (Tittoni Tommaso) 63a, 63b,
 Tomaševskis V. (Tomaszewski Waclaw) 147, 196, 222
 Trockis L. (Trocky Lev Davidovič (tikr. Bronštejn Leiba Davidovič) 176, 213
- Trompčinskis V. (Trąmpczyński Wojciech Stefan) 126, 147, 167, 196, 222
 Tūbelis Juozas 26b, 70, 71, 75, 83, 111
 Tumas-Vaižgantas Juozas 26a, 26b, 26c, 26d, 26e, 26f, 26h
- U**
 Ulmanis K. (Ulmanis Karlis) 83
 Urbšys Juozas 144, 172, 174, 175, 181, 228, 256
 Usanis (Usainis) Jurgis 98
- V**
 Vaičkus Juozas 26b
 Vaidotas Mečislovas 171
 Vailokaitis Jonas 125a
 Vaitas H. (White Henry) 63a, 63b, 63c
 Vaitiekūnas Leonardas 21c, 79
 Valaitis Juozas 228
 Valeika Matas 26h
 Valevičius M. 26h, 132
 Vankovičius V. (Wańkiewicz Walenty) 92
 Vansovičius V. (Wąsowicz (Dunin-Wąsowicz) Wiktor) 66a
 Vardas R. B. (Ward Richard Barrington) 94, 96, 106, 136, 261
 Varnas Adomas Juozas 26b, 26f,
 Vasilevskis L. (Wasilewski Leon) 16, 33, 66a, 66b, 71, 73, 76, 83, 95, 97
 Veiganas M. (Weygand Maxime) 63a, 147
 Veitaitė 26h
 Vejtka V. (Wejtko Władysław) 1, 7, 8
 Velykis Mykolas 4c, 20, 21a, 21e, 23, 25a, 26b, 46, 71, 74, 78
 Venclavovičius Z. (Węclawowicz Zygmunt) 6
 Venola J. (Vennola Juho Heikki) 101
 Vidhamas P. (Wyndham Percy Charles Hugh) 63
 Vileišis Jonas 4b, 4c, 20, 25a, 45, 70, 75
 Vilėniškis (Vilaniškis) Alfonsas 229
 Vilimas-Vilimavičius Adomas 47
 Vilsonas V. (Wilson Woodrow Thomas) 25b, 28, 43, 44b, 44c

- Virgoličius E. (Virgolič (Vergolič) Evgenij Pavlovič) 83
- Višnevskis 98
- Višnievskis T. (Frank-Wiszniowski Tadeusz) 157, 191
- Vitosas V. (Witos Wincenty) 147, 196, 222
- Vygodskis Jokūbas 26b, 98
- Vojechovskis S. (Wojciechowski Stanisław) 23, 24
- Voldemaras Augustinas 4a, 4b, 4c, 11, 12, 14, 26b, 27–29, 35, 45, 48, 53, 60, 72, 84, 88, 111, 112, 185, 189, 192, 193a, 195, 196, 201, 212–214, 223, 225, 232, 236, 239, 258, 259, 263
- Voronka Juozapas (Voronko Jazep) 20, 26b, 71, 74, 111
- Vožnickis J. (Woźnicki Jan) 126, 147
- Vrangelis P. (Vrangel Piotr Nikolajevič) 120, 147, 222, 270
- Vrublevskis V. (Wróblewski Władysław) 21c, 21e
- Vrubliauskas-Daukantas Petras 271, 272
- Vujekas J. (Wujek Jakub) 92
- Z**abiežovskis Z. (Zabierzowski Zygmunt) 1
- Zacharijas E. (Zacharias Erhard) 71
- Zagorskis 243
- Zaleskis A. (Zaleski August) 8, 27
- Zaluska J. (Załużska Jan) 222
- Zamoiskis J. (Zamoyski Jan) 92
- Zamoiskis M. (Zamoyski Maurycy) 82, 93
- Zamorskis J. (Zamorski-Kordian Józef) 235, 241, 247
- Zanas T. (Zan Tomasz) 73, 92
- Zanchi 59
- Zarinis K. (Zarin Karlis Reinholds) 101
- Zaunius Dovas 138, 139, 182, 190, 270
- Zavadskis V. (Zawadski Władysław Marian) 47
- Zielinskis (Zeliński) 98
- Ziemienskis B. (Ziemięcki Bronisław) 147, 196, 222
- Zubrickas Justinas 13, 32, 70, 71, 83, 111, 116, 206, 272
- Zubrys Antanas 89, 187
- Ž**adeikis Povilas 83
- Želigovskis J. (Żeligowski Józef) 98
- Želigovskis L. (Żeligowski Lucjan) 98, 247, 253–255, 261, 265, 268, 270
- Žemaitis Zigmās 206
- Žilinskas Aleksandras 25b
- Žiugžda Karolis 86
- Žiusranas Ž. (Jusserand Jules) 147
- Žmigryderis Z. (Żmigryder-Konopka Zdzisław) 260
- Žmuidzinavičius Antanas 26a, 26b, 26d, 26e,
- Žukas Konstantinas 81, 85, 116, 123, 138, 142, 156, 174, 187, 210
- Žukauskas Silvestras 54, 56, 66a, 73, 230, 256
- Žutautas Vladas 146

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Į vietovardžių rodyklę taipogi įtraukėme tik pačiuose dokumentų tekstuose esančius vietovardžius. Kaip ir asmenvardžiai, daugeliu atvejų vietovardžiai taip pat skirtinguose rinkinio dokumentų tekstuose užrašyti nevienodai, dažnai netaisyklingai, su iškraipymais. Sudarydami vietovardžių rodyklę vėlgi laikėmės tam tikros tvarkos: jei vietovė yra dabartinės Lietuvos teritorijoje, pirmiausia rašėme taisyklingą lietuvišką vietovardžio formą, o po to šalia skliaustuose – visas kitas dokumentų rinkinio tekstuose užtinkamas konkretaus vietovardžio formas; po jų skaičiais sužymėjome dokumentus, kuriuose tas vietovardis užtinkamas.

Jei vietovė yra už dabartinės Lietuvos teritorijos ribų, pirmiausia rašėme lietuvišką tradicinį ar lietuvių kalbai adaptuotą vietovardį, aprobuotą kalbininkų, o po jo šalia skliaustuose sužymėjome visas kitas rinkinio dokumentuose aptinkamas konkretaus vietovardžio formas, po jų dar užrašydami autentišką vietovardžio formą kalba tos valstybės, kurios teritorijoje šiuo metu ta vietovė atsідūrusi.

Tačiau ne visi rinkinio dokumentų tekstuose sutinkami vietovardžiai įtelpa į šią schemą. Kai kurioms vietovėms, esančioms už dabartinės Lietuvos teritorijos ribų, nepavyko aptikti tradicinių ar lietuvių kalbai adaptuotų vietovardžių, aprobuotų kalbininkų. Tokiu atveju rodyklėje pirmiausia teko rašyti dokumente užtikta istorinę dokumentinę formą (pagal abėcėlę iš eilės užrašant ir kitus tokios formos variantus, jei jie yra rinkinio dokumentuose), o po to gale skliaustuose užrašyti autentišką vietovardžio formą kalba tos valstybės, kurios teritorijoje šiuo metu ta vietovė atsідūrusi. Bet pasitaiko atvejų, kai nežinoma ir pastaroji autentiška vietovardžio forma (arba ji žinoma kita kalba, pvz., rusų), nors pačią vietovę yra pavykę lokalizuoti žemėlapyje ir yra žinoma, apie ką eina kalba. Tada rodyklėje tiesiog užrašoma tik rastoji istorinė dokumentinė forma (-os). Jei toks vietovardis yra iš redaguojamų dokumentų grupės (o tai reiškia, kad vertėjas arba rinkinio sudarytojas kažkaip turėjo tokį vietovardį savo nuožiūra adaptuoti lietuvių kalbai), rodyklėje tokia „neaprobuota“ lietuvių kalbai adaptuota vietovardžio forma pateikiama laužtiniuose skliaustuose, kartu pateikiant ir rinkinio dokumente (-uose) rastą vietovardžio formą (-as). Taip pat yra atvejų, kai tam tikrų vietovių nepavyko lokalizuoti žemėlapyje (vietovė šiuo metu galimai išnykusi, tapusi didesnės, naujos vietovės dalimi arba jos pavadinimas dokumente taip iškraipytas, jog neįmanoma atsekti, kas konkrečiai turėta omenyje), – tuomet rodyklėje tiesiog užrašome dokumente rastą vietovardžio formą ir po jos rašome klausuką.

Vietovardžių rodyklėje skaičiais nurodome vėlgi ne puslapį, o konkretų rinkinio dokumento numerį.

Adamovicze 146	Alytus (Olita) 40, 61, 66b, 74, 85, 93, 103,
Adučiškis (Goduzischki 131, 132	104, 108, 153, 158, 164, 166, 171, 174,
Akmeniai (Okmiony) 174	181, 191, 219, 221, 227, 232, 246, 257
Alanta (Alunta, Owanta) 72, 74, 77, 89	Alnai (Holny Wolmera, lenk. Hołny Wolme-
Aliachnovičiai (brus. Аляхновічы) 98	ra) 85

- Alovė (Olova) 89
 Alšėnai (brus. Гальшаны) 249
 Anykščiai (Onykszty) 44f, 104, 132
 Antalakaja (Antolokaje) 124
 Antokol [Antokolis] 108
 Aradna (brus. Гародна) 246
 Aradnykai (lenk. Ogrodniki) 68, 85, 171
 Archangelskas 53
 Arlia (brus. Орля) 3
 Armanai (Hermanoviczi) 129
 Astryna (Ostryna, brus. Астрына) 166
 Ašiuža (Gože, Guoža, Hoza, brus. Гожа) 135, 143, 146, 153, 158, 164
 Ašmena (Oszmiana, brus. Ашмяны) 149, 150, 226, 227, 249, 264
 Augustavas (lenk. Augustów) 36, 49, 54, 61, 63b, 66b, 67, 72, 141, 145, 146, 148–150, 153, 156, 158, 162–167, 171, 178, 183, 186, 187, 222
 Aukštadvaris 55
 Ažulaukė (Ożulowka) 124
Babriškės (Bobriški, Bobryszki) 228, 233
 Bachany [Bachanai] 108
 Bagaslaviškis (Bogasloviški) 36, 61, 89
 Bahdanavas (brus. Багданаў) 249
 Bala? 166
 Balbieriškis (Balweryszki) 36, 61, 124
 Balčiai (lenk. Bolcie) 132
 Balninkai 77, 89
 Balstogė (lenk. Białystok) 4a, 8, 20, 23, 41, 53, 66b, 111, 153, 183, 209, 217, 235, 241, 247, 248
 Baltoji Vokė (Biała Vaka) 256
 Baltos Balos (Białe Bloto, lenk. Białobłota) 164
 Baranovičiai (Baranoviči, brus. Баранавічы) 4c, 20, 222, 228
 Baranow, Баранов, [Baranovas] 99
 Barysavas (brus. Барысаў) 222
 Barkiškės (Borkasčizna) 256
 Barteliai (Bartele, Borteli) 228, 233, 245, 246
 Barūnai (brus. Баруны) 249
 Bastūnai (brus. Бастуны) 209, 221, 226, 227, 232, 242, 243, 246, 250, 251, 252, 264, 267, 269
 Bendreliai (Bendrai) 64a
 Benekainys (Biniakonys, brus. Беняконі) 243, 250, 252
 Berdyčivas (ukr. Бердичів) 222
 Berlynas 4c, 5, 13, 21c, 23, 25b, 44f, 73, 140, 152, 165, 169
 Berznykas (Berznikai, Berzniki, Beržininkai, lenk. Berźniki) 61, 68, 86, 99, 153, 164, 166, 171, 175, 178
 Beržtai (Bereštoviči, brus. Бершты) 171
 Biekšios 245
 Bielėnai 221
 Bielskas (lenk. Bielsk Podlaski) 53, 99, 111
 Biržai 44f
 Bockovičiai (brus. Боцковічі) 249
 Bondžiškės (lenk. Bondziszki) 181
 Borekas (lenk. Borek) 85
 Breslauja (Braslaw, brus. Браслав) 132
 Brigen? 124
 Bubeliai (Bubele) 178
 Buda Ruska (Buda Russka, lenk. Buda Ruska) 85, 164, 171
 Budslavas (brus. Будслаў) 98, 115
 Būdvietis (Budwiece, Budwiescie, lenk. Budwieć) 132, 178
 Bukiškis (Bukiszki) 124, 257
 Buldurai (lat. Bulduri) 139, 155
 Burdzilówka, Бурдзиловка, [Burdzilovka] 98
 Burokaraistis (Brokorojscie) 233
 Butkūnai 44f
 Butrimonys 57, 60, 64a, 74, 77, 89
 Cešynas (lenk. Cieszyn) 118
 Chelmas (lenk. Chelm) 80
 Chobutłów [Chobutluvas] 3
 Chotawicze, Хотавичи, [Chotavičiai] 98
 Czerniawczyse, Черновчицы, [Černiavčičai] 98

- Čarni Brodas** (Černy Brody, lenk. Czarny Bród) 54, 158
Čarni Lasas (Czarny Las, lenk. Czarny Las) 146
Čeremcha (lenk. Czeremcha) 157
Červoni Kžyžas (lenk. Czerwony Krzyż) 164
Červonka (lenk. Czerwonka) 164
Čiobiškis (Cabiškės, Čabiški) 36, 40, 89, 129
Čuprinovas (Czuprinowo, lenk. Czuprynowo) 146

Dainiai (Doiny) 89
Dambrava (Dąbrowa, Dombrova, Dobrowo, lenk. Dąbrowa Białostocka) 44h, 146, 153, 158, 164, 171
Danilovcė (Danilovce, lenk. Daniłowce) 178
Daniušava (brus. Данюшава) 227
Darsūniškis 36
Daržininkai (Pobrodniki) 256
Daugai (Daugy) 54, 56, 60, 132
Daugėliškis (Dawgeliszki) 132
Daugirdiškės (Dowgiedriszki) 124
Daugpilis (Dvinskas, Dźvinskas, lat. Daugavpils) 4c, 25b, 40, 44f, 44g, 44h, 45, 49, 50, 54, 65, 67, 68, 72, 74, 100, 102–104, 108, 115, 120, 124, 126, 147, 262, 270
Dedelunka? 132
Derevna (brus. Дзераўная) 44h
Didžioji Riešė (Wielka Rzeswa) 257
Dieveniškės (Dzieveniški) 226, 227
Dylatovka? 226
Dysna (Dzysna, brus. Дзісна) 66b, 149
Dorogusk, Дорогуск [Doroguskas] 120
Dresdenas 66a
Druckūnai (Druckuny) 124
Drūkšiai (Dryswiaty, brus. Дрисвяты) 132
Druskininkai (Druskeniki) 54, 77, 85, 132, 153, 191
Dubava (Dubovka, lenk. Dubowo) 164

Dubravai 61
Dūkštas (Dukschty) 64a, 115, 124, 132
Dusnyčia (Dušnia, lenk. Dusznica) 171, 174

Eglaitė (lat. Eglaine) 104
Eišiškės 232, 246, 249, 250, 252
Ežeriekai (Ozereki) 233
Ežeronys (Jeziory, brus. Азэры) 145, 146, 153, 158, 164, 166

Fornetka (lenk. Fornetka) 166, 181
Freda 156

Galiniai (Galince) 174
Gardinas (Grodno, brus. Гродна) 4a, 9, 18, 20, 21c, 21e, 23, 24, 25a, 25b, 27, 30, 33, 36, 41, 44h, 45, 48, 50, 61, 65, 68, 69, 71, 72, 76, 99, 101, 107, 111, 120, 126, 131, 132, 139, 145–147, 149–151, 153, 156, 158, 163, 164, 167, 178, 183, 189, 194, 196, 204, 205, 209, 222, 232, 236, 237, 253, 254, 270
Gatnė (Gatna (Nova Gatnė ir Stare Gatnė), lenk. Gatne Pierwsze i Drugie)) 164
Gavieniškiai (Gawieniance, lenk. Gawieniańce) 178
Gdanskas (Dancigas) 10, 15, 16, 111, 118, 147
Gelvonai (Gelvonys) 89
Geranainys (brus. Геранёны) 249
Gerviškės 250, 252
Gibai (Gybai, Giby, Gibycz, lenk. Giby) 85, 145, 153, 158, 175, 178, 199
Giedraičiai 64a, 98
Ginteikiškės (Gintaikiški) 130
Gorczyce? 158
Grabava (Grabovas, lenk. Grabowo) 141, 143, 145, 146, 148, 153
Grajevas (lenk. Grajewo) 162, 183

- Grandys (Grandicze, Grandzice, brus. Гранд-зічы) 153, 158, 164, 166
 Graužiškės (Graužiškis, brus. Граўжышкі) 226, 227, 249
 Grigaičiai (Grigaice) 256
 Grigarino [Grigarinas] 108
 Griškonys (Griszkance, lenk. Gryszykańce) 178
 Gruškos (lenk. Gruski) 164
 Gumbinė 10, 36
- H**
 Hancavičiai (brus. Ганцавічы) 157
 Helsinki 101
 Holyńka (brus. Галынка) 146, 153, 171, 175, 178
 Horunė (ukr. Горинь) 147, 222
 Hormaty, Горматы, [Gormatai] 98
 Horodnianka (Gorodnianka, lenk. Horodni-anka) 146
 Hrubėšuvus (lenk. Hrubieszów) 120
- I**
 Ignalina 124
 Inturkė (Inturki) 98, 132
 Iža (Yža, brus. Іжа) 226
- J**
 Jačnas (lenk. Jaczno) 146
 Jagėlonys (Jagelionys) 64a
 Jalovas (Jalowo, lenk. Jałowo) 181
 Jasionovas (Jaseniowo, lenk. Jasionowo) 164
 Jastšembna (Jastrezembna, Jastrzembna, lenk. Jastrzėbna) 164
 Jašiūnai (Jašuny) 98, 245, 256, 258, 269
 Jeleniavas (Jeleniowo, lenk. Jeleniewo) 164
 Jieznas (Jeznas) 56, 89
 Jonava (Janow) 124, 129, 132
 Joniškis 83
 Juodoji Ančia (Czarna Hancza, Czarno Hancza, Čarna Honča, Černa Audžia, lenk. Czarna Hańcza) 67, 74, 85, 166, 171, 178
 Jurgelionys (Jurgielany) 257
 Jurotiškės (brus. Юрацішкі) 249
- K**
 Kaišiadorys (Kaisedariai, Koschedary) 26b, 36, 40, 56, 61, 74, 89, 103, 104, 108, 124, 130, 132
 Kalėdiškiai (Kolendiški) 171
 Kaletnikas (Kaletnik, Kaletnikai, Kaletniki, lenk. Kaletnik) 81, 153, 164, 166, 171
 Kaliaruzniovs? 20
 Kalinas (lenk. Kolnica) 164
 Kalkuonė (Kalkūnai, latv. Kalkūne) 108, 109, 124, 132
 Kalniszki? 132
 Kalvarija 54, 61, 73, 81, 85, 146, 153, 166, 167, 171, 173, 174, 177–181, 184, 186–190, 194, 196, 197, 200, 202, 205, 207, 208 211, 216, 217, 221, 223, 226, 228
 Kamianecas (brus. Камянец) 157
 Kampuočiai (lenk. Komprocie) 221
 Karčiamiestis (Karciowo, Korcevas, Korci-now) 85, 99, 145, 146, 153, 157, 158, 164, 166, 171, 191
 Karaliaučius (Königsbergas) 10, 15
 Karolin (brus. Караліно) 146
 Karpanowce (brus. Карпанаўцы) 181
 Karpoviče? 20
 Kaunas (Kovno, Kowno) 1, 4b, 21a, 21c, 21e, 25a, 26a, 26b, 26d, 26g, 26h, 32, 33, 36, 38, 40, 44a, 44b, 44c, 44d, 44e, 44f, 44g, 44h, 44i, 45, 48, 51, 53–55, 58, 65, 66a, 66b, 68, 70–74, 78, 79, 81–84, 89, 90, 94–98, 100, 102–105, 109–112, 119, 121–124, 125c, 130, 132, 138, 142, 146, 149, 151, 153–155, 159, 163, 165, 167, 168, 187, 196, 222, 257, 262, 266, 267, 269, 271, 272
 Kazėnai (brus. Козяны) 115
 Kazitiškis (Kazačizna) 49, 64a, 124
 Kazimieravas (Kazimirovka) 228
 Kazimiriszki (Kazimieriszki) 124, 132
 Kazokiškės (Kazakiški) 89
 Kernavė (Kernava) 89
 Kietaviškės (Kitaviški) 89
 Kijevas 196, 222

- Kijučiai 246
 Kybartai 221
 Klaipėda (Memelis) 15, 44f, 48, 111
 Klepaže? 171
 Kleščelė (Kleszczeli, Клещели, lenk. Kleszczele) 99
 Klevai (Kleivy, lenk. Klejwy) 85, 178, 181, 187
 Kniazevce, Kniazewec 145, 146, 158
 Kobrynas (brus. Кобрын) 3, 65, 98
 Konstantinauka (Konstantinovka, lenk. Konstantynówka) 85
 Kopenhaga (Kopenhagenas) 25b
 Kopitkovas (Корытко, lenk. Копыtkowo) 44h
 Koralki? 171
 Korecis (ukr. Корець) 222
 Korostenis (ukr. Коростень) 222
 Kovelis (ukr. Ковель) 3
 Koziatynas (ukr. Козятин) 222
 Kragle, Кронглы, [Kronglai] 98
 Krajsk, Крайск, [Krajskas] 98
 Kramnik (lenk. Kramnik) 85
 Krasnapolis (Krasnopolis, lenk. Krasnopol) 85, 153, 160, 164, 221
 Krasnė (Krasnie, lenk. Krasne) 164
 Krasniburas (Krasny Bor, Krasnybor, lenk. Krasnybór) 145, 146, 158
 Krasnoborkai (Krasnoborki, lenk. Krasnoborki) 164
 Kremenecis (ukr. Кременець) 92, 222
 Kretinga 104
 Kryluvas (lenk. Kryłow) 120
 Krokuva (Krakovas) 97, 102
 Krosna 86
 Kruonis 130
 Kučiūnai (Kuciuny) 171
 Kukliai (Kukle, lenk. Kukle) 132, 166
 Kuktiškės (Kukuciškis, Kukužiškiai) 64a, 74
 Kupiškis 44f
 Kustyszy [Kustyšiai] 157
 Kuznica (lenk. Kuźnica) 99, 158, 164, 175, 178
Labanoras (Labanary) 132
 Labna (Lubno, brus. Лабна Агароднікі) 146
 Lapos (lenk. Łapy) 4a, 8
 Lassen? 124, 132
 Laukesa (Lawkesy) 124
 Lazdijai 81, 85, 153, 158, 166, 171, 199,
 Lebeda (brus. Лебяда) 3
 Leipalingis (Leipunai) 81, 153, 166, 171
 Leliušiai (Lelusze) 129
 Lentupis (Lyntupy, brus. Лынтупы) 124, 248, 249
 Lentvaris (Landvarovas) 8, 145
 Leščevas (Lesčovo, lenk. Leszczewo) 164
 Leškiemis (lenk. Leszkiemie) 181
 Levkai (Liewki, lenk. Lewki) 146
 Liepoja 15, 16, 26g, 28, 34, 44f
 Lietuvos Brasta (Brest-Litovskas, Brestas, brus. Брэст) 80, 98, 99, 111, 120, 126, 147, 222
 Lipniakas (Lipina, lenk. Lipniak) 166, 178
 Lipnica? 226
 Lipskas (Liepinė, lenk. Lipsk) 145, 146, 153, 158, 160, 164, 166, 175, 178, 183
 Liškiava (Luškas) 226
 Litowiec [Litoviec] 3
 Liubavas 86
 Liublinas 14
 Liudvinavas 36, 61, 166
 Lizdeikiai (Lizdejki, lenk. Lizdejki) 181
 Lyda (Lida, brus. Ліда) 20, 41, 98, 149, 150, 158, 163, 167, 189, 213, 217, 220, 222, 231, 236, 238, 243, 245–247, 249, 250, 252–254, 256, 258, 266, 267, 269
 Lyduokiai 61
 Łodź (lenk. Łódź) 61, 222
 Łomża (lenk. Łomża) 69
 Londonas 25b, 45, 53, 66a, 70, 74, 76, 88, 111, 113, 117, 118, 120, 122, 125d, 134, 137, 154, 167, 168, 203, 213, 218, 220, 238, 239
 Luckas (ukr. Луцьк) 196
 Lukas (lenk. Elk) 49

- Lumna Vola, Luna (brus. Лунна) 20, 98
 Luninecas (brus. Лунінец) 147, 222
 Lvovas (ukr. Львів) 27, 117, 126
- Maišiagala** (Mejszagola) 257
 Maladečina (Malodečnas, Molodečnas, brus. Маладзечна) 4с, 20, 98, 149, 150, 213, 222, 228, 243, 249, 250
 Malaryta (brus. Маларыта) 98
 Małe Olzie [Mažasis Olzas] 98
 Mankuviškės (Monkowiszki) 129
 Mantviliškės 232, 241
 Marcinkonys (Marcinkancai, Marcinkance) 124, 141, 204–206, 219, 226, 227, 232
 Margava (Morgowo) 221
 Marijampolė 54, 73, 85, 89, 104, 124, 132, 142, 143, 145, 146, 158, 163, 165–167, 181
 Markoviče? 171
 Markowo [Markovas] 98
 Maskva 76, 116, 125b, 125с, 127, 134, 139, 167, 182, 193b, 270
 Mastai (Mosty, brus. Масты) 20
 Mazurkai (lenk. Mazurki) 143
 Mažeikiai 45, 104
 Medininkai (Miedniki) 256
 Meklenburgas 34
 Melnikas (lenk. Mielnik) 99
 Mergežeris (Mergažeriai) 221, 229
 Merkinė (Merecas, Merecz, Merečius) 54, 64a, 64b, 66b, 67, 68, 70, 74, 77, 85, 89, 124, 135, 156, 163, 166, 167, 171, 186, 187, 191, 209, 221, 226, 232–234, 246,
 Michnovcė (Miechnowce, lenk. Michnowce) 132
 Mielagėnai (Melengjany) 132
 Mikabaliai (Mikobole) 171
 Mikailiškės 98
 Mīlča (brus. Мілча) 115
 Minskas 9, 12, 20, 21с, 61, 65, 66b, 98, 147, 182, 222, 270,
 Mintauja (lat. Jelgava) 73, 83, 190
 Myrius (brus. Мір) 222
- Mochowicze [Mochovičiai] 98
 Mockava (Mackawo) 166
 Mogiliavas (brus. Магілёў) 65, 66b
 Molėtai (Maliaty) 98, 124, 132
 Moliadugnis 246
 Mrozowiczi [Mrozovičiai] 157
 Musninkai 64a, 89
- Narevas** (brus. Нараў) 99, 157
 Naročius (brus. Нарач) 149
 Naugardukas (brus. Навагрудак) 65
 Naujadvaris (Novy Dvor, lenk. Nowy Dwór) 44h, 153
 Nauji Graužai (Grauže, lenk. Grauže Nowe) 166
 Naujieji Trakai (Now. Troki) 131, 132
 Naujinė (Novinkos, lenk. Nowinka) 164
 Naujoji Vilnia (N. Vileika) 145
 Nedzingė 233
 Nemenčinė 8, 98
 Nemėžis (Nemež) 256
 Nemyrivas (ukr. Немирів) 120
 Nemunaitis (Niemonajce) 124
 Neravai (Nierawy) 181
 Nerošnas (Nerastna, lenk. Nierošno) 146
 Nesvyžius (brus. Нясвіж) 222
 Novy Dvoras (Naujadvaris, brus. Новы Двор) 149, 150, 175, 178, 246
- Obeliai** (Abeli) 104
 Olevskas (ukr. Олевськ) 222
 Olšanka (lenk. Olszanka) 181
 Ołtusz [Oltušas] 98
 Onuškis (Hanuszyszki) 124
 Osovecas (lenk. Osowiec) 183
- Paberžė** (Podberzie) 132
 Pabradė (Podbrodzie) 132, 149, 150, 156
 Paditvė (brus. Подзітва) 246
 Pakalniai (Pakalnė) 64a, 89
 Palačionys (brus. Палачаны) 98
 Palanga 45
 Paliūnai (lenk. Poluńce) 221

- Palkabalis (Polkdelė) 229
 Pamerkiai (Pomerecz) 228
 Panevėžys 44f, 45, 89, 104
 Papiškės (Papiszka) 257
 Paraľjanava (brus. Парађянава) 98
 Pariečė (Porecze, Porzeczce, brus. Парэчча) 3, 145, 146, 153, 158, 164, 166, 181, 260
 Paryžius (Paris) 10, 12, 14, 15, 21e, 25b, 27–30, 34–36, 38, 43, 45, 48, 51–53, 59, 60, 62, 63a, 63b, 63c, 68–70, 74, 76, 77, 80, 86, 88, 97, 99, 111, 117, 118, 134, 137, 182, 193a, 193b, 196, 201, 212, 218, 220, 222, 223, 225, 236, 238, 239, 258, 259, 263, 267
 Paručiai (Porucze) 233
 Paturis 241, 246, 249, 252
 Paūliai 221
 Peremislis (lenk. Przemysł) 120
 Perlamas (Perelom, brus. Пералом) 85
 Perloja (Przelaje) 221, 233
 Pervalkas (brus. Прывалка) 260
 Peterburgas 40
 Pietraryszki [Pietraryškiai] 108
 Pilviškiai 54
 Piskas (brus. Пінск) 65, 147, 217, 222
 Piščatka (lenk. Piszczatka) 99
 Plaskai (Plaska, lenk. Płaska) 143
 Pleščanicai (brus. Пleshчaнaцы) 98
 Plick [Plickas] 98
 Plutiškės (Plutyszki) 132
 Pockūnai (Pockunai, lenk. Poćkuny) 171
 Podlipniki [Podlipnikai] 108
 Podolė 222
 Podolės Kamenečas (ukr. Камянець Подільський) 107
 Pokropiszki [Pokropiškis] 108
 Pokrovskas (lenk. Pokrowsk) 171
 Polockas (brus. Полацк) 213, 222
 Poznanė (lenk. Poznań) 2, 10, 12, 98
 Pravieniškės (Proveniszkiy) 129
 Pripetė (brus. Прыпяць) 73
 Pronskai (lenk. Frańcki) 85, 146, 153, 164, 166, 178, 181
 Proskurivas (Chmelnyckis, ukr. Проскурів) 222
 Prostkin? 20
 Pružanai (brus. Пружаны) 3, 65, 66b
 Punia 89
 Punksas (lenk. Puńsk) 69, 74, 77, 85, 86, 99, 111, 221
 Pžeima (Przejmenka, lenk. Przejma Mała) 181
 Pžeima Vielka (Przeimy Wielkie, lenk. Przejma Wielka) 164
Račkos (lenk. Raczki) 158
 Radaškonys (brus. Радашковiчы) 98
 Radviliškis 83
 Radziuškė (lenk. Radziuszki) 132
 Raigardas (Rajgrad, lenk. Rajgród) 146
 Ramoniškė (lenk. Romanowce) 132
 Raseiniai 44f, 73
 Ratnyčia (Rotnica) 49, 145, 146, 246
 Ratzkowschna? 124
 Ražkažiai (Raskary) 257
 Rigaluvka (Rygalovka, lenk. Rygałówka) 164, 166
 Rigolis (Rygaly, lenk. Rygol) 143, 178, 181
 Rimšė (Rimšėnai) 64a
 Rivnė (Rovnas, ukr. Рівне) 147, 222
 Ryga 16, 34, 65, 66a, 74, 138, 139, 147, 155, 165, 167, 170, 177, 182, 190, 219, 220, 222, 238, 239, 249, 270
 Rykantai (Rykonty) 124
 Rodūnė (Radun, brus. Радунь) 149, 150, 199, 226
 Rogožainių Malė, Rogožainių Velkiai (Rogozajny, lenk. Rogozajny Małe, Rogozajny Wielkie) 181
 Rudauka (lenk. Rudawka) 166, 181
 Rumpože [Rumpože] 108
 Rusinovce, Rusinovcy 145, 146, 158
 Ruskie Siolo? 233
 Rusų Rava (ukr. Рава Руська) 120
 Rządowo? 158

- Sajenek** (lenk. Sajenek) 158, 164
Salos (Soly, brus. Со́лы) 149, 150, 226, 249, 264
Salovartė 246
San Remas (San Remo) 111
Sapackinė (Sapockine, Sopockine, brus. Сапоцкін) 49, 141, 143, 145, 153, 158, 164, 166, 175
Sarnai (ukr. Сарны) 222
Sarnetkiai (Sarnetka, lenk. Sarnetki) 164
Seinai (lenk. Sejny) 36, 54, 61, 63b, 67, 69, 72, 74, 75, 77, 81–85, 93, 111, 145, 146, 151, 153, 156–158, 160, 162, 164, 166, 167, 171, 178, 179, 181, 183, 187, 190, 196, 199, 221, 222
Seirijai (Seirija, Sereja, Sereje) 132, 146, 153, 164, 166, 174, 175, 181
Senieji Graužai (Grauže Stare, lenk. Grauže Stare) 181
Serski Lasas (Serskilas, Serškelas, lenk. Serski Las) 153, 164
Sialecas (brus. Сялец) 249
Sidra (Sidras, lenk. Sidra) 131, 146
Sidzy? 20
Siemionówka [Siemionuvka] 157
Siennogrodziec [Siennogorodecas] 98
Simnas (Simno) 74, 104, 132, 146, 181, 232
Simuchovas? 141
Skidlius (Skidel, brus. Скідаль) 20, 145, 146, 158, 166
Skimonys 74
Skodychić [Skodychičius] 98
Skosby? 171
Skrynino (brus. Скрынікі) 146
Skrusdelinas (lat. Skrudaliēna) 124
Skudutiškis (Skuduciški) 64a, 89
Skupow, Скупов, [Skupovas] 99
Slanimas (brus. Слонім) 20, 65, 66b, 98, 217
Slučė (brus. Случ) 222
Smalėnai (Smolany, Smolėnai, lenk. Smolany) 81, 174, 175, 178, 181, 186, 187
Sokolianos (lenk. Sokolany) 157
Sokulka (Sokolka, lenk. Sokółka) 20, 53, 157
Sończe (brus. Со́нічы) 181
Spa 25b, 117, 118, 121, 122
Stabingis (Sztabinki, Stabinka, Štabenka, lenk. Sztabinki) 3, 164, 171, 175, 181
Stakliškės 40, 60, 64a, 74, 89
Starokostiantynivas (ukr. Старокостянтинів) 222
Stolbcė (lenk. Stołbce) 99
Strenkovizna (lenk. Strękowizna) 164
Strzelczyki (brus. Стрэльчыкі) 146
Studenica, Studzeniėna (lenk. Studzieniczna) 143, 153, 158, 164
Studziani Lasas (Studziany Las, lenk. Studziany Las) 85
Subatė (Subbat, lat. Subate) 104, 124, 132
Sucha? 166
Suchovola (Suchovole, Suokovole, lenk. Suchowola) 20, 44h
Sumavas (Sumovas, lenk. Sumowo) 85
Suvalkai (lenk. Suwałki) 36, 43, 46, 54, 61, 63b, 66b, 67, 70, 71, 73, 79, 81, 82, 84, 85, 93, 102–104, 142, 145, 146, 149, 153, 156–158, 160, 162, 164, 166, 167, 199, 203–208, 211, 212, 214–219, 221–223, 226–228, 231, 232, 234, 237, 238, 241–246, 250–252, 254, 267, 269
Sužionys (Suzany) 124
Svale? 164
Svieriai (brus. Сві́р) 249
Svisločius (Svisloč, brus. Свіслач) 20
Szigarino [Šigarinas] 108

Šakiai 54
Šarkajavas? 20
Šarkauščina (Sarkovščizna, Sarkowszczyzna, brus. Ша́ркаўшчына) 149, 150
Ščebra (Sčebra, lenk. Szczebra) 153, 164
Ščepki? 131
Ščiara (brus. Шча́ра) 3

- Šepetivka (ukr. Шепетівка) 222
 Šeštakai (Šestakavas) 174
 Šešuoliai (Šešaliai) 36, 89
 Šiauliai 73, 83, 104
 Šimonys 44f
 Šipliškės (lenk. Szypliszki) 132, 153, 164, 171
 Širvintos (Szirwinty) 40, 64a, 89, 103, 257
 Šostakai (Szestaki, lenk. Szostaki) 146
 Štabinas (Sztabin, Štabin, lenk. Sztabin) 146, 148–150, 153, 158, 162, 164
 Šumskas 98
 Šuriai (Šury, lenk. Szury) 85
 Švenčionėliai (Naujieji Švenčionys, Now. Swenzjany) 131, 132
 Švenčionys (Swenziany) 26f, 40, 103, 104, 124, 131, 132, 248, 249, 264
 Švendubrė 260
- T**
 Tabalis (Tobolovo, lenk. Tobołowo) 164
 Talinas 40, 83, 127
 Talkowce [Talkovcai] 98
 Tarnauka 221
 Tartačyskas (lenk. Tartaczysko) 146
 Tartakas (lenk. Tartak) 85, 164
 Tartu (Dorpatas) 95
 Tauragė 104
 Tauragnai (Tauragė) 64a, 89
 Ternopilis (Ternopolis, ukr. Тернопіль) 196
 Tilžė 44f
 Talkūnai (Talkūnai) 228
 Trakeliai (brus. Тракелі) 249
 Trycze (brus. Трычы) 146
 Troškūnai 98
 Turmantas 109
- U**
 Ubarcė (Ubortė, brus. Убарць) 222
 Ukmergė 36, 40, 54, 74, 89, 98, 103, 104, 224, 262
 Ustyluhas (ukr. Устилуґ) 120
 Utena 44f, 72, 89, 98, 104
 Utieka (Uciecha) 226
- Už**
 Užpaliai 44f
 Užuguostis (Užugasčiai, Užugose) 64a, 89
- V**
 Vabalninkas 44f
 Vaiškūnai 77
 Valažinas (brus. Валожны) 98
 Valkaviskas (Vilkaviškis, Volkoviskis, brus. Ваўкавыск) 20, 41, 66b, 98
 Valkininkai (Olkieniki, Olkininkai) 229, 257, 260, 262
 Valouka (brus. Валоўка) 120
 Varanavas (brus. Воранава) 149, 150, 266
 Varėna (Orany) 40, 49, 54, 55, 57, 67, 74, 104, 124, 131, 132, 135, 141, 153, 166, 209, 219–222, 225–234, 238, 241, 245, 246, 249, 251, 252, 257, 264, 269
 Varnionys (brus. Варняны) 98
 Varniškės (Varnišķiai) 64a
 Varšuva 3, 4a, 4b, 17, 20, 21b, 21c, 21d, 23, 24, 26a, 26d, 26g, 27, 31, 33, 34, 37–39, 41, 44a, 44b, 44c, 44e, 44f, 44g, 48, 52, 55, 57, 63c, 64a, 71, 73, 76, 88, 91, 94, 96, 97, 109, 113, 117, 118, 123, 140, 147, 151, 156, 161, 162, 180, 187, 194, 208, 214, 216, 221, 222, 235, 255, 264, 267
 Vartavalakis (Wortywloki) 233
 Varviškė 99
 Vasilkuvas (lenk. Wasilków) 183
 Veisiejai (Veiseje, Wejsieji) 146, 171, 185
 Vekonys (Viekany) 130
 Verpolas (lenk. Werpół) 99
 Veselavas (Weselowo, lenk. Wesołowo) 146
 Viarchovičiai (brus. Вярховічы) 157
 Videnišķiai (Vadseniškis) 74
 Vidriai? 64a
 Vidžiai (Widsy, brus. Відзы) 74, 115, 124
 Viena 34
 Viešintos 44f
 Vievis (Jevie, Jewie, Jievis) 64a, 70, 74, 89, 104, 132, 262
 Vilany? 129
 Vileika (brus. Вілейка) 66b
 Vilija (Neris) 55

- Vilkapėdžiai (Wilkopedzie, lenk. Wilkopedzie) 174
- Vilnius (Vilna, Wilna, Wilnius) 1, 3, 4a, 4b, 4c, 5–7, 9, 12–15, 18, 20, 21b, 21c, 21d, 21e, 22–24, 25b, 26a, 26b, 26c, 26d, 26e, 26g, 26h, 28–31, 34, 36, 38, 40–42, 44b, 44f, 44h, 45, 47–50, 53–56, 61, 63b, 64a, 64b, 67–73, 76, 83, 84, 86, 88, 92, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 112, 113, 115–120, 123, 124, 126–128, 131, 132, 134–136, 139, 141, 145–147, 149, 150, 154, 156–158, 166, 167, 183, 186, 187, 194, 196, 204, 205, 209, 212–215, 217, 219, 220, 222, 232, 235, 237–239, 243–246, 249, 250, 252–263, 265–272
- Vinūcia (Vinica, ukr. Вінниця) 222
- Visoki Mostas (Vysoki Most, lenk. Wysoki Most) 85, 164
- Vištītis (Wystiter, Wystyciai) 3, 61, 164, 166
- Vitebskas (brus. Віцебск) 66b
- Vižainis (Vizainis, Vizunai, Vižūnai, lenk. Wizajny) 3, 74, 86, 132, 153, 164, 166, 178
- Vysokajė (Vysoko Litovskas, brus. Высокае) 98, 99, 157
- Vyžuonos 44f
- Vojciechas (Vojcicek, lenk. Wojciech) 164
- Vokė (Vaka) 256
- Voluinės Naugardas (Zviahelis, ukr. Новоград Волинський) 222
- Voverys (brus. Ваверка) 3
- Włodawka [Vlodavka] 98
- Wolowiczowce (brus. Валавічоўцы) 166
- Wolozki? 132
- Zabalacė (brus. Забалаць) 3
- Zabarija (Zabara) 64a
- Zabluduvus (lenk. Zabłudów) 157
- Zalew [Zalevas] 98
- Zarasai (Ežerėnai) 104, 132
- Zaslavlis (brus. Заслаўе) 98, 222
- Zbručas (ukr. Збруч) 147, 222
- Zelva (lenk. Zelwa) 3, 175, 178
- Zervynos (Zerviniai) 229
- Zolieckai (Zalieskie, lenk. Zaleskie) 85
- Żaków [Żakuvas] 98
- Żebrzyszki? 181
- Żagariai (Paseiniai, Żagary, lenk. Żegary) 85, 99, 171, 175, 178
- Ženeva (Geneva) 70
- Žėronys (Dzierance) 257
- Žiežmariai (Žizmariai) 36, 60, 61, 66b, 74, 108, 129
- Žiupronys (brus. Жупраны) 249
- Žydiškės (Didžiškiai) 64a
- Žmerynka (ukr. Жмеринка) 222

**RELATIONS BETWEEN LITHUANIA AND POLAND: FROM THE END OF
WORLD WAR I TO L. ŻELIGOWSKI OCCUPATION OF VILNIUS
(NOVEMBER 1918–OCTOBER 1920).**
A COLLECTION OF DOCUMENTS

Summary

Modern Lithuania as an entity in the international community and its growth and existence between the two world wars is an important milestone in both the Lithuanian and European history. Therefore, the publication of documents relating to the period should serve for historical memory and education in Lithuania as well as assist in further organic integration of Lithuania in the European community. The historical research carried out in Lithuania and abroad enables us to understand that Lithuania's status during the period in question was complicated. And yet the present experience shows that the public images of Lithuania in the inter-war period are not adequate and they differ significantly from those abroad at that time. Thus, systematic publication of international policy documents should bridge gaps between these images or correlate them.

Interwar Lithuanian–Polish relations is an extremely sensitive matter, esp. Vilnius and its dependence issues which never disappeared without a trace but rather transformed and now they considerably affect current Lithuanian–Polish relations through present-day realities. As Lithuania's closest neighbour and its strategic ally, Poland plays an important role in modern Lithuania. Thus, it is fully justified and timely to publish documents reflecting the relations between the states in 1918–1920. Due to the tradition of centuries of common statehood, Lithuania and Poland had many links. Yet long years of Tsarist oppression and ethnic movements in the 19th century correlated the situation. WWI caused crisis in Russia, which incited the rebirth of resistance movement in Poland. The small Lithuania, though, had an alternative either to accept a vassal role or simply become an integral part of the Polish state. Already formed as a modern state, Poland sought to recover the unionist tradition, which brought about conflict, esp. over Vilnius. The Lithuanian political concept argued that Vilnius was the ancient capital of Lithuania and as such belonged to the restored state together with Lithuanian ethnographic areas around it. The problem was that at the beginning of the 20th century a different subculture formed in the eastern part of Lithuania and that region obviously did not fit into the ethnographic territory defined by the Lithuanian politicians. Besides, the population of the region expressed their views on their affiliation to the Lithuanian state. It was self-determination not as Lithuanians but as citizens of Lithuania, i.e. residents to whom the idea of the state of Lithuania was close and dear. Though not very pronounced, this process was significant grounds to expect that under natural conditions civil consolidation can take place and the region

can become a bridge between the ethnographic Lithuania and Poland. However, at the end of it was not the natural choice that prevailed in the region but the right of the desperately fighting ethnic people. Lithuanian politicians raised the ethnographic principle of forming a nation with a single culture, which did not bring prospects of softening the conflict with local Poles and the Polish state.

Without a reservation, a benchmark of the new geopolitical situation in Europe as well as Lithuanian–Polish relations was the end of WW1 when Germany collapsed as an unchallenged entity which would ensure stability. That led to interested powers to take vigorous action in maturing goals of their earlier programmes.

Almost simultaneously with evolving events, the Lithuanian–Polish relations of 1918–1920 reflected in publications which included publicistic writings, propaganda materials as well as literature having more solid lasting scientific value such as documentary sources reflecting the course of relationship and conflict. In 1920 in Warsaw, the set of documents ‘Documents diplomatiques concernant les relations polono lithuaniennes. T. 1: decembre 1918–septembre 1920’ was published. In 1921, Poles published minutes of the negotiations in Suwalki (Protocoles officiels des conferences polono – lithuaniennes a Suwalki. Aidememoire concernant les negociations de Suwalki depuis le 30 septembre jusquam 5 octobre 1920, Warszawa, 1921). Lithuania also prepared a publication (Documents diplomatiques. Conflit polono lithuanien. Question de Vilna 1918–1924, Kovno, 1924). Those publications were not historical but political dossiers since their authors and publishers had specific practical objectives to present their own side of righteousness, which would eventually formulate perceptions of the international community and affect their opinion on the given conflict. Not surprisingly, the dossiers were published in French – the main diplomatic language of the time.

The publishing job was moving slowly towards the domestic use, i.e. own readers were introduced to the problems in their native languages. In 1924, Poles prepared a publication containing important documents of 1912–1924 which reflected the genesis of the 20th century Poland (K. Kumaniecki, Odbudowa panstwowosci polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912–1924, Warszawa – Krakow, 1924). Though episodically, several documents touched quintessential aspects of the Lithuanian–Polish relations. In 1932 in Lithuania, J. Urbšys published a small yet informative and thus worth a separate mention book ‘Material for the diplomatic history of Vilnius dispute.’ As prescribed by the title, the book gave priority to history and not politics and depicted politics through history. Unfortunately, due to WW2 the geopolitical situation changed and the edition of documents on the subject of Lithuanian–Polish relations and the dispute over Vilnius was interrupted for a long time.

Immediately after WW2, they began publishing British foreign policy documents starting from 1919 (Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Edited by L. E. Woodward and R. Batler, First Series, Volume I, „1919”, London, 1947). For the first time, readers could picture Lithuanian–Polish relations from an impartial and disengaged position and explore a non-traditional aspect, i.e. through documents featuring activities of international institutions.

SUMMARY

The 7th decade of the 20th century was especially productive in terms of publishing historical documentary sources, which were considered an attempt to look at Lithuanian–Polish relations from the impartial position of an outsider. Those were documents revealing Soviet–Polish relations *dokumentai* (Документы и материалы по истории советско–польских отношений. Ред. колегия: А. И. Хренов и др. Т. 2. (ноябрь 1918–апрель 1920), Москва, 1964; Т. 3 (апрель 1920–март 1921), Москва, 1965). However, we know that the Soviet position in Lithuanian–Polish relations was far from impartial and the development of those relations was their direct concern. Therefore, a particularly engaged attitude to Lithuanian–Polish relations was demonstrated in the documents themselves as well as the framework of their collection, not to mention the infamous pervading class approach. In order to publish own documents in parallel to their colleagues from Moscow (*Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko – radzieckich*. Red. N. Gąsiorowska-Grabowska, Т. 2 (listopad 1918–kwiecień 1920), Warszawa, 1961; Т. 3 (kwiecień 1920–marzec 1921), Warszawa, 1964), Sovietised postwar Polish historians had to follow the logic of the Soviet Russia-oriented interests. However, other documentary materials referring to the Lithuanian–Polish relations in 1918–1920 and published during the given period defended traditional Polish national positions. That applied to both the dossier on Polish affairs at the Paris Peace Conference (*Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku. Dokumenty i materiały*, red. zbioru R. Bierzanek i J. Kukulka, Т. 2, Warszawa, 1967) as well as the meeting minutes of the Polish State Defence Council in 1920 (*Protokoły ROP/ Z dziejów stosunków polsko – radzieckich. Studia i materiały*, Т. 1, Warszawa 1965). Conversely, after the collapse of the communist regime in Poland at the end of the 9th decade of the 20th century, documents in published collections were recapitulated in accordance with the absolute priority of national interests (*Bitwa Niemeńska 29 VIII–18 X 1920: dokumenty operacyjne, opracował i przygotował do druku zespół pod red. M. Torczyńskiego*, Cz. 1 (29 VIII–19 IX), Warszawa, 1998; Cz. 2 (20 IX–18 X), Warszawa, 1999).

After the very long break, a small-scale collection of documents appeared in Lithuania only in 1998. It mirrored a wide period of Lithuanian–Polish relations in the 20th century and contained a small fragment about 1918–1920 (*Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917–1994. Dokumentų rinkinys*, Vilnius, 1998).

An overview of the mentioned publications proves that there was no shortage of attention to the topic of Lithuanian–Polish relations among authors and publishers as the subject was explored in many written sources. However, all those publications had flaws and limitations in abundance. That situation pronounced the need for a set of historical documents embracing detailed and comprehensive, multifaceted and ideologically disengaged information targeted to the Lithuanian–Polish relations after WWI which would be exclusively truth-oriented and objective. Since none of the known sets comprehensively and in detail covers the topic in question, the most rational solution is to select the most important documents and compose them on a new basis. Many

history researchers could claim that in the archives, esp. in Lithuania, there is still a lot of unpublished material on the topic of Lithuanian–Polish relations. So to compile a new collection, an exclusive priority should be given to those unpublished archival documents in order to expose them to interested readers easier since now numerous archived materials are fragmented, incomplete and scattered in various funds. Moreover, it often happens that Lithuanian archival materials testify local historical events which are a consequence of decisions made by powerful forces outside Lithuania, while documents with critical decisions that gave impetus to local events have possibly been published somewhere. Thus by combining already published documents with primary archival material, we achieve the most optimal scientific solution, i.e. published localized events provide perfect illustration of major policy decisions (which are very important yet seemingly far away from the Lithuanian–Polish specifics) and thus are well received. At the same time, yet unpublished (and therefore often said to be secondary) sources light up and communicate unexpected aspects of the events, which gives them importance and significance.

We selected documents and compiled the dossier ‘Relations between Lithuania and Poland from the end of WW1 to L. Želigowski occupation of Vilnius (November 1918–October 1920)’. A collection of documents by putting together archival and published documentary material found in archives and publications not only in the Lithuanian language but also translated from English, French, Polish and Russian. We adopted a very strict chronological approach and followed a single story line in the centre of which are Lithuanian–Polish cross-boarder relations. In order to create a more comprehensive view of the entire relationship, the publication is not limited to purely diplomatic documents as it expands to a wide range of sources of different origin and nature and reveal various aspects of military, social, economic and other relations. The military aspect plays an exceptional role since at that time warfare and diplomacy went along often supporting and complementing one another, therefore the scientific presentation and examination of the situation is possible only if a whole is considered. In general, we acknowledge relevance of the documents which are more distant from the general story line as they enliven the line and underscore valuable additional information.

The whole set of documents features 272 documents. However, the number of separate units in the collection is bigger because some documents examine one and the same single and specific episode in Lithuanian–Polish relations and capture its evolution, thus are very interlinked. The documents are combined into groups by providing single serial numbers, and within these groups separate units are designated by letters (a, b, c, ...). The collection includes ten such groups containing at least two units of documents. The archived documents are taken from the Lithuanian Central State Archives and the Manuscript Division of the Lithuanian Academy of Sciences while the vast majority of published documents are collected from previously reviewed written publications. The dossier ‘Relations between Lithuania and Poland from the

end of WW1 to L. Želigowski occupation of Vilnius (November 1918–October 1920). A collection of documents' is composed of six parts which are of different volume and are organized to record characteristic stages in the cross-border relations.

The first part 'The beginning of state relations in the background of the conflict. The period before the Polish settlement in Vilnius in spring 1919 (November 1918–May 1919)' features documents no. 1–45. The period is marked by intensive search for political agreement. Both sides formally declared and used all possible means to implement own provisions towards their opponents and negotiation partners. So for Lithuania the most important was to assert its full national independence which would be recognised by Poland, while Poland seemingly aimed at closely binding both countries. The highlight was the race for Vilnius which Poles won and thus impaired their relations with Lithuanians contrary to the expectation to force Lithuanians be more submissive.

The second part 'Incidents on the demarcation line. Fiasco of visions about pro-Polish Lithuanian government (June–September 1919)' is composed of documents no. 46–88. This period is characterised by incessant Polish military penetration into the Lithuania-controlled territory and abortive attempts of Western states to mediate, which resulted in a greater urge to move demarcation lines. Meanwhile, the Polish leader J. Piłsudski explored an idea to organise conspiracy and replace resistant and firm Lithuanian authorities by others which would be more favourable to the Poles. As the conspirators had overestimated their capacities, some of their campaigns in August 1919 failed and Lithuania proved to be quite resistant to Polish territorial pressure. The failed Polish campaigns and measures only fueled suspicion and distrust of Lithuanians and lessened possibilities of any constructive dialogue and consensus. Having failed to defeat the Lithuanian persistence through a fast coup, J. Piłsudski decided to use the so-called encirclement tactics, which occurred on several occasions.

That period is evidenced in the third part 'A period of political isolation of Lithuania as conducted by Poland (October 1919–March 1920)'. During the said period, Poland greatly intensified regional cooperation policies with Lithuanian neighbours, esp. Latvia, and increased efforts to discredit the Lithuanian government. At the same time, Poles constantly indirectly tested Lithuanian public mood and attempted to form a pro-Polish sentiment in a certain part of the society. That part of the publication consists of documents no. 89–109. In the spring of 1920, Polish authorities, esp. the federal flank, decided to adopt an active power course against Soviet Russia and tried to pursue the global East policy enabling to reconstruct the border of 1772. The Polish attention turned from Lithuania and the tension subsided but a large-scale military action evolved in the Lithuanian neighborhood. At the time, Lithuanian–Soviet peace negotiations introduced new common ground and the Soviets gave tempting anti-Polish offers to Lithuania.

In the fourth part 'Time of major geo-political changes. Bilateral relations turn into trilateral: intervention of the Soviet factor into the Lithuanian–Polish relations (April–August 1920)', anti-Polish tendencies are reflected in documents no. 110–145.

Because of the military success in the summer of 1920, the Soviets minimized the Polish influence in Lithuania and drove them from Vilnius yet they didn't rush to hand over the city to Lithuanians. Lithuania had a growing concern that one threat had replaced the other. Only at the end of August, the Soviets left Vilnius in favour of Lithuania but at that time the Polish army approached the Lithuanian borders again. In the new situation, Lithuania declared strict neutrality in the Polish–Soviet war. However, that did not look convincing due to the Bolshevik military presence on the recognised territory of Lithuania. The diplomatic dimension gained immense significance in setting the relations during that period.

The documents no. 146–218 in the fifth part 'Opportunities for neutralisation of Lithuania. The period between negotiations in Kaunas and Suwalki (end August – end September 1920)' reproduce the situation. While Lithuania sought to defend its right to neutrality, Poland, Soviet Russia and the West demonstrated convergence of opinions towards it. Overall, the tendencies were futile and the Lithuanian position of neutrality was unproductive since it relied heavily on the Soviet factor. Even in the Suwalki negotiations Lithuanians did not urge to draw the demarcation line, i.e. to grant the preliminary status of neutrality in the Lithuania-controlled territory. Actually, Lithuania aimed at retaining Vilnius, whereas J. Piłsudski took over the initiative in the war against the Bolsheviks and planned to recapture it. His people were awaiting the moment to know the outcome of the Polish–Soviet conflict. The moment came during the Suwalki negotiations when Poles and the Soviets held negotiations in Riga and agreed on a preliminary framework for peace. Riga talks realised the provisions of Polish politicians to separate Lithuania and Russia territorially, which enabled J. Piłsudski people to launch Vilnius takeover.

These events are described in the documents no. 219–272 in the sixth part 'Ryga Treaty and L. Želigowskis march on Vilnius (early October 1920)'. At that time J. Piłsudski and his representative political camp acted not directly as a Polish military force but through the alleged self-perceived separatist gen. L. Želigowski. The latter officially claimed to represent the will of the population of Vilna and to act completely independently. The diplomatic circles had to adapt to the new regional situation created by Poles. Meanwhile, gen. L. Želigowski followers in Vilnius hastily formed a local state-derivative which emerged in the decree proclaiming the establishment of 'the Republic of Central Lithuania'.

Li277 **Lietuvos** ir Lenkijos santykiai: nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigowskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis – 1920 m. spalį) / Lietuvos istorijos institutas ; sudarė Edmundas Gimžauskas ; parengė Edmundas Gimžauskas, Artūras Svarauskas. – Vilnius : Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012. – 704 p. : iliustr., žml. – (Lietuvos užsienio politikos dokumentai. 1918-1940 metai / redakcinė kolegija: Česlovas Laurinavičius (pirmininkas) ... [et al.], ISSN 1822-5314)

Santr. angl. – Bibliogr. išnašose. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: p. 678-687
ISBN 978-9955-847-58-8

Leidinyje publikuojami teminiu principu sukaupiti dokumentai, liudijantys apie Lietuvos ir Lenkijos santykius nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigowskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis–1920 m. spalį). Didžioji dokumentų rinkinio publikacijų dalis yra diplomatinio pobūdžio dokumentai: susirašinėjimo medžiaga tarp abiejų šalių valdžios atstovų, notos; pasiuntinių ataskaitos, pranešimai, telegramos, instrukcijos ir nurodymai tiems pasiuntiniams. Siekiant išsamesnio santykių visumos vaizdo atskleidimo, minėta medžiaga papildoma įvairesnės kilmės ir pobūdžio dokumentais, per kuriuos atsiskleidžia kariniai, taip pat socialiniai, ekonominiai bei pan. santykių aspektai.

Minimo laikotarpio Lietuvos ir Lenkijos santykius atspindinti Lietuvoje esanti archyvinė medžiaga išties gausi, tačiau dažniausiai fragmentiška, neišsami, iliustruojanti tik vietinius istorinius įvykius. O svarbieji didžiosios politikos sprendimai, davę impulsą lokaliems įvykiams, dauguma atvejų jau yra kur nors, dažniausiai užsienyje, publikuoti. Komponuojant juos su tikslingai atrinkta pirmine archyvine medžiaga, šiame rinkinyje siekiama optimalaus mokslinio sprendimo.

Skelbiama dokumentinė medžiaga chronologiškai suskirstyta į šešias dalis, detaliai apžvelgta įvade ir reikiamais atvejais pakomentuota.

UDK 327(474.5:438)(093.2)+947.45.06/.7(093.2)+
943.8(093.2)

LIETUVOS IR LENKIJOS SANTYKIAI:
NUO PIRMOJO PASAULINIO KARO PABAIGOS IKI L. ŽELIGOWSKIO ĮVYKDYTO
VILNIAUS UŽĖMIMO (1918 M. LAPKRITIS–1920 M. SPALIS)

Dokumentų rinkinys

Parengė
Edmundas Gimžauskas

Sudarė
Edmundas Gimžauskas,
Artūras Svarauskas

Redaktorė *Agnė Iešmantaitė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Dailininkas *Algimantas Dapšys*
Vertėja į anglų kalbą *Roma Valiukienė*

2012 11 22. 44 leidyb. apsk. I. Tiražas 400 egz.
Išleido Lietuvos istorijos instituto leidykla,
Kražių 5, 01108 Vilnius
Spausdino UAB Standartų spaustuvė
S. Dariaus ir S. Girėno g. 39,
02189 Vilnius